

**ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ**

32

ΟΜΙΛΙΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑΙ Β΄

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ἑπὶ

ΝΙΚΗΤΑ ΤΣΙΟΜΕΣΙΔΟΥ

Θεολόγου

Ἐλόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Ἵφρηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταί

ΒΑΣ. Δ. ΦΑΝΟΥΡΓΑΚΗΣ, π. Θεολογίας
ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

ΕΠΕ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

32

ΟΜΙΛΙΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑΙ Β΄

ΚΕΙΜΕΝΟΝ — ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΡΙΤΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΠΟΔΗΜΙΑΝ ΤΟΥ ΣΠΙΣΚΟΠΟΥ ΦΛΑΒΙΑΝΟΥ

ὑπὲρ τῆς πόλεως πρὸς τὸν βασιλέα πρεσβευομένου·
καὶ τίς ἐστὶν ἡ ἀληθῆς νησιεία, καὶ ὅτι τοῦ φαγεῖν
5 ἀνθρώπινον σῶμα τὸ κατηγορῆσαι χειρόν, καὶ περὶ
τῶν διὰ τὴν σιᾶσιν σφαγέντων καὶ πρὸς τοὺς ἐγκα-
λοῦντας, ὅτι πολλοὶ τῶν ἀναιτίων ἐάλωσαν.

1. Ὅταν εἰς τὸν θρόνον ἀπὶ δὴ τοῦτον ἔρημον ὄντα καὶ
κενὸν τοῦ διδασκάλου, χαίρω τε ὁμοῦ καὶ δακρῶ· δακρῶ
10 μὲν, ὅτι παρόντα οὐχ ὄρω τὸν πατέρα· χαίρω δέ, ὅτι ὑπὲρ
τῆς ἡμετέρας ἀπεδήμησε σωτηρίας, καὶ δῆμον τοσοῦτον ἀπῆλ-
θεν ὀργῆς ἐξαρπάσαι βασιλικῆς. Τοῦτο καὶ ὑμῖν κόσμος,
καὶ κείνῳ σιέφανος· κόσμος ὑμῖν, ὅτι τοιοῦτον ἐκκληρώθητε
πατέρα σιέφανος ἐκείνῳ, ὅτι περὶ τὰ ἔκγονα οὕτως ἐστὶ
15 φιλόστοργος, καὶ τὸ παρὰ τοῦ Χριστοῦ λεχθὲν δι' αὐτῶν ἐ-
βεβαίωσε τῶν πραγμάτων.

Ἀκούσας γὰρ «ὅτι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων», ἀπῆλθε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θή-
σων ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων, καίτοι πολλὰ ἦν αὐτῷ τὰ κωλύον-
20 τα ἀπιέναι, καὶ καταναγκάζοντα μένειν· καὶ πρῶτον ἡ ἡ-
λικία πρὸς ἔσχατον ἐλάσασα γῆρας, εἶτα ἡ τοῦ σώματος ἀ-
σθένεια, καὶ τοῦ ἔτους ἡ ὥρα, καὶ τῆς ἀγίας ἑορτῆς ἡ ἀ-
νάγκη· πρὸς τούτοις ἡ ἀδελφὴ μόνη οὔσα αὐτῷ καὶ πρὸς ἐ-
σχάτας ἐσιῶσα ἀναπνοάς. Ἄλλ' ὅμως καὶ συγγένειαν παρεῖ-

1. Ἰω. 10, 11.

2. Ἐννοεῖται ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΡΙΤΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΠΟΔΗΜΙΑΝ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΦΛΑΒΙΑΝΟΥ

διὰ νὰ μεσιτεύσῃ ὑπὲρ τῆς πόλεως πρὸς τὸν βασιλέα· καὶ περὶ τοῦ ποία εἶναι ἡ πραγματικὴ νηστεία, καὶ περὶ τοῦ ὅτι εἶναι χειρότερον νὰ κατηγορήσῃ κανεὶς ἀπὸ τὸ νὰ φάγῃ ἀνθρώπινον κρέας, καὶ περὶ ἐκείνων πού ἐσφάγησαν λόγῳ τῆς στάσεως, καὶ πρὸς αὐτοὺς πού παραπονοῦνται ὅτι πολλοί, χωρὶς νὰ εἶναι ἔνοχοι, ἐφονεύθησαν.

1. Ὄταν προσβλέψω εἰς τὸν θρόνον τοῦτον τὸν ἀρχιερατικόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἔρημος καὶ κενὸς ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, συγχρόνως χαίρομαι καὶ δακρύζω· δακρύζω μὲν, διότι δὲν βλέπω νὰ εἶναι παρὼν ὁ πνευματικὸς μας πατήρ· χαίρομαι δέ, διότι ἀνεχώρησε χάριν τῆς ἰδικῆς μας σωτηρίας καὶ ἔφυγε διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τόσον πολὺ πλῆθος ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως. Τοῦτο καὶ εἰς σᾶς εἶναι τιμὴ καὶ εἰς ἐκεῖνον στέφανος· εἶναι τιμὴ εἰς σᾶς διότι σᾶς ἔτυχε τοιοῦτος πνευματικὸς πατήρ· εἶναι στέφανος δι' ἐκεῖνον, διότι εἶναι τόσον φιλόστοργος διὰ τὰ τέκνα του καὶ ἐκεῖνο πού ἐλέχθη ἀπὸ τὸν Χριστὸν τὸ ἐβεβαίωσε διὰ τῶν πραγμάτων.

Διότι ἀκούσας «ὅτι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς θυσιάζει καὶ τὴν ζωὴν του ἀκόμα διὰ νὰ προφυλάξῃ τὰ πρόβατα ἀπὸ κάθε κίνδυνον»¹ ἀνεχώρησε διὰ νὰ θυσιάσῃ τὴν ψυχὴν του ὑπὲρ ὄλων ἡμῶν, καίτοι ἦσαν πολλὰ τὰ ἐμπόδια πού δὲν τὸν ἐπέτρεπαν νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ ἐδῶ καὶ τὸν ἠνάγκαζον νὰ παραμείνῃ ἐδῶ· καὶ πρῶτον ἡ ἡλικία του πού ἔχει φθάσει εἰς βαθὺ γῆρας, ἔπειτα ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματός του, ἡ ἀκατάλληλος ἐποχὴ τοῦ ἔτους καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ εἶναι μαζί μας κατὰ τὴν ἀγίαν ἑορτήν²· ἐπὶ πλέον δὲ ἡ μόνη του ἀδελφή, ἡ ὁποία καὶ ἦτο ἐτοιμοθάνατος. Παρὰ ταῦτα ὅμως παρέ-

δε, καὶ γῆρας, καὶ ἀσθένειαν, καὶ καιροῦ δυσκολίαν, καὶ ὁδοιπορίας ταλαιπωρίαν, καὶ πάντων ὑμᾶς καὶ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν προθεῖς, ταῦτα πάντα διέρορηξε τὰ δεσμά· καὶ καθάπερ νέος ὁ γέρον ἐλαύνει, νῦν ὑπόπιερος τῆ προθυμίᾳ
5 γενόμενος.

Εἰ γὰρ ὁ Χριστός, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ἐπέδωκε, τίνος ἂν εἶημεν ἡμεῖς ἀπολογίας καὶ συγγνώμης ἄξιοι, τοσοῦτου λαοῦ προσιασίαν ἐγκεχειρισμένοι, καὶ μὴ πάντα αἰρούμενοι καὶ ποιῆσαι καὶ παθεῖν ὑπὲρ τῆς τῶν ἐγχειρισθέντων ἡμῖν ἀσφαλείας; Εἰ γὰρ ὁ πατριάρχης, φησὶν, Ἰακώβ θρεμμάτων προεσιῶς, καὶ πρόβατα ἄλογα βόσκων, καὶ ἀνθρώπῳ μέλλων εὐθύνας διδόναι καὶ νύκτας ἀϋπνοὺς διῆγε καὶ καῦμα, καὶ κρούς, καὶ πᾶσαν ἀέρων ἀνωμαλίαν ἔφευγεν, ὥστε μηδὲν παραπολέσθαι τῶν θρεμμάτων ἐκείνων· πολλῶν
15 μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς οὐκ ἀλίγοις ἐφεσιῶτας ἀλλὰ πνευματικοῖς προβάτοις, καὶ οὐκ ἀνθρώπῳ ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῆς ἐπισιασίας ταύτης διδόναι μέλλοντας τὰς εὐθύνας, πρὸς οὐδὲν ὀκνεῖν καὶ ἀναδύεσθαι χρὴ τῶν δυναμένων ὠφελῆσαι τὸ ποίμνιον. Ἄλλ' ὅσῳ βελτίων ἡ ποίμνη αὕτη τῆς ποίμνης ἐκείνης, καὶ
20 ἀλόγων μὲν ἄνθρωποι, ἀνθρώπων δὲ ὁ Θεός· τοσοῦτῳ καὶ ἡμᾶς πλείονα καὶ σφοδρὰν τὴν σπουδὴν καὶ τὴν προθυμίαν ἐπιδείκνυσθαι χρὴ. Ἔγνω καλῶς ἐκεῖνος, ὅτι οὐχ ὑπὲρ μιᾶς πόλεως αὐτῷ νῦν ὁ λόγος, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀνατιολῆς ἀπάσης· τῶν γὰρ πόλεων τῶν ὑπὸ τὴν ἕω κειμένων κεφαλὴ
25 καὶ μήτηρ ἐστὶν ἡ πόλις ἡ ἡμετέρα. Διὰ τοῦτο πάντα ὑπέμεινε κίνδυνον, καὶ οὐδὲν αὐτὸν ἐνταῦθα κατασχεῖν ἴσχυσε. Διὰ τοῦτο ἐλπίζω χρησιὰς ἔσεσθαι τὰς ἐλπίδας· οὐ γὰρ παρόψεται ισοσύτην προθυμίαν καὶ σπουδὴν ὁ Θεός, οὐδὲ ἑάσει τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα ἄπρακτον ἐπανελθεῖν.

βλεψε καὶ τὴν συγγένειαν, καὶ τὸ γῆρας, καὶ τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν δυσκολίαν τῆς ἐποχῆς καὶ τὴν ταλαιπωρίαν τοῦ ταξιδίου, καὶ προτιμήσας ἕξ ὄλων σῆς καὶ τὴν σωτηρίαν σας, ἔσπασεν ὅλα αὐτὰ τὰ δεσμά· καὶ ὅπως ὁ νέος, βαδίζει ὁ γέρον τὸν δρόμον, γενόμενος τώρα, ἕξ αἰτίας τῆς προθυμίας του, ἐλαφρότερος εἰς τὸ βάδισμα.

Διότι ἐὰν ὁ Χριστός, λέγει, ἐθυσιάσθη ὑπὲρ ἡμῶν, ποίας ἀπολογίας καὶ συγγνώμης ἄξιοι θὰ εἴμεθα ἡμεῖς πὺ μᾶς ἔχει ἀναθέσει ὁ Θεὸς τὴν προστασίαν τόσο λαοῦ, ἂν δὲν εἴμεθα πρόθυμοι νὰ κάμωμεν τὰ πάντα καὶ νὰ πάθωμεν τὰ πάντα χάριν τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἐμπιστευθέντος εἰς ἡμᾶς λαοῦ; Διότι, λέγει, ἐὰν ὁ πατριάρχης Ἰακώβ, ἂν καὶ προΐστατο κτηνῶν καὶ ἔβοσκε πρόβατα, καὶ ἐπρόκειτο νὰ λογοδοτήσῃ εἰς ἄνθρωπον, ἐν τούτοις ἐπερνοῦσε νύκτας χωρὶς ὕπνον, καὶ ὑπέφερε ζέστην καὶ κρύο, καὶ κάθε εἶδους ἀνωμαλίαν καιρικὴν, ὥστε νὰ μὴ καθῆ κανένα ἀπὸ τὰ πρόβατα ἐκεῖνα, πολὺ περισσότερον ἡμεῖς, πὺ δὲν εἴμεθα ἐπιστάται εἰς ἄλογα, ἀλλὰ εἰς πνευματικὰ πρόβατα, καὶ πὺ θὰ λογοδοτήσωμεν διὰ τὴν ἐπιστάσιαν αὐτὴν ὄχι εἰς ἄνθρωπον ἀλλὰ εἰς τὸν Θεόν, δὲν πρέπει νὰ διστάζωμεν ἀπὸ τίποτε καὶ νὰ μετερχώμεθα κάθε μέσον πὺ ἡμπορεῖ νὰ ὠφελήσῃ τὸ ποίμνιον. Καὶ ὅσον καλυτέρα εἶναι ἡ ποίμνη αὐτὴ ἀπὸ τὴν ποίμνην ἐκείνην, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰ ζῶα, καὶ ὅσον ἀνώτερος ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τόσον μεγαλυτέραν καὶ περισσοτέραν φροντίδα καὶ προθυμίαν πρέπει νὰ ἐπιδεικνύωμεν ἡμεῖς. Ἐγνώριζεν ἐκεῖνος καλῶς ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐνεργήσῃ ὑπὲρ μιᾶς μόνον πόλεως τώρα, ἀλλὰ ὑπὲρ ὀλοκλήρου τῆς Ἀνατολῆς· διότι ὄλων τῶν πόλεων τῆς Ἀνατολῆς κεφαλὴ καὶ μητέρα εἶναι ἡ ἰδική μας πόλις. Διὰ τοῦτο ὑπέμεινε κάθε κίνδυνον, καὶ τίποτε δὲν ἡμπόρεσε νὰ τὸν κρατήσῃ ἐδῶ. Διὰ τοῦτο ἐλπίζω καὶ εἶμαι αἰσιόδοξος, διότι δὲν θὰ παραβλέψῃ τόσον μεγάλην προθυμίαν καὶ ζῆλον ὁ Θεὸς καὶ οὔτε θὰ ἀφήσῃ τὸν δοῦλον του νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπρακτος.

Οίδα ὅτι καὶ μόνον ὀφθεῖς ἐκεῖνος, καὶ τὸν εὐσεβῆ βασιλέα θεασάμενος, ἀπὸ τῆς ὄψεως αὐτῆς εὐθέως κατασιεῖλαι δυνήσεται τὸν θυμόν. Τῶν γὰρ ἁγίων οὐχὶ τὰ ρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πρόσωπα πνευματικῆς γέμει χάριτος.

5 Οὗτος δὲ καὶ πολλῆς σοφίας ἐμπέπλησται, καὶ τῶν θείων νόμων ἔμπειρος ὢν, ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν ὄπερ καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὁ Μωϋσῆς· «Εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, κἀμὲ ἀπόκτεινον μετ' αὐτῶν». Τοιαῦτα γὰρ τῶν ἁγίων τὰ σπλάγχνα, τὸν μετὰ τῶν τέκνων θάνατον τῆς χω-

10 ρίς αὐτῶν ζωῆς γλυκύτερον εἶναι νομίζουσι.

Προσθήσει δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ συνηγορίαν, καὶ τὸ πάσχα τὸ ἱερόν προβαλεῖται, καὶ ἀναμνήσει τὸν καιρόν, καθ' ὃν τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ τὰ ἁμαρτήματα ἀφῆκεν ὁ Χριστός· παρακαλέσει μιμήσασθαι τὸν Δεσπότην, ἀναμνήσει καὶ

15 τῆς παραβολῆς αὐτὸν ἐκείνης τῆς τῶν μυρίων ταλάντων καὶ τῶν ἑκατὸν δηναρίων. Οἶδα τοῦ πατρὸς ἡμῶν τὴν παρηγοίαν, οὐ παραιτήσεται αὐτὸν ἀπὸ τῆς παραβολῆς ταύτης φοβῆσαι καὶ εἰπεῖν, ὄρα μή ποτε καὶ σὺ κατ' ἐκείνην ἀκοήσης τὴν ἡμέραν· «Πονηρὲ δοῦλε, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἀφῆκά

20 σοι, ἐπεὶ παρακάλεσάς με· ἔδει καὶ σὲ ἀφεῖναι τοῖς συνδούλοις σου». Σαντὸν ὠφελεῖς μειζόνως ἢ ἐκείνους, ἐν τῇ τῶν ὀλίγων ἁμαρτημάτων συγχωρήσει τῶν μειζόνων τὴν ἀμνησίαν λαμβάνων.

Προσθήσει τοῖς εἰρημένοις καὶ τὴν εὐχὴν ἐκείνην, ἣν

25 οἱ μυσταγωγῆσαντες αὐτὸν τὴν ἱερὰν μυσταγωγίαν ἐπαίδευσαν εὐχεσθαι καὶ λέγειν· «Ἄφες ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν». Διδάξει μετὰ τούτων ὅτι οὐ κοινὸν τῆς πόλεως γέγονε τὸ ἁμάρτημα, ἀλλ'

3. Ἐξ. 32, 31.

4. Ματθ. 18, 32.

5. Ματθ. 6, 12.

Γνωρίζω ὅτι ὅταν θὰ παρουσιασθῆ ἐκεῖνος καὶ θὰ ἀντικρύσῃ τὸν εὐσεβῆ βασιλέα μόνον ἢ ὄψις του θὰ ἠμπορέσῃ νὰ κατευνάσῃ τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως. Διότι τῶν ἀγίων ἀνδρῶν ὄχι μόνον οἱ λόγοι ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πρόσωπα εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ πνευματικὴν χάριν. Αὐτὸς δὲ ἐπειδὴ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ πολλὴν σοφίαν καὶ γνωρίζει καλὰ τοὺς θείους νόμους θὰ εἰπῆ εἰς τὸν βασιλέα ὅ,τι καὶ ὁ Μωυσοῦς εἶπεν εἰς τὸν Θεὸν «ἐὰν μὲν συγχωρήσῃς αὐτοὺς διὰ τὴν ἁμαρτίαν των αὐτήν, ἔχει καλῶς, ἄλλως φόνευσεν καὶ ἐμὲ μαζὶ μὲ αὐτούς»³. Διότι τέτοια εἶναι ἡ ἀγάπη τῶν ἀγίων ὥστε τοὺς κάνει νὰ θεωροῦν γλυκύτερον τὸ νὰ ἀποθάνουν μὲ τὰ πνευματικὰ των τέκνα, παρὰ νὰ ζοῦν χωρὶς αὐτά.

Θὰ προσθέσῃ δὲ καὶ τὴν συνηγορίαν τοῦ καιροῦ, καὶ θὰ προβάλλῃ τὸ ἱερὸν πάσχα, καὶ θὰ ὑπενθυμίσῃ εἰς αὐτὸν τὸν καιρὸν κατὰ τὸν ὁποῖον εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην ὁ Χριστὸς συνεχώρησε τὰ ἁμαρτήματα· θὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ μιμηθῆ τὸν Δεσπότην, καὶ θὰ τοῦ ὑπενθυμίσῃ τὴν παραβολὴν τῶν μυρίων ταλάντων καὶ τῶν ἑκατὸν δηναρίων. Γνωρίζω καλῶς τὴν παρρησίαν του, καὶ δὲν θὰ διστάσῃ νὰ τὸν φοβήσῃ ἀπὸ τὴν παραβολὴν αὐτήν, καὶ νὰ εἰπῆ, πρόσεξε μήπως καὶ σὺ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς κρίσεως ἀκούσης· «κπονηρὲ δοῦλε, σοῦ ἐχάρισα ὄλον τὸ χρέος σου, ἐπειδὴ μὲ παρεκάλεσες· ἔπρεπε καὶ σὺ νὰ χαρίσῃς τὸ χρέος εἰς τὸν πύνδουλόν σου»⁴. Τὰν ἑαυτὸν σου ὠφελεῖς περισσότερον παρὰ ἐκείνους, διότι μὲ τὸ νὰ συγχωρῆς τὰ μικρὰ ἁμαρτήματα ἐκείνων παίρνεις ἀμνησίαν διὰ τὰ μεγαλύτερα ἰδικά σου ἁμαρτήματα.

Θὰ προσθέσῃ ἐπὶ πλέον καὶ τὴν προσευχὴν ἐκείνην τὴν ὁποίαν τοῦ ἔμαθαν νὰ προσεύχεται καὶ νὰ λέγῃ αὐτὰ πού ἐδίδαξαν εἰς αὐτὸν τὴν ἱερὰν διδασκαλίαν μας· «καὶ συγχώρεσε τὰς ἀναριθμήτους ἁμαρτίας μας, ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶναι ὀφειλέται ἀπέναντί μας ἐξ αἰτίας τῶν ἀδικημάτων πού μᾶς ἔκαμαν»⁵. Θὰ τὸν πληροφορήσῃ σὺν τοῖς ἄλλοις ὅτι τὸ παράπτωμα δὲν τὸ ἔκαμαν

ἀνθρώπων τινῶν ξένων, καὶ ἐπηλύδων, οὐδὲν λογιουμῶ
 ποιούντων, ἢ τόλμη καὶ παρανομία πάση καὶ οὐκ ἂν εἶη
 δίκαιον, ὑπὲρ τῆς ὀλίγων ἀπαιδευοίας, πόλιν τοσαύτην ἀφαρ-
 πάζεσθαι, καὶ τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας διδόναι δίκην. Καίτοι
 5 εἰ καὶ πάντες ἡμαρτηκότες ἦσαν, ἱκανὴν ἔδωκαν δίκην ἐπὶ
 τοσαύταις ἡμέραις φόβῳ δαπανώμενοι, καὶ καθ' ἑκάστην ἀ-
 ποθανεῖσθαι προσδοκῶντες τὴν ἡμέραν, ἐλευνόμενοι, φυγα-
 δευόμενοι, τῶν καταδίκων ἐλεεινότερον ζῶντες, τὸ αἷμα ἐν
 ταῖς χερσὶ βασιάζοντες, καὶ οὐ θαρροῦντες αὐτῶν τῇ ζωῇ.
 10 Ἀρκέσθητι τῇ τιμωρίᾳ ταύτῃ, μὴ προέλθῃς περαιτέρω τῆς
 ὀργῆς, ἡμερον σεαυτῶ ποιήσον τὸν ἄνω δικαστὴν διὰ τῆς
 εἰς τοὺς συνδούλους φιλανθρωπίας. Ἐννόησον τὸ τῆς πόλε-
 ως μέγεθος, καὶ ὅτι οὐ περὶ μιᾶς καὶ δύο καὶ τριῶν καὶ
 δέκα ψυχῶν ἔστιν ἡμῖν ἡ σκέψις νῦν, ἀλλὰ περὶ μυρίων καὶ
 15 ἀπείρων, περὶ τοῦ κεφαλαίου τῆς οἰκουμένης ἀπάσης.

Αὕτη ἡ πόλις ἐστίν, ἐν ἣ πρότερον ἐχρημάτισαν Χρι-
 στιανοί· τίμησον τὸν Χριστόν, αἰδέσθητι τὴν πρώτην ἀνακη-
 ρύξασαν τὸ ποθεινὸν τοῦτο καὶ γλυκὺ πᾶσιν ὄνομα· ἀπο-
 σιόλων ἐκείνη γέγονε καταγώγιον, δικαίων ἐνδιαίτημα. Νῦν
 20 τοῦτο καὶ πρῶτον τὸ τόλμημα γέγονε μόνον εἰς τοὺς κρα-
 τοῦντας, καὶ μαρτυρεῖ τῷ τῆς πόλεως ἡθελί πᾶς ὁ παρελθὼν
 χρόνος. Εἰ μὲν γὰρ συνεχῶς ἐστιασίαζον, ἔδει καταγινώ-
 σκειν τῆς πονηρίας· εἰ δὲ ἅπαξ τοῦ παντός τοῦτο συνέβη
 χρόνου, εὐδὴλον ὅτι οὐ τοῦ τῆς πόλεως ἡθελί τὸ ἀμάρτημα,
 25 ἀλλὰ τῶν ἀπλῶς καὶ εἰκῆ προσφθαρέντων αὐτῇ τὸ παρα-
 νόμημα γέγονε τοῦτο.

2. Ταῦτα ὁ ἱερεὺς ἐρεῖ, καὶ πλείονα τούτων μετὰ πλείο-
 νος τῆς παρηγοίας· ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀκούσεται, κάκεινος
 φιλόανθρωπος, καὶ οὕτως πιστός, ὥστε ἀμφοτέρωθεν χρησιὰς
 30 ἔχομεν τὰς ἐλπίδας. Μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς πίστεως τοῦ

ἄνθρωποι τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοῦτο ἔγινεν ἀπὸ ἀνθρώπους ξένους ποὺ ἤλθαν ἀπὸ ἄλλα μέρη, ἀπερίσκεπτοι, τολμηροὶ καὶ γεμᾶτοι ἀπὸ κάθε παρανομίαν, καὶ δὲν εἶναι δίκαιον ἐξ αἰτίας τῆς ἀπερισκεψίας τῶν ὀλίγων νὰ καταστραφῇ τόσον μεγάλη πόλις καὶ νὰ τιμωροῦνται ἐκεῖνοι ποὺ κανένα ἄδικον πρᾶγμα δὲν ἔκαμαν. Καὶ ἂν ἀκόμα ὑποθέσωμεν ὅτι ὅλοι ἔλαβαν μέρος εἰς τὸ παράπτωμα αὐτό, ἀρκετὰ ἐτιμωρήθησαν, ἔξαντλούμενοι ἀπὸ τὸν φόβον των τόσας ἡμέρας, περιμένοντες τὸν θάνατον, διωκόμενοι, ἐξοριζόμενοι, ζῶντες πρὸ ἀξιολύπητα ἀπὸ τοὺς καταδίκους, βαστάζοντες τὸ αἷμα των μὲ ἰὰ ἴδια των τὰ χέρια καὶ μὴ ἔχοντες ἐμπιστοσύνην διὰ τὴν ζωὴν των. Θὰ τοῦ εἰπῇ· νὰ ἀρκεσθῆς εἰς τὴν τιμωρίαν αὐτήν, ἃς μὴ προχωρήσῃ πρὸ πέρα ἢ ὀργή σου, κάμε ἡπιον τὸν οὐράνιον δικαστὴν διὰ τὸν ἑαυτὸν σου διὰ τῆς ἰδικῆς σου φιλάνθρωπίας εἰς τοὺς συνδούλους σου. Νὰ λάβῃς ὑπ' ὄψιν σου τὸ μέγεθος τῆς πόλεως, καὶ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ μιᾶς καὶ δύο καὶ τριῶν καὶ δέκα ψυχῶν, ἀλλὰ περὶ ἀναριθμητῶν καὶ ἀπείρων, περὶ τῆς κεφαλῆς ὅλης τῆς οἰκουμένης.

Αὐτὴ ἡ πόλις εἶναι ἐκείνη εἰς τὴν ὁποίαν ἠκούσθη τὸ ὄνομα Χριστιανός· τίμησε τὸν Χριστόν, νὰ σεβασθῆς τὴν πόλιν ἢ ὁποία πρώτη ἀνεκήρυξε τὸ ποθεινὸν τοῦτο καὶ γλυκὺ εἰς ὅλους ὄνομα· αὐτὴ ἔγινε καταφύγιον τῶν ἀποστόλων καὶ κατοικητήριον τῶν δικαίων. Τώρα τὸ τόλμημα αὐτὸ ἐναντίον τῶν ἀρχόντων εἶναι τὸ πρῶτον, διὰ δὲ τὸ χρηστὸν ἦθος τῆς πόλεως μαρτυρεῖ ὅλος ὁ παρελθὼν χρόνος. Διότι ἂν συνεχῶς ἐστασίαζον, ἔπρεπε νὰ τιμωρηθοῦν διὰ τὴν κακίαν των· ἂν δὲ μίαν φορὰν εἰς τὰ τόσα χρόνια τοῦτο συνέβη, εἶναι προφανὲς ὅτι τὸ παράπτωμα αὐτὸ δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ ποιοῦ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, ἀλλὰ εἶναι ἔργον ἐκείνων ποὺ τυχαίως καὶ ἀσκόπως ἐκόλλησαν εἰς αὐτήν.

2. Αὐτὰ καὶ ἀκόμη περισσότερα μὲ πολὺ θάρρος θὰ εἰπῇ ὁ ἱερεύς· αὐτὰ τὰ λόγια θὰ ἀκούσῃ ὁ βασιλεύς, καὶ ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνος εἶναι φιλάνθρωπος, καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἀξιόπιστος, ἔχομεν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη καλὰς ἐλπίδας. Μᾶλλον δὲ

διδασκάλου, καὶ πρὸ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ βασιλέως, τῷ ἐλέει θαρροῦμεν τοῦ Θεοῦ· καὶ γὰρ ἰκτεινομένου τοῦ βασιλέως, καὶ ἰκτεινόμενου τοῦ ἱερέως, αὐτὸς παρασιήσεται μέσος, τοῦ βασιλέως μαλάσσωσιν τὴν καρδίαν, τοῦ ἱερέως διε-
 5 γείρων τὴν γλῶσσαν, εὐδοῶν τούτου τὰ ρήματα, παρασκευάζων ἐκείνου τὴν διάνοιαν, ὑποδέξασθαι τὰ λεγόμενα μετὰ πολλῆς τῆς συγγνώμης, ἐπινεῦσαι ταῖς δεήσεσι. Καὶ γὰρ τῷ Χριστῷ ποθεινότερα πασῶν ἢ πόλις ἢ ἡμετέρα, καὶ διὰ τὴν τῶν προγόνων, καὶ διὰ τὴν ὑμῶν αὐτῶν ἀρετὴν. Καὶ
 10 καθάπερ ὁ Πέτρος ἐν τοῖς ἀποστόλοις πρῶτος ἐκήρυξε τὸν Χριστόν· οὕτως ἐν ταῖς πόλεσι, καθάπερ ἔφθην εἰπών, αὕτη πρώτη, ὡπερ σιέφανόν τινα θαυμασιόν, τὴν τῶν Χριστιανῶν ἀνεδήσατο προσηγορίαν. Εἰ δὲ ἔνθα δίκαιοι δέκα μόνον ἦσαν, ὑπέσχετο ὁ Θεὸς σῶζειν τοὺς ἐνοικοῦντας ἅπαντας·
 15 ἔνθα οὐ δέκα καὶ εἴκοσι, οὐδὲ δις τοσοῦτοι μόνον, ἀλλὰ πολλῶ πλείους οἱ τὸν Θεὸν εἰσι θεραπεύοντες μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης, πῶς οὐ χρὴ τὰ χρησιὰ προσδοκᾶν, καὶ θαρρεῖν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἡμῶν ἀπάντων ζωῆς;

Ἦκουσα λεγόντων πολλῶν, «ὅτι ἀπειλὴ βασιλέως ὁμοία
 20 θυμῷ λέοντος», καὶ καταπιπτόντων καὶ ὀδυνωμένων. Τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς ἐκείνους; Ὅτι ὁ εἰπών, «Λύκοι καὶ ἄρνες ἅμα βοσκοθήσονται, καὶ πάροδαλις συναπαύσειται ἐρίφω, καὶ λέων ὡς βοῦς φάγεται ἄχυρα», δυνήσεται καὶ τὸν λέοντα τοῦτον ποιῆσαι πρόβατον ἡμερον. Παρακαλῶμεν τοί-
 25 νον αὐτόν, καὶ διαπρεσβευόμεθα πρὸς αὐτόν, καὶ κατασιτελεῖ πάντως τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς ἐπικειμένης ἡμᾶς ἀγωνίας ἀπαλλάξει πάσης. Ὁ πατήρ ἐκεῖ πρεσβεύεται, ἡμεῖς ἐντιεῦθεν πρεσβευσόμεθα πρὸς τὸν τῶν οὐρανῶν βασιλέα,

6. Πρὸβλ. 16, 16.

7. Πρὸβλ. Γεν. 18, 32.

8. Παροιμ. 19, 12.

9. Ἦσ. 11, 6-7.

περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ διδασκάλου καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ βασιλέως πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ· διότι ὅταν θὰ παρακαλῆται ὁ βασιλεὺς καὶ θὰ παρακαλῆ ὁ ἱερεὺς, θὰ ἴσταται εἰς τὸ μέσον αὐτῶν ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος θὰ καταπραΰνη τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως καὶ θὰ ἐνισχύη τὴν γλῶσσαν τοῦ ἱερέως νὰ φέρῃ εἰς καλὸν ἀποτέλεσμα τὰ λόγια του, διὰ νὰ προετοιμάσῃ τὴν διάνοιαν ἐκείνου νὰ δεχθῆ μὲ πολλὴν συγγνώμην ὅσα θὰ τοῦ εἰπῆ καὶ νὰ δεχθῆ τὰς παρακλήσεις. Διότι καὶ εἰς τὸν Χριστὸν περισσότερο ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις ἀγαπητὴ εἶναι ἡ πόλις μας καὶ ἔνεκα τῆς ἀρετῆς τῶν προγόνων μας καὶ ἔνεκα τῆς ἀρετῆς τῆς ἰδικῆς σας. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πέτρος μεταξὺ τῶν ἀποστόλων πρῶτος ἐκήρυξε τὸν Χριστόν⁶, ἔτσι καὶ αὐτὴ ἡ πόλις πρώτη μεταξὺ τῶν πόλεων, ὅπως προηγουμένως εἶπα, ἐφόρεσεν εἰς τὴν κεφαλὴν της ὡς λαμπρὸν στέφανον τὴν ὀνομασίαν τῶν Χριστιανῶν. Ἐὰν δὲ ἐκεῖ πού ὑπῆρχαν μόνον δέκα δίκαιοι ὑπέσχετο ὁ Θεὸς νὰ σώσῃ χάριν αὐτῶν ὄλους τοὺς κατοίκους⁷, ἐδῶ πού δὲν εἶναι μόνον δέκα καὶ εἴκοσι, οὔτε διπλάσιοι τούτων, ἀλλὰ πολλοὶ περισσότεροι αὐτοὶ πού ὑπηρετοῦν τὸν Θεὸν μὲ πᾶσαν ἀκρίβειαν, πῶς δὲν πρέπει νὰ αἰσιοδοξοῦμεν καὶ νὰ ἔχωμεν θάρρος διὰ τὴν κοινὴν ζωὴν ὄλων μας;

Ἦκουσα πολλοὺς νὰ λέγουν ὅτι «ἡ ἀπειλὴ τοῦ βασιλέως ὁμοιάζει μὲ τὸν θυμὸν τοῦ λέοντος»⁸ καὶ ἐξ αἰτίας τούτου νὰ ἀποθαρρύνωνται καὶ νὰ θρηνολογοῦν. Τί θὰ ἀπαντήσωμεν λοιπὸν πρὸς ἐκείνους; ὅτι αὐτὸς πού εἶπεν «ὅτι λύκος καὶ ἀρνιά θὰ βόσκουν μαζὶ καὶ πάρδαλις θὰ ἀναπαύεται μαζὶ μὲ ἐρίφιον καὶ λέων θὰ τρώγῃ ὡς βόδι ἄχυρα»⁹ θὰ ἠμπορέσῃ καὶ τὸν λέοντα τοῦτον νὰ κάμῃ ἡμερον πρόβατον. Ἄς παρακαλοῦμεν λοιπὸν αὐτὸν καὶ ἄς ἀποστέλλωμεν πρὸς αὐτὸν πρεσβείαν καὶ ὅπως ἂν ἴθιεν θὰ κατευνάσῃ τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως καὶ θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν πού μᾶς διακατέχει. Ὁ πνευματικὸς μας πατὴρ στέλλεται ἐκεῖ ὡς πρεσβευτής, ἡμεῖς ἀπὸ ἐδῶ ἄς στέλλωμεν πρεσβείαν εἰς

βοηθήσωμεν αὐτῷ ταῖς εὐχαῖς. Μέγα τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας δύναται, ἂν μετ' ὀδυνωμένης ψυχῆς, ἂν μετὰ συντειρημένης καρδίας τὰς εὐχὰς ἀνευέγκωμεν. Οὐκ ἔστι διαβῆναι πέλαγος, οὐκ ἔστι μακρὰν ἀποδημίαν στείλασθαι ἕκαστος, 5 καὶ ἐκάστη, καὶ εἰς Ἐκκλησίαν ἀπαντιῶντες, καὶ οἴκοι μένοντες, καλῶμεν μετὰ πολλῆς σπουδῆς τὸν Θεόν, καὶ πάντως ἐπινεύσει ταῖς δεήσεσι.

Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ὅτι σφόδρα βούλεται ἡμᾶς ἀεὶ πρὸς αὐτὸν καταφεύγειν, καὶ ἐν ἅπασιν αὐτοῦ δεῖσθαι, καὶ 10 μηδὲν χωρὶς αὐτοῦ ποιεῖν ἢ λέγειν. Ἄνθρωποι μὲν γάρ, διὰ συνεχῶς αὐτοὺς ἐνοχλῶμεν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων πραγμάτων, ναρκῶσι καὶ ἀναδύονται, καὶ ἀηδῶς πρὸς ἡμᾶς ἔχουσιν· ὁ δὲ Θεὸς τούναντίον ἅπαν, οὐχ ὅταν αὐτῷ συνεχῶς ἐντυγχάνωμεν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων πραγμάτων, ἀλλ' ὅταν 15 μὴ τοῦτο ποιῶμεν, τότε μάλιστα ἀγανακτεῖ. Ἄκουσον γοῦν τί τοῖς Ἰουδαίοις ἐγκαλεῖ, λέγων, «Ἐποιήσατε βουλήν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ, καὶ συνθήκας, καὶ οὐ διὰ τοῦ πνεύματός μου». Τοιοῦτο γάρ τῶν φιλοῦντων τὸ ἔθος· πάντα τὰ τῶν φιλομένων πράγματα δι' αὐτῶν ἀνύεσθαι βούλονται, καὶ μηδὲν 20 χωρὶς αὐτῶν ἐκείνους ἢ ποιεῖν, ἢ λέγειν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεός, οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἐγκαλῶν ἔλεγεν· «Ἐβασίλευσαν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ ἦραν, καὶ οὐκ ἐγνώρισάν μοι».

Μὴ τοίνυν ὀκνῶμεν συνεχῶς πρὸς αὐτὸν καταφεύγειν, 25 καὶ ὅπερ ἂν ᾗ δεινόν, πάντως λήφεται τὴν προσήκουσαν λύσιν. Ἐφόβησεν ἄνθρωπος; Δράμε πρὸς τὸν ἄνω Δεσπότην, καὶ οὐδὲν πείση δεινόν. Οὕτως οἱ παλαιοὶ τὰς συμφορὰς ἔλυον, οὐκ ἄνδρες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. Ἐγένετό τις Ἑβραία γυνή, Ἐσθῆρ ἦν τὸ ὄνομα αὐτῆς· αὕτη ἢ Ἐσθῆρ

10. Ἦσ. 30, 2.

11. Ὡσηὲ 8, 4.

τὸν βασιλέα τῶν οὐρανῶν καὶ ἃς βοηθήσωμεν τὸν πατέρα μας διὰ τῶν προσευχῶν μας. Ἔχει μεγάλην δύναμιν τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας, ἂν μὲ ὀδύνην ψυχῆς, ἂν μὲ συντριβὴν τῆς καρδίας προσευχώμεθα. Δὲν ἤμποροῦμεν νὰ περάσωμεν πέλαγος, δὲν ἤμποροῦμεν νὰ μεταβῶμεν εἰς μακρὰν ἀποδημίαν· κάθε ἕνας καὶ κάθε μία πού συναντῶνται καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πού μένουν εἰς τὸν οἶκον, ἃς παρακαλοῦμεν μὲ πολλὴν κατάνυξιν τὸν Θεὸν καὶ ὅπωςδήποτε θὰ εἰσακουσθοῦν αἱ δεήσεις μας.

Ἐκ τούτου φαίνεται τοῦτο; Ἐκ τούτου ὅτι πολὺ ἐπιθυμεῖ νὰ καταφεύγωμεν πάντοτε εἰς αὐτόν, καὶ εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις νὰ τὸν παρακαλοῦμεν καὶ τίποτε νὰ μὴ πράττωμεν ἢ νὰ μὴ λέγωμεν χωρὶς αὐτόν. Διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ὅταν συνεχῶς τοὺς ἐνοχλοῦμεν μὲ τὰς διαφόρους ὑποθέσεις μας, κουράζονται καὶ δὲν μᾶς ἐξυπηρετοῦν καὶ διάκεινται δυσμενῶς πρὸς ἡμᾶς, ὁ Θεὸς ὅμως κάνει τὸ τελείως ἀντίθετον καὶ ὅχι ὅταν συνεχῶς τὸν παρακαλοῦμεν διὰ τὰ ζητήματά μας, ἀλλὰ ὅταν δὲν κάμνωμεν αὐτό, τότε προπάντων ἀγανακτεῖ. Ἐκ τούτου, λοιπόν, διατὶ κατηγορεῖ τοὺς Ἰουδαίους, λέγων, «ἐλάβετε ἀπόφασιν ἀλλὰ χωρὶς ἐμὲ καὶ ἐκάματε συνθήκας, ἀλλὰ χωρὶς τὸ πνεῦμα μου»¹⁰. Διότι ἡ συνήθεια αὐτῶν πού ἀγαποῦν εἶναι αὕτη· ὅλα τὰ πράγματα τῶν ἀγαπητῶν τους θέλουν νὰ τὰ ἐκτελοῦν καὶ χωρὶς αὐτοὺς νὰ μὴ κάνουν ἢ νὰ μὴ λέγουν τίποτε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ὅχι μόνον ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοῦ τὰ ἴδια πάλιν ἐπαναλαμβάνει λέγων· «ἔκαμαν βασιλεῖς, ἀλλὰ ὅχι δι' ἐμοῦ· ἔκαμαν ἄρχοντας καὶ δὲν μοῦ τὸ ἔκαμαν γνωστόν»¹¹.

Ἐκ τούτου μὴ διστάζωμεν λοιπόν συνεχῶς νὰ καταφεύγωμεν πρὸς αὐτόν, καὶ οἷονδήποτε κακὸν ἰδικόν μας ὅπωςδήποτε θὰ εὔρη τὴν ἀρμόζουσαν λύσιν. Σὲ ἐφόβησεν ἄνθρωπος; Τρέξε πρὸς τὸν ἄνω Δεσπότην, καὶ δὲν θὰ πάθῃς κανένα κακόν. Ἐτσι ἀπέφευγον οἱ παλαιοὶ τὰς συμφοράς, καὶ ὅχι μόνον οἱ ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες. Ἐπῆρξε κάποια γυναῖκα Ἑβραία, Ἐσθῆρ ἦτο τὸ ὄνομά της· αὕτη ἡ Ἐσθῆρ μὲ αὐτόν

ὄλον τῶν Ἰουδαίων τὸν δῆμον πανωλεθρία παραδίδοσθαι μέλλοντα, τούτω τῷ τρόπῳ ἐξήρπασεν.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς πάντας ἄρδην ἀναιρεῖσθαι τοὺς Ἰουδαίους ἐκέλευσε, καὶ οὐδεὶς ἦν ὁ πρὸς τὴν ὄργην ἐκείνην στήναι δυνάμενος, ἀποδυσαμένη τὴν φαιδροιέραν σιολὴν ἢ γυνή, καὶ σάκκῳ περιβαλλομένη, καὶ σποδὸν ὑποστρωσαμένη, παρεκάλει τὸν φιλόανθρωπον Θεὸν συνεισελθεῖν αὐτῇ πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τοιαῦτα προσευχομένη πρὸς αὐτὸν ῥήματα ἔλεγε· «Χαρίτωσον, Κύριε, τὰ ῥήματαί μου, δὸς λόγον εὐρυθύμον εἰς τὸ σιόμα μου». Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ διδασκάλου παρακαλῶμεν νῦν ἡμεῖς τὸν Θεόν. Εἰ γὰρ γυνὴ ὑπὲρ Ἰουδαίων παρακαλοῦσα βαρβαρικὸν ἴσχυσε κατασιεῖλαι θυμὸν, πολλῶ μᾶλλον ὁ διδάσκαλος ὁ ἡμέτερος ὑπὲρ τοσαύτης πόλεως, καὶ μετὰ τοσαύτης Ἐκκλησίας δεόμενος, τὸν πραότατον καὶ ἡμερώτατον βασιλέα τοῦτον πείσαι δυνήσεται.

Εἰ γὰρ τὰς εἰς Θεὸν ἁμαρτίας λύειν ἔλαβεν ἐξουσίαν, πολλῶ μᾶλλον τὰς εἰς ἄνθρωπον γενομένας ἀνελεῖν καὶ ἀφανίσει δυνήσεται. Ἄρχων ἐστὶ καὶ αὐτός, καὶ ἄρχων ἐκείνου σεμνότερος. Καὶ γὰρ αὐτὴν τὴν βασιλικὴν κεφαλὴν οἱ ἱεροὶ νόμοι ταῖς τούτου φέροντες χερσὶν ὑπέταξαν· καὶ ὅταν τι δέοι γενέσθαι χρησιτὸν ἄνωθεν, ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν ἱερέα, οὐχ ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν βασιλέα καταφεύγειν εἴωθεν. Ἐχει γὰρ οὗτος θώρακα τὸν τῆς δικαιοσύνης, ἔχει καὶ ζώνην τὴν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἔχει καὶ ὑποδήματα πολλῶ σεμνότερα τὰ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἔχει καὶ μάχαιραν, οὐκ ἀπὸ σιδήρου, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ πνεύματος, ἔχει στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κείμενον. Λαμπροτέρα αὕτη ἢ παντευχία, σεμνότερα τὰ ὄπλα, μείζων ἢ παρηγοία, πλείων ἢ ἰσχύς. Ὡς

τὸν τρόπον ἔσωσεν ὀλόκληρον τὸν ἰσραηλιτικὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ καταστραφῇ.

“Ὅταν δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν διέταξε νὰ φονευθοῦν ὅλοι οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ κανεὶς δὲν ὑπῆρχε πού νὰ ἡμπορῇ νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν βασιλικὴν ἐκείνην ὀργήν, ἀφοῦ ἐξεδύθη τὰ πολυτελῆ της ἐνδύματα ἢ γυναῖκα αὐτὴ καὶ ἐφόρεσε σάκκον καὶ ἐκάθησεν ἐπάνω εἰς στάκτην, παρακαλοῦσε τὸν φιλόανθρωπον Θεὸν νὰ εἰσέλθῃ μαζὶ μὲ αὐτὴν εἰς τὸν βασιλέα καὶ προσευχομένη πρὸς αὐτὸν ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «κάμε χαριτωμένα, Κύριε, τὰ λόγια μου καὶ δῶσε εἰς τὸ στόμα μου καταλλήλους λέξεις»¹². Τὰ ἴδια καὶ ἡμεῖς τώρα νὰ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν περὶ τοῦ διδασκάλου μας. Διότι ἐὰν αἱ παρακλήσεις τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων ἡμπόρεσαν νὰ ἐξαλείψουν τὸν θυμὸν τοῦ βαρβάρου βασιλέως, πολὺ περισσότερον ὁ διδάσκαλός μας, πού παρακαλεῖ ὑπὲρ τοιαύτης πόλεως καὶ μὲ τόσοις χριστιανοῦς, θὰ ἡμπορέσῃ νὰ πείσῃ τὸν πραότατον καὶ ἡμερώτατον αὐτὸν βασιλέα.

Διότι ἀφοῦ ἔλαβεν ἐξουσίαν νὰ συγχωρῇ τὰς ἁμαρτίας πού ἀναφέρονται εἰς τὸν Θεόν, πολὺ περισσότερον θὰ ἡμπορέσῃ νὰ καταργήσῃ καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ τὰς ἁμαρτίας πού ἀναφέρονται εἰς ἀνθρώπους. Ἄρχων εἶναι καὶ οὗτος καὶ μάλιστα ἄρχων σεβαστότερος ἐκείνου. Καθ’ ὅσον καὶ αὐτὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως οἱ ἱεροὶ νόμοι ἔθεσαν κάτω ἀπὸ τὰ χέρια τούτου· καὶ ὅταν πρόκειται νὰ ἐπέλθῃ ἐκ τῶν ἄνω κανένα καλόν, ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν ἱερέα καὶ ὄχι ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν βασιλέα συνήθως καταφεύγει. Διότι ἔχει καὶ αὐτὸς θώρακα, τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, ἔχει καὶ ζώνην, τὴν ζώνην τῆς ἀληθείας, ἔχει καὶ ὑποδήματα πολὺ ἀνώτερα αὐτὰ πού προέρχονται ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης, ἔχει καὶ μάχαιραν, ὄχι ὅμως σιδηρᾶν, ἀλλὰ πνευματικὴν, ἔχει καὶ στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Εἶναι λαμπρότερα ἢ πανοπλία αὐτὴ ἀπὸ τὴν βασιλικὴν, εἶναι σεμνότερα τὰ ὅπλα, μεγαλυτέρα ἢ παρρησία, περισσότερα ἢ δύναμις.

τε καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς ἀρχῆς ὄγκου, καὶ ἀπὸ τῆς οἰκείας μεγαλοφυχίας, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἀπὸ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος μετὰ πολλῆς τῆς παρηρησίας, μετὰ πολλῆς τῆς συνέσεως διαλέξεται τῷ βασιλεῖ.

5 3. Μὴ τοίνυν ἀπογινώσκωμεν ὑπὲρ τῆς ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίας, ἀλλὰ δεώμεθα, παρακαλῶμεν, ἱκετεύωμεν, προσβευώμεθα πρὸς τὸν ἄνω βασιλέα μετὰ πολλῶν δακρῶν· ἔχωμεν καὶ τὴν νησιεῖαν ταύτην σύμμαχον καὶ τῆς καλῆς ταύτης συνεφαπτιομένην ἡμῖν προσβείας. Καθάπερ οὖν χει-
 10 μῶνος παρελθόντιος, καὶ θέρους φανέντιος, ἔλκει μὲν πρὸς τὸ πέλαγος τὸ πλοῖον ὁ ναύτης, ἀποσμήχει δὲ ὁ σιραιώτης τὰ ὄπλα, καὶ παρασκευάζει τὸν ἵππον εἰς πόλεμον, καὶ γεωργὸς ἀκονᾶ δρέπανον, καὶ ὄδοιπόρος θαρρῶν ἀποδημίας ἄπιεται μακρᾶς, καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀθλητῆς ἀποδύεται
 15 καὶ γυμνοῦται· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς καθάπερ θέρους πνευματικοῦ τινος τῆς νησιεῖας φανείσης, καὶ ὡς σιραιῶται τὰ ὄπλα ἀποσμήξωμεν, καὶ ὡς γεωργοὶ τὴν δρεπάνην ἀκονήσομεν, καὶ ὡς κυβερνήται, πρὸς τὰ κύματα τῶν αἰόπων ἐπιθυμιῶν τοὺς λογισμοὺς ἀντιτάξωμεν, καὶ ὡς ὀδίται, τῆς εἰς
 20 τὸν οὐρανὸν ἀποδημίας ἀφώμεθα, καὶ ὡς ἀθληταί, πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀποδυσώμεθα. Ὁ γὰρ πιστὸς καὶ γεωργός, καὶ κυβερνήτης, καὶ σιραιώτης, καὶ ἀθλητῆς, καὶ ὄδοιπόρος ἐστίν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησιν· «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς,
 25 πρὸς τὰς ἐξουσίας· ἐνδύσασθε οὖν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ». Εἶδες τὸν ἀθλητὴν; Εἶδες τὸν σιραιώτην; Εἰ ἀθλητῆς εἶ, γυμνὸν εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσελθεῖν σε δεῖ· εἰ σιραιώτης εἶ, καθωπλισμένον ἐπὶ τῆς παρατάξεως ἐσιάναι χρῆ. Πῶς οὖν ἀμφοτέρωτα ταῦτα εἶναι δυνατὸν, καὶ γυμνὸν εἶναι καὶ οὐ
 30 γυμνόν, καὶ ἐνδεδυμένον καὶ οὐκ ἐνδεδυμένον; Πῶς; Ἐγὼ λέγω.

Ἀπόδυσαι τὰ βιωτικὰ πράγματα, καὶ γέγονας ἀθλητῆς·

Ὡστε καὶ ἀπὸ τὸν ὄγκον καὶ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἀξιώματος του καὶ ἔνεκα τῆς ἰδικῆς του μεγαλοψυχίας, καὶ κυρίως ἔνεκα τῆς ἐλπίδος πρὸς τὸν Θεὸν μὲ πολλὴν μεγάλην παρρησίαν καὶ μὲ πολλὴν σύνεσιν θὰ ὁμιλήσῃ εἰς τὸν βασιλέα.

3. Ἄς μὴ ἀπογοητευώμεθα λοιπὸν διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ἀλλὰ ἄς παρακαλοῦμεν, ἄς προσευχώμεθα, ἄς ἰκετεύωμεν, ἄς στέλλωμεν πρεσβείαν πρὸς τὸν οὐράνιον βασιλέα μετὰ πολλῶν δακρῶν· ἄς ἔχωμεν καὶ τὴν νηστείαν αὐτὴν ὡς σύμμαχον εἰς τὴν καλὴν αὐτὴν πρεσβείαν καὶ τὴν νηστείαν ποῦ τώρα διανύομεν. Ὅπως λοιπὸν ὅταν περάσῃ ὁ χειμῶνας καὶ φανῇ τὸ θέρος, σύρει πρὸς τὸ πέλαγος τὸ πλοῖον ὁ ναύτης, καθαρίζει ὁ στρατιώτης τὰ ὄπλα, καὶ ἐτοιμάζει τὸν ἵππον διὰ πόλεμον καὶ ὁ γεωργὸς ἀκονίζει τὸ δρεπάνι, καὶ ὁ ὄδοιπόρος παίρνει θάρρος καὶ ἀρχίζει μακρινὸ ταξίδι, καὶ ὁ ἀθλητὴς ἐτοιμάζεται καὶ βγάζει τὰ ροῦχα του, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ ἐφάνη ἡ νηστεία ὡς θέρος πνευματικόν, ἄς καθάρίσωμεν τὰ ὄπλα ὡς στρατιῶται, καὶ ὡς γεωργοὶ ἄς ἀκονίσωμεν τὸ δρεπάνι, καὶ ὡς κυβερνηταὶ ἄς ἀντιτάξωμεν πρὸς τὰ κύματα τῶν ἀτόπων ἐπιθυμιῶν τοὺς ὀρθοὺς λογισμοὺς, καὶ ὡς ὄδοιπόροι ἄς ἀρχίσωμεν τὸ διὰ τὸν οὐρανὸν ταξίδι, καὶ ὡς ἀθληταὶ ἄς εἰσέλθωμεν εἰς τοὺς ἀγῶνας. Διότι ὁ χριστιανὸς εἶναι καὶ γεωργός, καὶ κυβερνήτης, καὶ στρατιώτης, καὶ ἀθλητὴς, καὶ ὄδοιπόρος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «ὁ ἀγὼν ποῦ ἔχομεν ἀναλάβει δὲν εἶναι ἀγὼν πρὸς ἀνθρώπους μὲ αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς πονηρὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας τοῦ διαβόλου· ἄς φορέσωμεν λοιπὸν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ»¹³. Εἶδες τὸν ἀθλητὴν; Εἶδες τὸν στρατιώτην; Ἐὰν εἶσαι ἀθλητὴς, πρέπει νὰ εἰσέλθῃς γυμνὸς εἰς τὸν ἀγῶνα· ἐὰν εἶσαι στρατιώτης πρέπει νὰ στέκεσαι εἰς τὴν παράταξιν καλὰ ὦπλισμένος. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατόν νὰ γίνουν αὐτὰ συγχρόνως, καὶ νὰ εἶναι γυμνὸς κανεὶς καὶ νὰ μὴ εἶναι, καὶ νὰ εἶναι ἐνδεδυμένος καὶ νὰ μὴ εἶναι ἐνδεδυμένος; Πῶς; Ἐγὼ θὰ εἰπῶ.

Βγάλε ἀπὸ ἐπάνω σου τὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ ἔχεις

ἔνδυσαι τὰ ὄπλα τὰ πνευματικά, καὶ γέγονας σιτραιώτης·
 γύμνωσον σαυτὸν τῶν βιωτικῶν φροντίδων, πάλης γὰρ ἐ-
 στιν ὁ καιρός· ἔνδυσαι ὄπλα πνευματικά, πόλεμος γὰρ ἡμῖν
 πρὸς δαίμονας συγκεκρότηται χαλεπός. Διὰ τοῦτο καὶ γυμνὸν
 5 εἶναι χρή, ὥστε μηδεμίαν λαβὴν τῷ διαβόλῳ παραιοχεῖν πα-
 λαίοντι πρὸς ἡμᾶς, καὶ καθοπλίζεσθαι πάντοθεν, ὥστε μη-
 δαμόθεν καιρίαν δέξασθαι πληγὴν. Γεώργησόν σου τὴν ψυ-
 χήν, καὶ τὰς ἀκάνθας ἔκιεμε, σπεῖρον τὸν λόγον τῆς εὐσε-
 βείας, τὰ κατὰ τῆς φιλοσοφίας φυτὰ μετὰ πολλῆς θεράπευε
 10 τῆς ἐπιμελείας, καὶ γέγονας γεωργός· καὶ ἐρεῖ πρὸς σέ ὁ
 Παῦλος· «Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ προῶτον τῶν καρπῶν
 μεταλαμβάνειν». Ταύτην καὶ αὐτὸς μειήει τὴν τέχνην, διὰ
 τοῦτο Κορινθίοις ἐπισιέλλων ἔλεγεν· «Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἄ-
 πολλῶς ἐπότισεν, ὁ δὲ Θεὸς ἠΰξανεν». Ἀκόνησόν σου τὴν
 15 δρεπάνην, ἣν ἤμβλυνας διὰ τῆς ἀδηφαγίας, ἀκόνησον δὲ
 διὰ τῆς νησιείας· ἅψαι τῆς ὁδοιπορίας τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν
 φερούσης, τῆς τεθλιμμένης καὶ σιενῆς ἅψαι, καὶ ὀδεύσον.
 Πῶς δὲ δυνήσῃ καὶ ἅψασθαι, καὶ ὀδεῦσαι; «Υπωπιάζων
 σου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶν»· ἔνθα γὰρ ὁδοῦ σιενοχωρία,
 20 μέγα κώλυμα ἢ ἐκ τῆς ἀδηφαγίας πολυσαρκία.

Κατάσειλον τὰ κύματα τῶν αἰσίων ἐπιθυμιῶν, ἀπό-
 κρουσαι τὸν χειμῶνα τῶν πονηρῶν λογισμῶν, διάσωσον τὸ
 σκάφος, πολλὴν ἐπίδειξαι τὴν ἐμπειρίαν, καὶ γέγονας κυ-
 βερνήτης. Πάντων δὲ τούτων ὑπόθεσις ἡμῖν ἡ νησιεία καὶ
 25 διδάσκαλος ἔσται νησιείαν δὲ οὐ ταύτην λέγω τὴν τῶν
 πολλῶν, ἀλλὰ τὴν ἀκριβοῆ νησιείαν, οὐ τὴν τῶν βρωμάτων
 ἀποχὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων· οὐ γὰρ ἀρ-

14. Β' Τιμ. 2, 6.

15. Α' Κορ. 3, 6.

16. Πρβλ. Ματθ. 7, 14.

17. Α' Κορ. 9, 27.

γίνει ἀθλητής· φόρεσε τὰ πνευματικὰ ὄπλα καὶ ἔχεις γίνεαι στρατιώτης· γύμνωσε τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ τὰς κοσμικὰς φροντίδας, διότι εἶναι ὁ καιρὸς τῆς πάλης· φόρεσε τὰ πνευματικὰ ὄπλα, διότι ἔχομεν φοβερὸν πόλεμον πρὸς τοὺς δαίμονας. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶσαι καὶ γυμνός, ὥστε νὰ μὴ δώσης καμμίαν λαβὴν εἰς τὸν διάβολον, ὁ ὁποῖος παλαίει πρὸς ἡμᾶς, καὶ καλὰ ὠπλισμένος ἀπὸ παντοῦ, ὥστε ἀπὸ πουθενὰ νὰ μὴ δεχθῆς κανένα τραῦμα. Καλλιέργησε τὴν ψυχὴν σου, καὶ κόψε τὰς ἀκάνθας, σπεῖρε τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, φύτευσε τὰ καλὰ φυτὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ νὰ περιποιῆσαι μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν, καὶ ἔχεις γίνεαι γεωργός, καὶ θὰ εἴπῃ πρὸς σὲ ὁ Παῦλος· «Ὁ γεωργὸς ποὺ κοπιᾶζει διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀγροῦ καὶ τὴν συγκομιδὴν τῶν προϊόντων, πρῶτος αὐτὸς πρέπει ν' ἀπολαμβάνῃ τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του»¹⁴. Αὐτὴν τὴν τέχνην μετήρχετο καὶ ὁ ἴδιος, διὰ τοῦτο γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους ἔλεγε· «Ἐγὼ ἐφύτευσα εἰς σᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πίστιν, ὁ Ἄπολλὼς ἐπότισεν αὐτά, ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὴν αὕξησιν καὶ τὴν καρποφορίαν»¹⁵. Ἀκόνισε τὸ δρεπάνι σου, τὸ ὁποῖον κατέστη ἄχρηστον διὰ τῆς πολυφαγίας, ἀκόνισέ το δὲ διὰ τῆς νηστείας· ἄρχισε τὴν ὁδοιπορίαν ποὺ ὀδηγεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, πιάσε τὸν στενὸν καὶ ἀνώμαλον δρόμον¹⁶ καὶ προχώρει. Πῶς δὲ θὰ ἠμπορέσης καὶ νὰ πιάσης τὸν δρόμον καὶ νὰ προχωρήσης; «Μὲ τὸ νὰ ταλαιπωρῆς καὶ ὑποτάσσης τὸ σῶμα σου»¹⁷. διότι ὅπου ὑπάρχει ἀνώμαλος δρόμος, μεγάλο ἐμπόδιον εἰς τὸ βάδισμα εἶναι ἡ πολυσαρκία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν πολυφαγίαν.

Κατεύνασε τὰ κύματα τῶν ἀτόπων ἐπιθυμιῶν, ἀπόκρουσε τὴν ζάλην τῶν πονηρῶν λογισμῶν, διάσωσε τὸ σκάφος τῆς ψυχῆς σου, δεῖξε μεγάλην ἐμπειρίαν καὶ ἤδη ἔχεις γίνεαι ἄριστος κυβερνήτης. Ὅλων δὲ τούτων βάσις καὶ διδάσκαλος νὰ εἶναι ἡ νηστεία· ὅταν δὲ λέγω νηστείαν, δὲν ἐννοῶ αὐτὴν ποὺ κάνουν οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ τὴν ἀληθινὴν νηστείαν, ὅχι μόνον τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ φαγητά, ἀλλὰ

κεῖ τῆς νησιείας ἢ φύσις ἐξελέσθαι τοὺς μειόντας, ἐὰν μὴ μετὰ τοῦ προσήκοντος γένηται νόμον. «Καὶ γὰρ ἀθλητῆς», φησὶν, «οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ». Ἴνα οὖν μὴ πόνον ὑπομείναντες νησιείας ἐκπέσωμεν τοῦ στεφάνου
 5 τῆς νησιείας, μάθωμεν πῶς, καὶ τίνα τρόπον τὸ πρᾶγμα μειέ-
 ναι χρή. Ἐπεὶ καὶ ὁ Φαρισαῖος ἐκεῖνος ἐνήσιευσεν, ἀλλὰ μετὰ τὴν νησιείαν ἐκείνην κατηῆλθεν ἔρημος καὶ κενὸς τῶν ἀπὸ τῆς νησιείας καρπῶν· ὁ τελώνης οὐκ ἐνήσιευσε, καὶ ἔμπροσθεν γέγονεν ἐκείνου τοῦ νησιεύσαντος ὁ μὴ νησιεύ-
 10 σας, ἵνα μάθῃς ὅτι νησιεῖα ὄφελος οὐδέν, ἂν μὴ καὶ τὰ λοι-
 πὰ ἔπῃται πάντα.

Ἐνήσιευσαν οἱ Νινευῖται καὶ ἐπεσπάσαντο τὴν τοῦ Θεοῦ εὐνοίαν· ἐνήσιευσαν καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ πλέον οὐδέν ἔπρα-
 ξαν, ἀλλὰ καὶ κατηγορηθέντες ἀπῆλθον. Ἐπεὶ οὖν ἰσοοῦτος
 15 ὁ κίνδυνος τῆς νησιείας τοῖς οὐκ εἰδόσιν ὅπως χρή νησιεύειν,
 μάθωμεν τῆς νησιείας τοὺς νόμους, ἵνα μὴ τρέχωμεν ἀδήλως,
 μηδὲ ἀέρα δέρωμεν, μηδὲ σκιαμαχῶμεν πυκτεύοντες. Φάρ-
 μακόν ἐστὶν ἡ νησιεῖα, ἀλλὰ τὸ φάρμακον, κἂν μυριάκις ὠ-
 φέλιμον ᾖ, πολλάκις ἄχρηστον γίνεται διὰ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ
 20 χρωμένου. Καὶ γὰρ καὶ καιρὸν εἰδέναι χρή καθ' ὃν δεῖ
 τοῦτο ἐπιτιθέναι, καὶ ποσότητα αὐτοῦ τοῦ φαρμάκου, καὶ
 σώματος κρᾶσιν τὴν δεχομένην, καὶ χώρας φύσιν, καὶ ὥ-
 ραν ἔτους, καὶ δίαιταν κατάλληλον, καὶ πολλὰ ἕτερα· ὧν
 ὅπερ ἂν παροφθείη, τοῖς ἄλλοις λυμανεῖται πᾶσι τοῖς εἰρη-
 25 μένοις. Εἰ δὲ ἔνθα σῶμα θεραπεύειν δεῖ, ἰσαύτης ἡμῖν ἀ-
 κριθείας χρεῖα, πολλῶ μᾶλλον ὅταν ψυχῆς ἐπιμελώμεθα,

18. Β' Τιμ. 2, 5.

19. Λουκᾶ 18, 12-14.

καὶ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα· διότι δὲν ἀρκεῖ ἡ φύσις τῆς νηστείας νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα αὐτοὺς ποὺ νηστεύουν, ἐὰν δὲν γίνεται μὲ τὸν προσήκοντα τρόπον. «Διότι καὶ ὁ ἀθλητής», λέγει, «δὲν στεφανώνεται, ἐὰν δὲν ἀγωνισθῆ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς ἀθλήσεως»¹⁸. Διὰ νὰ μὴ χάσωμεν τὸν στέφανον τῆς νηστείας, ἂν καὶ ἔχομεν ὑπομείνει τοὺς κόπους αὐτῆς, ἃς μάθωμεν πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον πρέπει νὰ μετερχώμεθα αὐτήν. Διότι καὶ ὁ Φαρισαῖος ἐκεῖνος ἐνήστευσεν¹⁹, ἀλλὰ μετὰ τὴν νηστείαν ἐκείνην κατέβη ἀπὸ τὸν ναὸν ἔρημος καὶ κενὸς ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῆς νηστείας. Ὁ τελώνης πάλιν δὲν ἐνήστευσεν, καὶ ὅμως αὐτὸς ποὺ δὲν ἐνήστευσεν ἐξεπέρασεν εἰς τὴν ἀρετὴν αὐτὸν ποὺ ἐνήστευσε, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία ὠφέλεια ἀπὸ τὴν νηστείαν, ἂν δὲν ἀκολουθοῦν αὐτὴν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα.

Ἐνήστευσαν οἱ Νινευῖται καὶ προσεῖλκυσαν τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ· ἐνήστευσαν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐπέτυχαν μὲ τὴν νηστείαν τίποτε περισσότερον, ἀλλὰ καὶ ἀπεμακρύνθησαν κατηγορηθέντες. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι τόσος ὁ κίνδυνος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν νηστείαν εἰς αὐτοὺς ποὺ δὲν γνωρίζουν πῶς πρέπει νὰ νηστεύουν, ἃς μάθωμεν τοὺς νόμους τῆς νηστείας, διὰ νὰ μὴ τρέχωμεν ἀσκόπως, οὔτε νὰ κτυπῶμεν διὰ τῶν πυγμῶν μας σκιάς. Ἡ νηστεία εἶναι φάρμακον, ἀλλὰ τὸ φάρμακον ὅσον καὶ ἂν εἶναι ὠφέλιμον, πολλάκις γίνεται ἄχρηστον ἐξ αἰτίας τῆς μὴ σωστῆς χρήσεως αὐτοῦ ποὺ τὸ χρησιμοποιεῖ. Καθ' ὅσον πρέπει νὰ γνωρίζῃ καὶ τὸν χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἐπιθέσῃ τοῦτο, καὶ τὴν ποσότητα αὐτοῦ τοῦ φαρμάκου, καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ σώματος ποὺ πρόκειται νὰ τὸ πάρῃ, καὶ τὴν φυσικὴν τοῦ τόπου κατάστασιν, καὶ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους, καὶ τὴν κατάλληλον δίαιταν τοῦ ἀσθενοῦς καὶ πολλὰ ἄλλα, ἐκ τῶν ὁποίων ἂν κάτι παραλειφθῆ, θὰ βλάβῃ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ ἀνεφέραμεν. Ἐὰν δέ, ὅταν πρόκειται νὰ θεραπεύσωμεν τὸ σῶμα, χρειάζεται τόση μεγάλη ἀκρίβεια, πολὺ περισσότερον

καὶ λογισμοὺς θεραπεύωμεν, πάντα διερευνᾶσθαι καὶ σκοπεῖν ἀναγκαῖον μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης.

4. Ἴδωμεν τοίνυν πῶς ἐνήσιευσαν οἱ Νινευῖται, καὶ πῶς τῆς ὀργῆς ἀπηλλάγησαν ἐκείνης. Οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ
5 κτήνη, καὶ τὰ πρόβατα καὶ οἱ βόες μὴ νεμέσθωσαν, φησί. Τί λέγεις; εἶπέ μοι Καὶ τὰ ἄλογα νησιεύει; καὶ ἵπποι, καὶ ἡμίονοι σάκκῳ περιβάλλονται; Ναί, φησί. Καθάπερ γὰρ εὐπόρου τινὸς τελευτήσαντος οὐκ οἰκείας μόνον, οὐδὲ θεραπευαίνιδας, ἀλλὰ καὶ ἵππους οἱ προσήκοντες σάκκῳ περιβάλλονται,
10 καὶ τοῖς ἵπποκόμοις αὐτοὺς ἐγχειρίσαντες, ἀκολουθεῖν ἐπὶ τὸ μνήμα κελεύουσι, τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς ἐπιδεικνύμενοι, καὶ πρὸς ἔλεον ἅπαντας ἐπισπώμενοι οὕτω δὴ καὶ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀπόλλυσθαι μελλούσης, καὶ τὴν ἄλογον φύσιν σάκκῳ περιέβαλον, καὶ ζυγῶ νησιείας ὑπέβα-
15 λον. Οὐκ ἔστι, τὰ ἄλογα, φησί, λόγῳ μαθεῖν τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, μανθανέτωσαν λιμῶ, ὅτι θεήλαιος ἢ πληγή. Καὶ γὰρ εἰ κατενεχθείη, φησὶν, ἡ πόλις, οὐχ ἡμῶν μόνον τῶν ἐνοικούντων, ἀλλὰ καὶ τούτων εἷς ἔσται τάφος κοινός. Τὰ τοίνυν μέλλοντα κοινωνεῖν τῆς κολάσεως, κοινωνεῖτω καὶ
20 τῆς νησιείας.

Καὶ ἕτερον δέ τι κατεσκευάζον ἐντιεῦθεν, ὃ καὶ οἱ προφήται ποιοῦσι καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἐπειδὴν ἴδωσι πληγὴν τινα ἀφόρητον ἐκ τῶν οὐρανῶν φερομένην, εἶτα τοὺς κολάζεσθαι μέλλοντας ἀπαρησιάστους ὄντας, αἰσχύνης γέμοντας, οὐδὲ
25 μιᾶς συγγνώμης, οὐδὲ ἀπολογίας ὄντας ἀξίους, οὐκ ἔχοντες ὅ,τι πράξουσιν, οὐδὲ ὅθεν πορίσονται τοῖς κατακριθεῖσιν ἀπολογίαν, ἐπὶ τὰ ἄλογα καταφεύγουσι, καὶ τὸν ἐκείνων ἐκτραγωδοῦντες θάνατον, ἀπὸ τούτων ποιοῦνται τὴν ἰκετηρίαν, τὴν ἐλεεινὴν αὐτῶν καὶ πολυθρήνητον ἀπώλειαν προ-
30 βαλλόμενοι. Διμοῦ τοίνυν ποτὲ καταλαβόντιος τοὺς Ἰουδαί-

ὅταν φροντίζωμεν διὰ τὴν ψυχὴν καὶ θεραπεύωμεν αὐτὴν ἀπὸ τοὺς κακοὺς λογισμοὺς, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάζωμεν καὶ νὰ παρατηροῦμεν ὅλα μὲ κάθε δυνατὴν λεπτομέρειαν.

4. Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν πῶς ἐνήστευσαν οἱ Νινευῖται καὶ πῶς ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὴν ὀργὴν ἐκείνην. «Οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη, καὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰ βόδια ἃς μὴ βρίσκωνται»²⁰, λέγει. Τί λέγεις; εἶπέ μου; Νηστεύουν καὶ τὰ ἄλογα ζῶα; καὶ περιβάλλονται καὶ οἱ ἵπποι καὶ οἱ ἡμίονοι μὲ σάκκον; Ναί, λέγει. Διότι ὅπως, ὅταν ἀποθάνῃ κάποιος πλούσιος, ὄχι μόνον τοὺς ὑπηρέτας καὶ τὰς ὑπηρετριάς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἵππους τοὺς ἐνδύουν μὲ σάκκους οἱ συγγενεῖς, καὶ ἀφοῦ τοὺς δώσουν εἰς τοὺς ἵπποκόμους, τοὺς διατάσσουν νὰ πηγαίνουν εἰς τὸ μνήμα, φανερώνοντας μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς καὶ προκαλοῦντες τὴν συμπάθειαν ὄλων, ἔτσι λοιπὸν ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ καταστραφῇ ἡ πόλις ἐκείνη, ἐνέδυσαν μὲ σάκκους καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ τὰ ὑπέβαλον εἰς νηστείαν. Δὲν εἶναι δυνατόν, λέγει, τὰ ἄλογα ζῶα, διὰ τοῦ λόγου νὰ μάθουν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ἃς μάθουν διὰ τῆς πείνας, ὅτι ἡ τιμωρία αὐτὴ εἶναι σταλμένη ἀπὸ τὸν Θεόν. Διότι ἂν καταστραφῇ, λέγει, ἡ πόλις, δὲν θὰ συμβῇ τοῦτο μόνον δι' ἡμᾶς τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλα αὐτὰ θὰ εἶναι ἕνας κοινὸς τάφος. Ἄφοῦ λοιπὸν πρόκειται νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν τιμωρίαν, ἃς λάβουν μέρος καὶ εἰς τὴν νηστείαν.

Καὶ κάτι ἄλλο ἐπεδίωκον διὰ τοῦ τρόπου τούτου, πράγμα ποὺ κάμνουν καὶ οἱ προφῆται καθ' ὅσον καὶ ἐκεῖνοι ὅταν ἴδοῦν κάποιαν τιμωρίαν ἀνυπόφορον νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ μὴ ἔχουν παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν οἱ τιμωρούμενοι, νὰ εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ ἐντροπὴν, νὰ μὴ εἶναι καθόλου ἄξιοι συγγνώμης καὶ ἀπολογίας καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τί ἄλλο νὰ κάμουν, οὔτε ἀπὸ ποῦ νὰ εὔρουν δικαιολογίαν δι' αὐτούς, καταφεύγουν εἰς τὰ ζῶα, καὶ διεκτραγωδοῦν τὸν θάνατον ἐκείνων, παρακαλοῦν δι' αὐτῶν τὸν Θεόν, προβάλλοντες τὴν ἀξιολύπητον καταστροφὴν. Ὅταν

ους, καὶ πολλοῦ τὴν χώραν ἀρχμοῦ κατέχοντος, καὶ πάντων
 δαπανωμένων, ὁ μὲν τῶν προφητῶν ἔλεγεν· «Ἐσκήρθησαν
 δαμάλεις ἐπὶ ταῖς φάιναις αὐτῶν, ἔκλαυσαν βουκόλια βοῶν,
 ὅτι οὐχ ὑπῆρχε νομὴ πάντα τὰ κτήνη τοῦ πεδίου ἀνέβλεψαν
 5 πρὸς σέ, ὅτι ἐξηράνθησαν ἀφέσεις ὑδάτων». ὁ δὲ τὰ ἐκ τῆς
 ἀβροχίας θρηνηῶν κακά, πάλιν οὕτωςί πως ἔλεγεν· «Ἐ-
 λαφοὶ ἐν ἀγρῷ ἔτεκον, καὶ ἐγκατέλιπον, ὅτι οὐκ ἦν βοιάνη
 ὄναγροι ἔσθησαν ἐπὶ νάπαις, εἴλκυσαν ἄνεμον ὡς δράκων·
 ἐξέλιπον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, ὅτι οὐκ ἦν γόρτος». Διὰ τοῦ-
 10 το καὶ τήμερον ἠκούσατε τοῦ Ἰωὴλ λέγοντος, «Ἐξελθέτω
 νυμφίος ἐκ τοῦ κοιῶνος αὐτοῦ, καὶ νύμφη ἐκ τοῦ πασιοῦ
 αὐτῆς, νήπια θηλάζοντα μαστούς».

Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἶπέ μοι, τὴν ἄωρον ἡλικίαν καλεῖ
 πρὸς ἰκειτηρίαν; Διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην αἰτίαν. Ἐπειδὴ γὰρ
 15 οἱ εἰς ἄνδρας τελοῦντες ἅπαντες παρώξυναν καὶ παρώργισαν
 τὸν Θεόν, ἢ τῶν ἁμαρτημάτων ἄπειρος ἡλικία, φησί, πα-
 ρακαλεῖτω τὸν ὀργιζόμενον. Ἄλλ' ὅπερ ἔλεγον, ἴδωμεν τί
 ποιέ ἐστι τὸ λῦσαν τὴν ἀπαραίτητον ἐκείνην ὀργήν. Ἔρα ἢ
 νησιεῖα μόνον, καὶ ὁ σάκκος; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ἀλλ' ἢ παν-
 20 τὸς τοῦ θίου μεταβολή. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἀπ' αὐτῶν τῶν
 προφητικῶν ρημάτων. Ὁ γὰρ περὶ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ
 διαλεχθεὶς καὶ τῆς ἐκείνων νησιεῖας, αὐτὸς οὕτως τὴν τε
 καταλλαγὴν λέγων, καὶ τῆς καταλλαγῆς τὴν αἰτίαν διδά-
 σκων, οὕτωςί πως φησί· «Καὶ εἶδε τὰ ἔργα αὐτῶν ὁ Θεός».
 25 Ἔργα ποῖα; Ὅτι ἐνήσιευσαν; Ὅτι σάκκον περιεβάλοντο;
 Οὐδὲν τούτων, ἀλλὰ πάντα ταῦτα οἰγήσας, ἐπήγαγεν· «Ὅτι
 ἐπέσιρεψεν ἕκαστος ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτοῦ τῶν πονηρῶν,

21. Ἰωὴλ 1, 7.

22. Ἰερ. 14, 7.

23. Ἰωὴλ 2, 16.

24. Ἰωνᾶ 3, 10.

λοιπὸν κάποτε ἔπεσεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους πείνα καὶ κατεῖχε μεγάλη ξηρασία τὴν χώραν τους, καὶ ὅλοι κατεστρέφοντο, ἄλλος μὲν ἀπὸ τοὺς προφήτας ἔλεγε· «ἐσκίρτησαν ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν τὰ θηλυκὰ δαμάλια εἰς τὴν φάτνην των, ἔκλαυσαν τὰ κοπάδια τῶν βοδιῶν, διότι δὲν ὑπῆρχε τροφή· ὅλα τὰ κτήνη τῆς πεδιάδος ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των πρὸς σέ, διότι ἐστείρευσαν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων»²¹. ἄλλος δὲ πάλιν θρηνηῶν διὰ τὰ κακὰ τῆς ἀνομβρίας ἔλεγε περίπου τὰ ἐξῆς· «ἔλαφοι ἐγέννησαν εἰς τὸν ἀγρὸν καὶ ἐγκατέλειψαν τὰ νεογέννητα, διότι δὲν ὑπῆρχε χόρτον· οἱ ἄγριοι ὄνοι ἐσταμάτησαν μέσα εἰς τὰ φαράγγια, ἀνέπνεον ὡς νὰ εἶναι δράκοντες, ἔσβησαν τὰ μάτια των, διότι δὲν ὑπῆρχε χόρτον»²². Διὰ τοῦτο καὶ σήμερον ἠκούσατε τὸν Ἰωὴλ νὰ λέγῃ· «ὡς ἐξέλθη ὁ γαμβρὸς ἀπὸ τὸν κοιτῶνα αὐτοῦ καὶ ἡ νύμφη ἀπὸ τὸν νυμφικόν της θάλαμον, καὶ συγκεντρώσατε τὰ νήπια πού θηλάζουν»²³.

Διὰ ποῖον λόγον, εἶπέ μου, προσκαλεῖ τὴν ἄωρον ἡλικίαν νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεόν; Διὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς λόγον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὅλοι ὅσοι ἦσαν ἄνδρες ἠρέθησαν καὶ παρώργισαν τὸν Θεόν, ἡ βρεφικὴ ἡλικία, πού εἶναι ἀμέτοχος εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ὡς παρακαλῆ τὸν ὀργιζόμενον. Ἀλλὰ ὡς ἐξετάσωμεν ἐκεῖνο πού ἔλεγα προηγουμένως, ὡς ἴδωμεν τί ἦταν ἐκεῖνο πού ἀπεμάκρυνε τὴν ἀναπόφευκτον ἐκείνην ὀργήν. Μήπως μόνον ἡ νηστεία καὶ ὁ σάκκος; Δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἰσχυρισθῆ κανεὶς αὐτό, ἀλλὰ ἡ μεταβολὴ ὀλοκλήρου τοῦ βίου. Ἀπὸ ποῦ γίνεται τοῦτο φανερόν; Ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ προφήτου. Διότι αὐτὸς πού ὠμίλησε περὶ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς νηστείας ἐκείνων, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὀμιλῶν περὶ τῆς συμφιλίωσης αὐτῶν καὶ ἀναφέρων τὴν αἰτίαν αὐτῆς λέγει τὰ ἐξῆς· «Καὶ εἶδε τὰ ἔργα αὐτῶν ὁ Θεός»²⁴. ποῖα ἔργα; Ὅτι ἐνήστευσαν; Ὅτι ἐφόρεσαν σάκκον; Τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἀφοῦ ὅλα αὐτὰ τὰ παρέλειψε προσέθεσε· «διότι ἐγύρισε κάθε ἕνας ὀπίσω ἀπὸ τοὺς κακοὺς δρόμους πού ἀκολουθοῦσε καὶ μετενόησε ἐξ αἰτίας τῶν κα-

καὶ μειενόησεν ἐπὶ τῇ κακίᾳ ἣ ἐλάλησε ποιῆσαι αὐτοῖς ὁ Κύριος». Ὅρας ὅτι οὐχ ἡ νησιεὶα ἐξήρασε τοῦ κινδύνου, ἀλλ' ἡ μεταβολὴ τοῦ βίου τὸν Θεὸν κατέστησεν ἴλεω τοῖς βαρβάροις καὶ εὐμενῇ;

- 5 Ταῦτα εἶπον, οὐχ ἵνα νησιεὶαν ἀτιμάζωμεν, ἀλλ' ἵνα νησιεὶαν τιμῶμεν· τιμὴ γὰρ νησιεὶας, οὐχὶ σιτίων ἀποχή, ἀλλ' ἁμαρτημάτων ἀναχώρησις· ὡς ὁ γε τῇ τῶν βρωμάτων ἀποχῇ μόνον ὁρίζων τὴν νησιεὶαν, οὐτός ἐστιν ὁ μάλιστα ἀτιμάζων αὐτήν. Νησιεύεις; Δειξόν μοι διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν.
- 10 Ποίων ἔργων, φησὶν; Ἐὰν ἴδῃς πέννητα, ἐλέησον· ἐὰν ἴδῃς ἐχθρόν, καταλλάγηθι· ἐὰν ἴδῃς φίλον εὐδοκιμοῦντα, μὴ βασκήνης· ἐὰν ἴδῃς γυναῖκα εὐμορφον, ὑπέρβηθι.

Μὴ γὰρ δὴ σιόμα νησιευέτω μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμοί, καὶ ἀκοή, καὶ πόδες καὶ χεῖρες, καὶ πάντα τὰ τοῦ σώματος

15 ἡμῶν μέλη. Νησιευέτωσαν χεῖρες, ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας καθαρεύουσαι. Νησιευέτωσαν πόδες, δρόμων τῶν ἐπὶ τὰ παράνομα θέατρα ἀφισιτάμενοι· νησιευέτωσαν ὀφθαλμοί, παιδευόμενοι μηδέποτε ὄψεσιν εὐμόρφοις ἐπιπηδᾶν, μηδὲ ἀλλότρια περιεργάζεσθαι κάλλη. Τροφὴ γὰρ ὀφθαλμῶν θεω-

20 ρία· ἀλλὰ ἂν μὲν παράνομος ἦ καὶ κεκωλυμένη, λυμαίνεται τῇ νησιεὶα, καὶ πᾶσαν ἀναιρέπει τῆς ψυχῆς τὴν σωτηρίαν· ἂν δὲ ἔννομος καὶ ἀσφαλής, κοσμεῖ τὴν νησιεὶαν. Καὶ γὰρ τῶν ἀιοπωτάτων ἂν εἶη ἐπὶ μὲν βρωμάτων καὶ τῆς συγκεχωρημένης ἀφίσιασθαι τροφῆς διὰ τὴν νησιεὶαν, ἐπὶ δὲ

25 τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς κεκωλυμένης ἀπιεσθαι. Οὐκ ἐοδίεις κρέα; Μὴ φάγης ἀκολασίαν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν. Νησιευέτω

κῶν πού ἀνήγγειλεν ὁ Θεὸς ὅτι θὰ κάμη εἰς αὐτούς»²³. Βλέπεις ὅτι δὲν τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἢ νηστεία, ἀλλὰ ἡ μεταβολὴ τοῦ βίου ἔκαμε τὸν Θεὸν ἴλεων καὶ εὐμενῆ εἰς τοὺς βαρβάρους;

Αὐτὰ τὰ εἶπα ὄχι διὰ νὰ περιφρονοῦμεν τὴν νηστείαν, ἀλλ' ἀντιθέτως διὰ νὰ τὴν τιμοῦμεν· διότι τιμὴ τῆς νηστείας δὲν εἶναι ἡ ἀποχὴ ἀπὸ φαγητά, ἀλλὰ ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα· διὰ τοῦτο ἐκεῖνος πού περιορίζει τὴν νηστείαν μόνον εἰς τὴν ἀποχὴν τῶν τροφῶν, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὑβρίζει κατ' ἐξοχὴν αὐτήν. Νηστεύεις; Δεῖξε τοῦτο διὰ τῶν ἔργων. Ποίων ἔργων, λέγει; Ἐὰν ἰδῆς πτωχὸν νὰ τὸν ἐλεήσης· ἐὰν ἰδῆς ἐχθρόν σου, νὰ συμφιλιωθῆς μαζί του· ἐὰν ἰδῆς φίλον σου νὰ προκόπῃ, νὰ μὴ τὸν φθονήσης· ἐὰν ἰδῆς ὄμορφην γυναῖκα εἰς τὸν δρόμον σου, νὰ τὴν προσπεράσης καὶ νὰ μὴ τὴν προσέχῃς.

Δηλαδή νὰ μὴ νηστεύῃ μόνον τὸ στόμα, ἀλλὰ καὶ τὰ μάτια, καὶ ἡ ἀκοή, καὶ τὰ πόδια, καὶ τὰ χέρια, καὶ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματός μας. Νὰ νηστεύουν τὰ χέρια μὲ τὸ νὰ μένουν καθαρὰ ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν· νὰ νηστεύουν τὰ πόδια μὲ τὸ νὰ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τοὺς δρόμους πού ὀδηγοῦν εἰς τὰ παράνομα θεάματα· νὰ νηστεύουν τὰ μάτια μὲ τὸ νὰ μάθουν νὰ μὴ προσηλώνωνται ποτὲ εἰς ὄμορφα πρόσωπα, καὶ νὰ μὴ περιεργάζωνται ξένα κάλλη. Διότι τροφή τῶν ὀφθαλμῶν εἶναι τὸ νὰ βλέπουν· ἀλλὰ ἂν εἶναι ἐφάμαρτα καὶ παράνομα αὐτὰ πού βλέπουν, τότε ἐξουδετερώνεται ἡ νηστεία καὶ ἀνατρέπει ὅλην τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς· ἐνῶ ἂν εἶναι αὐτὰ πού βλέπουν τὰ μάτια σύμφωνα μὲ τὸν νόμον καὶ ἀκίνδυνα, τότε ἡ παρατήρησις αὐτῆ κοσμεῖ τὴν νηστείαν. Διότι θὰ ἦτο ἀπὸ τὰ πλέον παράλογα ἐξ αἰτίας τῆς νηστείας νὰ ἀπέχωμεν ἀπὸ τὰ φαγητά καὶ τὴν ἐπιτρεπομένην τροφήν, σχετικῶς δὲ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ μὴ ἀποφεύγωμεν καὶ τὴν τροφήν πού ἀπαγορεύεται. Δὲν τρώγεις κρέας; Δὲν πρέπει νὰ φάγῃς καὶ ἀκολασίαν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν. Ἄς νηστεύῃ καὶ ἡ ἀκοή σου· νηστεία δὲ τῆς

καὶ ἀκοή· νησιεία δὲ ἀκοῆς μὴ δέχεσθαι κακηγορίας καὶ διαβολάς· «Ἀκοὴν» γὰρ «ματαιάν μὴ παραδέξῃ», φησί.

5. Νησιευέτω καὶ σίωμα ἀπὸ ρημάτων αἰσχροῶν καὶ λοιδορίας. Τί γὰρ ὄφελος ὅταν μὲν ὀρνίθων καὶ ἰχθύων ἀπε-
5 χώμεθα, τοὺς δὲ ἀδελφούς δάκνωμεν καὶ κατεσθίωμεν; Ὁ κακηγορῶν ἀδελφικὰ κρέα ἔφαγε, τὴν σάρκα τοῦ πλησίον ἔδακε. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἐφόβησεν εἰπὼν «Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνεται καὶ κατεσθίεται, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε».

10 Οὐκ ἐνέπηξας τῇ σαρκὶ τοὺς ὀδόντας, ἀλλ' ἐνέπηξας τῇ ψυχῇ τὴν κακηγορίαν, τὴν πονηρὰν ὑπόληψιν ἔτιρωσας, μωρία εἰργάσω κακὰ καὶ σαυτὸν, καὶ ἐκεῖνον, καὶ ἑτέρους πλείονας· καὶ γὰρ τὸν ἀκούσαντα χείρονα εἰργάσω, διαβάλλων τὸν πλησίον. Ἐάν τε γὰρ ἁμαρτωλὸς ᾖ, ράθυμος γίνεται κοι-
15 νωνὸν εὐρὼν τῆς ἁμαρτίας· ἄν τε δίκαιος ᾖ, εἰς ἀπόνοιαν αἴρεται, καὶ φυσαῖται ἐκ τῆς ἑτέρων ἁμαρτίας, μεγάλη περὶ ἑαυτοῦ φανιάζεσθαι προαγόμενος. Μετὰ τούτων τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας ἔβλαψας· οὐ γὰρ δὴ τὸν ἡμαρτηκότα διαβάλλουσι ἅπαντες οἱ ἀκούοντες, ἀλλὰ τὰ ὀνειδέη τὸ Χριστιανῶν ἔθνος προστριβεται· οὐδέ ἐστιν ἀκοῦσαι ἀπίστων λεγόντων, ὅτι ὁ δεῖνα πόρνος ἐστὶ καὶ ἀκόλαστος, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ πεπλημμεληκότος, τοὺς Χριστιανούς ἅπαντας διαβάλλουσι.

Πρὸς τούτοις τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν βλασφημεῖσθαι παρεσκευάσας· ὥσπερ γὰρ εὐδοκιμούντων ἡμῶν τὸ ὄνομα τοῦ
25 Θεοῦ δοξάζεται, οὕτως ἁμαρτανόντων βλασφημεῖται καὶ ὑβρίζεται. Τέταρτον, τὸν κακῶς ἀκούσαντα κατήσχυνας, καὶ ἀναισχυννιότερον ταύτῃ πεποίηκας, ἐχθρὸν καὶ πολέμιον κα-

26. Ἐξ. 23, 1.

27. Γαλ. 5, 15.

ἀκοῆς εἶναι νὰ μὴ δέχεται κακολογίας καὶ διαβολὰς διότι λέγει· «φήμην ψευδῆ καὶ μὴ παραδεχθῆς»²⁶.

5. Ἐὰν νηστεύῃ καὶ τὸ στόμα ἀπὸ λόγους αἰσχροὺς καὶ ὑβριστικούς. Διότι ποία ὠφέλεια ὑπάρχει ὅταν ἀποφεύγωμεν μὲν νὰ τρώγωμεν ψάρια καὶ κατόπουλα νὰ κατατρώγωμεν δὲ καὶ νὰ δαγκώνωμεν τοὺς ἀδελφούς μας; Αὐτὸς ποὺ ὑβρίζει εἶναι ὡσὰν νὰ ἔφαγεν ἀδελφικὸν κρέας, ὡσὰν νὰ δαγκώνῃ τὴν σάρκα τοῦ πλησίον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος μᾶς ἐφόβισε εἰπὼν τὰ ἑξῆς· «Ἐὰν δαγκώνετε καὶ κατατρώγετε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, προσέχετε μήπως ἀφανισθῆτε μεταξὺ σας»²⁷.

Δὲν ἔχωσες τὰ δόντια σου εἰς τὴν σάρκα, ἀλλὰ ἔχωσες μέσα εἰς τὴν ψυχὴν σου τὴν κακολογίαν, τὴν ἐπλήγωσες μὲ τὴν κακὴν φήμην ποὺ διέδωσες, ἔκαμες ἀνυπολόγιστον ζημίαν εἰς τὸν ἑαυτὸν σου καὶ εἰς ἐκεῖνον καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους, διότι καὶ ἐκεῖνον ποὺ ἄκουσε τὴν κακολογίαν τὸν ἔκαμες χειρότερον μὲ τὰς διαβολὰς σου κατὰ τοῦ πλησίον. Διότι ἂν εἶναι ἀμαρτωλὸς δὲν διορθώνεται, ἀλλὰ γίνεται ράθυμος ἐπειδὴ εὔρε καὶ ἄλλους νὰ κάμουν τὴν ἰδίαν ἀμαρτίαν· ἂν πάλιν εἶναι δίκαιος φθάνει εἰς τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ γίνεται ἀλαζὼν ἐπειδὴ ἐξαπατᾶται ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας τῶν ἄλλων καὶ φαντάζεται μεγάλα πράγματα διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ ἔβλαψες ὀλόκληρον τὴν ἐκκλησίαν· διότι ὅσοι θὰ σὲ ἀκούσουν δὲν θὰ διαβάλλουν αὐτὸν ποὺ ἠμάρτησεν, ἀλλὰ ὀλόκληρον τὸ γένος τῶν χριστιανῶν· διὰ τοῦτο δὲν ἀκούομεν τοὺς εἰδωλολάτρας παρὰ νὰ λέγουν, ὅτι ὁ τάδε πόρνος εἶναι καὶ ἀκόλαστος, ἀλλὰ ἀντὶ νὰ κατηγορήσουν τὸν ἀμαρτήσαντα διαβάλλουν ὅλους τοὺς χριστιανούς.

Σὺν τοῖς ἄλλοις ἔγινες αἰτία νὰ βλασφημηθῆται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ· διότι ὅπως δοξάζομεν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅταν εὐδοκιμοῦμεν εἰς τὴν ἀρετὴν, ἔτσι καὶ ὅταν ἀμαρτάνωμεν βλασφημεῖται καὶ ὑβρίζεται. Τέταρτον, ἐκεῖνον ποὺ ἐκακολόγησες καὶ ὑβρίσες τὸν ἐντρόπιασες καὶ μὲ αὐτὴν σου τὴν

τασίῃσας. Πέμπιον, ἐαντὸν ὑπεύθυνον κολάσει καὶ τιμωρία
 πεποίηκας, πράγματα τὰ μηδὲν σαυτῷ προσήκοντα πλέξας.
 Μὴ γάρ μοι τοῦτο λεγέτω τις, ὅτι τότε κακηγορῶ, ἐπειδὴν
 ψευδῆ εἶπω· ἐὰν δὲ ἀληθεύω, οὐκέτι. Καὶ ἀληθεύων εἶπης
 5 κακῶς, καὶ τοῦτο ἔγκλημα. Καὶ γὰρ ὁ Φαρισαῖος ἐκεῖνος τὸν
 τελώνην εἶπε κακῶς ἀληθεύων, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν αὐτοῦ τοῦτο
 προέσπη. Εἶπε γάρ μοι, τελώνης ἦν ὁ τελώνης καὶ ἁμαρτω-
 λός; Παντί που δήλον ὅτι τελώνης· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ αὐτὸν
 ἐκάκισεν ὁ Φαρισαῖος ἀπῆλθεν ἅπαντα ἀπολέσας.

10 Βούλει διορθῶσαι τὸν ἀδελφόν; Δάκρυσον, εὗξαι τῷ
 Θεῷ, κατιδίαν λαβὼν παραίνεσον, συμβούλευσον, παρακάλε-
 σον. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐποίει «Μήπως ἐλθόντα με», φησί,
 «ταπεινώσει ὁ Θεός, καὶ πενήθω πολλοὺς τῶν προσημαρτη-
 κόντων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ πορνείᾳ,
 15 καὶ ἀσελγείᾳ ἣ ἔπραξαν». Δείξον ἀγάπην περὶ τὸν ἡμαρ-
 τηκότα· πείσον αὐτὸν ὅτι κηδόμενος καὶ φροντίζων, οὐκ ἐκ-
 πομπεῦσαι θουλόμενος, περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτὸν ὑπομιμνή-
 σκεις· κάτασχε πόδας, καταφίλησον, μὴ ἐπαισχυνθῆς, εἶγε
 ἀληθῶς ἰατρῆσαι θούλει.

20 Ταῦτα καὶ ἰατροὶ ποιοῦσι, πολλάκις δυσαρέστως ἔχον-
 τας τοὺς κάμνοντας καταφιλοῦντες, παρακαλοῦντες ἀναπεί-
 θουσι σωτήριον δέξασθαι φάρμακον· οὕτω καὶ σὺ ποίησον·
 τῷ ἱερεῖ δείξον τὸ ἔλκος, τοῦτό ἐστι κηδομένου, τοῦτο προ-
 νοῦντος, τοῦτο φροντίζοντος. Οὐ τοῖς κακῶς δὲ μόνον λέ-
 25 γουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσι κακῶς λεγομένους ἐτέρους
 παραινῶ τὰς ἀκοὰς ἀποφράττειν, καὶ τὸν προφήτην μιμεῖ-

πραΐξιν τὸν ἔκαμες πρὸ ἀδιάντροπον καὶ ἐχθρόν σου. Πέμπτον, ἔκαμες τὸν ἑαυτὸν σου ἄξιον τιμωρίας, διότι περιέπλεξες τὸν ἑαυτὸν σου εἰς πράγματα μὴ προσήκοντα. Διότι ἄς μὴ ἰσχυρισθῆ κανεῖς ὅτι τότε κακολογῶ, ὅταν λέγω ψέμματα, ἐνῶ ἂν λέγω τὴν ἀλήθειαν, δὲν κακολογῶ. Καὶ ἂν λέγῃς τὴν ἀλήθειαν ὅταν κακολογῆς, καὶ αὐτὸ εἶναι ἔγκλημα. Καθ' ὅσον καὶ ὁ Φαρισαῖος ἐκεῖνος ὅταν ἐκακολόγησε τὸν τελώνην, τὴν ἀλήθειαν ἔλεγεν, ὅμως αὐτὸ δὲν ἦτο πρὸς δικαιολογίαν του. Διότι λέγε μου, ἦτο τελώνης καὶ ἁμαρτωλὸς ὁ τελώνης; Εἰς τὸν κάθε ἓνα εἶναι φανερόν ὅτι ἦτο τελώνης· καὶ ὅμως ἐπειδὴ τὸν ἐκακολόγησεν ὁ φαρισαῖος, ἔφυγεν ἀπὸ τὸν ναὸν ἀφοῦ ἔχασεν ὅλα τὰ καλὰ του.

Θέλεις νὰ διορθώσης τὸν ἀδελφόν σου; Δάκρυσε, προσευχή σου πρὸς τὸν Θεὸν δι' αὐτόν, ἰδιαίτερος νὰ τὸν προτρέψῃς, συμβούλευσέ τον, παρακάλεσέ τον. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ ὁ Παῦλος, διότι λέγει· «Μήπως ὅταν πάλιν ἔλθω πρὸς σᾶς, μὲ ταπεινώσῃ ὁ Θεός, καὶ πενθήσω διὰ πολλοὺς ἀπὸ ἐκείνους πού πιθανὸν νὰ ἔχουν ἁμαρτήσῃ καὶ δὲν ἔχουν μετανόησῃ διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὴν πορνείαν καὶ τὴν ἀσέλγειαν, πού διέπραξαν»²⁸. Δεῖξε ἀγάπην πρὸς αὐτόν πού ἠμάρτησεν· πείσε αὐτόν ὅτι ὑπενθυμίζεις εἰς αὐτόν τὰ ἁμαρτήματά του ἐπειδὴ ἐνδιαφέρεσαι καὶ φροντίζεις δι' αὐτόν καὶ ὄχι διὰ νὰ τὸν διαπομπεύσῃς· κράτησε τὰ πόδια του καὶ φίλησέ τα· νὰ μὴ ἐντραπῆς νὰ τὸ κάμῃς ἂν πράγματι θέλῃς νὰ τὸν θεραπεύσῃς.

Αὐτὰ τὰ κάμουν πολλάκις καὶ οἱ ἰατροί, ὅταν βλέπουν τοὺς ἀσθενεῖς νὰ ἔχουν κάποιαν δυσαρέσκεια ἐκδηλον πρὸς τὰ φάρμακα, τοὺς πείθουν μὲ παρακάλια νὰ δεχθοῦν τὸ σωτήριο φάρμακον· ἔτσι νὰ κάμῃς καὶ σύ· εἰς τὸν ἱερέα νὰ δείξῃς τὴν πληγὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, διότι αὐτὸ δεικνύει ἄνθρωπον πού φροντίζει, πού προνοεῖ καὶ πού ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν ἄλλον. "Ὅχι μόνον εἰς ἐκείνους πού κακολογοῦν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅσους ἀκούουν αὐτοὺς τοὺς συνιστῶ νὰ κλείουν τὰ αὐτιά των, καὶ νὰ μιμοῦνται τὸν προφήτην πού λέγει·

σθαι τὸν λέγοντα· «Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τὸν πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον».

Εἶπε πρὸς τὸν πλησίον, ἔχεις ἐπαινέσαι τινὰ καὶ ἐγκωμιάσαι; Ἀνοίγω τὰς ἀκοάς, ἵνα δέξωμαι τὰ μύθρα· ἂν δὲ
 5 κακῶς ἐθέλης εἰπεῖν, ἀποφράττω τὴν εἴσοδον τοῖς ῥήμασιν· οὐ γὰρ ἀνέχομαι κόπρον καὶ θόρυβον δέχεσθαι. Τί μοι τὸ κέρδος ἐκ τοῦ μαθεῖν ὅτι πονηρὸς ὁ δεῖνα; Μέγιστον μὲν οὖν ἀπὸ τούτου θλάβος καὶ ἐσχάτη ζημία. Εἶπε πρὸς αὐτόν·
 10 μεριμνήσωμεν τὰ ἡμέτερα, πῶς τῶν πεπλημμελημένων ἡμῖν εὐθύνας δῶμεν, καὶ τὴν περιεργίαν ταύτην, καὶ τὴν πολυπραγμοσύνην εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν ἐπιδειξώμεθα. Ποίαν ἔξομεν ἀπολογία, τίνα συγγνώμην, ὅταν τὰ ἡμέτερα μὲν μηδὲ εἰς νοῦν λαμβάνωμεν, τὰ δὲ ἀλλότρια οὕτω φιλοπραγμονῶμεν; Καὶ ὥσπερ εἰς οἰκίαν παρακύναι, καὶ τὰ
 15 ἔνδον σκοπῆσαι παριόντα αἰσχροὺς καὶ πολλῆς αἰσχύνης γέμον· οὕτω καὶ θίον ἀλλότριον περιεργάζεσθαι, ἀνελευθερίας ἐσχάτης.

Τὸ δὲ τούτου καταγελασιότερον ὅτι τοιοῦτον ἔχοντες θίον, καὶ τῶν οἰκείων ἀμελοῦντες, ἐπειδὴν εἴπωσί τι τῶν
 20 ἀπορρήτων, παρακαλοῦσι τὸν ἀκούσαντα, καὶ ὀρκοῦσι μηδενὶ λοιπὸν εἰπεῖν ἐτέρῳ, αὐτόθεν δηλοῦντες ὅτι πρᾶγμα ἄξιον κατηγορίας ἐποίησαν. Εἰ γὰρ ἐκεῖνον μηδενὶ εἰπεῖν ἐτέρῳ παρακαλεῖς, πολλῶ μᾶλλον σὲ πρότερον τούτω ταῦτα εἰπεῖν οὐκ ἔχρηγν. Κατεῖχες ἐν ἀσφαλείᾳ τὸν λόγον· ὅτι αὐτὸν προέ-
 25 δωκας, τότε τῆς σωτηρίας αὐτοῦ φροντίζεις· εἰ βούλη μὴ ἐξενεχθῆναι, εἰς ἕτερον μηδὲ αὐτὸς εἶπης· ὅτι δὲ ἐτέρῳ προέδωκας τοῦ λόγου τὴν φυλακὴν, περιττὰ ποιεῖς καὶ ἀνόνητα παραγγέλλων καὶ ὀρκῶν ὑπὲρ τῆς τῶν εἰρημένων φυλακῆς.

«Ἐκεῖνον πού κρυφὰ κατηγοροῦσε τὸν πλησίον του, τοῦτον ἀπεμάκρυνα ἀπὸ κοντά μου»²⁹.

Λέγε πρὸς τὸν πλησίον, ἔχεις νὰ ἐπαινέσης καὶ νὰ ἐγκωμιάσης κάποιον; Ἄνοιγω τὰ αὐτιά μου διὰ νὰ δεχθῶ τὰ μύρα τῶν λόγων σου· ἂν ὅμως θέλης νὰ κακολογήσης κλείω τὴν εἴσοδον εἰς τὰ λόγια αὐτά, διότι δὲν ἀνέχομαι νὰ δέχωμαι κόπρον καὶ βόρβορον. Ποῖον θὰ εἶναι τὸ κέρδος ἂν μάθω ὅτι ὁ τάδε εἶναι πονηρός; Ἀντιθέτως πολὺ μεγάλη βλάβην καὶ ἐσχάτην ζημίαν θὰ ἔχω ἀπὸ τὴν πληροφορίαν αὐτήν. Λέγε πρὸς αὐτόν· ἄς κοιτάξωμεν τὸν ἑαυτὸν μας· ποία δηλαδὴ ἀπολογίαν θὰ δώσωμεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν περιέργειαν αὐτήν καὶ τὴν πολυπραγμοσύνην νὰ τὴν ἐπιδείξωμεν διὰ τὴν ἰδικήν μας ζωὴν. Ποίαν ἀπολογίαν θὰ ἔχωμεν πρὸς τὸν Θεόν, ποίαν συγγνώμην, ὅταν τὰ μὲν ἰδικά μας ἁμαρτήματα οὔτε κἂν τὰ σκεπτόμεθα, τὰ δὲ ξένα τὰ ἐξετάζωμεν μὲ τόσην λεπτομέρειαν; Καὶ ὅπως τὸ νὰ σκύψη κανεὶς καὶ νὰ κατασκοπεύσῃ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σπιτιοῦ, ὅταν περνᾷ ἔξω ἀπὸ αὐτό, εἶναι κάτι πού προξενεῖ ἐντροπήν, ἔτσι καὶ τὸ νὰ ἐξετάζῃ κανεὶς μὲ πολλὴν λεπτομέρειαν τὴν ζωὴν τοῦ ἄλλου, φανερῶνει πολὺ μεγάλην μικροπρέπειαν.

Ἐκεῖνο δὲ πού εἶναι περισσότερον ἄξιον γέλωτος εἶναι, ὅτι, ἐνῶ παρουσιάζουν αὐτοὶ τέτοιον βίον καὶ παραμελοῦν τὸν ἑαυτὸν τους, ὅταν εἰποῦν κανένα μυστικὸν εἰς βάρος τῶν ἄλλων, παρακαλοῦν αὐτόν πού τὸ ἤκουσε καὶ τὸν ὀρκίζουσι, νὰ μὴ τὸ εἰπῇ εἰς κανένα ἄλλον, ἀποδεικνύοντες μὲ τὴν ἐνέργειάν των αὐτήν ὅτι ἔπραξαν κάτι ἄξιον κατηγορίας. Διότι ἂν παρακαλῆς ἐκεῖνον νὰ μὴ τὸ εἰπῇ εἰς κανένα ἄλλον, πολὺ περισσότερον ἔπρεπε σὺ νὰ μὴ εἰπῆς εἰς αὐτόν τίποτε. Κατεῖχες μὲ ἀσφάλειαν τὸν λόγον, καὶ τώρα πού τὸν ἐπρόδωσες, φροντίζεις διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ· ἐὰν θέλης νὰ μὴ διαδοθῇ, νὰ μὴ εἰπῆς τὸ μυστικὸν εἰς ἄλλον οὔτε σὺ ὁ ἴδιος· ἂν δὲ τὸ ἔχῃς εἰπῇ εἰς ἄλλον, εἶναι περιτταὶ καὶ ἀνόητοι αἱ συστάσεις καὶ οἱ ὅρκοι διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ μυστικοῦ.

Ἄλλ' ἤδὺν τὸ κακηγορεῖν ἤδὺν μὲν οὖν τὸ μὴ λέγειν
κακῶς. Ὁ μὲν γὰρ εἰπὼν κακῶς, ἐναγώνιος λοιπὸν ἐστίν,
ὑποπιτεύει, καὶ δέδοικε, μειανοεῖ, καὶ κατεσθίει τὴν ἑαυτοῦ
γλῶτταν, δεδοικῶς καὶ τρέμων, μὴ ποτε εἰς ἑτέρους ἐξερε-
5 χθὲν τὸ ρῆμα, μέγαν ἐπαγάγη τὸν κίνδυνον, καὶ περιτιτὴν
ἔχθραν καὶ ἀνόνητον ἐργάσεται τοῖς εἰρηκόσιν· ὁ δὲ παρ'
ἑαυτῷ κατέχων, ἐν ἀσφαλείᾳ πολλῇ μετὰ πολλῆς βιώσεται
τῆς ἡδονῆς. «Ἐκουσας λόγον», φησί, «ἐναποθανέτω σοι
θάρασει, οὐ μὴ σε ρήξει». Τί ἐστίν «ἐναποθανέτω μοι»; Σβέ-
10 σον αὐτόν, καιάχωσον, μὴ συγχωρήσης ἐξελθεῖν, μηδὲ κι-
νηθῆναι τὸ παράπαν· ἀλλὰ μάλιστα μὲν οὖν σπούδαζε, μηδὲ
ἀνέχεσθαι τῶν λεγόντων ἑτέρους κακῶς. Ἄν δ' ἄρα ποτὲ
καὶ δέξῃ, καιάχωσον, ἀπέκτεινον τὸ λεχθέν, λήθη παράδος,
ἵνα τοῖς μὴ ἀκηκοόσιν ὅμοιος γένη, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς
15 εἰρήνης καὶ τῆς ἀσφαλείας τὸν παρόντα διάγῃς βίον.

Ἄν μάθωσιν οἱ κακήγοροι, ὅτι τῶν διαβαλλομένων μάλ-
λον ἡμεῖς αὐτοὺς ἀποστρεφόμεθα, παύσονται καὶ αὐτοὶ ποτε
τῆς πονηρᾶς συνηθείας ταύτης, καὶ διορθώσονται τὸ ἀμαρ-
τημα, καὶ ἐπαινέσονται μετὰ ταῦτα, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς
20 σωτήρας αὐτῶν γενομένους καὶ εὐεργέτας ἀνακηρύξουσιν.
Ὡσπερ γὰρ τὸ καλῶς λέγειν καὶ ἐγκωμιάζειν ἀρχὴ φιλίας
ἐστίν, οὕτω τὸ κακῶς λέγειν καὶ διαβάλλειν ἔχθρας, καὶ
ἀπεχθείας, καὶ τῶν μυρίων πολέμων ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις
γέγονεν. Οὐδαμόθεν γὰρ ἐτέρωθεν ἡμέληται τὰ ἡμέτερα,
25 ἀλλ' ἢ ἐκ τοῦ τὰ ἀλλότρια πολυπραγμονεῖν καὶ περιεργάζε-
σθαι· οὐ γάρ ἐστιν ἄνθρωπον κακηγοροῦντα, καὶ τοὺς ἄλ-
λοτριούς πολυπραγμονοῦντα θίους, τῆς ἰδίας ἐπιμεληθῆναι
ποτε ζωῆς. Τῆς γὰρ σπουδῆς ἀπάσης αὐτῷ εἰς τὴν ἑτέρων
πολυπραγμοσύνην ἀναλισκομένης, ἀνάγκη τὰ αὐτοῦ πάντα
30 ἀπλῶς κείσθαι καὶ ἡμελημένως. Καὶ γὰρ ἀγαπητὸν τὴν

Ἄλλὰ εἶναι εὐχάριστον τὸ νὰ κακολογῇ κανεὶς. Εὐχάριστον εἶναι τὸ νὰ μὴ κακολογῇ. Διότι αὐτὸς ποὺ ἐκακολόγησεν εὐρίσκεται εἰς ἀγωνίαν μετὰ, φοβᾶται, ὑποπτεύεται, μετανοεῖ καὶ δαγκώνει τὴν γλῶσσαν του, ἐπειδὴ φοβᾶται καὶ τρέμει μήπως κάποτε διαδοθῇ αὐτὸ ποὺ εἶπεν εἰς ἄλλους καὶ ἐπιφέρει μέγαν κίνδυνον καὶ περιττὴν καὶ ἀνωφελῆ ἔχθραν εἰς αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι τὰ εἶπαν· αὐτὸς ὅμως ποὺ τὰ κρατεῖ μέσα του, εἶναι ἀσφαλῆς καὶ ζῆ εὐχάριστα. «Ἦκουσες λόγον», λέγει, «ἄς ἀποθάνῃ μέσα σου· μὴ φοβᾶσαι δὲν θὰ σὲ σκάσῃ»³⁰. Τί σημαίνει «ἄς ἀποθάνῃ μέσα σου»; Σημαίνει, σβῆσε αὐτόν, θάψε τον, μὴ τὸν ἐπιτρέψῃς νὰ ἐξέλθῃ, οὔτε νὰ κινηθῇ κᾶν· ἀλλὰ ἀκόμα φρόντιζε νὰ μὴ ἀνέχεσαι νὰ ἀκούῃς αὐτοὺς ποὺ κακολογοῦν τοὺς ἄλλους; Ἄν ὅμως κάποτε τύχῃ καὶ νὰ ἀκούσῃς αὐτούς, θάψε τοὺς λόγους των, φόνευσε αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη, λησιμόνησέ το, διὰ νὰ γίνῃς ὅμοιος μὲ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἤκουσαν καὶ νὰ ζῆ μὲ εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν τὴν παροῦσαν ζωὴν.

Ἄν καταλάβουν ὅσοι κακολογοῦν ὅτι τοὺς ἀποστρεφόμεθα περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ αὐτοὶ συκοφαντοῦν, θὰ παύσουν καὶ αὐτοὶ κάποτε τὴν κακὴν αὐτὴν συνήθειαν, θὰ διορθώσουν τὸ ἀμάρτημα, καὶ θὰ μᾶς ἐπαινέσουν μετὰ, καὶ ἐμᾶς τοὺς ἰδίους θὰ μᾶς ἀνακηρύξουν ὡς σωτῆρας καὶ εὐεργέτας των. Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὸ νὰ λέγῃ κανεὶς καλὰ λόγια καὶ νὰ τὸν ἐπαινῇ εἶναι ἀρχὴ φιλίας, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ τὸ νὰ τὸν κακολογῇ καὶ τὸν διαβάλλῃ γίνεται ἀρχὴ ἔχθρας καὶ ἀντιπαθείας καὶ ἀναριθμῶν διαμαχῶν. Διότι ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν προέρχεται ἡ ἀμέλεια διὰ τὸν ἑαυτόν μας, παρὰ ἀπὸ τὸ νὰ φροντίζωμεν καὶ πολυεξετάζωμεν τὸν βίον τῶν ξένων· διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος ποὺ κατηγορεῖ τοὺς ἄλλους καὶ ἐξετάζει μὲ λεπτομέρειαν τὸν βίον του, νὰ ἐνδιαφέρεται νὰ βελτιώσῃ τὴν ἰδικὴν του ζωὴν. Καθ' ὅσον ὅλον του τὸ ἐνδιαφέρον ἐξαντλεῖται εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων, καὶ κατ' ἀνάγκην τὰ ἰδικὰ του θέματα εὐρίσκονται παραμελημένα. Καὶ ὅμως θὰ ἦτο πολὺ εὐχάρι-

πᾶσαν σχολὴν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων
καὶ τὴν κρίσιν ἀναλίσκοντα, δυνηθῆναί τι ποιῆσαι πλεον.
“Ὅταν δὲ διαπαντὸς τὰ ἀλλότρια φρονιζῆς, πότε τῶν σῶν
ἐπιμελήσῃ κακῶν;

5 6. Φύγωμεν τοίνυν, ἀγαθητοί, φύγωμεν κακηγορίας,
μαθόντες ὡς διαβολικόν ἐστὶν ὅλον τὸ θάραθρον καὶ τῆς ἐπι-
βουλῆς τῆς ἐκείνου αὐτὴ ἢ ἐνέδρα. “Ἴνα γὰρ καὶ τῶν ἡμετέ-
ρων ἀμελήσωμεν, καὶ χαλεπωτέρας ἑαυτοῖς καταστήσωμεν
τὰς εὐθύνas, εἰς ταύτην ἡμᾶς τὴν συνήθειαν ὁ διάβολος ἡ-
10 γαγε· μᾶλλον δέ, οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ χαλεπὸν, ὅτι λόγον
δώσομεν, ὧν εἰρήκαμεν τότε, ἀλλ’ ὅτι καὶ τὰ ἡμέτερα ἀμαρ-
τήματα χαλεπώτερα ταύτη ποιήσωμεν, πάσης ἑαυτοῦς ἀπο-
σιεροῦντες ἀπολογίας. Ὁ γὰρ πικρῶς τὰ ἀλλότρια ἐξειάζων,
ἐν τοῖς καθ’ ἑαυτὸν πλημμελήμασιν οὐδεμιᾶς ἀπολαύσεται
15 συγγνώμης ποιέ.

Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν πεπλημμελημένων ἡμῖν
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς σῆς περὶ ἐτέρων οἴσει
τὴν ψῆφον ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο παρήνευσε λέγων, «Μὴ κρίνετε,
ἵνα μὴ κριθῆτε»· οὐ γὰρ οἶον γέγονε τὸ ἀμάρισμα, τοιοῦτον
20 ἐκεῖ φανεῖται λοιπὸν, ἀλλὰ πολλήν τινα καὶ ἀπαραίτητον
προσθήκην λήφεται ἀπὸ τῆς εἰς τὸν σύνδουλόν σου παρὰ σοῦ
γεγενημένης κρίσεως. Ὡσπερ γὰρ ὁ φιλόανθρωπος, καὶ ἡ-
μερος, καὶ συγγνωμονικὸς ὑποτιέμεται τὸν πλείονα τῶν ἀ-
μαρτημάτων ὄγκον· οὕτως ὁ πικρός, καὶ ὤμὸς, καὶ ἀπαραί-
25 τητος, πολὺν τοῖς οἰκείοις ἀμαρτήμασι προστίθησι μέγεθος.
Ἐξορίσωμεν τοίνυν ἀπὸ τοῦ σιόματος ἡμῶν κακηγορίαν ἡ-
πασαν, εἰδότες ὅτι κἂν τέφραν ἐσθίωμεν, οὐδὲν ὄφελος ἡμῖν
τῆς σκληραγωγίας ταύτης, ἂν κακηγορίας μὴ ἀποσχώμεθα.
Οὐ γὰρ τὰ εἰσερχόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐ-
30 ξερχόμενα ἀπὸ τοῦ σιόματος.

στον ὄλον τὸν χρόνον του νὰ τὸν διαθέτῃ διὰ τὴν φροντίδα τῶν ἰδικῶν του ἁμαρτημάτων καὶ διὰ νὰ κρίνῃ τὸν ἑαυτὸν του, διὰ νὰ ἡμπορέσῃ νὰ κάμῃ κάτι καλύτερον. "Όταν ὅμως φροντίζῃς συνεχῶς διὰ τὰς ξένας ὑποθέσεις, πότε θὰ φροντίσῃς καὶ διὰ τὰ ἰδικά σου ἑλαττώματα;

6. "Ας ἀποφεύγωμεν λοιπὸν ἀγαπητοί, ἄς ἀποφεύγωμεν τὰς κακολογίας, ἀφοῦ ἐμάθαμεν ὅτι ὄλον τὸ βάραθρον αὐτῶν εἶναι διαβολικὸν καὶ αὐτὴ ἡ ἐνέδρα ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιβουλῆς του. Διότι διὰ νὰ παραμελήσωμεν καὶ τὸν ἑαυτὸν μας καὶ νὰ κάμωμεν τὰς εὐθύνas μας βαρυτέρας εἰς αὐτὴν τὴν συνήθειαν τῆς κακολογίας μᾶς ὠδήγησεν ὁ διάβολος· μᾶλλον δὲ, δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ κακὸν ὅτι δηλαδὴ θὰ δώσωμεν λόγον, δι' ὅσα εἶπομεν τότε, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ ἰδικά μας ἁμαρτήματα ἐξ αἰτίας αὐτῆς θὰ τὰ κάμωμεν βαρύτερα, διότι θὰ στερήσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ κάθε ἀπολογίαν. Διότι αὐτὸς ποὺ ἐξετάζει αὐστηρὰ τὰ ἁμαρτήματα τὰ ξένα, διὰ τὰ ἰδικά του ἁμαρτήματα ποτὲ δὲν θὰ τύχῃ συγγνώμης.

Διότι ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν κρίσιν μας διὰ τοὺς ἄλλους θὰ βγάλῃ τὴν ἀπόφασιν ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο μᾶς συνεβούλευσε λέγων· «μὴ κατακρίνετε καὶ μὴ καταδικάζετε τὸν πλησίον σας διὰ νὰ μὴ κατακριθῆτε καὶ σεῖς ἀπὸ τὸν Θεόν»³¹. διότι δὲν θὰ φανῆ τὸ ἁμάρτημα τέτοιο ποὺ ἦτο ἐδῶ, ἀλλὰ θὰ λάβῃ πολλὴν προσθήκην ἀπὸ τὸν τρόπον ποὺ σὺ ἔκρινες τὸν συνάνθρωπόν σου. Διότι ὅπως ὁ φιλόανθρωπος καὶ ἡμερος καὶ συγκαταβατικὸς ἑλαττώνει διὰ τοῦ καλοῦ αὐτοῦ τρόπου τὸν μεγάλον ὄγκον τῶν ἁμαρτημάτων του, ἔτσι καὶ ὁ πικρὸς καὶ σκληρὸς καὶ ἀδυσώπητος πρὸς τὸν πλησίον μεγαλώνει πολὺ τὰ ἁμαρτήματά του. "Ας ἀπομακρύνωμεν λοιπὸν ἀπὸ τὸ στόμα μας κάθε κακολογίαν, γνωρίζοντες ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη τρώγωμεν στάκτην, καμμίαν ὠφέλειαν δὲν θὰ ἔχωμεν ἐκ τῆς σκληραγωγίας αὐτῆς, ἂν δὲ ἀπομακρυνθοῦμεν ἀπὸ τὴν κακολογίαν. Διότι δὲν κάνουν ἀκάθαρτον τὸν ἄνθρωπον ὅσα εἰσέρχονται ἀπὸ τὸ στόμα, ἀλλὰ ὅσα ἐξέρχονται τοῦ στόματος.

Εἴ τις ἀνακινήσειε βόρβορον σοῦ παριόντιος, εἶπέ μοι, οὐ λαιδορεῖς, καὶ ὑβρίζεις τὸν τοῦτο ποιῶντα; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῷ κακηγόρῳ ποίησον. Οὐ γὰρ οὕτως ἀνακινούμενος βόρβορος πλήττει τὴν μὴνιγγα τῶν τὴν δυσωδίαν δεχομένων
 5 ἐκείνην, ὡς ἁμαρτήματα ἀλλότρια ἀνακινούμενα καὶ θίος ἀκάθαρτος ἐκκαλυπτόμενος λυπεῖ τῶν ἀκουόντων τὴν ψυχὴν καὶ ἐξίστησιν. Ἀπεχώμεθα τοίνυν κακηγορίας, αἰσχρολογίας, βλασφημίας, καὶ μήτε τὸν πλησίον, μήτε τὸν Θεὸν λέγωμεν κακῶς. Πολλοὶ γὰρ εἰς τοῦτο μαρίας ἐξώκειλαν τῶν
 10 κακηγόρων, ὡς ἀπὸ τῶν συνδούλων ἐπὶ τὸν δεσπότην ἀνασιτῆσαι τὴν γλῶτταν τὴν ἐαντιῶν. Ὅσον δὲ τοῦτό ἐστι κακὸν ἀπὸ τῶν κατεχόντων νῦν ἡμᾶς μάνθανε πραγμάτων.

Ἴδου γοῦν ἄνθρωπος ὑβρισθῆ, καὶ πάντες δεδοίκαμεν καὶ τρέμομεν οἷτε ὑβρικότες, οἷτε μηδὲν ἐαντιοῖς συνειδότες
 15 τοιοῦτον· ὁ δὲ Θεὸς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ὑβρίζεται· τί λέγω καθ' ἐκάστην ἡμέραν; καθ' ἐκάστην μὲν οὖν ὥραν, παρὰ πενήτων, παρὰ τῶν ἐν ἀνέσει, παρὰ τῶν ἐν θλίψει, παρὰ τῶν ἐπηρεαζόντων, παρὰ τῶν ἐπηρεαζομένων, καὶ οὐδεὶς οὐδαμοῦ λόγος. Διὰ τοῦτο συνεχώρησεν ὑβρισθῆναι τὸν ὁ-
 20 μόδουλον, ἵνα ἀπὸ τοῦ κινδύνου τοῦ διὰ τὴν ὑβριν γενομένου, ταύτην τοῦ Δεσπότου τὴν φιλανθρωπίαν μάθῃς. Καὶ τοι τοῦτο νῦν πρῶτον καὶ μόνον γέγονεν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ διὰ τοῦτο προσδοκῶμεν ἀπολαύσεσθαι συγγνώμης τινὸς οὐδὲ ἀπολογίας· τὸν δὲ Θεὸν καθ' ἐκάστην παροργίζομεν τὴν ἡ-
 25 μέραν, καὶ οὐδεμίαν ποιούμεθα τὴν ἐπιστροφὴν, καὶ ἔτι φέρει μετὰ μακροθυμίας ἀπάσης. Εἶδες πόση ἢ φιλανθρωπία τοῦ Δεσπότου;

Καίτοι γε ἐπὶ τῆς παρανομίας ταύτης οἱ πεπλημμελήκοτες ἐάλωσαν, καὶ εἰς δεσμοπήριον ἐνέπεσον, καὶ δίκην ἔ-
 30 δοσαν, ἀλλ' ὅμως ἔτι δεδοίκαμεν. Οὕτω ἤκουσε τὰ γεγενη-

Ἐὰν κάποιος ἤθελεν ἀνακατέψει βόρβορον, ὅταν σὺ θὰ ἐπερνοῦσες ἀπὸ ἐκεῖ, εἶπέ μου, δὲν ὑβρίζεις καὶ δὲν μαλώνεις αὐτὸν ποὺ κάμει τοῦτο; Αὐτὸ νὰ κάμης καὶ εἰς τοὺς κακολογοῦντας. Διότι ἡ δυσωδία ποὺ προκαλεῖ εἰς τοὺς διαβάτας ὁ βόρβορος ποὺ ἀνακατεύεται εἶναι μικρότερα ἀπὸ τὴν δυσωδίαν καὶ λύπην ποὺ προκαλεῖ εἰς τὴν ψυχὴν ἢ ἀνακίνησις ξένων ἀμαρτημάτων καὶ τὸ ξεσκέπασμα βίου ἀκολάστου. Ἄς ἀπέχωμεν λοιπὸν ἀπὸ τὰς κακολογίας, τὰς αἰσχρολογίας, τὰς βλασφημίας καὶ νὰ μὴ κακολογοῦμεν οὔτε τὸν πλησίον οὔτε τὸν Θεόν. Διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κακολογοῦντας ἔφτασαν καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν τρέλλαν, ὥστε ἔπειτα ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους των νὰ ὑψώσουν τὴν γλῶσσαν των ἐναντίον τοῦ Δεσπότη. Καὶ πόσον μεγάλο κακὸν εἶναι τοῦτο, μάθε το ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ μᾶς ἔχουν εὔρει τώρα.

Τώρα λοιπὸν ἔχει ὑβρισθῆ ἄνθρωπος καὶ ὅλοι τρέμουν καὶ φοβούμεθα, καὶ αὐτοὶ ποὺ τὸν ὑβρίσαν καὶ ἡμεῖς ποὺ γνωρίζομεν ὅτι δὲν εἴμεθα ἔνοχοι· ὁ δὲ Θεὸς ὑβρίζεται καθημερινῶς· τί λέγω κάθε ἡμέραν; κάθε ὥραν ἀπὸ τοὺς πλουσίους ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἄνεσιν, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὰς θλίψεις, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ περιφρονοῦν τοὺς ἄλλους καὶ περιφρονοῦνται ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ κανεῖς δὲν νοιάζεται. Διὰ τοῦτο ἐπέτρεψε νὰ ὑβρισθῆ ἐκεῖνος ὁ σύνδουλος, ὥστε, ἀπὸ τὸν κίνδυνον ποὺ προῆλθεν ἀπὸ τὴν ὑβρίν αὐτὴν, νὰ μάθῃς τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Δεσπότη. Καίτοι ἡ ὑβρις αὐτὴ τώρα μόνον καὶ μίαν φορὰν ἔγινεν, ἐν τούτοις δὲν περιμένομεν νὰ τύχωμεν συγγνώμης, οὔτε ἀπολογίας, τὸν Θεὸν ὅμως ποὺ παροργίζομεν κάθε ἡμέραν καὶ δὲν ἐκδηλώνομεν οὐδεμίαν μετάνοιαν, ἐν τούτοις μᾶς ὑπομένει μὲ μεγάλην μακροθυμίαν. Εἶδες πόσον μεγάλη εἶναι ἡ φιλανθρωπία τοῦ Δεσπότη;

Ἄν καὶ οἱ δράσται τῆς παρανομίας αὐτῆς συνελήφθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν, καὶ ἐτιμωρήθησαν ἐν τούτοις ἀκόμη φοβούμεθα. Δὲν ἐπληροφορήθη τὰ συμβάντα ὁ βασιλεὺς

μένα ὁ ὕβρισθεὶς, οὐδὲ ψῆφον ἐξήνεγκε, καὶ πάντες τρέμω-
 μεν· ὁ δὲ Θεὸς καθ' ἑκάστην ἀκούει τὴν ἡμέραν τὰς εἰς αὐ-
 τὸν γινομένας ὕβρεις, καὶ οὐδεὶς ἐπισιτρέφεται, καὶ ταῦτα
 οὕτως ὄντιος ἡμέρου καὶ φιλανθρώπου τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖ μὲν
 5 γὰρ ἀρκεῖ τὸ ἀμάρτημα μόνον εἰπεῖν, καὶ λῦσαι τὸ ἔγκλημα·
 ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων τὸνναντίον ἅπαν ὅταν ὁμολογήσωσιν
 οἱ ἡμαρτηκότες, τότε μειζόνως κολάζονται· ὁ δὲ καὶ νῦν
 γέγονε. Καὶ οἱ μὲν σιδήρῳ, οἱ δὲ πυρὶ, οἱ δὲ θηρίοις πα-
 ραδοθέντες ἀπώλοντο, οὐκ ἄνδρες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ παῖ-
 10 δες, καὶ οὐ τὸ τῆς ἡλικίας ἄωρον, οὐχ ἢ τοῦ δήμου ρύμη,
 οὐ τὸ μανία δαιμόνων ἐμπλησθέντες ταῦτα ποιῆσαι, οὐχ ἢ
 δοκοῦσα ἀπαίτησις ἀφόρητος εἶναι, οὐ πενία, οὐ τὸ κοινῇ
 μετὰ πάντων ἀμαρτεῖν, οὐ τὸ ὑποσχέσθαι μηδέποτε τοιαῦτα
 τολμήσειν λοιπόν, οὐκ ἄλλο οὐδὲν αὐτοὺς ὄλωσ' ἐξείλειο,
 15 ἀλλὰ συγγνώμης χωρὶς ἀπάσης ἐπὶ τὸ βάραθρον ἀπήγοντο,
 στρατιωτῶν ἐνόπλων ἐκατέρωθεν αὐτοὺς περιαγόντων, καὶ
 παραιτηρούντων μὴ τις ἐξαρπάσῃ τοὺς καταδίκους· καὶ παρη-
 κολούθουν μητέρες πόρρωθεν μὲν ὁρῶσαι τοὺς παῖδας ἀπο-
 τεμνομένους, ὀδύρεσθαι δὲ τὴν συμφορὰν οὐ τολμῶσαι· ἐνίκα
 20 γὰρ τὸ πάθος ὁ φόβος, καὶ τῆς φύσεως ἐκράτει τὸ δέος.

Καὶ καθάπερ οἱ τοὺς ναυαγοῦντας ἀπὸ γῆς ὁρῶντες
 ἄνθρωποι, ὀδυνῶνται μὲν, προσελθεῖν δὲ καὶ ἐξελέσθαι τοὺς
 καταπονιζομένους οὐκ ἔχουσιν· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα, καθά-
 περ ὑπὸ κυμάτων τινῶν τῷ φόβῳ τῶν στρατιωτῶν ἀνειρ-
 25 γόμεναι αἱ μητέρες, οὐ μόνον προσελθεῖν καὶ ἐξελέσθαι τῆς
 καταδίκης αὐτοὺς οὐκ ἐτόλμησαν, ἀλλὰ καὶ δακρῦσαι ἔδει-
 σαν. Ἄρα σιοχάζεσθε ἐντεῦθεν τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπί-
 αν, πῶς ἄφαιτος, πῶς ἄπειρος, πῶς ἅπαντα ὑπερβαίνει λό-
 γον; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁ ὕβρισθεὶς,
 30 καὶ ἅπαξ τοῦ παντός χρόνου τοῦτο πέπονθε, καὶ οὐ κατ'
 ὄψιν, οὐδὲ παρών, καὶ ὁρῶν, καὶ ἀκούων, καὶ ὅμως οὐ-

πού ὑβρίσθη, οὔτε ἀπεφάσισε τί θὰ κάμῃ καὶ ὡς ἐκ τούτου ὅλοι τρέμομεν· ὁ Θεὸς ὅμως κάθε ἡμέραν ἀκούει τὰς ὑβρεις πού ἀπευθύνονται εἰς αὐτόν, καὶ ὅμως κανεὶς ἄνθρωπος δὲν μετανοεῖ, καὶ τοῦτο συμβαίνει ἐπειδὴ εἶναι τόσο ἡμερος καὶ φιλάνθρωπος ὁ Θεός. Καὶ ὅμως εἶναι ἀρκετὸν νὰ εἰπῇ κανεὶς τὸ ἀμάρτημα μόνον καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ποινήν· εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετον· ὅταν ὁμολογήσουν τὸ παράπτωμά των, τότε περισσότερο τιμωροῦνται, ὅπως συνέβη καὶ τώρα. Καὶ ἄλλοι μὲν διὰ μακαίρας, ἄλλοι δὲ διὰ πυρός, ἄλλοι δὲ ριφθέντες εἰς τὰ θηρία, ἐθανατώθησαν, καὶ ὄχι μόνον ἄνδρες ἀλλὰ καὶ παιδιά, καὶ εὔτε ἡ ἄωρος ἡλικία, οὔτε ἡ ὄρμη τοῦ λαοῦ, οὔτε τὸ ὅτι οἱ ὀράσται πού ἔκαμαν αὐτὰ κατελήφθησαν ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὸν διάβολον, οὔτε ἡ θεωρουμένη ἀνυπόφορος ποινή, οὔτε ἡ πτωχεία, οὔτε τὸ ὅτι τὸ παράπτωμα ἦτο κοινόν, οὔτε ἡ ὑπόσχεσις ὅτι οὐδέποτε θὰ κάμουν τέτοια ἔργα, οὔτε τίποτε ἄλλο τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ χωρὶς τὴν παραμικρὰν συγχώρησιν ὠδηγοῦντο εἰς τὴν καταστροφὴν, ἐν μέσῳ ἐνόπλων στρατιωτῶν πού ἐπρόσεχαν μήπως κανεὶς τοὺς ἀρπάξῃ· καὶ παρακολουθοῦσαν αὐτοὺς μητέρες βλέποντες ἀπὸ μακρὰ νὰ σφάζονται τὰ παιδιά των καὶ δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ θρηνήσουν διὰ τὴν συμφορὰν, διότι ὁ φόβος ἦτο ἀνώτερος τῆς θλίψεως καὶ τῆς μητρικῆς στοργῆς.

Καὶ ὅμως οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν ξηρὰν πού βλέπουν τοὺς ναυαγούς, λυποῦνται μὲν, ἀλλὰ δὲν ἡμποροῦν νὰ πλησιάσουν καὶ νὰ τοὺς σώσουν, ἔτσι καὶ ἐδῶ, ὡσὰν ἄλλα κύματα ὁ φόβος τῶν στρατιωτῶν, ὄχι μόνον δὲν ἄφηνε τὰς μητέρας νὰ πλησιάσουν καὶ νὰ σώσουν τοὺς καταδίκους, ἀλλὰ οὔτε κὰν νὰ δακρύσουν τοὺς ἄφηνεν. Ἐραγε ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ συμπεραίνετε τὴν φιλάνθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, πόσον ἄφατος, πόσον ἄπειρος πόσον μεγάλη εἶναι; Διότι ἐδῶ καὶ τὴν ἰδίαν οὐσίαν μὲ ἡμᾶς ἔχει ὁ ὑβρισθεὶς καὶ μίαν φορὰν εἰς ὅλα τὰ χρόνια ἔπαθε τοῦτο, καὶ τοῦτο ὄχι ἐμπρὸς εἰς αὐτόν, οὔτε ἐνῶ ἦτο παρών, οὔτε τὸ εἶδεν, οὔτε τὸ ἤκουσεν

δεῖς ἔτυχε συγγνώμης τῶν τειολμηκότων· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν τούτων ἐστὶν εἰπεῖν.

Καὶ γὰρ καὶ τοσοῦτόν ἐστι τὸ μέσον ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ, ὅσον οὐδὲ λόγος παρασιῆσαι δυνήσεται, καὶ καθ' ἑκάστην 5 ὑβρίζεται τὴν ἡμέραν παρών, καὶ ὄρων, καὶ ἀκούων, καὶ οὔτε σκηπιδὸν ἀφῆκεν, οὔτε τὴν θάλατταν τῇ γῆ ἐπιδραμεῖν ἐκέλευσε καὶ καταποντίσαι πάντα, οὔτε τῇ γῆ διασιῆναι, καὶ δέξασθαι πάντα τοὺς ὑβρικότας προσέταξεν, ἀλλ' ἀνέχεται, καὶ μακροθυμεῖ, καὶ συγγνώσεσθαι ἐπαγγέλλεται τοῖς 10 ὑβρικόσιν, ἂν μετανοήσωσι μόνον, καὶ ὑπόσχονται μηκέτι ταῦτα ποιεῖν.

Ἀληθῶς νῦν εὐκαιρὸν ἀνακηρύττειν· «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου; ἀκουσιὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;». Πόσοι τοῦ Θεοῦ τὰς εἰκόνας οὐχὶ κατήνεγκαν 15 μόνον, ἀλλὰ καὶ κατεπάτησαν; Ὅτιαν γὰρ ἄγχης τὸν ὑπεύθυνον, ὅτιαν ἀποδύης, ὅτιαν ἔλκης, τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα καταπατεῖς. Ἐκουσον γοῦν τοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι ἄνθρωπος οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων· καὶ πάλιν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγοντος, 20 «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν». Ἐν δὲ λέγης, ὅτι οὐχὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ τῷ Θεῷ, καὶ τί τοῦτο; Οὐδὲ γὰρ ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος τῆς αὐτῆς οὐσίας ἦν τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' ὅμως δίκην ἔδωσαν οἱ τολμήσαντες· ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, εἰ καὶ 25 μὴ τῆς αὐτῆς οὐσίας εἰσὶ τῷ Θεῷ οἱ ἄνθρωποι, ὥσπερ οὖν οὐδέ εἰσιν, ἀλλ' ὅμως εἰκὼν ἐκλήθησαν, καὶ διὰ τὴν προσηγορίαν ἔδει τιμῆς ἀπολαύειν αὐτούς· σὺ δὲ ὑπὲρ ὀλίγου

32. Ψαλμ. 106, 2.

33. Πρβλ. Α' Κορ. 11, 7.

34. Γεν. 1, 26.

ὁ ἴδιος, καὶ ὅμως παρὰ ταῦτα κανεῖς δὲν ἔτυχε συγγνώμης ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἐτόλμησαν τοῦτο· διὰ τὸν Θεὸν ὅμως δὲν συμβαίνει τίποτε ἔξ ὧν τούτων.

Διότι τόση διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ Θεοῦ, ὥστε οὔτε ὁ λόγος ἠμπορεῖ νὰ τὴν παρουσιάσῃ, καὶ ὑβρίζεται κάθε ἡμέραν ἐνῶ εἶναι παρῶν καὶ βλέπει καὶ ἀκούει, ἐν τούτοις οὔτε κεραυνὸν ἔρριψεν, οὔτε διέταξε τὴν θάλασσαν νὰ ὀρμήσῃ κατὰ τῆς ξηρᾶς καὶ νὰ καταποντίσῃ ὄλους, οὔτε τὴν γῆν νὰ ἀνοίξῃ καὶ νὰ δεχθῆ ἐντὸς τῆς ὄλους τοὺς ὑβρίζοντας, ἀλλὰ ἀνέχεται καὶ μακροθυμεῖ καὶ ὑπόσχεται νὰ συγχωρήσῃ αὐτοὺς ποὺ ὑβρίζουν, ἀρκεῖ μόνον νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ ὑποσχεθοῦν ὅτι οὐδέποτε θὰ κάμουν αὐτά.

Πράγματι τώρα εἶναι εὐκαιρία νὰ ἀναφωνήσωμεν· «Ποῖος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ κάμῃ λόγον καὶ νὰ ἐξυμνήσῃ ἐπαξίως τὰ ἔργα τὰ θαυμαστὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Κυρίου; ποῖος θὰ κάμῃ ἀκουστοὺς τοὺς ἀρμόζοντας εἰς αὐτὸν ὕμνους;»³². Πόσοι ὄχι μόνον ἔρριψαν κάτω, ἀλλὰ καὶ κατεπάτησαν τὰς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ; Διότι ὅταν πνίγῃς αὐτὸν ποὺ σοῦ ὀφείλει, ὅταν τὸν ξεγυμνώνῃς, ὅταν τὸν σύρῃς εἰς τὰ δικαστήρια, καταπατεῖς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ἔκουσε λοιπὸν τὸν Παῦλον ποὺ λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ὀφείλει νὰ κατακαλύπτῃ τὴν κεφαλὴν του διότι εἶναι εἰκὼν καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ³³, καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον πάλιν τὸν Θεὸν ποὺ λέγει· «Ἄς κάμωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»³⁴. Ἄν δὲ λέγῃς ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἰδίαν οὐσίαν ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν Θεόν, καὶ τί σημασίαν ἔχει αὐτό; Οὔτε ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος ἦτο τῆς ἰδίας οὐσίας μὲ τὸν βασιλέα, καὶ ὅμως ἐτιμωρήθησαν αὐτοὶ ποὺ ἐτόλμησαν νὰ τὸν ὑβρίσουν· καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἴδιον συμβαίνει, διότι ἂν καὶ δὲν ἔχουν τὴν ἰδίαν οὐσίαν οἱ ἄνθρωποι μὲ τὸν Θεόν, ὅπως καὶ πράγματι δὲν ἔχουν, ὅμως ὠνομάσθησαν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν πρέπει νὰ ἀπολαμβάνουν τιμῆς· σὺ ὅμως δι' ὀλίγα χρυσᾶ νομίσματα καταπατεῖς, πνίγεις,

χρυσίου καταπατεῖς, ἄγχεις, σύρεις, καὶ οὐδεμίαν οὐδέπω δίκην ἔδωκας τήμερον.

7. Γένοιτο μὲν οὖν τινα χρησιῆν καὶ δεξιὰν γενέσθαι μεταβολήν. Ἐκεῖνο μὲν τοι προλέγω καὶ διαμαρτύρομαι, ὅτι
 5 καὶ τοῦτο παρέλθῃ τὸ νέφος, ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένωμεν ραθυμίας, πάλιν πολλῶν χαλεπώτερα πεισόμεθα τῶν νῦν προσδοκωμένων· ἐπεὶ καὶ νῦν οὐχ οὕτω δέδοικα τοῦ βασιλέως τὴν ὀργήν, ὡς τὴν ὑμετέραν δέδοικα ραθυμίαν. Οὐ γὰρ δὴ τὸ λιτανεῦσαι δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας ἀρκεῖ εἰς ἀπολο-
 10 μίαν ἡμῖν, ἀλλ' ὀλόκληρον δεῖ τοῦ θίου ποιήσασθαι μεταβολήν, καὶ τῆς πονηρίας ἀποσιάντας μένειν ἐπὶ τῆς ἀρετῆς διηνεκῶς. Καθάπερ γὰρ οἱ νοσοῦντες, ἂν μὴ διαπαντὸς εὐτακτιῶμεν, οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος τῆς μέχρι τριῶν ἢ τεσσάρων ἡμερῶν φιλοσοφίας· οὕτω καὶ οἱ ἁμαρτάνοντες, ἂν μὴ
 15 διαπαντὸς σωφρονῶμεν, οὐδὲν αὐτοῖς ἔσται πλέον ἀπὸ τῆς διορθώσεως τῶν δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν. Ὡσπερ γὰρ, φησὶν, ὁ βαπτιζόμενος, εἶτα ἐν τῷ βορβόρῳ μολυνόμενος πάλιν, οὐδὲν ὠφέλησεν· οὕτως ὁ τρεῖς ἡμέρας μετανοήσας, καὶ πάλιν ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανελθὼν, οὐδὲν εἰργάσαιο πλέον.
 20 Μὴ τοίνυν ὅπερ ἀεὶ ποιοῦμεν, τοῦτο καὶ νῦν ποιήσωμεν· καὶ γὰρ σεισμῶν πολλάκις καταλαβόντων, καὶ λιμοῦ, καὶ ἀνχοῦ, τρεῖς καὶ τέσσαρας ἡμέρας σωφρονοῦντες καὶ ἐπιεικέστεροι γενόμενοι, πάλιν ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανήλθομεν· διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα γεγένηται. Ἄλλ' εἰ καὶ μὴ πρό-
 25 τερον, νῦν γοῦν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μέινωμεν εὐλαθείας, τὴν αὐτὴν ἐπιείκειαν διατηρήσωμεν, ἵνα μὴ πάλιν ἐτέρας δεηθῶμεν πληγῆς. Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο κωλύσαι τὰ γεγενημένα ὁ Θεός; Ἄλλ' ἀφήκεν, ἵνα τοὺς καταφρονοῦντας αὐ-

σύρεις εἰς τὰ δικαστήρια, καὶ καθόλου μέχρι σήμερον δὲν ἐτιμωρήθης.

7. Εἶθε νὰ γίνῃ λοιπὸν κάποια καλὴ καὶ αἰσία μεταβολή. Τοῦτο ὅμως προλέγω καὶ σᾶς ὑπενθυμίζω ὅτι καὶ ἂν περᾶσῃ τὸ νέφος τοῦτο τῆς συμφορᾶς, ἂν ἐμεῖς ἐξακολουθήσωμεν νὰ μένωμεν πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν ραθυμίαν, θὰ πάθωμεν πάλιν πολὺ χειρότερα ἀπ' ὅσα τώρα περιμένομεν· διότι ἄκόμα καὶ τώρα δὲν φοβοῦμαι τόσον τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως ὅσον τὴν ἰδικὴν σας ραθυμίαν. Διότι δὲν ἀρκεῖ, διὰ νὰ συγχωρηθῇ τὸ παράπτωμά μας, τὸ νὰ κάμωμεν λιτανείας δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλὰ πρέπει νὰ κάμωμεν ἐξ ὀλοκλήρου μεταστροφὴν τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ ἀποχωρισθῶμεν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ νὰ μένωμεν διαρκῶς εἰς τὴν ἀρετὴν. Διότι ὅπως οἱ ἀσθενεῖς ἂν δὲν ἔχουν κανονικὴν δίαιταν, δὲν ὠφελοῦνται εἰς τίποτε ἂν κάμουν δίαιταν τριῶν ἢ τεσσάρων ἡμερῶν, ἔτσι καὶ οἱ ἁμαρτάνοντες, ἂν δὲν ζοῦν συνεχῶς σῶφρονα βίον, δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς καμμία ὠφέλεια ἀπὸ τὴν διόρθωσιν τῶν δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν. Διότι ὅπως λέγει ἡ Γραφή, ἐκεῖνο ποὺ λούζεται καὶ κατόπιν λερώνεται εἰς τὸν βόρβορον, δὲν ὠφελεῖται εἰς τίποτα³⁵, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μετενόησεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ πάλιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προηγουμένην του κατάστασιν, δὲν ἔκαμε τίποτε περισσότερον.

Ἄς μὴ κάμωμεν λοιπὸν τώρα ἐκεῖνο ποὺ πάντοτε πράττομεν· διότι καὶ ὅταν πολλάκις μᾶς ἔχουν εὖρει σεισμοί, καὶ πείνα, καὶ ξηρασία, ἀφοῦ ἐγίναμε σωφρονέστεροι καὶ καλύτεροι ἐπὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας ἡμέρας, πάλιν ἐπανήλθαμεν εἰς τὸν προηγούμενον τρόπον ζωῆς μας, διὰ τοῦτο μᾶς συνέβη καὶ αὐτό. Ἄλλὰ αὐτὸ ποὺ δὲν ἔγινε πρωτύτερα ἂς γίνῃ τουλάχιστον τώρα, ἂς μείνωμεν συνεχῶς εἰς τὴν ἰδίαν εὐλάβειαν, καὶ ἂς διατηρήσωμεν τὴν ἰδίαν εὐσέβειαν, διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν πάλιν ἀνάγκην διορθώσεως ἀπὸ ἄλλας τιμωρίας. Διότι μήπως δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὰ ποὺ συνέβησαν ὁ Θεός; Ὅμως τὰ ἐπέτρεψε νὰ γίνουν διὰ

τοῦ ἐν τῷ τοῦ συνδούλου φόβῳ σωφρονεσιέrous ἐργάσῃται. Καὶ μὴ μοι λεγέτω τις, ὅτι πολλοὶ τῶν αἰτίων διέφυγον, πολλοὶ δὲ τῶν ἀναιτίων ἐνέπεσον· καὶ γὰρ τοῦτο πολλῶν πολλακίς ἀκούω λεγόντων, οὐκ ἐπὶ τῆς παρούσης σιάσεως
5 μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέραις πολλαῖς τοιαύταις περιοιάσει.

Τί οὖν ἂν εἴποιμι πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα λέγοντας; "Ὅτι εἰ καὶ τῆς παρούσης σιάσεως ἀναίτιος ἦν ὁ ἄλούς, ἀλλ' ἑτέραν ἁμαρτίαν εἰργάσατό ποτε χαλεπωτέραν, εἶτα μὴ μεταβαλλόμενος, ἐν τῇ παρούσῃ δίκην ἔδωκε. Καὶ γὰρ ἔθος
10 τῷ Θεῷ τοῦτο ποιεῖν· διὰν ἁμαρτῶμεν, οὐκ ἐνθέως ἐπεξέρχεται τοῖς πλημμελήμασιν, ἀλλ' ἀνίησι, διδοὺς ἡμῖν προθεσμίαν μετανοίας, ὥστε διορθώσασθαι καὶ μεταβαλέσθαι· ἂν δὲ διὰ τὸ μὴ δοῦναι δίκην, νομίσαντες καὶ τὸ ἁμαρτήμα ἐξηλεῖφθαι, καταφρονήσωμεν, ἔνθα οὐχ ὑπονοοῦμεν, ἐκεῖ
15 μετὰ ταῦτα ἀλωσόμεθα πάντως. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἵνα ὅταν ἁμαρτῶμεν, καὶ μὴ κολασθῶμεν, μὴ θαρσῆσωμεν, ἂν μὴ μεταβαλώμεθα, εἰδότες ὅτι ἔνθα οὐ προσδοκῶμεν, ἐμπεσοῦμεθα πάντως. "Ὡστε, ἂν ἁμαρτήσης, καὶ μὴ κολασθῆς, μὴ καταφρονήσης, ἀγαπητέ· ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο μειζόνως φο-
20 βήθητι, εἰδὼς ὅτι κοῦφον τῷ Θεῷ, ὅτι ἂν θέλῃ ἀνταποδοῦναι πάλιν. Διὰ τοῦτο γὰρ τότε σε οὐκ ἐκόλασεν, ἵνα λάβῃς προθεσμίαν μετανοίας.

Μὴ τοίνυν λέγωμεν, ὅτι ἀναίτιος ὢν ἐνέπεσεν ὁ δεῖνα, ἕτερος δὲ αἴτιος ὢν διέφυγεν· ὅ τε γὰρ ἀναίτιος ἐμπεσὼν,
25 ὥσπερ ἔφη, ἑτέρων ἁμαρτημάτων ἔδωκε δίκην, ὅ τε νῦν διαφυγὼν, εἰ μὴ μεταβάλλῃται, εἰς ἑτέραν ἀλώσεται παγίδα. "Ἄν οὕτω διακειςώμεθα, οὐδέποτε τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἐπιλησόμεθα, ἀλλ' αἰεὶ δεδοικότες, τρέμοντες, μὴ ποτε ὑπόσχωμεν δίκην, ἀναμνησθησώμεθα ταχέως αὐτῶν.
30 Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἁμαρτίας ἀναμιμνήσκειν εἴωθεν, ὡς τι-

νά κάμη φρονηωτέρους αὐτοὺς πού τὸν περιφρονοῦν διὰ τοῦ φόβου τοῦ βασιλέως πού εἶναι ὅμοιος μὲ αὐτούς. Καὶ ἄς μὴ μοῦ εἰπῆ κανεὶς ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐνόχους διέφυγον καὶ συνελήφθησαν πολλοὶ ἀθῶοι· αὐτὸ τὸ ἀκούω νὰ λέγεται πολλάκις ἀπὸ πολλούς, καὶ ὄχι μόνον διὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλὰς ἄλλας περιστάσεις ὁμοίας μὲ αὐτήν

Τί λοιπὸν θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτοὺς πού λέγουν τοιαῦτα; Ὅτι, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἔνοχος ὁ συλληφθεὶς εἰς τὴν παροῦσαν στάσιν, ἀλλὰ ἐπειδὴ κάποτε ἔκαμε χειροτέραν ἁμαρτίαν ἀπὸ αὐτὴν καὶ δὲν μετενόησε, τιμωρεῖται τώρα. Διότι αὐτὸ συνηθίζει νὰ κάμη ὁ Θεός· ὅταν ἁμαρτάνωμεν, δὲν μᾶς τιμωρεῖ ἀμέσως, ἀλλὰ ἀναβάλλει τὴν τιμωρίαν, δίδων εἰς ἡμᾶς καιρὸν μετανοίας, ὥστε νὰ διορθωθῶμεν καὶ νὰ ἀλλάξωμεν· ἂν δέ, ἐπειδὴ δὲν ἐτιμωρήθημεν, νομίσωμεν ὅτι συνεχωρήθη καὶ τὸ ἁμάρτημά μας καὶ ἀδιαφορήσωμεν, ἐκεῖ πού δὲν ὑποπτευόμεθα, ἐκεῖ ὅπωςδήποτε θὰ συλληφθῶμεν καὶ θὰ τιμωρηθῶμεν. Τοῦτο δὲ γίνεται διὰ νὰ μάθωμεν ὅτι ὅταν ἁμαρτάνωμεν καὶ δὲν τιμωρηθοῦμε, δὲν πρέπει νὰ παίρνωμεν θάρρος, ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἂν δὲν μετανοήσωμεν θὰ τιμωρηθοῦμε ἀπὸ ἐκεῖ πού δὲν τὸ ἀναμένομεν, ὥστε, ὅταν ἁμαρτήσης καὶ δὲν τιμωρηθῆς, μὴ τὸ ἀψηφίσης, ἀγαπητέ, ἀλλὰ ἀπεναντίας περισσότερο νὰ φοβηθῆς, γνωρίζων ὅτι εἶναι εὐκόλον εἰς τὸν Θεόν, ὅταν θέλη, νὰ σὲ τιμωρήσῃ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν δὲν σὲ τιμωρεῖ τότε, διὰ νὰ ἔχῃς καιρὸν νὰ μετανοήσης.

Ἄς μὴ λέγωμεν λοιπὸν ὅτι ὁ τάδε καίτοι εἶναι ἀθῶος συνελήφθη, ἄλλος δὲ ἂν καὶ ἦτο ἔνοχος, διέφυγε· διότι καὶ ὁ ἀθῶος πού συνελήφθη, ὅπως εἶπα, ἐτιμωρήθη δι' ἄλλα ἁμαρτήματα, καὶ αὐτὸς πού τώρα διέφυγε, ἔαν δὲν μετανοήσῃ, θὰ πιασθῆ εἰς ἄλλην παγίδα. Ἄν ἔτσι σκεπτώμεθα, δὲν θὰ λησμονήσωμεν τὰ ἁμαρτήματά μας, ἀλλὰ φοβούμενοι πάντοτε καὶ τρέμοντες, μήπως τιμωρηθοῦμε, θὰ τὰ ἐνθυμούμεθα πάντοτε. Διότι τίποτε δὲν συνηθίζει νὰ μᾶς ὑπενθυμί-

μωρία καὶ κόλαις· καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τῶν τοῦ Ἰωσήφ ἀδελφῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπέδοντο ἐκεῖνοι τὸν δίκαιον, καὶ ἔτη τρία καὶ δέκα παρῆλθεν, ὑποπιεύοντες κολάζεσθαι, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων δεδοικότες, ἀνεμνήθησαν τῆς ἁμαρτίας, 5 καὶ πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον· «Ναί, ἐν ἁμαρτίαις γὰρ ἐσμεν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν τοῦ Ἰωσήφ». Ὁρᾷς πῶς ὁ φόβος ἀνέμνησεν αὐτοὺς τῆς πλημμελείας ἐκείνης; Καὶ διε μὲν ἡμάρτανον, οὐκ ἠουάνοντο· διε δὲ κολάζεσθαι προσεδόκησαν, τότε ἀνεμνήθησαν.

10 Ταῦτ' οὖν εἰδότες ἅπαντα, ποιησώμεθα τοῦ θίου μεταβολήν, καὶ διόρθωσιν, καὶ πρὸ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς ἐπικειμένης ἀγωνίας ὑπὲρ εὐλαθείας καὶ ἀρετῆς φροντίσωμεν. Καὶ τέως τρεῖς ἐντολὰς ὑμῖν παρακαταθέσθαι βούλομαι, ἵνα μοι ταύτας ἐπὶ τῆς νησιείας κατορθώσητε· τὸ μηδένα κα- 15 κῶς λέγειν, τὸ μηδένα ἐχθρὸν ἔχειν, τὸ καθόλου πᾶσαν ἐκ τοῦ σιόματος ἀπελάσαι τὴν πονηρὰν τῶν ὄρκων συνήθειαν. Καὶ καθάπερ ἐπειδὴν χρυσίον ἐπιβλήθην ἀκούσωμεν, ἀπιὼν οἴκαδε ἕκαστος, καὶ τὴν γυναῖκα καλέσας, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς οἰκέτας σκοπεῖ μετ' ἐκείνων καὶ βουλεύεται, πό- 20 θεν τὴν εἰσφορὰν καταβάλλῃ ταύτην· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐντολῶν ποιήσωμεν τούτων τῶν πνευματικῶν. Ἀναχωρήσας οἴκαδε ἕκαστος, καλεῖτω τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ παιδιά, καὶ λεγέτω διε εἰσφορὰ ἐπεβλήθη πνευματικὴ τήμερον, εἰσφορὰ δι' ἧς ἔσται τις λύσις τῶν δεινῶν τούτων, καὶ ἀπαλλαγὴ, 25 εἰσφορὰ οὐχὶ πένητας τοὺς καταβάλλοντας, ἀλλὰ πλουσιωτέρους ποιοῦσα, ὥστε μηδένα ἐχθρὸν ἔχειν, μηδένα κακῶς λέγειν, μηδὲ ὀμνύναι καθόλου.

Σκοπήσωμεν, φροντίσωμεν, βουλευσώμεθα, ὅπως ἐκπληρώσωμεν τὰς ἐντολὰς ταύτας· πᾶσαν εἰσενεγκώμεθα

ζη τὰς ἁμαρτίας τόσον, ὅσον ἡ κόλασις καὶ ἡ τιμωρία· καὶ τοῦτο γίνεται φανερόν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσήφ. Ἐπειδὴ ἐπώλησαν ἐκεῖνοι τὸν δίκαιον καὶ ἐπέρασαν δεκατρία ἔτη, ὑποψιασθέντες ὅτι τιμωροῦνται δι' αὐτὸ καὶ φοβούμενοι ὅτι θὰ ὑποστοῦν τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, ἐνεθυμήθησαν τὴν ἁμαρτίαν των καὶ ἔλεγον μεταξύ των· «Ναὶ εἴμεθα ἔνοχοι διὰ τὴν πρὸς τὸν ἀδελφόν μας Ἰωσήφ ἁμαρτίαν»³⁶. Βλέπεις πῶς τοὺς ἔκαμεν ὁ φόβος νὰ ἐνεθυμηθοῦν ἐκείνην τὴν ἁμαρτίαν των; Καὶ ὅταν μὲν διέπραττον τὴν ἁμαρτίαν, δὲν τὸ ἠσθάνοντο, ὅταν ὅμως ἐπερίμεναν νὰ νὰ τιμωρηθοῦν, τότε τὸ ἐθυμήθησαν.

Αὐτὰ λοιπὸν ὅλα ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ἃς κάμωμεν μεταβολὴν καὶ διόρθωσιν τοῦ βίου, καὶ ἃς φροντίσωμεν διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν πρὶν ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν διὰ τὴν τιμωρίαν. Καὶ θέλω νὰ παρακαταθέσω εἰς σᾶς τρεῖς ἐντολάς, διὰ νὰ τὰς φυλάξητε μαζὶ μὲ τὴν νηστείαν· κανένα νὰ μὴ κακολογήητε, κανένα ἄνθρωπον νὰ μὴ ἔχετε ἐχθρόν, νὰ κόψετε τελείως ἀπὸ τὸ στόμα σας τὴν κακὴν συνήθειαν τῶν ὄρκων. Καθὼς δὲ κάνομεν, ὅταν ἀκούσωμεν ὅτι μᾶς ἐπεβλήθη κάποια χρηματικὴ εἰσφορά, πὺ καθένας, ἀφοῦ ὑπάγη εἰς τὸ σπίτι του καὶ καλέσῃ τὴν γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιά του καὶ τοὺς ὑπηρέτας του σκέπτεται καὶ ἐξετάζει μὲ αὐτοὺς πῶς θὰ πληρώσῃ αὐτὴν τὴν εἰσφοράν, ἔτσι νὰ κάμωμεν καὶ διὰ τὰς ἐντολάς αὐτὰς τὰς πνευματικάς. Ἀφοῦ ὑπάγη καθένας εἰς τὸ σπίτι του, ἃς καλῇ τὴν γυναῖκα του, καὶ τὰ παιδιά καὶ ἃς τοὺς λέγῃ ὅτι σήμερον ἐπεβλήθη πνευματικὴ εἰσφορά, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐπέλθῃ κάποια λύσις καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακά, εἰσφορὰ πὺ αὐτοὺς πὺ τὴν καταβάλλουν δὲν τοὺς κάνει πτωχοὺς, ἀλλὰ πλουσιωτέρους, ὥστε κανένα ἐχθρόν νὰ μὴ ἔχουν, κανένα νὰ μὴ κακολογοῦν, οὔτε νὰ ὀρκίζωνται καθόλου.

Ἄς ἐξετάσωμεν, ἃς φροντίσωμεν, ἃς σκεφθῶμεν, πῶς θὰ ἐκτελέσωμεν τὰς ἐντολάς αὐτάς· ἃς καταβάλωμεν κάθε

σπουδήν, ἀλλήλους ὑπομνήσωμεν, ἀλλήλους διορθωσώμεθα, ἵνα μὴ ὀφείλοντες ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, εἶτα δεόμενοι δανείσασθαι παρ' ἐτέρων, μὴ τὸ τῶν παρθένων πάθωμεν τῶν μωρῶν, καὶ τῆς ἀθανάτου σωτηρίας ἐκπέσωμεν. Ἄν οὕτω τὸν
 5 ἑαυτῶν ρυθμίζωμεν θίον, ἐντεῦθεν ὑμῖν ἐγγυῶμαι καὶ ὑπισχνούμαι, ὅτι καὶ τῆς παρουσίας συμφορᾶς ἔσται τις λύσις, καὶ τῶν δεινῶν τούτων ἀπαλλαγὴ· καὶ τὸ δὴ πάντων μεῖζον, τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἢ ἀπόλαυσις.

Ἔδει μὲν γὰρ ὑμῖν ὀλόκληρον ἐγχειρίζειν τὴν ἀρετὴν,
 10 ἀλλὰ τοῦτον ἄριστον ἠγοῦμαι τρόπον διορθώσεως, τὸ κατὰ μέρος λαμβάνοντι τοὺς νόμους κατορθοῦν, καὶ τότε ἐπὶ τοὺς ἄλλους ἰέναι. Καθάπερ γὰρ ἀρούρας προκειμένης, ὁ γηπόνος κατὰ μέρος διασκάπτων ἅπασαν, οὕτως ἐπὶ τὸ τέλος ἔρχεται οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐὰν νόμον ἑαυτοῖς τοῦτον θῶ-
 15 μεν, ὥστε κατὰ τὴν παροῦσαν τεσσαρακοσιτὴν ταύτας μετὰ ἀκριθείας κατορθῶσαι τὰς τρεῖς ἐντολάς, πάντως καὶ τῆ τῆς καλῆς συνηθείας ἀσφαλείᾳ παραδοῦναι τὴν φυλακὴν μετὰ πλείονος τῆς εὐκολίας καὶ ἐπὶ τὰς λοιπὰς ἤξομεν, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐλθόντες τῆς φιλοσοφίας τὴν κορυφὴν, καὶ τὸν
 20 παρόντα θίον μετὰ χρησιῆς τῆς ἐλπίδος καρπωσώμεθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι μετὰ πολλῆς παρασησόμεθα παρησίας τῷ Χριστῷ, καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα,
 25 ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

προσπάθειαν, ἃς ὑπενθυμίζη αὐτὰς ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον, ἃς διορθῶνῃ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, διὰ νὰ μὴ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν χρεῶσαι καὶ μὲ τὸ νὰ ζητῶμεν νὰ δανεισθῶμεν, πάθωμεν ὅ,τι καὶ αἱ μωραὶ παρθένοι τῆς παραβολῆς, καὶ ἐκπέσωμεν τῆς ἀθανάτου σωτηρίας³⁷. Ἄν ἔτσι κανονίζωμεν τὸν βίον μας, σᾶς ὑπόσχομαι καὶ σᾶς ἐγγυῶμαι ὅτι καὶ τῆς παρούσης συμφορᾶς θὰ γίνῃ κάποια λύσις, καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακὰ αὐτά, καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅλων, ἡ ἀπόλαυσις τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.

Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ σᾶς εἶπω νὰ κάμετε κάθε ἀρετὴν, ἀλλὰ νομίζω ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἄριστος τρόπος τῆς διορθώσεως, τὸ νὰ παίρνη κανεὶς χωριστὰ μίαν μίαν ἐντολὴν καὶ ἀφοῦ τὴν ἐφαρμόσῃ τότε νὰ προχωρῇ εἰς τὰς ἄλλας. Καθὼς ὅταν πρόκειται νὰ σκάψῃ ὁ γεωργὸς καλλιεργήσιμον ἔκτασιν, φθάνει εἰς τὸ τέλος τῆς ἐργασίας του, σκάπτων αὐτὴν κατὰ τεμάχια, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἐὰν θέσωμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας ὡς ὄρον ἀπαράβατον, νὰ ἐκτελέσωμεν, κατὰ τὴν παροῦσαν τεσσαρακοστήν, μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν τὰς τρεῖς αὐτὰς ἐντολάς, ἡ καλὴ αὐτὴ συνήθεια τὴν ὁποίαν ἐξασφαλίσασμεν, χωρὶς ἄλλο θὰ μᾶς βοηθήσῃ, ὥστε μὲ περισσοτέραν εὐκολίαν νὰ φθάσωμεν καὶ εἰς τὴν τήρησιν τῶν ἄλλων ἐντολῶν καὶ θὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας, καὶ τὸν παρόντα βίον θὰ ἀπολαύσωμεν μὲ καλὰς ἐλπίδας, καὶ εἰς τὸν μέλλοντα μὲ πολλὴν παρρησίαν θὰ παραστῶμεν ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ καὶ θὰ ἀπολαύσωμεν τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, τῶν ὁποίων εἶθε ὅλοι νὰ ἀξιωθῶμεν διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἃς εἶναι ἡ δόξα εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΠΑΡΑΚΛΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ

περὶ καρτερίας καὶ ὑπομονῆς ἐκ παραδειγμάτων τοῦ
τε Ἰωβ καὶ τῶν τριῶν παίδων καὶ περὶ τῆς τῶν
5 ὄρκων ἀποχῆς.

1. Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ παρακαλέσας τὰς ὀδυνωμένας
ὑμῶν ψυχάς, ὁ στηρίζας δονουμένας ὑμῶν τὰς διανοίας.
Ἵτι γὰρ ἱκανὴν ἐδέξασθε παράκλησιν, διὰ τῆς σπουδῆς
ταύτης ἐδείξατε, καὶ διὰ τῆς περὶ τὴν ἀκροάσιν προθυμίας.
10 Οὐ γὰρ ἔστι ψυχὴν ὀδυνωμένην, καὶ νέφει κατεχομένην ἀ-
θυμίας, δυναθῆναι μετὰ προθυμίας ἀκοῦσαί τι τῶν λεγομένων·
ὑμᾶς δὲ ὄρω μετὰ πολλῆς τῆς εὐνοίας, καὶ σφοδρᾶς τῆς
σπουδῆς ἡμῖν προσέχοντι, καὶ πάντα ἀποιναξαμένους τὰ
λυπηρά, καὶ τῷ τῆς ἀκροάσεως ἔρωτι παρωσαμένους τὴν
15 ἐπικειμένην ὀδύνην. Διὰ τοῦτο εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μεγ-
ῶν, ὅτι οὐκ ἤλεγξεν ὑμῶν τὴν φιλοσοφίαν ἢ συμφορὰ,
οὐδὲ ἐξέλυσεν ὑμῶν τὸν τόνον ὁ φόβος, οὐδὲ ἔσβεσεν ὑμῶν
τὴν προθυμίαν ἢ θλίψις, οὐδὲ ἐμάρανεν ὑμῶν τὸν ζῆλον ὁ
κίνδυνος, οὐδὲ ἐνίκησε τὸν περὶ Θεὸν πόθον ὁ τῶν ἀνθρώ-
20 πων φόβος, οὐδὲ κατέβαλεν ὑμῶν τὴν σπουδὴν ἢ τοῦ και-
ροῦ δυσκολία· καὶ οὐ μόνον οὐ κατέβαλεν, ἀλλὰ καὶ ἐπέρω-
σεν· οὐ μόνον οὐκ ἐξέλυσεν, ἀλλὰ καὶ ἐπέτεινεν· οὐ μόνον
οὐκ ἔσβεσεν, ἀλλὰ καὶ ἀνῆψε πλέον.

Κεκένωται μὲν ἡ ἀγορά, ἡ δὲ ἐκκλησία πεπλήρωται
25 ἐκείνη τραγωδίας ὑπόθεσις, αὕτη χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης
πνευματικῆς ἀφορμή. Ὅταν οὖν ἐμβάλῃς εἰς τὴν ἀγορὰν,
ἀγαπητέ, καὶ τὴν ἐρημίαν θεασάμενος σιενάξης, κατὰφυγε

ΟΜΙΛΙΑ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΠΡΟΤΡΟΠΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ

περὶ καρτερίας καὶ ὑπομονῆς ἐκ τῶν παραδειγμάτων καὶ τοῦ Ἰὼβ καὶ τῶν τριῶν παίδων· καὶ περὶ ἀποχῆς ἀπὸ τοῦς ὄρκους.

1. Ἄς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐπαρηγόρησε τὰς λυπημένας ψυχὰς σας καὶ ἐστήριξε τὰς δονουμένας διανοίας σας. Διότι περὶ τοῦ ὅτι ἐδεχθήκατε ἀρκετὴν παρηγορίαν τὸ ἐδείξατε διὰ τοῦ ζήλου σας καὶ διὰ τῆς προθυμίας διὰ τὴν ἀκρόασιν. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ψυχὴ θλιμμένη καὶ κατεχομένη ἀπὸ νέφος ἀθυμίας, νὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀκούσῃ μὲ προθυμίαν κάτι ἀπὸ αὐτὰ πού λέγονται· σᾶς βλέπω δὲ μὲ πολλὴν εὐνοϊκὴν διάθεσιν καὶ μὲ μεγάλον ζῆλον νὰ προσέχετε εἰς ἐμένα καὶ νὰ ἔχετε διώξει μακρὰ τὰς λυπητεράς σκέψεις καὶ ἔνεκα τοῦ ἔρωτος τῆς ἀκροάσεως νὰ ἔχετε παραμερίσει τὴν μεγάλην λύπην πού σᾶς κατεῖχε. Διὰ τοῦτο μαζὶ μὲ σᾶς εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν διότι δὲν ἐπηρέασε τὸν χριστιανικὸν τρόπον ζωῆς σας ἢ συμφορὰ, οὔτε παρέλυσε τὴν ἀντοχὴν σας ὁ φόβος, οὔτε ἔσβησε τὴν προθυμίαν σας ἢ θλίψις, οὔτε ἐμάρανε τὸν ζῆλον σας ὁ κίνδυνος, οὔτε ἐνίκησε τὸν πόθον σας διὰ τὸν Θεὸν ὁ φόβος τῶν ἀνθρώπων, οὔτε κατέβαλε τὴν προθυμίαν σας ἢ δυσκολία τῶν περιστάσεων· καὶ ὄχι μόνον δὲν τὴν κατέβαλεν, ἀλλὰ ἀντιθέτως τὴν ἐδυνάμωσεν· καὶ ὄχι μόνον δὲν τὴν παρέλυσεν, ἀλλὰ τὴν ἔκαμε πὸ ἔντονον· καὶ ὄχι μόνον δὲν τὴν ἔσβησεν, ἀλλὰ περισσότερον τὴν ἤναψεν.

Ἐχει ἀδειάσει ἡ ἀγορά, ἔχει γεμίσει ἡ ἐκκλησία· ἐκείνη ἔχει γίνεαι ὑπόθεσις τραγωδίας, αὐτὴ (ἡ ἐκκλησία) ἔγινε ἀφορμὴ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πνευματικῆς. Ὅταν λοιπόν, ἀγαπητέ, εἰσέλθῃς εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἡ ἔρημος ὄψις αὐτῆς

πρὸς τὴν μητέρα, καὶ παραμυθήσεταιί σε εὐθέως τῷ πλήθει τῶν οἰκείων τέκνων, καὶ δείξει σοι τῶν ἀδελφῶν ἀπηρησιμένον τὸν χορόν, καὶ πᾶσαν ἀποκρούσεταιί σου τὴν ἀθυμίαν.

Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς πόλεως ἐπιθυμοῦμεν ἄνδρας ἰδεῖν,
5 καθάπερ οἱ τὰς ἐρήμους οἰκοῦντες· εἰς δὲ τὴν ἐκκλησίαν καταφεύγοντες ὑπὸ τοῦ πλήθους στενοχωρούμεθα· καὶ καθάπερ τῆς θαλάττης στασιαζούσης, καὶ πολλῷ τῷ χειμῶνι μαινομένης, εἰς τὸν λιμένα καταφεύγειν ἀναγκάζει ὁ φόβος ἔξωθεν ἅπαντας· οὕτω καὶ νῦν τὰ τῆς ἀγορᾶς κύματα,
10 καὶ ὁ τῆς πόλεως χειμῶν, πάντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν συναλύνει πάντοθεν, καὶ τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης σφίγγει μετ' ἀλλήλων τὰ μέλη. Εὐχαριστοῦμεν τοίνυν καὶ διὰ ταῦτα τῷ Θεῷ, ὅτι τοσοῦτον ἀπὸ τῆς θλίψεως ἐκαρπώσαμεθα κέρδος, ὅτι τοσαύτην ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ τὴν ὠφέλειαν ἐλάβομεν.
15 Ἐὰν μὴ πειρασμός, οὐδὲ σιέφανος· ἐὰν μὴ παλαίωματα, οὐδὲ θραβεῖα· ἐὰν μὴ σκάμματα, οὐδὲ τιμαί· ἐὰν μὴ θλίψις, οὐδὲ ἄνεσις· ἐὰν μὴ χειμῶν, οὐδὲ θέρος· καὶ τοῦτο οὐκ ἐπ' ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν σπερμάτων ἐστὶν ἰδεῖν. Καὶ γὰρ ἐκεῖ πολὺν μὲν τὸν ὑετὸν, πολλὴν δὲ
20 τῶν νεφῶν τὴν συνδρομήν, πολὺν δὲ γενέσθαι δεῖ τὸν κρυμόν, εἰ μέλλοι κομῶν ὁ σιάχυσ ἀνίστασθαι ὅπου δὲ σπέρου καιρός, καὶ ὑετοῦ καιρός. Ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν ἐφέστηκε χειμῶν ψυχῶν, οὐκ ἄερας, σπείρωμεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ χειμῶνι τούτῳ, ἵνα ἐν τῷ θέρει θερίσωμεν· σπείρωμεν δάκρυα, ἵνα θε-
25 ρίσωμεν ἀγαλλίασιν. Οὐκ ἐμὸς οὗτος ὁ λόγος, προφητικὸν ἐστὶ τὸ παράγγελμα, «Οἱ σπείροντες ἐν δάκρυοις, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσιν». Οὐχ οὕτω τὰ σπέρματα καταφερόμενος ὑετὸς θάλλειν ποιεῖ καὶ αὐξεσθαι, ὡς τὸν τῆς εὐσεβείας

σὲ κάμη νὰ ἀναστενάξῃς, νὰ καταφύγῃς πρὸς τὴν μητέρα καὶ θὰ σὲ παρηγορήσῃ ἀμέσως μὲ τὸ πλῆθος τῶν τέκνων της, καὶ θὰ σοῦ δείξῃ πλήρη τὴν χορείαν τῶν ἀδελφῶν καὶ θὰ σοῦ ἀπομακρύνῃ ὅλην τὴν λύπην.

Διότι εἰς μὲν τὴν πόλιν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἰδοῦμεν ἀνθρώπους, ὅπως αὐτοὶ ποὺ κατοικοῦν εἰς τὰς ἐρήμους, εἰς δὲ τὴν ἐκκλησίαν καταφεύγοντες, στενοχωρούμεθα ἀπὸ τὸ πλῆθος· καὶ ὅπως ὅταν ταρασσεται ἡ θάλασσα καὶ μαίνεται ἀπὸ τὴν κακοκαιρίαν, ἀναγκάζει ὅλους τοὺς θαλασσινοὺς ὁ φόβος νὰ καταφύγουν εἰς τὸν λιμένα, ἔτσι καὶ τώρα τὰ κύματα τῆς ἀγορᾶς καὶ ἡ τρικυμία τῆς πόλεως, συναθροίζει ὅλους ἀπὸ παντοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς συσφίγγει μὲ τὸν δεσμὸν τῆς ἀγάπης. Ἄς εὐχαριστῶμεν λοιπὸν καὶ διὰ ταῦτα τὸν Θεόν, διότι τόσον μεγάλο κέρδος ἀπεκομίσαμεν ἀπὸ τὴν θλίψιν, διότι τόσον μεγάλην ὠφέλειαν ἐλάβαμεν ἀπὸ τὸν πειρασμόν.

Ἐὰν δὲν ὑπάρξῃ πειρασμός, δὲν ὑπάρχει οὔτε στέφανος· ἐὰν δὲν ὑπάρξουν ἀγῶνες δὲν θὰ ὑπάρξουν οὔτε βραβεῖα· ἂν δὲν ὑπάρξουν σκάμματα, δὲν ὑπάρχουν καὶ τιμαί· ἐὰν δὲν ὑπάρξῃ θλίψις, δὲν θὰ ἔχωμεν οὔτε ἄνεσιν· ἐὰν δὲν ὑπάρξῃ χειμῶν, δὲν θὰ ὑπάρχῃ θέρος· καὶ αὐτὸ δὲν συμβαίνει μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἡμπορεῖ νὰ τὸ ἰδῇ κανεὶς καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς σπόρους. Διότι καὶ ἐκεῖ χρειάζεται πολλὴ βροχή, πολλὴ συννεφιά, πρέπει νὰ γίνῃ πολὺ κρύο, διὰ νὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τὴν γῆν τὰ στάχυα μεστωμένα· καὶ ὅπου εἶναι καιρὸς σπορᾶς, εἶναι καὶ καιρὸς βροχῆς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔφθασε καὶ τώρα ὁ χειμῶν τῶν ψυχῶν, ὅχι τῆς φύσεως, ἃς σπείρωμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸν χειμῶνα τόσον διὰ νὰ θερίσωμεν κατὰ τὸ θέρος· ἃς σπείρωμεν δάκρυα, διὰ νὰ θερίσωμεν ἀγαλλίασιν. Τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι ἰδικά μου, ἀλλὰ τὸ παράγγελμα αὐτὸ εἶναι προφητικόν, διότι λέγει· «Αὐτοὶ ποὺ σπεύρουν μὲ δάκρυα, θὰ θερίσουν σκιρτῶντες ἀπὸ ἀγαλλίασιν»¹. Δὲν συντελεῖ τόσον ἡ βροχή, ποὺ πίπτει ἀπὸ τὸν οὐρανόν, εἰς τὸ νὰ μεγαλύνουν καὶ νὰ γίνων-

σπόρον ἀνίστησι καὶ παρασκευάζει κομᾶν ὃ ἐκ τῶν δακρύων καταφερόμενος ὑειός· οὗτος ἀποσμήχει ψυχὴν, ἄρδει διάνοιαν, προκόψαι ταχέως ποιεῖ τῆς διδασκαλίας τὴν θλάσισιν· διὰ τοῦτο καὶ αὐλακα θαθεῖαν ἀνατεμεῖν ἀναγκαῖον.

5 Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ὁ προφήτης παρήνευσε, οὕτως εἰπών· «Νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα, καὶ μὴ σπείρειτε ἐπ' ἀκάνθαις». Καθάπερ οὖν ὁ τὸ ἄροιστρον ἐμβαλὼν κάτωθεν τὴν γῆν ἀναρορήγνυσιν, ἀσφαλῆ τοῖς σπέρμασι προπαρασκευάζων τὴν φυλακὴν, ὥστε μὴ κατενεχθέντα ἄνω κεῖσθαι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ἀλλ' εἰς ἀντὶς τῆς γῆς παραπεμφθῆναι τὰς λαγόνας, καὶ ἐν ἀσφαλεῖ καταθέσθαι τὰς ρίζας· οὕτω καὶ ἡμᾶς ἀναγκαῖον ποιεῖν, καὶ καθάπερ ἄροιστρον τῇ θλίψει καταχρησαμένου ἀναρορῆσαι τῆς καρδίας τὸ βάθος. Τοῦτο γὰρ καὶ ἕτερος προφήτης παραινεῖ λέγων, «Διαρορήξαιτε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν».

Διαρορήξωμεν τοίνυν τὰς καρδίας, ἵνα εἴ τις πονηρὰ βοιάνη καὶ λογισμὸς δολερός ἐστὶν ἐν ἡμῖν, πρόοριζον αὐτὸν ἀνασπάσωμεν, καὶ καθαρὰς τοῖς τῆς εὐσεβείας σπέρμασι παράσχωμεν τὰς ἀρούρας. Ἐὰν γὰρ μὴ νῦν νεώσωμεν, ἐὰν μὴ νῦν σπεύρωμεν, ἐὰν μὴ νῦν δακρῦσωμεν, ὅτε θλίψις καὶ νησιεῖα, πότε ἄλλοτε ἤξομεν εἰς κατάνυξιν; Ὅταν ἄνεσις ἢ καὶ τρυφή; Ἄλλὰ τοῦτο ἀδύνατον. Ἡ γὰρ ἄνεσις καὶ ἡ τρυφή εἰς ραθυμίαν ἐνάγειν εἴωθεν, ὥπερ ἡ θλίψις πρὸς σπουδὴν ἐπανάγει, καὶ πεπλανημένην ἔξω, καὶ περὶ πολλὰ τὴν διάνοιαν κεχηγνῦσαν, πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρέφει.

Μὴ τοίνυν ἀλγῶμεν ὑπὲρ τῆς ἀθυμίας ταύτης, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστιῶμεν τῷ Θεῷ· πολὺ γὰρ ἀπὸ τῆς θλίψεως τὸ κέρδος. Καὶ γὰρ ὁ γεωργὸς ἐπειδὴν σπεύρη τὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ πόνου συλλεγέντα σπέρματα, χειμῶνα γενέσθαι εὐχεται· καὶ

2. Ἱερ. 4, 3.

3. Ἰωήλ 2, 13.

ται θαλεροὶ οἱ σπόροι, ὅσον συντελεῖ ἡ βροχὴ τῶν δακρύων ἐκ τῶν θλίψεων εἰς τὸ νὰ μεγαλώνη καὶ καρποφορῇ ὁ σπόρος τῆς ἀρετῆς· αὐτὴ ἡ βροχὴ τῶν δακρύων σπογγίζει τὴν ψυχὴν, ποτίζει τὴν διάνοιαν, καὶ κάμει νὰ μεγαλώσῃ γρήγορα ἡ βλάστησις τῆς διδασκαλίας· διὰ τοῦτο πρέπει καὶ τὸ αὐλάκι νὰ σκάπτεται βαθύ.

Καὶ αὐτὴν τὴν προτροπὴν τὴν ἔδωσεν ὁ προφήτης λέγων· «κάμετε ὀργώματα εἰς τὰ χέρσα χωράφια καὶ μὴ σπείρετε εἰς μέρη πού εἶναι ἀγκάθια»². Ὅπως λοιπὸν αὐτὸς πού βάζει τὸ ἄροτρον καὶ ἀνασηκώνει ἀπὸ κάτω τὸ χῶμα, καὶ ἐτοιμάζει ἀσφαλὲς μέρος διὰ τὰ σπέρματα, ὥστε, ὅταν θὰ σπείρῃ νὰ μὴ μείνουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ χαθοῦν, ἀλλὰ νὰ πέσουν βαθειὰ εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς ἀσφαλὲς μέρος καὶ νὰ ριζώσουν. Ἔτσι καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ κάμωμεν, καὶ μὲ ἄροτρον τὴν θλίψιν νὰ σᾶς σχίσωμεν εἰς δύο καὶ νὰ ἀνασηκώσωμεν τὸ βάθος τῆς καρδίας σας. Διότι τοῦτο καὶ ἄλλος προφήτης παραινῶν τὸ λέγει· «σχίσατε τὰς καρδίας σας καὶ ὄχι τὰ ροῦχα σας»³.

Ἄς σχίσωμεν λοιπὸν τὰς καρδίας διὰ νὰ βγάλωμεν μαζὶ μὲ τὰς ρίζας ἐξ αὐτῆς, ἐὰν ὑπάρχῃ κάποιο πονηρὸ χόρτον, καὶ δολερὸς λογισμὸς, καὶ νὰ παραδώσωμεν καθαρὰν τὴν γῆν εἰς τοὺς σπόρους τῆς ἀρετῆς. Διότι ἂν τώρα δὲν ὀργώσωμεν, ἂν τώρα δὲν σπείρωμεν, ἂν τώρα δὲν δακρύσωμεν, τώρα πού ἔχομεν θλίψιν καὶ νηστείαν, πότε ἄλλοτε θὰ ἔλθωμεν εἰς κατάνυξιν; Ὅταν ἔχωμεν ἄνεσιν καὶ καλοπέρασιν; Ἀλλὰ τότε εἶναι ἀδύνατον αὐτό. Διότι ἡ ἄνεσις καὶ ἡ καλοπέρασις συνήθως ὀδηγεῖ εἰς τὴν ραθυμίαν, ὅπως ἡ θλίψις μᾶς φέρει εἰς προθυμίαν, καὶ τὴν διάνοιαν ἡ ὁποία πλανᾶται ἔξω ἀπὸ τὸν ὀρθὸν δρόμον καὶ χάσκει ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, τὴν ἐπαναφέρει εἰς τὸν ἑαυτὸν της.

Ἄς μὴ στενοχωρούμεθα λοιπὸν διὰ τὴν θλίψιν αὐτὴν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν· διότι μεγάλο κέρδος θὰ ἔχωμεν ἀπὸ τὴν θλίψιν αὐτὴν. Διότι καὶ ὁ γεωργὸς ὅταν σπείρῃ τοὺς σπόρους τοὺς ὁποίους μὲ πολὺν κόπον

ὁ μὲν ἰδιώτης θεωρῶν τὰ γινόμενα ἅπαντα θαυμάσεται, καὶ
 πρὸς ἑαυτὸν ἴσως ἐρεῖ· τί ποτε ὁ ἄνθρωπος οὗτος ποιεῖ; Τὰ
 συλλεγένητα σκορπίζει, καὶ οὐχὶ σκορπίζει μόνον, ἀλλὰ καὶ
 ἀναμίγνυσι μετὰ πολλῆς ἀκριθείας τῇ γῆ, ὥστε αὐτὰ μηδὲ
 5 συλλέξαι δυνηθῆναι ραδίως, καὶ οὐκ ἀναμίγνυσι μόνον τῇ
 γῆ, ἀλλὰ καὶ εὐχεται γενέσθαι σφοδρὸν τὸν ὑετὸν, ὥστε
 κατασαπῆναι τὰ καταβληθέντα ἅπαντα, καὶ γενέσθαι πηλόν·
 καὶ θορυβεῖται βλέπων θρονιάς καταρρηγνυμένας, καὶ ἁ-
 στραπὰς καταφερομένας· ὁ δὲ γηπόνος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ χαί-
 10 ρει καὶ ἀγάλλεται χειμῶνα ὄρων· οὐ γὰρ τὰ παρόντα βλέ-
 πει, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἀναμένει· οὐ πρὸς τὰς θρονιάς ὄρᾳ,
 ἀλλὰ τὰ δράγματα ἀναλογίζεται· οὐ τὰ σηπόμενα σπέρματα,
 ἀλλὰ τοὺς κομῶντας σιάχνας· οὐ τὸν φορτικὸν ὑετὸν, ἀλλὰ
 τὸν ἥδιστον τῆς ἄλλω κονιοριόν· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς, μὴ τὴν
 15 θλίψιν ὄρωμεν τὴν παροῦσαν, μηδὲ τὴν ὀδύνην, ἀλλὰ τὴν
 ἐξ αὐτῆς γινομένην ὠφέλειαν, τὸν ἐξ αὐτῆς τικτόμενον
 καρπὸν.

Ἄναμένωμεν τῆς ἄλλω τὰ δράγματα· καὶ γὰρ ἐὰν νήφω-
 μεν, πολὺν ἀπὸ τοῦ καιροῦ τούτου δυνησόμεθα συναγαγεῖν
 20 τὸν καρπὸν, καὶ πληρῶσαι τὰ ταμιεῖα τῆς διανοίας τῆς ἡ-
 μετέρας· ἂν νήφωμεν, οὐ μόνον οὐδὲν πεισόμεθα ἀπὸ τῆς
 θλίψεως ταύτης δεινόν, ἀλλὰ καὶ μυρία καρπωσόμεθα ἀγα-
 θά· ἂν δὲ ραθυμῶμεν, καὶ ἡ ἄνεσις ἡμᾶς ἀπολεῖ· τὸν μὲν
 γὰρ μὴ προσέχοντα ἐκάτερα θλάπτει, τὸν δὲ μετὰ ἀκριθείας
 25 ζῶντα ἀμφοτέρω ὠφελεῖ. Καὶ καθάπερ τὸ χρυσίον κἂν ὕδα-
 σιν ὁμιλήσῃ, τὴν οἰκείαν εὐπρέπειαν ἐπιδείκνυται, κἂν εἰς
 χωνευτήριον ἐμπέσῃ, φαιδρότερον γίνεται πάλιν· ὁ δὲ πη-
 λὸς καὶ ὁ χόρτος ἂν ὕδασι ἀναμιχθεῖς τύχῃ, ὁ μὲν διαλύε-
 ται, ὁ δὲ σήπεται· κἂν εἰς πῦρ ἐμπέσῃ, ὁ μὲν φούγεται, ὁ δὲ

συνέλεξεν, εὔχεται νὰ γίνῃ χειμῶνας· καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν γνωρίζει ἀπὸ γεωργίαν θὰ τοῦ φανοῦν παράξενα ὅλα αὐτὰ ποὺ βλέπει, καὶ θὰ εἰπῇ εἰς τὸν ἑαυτὸν του· τί κάνει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος; Σκορπίζει αὐτὰ ποὺ ἐμάζεψε, καὶ ὄχι μόνον τὰ σκορπίζει, ἀλλὰ τὰ ἀνακατώνει καὶ μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν μὲ τὸ χῶμα, ὥστε νὰ μὴ ἤμπορέσῃ αὐτὰ νὰ τὰ ξαναμαζέψῃ μὲ εὐκολίαν, καὶ δὲν τὰ ἀνακατώνει μόνον μὲ τὸ χῶμα, ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖ νὰ βρέξῃ πολὺ ὥστε νὰ σαπίσουν ὅλα ὅσα ἔρριψεν εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ γίνουν λάσπη· καὶ θορυβεῖται ὅταν βλέπῃ νὰ ξεσποῦν βρονταὶ καὶ ἀστραπαί· ὁ γεωργὸς ὅμως βλέπων ὅλα αὐτὰ δὲν αἰσθάνεται ἔτσι, ἀλλὰ ἀντιθέτως καίρει καὶ ἀγάλλεται βλέπων τὸν χειμῶνα. Διότι δὲν ἀποβλέπει εἰς τὰ παρόντα, ἀλλὰ ἀναμένει τὰ μέλλοντα· δὲν ἀποβλέπει πρὸς τὰς βροντάς, ἀλλ' ἀναλογίζεται τὰ δράγματα· δὲν σκέπτεται τοὺς σπόρους ποὺ σαπίζουν, ἀλλὰ τὰ μεστωμένα στάχυα· οὔτε τὴν ἐνοχλητικὴν βροχὴν, ἀλλὰ τὴν πολὺ εὐχάριστον σκόνην τοῦ ἄλωνισμοῦ· ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἂς μὴ βλέπωμεν μόνον τὴν παροῦσαν θλίψιν, οὔτε τὸν πόνον, ἀλλὰ τὴν ὠφέλειαν ποὺ θὰ προέλθῃ ἀπὸ αὐτὴν, τὸν καρπὸν ποὺ θὰ προέλθῃ ἀπὸ αὐτὴν.

Ἄς ἀναμένωμεν τὰ δράγματα τοῦ ἄλωνισμοῦ· διότι ἂν εἴμεθα νηφάλιοι θὰ ἀποκομίσωμεν πολὺν καρπὸν ἀπὸ τὰς δυσκόλους αὐτὰς περιστάσεις καὶ θὰ γεμίσωμεν τὰς ἀποθήκας τῆς διανοίας μας· ἂν εἴμεθα νηφάλιοι, ὄχι μόνον δὲν θὰ πάθωμεν κανένα κακὸν ἀπὸ τὰς θλίψεις αὐτάς, ἀλλὰ θὰ ἀπολαύσωμεν καὶ ἀναρίθμητα καλά· ἂν ὅμως εἴμεθα ράθυμοι, ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ ἄνεσις θὰ μᾶς καταστρέψῃ· διότι αὐτὸν ποὺ δὲν προσέχει τὸν βλάπτουν καὶ τὰ δύο, αὐτὸν δὲ ποὺ ζῆ μὲ εὐλάβειαν τὸν ὠφελοῦν καὶ τὰ δύο. Καὶ ὅπως ὁ χρυσός, ἀκόμα καὶ ἂν πέσῃ εἰς τὸ νερὸ δείχνει τὴν ἀξίαν του καὶ ὠραιότητά του, ἂν πάλιν ἐμπέσῃ εἰς τὸ χωνευτήριον, γίνεται λαμπρότερος, ἢ δὲ λάσπη καὶ τὸ χορτάρι ἂν τύχῃ καὶ ἀναμειχθοῦν μὲ τὸ χορτάρι, ἢ μὲν λάσπη διαλύεται, τὸ δὲ χορτάρι σαπίζει· ἂν πάλιν πέσουν εἰς τὴν φωτιάν, ἢ μὲν

κατακαίεται· οὕτω δὴ καὶ ὁ δίκαιος, καὶ ὁ ἁμαριωλὸς· ὁ μὲν γὰρ κἄν ἀνέσεως ἀπολαύῃ, μένει λαμπρός, καθάπερ τὸ χρυσοῖον περικλυζόμενον ὕδατι· κἄν εἰς πειρασμὸν ἐμπέσῃ, φαιδρότερος γίνεται, καθάπερ τὸ χρυσοῖον βασανιζόμενον ὑπὸ τοῦ πυρός· ὁ δὲ ἁμαριωλὸς κἄν ἀνέσεως τύχῃ διαλύεται καὶ καιασήπεται, καθάπερ ὁ χόριος καὶ ὁ πηλὸς ὀμιλῶν ὕδατι· κἄν πειρασμὸν ὑπομείνῃ, κατακαίεται καὶ ἀπολλύεται, καθάπερ ὁ χόριος καὶ πηλὸς ὑπὸ τοῦ πυρός.

2. Μὴ τοίνυν ἀλύωμεν ἐπὶ τοῖς παροῦσι δεινοῖς· ἐὰν γὰρ ἁμαρτίας ἔχῃς, ἀφανίζονται καὶ κατακαίονται ραδίως ὑπὸ τῆς θλίψεως· ἐὰν δὲ ἀρετὴν ἔχῃς, λαμπρόνῃ καὶ φαιδρόνῃ ὑπ' αὐτῆς· ἐὰν γὰρ ἀγρουπνῆς διηνεκῶς καὶ νήφῃς, ἀνώτερος ἔσῃ θλάβῃς ἀπάσης. Οὐ γὰρ ἡ τῶν πειρασμῶν φύσις, ἀλλ' ἡ τῶν πειραζομένων ραθυμία τὰ πτώματα ἐργάζεσθαι πέφυκεν. Ὡστε εἰ θούλει τρυφᾶν καὶ ἀνέσεως ἀπολαύειν καὶ ἡδονῆς, μὴ ζῆτει ἡδονὴν μήτε ἄνεσιν, ἀλλὰ ζῆτει ψυχὴν ὑπομονῆς γέμουσαν καὶ καρτερίαν ἐπιδείξασθαι δυναμένην· ὡς ἐὰν μὴ τοῦτο ἔχῃς, οὐχὶ πειρασμὸς σε ἐλέγξει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνεοὶς σε ἀπολεῖ καὶ καταβαλεῖ μειζόνως.

20 Ὅτι γὰρ οὐχ ἡ τῶν δεινῶν προσβολή, ἀλλ' ἡ τῆς ἡμετέρας διανοίας ραθυμία ἀναιρέπει τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ἄκουσον τί φηοῖν ὁ Χριστός· «Πᾶς ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ κατέβη ἡ βροχή, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέρορηξαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσεν· τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν»· καὶ πάλιν «Ὅστις ἀκούει

λάσπη ψήνεται, τὸ δὲ χορτρι κατακαίεται, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἁμαρτωλόν· διότι ὁ μὲν δίκαιος καὶ ὅταν ἀπολαμβάνῃ τὴν ἄνεσιν, παραμένει λαμπρός, ὅπως ὁ χρυσὸς ποὺ περιβρέχεται ἀπὸ τὰ νερά, καὶ ὅταν ἐμπέσῃ εἰς τὸν πειρασμόν γίνεται λαμπρότερος, ὅπως ὁ χρυσὸς ποὺ δοκιμάζεται ἀπὸ τὴν φωτιάν· ὁ δὲ ἁμαρτωλός, καὶ ὅταν ἀπολαμβάνῃ τὴν ἄνεσιν διαλύεται καὶ σήπεται, ὅπως τὸ χορτάρι καὶ ἡ λάσπη ὅταν πέσουν εἰς τὸ νερόν, ἀν δὲ πέσῃ εἰς τὸν πειρασμόν κατακαίεται καὶ καταστρέφεται, ὅπως τὸ χορτάρι καὶ ἡ λάσπη ἀπὸ τὴν φωτιάν.

2. Ἄς μὴ δυσφοροῦμεν λοιπὸν διὰ τὰ παρόντα κακά· διότι ἐὰν ἔχῃς ἁμαρτίας, ἐξαφανίζονται καὶ κατακαίονται εὐκόλα ἀπὸ τὴν θλίψιν· ἐὰν δὲ ἔχῃς ἀρετὴν γίνεσαι λαμπρός καὶ φαιδρός ἀπὸ αὐτήν· διότι ἐὰν διαρκῶς ἀγρυπνῆς καὶ εἶσαι νηφάλιος, θὰ εἶσαι ἀνώτερος ἀπὸ κάθε βλάβην. Διότι δὲν εἶναι αἰτία τῶν ἠθικῶν πτώσεων ἡ φύσις τῶν πειρασμῶν, ἀλλὰ ἡ ἀμέλεια αὐτῶν ποὺ πειράζονται. Ὡστε ἐὰν θέλῃς νὰ ζῆς μὲ ἄνεσιν καὶ μὲ εὐχαρίστησιν νὰ μὴ ἐπιδιώκῃς νὰ εὕρῃς εὐχαρίστησιν καὶ ἄνεσιν, ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώκῃς ψυχὴν ποὺ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ὑπομονὴν καὶ νὰ ἡμπορῇ νὰ ἐπιδείξῃ καρτερίαν· διότι ἐὰν δὲν ἔχῃς τοῦτο, ὄχι μόνον θὰ σὲ ἐλέγξῃ ὁ πειρασμός, ἀλλὰ καὶ ἡ ἄνεσις θὰ σὲ καταστρέψῃ πολὺ περισσότερον.

Ὅτι δὲ αἰτία νὰ χάσωμεν τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μας εἶναι ἡ ἀμέλειά μας καὶ ὄχι ἡ προσβολὴ τῶν κακῶν, ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστός· «Ἰδικός μου θὰ εἶναι κάθε ἕνας, ὁ ὁποῖος ἀκούει μὲ προσοχὴν αὐτοὺς τοὺς λόγους μου καὶ τοὺς ἐφαρμόζει εἰς τὴν ζωὴν του, καὶ τὸν ὁποῖον ἐγὼ παρομοιάζω μὲ ἄνδρα συνετὸν καὶ φρόνιμον, ποὺ ἔκτισε τὸ σπίτι του ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν, καὶ ἔπεσεν ἡ βροχὴ καὶ ξεχύθησαν τὰ ποτάμια τῆς νεροποντῆς καὶ ἐφύσησαν οἱ ἰσχυροὶ ἄνεμοι καὶ ἔπεσαν μὲ ὄρμην ὅλα ἐπάνω εἰς τὸ σπίτι αὐτὸ καὶ αὐτὸ δὲν ἐκρημνίσθη, διότι ἦτο στερεὰ θεμελιωμένον ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν τῆς ἀληθινῆς καὶ ζωντανῆς πίστεως»· καὶ πάλιν λέ-

μου τὸν λόγον τούτους, καὶ οὐ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ὠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν ψάμμον, καὶ κατέβη ἡ βροχή, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέροηξαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ
 5 κατέπεσε, καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη».

Ὅρας ὅτι οὐχ αἱ τῶν πειρασμῶν προσβολαί, ἀλλ' ἡ τῶν οἰκοδομούντων ἄνοια τὴν πτώσιν ἐποίησεν; Καὶ γὰρ ἐκεῖ βροχή, καὶ ἐνιαῦθα βροχή· κακεῖ ποταμοί, καὶ ἐνιαῦθα ποταμοί· κακεῖ πνευμάτων προσβολαί, καὶ ἐνιαῦθα τὸ αὐτὸ
 10 τοῦτο· κακεῖνος ὠκοδόμησε, καὶ οὗτος ὠκοδόμησε· καὶ ἡ αὐτὴ οἰκοδομή, καὶ οἱ αὐτοὶ πειρασμοί· ἀλλ' οὐ τὸ αὐτὸ τέλος, ἐπειδὴ οὐχ ὁ αὐτὸς θεμέλιος. Οὐ γὰρ τῶν πειρασμῶν ἡ φύσις, ἀλλὰ τοῦ οἰκοδομήσαντος ἡ ἄνοια τὴν πτώσιν ἐποίησεν· ἐπεὶ ἔδει καὶ τὴν ἐπὶ τῆς πέτρας οἰκοδομηθεῖσαν κατα-
 15 πεσεῖν οἰκίαν, νῦν δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν.

Ἄλλὰ μὴ περὶ οἰκίας εἰρηῆσθαι ταῦτα νομίζητε· περὶ γὰρ ψυχῆς ἐστὶν ὁ λόγος τὴν τῶν θείων λόγων ἀκρόασιν διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεικνυμένης ἢ διακρουομένης. Οὕτως ὠκοδόμησεν ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν ὁ Ἰώβ· κατέβη ἡ βροχή, πῦρ γὰρ ἔ-
 20 πεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγε πάντα τὰ ποίμνια· ἦλθον οἱ ποταμοί, οἱ πικνοὶ καὶ συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι τῶν συμφορῶν ἄγγελοι, ὁ μὲν τῶν αἰπολίων, ὁ δὲ τῶν καμήλων, ὁ δὲ τῶν παίδων λέγων τὴν ἀπώλειαν· ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, τὰ πικρὰ τῆς γυναικὸς ῥήματα «Εἰπόν γάρ τι», φησί, «ῥῆμα
 25 πρὸς Κύριον, καὶ τελεύτη»· καὶ οὐκ ἔπεσεν ἡ οἰκία, οὐκ ὑπεσκελίσθη ἡ ψυχὴ, οὐκ ἐβλασφήμησεν ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ ἠὺχαρίστησεν οὕτως εἰπὼν «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο, ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο». Ὅ-
 30 ραῖς ὅτι οὐχὶ τῶν πειρασμῶν ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ τῶν ραθυμούντων ὀλιγωρία τὴν πτώσιν ποιεῖν εἴωθεν; Ὡς τὸν γε ἰσχυρὸν

4. Ματθ. 7, 24-27.

5. Ἰώβ, 2, 9.

6. Ἰώβ 1, 21.

γει «Καθένας πού ἀκούει τοὺς λόγους μου, καὶ δὲν τοὺς ἐκτελεῖ, θὰ εἶναι ὅμοιος μὲ ἄνθρωπον ἀνόητον, πού ἔκτισε τὸ σπίτι του ὄχι εἰς στερεὸν θεμέλιον, ἀλλ' ἐπάνω εἰς τὴν ἄμμον· καὶ ἔπεσεν ἡ βροχὴ καὶ ἤλθον τὰ ποτάμια, πού σχηματίζονται ἀπὸ τὴν βροχὴν, καὶ ἐφύσηξαν οἱ ἄνεμοι πού ἐκτύπησαν εἰς τὸ σπίτι ἐκεῖνο καὶ ἔπεσε, καὶ ἡ πτώσις του ἦτο ὀλοκληρωτικὴ καὶ πλήρης»⁴.

Βλέπεις ὅτι ὄχι ἡ προσβολὴ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, ἀλλὰ ἡ ἀνοησία ἐκείνων πού ἔκτισαν, ἔγινεν αἰτία νὰ πέσῃ τὸ σπίτι; Διότι καὶ ἐκεῖ βροχὴ καὶ ἐδῶ βροχὴ· καὶ ἐκεῖ ποταμοὶ καὶ ἐδῶ ποταμοί· καὶ ἐκεῖ προσβολαὶ ἀνέμων καὶ ἐδῶ τὸ ἴδιον· καὶ ἐκεῖνος οἰκοδόμησε καὶ ὁ ἄλλος· καὶ ἡ οἰκοδομὴ ἦτο ἡ ἴδια καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως τὰ ἴδια· ὅμως δὲν ἦτο τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα, ἐπειδὴ ἦτο διαφορετικὸν τὸ θεμέλιον. Διότι δὲν ἐπέφερε τὴν πτῶσιν ἡ φύσις τῶν πειρασμῶν, ἀλλὰ ἡ ἀνοησία αὐτοῦ πού ἔκτισε, διότι ἄλλως ἔπρεπε νὰ πέσῃ καὶ τὸ σπίτι μὲ τὸ γερὸ θεμέλιον, πρᾶγμα πού δὲν συνέβη.

Ἄλλὰ μὴ νομίζετε ὅτι αὐτὰ ἔχουν λεχθῆ περι κάποιας οἰκίας, διότι περι ψυχῆς εἶναι ὁ λόγος ἡ ὁποία δεικνύει διὰ τῶν ἔργων ὅτι εἰσακούει τὸν θεῖον λόγον ἢ τὸν ἀποκρούει. Ἔτσι ἔκτισε τὴν ψυχὴν του ὁ Ἰώβ· κατέβη ἡ βροχὴ, ἡ φωτιὰ δηλαδὴ πού ἔπεσεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ κατέστρεψεν ὅλα τὰ κοπάδια του· ἤλθαν οἱ ποταμοί, οἱ ἄνθρωποι πού τοῦ ἀνήγγειλαν τὰς πυκνάς, συνεχεῖς καὶ ἀλλεπαλλήλους συμφοράς, ἄλλος μὲν τὴν καταστροφὴν τῶν αἰγῶν, ἄλλος δὲ τῶν καμήλων, ἄλλος τὸν θάνατον τῶν παιδιῶν του· ἐφύσηξαν οἱ ἄνεμοι, δηλαδὴ τὰ πικρὰ λόγια τῆς γυναίκα, διότι τοῦ εἶπε· «λέγε κάποιον λόγον ἐναντίον τοῦ Κυρίου καὶ ἄς πεθάνῃς»⁵· καὶ ὅμως δὲν ἔπεσε τὸ σπίτι, δὲν ἐκινήθη ἡ ψυχὴ, δὲν ἐβλασφήμησεν ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ εὐχαρίστησε τὸν Θεὸν λέγων τὰ ἐξῆς· «Ὁ Κύριος τὰ ἔδωκεν ὁ Κύριος τὰ ἀφῆρεσεν, ὅπως ἐφάνη καλὸν εἰς τὸν Κύριον ἔτσι καὶ ἔγινε»⁶. Βλέπεις ὅτι ὄχι ἡ φύσις τῶν πειρασμῶν, ἀλλ' ἡ ἀδιαφορία τῶν ἀμελῶν συνήθως προκαλεῖ τὴν πτῶσιν; Ὅπως βέβαια

καὶ ἰσχυρότερον ἢ θλίψις ἐργάζεται. Τίς ταῦτά φησιν; Ὁ ἐν τῇ θλίψει τραφεὶς, ὁ μακάριος Παῦλος, οὕτω λέγων· «Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα».

5 Καὶ καθάπερ τὰ ἰσχυρὰ τῶν δένδρων ἢ τῶν ἀνέμων ρύμη προσπίπτουσα καὶ πάντιθεν ριπίζουσα οὐκ ἀνασπᾷ, ἀλλὰ σιερρότερα καὶ ἰσχυρότερα ταῖς προσβολαῖς ταύταις κατασκευάζει· οὕτω καὶ ψυχὴν ἀγίαν, καὶ εὐλαθεῖα συζῶσαν, αἱ τῶν πειρασμῶν ἐπαγωγαί, καὶ τῶν θλίψεων, οὐχ
10 ὑποσκελίζουσιν, ἀλλὰ πρὸς πλείονα ὑπομονὴν ἀλείφουσι, καθάπερ καὶ τὸν μακάριον Ἰὼβ λαμπρότερον ἐποίησαν καὶ σεμνότερον. Νῦν μὲν οὖν ἄνθρωπος ἡμῖν ὀργίζεται, ἄνθρωπος ὁμοιοπαθῆς καὶ ὁμόψυχος, καὶ δεδοίκαμεν· τότε δὲ ἐκείνω δαίμων πονηρὸς καὶ ἄγριος ἦν ὀργιζόμενος, καὶ οὐχ
15 ἀπλῶς ὀργίζετο, ἀλλὰ πάντα ἐκίνει τὰ μηχανήματα, καὶ πᾶσαν προσῆγεν μαγγανείαν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἤλεγξε τοῦ δικαίου τὴν ἀνδρείαν.

Καὶ οὗτος μὲν ἄνθρωπος ὢν, νῦν μὲν ὀργίζεται, νῦν δὲ καταλλάττεται, καὶ ὅμως ἀποιεθνήκαμεν τῷ δέει· τότε δὲ
20 διάβολος ἦν ὁ μηδέ ποτε καταλλατιόμενος τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, ἀλλὰ πόλεμον ἄσπονδον καὶ μάχην ἀκήρυκτον πρὸς τὸ γένος ἡμῶν ἀράμενος· ἀλλ' ὅμως κατεγέλασεν αὐτοῦ τῶν βελῶν ὁ δίκαιος. Τίνα οὖν ἂν ἔχοιμεν ἀπολογίαν, ἢ ποίαν συγγνώμην, οὕτως ἀνθρώπινον πειρασμὸν οὐ φέροντες οἱ
25 τοσαῦτα φιλοσοφοῦντες ἐν τῇ χάριτι, τοῦ πρὸ τῆς χάριτος καὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης οὕτω τὸν ἀφόρητον πόλεμον ἐκεῖνον ἐνεγκόντις γενναίως;

Ταῦτα οὖν ἀεὶ διαλεγόμεθα, ἀγαπητοί, πρὸς ἀλλήλους, καὶ διὰ τούτων ἑαυτοὺς παρακαλῶμεν τῶν λόγων. Καὶ γὰρ
30 ὑμεῖς μάρτυρες, καὶ τὸ συνειδὸς τὸ ὑμέτερον, ὅσον ἀπὸ τοῦ

τὸν ἰσχυρὸν ἢ θλίψις τὸν κάμει ἰσχυρότερον. Ποῖος λέγει αὐτά; Αὐτὸς ποὺ ἐτράφη μὲ τὴν θλίψιν, ὁ μακάριος Παῦλος, λέγει τὰ ἐξῆς· «ἢ θλίψις ἐργάζεται σιγὰ - σιγὰ καὶ φέρει ὡς πολύτιμον ἀγαθὸν τὴν ὑπομονήν, ἢ δὲ ὑπομονὴ ἔχει ὡς καρπὸν τῆς τὴν δοκιμασμένην ἀρετὴν, ἢ δὲ δοκιμασμένη ἀρετὴ φέρει τὴν σταθερὰν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεόν»⁷.

Καὶ ὅπως ἡ ὀρμὴ τῶν ἀνέμων ποὺ κτυπᾷ τὰ γερὰ δένδρα καὶ ἀπὸ παντοῦ φυσᾷ καὶ τὰ κουνᾷ, δὲν τὰ ξερριζώνει, ἀλλὰ τὰ κάνει στερεώτερα καὶ ἰσχυρότερα μὲ τὰς προσβολὰς αὐτάς, ἔτσι καὶ οἱ ἐπερχόμενοι πειρασμοὶ καὶ αἱ θλίψεις τὴν ἀγίαν ψυχὴν, ποὺ ζῆ μὲ εὐλάβειαν, δὲν τὴν νικοῦν, ἀλλὰ τὴν προπαρασκευάζουν νὰ ἔχη μεγαλυτέραν ὑπομονήν, ὅπως ἔκαμαν καὶ τὸν μακάριον Ἰωβ ἐνδοξότερον καὶ σεμνότερον. Καὶ τώρα μὲν ἄνθρωπος ὀργίζεται ἐναντίον μας, ἄνθρωπος ὁμοιοπαθῆς καὶ ὁμόψυχος μὲ ἡμᾶς καὶ ἔχομεν φοβηθῆ· τότε δὲ ἐναντίον ἐκείνου ὠργίζετο ὁ πονηρὸς καὶ ἄγριος δαίμων, καὶ ὄχι μόνον ἀπλῶς ὠργίζετο, ἀλλὰ ἔκαμε χρῆσιν ὅλων τῶν τεχνασμάτων του καὶ ὅλων τῶν ἀπατῶν, καὶ ἐν τούτοις δὲν κατέβαλε τὴν ἀνδρείαν τοῦ δικαίου.

Καὶ αὐτὸς μὲν ποὺ εἶναι ἄνθρωπος, ἄλλοτε μὲν ὀργίζεται, ἄλλοτε δὲ πάλιν συμφιλιώνεται μὲ ἡμᾶς, καὶ ὅμως ἔχομεν πεθάνει ἀπὸ τὸν φόβον μας· τότε δὲ ἦτο ὁ διάβολος ὁ ὁποῖος ποτὲ δὲν συμφιλιώνεται μὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλὰ ἔχει κινήσει ἄσπονδον καὶ ἀκήρυκτον πόλεμον ἐναντίον τοῦ γένους μας, καὶ ὅμως τὰς ἐπιθέσεις αὐτοῦ τὰς περιεφρόνησεν ὁ δίκαιος. Ποίαν λοιπὸν ἀπολογίαν θὰ ἔχωμεν ἢ ποίαν συγγνώμην ποὺ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ὑποφέρωμεν ἀνθρώπινον πειρασμόν, ἡμεῖς ποὺ τόσα φιλοσοφοῦμεν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἐζούσε πρὸ τῆς χάριτος καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὑπέφερε τόσον γενναίως τὸν ἀφόρητον ἐκεῖνον πόλεμον;

Αὐτὰ λοιπὸν πάντοτε νὰ συζητῶμεν μεταξύ μας, ἀγαπητοί, καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους ἃς παρηγορούμεθα. Διότι καὶ σεῖς εἶσθε μάρτυρες καὶ ἡ συνείδησίς σας μαρτυρεῖ πό-

πειρασμοῦ τούτου τὸ κέρδος ἐσχήκαμεν· ὁ ἀκόλαστος σώφρων ἐγένετο νῦν, ὁ θρασὺς ἐπεικέστερος, ὁ ράθυμος σπουδαῖος, οἱ μηδὲ ποτε ἐκκλησίαν ἰδόντες, ἀλλ' ἐν θεάτροις προσεδρεύοντες, ἐν ἐκκλησίᾳ διημερεύουσι νῦν. Διὰ ταῦτα οὖν
 5 ἀλγεῖς, εἶπέ μοι, ὅτι σε σπουδαῖον τῷ φόβῳ ἐποίησεν ὁ Θεός; ὅτι σε τῇ θλίψει πρὸς αἴσθησιν τῆς σεαυτοῦ σωτηρίας ἤγαγεν; Ἄλλ' ὀδυνᾶται σου τὸ συνειδός; ἀλλὰ τιτρῶσκειαί σου καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἢ διάνοια θάνατον προσδοκῶσα, καὶ ἀπειλὴν μεγίστην; Ἄλλὰ καὶ ἐντεῦθεν ἡμῖν πλ.
 10 λή πρὸς ἀρετὴν ἐπίδοσις ἔσται, ἐπιτεινομένης ἡμῖν τῆς εὐλαθείας διὰ τῆς ἀγωνίας. Δυνατὸς μὲν γὰρ ὁ Θεὸς ἅπαντα λῦσαι σήμερον τὰ δεινὰ· ἀλλ' ἕως ἄν ἴδῃ καθαρθένας ὑμᾶς, ἕως ἄν ἴδῃ γενομένην ἐπιστροφὴν, καὶ μετάνοιαν παγίαν καὶ ἄσειστον, οὐ καταλύει τὴν θλίψιν.

15 Καὶ γὰρ ὁ χρυσοχόος, ἕως ἄν ἴδῃ τὸ χρυσοῖον καλῶς ἐκκαθαρθέν, οὐκ ἀνασπᾷ τοῦ χωνευτηρίου· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς οὐκ παράγει τοῦτο τὸ νέφος, ἕως ἄν ἡμᾶς σωφρονίσῃ καλῶς. Ὁ γὰρ συγχωρήσας τὸν πειρασμόν, αὐτὸς οἶδεν καὶ τὸν καιρὸν τῆς λύσεως τοῦ πειρασμοῦ. Οὕτω καὶ ὁ κιθαρωδός,
 20 οὔτε ἐπιτείνει τὴν νευρὰν, ἵνα μὴ διαρρήξῃ, οὔτε χαλᾷ πέρα τοῦ μέτρου, ἵνα μὴ λυμήνηται τὴν συμφωνίαν τῆς ἀρμονίας· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖ, οὔτε ἐν ἀνέσει διηγεκεῖ, οὔτε ἐν θλίψει μακροῦ τὴν ἡμετέραν καθίστησι ψυχὴν, κατὰ τὴν αὐτοῦ σύνεσιν ἀμφοτέρωτα ταῦτα ποιῶν. Οὐκ ἀφήσει μὲν γὰρ
 25 διηγεκοῦς ἀνέσεως ἀπολαύειν, ἵνα μὴ γενώμεθα ραθυμότεροι· οὐκ ἀφήσει δὲ ἐν θλίψει συνεχεῖ εἶναι πάλιν, ἵνα μὴ καταπέσωμεν, μηδὲ ἀπαγορεύσωμεν.

3. Αὐτῷ τοίνυν παραχωρῶμεν τὸν καιρὸν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν δεινῶν, ἡμεῖς δὲ εὐχώμεθα μόνον, ἡμεῖς ἐν εὐλα-
 30 θεία ζήσωμεν. Ἡμῶν μὲν γὰρ ἔργον τὸ μεταβαλέσθαι πρὸς ἀρετὴν, τοῦ Θεοῦ δὲ ἔργον τὸ λῦσαι τὰ δεινὰ· καὶ γὰρ σου

σον ἔχετε ὠφελῆθῃ ἀπὸ τὸν πειρασμὸν τοῦτον· ὁ ἀκόλαστος ἔγινε τώρα σώφρων, ὁ θρασύς μετριοπαθέστερος, ὁ ἀμελής ζηλωτής, ἐκεῖνοι ποὺ οὐδέποτε εἶδαν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ ἔμεναν πάντοτε εἰς τὰ θέατρα, τώρα ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ εἶναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Λοιπὸν δι' αὐτὰ πονεῖς, εἶπέ μου, διότι σὲ ἔκαμε σπουδαῖον ὁ Θεὸς διὰ τοῦ φόβου; Ὅτι διὰ τῆς θλίψεως σὲ ὠδήγησε νὰ καταλάβῃς τὴν ἰδικὴν σου σωτηρίαν; Ἀλλὰ λυπᾶται ἡ συνείδησίς σου; Ἀλλ' ὑποφέρει πάρα πολὺ καὶ πληγώνεται ἡ διάνοιά σου καθημερινῶς διότι περιμένει θάνατον καὶ μεγίστην τιμωρίαν; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ θὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ προκόψωμεν πολὺ εἰς τὴν ἀρετὴν, διότι ἡ ἀγωνία ἐπιτείνει τὴν εὐλάβειαν. Διότι ὁ μὲν Θεὸς εἶναι δυνατὸς καὶ ἔμπορεῖ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ σήμερον ἀπὸ τὰ δεινά· ἀλλὰ ἂν δὲν μᾶς ἰδῇ νὰ καθαρισθῶμεν τελείως, ἂν δὲν μᾶς ἰδῇ νὰ μετανοήσωμεν σταθερῶς καὶ εἰλικρινῶς δὲν καταπαύει τὴν θλίψιν.

Διότι ὅπως ὁ χρυσοκόμος ἂν δὲν ἰδῇ νὰ καθαρισθῇ καλὰ ὁ χρυσοὺς δὲν τὸν βγάζει ἀπὸ τὸ χωνευτήρι, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς δὲν ἀφήνει νὰ περάσῃ αὐτὸ τὸ σύννεφον προτοῦ νὰ μᾶς σωφρονίσῃ. Διότι αὐτὸς ποὺ ἐπέτρεψε τὸν πειρασμὸν, αὐτὸς γνωρίζει καὶ τὸν χρόνον τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸν πειρασμὸν. Ὅπως καὶ ὁ κιθαρῳδός, οὔτε τεντώνει τὴν χορδὴν πολὺ, διὰ νὰ μὴ σπάσῃ, οὔτε πάλιν τὴν χαλαρώνει περισσότερο τοῦ κανονικοῦ, διὰ νὰ μὴ χαλάσῃ ἡ συμφωνία τῆς ἀρμονίας τοῦ ἄσματος, ἔτσι κάμει καὶ ὁ Θεός, οὔτε εἰς συνεχῆ ἄνεσιν μᾶς ἀφήνει, οὔτε εἰς μεγάλην καὶ πολυχρόνιον θλίψιν τὴν ἰδικὴν μας ψυχὴν, ἀλλὰ κάμνει καὶ τὰ δύο κατὰ τὴν ἰδικὴν του σοφίαν. Διότι δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ εἴμεθα εἰς διαρκῆ ἄνεσιν, διὰ νὰ μὴ γίνωμεν ράθυμοι, δὲν μᾶς ἀφήνει πάλιν εἰς συνεχῆ θλίψιν, διὰ νὰ μὴ καταπέσωμεν ψυχικῶς καὶ ἀπογοητευθοῦμε.

3. Εἰς αὐτὸν λοιπὸν ἃς ἀναθέσωμεν τὸν χρόνον τῆς ἀπαλλαγῆς μας ἀπὸ τὰ δεινά, ἡμεῖς δὲ νὰ προσευχώμεθα μόνον καὶ νὰ ζοῦμε μὲ ἀρετὴν καὶ εὐλάβειαν. Διότι ἰδικόν μας ἔργον εἶναι νὰ προοδεύσωμεν εἰς τὴν ἀρετὴν, ἔργον δὲ

τοῦ πειραζομένου μᾶλλον αὐτὸς θούλειαι σθέσαι τὴν πυρὰν ταύτην, ἀλλ' ἀναμένει σου τὴν σωτηρίαν. Ὡπερ οὖν ἐξ ἀνέσεως ἐγένετο θλίψις, οὕτω καὶ ἀπὸ θλίψεως ἄνεσιν χορὴ προσδοκᾶν. Οὐδὲ γὰρ αἰεὶ χειμῶν, οὐδὲ αἰεὶ θέρος, οὐκ αἰεὶ κύματα, οὐδὲ αἰεὶ γαλήνη, οὐκ αἰεὶ νύξ, οὐδὲ αἰεὶ ἡμέρα· οὕτως οὐδὲ αἰεὶ θλίψις, ἀλλ' ἔσται καὶ ἄνεσις, μόνον ἔαν ἐν τῇ θλίψει διαπαντὸς εὐχαριστιῶμεν τῷ Θεῷ.

Καὶ γὰρ οἱ τρεῖς παῖδες εἰς κάμινον ἐνεβλήθησαν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπελάθοντο τῆς εὐλαθείας, οὐδὲ ἐφόβησεν αὐτοὺς ἢ φλόξ, ἀλλὰ τῶν ἐν θαλάμῳ καθημένων, καὶ μηδὲν πασχόντων δεινόν, σπουδαιότερον τῷ πυρὶ κυκλούμενοι τὰς ἱερὰς ἐκείνας ἀνέπεμπον εὐχάς. Διὰ τοῦτο τεῖχος αὐτοῖς ἐγένετο τὸ πῦρ, καὶ σιολὴ ἢ φλόξ, καὶ πηγὴ ἢ κάμιнос, καὶ δεδεμένους λαβοῦσα λελυμένους ἀπέδωκεν· ἔλαθε θνητὰ σώματα, καὶ ὡς ἀθανάτων ἀπέσχειο· ἔγνω τὴν φύσιν, ἀλλ' ἠδέσθη τὴν εὐλάβειαν· ἔδησε τοὺς πόδας ὁ τύραννος, καὶ ἔδησαν οἱ πόδες τοῦ πυρὸς τὴν ἐνέργειαν.

Ὡ παραδόξου πράγματιος· τοὺς δεδεμένους ἔλυσεν ἢ φλόξ, καὶ αὐτὴ λοιπὸν ὑπὸ τῶν δεδεμένων ἐδέδειτο· μετέβαλε γὰρ τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν τῶν νεανίσκων ἢ εὐλάβεια, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν φύσιν μετέβαλεν, ἀλλ' ὁ πολλῶν θαυμασιότερον ἦν, μενούσης τῆς φύσεως τὴν ἐνέργειαν ἔστησεν. Οὐ γὰρ ἔσβεσε τὸ πῦρ, ἀλλὰ καιόμενον ἀργὸν ἐποίησε· καὶ τὸ δὴ θαυμασιὸν παράδοξον, οὐκ ἐπὶ τῶν σωμάτων τοῦτο τῶν ἁγίων ἐγένετο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ὑποδημάτων, καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀποσιόλων, τὰ ἱμάτια Παύλου νοσήματα καὶ δαίμονας ἤλαυνε, καὶ αἱ σκιαὶ Πέτρου θάνατον ἐφυγάδευον· οὕτω δὴ καὶ

8. Πρὸβλ. Πράξ. 19, 12.

9. Πρὸβλ. Πράξ. 5, 16.

τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ δεινά· διότι περισσότερο ἀπὸ ἐσὲ πού ὑποφέρεις θέλει αὐτὸς νὰ σθήσῃ τὴν φωτιὰν αὐτὴν τῆς θλίψεως, ἀλλὰ περιμένει τὴν ἰδικὴν σου σωτηρίαν. Ὅπως λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἄνεσιν προῆλθε θλίψις ἔτσι πρέπει νὰ περιμένῃς καὶ ἀπὸ τὴν ἄνεσιν θλίψιν. Διότι ὅπως οὔτε πάντοτε εἶναι χειμῶνας, οὔτε πάντοτε καλοκαίρι, οὔτε πάντοτε κύματα, οὔτε πάντοτε γαλήνη, οὔτε πάντοτε νύκτα, οὔτε πάντοτε ἡμέρα· ἔτσι δὲν θὰ εἶναι πάντοτε θλίψις, ἀλλὰ θὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄνεσις μόνον ἐὰν κατὰ τὸν χρόνον τῶν θλίψεων συνεχῶς εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν.

Καθ' ὅσον καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἐρρίφθησαν εἰς τὴν κάμινον καὶ ὅμως οὔτε τότε ἐλησμόνησαν τὸ καθῆκον τῆς προσευχῆς, οὔτε τοὺς ἐτρόμαξεν ἡ φωτιά, ἀλλὰ μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν ἀπὸ ἐκείνους πού κάθονται εἰς τὸ δωμάτιόν των ἀνέπεμπον τὰς ἱεράς ἐκεῖνας προσευχάς. Διὰ τοῦτο ἔγινεν εἰς αὐτοὺς ἡ φωτιὰ τεῖχος, καὶ ἡ φλόγα σιολή, καὶ ἡ κάμιнос πηγὴ καὶ ἐνῶ τοὺς ἐδέχθη δεμένους, τοὺς ἔδωκε πίσω λυμένους· ἐνῶ ἔλαβε θνητὰ σώματα ἀπεμακρύνθη ἀπὸ αὐτὰ ὡσὰν νὰ ἦσαν ἀθάνατα· ἐγνώρισε τὴν φύσιν αὐτῶν, ἀλλὰ ἐσεβάσθη τὴν εὐσέβειάν των· ἔδεσε τὰ πόδια των ὁ τύραννος, καὶ τὰ δεμένα πόδια ἔδεσαν τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυρός.

Παράδοξον πρᾶγμα· αὐτοὺς πού ἦσαν δεμένοι τοὺς ἔλυσεν ἡ φωτιά, καὶ αὐτὴ ἐδένετο ὑπὸ τῶν δεμένων· διότι ἡ εὐσέβεια τῶν νέων αὐτῶν μετέβαλε τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, μᾶλλον δὲ δὲν μετέβαλε τὴν φύσιν, ἀλλὰ συνέβη αὐτὸ πού εἶναι πολὺ ἐκπληκτικώτερον, ὅτι δηλαδὴ ἐνῶ ἡ φύσις ἔμενεν ἀμετάβλητος, ἐσταμάτησε τὴν ἐνέργειάν της. Διότι δὲν ἔσθησεν ἡ φωτιὰ ἀλλὰ ἐνῶ ἦτο ἀναμμένη τὴν ἔκαμε νὰ μὴ καίῃ· καὶ τὸ πλέον θαυμαστὸν καὶ παράδοξον εἶναι ὅτι τοῦτο δὲν παρετηρήθη μόνον εἰς τὰ σώματα τῶν ἀγίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐνδύματα καὶ εἰς τὰ ὑποδήματα αὐτῶν· καὶ ὅπως συνέβαινε εἰς τοὺς ἀποστόλους, νὰ ἐκδιώκουν τὰ ἐνδύματα τοῦ Παύλου νοσήματα καὶ δαίμονας⁸, καὶ αἱ σκιαὶ τοῦ Πέτρου νὰ ἐκδιώκουν τὸν θάνατον⁹, ἔτσι λοιπὸν

ἐνταῦθα τῶν παίδων τούτων τὰ ὑποδήματα τὴν τοῦ πυρὸς δύναμιν ἔσβεσεν.

Οὐκ οἶδα πῶς εἶπω· τὸ γὰρ θαῦμα πᾶσαν ὑπερβαίνει λόγου διήγησιν. Καὶ γὰρ ἔσβεσισι ἢ ἐνέργεια, καὶ οὐκ ἔ-
 5 σβεσισι· ὅτι μὲν γὰρ τοῖς σώμασιν ὠμίλει τῶν ἁγίων ἐκεί-
 νων, ἔσβεσισι· ὅτι δὲ τὰ δεσμὰ διαρρηῆξαι ἔδει, οὐκ ἔσβεσισι·
 τὰ γοῦν δεσμὰ διέρρηξε, καὶ τῶν ἀστραγάλων οὐχ ἦψατο.
 Εἶδες πόση ἢ ἐγγύτης; Καὶ οὐκ ἠπαιτήθη τὸ πῦρ, οὐδὲ ἐν-
 δοτέρω τῶν δεσμῶν προελθεῖν ἐτόλμησεν. Ἐδῆσεν ὁ τύραν-
 10 νος, καὶ ἔλυσεν ἢ φλόξ, ἵνα μάθῃς καὶ τοῦ θαρβάρου τὴν
 ὠμότητα καὶ τοῦ σιοιχείου τὴν ὑπακοήν. Τίνος δὲ ἔνεκεν
 ἔδῆσεν εἰς πῦρ ἐμβαλεῖν μέλλων; Ἴνα τὸ θαῦμα μεῖζον
 γένηται, ἵνα παραδοξότερον τὸ σημεῖον, ἵνα μὴ νομίσης ὁ-
 φθαλμῶν ἀπάτην εἶναι τὰ δρώμενα. Εἰ γὰρ μὴ πῦρ ἦν ἐ-
 15 κεῖνο τὸ πῦρ, οὐκ ἂν τὰ δεσμὰ κατέφαγεν· καὶ ὁ πολλῶ
 μεῖζον ἦν, οὐκ ἂν τοὺς ἔξωθεν σιραιώτας καθημένους ἤρ-
 πασεν· νῦν δὲ ἐν μὲν τοῖς ἔξω τὴν δύναμιν ἐπεδείξατο, ἐν
 δὲ τοῖς ἐνδον ὑπακοήν ἔδειξε.

Σὺ δέ μοι σκόπει πανταχοῦ, πῶς ὁ διάβολος δι' ὧν πο-
 20 λεμεῖ τοῖς τοῦ Θεοῦ δούλοις, διὰ τούτων τὴν οἰκείαν δύνα-
 μιν καθαιρεῖ, οὐχ ἐκῶν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ σοφοῦ καὶ ἐν-
 μηχάνου τοῖς ὄπλοις ἐκείνου καὶ ταῖς μεθοδίαις κατὰ τῆς
 ἐκείνου κεχρημένου κεφαλῆς. Ὁ δὴ καὶ ἐνταῦθα γέγονεν.
 Ὁ μὲν γὰρ διάβολος ἐμπνεύσας τῷ τυράννῳ τότε ἐκείνῳ,
 25 οὔτε σιδήρῳ τὰς τῶν ἁγίων ἀποιμηθῆναι κεφαλὰς ἀφῆκεν,
 οὔτε θηρίοις παραδοθῆναι, οὔτε ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ τρόπῳ
 κολασθῆναι· ἀλλ' εἰς τὸ πῦρ ἐμβληθῆναι, ἵνα μηδὲ τὰ λεί-
 ψανα μένη τῶν ἁγίων ἐκείνων, τῶν σωμάτων αὐτοῖς ἀφανι-
 σθέντων, καὶ τῆς τέφρας αὐτῶν τῇ τέφρᾳ τῶν κληματίδων

καὶ ἐδῶ τὰ ὑποδήματα τῶν παιδιῶν τούτων ἔσθησαν τὴν δύναμιν τοῦ πυρός.

Δὲν γνωρίζω πῶς νὰ τὸ εἰπῶ· διότι τὸ θαῦμα αὐτὸ εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ κάθε διήγησιν. Διότι καὶ ἔκαιεν ἡ φωτιὰ καὶ δὲν ἔκαιε· διότι ὅταν ἤρχετο εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰ σώματα τῶν ἀγίων ἐκείνων, δὲν τὰ ἔκαιεν· ὅταν δὲ ἔπρεπε νὰ σπᾶσῃ τὰ δεσμὰ, ἔκαιε· τὰ δεσμὰ λοιπὸν τὰ ἔκαψε, ἀλλὰ δὲν ἔθιξε τοὺς ἀστραγάλους τῶν παιδιῶν. Εἶδες πόσον πλησίον ἦτο; Καὶ ὅμως δὲν ἐξηπατήθη ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν, οὔτε ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ πρὸ πέρα ἀπὸ τὰ δεσμὰ. Ὁ τύραννος ἔδεσεν, ἡ φωτιὰ ἔλυσε, διὰ νὰ μάθῃς καὶ τὴν σκληρότητα τοῦ βαρβάρου καὶ τὴν ὑπακοὴν τῶν στοιχείων τῆς φύσεως πρὸς τὸν Θεόν. Διατί τοὺς ἔδεσεν ἀφοῦ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς βάλῃ εἰς τὴν φωτιάν; Διὰ νὰ γίνῃ μεγαλυτέρα ἡ ἐντύπωσις τοῦ θαύματος διὰ νὰ φανῇ παραδοξότερον τὸ σημεῖον, διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι τὰ ὁρώμενα ὀφείλονται εἰς ἀπάτην τῶν ὀφθαλμῶν. Διότι ἐὰν δὲν ἦτο φωτιὰ, ἡ φωτιὰ ἐκείνη δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ καταφάγῃ τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα· καὶ τὸ κυριώτερον, δὲν θὰ ἤρπαζε τοὺς στρατιώτας ποὺ ἐκάθηντο ἔξω ἀπὸ τὸν λάκκον¹⁰. Τώρα δὲ εἰς αὐτοὺς μὲν ποὺ ἦσαν ἔξω ἔδειξε τὴν δύναμίν της, εἰς αὐτοὺς δὲ ποὺ ἦσαν μέσα τὴν ὑπακοὴν της.

Σὺ ὅμως πρόσεξε παντοῦ, πῶς ὁ διάβολος διὰ τῶν μέσων ποὺ πολεμᾷ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν ἰδίων τούτων μέσων καταστρέφει τὴν δύναμίν του, καὶ ὄχι μὲ τὴν θέλησίν του, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι πάλιν ἔργον τοῦ Θεοῦ τοῦ σοφοῦ καὶ εὐμηχάνου, ὁ ὁποῖος τὰ ὄπλα καὶ τὰ τεχνάσματα ἐκείνου τὰ χρησιμοποιεῖ ἐναντίον τῆς κεφαλῆς του. Αὐτὸ λοιπὸν ἔγινε καὶ ἐδῶ. Διότι ὁ μὲν διάβολος ἐνέπνευσε τότε εἰς τὸν τύραννον ἐκεῖνον οὔτε νὰ ἀποκεφαλισθοῦν οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι, οὔτε νὰ ριφθοῦν εἰς τὰ θηρία, οὔτε νὰ τιμωρηθοῦν μὲ ἄλλον τρόπον· ἀλλὰ νὰ ριφθοῦν εἰς τὴν φωτιάν, διὰ νὰ μὴ διασωθοῦν οὔτε τὰ λείψανα τῶν ἀγίων ἐκείνων, ἀφοῦ θὰ ἐξηφανίζοντο τὰ σώματά των ὅταν θὰ ἐκαίοντο, καὶ ἡ στάχτη αὐτῶν θὰ ἀνεμειγνύετο μὲ τὴν στάχτην τῶν κληματιδίων. Ὁ

ἀναμιγείσης. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δὴ τούτῳ πρὸς ἀναίρεσιν τῆς ἀσεβείας ἐχρήσατο, καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω.

Θεὸς παρὰ τοῖς Πέρσiais εἶναι νομίζεται τὸ πῦρ, καὶ τιμῶσιν αὐτὸ μετὰ πολλῆς τῆς θεραπείας οἱ βάρβαροι, οἱ 5 τὴν χώραν ἐκείνην οἰκοῦντες ἔτι καὶ νῦν. Βουλόμενος τοίνυν ὁ Θεὸς πρόρριζον ἀνελεῖν τῆς ἀσεβείας τὴν ὑπόθεσιν, συνεχώρησεν αὐτῷ τῷ τρόπῳ τῆς κολάσεως ταύτης, ἵνα κατ' ὀφθαλμοὺς τῶν θεραπευόντων αὐτὸ πάντων τοῖς αὐτοῦ δούλοις τὰ νικητήρια δῶ, διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν πείσας αὐτούς, 10 ὅτι οἱ τῶν Ἑλλήνων θεοὶ οὐχὶ τὸν Θεὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς τοῦ Θεοῦ δούλους δεδοίκασι.

4. Καὶ σκοπεῖ διὰ τῶν ἐναντίον πλεκόμενον τῆς νίκης τὸν σιέφανον, καὶ μάρτυρας τοῦ τροπαίου γενομένους αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς. «Ἀπέστειλε γάρ», φησί, «Ναβουχοδοσό- 15 σορ ὁ βασιλεὺς συναγαγεῖν πάντας τοὺς ὑπάτους, καὶ στρατηγούς, καὶ τοπάρχας, ἡγουμένους, καὶ τυράννους, καὶ τοὺς ἐπ' ἐξουσιῶν, καὶ πάντας τοὺς ἄρχοντας τῶν χωρῶν ἐλθεῖν εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς εἰκόνης· καὶ συνήχθησαν πάντες». Ὁ ἐχθρὸς συνάγει τὸ θέατρον, καὶ αὐτὸς συγκροτεῖ τοὺς θεα- 20 τίας· αὐτὸς τὰ σκάμματα τίθησι, καὶ θέατρον οὐ τῶν τυχόντων ἀνθρώπων, οὐκ ἰδιωτῶν τινων, ἀλλὰ τῶν ἐντίμων πάντων τῶν ἐν ἀρχαῖς, ἵνα καὶ ἡ μαρτυρία ἀξιόπιστος γένηται παρὰ τοῖς πολλοῖς.

Ἦλθον ἐφ' εἰτέρα κληθέντες ὑποθέσει, καὶ ἕτερα θεα- 25 σάμενοι πάντες ἀπῆλθον. Ἦλθον προσκυνήσαντες τὴν εἰκόνα, καὶ τῆς μὲν εἰκόνης καταγελάσαντες, ἐκπλαγέντες δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, διὰ τῶν εἰς τοὺς παῖδας τούτους γενομένων σημείων, ἀπῆλθον. Καὶ ὄρα ποῦ τὸ σιάδιον ἀνεῳγει τοῦτο· οὐκ ἐν πόλει, οὐδὲ ἐν χώρᾳ τινί, ἀλλ' ὑπὲρ καὶ ψιλὰ 30 πεδία δέχεται τοῦτο τῆς οἰκουμένης τὸ θέατρον. Ἐν γὰρ πεδίῳ Δεηρᾷ, τῆς πόλεως ἔξω, τὴν εἰκόνα ἔστησε, καὶ ὁ κήρυξ παρελθὼν ἐβόα· «Ὑμῖν λέγεται ἔθνη, φυλαί, λαοί, γλῶσ-

Θεὸς ὅμως αὐτὸ τοῦτο τὸ ἴδιον τὸ μέσον τὸ μετεχειρίσθη, διὰ νὰ καταργήσῃ τὴν ἀσέβειαν, καὶ πῶς, ἐγὼ θὰ σᾶς εἰπῶ.

Ἡ φωτιὰ θεωρεῖται καὶ πιστεύεται ἀπὸ τοὺς Πέρσας ὡς Θεός, καὶ οἱ βάρβαροι μὲ πολλὴν εὐλάβειαν τιμοῦν αὐτήν, ἀκόμη καὶ σήμερον. Θέλων λοιπὸν ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ρίζαν νὰ ἐκριζώσῃ τὴν ἀσέβειαν αὐτήν, ἐπέστρεψεν νὰ τιμωρηθοῦν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, διὰ νὰ ἴδοῦν μὲ τὰ μάτια τους, αὐτοὶ ποὺ λατρεύουν τὴν φωτιάν, τὴν νίκην ποὺ θὰ δώσῃ εἰς τοὺς δούλους του, καὶ ἐμπράκτως νὰ τοὺς πείσῃ ὅτι οἱ θεοὶ τῶν ἐθνικῶν ὄχι μόνον τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ φοβοῦνται.

4. Καὶ παρατήρησε ὅτι ἀπὸ τοὺς ἀντιθέτους πλέκεται ὁ πτέφανος τῆς νίκης καὶ ὅτι μάρτυρες τοῦ θριάμβου γίνονται αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἐχθροί. Διότι λέγει· «ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ ἀνθρώπους διὰ νὰ συγκεντρώσῃ ὅλους τοὺς ὑπάτους καὶ στρατηγούς καὶ τοπάρχας καὶ διοικητὰς καὶ τυράννους, καὶ αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἐξουσίαν, καὶ ὅλους τοὺς ἔρχοντας τῶν χωρῶν νὰ ἔλθουν εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς εἰκόνας· καὶ ἐμαζεύθησαν ὅλοι»¹¹. Ὁ ἐχθρὸς ἐτοιμάζει τὸ θέατρον καὶ ὁ ἴδιος συγκεντρώνει τοὺς θεατὰς· αὐτὸς ὀρίζει τὰ ἀθλήματα καὶ φέρει θεατὰς ὄχι τυχαίους ἀνθρώπους, οὔτε κάποιους ἀσήμους, ἀλλὰ ἐπισημοὺς καὶ ἀξιωματούχους διὰ νὰ γίνῃ καὶ ἡ μαρτυρία ἀξιόπιστος ἀπὸ τοὺς πολλούς.

Ἦλθον κληθέντες δι' ἄλλην ὑπόθεσιν καὶ ἔφυγαν ὅλοι ἀφοῦ εἶδαν ἄλλα. Ἦλθον διὰ νὰ προσκυνήσουν τὴν εἰκόνα, καὶ τὴν εἰκόνα μὲν περιεφρόνησαν, ἐξεπλάγησαν δὲ διὰ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, λόγῳ τῶν γενομένων σημείων ἀπὸ αὐτὸν εἰς τοὺς παῖδας, καὶ ἀνεχώρησαν. Πρόσεξε ποῦ ἔγινε τὸ θέατρον τοῦτο· δὲν ἔγινε μέσα εἰς τὴν πόλιν, οὔτε μέσα εἰς κάποιαν χώραν, ἀλλὰ εἰς ὁμαλὴν καὶ γυμνὴν πεδιάδα συγκροτεῖται τὸ θέατρον τοῦτο τῆς οἰκουμένης. Διότι εἰς τὴν πεδιάδα Δεηρά, ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν ἔστησε τὴν εἰκόνα, καὶ διαβαίνων ὁ κῆρυξ ἐφώναζεν· «δίδεται ἐντολὴ εἰς σᾶς ἔθνη, φυλαί, λαοί, γλώσσαι, τὴν ὥραν κατὰ τὴν ὁποῖαν θὰ ἀκού-

σαι, ἐν ἣ ἂν ὥρα ἀκούσητε τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, οὐ-
ριγγός τε, καὶ κιθάρας, σαμβύκης τε, καὶ ψαλτηρίου, καὶ
συμφωνίας, καὶ παντὸς γένους μουσικῶν, πεσόντες προσκυ-
νήσατε τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ (ὄντως γὰρ πεσεῖν ἦν τὸ προσκυ-
5 νῆσαι τὸ εἶδωλον)· καὶ ὅς ἐὰν μὴ προσκυνήσῃ πεσόν, ἐν
αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐμβληθήσεται εἰς κάμινον τοῦ πυρὸς τὴν καιο-
μένην».

Εἶδες πῶς χαλεπὰ τὰ παλαίσματα γίνεται, καὶ ὅσαι
τῆς ἐπιβουλῆς αἱ ἀνάγκαι, καὶ πῶς βαθὺ τὸ βάραθρον, καὶ
10 κρημνὸς ἐκατέρωθεν; Ἄλλὰ μὴ δείσης· ὅσῳ περ ἂν αὐξήσῃ
τὰ μηχανήματα ὁ ἐχθρὸς, τοσοῦτῳ μᾶλλον δείκνυσι τῶν παί-
δων τὴν ἀνδρείαν. Διὰ γὰρ τοῦτο συμφωνία μουσικῶν το-
σοῦτων, διὰ τοῦτο ἢ κάμιнос ἢ καιομένη, ἵνα καὶ ἡδονὴ καὶ
φόβος πολιορκῇ τὰς τῶν παρόντων ψυχάς.

15 Πικρὸς τίς ἐσσι τῶν παρόντων καὶ δυσένδοτος; Μαλαί-
τείω, φησὶν, αὐτὸν γοητεύουσα τῆς παναρμονίου μουσικῆς ἢ
μελωδία. Ἄλλ' ἀνώτερος ταύτης γίνεται τῆς ἐπιβουλῆς; Φο-
βεῖτω καὶ καταπλητιέτω τῆς φλογὸς ἢ ὄψις. Καὶ ἦν φόβος
καὶ ἡδονή, ἢ μὲν διὰ τῶν ὠτων, ὁ δὲ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν
20 ἐπεισιῶν τῇ ψυχῇ· ἀλλὰ τὸ γενναῖον τῶν νεανίσκων ἐκείνῳ
οὐδὲν τούτων ἤλεγξεν, ἀλλ' ὥσπερ εἰς τὸ πῦρ ἐμπεσόντες,
ἐκράτησαν τῆς φλογός· οὕτω πάσης ἐπιθυμίας καὶ ἀγωνίας
κατεγέλασαν. Πάντα γὰρ ταῦτα δι' ἐκείνους ὁ διάβολος
προπαρεσκεύασεν· οὐ γὰρ περὶ τῶν ὑπηκόων ἠμφισβήτηι, ἀλ-
25 λὰ καὶ σφόδρα ἐθάρρει, ὅτι οὐδεὶς ἀντιπесеῖται τῷ νόμῳ
τοῦ βασιλέως.

Ἐπειδὴ δὲ ἅπαντες ἔπεσον καὶ ἠτιθήθησαν, τότε εἰς μέ-
σον οἱ παῖδες ἄγονται μόνοι, ἵνα καὶ ταύτη ἢ νίκη λαμπρο-
τέρα γένηται, ἐν τοσοῦτῳ πλήθει νικῶντων καὶ ἀνακηρυ-

12. Μουσικὸν ὄργανον ἔγχορδον ἑντατόν, ὕψους πλέον τοῦ ἑνὸς καὶ
ἐνίοτε μέχρι δύο μέτρων, ἔχον σχῆμα ἐπιμήκους ὀρθογωνίου πε-
ρίπου τριγώνου, στηριζόμενον κατὰ τὴν ὀξυτέραν γωνίαν ἐπὶ
τοῦ ἐδάφους· αἱ χορδαὶ εἰς ἄλλας μὲν ἦσαν τέσσαρες εἰς ἄλλας
περισσότεραι καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔφθαναν μέχρι 38.

σετε τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος καὶ τῆς κιθάρας καὶ τῆς σαμβύκης¹² καὶ τοῦ ψαλτηρίου καὶ συμφωνίας καὶ παντὸς εἶδους μουσικῶν ὀργάνων, νὰ πέσετε καὶ νὰ προσκυνήσετε τὴν εἰκόνα τὴν χρυσοῦν (διότι πράγματι ἦτο πῶσις τὸ νὰ προσκυνήσουν τὸ εἶδωλον)· καὶ ὅποιος δὲν πέσῃ νὰ προσκυνήσῃ τὴν ἰδίαν ὥραν θὰ ριφθῆ εἰς τὸ ἀναμμένον καμίνι»¹³.

Εἶδες πόσον δύσκολοι γίνονται οἱ ἀγῶνες καὶ πόσον βιαία ἡ ἐπιβουλή, καὶ πόσον βαθὺ τὸ βάραθρον καὶ ὅτι ὑπάρχει κρημνὸς καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη; Ἄλλὰ μὴ φοβηθῆς· διότι ὅσον περισσότερο αὐξάνει τὰ μηχανήματά του ὁ ἐχθρὸς, τόσον περισσότερο φανερώνει τὴν ἀνδρείαν τῶν παίδων. Διότι διὰ τοῦτο ὑπῆρχε τόσων μουσικῶν ὀργάνων συμφωνία, διὰ τοῦτο ὑπῆρχεν ἡ καιομένη κάμιнос, διὰ νὰ πολιορκῆ τὰς ψυχὰς τῶν παρόντων φόβος καὶ εὐχαρίστησις.

Εἶναι κάποιος ἀπὸ τοὺς παρόντας δύστροπος; Ἄς τὸν κάμη μαλακόν, λέγει, αὐτὸν ἡ μελωδία τῆς παναρμονίου μουσικῆς ποὺ γοητεύει. Ἄλλ' εἶναι κανεὶς ἀνώτερος τῆς ἐπιβουλῆς; Ἄς τοῦ προξενῆ φόβον καὶ κατάπληξιν ἡ ὄψις τῆς φωτιᾶς τῆς καμίνου. Καὶ ὑπῆρχε φόβος καὶ εὐχαρίστησις, καὶ αὐτὴ μὲν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ὁ δὲ διὰ τῶν ὠτῶν εἰσῆρχετο εἰς τὴν ψυχὴν· ὅμως τὴν γενναιότητα τῶν νεανίσκων ἐκείνων τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὴν κατενίκησεν, ἀλλ' ὅπως ὅταν ἔπεσαν εἰς τὴν φωτιὰν ἔγιναν κύριοι αὐτῆς, ἔτσι καὶ κάθε ἐπιθυμίαν καὶ ἀγωνίαν περιεφρόνησαν. Διότι ὅλα αὐτὰ τὰ προπαρασκεύασεν ὁ διάβολος δι' ἐκείνους· καθ' ὅσον διὰ τοὺς ὑπηκόους του ὄχι μόνον δὲν ἀμφέβαλλεν, ἀλλὰ ἀντιθέτως εἶχε μεγάλην πεποίθησιν ὅτι οὐδεὶς θὰ ἀντισταθῆ εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως.

Ἐπειδὴ δὲ ὅλοι ἔπεσαν καὶ ἐνικήθησαν, τότε ὀδηγοῦνται εἰς τὸ μέσον ὄλων τὰ παιδιὰ αὐτὰ μόνα, διὰ νὰ γίνῃ λαμπροτέρα διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἡ νίκη, διότι θὰ ἐνικοῦ-

13. Δαν. 6, 4-6.

τομένων αὐτῶν. Οὐδὲ γὰρ ἦν οὕτω θαυμασίον, εἰ μηδενὸς ὑποσκελισθέντος οὗτοι παρελθόντες ἠνδρίσαντο πρῶτοι. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ παράδοξον, ὅτι τῶν πεπιωκότων τὸ πλῆθος οὐκ ἐφόβησεν αὐτούς, οὐδὲ ἐξέλυσεν, οὐδὲ εἶπον πρὸς ἑαυ-
 5 τούς τι τοιοῦτον, ὃ πολλοὶ πολλάκις λέγειν εἰώθασιν· εἰ μὲν γὰρ πρῶτοι καὶ μόνοι προσκυνεῖν ἡμεῖς ἐμέλλομεν τὴν εἰκόνα, ἔγκλημα τὸ γινόμενον ἦν· εἰ δὲ μετὰ τοσοῦτων μυριάδων τοῦτο ποιοῦμεν, τίς οὐ δώσει συγγνώμην; τίς ἀπολογίας οὐκ ἀξιώσει; Ἄλλ' οὐδὲν οὔτε εἶπον, οὔτε ἐνενόησάν τι
 10 τοιοῦτον ἐκεῖνοι, τὰ πτώματα τῶν τοσοῦτων ἰδόντες τυράννων.

Σὺ δέ μοι σκόπει καὶ τῶν διαβαλλόντων αὐτοὺς τὴν κακουργίαν, πῶς καὶ κακοήθως αὐτῶν καὶ πικρῶς κατηγορήσαν ἐκεῖνοι. «Εἰσὶ γάρ», φησὶν, «ἄνδρες Ἰουδαῖοι, οὓς κατέστησας ἐπὶ τὰ ἔργα τῆς χώρας Βαβυλῶνος»· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐ-
 15 μνημόνευσαν τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ τῆς τιμῆς ἀνέμνησαν, ἵνα ἐκκαύσωσι τὴν τοῦ βασιλέως ὀργήν, μονονουχὶ λέγοντες, ὅτι τοὺς δούλους τοὺς αἰχμαλώτους τοὺς ἀπόλιδας ἄρχοντας ἡμῶν ἐποίησας. Οἱ δὲ καὶ τὴν τοσαύτην τιμὴν ὑβρίζουσι, καὶ παροινούσιν εἰς τὸν τειμηκότα. Διὰ τοῦτο λέγουσιν, «οἱ Ἰουδαῖοι,
 20 οὓς κατέστησας ἐπὶ τὰ ἔργα τῆς χώρας Βαβυλῶνος, οὐχ ὑπήκουσαν τῷ δόγματί σου, καὶ τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύουσι». Μέγιστος ἔπαινος ἢ κατηγορία, καὶ τὰ ἐγκλήματα ἐγκώμια γίνεται, καὶ ἡ μαρτυρία ἀνύποπιος, τῶν ἐχθρῶν αὐτὴν παρεχομένων.

25 Τί οὖν ὁ βασιλεύς; Ἐκέλευσεν εἰς μέσον ἀχθῆναι αὐτοὺς ὥστε πάντοθεν αὐτοὺς φοβῆσαι. Ἄλλ' οὐδὲν ἐκείνους ἐξέπληξεν, οὐχ ὁ θυμὸς τοῦ βασιλέως, οὐ τὸ μόνους ἐν μέσῳ τοσοῦτων ἀπειληθῆναι, οὐ τὸ πῦρ ὀρώμενον, οὐχ αἱ σάλπιγγες

14. Δαν. 3, 12.

15. Δαν. 3, 12.

σαν μέσα εἰς τόσον μεγάλο πλῆθος καὶ θὰ ἀνεκηρύσσοντο νικηταί. Δὲν θὰ ἦτο δὲ τὸ πρᾶγμα τόσον θαυμαστὸν ἐὰν χωρὶς νὰ νικηθῆ κανεὶς αὐτοὶ παρουσιάζοντο καὶ πρῶτοι ἐφανεύωναν τὴν ἀνδρείαν των. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ παράδοξον εἶναι ὅτι δὲν τοὺς ἐφόβησε τὸ πλῆθος ποὺ ἔπεσε καὶ προσεκύνησε τὴν εἰκόνα, οὔτε τοὺς παρέλυσε ψυχικῶς, οὔτε εἶπαν μέσα τους κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ πολλοὶ πολλάκις συνηθίζουν νὰ λέγουν· διότι ἐὰν μὲν ἐπρόκειτο πρῶτοι καὶ μόνοι ἐμεῖς νὰ προσκυνήσωμεν τὴν εἰκόνα θὰ ἦτο ἔγκλημα αὐτό· ἀφοῦ ὅμως κάμνομεν τοῦτο μαζὶ μὲ τόσας μυριάδας ἄλλων, ποῖος δὲν θὰ μᾶς συγχωρήσῃ; ποῖος δὲν θὰ ἀξιώσῃ ἀπολογίας; Καὶ ὅμως οὔτε εἶπαν τίποτε ἀπὸ αὐτά, οὔτε διεννοήθησαν κάτι τέτοιον ἐκεῖνοι, βλέποντες τὴν πῶσιν τόσων τυράννων.

Πρόσεξε ἀκόμη καὶ τὴν κακουργίαν ἐκείνων ποὺ τοὺς διέβαλον, πῶς καὶ μὲ κακοήθειαν καὶ μὲ σκληρότητα τοὺς κατηγορήσαν. «Διότι εἶναι», λέγουν, «ἄνδρες Ἰουδαῖοι τοὺς ὁποίους διώρισες εἰς τὰ ἔργα τῆς χώρας Βαβυλῶνος»¹⁴. διότι δὲν ἐμνημόνευσαν μόνον τὸ ἔθνος, ἀλλὰ ὑπενθύμησαν καὶ τὴν τιμὴν ποὺ ἔλαβον, διὰ νὰ ἐρεθίσουν περισσότερο τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως, λέγοντες κατὰ κάποιον τρόπον, ὅτι τοὺς δούλους, τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς ἀπάτριδας τοὺς ἔκαμες ἄρχοντας ἡμῶν. Αὐτοὶ δὲ περιφρονοῦν καὶ τὴν τόσον μεγάλην τιμὴν, καὶ ἀσεβοῦν πρὸς ἐκεῖνον ποὺ τοὺς ἐτίμησε. Διὰ τοῦτο λέγουν «οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς ὁποίους διώρισες εἰς τὰ ἔργα τῆς χώρας Βαβυλῶνος, δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὴν διαταγὴν σου καὶ δὲν λατρεύουν τοὺς θεοὺς σου»¹⁵. Μέγιστος ἔπαινος εἶναι ἡ κατηγορία, καὶ τὰ ἐγκλήματα γίνονται ἐγκώμα, καὶ ἡ περὶ αὐτῶν μαρτυρία δὲν παρέχει ὑποψίαν ὅτι εἶναι ἀνακριβῆς διότι τὴν δίδουν οἱ ἐχθροί.

Τί ἔκαμε λοιπὸν ὁ βασιλεύς; Διέταξε νὰ τοὺς φέρουν εἰς τὸ μέσον, ὥστε νὰ φοβηθοῦν ἀπὸ παντοῦ. Ὅμως τίποτε δὲν τοὺς ἐτρόμαξεν, οὔτε ὁ θυμὸς τοῦ βασιλέως, οὔτε τὸ ὅτι ἔμειναν μόνοι μέσα εἰς τόσον πολὺ πλῆθος, οὔτε ἡ φωτιὰ

ἠχοῦσαι, οὐ πάντες εἰς αὐτοὺς πῦρ βλέποντες, ἀλλὰ πάντων
 τούτων καταγελάσαντες, ὡς εἰς ψυχρὰν πηγὴν ὑδάτων ἐμπί-
 πειν μέλλοντες, ἐπὶ τὴν κάμινον εἰσῆσαν, τὴν μακαρίαν ἐ-
 κείνην ἀφιέντες φωνήν, ὅτι «Τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν,
 5 καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ ἢ ἔστησας οὐ προσκυνοῦμεν».

Καὶ ταύτην οὐχ ἀπλῶς ἐκίνησα τὴν ἱστορίαν, ἀλλ' ἵνα
 μάθητε, ὅτι καὶ θυμὸς ἢ βασιλικός, καὶ ἐπιβουλὴ στρατιωτῶν,
 καὶ φθόνος ἐχθρῶν, καὶ αἰχμαλωσία, καὶ ἐρημία, καὶ πῦρ,
 καὶ κάμινος, καὶ μυρία δεινά, τὸν δίκαιον οὐδὲν ἐλέγξει,
 10 οὐδὲ φοβῆσαι δυνήσεται. Εἰ γάρ, ἔνθα ἀσεβῆς ἦν ὁ βασι-
 λεύς, οὐκ ἐξεπλάγησαν οἱ νεανίσκοι τὸν τοῦ τυράννου θυμόν,
 πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς θαρρεῖν χρὴ φιλόανθρωπον καὶ ἡμερον
 ἔχοντα βασιλέα, καὶ χάριν εἰδέναι τῷ Θεῷ τῆς θλίψεως
 ταύτης, ἀπὸ τῶν εἰρημένων μαθόντας, ὅτι αἱ θλίψεις λαμπρο-
 15 τέρους ποιοῦσι, καὶ παρὰ Θεῷ, καὶ παρὰ ἀνθρώποις, τοὺς
 εἰδότας αὐτὰς φέρειν γενναίως. Καὶ γάρ, εἰ μὴ ἐγένοντο οὗ-
 τοι δοῦλοι, οὐκ ἂν ἔγνωμεν αὐτῶν τὴν ἐλευθερίαν· εἰ μὴ αἰχμά-
 λωτοι ἐγένοντο, οὐκ ἂν αὐτῶν ἐμάθομεν τὴν εὐγένειαν τῆς
 ψυχῆς· εἰ μὴ τῆς κάτω παιρίδος ἐξέπεσον, οὐκ ἂν ἔγνωμεν
 20 τῆς ἄνω πολιτείας αὐτῶν τὴν ἀρειήν· εἰ μὴ ὠργίσθη αὐτοῖς
 ὁ ἐν τῇ γῆ βασιλεύς, οὐκ ἂν ἐμάθομεν τὴν εὐνοίαν, ἣν εἶχε
 περὶ αὐτοὺς ὁ ἐπουράνιος βασιλεύς.

5. Καὶ οὐ τοίνυν ἐὰν ἔχῃς ἐκεῖνον εὐμενῆ, καὶ εἰς κάμι-
 νον ἐμπέσης, μὴ ἀπογνῶς· ὡσερ ἂν ὀργίζηται, καὶ ἐν παρα-
 25 δείσῳ ἦς, μὴ θαρρήσης. Καὶ γὰρ ἐν παραδείσῳ ἦν Ἀδάμ,
 καὶ ἐπειδὴ Θεὸν παρώργισεν, οὐδὲν ὠφέλησεν ὁ παράδεισος·

πὸ ἐβλεπαν, οὔτε αἱ σάλπιγγες πὸ ἤχοῦσαν, οὔτε τὸ ὅτι τοὺς ἔβλεπαν ὅλοι νὰ εἶναι ἐντὸς τῆς φωτιᾶς, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ τὰ περιφρόνησαν ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ πέσουν εἰς δροσερὴν πηγὴν ὕδατος καὶ ἔμπαιναν μέσα εἰς τὴν κάμινον, λέγοντες τὰ μακάρια ἐκεῖνα λόγια ὅτι «τοὺς θεοὺς σου δὲν λατρεύομεν καὶ τὴν χρυσοῦν εἰκόνα πὸ ἔστησες δὲν προσκυνοῦμεν»¹⁶.

Καὶ αὐτὴν τὴν ἱστορίαν δὲν σᾶς τὴν ἀνέφερα χωρὶς λόγον, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθετε ὅτι καὶ ἂν ἀκόμα ὑπάρχη θυμὸς τοῦ βασιλέως καὶ φθόνος ἐχθρῶν καὶ αἰχμαλωσία καὶ ἐρημία καὶ πῦρ καὶ κάμινος καὶ ἀναρίθμητα κακά, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ ἤμπορέση νὰ νικήσῃ καὶ νὰ φοβίσῃ τὸν δίκαιον. Διότι, ἐάν, ἐκεῖ πὸ ἦτο ἀσεβῆς ὁ βασιλεὺς, δὲν ἐφοβήθησαν οἱ νέοι τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως, πολὺ περισσότερον ἡμεῖς πρέπει νὰ ἔχωμεν θάρρος καὶ νὰ μὴ φοβούμεθα, διότι ἔχομεν ἡμέρον καὶ φιλόανθρωπον βασιλέα, καὶ νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν διὰ τὴν θλίψιν αὐτὴν, διότι ἐμάθαμεν ἀπὸ τὰ λεχθέντα ὅτι αἱ θλίψεις κάμουν λαμπροτέρους ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ἐκείνους πὸ γνωρίζουν νὰ ὑποφέρουν αὐτὰς μὲ γενναιότητα. Διότι ἐὰν αὐτοὶ δὲν ἐγένοντο δοῦλοι δὲν θὰ ἐμαθαίναμεν τὴν ἐλευθερίαν τῆς γνώμης των· ἐὰν δὲν ἐγένοντο αἰχμάλωτοι δὲν θὰ ἐμαθαίναμεν τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς των· ἐὰν δὲν ἔχαναν τὴν πατρίδα των αὐτὴν ἐδῶ, δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν τὴν ἀρετὴν τῆς ἄνω πολιτείας των· ἐὰν δὲν ὠργίζετο ἐναντίον αὐτῶν ὁ ἐπίγειος βασιλεὺς δὲν θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ μάθωμεν τὴν εὐνοίαν τὴν ὁποῖαν ἐξεδήλωσε πρὸς αὐτοὺς ὁ ἐπουράνιος βασιλεὺς.

5. Καὶ σὺ λοιπὸν ἐὰν ἔχῃς τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἂν ἀκόμα πέσης μέσα εἰς κάμινον, νὰ μὴ ἀπελπισθῆς· ὅπως ἂν ὀργίζεται ἐναντίον σου καὶ ἂν ἀκόμα εὐρίσκεισαι εἰς τὸν παράδεισον, νὰ μὴ ἔχῃς θάρρος. Διότι καὶ ὁ Ἄδὰμ ἦτο εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἐπειδὴ παρώργισε τὸν Θεόν, δὲν τὸν ὠφέλησεν εἰς τίποτε ὁ παράδεισος· αὐτοὶ εὐρίσκοντο μέσα

ἐν καμίνῳ ἦσαν οὔτιοι, καὶ ἐπειδὴ εὐδοκίμησαν, οὐδὲν ἔβλαψεν ἢ κάμινος· ἐν παραδείσῳ ἦν ὁ Ἀδάμ, καὶ ἐπειδὴ ῥάθυμος ἦν, ὑπεσκελίσθη· ἐν κοπρίᾳ ἐκάθητο Ἰώβ, καὶ ἐπειδὴ ἔνηφεν, ἐκράτει. Καὶ τοι πόσω θέλιον παράδεισος κοπρίας;
 5 Ἀλλ' οὐδὲν ὠφέλησεν ἢ ἀρειῇ τοῦ χωρίου τὸν ἐνοικοῦντα, ἐπειδὴ προὔδωκαν ἑαυτὸν ἐκεῖνος· ὥσπερ οὖν οὐδὲν ἔβλαψεν ἢ εὐτέλεια τοῦ τόπου τὸν ἀρειῆ πάντιοθεν τειριχισμένον.

Καὶ ἡμεῖς τοίνυν τὴν ψυχὴν ἀσφαλισώμεθα τὴν ἡμετέραν· κἂν γὰρ ζημίᾳ χρημάτων ἐπίη, κἂν θάνατος, τὴν δὲ εὐσέβειαν
 10 μηδεὶς ἡμᾶς ἀφέληται, μακαριώτεροι πάντων ἐσμέν. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐπέταξεν εἰπὼν, «Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις». Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος τὸ λοιπὸν προΐεται ἅπαν σῶμα, ὥστε διασῶσαι τὴν κεφαλὴν· οὕτω καὶ σύ, κἂν χρήματα, κἂν σῶμα, κἂν τὴν παροῦσαν ζωὴν, κἂν πάντα προέ-
 15 σθαι δέη, ὥστε διατηρῆσαι τὴν εὐσέβειαν, μὴ ἀθύμει. Ἄν γὰρ ἐκείνην ἔχων ἀπέλθῃς, πάντα σοι μετὰ πλείονος ἀποδώσει τῆς λαμπρότητος ὁ Θεός, καὶ τὸ σῶμα μετὰ μείζονος δόξης ἀναστήσει πάλιν, καὶ ἀντὶ χρημάτων τὰ ἀγαθὰ τὰ πᾶσαν ὑπερβαίοντα λόγου δύναμιν.

20 Οὐοὶ γυμνὸς ἐπὶ τῆς κοπρίας ἐκάθητο ὁ Ἰώβ, μυρίων θανάτων χαλεπωτέραν ὑπομένων ζωὴν; Ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν εὐσέβειαν οὐκ ἀπέβαλε, πάντα μετὰ πλείονος αὐτῷ ἐπανῆλθε τῆς περιουσίας τὰ πρότερα, σώματος ὑγεία καὶ κάλλος, τῶν παίδων ὁ χορὸς ἅπας, τὰ κτήματα, καὶ τὸ δὴ μείζον
 25 ἀπάντων, ὁ λαμπρὸς τῆς ὑπομονῆς στέφανος. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν δένδρων γίνεται, κἂν τὸν καρπὸν τις ἀφέληται μετὰ τῶν φύλλων, κἂν τοὺς κλάδους πάντας ἐκκόψῃ, τῆς ρίζης μενούσης, ὀλόκληρον καὶ μετὰ πλείονος ἀνίσταται τῆς εὐπρεπείας τὸ δένδρον· οὕτω δὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν, εἰ ἢ ῥίζα μένη

εἰς τὴν κάμινον καὶ ἐπειδὴ ἦσαν ἐνάρετοι, δὲν τοὺς ἔβλαψεν εἰς τίποτε ἢ κάμιнос· εἰς τὸν παράδεισον ἦτο ὁ Ἄδάμ, καὶ ἐπειδὴ ἦτο ράθυμος, ἐνικήθη ἀπὸ τὸν διάβολον· ἐπάνω εἰς τὴν κόπρον ἐκάθητο ὁ Ἰὼβ καὶ ἐπειδὴ ἦτο νηφάλιος ἐνικούσε. Πόσον καλύτερος εἶναι ὁ παράδεισος ἀπὸ τὴν κόπρον; Καὶ ὅμως τίποτε δὲν ὠφέλησεν ἢ ὠραιότης τοῦ τόπου τὸν κατοικοῦντα εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ἐπρόδωσε τὸν ἑαυτόν του· ὅπως δὲν ἔβλαψεν εἰς τίποτε ἢ ἀσημότης τοῦ τόπου τὸν περιφρουρούμενον ἀπὸ παντοῦ ὑπὸ τῆς ἀρετῆς.

Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἄς περιφρουρήσωμεν τὴν ψυχὴν μας· διότι τότε καὶ ἂν ἀκόμα ἔλθῃ ζημία χρημάτων, ἢ θάνατος, τὴν ἀρετὴν ὅμως δὲν θὰ ἠμπορέσῃ κανεὶς νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ, καὶ θὰ εἴμεθα οἱ εὐτυχέστεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς τὸ εἶπε «νὰ γίνετε φρόνιμοι ὅπως εἶναι τὰ φίδια»¹⁷. Διότι ὅπως ἐκεῖνο ἀφήνει τὸ ὑπόλοιπον σῶμα καὶ φροντίζει νὰ διασώσῃ τὸ κεφάλι, ἔτσι καὶ σὺ ἂν παραστῇ ἀνάγκη μὴ διστάσῃς νὰ θυσιάσῃς εἴτε χρήματα, εἴτε σῶμα, εἴτε τὴν παροῦσαν ζωὴν, εἴτε ὅλα ὅσα ἔχεις, διὰ νὰ διατηρήσῃς τὴν εὐσέβειαν. Διότι ἂν φύγῃς ἀπὸ ἐδῶ ἔχων αὐτήν, ὅλα θὰ σοῦ τὰ δώσῃ ὁ Θεὸς μὲ μεγαλυτέραν λαμπρότητα, καὶ τὸ σῶμα σου μὲ μεγαλυτέραν δόξαν θὰ τὸ ἀναστήσῃ πάλιν καὶ ἀντὶ χρημάτων θὰ σοῦ δώσῃ τὰ ἀγαθὰ ποὺ δὲν ἠμποροῦν νὰ περιγραφοῦν μὲ λόγια.

Δὲν ἐκάθητο ἐπάνω εἰς τὴν κοπριὰν γυμνὸς ὁ Ἰὼβ ὑπομένων ζωὴν χειροτέραν ἀπὸ ἀναριθμήτους θανάτους; Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἀπέβαλε τὴν εὐσέβειαν, ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ εἶχε προηγουμένως τὰ ἀπέκτησε πάλιν μὲ μεγαλυτέραν ἀφθονίαν, τὴν ὑγείαν καὶ τὸ κάλλος τοῦ σώματος, ὀλόκληρον τὸν ὄμιλον τῶν παιδιῶν του, τὰ κτήματα, καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅλων τὸν λαμπρὸν στέφανον τῆς ὑπομονῆς. Διότι τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τὰ δένδρα, καὶ ἂν κόψῃ κάποιος τὸν καρπὸν μαζὶ μὲ τὰ φύλλα, καὶ ἂν κόψῃ ὅλα τὰ κλαδιά, ἂν μείνῃ ἢ ῥίζα, ὀλόκληρον τὸ δένδρον ξαναγίνεται μὲ περισσοτέραν ἰκμάδα· ἔτσι καὶ εἰς ἡμᾶς, ἂν μείνῃ ἢ ῥίζα τῆς

τῆς εὐσεβείας, κὰν ὁ πλοῦτος ἀφαιρεθῆ, κὰν τὸ σῶμα διαφθαρεῖ, πάντα πάλιν μετὰ μείζονος ἡμῖν ἐπάνεισι τῆς δόξης.

Πᾶσαν τοίνυν μέριμναν τῆς ψυχῆς ἐκβαλόντες καὶ φροντίδα περιιτήν, πρὸς ἑαυτοὺς ἐπανέλθωμεν, καὶ τὸ σῶμα, καὶ
 5 τὴν ψυχὴν καλλωπίσωμεν τῷ κόσμῳ τῆς ἀρετῆς, ὅπλα δικαιοσύνης, ἀλλὰ μὴ ὅπλα ἁμαρτίας τὰ μέλη τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευάζοντες· καὶ πρῶτον ἀπάντων τὴν γλῶττιαν παιδεύσωμεν εἶναι διάκονον τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος, πάντα ἰὸν καὶ πονηρίαν ἐκ τοῦ σιόματος ἐκβάλλοντες, καὶ ρημάτων αἰ-
 10 σχρῶν μελέτην. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι καὶ πονηρίας καὶ δικαιοσύνης ὄργανον ἕκαστον τῶν ἡμετέρων ποιῆσαι μελῶν.

Ἄκουσον γοῦν πῶς τὴν γλῶττιαν οἱ μὲν ἁμαρτίας, οἱ δὲ δικαιοσύνης ἐποίησαν ὄπλον. «Ἡ γλῶσσα αὐτῶν μάχαιρα
 15 ὀξεῖα». Ἐτερος δὲ τίς φησι, περὶ τῆς ἑαυτοῦ γλώσσης· «Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματιέως ὀξυγράφου». Ἐκείνη φόνον εἰργάσατο, αὕτη νόμον ἔγραφε θεῖον· διὰ τοῦτο μάχαιρα μὲν ἐκείνη, κάλαμος δὲ ἦν αὕτη, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν τῶν χρωμένων. Ἡ μὲν
 20 γὰρ φύσις τῆς γλώττης καὶ ταύτης κακείνης ἦν μία, ἡ δὲ ἐργασία οὐ μία.

Καὶ περὶ τοῦ σιόματος δὲ πάλιν ὁμοίως τὸ αὐτὸ τοῦτό ἐστιν ἰδεῖν· οἱ μὲν γὰρ εἶχον τὸ σιόμα σηπεδόνοσ γέμον καὶ πονηρίας· διὰ τοῦτο ὁ κατηγορῶν ἔλεγε, «Τὸ σιόμα αὐ-
 25 τῶν ἀρᾶσ καὶ πικρίας γέμει»· τὸ δὲ αὐτοῦ οὐ τοιοῦτον, ἀλλά, «Τὸ σιόμα μου λαλήσει σοφίαν, καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν». Ἐτεροὶ δὲ πάλιν χεῖρας εἶχον ἀνομίας ἐμπλησμένασ, καὶ τούτων κατηγορῶν πάλιν ἔλεγεν· «Ἐν ταῖσ χερσὶν αὐτῶν αἱ ἀνομίαι, καὶ ἡ δεξιὰ αὐτῶν ἐπλήσθη δώ-
 30 ρων»· αὐτὸσ δὲ χεῖρας εἶχεν οὐδὲν ἕτερον ἢ πρὸσ τὸν οὐρα-

18. Ψαλμ. 56, 5.

19. Ψαλμ. 44, 2.

20. Ψαλμ. 13, 3,

21. Ψαλμ. 48, 4.

22. Ψαλμ. 25, 10,

εὐσεβείας, καὶ ἂν ἀκόμα ἀφαιρεθῆ ὁ πλοῦτος, καὶ ἂν κατασραφῆ τὸ σῶμα, ὅλα πάλιν μὲ μεγαλυτέραν δόξαν θὰ τὰ ἐπανεύρωμεν.

Λοιπὸν ἄς ἐκβάλωμεν κάθε περιττὴν φροντίδα καὶ ἀνησυχίαν, ἄς συνέλθωμεν καὶ ἄς στολίσωμεν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν μὲ τὸν στολισμὸν τῆς ἀρετῆς, κάμνοντες τὰ μέλη τοῦ σώματός μας ὄπλα δικαιοσύνης καὶ ὄχι ὄπλα τῆς ἁμαρτίας· καὶ πρῶτα ἐξ ὅλων ἄς συνηθίσωμεν τὴν γλῶσσαν μας νὰ εἶναι ὑπηρέτης τῆς χάριτος τοῦ πνεύματος, ἐκβάλλοντες κάθε δηλητήριον καὶ πονηρίαν καὶ μελέτην αἰσχυρῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα μας. Καθ' ὅσον ἀπὸ τὴ θέλησίν μας ἐξαρτᾶται νὰ κάμωμεν κάθε μέλος μας ὄργανον ἁμαρτίας ἢ κακίας.

Ἄκουσον, λοιπὸν, πῶς ἔκαμαν τὴν γλῶσσαν ἄλλοι μὲν ὄπλον ἁμαρτίας, ἄλλοι δὲ ἀρετῆς. «Ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι μάχαιρα κοπτερά»¹⁸. Κάποιος ἄλλος δὲ λέγει διὰ τὴν γλῶσσαν του· «Ἡ γλῶσσα μου κινεῖται ὡς κάλαμος ταχυγράφου γραφέως»¹⁹. Ἐκείνη ἡ γλῶσσα ἔκαμε φόνον, αὐτὴ δὲ ἔγραφε θεῖον νόμον· διὰ τοῦτο ἐκείνη μὲν ἦτο μάχαιρα καὶ αὐτὴ κάλαμος, ὄχι λόγῳ τῆς φύσεώς της ἀλλὰ λόγῳ τῆς θελήσεως ἐκείνων πού τὴν χρησιμοποιοῦν. Διότι ἡ φύσις τῆς γλώσσης καὶ αὐτῆς καὶ ἐκείνης ἦτο μία, ἡ δὲ ἐργασία των δὲν ἦτο ἡ ἴδια.

Καὶ περὶ τοῦ στόματος δὲ πάλιν τὸ ἴδιον ἠμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς· διότι ἄλλοι μὲν εἶχον τὸ στόμα γεμᾶτο ἀπὸ σαπίαν καὶ πονηρίαν· διὰ τοῦτο αὐτὸς πού τοὺς κατηγοροῦσε ἔλεγε «τὸ στόμα αὐτῶν εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ βλασφημίας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πικρίαν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους»²⁰, τὸ στόμα ὅμως αὐτοῦ δὲν ἦτο τοιοῦτον, ἀλλὰ «τὸ στόμα μου θὰ λαλήσῃ σοφίαν καὶ ἡ βαθεῖα μελέτη τῆς καρδίας μου θὰ ἐκδηλωθῆ εἰς συνετοὺς λόγους»²¹. Ἄλλοι πάλιν εἶχον χέρια γεμᾶτα ἀπὸ ἀνομίας καὶ κατηγορῶν τούτους πάλιν ἔλεγεν «εἰς τὰ χέρια των εἶναι αἱ ἀνομίαι καὶ ἡ δεξιὰ των εἶναι γεμάτη ἀπὸ δῶρα»²². αὐτὸς ὅμως εἶχε χέρια πού δὲν εἶχαν τίποτε ἄλλο

νὸν ἀνατείνεσθαι μεμελειτηκνίας· διὸ καὶ περὶ τούτων ἔλε-
γεν· «Ἐπαροῖς τῶν χειρῶν μου θυοῖα ἔσπερινή».

Καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἔστιν ἰδεῖν·
τῶν μὲν γὰρ ἡ καρδία ματαιαία ἦν, τούτου δὲ ἀληθής· διὸ
5 καὶ περὶ ἐκείνων φηοῖν, «Ἡ καρδία αὐτῶν ματαιαία· περὶ
δὲ τῆς ἑαυτοῦ, «Ἐξηρεύξαιτο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν».
Καὶ ἐπὶ ἀκοῆς δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἴδοι τις ἄν. Οἱ μὲν γὰρ
εἶχον θηρίων ἀκοὴν ἀμείλικτον καὶ ἀσύγγνωστον, καὶ κα-
κίζων αὐτοὺς οὕτως ἔλεγεν, «Ὡσεὶ ἀσπίδος κωφῆς καὶ τυ-
10 ούσης τὰ ὦτα αὐτῆς»· ἡ δὲ αὐτοῦ ἀκοὴ δοχεῖον τῶν θείων
ρημάτων ἦν. Καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν ἐδήλωσεν εἰπὼν, «Κλι-
νῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου, ἀνοίξω ἐν ψαλιτηρίῳ τὸ πρό-
βλημά μου».

6. Ταῦτ' οὖν εἰδότιες πάντιθεν ἑαυτοὺς ἀρειτῆ τειχίσω-
15 μεν, καὶ οὕτως ἀποκρουσόμεθα τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, καὶ τὰ
μέλη τοῦ σώματος ὄπλα δικαιοσύνης ποιήσωμεν, καὶ ὀφθαλ-
μοὺς, καὶ στόμα, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας, καὶ καρδίαν, καὶ
γλῶτταν, καὶ πᾶν τὸ σῶμα παιδεύσωμεν ἀρειτῆ χρήσιμον εἶ-
ναι μόνη. Καὶ τῶν τριῶν δὲ ἐκείνων μνημονεύσωμεν περὶ
20 ὧν πρὸς τὴν ὑμετέραν διελέχθη ἀγάπην, παρακαλῶν μηδένα
ἔχειν ἐχθρόν, μηδὲ κακῶς λέγειν τινὰ τῶν λελυπηκότων
ὑμᾶς, καὶ τὴν πονηρὰν τῶν ὄρκων ἐκβαλεῖν ἀπὸ τοῦ στό-
ματος ὑμῶν συνήθειαν.

Καὶ περὶ μὲν τῶν δυοῖν ἐντιολῶν ἐν ἑτέρῳ καιρῷ δια-
25 λεξόμεθα, τὴν δὲ παροῦσαν ἑβδομάδα ἅπασαν περὶ τῶν
ὄρκων ὑμῖν ἐροῦμεν, ἀπὸ τῆς εὐκολωτέρας ἐντιολῆς ποιού-
μενοι τὴν ἀρχήν. Οὐδὲ γὰρ πόνος οὐδεὶς περιγενέσθαι τῆς
τῶν ὄρκων συνηθείας, εἰάν θελήσωμεν μικρὰν γοῦν εἰσενεγ-
κεῖν σπουδὴν, ἀλλήλους ὑπομιμνήσκοντες, νουθετοῦντες, τη-

23. Ψαλμ. 140, 2.

24. Ψαλμ. 5, 10.

25. Ψαλμ. 44, 2.

26. Ψαλμ. 57, 5.

27. Ψαλμ. 48, 5.

μάθει παρὰ νὰ ἀνυψώνωνται πρὸς τὸν Θεόν· διὰ τοῦτο καὶ περὶ αὐτῶν ἔλεγεν· «Ἡ ἱκετευτικὴ ὑψωσις τῶν χειρῶν μου ἄς γίνῃ δεκτὴ ὑπὸ σοῦ, Κύριε, ὡς ἔσπερινὴ θυσία»²³.

Καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας τὸ ἴδιον πάλιν ἠμποροῦμε νὰ ἰδοῦμε· διότι ἡ καρδία μὲν ἐκείνων ἦτο πονηρά, αὐτοῦ δὲ ἦτο εἰλικρινής· διὰ τοῦτο καὶ περὶ αὐτῶν ἔλεγε· «Ἡ καρδία αὐτῶν εἶναι πονηρά»²⁴. διὰ δὲ τὴν ἰδικὴν του ἔλεγεν· «Ἀπὸ τὴν καρδίαν μου ἐξεπήδησε λόγος ἀγαθός»²⁵. Καὶ ἐπὶ τῆς ἀκοῆς δὲ ἠμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς τοῦτο. Διότι αὐτοὶ μὲν εἶχον ἀκοὴν θηρίων ἄκαμπτον καὶ ἀσυγχώρητον καὶ κακίζων αὐτοὺς ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «ὡσὰν ἀσπίδα κωφὴ ποὺ κλείει τὰ αὐτιά της»²⁶. ἡ ἀκοὴ δὲ αὐτοῦ ἦτο δοχεῖον θείων λόγων. Καὶ αὐτὸ πάλιν τὸ ἐφάνέρωσε λέγων «θὰ κλίνω τὸ αὐτί μου εἰς παραβολὰς καὶ θὰ ἐξηγήσω μὲ κιθάραν τὸ δύσκολον πρόβλημά μου»²⁷.

6. Αὐτὰ λοιπὸν γνωρίζοντες ἄς περιφρουρήσωμεν μὲ τὴν ἀρετὴν τοὺς ἑαυτοὺς μας, καὶ τοιοῦτοτρόπως θ' ἀπομακρύνωμεν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματός μας ἄς τὰ κάμωμεν ὄπλα δικαιοσύνης καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ χέρια, καὶ τὰ πόδια, καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ ὀλόκληρον τὸ σῶμα ἄς τὸ συνηθίσωμεν νὰ εἶναι κατάλληλον μόνον διὰ τὴν ἀρετὴν. Ἄς μνημονεύσωμεν δὲ καὶ τὰ τρία ἐκεῖνα ζητήματα περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλησα εἰς τὴν ἀγάπην σας, παρακαλῶν νὰ μὴ ἔχετε κανένα ἐχθρόν, οὔτε νὰ κακολογῆτε κανένα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ σᾶς ἐλύπησαν καὶ νὰ ἀποβάλετε ἀπὸ τὸ στόμα σας τὴν πονηρὰν συνήθειαν τῶν ὄρκων.

Καὶ περὶ μὲν τῶν δύο ἐντολῶν θὰ σᾶς ὁμιλήσω ἄλλοτε, τὴν ἐβδομάδα ὅμως αὐτὴν ὀλόκληρον θὰ τὴν ἀφιερῶσωμεν ὁμιλοῦντες περὶ τῶν ὄρκων, κάμνοντες ἀρχὴν ἀπὸ τὴν πλέον εὐκολωτέραν ἐντολήν. Διότι δὲν χρειάζεται μεγάλος κόπος διὰ νὰ κόψωμεν τὴν συνήθειαν τῶν ὄρκων, ἐὰν θελήσωμεν νὰ καταβάλωμεν ἔστω καὶ μικρὰν φροντίδα, ὑπενθυμίζοντες τοῦτο ὃ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον, νουθετοῦντες,

νὸν ἀνατείνεσθαι μεμελετηκνίας· διὸ καὶ περὶ τούτων ἔλε-
γεν· «Ἐπαροῖς τῶν χειρῶν μου θυοῖα ἔσπερινή».

Καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἔστιν ἰδεῖν·
τῶν μὲν γὰρ ἡ καρδία ματαιαία ἦν, τούτου δὲ ἀληθῆς· διὸ
5 καὶ περὶ ἐκείνων φηοῖν, «Ἡ καρδία αὐτῶν ματαιαία»· περὶ
δὲ τῆς ἑαυτοῦ, «Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν».
Καὶ ἐπὶ ἀκοῆς δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἴδοι τις ἄν. Οἱ μὲν γὰρ
εἶχον θηρίων ἀκοὴν ἀμείλικτον καὶ ἀσύγγνωστον, καὶ κα-
κίζων αὐτοὺς οὕτως ἔλεγεν, «Ὡσεὶ ἀσπίδος κωφῆς καὶ θυ-
10 ούσης τὰ ὦτα αὐτῆς»· ἡ δὲ αὐτοῦ ἀκοὴ δοχεῖον τῶν θείων
ρημάτων ἦν. Καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν ἐδήλωσεν εἰπὼν, «Κλι-
νῶ εἰς παραβολὴν τὸ σῶς μου, ἀνοίξω ἐν ψαλιθηρίῳ τὸ πρό-
βλημά μου».

6. Ταῦτ' οὖν εἰδότες πάντοθεν ἑαυτοὺς ἀρειῆ τειχίσω-
15 μεν, καὶ οὕτως ἀποκρουσόμεθα τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, καὶ τὰ
μέλη τοῦ σώματος ὅπλα δικαιοσύνης ποιήσωμεν, καὶ ὀφθαλ-
μοὺς, καὶ στόμα, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας, καὶ καρδίαν, καὶ
γλῶτταν, καὶ πᾶν τὸ σῶμα παιδεύσωμεν ἀρειῆ χρήσιμον εἶ-
ναι μόνη. Καὶ τῶν τριῶν δὲ ἐκείνων μνημονεύσωμεν περὶ
20 ὧν πρὸς τὴν ὑμετέραν διελέχθη ἀγάπην, παρακαλῶν μηδένα
ἔχειν ἐχθρόν, μηδὲ κακῶς λέγειν τινὰ τῶν λελυπηκότων
ὑμᾶς, καὶ τὴν πονηρὰν τῶν ὄρκων ἐκβαλεῖν ἀπὸ τοῦ στό-
ματος ὑμῶν συνήθειαν.

Καὶ περὶ μὲν τῶν δυοῖν ἐντιολῶν ἐν ἐτέρῳ καιρῷ δια-
25 λεξόμεθα, τὴν δὲ παροῦσαν ἑβδομάδα ἅπασαν περὶ τῶν
ὄρκων ὑμῖν ἐροῦμεν, ἀπὸ τῆς εὐκολωτέρας ἐντιολῆς ποιού-
μενοι τὴν ἀρχήν. Οὐδὲ γὰρ πόνος οὐδεὶς περιγενέσθαι τῆς
τῶν ὄρκων συνηθείας, ἐὰν θελήσωμεν μικρὰν γοῦν εἰσενεγ-
κεῖν σπουδήν, ἀλλήλους ὑπομιμνήσκοντες, νουθετοῦντες, τη-

23. Ψαλμ. 140, 2.

24. Ψαλμ. 5, 10.

25. Ψαλμ. 44, 2.

26. Ψαλμ. 57, 5.

27. Ψαλμ. 48, 5.

μάθει παρὰ νὰ ἀνυψώνωνται πρὸς τὸν Θεόν· διὰ τοῦτο καὶ περὶ αὐτῶν ἔλεγεν· «Ἡ ἱκετευτικὴ ὑψωσις τῶν χειρῶν μου ἄς γίνῃ δεκτὴ ὑπὸ σοῦ, Κύριε, ὡς ἔσπερινὴ θυσία»²³.

Καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας τὸ ἴδιον πάλιν ἠμποροῦμε νὰ ἰδοῦμε· διότι ἡ καρδία μὲν ἐκείνων ἦτο πονηρά, αὐτοῦ δὲ ἦτο εἰλικρινής· διὰ τοῦτο καὶ περὶ αὐτῶν ἔλεγε· «Ἡ καρδία αὐτῶν εἶναι πονηρά»²⁴· διὰ δὲ τὴν ἰδικὴν του ἔλεγεν· «Ἀπὸ τὴν καρδίαν μου ἐξεπήδησε λόγος ἀγαθός»²⁵. Καὶ ἐπὶ τῆς ἀκοῆς δὲ ἠμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς τοῦτο. Διότι αὐτοὶ μὲν εἶχον ἀκοὴν θηρίων ἄκαμπτον καὶ ἀσυγχώρητον καὶ κακίζων αὐτοὺς ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «ὡσὰν ἀσπίδα κωφὴ ποὺ κλείει τὰ αὐτιά της»²⁶· ἡ ἀκοὴ δὲ αὐτοῦ ἦτο δοχεῖον θείων λόγων. Καὶ αὐτὸ πάλιν τὸ ἐφάνέρωσε λέγων «θὰ κλίνω τὸ αὐτί μου εἰς παραβολὰς καὶ θὰ ἐξηγήσω μὲ κιθάραν τὸ δύσκολον πρόβλημά μου»²⁷.

6. Αὐτὰ λοιπὸν γνωρίζοντες ἄς περιφρουρήσωμεν μὲ τὴν ἀρετὴν τοὺς ἑαυτοὺς μας, καὶ τοιοῦτοτρόπως θ' ἀπομακρύνωμεν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματός μας ἄς τὰ κάμωμεν ὄπλα δικαιοσύνης καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ χέρια, καὶ τὰ πόδια, καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ ὀλόκληρον τὸ σῶμα ἄς τὸ συνηθίσωμεν νὰ εἶναι κατάλληλον μόνον διὰ τὴν ἀρετὴν. Ἄς μνημονεύσωμεν δὲ καὶ τὰ τρία ἐκεῖνα ζητήματα περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλησα εἰς τὴν ἀγάπην σας, παρακαλῶν νὰ μὴ ἔχετε κανένα ἐχθρόν, οὔτε νὰ κακολογῆτε κανένα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ σᾶς ἐλύπησαν καὶ νὰ ἀποβάλετε ἀπὸ τὸ στόμα σας τὴν πονηρὰν συνήθειαν τῶν ὄρκων.

Καὶ περὶ μὲν τῶν δύο ἐντολῶν θὰ σᾶς ὀμιλήσω ἄλλοτε, τὴν ἑβδομάδα ὅμως αὐτὴν ὀλόκληρον θὰ τὴν ἀφιερῶσωμεν ὀμιλοῦντες περὶ τῶν ὄρκων, κάμνοντες ἀρχὴν ἀπὸ τὴν πλεον εὐκολωτέραν ἐντολήν. Διότι δὲν χρειάζεται μεγάλος κόπος διὰ νὰ κόψωμεν τὴν συνήθειαν τῶν ὄρκων, ἐὰν θελήσωμεν νὰ καταβάλωμεν ἔστω καὶ μικρὰν φροντίδα, ὑπενθυμίζοντες τοῦτο ὃ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον, νουθετοῦντες,

ροῦντες, δίκην ἀπαιτοῦντες, καὶ εὐθύνας τοὺς ἐπιλανθανο-
 μένους. Τί γὰρ ὄφελος ἡμῖν τῆς τῶν βρωμάτων ἀποχῆς,
 εἰ μὴ τὰς πονηρὰς τῆς ψυχῆς συνηθείας ἐξελάσωμεν; Ἰ-
 δού, τὴν ἡμέραν ἅσιτοι διετελέσαμεν σήμερον ἅπασαν, καὶ
 5 τράπεζαν ἐν ἐσπέρᾳ παρασησόμεθα οὐχ ὁμοίαν τῇ χθεσινῇ
 τραπέζῃ, ἀλλ' ἐνηλλαγμένην καὶ σεμνοτέραν. Ἄρ' οὖν ἔχει τις
 εἰπεῖν ἡμῶν, ὅτι καὶ τὸν βίον αὐτοῦ τὸν σήμερον ἐνήλλαξε,
 καθάπερ τὴν τράπεζαν; Ὅτι καὶ τὴν πονηρὰν μειέβαλε
 συνήθειαν, καθάπερ καὶ τὴν τροφήν; Οὐκ ἔγωγε, οἶμαι. Τί
 10 οὖν ὄφελος ἡμῖν τῆς νησιείας;

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ, καὶ παρακαλῶν οὐ παύσομαι, ὥστε
 ἐκάστην ἐντολὴν ἀπολαβόντας καθ' ἑαυτήν, δύο καὶ τρεῖς
 ἡμέρας εἰς τὴν καιόρθωσιν αὐτῆς ἀναλίσκειν, καὶ καθάπερ
 εἰσὶ τινες, οἱ πρὸς ἀλλήλους φιλοτιμούμενοι τῇ τῶν σιτίων
 15 ἀποχῇ, καὶ θαυμασιτὴν ἄμιλλαν ποιοῦμενοι· καὶ οἱ μὲν ὀλο-
 κλήρους ἡμέρας δύο διατελοῦσιν ἅσιτοι, οἱ δὲ οὐκ οἴνου
 μόνον, ἀλλὰ ἐλαίου, ἀλλὰ παντὸς ἐδέσματος χοῆσιν τῆς ἐ-
 αυτιῶν ἐκβάλλοντες τραπέζης, ἄριτῳ καὶ ὕδατι χρώμενοι μό-
 νον τὴν τεσσαρακοσιτὴν διανύουσιν ἅπασαν· οὕτω δὲ καὶ ἡ-
 20 μεῖς ἀμιλλώμεθα πρὸς ἀλλήλους, ὥστε τῶν ὄρκων τὰς νι-
 φάδας ἀνελεῖν. Τοῦτο γὰρ πάσης νησιείας χρησιμώτερον,
 τοῦτο πάσης σκληραγωγίας ἐπικερδέστερον, καὶ τὴν σπου-
 δήν, ἣν περὶ τὴν ἀποχὴν τῶν σιτίων ποιοῦμεθα, ταύτην περὶ
 τὴν ἀποχὴν τῶν ὄρκων ἐπιδειξώμεθα, ἐπεὶ τῆς ἐσχάτης ἀ-
 25 νοίας ὑποσησόμεθα ἔγκλημα, τῶν μὲν κεκωλυμένων κατα-
 φρονοῦντες, περὶ δὲ τὰ ἀδιάφορα πᾶσαν κινουῦντες σπουδὴν.
 Τὸ μὲν γὰρ φαγεῖν οὐ κεκώλυται, τὸ δὲ θυμῶσαι κεκώ-
 λυται· ἡμεῖς δὲ τῶν συγκεχωρημένων ἀποσιάντες, τῶν κε-
 κωλυμένων κατατολμῶμεν. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν ὑμε-

ἐπιβλέποντες, τιμωροῦντες καὶ ζητοῦντες εὐθύνας ἀπὸ αὐτοὺς πού τὸ ξεκνοῦν. Διότι ποία ὠφέλεια θὰ προκύψῃ ἐκ τῆς ἀποχῆς τῶν τροφῶν, ἐὰν δὲν ἀπομακρύνωμεν ἐκ τῆς ψυχῆς μας τὰς κακὰς συνηθείας; Ἴδού, σήμερον ἔχομεν παραμείνει νηστικάι καὶ τὸ βράδυ θὰ παρακαθήσωμεν εἰς τράπεζαν ὄχι ὁμοίαν μὲ τὴν χθесινήν, ἀλλὰ διαφορετικὴν καὶ λιπὴν. Ἐὰν γὰρ ἴσχυε νὰ εἰπῆ κανεὶς ἀπὸ ἡμᾶς ὅτι ἠλλαξε καὶ τὸν βίον του τὸν σημερινόν, ὅπως καὶ τὴν τράπεζαν; Ὅτι μετέβαλε καὶ τὴν πονηρὰν συνήθειαν, ὅπως καὶ τὴν τροφήν; Νομίζω τουλάχιστον ὅτι κανεὶς δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ εἰπῆ. Ποία λοιπὸν εἶναι εἰς ἡμᾶς ἡ ὠφέλεια ἐκ τῆς νηστείας;

Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ, καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ σᾶς παρακαλῶ, παίρνοντες κάθε μίαν ἐντολήν χωριστά, νὰ ἀσχολῆσθε ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ νὰ προσπαθῆτε νὰ τὴν ἐφαρμώσετε, καὶ ὅπως ὑπάρχουν μερικοὶ οἱ ὁποῖοι συναγωνίζονται μεταξύ των εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ φαγητὰ καὶ δημιουργοῦν μεταξύ των θαυμαστὴν ἄμιλλαν, καὶ ἄλλοι μὲν δύο ἡμέρας μένουν νηστικοί, ἄλλοι δὲ ὄχι μόνον κρασί καὶ λάδι, ἀλλὰ καὶ κάθε φαγητὸν γενικῶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ τραπέζι των, καὶ περνοῦν ὅλην τὴν τεσσαρακοστὴν κάνοντες χρῆσιν μόνον ἄρτου καὶ ὕδατος, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἂς ἀναπτύξωμεν μεταξύ μας ἄμιλλαν, ὥστε νὰ ἐξαφανίσωμεν τὰς νιφάδας τῶν ὄρκων. Τοῦτο εἶναι ὠφελιμώτερον ἀπὸ κάθε εἴδους νηστείαν τροφῶν, τοῦτο εἶναι ἐπικερδέστερον ἀπὸ κάθε σκληραγωγίαν, καὶ τὴν προθυμίαν τὴν ὁποίαν δεικνύομεν εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ φαγητὰ, αὐτὴν νὰ ἐπιδείξωμεν καὶ εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τοὺς ὄρκους, διότι θὰ κατηγορηθοῦμεν ὑπερβολικὰ μὲ τὸ νὰ περιφρονοῦμεν ὅσα εἶναι ἀπηγορευμένα, δι' ἐκεῖνα δὲ πού εἶναι ἀδιάφορα νὰ δείχνωμε μεγάλην φροντίδα. Διότι τὸ νὰ φάγῃ κανεὶς δὲν ἀπαγορεύεται, τὸ νὰ ὀρκίζεται ὅμως ἀπαγορεύεται· ἡμεῖς δὲ ἐνῶ ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὰ ἐπιτρεπόμενα, παραβαίνομεν ἐκεῖνα πού ἀπαγορεύονται. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν ἰδικὴν

τέραν ἀγάπην ποιήσασθαι τινα μεταβολήν, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐντιεῦθεν ἡμῖν ἐπιδείξασθαι.

Ἄν γὰρ μετὰ τισαύτης σπουδῆς τὴν παροῦσαν διανύσωμεν νησεῖαν, τῇ μὲν ἑβδομάδι ταύτῃ τὸ μηδ' ὄλως ὀμνύναι
 5 καιορθώσαντες, τῇ δ' ἐπιούσῃ τὴν ὀργὴν σβέσαντες, τῇ δὲ μετ' ἐκείνην τὴν κακηγορίαν πρόρριζον ἀνελόντες, καὶ τῇ μετὰ ταύτην ἕτερα πλείονα διορθώσαντες, οὕτως ὁδῶ προβαίνοντες κατὰ μικρὸν ἐπ' αὐτὴν ἤξομεν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφὴν, καὶ τὸν παρόντα διαφενεζόμεθα κίνδυνον, καὶ τὸν
 10 Θεὸν ἴλεω κατασιήσομεν, καὶ τὸ πλῆθος ἐπὶ τὴν πόλιν ἡμῖν ἐπανήξει πάλιν, καὶ τοὺς δραπετεύσαντας νῦν παιδεύσομεν, μὴ τόπων ἀσφαλεία, μηδὲ ἀποφυγῇ καὶ ἀναχωρήσει, ἀλλ' εὐλαβεία ψυχῆς, καὶ τρόπων ἀρετῆς τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἐγχειρίζειν τῆς ἡμετέρας. Καὶ οὕτω καὶ τῶν ἐνταῦθα,
 15 καὶ τῶν ἐκεῖ ἐπιτευζόμεθα ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σας ἀγάπην νὰ κάμετε κάποιαν μεταβολήν, καὶ νὰ δείξετε τὴν ἀρχὴν τῆς ἀλλαγῆς ἀπὸ αὐτό.

Διότι ἂν περάσωμεν τὴν παροῦσαν περίοδον τῆς νηστείας μὲ τόσῃν προθυμίᾳ καὶ αὐτὴν μὲν τὴν ἐβδομάδα ἐπιτύχωμεν τὸ νὰ μὴ ὀρκισθοῦμε καθόλου, τὴν δὲ ἐπομένην νὰ σβήσωμεν τὴν ὀργήν, τὴν δὲ ἄλλην ποὺ ἀκολουθεῖ νὰ ἐκριζώσωμεν τὴν κακολογίαν, καὶ τὴν μετέπειτα ἄλλα πάλιν πολλὰ νὰ κατορθώσωμεν, ἔτσι, προχωροῦντες σιγὰ - σιγὰ, θὰ φθάσωμεν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν θὰ ἀποφύγωμεν τὸν παρόντα κίνδυνον καὶ ἀφ' ἑτέρου θὰ κάμωμεν τὸν Θεὸν εὐμενῆ πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὸ πλῆθος πάλιν θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πόλιν μας, καὶ αὐτοὺς ποὺ ἐδραπέτευσαν τώρα θὰ τοὺς διδάξωμεν ὅτι, ὄχι εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῶν τόπων, οὔτε εἰς τὴν φυγὴν καὶ τὴν ἀναχώρησιν, ἀλλὰ εἰς τὴν εὐλάβειαν τῆς ψυχῆς καὶ εἰς τοὺς ἐναρέτους τρόπους πρέπει νὰ ἀναθέτωμεν τὰς ἐλπίδας τῆς ἰδικῆς μας σωτηρίας. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τῶν ἐδῶ καὶ τῶν ἐκεῖ ἀγαθῶν τῶν ὁποίων εἴθε νὰ ἀξιωθῶμεν ὅλοι ἡμεῖς, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα συγχρόνως δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΜΠΤΗ

ΕΤΙ ΠΑΡΑΚΛΗΣΙΣ

Πρὸς τὸν λαὸν περὶ τοῦ φέρειν γενναίως τὴν ἐπι-
κειμένην ἀπειλήν, ἔχοντα παραδείγματα ἐκ τῶν συ-
5 θάντων τῷ τε Ἰὼβ καὶ τοῖς Νινευίταις· καὶ οὐ οὐ
χρὴ δεδιέναι τὸν θάνατον, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν· καὶ
τί τὸ κακῶς ἀποθανεῖν· καὶ περὶ τοῦ μετὰ πάσης
σπουδῆς φεύγειν τοὺς ὄρκους· καὶ εἰς τὸν σεισμόν.

1. Τῶν τριῶν παίδων, καὶ τῆς Βαβυλωνίας καμίνου ἢ
10 διήγησις, οὐ μειρίως ὡς ἔοικε παρεκάλεσεν ὑμῶν τὴν ἀ-
γάπην χθές· ἔτι δὲ καὶ τὸ παράδειγμα τὸ κατὰ τὸν Ἰὼβ,
καὶ ἡ κοπρία ἢ παντὸς θρόνου βασιλικοῦ σεμνοτέρα. Ἀπὸ
μὲν γὰρ τοῦ θρόνου ἰδεῖν βασιλικὸν οὐδὲν ἔσται τοῖς θεω-
μένοις τὸ κέρδος, ἀλλὰ πρόσκαιρος τέρψις, ὄνησιν οὐδεμίαν
15 ἔχουσα· ἀπὸ δὲ τοῦ τὴν κοπρίαν ἰδεῖν τοῦ Ἰὼβ πᾶσάν τις
δέξεται ὠφέλειαν, καὶ φιλοσοφίαν πολλήν, καὶ παράκλησιν
εἰς ὑπομονῆς λόγον. Διὰ τοῦτο πολλοὶ νῦν μακρὰν τινα καὶ
διαπόντιον ἀποδημίαν στέλλονται ἀπὸ τῶν περᾶτων τῆς γῆς
εἰς τὴν Ἀραβίαν τρέχοντες, ἵνα τὴν κοπρίαν ἐκείνην ἴδωσι,
20 καὶ θεασάμενοι καταφιλήσωσι τὴν γῆν, τὴν τὰ σκάμματα τοῦ
σιεφανίτου δεξαμένην ἐκείνου, καὶ τοῦ χρυσοῦ παντὸς τι-
μιώτερον αἷμα. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐστὶν ἀλουργὶς λαμπρά,
ὡς τὸ σῶμα ἐκεῖνο τότε ἀπέσιλβεν, οὐκ ἀλλοτριῶ, ἀλλ' οἰ-
κείῳ βαπτιζόμενον αἵματι.

25 Καὶ τὰ τραύματα δὲ ἐκεῖνα ἀπάντων λίθων ἦν τιμιώτερα.
Μαργαριτῶν μὲν γὰρ φύσις οὐδὲν τὸν βίον ὠφελεῖ τὸν ἡ-

ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΜΠΤΗ

ΚΑΙ ΑΛΛΗ ΠΡΟΤΡΟΠΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ

διὰ νὰ ὑποφέρῃ μὲ γενναιότητα τὴν ἀναμενομένην ἀπειλήν, ἔχων ὡς παράδειγμα αὐτὰ πού συνέβησαν καὶ εἰς τὸν Ἰὼβ καὶ εἰς τοὺς Νινευίτας· καὶ περὶ τοῦ ὅτι δὲν πρέπει νὰ φοβῆται τὸν θάνατον, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν· καὶ περὶ τοῦ ποῖος εἶναι ὁ κακὸς θάνατος· καὶ περὶ τοῦ ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς ὄρκους μὲ κάθε ἐπιμέλειαν· καὶ εἰς τὸν σεισμόν.

1. Ἡ διήγησις περὶ τῶν τριῶν παίδων καὶ τῆς καμίνου τῆς Βαβυλῶνος, ὅχι ὀλίγον, ὡς φαίνεται, παρηγόρησε τὴν ἀγάπην σας χθές· ἀκόμη δὲ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰὼβ καὶ ἡ κόπρος, ἡ ὁποία ἔγινε λαμπροτέρα ἀπὸ κάθε θρόνον βασιλικόν. Διότι ἀπὸ τὸ νὰ βλέπῃ κανεὶς τὸν βασιλικόν θρόνον κανένα κέρδος δὲν προκύπτει εἰς αὐτοὺς πού βλέπουν, ἀλλὰ μόνον πρόσκαιρος εὐχαρίστησις πού δὲν ἔχει καμμίαν πραγματικὴν ὠφέλειαν· ἀπὸ τὴν θεάν ὅμως τῆς κοπρίας τοῦ Ἰὼβ ἠμπορεῖ νὰ δεχθῆ κανεὶς κάθε ὠφέλειαν καὶ φιλοσοφίαν πολλήν καὶ προτροπὴν εἰς τὸ νὰ εἶναι ὑπομονητικός. Διὰ τοῦτο τώρα πολλοὶ κάμνουν μεγάλο καὶ θαλάσσιον ταξίδι καὶ ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς ἔρχονται εἰς τὴν Ἀραβίαν διὰ νὰ ἴδοῦν τὴν κοπρίαν ἐκείνην καὶ ἀφοῦ τὴν ἴδοῦν νὰ καταφιλήσουν τὸ χῶμα, τὸ ὁποῖον ἔγινε στάδιον ἀθλήσεως τοῦ στεφανωμένου ἐκείνου νικητοῦ καὶ ἐδέχθη τὸ αἷμα του πού εἶναι πολυτιμότερον ἀπὸ χρυσόν. Διότι οὔτε ἡ στολὴ ἡ βασιλικὴ δὲν εἶναι τόσον λαμπρά, ὅσον λαμπρὸν ἦτο τὸ σῶμα ἐκεῖνο, πού ἐβαπτίζετο ὅχι εἰς ξένον, ἀλλ' εἰς ἰδικόν του αἷμα.

Καὶ ἐκεῖναι αἱ πληγαὶ του ἦσαν πολυτιμότεραι ἀπὸ ὄλους τοὺς πολυτίμους λίθους. Διότι ἡ μὲν φύσις τῶν μαργαριτῶν

- μέτερον, οὐδὲ χρείαν τινὰ πληροῖ τοῖς ἔχουσιν ἀναγκαίαν·
 τὰ δὲ τραύματα ἐκεῖνα πάσης ἀθυμίας ἐστὶ παράκλησις. Καὶ
 ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἐὰν ἀποβάλῃ τις υἱὸν
 γνήσιον καὶ μονογενῆ, δεῖξον αὐτῷ μυρίους μαργαρίτας, καὶ
 5 οὐ παραμυθήσῃ τὸ πάθος, οὐδὲ θεραπεύσεις τὴν ὀδύνην·
 ἀναμνήσας δὲ αὐτὸν τῶν τραυμάτων τοῦ Ἰώβ, ραδίως δυ-
 νήσῃ θεραπεῦσαι, οὕτω λέγων· τί πενθεῖς, ἄνθρωπε; οὐ
 μὲν τέκνον ἀπέβαλες ἔν, ὁ δὲ μακάριος ἐκεῖνος μετὰ τὸ
 τῶν παίδων ὀλόκληρον ἀφαιρεθῆναι τὸν χορὸν καὶ αὐτῇ
 10 τῇ σαρκὶ τὴν πληγὴν ἐδέξατο, καὶ γυμνὸς ἐπὶ τῆς κοπρίας ἐ-
 κάθητο ἰχῶρι πάντοθεν καταρρέομενος, κατὰ μικρὸν αὐτῷ
 τῆς σαρκὸς δαπανωμένης, ὁ δίκαιος, ὁ ἀληθινός, ὁ θεοσε-
 βής, ὁ ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, ὁ καὶ
 Θεὸν μάρτυρα τῆς ἀρετῆς ἔχων.
- 15 Ἄν γὰρ ταῦτα εἶπῃς τὰ ρήματα, πᾶσαν ἔσθεςας τοῦ
 πενθοῦντος τὴν ἀθυμίαν, καὶ πᾶσαν ἀνεῖλες τὴν ὀδύνην,
 καὶ γίνεται οὕτω χρησιμώτερα μαργαριτῶν τὰ τραύματα
 τοῦ δικαίου. Ὑπογράψατε ἑαυτοῖς τὸν ἀθλητὴν καὶ
 ὑμεῖς, καὶ νομίσατε βλέπειν τὴν κοπρίαν ἐκείνην, καὶ αὐτὸν
 20 ἐν μέσῳ καθήμενον τῆς κοπρίας, τὸν ἀνδριάντα τὸν χρυσοῦν,
 τὸν διάλιθον, τὸν πῶς εἶπω οὐκ οἶδα· οὐδὲ γὰρ ἔχω τιμίαν
 οὕτως ὕλην εὗρεῖν, ὡς δυνηθῆναι τὸ ἡμαγμένον ἐκεῖνο σῶ-
 μα παραβαλεῖν· οὕτω πάσης ὕλης τιμαλφειότητος ἐκ πολλοῦ
 τοῦ περιόντιος, τῆς σαρκὸς ἐκείνης ἢ φύσις ἦν τιμιωτέρα,
 25 καὶ τὰ τραύματα τὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων φαιδρότερα· αὐ-
 ται μὲν γὰρ τὰς τοῦ σώματος καταυγάζουσιν ὄψεις, ἐκεῖνα
 δὲ τῆς διανοίας ἡμῶν φωτίζει τὰ ὄμματα, ἐκεῖνα καθάπαξ
 τὸν διάβολον ἀπειτύφλωσεν. Διὰ γοῦν τοῦτο, μετὰ τὴν πλῆ-
 γὴν ἐκείνην ἀπεπήδησε, καὶ οὐκ ἐφάνη λοιπόν.

δὲν ὠφελεῖ εἰς τίποτε τὴν ζωὴν μας, οὔτε ἱκανοποιεῖ τὰς ἀπολύτους ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων· αἱ πληγαὶ ὅμως ἐκεῖναι εἶναι παρηγορία εἰς κάθε λύπην. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι αὐτὸ πού λέγω εἶναι ἀληθὲς σοῦ λέγω τὸ ἐξῆς παράδειγμα· ἔὰν χάσῃ κάποιος τὸν γνήσιον καὶ μονογενῆ παιδί του καὶ δείξῃ εἰς αὐτὸν ἀναριθμήτους μαργαρίτας, δὲν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ τὸν παρηγορήσῃς δι' αὐτὸ πού ἔπαθε, οὔτε θὰ τοῦ ἐξαλείψῃς τὸν πόνον· ὅταν ὅμως τοῦ ὑπενθυμίσῃς τὰς πληγὰς τοῦ Ἰώβ, εὐκόλα θὰ τὸν παρηγορήσῃ ὁ λέγων εἰς αὐτὸν τὰ ἐξῆς· Διατί πενθεῖς, καλέ μου ἄνθρωπε; Σὺ μὲν ἔχασες μόνο ἓνα παιδί, ὁ μακάριος ὅμως ἐκεῖνος, ἀφοῦ ἔχασεν ὅλα τὰ παιδιά του, ἐδέχθη καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα του τὴν πληγὴν καὶ γυμνὸς ἐκάθητο ἐπὶ τῆς κοπρίας καὶ ἔτρεχεν ἀπὸ ὄλον τὸ σῶμα του πῦρον; καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξηντλεῖτο σωματικῶς, ὁ δίκαιος αὐτός, ὁ ἀληθινός, ὁ θεοσεβής, αὐτὸς πού ἀπεῖχε ἀπὸ κάθε πονηρὸν πρᾶγμα καὶ εἶχε ὡς μάρτυρα τῆς ἀρετῆς του τὸν Θεόν.

Ἄν λοιπὸν τοῦ εἰπῆς αὐτὰ τὰ λόγια, ἔσβησες ὅλην τὴν λύπην τοῦ πενθοῦντος, καὶ ἔδιωξες ὄλον τὸν πόνον του, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ τραύματα τοῦ δικαίου γίνονται ὠφελιμώτερα ἀπὸ τοὺς μαργαρίτας. Ζωγραφίσατε λοιπὸν καὶ σεῖς νοερῶς ἐντός σας τὸν ἀθλητὴν καὶ θὰ νομίσετε ὅτι βλέπετε τὴν κοπρίαν ἐκείνην, καὶ αὐτὸν νὰ κάθηται εἰς τὸ μέσον αὐτῆς, τὸν ἀνδριάντα τὸν χρυσοῦν τὸν στολισμένον διὰ πολυτίμων λίθων τὸ πῶς νὰ τὸν χαρακτηρίσω δὲν γνωρίζω· διότι οὔτε εὐρίσκω τόσον πολύτιμον ὕλην πού νὰ ἠμπορῶ νὰ τὴν παραβάλω μὲ τὸ ματωμένον ἐκεῖνο σῶμα· τόσον ἢ φύσις τῆς σαρκὸς ἐκείνης ἦτο ἀσυγκρίτως πολυτιμότερα ἀπὸ κάθε πολυτιμοτάτην ὕλην καὶ αἱ πληγαὶ λαμπρότεραι τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων· διότι αὐταὶ μὲν φωτίζουν τὰ μάτια τοῦ σώματος, ἐκεῖνα ὅμως φωτίζουν τὰ μάτια τῆς διανοίας καὶ διὰ πάντα τὸν διάβολον ἐτύφλωσαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν μετὰ τὴν πληγὴν ἐκείνην ἀπεμακρύνθη καὶ ἐξηφανίσθη.

Σὺ δέ μοι κἀντιεὔθεν, ἀγαπητέ, μάνθανε τὸ τῆς θλίψεως κέρδος πόσον ἐστίν. Ἦνίκα μὲν γὰρ ἐπλούτει καὶ ἀνέσειως ἀπήλανε ὁ δίκαιος, διαβάλλειν ἔσχεν αὐτόν, ψευδῶς μὲν, ἔσχε δ' οὖν ὁμῶς εἰπεῖν, «Μὴ δωρεὰν σέβεταιί σε ὁ Ἰώβ,». 5 Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν ἐγύμνωσε καὶ ἐποίησε πένητα, οὐδὲ γού-
ξαι λοιπὸν ἐτόλμησε· καὶ ὅτε μὲν πλούσιος ἦν, ὑπισχνεῖτο παλαίειν αὐτῷ, καὶ ὑποσκελίζειν ἠπεῖλει· ἐπειδὴ δὲ πένητα εἰργάσατο, καὶ πάντων ἀπεσιέρησε, καὶ εἰς ἐσχάτην ὀδύνην ἐνέβαλε, τότε ἀπεπήδησε· καὶ ὅτε μὲν ὑγιὲς αὐτοῦ τὸ σῶμα 10 ἦν, τὰς χεῖρας ἀνιῆρεν, ὅτε δὲ αὐτοῦ κατέκοψε τὴν σάρκα, τότε ἔφυγεν ἠτιηθεὶς.

Εἶδες πόσον πενία πλούτου, καὶ ἀρρωστία καὶ νόσος ὑ-
γείας, καὶ πειρασμὸς ἀνέσειως βέλτιον τοῖς νήφουσι καὶ
χρησιμώτερον, καὶ λαμπροτέρους καὶ εὐτιονωτέρους τοὺς ἀ-
15 θλοῦντας ποιεῖ; Τίς εἶδε, τίς ἤκουσεν οὕτω θαυμασιὰ πυ-
λαίσματα; Οἱ τῶν ἔξωθεν ἀγῶνων πύκται, ἐπειδὴν κατα-
κόψωσι τὰς κεφαλὰς τῶν ἀντιπάλων, τότε νικῶσι καὶ σιε-
φανοῦνται· οὗτος δέ, ὅτε κατέκοψε τὸ σῶμα τοῦ δικαίου,
παντοδαποῖς ἔλκεσιν αὐτὸ διατρήσας, καὶ ἀσθενέστερον ἐ-
20 ποίησε, τότε ἐνικήθη καὶ ἀνεχώρησε· καὶ ἐπειδὴ διώρουξεν
αὐτοῦ πάντιθεν τὰς πλευράς, αὐτῷ μὲν πλεόν οὐδὲν ἐγένειο,
τὸν γὰρ ἐναποκείμενον θησαυρὸν οὐκ ἀπεσύλησεν, ἡμῖν δὲ
φανερώτερον αὐτὸν ἐποίησε, καὶ διὰ τῆς διωρυγῆς ἐκείνης
ἔδωκεν ἅπασιν εἰς τὸ ἔνδον βλέπειν, καὶ καταμανθάνειν αὐ-
25 τοῦ τὸν πλοῦτον ἅπαντα· καὶ ὅτε κρατεῖν προσεδόκησε, τότε
μετ' αἰσχύνης πολλῆς ἀνεχώρησε, καὶ οὐδεμίαν οὐκέτι φοι-
νὴν ἀφῆκε.

Τί γέγονεν, ὦ διάβολε; Τίνος ἕνεκεν ἀναχωρεῖς; Οὐκ
ἐγένειο πάντα ὅσα ἠθέλησας; Οὐκ ἀνεῖλες αὐτοῦ τὰ ποίμνια,
30 τὰ βουκόλια, τὰς ἀγέλας τῶν ἵππων, τῶν ἡμιόνων; Οὐχὶ
καὶ τὸν χορὸν τῶν παιδῶν ἀπώλεσας, καὶ τὴν σάρκα κατέ-

Σὺ δὲ ἀγαπητέ, ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός μάθε πόσον μεγάλην ὠφέλειαν φέρουν αἱ θλίψεις. Διότι ὅταν ὁ δίκαιος ἔζη μέσα εἰς τὰ πλούτη καὶ ἀπελάμβανεν ἀνέσεως, ἐτόλμησε νὰ τὸν διαβάλη ὁ διάβολος πρὸς τὸν Θεόν, ψευδῶς μὲν, ὅμως ἐτόλμησε νὰ εἰπῇ «Μήπως σὲ σέβεται δωρεὰν ὁ Ἰώβ;»¹. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν ἐγύμνωσε καὶ τὸν ἔκαμε πτωχὸν δὲν ἐτόλμησε νὰ εἰπῇ τὸ παραμικρόν· καὶ ὅταν μὲν ἦτο πλούσιος ἤθελε νὰ παλαίση ἐναντίον του, καὶ ἀπειλοῦσε νὰ τὸν νικήσῃ· ὅταν ὅμως τὸν ἔκαμε πτωχὸν καὶ τὸν ἐστέρησε ἀπὸ ὅλα, καὶ τὸν ἔρριψεν εἰς πολὺ μεγάλην θλίψιν, τότε ἔφυγε μακρὰ ἀπὸ αὐτόν· καὶ ὅταν ἦτο τὸ σῶμα του ὑγιές, ἐσήκωνεν ἐναντίον του τὰ χέρια, ὅταν δὲ κατεκομμάτιασε τὸ σῶμα του τότε νικηθεὶς ἔφυγε.

Εἶδες πόσον ἀνωτέρα εἶναι ἡ πτωχεία ἀπὸ τὸν πλοῦτον καὶ ἡ ἀδιαθεσία καὶ ἡ ἀσθένεια ἀπὸ τὴν ὑγείαν καὶ ὁ πειρασμὸς ἀπὸ τὴν ἄνεσιν εἰς αὐτοὺς ποὺ εἶναι νηφάλιοι, καὶ πῶς κάμνει τοὺς ἀθλητὰς λαμπροτέρους καὶ δυνατωτέρους; Ποῖος εἶδε, ποῖος ἤκουσε τόσον θαυμαστοὺς ἀγῶνας; Οἱ πυγμάχοι τῶν κοσμικῶν ἀγώνων, ὅταν κατακτυπήσουν τὰ κεφάλια τῶν ἀντιπάλων, τότε νικοῦν καὶ στεφανοῦνται· αὐτὸς δὲ (ὁ διάβολος) ὅταν κατεπλήγωσε τὸ σῶμα τοῦ δικαίου, τρυπήσας αὐτὸ μὲ κάθε εἶδους πληγὰς, καὶ τὸ ἔκαμε ἀσθενέστερον, τότε ἐνίκηθη καὶ ἀπεμακρύνθη· καὶ ὅταν τοῦ ἔσχισεν ἀπὸ παντοῦ τὰς πλευράς, αὐτὸς δὲν ἐκέρδισε τίποτε περισσότερο, διότι δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἀφαιρέσῃ τὸν ἐναποκείμενον ψυχικὸν θησαυρόν, εἰς ἡμᾶς δὲ τὸν ἔκαμε λαμπρότερον, καὶ διὰ τῶν πληγῶν ἐκείνων ἐπέτρεψεν εἰς ὅλους νὰ βλέπουν ἐντός του καὶ νὰ μανθάνουν τὸν πλοῦτον του ὅλον· καὶ ὅταν ἐνόμισε ὅτι ἐνίκησε, τότε μὲ πολὺν ἐντροπὴν ἀνεχώρησε καὶ δὲν εἶπε τίποτε.

Τί συνέβη, διάβολε; Διατί ἀναχωρεῖς; Δὲν ἔγιναν ὅλα ὅσα ἠθέλησες; Δὲν κατέστρεψες τὰ ποίμνιά του, τὰ κοπάδια τῶν βοῶν του, τὰς ἀγέλας τῶν ἵππων καὶ τῶν ἡμιόνων; Δὲν κατέστρεψες καὶ ὅλα τὰ παιδιὰ του καὶ δὲν κατεπλήγωσες

κοφας ἅπασαν; Τίνος ἔνεκεν ἀνεχώρησας; Ὅτι ἐγένετο
 μὲν πάντα, ὅσα ἐθέλησα, φησὶν· ὁ δὲ γενέσθαι μάλιστα ἐ-
 βουλόμην, καὶ δι' ὃ πάντα ἐκεῖνα ἐποίησα, τοῦτο οὐκ ἐγένετο·
 οὐδὲ γὰρ ἐβλασφήμησε· διὰ γὰρ τοῦτο ἐκεῖνα ἐποίουν,
 5 φησὶν, ἵνα τοῦτο ἐξέλθῃ. Τούτου δὲ μὴ γενομένου, οὐδὲν
 μοι πλεον ἂπὸ τῆς ζημίας τῶν χρημάτων ἐγένετο, καὶ τῆς
 τῶν παίδων ἀπωλείας, καὶ τῆς τοῦ σώματος πληγῆς, ἀλλὰ
 τοῦναντίον ἤπερ ἐβουλόμην ἐξέβη, λαμπρότερον ἐποίησα τὸν
 ἐχθρόν, καὶ φαιδρότερον εἰργασάμην.

10 Ἐγὼς ὅσον τῆς θλίψεως τὸ κέρδος, ἀγαπητέ; Καλὸν
 μὲν γὰρ τὸ σῶμα, καὶ ὑγιαῖνον ἦν, πολλῶ δὲ σεμνότερον γέ-
 γονε κατατηθὲν ὑπὸ τῶν τραυμάτων ἐκείνων· ἐπεὶ καὶ ἔρια
 καλὰ μὲν καὶ πρὸ τῆς θαφῆς, ἐπειδὴν δὲ ἀλουργὰ γένηται,
 ἄφαιον προσλαμβάνει τὸ κάλλος, καὶ πολλὴν τὴν εὐπρέπειαν.
 15 Εἰ δὲ μὴ ἀπέδυσεν αὐτόν, οὐκ ἂν ἔγνωμεν τοῦ σιεφανίου
 τὴν εὐεξίαν· εἰ μὴ διέτριψε αὐτοῦ τὸ σῶμα ταῖς ὠτειλαῖς,
 οὐκ ἂν ἀντέλαμψαν ἔνδοθεν αἱ ἀκτῖνες· εἰ μὴ ἐκάδιζεν αὐ-
 τὸν ἐπὶ τῆς κοπρίας, οὐκ ἂν ἔγνωμεν αὐτοῦ τὸν πλοῦτον.
 Οὐδὲ γὰρ οὕτω λαμπρὸς ἐπὶ θρόνου καθήμενος βασιλεύς,
 20 ὡς ἐκεῖνος ἐπὶ τῆς κοπρίας τότε καθήμενος ἦν καὶ περι-
 φανής. Μετὰ μὲν γὰρ τὸν βασιλικὸν θρόνον θάνατος, μετὰ
 δὲ τὴν κοπρίαν ἐκείνην οὐρανῶν βασιλεία.

2. Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἀναλογιζόμενοι ἀνευέγκωμεν ἐκ
 τῆς κατεχούσης ἀθυμίας ἡμᾶς. Καὶ γὰρ ταύτας ὑμῖν παρα-
 25 τίθημι τὰς ἱστορίας, οὐχ ἵνα ἐπαινήτε τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἵνα
 μιμησθε τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν ὑπομονὴν τῶν γενναίων ἐκείνων
 ἀνδρῶν, ἵνα διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν μάθητε, ὅτι οὐδὲν δεινὸν
 τῶν ἀνθρωπίνων δεινῶν, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία μόνον, οὐ πενία,
 οὐ νόσος, οὐχ ὕβρις, οὐκ ἐπήρεια, οὐκ ἀτιμία, οὐ τὸ πάντων
 30 δοκοῦν ἔσχατον εἶναι τῶν κακῶν ὁ θάνατος. Ὄνόματα γὰρ

τὸ σῶμα του; Διατί λοιπὸν ἀνεχώρησες; Διότι ἔγιναν μὲν ὅλα ὅσα ἠθέλησα, λέγει· ἐκεῖνο ὅμως ποῦ κατ' ἐξοχὴν ἤθελα νὰ γίνῃ, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ἔκαμα ὅλα τὰ ἄλλα, αὐτὸ δὲν ἐγένετο· διότι δὲν ἐβλασφήμησε· διότι διὰ νὰ τὸν κάμω νὰ βλασφημήσῃ ἔκαμα ὅλα ἐκεῖνα, λέγει. Ἐφοῦ δὲ αὐτὸ δὲν ἔγινε, οὐδεμία ὠφέλεια μοῦ ἔγινε ἀπὸ τὴν ζημίαν τῶν χρημάτων ποῦ ἔκαμα, ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν τῶν παιδιῶν, καὶ ἀπὸ τὰς πληγὰς τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἔγινε τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ ἤθελα, τὸν ἔκαμα τὸν ἐχθρόν μου λαμπρότερον καὶ ἐνδοξότερον.

Ἐντελήθητι πόσον μεγάλο εἶναι τὸ κέρδος ἐκ τῆς θλίψεως, ἀγαπητέ; Διότι ἦτο ὠραῖον τὸ σῶμα καὶ ὑγιαῖνον, ἔγινε δὲ πολὺ ὠραιότερον, ὅταν κατεκόπη ἀπὸ τὰς πληγὰς ἐκείνας· ἐπειδὴ καὶ τὰ μαλλιά εἶναι καλὰ καὶ πρὸ τῆς βαφῆς, ὅταν ὅμως βαφοῦν πορφυρᾷ παίρνουν ἀνέκφραστον ὠραιότητα. Ἐὰν δὲν ἐξέδυσεν αὐτὸν δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν τὴν καλὴν σωματικὴν κατάστασιν τοῦ νικητοῦ· ἐὰν δὲν τοῦ ἐτροπούσε τὸ σῶμα μὲ τὰς πληγὰς, δὲν θὰ ἔλαμπαν ἀπὸ μέσα αἱ ἀκτίνες· ἐὰν δὲν ἐκάθιζεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κοπρίας, δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν τὸν πνευματικὸν πλοῦτον του. Διότι δὲν εἶναι τόσον λαμπρὸς ὁ βασιλεὺς ποῦ κάθεται ἐπάνω εἰς τὸν θρόνον, ὅσον ἦτο ἐκεῖνος λαμπρὸς καὶ ἐπιφανῆς καθήμενος ἐπὶ τῆς κόπρου. Ἐπειδὴ μετὰ τὸν βασιλικὸν θρόνον εἶναι ὁ θάνατος, μετὰ τὴν κοπρίαν ἐκείνην ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

2. Αὐτὰ ὅλα λοιπὸν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ἅς συνέλθωμεν ἀπὸ τὴν λύπην ποῦ μᾶς κατέχει. Διότι σᾶς παραθέτω αὐτὰς τὰς ἱστορίας, ὅχι διὰ νὰ ἐπαινῆτε ὅσα λέγω, ἀλλὰ διὰ νὰ μιμῆσθε τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ὑπομονὴν τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν, διὰ νὰ μάθετε ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ὅτι τίποτε δὲν εἶναι κακὸν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα κακὰ παρὰ μόνον ἢ ἁμαρτία, οὔτε ἢ πτωχεία, οὔτε ἢ ἀσθένεια, οὔτε ἢ ὕβρις, οὔτε ἢ ζημία, οὔτε ἢ περιφρόνησις, οὔτε αὐτὸ ποῦ θεωρεῖται ὅτι εἶναι τὸ χειρότερον τῶν κακῶν, δηλαδὴ ὁ θάνατος. Διότι εἰς ἐκείνους ποῦ ζοῦν χριστιανικὴν ζωὴν εἶναι

ταῦτά ἐστι μόνον τοῖς φιλοσοφοῦσι, συμφορῶν ὀνόματα, πραγμάτων ἔρημα· ἢ δ' ἀληθῆς συμφορὰ τὸ προσκροῦσαι Θεῷ, καὶ ποιεῖν τι τῶν μὴ δοκούντων αὐτῷ. Τί γὰρ ἔχει δεινὸν ὁ θάνατος, εἶπέ μοι; "Οτι σε ταχύτερον ἐπὶ τὸν εὐδίων λιμένα παραπέμπει, καὶ τὴν ἀτάραχον ἐκείνην ζωὴν; Καὶ γὰρ ἄνθρωπος μὴ ἀποκτείνῃ, αὐτὸς τῆς φύσεως ὁ νόμος ἐπελθὼν, οὐ διαλύει τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ψυχῆς; Καὶ γὰρ μὴ νῦν γένηται τοῦτο, ἔσται μικρὸν ὑστερον, ὃ νῦν δεδοίκαμεν. Καὶ ταῦτα λέγω οὐ προσδοκῶν τι δεινόν, οὐδὲ λυπηρόν·
 10 μὴ γένοιτο· ἀλλὰ ὑπὲρ τῶν δεδοικότων τὸν θάνατον αἰσχυρόμενος.

Τοσαῦτα προσδοκῶν, εἶπέ μοι, ἀγαθὰ, «ἂ μήτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, μήτε οὖς ἤκουσε, μήτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη», ἀναδύη πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ ἀμελεῖς καὶ ὀκνεῖς;
 15 Καὶ οὐκ ὀκνεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ δέδοικας καὶ φρίττεις; Καὶ πῶς οὐκ αἰσχυρόν, ὅτι σὺ διὰ θάνατον ὀδυνᾶσαι, Παῦλος δὲ διὰ τὴν παροῦσαν ἔσιενε ζωὴν; Καὶ Ρωμαίους γράφων ἔλεγεν, ὅτι «Καὶ ἡ κίσις σσιενάζει, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες σσιενάζομεν».

20 Καὶ ταῦτα ἔλεγεν οὐχὶ τῶν παρόντων καταγινώσκων, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ποθῶν. Ἐγευσάμην, φησί, τῆς χάριτος, καὶ οὐ σιέγω τὴν ἀναβολὴν· τὴν ἀπαρχὴν ἔχω τοῦ πνεύματος, καὶ πρὸς τὸ πᾶν ἐπιέγομαι· ἀνέβην εἰς τρίτον οὐρανόν, εἶδον τὴν δόξαν ἐκείνην τὴν ἄρρητον, εἶδον τὰ βασίλεια
 25 τὰ λαμπρά, ἔμαθον τίνων ἀπεισιέρημαι διατριβῶν ἐνιαῦθα, καὶ διὰ ταῦτα σσιενάζω. Εἶπέ γάρ μοι, εἴ τίς σε εἰς βασιλικὰς εἰσήγαγεν αὐλάς, καὶ χρυσὸν ἔδειξε, πάντοθεν ἀπὸ τῶν τοίχων ἀσιράπιοντα, καὶ τὴν ἄλλην εὐπρέπειαν ἅπασαν, εἶτά σε ἐκεῖθεν εἰς καλύβην πένητος εἰσήγαγε, καὶ μετὰ

2. Α' Κορ. 2, 9.

3. Ρωμ. 7, 22-23.

μόνον ὀνόματα, ὀνόματα συμφορῶν, χωρὶς πραγματικὸν περιεχόμενον· ἡ δὲ ἀληθινὴ συμφορὰ εἶναι τὸ νὰ προσκρούσης εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ κάμῃς κάτι ποῦ δὲν ἀρέσει εἰς αὐτόν. Διότι, εἶπέ μου, τί κακὸν προξενεῖ ὁ θάνατος; Τὸ ὅτι σὲ φέρει συντομώτερα εἰς τὸν γαλήνιον λιμένα καὶ τὴν ἀτάραχον ἐκείνην ζωὴν; Διότι καὶ ἂν ἀκόμα δὲν σὲ φονεύσῃ ἄνθρωπος, αὐτὸς ὁ νόμος τῆς φύσεως ἀφοῦ ἔλθῃ δὲν θὰ διαλύσῃ τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ψυχὴν; Καὶ ἂν αὐτὸ ποῦ ἐφοβήθημεν δὲν γίνῃ τώρα, θὰ γίνῃ λίγο ἀργότερα. Καὶ τὰ λέγω αὐτὰ ὄχι προαισθανόμενος κάποιο κακόν, ἢ λυπηρόν· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ μόνον καὶ μόνον, διότι ἐντρέπομαι δι' ἐκείνους ποῦ φοβοῦνται τὸν θάνατον.

Ἐνῶ περιμένεις τόσα ἀγαθὰ «τὰ ὁποῖα οὔτε μάτι εἶδε, οὔτε αὐτὶ ἤκουσε, οὔτε ἀνθρώπινος νοῦς ἐφαντάσθη»² δὲν προθυμοποιεῖσαι νὰ τὰ ἀπολαύσης, ἀλλὰ ἀμελεῖς καὶ εἶσαι τεμπέλης; Καὶ δὲν εἶσαι μόνον τεμπέλης, ἀλλὰ καὶ φοβᾶσαι καὶ φρίττεις; Καὶ πῶς δὲν εἶναι ἄσχημον, ὅτι σὺ ὀδυνᾶσαι διὰ τὸν θάνατον, ὁ Παῦλος δὲ ἀναστενάζε ὄχι διὰ τὸν θάνατον ἀλλὰ διὰ τὴν ζωὴν; Καὶ γράφων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἔλεγεν ὅτι «καὶ ἡ κτίσις ὅλη μαζὶ στενάζει καὶ ἡμεῖς καίτοι ἀπολαύομεν τῶν δωρεῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος στενάζομεν ἀπὸ τὸ βάθος τῶν καρδιῶν μας»³.

Καὶ τὰ ἔλεγεν αὐτὰ ὄχι ἐπειδὴ ἐθεωροῦσεν ὡς κακὸν τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐποθοῦσε τὰ μέλλοντα. Ἐγεύθην, λέγει, τὴν θεῖαν χάριν καὶ δὲν ἀνέχομαι τὴν ἀναβολήν· ἔχω τὰς ἀπαρχὰς τῶν δωρεῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ σπεύδω νὰ τὸ ἀποκτήσω· ἀνέβην εἰς τὸν τρίτον οὐρανόν, εἶδον τὴν δόξαν ἐκείνην τὴν ἀνέκφραστον, εἶδον τὰ λαμπρὰ βασίλεια, ἔμαθα ποῖα πράγματα ἔχω στερηθῆ, παραμένων ἐδῶ, καὶ διὰ τοῦτο στενάζω. Διότι, εἶπέ μου, ἔὰν κάποιος σὲ εἰσαγάγῃ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως καὶ σοῦ δείξῃ χρυσὸν καὶ νὰ ἀπαστράπτουν ἀπὸ παντοῦ οἱ τοῖχοι καὶ ὅλην τὴν ἄλλην λαμπρὰν ἐμφάνισιν, καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ σὲ εἰσαγάγῃ εἰς πτωχικὴν καλύβην καὶ μετ' ὀλίγον χρό-

χρόνον βραχὺν ὑπέσχετο εἰς τὰ βασιλεία ἀπάξειν ἐκεῖνα, καὶ διηνεκῆ δώσειν ἐκεῖ μονήν· ἄρα οὐκ ἔμελλες ἀλύειν, καὶ δυσανασχετεῖν, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ὀλίγας ἡμέρας; Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν οὐρανῶν λογίζου, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, 5 καὶ σιένε μετὰ Παύλου, μὴ διὰ τὸν θάνατον, ἀλλὰ διὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν.

Καὶ δός μοι κατὰ Παῦλον γενέσθαι, φησί, καὶ οὐδέποτε φοβηθῆσομαι θάνατον. Καὶ τί τὸ κωλύον κατὰ Παῦλον γενέσθαι σε, ἄνθρωπε; Οὐχὶ πένης ἦν ἐκεῖνος; οὐχὶ σκηνο- 10 ποιός; οὐκ ἰδιώτης; Εἰ μὲν γὰρ πλούσιος ἦν καὶ εὐγενής, εἶχον ἴσως οἱ πένητες πρὸς τὸν αὐτὸν καλούμενοι ζῆλον, τὴν ἑαυτῶν προβάλλεσθαι πενίαν· νυνὶ δὲ οὐδὲν τούτων ἔχεις εἰπεῖν. Καὶ χειροτέχνης ὁ ἄνθρωπος ἦν, καὶ ἐκ τῶν καθημερινῶν ἀπεσιτρέφειτο πόνων· καὶ σὺ μὲν ἐξ ἀρχῆς τὴν 15 εὐσεβειαν διεδέξω παρὰ πατέρων, καὶ ἐκ πρώτης ἡλικίας τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν ἐνειγράφησ· ἐκεῖνος δὲ καὶ βλάσφημος γέγονε, καὶ διώκτης, καὶ ὑβριστής, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπόρθησεν, ἀλλ' ὅμως οὕτως ἀθρόον μειτεβάλειο, ὡς ἅπαντας ὑπερβαλέσθαι τῆ τῆς προθυμίας σφοδρότητι, καὶ βοᾷ 20 λέγων, «Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ». Ἐκεῖνος τὸν Δεσπότην ἐμιμήσατο, σὺ δὲ τὸν σύνδουλον σὺ μιμῆ, ὁ ἐξ ἀρχῆς ἐν εὐσεβείᾳ τραφεῖς, τὸν ὑσιτερον ἐκ μεταβολῆς προσελθόντα τῆ πίστει;

Οὐκ οἶσθα, ὅτι οἱ ἐν ἁμαρτίαις ὄντες, καὶ ζῶσιν, ἀπέ- 25 θανον; οἱ δὲ ἐν δικαιοσύνῃ ζῶντες, καὶ ἀποθάνωσι, ζῶσι; Καὶ οὐκ ἔμὸς οὗτος ὁ λόγος· ἀπόφασίς ἐστι τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Μάρθαν λέγοντος, «Πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καὶ ἀποθάνῃ, ζήσεται». Μὴ γὰρ μῦθος ἐστι τὰ ἡμέτερα; Εἰ Χριστιανὸς εἶ, πίστευε τῷ Χριστῷ· εἰ πιστεύεις τῷ Χρι- 30 στῷ, διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξόν μοι τὴν πίστιν. Πῶς δὲ ἐπι-

4. Α' Κορ. 11, 1,

5. Ἰω. 11, 25,

νον πάλιν νὰ σὲ ἐπαναφέρῃ εἰς ἐκεῖνα τὰ βασιλικά ἀνάκτορα καὶ νὰ σοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ παραμείνῃς ἐκεῖ πάντα, δὲν θὰ ἐδυσφοροῦσες καὶ ἀνησουχοῦσες ἔστω καὶ ἂν ἔμενες ὀλίγας ἡμέρας; Αὐτὸ νὰ σκέπτεσαι καὶ διὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ νὰ ἀναστενάζῃς μαζὶ μὲ τὸν Παῦλον, ὄχι διὰ τὸν θάνατον, ἀλλὰ διὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν.

Καὶ ἄς γίνω ἐγὼ ὅπως ὁ Παῦλος, λέγει, καὶ οὐδέποτε θὰ φοβηθῶ τὸν θάνατον. Καὶ τί σὲ ἐμποδίζει, ἄνθρωπε, νὰ γίνῃς ὅπως ὁ Παῦλος; Δὲν ἦτο πτωχὸς καὶ ἐκεῖνος; Δὲν ἦτο σκηνοποιός; Δὲν ἦτο ἀπλοῦς πολίτης; Διότι ἐὰν ἦτο πλούσιος καὶ εὐγενὴς ὅταν θὰ προετρέποντο οἱ πτωχοὶ νὰ μιμηθοῦν τὸν ζῆλον αὐτοῦ, θὰ εἶχον νὰ προβάλλουν τὴν πτωχείαν των, τώρα ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἠμπορεῖς νὰ εἰπῆς. Καὶ χειρώναξ ἦτο ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐτρέφετο ἀπὸ τοὺς καθημερινοὺς κόπους του· καὶ σὺ μὲν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς σου διεδέχθης τὴν εὐσέβειαν ἀπὸ τοὺς πατέρας σου καὶ ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἀνετράφης μὲ τὰ ἱερὰ γράμματα· ἐκεῖνος ὅμως ἔγινε καὶ βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστῆς καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἔβλαψε, καὶ ὅμως τόσον ἀπότομα μετεβλήθη, ὥστε ὅλους νὰ τοὺς ὑπερβάλῃ εἰς τὴν προθυμίαν καὶ φωνάζει λέγων· «Γίνεσθε μιμηταί μου καθὼς καὶ ἐγὼ ἔγινα μιμητῆς τοῦ Χριστοῦ»⁴. Ἐκεῖνος ἔγινε μιμητῆς τοῦ Δεσπότου, σὺ δὲ τὸν σύνδουλόν σου δὲν μιμεῖσαι, ὁ ὁποῖος προσῆλθεν εἰς τὴν πίστιν κατόπιν, ἐκ μεταβολῆς, ἐνῶ σὺ ἀνετράφης μὲ εὐσέβειαν ἀπὸ τὴν ἀρχήν;

Δὲν γνωρίζετε ὅτι ὅσοι εὐρίσκονται εἰς τὰς ἀμαρτίας, καὶ ἂν ἀκόμα ζοῦν, ἀπέθανον; Ἐνῶ ὅσοι ζοῦν μὲ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἂν ἀκόμα ἀποθάνουν, ζοῦν; Καὶ δὲν εἶναι ἰδικά μου τὰ λόγια αὐτά. Εἶναι ἀπόφασις τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος λέγει πρὸς τὴν Μάρθαν «ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, καὶ ἂν ἀποθάνῃ σωματικῶς, θὰ ζήσῃ»⁵. Μήπως νομίζεις ὅτι εἶναι παραμύθια ἢ ἰδική μας διδασκαλία; Ἐὰν εἶσαι χριστιανὸς νὰ πιστεύῃς εἰς τὸν Χριστόν· ἐὰν πιστεύῃς εἰς τὸν Χριστὸν δεῖξέ μου διὰ τῶν ἔργων τὴν πίστιν σου. Πῶς δὲ θὰ δείξῃς

δείξῃ διὰ τῶν ἔργων τὴν πίστιν; Ἐὰν καταφρονῆς θανάτου. Καὶ γὰρ καὶ ταύτη διεσιήκαμεν τῶν ἀπίστων· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καλῶς φοβοῦνται τὸν θάνατον, ἀνασιάσεως γὰρ ἐλπίδα οὐκ ἔχουσι· οὐ δὲ ὁ πρὸς βελτίονα ὁδεύων ὁδόν, 5 καὶ περὶ τῆς ἐλπίδος τῆς ἐκεῖ φιλοσοφεῖν ἔχων, ποίαν ἔχοις ἂν συγγνώμην, περὶ ἀνασιάσεως μὲν θαρρῶν, ὁμοίως δὲ τοῖς ἀπιστοῦσι τῇ ἀνασιάσει τὸν θάνατον δεδοικώς.

Ἄλλ' οὐ τὸν θάνατον δέδοικα, φησὶν, οὐδὲ τὸ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ τὸ κακῶς ἀποθανεῖν, τὸ ἀποτιμηθῆναι τὴν κεφαλὴν. 10 Οὐκοῦν ὁ Ἰωάννης κακῶς ἀπέθανεν; Ἀπειμήθη γὰρ· οὐκοῦν ὁ Στέφανος κακῶς ἀπέθανε; Κατελεύσθη γὰρ· καὶ μάρτυρες δὲ πάντες ἀθλίως τὸ καθ' ὑμᾶς ἐτελεύτησαν· ἐπειδὴ οἱ μὲν ἐν πυρί, οἱ δὲ ἐν σιδήρῳ τὸν βίον κατέλυσαν· καὶ οἱ μὲν εἰς πέλαγος, οἱ δὲ εἰς κρημνόν, οἱ δὲ εἰς ὁδόν- 15 τας ἐμπεσόντες θηρίων, οὕτως ἀπέθανον. Οὐ τοῦτό ἐστι τὸ κακῶς ἀποθανεῖν, ἄνθρωπε, τὸ βιαίῳ τελευτῆσαι θανάτῳ, ἀλλὰ τὸ ἐν ἁμαρτίαις ἀποθανεῖν· ἄκουσον γοῦν τοῦ προφήτου περὶ αὐτῶν τούτων φιλοσοφοῦντος καὶ λέγοντος, «Θάνατος ἁμαρτωλῶν πονηρός»· οὐκ εἶπε, θάνατος βίαιος πονη- 20 ρός· ἀλλὰ τί; «Θάνατος ἁμαρτωλῶν πονηρός». Δικαίως μετὰ γὰρ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν κόλασις ἀφόρητος, τιμωρίαι ἀθάνατοι, ὁ σκώληξ ὁ ἰοβόλος, τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, τὸ σκότιος τὸ ἐξώτερον, τὰ δεσμὰ τὰ ἅλυστα, ὁ τῶν ὁδόντων βρυγμός, ἡ θλίψις, ἡ σιανοχωρία, καὶ ἡ αἰώνιος δίκη.

25 3. Ὅταν οὖν τοιαῦτα τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀναμένῃ κακά, τί γένοιτ' ἂν αὐτοῖς ὄφελος, κἂν οἴκοι, κἂν ἐπὶ τῆς ἐαντιῶν κλίνης καταλύσωσι τὴν ζωὴν; Ὡσπερ οὖν τοῖς δικαίοις οὐδὲν ἂν γένοιτο βλάβος, ἐκ τοῦ ξίφει καὶ σιδήρῳ

τὴν πίστιν σου διὰ τῶν ἔργων; Ἐὰν περιφρονῆς τὸν θάνατον. Καθ' ὅσον καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον διαφέρομεν ἀπὸ τοὺς ἀπίστους· διότι ἐκεῖνοι μὲν καλῶς φοβοῦνται τὸν θάνατον, διότι δὲν ἔχουν ἐλπίδα ἀναστάσεως· σὺ ὅμως πού βαδίζεις εἰς καλύτερον δρόμον, καὶ εἶσαι εἰς θέσιν νὰ φιλοσοφῆς περὶ τῆς μελλούσης ἐλπίδος, ποίαν δικαιολογίαν θὰ ἔχης, ἐνῶ πιστεύεις εἰς τὴν ἀνάστασιν, ὁμοίως μὲ τοὺς ἀπιστοῦντας εἰς τὴν ἀνάστασιν φοβᾶσαι τὸν θάνατον;

“Ὅμως δὲν φοβοῦμαι τὸν θάνατον, λέγει, οὔτε τὸ νὰ ἀποθάνω, ἀλλὰ τὸν κακὸν θάνατον, τὴν ἀποκοπὴν τῆς κεφαλῆς. Λοιπὸν ὁ Ἰωάννης εἶχε κακὸν θάνατον; διότι ἀπεκεφαλίσθη· ἢ μήπως ὁ Στέφανος εἶχε κακὸν θάνατον; διότι ἐλιθοβολήθη· καὶ ὅλοι οἱ μάρτυρες κατὰ τὴν γνώμην σου ἀπέθανον μὲ ἄσχημον θάνατον· ἐπειδὴ ἄλλοι μὲν διὰ πυρός, ἄλλοι δὲ διὰ μαχαίρας ἐτελείωσαν τὸν βίον τους· καὶ ἄλλοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἄλλοι εἰς τὸν κρημνόν, ἄλλοι εἰς τὰ στόματα τῶν θηρίων καὶ ἔτσι ἀπέθανον. Δὲν εἶναι τοῦτο κακὸς θάνατος, ἄνθρωπε, τὸ νὰ ἀποθάνῃ κανεὶς μὲ βίαιον καὶ βασανιστικὸν θάνατον, ἀλλὰ κακὸς θάνατος εἶναι τὸ νὰ ἀποθάνῃ κανεὶς εἰς τὰς ἁμαρτίας· ἄκουσε λοιπὸν τὸν προφήτην πού φιλοσοφεῖ περὶ αὐτῶν καὶ λέγει «ὁ θάνατος τῶν ἁμαρτωλῶν εἶναι κακός»⁶. δὲν εἶπε θάνατος βίαιος κακός· ἀλλὰ τί; «Ὁ θάνατος τῶν ἁμαρτωλῶν εἶναι κακός». Δικαίως τὸ εἶπε· διότι μετὰ τὴν ἀποδημίαν ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον, τοὺς περιμένει ἀνυπόφορος κόλασις, τιμωρίαι αἰώνιοι, σκουλίκι φαρμακερόν, ἢ φωτιὰ πού δὲν σβῆνει, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὰ δεσμὰ τὰ ἄλυτα, ὁ τριγμὸς τῶν ὀδόντων, ἢ θλίψις, ἢ στενοχωρία καὶ ἢ αἰώνιος καταδίκη.

3. “Ὅταν λοιπὸν τέτοια κακὰ περιμένουν τοὺς ἁμαρτωλούς, ποία ὠφέλεια ἤμποροῦσε νὰ προκύψῃ δι’ αὐτοὺς ἂν ἀποθάνουν εἴτε εἰς τὸ σπῆτι τους ἢ εἰς τὴν κλίνην τους; Ὅπως βέβαια καὶ εἰς τοὺς δικαίους καμμία ζημία δὲν ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ τὸ ὅτι θὰ τερματίσουν τὴν παροῦσαν ζωὴν

καὶ πρὸς τὴν παροῦσαν ἀποθέσθαι ζωὴν, ὅταν πρὸς τὰ ἀθά-
 νατα μέλλωσιν ἀποδημεῖν ἀγαθὰ. Ἀληθῶς θάνατος ἁμαρτω-
 λῶν πονηρός. Τοιοῦτος ἦν ὁ τοῦ πλουσίου θάνατος, ἐκείνου
 τοῦ τὸν Λάζαρον ὑπεριδόντος, ὃς οἴκοι, καὶ ἐπὶ τῆς κλίνης
 5 καὶ τῶν ἐπιτηδείων παρόντων οἰκεία τελευτῆ καταλύσας
 τὸν βίον, ἀπελθὼν ἀπειτηγανίζετο, οὐδὲ μικρὰν παραμυθίαν
 ἐκ τῆς κατὰ τὸν παρόντα βίον εὐημερίας εὗρεῖν δυνηθεὶς ἐκεῖ.

Ἄλλ' οὐχ ὁ Λάζαρος οὕτως· ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους
 τῶν κυνῶν παρόντων καὶ λειχομένων τὰ τραύματα, βίαιον
 10 θάνατον ὑποσιάς, (τί γὰρ λιμοῦ γένοιτ' ἂν ὀδυνηρότερον;) ἀπελθὼν ἐκεῖ τῶν αἰωνίων ἀπήλαυσεν ἀγαθῶν, ἐντροφῶν
 τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ. Τί τοίνυν παρέβλαψεν αὐτὸν τὸ
 βιαίως ἀποθανεῖν; Τί δὲ τὸν πλούσιον ὦνησε τὸ μὴ βιαίως
 ἀποθανεῖν; Ἄλλ' οὐ τὸ βιαίως, φησὶν, ἀλλὰ τὸ ἀδίκως ἀπο-
 15 θανεῖν δεδοίκαμεν, καὶ τὸ μηδὲν τειτοληκτότας, ὧν ὑποπιευό-
 μεθα, τοῖς ἐαλωκόσι κολασθῆναι παραπλησίως. Τί λέγεις, εἰ-
 πέ μοι; Τὸ ἀδίκως ἀποθανεῖν δέδοικας; Ἀλλὰ δικαίως ἐ-
 βούλου; Καὶ τίς οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς παρὸν
 ἀδίκως ἀποθανεῖν, δικαίως ἐλέσθαι μᾶλλον; Εἰ γὰρ θάνατον
 20 δεδοικέναι χρή, τὸν δικαίως ἡμῖν ἐπιόντα δεδοικέναι χρή,
 ὡς ὅγε ἀδίκως ἀποθανὼν κατ' αὐτὸ τοῦτο κοινωνεῖ τοῖς
 ἁγίοις ἅπασιν.

Οἱ γὰρ πλείους τῶν εὐδοκιμηκότων παρὰ τῷ Θεῷ καὶ
 λαμπράτων, ἄδικον ὑπέστησαν τελευτήν, καὶ πρῶτος ὁ Ἄ-
 25 βελ· οὐ γὰρ δὴ πλημμελήσας εἰς τὸν ἀδελφόν, οὐδὲ λυπήσας
 τι τὸν Κάϊν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν Θεὸν ἐτίμησε, διὰ τοῦτο ἐσφά-
 γη· ὁ δὲ Θεὸς συνεχώρησεν, ἄρα φιλῶν αὐτὸν ἢ μισῶν;
 Εὐδηλον ὅτι φιλῶν, καὶ λαμπρότερον αὐτῷ τὸν στέφανον
 ποιῆσαι βουλόμενος ἀπὸ τῆς ἀδικωτάτης σφαγῆς. Ὁρᾷς

7. Πρὸβλ. Λουκᾶ 16, 19-31.

8. Γεν. 4, 11.

των μὲ ξίφος ἢ μὲ μάχαιραν ἢ μὲ φωτιάν, ἀφοῦ πρόκειται νὰ ἀπέλθουν εἰς τὰ αἰώνια ἀγαθὰ. Πράγματι ὁ θάνατος τῶν ἀμαρτωλῶν εἶναι κακός. Τέτοιος ἦταν ὁ θάνατος τοῦ πλουσίου, ὁ ὁποῖος περιεφρόνησε τὸν Λάζαρον· καὶ ὁ ὁποῖος εἰς τὸ σπῆτι του, ἐπάνω εἰς τὸ κρεβάτι, ἐπὶ παρουσία τῶν συγγενῶν του καὶ μὲ θάνατον ὄχι βίαιον, ὅταν ἐπῆγεν ἐκεῖ ἐτηγανίζετο, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν παραμικρὰν παρηγορίαν ἀπὸ τὴν καλοπέρασιν ποὺ εἶχεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ὅμως δὲν συνέβη τὸ ἴδιον εἰς τὸν Λάζαρον· αὐτὸς ἂν καὶ ἀπέθανε μὲ βίαιον θάνατον (διότι τί ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ ὀδυνηρότερον ἀπὸ τὴν πεῖναν) καὶ ὅταν ἦτο ἐδῶ τοῦ ἔγλειφαν τὰ σκυλιὰ τὰς πληγὰς, ὅταν ἐπῆγεν ἐκεῖ ἀπήλαυσε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, ἐντρυφῶν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ. Λοιπὸν εἰς τί ἔβλαψε τοῦτον τὸ ὅτι ἀπέθανε μὲ βίαιον θάνατον; Καὶ τί ὠφέλησε τὸν πλούσιον τὸ ὅτι δὲν ἀπέθανε μὲ βίαιον θάνατον; Ἀλλὰ δὲν φοβούμεθα, λέγει, τὸν βίαιον θάνατον, ἀλλὰ τὸν ἄδικον θάνατον καὶ νὰ τιμωρηθοῦμε ὅπως οἱ ἔνοχοι, ἐνῶ δὲν ἐκάμαμεν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ μᾶς ὑποπεύονται. Εἶπέ μου, τί λέγεις; Φοβᾶσαι τὸν ἄδικον θάνατον; Ἀλλὰ ἤθελες νὰ ἀποθάνῃς μὲ δίκαιον; Καὶ ποῖος εἶναι τόσον ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος ὁ ὁποῖος ἐνῶ ἤμπορεῖ νὰ ἀποθάνῃ ἄδικα, νὰ προτιμᾷ νὰ ἀποθάνῃ δίκαια; Διότι ἐὰν πρέπει νὰ φοβούμεθα τὸν θάνατον, τὸν δίκαιον πρέπει νὰ φοβούμεθα, διότι αὐτὸς ποὺ θὰ ἀποθάνῃ ἄδικα ἐξ αἰτίας τούτου μετέχει εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀγίων.

Διότι οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐφάνησαν εὐάρεστοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔλαμψαν, ὑπέστησαν ἄδικον θάνατον, καὶ πρῶτος ἐξ αὐτῶν ὁ Ἄβελ· διότι οὔτε ἐπειδὴ ἐζημίωσε τὸν ἀδελφόν του, οὔτε ἐπειδὴ ἐλύπησε εἰς κάτι τὸν Κάϊν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐτίμησε τὸν Θεόν, διὰ τοῦτο ἐσφάγη⁸. ὁ δὲ Θεὸς ἐπέτρεψε τὸν φόνον τοῦτον, διότι ἀγαποῦσεν ἢ ἐμισοῦσε τὸν Κάϊν. Εἶναι εὐνόητον ὅτι ἐπειδὴ τὸν ἀγαποῦσε καὶ ἤθελε ἀπὸ τὴν ἀδικωτάτην αὐτὴν σφαγὴν νὰ τοῦ κάμῃ λαμπρότερον τὸν στέφανον. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι δὲν πρέπει

ὅτι οὐ τὸ θιαίως ἀποθανεῖν δεδοικέναι χροή, ἀλλὰ τὸ ἐν ἁμαρτίαις ἀποθανεῖν; Ὁ Ἄβελ ἀπέθανεν ἀδίκως, ὁ Κάϊν ἔζη σιένων καὶ τρέμων· τίς οὖν, εἶπέ μοι, μακαριώτερος ἦν, ὁ μετὰ δικαιοσύνης ἀναπαυσάμενος, ἢ ὁ ἐν ἁμαρτίαις ζῶν; ὁ ἀδίκως ἀποθανών, ἢ ὁ δικαίως κολαζόμενος.

Βούλεσθε εἶπω πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, πόθεν δεδοίκαμεν θάνατον; Οὐκ ἔτριωσεν ἡμᾶς βασιλείας ἔξως, οὐδὲ ἀνῆψεν ἡμᾶς ὁ τῶν μελλόντων πόθος, ἐπεὶ πάντων ἂν ὑπερίδωμεν τῶν παρόντων, καθάπερ ὁ μακάριος Παῦλος. Καὶ πρὸς 10 τούτοις πάλιν οὐ φοβούμεθα γέενναν, διὰ τοῦτο φοβούμεθα θάνατον· οὐκ ἴσμεν τῆς ἐκεῖ κολάσεως τὸ ἀφόρητον, διὰ τοῦτο τελευτήν ἀντὶ ἁμαρτίας δεδοίκαμεν· ὡς εἰ ἐκεῖνος κατειῖχε τὴν ψυχὴν ἡμῶν ὁ φόβος, οὐδὲ ἐπεισελθεῖν οὗτος ἠδύνατο. Καὶ τοῦτο οὐ πόρρωθέν ποθεν, ἀλλ' οἴκοθεν, καὶ ἐξ αὐτῶν 15 τῶν συμβεβηκότων ἡμῖν, ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἦλθε παρὰ βασιλέως τὰ γράμματα τὴν εἰσφορὰν ταύτην τὴν ἀφόρητον εἶναι δοκοῦσαν κελεύοντα καταθεῖναι, πάντες ἐσιασίαζον, πάντες ἐφιλονείκουν, ἐδυοχέραι- 20 νον, ἠγανάκτιον, πρὸς ἀλλήλους ἀπαντῶντες ἔλεγον· ἀθίωτος ἡμῶν ὁ θίος, ἀνειράπη ἢ πόλις, οὐδεὶς ὑποσιῆναι δυνήσεται τῆς εἰσφορᾶς ταύτης τὸ μέγεθος, καὶ ἥσχαλλον πάντες ὡς περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύοντες. Μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴ συνέβη τὰ τολμηθέντα, καὶ τινες μιαιοὶ καὶ παμμίαροι τοὺς νόμους 25 καταπατήσαντες, τοὺς ἀνδριάντας καθεῖλον, καὶ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων πᾶσιν ἐπεκρέμασαν κίνδυνον, καὶ νῦν περὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς δεδοίκαμεν παροξύναντες τὸν βασιλέα· οὐκ ἔτι λοιπὸν ἡμᾶς ἢ τῶν χρημάτων δάκνει ζημία, ἀλλ' ἕτερα ἀντ' ἐκείνων πάντων ἀκούω λεγόντων· λαβέτω τὴν οὐσίαν ὁ βασιλεύς,

νὰ φοβούμεθα τὸν ἄδικον θάνατον, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀποθάνωμεν μὲ τὰς ἁμαρτίας; Ὁ Ἄβελ ἀπέθανεν ἄδικα, ὁ Κάιν ἐζοῦσεν ἀναστενάζων καὶ τρέμων· λέγε μου λοιπόν, ποῖος ἦτο εὐτυχέστερος, ἐκεῖνος ποὺ ἀνεπαύθη διὰ παντὸς μὲ δικαιοσύνην, ἢ ἐκεῖνος ποὺ ἐζοῦσε μὲ τὴν ἁμαρτίαν;

Θέλετε νὰ εἰπῶ εἰς τὴν ἀγάπην σας διατί φοβούμεθα τὸν θάνατον; Διότι δὲν ἐκυρίευσεν τὴν καρδίαν μας ὁ ἔρως τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, οὔτε ἤναψεν εἰς ἡμᾶς ὁ πόθος τῶν μελλόντων, διότι τότε θὰ περιφρονούσαμεν ὅλοι τὰ παρόντα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Καὶ ἐπὶ πλέον ἐπειδὴ δὲν φοβούμεθα τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς διὰ τοῦτο φοβούμεθα τὸν θάνατον· δὲν γνωρίζομεν τὸ ἀνυπόφορον τῆς ἐκεῖ κολάσεως, διὰ τοῦτο φοβούμεθα τὸν θάνατον ἀντὶ τῆς ἁμαρτίας· διότι ἐὰν κατεῖχε τὴν ψυχὴν μας ὁ φόβος ἐκεῖνος, δὲν θὰ ἤμποροῦσεν ὁ φόβος αὐτὸς οὔτε νὰ εἰσέλθῃ. Καὶ τοῦτο ὄχι μὲ ξένα παραδείγματα ἀλλὰ μὲ γνωστὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συνέβησαν εἰς ἡμᾶς, κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας, θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω.

Διότι ἐπειδὴ ἦλθαν γράμματα ἀπὸ τὸν βασιλέα ποὺ διέτασσον νὰ πληρώσωμεν τὴν εἰσφορὰν ἐκείνην ποὺ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἀνυπόφορος, ὅλοι ἐστασίαζον, ὅλοι ἐφιλονεικοῦσαν, ἐδυσανασχετοῦσαν, ἀγανακτοῦσαν, συναντῶντες ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγον· ἔγινεν ὁ βίος μας ἀβίωτος, ἐκάθη ἡ πόλις, κανεὶς δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ ὑποφέρῃ τὸ μέγεθος τῆς εἰσφορᾶς αὐτῆς καὶ ὅλοι ἀνησυχοῦσαν ὡσὰν νὰ διέτρεχαν τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἐπειτα, ἐπειδὴ συνέβησαν αὐτὰ ποὺ ἀπετολμήθησαν καὶ μερικοὶ ἀχρεῖοι καὶ μάλιστα πάρα πολύ, κατεπάτησαν τοὺς νόμους, ἔσπασαν τοὺς ἀνδριάντας καὶ ἐπεκρέμασαν εἰς ὅλους ἡμᾶς τὸν κίνδυνον τὸν ἔσχατον, καὶ τώρα φοβούμεθα διὰ τὴν ἰδίαν τὴν ζωὴν μας, ἐπειδὴ παρωργίσαμεν τὸν βασιλέα· καὶ τώρα πλέον δὲν μᾶς δαγκώνει πλέον ἢ χρηματικὴ ζημία, διὰ τοῦτο ἄλλα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐλέγοντο, ἀκούω νὰ λέγωνται τώρα· ἄς μᾶς πάρῃ τὴν περιουσίαν ὁ βασιλεύς, εὐχαρίστως ἄς χάσωμεν καὶ τὰ χω-

ἀποστησόμεθα καὶ τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν οὐσιῶν ἀγαπητῶς, μόνον ἂν τὸ σῶμα γυμνόν τις ἡμῖν ὑπόσχηται διασώζειν.

“Ὡσπερ οὖν πρὶν ἢ τὸν τοῦ θανάτου φόβον ἡμῖν ἐπιστῆναι, ἔδακνεν ἡμᾶς ἡ ζημία τῶν χρημάτων, ἐπειδὴ δὲ ἐτολμήθη τὰ παράνομα ταῦτα τολμήματα, ὁ τοῦ θανάτου φόβος ἐπεισελθὼν τὴν ὀδύνην τῆς ζημίας ἀπόθησεν· οὕτως εἰ ὁ τῆς γεέννης φόβος κατειῆχεν ἡμῶν τὰς ψυχάς, οὐκ ἂν ὁ τοῦ θανάτου φόβος κατέσχευεν· ἀλλ’ ὥσπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων, ὅταν δύο ἡμᾶς καιάσχωσιν ὀδύνη, ἡ δυνατωτέρα τὴν καταδεσ-
 10 σιέραν ἀποκρύπτειν εἴωθεν· οὕτω καὶ νῦν ἐγένετο ἂν· εἰ το τῆς μελλούσης κολάσεως δέος ἔμενεν ἐπὶ τῆς ψυχῆς, πάντα ἀνθρώπινον ἀπέκρυψε φόβον.” Ὡστε εἴ τις σπουδάζει διὰ παντὸς μεμνησθαι γεέννης, πάσης καταγελάσαστε τελευτῆς· καὶ τοῦτο οὐ τῆς παρουσίας αὐτὸν ἀπαλλάξαι μόνον ἀγωνίας,
 15 ἀλλὰ κακείνης ἐξαιρήσεται τῆς φλογός. Ὁ γὰρ διὰ παντὸς γέενναν δεδοικώς, οὐδέ ποτ’ εἰς τὸ γεέννης ἐμπεσεῖται πῦρ, τῷ διηνεκεῖ τούτῳ σωφρονιζόμενος φόβῳ. Δότε μοι πρὸς ὑμᾶς εὐκαιρῶς εἰπεῖν νῦν, ἀδελφοί «μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε».

20 Καὶ γὰρ παιδικὸν φοβούμεθα φόβον θάνατον δεδοικότες, ἁμαρτίαν δὲ μὴ δεδοικότες. Καὶ γὰρ τὰ παιδία τὰ μικρὰ προσωπεῖα μὲν δέδοικε, πῦρ δ’ οὐ δέδοικεν· ἀλλ’ ἐὰν βασιαζόμενα τύχη παρὰ λυχνίαν λύχνον ἔχουσαν, ἀπερισκέπτως τὴν χεῖρα ἐπαφήσῃ τῇ λυχνίᾳ καὶ τῇ φλογί· καὶ τὸ μὲν εὐ-
 25 καταφρόνητον φρίττει προσωπεῖον, τὸ δ’ ἀληθῶς φοβερόν οὐ δέδοικε πῦρ· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς θάνατον μὲν δεδοίκαμεν, ὅπερ ἐστὶν εὐκαταφρόνητον προσωπεῖον, ἁμαρτίαν δι’ οὐ δεδοίκαμεν, ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς φοβερόν, καὶ πρὸς δίκην κατεσθίει τὸ συνειδός. Καὶ ταῦτα οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων

ράφια μας καὶ τὴν περιουσίαν μας, ἀρκεῖ νὰ μᾶς ὑποσχεθῆ κάποιος ὅτι θὰ διασώσωμεν μόνον τὸ σῶμα μας γυμνόν.

“Ὅπως λοιπὸν πρὶν ἐμφανισθῆ ὁ κίνδυνος τοῦ θανάτου μᾶς ἐστοίχιζεν ἡ χρηματικὴ ζημία, ὅταν ὅμως συνέβησαν τὰ παράνομα αὐτὰ τολμήματα, καὶ εἰσῆλθεν ἐντός μας ὁ φόβος τοῦ θανάτου ἔδιωξε τὴν λύπην διὰ τὴν ζημίαν τῶν χρημάτων ποῦ θὰ ὑφιστάμεθα, ἔτσι ἐὰν κατεῖχε τὰς ψυχὰς μας ὁ φόβος τῆς γεέννης δὲν θὰ μᾶς κατεκυρίευσεν ὁ φόβος τοῦ θανάτου· καὶ ὅπως εἰς τὰ σώματα, ὅταν μᾶς κυριεύσουν δύο πόνοι, ὁ ἰσχυρότερος συνήθως ἀποκρύπτει τὸν ἀσθενέστερον, ἔτσι καὶ τώρα θὰ ἐγίνετο ἐὰν ὁ φόβος τῆς μελλούσης κολάσεως ἔμενεν εἰς τὴν ψυχὴν, θὰ ἐξηφάνιζε κάθε ἀνθρώπινον φόβον. Ὡστε ἐὰν κανεῖς φροντίζῃ νὰ ἐνθυμηταὶ διαρκῶς τὴν γέενναν, θὰ περιφρονήσῃ κάθε εἶδος θανάτου· καὶ τοῦτο δὲν θὰ τὸν ἀπαλλάξῃ μόνον ἀπὸ τὴν παρούσαν ἀγωνίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν φλόγαν τῆς γεέννης θὰ τὸν ἀπαλλάξῃ. Διότι ἐκεῖνος ποῦ φοβᾶται συνεχῶς τὴν γέενναν τοῦ πυρός, οὐδέποτε θὰ πέσῃ μέσα εἰς τὴν φωτιὰν τῆς γεέννης ἐκείνης, διότι θὰ σωφρονίζεται μὲ τὸν συνεχῆ αὐτὸν φόβον. Ἐπιτρέψατέ μου τώρα νὰ σᾶς εἰπῶ εἰς τὴν κατάλληλον περίπτωσιν «μὴ συμπεριφέρεσθε ὡσὰν νὰ εἴσθε ἀκόμη παιδιὰ ὡς πρὸς τὸ μυαλό, ἀλλὰ νὰ γίνεται νήπια ὡς πρὸς τὴν κακίαν καὶ τὴν ἀθωότητα»⁹.

Διότι ὅταν φοβούμεθα τὸν θάνατον καὶ δὲν φοβούμεθα τὴν ἁμαρτίαν ἔχομεν παιδικὸν φόβον. Καὶ τὰ μικρὰ τὰ παιδιὰ φοβοῦνται τὰς προσωπίδας, δὲν φοβοῦνται ὅμως τὴν φωτιὰν· ἂν ὅμως τύχῃ καὶ βαστάζωνται κοντὰ εἰς λυχνάρι ποῦ ἔχει φωτιά, ἀπλώνουν ἀπερίσκεπτα τὸ χέρι των εἰς τὴν λυχνίαν καὶ τὴν φλόγα· καὶ τὴν μὲν προσωπίδα τὴν φοβοῦνται, τὸ φοβερὸν δὲ πράγματι πῦρ δὲν φοβοῦνται· ἔτσι κάμνομεν καὶ ἡμεῖς, φοβούμεθα τὸν θάνατον, ὁ ὁποῖος ὁμοιάζει μὲ τὸ εὐκαταφρόνητον προσωπεῖον, τὴν ἁμαρτίαν δὲ δὲν τὴν φοβούμεθα, αὐτὴ ποῦ εἶναι πράγματι φοβερὸν πρᾶγμα, καὶ ὡς φωτιὰ κατατρῶει τὴν συνείδησίν μας. Καὶ τοῦτο συμβαί-

φύσεως, ἀλλ' ἐξ ἀνοίας ἡμῖν συμβαίνειν εἶωθεν· ὡς ἐν
 λογιζώμεθα, τί ποί' ἐστὶ θάνατος, οὐδέποι' αὐτὸν δεῖσομεν.

Τί ποί' οὖν ἐστὶ θάνατος; "Ὅπερ ἐστὶν ἱμάτιον ἀποθύ-
 σασθαι καθάπερ γὰρ ἱμάτιον, τὸ σῶμα τῆ ψυχῆ περιέκειται,
 5 καὶ τοῦτο πρὸς βραχὺ διὰ τῆς τελευτιῆς ἀποθέμενοι λαμπρό-
 τερον ἀποληφόμεθα πάλιν. Τί ποιέ' ἐστὶ θάνατος; Ἀποδημία
 πρόσκαιρος, ὕπνος μακρότερος τοῦ συνήθους. "Ὅστιε εἰ δέδοι-
 κας θάνατον, φοβοῦ καὶ ὕπνον· εἰ διὰ τοὺς τελευτιῶντας ἀλ-
 γεῖς, ἄλγησον καὶ διὰ τοὺς ἐσθίοντας καὶ διὰ τοὺς πίνοντας.
 10 "Ὅπερ γὰρ τοῦτο φυσικόν, οὕτω κακεῖνο. Μὴ λυπεῖτω σε
 τὰ τῆς φύσεως, λυπεῖτω σε μᾶλλον τὰ τῆς πονηρᾶς προαιρέ-
 σεως, μηδὲ τὸν τελευτιῶντα πενθήσης, ἀλλὰ πένθησον τὸν ἐν
 ἁμαρτίαις ζῶντα.

4. Βούλει εἶπω καὶ ἑτέραν αἰτίαν, δι' ἣν τὸν θάνατον
 15 δεδοίκαμεν; Οὐ ζῶμεν μετ' ἀκριθείας, οὐκ ἔχομεν συνειδὸς
 ἀγαθόν· ὡς εἰ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἡμᾶς ἂν ἐφόβησεν, οὐ θάνατος,
 οὐ λιμός, οὐ ζημία χρημάτων, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὄντων οὐδέν.
 Τὸν γὰρ ἐν ἀρειῇ ζῶντα οὐδὲν τούτων παραβλάψαι δυνήσε-
 ται, οὐδ' ἀφελέσθαι τὴν ἔνδον ἡδονήν· τὸν γὰρ χρηστικῶς συν-
 20 τρεφόμενον ἐλπίσι οὐδὲν εἰς ἀθυμίαν ἐμβαλεῖν δυνήσεται.
 Τί γὰρ ἐργάσεται τις τοιοῦτο, δι' οὗ τὸν γενναῖον ἄνδρα
 παρασκευάζει λυπεῖσθαι; Χρήματ' ἀφαιρήσεται; Ἀλλ' ἔχει
 πλοῦτον τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἀλλὰ τῆς παιρίδος ἐκβαλεῖ;
 Ἀλλ' εἰς τὴν ἄνω πόλιν σιλεῖ. Ἀλλὰ δεσμὰ περιθήσει; Ἀλλ'
 25 ἔχει τὸ συνειδὸς λελυμένον, καὶ τῆς ἔξωθεν ἀλύσεως οὐκ
 αἰσθάνεται. Ἀλλ' ἀναιρήσει τὸ σῶμα; Ἀλλ' ἀναστήσεται πάλιν
 καὶ καθάπερ ὁ σκιᾶ πικτεύων καὶ τὸν ἀέρα δέρων οὐ-
 δένα πληῆσαι δυνήσεται, οὕτως ὁ τῷ δικαίῳ πολεμῶν σκια-

νει ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἐκ τῆς ἰδικῆς μας ἀπερισκεψίας· διότι ἂν σκεπτώμεθα τί εἶναι ὁ θάνατος οὐδέποτε θὰ τὸν φοβηθοῦμε.

Τί εἶναι λοιπὸν ὁ θάνατος; Εἶναι ὅμοιον πρᾶγμα μὲ τὸ νὰ βγάλῃς τὸ ἔνδυμά σου· διότι ὅπως τὸ ἔνδυμα ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ φορεῖ τὸ σῶμα, καὶ τοῦτο δι' ὀλίγον χρόνον τὸ βγάζομεν διὰ τοῦ θανάτου καὶ θὰ τὸ ξαναφορέσωμεν πάλιν λαμπρότερον. Τί εἶναι λοιπὸν ὁ θάνατος; Ταξίδι προσωρινόν, ὕπνος μακρότερος τοῦ συνήθους. Ὡστε ἂν φοβᾶσαι τὸν θάνατον νὰ φοβᾶσαι καὶ τὸν ὕπνον· ἐὰν λυπᾶσαι δι' αὐτοὺς πού πεθαίνουν, νὰ λυπᾶσαι καὶ δι' αὐτοὺς πού τρώγουν καὶ δι' αὐτοὺς πού πίνουν. Διότι ὅπως αὐτὸ εἶναι φυσικὸν ἔτσι εἶναι καὶ ἐκεῖνο. Ἄς μὴ σὲ λυποῦν τὰ φυσικὰ πράγματα, ἃς σὲ λυποῦν μᾶλλον αὐτὰ πού προέρχονται ἀπὸ τὴν κακὴν προαίρεσιν, οὔτε νὰ πενθῆς δι' αὐτὸν πού ἀπέθανε, ἀλλὰ νὰ πενθήσῃς δι' ἐκεῖνον πού ζεῖ εἰς τὰς ἁμαρτίας.

4. Θέλεις νὰ ἀναφέρω καὶ ἄλλην αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν φοβούμεθα τὸν θάνατον; Εἶναι τὸ ὅτι δὲν ζοῦμε μὲ εὐσέβειαν καὶ δὲν ἔχομεν ἀγαθὴν συνείδησιν· διότι ἐὰν ὑπῆρχον αὐτά, δὲν θὰ μᾶς ἐφόβιζε τίποτε, οὔτε ὁ θάνατος, οὔτε ἡ πείνα, οὔτε ἡ ζημία τῶν χρημάτων, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτά. Διότι ἐκεῖνον πού ζεῖ ἐνάρετα τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν βλάψῃ, οὔτε νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἡδονήν· διότι ἐκεῖνον πού τρέφεται μὲ καλὰς ἐλπίδας, τίποτε δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν ρίψῃ εἰς λύπην. Διότι τί ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ εἰς τὸν γενναῖον ἄνδρα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ διὰ νὰ τὸν ρίψῃ εἰς τὴν λύπην; Θὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ χρήματα; Ὅμως ἔχει πλοῦτον εἰς τὸν οὐρανόν. Θὰ τὸν ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του; Ὅμως θὰ τὸν στείλῃ εἰς τὴν ἄνω πατρίδα. Θὰ τὸν δέσῃ μὲ δεσμά; Ὅμως ἔχει τὴν συνείδησίν του ἐλευθέραν, καὶ δὲν αἰσθάνεται τὰ ἐξωτερικὰ δεσμά. Θὰ τὸν φονεύσῃ; Ὅμως πάλιν θὰ ἀναστηθῇ. Καὶ ὅπως ἐκεῖνος πού κτυπᾷ τὴν σκιάν καὶ δέρνει τὸν ἀέρα κανένα δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ κτυπήσῃ, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πού πολεμᾷ τὸν δίκαιον

μαχεῖ μόνον, καὶ τὴν αὐτοῦ καταλύει δύναμιν, εἰς ἐκεῖνον δὲ οὐδεμίαν πληγὴν ἐναπερεῖσαι δυνήσεται. Δός μοι τοίνυν θαρροῦσαι περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ εἰ θούλει, σήμερόν με κατὰσφαξον, καὶ χάριν εἶσομαί σοι τῆς σφαγῆς, 5 ὅτι με ταχέως εἰς ἐκεῖνα πέμπεις τὰ ἀγαθὰ. Τοῦτο γὰρ ἔστιν ὃ μάλιστα καὶ ἡμεῖς θρηνοῦμεν, φησὶν, ὅτι τῷ πλήθει τῶν ἁμαρτιῶν κωλυόμενοι, τῆς ἐκεῖ βασιλείας οὐκ ἐπιτευξόμεθα.

Οὐκοῦν ἀφείς τὸ θρηνεῖν τὸν θάνατον, θρήνει τὰς ἁ- 10 μαρτίας σου, ἵνα αὐτὰς καταλύσῃς. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἡ λύπη γεγένηται, οὐχ ἵνα ἐπὶ ζημίᾳ χρημάτων, οὐχ ἵνα ἐπὶ θανάτῳ, οὐδ' ἵνα ἐπ' ἄλλῳ τινὶ τῶν τοιούτων ἀλγῶμεν, ἀλλ' ἵνα εἰς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἀναίρεσιν αὐτῇ καταχρώμεθα. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἐκ παραδείγματος ὑμῖν αὐτὸ 15 ποιήσω φανερόν. Τὰ φάρμακα τὰ ἰατρικὰ δι' ἐκεῖνα γεγένηται τὰ πάθη μόνον ἅπερ ἀνελεῖν δύναται, οὐ δι' ἐκεῖνα τὰ μηδὲν ὠφελούμενα παρ' αὐτῶν. Οἷόν τι λέγω· ἔτι γὰρ σαφέστερον ποιῆσαι θούλομαι τὸν λόγον· τὸ φάρμακον τὸ δυνάμενον ὀφθαλμοὺς νοσοῦντας ὠφελεῖν μόνον, ἕτερον δὲ 20 πάθος μηδέν, διὰ τὴν τῶν ὀφθαλμῶν νόσον δικαίως ἂν τις εἴποι γεγενῆσθαι μόνον, οὐ διὰ σιόμαχον, οὐ διὰ χεῖρας, οὐδὲ δι' ἕτερόν τι μέλος. Μειταγάγωμεν τοίνυν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν λύπην, καὶ εὐρήσομεν, ὅτι τῶν ἄλλων μὲν οὐδὲν τῶν συμβαινόντων ἡμῖν ὠφελεῖ, ἁμαρτίαν δὲ διορθοῦται μόνην, 25 εὐδηλον ὅτι διὰ τὴν ταύτης ἀναίρεσιν γεγένηται μόνον.

Ἐπέλθωμεν τοίνυν ἕκαστον τῶν συμπιπτόντων ἡμῖν δεινῶν, καὶ ἐπαγάγωμεν τὴν ἀθυμίαν, καὶ ἴδωμεν τί κέρδος ἀπὸ ταύτης γίνεται. Ἐζημιώθη τις χρήματα; Ἐλυπήθη, εὐ

ἄνθρωπον ματαιοπονεῖ μόνον καὶ καταναλίσκει τὴν δύναμίν του καὶ εἰς ἐκεῖνον οὐδεμίαν πληγὴν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἐπιφέρῃ. Κάμε εἰς ἐμὲ νὰ ἔχω θάρρος καὶ πίστιν περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ ἐὰν θέλῃς σήμερα νὰ μὲ σφάξῃς, θὰ σοῦ χρεωστῶ καὶ χάριν διὰ τὴν σφαγὴν, διότι μὲ στέλνεις γρήγορα πρὸς ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ. Διότι τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν θρηνοῦμεν, λέγει, τὸ ὅτι ἐμποδιζόμενοι λόγῳ τῶν πολλῶν ἁμαρτιῶν δὲν θὰ ἀξιωθῶμεν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας.

Λοιπὸν ἄφησε τὸν θρηῆνον διὰ τὸν θάνατον καὶ νὰ θρηνηῖς διὰ τὰς ἁμαρτίας σου, διὰ νὰ τὰς ἐξαλείψῃς. Διότι διὰ τοῦτο ἔχει γίνεαι ἡ λύπη, ὄχι διὰ νὰ λυπούμεθα διὰ χρηματικὴν ζημίαν, οὔτε διὰ τὸν θάνατον, οὔτε διὰ κάτι ἄλλο ὅμοιον μὲ αὐτά, ἀλλὰ διὰ νὰ λυπούμεθα διὰ τὰς ἁμαρτίας μας διὰ νὰ συγχωρηθοῦν. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθὲς θὰ σᾶς τὸ κάμω γνωστὸν ἐκ τοῦ κατωτέρω παραδείγματος. Τὰ φάρμακα τὰ ἰατρικὰ ἔχουν γίνεαι δι' ἐκεῖνα τὰ νοσήματα μόνον τὰ ὁποῖα ἠμποροῦν νὰ θεραπεύσουν, καὶ ὄχι δι' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα καμμίαν θεραπείαν δὲν ἐπιδέχονται ἀπὸ αὐτά. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μὲ αὐτὰ πού λέγω, διότι θέλω νὰ κάμω σαφέστερον τὸν λόγον τοῦτον· τὸ φάρμακον τὸ ὁποῖον ἠμπορεῖ νὰ ὠφελήσῃ μόνον τοὺς ὀφθαλμοὺς πού νοσοῦν καὶ καμμίαν ἄλλην πάθησιν, δικαίως θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς ὅτι ἔχει γίνεαι μόνον διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ὀφθαλμῶν, ὄχι διὰ τὸν στόμαχον, οὔτε διὰ τὰ χέρια, οὔτε διὰ κανένα ἄλλο μέλος τοῦ σώματος. Ἄς μεταφέρωμεν λοιπὸν τὸν λόγον εἰς τὴν λύπην καὶ θὰ ἀντιληφθοῦμεν ὅτι εἰς κανένα ἄλλο, ἀπὸ ὅσα μᾶς συμβαίνουν, δὲν μᾶς ὠφέλει, παρὰ μόνον εἰς τὸ νὰ διορθώσωμεν τὰς ἁμαρτίας μας, ἄρα εἶναι φανερὸν ὅτι αὐτὴ γίνεται μόνον διὰ τὴν ἐξάλειψιν αὐτῶν.

Λοιπὸν ἂς ἐξετάσωμεν κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ κακὰ πού μᾶς συμβαίνουν χωριστὰ καὶ ἂς προσθέσωμεν εἰς αὐτὰ τὴν λύπην καὶ ἂς ἰδοῦμε τί ὠφέλεια προέρχεται ἐξ αὐτῆς. Ἐπαθε κάποιος ζημίαν χρηματικὴν; Ἐλυπήθη, ὅμως ἡ λύπη δὲν

διώρθωσε τὴν ζημίαν. Ἐπέβαλέ τις υἷόν; Ἦλγησεν, οὐκ ἀνέσκησε τὸν νεκρόν, οὐδὲ τὸν ἀπελθόντα ὠφέλησεν. Ἐμαστιγώθη τις, ἐρραπίσθη, ὑβρίσθη; Ἐλυπήθη, τὴν ὑβρίν οὐκ ἀνεκαλέσατο. Ἀρρωσία τις περιέπεσε, καὶ νόσῳ χαλεπωιά-
 5 τη; Ἠθύμησε, τὴν νόσον οὐκ ἀνεῖλεν, ἀλλὰ καὶ χαλεπωιερὰν ἐποίησεν. Ὅρας ἐπ' οὐδενὶ τούτων ὠφελοῦσάν τι τὴν λύπην; Ἡμαρτίε τις, ἐλυπήθη; Τὴν ἁμαρτίαν ἐξηφάνισεν, ἔλυσε τὸ πλημμέλημα.

Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἀπὸ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Κυρίου·
 10 περὶ γὰρ τινος ἡμαρτηκότιος διαλεγόμενος ἔλεγε· «Δι' ἁμαρτίαν βραχύ τις ἐλύπησα αὐτόν, καὶ εἶδον ὅτι ἐλυπήθη, καὶ ἐπορεύθη σιγγρός, καὶ ἰασάμην τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔφη· «Ἡ δὲ κατὰ Θεὸν λύπη μειάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται». Οὐκοῦν ἐπειδὴ
 15 σαφῶς ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ὅτι οὔτε ζημίαν χρημάτων, οὐδ' ὑβρίν, οὔτ' ἐπήρειαν, οὔτε μάστιγας, οὔτ' ἀρρωσίαν, οὔτε θάνατον, οὔτ' ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐπενεχθεῖσα λύπη διορθῶσαι δύναται ἄν, ἀλλ' ἁμαρτίαν ἀφανίσει μόνην, καὶ ταύτης ἐστὶν ἀναιρετική, εὐδελον, ὅτι διὰ ταύτην ἐγένετο μόνην·
 20 μηκέτι οὖν ἐπὶ ζημίᾳ χρημάτων ἀλγῶμεν, ἀλλ' ὅταν ἁμαρτάνωμεν, ἀλγῶμεν μόνον. Πολὺ γὰρ τὸ κέρδος ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς λύπης. Ἐζημιώθη; Μὴ ἀθυμήσης, οὐδὲ γὰρ ὠφελήσεις. Ἡμαρτίες; Ἀλυπήθητι, ὄφελος γὰρ καὶ σκόπει σύνεσιν Θεοῦ καὶ σοφίαν.

25 Δύο ταῦτα ἔτεκεν ἡμῖν ἡ ἁμαρτία, λύπην καὶ θάνατον. «Ἡ γὰρ ἂν ἡμέρα φάγη», φησί, «θανάτω ἀποθανῆ»· καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα, «Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα». Καὶ δι' ἀμφοτέρων τούτων τὴν ἁμαρτίαν ἀνεῖλε, καὶ ὑπὸ τῶν τέκνων

10. Ἦσ. 57, 17-18.

11. Β' Κορ. 7, 10.

12. Γεν. 2, 17.

13. Γεν. 3, 16.

διώρθωσε τὴν ζημίαν. Ἐχασε κάποιος τὸ παιδί του; Ἐπόνεσεν, ὅμως ὁ πόνος του δὲν ἀνέστησε τὸν νεκρόν, οὔτε καὶ ὠφέλησε τὸν ἀποθανόντα. Ἐμαστιγώθη κάποιος, ἐρραπίσθη, ὑβρίσθη; Ἐλυπήθη, ἀλλὰ δὲν ἐξήλειψε τὴν ὕβριν. Περιέπεσε κάποιος εἰς ἀρρώστειαν καὶ εἰς πολὺ σοβαρὰν ἀσθένειαν; Ἐλυπήθη, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἀπεμάκρυνε τὴν νόσον, ἀλλὰ ἔγινε καὶ χειρότερα. Βλέπεις ὅτι εἰς τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν προξενεῖ καμμίαν ὠφέλειαν ἢ λύπη; Ἠμάρτησε κάποιος; Ἡ λύπη ἐξηφάνισε τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἐξήλειψε τὸ παράπτωμα.

Ἀπὸ ποῦ φαίνεται τοῦτο; Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ὁμιλῶν περὶ ἐνὸς ποῦ ἠμάρτησεν ἔλεγεν· «Ἔνεκα τῆς ἁμαρτίας του τὸν ἐλύπησα ἐπ' ὀλίγον, καὶ εἶδα ὅτι ἐλυπήθη καὶ ἐβάδιζε σκυθρωπὸς καὶ τὸν ἐθεράπευσα»¹⁰. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Διότι ἡ κατὰ Θεὸν λύπη κατεργάζεται τὴν εἰλικρινῆ μετάνοιαν, διὰ τὴν ὁποίαν ποτὲ δὲν θὰ μεταμεληθῆ ὁ λυπούμενος»¹¹. Ἐπειδὴ λοιπὸν σαφῶς ὁ λόγος ἀπέδειξεν ὅτι οὔτε χρηματικὴν ζημίαν, οὔτε ὕβριν, οὔτε βλάβην, οὔτε μαστίγωμα, οὔτε ἀσθένειαν, οὔτε θάνατον, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ ἠμπορεῖ νὰ διορθώσῃ ἢ λύπη μας δι' αὐτά, ἀλλὰ μόνον νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὅτι εἶναι καταστροφικὴ μόνον αὐτῆς, εἶναι φανερόν ὅτι ἔγινε μόνον δι' αὐτὴν· λοιπὸν ἄς μὴ ὑποφέρωμεν διὰ ζημίας χρημάτων, ἀλλ' ὅταν ἁμαρτάνωμεν, τότε μόνον νὰ λυπούμεθα. Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι πολὺ μέγαλο τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν λύπην. Ἐζημιώθης; Μὴ λυπηθῆς, διότι δὲν θὰ ὠφελῆθῃς εἰς τίποτε. Ἠμάρτησες; Λυπήσου, διότι θὰ ὠφελῆθῃς· καὶ πρόσεξε νὰ ἰδῆς τὴν σύνεσιν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ.

Δύο κακὰ ἐγέννησεν εἰς ἡμᾶς ἡ ἁμαρτία, τὴν λύπην καὶ τὸν θάνατον. Διότι λέγει «κατὰ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ φάγῃ θὰ ἀποθάνῃς»¹²· καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα λέγει· «μὲ λύπας θὰ γεννᾷς τὰ τέκνα σου»¹³. Καὶ διὰ τῶν δύο τούτων κατήργησε τὴν ἁμαρτίαν καὶ παρεσκεύασε τὴν κατα-

τὴν μητέρα ἀπολέσθαι παρεσκεύασεν. Ὅτι γὰρ μετὰ τῆς λύπης καὶ θάνατος ἁμαρτίαν ἀναιρεῖ, δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ τῶν μαρτύρων, δῆλον δὲ καὶ ἐξ ὧν ὁ Παῦλος εἶπε πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας, οὕτω λέγων· «Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ
 5 καὶ ἀσθενεῖς ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί»· ἐπειδὴ ἁμαρτάνετε, φησί, τελευτᾶτε, ὥστε τῇ τελευτῇ τὰ ἁμαρτήματα διαλύσασθαι. Ἐπήγαγε γοῦν λέγων· «Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διακρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα, κρινόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν». Καὶ
 10 καθάπερ ὁ σκώληξ ἀπὸ τοῦ ξύλου τίκειται, καὶ κατεσθίει τὸ ξύλον, καὶ σὴς κατεσθίει τὸ ἔριον παρ' αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχων· οὕτω λύπη καὶ θάνατος ἐτέχθησαν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ κατέφαγον τὴν ἁμαρτίαν.

Μὴ τοίνυν φοβώμεθα θάνατον, ἀλλὰ φοβώμεθα ἁμαρτίαν
 15 μόνον, καὶ δι' ἐκείνην ἀλγῶμεν. Καὶ ταῦτα λέγω ὑμῖν δεινόν τι προσδοκῶν, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ φοβουμένους ὑμᾶς οὕτως ἀεὶ διακεῖσθαι θέλων, καὶ τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμον ἐπὶ τῶν ἔργων πληροῦν· «Ἐὰν γὰρ τις μὴ ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσῃ μου», φησὶν, «οὐκ ἔστιν ἐμοῦ ἄξιος».
 20 Τοῦτο δ' ἔλεγεν οὐχ ἵνα ξύλον βασιάζωμεν ἐπὶ τῶν ὤμων, ἀλλ' ἵνα τὸν θάνατον ἀεὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχωμεν.

Καθάπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος καθ' ἡμέραν ἀπέθνησκε, καὶ κατεγέλα τῆς τελευτῆς, καὶ τοῦ παρόντος ὑπερεώρα θείου. Καὶ γὰρ σιραιώτης εἶ, καὶ διηνεκῶς ἐπὶ τῆς παρατάξεως
 25 ἕστηκας· σιραιώτης δὲ θάνατον δεδοικώς, οὐδὲν οὐδέποι' ἐργάσεται γενναῖον· ὥπερ οὖν οὐδὲ Χριστιανὸς ἄνθρωπος κινδύνους φοβούμενος ἐργάσεται τι μέγα καὶ θαυμασιόν, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ εὐχείρωτος ἔσται· ἀλλ' οὐχ

14. Ἐννοεῖ ὅτι ἡ ἁμαρτία εἶναι ἡ μητέρα τῆς λύπης καὶ τοῦ θανάτου· ἡ λύπη ὅμως, πὺν εἶναι τέκνον τῆς ἁμαρτίας, ἐξαφανίζει τὴν ἁμαρτίαν, διότι ὁ λυπούμενος καὶ μετανοῶν διὰ τὰ ἁμαρτήματά του σώζεται.

15. Α' Κορ. 14, 30.

16. Α' Κορ. 11, 31-32.

17. Ματθ. 10, 38.

στροφὴν τῆς μητέρας διὰ τῶν τέκνων της¹⁴. Τὸ ὅτι δὲ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν λύπην καὶ ὁ θάνατος ἐξαλείφει τὴν ἁμαρτίαν, φαίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως, φαίνεται καὶ ἐξ ὅσων ὁ Παῦλος εἶπε πρὸς αὐτοὺς πού ἁματράνουν, λέγων τὰ ἐξῆς· «Διὰ τοῦτο μεταξὺ σας εἶναι πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοὶ καὶ ἄρκετοὶ ἀπέθανον»¹⁵. ἐπειδὴ, λέγει, ἁμαρτάνετε, ἀποθνήσκετε, ὥστε διὰ τοῦ θανάτου νὰ ἐξαλείψετε τὰς ἁμαρτίας σας. Καὶ προσέθεσε, λέγων· ἐὰν ἐξητάζαμεν τὸν ἑαυτὸν μας μὲ προσοχὴν καὶ μετανουόσαμε διὰ τὰ ἁμαρτήματά μας, δὲν θὰ κατεδικαζόμεθα. Τιμωρούμενοι δὲ τώρα ὑπὸ τοῦ Κυρίου, παιδαγωγούμεθα πρὸς μετάνοιαν καὶ διόρθωσιν, διὰ νὰ μὴ καταδικασθῶμεν ὀριστικῶς εἰς ἀπώλειαν μαζὶ μὲ τὸν κόσμον τῆς ἁμαρτίας»¹⁶. Καὶ ὅπως ὁ σκώληξ γεννᾶται ἀπὸ τὸ ξύλον καὶ κατατρώγει τὸ ξύλον, καὶ ὁ σκόρος κατατρώγει τὸ μαλλί, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν ἀρχὴν του, ἔτσι καὶ ἡ λύπη καὶ ὁ θάνατος ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ κατέφαγαν τὴν ἁμαρτίαν.

Ἄς μὴ φοβούμεθα, λοιπόν, τὸν θάνατον, ἀλλὰ νὰ φοβούμεθα μόνον τὴν ἁμαρτίαν καὶ δι' ἐκείνην νὰ λυπούμεθα. Καὶ λέγω αὐτὰ ὄχι διότι περιμένω κάποιο κακό, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ ἐπειδὴ θέλω νὰ φοβῆσθε καὶ πάντοτε νὰ διάκεισθε ἔτσι, καὶ νὰ δείχνετε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ ἐμπράκτως· «Διότι ἐὰν ἓνας δὲν σηκώσῃ τὸν σταυρὸν του καὶ δὲν μὲ ἀκολουθήσῃ» λέγει «δὲν ἀξίζει δι' ἐμέ»¹⁷. Ἔλεγε δὲ τοῦτο ὄχι διὰ νὰ βαστάζωμεν ἐπὶ τῶν ὤμων ξύλον ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχωμεν πάντοτε τὸν θάνατον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας.

Ὅπως λοιπόν καὶ ὁ Παῦλος ἀπέθνησκε καθημερινῶς καὶ δὲν ὑπελόγιζε τὸν θάνατον καὶ περιφρονοῦσε τὸν παρόντα βίον. Διότι εἶσαι στρατιώτης καὶ συνεχῶς ἴστασαι εἰς τὴν στρατιωτικὴν παράταξιν· στρατιώτης δὲ πού φοβᾶται τὸν θάνατον, οὐδέποτε θὰ ἠμπορέσῃ νὰ κάμῃ κάποια γενναίαν πράξιν· ὅπως λοιπόν καὶ εἰς τὸν χριστιανὸν πού φοβᾶται τοὺς κινδύνους, δὲν θὰ κάμῃ κανένα μεγάλο καὶ θαυμαστὸν ἔργον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλέον θὰ εἶναι εὐάλωτος εἰς

ὁ τολμήτης καὶ μεγαλόφρων, ἀλλ' ἀνάλωτος μένει καὶ ἀκα-
 ταγώνιστος. Καθάπερ οὖν οἱ παῖδες οἱ τρεῖς μὴ φοβηθέν-
 τες τὸ πῦρ, ἔφυγον τὸ πῦρ· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἂν μὴ φοβηθῶ-
 μεν θάνατον, διαφευξόμεθα θάνατον. Οὐκ ἐφοβήθησαν δὲ τὸ
 5 πῦρ, οὐ γὰρ ἔγκλημα τὸ καῆναι· ἀλλὰ ἐφοβήθησαν τὴν ἀ-
 μαρτίαν, ἔγκλημα γὰρ τὸ ἀσεβῆσαι. Τούτους καὶ ἡμεῖς ζη-
 λώσωμεν, καὶ τοὺς κατ' ἐκείνους ἅπαντας, καὶ μὴ φοβώ-
 μεθα κινδύνους, καὶ διαφευξόμεθα κινδύνους.

5. «Οὐκ εἰμὶ μὲν γὰρ προφήτης, οὐδ' υἱὸς προφήτου»,
 10 τὸ μέντοι μέλλον μετ' ἀκριθείας ἐπίσταμαι, καὶ μεγάλη καὶ
 λαμπρᾷ βοῇ τῆ φωνῆ, ὅτι εἰ μεταβαλλοίμεθα, καὶ τινα ἐπι-
 μέλειαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ποιησόμεθα, καὶ τῆς πονηρίας
 ἀποσιῶμεν, οὐδὲν ἀηδὲς ἔσται καὶ λυπηρόν. Καὶ τοῦτο οἶδα
 σαφῶς ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἀφ' ὧν, καὶ
 15 εἰς ἄνδρας, καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη, καὶ δήμους ὀλοκλήρους
 ἐποίησε. Καὶ γὰρ καὶ τῆ Νινευϊτῶν ἠπείλησε πόλει, καὶ
 εἶπεν, «Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευτὶ καταστραφήσεται».
 Τί οὖν, εἶπέ μοι, καισιράφη ἡ Νινευτὶ, καὶ ἀνειράπη ἡ
 πόλις; Τούναντίον μὲν οὖν ἅπαν, καὶ ἀνέσιτη, καὶ λαμπρο-
 20 τέρα γέγονε, καὶ χρόνος τοσοῦτος διελθὼν τὴν δόξαν αὐτῆς
 οὐκ ἠφάνισεν, ἀλλὰ πάντες αὐτὴν ἄδομεν ἔτι, καὶ νῦν θαυ-
 μάζομεν, ὅτι λιμὴν τις ἄριστος ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου τοῖς
 ἁμαρτιάνουσιν ἅπασι γέγονεν, οὐκ ἀφιείσα εἰς ἀπόγνωσιν
 ἐμπεσεῖν, ἀλλὰ καλοῦσα ἅπαντας εἰς μετάνοιαν, καὶ δι' ὧν
 25 ἔπραξε, καὶ δι' ὧν ἀπήλαυσε τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, πεί-
 θουσα μηδέ ποτε τῆς οἰκειάς ἀπογινώσκειν σωτηρίας, ἀλλὰ
 βίον ἄριστον ἐπιδεικνυμένους, καὶ τὴν ἀγαθὴν ἐλπίδα προ-
 βαλλομένους θαρρεῖν περὶ τοῦ τέλους ὡς ἐσομένου πάντως

18. Ἄμωσ 3, 14.

19. Ἰω. 3, 4.

ὅλα· ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον μὲ τὸν τολμηρὸν καὶ τὸν μεγαλόφρονα, ἀλλὰ αὐτὸς παραμένει ἀκατανίκητος καὶ ἀκαταγώνιστος. Ὅπως λοιπὸν οἱ τρεῖς παῖδες ποὺ δὲν ἐφοβήθησαν τὸ πῦρ, ἀπέφυγον τὸ πῦρ, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἂν δὲν φοβηθῶμεν τὸν θάνατον, θὰ ἀποφύγωμεν τὸν θάνατον. Δὲν ἐφοβήθησαν δὲ τὸ πῦρ, διότι δὲν ἦτο ἔγκλημα τὸ νὰ καοῦν· ἀλλὰ ἐφοβήθησαν τὴν ἁμαρτίαν, διότι ἦτο ἔγκλημα ἢ ἀσέβεια. Αὐτοὺς ὅλους καὶ ἡμεῖς ἄς ζηλεύσωμεν, καὶ ἐκείνους ποὺ ἦσαν ὅμοιοι μὲ αὐτούς, καὶ ἄς μὴ φοβούμεθα τοὺς κινδύνους, καὶ θὰ διαφύγωμεν τοὺς κινδύνους.

5. «Διότι δὲν εἶμαι προφήτης, οὔτε υἱὸς προφήτου»¹⁸, γνωρίζω ὅμως μὲ ἀκρίβειαν τὸ μέλλον καὶ μὲ μεγάλην καὶ λαμπρὰν φωνὴν φωνάζω, ὅτι ἐὰν θέλωμεν νὰ μεταβληθῶμεν καὶ νὰ φροντίσωμεν διὰ τὴν ψυχὴν μας καὶ νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν πονηρίαν, κανένα δυσάρεστον καὶ λυπηρὸν δὲν θὰ μᾶς συμβῆ. Καὶ τοῦτο τὸ γνωρίζω σαφῶς ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔκαμε καὶ εἰς ἄνδρας καὶ εἰς πόλεις καὶ εἰς τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὀλόκληρους λαούς. Διότι καὶ τὴν πόλιν τῶν Νινευϊτῶν ἠπείλησε καὶ εἶπε «Ἀκόμη τρεῖς ἡμέραι καὶ ἡ Νινευῖ θὰ καταστραφῆ»¹⁹. Τί λοιπὸν, εἶπέ μου, κατεστράφη ἡ Νινευῖ, καὶ ἀνετράπη ἡ πόλις; Τὸ ἀντίθετον ἐντελῶς συνέβη, ἡ πόλις καὶ ἀνωρθώθη καὶ ἔγινε λαμπροτέρα, καὶ παρ' ὅτι ἐπέρασεν τόσος χρόνος τὴν δόξαν αὐτῆς δὲν τὴν ἐξηφάνισεν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ σήμερον ὅλοι τὴν τραγουδοῦμεν καὶ τὴν θαυμάζομεν, διότι ἔκτοτε ἔγινεν ἄριστον λιμάνι εἰς ὅλους τοὺς ἁμαρτάνοντας, διότι δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ ἐμπέσουν εἰς ἀπελπισίαν, ἀλλὰ τοὺς καλεῖ ὅλους εἰς μετάνοιαν, καὶ δι' ὅσων ἔπραξε καὶ δι' ὅσων ἀπήλαυσε τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, πείθει ὅλους ποτὲ νὰ μὴ ἀπελπίζωνται διὰ τὴν σωτηρίαν των, ἀλλὰ νὰ δεικνύουν βίον ἄριστον καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεὸν νὰ ἔχουν θάρρος πρὸς τὸν Θεὸν ὅτι τὸ τέλος των θὰ εἶναι ὅπωςδήποτε καλόν. Διότι ποῖος δὲν θὰ ἀνυψωθῆ ψυχικῶς,

χορησιού. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀνασπασίη, τὸ καὶ ἐκείνους παρὰ
δειγμα ἀκούων, κἄν πάντων νωθρότατος εἴη;

Εἴλετο γοῦν τὴν ἑαυτοῦ πρόρρησιν διαπεσεῖν ὁ Θεός,
καὶ μὴ διαπεσεῖν τὴν πόλιν μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἢ προφητεία
5 διέπεσεν. Εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς αὐτῆς πονηρίας τῶν ἀνθρώ-
πων μερόντων οὐκ ἐξέβη εἰς ἔργον τὰ τῆς ἀποφάσεως, εἴ-
χεν ἴσως ἂν τις ἐγκαλεῖν τοῖς εἰρημένοις· εἰ δὲ μεταβαλλο-
μένων αὐτῶν καὶ τῆς αἰτίας ἀποσιάντων ἀπέσιη καὶ τῆς
ὀργῆς ὁ Θεός, τίς δυνήσεται λοιπὸν ἐπιλαβέσθαι τῆς προ-
10 φητείας, καὶ καταγνῶναι ψεῦδος τῶν εἰρημένων; Καὶ γὰρ
τὸν νόμον, ὃν ἔθηκεν ὁ Θεός διὰ τοῦ προφήτου πᾶσιν ἀνθρώ-
ποις διαλεγόμενος, τοῦτον καὶ τότε διετήρησε. Τίς οὖν ἐστὶν
ὁ νόμος; «Πέρασ λαλήσω», φησὶν, «ἐπὶ ἔθνος καὶ ἐπὶ βασι-
λείαν τοῦ ἐκρίζου ἀτιούς, καὶ κατασκάπτειν καὶ ἀπολλύειν·
15 καὶ ἔσται, ἂν μετανοήσωσιν ἀπὸ τῆς κακίας, μετανοήσω
καὶ ἐγὼ ἀπὸ τῆς ὀργῆς, ἧς ἐλάλησα ποιῆσαι αὐτοῖς».

Τοῦτον τοίνυν φυλάτιον τὸν νόμον, μεταβαλομένους ἔ-
σωσε, καὶ ἀποσιάντας τῆς κακίας ἀπήλλαξε τῆς ὀργῆς. Ἦ-
δει τῶν βαρβάρων τὴν ἀρετήν, διὰ τοῦτο τὸν προφήτην καί-
20 πειγεν· οὕτω καὶ τότε ἔδονεῖτο ἢ πόλις, τῆς προφητικῆς ἀ-
κούουσα φωνῆς, ἀλλ' οὐδὲν παρεβλάβη, ἀλλὰ καὶ ὠφελήθη
παρὰ τοῦ φόβου. Ὁ γὰρ φόβος ἐκεῖνος τὴν σωτηρίαν ἔτεκεν·
ἢ ἀπειλὴ τὸν κίνδυνον ἔλυσεν ἢ τῆς καταστροφῆς ἀπόφασις
τὴν καταστροφὴν ἔστησεν. Ὡ καινοῦ καὶ παραδόξου πρά-
25 γματος· ἀπόφασις θάνατον ἀπειλοῦσα ζωὴν ἔτεκεν.

Ἀπόφασις μετὰ τὸ ἐξενεχθῆναι, τότε ἄκυρος γέγονεν
ἀπεναντίας τοῖς ἔξωθεν δικάζουσιν· ἐπὶ μὲν γὰρ τούτων τὸ
προενεχθῆναι τὴν ψῆφον εἰς μέσον κυρία ποιεῖ τὴν ψῆφον
γενέσθαι, ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ τοῦναντίον τὸ προενεχθῆναι τὴν

ὅταν ἀκούσῃ τὸ παράδειγμά των καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι ὁ νωθρότερός ὄλων;

Ἐπρωτίμησε λοιπὸν ὁ Θεὸς νὰ μὴ ἐπαληθεύσῃ ἡ πρόρρησις του καὶ νὰ μὴ καταστραφῇ ἡ πόλις· μᾶλλον δὲ οὔτε ἡ προφητεία διεψεύσθη. Διότι ἐὰν μὲν οἱ ἄνθρωποι ἔμεναν εἰς τὴν ἰδίαν πονηρίαν καὶ δὲν θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ, θὰ ἤμποροῦσε ἴσως κάποιος νὰ κατηγορήσῃ ὅτι δὲν ἐπραγματοποιήθη· ἐὰν ὅμως ἐπειδὴ αὐτοὶ μετεβλήθησαν ἠθικῶς, καὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν αἰτίαν πού ἐπροκάλεσε τὴν προφητείαν, ἀπεμάκρυνε καὶ ὁ Θεὸς τὴν ὀργὴν του ἀπὸ αὐτούς, ποῖος θὰ ἤμπορέσῃ νὰ κατηγορήσῃ τὴν προφητείαν καὶ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἦσαν ψέματα ὅσα ἐλέχθησαν ὑπ' αὐτῆς; Διότι καὶ τὸν νόμον, τὸν ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔθεσεν ὁ Θεὸς εἰς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, ὁμιλῶν διὰ τοῦ προφήτου, αὐτὸν ἐτήρησε καὶ τότε. Ποῖος εἶναι λοιπὸν ὁ νόμος; «Θὰ ἀποφασίσω νὰ καταστρέψω ἓνα ἔθνος καὶ μίαν βασιλείαν» λέγει «καὶ ἐὰν συμβῇ νὰ μετανοήσουν ἀπὸ τὴν κακίαν των, θὰ μετανοήσω καὶ ἐγὼ καὶ θὰ παύσω τὴν ὀργὴν μου, πού εἶπα νὰ στρέψω ἐναντίον των διὰ νὰ τοὺς καταστρέψω»²⁰.

Αὐτὸν λοιπὸν τὸν νόμον φυλάττων, ἐπειδὴ ἤλλαξαν τρόπον ζωῆς τοὺς ἔσωσε, καὶ ἐπειδὴ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν κακίαν τοὺς ἀπῆλλαξε ἀπὸ τὴν ὀργὴν του. Ἐγνώριζε τὴν ἀρετὴν τῶν βαρβάρων καὶ διὰ τοῦτο ἐπίεζε τὸν προφήτην νὰ μεταβῇ ἐκεῖ γρήγορα· ἔτσι συνεκλονίζετο καὶ τότε ἡ πόλις τοῦ ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ προφήτου, ὅμως δὲν ἔπαθε οὐδεμίαν βλάβην, ἀντιθέτως ὠφελήθη ἀπὸ τὸν φόβον. Διότι ὁ φόβος ἐκεῖνος ἐγέννησε τὴν σωτηρίαν· ἡ ἀπειλὴ ἔδιωξε τὸν κίνδυνον· ἡ ἀπόφασις τῆς καταστροφῆς ἐσταμάτησε τὴν καταστροφὴν. Ὡς νέον καὶ παράδοξον πρᾶγμα· ἀπόφασις ἡ ὁποία ἀπειλοῦσε θάνατον, ἐγέννησε ζωὴν.

Ἀπόφασις ἡ ὁποία μόλις ἐξεδόθη ἔγινε ἄκυρος, ἀντιθέτως μὲ ὅ,τι συμβαίνει μὲ τοὺς δικαστάς· διότι εἰς αὐτοὺς συμβαίνει τὸ ἐξῆς: ὅταν ἐκδοθῇ ἡ ἀπόφασις, εἶναι ἔγκυρος, εἰς τὸν Θεὸν ὅμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετον, αὐτὴ ἡ ἔκδοσις

ψῆφον, τοῦτό ἐστι τὸ ποιῆσαν αὐτὴν ἄκυρον. Εἰ γὰρ μὴ προη-
 νέχθη, οὐκ ἂν ἤκουσαν οἱ ἡμαρτηκότες· εἰ δὲ μὴ ἤκουσαν,
 οὐκ ἂν ἀπεκρούσαντο τὴν τιμωρίαν, οὐκ ἂν ἀπήλυσαν τῆς
 παραδόξου σωτηρίας ἐκείνης. Πῶς γὰρ οὐ παράδοξος, ὅτιαν
 10 ὁ μὲν δικαστὴς ἀποφαίνεται, οἱ δὲ κατὰδικοι τὴν ἀπόφασιν
 λύωσι διὰ τῆς μετανοίας; Οὐ γὰρ ἔφυγον τὴν πόλιν καθάπερ
 καὶ ἡμεῖς νῦν, ἀλλὰ μένοντες ἔσποιησαν. Παγίς ἦν, καὶ τεῖχος
 αὐτὴν ἐποίησαν· βάραθρον ἦν, καὶ κρημνός, καὶ πύργον αὐ-
 τὴν ἀσφαλείας κατεσκεύασαν. Ἦκουσαν ὅτι πεσεῖται τὰ οἰ-
 10 κοδομήματα, καὶ οὐκ ἔφυγον τὰ οἰκοδομήματα, ἀλλ' ἔφυγον
 τὰ ἁμαρτήματα· οὐκ ἀπέστησαν ἕκαστος ἀπὸ τῆς οἰκίας αὐτοῦ
 καθάπερ ἡμεῖς νῦν, ἀλλ' ἀπέστησαν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ
 αὐτοῦ τῆς πονηροῦς. Μὴ γὰρ οἱ τοῖχοι, φησί, τὴν ὀργὴν ἔτε-
 15 σκευάσωμεν. Διὰ τοῦτο οὐ τόπων ἐναλλαγῆς, ἀλλὰ τρόπων
 μεταβολῆς τὴν σωτηρίαν ἐπίστευσαν.

6. Ταῦτα οἱ βάρβαροι, καὶ οὐχ αἰσχυρόμεθα οὐδὲ ἐγκα-
 λυπτόμεθα, ἐκείνων τρόπους μεταβαλλόντων, ἡμεῖς τόπους
 ἀμείθοντες, καὶ μεθύοντων ἀνθρώπων ἔργα ποιῶντες, καὶ
 20 τὰς οὐσίας ὑπεκτιθέντες; Ὁ Δεσπότης ἡμῖν ὀργίζεται καὶ
 ἡμεῖς ἀφέντες καταλῦσαι τὴν ὀργήν, τὰ τῆς οἰκίας περιστρέ-
 φομεν καὶ περιερχόμεθα, ζητοῦντες ποῦ καταθώμεθα τὴν οὐ-
 σίαν, δέον ζητεῖν ποῦ τὴν ψυχὴν παρακαταθώμεθα· μᾶλλον
 δὲ οὐδὲ χρὴ ζητεῖν, ἀλλ' ἀρειτῆ καὶ ὀρθότητι βίου τὴν ἀσφά-
 25 λειαν αὐτῆς ἐγχειρίζειν. Οὐδὲ γὰρ εἰ πρὸς οἰκέτην ὀργιζο-
 μένων καὶ ἀγανακτούντων ἡμῶν, τὸ πρὸς τὴν ὀργὴν ἀπολο-
 γήσασθαι ἀφείς ἐκεῖνος εἰς τὸν οἰκίσκον τὸν ἑαυτοῦ κατελθὼν,
 τὰ ἱμάτια καὶ τὰ ἔπιπλα πάντα συναγαγὼν, καὶ καταδήσας

τῆς ἀποφάσεως κάμει αὐτὴν ἄκυρον. Διότι ἐὰν δὲν ἐξεδίδετο αὐτή, δὲν θὰ τὴν ἤκουον αὐτοὶ ποὺ ἡμάρτησαν· ἐὰν δὲν τὴν ἤκουον δὲν θὰ ἀπέφευγαν τὴν τιμωρίαν, δὲν θὰ ἀπελάμβανον τὴν παράδοξον ἐκείνην τιμωρίαν. Διότι πῶς δὲν εἶναι παράδοξος, ὅταν ὁ μὲν δικαστὴς ἐκδίδῃ ἀπόφασιν, οἱ δὲ κατάδικοι ἀκυρώνουν τὴν ἀπόφασιν μὲ τὴν μετάνοιαν; Διότι δὲν ἔφυγον ἀπὸ τὴν πόλιν ὅπως καὶ ἡμεῖς τώρα, ἀλλὰ ἔμενον εἰς αὐτήν. Ἦτο παγίδα ἢ πόλις καὶ τὴν ἔκαμαν τεῖχος· ἦτο βάραθρον καὶ κρημνὸς καὶ τὴν ἔκαμαν πύργον. Ἦκουσαν ὅτι θὰ πέσουν αἱ οἰκοδομαί, καὶ ὅμως δὲν ἔφυγαν ἀπὸ αὐτάς, ἀλλὰ ἔφυγαν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα· δὲν ἀπεμακρύνθη κάθε ἕνας ἀπὸ τὸ σπίτι του ὅπως καὶ ἡμεῖς τώρα, ἀλλὰ ἀπεμακρύνθη κάθε ἕνας ἀπὸ τὸν δρόμον του τὸν πονηρόν. Μήπως οἱ τοῖχοι, λέγει, ἐγέννησαν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ; Ἡμεῖς εἴμεθα αἴτιοι τοῦ τραύματος, ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἃς παρασκευάσωμεν τὸ φάρμακον. Διὰ τοῦτο ἐπίστευσαν ὅτι θὰ τύχουν τῆς σωτηρίας ὅχι διὰ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ τόπου διαμονῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου ζωῆς.

6. Αὐτὰ ἔκαμαν οἱ βάρβαροι καὶ δὲν ἐντρεπόμεθα, οὔτε καλύπτομεν τὸ πρόσωπον, διότι ἐνῶ ἐκεῖνοι μετέβαλον τρόπους ζωῆς, ἡμεῖς ἀλλάσσομεν τόπους, κάμνομεν σὰν μεθυσμένοι καὶ κρυφὰ μεταφέρομεν τὰ πράγματά μας; Ὁ Δεσπότης ὀργίζεται ἐναντίον μας καὶ ἡμεῖς ἀντὶ νὰ φροντίζωμεν νὰ καταστείλωμεν τὴν ὀργὴν του μεταφέρομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὰ πράγματα τοῦ σπιτιοῦ καὶ ζητοῦμε ποῦ νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὴν περιουσίαν μας, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ζητοῦμε ποῦ νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὴν ψυχὴν μας· μᾶλλον δὲ οὔτε αὐτὸ πρέπει νὰ ζητοῦμεν, ἀλλὰ νὰ ἀναθέτωμεν τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν ὀρθὸν βίον. Διότι καὶ ἡμεῖς ἐὰν θὰ εἴχομεν ὀργισθῆ καὶ ἀγανακτῆσῃ ἐναντίον κάποιου ὑπηρέτου μας καὶ ἐβλέπαμεν αὐτὸν ἀντὶ νὰ ἀπολογηθῆ εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν αἰτίαν τῆς ἐναντίον του ὀργῆς, νὰ μαζεύῃ τὰ ροῦχα καὶ ἔπιπλα τοῦ δωματίου του, νὰ τὰ δένη καὶ νὰ θέλῃ

περὶ φυγῆς ἐβουλεύετο, πρῶτος ἂν ἐνέγκαμεν τὴν καταφρόνησιν ταύτην.

Παυσώμεθα τοίνυν τῆς ἀκαίρου ταύτης σπουδῆς, καὶ εἰπώμεν ἕκαστος πρὸς τὸν Θεόν· «ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω;». Μιμνήσώμεθα τὴν τῶν θαρβάρων φιλοσοφίαν· ἐκεῖνοι ἐπ' ἀδήλοις μετενόησαν· οὐ γὰρ εἶχεν ἡ ἀπόφασις τοῦτο, ὅτι ἐὰν ἐπισιζήσῃτε, καὶ μετανοήσῃτε, σιγήσω τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀπλῶς· «Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νυνευτὶ κατασιραφήσεται».

10 Τί οὖν ἐκεῖνοι; Τίς οἶδεν εἰ μετανοήσῃ ὁ Θεὸς ἀπὸ τῆς κακίας, ἧς ἐλάλησε ποιῆσαι ἡμῖν; Τίς οἶδεν; Οὐκ ἴσασιν τὸ τέλος τοῦ πράγματος, καὶ οὐκ ἀμελοῦσι τῆς μετανοίας· οὐκ ἐπίστανται τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τὸν τρόπον, καὶ ἐπ' ἀδήλοις μεταβάλλονται· οὐδὲ γὰρ εἶχον πρὸς ἑτέρους Νυνευτίας ἰδεῖν μετανοήσαντας καὶ σωθέντας, οὐδὲ ἀνέγνωσαν προφήτας, οὐδὲ ἤκουσαν παιριαρχῶν, οὐκ ἀπήλαυσαν συμβουλῆς, οὐ μετέσχον παραινέσεως, οὐδὲ ἦσαν πεπεικότιες ἑαυτούς, ὅτι πάντως ἐξιλεώσονται τὸν Θεὸν τῇ μετανοίᾳ· οὐδὲ γὰρ εἶχε τοῦτο ἡ ἀπειλή· ἀλλ' ἀμφέβαλλον καὶ ἡμφισβήτητον περὶ τούτου, καὶ ὁμῶς μετενόησαν μετ' ἀκριθείας ἀπάσης.

Τίς οὖν ἔσται λόγος ἡμῖν ὅταν οἱ μὲν περὶ τοῦ τέλους θαρρεῖν οὐκ ἔχοντες, τοσαύτην ἐπιδεικνύμενοι φαίνονται τὴν μεταβολήν, οὐ δὲ ὁ θαρρεῖν ἔχων περὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλὰ πολλάκις ἐνέχυρα λαβὼν αὐτοῦ τῆς κηδεμονίας, καὶ προφητῶν καὶ ἀποσιόλων ἀκούσας, καὶ δι' αὐτῶν παιδευθεὶς τῶν πραγμάτων, μηδὲ πρὸς τὸ αὐτὸ τῆς ἀρετῆς ἐκείνοις μέτρον φιλονεικῆσης; Μεγάλη μὲν οὖν καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων τούτων ἀρετὴ, πολλῶν δὲ μείζων ἡ τοῦ Θεοῦ φιλαν-

21. Ψαλμ. 138, 7.

22. Ἰω. 3, 4.

νὰ φύγη δὲν θὰ ὑποφέραμεν τὴν περιφρόνησιν αὐτὴν μὲ πραότητα.

Ἄς παύσωμεν λοιπὸν τὴν ἄκαιρον αὐτὴν φροντίδα περὶ φυγῆς καὶ ἄς εἰποῦμε κάθε ἕνας πρὸς τὸν Θεὸν «Ποῦ νὰ ὑπάγω, ὥστε νὰ εἶμαι μακρὰν ἀπὸ τὸ πνεῦμα σου καὶ ποῦ νὰ φύγω, ὥστε νὰ μὴ παρακολουθοῦμαι ἀπὸ τὸ πρόσωπόν σου;»²¹. Ἄς μιμηθοῦμε τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν τῶν βαρβάρων· ἐκεῖνοι μετενόησαν χωρὶς νὰ ἔχουν ἀποδείξεις, διότι ἡ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ δὲν ἀνέφερεν, ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψετε καὶ μετανοήσετε θὰ προστατεύσω τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀπλῶς· «ἀκόμη τρεῖς ἡμέραι ὑπολείπονται καὶ ἡ Νινευῖθὰ καταστραφῆ»²².

Τί λοιπὸν εἶπαν ἐκεῖνοι; Ποῖος γνωρίζει ἐὰν θὰ μετανοήσῃ ὁ Θεὸς διὰ τὰ κακὰ τὰ ὁποῖα εἶπεν ὅτι θὰ κάμῃ εἰς ἡμᾶς; Ποῖος γνωρίζει; Δὲν ἐγνώριζαν τὸ τέλος τοῦ πράγματος καὶ δὲν παραμελοῦν τὴν μετάνοιαν· δὲν γνωρίζουν τὸν τρόπον τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ καὶ μεταβάλλονται στηριζόμενοι εἰς ἄδηλα πράγματα· διότι δὲν εἶχον διὰ νὰ ἰδοῦν ἄλλους Νινευῖτας ποὺ μετενόησαν καὶ ἐσώθησαν, οὔτε ἐδιάβασαν προφήτας, οὔτε ἤκουσαν πατριάρχας, οὔτε ἀπήλαυσαν συμβουλῶν, οὔτε ἐδέχθησαν παραινέσεις, οὔτε εἶχαν πεποίθησιν ὅτι ἐξάπαντος θὰ ἐξιλεώσουν τὸν Θεὸν διὰ τῆς μετανοίας· διότι τίποτε δὲν ἔλεγε περὶ τούτου ἡ ἀπειλή· ἀλλὰ ἀμφέβαλλον καὶ ἠμφεσβήτουν περὶ αὐτοῦ, καὶ ὅμως μετενόησαν μὲ πᾶσαν εἰλικρίνειαν.

Ποῖαν λοιπὸν δικαιολογίαν θὰ ἔχωμεν ὅταν αὐτοὶ ποὺ ἂν καὶ δὲν ἦσαν βέβαιοι περὶ τοῦ αἰσίου τέλους, ἔδειξαν τοιαύτην μεταβολήν, σὺ δὲ ποὺ εἶσαι βέβαιος διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ποὺ ἔλαβες πολλὰς ἀποδείξεις αὐτῆς, καὶ ἤκουσες τοὺς προφήτας καὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἐδάχθης δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, νὰ μὴ φροντίζῃς νὰ φθάσῃς οὔτε εἰς τὸ ἴδιον μὲ ἐκείνους μέτρον τῆς ἀρετῆς; Μεγάλη μὲν λοιπὸν ἦτο καὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἡ ἀρετὴ, πολὺ ὅμως μεγαλυτέρα ἦτο ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, τὴν

θρωπία, καὶ ταύτην ἀπ' αὐτοῦ τοῦ μεγέθους τῆς ἀπειλῆς ἐ-
 σιν ἰδεῖν. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐ προσέθηκε τῇ ἀποφάσει, ὅτι
 ἐὰν δὲ μετανοήσητε, φείσομαι, ἵνα ἀδιόριστον ἐμβάλλων τὴν
 ψῆφον, ἀυξήσῃ τὸν φόβον, καὶ τὸν φόβον ἀυξήσας ταχύτε-
 5 ρον πρὸς τὴν μετάνοιαν συνωθήσῃ.

Καὶ ὁ μὲν προφήτης αἰσχύνεται τὸ μέλλον προειδώς, καὶ
 σιοχαζόμενος ὡς ἀτέλεστα μενεῖ τὰ εἰρημένα· ὁ δὲ Θεὸς
 οὐκ αἰσχύνεται, ἀλλ' ἐν μόνον ζητεῖ, τὴν τῶν ἀνθρώπων σω-
 τηρίαν, καὶ τὸν οἰκέτην τὸν ἑαυτοῦ διορθοῦται. Ἐπειδὴ γὰρ
 10 εἰς τὸ πλοῖον εἰσῆλθεν ἐκεῖνος, διηγείρεν εὐθέως τὴν θάλατ-
 ταν, ἵνα μάθῃς, ὅτι ὅπου ἁμαρτία, ἐκεῖ χειμῶν, ὅπου παρα-
 κοή, ἐκεῖ κλυδώνιον· καὶ ἐσαλεύειτο μὲν ἡ πόλις διὰ τὰ ἁ-
 μαρτήματα τῶν Νινευιτῶν, ἐσαλεύειτο δὲ τὸ πλοῖον διὰ τὴν
 παρακοὴν τοῦ προφήτου. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τὸν Ἰωνᾶν εἰς
 15 τὸ πέλαγος ἔρριψαν, καὶ ἔσθη τὸ πλοῖον· ἡμεῖς δὲ τὴν ἁμαρ-
 τίαν καταποντίσωμεν, καὶ σιήσεται πάντως ἡ πόλις.

Ὡστε τῆς φυγῆς οὐδὲν ὄφελος ἡμῖν, οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνον
 ὠφέλησεν ἡ φυγή· τοῦναντίον μὲν οὖν καὶ κατέβλαψεν. Ἐ-
 φυγε γοῦν τὴν γῆν, καὶ οὐκ ἔφυγε τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ·
 20 ἔφυγε τὴν γῆν, καὶ τὸν χειμῶνα εἰσήγαγεν εἰς τὴν θάλασ-
 σαν· καὶ οὐ μόνον αὐτὸς οὐδὲν ἀπώνατο τῆς φυγῆς ἀγαθόν,
 ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑποδεξαμένους αὐτὸν εἰς ἔσχατον ἐνέβαλε
 κίνδυνον, καὶ ὅτε μὲν ἐπὶ τοῦ πλοίου καθήμενος ἔπλει, καὶ
 ναῦται καὶ κυβερνήται παρῆσαν, καὶ ἅπανα τῆς νηὸς ἡ κα-
 25 τασκευή, περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευσεν· ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ
 πέλαγος καταποντισθεῖς, καὶ τὴν ἁμαρτίαν διὰ τῆς τιμωρίας
 ἀποθέμενος, εἰς τὸ ἀτερμάτιστον καιηνέχθη πλοῖον, τὴν γα-
 σιέρα φημὶ τοῦ κήτους, πολλῆς ἀπήλαυσε τῆς ἀδειας· ἵνα
 μάθῃς, ὅτι ὡσπερ τὸν ἐν ἁμαρτίᾳ ζῶντα οὐδὲ πλοῖον ὠφελεῖ,

ὅποιαν ἤμπορεῖς νὰ διαπιστώσης ἀπὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ μέγεθος τῆς ἀπειλῆς. Διότι διὰ τοῦτο δὲν προσέθεσεν εἰς τὴν ἀπόφασιν, ὅτι ἐὰν μετανοήσετε θὰ σᾶς λυπηθῶ, διὰ νὰ εἶναι αὐτὴ ἀόριστος, καὶ διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν φόβον τους, καὶ ἀφοῦ αὐξήσῃ τὸν φόβον τους νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ γρηγορότερα πρὸς τὴν μετάνοιαν.

Καὶ ὁ μὲν προφήτης ἐπειδὴ προγνωρίζει τὸ μέλλον, καὶ γνωρίζει ὅτι θὰ παραμείνουν ἀπραγματοποίητα ὅσα ἐλέχθησαν ἐντρέπεται· ὁ δὲ Θεὸς δὲν ἐντρέπεται ἀλλὰ ἕνα μόνον ἐπιζητεῖ, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ διορθώνει τὸν δοῦλον του. Διότι ὅταν ἐμβῆκεν εἰς τὸ πλοῖον, ἐξεσήκωσεν ἀμέσως τὴν θάλασσαν καὶ ἔκαμε τρικυμίαν, διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ὅπου ὑπάρχει ἁμαρτία, ἐκεῖ εἶναι καὶ κακοκαιρία, ὅπου ὑπάρχει παρακοή, ἐκεῖ καὶ τρικυμία· καὶ ἐσαλεύετο ἡ πόλις διὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν Νινευϊτῶν, ἐσαλεύετο δὲ τὸ πλοῖον διὰ τὴν παρακοὴν τοῦ προφήτου. Ἐκεῖνοι μὲν λοιπὸν ἔρριψαν τὸν Ἰωνᾶν εἰς τὸ πέλαγος, καὶ δὲν κατεποντίσθη τὸ πλοῖον· ἡμεῖς δὲ ἅς καταποντίσωμεν τὴν ἁμαρτίαν καὶ ὅπως-δήποτε θὰ σωθῇ ἡ πόλις.

Ὡστε καμμία ὠφέλεια δὲν προέρχεται εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὴν φυγὴν, καὶ οὔτε ἐκεῖνον ὠφέλησεν ἡ φυγὴ· ἀλλὰ ἀντιθέτως μάλιστα τὸν ἔβλαψεν. Ἀπέφυγε τὴν ξηρὰν καὶ δὲν ἀπέφυγε τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ· ἀπέφυγε τὴν ξηρὰν καὶ ἔφερεν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν τρικυμίαν· καὶ ὄχι μόνον αὐτὸς δὲν ἐκέρδισε κανένα καλὸν ἀπὸ τὴν φυγὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς πρὸς τὸν ἐδέχθησαν μέσα εἰς τὸ πλοῖον τοὺς ἔφερεν εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, καὶ ὅταν μὲν ἔπλεε καθήμενος ἐπάνω εἰς τὸ πλοῖον καὶ ἦσαν παρόντες ναῦται καὶ κυβερνῆται, ὀλόκληρον τὸ πλοῖον ἐκινδύνευσεν· ὅταν ὁμως ἐρρίφθη εἰς τὸ πέλαγος καὶ διὰ τῆς τιμωρίας αὐτῆς ἐξεδίωξε τὴν ἁμαρτίαν τῆς παρακοῆς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ τεράστιον καὶ ἀσφαλὲς πλοῖον, ἐννοῶ τὴν κοιλίαν τοῦ κοίτους, ἀπήλαυσε πολλῆς ἡσυχίας· διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ὅπως ἐκεῖνον πρὸς ζεῖ εἰς τὴν ἁμαρτίαν δὲν τὸν ὠφελεῖ οὔτε τὸ πλοῖον, ἔτσι καὶ ἐκεῖνον

οὕτω τὸν τὴν ἁμαρτίαν ἀποθέμενον οὐδὲ θάλαττα ἀπόλλυσιν οὐδὲ θηρία διαφθείρει.

Ἔλαβε γοῦν αὐτὸν τὰ κύματα, καὶ οὐκ ἀπέπνιξεν, ἔλαβε τὸ κῆτος, καὶ οὐκ ἀνεΐλεν· ἀλλὰ καὶ τὸ ζῶον, καὶ τὸ
 5 στοιχειῖον σώαν τῷ Θεῷ τὴν παρακαταθήκην ἀπέδωκε, καὶ διὰ πάντων ἐμάνθανε φιλόανθρωπος, καὶ ἡμερος εἶναι ὁ προφήτης, καὶ μήτε ναυτῶν ἀνοήτων, μήτε κυμάτων ἀγρίων, μήτε θηρίων ὠμότερος εἶναι. Καὶ γὰρ οἱ ναῦται οὐκ ἐκ πρώτης εὐθέως, ἀλλὰ μετὰ πολλὴν αὐτὸν ἀνάγκην προὔδω-
 10 καν, καὶ ἡ θάλαττα δὲ καὶ τὸ θηρίον μετὰ πολλῆς τῆς εὐνοίας ἐφύλαξαν, τοῦ Θεοῦ πάντα ταῦτα οἰκονομοῦντος.

Ἐπανῆλθε τοίνυν, ἐκήρυξεν, ἠπειλήσεν, ἔπεισεν, ἔσωσεν, ἐφόβησεν, διώρθωσεν, ἔσποιησεν ἐξ ἑνὸς καὶ πρώτου κηρύγματος. Οὐ γὰρ ἐδεήθη πολλῶν ἡμερῶν οὐδὲ συνεχοῦς
 15 συμβουλῆς, ἀλλὰ τὰ ψιλὰ ἐκεῖνα εἰπὼν ῥήματα πάντας εἰς μετάνοιαν ἤγαγε. Διὰ τοῦτο αὐτὸν οὐκ εὐθέως ἐκ τοῦ πλοίου εἰς τὴν πόλιν ἐχειραγώγησεν ὁ Θεός, ἀλλὰ παρέδωκαν οἱ ναῦται τῇ θαλάττῃ, ἡ θάλαττα τῷ κήτει, τὸ κῆτος τῷ Θεῷ, ὁ Θεὸς τοῖς Νινευίταις, καὶ διὰ μακροῦς τῆς περιόδου
 20 τὸν φυγάδα ἐπανήγαγεν, ἵνα πάντας παιδεύσῃ, ὅτι Θεοῦ χεῖρας φυγεῖν ἀμήχανον. Ὅτι ὅπουπερ ἂν τις ἀφίκηται, τὴν ἁμαρτίαν ἐπισυρόμενος, μυρία ὑποστήσεται τὰ δεινὰ, καὶ τῶν ἀνθρώπων μηδεὶς παρῆ, αὐτὴ πανταχόθεν ἢ κτίσις ἀντιοστήσεται μετὰ πολλῆς αὐτῷ τῆς σφοδρότητος.

25 Μὴ τοίνυν τῇ φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἐγχειρίσωμεν, ἀλλὰ τῇ τοῦ τρόπου μεταβολῇ. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ μένεις ἐν τῇ πόλει, διὰ τοῦτο παροξύνεται ὁ Θεός, ἵνα φύγῃς; Ἐπειδὴ ἡμαρτιες, διὰ τοῦτο ἀγανακτεῖ. Οὐκοῦν τὴν ἁμαρτίαν ἀπόθου,

πού βγάζει ἀπὸ ἐπάνω του τὴν ἁμαρτίαν, οὔτε ἡ θάλασσα τὸν καταστρέφει, οὔτε τὰ θηρία τὸν κατασπαράσσουν.

Τὸν ἐπῆραν λοιπὸν τὰ κύματα καὶ δὲν τὸν ἔπνιξαν· τὸν ἐδέχθη ἐντός του τὸ κῆτος καὶ δὲ ντὸν ἐφόνευσεν· ἀλλὰ καὶ τὸ ζῶον τῆς θαλάσσης καὶ τὸ στοιχεῖον αὐτῆς σώαν τὴν παρακαταθήκην ἀπέδωκαν εἰς τὸν Θεόν, καὶ δι' ὄλων αὐτῶν ἐμάνθανε νὰ εἶναι ὁ προφήτης φιλάνθρωπος καὶ ἡμερος καὶ οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους ναύτας οὔτε ἀπὸ τὰ ἄγρια κύματα, οὔτε ἀπὸ τὰ θηρία νὰ εἶναι σκληρότερος. Διότι καὶ οἱ ναῦται ὄχι ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν, ἀλλὰ κατόπιν, ὅταν τοὺς ἐπῆρεν ἡ μεγάλη ἀνάγκη τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ θάλασσα δὲ πάλιν καὶ τὸ κῆτος τὸν διεφύλαξαν μὲ πολλὴν ἀγάπην, ἐπειδὴ ὅλα αὐτὰ τὰ οἰκονόμησεν ἔτσι ὁ Θεός.

Ἐπανῆλθε λοιπὸν εἰς τὴν Νινευί, ἐκήρυξεν, ἠπείλησεν, ἔπεισεν, ἔσωσεν, ἐφόβησε, διώρθωσε, τοὺς ἐστήριξεν ἀπὸ ἓνα καὶ μόνον κήρυγμα. Διότι δὲν ἐχρειάσθη κήρυγμα πολλῶν ἡμερῶν οὔτε συνεχῆς συμβουλή, ἀλλὰ ἀφοῦ εἶπε τὰ ἀπλᾶ ἐκεῖνα λόγια τοὺς ὠδήγησεν εἰς τὴν μετάνοιαν. Διὰ τοῦτο δὲν τὸν ὠδήγησεν ἀμέσως ἀπὸ τὸ πλοῖον εἰς τὴν πόλιν ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸν παρέδωσαν οἱ ναῦται εἰς τὴν θάλασσαν, ἡ θάλασσα εἰς τὸ κῆτος, τὸ κῆτος εἰς τὸν Θεόν, ὁ Θεὸς εἰς τοὺς Νινευίτας καὶ διὰ μεγάλου γύρου ἐπανεφέρει τὸν φυγάδα εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ διδάξῃ ὅλους ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ διαφύγῃ κανεὶς ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ. Ὅτι ὅπουδήποτε καὶ ἂν ἤθελε μεταβῆ κανεὶς, πού φέρει μαζί του τὴν ἁμαρτίαν, θὰ πάθῃ ἀναρίθμητα κακά, καὶ ἂν δὲν εἶναι παρὼν κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, αὐτὴ ἡ ἰδία ἡ φύσις ἀπὸ παντοῦ θὰ ἀντισταθῆ μὲ πολλὴν σφοδρότητα.

Ἄς μὴ προσπαθήσωμεν λοιπὸν νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὴν σωτηρίαν μας διὰ τῆς φυγῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς μας. Διότι μήπως νομίζεις ὅτι ἐπειδὴ μένεις εἰς τὴν πόλιν διὰ τοῦτο παροργίζεται ὁ Θεός, καὶ διὰ τοῦτο θέλεις νὰ φύγῃς; Ἐπειδὴ ἡμάρτησες, διὰ τοῦτο ἀγανακτεῖ. Λοιπὸν ἀπώθησε τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πού προέρχεται

καὶ ὄθεν ἡ αἰτία τῷ τραύματι ἐκεῖθεν ἀνάσειλον τοῦ κακοῦ
 τὴν πηγὴν· τὰ γὰρ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις θεραπεύειν καὶ
 ἰατρῶν παῖδες κελεύουσιν. Ἐξ ἀδηφαγίας οὖν ἐτέχθη πυ-
 ρειός; Ἀσιτίας μεθοδεύουσι τὸ νόσημα. Ἐξ ἀθυμίας ἡρ-
 5 ρώσησέ τις; Εὐθυμίαν τούτῳ φάρμακον ἐπιτήδειον εἶναι
 φασιν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς νοσημάτων ποιεῖν χροή.
 Ραθυμία τὴν ὀργὴν ἡγριε; Σπουδῇ ταύτην ἀποκρουσώμεθα,
 καὶ πολλὴν ἐπιδειξώμεθα τὴν μεταβολήν. Ἔχομεν βοηθὸν
 10 τὴν ἐπικειμένην ἀγωνίαν, καὶ τὸν τοῦ κινδύνου φόβον· ἐπι-
 θώμεθα τοίνυν τῇ ψυχῇ νῦν εἰς καιρόν· καὶ γὰρ εὐκόλως
 αὐτὴν δυνησώμεθα πείσαι πάντα ὅσα ἂν θέλωμεν. Ὁ γὰρ
 περιδεής, καὶ τρέμων καὶ τρυφῆς ἀπάσης ἀπηλλαγμένος,
 καὶ φόβῳ συζῶν, εὐκόλως δύναται φιλοσοφεῖν, καὶ μετὰ
 15 πολλῆς τῆς προθυμίας τὰ τῆς ἀρετῆς ὑποδέχεσθαι σπέρματα.

7. Πείσωμεν τοίνυν αὐτὴν ἀπὸ τῆς τῶν ὄρκων φυγῆς
 πρώτην τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον ποιήσασθαι μεταβολήν· εἰ γὰρ
 καὶ χθὲς καὶ πρὸ ἐκείνης περὶ ταύτης ὑμῖν διελέχθη τῆς
 ὑποθέσεως, ἀλλ' οὐδὲ σήμερον ἀποστήσομαι, οὐδὲ ἐπιούσα,
 20 οὐδὲ τὴν μετ' ἐκείνην ταῦτα συμβουλεύων. Καὶ τί λέγω τὴν
 αὖριον, καὶ τὴν μετ' ἐκείνην; Ἔως ἂν ὑμᾶς ἴδω κατορθού-
 τας, οὐκ ἀφέξομαι. Εἰ γὰρ οἱ παραβαίνοντες τὸν νόμον
 οὐκ αἰσχύνονται, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς κελεύοντας μὴ
 παραβαίνειν, οὐκ ἄξιον αἰσχύνεσθαι τῇ συνεχείᾳ τῆς παραι-
 25 νέσεως. Τὸ γὰρ συνεχῶς περὶ τῶν αὐτῶν ὑπομιμνήσκειν,
 οὐ τοῦ λέγοντος ἀλλὰ τῶν ἀκούοντων ἐστὶν ἔγκλημα διηγε-
 κοῦς δεομένων διδασκαλίας ὑπὲρ ψιλῶν καὶ εὐκατορθώ-
 των πραγμάτων.

Τί γὰρ εὐκολώτερον τοῦ μὴ ὀμνύναι; Συνηθείας ἐπι-
 30 τὸ κατόρθωμα μόνον, οὐκ ἔστι πόνος σώματος, οὐκ ἔστι δα-

ἡ αἰτία τῆς πληγῆς, ἀπὸ ἐκεῖ νὰ σταματήσῃ τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ· διότι καὶ οἱ ἰατροὶ συνιστοῦν νὰ θεραπεύωμεν τὰ νοσήματα μὲ τὰ ἀντίθετα εἰς αὐτά. Ἐκτὸς πολυφαγίαν λοιπὸν ἐδημιουργήθη πυρετός; Διὰ τῆς ἀσιτίας θεραπεύουν τὸ νόσημα. Ἐκτὸς μελαγχολίαν ἠσθένησε κάποιος; Κατάλληλον φάρμακον διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν λέγουν ὅτι εἶναι ἡ εὐθυμία. Ἐτσι πρέπει νὰ κάμωμεν καὶ διὰ τὰς ἀσθενείας τῆς ψυχῆς. Μᾶς ἐπροκάλεσεν ἡ ὀκνηρία τὴν ὀργήν; Ἐν τὴν ἀποκρούσωμεν διὰ τῆς σπουδῆς καὶ ἄς ἐπιδείξωμεν πολλὴν μεταβολήν. Ἐχομεν πολὺ μεγάλον βοηθὸν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὴν νηστείαν, καὶ μαζὶ μὲ τὴν νηστείαν τὴν ἐπικειμένην ἀγωνίαν καὶ τὸν φόβον τοῦ κινδύνου· ἄς ἐπιβληθῶμεν λοιπὸν τώρα εἰς τὴν ψυχὴν, τώρα ποῦ εἶναι εὐκαιρία· καθ' ὅσον εὐκόλα αὐτὴν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ τὴν πείσωμεν νὰ κάμῃ ὅσα θέλωμεν. Διότι αὐτὸς ποῦ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ κάποιον φόβον καὶ τρόμον, καὶ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ κάθε καλοπέραςιν, καὶ ζῆ μὲ τὸν φόβον, εὐκόλα ἠμπορεῖ νὰ φιλοσοφῇ καὶ μὲ πολλὴν προθυμίαν νὰ δέχεται τὰ σπέρματα τῆς ἀρετῆς.

7. Ἐς πείσωμεν λοιπὸν αὐτὴν νὰ ἀρχίσῃ νὰ μεταβάλλεται εἰς τὸ καλύτερον κατ' ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἀποφυγὴν τῶν ὀρκων. Διότι ἂν καὶ χθὲς καὶ προχθὲς σᾶς ὠμίλησα περὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, ὅμως οὔτε καὶ σήμερον, οὔτε καὶ αὔριον, οὔτε καὶ μεθαύριον θὰ παύσω νὰ σᾶς ἀπευθύνω τὰς ἰδίας συμβουλὰς. Καὶ διατί λέγω αὔριον καὶ μεθαύριον; Δὲν θὰ παύσω ποτὲ ἂν δὲν σᾶς ἰδῶ νὰ ἐφαρμώσετε ὅσα σᾶς εἶπα. Διότι ἂν αὐτοὶ ποῦ παραβαίνουν τὸν νόμον δὲν ἐντρέπωνται, πολὺ περισσότερον ἡμεῖς ποῦ προτρέπομεν νὰ μὴ τὸν παραβαίνουν, δὲν πρέπει νὰ ἐντρεπώμεθα διὰ τὰς συνεχεῖς παραινέσεις. Διότι τὸ νὰ σᾶς ὑπενθυμίζωμεν συνεχῶς τὰ ἴδια δὲν εἶναι σφάλμα τοῦ λέγοντος, ἀλλὰ τῶν ἀκροατῶν, ἐπειδὴ ἔχουν ἀνάγκην συνεχοῦς διδασκαλίας διὰ ἀπλᾶ καὶ εὐκολοκατόρθωτα πράγματα.

Διότι τί εἶναι εὐκολώτερον ἀπὸ τὸ νὰ μὴ ὀρκιζώμεθα; Τοῦτο εἶναι κατόρθωμα συνηθείας μόνον, δὲν ἐπιτυγχάνεται

πάνη χρημάτων. Βούλει μαθεῖν πῶς δυνατὸν περιγενέσθαι τοῦ νοσήματος; πῶς δυνατὸν ἀπαλλαγῆναι τῆς πονηροῦς συνηθείας; Ἐγὼ σε διδάξω τρόπον τινά, ὃν ἂν ποιήσης, περιέσει πάντως. Ὅταν ἴδῃς ἢ σαυτὸν, ἢ ἕτερόν τινα ἢ τῶν οἰκειῶν
 5 ἢ τῶν παίδων, ἢ τὴν γυναῖκα ἀλόνας τῷ κακῷ τούτῳ, συνεχῶς ὑπομνησθέντας καὶ οὐ διορθωθέντας, κέλευσον μὴ δειπνήσαντας καθευδῆσαι καὶ ταύτην καὶ σαυτῷ κἀκείνοις τὴν καταδίκην ἐπίθες, καταδίκην οὐχὶ ζημίαν, ἀλλὰ κέρδος φέρουσαν. Τοιαῦτα γὰρ τὰ πνευματικά· καὶ κέρδος φέρει,
 10 καὶ ταχίστην τὴν διορθωσιν. Ἡ γὰρ γλῶσσα βασανιζομένη διηνεκῶς, καὶ μηδενὸς ὑπομιμνήσκοντος ἱκανὴν λαμβάνει παράκλησιν, ὑπὸ τοῦ δίψους καταιεινομένη, ὑπὸ τῆς πείνης ἀγχομένη· κἂν ἀπάντων ὦμεν ἀναισθητοίτεροι, διὰ πάσης ἡμέρας τῷ μεγέθει τῆς βασάνου ταύτης ὑπομιμνησκόμενοι,
 15 οὐ δεησόμεθα συμβουλῆς ἑτέρας καὶ παραινέσεως.

Ἐπηνέσαιε τὸ εἰρημένον, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δείξατε τὸν ἔπαινον. Ἐπεὶ τί τὸ κέρδος τῆς ἐνιαῦθα συλλογῆς; Εἰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ παιδίον εἰς διδασκαλεῖον βαδίζει, εἶτα μηδὲν μανθάνει πλέον, ἄρα ἀρκέσει εἰς ἀπο-
 20 λογίαν ἡμῖν, τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐκεῖ βαδίζειν αὐτό; Οὐκ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μέγιστον ποιησόμεθα ἔγκλημα, ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐκεῖ βαδίζον, μάτην τοῦτο ποιεῖ. Τοῦτο δὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν λογιζόμεθα, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς λέγωμεν χρόνον τοσοῦτον εἰς ἐκκλησίαν ἀπαντιῶντες, συνά-
 25 ξεως ἀπολαύοντες φρικωδεσιότητος, καὶ πολὺ τὸ κέρδος ἐχούσης, ἂν τοιοῦτοι πάλιν ἀπέλθωμεν, οἷοι παρεγενόμεθα, μηδὲν τῶν ἡμετέρων κατορθώσαντες ἐλαιτωμάτων, τί τὸ ὄφελος ἔσται ἡμῖν τῆς ἐνιαῦθα ἀφίξεως; Καὶ γὰρ τὰ πολ-

μὲ κόπον σωματικόν, δὲν γίνεται μὲ δαπάνην χρημάτων. Θέλεις νὰ μάθῃς πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπερισχύσῃς αὐτὸ τὸ νόσημα; Πῶς νὰ ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν κακὴν αὐτὴν συνήθειαν; Ἐγὼ θὰ σὲ διδάξω κάποιον τρόπον, τὸν ὁποῖον ἂν κάμῃς, ὅπως ὅποτε θὰ ἐπιτύχῃς. Ὅταν ἰδῇς ἢ τὸν ἑαυτὸν σου ἢ κάποιον ἄλλον, ἢ κάποιον ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας σου ἢ τὰ παιδιά σου ἢ τὴν γυναῖκα σου νὰ ἔχουν κυριευθῆ ἀπὸ τὸ κακὸν τοῦτο, καὶ παρ' ὅλας τὰς ὑποδείξεις νὰ μὴ ἔχουν διορθωθῆ, νὰ διατάξῃς νὰ κοιμηθοῦν χωρὶς νὰ ἔχουν δειπνήσει, καὶ τὴν ἰδίαν τιμωρίαν νὰ ἐπιβάλῃς καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, τιμωρίαν ἢ ὁποία δὲν φέρει ζημίαν, ἀλλὰ κέρδος. Διότι ἔτσι συμβαίνει μὲ τὰς πνευματικὰς τιμωρίας· καὶ κέρδος φέρουν καὶ γρήγορα διορθώνουν. Διότι ὅταν ἡ γλῶσσα συνεχῶς βασανίζεται ἔστω καὶ ἂν κανεὶς δὲν ὑποδεικνύῃ ὠφελῆται ἀρκετά, διότι ὑποφέρει ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὴν πείναν· καὶ ἂν εἴμεθα ἀναισθητότεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἡ μεγάλη πείνα καὶ δίψα τὴν ὁποίαν ἐβάλαμεν ὡς ποινήν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν μᾶς ὑπενθυμίζῃ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τοὺς ὄρκους, δὲν θὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ χρειασθῶμεν ἄλλην προτροπὴν καὶ συμβουλήν δι' αὐτό.

Ἐπαινέσατε αὐτὸ πού εἶπα, ὅμως νὰ δείξετε τὸν ἔπαινον καὶ ἐμπράκτως. Διότι, ἄλλως, ποῖον θὰ εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν ἐδῶ συγκέντρωσίν σας; Ἐὰν τὸ παιδί κάθε ἡμέραν πηγαίνῃ εἰς τὸ σχολεῖον, χωρὶς νὰ μαθαίνῃ τίποτε, εἶναι ἐπαρκὴς ἢ δικαιολογία τὸ ὅτι πηγαίνει καθημερινῶς εἰς τὸ σχολεῖον; Δὲν θὰ εἶναι αὐτὴ ἡ μετάβασίς του ἢ μεγαλυτέρα του καταδίκη, διότι ἂν καὶ καθημερινῶς πηγαίνῃ ματαίως τὸ κάμει αὐτό; Αὐτὸ τὸ ἴδιον νὰ σκεπτόμεθα καὶ δι' ἡμᾶς καὶ νὰ λέγωμεν πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς μας· ἀφοῦ συχνάζωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τόσον χρόνον καὶ συμμετέχωμεν εἰς τὴν φρικωδεστάτην συγκέντρωσιν ἢ ὁποία ἔχει πολλὴν ὠφέλειαν, ἂν φύγωμεν ἀπὸ αὐτὴν πάλιν ὅπως εἴμεθα ὅταν ἤλθομεν, χωρὶς νὰ διορθώσωμεν κανένα ἐλάττωμά μας, κατὰ τί θὰ ὠφεληθῶμεν ἀπὸ τὸν ἐδῶ ἐρχομόν μας; Διότι πρέπει νὰ

λά τῶν πραγμάτων οὐ δι' αὐτὰ γίνεται, ἀλλὰ διὰ τὰ συμβαίοντα ἐξ αὐτῶν. Οἷον τι λέγω· ὁ σπείρων οὐ διὰ τοῦτο σπείρει, ἵνα σπείρῃ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ θερίξῃ, ὡς εἰ μὴ τοῦτο γένοιτο, καὶ ζημίαν ὁ σπόρος οἴσει, τῶν σπερμάτων
 5 κατασαπέντων εἰκῆ καὶ μάτην. Ὁ ἔμπορος οὐ διὰ τοῦτο πλεῖ, ἵνα πλῆ μόνον, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἀποδημίας πλείω ποιήσῃ τὴν οὐσίαν, ὡς εἰ μὴ τοῦτο προσγένοιτο, καὶ ζημία συμβήσεται ἐσχάτη, καὶ ἐπιβλαβῆς ἢ τῶν ἐμπόρων ἀποδημία.

Τοῦτο δὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν λογιζώμεθα· καὶ γὰρ
 10 ἡμεῖς εἰς ἐκκλησίαν ἀπαντῶμεν, οὐ δι' αὐτὸ τοῦτο μόνον ἵνα ἐνταῦθα διατριβώμεν, ἀλλ' ἵνα τι κερδάναντες μέγα καὶ πνευματικὸν κέρδος ἀπέλθωμεν. Ἐάν τοίνυν κενοὶ καὶ μηδὲν λαβόντες ἀπίωμεν, καὶ κατάκρισις ἢ σπουδὴ γίνεται. Ὅπως ἂν τοῦτο μὴ γένηται καὶ ζημία ἐσχάτη, ἀπιόντες ἐν-
 15 τεῦθεν, μετ' ἀλλήλων οἱ φίλοι, μετὰ τῶν τέκνων οἱ πατέρες, μετὰ τῶν οἰκειῶν οἱ δεσπόται, μελετᾶτε καὶ γυμνάζετε ὅπως τὸ ἐπιταχθὲν ἀνύσητε, ἵνα ἐπειδὴ ἐπανέλθητε πάλιν, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀκούητε συμβουλευόντων ἡμῶν, μὴ καταισχύνησθε τοῦ συνειδότιος ὑμῶν ἐπιλαμβανομένου, ἀλλὰ χαίρητε
 20 καὶ εὐφραίνησθε συνορῶντες τὸ πλεόν τῆς παραιέσεως ὑμῖν κατορθωθέν.

Ταῦτα μὴ μόνον ἐνταῦθα φιλοσοφῶμεν· οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ πᾶν ἢ πρόσκαιρος αὕτη παραίνεσις ἐξελεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς οἰκίας ἀνὴρ παρὰ γυναικὸς ταῦτα ἀκουέτω, καὶ γυνὴ
 25 παρ' ἀνδρός, καὶ ἄμιλλά τις γινέσθω σπουδαζόντων ἀπάντων προλαβεῖν εἰς τὴν τοῦ νόμου τούτου συμπλήρωσιν, καὶ ὁ προλαβὼν καὶ κατορθώσας ὀνειδιζέτω τῷ λειπομένῳ, ἵνα

ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι πολλὰ πράγματα γίνονται ὄχι δι' αὐτὰ τὰ ἴδια ἀλλὰ διὰ τὰ ἀποτελέσματα πού προέρχονται ἀπὸ αὐτά. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μὲ αὐτὸ πού λέγω· αὐτὸς πού σπέρνει δὲν τὸ κάμει αὐτὸ δι' αὐτὴν ταύτην τὴν πρᾶξιν τῆς σπορᾶς, δηλαδὴ διὰ νὰ σπείρη μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ θερίσῃ, διότι ἄλλως ἢ σπορὰ θὰ ἦτο ἐπιζήμιος, καθ' ὅσον οἱ σπόροι θὰ ἐσάπιζον εἰς τὸ χῶμα. Ὁ ἔμπορος δὲν ταξιδεύει μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ταξιδεύσῃ, ἀλλὰ διὰ τοῦ ταξιδίου του νὰ κάμῃ μεγαλυτέραν τὴν περιουσίαν του, διότι ἄλλως θὰ ζημιωθῆ πάρα πολὺ καὶ θὰ εἶναι ἐπιβλαβὲς τὸ ταξίδι τῶν ἐμπόρων.

Αὐτὸ νὰ σκεπτόμεθα καὶ διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας· διότι καὶ ἡμεῖς συχνάζομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὄχι ἀπλῶς διὰ νὰ περνῶμεν τὸν καιρὸν μας ἐκεῖ, ἀλλὰ διὰ νὰ φύγωμεν ἀπὸ ἐκεῖ ἀφοῦ ἔχομεν κερδίσει μεγάλην πνευματικὴν ὠφέλειαν. Ἄν λοιπὸν ἀπέλθωμεν ἀπὸ ἐκεῖ ἄδαιοι χωρὶς νὰ ἔχωμεν λάβει τίποτε τὸ ὠφέλιμον, τότε ἡ σπουδὴ μας αὐτὴ γίνεται καὶ αἰτία κατακρίσεώς μας. Ὅμως διὰ νὰ μὴ γίνῃ τοῦτο καὶ ὑποστοῦμεν τὴν ἐσχάτην ζημίαν ὅταν φεύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ, οἱ φίλοι μεταξύ των, οἱ πατέρες μετὰ τῶν παιδιῶν μας, οἱ κύριοι μετὰ τῶν ὑπηρετῶν των, νὰ μελετᾶτε ὅτι εἴπαμεν καὶ νὰ καταβάλλετε προσπάθειαν διὰ νὰ ἐφαρμόσετε τὴν ἐντολήν, ὥστε ὅταν ἐπανέλθετε πάλιν καὶ θὰ μᾶς ἀκούσετε νὰ σᾶς συμβουλεύωμεν πάλιν διὰ τὰ ἴδια νὰ μὴ κατεντροπιάζεσθε, ἐπειδὴ θὰ σᾶς ἐλέγχῃ ἢ συνείδησις ἀλλὰ νὰ καίρετε καὶ νὰ εὐχαριστήσθε ἔχοντες τὴν συναίσθησιν ὅτι ἐφαρμόσατε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐντολῆς.

Αὐτὰ νὰ μὴ τὰ ἐφαρμόζωμεν μόνον ἐδῶ· διότι δὲν ἀρκεῖ ἢ πρόσκαιρος αὐτὴ προτροπὴ πού σᾶς ἔκαμα νὰ ἀφαιρέσῃ κάθε κακίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ σπίτι ὁ ἄνδρας νὰ ἀκούῃ αὐτὰ ἀπὸ τὴν γυναῖκα του, καὶ ἡ γυναῖκα ἀπὸ τὸν ἄνδρα τῆς καὶ νὰ γίνῃ κάποια ἄμλλα καὶ νὰ προσπαθοῦν ὅλοι ποῖός θὰ ἐφαρμόσῃ πρῶτύτερα τὸν νόμον, καὶ ἐκεῖνος πού πρῶτος θὰ προλάβῃ νὰ τὸ κατορθώσῃ, ἅς περιγελᾷ αὐτὸν

αὐτὸν τοῖς σκώμμασι διεγείρη πλεον ὁ ὑστερήσας καὶ μηδέπω
κατορθωκῶς βλέπειω τὸν προλαβόντα, καὶ φίλονεικείω
φθάσαι πρὸς ἐκεῖνον ταχέως. Ἐὰν ταῦτα βουλευώμεθα, ἐὰν
ταῦτα μεριμνῶμεν, ταχέως ἂν ἡμῖν καὶ τὰ ἄλλα κατενοδωθή-
5 σεται πράγματα. Σὺ μερίμνησον τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς
προνοήσεται τῶν σῶν.

Καὶ μή μοι λέγε, τί δὲ ἐὰν ἀνάγκην ὄρον τις ἡμῖν ἐπιθῆ;
τί δὲ ἐὰν μὴ πιστεύη; Μάλιστα μὲν γάρ, ὅπου παραβαίνεισι
νόμος, ἀνάγκης μεμνήσθαι οὐ χροῖ. Μία γάρ ἐστιν ἀνάγκη
10 ἀπαραίτητος, τὸ μὴ προσκροῦσαι Θεῷ. Πλὴν ἄλλὰ ἐκεῖνο λέ-
γω, τέως τοὺς περιτιοὺς περίκοπον ὄρους, τοὺς ἀπλῶς,
καὶ χωρὶς ἀνάγκης, τοὺς ἐπὶ τῆς οἰκίας, τοὺς ἐπὶ τῶν
φίλων, τοὺς ἐπὶ τῶν οἰκειῶν· κἂν τούτους ἀνέλῃς, ἐν ἐκεί-
νοις οὐδὲν ἐμοῦ δεήσῃ λοιπὸν· αὐτὸ γὰρ τὸ σιῶμα μελειῆσαν
15 δεδοικέναι καὶ φεύγειν τὰς πολιορκίας, οὐδ' ἂν μυριάκις
τις ἀναγκάσῃ, καταδέξεται λοιπὸν εἰς ἐκείνην ἐμπεσεῖν τὴν
συνήθειαν.

Ἄλλ' ὥσπερ νῦν μετὰ πολλοῦ τοῦ πόνου, καὶ μυρίας τῆς
ἐνοχλήσεως φοβοῦντες, ἀπειλοῦντες, παραινοῦντες, συμβου-
20 λεύοντες, μόλις ἰσχύσαμεν εἰς ἑτέραν αὐτὸ μεταθεῖναι συνή-
θειαν· οὕτω δὴ καὶ τότε, κἂν μυρίαν ἀνάγκην ἐπιθῆ τις,
οὐ δυνήσεται πεῖσαι τοῦτον παρασαλεῦσαι τὸν νόμον· ἀλλ'
ὥσπερ δηλητηρίου τινὸς οὐκ ἂν ἔλοιτό ποτε οὐδὲ ἀνάγκης
ἐπικειμένης ἀπογεύσασθαι τις, οὕτως οὐδὲ ὄρον προέσθαι.
25 Τοῦτο δὲ ὑμῖν κατορθωθὲν παράκλησις ἔσται καὶ προ-
τροπή, πρὸς τὸ καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ἀρετῆς ἐφάπασθαι με-
ρῶν. Ὁ μὲν γὰρ μηδὲν κατορθωκῶς ὄλως, ραθυμεῖ καὶ ἀ-

πὸ ὑπελείφθη διὰ νὰ τὸν κάμῃ αὐτὸν διὰ τοῦ ὄνειδισμοῦ νὰ κινηθῆ περισσότερον, καὶ ἐκεῖνος δὲ πὸ καθυστέρησε καὶ ἀκόμη δὲν ἔφθασεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἃς βλέπη ἐκεῖνον πὸ τὸν ἐπρόλαβε, καὶ ἃς φιλοτιμῆται νὰ τὸν φθάσῃ γρήγορα. Ἐὰν αὐτὰ σκεπτώμεθα, ἐὰν δι' αὐτὰ φροντίζωμεν, γρήγορα καὶ τὰ ἄλλα πράγματα θὰ μᾶς ἔλθουν εὐνοϊκά. Σὺ φρόντισε νὰ ἐκτελῆς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Θεὸς θὰ φροντίσῃ διὰ τὰς ἀνάγκας σου.

Καὶ μὴ μοῦ λέγεις, τί θὰ κάμωμεν ὅταν κάποιος μᾶς ἀναγκάζῃ τὰ ὀρκισθῶμεν; Τί θὰ κάμωμεν ἐὰν δὲν πιστεύῃ εἰς ὅσα λέγομεν; Διότι κυρίως ὅπου παραβαίνεται ὁ νόμος δὲν πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἢ ἀνάγκη. Διότι μία εἶναι ἀπαραίτητος ἀνάγκη, τὸ νὰ μὴ ἔλθῃς ἀντιμέτωπος μὲ τὸν Θεόν. Πλὴν ὅμως τώρα συνιστῶ τὸ ἐξῆς: Νὰ κόψῃς τοὺς περιπτοὺς ὄρκους, αὐτοὺς πὸ γίνονται εἰς τὸ σπίτι, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ καμμία ἀνάγκη, αὐτοὺς πὸ γίνονται εἰς τὸ σπίτι, μεταξὺ τῶν φίλων καὶ τῶν ὑπηρετῶν· ἂν παύσῃς αὐτοὺς δὲν θὰ χρειασθῆς τὰς συμβουλὰς μου δι' ἐκείνους τοὺς ὄρκους· διότι αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ στόμα ἐπειδὴ ἐσυνήθισε νὰ φοβᾶται καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς πολλοὺς ὄρκους, ἔστω καὶ ἂν κάποιος μυριάκις τὸ ἀναγκάσῃ, δὲν θὰ καταδεχθῆ νὰ ἐπανέλθῃ πλέον εἰς ἐκείνην τὴν συνήθειαν.

Ἄλλὰ ὅπως τώρα μὲ πολὺ κόπον καὶ ὑπερβολικὴν ἐνόχλησιν φοβερίζοντες, ἀπειλοῦντες, συμβουλεύοντες, μόλις ἤμπορέσωμεν νὰ τὸν μεταφέρωμεν εἰς ἄλλην συνήθειαν· ἔτσι καὶ τότε, καὶ ἂν τὸν φέρῃ κανεὶς εἰς ἐσχάτην ἀνάγκην, δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ παραβῆ τὸν νόμον, καὶ ὅπως δὲν θὰ ἐδέχετο νὰ γευθῆ ποτὲ κάποιο δηλητήριον, ἔστω καὶ ἂν ἦτο μεγάλη ἀνάγκη, ἔτσι οὔτε τὸν ὄρκον θὰ ἐδέχετο νὰ ἐκστομίσῃ.

Ὅταν δὲ τοῦτο τὸ ἐπιτύχετε θὰ σᾶς γίνῃ αὐτὸ κίνητρον καὶ προτροπὴ διὰ νὰ καταπρασθῆτε καὶ μὲ τὰ ἄλλα μέρη τῆς ἀρετῆς. Διότι ἐκεῖνος πὸ δὲν κατώρθωσε τελείως τίποτε, γίνεται ράθυμος καὶ χάνει τὴν προθυμίαν του γρή-

ναπίπτει ταχέως· ὁ δὲ συνειδὼς ἐαντιῶ ὅτι μίαν γοῦν τινα ἐντολὴν ἐπλήρωσεν, εὐελπις ἀπὸ ταύτης γενόμενος, μετὰ πλείονος σπουδῆς ἐπὶ τὰς λοιπὰς βαδιεῖται πάλιν, εἶτα ἐτέραν προσλαβὼν, ἐφ' ἐτέραν ἤξει ταχέως, καὶ οὐ πρότερον
 5 ἀποστήσεται, ἕως ἂν ἐπ' αὐτὴν ἔλθῃ τὴν κεφαλὴν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν χρημάτων, ὅσῳπερ ἂν τις πλείονα περιβάληται, τοσοῦτῳ πλείονων ἐφίεται, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν πνευματικῶν τοῦτο συμβαῖνον ἴδοι τις ἂν. Διὰ τοῦτο σπεύδω καὶ ἐπείγομαι ἀρχὴν τὸ πρᾶγμα λαβεῖν,
 10 καὶ προοίμιον τῆς ἀρετῆς καταβαλεῖν ἐν ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς, καὶ δεόμεθα καὶ ἀντιβολῶμεν τούτων τῶν ρημάτων μὴ κατὰ τὴν παροῦσαν ὥραν μεμνησθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς οἰκίας, καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ ὅπουπερ ἂν διατρίβητε.

15 Εἶθε μοι δυνατὸν ἦν ὑμῖν συγγενέσθαι, καὶ οὐκ ἂν μοι τῆς μακροῦς ταύτης ἐδέησε μακρηγορίας· νῦν δ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἔστι, ἀντ' ἐμοῦ τῶν ἐμῶν μέμνησθε ρημάτων, καὶ ἐπὶ τραπέζης καθήμενοι ἐπεισιέναι με νομίζετε καὶ παρεσιάναι, καὶ ταῦτα ἐνηχεῖν ἅπερ ὑμῖν ἐνιαῦθα λέγω νῦν. Καὶ ὅπου
 20 περ ἂν περὶ ἐμοῦ λόγος ὑμῖν γίνηται, ἀντὶ πάντων ταύτης μέμνησθε τῆς ἐντολῆς, καὶ ταύτην μοι τῆς περὶ ὑμᾶς ἀγάπης ἀπόδοτε τὴν ἀμοιβήν. Ἐὰν ἴδω κατορθώσαντας ὑμᾶς, τὸ πᾶν ἀπέλιφα, ἱκανὴν τῶν πόνων ἀπεδεξάμην τὴν ἀντίδοσιν. Ἴνα οὖν καὶ ἡμᾶς προθυμοτέρους ποιήσητε, καὶ ὑμεῖς εὐέλ-
 25 πιδες γίνησθε, καὶ πλείονα ταῖς λοιπαῖς ἐντολαῖς πρὸς τὸ κατορθοῦσθαι παρασκευάσητε τὴν εὐκολίαν, μετὰ πολλῆς τοῦτον τὸν νόμον τῆς σπουδῆς ἐν ταῖς ὑμετέραις ἀποθέσθε ψυχαῖς, καὶ τότε εἴσεσθε τῆς παραινέσεως τὴν ὠφέλειαν. Ἐπεὶ καὶ ἱμάτιον χρυσοῦν καλὸν μὲν ἐστὶ καὶ ὀρώμενον, πολ-
 30 λῶ δὲ πλέον ἡμῖν φανεῖται περικείμενον ἡμῶν τῶ σώματι· οὕτω καὶ αἱ τοῦ Θεοῦ ἐντολαὶ καλαὶ μὲν εἰσι καὶ ἐπαινούμεναι, πολλῶ δὲ καλλίους φαίνονται κατορθούμεναι.

γορα· αὐτὸς ὅμως ὁ ὁποῖος γνωρίζει ὅτι ἐξεπλήρωσεν ἔστω καὶ μίαν ἐντολήν, ἀφοῦ λάβῃ θάρρος ἀπὸ αὐτὴν, μὲ περισσοτέραν προθυμίαν θὰ βαδίσῃ πάλιν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας, καὶ ἀφοῦ παραλάβῃ ἄλλην, σύντομα θὰ ἔλθῃ καὶ εἰς ἄλλην, καὶ δὲν θὰ σταματήσῃ ἕως ὅτου φθάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν τῶν ἀρετῶν. Διότι ἐὰν ἐπὶ τῶν χρημάτων συμβαίῃ ὅσα περισσότερα ἀποκτᾷ κανεῖς, τόσον περισσότερα ἐπιθυμεῖ, πολὺ περισσότερον ἐπὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν πνευματικῶν ἢ μπορεῖ κανεῖς νὰ ἰδῇ ὅτι συμβαίνει τοῦτο. Διὰ τοῦτο σπεύδω καὶ βιάζομαι νὰ γίνῃ ἀρχὴ τοῦ πράγματος καὶ τὰ προοίμια τῆς ἀρετῆς νὰ ἐναποθέσω μέσα εἰς τὰς ψυχὰς σας, καὶ σᾶς ἱκετεύω καὶ παρακαλῶ, αὐτὰ νὰ μὴ τὰ ἐνθυμῆσθε μόνον κατὰ τὴν παροῦσαν ὥραν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ σπίτι σας, καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ὅπουδήποτε περνᾶτε τὸν καιρὸν σας.

Μακάρι νὰ ἠμποροῦσα νὰ εἶμαι συνεχῶς μαζί σας, τότε δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ σᾶς εἰπῶ τόσα πολλά· ἐπειδὴ ὅμως τώρα τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, ἀντὶ ἐμοῦ, νὰ ἐνθυμῆσθε τὰ λόγια μου, καὶ ὅταν κάθεσθε διὰ φαγητὸν εἰς τὸ τραπέζι νὰ νομίζετε ὅτι καὶ ἐγὼ ἔχω ἔλθει καὶ παρευρίσκομαι ἐκεῖ καὶ αὐτὰ ποὺ λέγω τώρα εἰς σᾶς νὰ ἠχοῦν εἰς τὰ αὐτιά σας. Καὶ ὅπουδήποτε γίνῃ λόγος περὶ ἐμοῦ νὰ ἐνθυμῆσθε αὐτὴν τὴν ἐντολήν καὶ τοῦτο νὰ τὸ κάμετε ὡς ἀνταμοιβὴν τῆς ἀγάπης ποὺ ἔχω διὰ σᾶς. Ἐὰν ἰδῶ ὅτι τὸ ἔχετε κατορθώσει ἐκέρδισα τὸ πᾶν, ἐδέχθην ἀρκετὴν ἀμοιβὴν διὰ τοὺς κόπους μου. Διὰ νὰ κάμετε λοιπὸν καὶ ἡμᾶς νὰ ἔχωμεν μεγαλύτεραν προθυμίαν καὶ σεῖς νὰ γίνετε περισσότερον αἰσιόδοξοι, καὶ μὲ μεγαλύτεραν εὐκολίαν νὰ ἐφαρμόσετε τὰς ἄλλας ἐντολάς, μὲ πολὺ μεγάλην προθυμίαν νὰ βάλετε τὸν νόμον αὐτὸν εἰς τὰς ψυχὰς σας καὶ τότε θὰ γνωρίσετε τὴν ὠφέλειαν τῆς συμβουλῆς αὐτῆς. Διότι καὶ τὸ χρυσοῦν ἔνδυμα εἶναι ὠραῖον καὶ ὅταν τὸ βλέπῃ κανεῖς, πολὺ δὲ ὠραιότερον φαίνεται, ὅταν τὸ φορῇ τὸ σῶμα μας, ἔτσι καὶ αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι καλαὶ καὶ ὅταν ἐπαινοῦνται, πολὺ δὲ καλύτεροι φαίνονται ὅταν ἐφαρμόζονται.

Νῦν μὲν γὰρ ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ τὰ λεγόμενα ἐπαι-
 νεῖτε, ἐὰν δὲ κατορθώσητε, διὰ πάσης τῆς ἡμέρας, καὶ διὰ
 παντὸς τοῦ χρόνου, καὶ ἡμᾶς καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς ἐπαινέσεσθε·
 καὶ οὐ τοῦτό ἐστι τὸ μέγα, ὅτι ἀλλήλους ἐπαινεσόμεθα, ἀλλ'
 5 ὅτι καὶ ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἀποδέξεται, καὶ οὐκ ἀποδέξεται μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἀμείψεται ταῖς μεγάλας ἐκείναις καὶ ἀπορρήτοις
 δωρεαῖς, ὧν γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ
 φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ
 μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ
 10 αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Διότι τώρα μὲν δι' ὀλίγον χρονικὸν διάστημα ἐπαινεῖτε ὅσα λέγω, ἂν ὅμως τὰ ἐφαρμόσετε, καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ καθ' ὅλον τὸν χρόνον καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς ἑαυτοὺς σας θὰ ἐπαινέσητε καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ σπουδαῖον, τὸ ὅτι θὰ ἐπαινέσωμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ἀλλὰ τὸ ὅτι καὶ ὁ Θεὸς θὰ μᾶς ἀποδεχθῆ, καὶ ὄχι μόνον θὰ μᾶς ἀποδεχθῆ, ἀλλὰ καὶ θὰ μᾶς ἀνταμείψῃ διὰ τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ ἀνεκφράστων δωρεῶν, τῶν ὁποίων εἶθε ὅλοι νὰ ἀξιωθῶμεν διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἄς εἶναι δόξα εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΚΤΗ

ΟΤΙ ΧΡΗΣΙΜΟΣ Ο ΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ

φόβος καὶ διήγησις τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν συμβάντων
τοῖς ἀγγελίαν τῆς σιάσεως τῷ βασιλεῖ φέρουσι, καὶ
5 διὸ ὁ ἀδίκως τις πάσχων, καὶ εὐχαριστῶν τῷ συγχω-
ροῦντι Θεῷ, ἴσος ἐστὶ τοῦ διὰ τὸν Θεὸν τὰ αὐτὰ πά-
σχοντος· καὶ τὰ παραδείγματα πάλιν ἐκ τῶν τριῶν
παίδων καὶ τῆς Βαβυλωνίας καμίνου, καὶ περὶ τῆς
τῶν ὄρκων ἀποχῆς.

10 1. Πολλὰς μὲν ἀνηλώσαμεν ἡμέρας παρακαλοῦντες ὑ-
μῶν τὴν ἀγάπην· οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀποσιτησόμεθα τῆς ὑπο-
θέσεως ταύτης, ἀλλ' ἕως ἂν μένη τὸ ἔλκος τῆς ἀθυμίας, καὶ
τὸ φάρμακον τῆς παραμυθίας ἐπιθήσομεν. Εἰς γὰρ ἐπὶ τῶν
τοῦ σώματος τραυμάτων οὐ παύονται ἐπανιλοῦντες ἰατρῶν
15 παῖδες, ἕως ἂν ἴδωσι λῆξαν τὸ πάθος, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ
τῆς ψυχῆς τοῦτο ποιεῖν χρή. Καὶ γὰρ ἔλκος ψυχῆς ἢ ἀθυ-
μία, καὶ δεῖ συνεχῶς αὐτὴν ἐπανιλεῖν προσηνέσι ρήμασιν.
Οὐδὲ γὰρ οὕτως οἴδημα σαρκὸς χαλᾶν εἴωθε θερμῶν ὑδά-
των φύσις, ὡς ψυχῆς πάθος κατασιέλλειν πέφυκε παρα-
20 κλητικῶν λόγων δύναμις· οὐ χρεῖα σπογγίας ἐνταῦθα, καθά-
περ ἐπὶ τῶν ἰατρῶν, ἀλλ' ἀντὶ σπόγγου τὴν γλῶττιαν μετα-
χειρισόμεθα. Οὐ χρεῖα πυρὸς ἐνταῦθα, ἵνα θερμαίνωμεν ὑ-
δατα, ἀλλ' ἀντὶ πυρὸς τῆ τοῦ Πνεύματος χρησώμεθα χάριτι.

Φέρε οὖν καὶ τήμερον τὸ αὐτὸ τοῦτο πράξωμεν. Εἰ γὰρ
25 μὴ ἡμεῖς ὑμᾶς παρακαλέσωμεν, πόθεν ἐτιέρωθεν παρὰ κλη-
σιν δέξησθε; Δικασταὶ φοβοῦσιν· οὐκοῦν ἱερεῖς παρακαλεῖ-

ΟΜΙΛΙΑ ΕΚΤΗ

ΠΕΡΙ ΤΟΥΤΟΥ ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΣ Ο ΦΟΒΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ

καὶ διήγησις τῶν συμβάντων καθ' ὁδὸν εἰς τοὺς φέροντας τὴν ἀγγελίαν τῆς στάσεως εἰς τὸν βασιλέα, καὶ ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ὑποφέρει κάτι ἄδικα καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸν ποὺ τὸ ἐπέτρεψεν εἶναι ἴσος μὲ ἐκεῖνον ποὺ πάσχει τὰ ἴδια διὰ τὸν Θεόν· καὶ τὰ παραδείγματα πάλιν ποὺ ἀναφέρονται εἶναι ἀπὸ τοὺς τρεῖς παῖδας καὶ τῆς καμίνου τῆς Βαβυλῶνος, καὶ περὶ ἀποκῆς ἀπὸ τοὺς ὄρκους.

1. Πολλὰς ἡμέρας κατηναλώσαμεν διὰ νὰ παρακαλέσωμεν τὴν ἰδικὴν σας ἀγάπην· ὅμως δὲν θὰ ἀπομακρυνθοῦμεν ἀπὸ αὐτό, ἀλλ' ἐν ὅσῳ μένη ἡ πληγὴ τῆς λύπης, θὰ ἐξακολουθοῦμεν νὰ ἐπιθέτωμεν καὶ τὸ φάρμακον τῆς παρηγορίας. Διότι, ἐάν, προκειμένου περὶ σωματικῶν πληγῶν, δὲν παύουν οἱ ἰατροὶ νὰ τὰς πλύνουν καὶ νὰ τὰς καθαρίζουν, ἕως ὅτου ἰδοῦν ὅτι ἐθεραπεύθη ἡ πληγὴ, πολὺ περισσότερον τοῦτο πρέπει νὰ κάμωμεν διὰ τὴν ψυχὴν. Διότι πράγματι ἡ λύπη εἶναι πληγὴ τῆς ψυχῆς καὶ πρέπει συνεχῶς νὰ τὴν πλύνωμεν μὲ κατάλληλα λόγια. Διότι δὲν συντελεῖ τόσον ἡ φύσις τοῦ θερμοῦ ὕδατος εἰς τὸ νὰ ἐλαττωθῇ πρήξιμον τοῦ σώματος, ὅσον ἡ δύναμις τῶν παρηγορητικῶν λόγων συντελεῖ εἰς τὸ νὰ καταστείλῃ τὸ ψυχικὸν πάθος· ἐδῶ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην σπόγγου, ὅπως οἱ ἰατροί, ἀλλὰ ἀντὶ σπόγγου θὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν γλῶσσαν. Οὔτε ἔχομεν ἀνάγκην φωτιᾶς ἐδῶ, διὰ νὰ θερμαίνωμεν τὰ νερά, ἀλλὰ ἀντὶ πυρὸς θὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν χάριν τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

Ἐμπρὸς λοιπὸν καὶ σήμερον ἃς κάμωμεν τὸ ἴδιον. Διότι ἐάν ἡμεῖς δὲν σᾶς παρηγορήσωμεν ἐδῶ, ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ θὰ δεχθῆτε παρηγορίαν; Οἱ δικασταὶ σᾶς φοβίζουν, λοιπὸν

τωσαν ἄρχοντες ἀπειλοῦσιν· οὐκοῦν ἡ Ἐκκλησία παραμυθείσθω. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν παιδίων τῶν μικρῶν οὕτω γίνεται διδάσκαλοι τὰ παιδιά φοβοῦσι, καὶ τύπιοι, καὶ δεδακρυμένα πρὸς τὰς μητέρας παραπέμπουσιν· αἱ δὲ μητέρες ὑποδεξάμεναι τοῖς κόλποις τοῖς ἐναντῶν κατέχουσι, καὶ περισφίγγουσι, καὶ τὰ δάκρυα καταπήσασαι καταφιλοῦσι, καὶ τὴν ὀδυνωμένην αὐτῶν ἀνακιῶνται ψυχὴν, πείθουσαι δι' ὧν λέγουσιν, ὅτι χρήσιμος ὁ τῶν διδασκάλων αὐτοῖς φόβος.

Ἐπεὶ οὖν καὶ ὑμᾶς ἐφόβησαν ἄρχοντες, καὶ ἐναγωνίους
 10 ἐποίησαν, ἡ Ἐκκλησία, ἡ κοινὴ πάντων ἡμῶν μήτηρ, τοὺς κόλπους ἀπλώσασα, καὶ ὑπίαις ὑποδεξαμένη χερσί, καθ' ἑκάστην παρακαλεῖ τὴν ἡμέραν, λέγουσα, ὅτι χρήσιμος καὶ ὁ τῶν ἀρχόντων φόβος ἐστί, καὶ ὅτι χρησίμη καὶ ἡ ἐντεῦθεν παράκλησις. Ἐκείνων μὲν γὰρ ὁ φόβος οὐκ ἀφήσιν ὑπὸ
 15 τῆς ραθυμίας ἐκλύεσθαι ταύτης δὲ ἡ παράκλησις οὐκ ἀφήσιν ὑπὸ τῆς ἀθυμίας καταπίπειν· καὶ δι' ἀμφοτέρων ὁ Θεὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν οἰκονομεῖ. Καὶ γὰρ τοὺς ἄρχοντας αὐτὸς ὥπλισεν, ἵνα φοβῶσι τοὺς ἀσελγαίνοντας· καὶ τοὺς ἱερέας αὐτὸς ἐχειροτόνησεν, ἵνα παρακαλῶσι τοὺς ὀ-
 20 δυνωμένους.

Καὶ ταῦτα ἀμφοτέρωθεν, μετὰ τῶν Γραφῶν, καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ πεῖρα διδάσκει. Εἰ γὰρ ἀρχόντων ὄντων, καὶ σιραιωτῶν ζώντων ἐν ὅπλοις, μανία ἀνθρώπων εὐαριθμῆτων, μιγάδων, καὶ ἐπηλύδων, ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ το-
 25 σαύτην ἡμῖν ἀνῆψε πυρᾶν, καὶ χειμῶνα τοσοῦτον ἤγειρε, καὶ περὶ ναυαγίας δεδοικέναι ἐποίησεν ἅπαντας· εἰ καθόλου τῶν ἀρχόντων ὁ φόβος ἀνήρητο, ποῦ οὐκ ἂν οὗτοι ἦλθον μανίας, ἄρα οὐκ ἂν ἐκ βάθρων ἡμῖν τὴν πόλιν ἀνέτρεψαν, καὶ πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιήσαντες, αὐτὰς ἂν ἡμῶν ἀφεί-
 30 λοντο τὰς ψυχάς;

Ἐὰν γὰρ τὰ δικαστήρια ἀνέλῃς, πάσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν

ἄς σᾶς παρηγορήσουν οἱ ἱερεῖς. Οἱ ἄρχοντες σᾶς ἀπειλοῦν, λοιπὸν ἄς σᾶς παρηγορήσῃ ἡ ἐκκλησία. Διότι τὸ ἴδιον γίνεται καὶ εἰς τὰ μικρὰ παιδιὰ· οἱ διδάσκαλοι φοβερίζουν αὐτὰ καὶ τὰ κτυποῦν καὶ τὰ στέλλουν δακρυσμένα εἰς τὰς μητέρας των· αἱ δὲ μητέρες των ἀφοῦ τὰ δεχθοῦν εἰς τὰς ἀγκάλας των, καὶ τὰ σφίξουν καὶ τὰ δάκρυστά των σπογγίζουν καὶ τὰ καταφιλοῦν καὶ τὴν λυπημένην ψυχὴν των εἰρηνεύουν, καὶ τὰ πείθουν μὲ ὅσα τὰ λέγουν ὅτι ὁ φόβος τῶν διδασκάλων εἶναι χρήσιμος εἰς αὐτά.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ σᾶς σᾶς ἐφόβησαν οἱ ἄρχοντες καὶ σᾶς ἐνέβαλαν εἰς ἀγωνίαν, ἡ Ἐκκλησία, ἡ κοινὴ μητέρα ὄλων μας, ἀφοῦ ἄνοιξε διάπλατα τοὺς κόλπους της καὶ μᾶς ὑπεδέχθη μὲ ἀνοικτὰς τὰς ἀγκάλας, καθημερινῶς μᾶς παρηγορεῖ, λέγουσα, ὅτι εἶναι χρήσιμος καὶ ὁ φόβος τῶν ἀρχόντων καὶ ὅτι ἡ παρηγορία ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἐκεῖ εἶναι χρησίμη. Διότι ὁ φόβος ἐκείνων δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ παραλύωμεν ὑπὸ τῆς ραθυμίας· ἡ παρηγορία δὲ αὐτῆς δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ μᾶς καταβάλῃ ἡ λύπη, καὶ διὰ τῶν δύο ὁ Θεὸς φροντίζει διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν. Διότι καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτὸς τοὺς ὥπλισε, διὰ νὰ προξενοῦν φόβον εἰς αὐτοὺς ποὺ παραφέρονται· καὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτὸς ἐχειροτόνησεν διὰ νὰ παρηγοροῦν τοὺς λυπημένους.

Καὶ τὰ δύο δὲ αὐτὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Γραφὴν μᾶς τὰ διδάσκει καὶ αὐτὴ ἡ ἰδία ἡ πεῖρα. Διότι ἐνῶ ὑπάρχουν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ στρατιῶται οἱ ἔνοπλοι, ἡ μανία ὀλίγον ἀνθρώπων, κατωτέρας ὑποστάθμης, καὶ ξένων, ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος, τόσον μεγάλην φωτιὰν ἀναψεν εἰς ἡμᾶς, καὶ τόσην τρικυμίαν ἐσήκωσε, καὶ μᾶς ἔκαμεν ὄλους νὰ φοβούμεθα μήπως ναυαγήσωμεν· ἐὰν δὲν ὑπῆρχε καθόλου ὁ φόβος τῶν ἀρχόντων, εἰς ποῖον μεγάλον βαθμὸν τρέλλας θὰ εἶχον φθάσει, μήπως δὲν θὰ ἀνέτρεπαν ἐκ θεμελίων τὴν πόλιν μας, καὶ ὅλα ἀφοῦ τὰ ἔκαμαν ἄνω κάτω, δὲν θὰ ἀφαιροῦσαν ἀκόμη καὶ αὐτὰς τὰς ψυχὰς μας;

Διότι ἐὰν ἀφαιρέσῃς τὰ δικαστήρια, ἀφήρεσες ὄλην τὴν

ἀνεῖλες τὴν εὐταξίαν· καὶ ὡπερ νηὸς τὸν κυβερνήτην εἰς ἀποσιήσης, κατεπόντισας τὸ σκάφος, καὶ τὸν σιραιηγὸν ἄν ἀπαγάγῃς τοῦ σιραιοπέδου, δεδεμένους τοῖς πολεμίοις παρίδωκας τοὺς σιραιιώτας· οὕτω τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας
 5 ἄν ἀνέλῃς θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα θίον, δάκνοντες ἀλλήλους, καὶ κατεσθίοντες, τὸν πενέσιον ὁ πλούσιος, τὸν ἀσθενέσιον ὁ δυναιώτερος, τὸν ἐπιεικέσιον ὁ θρασύτερος. Ἀλλὰ νῦν οὕτων οὐδὲν ἔστι διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ· οἱ μὲν γὰρ εὐλαβεία συζῶντες οὐδὲν δέονται τῆς τοῦ
 10 τῶν παιδαγωγίας. «Δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κεῖται», φησὶν. Οἱ δὲ πολλοὶ πρὸς κακίαν βλέποντες, εἰ μὴ τὸν ἀπὸ οὕτων φόβον εἶχον αὐτοῖς ἐπικείμενον, μυρίων ἄν κακῶν τὰς πόλεις ἐνέπλησαν, ἅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος συνιδὼν ἔλεγεν· Οὐ γὰρ ἔστιν ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ, καὶ αἱ οὐσαι ἐξου-
 15 σίαι, ὑπὸ Θεοῦ τειταγμέναι εἰσίν».

Ὅπερ γὰρ εἰσιν ἐν τοῖς οἰκίαις τῶν ξύλων αἱ ἱμαντώσεις, τοῦτο καὶ οἱ ἄρχοντες ἐν ταῖς πόλεσι καὶ καθάπερ ἄν ἐκεῖνας ἀνέλῃς, διαλυθέντες οἱ τοῖχοι συμπίπτουσιν ἀλλήλοις αὐτόματοι· οὕτω τῆς οἰκουμένης ἄν ἀφέλῃς τοὺς ἄρχοντας, καὶ τὸν ἐκ οὕτων φόβον, καὶ οἰκίαι καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη μετὰ πολλῆς ἀλλήλοις συμπεσοῦνται τῆς ἀδείας, οὐδενὸς ὄντιος τοῦ κατέχοντος καὶ ἀνακρουομένου, καὶ τῷ φόβῳ τῆς κολάσεως ἀναπείθοντος ἡσυχάζειν.

2. Μὴ τοίνυν ἀλγῶμεν, ἀγαπητοί, διὰ τὸν ἀπὸ τῶν ἀρχόντων φόβον, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ, ὅτι τὴν ραθυμίαν ἡμῶν ἀνέστειλε, καὶ σπουδαιοτέρους εἰργάσατο. Τί γὰρ, εἶπέ μοι, γέγονε βλάβος ἀπὸ τῆς φρονίδος ταύτης, καὶ τῆς μερίμνης; Ὅτι σεμνότεροι γεγόναμεν καὶ

1. Α' Τιμ. 1, 9.

2. Ρωμ. 13, 1.

εὐταξίαν τῆς ζωῆς μας· καὶ ὅπως ἐὰν ἀπομακρύνῃς τὸν κυβερνήτην ἐκ τοῦ πλοίου, κατεβύθισες τὸ σκάφος, καὶ ἐὰν ἀπαγάγῃς τὸν στρατηγὸν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, παρέδωκες δεμένους τοὺς στρατιώτας εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἔτσι ἐὰν ἀφαιρέσῃς τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως, θὰ ζήσωμεν βίον χειρότερον ἀπὸ τῶν ἀλόγων θηρίων, δαγκάνοντες ὁ ἓνας τὸν ἄλλον· καὶ κατατρώγοντες ὁ πλούσιος τὸν πτωχότερον, ὁ δυνατώτερος τὸν ἀσθενέστερον, ὁ θρασύτερος τὸν ἐπιεικέστερον. Ἄλλὰ τώρα τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν συμβαίνει ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· διότι αὐτοὶ ποὺ ζοῦν ἐν εὐσεβείᾳ δὲν χρειάζονται τὴν παιδαγωγίαν τούτων. Διότι «εἰς τὸν δίκαιον δὲν εἶναι ἀναγκαῖος ὁ νόμος»¹, λέγει ἡ Γραφή. Οἱ δὲ πολλοὶ ἐπειδὴ προσβλέπουν πρὸς τὴν κακίαν, ἐὰν δὲν εἶχον τὸν προερχόμενον φόβον ἀπὸ αὐτούς, θὰ ἐγέμιζον τὰς πόλεις μὲ ἀναρίθμητα κακά, τὰ ὁποῖα ἔχων ὑπ' ὄψιν του καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «δὲν ὑπάρχει κρατικὴ ἐξουσία ποὺ νὰ μὴ εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ οἱ ἄρχοντες ποὺ ἀσκοῦν τὰς ἐξουσίας ὅλοι ἔχουν ταχθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν»².

Διότι ὅ,τι εἶναι διὰ τὰς οἰκίας οἱ ξύλινοι δεσμοὶ τῶν τοίχων, αὐτὸ εἶναι καὶ οἱ ἄρχοντες διὰ τὰς πόλεις καὶ καθὼς ἂν ἀφαιρέσῃς ἐκείνους διαλύονται ἀμέσως οἱ τοῖχοι καὶ πέφτει ὁ ἓνας ἐπάνω εἰς τὸν ἄλλον, ἔτσι καὶ ἂν ἀφαιρέσῃς τοὺς ἄρχοντας ἀπὸ τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸν φόβον ποὺ προέρχεται ἐξ αὐτῶν, καὶ οἰκίαι καὶ πόλεις καὶ ἔθνη μὲ πολλὴν ὀρμὴν θὰ πέσουν τὸ ἓνα ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο, ἀφοῦ δὲν θὰ ὑπάρχη κανεὶς ποὺ νὰ συγκρατῆ καὶ νὰ ἐμποδίξῃ πρὸς τοῦτο, καὶ μὲ τὸν φόβον τῆς τιμωρίας νὰ τὰ ἀναγκάξῃ νὰ εἶναι ἥσυχαι.

2. Ἄς μὴ λυπούμεθα, ἀγαπητοί, διὰ τὸν φόβον ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ ἀπεναντίας νὰ εὐχαριστῶμεν τὸν Θεόν, διότι δι' αὐτῶν ἐσταμάτησε τὴν ραθυμίαν μας καὶ μᾶς ἔκαμε σπουδαιότερους. Διότι, εἶπέ μου, ποία ζημία προῆλθεν εἰς σᾶς ἀπὸ τὴν φροντίδα αὐτὴν καὶ τὴν μέριμναν; Τὸ ὅτι ἔχομεν γίνεαι σεμνότεροι καὶ ἐπιεικέστεροι;

ἐπιεικέστεροι; ὅτι σπουδαιότεροι καὶ προσεκτικώτεροι; ὅτι μεθύοντα καὶ ἄδοντα πορνικὰ ἄσματα οὐδένα βλέπομεν; Ἄλλ' ὅτι λιταὶ διηνεκεῖς, καὶ δάκρυα, καὶ εὐχαί; ὅτι γέλως ἄκαιρος καὶ αἰσχροῦ ῥήματα, καὶ διάχνσις ἅπανα ἀπελήλαιται, 5 καὶ γυναῖκα εὐσχήμονα καὶ ἐλευθέραν ἡ πόλις ἡμῖν ἅπασα μιμεῖται νῦν;

Διὰ ταῦτα ἀλγεῖς, εἰπέ μοι; Διὰ ταῦτα μὲν οὖν χαίρειν δίκαιον καὶ εὐχαρισιεῖν τῷ Θεῷ, ὅτι ισοαύτην βλακειάν ὀλίγων ἡμερῶν φόβῳ καιέλυσε. Ναί, φησὶν, ἀλλ' εἰ μὲν 10 μέχρι φόβου μόνον ἐκινδυνεύομεν, ἱκανὴν ἂν ἐκαρπώσαμεθα τὴν ὠφέλειαν· νυνὶ δὲ δεδοίκαμεν μὴ περαιτέρω προέλθῃ τὸ δεινόν, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσωμεν ἅπαντες. Ἄλλὰ μὴ δείσητε, Παῦλος ὑμᾶς παραμυθεῖται λέγων, ὅτι «Πιστὸς ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ τὸ δύνα- 15 σθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν». «Αὐτὸς γὰρ εἶπεν· Οὐ μὴ σε ἀνῶ, οὐδ' οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω».

Εἰ γὰρ δι' ἔργων ἐβούλειο κολάσαι, καὶ διὰ τῆς πείρας αὐτῆς, οὐκ ἂν ισοσούτων ἡμερῶν παρέδωκεν ἡμᾶς φόβῳ· 20 ὅταν γὰρ μὴ βούληται κολάζειν, φοβεῖ. Ἐπεὶ εἰ μέλλοι κολάζειν, περιττὸς ὁ φόβος, περιττὴ ἡ ἀπειλή· νῦν δὲ μυρίων χαλεπωτέραν θανάτων ὑπέστημεν ζωὴν, ἐν ισοαύταις ἡμέραις δεδοικότιες καὶ τρέμοντες, καὶ τὰς σκιάς αὐτὰς ὑποπιεύοντες, καὶ τὴν τοῦ Κάϊν ἴνοντες δίκην, καὶ ἐκ μέσου 25 τῶν ὑπνῶν ἀποπηδῶντες ἀπὸ τῆς διηνεκοῦς ἀγωνίας. Ὡστε εἰ καὶ παρωργίσσαμεν τὸν Θεόν ἐξιλεωσάμεθα νῦν ισοαύτην ὑπομείναντες τὴν τιμωρίαν. Καὶ γὰρ εἰ καὶ μὴ τῶν ἁμαρτημάτων ἀξίαν ἐδώκαμεν δίκην, ἀλλ' ἀρκοῦσαν τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ.

30 Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν πολλαχόθεν θαρροεῖν χροῖ. Οὐδὲ γὰρ ὀλίγα ἡμῖν ἐνέχυρα τῶν χρησιῶν ἐλπίδων ἔδωκεν ὁ Θεὸς ἤδη. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπάντων οἱ

Τὸ ὅτι δὲν βλέπομεν κανένα νὰ μεθᾶ καὶ νὰ τραγουδᾶ ἄσεμνα τραγούδια; Παρὰ βλέπομεν ἀντὶ τούτων λιτανείας συνεχεῖς καὶ δάκρυα καὶ προσευχάς; Τὸ ὅτι ἀνάρμοστα γέλοια καὶ αἰσχρὰ λόγια καὶ κάθε διασκέδασις ἔχει παύσει καὶ ἡ πόλις μας μιμεῖται τώρα γυναῖκα σεμνὴν καὶ ἐλευθέραν;

Εἶπέ μου, λοιπόν, λυπᾶσαι δι' αὐτά; Δι' αὐτὰ λοιπόν πρέπει νὰ χαίρεσαι καὶ νὰ εὐχαριστῆς τὸν Θεόν, διότι τόσῃ μωρίαν ἐξήλειψε διὰ τοῦ φόβου ὀλίγων ἡμερῶν. Ναί, λέγει, ἀλλὰ ἐὰν μόνον ἐκινδυνεύαμεν μέχρι τοῦ φόβου, θὰ εἴχαμεν ἀρκετὴν ὠφέλειαν, τώρα ὅμως φοβούμεθα ὅτι τὸ κακὸν θὰ προχωρήσῃ περισσότερο καὶ θὰ κινδυνεύσωμεν τὸν ἔσχατον κίνδυνον ὅλοι. Ὅμως καὶ πάλιν μὴ φοβηθῆτε, διότι ὁ Παῦλος σᾶς παρηγορεῖ λέγων, ὅτι «εἶναι ἀξιόπιστος ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ σᾶς ἀφήσῃ νὰ πειρασθῆτε παραπάνω ἀπὸ τὴν δύναμίν σας, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὸν πειρασμὸν θὰ ἀνοίξῃ καὶ διέξοδον, ὥστε νὰ βγῆτε ἀπὸ τὸν πειρασμὸν καὶ θὰ σᾶς δώσῃ τὴν δύναμιν νὰ τὸν ὑπομείνετε»³. «Διότι αὐτὸς εἶπεν· δὲν θὰ σὲ ἀφήσω ποτὲ καὶ δὲν θὰ σὲ ἐγκαταλείψω»⁴.

Διότι ἐὰν ἤθελε νὰ μᾶς τιμωρήσῃ μὲ ἔργα καὶ νὰ μᾶς κάμῃ νὰ δοκιμάσωμεν τὰ κακά, δὲν θὰ μᾶς παρέδιδεν εἰς τόσων ἡμερῶν φόβον· διότι ὅταν δὲν θέλῃ νὰ τιμωρῇ, τότε φοβερίζει. Ἐπειδὴ ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ τιμωρῇ θὰ ἦτο περιττὸς ὁ φόβος, περιττὴ ἢ ἀπειλή· τώρα δὲ ἐζήσαμεν ζωὴν χιλίων θανάτων χειροτέραν, διότι φοβούμεθα καὶ τρέμομεν καὶ ὑποπευόμεθα ἀκόμη καὶ αὐτὰς τὰς σκιάς, καὶ ὑφιστάμεθα τὴν τιμωρίαν τοῦ Κάιν, καὶ ἐξυπνοῦμεν ἀπὸ τὸν ὕπνον ἐξ αἰτίας τῆς συνεχοῦς ἀγωνίας μας. Ὡστε ἂν καὶ παρωργίσαμεν τὸν Θεόν, τὸν ἐξιλεύσαμεν τώρα ἐπειδὴ ἔχομεν ὑπομείνει τόσῃ τιμωρίαν. Διότι καὶ ἂν δὲν ἐτιμωρήθημεν ἀνάλογα μὲ τὸ ἁμάρτημα ποῦ διεπράξαμεν, ὅμως ἡ τιμωρία αὐτὴ εἶναι ἀρκετὴ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ.

Ὅχι δὲ μόνον ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα πρέπει νὰ παίρνωμεν θάρρος. Διότι δὲν μᾶς ἔχει δώσει ὀλίγας ἐγγυήσεις καλῶν ἐλπίδων ὁ Θεός. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξ

τὴν πονηρὰν κομίζοντες ἀγγελίαν, ἐξελθόντες ἐντιεῦθεν καθάπερ τινὲς ὑπόπιεροι καὶ πάλαι καταλήψεσθαι προσδοκῆσαντες τὸ σιραιόπεδον, κατὰ μέσην ἔτι διατριβουσι τὴν ὁδοῦ· τοσαῦτα αὐτοῖς κωλύματα καὶ ἐμπόδια γέγονε, καὶ τοὺς ἵππους ἀφέντες ὀχήματα ἐλαύνουσι νῦν, ὅθεν ἀνάγκη πᾶσα βραδυτέραν αὐτοῖς γενέσθαι τὴν ἐκεῖσε ἄφιξιν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν ἱερέα τὸν ἡμέτερον καὶ κοινὸν πατέρα ἀνέσιτησεν ὁ Θεὸς ἐντιεῦθεν, καὶ ἔπεισεν ἀπελθεῖν, καὶ τῆς πρεσβείας συνεφάπασθαι ταύτης, κατέσχε λοιπὸν ἐκείνους κατὰ μέσην τὴν ὁδόν, ἵνα μὴ φθάσαντες τὸ πῦρ ἀνάψωσι, καὶ τῷ διδασκάλῳ λοιπὸν ἀνόνητον ποιήσωσι τὴν διόρθωσιν, τὰς βασιλικὰς ἐμπρήσαντες ἀκοάς.

Ὅτι γὰρ οὐκ ἄνευ Θεοῦ τὸ κώλυμα γέγονε δῆλον ἐκεῖθεν ἄνθρωποι τὸν ἅπαντα χρόνον τοιαύταις συντραφέντες ἀποδημίαις, καὶ τοῦτο ἔργον ἔχοντες ἵππους ἐλαύνειν διηνεκῶς, νῦν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἵππασίας συντριβέντες ὑσιέρησαν, καὶ γέγονεν ἀπ' ἐναντίας τοῖς τοῦ Ἰωανᾶ πράγμασι τὰ συμβάντα νῦν. Ἐκεῖνον μὲν γὰρ μὴ βουλόμενον ἀπελθεῖν ἠπειγεν· τούτους δὲ βουλομένους ἀπελθεῖν ἐκώλωσεν. Ὡς καινοῦ καὶ παραδόξου πράγματος· ἐκεῖνος οὐκ ἐβούλετο κηρῦξαι κατασιροφήν, καὶ ἄκοντα αὐτὸν ἀνέσιτησεν· οὔτοι μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους σπεύδουσιν ἀπαγγεῖλαι κατασιροφήν, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς πάλιν ἐκώλωσε. Τί δὴ ποιεῖ; Ὅτι ἐνταῦθα μὲν τὸ τάχος βλάβος, ἐκεῖ δὲ τὸ τάχος κέρδος ἔφερε· διὰ τοῦτο κἀκεῖνον ἠπειξε διὰ τοῦ κήτους, καὶ διὰ τῶν ἵππων τούτους συνεπόδισεν.

Ὅρας Θεοῦ σοφίαν; Διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὧν ἕκαστος ἤλπισεν ἀνύειν τὸ προκείμενον, διὰ τούτων συνεποδίσθησαν ἕκαστος. Ἐκεῖνος διὰ τοῦ πλοίου προσεδόκησε

ὄλων εἶναι ὅτι ἐκεῖνοι ποῦ μεταφέρουν εἰς τὸ βασιλέα τὴν κακὴν ἀγγελίαν, ἀφοῦ ἀνεχώρησαν ἀπὸ ἐδῶ, ὡσὰν νὰ εἶχαν φτερὰ εἰς τὰ πόδια των καὶ νομίσαντες ὅτι θὰ ἔφθαναν πρὸ πολλοῦ εἰς τὸ στρατόπεδον, εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου· τόσα ἐμπόδια παρουσιάσθησαν εἰς αὐτοὺς καὶ ἀφοῦ ἄφησαν τοὺς ἵππους ὀδηγοῦν τῶρα ἀμάξια, διὰ τοῦτο θὰ φθάσουν ἀναγκαστικὰ πολὺ ἀργὰ ἐκεῖ. Διότι ἐπειδὴ τὸν ἰδικόν μας ἱερέα καὶ κοινὸν πατέρα ὁ Θεὸς ἐσήκωσεν ἀπὸ ἐδῶ καὶ τὸν ἔπεισε νὰ ἀναχωρήσῃ καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὴν τὴν πρεσβείαν, διὰ τοῦτο ἔφερεν ἐμπόδια εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου των διὰ νὰ μὴ ἀνάψουν τὴν φωτιάν, ὅταν φθάσουν, καὶ ἔτσι κάμουν ἀνωφελῆ τὴν μεσιτείαν τοῦ διδασκάλου, διότι θὰ εἶχον προκαταβάλει τὸν βασιλέα καὶ θὰ τὸν εἶχαν διαθέσει δυσμενῶς.

Ὅτι τὰ ἐμπόδια αὐτὰ προῆλθον ὄχι ἀπὸ καμμίαν ἄλλην αἰτίαν, παρὰ ἀπὸ τὸν Θεόν, εἶναι φανερόν ἀπὸ αὐτά· ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ὄλον τὸν καιρόν των τὸν ἐπέρασαν εἰς τέτοιου εἴδους ταξίδια, καὶ εἶχαν ὡς ἔργον τὸ νὰ ὀδηγοῦν συνεχῶς ἵππους, τῶρα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἵππασίαν συνετριβήσαν καὶ ἀργοπόρησαν καὶ ἔγινε τὸ ἀντίθετον ἀπ' ὅ,τι συνέβη εἰς τὸν Ἰωνᾶν. Διότι ἐνῶ ἐκεῖνος δὲν ἤθελε νὰ ἀναχωρήσῃ τὸν ἐβίαζεν ὁ Θεὸς νὰ ἀναχωρήσῃ· αὐτοὶ δὲ ποῦ ἤθελαν νὰ πάνε γρήγορα τοὺς ἠμπόδισεν. Ὡς νέου καὶ παραδόξου πράγματος· ἐκεῖνος (ὁ Ἰωνᾶς) δὲν ἤθελε κηρύξῃ καταστροφὴν καὶ παρὰ τὴν θέλησίν του τὸν ἔστειλεν ὁ Θεός· αὐτοὶ μὲ πολλὴν ταχύτητα σπεύδουν νὰ ἀναγγείλουν καταστροφὴν καὶ παρὰ τὴν θέλησίν των πάλιν τοὺς ἠμπόδισε. Διατί λοιπόν; Διότι ἐδῶ μὲν ἡ ταχύτης φέρει βλάβην, ἐκεῖ δὲ ἡ ταχύτης ἔφερε κέρδος· διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνον τὸν ἔστειλε διὰ τοῦ κήτους, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἠμπόδισε διὰ τῶν ἵππων.

Βλέπεις τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ; Διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν διὰ τῶν ὁποίων κάθε ἕνας ἠλπίζεν ὅτι θὰ πραγματοποιηθοῦν αἱ ἀποφάσεις των, δι' αὐτῶν τῶν ἰδίων ἠμποδίσθη κάθε ἕνας. Ἐκεῖνος ἐνόμισεν ὅτι διὰ τοῦ πλοίου θὰ πετάξῃ μα-

πιήσεσθαι, καὶ τὸ πλοῖον αὐτῷ δεσμὸς ἐγένετο· διὰ τῶν ἵππων οὗτοι προσεδόκησαν ταχύτερον ὄψεσθαι τὸν βασιλέα, καὶ οἱ ἵπποι γεγόνασιν κώλυμα· μᾶλλον δὲ οὐχ οἱ ἵπποι ὥσπερ οὖν οὐδ' ἐκείνῳ τὸ πλοῖον, ἀλλ' ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ
δ πανταχοῦ πάντα μετὰ τῆς οἰκείας οἰκονομοῦσα σοφίας.

Καὶ σκοπεῖ κηδεμονίαν, πῶς καὶ ἐφόβησε καὶ παρεκάλεσε. Παρὰ μὲν γὰρ αὐτὴν τὴν ἡμέραν, ὅτε τὰ παράνομα ἐτολμήθη πάντα ἐκεῖνα, ἀφίεις αὐτοὺς ἐξελθεῖν ὡς ἐπαγγελουῦντας τῷ βασιλεῖ τὰ συμβεβηκότα, ἅπαντα τῷ τᾶχει τῆς
10 ἐξόδου πάντας ἐφόβησεν· ἐπειδὴ δὲ ἀπῆλθον, καὶ δύο καὶ τρεῖς ἀνήλωσαν ἡμέρας, καὶ λοιπὸν ματαιὰν εἶναι ἐνομιζομεν τοῦ ἱερέως τοῦ ἡμετέρου τὴν ἀποδημίαν, ὡς ὑστερίζειν μέλλοντος, τότε τὸν φόβον ἐξέλυσε καὶ παρεμυθήσατο, ἐκείνους τε, ὥσπερ ἔφην, κατὰ μέσσην κατασχὼν τὴν ὁδόν,
15 καὶ τοὺς ἐκεῖθεν ἀφικνουμένους πρὸς ἡμᾶς διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ τὰ ἐκείνων πάθη πᾶσιν ἡμῖν ἀναγγεῖλαι παρασκευάσας, ἵνα μικρὸν ἀναπνεύσωμεν ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο, καὶ πολὺ τῆς ἀγωνίας ἀπεθήμεθα μέρος.

Ταῦτα ἀκούσαντες, τὸν ταῦτα ποιήσαντα προσεκυνήσαμεν
20 Θεὸν ὡς πατέρων πάντων φιλοστοργότερον, καὶ νῦν τὰ καθ' ἡμᾶς διέθηκεν ἅπαντα; ἀοράτω ἰνὶ δυνάμει τοὺς πονηροὺς τούτους κατασχὼν ἀγγέλους, μονονουχὶ λέγων, τί σπεύδειτε; τί δὲ ἐπείγεσθε πόλιν τοιαύτην καταποντίζειν μέλλοντες; Μὴ γὰρ εὐαγγέλια κομίζετε τῷ βασιλεῖ; Μένετε
25 αὐτοῦ, ἕως οὗ τὸν θεράποντα τὸν ἐμὸν, καθάπερ ἰατρον ἄριστον παρασκευάσω φθᾶσαι, καὶ τὸν ὑμέτερον προκαταλαβεῖν δρόμον. Εἰ δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ τῆς παρανομίας ἔλκους τοσαύτη πρόνοια γέγονε, πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν, μετὰ τὴν μετάνοιαν, μετὰ τὸν ἰσοοῦτον φόβον, μετὰ τὰ δά-
30 κρυα, καὶ τὰς εὐχὰς πλείονος ἀπολαυσόμεθα τῆς ἀδείας. Ὁ

κρυά, καὶ τὸ πλοῖον ἔγινε εἰς αὐτὸν δεσμός· αὐτοὶ ἐνόμισαν ὅτι διὰ τῶν ἵππων θὰ ἰδοῦν γρηγορώτερον τὸν βασιλέα, καὶ οἱ ἵπποι ἔγιναν ἐμπόδιον· μᾶλλον δὲ ὄχι οἱ ἵπποι, ὅπως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰωνᾶ ὄχι τὸ πλοῖον, ἀλλὰ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία παντοῦ ὅλα τὰ οἰκονομεῖ μὲ τὴν ἰδικήν της σοφίαν.

Καὶ πρόσεξε νὰ ἰδῆς τὴν φροντίδα πῶς καὶ ἐφόβησε καὶ ἐπαρηγόρησε. Διότι κατὰ μὲν τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν διεπράχθησαν ὅλα τὰ παράνομα ἐκεῖνα, μὲ τὸ νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ φύγουν γρήγορα διὰ νὰ τὰ ἀναγγεῖλουν εἰς τὸν βασιλέα, μὲ τὴν ταχύτητα ποὺ ἔφυγαν ὅλους τοὺς ἐφόβισεν· ὅταν δὲ ἀπεμακρύνθησαν καὶ εἶχαν κάμει ὁδοιπορίαν δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐθεωρούσαμεν ἄσκοπον τὸ ταξίδι τοῦ ἱερέως μας, ἐπειδὴ ἐνομίζαμεν ὅτι θὰ ἔφθανε ἀργά, τότε μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὸν φόβον καὶ μᾶς παρηγόρησε, διότι ὅπως σᾶς εἶπα, καὶ ἐκείνους εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου τοὺς ἠμπόδισε, καὶ ἔκαμε ἔτσι τὰ πράγματα ὥστε νὰ μάθωμεν τὰ συμβάντα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἤρχοντο πρὸς ἡμᾶς ἀπὸ ἐκεῖ, διὰ νὰ ἀναπνεύσωμεν ὀλίγον, πρᾶγμα ποὺ ἔγινε καὶ ἔχομεν ἀποβάλλει πολὺ μέρος ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν μας.

Αὐτὰ ἀφοῦ τὰ ἐμάθαμεν ἐπροσκυνήσαμεν τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος ἔκαμεν αὐτά, διότι εἶναι ὁ φιλοστοργότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς πατέρας, καὶ τώρα τὰ ἰδικά μας ἐτακτοποίησεν ὅλα, διότι μὲ κάποιαν ἀόρατον δύναμιν ἠμπόδισε τοὺς κακοὺς ἀγγελιαφόρους λέγων περίπου: Διατί σπεύδετε; Διατί ἐπείγεσθε νὰ καταποντίσετε τόσην μεγάλην πόλιν; Μήπως δηλαδὴ μεταφέρετε εὐχάριστα νέα εἰς τὸν βασιλέα; Μείνετε ἐκεῖ ἕως ὅτου τὸν δοῦλον μου τὸν προετοιμάσω νὰ φθάσῃ ἐκεῖ, ὡς ἄριστον ἰατρόν, καὶ νὰ προλάβῃ νὰ σᾶς περάσῃ εἰς τὸν δρόμον. Ἐὰν δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς τιμωρίας τῆς παρανομίας ἐπέδειξεν ὁ Θεὸς τόσην πρόνοιαν, πολὺ περισσότερον μετὰ τὴν ἐπιστροφήν, μετὰ τὴν μετάνοιαν, μετὰ τὸν τόσον φόβον, μετὰ τὰ δάκρυα καὶ τὰς προσευχὰς θὰ ἀπολαύσωμεν μεγαλυτέραν ἡσυχίαν καὶ ἀφοβίαν. Διότι ὁ μὲν Ἰωνᾶς δικαιολογη-

μὲν γὰρ Ἰωνᾶς εἰκότως συνηλαύνειο, ἵνα εἰς μετάνοιαν ἐμβάλῃ, ὑμεῖς δὲ ἤδη τὴν μετάνοιαν ἐπεδείξασθε, καὶ πολλὴν τὴν ἐπιστροφὴν· διὸ καὶ παρακλήσεως δεῖ λοιπόν, οὐκ ἀγγελίας ἀπειλὴν ἐχούσης. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν κοινὸν ἐντεῦθεν
 5 ἀνέσκησε πατέρα, καίτοι πολλῶν ὄντων τῶν κωλύοντων· εἰ δὲ μὴ ἐφείδειο τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, οὐκ ἂν ἐκεῖνον ἔπεισεν, ἀλλὰ καὶ βουλόμενον ἐξελθεῖν ἐκώλυσεν ἄν.

3. Ἔχω τι καὶ τρίτον εἰπεῖν δυνάμενον ὑμᾶς πείσαι θαρρεῖν, τὴν παροῦσαν ἐορτὴν, ἣν καὶ ἄπιστοι αἰδοῦνται
 10 σχεδὸν πάντες, ἣν καὶ αὐτὸς ὁ θεοφιλῆς βασιλεὺς οὕτω ἠδέσθη καὶ εἰτίμησεν, ὡς ἅπαντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ μετ' εὐσεβείας κρατήσαντας ὑπερβαλέσθαι βασιλέας. Ἐν ταύταις γοῦν ταῖς ἡμέραις πέμπτας ἐπιστολὴν εἰς τιμὴν τῆς ἐορτῆς, τοὺς τὸ δεσποτικὸν οἰκοῦντας σχεδὸν ἀφῆκεν ἅπαντας· καὶ ταύτην
 15 ὁ ἱερεὺς ὁ ἡμέτερος εἰσελθὼν ἀναγνώσεται τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τῶν οἰκείων αὐτὸν ἀναμνήσει νόμων, καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτόν, ὅτι σὺ σαυτὸν παρακάλεσον, καὶ τὰ σαυτοῦ μέμνησο· οἴκοθεν ἔχεις τὸ παράδειγμα τῆς φιλανθρωπίας· δίκαιον οὐχ εἴλου ποιῆσαι φόνον, καὶ ἄδικον ὑπομε-
 20 νεῖς ἐργάσασθαι; Τοὺς ἐληλεγμένους καὶ καταδικασθέντας τὴν ἐορτὴν αἰδεσθεῖς ἀφῆκας, καὶ τοὺς ἀνευθύνους καὶ μηδὲν τετολμηκότας κατακρινεῖς, εἶπέ μοι, καὶ ταῦτα τῆς ἐορτῆς παρούσης; Μηδαμῶς, βασιλεῦς. Σὺ διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης διαλεγόμενος ταῖς πόλεσι πάσαις ἔλεγες· εἶθε
 25 μοι δυνατὸν ἦν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀνασιῆσαι.

Ταύτης δεόμεθα τῆς φιλανθρωπίας, τούτων δεόμεθα

μένα ἤναγκάζετο βιαστικὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸν δρόμον, διὰ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς μετάνοιαν, σεῖς ὅμως τώρα ἔχετε ἐπιδείξει πλέον τὴν μετάνοιαν καὶ μεγάλην ἐπιστροφήν εἰς τὸν Θεόν· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἔχετε ἀνάγκην παρηγορίας καὶ ὄχι ἀπειλητικῆς ἀγγελίας. Διὰ τοῦτο ἐσήκωσεν ἀπὸ ἐδῶ τὸν κοινὸν πατέρα μας, ἂν καὶ ὑπῆρχαν πολλὰ ἐμπόδια διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ταξιδίου αὐτοῦ· καὶ ἐὰν δὲν ἐφρόντιζε διὰ τὴν σωτηρίαν τὴν ἰδικήν μας, δὲν θὰ ἔπειθεν ἐκεῖνον νὰ ταξιοεῦση, ἀλλὰ καὶ ἀκόμα ἂν ἤθελε νὰ ταξιόευσεν ἐκεῖνος, θὰ τὸν ἠμπόδιζεν.

3. Ἔχω νὰ σᾶς εἰπῶ καὶ κάποιον τρίτον λόγον πὺ ἠμπορεῖ νὰ σᾶς πείσῃ νὰ ἔχετε θάρρος, καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ παροῦσα ἑορτή, τὴν ὁποίαν καὶ οἱ ἄπιστοι ὅλοι σχεδὸν σέβονται καὶ τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ εὐσεβῆς βασιλεὺς τόσον ἐσεβάσθη καὶ ἐτίμησεν, ὥστε νὰ ξεπεράσῃ ὅλους τοὺς προκατόχους βασιλεῖς πὺ ἐκυβέρνησαν μὲ εὐσέβειαν. Κατ' αὐτὰς λοιπὸν τὰς ἡμέρας, ἔστειλεν ἄλλοτε ἐπιστολὴν πρὸς τιμὴν τῆς ἑορτῆς καὶ ἀπηλευθέρωσεν ὅλους σχεδὸν τοὺς κρατουμένους· καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν ὁ ἰδικός μας ἱερεὺς ὅταν παρουσιασθῆ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως θὰ ἀναγνώσῃ πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ θὰ τοῦ ὑπενθυμίσῃ τοὺς ἰδικούς του νόμους καὶ θὰ εἰπῆ πρὸς αὐτόν, σὺ παρακάλεσε τὸν ἑαυτὸν σου, βασιλεῦ, καὶ ἐνθυμήσου τὰς ἰδικὰς σου πράξεις· ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν σου ἔχεις τὸ παράδειγμα τῆς φιλανθρωπίας· δὲν ἐπροτίμησες ἄλλοτε νὰ κάμῃς φόνον καὶ θὰ ἀνεχθῆς τώρα νὰ κάμῃς ἄδικον; Αὐτοὺς πὺ ἦσαν ἔνοχοι καὶ εἶχαν καταδικασθῆ ἄλλοτε ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἑορτὴν τοὺς ἀπέλυσες, καὶ ἐκείνους πὺ δὲν ἔκαμαν τίποτε καὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ κάμουν τίποτε, εἰπέ μου, θὰ τοὺς καταδικάσῃς καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἑορτὴν αὐτὴν; Κατ' οὐδένα τρόπον νὰ κάμῃς τοῦτο, βασιλεῦ. Σὺ διὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ἀπευθυνόμενος ἔλεγες πρὸς ὅλας τὰς πόλεις· μακάρι νὰ μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ ἀναστήσω ἀκόμη καὶ τοὺς νεκρούς.

Αὐτὴν τὴν φιλανθρωπίαν καὶ αὐτὰ τὰ λόγια χρειαζό-

τῶν ρημάτων νῦν. Οὐχ οὕτω τὸ κρατῆσαι πολεμίων λαμπροὺς ποιεῖ τοὺς βασιλεύοντας, ὡς τὸ κρατῆσαι θυμοῦ καὶ ὀργῆς· ἐκεῖ μὲν γὰρ τῶν ὄπλων καὶ τῶν στρατιωτῶν τὸ κατόρθωμα γίνεται, ἐνταῦθα δὲ γυμνὸν σὸν ἐστὶ τὸ τρόπαιον, καὶ οὐδένα
 5 ἔχεις τὸν μεριζόμενον μετὰ σοῦ τὴν τῆς φιλοσοφίας δόξαν. Ἐκράτησας πολέμου βαρβαρικοῦ, κράτησον καὶ θυμοῦ βασιλικοῦ· μαθέτωσαν ἄπιστοι πάντες ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ φόβος πᾶσαν ἐξουσίαν δύναται χαλινοῦν· δόξοσόν σου τὸν Δεσπότην, τοῖς συνδούλοις ἀφείς τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα καὶ αὐτός
 10 σε δοξάσῃ μειζόνως, ἵνα ἡμερόν σοι κατὰ τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν δείξῃ τὸ ὄμμα καὶ γαληνόν, ταύτης μεμνημένος σου τῆς φιλανθρωπίας.

Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων ἐρεῖ, καὶ πάντως ἡμᾶς ἐξαιρήσεται τῆς ὀργῆς. Οὐκ εἰς τὸ πείσαι δὲ μόνον τὸν βασιλέα
 15 μεγίστη παρὰ τῆς νησιείας ταύτης ἡμῖν ἢ συμμαχία, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γενναίως ἐνεγκεῖν τὰ συμβαίνοντα· καὶ γὰρ παρὰ κληοῖν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἀπὸ τοῦ καιροῦ τούτου καρπούμεθα. Αὐτὸ γὰρ τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν συλλέγεσθαι, καὶ τῆς τῶν θείων Γραφῶν ἀκροάσεως ἀπολαύειν, καὶ ἀλλήλους
 20 ὀδύρεσθαι, καὶ εὐχομένους καὶ εὐλογίας δεχομένους, οὕτως οἴκαδε ἀπιέναι, τὸ πλεόν ἡμῖν ὑποτίμνεται τῆς ὀδύνης. Μὴ τοίνυν καταπέσωμεν, μηδὲ προδῶμεν ἑαυτοὺς ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, ἀλλὰ μένωμεν τὰ χρησιτὰ προσδοκῶντες, καὶ προσέχωμεν τοῖς ρηθήσεσθαι μέλλουσι. Καὶ γὰρ βούλομαι σήμε-
 25 ρον περὶ ὑπεροφίας θανάτου διαλεχθῆναι πάλιν.

Εἶπον χθὲς ὑμῖν ὅτι τὸν θάνατον δεδοίκαμεν, οὐκ ἐπειδὴ φοβερός ἐστὶν ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδ' ὁ τῆς βασιλείας ἡμᾶς ἔρωσ ἀνῆψεν, οὔτε ὁ τῆς γεέννης φόβος κατέσχευεν, καὶ

μεθα τώρα. Δὲν κάμει τοὺς βασιλεῖς τόσον λαμπροὺς καὶ ἐνδόξους ἢ νίκη κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὅσον τὸ νὰ ὑπερνικήσουν τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν των· διότι ἐκεῖ τὸ κατόρθωμα προέρχεται ἀπὸ τὰ ὄπλα καὶ τοὺς στρατιώτας, ἐδῶ ὅμως τὸ τρόπαιον εἶναι τελείως ἰδικόν σου καὶ δὲν ἔχεις κανένα πὺ νὰ μοιρασθῇ μαζί σου τὴν δόξαν τῆς νίκης αὐτῆς. Ἐνίκησες εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, νίκησε καὶ τὸν θυμὸν τὸν βασιλικόν· ἄς μάθουν ὅλοι οἱ ἄπιστοι ὅτι ὁ φόβος τοῦ Χριστοῦ ἡμπορεῖ νὰ χαλιναγωγῆσῃ κάθε ἐξουσίαν· δόξασε τὸν Δεσπότην σου συγχωρῶν τὰ πρὸς σὲ σφάλματα τῶν συνδούλων σου, διὰ νὰ σὲ δοξάσῃ αὐτὸς περισσότερο καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἐνθυμούμενος τὴν φιλανθρωπίαν σου αὐτήν, σοῦ δείξῃ τὸ ὄμμα ἡμέρον καὶ γαλήνιον καὶ σοῦ φανῇ ἐπιεικῆς.

Αὐτὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ θὰ εἰπῇ καὶ ἐξάπαντος θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ὀργὴν. "Ὅχι δὲ μόνον εἰς τὸ νὰ πείσωμεν τὸν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νὰ ὑποφέρωμεν μὲ γενναιότητα, ὅσα συμβαίνουν, θὰ μᾶς βοηθήσῃ πάρα πολὺ ἢ νηστεία αὐτή· διότι ἐκτὸς τούτου καὶ παρηγορίαν ὄχι μικρὰν ἀπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς λαμβάνομεν. Διότι αὐτὸ τὸ γεγονός, ἢ συγκέντρωσις δηλαδὴ ἢ καθημερινὴ καὶ ἢ ἀπόλαυσις πὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων Γραφῶν καὶ τὸ νὰ βλέπῃ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, καὶ νὰ κλαίωμεν καὶ νὰ προσευχώμεθα καὶ νὰ δεχώμεθα εὐλογίας καὶ ἔτσι νὰ πηγαίνωμεν ἐνισχυμένοι εἰς τὰ σπίτια μας συντελεῖ εἰς τὸ νὰ μᾶς φύγῃ τὸ περισσότερο μέρος τῆς λύπης. "Ἄς μὴ χάσωμεν λοιπὸν τὴν ψυχραιμίαν μας καὶ ἄς μὴ προδώσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας διὰ τῆς ἀγωνίας, ἀλλὰ νὰ ἀναμένωμεν καλὰ πράγματα καὶ νὰ προσέχωμεν εἰς αὐτὰ πὺ θὰ λεχθοῦν. Διότι θέλω καὶ σήμερα νὰ σᾶς ὁμιλήσω διὰ τὴν περιφρόνησιν τοῦ θανάτου.

Σᾶς ὠμίλησα χθὲς καὶ σᾶς εἶπα ὅτι φοβούμεθα τὸν θάνατον, ὄχι ἐπειδὴ ἐκεῖνος εἶναι φοβερός, ἀλλὰ ἐπειδὴ οὔτε ἢ ἀγάπη πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν μᾶς ἐθήρμανεν,

πρὸς τοῦτοις, ὅτι τὸ συνειδὸς οὐκ ἔχομεν ἀγαθόν. Βούλεσθε
καὶ τειάρτην εἶπω αἰτίαν τῆς ἀκαίρου ταύτης ἀγωνίας οὐκ
ἐλάτινα, τῶν προτέρων ἀληθεσιέραν; Οὐ ζῶμεν μετὰ τῆς
προσηκούσης τοῖς Χριστιανοῖς σκληραγωγίας· ἀλλὰ τὸν ὑ-
5 γρὸν τοῦτον καὶ διαλελυμένον καὶ χαῦνον ἐζηλώσαμεν βίον·
διὸ καὶ εἰκότως τοῖς παροῦσιν ἐμφιλοχωροῦμεν πράγμασιν.

Ὡς εἶγε ἐν νησιαῖσι, καὶ παννυχίσι, καὶ εὐτελείᾳ διαί-
της τὴν ζωὴν διηγύομεν ταύτην, τὰς ἐπιθυμίας ἡμῶν ἐκκό-
πιοντες τὰς αἰόπους, τὰς ἡδονὰς κωλύοντες, τοὺς ἰδρωτὰς
10 τῆς ἀρειῆς ὑπομένοντες, κατὰ τὸν Παύλου λόγον, ὑποπιέ-
ζοντες τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγοῦντες, τῆς σαρκὸς πρόνοιαν
μὴ ποιούμενοι εἰς ἐπιθυμίας, τὴν σιενὴν καὶ τεθλιμμένην
ὁδὸν ὁδεύοντες, ταχέως ἂν τῶν μελλόντων ἐπεθυμήσαμεν,
τῶν παρόντων πόνων ἀπαλλαγῆναι σπεύδοντες. Καὶ ὅτι οὐ
15 ψευδῆς ὁ λόγος ὁ ἡμέτερος, ἀνάβηθι πρὸς τὰς κορυφὰς τῶν
ὄρεων, καὶ κατάμαθε τοὺς ἐκεῖ μοναχοὺς, τοὺς ἐν σάκκῳ,
τοὺς ἐν δεσμοῖς, τοὺς ἐν νησιαῖσι, τοὺς ἐν σκότῳ κατακε-
κλεισμένους, καὶ ὄψει πάντας αὐτοὺς τῆς τελευτῆς ἐπιθυ-
μοῦντας, καὶ ἀνάπανσιν τὸ πρᾶγμα καλοῦντας.

20 Καθάπερ γὰρ ὁ πικτιεύων ἐπείγεται τοῦ σταδίου ἐξελθεῖν,
ἵνα ἀπαλλαγῆ τῶν τραυμάτων· καὶ ὁ ἀθλητὴς ἀνασιῆναι τὸ
θέατρον ἐπιθυμεῖ, ἵνα ἐλευθερωθῆ τῶν πόνων· οὕτω καὶ ὁ
ἐν σκληρῷ καὶ τραχυτάτῳ βίῳ ζῶν μετ' ἀρειῆς, ἐπιθυμεῖ
τῆς τελευτῆς, ἵνα καὶ τῶν πόνων ἀπαλλαγῆ τῶν παρόντων,
25 καὶ ὑπὲρ τῶν ἀποκειμένων ἔχη σιεφάνων θαρρεῖν πρὸς τὸ
εὐδιον καταπλεύσας λιμένα, καὶ ἐκεῖ μετασιάς, ἔνθα λοιπὸν
οὐκ ἔστιν ὑποπιεῦσαι νανάγιον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐπί-

οὔτε ὁ φόβος τῆς γεέννης μᾶς κατέλαβεν ἀκόμη καὶ ἀκόμη διότι δὲν ἔχομεν τὴν συνείδησιν ἀγαθὴν. Θέλετε νὰ σᾶς ἀναφέρω καὶ τετάρτην αἰτίαν, ὅχι μικροτέραν, διὰ τὴν παράκαιρον αὐτὴν ἀγωνίαν ποὺ ἔχομεν καὶ ἡ ὁποία ἐπαληθεύει περισσότερο ἀπὸ τὰς ἄλλας; Δὲν ζοῦμε βίον σκληραγωγίας ὅπως ἀρμόζει εἰς τοὺς χριστιανούς· ἀλλὰ τὸν μαλθακὸν καὶ παραλελυμένον καὶ νωθρὸν τοῦτον βίον ἐζηλεύσαμεν· δι' αὐτὸ εἶναι φυσικὸν νὰ μᾶς ἀρέσῃ νὰ μένωμεν εἰς τὰ πράγματα τοῦ παρόντος κόσμου.

Διότι ἐὰν μὲ νηστείας καὶ μὲ ἀγρυπνίας καὶ μὲ εὐτελεῖ διαιταν, ἐπερνούσαμεν τὴν ζωὴν αὐτὴν καὶ ἐκκόπταμεν τὰς ἀποτόμους ἐπιθυμίας μας καὶ ἐπροβάλαμεν ἐμπόδια εἰς τὰς ἡδονάς, καὶ ὑπεμέναμεν τοὺς ἰδρωτάς τῆς ἀρετῆς, σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τοῦ Παύλου, ποὺ λέγει, ταλαιπωροῦντες καὶ ὑποτάσσοντες τὸ σῶμα μὴ φροντίζοντες νὰ ἱκανοποιοῦμεν τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, βαδίζοντες τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδόν, γρήγορα θὰ ἐπιθυμούσαμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ καὶ θὰ ἐσπεύδαμεν νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τοὺς κόπους τοῦ παρόντος βίου. Καὶ διὰ νὰ πληροφορηθῆς ὅτι ὁ λόγος μας δὲν εἶναι ψευδής, ἀνέβα εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ ἐπισκέψου τοὺς μοναχοὺς ποὺ ζοῦν ἐκεῖ καὶ φοροῦν σάκκον ὡς ἐνδύματα, ποὺ νηστεύουν, ποὺ ζοῦν ὡς εἰς φυλακὰς, ποὺ εἶναι ἐγκλεισμένοι εἰς σκοτεινὰ δωμάτια καὶ θὰ ἰδῆς ὅλους αὐτοὺς νὰ ἐπιθυμοῦν τὸν θάνατον καὶ νὰ ὀνομάζουσαν αὐτὸν ἀνάπαυσιν.

Διότι ὅπως ὁ πυγμάχος βιάζεται νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ ἀγωνιστικὸν χῶρον, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ κτυπήματα καὶ ὁ ἀθλητῆς ἐπιθυμεῖ νὰ φύγουν οἱ θεαταί, διὰ νὰ τελειώσουν οἱ κόποι του, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ ἐν μέσῳ σκληροῦ καὶ τραχυτάτου βίου, ἐπιθυμεῖ τὸν θάνατον διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους τοῦ βίου τούτου καὶ διότι εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ ἀπολαύσῃ τοὺς ἐτοιμασμένους δι' αὐτὸν στεφάνους ὅταν μεταβῇ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν καὶ ὅταν καταπλεύσῃ εἰς τὸν εὐδίων λιμένα, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ

πονον φύσει καὶ μοχθηρὸν τὸν βίον ἡμῶν κατεσκεύασεν, ἵνα ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα συνωθούμενοι θλίψεως, ἐπιθυμίαν τῶν μελλόντων λάβωμεν. Εἰ γὰρ νῦν ἰσοσῦτων ὄντων τῶν λυπηρῶν, καὶ κινδύνων, καὶ φόβων, καὶ φροντίδων πάντιοθεν ἡ-
 5 μᾶς περιτοιχιζομένων, οὕτως ἐμφιλοχωροῦμεν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς, εἰ μηδὲν τούτων ἦν, ἀλλ' ἄλυπός τις καὶ ἀταλαίπωρος ὁ βίος ἡμῖν ἅπας ἐγίνετο, πότε ἂν ἐπεθυμήσαμεν τῶν μελλόντων;

4. Οὕτω καὶ Ἰουδαίοις ἐποίησεν ὁ Θεός· καὶ γὰρ ἐκεί-
 10 νους βουλόμενος εἰς ἐπιθυμίαν ἐμβαλεῖν τῆς ἐπανόδου καὶ πείσαι μισῆσαι τὴν Αἴγυπτον, συνεχώρησε τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ ταλαιπωρεῖσθαι, ἵνα τῷ μεγέθει τῶν πόνων καὶ τῆς ταλαιπωρίας ἐκείνης ἀγχόμενοι βοήσωσι πρὸς τὸν Θεὸν περὶ τῆς ἐπανόδου. Εἰ γὰρ δὴ τούτων γινομένων ἐξεληθόν-
 15 τες πάλιν ἐμέμνητο τῆς Αἰγύπτου, καὶ τῆς χαλεπῆς δουλείας καὶ πρὸς τὴν προτιέραν τυραννίδα ὑποσιρέφειν ἠπειγοντο, εἰ μὴ τοιούτων ἐπειράθησαν τῶν βαρβάρων, πότε ἂν ἀφεῖναι τὴν ἀλλοτριάν ἠθέλησαν; Ἴνα οὖν καὶ ἡμεῖς μὴ τῇ γῆ προσηλώμενοι καὶ πρὸς τὰ παρόντα κεχηνότες ἀλγῶμεν,
 20 καὶ ἐπιλανθανώμεθα τῶν μελλόντων, μοχθηρὸν ἡμῖν τὸν βίον ἐποίησεν ὁ Θεός.

Μὴ τοίνυν περιεχώμεθα πέρα τοῦ δέοντος τῆς παρουσίας ζωῆς. Τί γὰρ ὄφελος ἡμῖν; ποῖον δὲ κέρδος ἐκ τοῦ προσηλῶσθαι μεθ' ὑπερβολῆς τῇ τοῦ παρόντος βίου ἐπιθυμίᾳ. Βούλει
 25 μαθεῖν διὰ τί καλὸν ἢ παροῦσα ζωὴ; Ὅτι τῆς μελλούσης ζωῆς ἡμῖν ὑπόθεσις γίνεται καὶ ἀφορμή, καὶ σκάμμα καὶ σιτάδιον τῶν ἐκεῖ στεφάνων ἐστίν· ὡς εἰ μὴ τοῦτο παράσχοι ἡμῖν μυρίων θανάτων ἐστὶν ἔλκειν ἡμῶν. Εἰ γὰρ μὴ μέλλοι-

ὑποπευθῆ ὅτι θὰ ὑποστῆ ναυάγιον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν βίον μας ἐκ φύσεως ἐπίπονον καὶ κοπιαστικὸν διὰ νὰ ἐπιθυμήσωμεν νὰ ἀπολαύσωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, ἐξ αἰτίας τῆς ἐδῶ θλίψεως. Διότι ἐὰν τώρα πού ἔχομεν τόσα λυπηρὰ καὶ μᾶς περιστοιχίζουν ἀπὸ πάντοῦ καὶ κίνδυνοι, καὶ φόβοι, καὶ φροντίδες, εἴμεθα τόσον πολὺ προσκολλημένοι εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἦτο ὁ βίος μας χωρὶς λύπας καὶ ταλαιπωρίας, πότε θὰ ἐπιθυμούσαμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ;

4. Ἔτσι ἔκαμεν ὁ Θεὸς καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους· διότι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ βάλῃ ἐντὸς τοὺς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν γῆν Χαναὰν καὶ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ μισήσουν τὴν Αἴγυπτον, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ταλαιπωροῦνται μὲ τὴν λάσπην καὶ τὴν κατασκευὴν πλίνθων, ὥστε, βασανιζόμενοι ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τὰς ταλαιπωρίας ἐκεῖνας νὰ παρακαλέσουν τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἐπάνοδόν των. Διότι ἐὰν παρ' ὅλον ὅτι προηγήθησαν αὐτά, μόλις ἔφυγαν, πάλιν ἐνεθυμοῦντο τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν δύσκολον περίοδον τῆς δουλείας καὶ ἐβιάζοντο νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν πρὸς τὴν προηγουμένην τυραννίαν, ἐὰν δὲν εἶχον τόσον πολὺ βασανισθῆ ὑπὸ τῶν βαρβάρων, πότε θὰ ἤθελον νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ξένην χώραν; Διὰ νὰ μὴ προσκολλώμεθα καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ γήινα καὶ χάσκωμεν εἰς τὰ παρόντα πράγματα καὶ ὑποφέρωμεν καὶ διὰ νὰ μὴ λησμονοῦμεν τὰ μέλλοντα, ἔκαμεν ὁ Θεὸς τὸν βίον μας δύσκολον.

Λοιπὸν ἄς μὴ προσκολλώμεθα περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἐπιτρέπεται εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν. Διότι ποῖον ὄφελος θὰ ἔχωμεν; Ποῖον κέρδος ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν προσήλωσιν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ παρόντος βίου; Θέλεις νὰ μάθης διατί ὑπάρχει ἡ παροῦσα ζωὴ; Διότι γίνεται εἰς ἡμᾶς βάσις καὶ ἀφορμὴ τῆς μελλούσης ζωῆς, καὶ παλαίστρα καὶ στάδιον τῶν ἐκεῖ στεφάνων· διότι ἂν δὲν μᾶς δώσῃ τὴν ἄλλην ζωὴν, εἶναι χειρότερη ἀπὸ ἀναριθμήτους θανάτους. Διότι ἐὰν δὲν πρόκειται νὰ ἀρέσωμεν εἰς τὸν Θεόν, εἶναι προτιμότερον νὰ

μεν ζῶντες ἀρέσκειν Θεῷ, βέλτιον ἀποθανεῖν. Τί γὰρ τὸ πλεόν; τί τὸ περιτιόν; Οὐχὶ τὸν αὐτὸν ἥλιον καὶ τὴν αὐτὴν σελήνην καθ' ἐκάστην ἡμέραν ὁρῶμεν; οὐχὶ τὸν αὐτὸν χειμῶνα; οὐχὶ τὸ αὐτὸ θέρος; οὐχὶ τὰ αὐτὰ τὰ πράγματα; «Τί
5 τὸ γεγονός; Αὐτὸ τὸ γενησόμενον. Τί τὸ πεποιημένον; Αὐτὸ τὸ ποιηθησόμενον.

Μὴ τοίνυν μήτε τοὺς ζῶντας ἀπλῶς μακαρίζωμεν, μήτε τοὺς ἀποθνήσκοντας θρηνῶμεν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐν ἁμαρτίαις ὄντας, καὶ ζῶσι, καὶ τετελευτηκότις ὄσιν, ὀδυρόμεθα· τοὺς
10 δὲ ἐν δικαιοσύνῃ μακαρίζωμεν πάλιν, ὅπου περ ἂν τύχωσιν ὄντες. Σὺ μὲν οὖν ἕνα δέδοικας θάνατον, καὶ θρηνεῖς, ὁ Παῦλος δὲ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκων οὐ μόνον οὐκ ἐδάκρυε διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρε καὶ ἠγάλλετο. Εἶθε καὶ γὰρ διὰ τὸν Θεὸν ἐκινδύνευον, φησί, καὶ οὐκ ἂν ἐφρόντι-
15 σα. Ἀλλὰ μηδὲ νῦν καταπέσης· οὐδὲ γὰρ μόνον ὁ διὰ τὸν Θεὸν τι πάσχων εὐδοκιμεῖ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀδίκως τι πάσχων, καὶ φέρων γενναίως, καὶ εὐχαριστιῶν τῷ συγχωροῦντι Θεῷ, οὐκ ἐλάτιων τοῦ διὰ τὸν Θεὸν ταῦτα πάσχοντός ἐστιν. Ἐπεὶ καὶ ὁ μακάριος Ἰὼβ τὰς πολλὰς καὶ ἀφορήτους ἐκείνας
20 πληγὰς ἐδέξατο, τοῦ διαβόλου μάτην καὶ εἰκῆ καὶ ἀπλῶς ἐπιβουλεύοντος, ἀλλ' ὁμως ἐπειδὴ γενναίως ἤνεγκε, καὶ ἠὲ χαρίσθησε τῷ ταῦτα συγχωροῦντι Θεῷ, ὀλόκληρον τὸν σιέφανον ἀνεδήσατο.

Μὴ τοίνυν λυποῦ διὰ τὸν θάνατον· φύσεως γὰρ ἐστὶ
25 λυποῦ δ' ἁμαρτίαν· προαιρέσεως γὰρ τὸ ἔγκλημα. Εἰ δὲ λυπῆ διὰ τοὺς ἀποθανόντας, ἄλγει καὶ διὰ τοὺς γεννωμένους· ὥσπερ γὰρ τοῦτο φύσεως, οὕτω καὶ κεῖνο φύσεως. Ἄν τοίνυν ἀπειλήσῃ τις θάνατον, εἶπε πρὸς αὐτόν, ἐπαιδεύθην παρὰ τοῦ Χριστοῦ μὴ φοβεῖσθαι ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ
30 σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι. Ἄν ἀπειλήῃ δήμευσιν οὐσίας, εἶπε πρὸς αὐτόν, «Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοι-

5. Ἐκκλ. 1, 9.

6. Ματθ. 10, 28.

ἀποθάνωμεν. Διότι τί ἐπὶ πλέον ἔχομεν; Τί παραπάνω ἀπολαμβάνομεν; Δὲν βλέπομεν τὸν ἴδιον ἥλιον καὶ τὴν ἴδιαν σελήνην κάθε ἡμέραν; Δὲν βλέπομεν τὸν ἴδιον χειμῶνα; Τὸ ἴδιον καλοκαίρι; τὰ ἴδια πράγματα; «Τί συνέβη; αὐτὸ ποῦ θὰ συμβῆ πάλιν. Τί ἔγινεν; Αὐτὸ ποῦ θὰ γίνη»⁵.

Ἄς μὴ μακαρίζωμεν λοιπὸν οὔτε αὐτοὺς ποῦ ἀπλῶς ζοῦν, οὔτε νὰ θρηνοῦμεν αὐτοὺς ποῦ ἀποθνήσκουν, ἀλλὰ ἐκείνους ποῦ εἶναι ἁμαρτωλοί, εἴτε ζοῦν, εἴτε ἔχουν ἀποθάνει, νὰ τοὺς κλαίωμεν· ἐκείνους δὲ ποῦ ζοῦν ἐν δικαιοσύνῃ νὰ τοὺς μακαρίζωμεν, ὅπουδήποτε καὶ ἂν εὐρίσκωνται. Σὺ μὲν λοιπὸν φοβᾶσαι ἓνα θάνατον, καὶ θρηνεῖς, ὁ Παῦλος ὅμως καθημερινῶς ἀποθνήσκων, ὅχι μόνον δὲν ἔκλαιε διὰ τοῦτο, ἀλλὰ ἀπεναντίας καὶ ἔχαιρε καὶ εὐφραίνεται. Μακάρι καὶ ἐγὼ νὰ ἐκινδύνεα διὰ τὸν Θεόν, λέγει, καὶ δὲν θὰ ἔλυπούμην. Ἀλλὰ καὶ τώρα ποῦ δὲν κινδυνεύεις διὰ τὸν Θεόν δὲν πρέπει νὰ λυπηθῆς· διότι δὲν ὠφελεῖται μόνον αὐτὸς ποῦ παθαίνει κάτι διὰ τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ποῦ παθαίνει κάτι ἄδिका καὶ τὸ ὑποφέρει μὲ γενναιότητα καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν ποῦ τοῦ τὸ ἐπέτρεψε, δὲν εἶναι κατώτερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ πάσχει αὐτὰ διὰ τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ μακάριος Ἰὼβ ἐδέχθη τὰς πολλὰς καὶ ἀνυποφόρους ἐκεῖνας πληγὰς ἀδίκως, ἐπειδὴ τὸν ἐπεβουλεύθη ὁ διάβολος, ὅμως ἐπειδὴ τὰς ὑπέφερε μὲ γενναιότητα καὶ ηὐχαρίστησε τὸν Θεόν ποῦ τὰς ἐπέτρεψεν, ἔλαβεν ὀλόκληρον τὸν στέφανον.

Μὴ λυπᾶσαι λοιπὸν διὰ τὸν θάνατον· διότι εἶναι φυσικὸν πρᾶγμα· νὰ λυπᾶσαι διὰ τὴν ἁμαρτίαν, διότι εἶναι ἔγκλημα τῆς βουλήσεώς μας. Ἐὰν δὲ λυπᾶσαι δι' ὅσους ἀποθνήσκουν, λυπήσου καὶ δι' αὐτοὺς ποῦ γεννῶνται· διότι ὅπως αὐτὸ εἶναι φυσικόν, ἔτσι καὶ ἐκεῖνο εἶναι φυσικόν. Ἄν λοιπὸν σὲ ἀπειλήσῃ κανεὶς μὲ θάνατον, εἶπε πρὸς αὐτόν, ἐδιδάχθην ἀπὸ τὸν Χριστὸν νὰ μὴ φοβοῦμαι ἀπὸ ἐκείνους ποῦ φονεύουν τὸ σῶμα τὴν δὲ ψυχὴν δὲν ἠμποροῦν νὰ φονεύσουν⁶. Ἄν σὲ ἀπειλῆ μὲ δήμευσιν τῆς περιουσίας, εἶπε πρὸς αὐτόν, «γυμνὸς ἐξῆλθα ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου καὶ γυμνὸς

λίαν μητρόσ μου, καὶ γυμνὸσ ἀπελεύσομαι. Οὐδὲν εἰσηνέγκα-
 μεν εἰσ τὸν κόσμον τοῦτον, δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι
 δυνατόμεθα· καὶ μὴ οὐ λάβησ, θάνατοσ ἐπελθὼν λήφεται,
 καὶ μὴ οὐ σφάξησ, ὁ τῆσ φύσεωσ ἐπελθὼν νόμοσ οἷσει τὴν
 5 τελευτήν.

Μηδὲν τοίνυν φοβώμεθα τῶν ἀπὸ τῆσ φύσεωσ ἡμῖν
 ἐπαγομένων, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ ἐκ πονηρᾶσ ἡμῖν ἐγγινόμενα
 προαιρέσεωσ· ἐκεῖνα γὰρ ἡμῖν τίκει τὴν κόλασιν. Τοῦτο
 δὲ λογιζώμεθα διηνεκῶσ ἐπὶ τῶν συμβαινόντων ἡμῖν ἀδο-
 10 κῆτωσ, ὅτι οὐ διωρθώσαμεν αὐτὰ ἀλγοῦντεσ, καὶ παυσό-
 μεθα ἀλγοῦντεσ· κακεῖνο μετὰ τούτου πάλιν, ὅτι ἐὰν πά-
 θωμέν τι δεινὸν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀδίκωσ, διαλύομεν
 πολλὰ τῶν ἀμαρτημάτων. Διὸ μέγα ἀγαθὸν ἐνταῦθα ἀπο-
 βαλεῖν ἀμαρτήματα καὶ μὴ ἐκεῖ· καὶ γὰρ ὁ πλούσιοσ οὐδὲν
 15 ἐνταῦθα δεινὸν ἀπέβαλε, καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖ ἀπειτηγανίζετο.

Καὶ ὅτι τοῦτο ἦν αἷτιον τοῦ μηδεμιᾶσ αὐτὸν ἀπολαῦσαι
 παραμυθίασ, ἄκουσον τί φησιν ὁ Ἀβραάμ· «Τέκνον, ἀπέλα-
 βεσ τὰ ἀγαθὰ σου, διὰ τοῦτο ὀδυνᾶσαι»· ὅτι δὲ καὶ τῷ Λα-
 ζάρῳ τὰ ἀγαθὰ μετὰ τῆσ ἀρετῆσ καὶ τὰ μυρία ἐνταῦθα πα-
 20 θεῖν δεινὰ προεξένησε, τοῦ παιριάρχου καὶ ταῦτα λέγοντεσ
 ἄκουσον. Εἰπὼν γὰρ τῷ πλουσίῳ, «Ἀπέλαβεσ τὰ ἀγαθὰ σου»,
 ἐπήγαγεν, ὅτι «Καὶ ὁ Λάζαροσ τὰ κακά· καὶ διὰ τοῦτο πα-
 ρακαλεῖται». Ὡσπερ γὰρ οἱ ἐν ἀρετῇ ζῶντεσ καὶ θλιβό-
 μενοὶ διπλοῦν τὸ κέρδοσ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαμβάνουσιν· οὕτωσ
 25 ὁ ἐν κακίᾳ ζῶν καὶ τρυφῶν διπλῆν ἔξει τὴν κόλασιν.

Πάλιν λέγω οὐχὶ τῶν φευγόντων κατηγορῶν, («Ψυχὴν
 γὰρ τειταπεινωμένην μὴ προσιτάξησ, φησὶν») οὐδὲ ἐπιτι-
 μῆσαι βουλόμενοσ (ὁ γὰρ νοσῶν παρακλήσεωσ δεῖται), ἀλ-

7. Ἰωβ 1, 21.

8. Λουκᾶ 16, 25.

9. Σοφ. Σειφ. 4, 3.

θα ἀναχωρήσω. Τίποτε δὲν ἐφέραμεν εἰς τὸν κόσμον αὐτόν, καὶ εἶναι φανερόν ὅτι τίποτε δὲν θα ἤμπορέσωμεν νὰ πάρωμεν μαζί μας»⁷. καὶ ἂν σὺ δὲν μοῦ πάρῃς τὴν περιουσίαν, ὅταν θα ἔλθῃ ὁ θάνατος θα τὴν πάρῃ· καὶ ἂν σὺ δὲν μὲ σφάξῃς θα φέρῃ τὸ τέλος ὁ φυσικὸς νόμος.

Ἄς μὴ φοβούμεθα λοιπὸν τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προέρχονται ἐκ τῆς φύσεως, ἀλλὰ νὰ φοβώμεθα ὅσα προέρχονται ἀπὸ κακὴν προαίρεσιν, διότι ἐκεῖνα γεννοῦν εἰς ἡμᾶς τὴν κόλασιν. Αὐτὸ ἄς σκεπτόμεθα συνεχῶς δι' ὅσα ἀπροσδόκητα μᾶς συμβαίνουν καὶ ὅτι αὐτὰ δὲν θα τὰ ἐξαλείψωμεν ὅταν στενοχωρούμεθα, ἀλλὰ ὅταν παύσωμεν νὰ στενοχωρούμεθα· ἐκτὸς τούτου καὶ ἐκεῖνο ἄς ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐὰν πάθωμεν κάτι κακὸν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἄδικα, διαλύομεν πολλὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά μας. Διὰ τοῦτο εἶναι μεγάλο καλὸν ν' ἀποβάλωμεν τὰ ἁμαρτήματά μας ἐδῶ καὶ ὄχι ἐκεῖ· διότι καὶ ὁ πλούσιος δὲν ἔπαθε τίποτε κακὸν ἐδῶ καὶ διὰ τοῦτο ἐτιμωρεῖτο ἐκεῖ πολὺ αὐστηρὰ ὡς νὰ ἦτο μέσα εἰς φλόγας.

Καὶ ὅτι αὐτὸ ἦτο ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν ἐκεῖ δὲν ἤρρε καμμίαν ἀνακούφισιν, ἄκουσε τί λέγει πρὸς αὐτόν ὁ Ἄβραάμ· «Παιδί μου ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ σου εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, διὰ τοῦτο ὑποφέρεις τώρα»⁸. ὅτι δὲ καὶ εἰς τὸν Λάζαρον αἰτία νὰ ἀποκτήσῃ τὰ ἀγαθὰ τοῦ παραδείσου ἔγινε μαζί μὲ τὴν ἀρετὴν του καὶ τὸ ὅτι ἔπαθεν ἐδῶ ἀναρίθμητα κακά, ἄκουσε τὸν πατριάρχην πού λέγει αὐτά. Ἄφοῦ εἶπεν εἰς τὸν πλούσιον «ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ σου» προσέθεσε ὅτι «καὶ ὁ Λάζαρος τὰ βάσανα καὶ διὰ τοῦτο παρηγορεῖται τώρα δι' ὅσα ἐκεῖ ὑπέφερεν». Διότι ὅπως ἐκεῖνοι πού ζοῦν ἐνάρετα, ἀκόμα καὶ ἂν θλίβωνται, λαμβάνουν ἀπὸ τὸν Θεὸν διπλοῦν τὸ κέρδος, ἔτσι καὶ αὐτὸς πού ζεῖ εἰς τὴν κακίαν, ἀκόμα καὶ ἂν ἔχῃ ὅλα τὰ ἀγαθὰ θα ἔχῃ διπλὴν τὴν τιμωρίαν.

Πάλιν ἐπαναλαμβάνω αὐτὰ ὄχι διὰ νὰ κατηγορήσω ὄσους ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πόλιν (διότι λέγει «ψυχὴν πού ἔχει ταπεινωθῆ ἀπὸ τὰς θλίψεις μὴ τὴν ταρασσοῦς περισσότερον»⁹) οὔτε διότι θέλω νὰ ἐπιπλήξω (διότι ὁ ἀσθενῶν ἔχει ἀνάγκην

λά διορθῶσαι σπουδάζων, μὴ τῇ φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν
 ἐγχειρίζωμεν, ἀλλὰ φύγωμεν ἁμαρτίας, ἀποσιῶμεν ἀπο
 τῆς ὁδοῦ τῆς πονηροῦς. Ἐὰν ταύτας φύγωμεν, κἂν μεταξυ
 μυρίων ὦμεν σιραισιωτῶν, οὐδεὶς ἡμᾶς πληῖσαι δυνήσεται
 5 ἔαν ταύτας μὴ φύγωμεν, κἂν εἰς αὐτὴν τῶν ὀρέων τὴν κο
 ρυφὴν ἀναβῶμεν, πολέμους ἐκεῖ εὐρήσομεν μυρίους.

Ἐναμνήσθητι γοῦν τῶν τριῶν παίδων ἐκείνων πάλιν,
 οἱ ἔνδον ἦσαν ἐν τῇ καμίνῳ, καὶ οὐδὲν ἔπαθον δεινόν· καὶ
 τῶν ἐμβαλόντων αὐτοὺς ἔξωθεν τῆς καμίνου, ὅσοι περιε-
 10 κάθηντο, πάντες ἐδαπανήθησαν. Τί τούτου παραδοξότερον;
 Οὓς καιεῖχεν ἔλυσεν τὸ πῦρ, καὶ οὓς καιεῖχεν ἤρπασεν· ἵνα
 μάθης, ὅτι οὐχὶ τόπος, ἀλλὰ τρόπος σωτηρίαν φέρει καὶ
 κόλασιν, οἱ ἔνδον διέφυγον, οἱ ἔξω διεφθάρησαν. Τὰ αὐτὰ
 σώματα κακείοις καὶ τούτοις, ἀλλ' οὐ τὰ αὐτὰ φρονήματα·
 15 διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ αὐτὰ πάθη. Καὶ γὰρ ὁ χόρτος κἂν ἔξω
 περικέηται, ταχέως ἀνάπτεται· ὥσπερ οὖν τὸ χρυσίον κἂν
 ἔνδον μένη, μειζρόνως φαιδρύνεται.

5. Ποῦ νῦν εἶσιν οἱ λέγοντες, πάντα λαβέτω ὁ βασιλεύς,
 καὶ τὸ σῶμα ἡμῖν ἐλεύθερον δότω; Τί ποιεῖ ἐστὶ, σῶμα ἐ-
 20 λεύθερον εἶναι, μανθανέτωσαν. Οὐ γὰρ τὸ μὴ κολάζεσθαι
 τοῦτο ἐλεύθερον ποιεῖ σῶμα, ἀλλὰ τὸ ζῆν ἐν δικαιοσύνῃ
 διηγεκῶς. Τούτων γοῦν τῶν παίδων τὰ σώματα ἐλεύθερα
 ἦν καὶ καμίνῳ παραδοθέντα· τὴν γὰρ τῆς ἁμαρτίας δου-
 λείαν ἀπέθεντο πάλαι· καὶ γὰρ καὶ τοῦτό ἐστιν ἐλευθερία
 25 μόνον, οὐ τὸ μὴ κολάζεσθαι, μηδὲ πάσχειν τι δεινόν· Σὺ

ἀπὸ παρηγορίαν καὶ ὄχι ἀπὸ ἐπίπληξιν) ἀλλὰ τὰ λέγω ἐπειδὴ θέλω νὰ διορθώσω καὶ νὰ πείσω νὰ μὴ ἐναποθέσωμεν τὴν σωτηρίαν μας εἰς τὴν φυγὴν, ἀλλὰ νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς ἁμαρτίας, νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς πονηρίας. Ἐὰν ἀποφύγωμεν αὐτάς, ἀκόμα καὶ ἂν εὕρισκώμεθα μεταξὺ μυρίων στρατιωτῶν, κανεὶς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς κτυπήσῃ· ἐὰν ὅμως αὐτάς δὲν ἀποφύγωμεν, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κορυφὴν τῶν ὁρέων ἂν ἀναβῶμεν, θὰ συναντήσωμεν ἐκεῖ ἀναριθμήτους πολέμους.

Ἐνθυμήσου πάλιν λοιπὸν τοὺς τρεῖς παῖδας ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἂν καὶ εὕρισκοντο ἐντὸς τῆς καμίνου, ἐν τούτοις δὲν ἔπαθαν τίποτε κακόν· καὶ ἐκείνους πού ἔρριψαν αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ λάκκου, πού, ἂν καὶ ἦσαν ἔξω ἀπὸ αὐτόν, ὅλοι ἐκάησαν ἀπὸ τὴν φωτιάν. Τί παραδοξότερον τούτου ὑπάρχει; Ὅσοι εἶχεν ἡ φωτιὰ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς τοὺς ἔλυσε τὰ δεσμά, καὶ ὅσοι δὲν εἶχε τοὺς ἄρπαξε· διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ὄχι ὁ τόπος, ἀλλὰ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς φέρει τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν τιμωρίαν, ὅσοι ἦσαν ἐντὸς τῆς καμίνου διέφυγον τὸν κίνδυνον, ἐνῶ ὅσοι ἦσαν ἔξω κατεστράφησαν. Τὰ ἴδια σώματα εἶχαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐκεῖνοι, ὅμως, δὲν εἶχαν τὰ ἴδια φρονήματα, διὰ τοῦτο δὲν ἦσαν ἴδια καὶ τὰ παθήματα. Διότι τὸ χορτάρι καὶ ἂν ἀκόμα ἀπὸ μακρὰ τὸ πλησιάσῃ ἡ φωτιὰ, ἀνάβει γρήγορα καὶ καίεται· ὅπως καὶ ὁ χρυσὸς καὶ ἂν ἀκόμα μένῃ μέσα εἰς τὴν φωτιάν, γίνεται ἀκόμη λαμπρότερος.

5. Ποῦ εἶναι τώρα ἐκεῖνοι πού ἔλεγον ὅτι ὅλα νὰ μᾶς τὰ πάρῃ ὁ βασιλεὺς καὶ ἅς μᾶς δώσῃ μόνον ἐλεύθερον τὸ σῶμα; Ἄς μάθουν τί σημαίνει σῶμα ἐλεύθερον. Τὸ σῶμα τὸ κάμει ἐλεύθερον ὄχι ἡ ἔλλειψις τιμωρίας, ἀλλὰ τὸ νὰ ζῆ συνεχῶς εἰς τὴν δικαιοσύνην. Τὰ σώματα λοιπὸν αὐτῶν τῶν παιδιῶν ἦσαν ἐλεύθερα ἂν καὶ ἔρριφθησαν εἰς τὴν κάμινον· διότι εἶχον ἀπομακρύνει πρὸ πολλοῦ τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας· διότι τοῦτο εἶναι πραγματικὴ ἐλευθερία μόνον, καὶ ὄχι τὸ νὰ μὴ τιμωρῆται ἢ νὰ μὴ παθαίνη κανεὶς κανένα κακόν. Σὺ ὅμως γνωρίζων τὴν κάμινον ταύτην, ἐνθυ-

δὲ εἰδὼς τὴν κάμινον, ἀναμνήσθητι τῶν τοῦ πυρὸς ποταμῶν, τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν φοβερὰν ἐκείνην.

Καθάπερ γὰρ ἐνιαῦθα τοὺς μὲν ἤρπασε, τοὺς δὲ ἠδέσθη τὸ πῦρ, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ποταμῶν ἐκείνων ἔσται· κἂν μὲν
 5 τις ἔχη χόριον, ξύλα, καλάμην, ἀνάπει τὸ πῦρ· ἂν δὲ τις ἔχη χρυσόν, ἄργυρον, φαιδρότερος γίνεται. Ταύτην τοίνυν τὴν ὕλην συναγάγωμεν, καὶ τὰ παρόντα φέρωμεν γενναίως, εἰδότες ὅτι καὶ ἐκείνης ἡμᾶς τῆς κολάσεως ἢ παροῦσα ἀπαλλάξει θλίψις, ἔαν εἰδῶμεν φιλοσοφεῖν, καὶ ἐνιαῦθα βελτί-
 10 οὺς ἐργάσεται, οὐχ ἡμᾶς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐμβαλόντας ἡμᾶς πολλάκις, ἔαν νήφωμεν· τοσαύτη τῆς φιλοσοφίας ἢ περιουσία· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ τυράννου τότε γέγονεν.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶδε μηδὲν παθόντας δεινόν, ἄκουσον πῶς μετεβάλειτο· «Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἐξέλθετε καὶ
 15 δεῦτε», φησὶν. Οὐ πρὸ μικροῦ ἔλεγες, «Καὶ τίς ἐστι Θεός, ὃς δυνήσεται ἐξελέσθαι ὑμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν μου;». Τί γέγονε; Πόθεν ἡ μεταβολή; Τοὺς ἔξω διαφθαρέντας εἶδες, καὶ τοὺς ἔνδον καλεῖς; Πόθεν ἐπῆλθέ σοι τοιαῦτα φιλοσοφεῖν; Εἶδες πόση μεταβολὴ τῷ βασιλεῖ γέγονεν; Ὅτι οὐ-
 20 δέπω αὐτῶν ἐκράτησεν, ἐβλασφήμει· ἐπειδὴ δὲ αὐτοὺς ἐνέβαλεν εἰς τὸ πῦρ, ἐφιλοσόφει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς συνεχώρησε πάντα γενέσθαι, ὅσα ὁ τύραννος ἠθέλησεν, ἵνα δείξῃ ὅτι τοὺς ὑπ' αὐτοῦ φυλατιομένους οὐδεὶς παραβλάψαι δυνήσεται· καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἰῶβ ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐν-
 25 ταῦθα εἰργάσατο. Καὶ γὰρ ἐκεῖ ἀφῆκε τὸν διάβολον πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐπιδείξασθαι, καὶ ὅτι ἐκένωσε τὰ βέλη πάντα, καὶ οὐδεὶς ἐπιβουλῆς ὑπελέλειπτο τρόπος, τότε ἀνεβίβασεν ἐκ τοῦ σκάμματος τὸν ἀθλητὴν, ἵνα λαμπρὰ καὶ

10. Πρὸβλ. Α' Κορ. 3, 12-15.

11. Δαν. 3, 26.

12. Δαν. 3, 16.

μήσου τούς ποταμούς τοῦ πυρός κατά τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἡμέραν.

Διότι καθὼς ἐδῶ ἄλλους μὲν ἤρπασεν, ἄλλους δὲ ἐσεβάσθη ἢ φωτιά, τὸ ἴδιον θὰ συμβῆ καὶ εἰς τούς ποταμούς ἐκείνους· καὶ ἂν μὲν ἕνας ἔχη μαζεύσει χόρτον, ξύλα, καλάμια, ἀνάβει ἢ φωτιά· ἂν δὲ ἔχη χρυσὸν ἢ ἄργυρον γίνεται λαμπρότερος ἀπὸ τὴν φωτιάν¹⁰. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ὑλικὸν ἃς συγκεντρώσωμεν καὶ ἃς ὑπομένωμεν μὲ γενναιότητα τὰς δυσκολίας τῆς παρούσης ζωῆς, γνωρίζοντες ὅτι καὶ ἀπὸ ἐκείνην τὴν κόλασιν, ἢ θλίψις αὕτη θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ, ἂν γνωρίζωμεν νὰ ζῶμεν χριστιανικῶς καὶ ἐδῶ θὰ μᾶς κάμη καλυτέρους, καὶ ὄχι μόνον δὲ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἐπροξένησαν τὰς θλίψεις, ἐὰν εἴμεθα νηφάλιοι· τόσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ χριστιανικοῦ τρόπου ζωῆς ὅπως ἐφάνη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ τυράννου τότε.

Διότι ὅταν εἶδεν ὅτι δὲν ἔπαθαν κανένα κακόν, ἄκουσον πῶς μετέβαλεν ἀντιλήψεις· «Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἐξέλθετε ἀπὸ τὴν κάμινον καὶ ἐλᾶτε ἐδῶ»¹¹, λέγει. Δὲν ἔλεγες πρὸ ὀλίγου «καὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ὁ Θεὸς ποὺ θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σᾶς γλυτώσῃ ἀπὸ τὰ χέρια μου;»¹². Τί συνέβη; Ἐκ τῆς ποῦ προῆλθεν ἡ μεταβολή; Εἶδες αὐτοὺς ποὺ ἦσαν ἔξω καὶ κατεστράφησαν καὶ καλεῖς αὐτοὺς ποὺ ἦσαν ἐντὸς τῆς καμίνου; Ἐκ τῆς ποῦ σοῦ ἦλθε νὰ φιλοσοφῆς τοιαῦτα; Εἶδες πόση μεταβολὴ συνέβη εἰς τὸν βασιλέα; Προτοῦ ἀκόμη τοὺς νίκησῃ καὶ τοὺς ρίψῃ εἰς τὴν κάμινον, ἐβλασφημοῦσεν· ὅταν ὅμως τοὺς ἔρριψεν εἰς τὸ πῦρ, ἐστοχάζετο. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε νὰ γίνουν ὅλα, ὅσα ἠθέλησεν ὁ τύραννος, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι, αὐτοὶ ποὺ προστατεύονται ἀπὸ Αὐτόν, κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ τοὺς βλάψῃ· καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἔκαμε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰώβ, τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ ἐδῶ. Διότι καὶ ἐκεῖ ἄφησε τὸν διάβολον νὰ δείξῃ ὄλην τὴν δύναμίν του, καὶ ὅταν ἐξήντησεν ὅλα τὰ βέλη του καὶ δὲν τοῦ ἔμεινε κανένας τρόπος ἐπιβουλῆς, τότε ἔβγαλεν ἀπὸ τὸ στάδιον τὸν ἀθλητὴν, διὰ νὰ γίνῃ λαμπρὰ καὶ ἀναμφισβήτη-

ἀναμφιοβήτητος ἢ νίκη γένηται· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα αὐτὸ τοῦτο ἐποίησεν.

Ἐβουλήθη τὴν πόλιν αὐτῶν κατασκάψαι, καὶ οὐκ ἐκώ-
 λυσεν· ἐβουλήθη λαβεῖν αἰχμαλώτους, καὶ οὐκ ἐνεπόδισεν·
 5 ἐβουλήθη δῆσαι, συνεχώρησεν· εἰς τὴν κάμινον ἐμβαλεῖν,
 ἐπέτρεψεν· ἀνάσαι τὴν φλόγα πέρα τοῦ μέτρου, καὶ τοῦτο
 ἀφῆκε· καὶ ὅτε οὐδὲν ὑπελέλειπτο λοιπόν, ἀλλὰ πᾶσαν ἐκέ-
 νωσεν αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν ὁ τύραννος, τότε ἔδειξε τὴν αὐτοῦ
 δύναμιν ὁ Θεός, καὶ τὴν τῶν παίδων ὑπομονήν. Ὅρᾳς ὅτι
 10 διὰ τοῦτο συνεχώρησεν ὁ Θεὸς μέχρι τέλους τὰς θλίψεις,
 ἵνα δείξῃ τοῖς ἐπιβουλεύουσι καὶ τὴν τῶν ἐπιβουλευομένων
 φιλοσοφίαν, καὶ τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν; Ἄπερ ἀμφοτέρω κα-
 κείνος τότε μαθὼν ἐβόα· «Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου,
 ἐξέλθετε καὶ δεῦτε». Σὺ δέ μοι σκόπει παίδων μεγαλοψυ-
 15 χίαν· οὔτε γὰρ πρὸ τῆς φωνῆς ἐξεπήδησαν, ἵνα μὴ νομίση
 τις αὐτοὺς πεφοβῆσθαι τὸ πῦρ, οὔτε κληθέντες ἔνδον ἔμει-
 ναν, ἵνα μὴ φιλότιμοί τινες εἶναι καὶ φιλόνεικοι δόξωσιν.
 Ὅτε ἔφαθες, φασί, τίνος ἐσμὲν δοῦλοι, ὅτε τὸν δεσπότην
 ἡμῶν ἐπέγνωσ, τότε ἐξερχόμεθα, κήρυκες ἐσόμενοι τοῖς πα-
 20 ροῦσιν ἅπασι τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοὶ
 μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ πολέμιος οἰκεία φωνῆ καὶ διὰ τῆς γλώτ-
 τῆς, καὶ διὰ τῆς ἐπιστολῆς πᾶσιν ἀνεκήρυτε, καὶ τὴν τῶν
 ἀθλητῶν ἔνστασιν, καὶ τὴν τοῦ ἀγωνοθέτου ἰσχύν.

Καὶ καθάπερ οἱ κήρυκες τοὺς ἀθλητὰς νικῶντας ἀνα-
 25 γορεύουσιν ἐν μέσῳ τῶ θεάτρῳ, καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν λέ-
 γουσιν, ὁ δεῖνα τῆσδε τῆς πόλεως· οὕτω καὶ οὗτος ἀντὶ τῆς
 πόλεως τὸν δεσπότην αὐτῶν ἀνεκήρυτε, «Σεδράχ, Μισάχ,
 Ἄβδεναγώ, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, ἐξέλθετε καὶ

τος ἢ νίκη· τὸ ἴδιον ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν.

Ἡθέλησε νὰ κατασκάψῃ τὴν πόλιν αὐτῶν καὶ δὲν τοῦ ἔφερεν ἐμπόδιον· ἠθέλησε νὰ τοὺς πάρῃ αἰχμαλώτους, καὶ δὲν ἔφερε κανένα ἐμπόδιον· ἠθέλησε νὰ τοὺς δέσῃ, καὶ τὸ ἐπέτρεψεν· νὰ τοὺς ρίψῃ μέσα εἰς τὴν κάμινον, τὸ ἐπέτρεψε· νὰ ἀνάψῃ τὴν φλόγα, πέραν τοῦ κανονικοῦ, καὶ τοῦτο τὸ ἄφησε· καὶ ὅταν τίποτε πλέον δὲν ὑπελείπετο καὶ ἐξήντησεν ὅλην τὴν δύναμίν του ὁ τύραννος, τότε ἔδειξε τὴν δύναμίν του ὁ Θεὸς καὶ τὴν ὑπομονὴν τῶν παιδιῶν. Βλέπεις ὅτι διὰ τοῦτο ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς τὰς θλίψεις μέχρι τέλους διὰ νὰ δείξῃ καὶ εἰς ἐκείνους πού ἐπιβουλεύονται ἀφ' ἑνὸς μὲν καὶ τὸν τρόπον ζωῆς τῶν ἐπιβουλευομένων, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ τὴν ἰδικὴν του πρόνοιαν; Αὐτὰ τὰ δύο καὶ ἐκεῖνος ἀφοῦ τὰ ἔμαθε ἐφώναξε· «Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἐξέλθετε ἀπὸ τὴν κάμινον καὶ ἐλᾶτε ἐδῶ»¹³. Σὺ ὅμως πρόσεξε τὴν μεγαλοψυχίαν τῶν παιδιῶν· διότι δὲν ἐπήδησαν ἔξω ἀπὸ τὴν κάμινον προτοῦ νὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ βασιλέως, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι τοὺς ἔχει φοβίσει ἢ φωτιά, οὔτε ὅταν τοὺς ἐκάλεσαν νὰ ἐξέλθουν ἔμειναν μέσα, διὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦν ὅτι εἶναι φιλόδοξοι καὶ φιλόνοικοι. Τώρα πού ἔμαθες, λέγουν, τίνος δοῦλοι εἴμεθα, τώρα πού ἐγνώρισες τὸν δεσπότην μας, τώρα ἐξερχόμεθα, διὰ νὰ γίνωμεν κήρυκες τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλους τοὺς παρόντας. Μᾶλλον δὲ ὄχι μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀντίπαλος αὐτῶν μὲ τὴν ἰδικὴν του φωνὴν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ διὰ τῆς ἐπιστολῆς εἰς ὅλους διεκήρυττε καὶ τὴν ἀντίστασιν τῶν ἀθλητῶν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἀγωνοθέτου.

Καὶ ὅπως οἱ κήρυκες τοὺς ἀθλητάς, ὅταν νικήσουν, τοὺς ἀνακηρύσσουν νικητὰς εἰς τὸ μέσον τῶν θεατῶν, καὶ ἀναφέρουν ἀκόμα καὶ τὰς πόλεις των, ὁ τάδε εἶναι ἀπὸ ἐκείνην τὴν πόλιν, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἀντὶ τῆς πόλεως ἀνεκήρυττε τὸν Κύριον αὐτῶν «Σεδράχ, Μισάχ, Ἀβδευαγῶ, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἐξέλθετε καὶ ἐλᾶτε». Τί συνέβη καὶ ὄνο-

δεῦτε». Τί γέγονεν, ὅτι δούλους αὐτοῦ καλεῖς τοῦ Θεοῦ; Οὐχί
 σοι ἦσαν δοῦλοι; Ἀλλὰ κατέλυσάν μου τὴν βασιλείαν, φησί,
 κατεπάτησάν μου τὸν τύφον, ἔδειξαν διὰ τῶν ἔργων τὸν
 ἀληθῆ δεσπότην αὐτῶν. Εἰ ἀνθρώπων ἦσαν δοῦλοι, οὐκ ἂν
 5 αὐτοὺς ἐφοβήθη τὸ πῦρ, οὐκ ἂν παρεχώρησεν ἡ φλόξ· ἀν-
 θρώπων γὰρ δούλους ἢ κτίσις οὐκ οἶδεν αἰδεῖσθαι καὶ τι-
 μᾶν. Διὰ τοῦτο πάλιν, φησὶν, «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τοῦ Σε-
 δράχ, Μισάχ, Ἀβδεναγώ». Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς πρῶτον
 ἀνακηρύττει τὸν ἀγωνοθέτην· «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὃς ἀπέ-
 10 στείλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετο τοὺς παῖδας αὐτοῦ».

Τοῦτο τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ· εἶπε καὶ τὴν ἀρετὴν τῶν
 ἀθλητῶν «Ὅτι ἐπεποίθεισαν ἐπ' αὐτῶ, καὶ ἠλλοίωσαν τὸ
 ῥῆμα τοῦ βασιλέως, καὶ παρέδωκαν τὰ σώματα αὐτῶν, ὅπως
 μὴ λαιρεύσωσι θεοῖς ἄλλοιτοίσις».

15 Ἔρα τί γένοιτ' ἂν ἀρετῆς ἴσον; Πρὸ τούτου, ὅτε εἶπον,
 «τοῖς θεοῖς σου οὐ λαιρεύομεν», τῆς καμίνου χαλεπώτερον
 ἐξεκάη· νῦν δὲ ἐπειδὴ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν τοῦτον ἐπαί-
 δευσαν, οὐ μόνον οὐκ ἠγανάκησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπήνεσε καὶ
 ἐθαύμασεν, ὅτι αὐτοῦ παρήκουσαν. Τοσοῦτον ἀρετὴ καλόν, ὅτι
 20 καὶ αὐτοὺς τοὺς πολεμίους ἔχει θαυμασιὰς καὶ ἐπαινέτας.
 Ἐκεῖνοι ἠγωνίσαντο καὶ ἐνίκησαν, καὶ ὁ ἠττηθεὶς εὐχαρί-
 στησεν, ὅτι οὐκ ἐφόβησεν αὐτοὺς ἢ τῆς φλογὸς ὄψις, ἀλλὰ
 παρεκάλεσεν αὐτοὺς ἢ εἰς τὸν δεσπότην ἐλπίς, καὶ τὸν τῆς
 οἰκουμένης Θεὸν ἀπὸ τῶν τριῶν παίδων καλεῖ, οὐχὶ περι-
 25 κλείων αὐτοῦ τὴν δεσποτεῖαν, ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς οἰκουμένης
 ἀντάξιοι ἦσαν οἱ παῖδες οἱ τρεῖς, διὰ τοῦτο καὶ ἐπαινεῖ
 τοὺς καταφρονήσαντας αὐτοῦ, καὶ τυράννους ἰσοῦτους, καὶ
 βασιλεῖς, καὶ ὑπάρχους παραδραμῶν τοὺς πεισθέντας αὐτῶ,
 τρεῖς αἰχμαλώτους καὶ δούλους καταγελάσαντας αὐτοῦ τῆς
 30 τυραννίδος ἐθαύμασεν. Οὐ γὰρ φιλονεικοῦντες ἀλλὰ φιλο-

14. Δαν. 3, 28.

15. Αὐτόθι.

16. Αὐτόθι.

17. Δαν. 3, 18.

μάξεις αὐτοὺς δούλους Θεοῦ; Δὲν ἦσαν δούλοι ἰδικοί σου; Ὅμως μοῦ κατέλυσαν τὴν βασιλείαν, λέγει, μοῦ κατεπάτησαν τὴν ὑπερηφάνειαν, ἀπέδειξαν διὰ τῶν ἔργων ποῖος εἶναι ὁ ἀληθινὸς δεσπότης αὐτῶν. Ἐὰν ἦσαν δούλοι ἀνθρώπων δὲν θὰ τοὺς ἐφοβεῖτο ἢ φωτιά, δὲν θὰ παρεμέριζεν αὐτοὺς ἢ φλόγα· διότι δούλους ἀνθρώπων δὲν συνηθίζει νὰ σέβεται καὶ νὰ τιμᾷ ἢ κτίσις. Διὰ τοῦτο πάλιν λέγει «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τοῦ Σεδράχ τοῦ Μισάχ καὶ τοῦ Ἀβδευαγῶ»¹⁴. Σὺ ὅμως πρόσεξε νὰ ἰδῆς πρῶτον πῶς ἀνακηρύττει τὸν ἀγνωσθέντα· «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος ἀπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ καὶ ἠλευθέρωσε τὰ παιδιὰ αὐτοῦ»¹⁵. Αὐτὸ τὸ λέγει διὰ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ· λέγε τώρα καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν παιδιῶν· «διότι εἶχον πεποίθησιν εἰς αὐτὸν καὶ δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως καὶ παρέδωκαν τὰ σώματα αὐτῶν εἰς τὸ πῦρ διὰ νὰ μὴ λατρεύσουν ξένους θεοὺς»¹⁶.

Ἄρα γε τί ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ἰσάξιον τῆς ἀρετῆς; Πρὶν ἀπὸ αὐτό, ὅταν τοῦ εἶπον «τοὺς θεοὺς σου δὲν λατρεύομεν»¹⁷, ἄναψε περισσότερον ἀπὸ τὴν κάμινον· τώρα ὅμως πού ἔπραξαν τοῦτο διὰ τῶν ἔργων, ὅχι μόνον δὲν ἠγανάκτησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπήνεσε καὶ ἐθαύμασε διότι τὸν παρήκουσαν. Τόσον ὠραῖον πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀρετὴ ὥστε ἔχει θαυμαστὰς καὶ ἐπαινετὰς καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς τῆς. Ἐκεῖνοι ἠγωνίσθησαν καὶ ἐνίκησαν καὶ αὐτὸς πού ἠττήθη τοὺς ηὐχαρίστησε, διότι δὲν τοὺς ἐφόβισεν ἢ θέα τῆς φλογός, ἀλλὰ τοὺς παρηγόρησεν ἢ ἐλπίς των εἰς τὸν Κύριον, καὶ τὸν Θεὸν τῶν τριῶν παίδων ἐξ αἰτίας των τὸν ὀνομάζει Θεὸν τῆς οἰκουμένης, ὅχι διὰ νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξουσίαν του, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦσαν ἀντάξιοι οἱ τρεῖς παῖδες τῆς οἰκουμένης, καὶ διὰ τοῦτο ἐπαινεῖ αὐτοὺς πού τὸν κατεφρόνησαν καὶ παρατρέξας τόσους τυράννους καὶ βασιλεῖς καὶ ὑπάρχους, οἱ ὁποῖοι τὸν ὑπήκουσαν, ἐθαύμασε τρεῖς αἰχμαλώτους καὶ δούλους οἱ ὁποῖοι ἔδειξαν περιφρόνησιν εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Διότι ἔπραξαν τοῦτο ὅχι ἀπὸ διάθεσιν φιλονεικίας ἀλλὰ ἀπὸ φιλοσοφίαν·

σοφοῦντες ταῦτα ἔπραξαν· οὐδὲ δι' ἀπόνοιαν, ἀλλὰ δι' εὐσέβειαν· οὐκ ἀλαζονεῖα φουσηθέντες, ἀλλὰ ζήλω πυρωθέντες. Καὶ γὰρ μέγα ἀγαθὸν ἐλπῖσαι εἰς Θεόν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ θάρβαρος ἔγνω, καὶ δηλῶν ὅτι ἐντεῦθεν διέφυγον τὸν ἐπι-
 5 πικείμενον κίνδυνον ἀνεβόησεν, («Ὅτι ἐπεποιθήσασιν ἐπ' αὐτῶ»).

6. Ταῦτα δὲ λέγω νῦν, καὶ τὰς ἱστορίας ἐκλέγω πάσας, ἐν αἷς πειρασμοὶ καὶ θλίψεις, καὶ βασιλέων ὄργαι, καὶ ἐπιβουλαί, ἵνα μηδὲν φοβώμεθα, ἀλλ' ἢ τὸ προσκροῦσαι Θεῷ μόνον. Καὶ γὰρ καὶ τότε ἡ κάμινος ἐκαίειτο, ἐκεῖνοι δὲ ταύ-
 10 τῆς μὲν κατεγέλασαν, τὴν δὲ ἁμαρτίαν ἔδεισαν. Ἦδεισαν γὰρ ὅτι καέντες μὲν οὐδὲν πείσσονται δεινόν, ἀσεβήσαντες δὲ τὰ ἔσχατα ὑποστήσονται. Ἡ γὰρ μεγίστη κόλασις τὸ ἁμαρτάνειν, κἂν μὴ κολαζώμεθα· ὡσπερ οὖν ἡ μεγίστη τιμὴ καὶ ἄνεσις τὸ μετὰ ἀρετῆς ζῆν, κἂν κολαζώμεθα· αἱ μὲν γὰρ
 15 ἁμαρτίαι διωκῶσιν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ αὐτὸς φησιν, «Οὐχὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν διωκῶσιν ἀνὰ μέσον ὑμῶν καὶ ἐμοῦ;». Αἱ κολάσεις δὲ συνάγουσιν ἡμᾶς πρὸς τὸν Θεόν· «Δὸς γὰρ ἡμῖν», φησὶν, «εἰρήνην, ὅτι πάντα ἀπέδωκας ἡμῖν».

20 Ἐὰν τραῦμά τις ἔχῃ, τί δεδοικέναι ἄξιον, τὴν σηπεδόνα, ἢ τὴν τομὴν τοῦ ἱατροῦ; Τὸ σιδήριον, ἢ τὴν νομὴν τοῦ ἔλκους; Ἡ ἁμαρτία σηπεδὼν ἐστίν, ἢ κόλασις σιδήριον ἱατρικόν· ὡσπερ οὖν ὁ σηπεδόνα ἔχων, κἂν μὴ τέμνηται, ἀρρωσιεῖ, καὶ τότε μᾶλλον ἐστίν ἐν κακοῖς, ὅταν μὴ τέμνηται·
 25 οὕτω καὶ ὁ ἁμαρτάνων, κἂν μὴ κολάζεται πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος, καὶ τότε μάλιστα ἀθλιός, ὅταν μὴ κολάζεται, μηδὲ πάσῃ μηδὲν δεινόν.

Καὶ καθάπερ οἱ σπλήνα καὶ ὕδρον ἔχοντες, ὅταν τραπέζης ἀπολαύσωσι σαπιλοῦς, καὶ ψυχροποσίας, καὶ πολυτε-
 30 λῶν ἐδεσμάτων, καὶ καρυκευμάτων, τότε μάλιστα πάντων

18. Ἦσ. 59, 2.

19. Ἦσ. 26, 12.

οὔτε ἀπὸ ὑπερηφάνειαν, ἀλλὰ ἀπὸ εὐσέβειαν· οὔτε ἐπειδὴ τοὺς ἐφούσκωσε τὰ μυαλὰ ἢ ἀλαζονεία ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶχαν ἀνάψει ἀπὸ θεῖον ζῆλον. Διότι εἶναι μεγάλη ἀρετὴ ἢ ἐλπίς εἰς τὸν Θεόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀντελήφθη καὶ ὁ βάρβαρος καὶ ἐπειδὴ ἀντελήφθη ὅτι ἐξ αἰτίας τούτου διέφυγον τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον ἐφώναξε· «διότι εἶχον πεποίθησιν εἰς αὐτόν».

6. Αὐτὰ δὲ τὰ λέγω τώρα καὶ ἐκλέγω ὅλας τὰς ἱστορίας εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν πειρασμοὶ καὶ θλίψεις καὶ θυμοὶ βασιλέως καὶ ἐπιβουλαί, διὰ νὰ μὴ φοβώμεθα τίποτε παρὰ μόνον τὸ νὰ ἔλθωμεν ἀντιμέτωποι μὲ τὸν Θεόν. Διότι καὶ τότε ἢ κάμινος ἐκαίετο, ἐκεῖνοι ὅμως τὴν περιεφρόνησαν καὶ τὴν ἁμαρτίαν δὲν ἐφοβήθησαν. Διότι ἐγνώριζον ὅτι ἂν μὲν καοῦν κανένα κακὸν δὲν θὰ πάθουν, ἐνῶ ἂν φανοῦν ἀσεβεῖς θὰ ὑποστοῦν τὰ χειρότερα κακά. Διότι ἡ μεγαλυτέρα τιμωρία εἶναι τὸ νὰ ἁμαρτάνωμεν, ἔστω καὶ ἂν δὲν κολαζώμεθα· ὅπως καὶ ἡ μεγίστη τιμὴ καὶ ἄνεσις εἶναι τὸ νὰ ζῶμεν ἐνάρετα, ἔστω καὶ ἂν τιμωρούμεθα· διότι αἱ μὲν ἁμαρτίαι μᾶς ἀποχωρίζουν ἀπὸ τὸν Θεὸν καθὼς καὶ ὁ ἴδιος λέγει «δὲν εἶναι αἱ ἁμαρτίαι σας χωρίσμα μεταξὺ ἐμοῦ καὶ ὑμῶν;»¹⁸, ἐνῶ αἱ τιμωρίαι μᾶς φέρουν κοντὰ εἰς τὸν Θεόν· «δῶσε εἰς ἡμᾶς» λέγει «εἰρήνην ἐπειδὴ ὅλα μᾶς τὰ ἔχεις δώσει»¹⁹.

Ἐὰν ἔχη κάποιος μίαν πληγὴν, τί πρέπει νὰ φοβηθῆ, τὴν σαπίλαν ἢ τὸ κόψιμον τοῦ ἱατροῦ; Τὸ σιδερένιο ἐγχειρίδιον ἢ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς πληγῆς; Ἡ ἁμαρτία εἶναι σαπίλα ἢ δὲ τιμωρία τὸ σιδερένιο ἐγχειρίδιον· ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ ἔχει σάπιαν πληγὴν, ἂν δὲν κόψη τὰ σάπια μέρη, ἀσθενεῖ καὶ τότε εὐρίσκεται εἰς κακὴν κατάστασιν, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἁμαρτάνει ἀκόμα καὶ ἂν δὲν τιμωρῆται εἶναι χειρότερος ἀπὸ ὅλους καὶ γίνεται τότε περισσότερο δυστυχὴς ὅταν δὲν τιμωρῆται καὶ δὲν πάσχη κανένα κακόν.

Καὶ καθὼς αὐτοὶ ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ σπλῆνα καὶ ὑδρωπικίαν, ὅταν φάγουν πολλὰ καὶ πολυτελεῖ φαγητὰ καὶ καρυκεύματα καὶ ποῦν πολὺ τότε κυρίως εἶναι δυστυχέστεροι

εἰσὶν ἔλεεινότερον, τῇ τρυφῇ τὸ νόσημα αὖξοντες· ἂν δ' ἄγ-
 χωνται λιμῶ καὶ δίψει κατὰ τοὺς ἰατρικοὺς νόμους, ἐλπίδα
 τινὰ σωτηρίας ἔχουσιν· οὕτω καὶ οἱ ζῶντες ἐν πονηρίᾳ, ἂν
 μὲν κολάζωνται, χρησιὰς ἔχουσιν ἐλπίδας, ἂν δὲ μετὰ πο-
 5 νηρίας, ἀδείας καὶ τρυφῆς ἀπολαύωσι, τῶν ἐν ὑδέρω γασ-
 τριζομένων σφόδρα ἔλεεινότεροι ἂν εἴεν, καὶ τοσοῦτω πλέ-
 ον, ὅσῳ ψυχὴ σώματός ἐστι βελτίων. Ἐὰν τοίνυν ἴδῃς τινὰς
 ἐν ταῖς αὐταῖς ὄντας ἁμαρτίαις, καὶ τοὺς μὲν λιμῶ παλαίον-
 τας διηνεκεῖ, καὶ μυρίοις κακοῖς, τοὺς δὲ μεθύοντας, καὶ
 10 γαστριζομένους, καὶ τρυφῶντας, τοὺς τὰ δεινὰ πάσχοντας
 μακάριζε μᾶλλον. Καὶ γὰρ τῆς ἡδυπαθείας ἡ φλόξ ταῖς συμ-
 φοραῖς ὑποτέμνεται ταύταις, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ψῆφον,
 καὶ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δικαστήριον οὐ μικρὰν λαβόντες ἀπέρ-
 χονται παραμυθίαν, καὶ τὰ πολλὰ τῶν ἁμαρτημάτων δι' ὧν
 15 ἔπαθον δεινῶν ἐνταῦθα διαλύσαντες ἄπεισιν.

Ἄλλὰ τῆς μὲν παρακλήσεως ἄλις· ὥρα δὴ λοιπὸν ἡμῖν
 διαβῆναι ἐπὶ τὴν παραίνεσιν τῆς τῶν ὄρκων φυγῆς, καὶ
 τὴν δοκοῦσαν εἶναι παραμυθίαν τοῖς ὀμνύουσι ἀνελεῖν τὴν
 ψυχρὰν καὶ ἀνόνητον. Καὶ γὰρ ἐπειδὴ αὐτοῖς ἐγκαλῶμεν
 20 ἑτέρους ἡμῖν προβάλλονται αὐτὸ τοῦτο ποιῶντας, καὶ λέ-
 γουσιν, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα ὀμνύουσιν. Εἶπωμεν τοίνυν πρὸς
 αὐτούς, ἀλλ' ὁ δεῖνα οὐκ ὀμνυσιν· ὁ δὲ Θεὸς ἀπὸ τῶν κατορ-
 θωκότων σοι φέρει τὴν ψῆφον. Οἱ μὲν γὰρ ἁμαρτάνοντες
 τοὺς ἁμαρτάνοντας οὐκ ὠφελοῦσι τῇ κοινωνίᾳ τῶν παραπιω-
 25 μάτων· οἱ δὲ κατορθοῦντες τοὺς ἁμαρτάνοντας καταδικάζου-
 σι. Καὶ γὰρ οἱ μὴ θρέψαντες τὸν Χριστὸν μηδὲ ποίσαντες
 ἦσαν πολλοί, ἀλλ' οὐδὲν ἀλλήλους ὠφέλησαν· ὥσπερ οὖν οὐδὲ
 αἱ παρθένοι αἱ πέντε ἔσχον τινὰ συγγνώμην παρ' ἀλλήλων,

ἀπὸ ὄλους διότι αὐξάνουν τὸ νόσημα μὲ τὴν καλοφαγίαν καὶ πολυφαγίαν, ἂν δὲ ὑποφέρουν ἀπὸ πείναν καὶ δίψαν, κατὰ τοὺς ἰατρικοὺς νόμους, ἔχουν κάποια ἐλπίδα σωτηρίας· ἔτσι καὶ ὅσοι ζοῦν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἂν μὲν τιμωροῦνται, ἔχουν καλὰς ἐλπίδας, ἂν δὲ μαζὶ μὲ τὴν πονηρίαν ἀπολαμβάνουν ἀνέσεις καὶ καλοζωΐας θὰ εἶναι πολὺ δυστυχέστεροι ἀπὸ τοὺς ὑδρωπικούς, καὶ τόσον περισσότερον, ὅσον ἢ ψυχὴ εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ τὸ σῶμα. Ἐὰν λοιπὸν ἰδῆς μερικοὺς ἀνθρώπους νὰ ἔχουν τοιαύτας ἁμαρτίας καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλους μὲν συνεχῶς νὰ ἀγωνίζονται κατὰ τῆς πείνας καὶ ἐναντίον ἀναριθμῆτων κακῶν, ἄλλους δὲ νὰ μεθοῦν, νὰ καλοτρῶγουν καὶ νὰ καλοπερνοῦν, νὰ θεωρῆς μακαρίους μᾶλλον αὐτοὺς ποὺ ὑποφέρουν. Διότι ἡ φλόγα τῆς φιληδονίας διὰ τῶν συμφορῶν τούτων ἐλαττώνεται, καὶ ὄχι μὲ ὀλίγην παρηγορίαν ἀπέρχονται εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν καὶ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δικαστήριον καὶ ἀπέρχονται ἀφοῦ ἔχουν ἐξαλείψει πολλὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά των μὲ τὰ βάσανα ποὺ ὑπέφεραν ἐδῶ.

Ὅμως εἶναι ἀρκετὰ ὅσα εἶπομεν πρὸς παρηγορίαν· καιρὸς εἶναι τώρα νὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν προτροπὴν τῆς ἀποφυγῆς τῶν ὄρκων καὶ τὴν δικαιολογίαν ποὺ προβάλλουν ὅσοι ὀρκίζονται τὴν ἀνωφελεῆ καὶ ἄστοχον νὰ ἀναιρέσωμεν. Καθ' ὅσον ὅταν τοὺς ἐπικρίνωμεν προβάλλουν ὡς δικαιολογίαν εἰς ἡμᾶς ὅτι καὶ ἄλλοι κάμουν τὸ ἴδιον καὶ λέγουν ὁ τάδε καὶ ὁ τάδε ὀρκίζονται. Ἄς ἀπαντήσωμεν λοιπὸν εἰς αὐτούς, ὅμως ὁ τάδε δὲν ὀρκίζεται· ὁ δὲ Θεὸς θὰ σὲ κρίνη, φέρων ὡς παράδειγμα ἐκείνους ποὺ ἐτήρησαν τὰς ἐντολάς. Διότι ὅσοι ἁμαρτάνουν δὲν ὠφελοῦν τοὺς ἄλλους ποὺ ἁμαρτάνουν μὲ τὸ νὰ πίπτουν εἰς τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους ἁμαρτήματα· ἐνῶ ὅσοι κάνουν ἐνάρετα ἔργα καταδικάζουν τοὺς ἁμαρτάνοντας. Διότι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔθρεψαν καὶ δὲν ἐπότισαν τὸν Χριστὸν ἦσαν πολλοί, ὅμως δὲν ὠφέλησεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον· ὅπως ἀκριβῶς καὶ αἱ πέντε παρθένοι, δὲν ἐδικαιολογήθησαν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ των, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκείνας

ἀλλ' ὑπὸ τῶν καιωρθωκότων καὶ οὗτοι κάκειναι καταδικασθέντες ἐκολάζονται.

Ἀπαλλαγέντες τοίνυν τῆς ψυχρᾶς ταύτης ψυχαγωγίας, μὴ τοὺς πίπιοντας βλέπωμεν, ἀλλὰ τοὺς καιορθοῦντας, καὶ 5 σπουδάσωμεν μνημόσυνον τῆς παρουσίας νησιείας λαβόντες ἀπελθεῖν. Καὶ καθάπερ ἱμάτιον πολλάκις κεκτημένοι, ἢ οἰκέτην ἢ σκεῦος τίμιον, ἀναμιμνησκομένα τῶν καιρῶν, καὶ πρὸς ἀλλήλους λέγομεν τὸν οἰκέτην τὸν δεῖνα τῆδε ἐκτισάμην τῇ ἑοριῇ, τὸ ἱμάτιον τόδε ἐπριάμην τῷδε τῷ καιρῷ· 10 οὕτω δὴ καὶ τὸν νόμον τοῦτον ἂν καιορθώσωμεν, ἐροῦμεν ὅτι τὸν ὄρκον τῆδε καιώρθωσα τῇ τεσσαρακοσιῇ· ἕως γὰρ τότε ὤμνον, καὶ ψιλῆς ἀκούσας παραινέσεως ἀπεσχόμεν τῆς ἁμαρτίας.

Ἀλλὰ δυσκαιόρθωτον ἢ συνήθεια. Οἶδα καὶ διὰ 15 τοῦτο ἐπείγομαι εἰς ἑτέραν ὑμᾶς συνήθειαν ἐμβαλεῖν, χρῆσιμὴν καὶ κέρδος ἔχουσαν. Ὅτιαν γὰρ εἶπης ὅτι δυσκόλως ἀφίσταμαι τῆς συνηθείας, δι' αὐτὸ τοῦτο σπούδασον ἀποσιτῆναι, σαφῶς εἰδώς, ὅτι ἐὰν ἑτέραν σανιῶ ποιήσης συνήθειαν τὴν τοῦ μὴ ὀμνύειν, οὐδενὸς δεήσῃ πόνου λοιπόν. Τί δύσκο- 20 λώτερον μὴ ὀμνύειν, ἢ δι' ὄλης τῆς ἡμέρας ἄσιτον εἶναι, καὶ ὑδροποσίᾳ καὶ εὐτελεῖ ταριχεύεσθαι διαίτη; Εὐδηλον ὅτι τοῦτο ἐκείνου· ἀλλ' ὅμως οὕτως ἐστὶν ἡ συνήθεια δυνατὸν πρᾶγμα καὶ εὐκόλον, ὥστε γενομένης τῆς νησιείας, κἂν μυρία τις παρακαλῇ, κἂν μυρία τις ἄγχη καὶ θιάζηται, ὥστε 25 μετασχεῖν οἰνοποσίας ἢ ἑτέρου τινὸς τῶν μὴ νενομισμένων ἐν νησιείαις ἀπογεύεσθαι, πάντα ἂν ἔλοιπο παθεῖν τις, ἢ τῆς κεκωλυμένης ἀψασθαι τροφῆς· καὶ ταῦτα ἡδέως πρὸς τὴν τράπεζαν ἔχοντες, ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ συνειδότης συνήθειαν φέρομεν πάντα γενναίως ταλαιπωρούμενοι.

πὸ ἐφήρμοσαν τὴν ἐντολήν· ὅπως ἐκεῖναι ἔτσι καὶ αὐτοὶ κατεδικάσθησαν καὶ ἐτιμωρήθησαν.

Ἄς ἀπαλλαγῶμεν λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἄστοχον αὐτὴν δικαιολογίαν καὶ ἄς μὴ βλέπωμεν αὐτοὺς πὸ πύπτουν εἰς αὐτὴν, ἀλλὰ αὐτοὺς πὸ τηροῦν τὰς ἐντολὰς καὶ ἄς φροντίσωμεν νὰ φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ μὲ κάποιο ἐνθύμιον ἀπὸ τὴν νηστείαν. Καὶ ὅπως ὅταν ἔχωμεν ἀποκτήσει κάποιο ἔνδυμα ἢ ὑπηρετήν ἢ πολύτιμον σκεῦος, ἐνθυμούμεθα πολλάκις τὸν χρόνον πὸ τὰ ἀπεκτήσαμεν καὶ λέγομεν μεταξύ μας· τὸν τάδε ὑπηρετήν τὸν ἀπέκτησα κατὰ τὴν δεῖνα ἑορτήν, τὸ ἔνδυμα ἐκεῖνο τὸ ἀγόρασα ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸν νόμον αὐτὸν ἂν κατορθώσωμεν νὰ τηρήσωμεν θὰ εἴπωμεν ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν τεσσαρακοστὴν κατῶρθωσα νὰ μὴ ὀρκίζωμαι· ἕως τότε ὠρkiζόμουν καὶ ὅταν ἤκουσα ἀπλῆν καὶ μόνον συμβουλήν ἀπέκοψα αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν.

Ἄλλὰ ἴσως μοῦ εἰπῆτε, εἶναι δύσκολον νὰ κατορθώσω νὰ κόψω αὐτὴν τὴν συνήθειαν. Τὸ γνωρίζω καὶ ἐγώ, καὶ διὰ τοῦτο βιάζομαι νὰ σᾶς ὀδηγήσω εἰς ἄλλην συνήθειαν, ἢ ὁποῖα εἶναι καλὴ καὶ ἔχει κέρδος. Διότι ὅταν εἰπῆς ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὴν συνήθειαν αὐτὴν, δι' αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ προσπαθήσης νὰ ἀποχωρισθῆς, γνωρίζων καλῶς, ὅτι ἐὰν ἀποκτήσης ἄλλην συνήθειαν, τὴν συνήθειαν νὰ μὴ ὀρκίζεσαι, καθόλου δὲν θὰ δυσκολευθῆς εἰς τὸ μέλλον. Τί εἶναι δυσκολώτερον νὰ μὴ ὀρκισθῆς ἢ νὰ εἶσαι νηστικὸς καὶ μὲ ὑδροποσίαν καὶ λιπὴν δίαιταν νὰ ταλαιπωρῆσαι; Εἶναι φανερόν ὅτι τοῦτο εἶναι δυσκολώτερον ἐκείνου· καὶ ὅμως τόσον μεγάλο καὶ δυνατὸν πρᾶγμα εἶναι ἡ συνήθεια, ὥστε ὅταν ἔλθῃ ἡ νηστεία, ἀκόμα καὶ ἂν κάποιος παρακαλῆ πάρα πολὺ καὶ πιέζῃ καὶ βιάζῃ ὥστε νὰ συμμετάσχῃ εἰς οἰνοποσίας ἢ εἰς κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ φαγητὰ πὸ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τρώγῃ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς νηστείας, τὰ πάντα θὰ προτιμοῦσε νὰ πάθῃ κάποιος παρὰ νὰ γευθῆ τὴν μὴ ἐπιτρεπομένην τροφήν· καὶ ἐνῶ μᾶς εὐχαριστοῦν τὰ καλὰ φαγητὰ, ὅμως ἐξ αἰτίας τῆς συνηθείας πὸ μᾶς ἐπέβαλεν ἡ συνείδησις ὑπο-

Τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ὄρκων ἔσται καὶ καθάπερ νῦν, κἄν
 μυρία ἀνάγκη τις ἐπιθῆ, μένεις κατέχων τὴν συνήθειαν.
 Οὕτω καὶ τότε, κἄν μυρία τις παρακαλῆ, οὐκ ἀποσιτήσῃ τῆς
 συνηθείας.

- 5 7. Ἀπιῶν τοίνυν οἴκοι, διαλέγου ταῦτα τοῖς κατὰ τὴν
 οἰκίαν ἅπασιν καὶ καθάπερ πολλοὶ πολλάκις ἐκ λειμῶνος ἀνα-
 χωροῦντες, ρόλον, ἢ ἴον, ἢ τι τῶν τοιούτων ἀνθῶν λαβόν-
 τες, καὶ τοῖς δακτύλοις περιφέροντες ἀναχωροῦσιν· ἕτεροι
 δὲ πάλιν ἐκ παραδείσων οἴκαδε ἀπιόντες, κλάδους δένδρων
 10 καρπὸς ἔχοντας ἐπικομίζονται ἄλλοι πάλιν ἀπὸ δειπνῶν
 πολυτελῶν λείψανα τῆς τραπέζης τοῖς ἑαυτῶν ἐπιτηδεύουσιν
 φέρουσιν· οὕτω δὴ καὶ σὺ ἐντεῦθεν ἀπιῶν, ἀπένεγκε παραί-
 νεισιν τῆ γυναικί, τοῖς παιδίοις, τοῖς ἐπιτηδεύουσιν ἅπασιν.
 Αὕτη γὰρ καὶ λειμῶνος, καὶ παραδείσου καὶ τραπέζης χρη-
 15 σιμωτέρα ἐστὶν ἢ συμβουλή· ταῦτα οὐδέποτε τὰ ρόδα μαραί-
 νονται, οὗτοι οὐδέποτε καταρρέουσιν οἱ καρποί, ταῦτα οὐδέ-
 ποτε τὰ ἐδέσματα σήπεται· ἀπ' ἐκείνων πρόσκαιρος ἢ τέρ-
 ψις, ἀπὸ δὲ τούτων διηνεκῆς ἢ ὠφέλεια· οὐ μετὰ τὸ καιρο-
 θωθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ καιροῦσθαι.
- 20 Ἐννόησον γὰρ οἷόν ἐστι πάντα τὰ ἄλλα ἀφέντας τὰ δη-
 μόσια, τὰ ἰδιωτικά, περὶ τῶν θείων διαλέγεσθαι νόμων δια-
 παντός, καὶ ἐπὶ τραπέζης, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις
 σπουδαίαις. Ἄν τούτοις σχολάζωμεν, οὐδὲν ἐροῦμεν ἐπι-
 κίνδυνον, οὐδὲ σφαλερόν, οὐδ' ἄκοντες ἀμαρτησόμεθα· ἀλλὰ
 25 καὶ τῆς ἐπικειμένης ἀθυμίας ἐν τῇ περὶ τούτων διαλέξει
 σχολάζοντες, τὴν ψυχὴν ὑπεξαγαγεῖν δυνησόμεθα, ἀντὶ τῆς
 φροντίδος ἧς φροντίζομεν πρὸς ἀλλήλους ἀεὶ λέγοντες· ἄρα
 ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς τὰ γεγενημένα; Ἔρα παρωξύνθη; Τί

φέρομεν ὅλας τὰς ταλαιπωρίας μὲ γενναιότητα. Αὐτὸ θὰ γίνῃ καὶ μὲ τοὺς ὄρκους· καὶ ὅπως τώρα, καὶ ἂν κανεῖς σὲ ἀναγκάσῃ πολὺ, μένεις σταθερὸς εἰς τὴν συνήθειαν· ἔτσι καὶ τότε καὶ ἂν σὲ παρακαλῇ κάποιος ὑπερβολικά, δὲν θὰ ἀπομακρυνθῆς ἀπὸ τὴν συνήθειαν νὰ ὀρκίζεσαι.

7. Ὅταν λοιπὸν ἐπιστρέψῃς εἰς τὴν οἰκίαν σου, νὰ εἰπῆς αὐτὰ εἰς ὅλους ὅσοι εὐρίσκονται μέσα ἐκεῖ· καὶ ὅπως πολλοὶ πολλάκις ἀναχωροῦντες ἀπὸ τὰ λειβάδια, παίρνουν τριαντάφυλλον ἢ ἴον ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ ἄνθη καὶ τὸ περιφέρουν εἰς τὰ δάκτυλά των· ἄλλοι δὲ πάλιν φεύγοντες διὰ τὸ σπῆτι των ἀπὸ κήπους παίρνουν μαζί τους κλάδους δένδρων ποὺ ἔχουν καρπούς· ἄλλοι πάλιν ποὺ ἦσαν σὲ πλούσιο τραπέζι προσκεκλημένοι, φέρουν εἰς τοὺς φίλους των ὑπολείμματα φαγητῶν, ἔτσι λοιπὸν καὶ σὺ ὅταν φύγῃς ἀπὸ ἐδῶ νὰ φέρῃς συμβουλήν εἰς τὴν γυναῖκα σου, εἰς τὰ παιδιά σου καὶ εἰς ὅλους τοὺς φίλους. Διότι αὐτὴ ἡ συμβουλή εἶναι ὠφελιμωτέρα ἀπὸ τὰ λειβάδια καὶ ἀπὸ τὸν κήπον καὶ ἀπὸ τὴν πλουσίαν τράπεζαν· αὐτὰ τὰ τριαντάφυλλα οὐδέποτε μαραίνονται, αὐτοὶ οἱ καρποὶ οὐδέποτε χαλοῦν, αὐτὰ τὰ φαγητὰ οὐδέποτε σήπονται· ἀπὸ ἐκεῖνα ἡ εὐχαρίστησις εἶναι πρόσκαιρος, ἀπὸ αὐτὰ ἡ ὠφέλεια εἶναι διαρκής, καὶ ὄχι μόνον ὅταν τὰ ἐπιτύχῃ κανεῖς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν χρόνον ποὺ ἐπιδιώκει διὰ νὰ τὰ ἐπιτύχῃ.

Διότι σκέψου πόσον μεγάλο εἶναι νὰ ἀφήσωμεν ὅλα τὰ ἄλλα τὰ δημόσια πράγματα, τὰ ἰδιωτικὰ καὶ νὰ συνομιλῶμεν διαρκῶς περὶ τῶν θείων, καὶ ὅταν εὐρισκώμεθα εἰς τὸ τραπέζι, καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὰς ἄλλας συναναστροφάς. Ἄν μὲ αὐτὰ ἀσχολούμεθα, δὲν θὰ εἰποῦμεν κανένα λόγον ἐπικίνδυνον, οὔτε κανένα ἐσφαλμένον, καὶ οὔτε θὰ ἀμαρτήσωμεν παρὰ τὴν θέλησίν μας· ἀλλὰ ἔνεκα τῆς ἀσχολίας μὲ αὐτὰ, θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπαλλάξωμεν τὴν ψυχὴν μας ἀπὸ τὴν λύπην, ποὺ τὴν κατέχει, καὶ τὴν ἀνησυχίαν, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐρωτῶμεν ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον λέγοντες· ἄρά γε ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς αὐτὰ ποὺ συνέβησαν; Ἄρά γε ὠργί-

δὲ ἐφηφίσατο; Ἐὰρα παρεκάλεσέ τις αὐτόν; Τί δέ, αὐτὸς ἀνέξειαι πόλιν οὕτω καὶ μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον ἀφανίσει τέλεον;

Ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα ἐπὶ τὸν Θεὸν ρίψαντες,
 5 τὰ παρ' αὐτοῦ προσειταγμένα μεριμνῶμεν μόνον· οὕτω γὰρ κἀκεῖνα διαλυσόμεθα πάντα, κἂν δέκα ἐν ἡμῖν κατορθώσωσι μόνον, ταχέως εἴκοσι οἱ δέκα γενήσονται, οἱ εἴκοσι πενήκοντα, οἱ πενήκοντα ἑκατόν, οἱ ἑκατόν χίλιοι, οἱ χίλιοι πᾶσα ἡ πόλις. Καὶ καθάπερ δέκα ἀφθέντων λύχνων ραδίως τὴν οἰκί-
 10 αν ἅπασαν ἐμπλήσει δυνήσεται τις τοῦ φωτός· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν πνευματικῶν, ἂν δέκα κατορθώσωσι μόνοι, πυρὰν ὀλόκληρον εἰς τὴν πόλιν ἀνάφομεν φῶς ἔχουσαν, καὶ ἀσφάλειαν ἡμῖν κομίζουσαν. Οὐ γὰρ οὕτω τῆς φλογὸς ἢ φύσις εἰς ὕλην ἐμπεσοῦσα τῶν ἐγγιζόντων ἀεὶ ξύλων
 15 ἄπειται, ὡς ἀρειτῆς ζῆλος εἰς ψυχὰς ὀλίγας ἐμπεσῶν, ὁδῶ προβαίνων πᾶσαν ἐμπλήσει τὴν πόλιν δυνήσεται.

Δότε τοίνυν ἐμοὶ καυχῆσασθαι ἐφ' ὑμῖν, καὶ κατὰ τὸν παρόντα θίον, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, ὅταν οἱ τὰ τάλαντα ἐμπιστευθέντας εἰσάγωνται· ἀρκῶν ἐμοὶ μισθὸς τῶν
 20 πόνων ἢ ὑμετέρα εὐδοκίμησις, καὶ ἴδω ὑμᾶς μετ' εὐσεβείας ζῶντας, τὸ πᾶν ἀπειλήφα. Ποιήσατε τοίνυν, ὃ καὶ χθὲς παρήνεσά τε καὶ σήμερον ἔρῳ, καὶ λέγων οὐ παύσομαι καταδίκην κατὰ τῶν ὀμνόντων ὄρισαντες, καταδίκην κέρδος ἔχουσαν, οὐ ζημίαν κατασκευάσασθε λοιπὸν ὡς δοκιμὴν ἡμῖν δώσον-
 25 τες τοῦ κατορθώματος.

Καὶ γὰρ πειράσομαι πρὸς ἕκαστον ὑμῶν μακρὸν ἀποτεῖναι λόγον τοῦ συλλόγου τούτου διαλυθέντος, ἵνα ἐν τῷ μήκει τῶν λεγομένων εὗρω τοὺς κατορθωκότητας· κἂν ἴδω τινὰ ὀμνύοντα, ἅπασιν αὐτὸν τοῖς κατορθωκόσι ποιήσω φυ-

σθη; Τί ἀπεφάσισεν; Ἐὰρ γὰρ τὸν ἐμαλάκωσε κανεῖς; Τί λοιπόν, θὰ ἀνεχθῆ νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν πόλιν τελείως, τὴν τόσον μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον;

Αὐτὰ μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα ὅλα ἀφοῦ τὰ ἀναθέσωμεν εἰς τὸν Θεόν, ἃς μεριμνῶμεν μόνον δι' αὐτὰ πού ἔχουν προσταχθῆ ἀπὸ αὐτόν· διότι ἔτσι καὶ ἐκεῖνα ὅλα θὰ τὰ διαλύσωμεν, ἀκόμα καὶ ἂν δέκα μόνον μεταξύ μας τὸ ἐπιτύχουν μόνον, γρήγορα οἱ δέκα θὰ γίνουν εἴκοσι, οἱ εἴκοσι πενήντα, οἱ πενήντα ἑκατόν, οἱ ἑκατόν χίλιοι, οἱ χίλιοι ὅλη ἡ πόλις. Καὶ ὅπως ὅταν ἀναφθοῦν δέκα λύχνοι εὐκόλα ἤμπορεῖ νὰ γεμίσῃ μὲ φῶς ὀλόκληρον τὸ σπίτι, ἔτσι λοιπόν καὶ εἰς τὰ πνευματικὰ κατορθώματα, ἂν μόνον δέκα κατορθώσουν αὐτό, θὰ ἀνάψωμεν μεγάλην φωτιὰν εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία θὰ μᾶς φωτίζῃ καὶ θὰ μᾶς παρέχῃ ἀσφάλειαν. Διότι ἡ φωτιά, ὅταν πέσῃ εἰς ὕλην πού καίεται, δὲν μεταδίδεται πάντοτε μὲ τὴν ὀρμὴν εἰς τὰ ξύλα πού ἐγγίζει, μὲ ὅσην μεταδίδεται ὁ ζῆλος τῆς ἀρετῆς ὅταν πέσῃ εἰς ὀλίγας ψυχὰς καὶ ὁ ὁποῖος ὀλίγον κατ' ὀλίγον θὰ ἤμπορέσῃ νὰ γεμίσῃ ὅλην τὴν πόλιν.

Δώσατέ μου λοιπόν τὴν χαρὰν νὰ καυχηθῶ διὰ σᾶς, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μελλούσης κρίσεως, ὅταν θὰ ὀδηγοῦνται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπιστεύθη τὰ τάλαντα· ἀρκεῖ εἰς ἐμὲ ὡς μισθὸς διὰ τοὺς κόπους μου ἢ ἰδική σας προκοπή, καὶ ἂν σᾶς ἰδῶ νὰ ζῆτε μὲ εὐσέβειαν ἐκέρδισα τὸ πᾶν. Κάμετε λοιπόν αὐτὸ πού καὶ χθὲς σᾶς συνεβούλευσα, αὐτὸ πού καὶ τώρα θὰ σᾶς εἰπῶ καὶ πού δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω· ἀφοῦ καθορίσετε καταδίκην κατ' αὐτῶν πού ὀρκίζονται, καταδίκην ἡ ὁποία φέρει κέρδος καὶ ὄχι ζημίαν, ἐτοιμασθῆτε νὰ σᾶς δοκιμάσω ἂν θὰ τὸ ἐπιτύχετε.

Διότι ὅταν διαλυθῆ ἡ συγκέντρωσις αὐτὴ θὰ προσπαθήσω νὰ ὀμλήσω ἐπὶ πολὺν χρόνον μὲ κάθε ἓνα ἀπὸ σᾶς, διὰ νὰ ἐξακριβώσω ἀπὸ τὴν ἐπὶ πολὺν ὥραν συνομιλίαν μὲ σᾶς, ποῖοι ἐπέτυχον τοῦτο· καὶ ἂν εὔρω κάποιον νὰ ὀρκίζεται, θὰ τὸν φανερώσω εἰς ὅλους ἐκείνους πού ἐπέτυχαν

νερόν, ἵνα ἐπιτιμῶντες, ἐλέγχοντες, διορθοῦντες, ταχέως αὐ-
 τὸν τῆς πονηρᾶς ἀπαλλάξωμεν συνηθείας. Καὶ γὰρ θέλιον
 ἐνταῦθα ὄνειδισθέντα διορθώσασθαι, ἢ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐ-
 κείνην κοινῇ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης παρούσης ἀσχημονεῖν
 5 καὶ κολάζεσθαι, τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῖν ὑπὸ τοῖς ἀπάντων
 ἐκκαλυπτιομένων ὀφθαλμοῖς. Ἄλλὰ μὴ γένοιτο τοῦ καλοῦ
 τούτου συλλόγου φανῆναί τινα ἐκεῖ ταῦτα πάσχοντα, ἀλλ' εὐ-
 χαῖς τῶν ἁγίων πατέρων ἅπαντα τὰ ἀμαρτήματα διορθωσά-
 μενοι, καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς καρπὸν πολὺν ἐπιδειξάμενοι μετὰ
 10 πολλῆς ἐντιεῦθεν ἀπέλθοιμεν παρησίας, χάριτι καὶ φιλαν-
 θρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ'
 οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

να μὴ ὀρκίζωνται, διὰ να ἀπαλλάξωμεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν κακὴν αὐτὴν συνήθειαν μὲ τοὺς ἐλέγχους, μὲ τὶς ἐπιτιμήσεις καὶ τοὺς ἄλλους τρόπους διορθώσεως. Καθ' ὅσον εἶναι προτιμώτερον να ὄνειδισθῆ κανεὶς ἐδῶ καὶ να διορθωθῆ παρὰ να ἐντροπιάζεται καὶ να τιμωρῆται κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς κρίσεως ἐνώπιον ὅλης τῆς οἰκουμένης, διότι τὰ ἁμαρτήματά μας ὅλα θὰ ξεσκεπάζωνται ἐνώπιον ὅλων. Ἐλλὰ εἶθε να μὴ συμβῆ εἰς κανέναν ἀπὸ τὴν καλὴν αὐτὴν συγκέντρωσιν να πάθῃ ἐκεῖ αὐτά, ἀλλὰ ἀφοῦ διορθώσωμεν διὰ τῶν εὐχῶν τῶν ἀγίων πατέρων ὅλα τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἐπιδείξωμεν πολὺν τὸν καρπὸν τῆς ἀρετῆς, να φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ μὲ μεγάλην παρρησίαν, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΒΔΟΜΗ

ΟΤΙ ΤΟ ΤΗΣ ΛΥΠΗΣ ΠΑΘΟΣ

εἰς ἀμαρτίας ἀναίρεσιν μόνον χρήσιμον, καὶ εἰς τὸ,
«Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»,
5 καὶ ὅτι μεγίστης παρακλήσεως ὑπόθεσις ἢ τῆς δη-
μιουργίας κατασκευή· ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ, «Ἀδάμ,
ποῦ εἶ;», καὶ περὶ τοῦ μὴ ὀμνύειν.

1. Πολλὰ μὲν καὶ περὶ πολλῶν χθὲς πρὸς τὴν ὑμετέραν
διελέχθη ἀγάπην, ἀπὸ δὲ τῶν πολλῶν, εἰς μὴ πάντα κατέ-
10 χεῖν ὑμῖν δυνατόν, ἐκεῖνο μάλιστα πάντων ὑμᾶς διαμνημο-
νεῦσαι δέομαι, ὅτι τὴν λύπην ἡμῖν ὁ Θεὸς δι' οὐδὲν ἕτερον
ἐνέθηκεν, ἀλλ' ἢ δι' ἀμαρτίαν μόνην, καὶ τοῦτο ἐδήλωσε
δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς πείρας. Ἐπὶ μὲν γὰρ ζημία
χρημάτων, καὶ ἀρρωστία, καὶ θάνατος, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς
15 συμπίπτουσιν ἡμῖν δεινοῖς ἀλγοῦντες καὶ ἀθυμοῦντες, οὐ μόνον
οὐδεμίαν ἀπὸ τῆς λύπης καρπούμεθα παραμυθίαν, ἀλλὰ
καὶ ἐπιτείνομεν τὰ δεινά· ἐπὶ δὲ τῶν ἀμαρτημάτων ἂν ἀλ-
γήσωμεν καὶ λυπηθῶμεν, ὑποτιμνόμεθα τῆς ἀμαρτίας τὸν
ὄγκον, καὶ μικρὰν τὴν μεγάλην ποιοῦμεν πολλάκις δὲ καὶ
20 τέλεον αὐτὴν ἐξαλείφομεν ἅπασαν.

Τοῦτο δὴ μοι μέμνησθε διηνεκῶς, ἵνα ἐφ' ἀμαρτία μόνον
ἀλγῆτε, ἐφ' ἑτέρῳ δὲ μηδενί· καὶ μετὰ τούτων κἀκεῖνο πάλιν
ὅτι θάνατον καὶ λύπην ἢ ἀμαρτία εἰς τὸν βίον ἡμῶν εἰσενεγ-
κοῦσα, ὑπ' ἀμφοτέρων τούτων ἀναιρεῖται πάλιν, ὅπερ οὖν καὶ
25 αὐτὸ σαφέστερον πρῶην ἀπεδείξαμεν. Μηδὲν οὖν οὕτω φο-
βώμεθα, ὡς τὸ ἀμαρτάνειν καὶ πλημμελεῖν· μὴ φοβώμεθα

ΟΜΙΛΙΑ ΕΒΔΟΜΗ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ Η ΛΤΠΗ ΕΙΝΑΙ ΧΡΗΣΙΜΗ

μόνον διὰ τὴν ἐξάλειψιν τῆς ἁμαρτίας, καὶ εἰς τὸ «ἐν ἀρχῇ ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», καὶ ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου εἶναι βάσις μεγίστης παρηγορίας· καὶ περὶ τοῦ «ποῦ εἶσαι, Ἀδάμ;», καὶ περὶ τοῦ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὀρκιζώμεθα.

1. Πολλὰ καὶ περὶ πολλῶν ζητημάτων ὠμίλησα χθὲς πρὸς τὴν ἀγάπην σας, ἀπὸ τὰ πολλὰ δὲ αὐτά, ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ συγκρατήσετε ὅλα εἰς τὸν νοῦν σας, ἐκεῖνο περισσότερο ἀπὸ ὅλα θὰ παρακαλέσω νὰ ἐνθυμησθε ὅτι τὴν λύπην δὲν τὴν ἔθεσεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ κανένα ἄλλον σκοπὸν, παρὰ μόνον δι' ἀντιφάρμακον τῆς ἁμαρτίας, καὶ αὐτὸ τὸ ἐφάνέρωσε διὰ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων. Διότι ὅταν λυπούμεθα καὶ στενοχωρούμεθα διὰ ζημίαν χρηματικὴν καὶ ἀσθένειαν καὶ θάνατον καὶ δι' ἄλλα κακὰ ποῦ μᾶς ἐπισυμβαίνουν, ὅχι μόνον δὲν παρηγορούμεθα καθόλου ἀπὸ τὴν λύπην, ἀλλὰ ἀντιθέτως καὶ ἐπιτείνομεν αὐτά· ἂν ὅμως λυπηθῶμεν καὶ στενοχωρηθῶμεν διὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἐλαττώνομεν τὸν ὄγκον τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν μεγάλην τὴν κάμνομεν μικράν, πολλάκις δὲ καὶ ἐντελῶς τὴν ἐξαλείφομεν.

Τοῦτο, λοιπὸν, σᾶς παρακαλῶ νὰ ἐνθυμησθε συνεχῶς, διὰ νὰ λυπᾶσθε μόνον διὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ διὰ τίποτε ἄλλο· καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸ νὰ ἐνθυμησθε καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ ἁμαρτία, ἀφοῦ εἰσήγαγεν εἰς τὸν βίον μας τὸν θάνατον καὶ τὴν λύπην, πάλιν ὑπὸ τῶν δύο τούτων ἀναιρεῖται, πρᾶγμα ποῦ σαφέστερον ἀπεδείξαμεν εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν. Λοιπὸν τίποτε δὲν πρέπει νὰ φοβούμεθα τόσον, ὅσον τὸ νὰ ἁμαρτάνωμεν· ἄς μὴ φοβούμεθα τὴν τιμωρίαν τῆς κολάσεως,

κόλασιν, καὶ διαφευξόμεθα κόλασιν· καθάπερ οὖν καὶ οἱ τρεῖς παῖδες οὐκ ἐφοβήθησαν τὴν κάμινον, καὶ διέφυγον τὴν κάμινον· τοιοῦτους εἶναι χρὴ τοὺς τοῦ Θεοῦ δούλους.

Εἰ γὰρ οἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ γραφέντες, ὅτι οὐπω ἐνενε-
 5 κρωτο θάνατος, οὔτε αἱ χαλκαῖ πύλαι συνεκλάσθησαν, οὔτε οἱ μοχλοὶ οἱ σιδηροῖ συνειρίθησαν, οὕτω γενναίως κατειόλ-
 μησαν τῆς τελευτῆς, τίνα ἔξομεν ἀπολογία ἡμεῖς, ἢ ποίαν συγγνώμην, ἰσοαύτης ἀπολαύσαντες τῆς χάριτος, καὶ μηδὲ
 10 ὄνομα μόνον ἐστὶν ὁ θάνατος πράγματις ἔρημον; Οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστιν ὁ θάνατος, ἀλλ' ἢ ὕπνος, καὶ ἀποδημία, καὶ μετὰστασις, καὶ ἀνάπαισις, καὶ λιμὴν εὐδιδος, καὶ ταραχῆς ἀπαλλαγὴ, καὶ βιωτικῶν ἐλευθερία φροντίδων.

Ἄλλὰ τῆς μὲν παρακλήσεως ἐνταῦθα καταλύσωμεν τὴν
 15 λόγον καὶ γὰρ πέμπτην ἡμέραν ἔχομεν παρακαλοῦντες ὑμῶν τὴν ἀγάπην, καὶ λοιπὸν καὶ ἐνοχλεῖν δοκοῦμεν. Τοῖς μὲν γὰρ προσέχουσιν ἄρκεῖ τὰ εἰρημένα, τοῖς δὲ μικροψύχοις, κἂν πλείονα τῶν εἰρημένων προσθῶμεν, οὐδὲν ἔσται πλεόν.
 Ὡρα δὲ λοιπὸν ἡμῖν ἐπὶ τὴν τῶν Γραφῶν ἐξήγησιν τρέψαι
 20 τὴν διδασκαλίαν. Ὡσπερ γὰρ εἰ μηδὲν περὶ τῆς συμφορᾶς ταύτης διελέχθημεν, ὡμότητα ἂν τις ἡμῶν κατέγνω καὶ ἀπανθρωπίαν· οὕτως ἂν διαπαντὸς περὶ αὐτῆς διαλεγόμεθα, μικροψυχίαν ἂν τις ἡμῶν καταγνοίη δικαίως. Παραθέμενοι τοίνυν ὑμῶν τὰς καρδίας τῷ Θεῷ τῷ δυναμένῳ λαλῆσαι
 25 εἰς τὴν διάνοιαν ὑμῶν, καὶ πᾶσαν ἔνδοθεν ἀπελάσαι λύπην, τῆς εἰωνθίας διδασκαλίας ἀφώμεθα νῦν, καὶ μάλιστα ὅποτε καὶ πᾶσα Γραφῆς ἐξήγησις παράκλησις ἐστὶ καὶ παραμυθία.
 Ὡστε κἂν δοκῶμεν ἀφίστασθαι τοῦ παρακαλεῖν, πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐμπίπτομεν ὑπόθεσιν διὰ τῆς τῶν Γραφῶν

καὶ θὰ διαφύγωμεν αὐτήν· ὅπως καὶ οἱ τρεῖς παῖδες δὲν ἐφοβήθησαν τὴν κάμινον, καὶ διέφυγον τὴν κάμινον· τέτοιοι πρέπει νὰ εἶναι οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ.

Διότι ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπαιδαγωγήθησαν μὲ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ὅτε δὲν εἶχεν ἀκόμη νεκρωθῆ ὁ θάνατος καὶ δὲν ἔσπασαν αἱ χάλκιναι πύλαι τοῦ Ἄδου, οὔτε οἱ σιδερένιοι μοχλοὶ συνετρίβησαν, ἐτόλμησαν μὲ τόσην γενναιοῦτητα νὰ ἀποθάνουν, ποῖαν ἀπολογία νὰ ἔχωμεν ἡμεῖς, ἢ ποῖαν συγγνώμην, ποὺ ἔχομεν ἀπολαύσει τόσης χάριτος, καὶ δὲν φθάνομεν οὔτε εἰς τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους μέτρα τῆς ἀρετῆς τώρα, ποὺ ὁ θάνατος ἔχει μόνον ὄνομα καὶ στερεῖται ἀπὸ πραγματικὸν περιεχόμενον; Διότι τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ὁ θάνατος, παρὰ ὕπνος καὶ ταξίδι καὶ μετακινήσις καὶ ἀνάπαυσις καὶ ἥσυχον λιμάνι καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ταραχὴν καὶ ἐλευθερία ἀπὸ τὰς φροντίδας τοῦ βίου.

Ἄλλὰ ἐδῶ θὰ σταματήσω τὸν λόγον, περὶ παρηγορίας· διότι ἐπὶ πέντε ἡμέρας παρηγοροῦμεν τὴν ἀγάπην σας καὶ ἂν συνεχίσωμεν νομίζω ὅτι θὰ γίνωμεν ἐνοχλητικοί. Διότι εἰς αὐτοὺς ποὺ προσέχουν εἶναι ἀρκετὰ αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν, διὰ δὲ τοὺς ὀλιγοψύχους ἀκόμα καὶ ἂν προσθέσωμεν περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν, δὲν θὰ προέλθῃ καμμία ὠφέλεια. Εἶναι καιρὸς λοιπὸν νὰ στρέψωμεν τὴν διδασκαλίαν εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν Γραφῶν. Διότι ὅπως, ἐὰν δὲν ὠμιλοῦσαμεν καθόλου περὶ τῆς συμφορᾶς αὐτῆς, θὰ μᾶς κατηγοροῦσε κανεὶς ὡς σκληροὺς καὶ ἀπανθρώπους, ἔτσι καὶ ἂν συνεχῶς περὶ αὐτῆς ὠμιλῶμεν, δικαίως θὰ μᾶς καταλογίσῃ κανεὶς ὅτι διακατεχόμεθα ἀπὸ μικροψυχίαν καὶ δειλίαν. Ἄφοῦ δώσετε τὰς καρδίας σας εἰς τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ ὠμιλήσῃ εἰς τὴν διάνοιάν σας καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ κάθε ἐσωτερικὴν λύπην, ἃς ἀρχίσωμεν τώρα τὴν συνήθη διδασκαλίαν, ἀφοῦ μάλιστα κάθε ἐξήγησις τῆς Γραφῆς εἶναι παράκλησις καὶ παρηγορία.

Ὡστε καὶ ἂν φαινώμεθα ὅτι ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὸ θέμα τῆς παρηγορίας, πάλιν ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ ἴ-

ἐξηγήσεως· ὅτι γὰρ πᾶσα Γραφή παράκλησις ἐστὶ τοῖς προσέ-
 χουσιν, ἀντίθεν ὑμῖν τοῦτο ποιήσω φανερόν. Οὐ γὰρ δὴ
 περιελθῶν τῶν Γραφῶν τὰς ἱστορίας πειράσομαι ζητῆσαι
 παραμυθητικούς τινας λόγους· ἀλλ' ὥστε σαφesiέραν τῆς
 5 ὑποσχέσεως ἀπόδειξιν παρασχεῖν, τὸ σήμερον ἡμῖν ἀναγνω-
 σθὲν μεταχειριοῦμαι βιβλίον, καὶ εἰ δοκεῖ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ,
 καὶ τὸ προοίμιον, ὃ δοκεῖ μάλιστα μηδὲ ἴχνος ἐμφαίνειν πα-
 ραμυθίας, ἀλλὰ καὶ καθόλου παρακλητικῶν ἀλλοτριοῦσθαι
 λόγων, εἰς μέσον προθείς, ὃ λέγω ποιήσω φανερόν. Τί ποτ'
 10 οὖν ἐστὶ τὸ προοίμιον; «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐ-
 ρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος,
 καὶ σκότιος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου». Ἐρα μὴ δοκεῖ τισιν ὑμῶν
 παράκλησιν ἔχειν ἀθυμίας τὰ εἰρημένα; Οὐχ ἱστορίας διή-
 γησις ἐστὶ καὶ δημιουργίας διδασκαλία;

15 2. Βούλεσθε οὖν ἐπιδείξω τὴν ἐγκεκρουμένην τῇ ρήσει
 ταύτῃ παράκλησιν; Διανάσιτε τοίνυν, καὶ μετὰ ἀκριθείας
 προσέχετε τοῖς ρηθήσεσθαι μέλλουσιν. Ὅταν γὰρ ἀκούσης
 ὅτι τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, τὸν ἀέρα, τὰ ὕδα-
 τα, τοὺς ἀστέρας τοὺς πολλούς, τοὺς δύο φωσιῆρας τοὺς με-
 20 γάλους, τὰ φυτὰ, τὰ τειράποδα, τὰ νηκιά, τὰ πετόμενα ζῶα,
 πάντα ἀπλῶς τὰ ὀρώμενα διὰ σὲ καὶ τὴν σὴν σωτηρίαν καὶ
 τιμὴν ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐκ ἰκανὴν εὐθέως λαμβάνεις πα-
 ράκλησιν, καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ μεγίστην δέχῃ ταύτην
 ἀπόδειξιν, ὅταν ἐννοήσης, ὅτι ἰσοοῦτον καὶ τηλικούτον κό-
 25 σμον, οὔτω καλόν, καὶ μέγαν, καὶ θαυμασιόν διὰ σὲ τὸν
 βραχὺν εἰς μέσον παρήγαγεν;

Ὅταν οὖν ἀκούσης, ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν
 οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», μὴ ἀπλῶς παραδράμῃς τὸ εἰρημένον,
 ἀλλ' ἔπελθε τῇ διανοίᾳ τὸ εὖρος τῆς γῆς, καὶ ἀναλόγισαι πῶς
 30 ἡμῖν πολυτελεῆ καὶ δαφυιλῆ τράπεζαν ἀνῆκε, καὶ πολλὴν πολ-

1. Γεν. 1, 1-2.

2. Τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην.

διον πράγμα διὰ τῆς ἐξηγήσεως τῶν Γραφῶν· τὸ ὅτι ὁλόκληρος ἡ Γραφή εἶναι παράκλησις εἰς αὐτοὺς ποὺ προσέχουν, ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἰδίαν θὰ σᾶς τὸ κάμω φανερόν. Διότι δὲν θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀναζητήσω, ἀνατρέχων εἰς τὰς Γραφάς, παρηγορητικοὺς λόγους· ἀλλὰ διὰ νὰ ἐννοήσετε καλύτερον αὐτὸ ποὺ σᾶς εἶπα, θὰ μεταχειρισθῶ ὡς ἀπόδειξιν τὸ βιβλίον ποὺ ἀνεγνώσθη σήμερον, καὶ ἂν θέλετε, τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὸ προοίμιον, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι οὔτε ἵχνος παρηγορίας ἔχει, ἀλλὰ εἶναι τελείως ξένον ἀπὸ παρηγορητικοὺς λόγους, ἀφοῦ λοιπὸν ἀναφέρω τὸ χωρίον αὐτό, αὐτὸ ποὺ σᾶς ἀνέφερα θὰ σᾶς ἀποδείξω. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ προοίμιον; «Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦτο ἀόρατος καὶ ἀδιαμόρφωτος, καὶ ὑπῆρχε σκότος ἐπάνω εἰς τὴν ἄβυσσον»¹. Ἐν ἄρα γε μήπως φαίνεται εἰς μερικοὺς ἀπὸ σᾶς ὅτι οἱ λόγοι αὐτοὶ περιέχουν παρηγορίαν διὰ τὴν λύπην; Δὲν εἶναι διήγησις ἱστορικὴ καὶ διδασκαλία περὶ δημιουργίας;

2. Θέλετε λοιπὸν νὰ σᾶς παρουσιάσω τὴν παρηγορητικὴν διδασκαλίαν, ἡ ὁποία εἶναι κρυμμένη εἰς τὰ λόγια αὐτά; Σηκώσατε λοιπὸν ὑψηλὰ τὴν ψυχὴν σας καὶ προσέχετε μὲ μεγάλην προσοχὴν εἰς αὐτὰ ποὺ πρόκειται νὰ εἰπῶ. Διότι ὅταν ἀκούσης ὅτι τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὸν ἀέρα, τὰ νερά, τὰς λίμνας, τὰ ἄστρα τὰ πολλά, τοὺς δύο μεγάλους φωστῆρας², τὰ φυτά, τὰ τετράποδα, τὰ ὑδρόβια, τὰ πτηνά, γενικῶς ὅλα ὅσα φαίνονται, τὰ ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς διὰ σὲ καὶ διὰ τὴν ἰδικήν σου τιμὴν καὶ σωτηρίαν, δὲν παίρνεις μεγάλην παρηγορίαν καὶ δὲν θεωρεῖς τοῦτο μεγίστην ἀπόδειξιν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὅταν σκεφθῆς ὅτι τόσον ὠραῖον καὶ θαυμαστὸν κόσμον καὶ μέγαν τὸν ἐδημιούργησε διὰ σὲ τὸν μικρόν;

Ὅταν λοιπὸν ἀκούσης ὅτι «εἰς τὴν ἀρχὴν ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» μὴ τὸ περάσης αὐτὸ μὲ ἐπιπολαιότητα, ἀλλὰ φαντάσου μὲ τὸν νοῦν τὸ πλάτος τῆς γῆς καὶ νὰ σκεφθῆς πῶς μᾶς ἀνήκει πλουσία καὶ ἄφθο-

λαχόθεν παρέσχεν ἡμῖν εὐφροσύνην· καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ὅτι οὐ πόνων ἀμοιβὴν ἔδωκεν, οὐδὲ κατορθωμάτων ἀντίδοσιν τὸν τοσοῦτον καὶ τηλικοῦτον κόσμον, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἡμᾶς ἔπλασε, καὶ τῇ βασιλείᾳ ταύτῃ τὸ γένος ἡμῶν ἐτίμησε. «Ποιήσωμεν»
 5 γὰρ «ἄνθρωπον», φησί, «κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν». Τί ἐσσι κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν; Τῆς ἀρχῆς εἰκόνα φησί, καὶ ὥσπερ οὐδεὶς ἀνώτερος Θεοῦ ἐν οὐρανῷ, οὕτω μηδεὶς ἔστω ἀνώτερος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐνὶ μὲν οὖν τούτῳ καὶ πρώτῳ τετίμηκε, τῷ κατ' εἰκόνα
 10 αὐτὸν ποιῆσαι· δευτέρῳ δὲ τῷ μὴ πόνων ἀμοιβὴν ἡμῖν παρασχεῖν τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ γυμνήν τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ποιῆσαι τὴν χάριν· τρίτῳ τῷ φυσικὴν ἡμῖν χαρίσασθαι αὐτήν. Τῶν γὰρ ἀρχῶν αἱ μὲν εἰσι φυσικαί, αἱ δὲ χειροτονηταὶ φυσικαὶ μὲν, ὡς ἡ τοῦ λέοντος ἐπὶ τῶν τετραπόδων, ὡς ἐπὶ
 15 τῶν ὀρνίθων ἡ τοῦ ἀετοῦ· χειροτονηταὶ δὲ ὡς ἡ τοῦ βασιλέως τοῦ καθ' ἡμᾶς· οὗτος γὰρ οὐχὶ φύσει κρατεῖ τῶν ὁμοδούλων· διὸ καὶ ἀποβάλλει πολλάκις τὴν ἀρχήν.

Τοιαῦτα γὰρ τὰ μὴ φύσει προσόντα ραδίαν δέχεται τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν μετὰπιωσιν· ὁ δὲ λέων οὐχ οὕτως, ἀλλὰ
 20 φύσει κρατεῖ τῶν τετραπόδων, ὥσπερ οὖν καὶ τῶν ὀρνίθων ὁ ἀετός. Ἄει γοῦν τῷ γένει συγκεκλήρωται τὸ τῆς βασιλείας εἶδος, καὶ οὐδένα ἂν τις ἴδοι λέοντά ποτε τὴν ἀρχὴν ἀποβάλλοντα ταύτην. Τοιαύτην καὶ ἡμῖν τὴν βασιλείαν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἔχαρίσατο, καὶ πᾶσιν ἡμᾶς ἐπέστησε· καὶ οὐ τούτῳ
 25 μόνον ἐτίμησεν ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τοῦ χωρίου

νος τράπεζα καὶ μᾶς ἐτοίμασεν ἀπὸ παντοῦ εὐχαρίστησιν· καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι δὲν μᾶς τὸν ἔδωκε τὸν κόσμον αὐτὸν ὡς ἀμοιβὴν διὰ τοὺς κόπους μας ἢ ὡς ἀνταπόδοσιν διὰ τὰ κατορθώματά μας, ἀλλὰ μαζὶ μᾶς ἐδημιούργησε καὶ ἐτίμησε τὸ γένος μας ὀρίσας αὐτὸ ὡς βασιλέα εἰς τὸν κόσμον. Διότι λέγει «ὡς κάμωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»³. Τί σημαίνει κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν; Σημαίνει τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς κτίσεως πὺ εἶναι εἰκόνα τῆς ἐξουσίας τοῦ Θεοῦ, λέγει, καὶ ὅπως δὲν εἶναι κανένας ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸν οὐρανόν, ἔτσι νὰ μὴ εἶναι καὶ κανένας ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν γῆν.

Μὲ ἓνα λοιπὸν καὶ πρῶτον μὲ τὸ ὁποῖον τὸν ἐτίμησε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸ ὅτι τὸν ἐδημιούργησε κατ' εἰκόνα του· δεύτερον δὲ τὸ ὅτι μᾶς ἔδωκεν αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς φύσεως ὅχι ὡς ἀμοιβὴν τῶν κόπων μας, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν καθαρὰν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν· καὶ τρίτον τὸ ὅτι μᾶς τὴν ἔκαμε φυσικὴν. Διότι ἄλλαι ἀπὸ τὰς ἐξουσίας εἶναι φυσικαί, ἄλλαι δὲ δίδονται κατόπιν ἐκλογῆς· καὶ φυσικαὶ μὲν εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ λέοντος ἐπὶ τῶν διαφόρων τετραπόδων, ἡ τοῦ ἀετοῦ ἐπὶ τῶν πτηνῶν· ἀποτέλεσμα δὲ ἐκλογῆς εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως μας· διότι αὐτὸς δὲν ἐξουσιάζει ἐκ φύσεως ἐπὶ τῶν ὁμοίων του ἀνθρώπων· διὰ τοῦτο καὶ πολλάκις χάνει τὴν ἐξουσίαν του.

Διότι τέτοια εἶναι τὰ ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει κανεὶς ἐκ φύσεως, καὶ εὐκόλα μεταβάλλονται καὶ ἀλλοιοῦνται· εἰς τὸν λέοντα ὅμως δὲν συμβαίνει ἔτσι, ἀλλὰ ἐξουσιάζει ἐκ φύσεως ἐπὶ τῶν τετραπόδων, ὅπως καὶ ὁ ἀετὸς ἐπὶ τῶν πτηνῶν. Πάντοτε λοιπὸν ἡ βασιλικὴ ἐξουσία παρακολουθεῖ τὸ γένος τοῦ λέοντος, καὶ δὲν θὰ ἰδῆ κανεὶς ποτὲ κανένα λέοντα νὰ χάσῃ τὴν ἐξουσίαν του αὐτὴν. Τέτοιαν βασιλείαν ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ἕξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς καὶ μᾶς ἔκαμε κυρίους ὅλης τῆς κτίσεως· καὶ δὲν ἐτίμησε τὴν φύσιν μας μόνον μὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἀνωτερότητα τοῦ τόπου, διότι

τῇ προεδρίᾳ ἐξαίρειον οἰκητήριον ἀποιάξας ἡμῖν τὸν παρὰ δαίμον, καὶ λόγον δούς καὶ ψυχὴν ἀθάνατον χαρισάμενος.

Ἄλλὰ μὴ εἶπω ταῦτα· ἐγὼ γὰρ τοσαύτην περιουσίαν εἶναι φημι τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας, ὡς μὴ μόνον ἀφ' ὧν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ἐκόλασεν, ὁμοίως ἡμᾶς δύνασθαι τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ δεικνύναι καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. Καὶ τοῦτο μάλιστα πάντων ὑμᾶς παρακαλῶ μετὰ ἀκριθείας εἶδέναι, ὅτι ὁ Θεὸς οὐχὶ τιμῶν μόνον, οὐδὲ εὐεργειῶν, ἀλλὰ καὶ κολάζων καὶ τιμωρούμενος ὁμοίως ἐστὶν ἀγαθός· κἂν πρὸς Ἑλληνας, κἂν πρὸς αἰρετικούς ἀγῶνες ἡμῖν καὶ μάχαι κινῶνται περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος, μὴ μόνον ἀφ' ὧν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ἐτιμωρήσατο, ἐπιδείκνυμεν αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα. Εἰ γὰρ τιμῶν μόνον ἐστὶν ἀγαθός, κολάζων δὲ οὐκ ἔστιν ἀγαθός, ἐξ ἡμιοείας ἀγαθός ἂν εἶπη· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο· μὴ γένοιτο.

Ἐπὶ ἀνθρώπων μὲν γὰρ εἰκὸς τοῦτο συμβαίνειν, ἐπειδὴ θυμῷ καὶ πάθει τὰς τιμωρίας ἐπάγουσιν· ὁ δὲ Θεὸς ἀπαθὴς ὧν, κἂν εὐεργετῇ, κἂν κολάζῃ, ὁμοίως ἐστὶν ἀγαθός, καὶ τῆς βασιλείας οὐκ ἔλαιτον ἢ τῆς γέεννης ἀπειλὴ δείκνυοιν αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα· καὶ πῶς; ἐγὼ λέγω. Εἰ μὴ γέενναν ἠπέιλησεν, εἰ μὴ κόλασιν ἠτιόμασεν, οὐκ ἂν πολλοὶ τῆς βασιλείας ἐπέτυχον. Οὐ γὰρ οὕτως ἢ τῶν ἀγαθῶν ὑπόσχεοις πρὸς ἀρετὴν ἐκκαλεῖται τοὺς πολλούς, ὡς ἢ τῶν κακῶν ἀπειλὴ τῷ φόβῳ συνωθεῖ, καὶ διανίστησι πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν. Ὡστε καὶ εἰ ἐναντίον γέεννα τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ πρὸς ἓν ἐκάτερον βλέπει τέλος, τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν· ἐκείνη μὲν ἐπισπωμένη πρὸς ἑαυτήν, αὕτη δὲ συνωθοῦσα πρὸς ἐκείνην, καὶ τῷ φόβῳ διορθουμένη τοὺς ἀμελέστερον διακειμένους.

μᾶς ἔδωσεν ὡς κατοικίαν ἓνα ἐξαίρετον τόπον, τὸν παράδεισον, καὶ ἀκόμα μᾶς ἔδωσε λογικὸν καὶ ἀθάνατον ψυχὴν.

Ἄλλὰ ἄς μὴ εἰπῶ αὐτά· διότι νομίζω ὅτι εἶναι τόσον μεγάλη ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία φαίνεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ δῶρα μὲ τὰ ὁποῖα μᾶς ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς τιμωρίας πού μᾶς ἐπέβαλε. Καὶ τοῦτο παρακαλῶ ὅλους σας νὰ γνωρίζετε καλῶς, ὅτι ὁ Θεὸς ὄχι μόνον ὅταν τιμᾷ καὶ ὅταν εὐεργετῇ, ἀλλὰ καὶ ὅταν τιμωρῇ καὶ κολάζῃ εἶναι ἀγαθός· καὶ ὅταν ἐναντίον τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν αἰρετικῶν γίνονται ἀγῶνες καὶ διαμάχαι περὶ τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ ἀποδεικνύωμεν τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ μόνον ἀπὸ ὅσας τιμὰς μᾶς ἔκαμεν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσας τιμωρίας ὑπέστημεν ἀπὸ αὐτόν. Διότι ἐὰν μόνον ὅταν τιμᾷ ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθός, ἐνῶ ὅταν τιμωρῇ δὲν εἶναι ἀγαθός, τότε θὰ εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ ἀγαθός· ὅμως δὲν εἶναι ἔτσι· μὴ γένοιτο.

Ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων εἶναι φυσικὸν νὰ συμβαίνη τοῦτο, ἐπειδὴ ἐπιβάλλουν τὰς τιμωρίας ἀπὸ θυμὸν καὶ πάθος· ὁ Θεὸς ὅμως ἐπειδὴ εἶναι ἀπαθής, καὶ ὅταν εὐεργετῇ, καὶ ὅταν τιμωρῇ, ὁμοίως εἶναι ἀγαθός, καὶ ἡ ἀπειλὴ τῆς γέεννης ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν φανερῶνει τὴν ἀγαθότητά του· καὶ πῶς; Θὰ σᾶς τὸ εἰπῶ ἐγώ. Ἐὰν δὲν ἀπειλοῦσε μὲ γέενναν, ἐὰν δὲν εἶχεν ἐτοιμάσει κόλασιν, δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἐπιτύχουν πολλοὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Διότι δὲν προσελκύει τοὺς πολλοὺς τόσον πρὸς τὴν ἀρετὴν ἢ ὑπόσχεσις τῶν ἀγαθῶν, ὅσον ἡ ἀπειλὴ τῶν κακῶν, ἡ ὁποία διὰ τοῦ φόβου τοὺς ὠθεῖ πρὸς αὐτὴν καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ φροντίσουν διὰ τὴν ψυχὴν των. Ὡστε ἂν καὶ εἶναι ἀντίθετον πρᾶγμα ἡ γέεννα τοῦ πυρὸς πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν τούτοις ἀποβλέπει κάθε μία εἰς τὸν ἴδιον σκοπὸν, εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων· ἐκείνη μὲν σύρει πρὸς τὸν ἑαυτὸν τῆς τοὺς ἀνθρώπους, αὐτὴ δὲ ὠθεῖ πρὸς ἐκείνην καὶ διὰ τοῦ φόβου διορθώνει αὐτοὺς πού εἶναι ἀμελέστεροι.

3. Τοῦτον δὲ οὐχ ἀπλῶς μηκύνω τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ
 πολλάκις λιμῶν, καὶ αὐχμῶν γιγνομένων, καὶ πολέμων, καὶ
 ὀργῆς βασιλικῆς ἐμπιπούσης, καὶ ἐτέρων τινῶν τοιούτων
 ἀδοκίμων πραγμάτων, πολλοὶ τοὺς ἀφελειτέρους ἀπαιῶντες
 5 λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἄξια ταῦτα τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας. Ἰν'
 οὖν μὴ παραλογιζώμεθα, ἀλλ' ἴδωμεν ἀκριβῶς, ὅτι καὶ λι-
 μόν, καὶ πόλεμον, καὶ ἄλλο ὅτιοῦν ἐπαγάγη δεινόν, ἀπὸ φιλιαν-
 θρωπίας τοῦτο ποιεῖ, καὶ πολλῆς τῆς κηδεμονίας, ἠναγκάσθη
 ἐνδιατρίψαι τούτῳ τῷ λόγῳ. Ἐπεὶ καὶ οἱ πατέρες, οἱ μάλι-
 10 σια πάντων τὰ ἔκγονα φιλοῦντες, καὶ ἰατρίας εἰργουσι, καὶ
 πληγὰς ἐπάγουσι, καὶ ἀτιμίαν κολάζουσι, καὶ ἑτέροις μυρίοις
 τοιούτοις ἀσελγαίνοντες διορθοῦνται τοὺς παῖδας· ἀλλ' ὅμως
 πατέρες εἰσὶν, οὐχὶ τιμῶντες μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ποιοῦντες,
 καὶ τότε μάλιστα πατέρες, ὅταν τοιαῦτα ποιῶσιν.

15 Εἰ δὲ ἄνθρωποι θυμῷ καὶ ὀργῇ πολλάκις τοῦ συμφέρον-
 τος ἐκφερόμενοι, οὐκ ὠμότητι καὶ ἀπανθρωπία, ἀλλὰ κηδε-
 μονία καὶ φιλοστοργία νομίζονται κολάζειν οὓς φιλοῦσι, πολ-
 λῷ μᾶλλον περὶ τοῦ Θεοῦ οὕτω διακεῖσθαι χρή, τοῦ πάσαν
 πατρικὴν φιλοστοργίαν ὑπερβαίνοντος τῇ τῆς οἰκείας ἀγαθό-
 20 τητος ὑπερβολῇ.

Καὶ ἵνα μὴ νομίσης ὅτι σιοχασμός ἐστι τὰ εἰρημένα, φέρε
 ἐπ' αὐτὴν τὴν Γραφὴν τὸν λόγον ἀπάγωμεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἠ-
 παιήθη καὶ παρελογίσθη παρὰ τοῦ πονηροῦ δαίμονος ὁ ἄνθρω-
 πος, ἴδωμεν πῶς ἁμαρτίαν αὐτῷ τοιαύτην ἁμαρτίῳ τότε ἐ-
 25 χρήσατο ὁ Θεός. ἼΑρα ἠφάνισεν αὐτὸν παντελῶς; Καίτοι γε
 ὁ τοῦ δικαίου λόγος τοῦτο ἀπῆτει, τὸν οὐδὲν μὲν ἀγαθὸν ἐπι-
 δειξάμενον, τοσαύτης δὲ ἀπολαύσαντα τῆς εὐνοίας, εἶτα ἐκ
 προοιμίῳν ἀποσκιρτήσαντα, ἀρθῆναι ἐκ τοῦ μέσου καὶ ἀφα-
 νισθῆναι τέλεον· ἀλλ' οὐκ ἐποίησε τοῦτο ὁ Θεός, οὐδὲ ἐβδελύ-
 30 ξαιτο καὶ ἀπεσιγράφη τὸν οὕτως ἀγνώμονα περὶ τὸν εὐεργέτην

3. Τὴν ὁμιλίαν αὐτὴν δὲν τὴν ἐπιμηκύνω χωρὶς λόγον, ἀλλὰ ἐπειδὴ πολλάκις ὅταν συμβοῦν εἰς ἡμᾶς πείνα, ξηρασία, πόλεμοι ἢ ἐπέλθῃ ἡ βασιλικὴ ὀργή, καὶ ἄλλα παρόμοια μὲ αὐτὰ ἀνεπιθύμητα, πολλοὶ ἐξαπατοῦν τοὺς ἀφελεστέρους καὶ λέγουν ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀσυμβίβαστα μὲ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Λοιπὸν διὰ νὰ μὴ λέγωμεν παράλογα πράγματα, ἀλλὰ νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβῶς, ὅτι εἴτε πείναν, εἴτε πόλεμον, εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλοι κακὸν μᾶς στέλλει ὁ Θεός, τὸ κάμει τοῦτο ἀπὸ φιλανθρωπίας καὶ μεγάλης φροντίδα, ἠναγκάσθην νὰ χρονοτριβήσω εἰς τὸν λόγον αὐτόν. Ἐπειδὴ καὶ οἱ πατέρες, οἱ ὁποῖοι κατ' ἐξοχὴν ἀγαποῦν τὰ παιδιά των περισσότερον ἀπὸ ὄλους, καὶ νηστικὰ τὰ ἀφήνουν, καὶ τὰ κτυποῦν, καὶ τὰ τιμωροῦν διὰ τῆς περιφρονησεως, καὶ μὲ ἄλλους τέτοιους ἀναρίθμητους τρόπους, ὅταν παρεκτρέπωνται, τὰ διορθώνουν· καὶ ὅμως εἶναι πατέρες, ὅχι μόνον ὅταν τὰ τιμοῦν, ἀλλὰ καὶ ὅταν κάμουν αὐτά, καὶ μάλιστα τότε εἶναι πραγματικοὶ πατέρες ὅταν τὰ τιμωροῦν.

Ἐὰν δὲ οἱ ἄνθρωποι, βλάπτουν τὰ συμφέροντά των πολλάκις ἀπὸ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργήν, θεωροῦνται ὅτι τιμωροῦν αὐτοὺς πού ἀγαποῦν ὅχι ἀπὸ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπίας, ἀλλὰ ἀπὸ φροντίδα καὶ ἀγάπην, πολὺ περισσότερον περὶ τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ ἔχωμεν αὐτὴν τὴν ἀντίληψιν, ὁ ὁποῖος ὑπερβαίνει κάθε πατρικὴν φιλοστοργίαν μὲ τὴν ἀγαθότητά του.

Καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι αὐτὰ εἶναι στοχασμὸς ἰδικός μου, ἃς φέρωμεν τὸν λόγον εἰς τὴν Γραφήν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐξηπατήθη καὶ ἔφθασεν εἰς παραλογισμὸν ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος, ἃς ἴδωμεν τί ἔκαμεν ὁ Θεὸς εἰς αὐτόν πού ἔπεσεν εἰς τόσον μεγάλην ἁμαρτίαν. Μήπως τὸν ἐξηφάνισεν ἐντελῶς; Ἄν καὶ βέβαια ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτοῦσε αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἀπέδειξε κανένα ἀγαθὸν ἔργον, ἐνῶ ἀπήλαυσε τόσης εὐνοίας, καὶ ἔπειτα εὐθὺς ἀπεσκίρτησε, νὰ ἐξαφανισθῇ ἐντελῶς ἀπὸ τὸ μέσον· καὶ ὅμως δὲν ἔπραξε τοῦτο ὁ Θεός, οὔτε ἐσικάθη καὶ ἀπεστράφη αὐτόν ὁ ὁποῖος

γενόμενον, ἀλλ' ἔρχεται πρὸς αὐτόν, καθάπερ πρὸς ἄρρωστον
 ἰατρός. Καὶ μὴ παραδράμης ἀπλῶς τὸ εἰρημένον, ἀγαπητέ,
 ἀλλ' ἐννόησον ἡλίκον τὸ μήτε ἄγγελον πέμψαι, μήτε ἀρχάγγε-
 λον, μήτε ἄλλον τινὰ τῶν συνδούλων τὸν ἐκείνου, ἀλλ' αὐτὸν
 5 τὸν Δεσπότην καταβῆναι πρὸς τὸν παραπεπιωκότα, καὶ κείμε-
 νον ἀνασιῆσαι, καὶ μόνον πρὸς μόνον, καθάπερ φίλον πρὸς
 φίλον κακῶς πράττοντα, καὶ ἐν πολλῇ κατασιάντα δυσημερία
 παραγενέσθαι. Ὅτι γὰρ τοῦτο ἐκ πολλῆς κηδεμονίας ἐποίη-
 σε, καὶ αὐτὰ τὰ ρήματα, ἃ πρὸς αὐτὸν εἶπε, δείκνυσι αὐτοῦ
 10 τὴν ἄφαιτον φιλοστοργίαν.

Καὶ τί λέγω τὰ ρήματα ἅπαντα; Ἡ πρώτη μὲν οὖν ρῆσις
 εὐθέως αὐτοῦ τὸ φίλιον ἐνέφηγεν. Οὐ γὰρ εἶπε, καθάπερ
 εἰκὸς ἦν ὑβρισμένον εἰπεῖν ὧς μισῶ, καὶ παμμίαρε, τοιαύτης
 ἀπολαύσας εὐνοίας παρ' ἐμοῦ, ισοαύτη τιμηθεὶς βασιλεία, καὶ
 15 τῶν ἐπὶ τῆς γῆς προτιμηθεὶς ἁπάντων ἀντ' οὐδενὸς κατορ-
 θώματος, καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐνέχυρα λαβὼν τῆς ἐμῆς
 κηδεμονίας, καὶ τῆς προνοίας ἀπόδειξιν ἀληθῆ, πονηρὸν δαί-
 μονα, καὶ λυμεῶνα, καὶ τῆς σῆς ἐχθρὸν σωτηρίας ἀξιοπιστό-
 τερον ἐποίησας τοῦ Δεσπότου καὶ κηδεμόνος;

20 Τί σοι τοιοῦτον ἐκεῖνος ἔδειξεν οἶον ἐγώ; Οὐχὶ τὸν οὐ-
 ρανὸν ἐποίησα διὰ σέ; τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, τὸν ἥλιον, τὴν
 σελήνην, τὰ ἄστρα πάντα; Οὐ γὰρ δὴ που τῶν ἀγγέλων τινὲς
 ταύτης ἐδέοντο τῆς δημιουργίας, ἀλλὰ διὰ σέ, καὶ τὴν ἀνά-
 παυσιν τὴν σῆν, τὸν τοσοῦτον καὶ τηλικούτον ἐποίησα κόσμον
 25 καὶ ψιλὰ ρήματα, καὶ ὑπόχεσιν ψευδῆ, καὶ ἐπαγγελίαν ἀπάτης
 γέμουσαν, τῆς διὰ τῶν ἔργων εὐεργεσίας τε καὶ προνοίας
 ἀξιοπιστιοτέραν νομίσας εἶναι, ἐκείνω σαντὸν ἔδωκας, καὶ
 τοὺς ἐμοὺς κατεπάτησας νόμους;

ἔγινε τόσον ἀγνώμων πρὸς τὸν εὐεργέτην του, ἀλλὰ ἔρχεται πρὸς ἐκεῖνον, ὅπως ὁ ἰατρὸς πρὸς τὸν ἄρρωστον. Καὶ μὴ τὸ πάρης ἐπιπόλαια αὐτὸ πού εἶπα, ἀγαπητέ, ἀλλὰ σκέψου πόσον μεγάλο πρᾶγμα εἶναι τὸ ὅτι δὲν ἔστειλεν οὔτε ἄγγελον, οὔτε ἀρχάγγελον, οὔτε κανένα ἄλλον ἀπὸ τοὺς συνδούλους ἐκείνου, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης κατέβη πρὸς αὐτὸν πού ἠμάρτησε, καὶ τὸν ἐσήκωσε, ἐνῶ εἶχε πέσει κάτω, καὶ μόνος πρὸς μόνον ὅπως ἔρχεται ὁ φίλος πρὸς τὸν φίλον καὶ τὸν ἠῦραν δυστυχίαι καὶ ἀτυχήματα, ἔτσι ἦλθεν.

Καὶ ὅτι τοῦτο τὸ ἔκαμε ἀπὸ τὴν μεγάλην φροντίδα του, καὶ τὰ λόγια πού εἶπε πρὸς αὐτόν, δείχνουν τὴν ἀνέκφραστον φιλοσοργίαν του. Καὶ διατί λέγω ἀπὸ ὅλα τὰ λόγια; Ἡ πρώτη λέξις αὐτοῦ ἐφάνέρωσεν ἀμέσως τὴν ἀγάπην του. Διότι δὲν τοῦ εἶπε, ὅπως ἦτο φυσικὸν νὰ ὀμιλήσῃ ἕνας πού ὑβρίσθῃ ἀπὸ αὐτόν· ὦ ἄθλιε καὶ τρισάθλιε, ἐνῶ ἔχεις ἀπολαύσει τοιαύτης εὐνοίας ἀπὸ ἐμέ, καὶ ἐτιμήθῃς μὲ τόσον μεγάλην βασιλικὴν ἐξουσίαν, καὶ σὲ ἐπροτίμησα ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα τῆς γῆς, χωρὶς σὺ νὰ ἐπιτύχῃς τίποτε καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἔλαβες ἐγγύησιν τῆς φροντίδος μου, καὶ ἀπόδειξιν ἀληθῆ τῆς ἰδικῆς μου προνοίας, τὸν πονηρὸν δαίμονα, τὸν ἐπιβλαβῆ, τὸν ἐχθρὸν τῆς σωτηρίας σου τὸν ἐθεώρησες περισσότερον ἀξιόπιστον ἀπὸ τὸν κηδεμόνα καὶ δεσπότην σου;

Τί σοῦ ἔδειξεν ἐκεῖνος ὅμοιον μὲ αὐτὰ πού σοῦ ἔδειξα ἐγώ; Δὲν ἐδημιούργησα τὸν οὐρανὸν διὰ σέ; Τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὰ ἄστρα ὅλα; Διότι ἡ δημιουργία αὐτὴ δὲν ἔγινε βεβαίως διὰ τὰς ἀνάγκας κάποιων ἀγγέλων, ἀλλὰ διὰ σὲ καὶ τὴν ἰδικήν σου ἀνάπαυσιν ἐδημιούργησα τὸν τόσον μεγάλον καὶ τοιοῦτον κόσμον· καὶ σὺ λόγια χωρὶς περιεχόμενον καὶ ὑπόσχεσιν ψευδῆ καὶ γεμάτην ἀπάτην, ἐνόμισες ὅτι εἶναι περισσότερον ἀξιόπιστα ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς εὐεργεσίας καὶ τῆς προνοίας καὶ παρέδωκες εἰς ἐκεῖνον τὸν ἑαυτὸν σου καὶ κατεπάτησες τοὺς νόμους τοὺς ἰδικούς μου;

Ταῦτα γὰρ καὶ πλείονα τούτων τὸν ὑβρισμένον εἰκὸς ἦν εἰπεῖν· ἀλλ' οὐχ ὁ Θεὸς οὕτως, ἀλλὰ τοῦναντίον ἅπαν. Ἐκ τῆς πρώτης φωνῆς εὐθέως αὐτὸν ἀνέστησε κείμενον, καὶ δεδοικότα, καὶ τρέμοντα θαρρεῖν παρεσκεύασε πρῶτος αὐτὸν
 5 καλέσας αὐτός· μᾶλλον δὲ οὐ τὸ καλέσαι πρῶτος, ἀλλὰ καὶ τὸ προσεῖπεῖν αὐτὸν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ προσηγορίας καὶ εἰπεῖν, «Ἀδάμ, ποῦ εἶ;», ἔδειξεν αὐτοῦ τὸ φίλτρον καὶ τὴν πολλὴν περὶ αὐτὸν κηδεμονίαν.

Ἴστε γὰρ δὴ πᾶντες, ὅτι φιλίας γνησίας ἐστὶ τοῦτο
 10 τεκμήριον· οὕτω καὶ οἱ ἀνακαλοῦντες τοὺς τειλελυτηκότας εἰώ-
 θασιν ποιεῖν, συνεχῶς τὰ ὀνόματα αὐτῶν περιστρέφοντες, ὡς οἱ γε μισοῦντες καὶ ἀπεχθῶς πρὸς τινὰς ἔχοντες, οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἀναμνησθῆναι τῶν λελυπηκότων ἀνέχονται. Ὁ γοῦν Σαοὺλ ἀδικηθεὶς μὲν οὐδέν, πολλὰ δὲ καὶ μεγάλα τὸν Δαυὶδ
 15 ἀδικήσας, ἐπειδὴ αὐτὸν ἀπεσιρέφειτο καὶ ἐμίσει, οὐδὲ τῆς προσηγορίας αὐτοῦ ἀναμνησθῆναι ἀνείχετο, ἀλλὰ συγκαθημέ-
 νων ἀπάντων, ἐπειδὴ παραγενόμενον οὐκ εἶδεν, τί φησιν; Οὐκ εἶπε, ποῦ ἐσσι Δαυὶδ; ἀλλὰ, «Ποῦ ἐστὶν ὁ υἱὸς Ἰεσσαί;» ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτὸν καλέσας· καὶ πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ
 20 τοῦ Χριστοῦ τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸν ἀπεσιρέ-
 φοντο καὶ ἐμίσουν, οὐκ εἶπον, ποῦ ἐστὶν ὁ Χριστός; ἀλλὰ, «Ποῦ ἐστὶν ἐκεῖνος;».

4. Ἄλλ' ὁ Θεὸς καὶ τούτω βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι τὸ φίλ-
 τρον οὐκ ἔσβεσεν ἡ ἁμαρτία, οὐδὲ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν
 25 ἀνεῖλεν ἡ παρακοή, ἀλλ' ἔτι προνοεῖ καὶ κήδεται τοῦ περιπε-
 πτωκότος, φησὶν· «Ἀδάμ ποῦ εἶ;» οὐκ ἄγνοῶν ὅπου διέτρι-
 βεν, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἔρραπται τὸ στόμα, τῆς ἁμαρτίας ἀποσιρεφούσης τὴν γλῶσσαν, καὶ τοῦ συνειδότης αὐ-
 τῆς ἐπιλαμβανομένου, καὶ μένουσιν ἀχανεῖς οἱ τοιοῦτοι, ὡς
 30 περὶ τινὲς δεσμῶ τῇ σιγῇ κατεχόμενοι. Βουλόμενος ὁ Θεὸς εἰς

4. Γεν. 3, 9.

5. Α' Βασ. 20, 27

6. Ἰω. 7, 11.

Διότι αὐτὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ἦτο φυσικὸν νὰ εἰπῆ ἕνας ὑβρισθεὶς· ὅμως ὁ Θεὸς δὲν εἶπε τέτοια λόγια, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀντίθετα. Διότι εὐθύς ὡς τὸν ὠμίλησε, τὸν ἐνεψύχωσε διότι εἶχε χάσει τὸ ἠθικὸν του καὶ ἐνῶ ἐφοβεῖτο καὶ ἔτρεμε, τὸν ἔκαμε νὰ πάρῃ θάρρος, διότι πρῶτος αὐτὸς τὸν ἐκάλεσε· μᾶλλον δὲ ὄχι μόνον ἐπειδὴ τὸν ἐκάλεσε πρῶτον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ τὸν ἐκάλεσεν αὐτὸν μὲ τὸ ἰδιαίτερόν του ὄνομα καὶ τοῦ εἶπεν, «Ἀδάμ, ποῦ εἶσαι;»⁴, ἔδειξεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πολλὴν περὶ αὐτοῦ φροντίδα.

Βεβαίως γνωρίζετε ὅλοι ὅτι εἶναι ἀπόδειξις γνησίας φιλίας τοῦτο· ἔτσι συνήθως κάνουν καὶ ὅσοι ἐνθυμοῦνται αὐτοὺς πού ἔχουν ἀποθάνει, ἀναφέρουν συνεχῶς τὰ ὀνόματα αὐτῶν ὅπως κάνουν πάλιν αὐτοὶ πού μισοῦν καὶ διάκεινται ἐχθρικῶς πρὸς ἄλλους, πού δὲν ἀνέχονται νὰ ἐνθυμηθοῦν οὔτε τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Ὁ Σαοὺλ λοιπὸν ὁ ὁποῖος δὲν ἠδικήθη εἰς τίποτε, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἠδίκησε μὲ πολλὰς καὶ μεγάλας ἀδικίας τὸν Δαβίδ, ἐπειδὴ τὸν ἀπεστρέφετο καὶ τὸν ἐμισοῦσε, δὲν ἠνείχετο οὔτε τὸ ὄνομά του νὰ ὀνομάζουν, ἀλλὰ ἐνῶ ἐκάθηντο ὅλοι εἰς τὸ τραπέζι, ἐπειδὴ δὲν τὸν εἶδε νὰ ἔχη ἔλθει, τί λέγει; Δὲν εἶπε, ποῦ εἶναι ὁ Δαβίδ; ἀλλὰ «ποῦ εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Ἰεσαί;»⁵, ὀνομάσας αὐτὸν ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πατρός· καὶ οἱ Ἰουδαῖοι πάλιν διὰ τὸν Χριστὸν τὸ ἴδιον κάνουν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸν ἀπεστρέφοντο καὶ τὸν ἐμισοῦσαν, δὲν εἶπον, ποῦ εἶναι ὁ Χριστός; ἀλλὰ, «Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος;»⁶.

4. Ὁ Θεὸς ὅμως θέλων νὰ δείξῃ ὅτι τὴν ἀγάπην του δὲν τὴν ἔσβησεν ἡ ἁμαρτία, οὔτε τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν ἐξήλειψεν ἡ παρακοή, ἀλλὰ ἀκόμη προνοεῖ καὶ φροντίζει διὰ τὸν πεπτωκότα, λέγει· «Ἀδάμ, ποῦ εἶσαι;»· ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζε ποῦ ἔμενε, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι κλεισμένον τὸ στόμα εἰς αὐτοὺς πού ἁμαρτάνουν, διότι ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ συνείδησις πού ἐλέγχει κρατοῦν ἀκίνητον τὴν γλῶσσαν καὶ μένουν ἄφωνοι ὡς τοιοῦτοι, ὡσὰν νὰ εἶναι δεμένοι μὲ κάποιον δεσμὸν τῆς σιγῆς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἤθελεν ὁ Θεὸς νὰ

παρρησίαν αὐτὸν ἐκκαλέσασθαι διαλέξεως, καὶ δοῦναι θαρ-
 ρεῖν, καὶ εἰς ἀπολογία ὧν ἡμαρτιεν ἐμβαλεῖν, ἵνα τινὸς ἀ-
 πολαύση συγγνώμης, πρότερος αὐτὸς αὐτὸν ἐκάλεσε, τὸ πολὺ
 τῆς ἀγωνίας ὑποτεμνόμενος τῇ προσηγορίᾳ, καὶ τὸν φόβον
 5 ἀπελαύνων, καὶ τὸ σιόμα διὰ ταύτης ἀνοίγων τῆς κλήσεως.
 Διὸ καὶ ἔλεγεν, «Ἀδάμ, ποῦ εἶ;». Ἐτέρωθι κατέλιπόν σε,
 φησί, καὶ ἑτέρωθι νῦν εὐρίσκω κατέλιπον ἐν παρρησίᾳ καὶ
 δόξῃ, καὶ εὐρίσκω νῦν ἐν ἀτιμίᾳ καὶ σιγῇ.

Καὶ σκόπει Θεοῦ κηδεμονίαν οὐκ ἐκάλεσε τὴν Εὐάν,
 10 οὐκ ἐκάλεσε τὸν ὄφιν, ἀλλὰ τὸν ἀπάντων κουφότερον ἡμαρ-
 τηκότα, τοῦτον εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγει πρότερον, ἵνα ἀπὸ
 τοῦ δυναμένου συγγνώμης ἀπολαῦσαί τινος ἀρξάμενος, ἡμε-
 ρωτέραν ἐνέγκῃ τὴν ψῆφον καὶ πρὸς τὴν μεγάλην ἑξαμαρτιού-
 σαν. Καὶ δικασταὶ μὲν οὖν τοὺς συνδούλους τοὺς ἑαυτῶν καὶ
 15 τῆς αὐτῆς αὐτοῖς κοινωνοῦντας φύσεως οὐκ ἀνέχονται δι'
 ἑαυτῶν ἐξετάζειν, ἀλλὰ μέσον τινὰ τῶν διακονουμένων αὐ-
 τοῖς προβαλλόμενοι, τὰς ἑαυτῶν ἐρωτήσεις ἐκεῖνον παρη-
 σκευάζουσι διαβιδάζειν πρὸς τὸν κατὰδικον, καὶ δι' αὐτοῦ
 λέγουσι, καὶ ἀκούουσιν ἅπερ ἂν ἐθέλωσιν, ἐπειδὴν τοὺς ἡ-
 20 μαρτηκότας ἐξετάζωσιν· ὁ δὲ Θεὸς οὐκ ἐδεήθη μεσίτου τι-
 νὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ δικάζει καὶ
 παραμυθεῖται.

Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμασιόν, ἀλλ' ὅτι καὶ διορ-
 θοῦται τὰ πλημμελήματα. Δικασταὶ μὲν γὰρ ἐπειδὴν λάβωσι
 25 λησιὰς καὶ τυμβωρύχους, οὐχ ὅπως αὐτοὺς ἐργάσονται βελ-
 τίους σκοποῦσιν, ἀλλ' ὅπως αὐτοὺς ἀπαιθήσωσι τῶν ἡμαρτη-
 μένων δίκην· ὁ δὲ Θεὸς τοῦναντίον ἅπαν· ἐπειδὴν τινα λά-
 βῃ ἡμαρτηκότα, οὐχ ὅπως ἀπαιτήσῃ δίκην σκοπεῖ, ἀλλ' ὅπως
 αὐτὸν διορθώσῃται, καὶ βελτίω ποιήσῃ, καὶ πρὸς τὸ μέλ-
 30 λον ἀχείρωτον. Ὡστε ὁμοῦ καὶ δικαστῆς, καὶ ἰατρός, καὶ
 διδάσκαλός ἐστιν ὁ Θεός· καὶ γὰρ ὡς δικαστῆς ἐξετάζει,

7. Ὁ ἀνασκάπτων τάφον πρὸς σύλησιν τῶν μετὰ τοῦ νεκροῦ συν-
 θαπτομένων ἀνικειμένων.

τὸν κάμη νὰ ὀμιλήσῃ μὲ θάρρος καὶ ἐλεύθερα καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς ἀπολογίαὶν δι' ὅσα ἡμάρτησεν, ὥστε νὰ τύχῃ κάποιας συγγνώμης, πρῶτος αὐτὸς τὸν ἐκάλεσε καὶ μὲ τὸν τρόπον τῆς κλήσεως ἠλάττωνε τὴν μεγάλην ἀγωνίαν του, τοῦ ἔδιωχνε τὸν φόβον καὶ τοῦ ἤνοιγε τὸ στόμα. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «Ἀδάμ, ποῦ εἶσαι;». Ἀλλοιῶς σὲ ἄφησα, λέγει, καὶ ἄλλοιῶς σὲ εὐρίσκω τώρα· σὲ ἄφησα μὲ παρρησίαν καὶ δόξαν καὶ τώρα σὲ εὐρίσκω εἰς σιωπὴν καὶ ἀτιμίαν.

Καὶ παρατήρησε καλῶς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ· δὲν ἐφώναξε τὴν Εὐάν, δὲν ἐφώναξε τὸν ὄφιν, ἀλλὰ ἐφώναξε ἐκεῖνον ποὺ ἡμάρτησεν ἐλαφρότερον, αὐτὸν ὀδηγεῖ πρῶτον εἰς τὸ δικαστήριον, διὰ νὰ κάμη ἀρχὴν ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἠμποροῦσε νὰ λάβῃ κάποιαν συγχώρησιν, καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ ἔλθῃ μαλακώτερα ἢ κρίσις του εἰς αὐτὴν ποὺ ἡμάρτησε βαρύτερα. Καὶ οἱ δικασταὶ λοιπὸν τοὺς συνδούλους των, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν ἰδίαν μὲ αὐτοὺς φύσιν, δὲν ἀνέχονται νὰ τοὺς ἐξετάζουν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ διὰ μέσου κάποιου ἄλλου ἀπὸ τοὺς ὑπηρετοῦντας διαβιβάζουν τὰς ἐρωτήσεις των πρὸς ἐκεῖνον καὶ δέχονται τὰς ἰδικὰς του καὶ δι' αὐτοῦ λέγουν καὶ ἀκούουν ὅ,τι θέλουν, ὅταν ἐξετάζουν αὐτοὺς ποὺ ἔσφαλλαν· ὁ Θεὸς ὅμως δὲν ἐχρειάσθη κανένα μεσίτην διὰ νὰ ἀπευθυνθῇ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος δικάζει καὶ παρηγορεῖ.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι διορθώνει τὰ ἁμαρτήματά μας. Διότι οἱ μὲν δικασταί, ὅταν συλλάβουν ληστὰς καὶ τυμβωρύχους, δὲν ἀποβλέπουν πῶς νὰ τοὺς κάμουν καλυτέρους, ἀλλὰ πῶς νὰ τοὺς τιμωρήσουν διὰ τὰ παραπτώματά των· ὁ Θεὸς ὅμως κάμει τὸ τελείως ἀντίθετον· ὅταν δηλαδὴ συλλάβῃ κάποιον ποὺ ἡμάρτησε, δὲν ζητεῖ πῶς νὰ τὸν τιμωρήσῃ, ἀλλὰ πῶς νὰ τὸν διορθώσῃ καὶ νὰ τὸν κάμη καλύτερον καὶ ἀπόρθητον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν εἰς τὸ μέλλον. Ὡστε ὁ Θεὸς εἶναι ταυτοχρόνως καὶ δικαστὴς καὶ ἰατρὸς καὶ διδάσκαλος· καθ' ὅσον ὡς δικαστὴς ἐξετάζει καὶ ὡς ἰατρὸς διορθώνει καὶ ὡς διδάσκα-

καὶ ὡς ἰατρὸς διορθοῦται, καὶ ὡς διδάσκαλος παιδεύει τοὺς ἡμαρτηκότας εἰς πᾶσαν ἐνάγων φιλοσοφίαν. Εἰ δὲ ἐν ῥήματι ψιλὸν καὶ βραχὺ τοσαύτην ἐνεδείξατο τοῦ Θεοῦ τὴν κηδεμονίαν, τί εἰ πᾶσαν ταύτην ἀναγνώμεν ὑμῖν τὴν δίκην,
 5 καὶ ὀλόκληρα ἀναπιύξωμεν τὰ ὑπομνήματα; Ὁρᾷς πῶς πᾶσα Γραφή παράκλησίς ἐστι καὶ παραμυθία;

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν ἐροῦμεν· πρὸ δὲ τούτων ἀναγκαῖον εἰπεῖν, πότε τὸ βιβλίον ἐδόθη τοῦτο· οὐ γὰρ δὴ ἐν ἀρχῇ, οὐδὲ εὐθέως τοῦ Ἀδάμ γενομένου
 10 ταῦτα ἐγράφειο, ἀλλὰ μετὰ πολλὰς ὕστερον γενεάς· καὶ ἄξιον ζητῆσαι τίνος ἕνεκεν μετὰ πολλὰς ὕστερον γενεάς, καὶ τί δήποτε Ἰουδαίοις μόνον, καὶ οὐχὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ τί δήποτε τῇ Ἑβραϊδὶ γλώσσῃ, καὶ τίνος ἕνεκεν ἐπὶ τῆς ἐρήμου Σινᾶ;
 15 Οὐδὲ γὰρ τὸν τόπον ἀπλῶς ὁ ἀπόστολος παρατρέχει· ἀλλὰ κἀντεῦθεν μεγάλην ἡμῖν παραδείκνυσι θεωρίαν, οὕτω λέγων· «Αὗται γὰρ εἰσι δύο διαθηκαί, μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννώσα».

5. Καὶ ἕτερα δὲ πλείω τούτων ἀναγκαῖον ζητῆσαι, ἀλλ' ὁρῶ τὸν καιρὸν ἡμῖν οὐκ ἐπιτρέποντα πρὸς τοιοῦτον ἀφεῖναι
 20 τὸν λόγον πέλαγος· διόπερ ταῦτα τῷ προσήκοντι καιρῷ ταμιευσάμενοι, πάλιν περὶ τῆς τῶν ὄρκων ἀπαλλαγῆς ὑμῖν διαλεξόμεθα, καὶ παρακαλέσομεν ὑμῶν τὴν ἀγάπην πολλῇ περὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο χρήσασθαι τῇ σπουδῇ. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτιπον οἰκέτην μὲν μὴ τολμᾶν ἐξ ὀνόματος τὸν δεσπότην τὸν
 25 ἑαυτοῦ καλεῖν, μηδὲ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε· τὸν δὲ τῶν ἀγγέλων δεσπότην ἀπλῶς καὶ μετὰ πολλῆς τῆς καταφρονήσεως πανταχοῦ περιφέρειν; Κἂν μὲν Εὐαγγέλιον κατασχεῖν δέη, τὰς χεῖρας ἀπονιγνόμενος, μετὰ πολλῆς τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς εὐλαβείας φρίττων καὶ δεδοικῶς κατέχεις· τὸν δὲ τοῦ
 30 Εὐαγγελίου Δεσπότην ἀπλῶς ἐπὶ τῆς γλώττης πανταχοῦ περιφέρεις;

λος παιδαγωγεῖ αὐτοὺς πὺ ἡμάρτησαν, ὁδηγῶν αὐτοὺς εἰς τὸν χριστιανικὸν τρόπον ζωῆς. Ἄν δὲ μία ἀπλῆ καὶ βραχεῖα φράσις, ἔδειξε τόσην μεγάλην φροντίδα τοῦ Θεοῦ, τί θὰ γνωρίσωμεν ἔαν ἀναγνώσωμεν εἰς σᾶς ὅλην τὴν δίκην τῶν πρωτοπλάστων καὶ ἀναπτύξωμεν ὅλα τὰ χωρία αὐτῆς;

Αὐτὰ ὅμως θὰ τὰ εἰποῦμεν εἰς τὸν κατάλληλον χρόνον· προτοῦ δὲ νὰ εἰποῦμεν αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ εἰποῦμεν πότε ἐδόθη τὸ βιβλίον τοῦτο· διότι δὲν ἐγράφησαν αὐτὰ εἰς τὴν ἀρχὴν οὔτε εὐθὺς ὡς ἐδημιουργήθη ὁ Ἄδάμ, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ πολλὰς γενεάς· καὶ ἀξίζει νὰ ἀναζητήσωμεν διὰ ποῖον λόγον ἐγράφησαν μετὰ ἀπὸ πολλὰς γενεάς, καὶ διατί ἐδόθησαν μόνον εἰς τοὺς Ἰουδαίους καὶ ὄχι εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διατί εἰς τὴν ἐβραϊκὴν γλῶσσαν, καὶ διὰ ποῖον λόγον εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Σινᾶ; Διότι ὁ ἀπόστολος δὲν ἀναφέρει ἄνευ λόγου τὸν τόπον, ἀλλὰ θέλει νὰ δείξῃ ἀπὸ ἐδῶ ὅτι τοῦτο ἔχει μεγάλην σημασίαν λέγων τὰ ἐξῆς· «διότι αὐταὶ εἶναι αἱ δύο διαθῆκαι, μία μὲν ἀπὸ τοῦ ὄρους Σινᾶ, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς δουλείαν»⁸.

5. Καὶ ἄλλα περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναζητήσωμεν, ἀλλὰ βλέπω ὅτι ὁ χρόνος δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ρίψω τὸν λόγον εἰς τόσον μεγάλο πέλαγος· διὰ τοῦτο ἀφοῦ ἀφήσω αὐτὰ νὰ τὰ ἐξετάσωμεν εἰς κατάλληλον εὐκαιρίαν, θὰ σᾶς ὁμιλήσω πάλιν περὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοὺς ὄρκους καὶ θὰ παρακαλέσω τὴν ἀγάπην σας νὰ καταβάλλετε μεγάλην προσπάθειαν διὰ τὸ πρᾶγμα αὐτό. Διότι δὲν σᾶς φαίνεται παράλογον ὁ μὲν ὑπηρέτης νὰ μὴ τολμᾷ νὰ ὀνομάζῃ τὸν κύριόν του μὲ τὸ ὄνομά του, οὔτε χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ κάποιος λόγος, τὸν δὲ Κύριον τῶν ἀγγέλων, ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε καὶ μὲ πολλὴν περιφρόνησιν παντοῦ νὰ ἀναφέρωμεν; Καὶ ἂν μὲν πρέπει νὰ πιάσῃς τὸ Εὐαγγέλιον, ἀφοῦ πλύνῃς τὰ χέρια, τὸ κρατᾷς μὲ πολὺν σεβασμὸν καὶ εὐλάβειαν καὶ φρίκην, τὸν δὲ δεσπότην τοῦ Εὐαγγελίου χωρὶς σοβαρὸν λόγον τὸν περιφέρεις ἐπάνω εἰς τὴν γλῶσσαν σου παντοῦ;

Βούλει μαθεῖν πῶς αὐτὸν καλοῦσιν αἱ ἄνω δυνάμεις, μεθ' ὅσης φρίκης, μεθ' ὅσης ἐκπλήξεως, μεθ' ὅσου θαύματος; «Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον», φησὶν, «ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ Σεραφίμ εἰσιτήκισαν κύκλω
5 αὐτοῦ, καὶ ἐκέκραγον ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, καὶ ἔλεγον ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος σαβαώθ· πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ». Εἶδες μεθ' ὅσου φόβου, μεθ' ὅσης φρίκης καλοῦσι δοξολογοῦσαι καὶ ὑμνοῦσαι; Σὺ δὲ ἐν εὐχαῖς μὲν καὶ ἰκετηρίαις μετὰ πολλῆς αὐτὸν καλεῖς τῆς ραθυμίας,
10 ὅτε φρίττειν ἔδει, καὶ ἐγρηγορέναι, καὶ νήφειν ἐν ὄρκοις δὲ ὅτε οὐδ' ὄλως τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ὄνομα παράγειν ἐχρῆν, ποικίλους τινὰς καὶ ἐπαλλήλους ὄρκους συνείρεις.

Καὶ ποία συγγνώμη, τίς δὲ ἡμῖν ἔσται ἀπολογία, κἂν μυριάκις συνήθειαν προβαλλώμεθα; Λέγεται τις τῶν ἕξω-
15 θεν ρητόρων ὑπὸ τινος συνηθείας ἀλόγου τὸν δεξιὸν συνεχῶς ὤμον κινεῖν βαδίζων, ἀλλ' ὅμως περιεγένετο τῆς συνηθείας, καὶ μαχαίρας ἀκονήσας ἐκατέρωθεν ἐπέθηκε τοῖς ὤμοις, ὥστε τῷ φόβῳ τῆς τομῆς σωφρονίσει τὸ μέλος ἀκαίρως κινούμενον τοῦτο καὶ οὐ ποίησον ἐπὶ τῆς γλώττης, καὶ ἀντὶ
20 μαχαίρας ἐπίθες αὐτῇ τὸν φόβον τῆς τοῦ Θεοῦ κολάσεως, καὶ περιέση πάντως. Ἀμήχανον γάρ, ἀμήχανον μεριμνῶντας καὶ σπουδάζοντας, καὶ ἔργον τοῦτο ποιούμενους ἠτιηθῆναί ποτε.

Ἐπαινεῖτε νῦν τὰ εἰρημένα, ἀλλ' ὅταν κατορθώσητε, μει-
25 ζόνως ἐπαινέσετε, οὐχ ἡμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς αὐτούς, καὶ μετὰ πλείονος τῆς ἡδονῆς ἀκούσετε τῶν λεγομένων, καὶ μετὰ καθαροῦ τοῦ συνειδότιος καλέσετε τὸν Θεόν, ὃς οὕτως σου φείδεται, ὡς εἰπεῖν, «Μηδὲ κατὰ τῆς κεφαλῆς σου ὀ-

9. Ἦσ. 6, 1-3.

10. Ὁ Ἀθηναῖος ῥήτωρ Δημοσθένης.

11. Κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν νὰ χειροκροτῇ τὸ ἀκροατήριον τὸν ὁμιλητὴν εἰς ὠρισμένα σημεῖα τῆς ὁμιλίας ὅπου αὐτὸ ἐνθουσιάζετο, συνέβη εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ νὰ ξεσπάσῃ εἰς ἐπευφημίας καὶ χειροκροτήματα.

12. Ματθ. 5, 36.

Θέλεις νὰ μάθης πῶς τὸν ὀνομάζουν αἱ οὐράνιαι δυνάμεις, μὲ πόσῃν φρίκῃν, μὲ πόσῃν ἔκπληξιν μὲ πόσον θαυμασμὸν προφέρουν τὸ ὄνομά του; «Εἶδον τὸν Κύριον» λέγουν «νὰ κάθῃται ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ὑπερέχοντος, καὶ τὰ Σεραφῖμ ἐπετοῦσαν ὑπεράνω αὐτοῦ καὶ ἐφώναζε τὸ ἕνα πρὸς τὸ ἄλλο καὶ ἔλεγεν· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶναι ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων· γεμάτη εἶναι ὅλη ἡ γῆ ἀπὸ τὴν δόξαν του»⁹. Εἶδες μὲ πόσον μεγάλον φόβον μὲ πόσῃν φρίκῃν προφέρουν τὸ ὄνομά του ὅταν τὸν δοξολογοῦν καὶ τὸν ὑμνοῦν; Σὺ ὅμως εἰς τὰς προσευχὰς καὶ τὰς παρακλήσεις παρακαλεῖς αὐτὸν μὲ μεγάλην ραθυμίαν, τότε ποῦ ἔπρεπε νὰ φρίττης, νὰ εἶσαι ἐν ἐγρηγόρσει καὶ νηφάλιος· εἰς τοὺς ὄρκους δέ, τότε ποῦ καθόλου δὲν πρέπει νὰ ἀναφέρῃς τὸ θαυμαστὸν αὐτὸ ὄνομα, πολλοὺς καὶ ἀλλεπαλλήλους ὄρκους ἀναφέρεις.

Καὶ ποίαν συγγνώμην θὰ ἔχωμεν ἢ ποίαν ἀπολογίαν καὶ ἂν μυριάκις προβάλωμεν ὡς δικαιολογίαν τὴν συνήθειαν; Λέγεται ὅτι κάποιος ἀπὸ τοὺς ρήτορας τοὺς ἐθνικοὺς εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ βαδίζῃ κινῶν συνεχῶς τὸν δεξιὸν ὦμον¹⁰, ὅμως ὑπερίσχυσε τῆς συνηθείας αὐτῆς, διότι ἀφοῦ ἀκόντισε μαχαίρια τὰ ἐτοποθέτησεν ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ὦμους του καὶ ἔτσι ἀπὸ τὸν φόβον μήπως κοπῇ ἔκαμε τὸ μέλος ποῦ ἐκινεῖτο χωρὶς λόγον νὰ μὴ κινῆται· αὐτὸ νὰ κάμῃς καὶ σὺ διὰ τὴν γλῶσσαν σου, καὶ ἀντὶ νὰ τοποθετήσης μάχαιραν, βάλε ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὸν φόβον τῆς τιμωρίας τοῦ Θεοῦ καὶ ὅπωςδήποτε θὰ νικήσῃς τὴν συνήθειαν τοῦ ὄρκου. Διότι εἶναι ἀδύνατον, ἐντελῶς ἀδύνατον, ὅταν φροντίζωμεν μὲ προσοχὴν καὶ κάμωμεν τοῦτο νὰ νικηθῶμεν ποτέ¹¹.

Ἐπαινεῖτε τώρα αὐτὰ ποῦ ἐλέχθησαν, ἄλλα ὅταν ἐπιτύχετε νὰ κάμετε αὐτὰ ποῦ ἐλέχθησαν, περισσότερο θὰ ἐπαινέσετε, ὅχι μόνον ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ σᾶς τοὺς ἴδιους, καὶ μὲ περισσοτέραν εὐχαρίστησιν θὰ ἀκοῦτε αὐτὰ ποῦ λέγονται, καὶ μὲ καθαρὰν τὴν συνείδησιν θὰ προφέρετε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος τόσον πολὺ φροντίζει διὰ σέ, ὥστε λέγει· «οὔτε εἰς τὴν κεφαλὴν σου νὰ ὀρκισθῆς»¹². σὺ ὅμως

μόσης· σὺ δὲ οὕτως αὐτοῦ καταφρονεῖς, ὡς καὶ κατὰ τῆς αὐτοῦ δόξης ὀμνῦναι. Καὶ τί πάθω, φησί, πρὸς τοὺς ἀνάγκην ἐπάγοντας; Ποίαν ἀνάγκην, ἄνθρωπε; Μαθέτωσαν ἅπαντες, ὅτι πάντα αἰρέση παθεῖν, ἣν τὸν τοῦ Θεοῦ παραβῆναι νόμον, 5 καὶ ἀποσιτήσονται τῆς ἀνάγκης. Ὅτι γὰρ οὐχ ὄρκος ἀξιόπιστον ποιεῖ, ἀλλὰ βίου μαρτυρία καὶ πολιτείας ἀκρίβεια, καὶ ὑπόληψις ἀγαθῆ, πολλοὶ πολλάκις διερράγησαν ὀμνύντες, καὶ οὐδένα ἔπεισαν, ἕτεροι δὲ ἐπινεύσαντες μόνον, ἀξιοπιστιότεροι τῶν ἰσοῦτα ὠμωμοκότων ἐφάνησαν.

10 Ταῦτ' οὖν εἰδότες ἅπαντα, καὶ τὴν κειμένην τοῖς τε ὀμνύουσι τοῖς τε ἐπιορκοῦσι κόλασιν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν βλέποντες, ἀποσιῶμεν τῆς πονηρᾶς συνηθείας, ἵν' ἐντεῦθεν καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ βαδίζοντες κατορθώματα, τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάρι- 15 τι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τόσον πολὺ περιφρονεῖς αὐτόν, ὥστε καὶ εἰς τὴν δόξαν του νὰ ὀρκίζεσαι. Καὶ τί νὰ κάμω, λέγει, ἀφοῦ μὲ φέρουν ἄλλοι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὀρκισθῶ; Ποίαν ἀνάγκην, ἄνθρωπε; Ἄς μάθουν ὅλοι ὅτι τὰ πάντα θὰ προτιμήσης νὰ μάθης παρὰ νὰ παραβῆς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ τότε ὅλοι θὰ ἀποφύγουν νὰ σὲ φέρουν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὀρκισθῆς. Τὸ ὅτι ὁ ὄρκος δὲν κάμει ἀξιόπιστον τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ ἡ μαρτυρία τοῦ βίου του καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς του καὶ ἡ ἀγαθὴ ὑπόληψις, φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι πολλοὶ πολλάκις ἔσκασαν ἀπὸ τοὺς ὄρκους καὶ δὲν ἔπεισαν κανένα, ἐνῶ ἄλλοι μὲ ἓνα ἀπλοῦν νεῦμα μόνον, ἐφάνησαν πρὸ ἀξιόπιστοι ἀπὸ ἐκείνους πού ἔκαμαν τόσους πολλοὺς ὄρκους.

Γνωρίζοντες λοιπὸν ὅλα αὐτὰ καλῶς, καὶ βλέποντες τὴν τιμωρίαν πού ἀναμένει καὶ ὅσους ὀρκίζονται καὶ ὅσους εἶναι ἐπίορκοι, ἅς ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν κακὴν αὐτὴν συνήθειαν, ὥστε ἀπὸ ἐδῶ νὸ βαδίζωμεν καὶ εἰς ἄλλας ἀρετάς, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων εἴθε ὅλοι νὰ ἀξιωθῶμεν, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, κράτος, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΓΔΟΗ

ΠΡΟΤΡΟΠΗ ΕΙΣ ΑΡΕΤΗΝ,

Καὶ εἰς τό, «Περιεπάτει ὁ Θεὸς τὸ δειλινὸν ἐν τῷ παραδείσῳ»· καὶ περὶ τοῦ φεύγειν τοὺς ὄρκους.

5 1. Ἔγνωτε πρόην πῶς πᾶσα Γραφή παράκλησιν φέ-
ρει καὶ παραμυθίαν καὶ ἱστορίας διήγησις ἦ· καὶ γὰρ τό,
«Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», ἱστο-
ρίας ἐξήγησις ἦν, ἀλλ' ἔδειξεν ὁ λόγος πολλῆς γέμουσαν
παραμυθίας τὴν ρῆσιν· οἷον, ὅτι διπλῆν τράπεζαν ὁ Θεὸς
10 ἐποίησε, γῆν καὶ θάλατταν ὁμοῦ προθεῖς, καὶ φωσιῆρας δι-
πλοῦς ἥλιον καὶ σελήνην ἀνάγας ἄνωθεν, καὶ διπλοῦ δρό-
μου καιρὸν, ἡμέραν καὶ νύκτα ἐργασάμενος, καὶ τὴν μὲν
εἰς ἐργασίαν, τὴν δὲ εἰς ἀνάπανσιν.

Οὐ γὰρ ἐλάτινα τῆς ἡμέρας ἡμῖν εἰσφέρει λειτουργίαν
15 ἢ νύξ· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν δένδρων εἶπον, ὅτι τῶν ἐγκάρ-
πων τὰ ἄκαρπα ἐφάμιλλον παρέχεται χρεῖαν, οὐκ ἀναγκάζον-
τα ἡμᾶς τῶν ἡμέρων ἄπιεσθαι δένδρων εἰς τὰς οἰκοδομάς·
καὶ τῶν ἡμέρων ζώων οὐκ ἐλάτινα παρέχεται χρεῖαν ἡμῖν
τὰ ἄγρια καὶ ἀνήμερα, καὶ τῷ φόβῳ πρὸς τὰς πόλεις ἡμᾶς
20 συνελαύνοντα, καὶ προσεκτικωτέρους ποιῶντα, καὶ σουφίγ-
γοντα πρὸς ἀλλήλους, καὶ τῶν μὲν τὴν δύναμιν ἐγγυμνάζον-
τα, τῶν δὲ τὰ νοσήματα λύοντα· πολλὰ γὰρ ἐξ ἐκείνων τὰ
φάρμακα κατασκευάζουσιν ἰατρῶν παῖδες· καὶ τῆς παλαιᾶς
ἡμᾶς ἁμαρτίας ἀναμιμνήσκοντα. Ὅταν γὰρ ἀκούσω, ὅτι
25 «Ἔσται ὁ φόβος ὑμῶν καὶ ὁ τρόμος ἐπὶ πάντα τὰ θηρία

1. Γεν. 3, 8.

2. Γεν. 1, 1.

3. Γεν. 9, 2.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΓΔΟΗ

ΠΡΟΤΡΟΠΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗΝ

καὶ εἰς τὸ «περιεπάτει ὁ Θεὸς κατὰ τὸ δειλινὸν εἰς τὸν παράδεισον»¹· καὶ περὶ τῆς ἀποφυγῆς τῶν ὄρκων.

1. Ἐμάθατε ἀπὸ τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν ὅτι κάθε χωρίον τῆς Γραφῆς ἔχει παρηγορίαν καὶ ἀνακούφισιν εἰς τοὺς λυπημένους, ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι ἱστορικὴ διήγησις· καθ' ὅσον καὶ τὸ «εἰς τὴν ἀρχὴν ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»² ἦτο ἱστορικὴ διήγησις, ἀλλ' ἀπέδειξεν ἡ ὁμιλία, ὅτι τοῦτο ἦτο γεμᾶτο ἀπὸ πολλὴν παρηγορίαν· διότι εἶδομεν ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε διπλὴν τράπεζαν μὲ τὸ νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσίν μας ταυτοχρόνως τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ δύο φωστῆρας ἤναψεν εἰς τὸν οὐρανόν, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ δύο χρονικὰς περιόδους καθώρισε, τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα, καὶ τὴν μὲν ἡμέραν καθώρισε διὰ τὴν ἐργασίαν, τὴν δὲ νύκτα διὰ ἀνάπαυσιν.

Διότι δὲν μᾶς προσφέρει ὀλιγωτέρας ὑπηρεσίας ἡ νύκτα ἀπὸ τὴν ἡμέραν· ἀλλὰ ὅπως ἀνέφερα διὰ τὰ δένδρα ὅτι τὰ ἄκαρπα εἶναι ἐξ ἴσου χρήσιμα μὲ τὰ καρποφόρα, διότι δὲν μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ χρησιμοποιῶμεν τὰ καρποφόρα εἰς τὰς οἰκοδομὰς· ὅπως καὶ τὰ ἄγρια ζῶα δὲν εἶναι ὀλιγώτερον χρήσιμα ἀπὸ τὰ ἡμέρα, διότι ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου ποὺ μᾶς προκαλοῦν μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὰς πόλεις καὶ μᾶς κάμουν περισσότερον προσεκτικούς, καὶ μᾶς φέρουν εἰς στενωτέραν ἐπαφὴν μεταξὺ μας, καὶ ἄλλων μὲν ἐξασκοῦν τὴν δύναμιν, ἄλλων δὲ θεραπεύουν τὰ νοσήματα, διότι πολλὰ φάρμακα παρασκευάζουν ἀπὸ αὐτὰ οἱ ἰατροί, καὶ μᾶς ὑπενθυμίζουν τὴν παλαιάν μας ἁμαρτίαν. Διότι ὅταν θὰ ἀκούσω ὅτι «θὰ σᾶς φοβοῦνται καὶ θὰ σᾶς τρέμουν ὅλα τὰ θηρία τῆς γῆς»³ καὶ ἔπειτα

τῆς γῆς», εἶτα τὴν τιμὴν ἀκρωτηριασθεῖσαν ἴδω ταύτην, ἀναμιμνήσκομαι τῆς ἁμαρτίας, ἣ καὶ τὸν φόβον ἡμῶν ἐξέλυσε, καὶ τὴν ἀρχὴν ὑπειέμετο, καὶ γίνομαι βελτίων, καὶ σωφρονέστερος, μαθὼν τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἡμῖν γεγεννη-
5 μένην ζημίαν.

Ὡσπερ οὖν, ὅπερ ἔφην, οὐ τὸ τυχόν εἰς τὸν βίον ἡμῖν συντελεῖ ταῦτά σε τὰ εἰρημένα καὶ ἕτερα πλείω τούτων, ἅπερ ὁ ποιήσας οἶδε Θεός· οὕτω δὴ καὶ ἡ νύξ οὐκ ἐλάτιονα τῆς ἡμέρας εἰσφέρει χροῆσιν, ἀνάπauσις οὕσα πόνων, καὶ
10 φάρμακον οὕσα νοσημάτων. Πολλάκις γοῦν ἰατροὶ πολλὰ πραγματευσάμενοι, καὶ μυρία κατασκευάσαντες φάρμακα, οὐκ ἴσχυσαν ἀπαλλάξαι τῆς ἀρρωστίας τὸν κάμνοντα· ὕπνος δὲ αὐτόματος ἐπελθὼν, τὸ πᾶν ἔλυσε νόσημα, καὶ τῶν μυρίων ἐκείνους ἀπήλλαξε πόνων· οὐ παθῶν δὲ σωματικῶν μόνον,
15 ἀλλὰ καὶ ψυχικῶν νοσημάτων ἐστὶ φάρμακον ἡ νύξ ἀναπαύουσα τὰς ὀδυνωμένας ψυχάς. Πολλάκις γοῦν τις ἀπέβαλεν υἷον, καὶ μυρίων μυρία παρακαλούντων οὐκ ἠνέσχετο τῶν θρήνων ἀποσιῆναι καὶ τῆς οἰμωγῆς· νυκτὸς δὲ ἐπελθούσης, εἶξε τῇ τυραννίδι τοῦ ὕπνου ἠτιτηθεῖς, καὶ τὰ βλέφαρα κατε-
20 κοίμισε, καὶ μικρὰν τινα τῶν καθημερινῶν κακῶν παραμυθίαν ἔλαβε.

Φέρε δὴ λοιπὸν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἴωμεν, ἀφ' ἧς καὶ ταῦτα εἰρήκαμεν. Καὶ γὰρ εὐ οἶδα ὅτι πρὸς ταύτην κεχήνατε πάντες, καὶ ἕκαστος ὑμῶν ὠδίνει μαθεῖν τίνοσ ἐνεκεν
25 οὐκ ἐξ ἀρχῆς τὸ βιβλίον τοῦτο ἐδόθη, ἀλλ' οὐδὲ νῦν ὁρῶ τὸν καιρὸν ὄντα τῆς ἐξηγήσεως ταύτης. Τί δήποτε; Πρὸς τὸ τέλος ἡμῖν ἡ ἑβδομάς ἀπήντησε, καὶ δέδοικα τῆς ὑποθέσεως

βλέπω ὅτι ἔχει ἀκρωτηριασθῆ ἢ τιμητικὴ αὐτῆ διάκρισις, ἐνθυμοῦμαι τὴν ἁμαρτίαν, ἢ ὁποῖα καὶ τὸν φόβον τὸν ὁποῖον θὰ ἐπροκαλούσαμεν τὸν ἐξαφάνισε, καὶ τὴν ἐξουσίαν μας ἐμείωσε, καὶ γίνομαι καλύτερος καὶ σωφρονέστερος, ἐπειδὴ ἔμαθα τὴν ζημίαν ποὺ προκαλεῖται εἰς ἡμᾶς ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας.

Ὅπως λοιπὸν, καθὼς εἶπα, ὅτι δὲν προσφέρουν μικρὰν ὠφέλειαν εἰς τὴν ζωὴν μας αὐτὰ ποὺ ἀνέφερα καὶ πολὺ περισσότερα τούτων, τὰ ὁποῖα γνωρίζει ὁ Θεὸς ποὺ τὰ ἐδημιούργησεν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ νύκτα δὲν ἔχει ὀλιγωτέραν χρῆσιν ἀπὸ τὴν ἡμέραν, ἀφοῦ εἶναι ἀνάπαυσις ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ φάρμακον διὰ τὰς ἀσθενείας. Πολλάκις οἱ ἰατροί, ἂν καὶ μετεχειρίσθησαν πολλοὺς τρόπους θεραπείας καὶ παρεσκεύασαν ἀναρίθμητα φάρμακα, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀπαλλάξουν τὸν ἀσθενῆ ἀπὸ τὴν ἀρρώστειάν του· ὅταν ὅμως ἦλθε μόνος του ὁ ὕπνος, ἐθεράπευσεν εὐθύς τὴν ἀσθένειαν καὶ ἀπήλλαξεν ἐκείνους ἀπὸ τοὺς πολλοὺς πόνους· καὶ δὲν εἶναι μόνον φάρμακον σωματικῶν πόνων ἡ νύκτα, ἀλλὰ καὶ ψυχικῶν νοσημάτων, διότι ἀναπαύει τὰς ψυχὰς ποὺ ὑποφέρουν. Πολλὰς φορὰς λοιπὸν συμβαίνει κάποιος ποὺ ἔχασε τὸ παιδί του, καὶ παρὰ τὰς πολλὰς παρακλήσεις τῶν ἄλλων δὲν ἐδέχετο νὰ ἀφήσῃ τοὺς θρήνους καὶ τὰ κλάματα· ὅταν ὅμως ἦλθεν ἡ νύκτα, τὰ ἄφησεν ὅλα αὐτὰ ἐπειδὴ ἐνικήθη ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ ὕπνου καὶ ἔκλεισε τὰ βλέφαρά του, καὶ ἔλαβε κάποιαν μικρὰν παρηγορίαν ἀπὸ τὰς καθημερινὰς του στενοχωρίας.

Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἔλθωμεν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐπήραμεν ἀφορμὴν διὰ νὰ εἰποῦμεν αὐτά. Διότι γνωρίζω καλῶς ὅτι πρὸς αὐτὴν ἔχετε ὅλοι προσηλωμένην τὴν προσοχήν σας, καὶ κάθε ἓνας ἀπὸ σᾶς στενοχωρεῖται καὶ ζητεῖ νὰ μάθῃ διατί δὲν ἐδόθη τὸ βιβλίον τοῦτο ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ὅμως οὔτε τώρα βλέπω ὅτι εἶναι καιρὸς τῆς ἐξηγήσεως αὐτῆς. Διατί λοιπὸν; Ἡ ἐβδομὰς ἔφθασε πρὸς τὸ τέλος τῆς καὶ δὲν θεωρῶ σωστὸν νὰ ἀρχίσω νὰ ὁμιλῶ διὰ τὸ θέμα τοῦτο,

ἄψασθαι, εἶτα εὐθέως ἔγκοψαι τὴν διδασκαλίαν. Πολλῶν γὰρ ἐφεξῆς ἡμερῶν ἡμῖν ὑπόθεσις δεῖται καὶ συνεχοῦς τῆς μνήμης, διὸ πάλιν αὐτὴν ἀναβαλώμεθα. Ἄλλὰ μὴ δυσχεράνητε, μετὰ τόκου πάντως ὑμῖν ἀποδώσομεν τὸ χρέος· οὕτω γὰρ καὶ
5 ἡμῖν τοῖς καταβάλλουσι συμφέρει· τέως δὲ τὸ χθές παραλειφθὲν ἔροῦμεν νῦν.

Τί δὲ τὸ χθές παραλειχθὲν ἦν; «Περιεπάτει», φησί, «ὁ Θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινό». Τί λέγεις, εἶπέ μοι, περιεπάτει ὁ Θεός; Οὐ περιεπάτει ὁ Θεός· πῶς γὰρ ὁ παν-
10 ταχοῦ παρῶν, καὶ τὰ πάντα πληρῶν; Ἄλλὰ τοιαύτην αἴσθησιν ἐνέθηκε τῷ Ἀδάμ, ἵνα ἑαυτὸν σοσιείλῃ, ἵνα μὴ διακεχυμένος ᾖ, ἵνα τὸ φυγεῖν καὶ κρυβῆναι μέρος τι τῆς ἀπολογίας προβάλλῃται καὶ πρὸ τῶν ρημάτων αὐτῶν. Καθάπερ γὰρ οἱ μέλλοντες εἰς δικαστήριον εἰσάγεσθαι, καὶ εὐθύνας τῶν πε-
15 πλημμελημένων ὑπέχειν, ἀνυμῶντες, ρυπῶντες, στυγνοί, κατεσιταλμένοι τοῖς δικάζουσι φαίνονται, ὥσπερ καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος αὐτοῦ εἰς φιλανθρωπίαν ἐπισπάσασθαι, καὶ ἔλεον, καὶ συγγνώμην· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ γέγονε. Καὶ γὰρ ἔδει κατεσιταλμένον εἰς τὸ δικαστήριον εἰσαχθῆναι τοῦτο· διὰ
20 τοῦτο προλαβὼν ὁ Θεός, αὐτὸν συνέσειλεν. Ἄλλ' ὅτι μὲν τις περιεπάτει ἤσθητο πόθεν δὲ ἐνόμισεν ὅτι ὁ Θεὸς περιεπάτει;

Τοιοῦτον τῶν ἁμαριανόντων τὸ ἔθος ἐστί· πάντα ὑπεπιτεύουσι, τὰς σκιὰς τρέμουσι, πόντια πρόφον δεδοίκασι, καὶ ἕκαστον ἐπ' αὐτοὺς θαδίζειν νομίζουσι. Πολλοὺς γοῦν πολλό-
25 κισ ἰδόντες ἐφ' ἐτέραν τρέχοντας διακονίαν, ἐνόμισαν ἐπ' αὐτοὺς ἤκειν οἱ ἁμαριάνοντες, καὶ ἄλλων ἄλλα πρὸς ἀλλήλους διαλεγομένων, οἱ συνειδότες ἑαυτοῖς ἁμαρτίαν, περὶ αὐτῶν ἐκείνους διαλέγεσθαι νομίζουσι.

καὶ ἔπειτα ἀμέσως νὰ διακόψω τὴν διδασκαλίαν. Διότι τὸ θέμα τοῦτο χρειάζεται πολλὰς ἡμέρας δι' ἀνάπτυξιν καὶ συνεχεῖς ὑπενθυμίσεις, διὰ τοῦτο πάλιν θὰ ἀναβάλωμεν τοῦτο. Ἄλλὰ μὴ στενοχωρῆσθε, διότι τὸ χρέος μας θὰ σᾶς τὸ ἐπιστρέψωμεν μαζὶ μὲ τὸν τόκον· διότι ἔτσι προσφέρει καὶ εἰς ἡμᾶς πού θὰ τὸ καταβάλωμεν· τώρα ὅμως θὰ σᾶς εἰποῦμεν ἐκεῖνο πού παρελείψαμεν χθές.

Ποῖον δὲ ἦτο αὐτὸ πού παρελείφθη χθές; «Ἐπερπατοῦσε», λέγει, ὁ Θεὸς εἰς τὸν παράδεισον τὸ δειλινόν»⁴. Τί λέγεις, εἰπέ μου, ἐπερπατοῦσεν ὁ Θεός; Δὲν ἐπερπατοῦσεν ὁ Θεός· διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ περιπατῇ αὐτὸς πού εἶναι πανταχοῦ παρῶν καὶ πληροῖ τὰ πάντα; Ἄλλὰ ἔβαλε μέσα εἰς τὸν Ἀδὰμ αὐτὴν τὴν ἐντύπωσιν, διὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ συσταλῇ, νὰ συνέλθῃ, διὰ νὰ προβάλῃ τὴν φυγὴν καὶ τὸ κρύψιμον ὡς κάτι πρὶν ἀπὸ τὴν προφορικὴν ἀπολογία του. Διότι ὅπως αὐτοὶ πού πρόκειται νὰ ὀδηγηθοῦν εἰς τὸ δικαστήριον καὶ νὰ ὑποστοῦν τὰς συνεπείας τῶν παραπτωμάτων τους, φαίνονται ρυπαροί, σκυθρωποί, κατεσταλμένοι εἰς τοὺς δικαστάς, ὥστε καὶ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν των ὄψιν νὰ κινήσουν τὰ φιλόανθρωπα αἰσθήματα αὐτῶν καὶ τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν συγχώρησιν, ἔτσι ἔγινε καὶ εἰς τὸν Ἀδὰμ. Καθ' ὅσον ἔπρεπε νὰ προσέλθῃ εἰς τὸ δικαστήριον τοῦτο συνεσταλμένος· διὰ τοῦτο ἐπρόλαβεν ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἔκαμε νὰ συσταλῇ. Ἄλλ' ὅτι κάποιος περιεπάτει τὸ ἡσθάνετο· ἀπὸ ποῦ ὅμως ἐνόμισεν ὅτι περιεπάτει ὁ Θεός;

Τοιαύτη συνήθεια ὑπάρχει εἰς τοὺς ἁμαρτάνοντας· τὰ πάντα ὑποπτέονται, τρέμουν τὰς σκιάς, φοβοῦνται κάθε θόρυβον, καὶ νομίζουν ὅτι κάθε ἕνας ἄνθρωπος βαδίζει ἐναντίον τους. Πολλάκις βλέποντες πολλοὺς νὰ τρέχουν εἰς ἄλλην ἐργασίαν, ἐνόμισαν οἱ ἁμαρτάνοντες ὅτι τρέχουν ἐκεῖνοι ἐναντίον τους, καὶ ἐνῶ ἄλλοι συζητοῦν μεταξύ των ἄλλα θέματα, αὐτοὶ πού γνωρίζουν καὶ καταλογίζουν εἰς τὸν ἑαυτὸν τους ἁμαρτίαν, νομίζουν ὅτι ἐκεῖνοι συζητοῦν δι' αὐτούς.

2. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἁμαρτία, οὐδενὸς ἐλέγχοντος προδί-
 δωσιν, οὐδενὸς κατηγοροῦντος καταδικάζει, καὶ φοφοειδῆ
 ποιεῖ καὶ δειλὸν τὸν ἡμαρτηκότα· ὥσπερ οὖν ἡ δικαιοσύνη
 τὸ ἐναντίον. Ἔκουσον γοῦν πῶς καὶ τούτου τὴν δειλίαν, κἀ-
 5 κείνου τὴν παρρησίαν ὑπέγραψεν ἡ Γραφή· «Φεύγει ὁ ἀσε-
 βῆς», φησὶν, «οὐδενὸς διώκοντος». Πῶς οὐδενὸς διώκοντος
 φεύγει; Ἐνδον ἔχει τὸν ἐλαύνοντα, τὸν τοῦ συνειδότος κα-
 τήγορον, καὶ τοῦτον πανταχοῦ περιφέρει· καὶ καθάπερ ἔαν-
 τὸν οὐκ ἂν δυνηθεῖη φεύγειν, οὕτως οὐδὲ τὸν ἔνδοθεν ἀν-
 10 τὸν ἐλαύνοντα, ἀλλ' ὅπου περ ἂν ἀπήει, μαστίζεται καὶ τραῦ-
 μα ἀνίατον ἔχει· ἀλλ' οὐχ ὁ δίκαιος τοιοῦτος, ἀλλ' ὁποῖος;
 ἄκουε· «Δίκαιος ὡς λέων πέποιθε». Τοιοῦτος ἦν ὁ Ἡλίας·
 εἶδε γοῦν τὸν βασιλέα πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενον, καὶ εἰπόντος
 ἐκείνου, «Ἴνα τί διασιρέφεις τὸν Ἰσραήλ; Οὐκ ἐγὼ διασιρέ-
 15 φω», φησὶν, «ἀλλὰ σὺ καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς σου». Ἀλη-
 θῶς δίκαιος ὡς λέων πέποιθε. Καθάπερ γὰρ λέων κυ-
 νιδίου τινὸς εὐτελοῦς κατεξανέστη τοῦ βασιλέως· καίτοι
 πορφυρίδα εἶχεν ἐκεῖνος, ἀλλ' εἶχεν μηλωτὴν οὗτος, ἱμά-
 τιον τῆς πορφυρίδος ἐκείνης σεμνότερον. Ἡ μὲν γὰρ πορφυ-
 20 ρις ἐκείνη τὸν λιμὸν ἔτεκε τὸν χαλεπὸν, ἡ μηλωτὴ δὲ αὕτη
 τὰ δεινὰ ἔλυσεν· αὕτη τὸν Ἰορδάνην ἔσχισεν, αὕτη τὸν Ἐλισ-
 σαῖον διπλοῦν Ἡλίαν ἐποίησεν.

Ἡ πόση τῶν ἁγίων ἡ ἀρετὴ· οὐχὶ τὰ ρήματα αὐτῶν μόνα,
 οὐδὲ τὰ σώματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἱμάτια τῆ κτίσει πάση
 25 πάντοιέ ἐστιν αἰδέσιμα. Ἡ μηλωτὴ τούτου τὸν Ἰορδάνην ἔ-
 σχισε, τὰ ὑποδήματα τῶν τριῶν παίδων τὸ πῦρ κατεπάτησαν,
 τὸ ξύλον τοῦ Ἐλισσαίου τὰ ὕδατα μετέβαλε, καὶ σιδήριον
 ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν βασιάζειν ἐποίησεν· ἡ ράβδος Μωϋσέως
 τὴν ἐρουθρὰν ἔσχισε θάλασσαν, τὴν πέτραν ἔρρηξε, τὰ ἱμάτια
 30 Παύλου νοσήματα ἤλασεν, ἡ σκιὰ Πέτρου θάνατον ἐφυγάδεν-

5. Παρ. 28, 1.

6. Αὐτόθι.

7. Γ' Βασ. 18, 17-18.

8. Πρβλ. Δ' Βασ. 2, 8.

2. Διότι τοιοῦτον πρᾶγμα εἶναι ἡ ἄμαρτία, προδίδει χωρὶς νὰ ἐλέγξη κανεὶς, καταδικάζει χωρὶς νὰ κατηγορῇ κανεὶς καὶ κάμει αὐτὸν ποῦ ἠμάρτησε νὰ αἰσθάνεται φόβον καὶ δειλίαν, ὅπως ἀκριβῶς πάλιν ἡ ἀρετὴ κάμει τὸ ἀντίθετον. Ἐκουσε λοιπὸν πῶς καὶ τὴν δειλίαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ τὴν παρρησίαν τοῦ ἐναρέτου ἐτόνισεν ἡ Γραφή· «φεύγει ὁ ἀσεβής», λέγει, «χωρὶς νὰ τὸν καταδιώκῃ κανεὶς»⁵. Πῶς γίνεται νὰ φεύγῃ ἀφοῦ κανεὶς δὲν τὸν καταδιώκῃ; Ἐχει μέσα του αὐτὸν ποῦ τὸν διώχνει, τὸν κατήγορον τῆς συνειδήσεως, ὁ ὁποῖος τὸν περιφέρει παντοῦ· καὶ καθὼς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποφύγῃ τὸν ἑαυτὸν του, ἔτσι δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποφύγῃ καὶ τὸν ἐσωτερικὸν διώκτην, ἀλλὰ ὅπου καὶ ἂν μεταβῇ, κτυπᾶται καὶ ἔχει ἀθεράπευτον πληγὴν· ὅμως ὁ δίκαιος δὲν εἶναι τοιοῦτος, ἀλλὰ ποῖος εἶναι; ἄκουε· «ὁ δίκαιος ἔχει πεποίθησιν ὡς λέων»⁶. Τοιοῦτος ἦτο ὁ προφήτης Ἡλίας· εἶδε λοιπὸν τὸν βασιλέα ποῦ ἤρχετο πρὸς αὐτόν, καὶ ὅταν ἐκεῖνος τοῦ εἶπε, «διατί διαστρέφεις τὸν Ἰσραήλ; Δὲν τὸν διαστρέφω ἐγώ», εἶπεν, «ἀλλὰ σὺ καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρός σου»⁷. Πράγματι ὁ δίκαιος ἔχει πίστιν καὶ θάρρος ὡς λέων. Διότι ὅπως ὁ λέων ἀντιμετωπίζει κάποιο μικρὸ σκυλάκι, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἀντεμετώπισε τὸν βασιλέα· ἂν καὶ ἐκεῖνος εἶχε πορφύραν, ὅμως αὐτὸς εἶχε μηλωτὴν, ἔνδυμα σεβαστότερον ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἐκείνην στολήν. Διότι ἡ μὲν πορφύρα ἐκείνη ἐγέννησε τὴν φοβερὰν πεῖναν, ἡ μηλωτὴ δὲ αὐτὴ ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὰ δεινά· αὐτὴ ἔσχισε τὸν Ἰορδάνην, αὐτὴ ἔκαμε τὸν Ἐλισσαῖον διπλοῦν Ἡλίαν⁸.

Ἔω πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἀρετὴ τῶν ἀγίων· ὄχι μόνον τὰ λόγια των, οὔτε τὰ σώματά των, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἐνδύματά των εἶναι σεβαστὰ εἰς ὅλην τὴν κτίσιν. Ἡ μηλωτὴ τούτου ἔσχισε τὸν Ἰορδάνην, τὰ ὑποδήματα τῶν τριῶν παίδων κατενίκησαν τὴν φωτιάν, τὸ ξύλον τοῦ Ἐλισσαίου μετέβαλε τὰ νερὰ καὶ τὰ ἔκαμε νὰ βαστάζουν σίδηρον εἰς τὴν ἐπιφάνειάν των· ἡ ράβδος τοῦ Μωυσέως ἔσχισε τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἔσπασε τὴν πέτραν, τὰ ἐνδύματα τοῦ Παύλου ἐξεδίωξαν νοσήματα, ἡ σκιά τοῦ Πέτρου

σεν, ἡ τέφρα τῶν ἁγίων μαρτύρων πονηροὺς ἀπελαύνει δαιμόνας. Διὰ τοῦτο μετ' ἐξουσίας ἅπαντα πράττουσι, καθάπερ καὶ ὁ Ἡλίας· οὐ γὰρ δὴ ἑώρα τὸ διάδημα καὶ τὴν ἔξωθεν φαντασίαν τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἑώρα τὴν ψυχὴν ῥάκια περι-
 5 θεβλημένην, ἀνχμῶσαν, ρυπῶσαν, καὶ καταδίκου παντὸς ἀθλιώτερον διακειμένην· καὶ ἰδὼν αὐτὸν αἰχμάλωτον καὶ δοῦλον ὄντα τῶν παιδῶν, κατεφρόνησεν αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῆς ἀληθείας ἐδόκει βασιλέα βλέπειν. Τί γὰρ ὄφελος τῆς ἔξωθεν εὐπορίας, ὅταν
 10 ἔνδον πενία ισοαύτη ᾗ; τί δὲ βλάβος τῆς ἔξωθεν πενίας, ὅταν ἔνδον τοσοῦτος ἀποκέηται πλοῦτος;

Τοιοῦτος ἦν λέων καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὸ δεσμοτήριον καὶ βοήσας μόνον, τὰ θεμέλια πάντα ἐσεισε, τὰ δεσμὰ κατέφαγεν, οὐκ ὁδοῦσι χρησάμενος, ἀλλὰ ρή-
 15 μασι· διόπερ, οὐχὶ λέοντι αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι πλέον λεόντιων χρῆ καλεῖν. Ὁ μὲν γὰρ λέων εἰς δίκτυα πολλάκις ἐμπεσὼν ἀλίσκεται· οἱ δὲ ἅγιοι δεθέντες, τότε ἰσχυρότεροι γίνονται· καθάπερ καὶ ὁ μακάριος οὗτος ἐπὶ τοῦ δεσμοτηρίου τότε ἐποίησε, τοὺς δεσμώτας λύσας, τοὺς τοίχους
 20 σαλεύσας, τὸν δεσμοφύλακα δήσας, καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας χειρωσάμενος λόγῳ. Ὁ λέων φθέγγεται, καὶ τὰ θηρία φυγαδεύει πάντα· ὁ ἅγιος φθέγγεται, καὶ τοὺς δαίμονας ἀπελαύνει παντοθεν· ὄπλα τοῦ λέοντος κόμη τριχῶν, ὀνύχων ἀκμή, καὶ ὀδόντες ἠκονημένοι· ὄπλα δικαίου φιλοσοφία, καρτερία, ὑπο-
 25 μονή, ὑπεροψία τῶν παρόντων ἀπάντων. Ταῦτα τὰ ὄπλα τις ἔχων, οὐκ ἀνθρώπων μόνον πονηρῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν καταγελάσεται τῶν ἀνεικειμένων δυνάμεων.

Φρόντισον τοίνυν τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς, ἀνθρώπε, καὶ οὐδεις περιέσειταί σου ποιε, ἀλλὰ κἄν ἀπάντων εὐτελέστερος εἶ-
 30 ναι δοκῆς, πάντων δυνατώτερος ἔση· ὥσπερ ἂν ἀμελήσης τῆς

ἀπεμάκρυνε θάνατον, ἢ στάχτη τῶν ἀγίων ἀπομακρύνει τοὺς πονηροὺς δαίμονας. Διὰ τοῦτο τὰ κάμουν ὅλα ὡς ἔχοντες ἐξουσίαν, ὅπως καὶ ὁ Ἥλιος· διότι δὲν ἔβλεπε τὸ βασιλικὸν στέμμα καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ ἔβλεπε τὴν ψυχὴν του νὰ εἶναι ἐνδεδυμένη μὲ κουρέλια, νὰ εἶναι ἄπλυτος, ρυπαρὰ καὶ ἀθλιωτέρα ἀπὸ κάθε κατάδικον· καὶ ἐπειδὴ τὸν εἶδε νὰ εἶναι αἰχμάλωτος καὶ δοῦλος τῶν παθῶν, περιεφρόνησεν αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν. Διότι ἐνόμισεν ὅτι δὲν βλέπει ἀληθινὸν βασιλέα, ἀλλὰ ἡθοποιὸν ἐπὶ τῆς σκηνῆς πού ὑποδύεται τὸν βασιλέα. Διότι τί ὠφέλεια ὑπάρχει ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ὡραίαν ἐμφάνισιν, ὅταν μέσα ὑπάρχη τόση πτωχεία; Καὶ τί βλάπτει τὴν ἐξωτερικὴν πτωχείαν, ὅταν μέσα μας εἶναι φυλαγμένος τόσος πλοῦτος;

Τοιοῦτος λέων ἦτο καὶ ὁ Μακάριος Παῦλος· διότι ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τὸ δεσμοτήριον καὶ ἐφώναξε μόνον, ἔσεισεν ὅλα τὰ θεμέλια⁹, κατέφαγε τὰ δεσμά, ὄχι χρησιμοποιοῦν τὰ δόντια, ἀλλὰ τὰ λόγια· διὰ τοῦτο ὄχι μόνον αὐτοὺς λέοντας, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο, περισσότερον ἀπὸ λέοντας, πρέπει νὰ τοὺς ὀνομάσωμεν. Διότι ὁ μὲν λέων ἀφοῦ πέσει μέσα εἰς τὰ δίκτυα πολλάκις συλλαμβάνεται· οἱ δὲ ἅγιοι, ὅταν δένωνται, τότε γίνονται δυνατώτεροι· ὅπως ἔκαμε καὶ ὁ μακάριος αὐτὸς τότε εἰς τὸ δεσμοτήριον, διότι ἔλυσε τοὺς φυλακισμένους ἀπὸ τὰ δεσμά, ἐσάλευσε τοὺς τοίχους, ἔδεσε τὸν δεσμοφύλακα, κατανικήσας αὐτὸν διὰ τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας. Ὁ λέων βρυχᾶται καὶ φυγαδεύει ὅλα τὰ θηρία· ὁ ἅγιος ὀμιλεῖ καὶ διώχνει ἀπὸ παντοῦ τοὺς δαίμονας· ὅπλα τοῦ λέοντος εἶναι ἡ τριχωτὴ κόμη του, τὰ μυτερὰ νύχια του, καὶ τὰ κοφτερὰ δόντια· τὰ ὅπλα τοῦ δικαίου εἶναι ὁ χριστιανικὸς τρόπος ζωῆς, ἡ καρτερία, ἡ ὑπομονή, ἡ περιφρόνησις ὄλων τῶν παρόντων. Αὐτὰ τὰ ὅπλα ἂν τὰ ἔχη κανεὶς, ὄχι μόνον τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς ἐχθρικὰς πνευματικὰς δυνάμεις θὰ περιφρονῇ.

Φρόντισε, λοιπόν, ἄνθρωπε, νὰ ζῆς σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, καὶ κανεὶς ποτὲ δὲν θὰ σὲ νικήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἂν φαίνεσαι ὅτι εἶσαι πιὸ ἀδύνατος ἀπὸ ὄλους, θὰ εἶσαι ὁ

κατὰ ψυχὴν ἀρειῆς, καὶ ἀπάντων δυνατώτερος ἦ, εὐχείρωτος
 ἔσῃ τοῖς ἐπιβουλεύουσιν ἅπασιν. Καὶ τοῦτο ἔδειξε μὲν τὰ εἰ-
 ρημένα παραδείγματα· εἰ δὲ θούλει καὶ δι' ἔργων σε διδά-
 ξαι πειράσομαι τῶν δικαίων τὸ ἀκαταγώνιστον καὶ τῶν ἀ-
 5 μαρτωλῶν τὸ εὐχείρωτον.

Ἄκουσον γοῦν πῶς τὰ ἀμφοτέρωτα ταῦτα ὁ προφήτης ἠνί-
 ξαιτο· «Οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως», φησί, «ἀλλ' ἢ ὅ-
 σει χνοῦς, ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς». *Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ταῖς τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς πρόκειται*
 10 *ραδίως ἀναρριπιζόμενος, οὕτω δὴ καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς ὑπὸ παν-*
τὸς πειρασμοῦ περιτρέπεται. Ὅταν γὰρ αὐτὸς ἐαυτῷ πολε-
 μῆ, καὶ τὴν μάχην πανταχοῦ περιφέρῃ, ποία αὐτῷ σωτηρίας
 ἐλπίς οἴκοθεν προδεδομένῳ, καὶ διηνεκῆ πολέμιον περιάγον-
 τι τὸ συνειδός; Ἄλλ' οὐχ ὁ δίκαιος τοιοῦτος, ἀλλὰ ποταπός;

15 Ἄκουσον τοῦ αὐτοῦ προφήτου λέγοντος· «Οἱ πεποιδότες
 ἐπὶ Κύριον ὡς ὄρος Σιών». *Τί ποί' οὖν ἐστίν, ὡς ὄρος Σιών;*
«Οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα», φησί. Καὶ γὰρ ὅσα ἂν
προσενέγκῃς μηχανήματα, ὅσα ἂν ἀκοντίσης βέλη, ὄρος κα-
τασιτρέφαι βουλόμενος, ἐκείνου μὲν οὐδέποτε περιέχῃ· πῶς
 20 *γάρ; τὰ δὲ μηχανήματα διαλύσεις ἅπαντα, καὶ τὴν σεαυτοῦ*
καταλύσεις ἰσχύν. Τοιοῦτός ἐστι καὶ ὁ δίκαιος ὅσας ἂν δέ-
ξηται πληγὰς, αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἔπαθε δεινόν, τῶν δὲ ἐπι-
βουλεύοντων καταλύει τὴν δύναμιν, τῶν δὲ ἐπιβουλεύοντων
καταλύει τὴν δύναμιν, οὐκ ἀνθρώπων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ
 25 *δαιμόνων αὐτῶν.* Ἦκουσας γοῦν πολλάκις πόσα προσήγαγε
 μηχανήματα τῷ Ἰὼβ ὁ διάβολος, καὶ οὐ μόνον οὐ κατέσει-
 σεν ἐκεῖνο τὸ ὄρος, ἀλλὰ καὶ ἐκλυθεῖς ἀνεχώρησε, τῶν βε-
 λῶν αὐτοῦ κατακλασθέντων, καὶ τῶν μηχανημάτων γενομέ-
 νων ἀχρήστων ἀπὸ τῆς προσβολῆς ἐκείνης.

10. Ψαλμ. 1, 4.

11. Ψαλμ. 124, 1.

12. Αὐτόφθι.

δυνατώτερος ἀπὸ ὅλους· ὅπως πάλιν ἂν ἀμελήσης τὴν ψυχικὴν ἀρετὴν σου, ἀκόμα καὶ ἂν εἶσαι δυνατώτερος ἀπὸ ὅλους, θὰ νικηθῆς πολὺ εὐκόλα ἀπὸ ὅλους ὅσους σὲ ἐπιβουλεύονται. Καὶ τοῦτο τὰ ἀπέδειξαν τὰ παραδείγματα ποὺ ἐλέχθησαν· ἐὰν δὲ θέλης καὶ μὲ ἔργα θὰ προσπαθήσω νὰ σὲ διδάξω ὅτι οἱ δίκαιοι εἶναι ἀκατανίκητοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ εὐκολονίκητοι.

Ἔκουσε, λοιπόν, πῶς ὑπαινίσσεται καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὁ προφήτης· «δὲν εἶναι ἔτσι οἱ ἀσεβεῖς, δὲν εἶναι ἔτσι», λέγει, «ἀλλὰ εἶναι ὡσὰν τὸ χνουδι τοῦ ἀχύρου, ποὺ ρίπτει ὁ ἄνεμος μακρὰ ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς»¹⁰. Διότι ὅπως ἐκεῖνο εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀνέμων καὶ μετακινεῖται εὐκόλα, ἔτσι καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς ἀπὸ κάθε πειρασμὸν καταβάλλεται εὐκόλα. Διότι ὅταν αὐτὸς ὁ ἴδιος πολεμᾷ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ περιφέρει παντοῦ τὴν μάχην, ποίαν ἐλπίδα σωτηρίας ἠμπορεῖ νὰ ἔχη, ἀφοῦ προδίδεται μόνος του καὶ περιφέρει τὴν συνείδησίν του ὡς διαρκῆ ἐχθρόν; Ὁ δίκαιος ὅμως δὲν εἶναι τοιοῦτος, ἀλλὰ ποῖος εἶναι;

Ἔκουσε τὸν ἴδιον προφήτην ποὺ λέγει· «ὅσοι ἐλπίζουν καὶ ἔχουν πεποίθησιν εἰς τὸν Κύριον εἶναι ὅπως τὸ ὄρος Σιών»¹¹. Τί σημαίνει, ὅπως τὸ ὄρος Σιών; «Δὲν θὰ σαλευθῆ εἰς τὸν αἰῶνα»¹², λέγει. Διότι ὅσα μηχανήματα καὶ ἂν φέρης, ὅσα βέλη καὶ ἂν ἐξακοντίσης, θέλων νὰ καταστρέψης ἕνα ὄρος οὐδέποτε θὰ ἠμπορέσης νὰ τὸ νικήσης ἐκεῖνο· διότι πῶς εἶναι δυνατόν; τὰ μηχανήματα θὰ τὰ διαλύσης ὅλα καὶ τὴν δύναμίν σου θὰ δαπανήσης ἀσκόπως. Τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ δίκαιος· ὅσας πληγὰς καὶ ἂν δεχθῆ, αὐτὸς μὲν δὲν παθαίνει κανένα κακόν, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῶν ποὺ τὸν ἐπιβουλεύονται τὴν ἀχρηστεύει, καὶ ὄχι μόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν δαιμόνων. Πολλάκις ἤκουσες πόσα τεχνάσματα μετεχειρίσθη ὁ διάβολος ἐναντίον τοῦ Ἰώβ, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἔσεισεν ἐκεῖνο τὸ ὄρος, ἀλλὰ καὶ ἀνεχώρησεν ἐπειδὴ παρέλυσεν, διότι τὰ βέλη του ἔσπασαν, καὶ τὰ μηχανήματά του ἔγιναν ἄχρηστα ἀπὸ τὴν ἐπίθεσιν ἐκείνην.

3. Ταῦτα οὖν ἐπισιτάμενοι, τῆς ζωῆς ἐπιμελώμεθα τῆς ἡμετέρας, καὶ μήτε περὶ χρήματα σπουδάσωμεν τὰ ἀπολλύμενα, μήτε περὶ δόξαν τὴν σθεννυμένην, μήτε περὶ τὸ σῶμα τὸ γηράσκον, μήτε περὶ κάλλος τὸ μαραινόμενον, μήτε περὶ
 5 τρυφήν τὴν διαρρέουσαν, ἀλλὰ περὶ ψυχὴν ἅπασαν ἀναλώσωμεν τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ ταύτην παντὶ θεραπεύσωμεν τρόπῳ. Σώματα μὲν γὰρ θεραπεῦσαι νενοσηκότα οὐ παντὶ ράδιον, ψυχὴν δὲ ἀρρωστοῦσαν ἰάσασθαι ράδιον πᾶσι· καὶ ἡ μὲν τοῦ σώματος ἀρρωστία καὶ φαρμάκων δεῖται καὶ ἀργυρίου πρὸς
 10 θεραπείαν· ἡ δὲ τῆς ψυχῆς θεραπεία εὐωνος καὶ ἀδάπανος· καὶ τῆς μὲν σαρκὸς ἡ φύσις μετὰ πολλοῦ τοῦ πόνου τῶν ἐνοχλούντων ἀπαλλάττεται τραυμάτων· καὶ γὰρ σιδήριον ἐπαγαγεῖον ἀναγκαῖον πολλάκις, καὶ πικρὰ φάρμακα· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλ' ἀρκεῖ θελῆσαι καὶ βουλη-
 15 θῆναι μόνον, καὶ πάντα καιώρθωται.

Καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἔργον γέγονεν· ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ μὲν τῆς τοῦ σώματος ἀρρωστίας οὐ πολλὴ γένοιτ' ἂν ἡ βλάβη· κἄν γὰρ μὴ νοσήσωμεν, ἐπελθὼν ὁ θάνατος αὐτὸ φθερεῖ καὶ καταλύσει πάντως· τὸ δὲ πᾶν ἐν τῇ τῆς ψυχῆς
 20 ἡμῶν ὑγιείᾳ κεῖται, τοῦ πολλῶ χρησιμωτέρου καὶ ἀναγκαιοτέρου ραδίου ἐποίησε καὶ ἀδάπανον καὶ ἀνώδυνον τὴν θεραπείαν. Τίνα οὖν ἔξομεν ἀπολογία; ποίαν δὲ συγγνώμην, διὰ τὸν σώματος μὲν νοσοῦντος, ἔνθα καὶ ἀργύριόν ἐστι καταβαλεῖν, καὶ ἰατροὺς παρακαλέσαι, καὶ ὀδύνην ὑπομεῖναι πολλήν, το-
 25 σαύτην ποιῶμεθα πρόνοιαν, καὶ ταῦτα οὐ πολλῆς ἡμῖν τῆς βλάβης ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας γινομένης ἐκείνης· ψυχῆς δὲ καταφρονῶμεν, καὶ ταῦτα μήτε ἀργύριον καταβάλλειν μέλλοντες, μήτε ἑτέρους διενοχλεῖν, μήτε ὀδύνας ὑφίστασθαι, ἀλλὰ

3. Γνωρίζοντες λοιπὸν καλῶς αὐτά, ἃς φροντίζωμεν μὲ ἐπιμέλειαν διὰ τὴν ζωὴν μας καὶ οὔτε νὰ δεικνύωμεν πολὺ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ χρήματα ποὺ χάνονται, οὔτε διὰ τὴν δόξαν ἢ ὁποία σβήνει, οὔτε διὰ τὸ σῶμα ποὺ γηράσκει, οὔτε διὰ τὸ κάλλος ποὺ μαραίνεται, οὔτε διὰ τὴν καλοπέρασιν ποὺ παρέρχεται ὡς κάτι προσωρινόν, ἀλλὰ διὰ τὴν ψυχὴν ἃς ἐξαντλήσωμεν ὅλην μας τὴν προθυμίαν καὶ αὐτὴν μὲ κάθε τρόπον ἃς φροντίσωμεν. Τὰ μὲν σώματα ποὺ ἔχουν ἀσθενήσει δὲν εἶναι εὐκόλον εἰς τὸν καθένα νὰ τὰ θεραπεύσῃ, τὴν ψυχὴν ὅμως ποὺ ἀσθενεῖ εἶναι εὐκόλον εἰς τὸν καθένα νὰ τὴν θεραπεύσῃ· καὶ ἡ μὲν ἀσθένεια τοῦ σώματος χρειάζεται καὶ φάρμακα καὶ χρήματα διὰ νὰ θεραπευθῇ· ἡ θεραπεία ὅμως τῆς ψυχῆς εἶναι φθηνὴ καὶ χωρὶς ἔξοδα· καὶ τὸ μὲν σῶμα θεραπεύεται ἀπὸ τὰς πληγὰς ποὺ ἐνοχλοῦν μὲ πολλοὺς κόπους, καθ' ὅσον πολλακίς χρειάζεται νὰ μεταχειρισθῶμε ἐγχειρίδιον καὶ πικρὰ φάρμακα· εἰς τὴν ψυχὴν ὅμως δὲν χρειάζεται τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ εἶναι ἀρκετὸν τὸ νὰ θελήσῃ μόνον καὶ ὅλα κατορθώνονται.

Καὶ τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ· διότι ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ μεγάλη βλάβη, διότι ἀκόμα καὶ ἂν δὲν ἀρρωστήσωμεν, ὅταν θὰ ἔλθῃ ὁ θάνατος θὰ τὸ καταστρέψῃ καὶ θὰ τὸ καταλύσῃ ὅπωςδὴποτε· ἀπὸ τὴν ὑγείαν ὅμως τῆς ψυχῆς ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν, διὰ τοῦτο τὴν θεραπείαν αὐτῆς, ποὺ εἶναι πολὺ χρησιμωτέρα καὶ ἀναγκαιοτέρα, τὴν ἔκαμεν εὐκόλον, ἀνέξοδον καὶ ἀνώδυνον. Ποίαν λοιπὸν ἀπολογίαν θὰ ἔχωμεν; ποίαν δὲ συγγνώμην, ὅταν νοσῇ τὸ σῶμα ὁπότε χρειάζεται νὰ καταβάλωμεν καὶ χρήματα καὶ νὰ παρακαλέσωμεν καὶ ἰατρούς, καὶ νὰ ὑπομείνωμεν πολλοὺς πόνους, καὶ φροντίζωμεν τόσον πολὺ, ἂν καὶ ἡ βλάβη ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος δὲν εἶναι μεγάλη· προκειμένου δὲ περὶ τῆς ψυχῆς νὰ τὴν περιφρονοῦμεν, καὶ μάλιστα ὅταν δὲν πρόκειται νὰ πληρώσωμεν χρήματα, οὔτε νὰ ἐνοχλήσωμεν ἄλλους, οὔτε νὰ ὑποστῶμεν πόνους, ἀλλὰ χωρὶς νὰ χρησιμοποιήσουμεν τί-

χωρίς τούτων ἀπάντων διὰ τοῦ προελεῖσθαι καὶ βουλευθῆναι
μόνον, πᾶσαν αὐτῆς δυνάμενοι ποιήσασθαι τὴν διόρθωσιν, καὶ
ἀκριβῶς εἰδότες, ὡς εἰ μὴ τοῦτο ποιήσασθαι, τὴν ἐσχάτην
ὑποσιησόμεθα δίκην, καὶ τὰς ἀπαραιτήτους κολάσεις καὶ τι-
5 μωρίας;

Εἶπε γὰρ μοι, εἴ τις ὑπέσχετο παιδεῦσαί σε τέχνην ἰα-
τρικὴν ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ χωρὶς ἀργυρίου καὶ πόνου,
οὐκ ἂν εὐεργέτην ἐνόμισας; οὐκ ἂν κατεδέξω καὶ ποιῆσαι καὶ
παθεῖν ἅπαντα ἅπερ ἐκέλευσεν ὁ ταῦτα ἐπαγγειλάμενος; Ἴ-
10 δὸν νῦν ἔξεσι χωρὶς πόνων οὐχὶ σωμάτων, ἀλλὰ τῶν τῆς
ψυχῆς τραυμάτων τὰ φάρμακα εὐρεῖν, καὶ χωρὶς ὀδύνης τι-
νὸς εἰς ὑγίειαν αὐτὴν ἐπαναγαγεῖν. Μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν.
Ποία γὰρ ὀδύνη, εἶπέ μοι, ὀργὴν ἀφεῖναι τῷ λελυπηκότι;
Ἵδύνη μὲν οὖν ἐστὶ τὸ μνησικακεῖν, καὶ μὴ καταλλάττεσθαι.
15 Ποῖος πόνος εὐξασθαι καὶ αἰτῆσαι μυρία ἀγαθὰ παρὰ τοῦ
προθύμως διδόντος Θεοῦ; ποῖος πόνος μὴ κακῶς εἰπεῖν μη-
δένα; ποία δυσκολία ἀπαλλαγῆναι φθόνου καὶ βασκανίας;
ποῖος μόχθος ἀγαπᾶν τὸν πλησίον; ποία ταλαιπωρία μὴ φθέγ-
γεσθαι αἰσχροῦ ῥήματα, μηδὲ λοιδορεῖσθαι, μηδὲ ὑβρίζειν;
20 ποῖος κάματος μὴ ὀμνύναι;

Πάλιν γὰρ ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἤξω παραίνεσιν. Πόνος μὲν
οὖν μέγιστος τὸ ὀμόσαι. Πολλάκις γοῦν ὑπὸ θυμοῦ καὶ ὀρ-
γῆς κατεχόμενοι διωμοσάμεθα, μηδέποτε διαλλάττεσθαι τοῖς
λελυπηκόσιν εἶτα τῆς ὀργῆς σβεσθείσης, καὶ τοῦ θυμοῦ χα-
25 λαοθέντος, βουλευθέντες καταλλαγῆναι, καὶ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης
κατεχόμενοι τῶν ὅρκων, ἠλγήσαμεν ὥσπερ τινὶ παγίδι κατε-
χόμενοι, καὶ δεσμοῖς ἀλύτοις συνδεδεμένοι. Ὅπερ καὶ ὁ διά-
βολος εἰδώς, καὶ ἀκριβῶς ἐπιστάμενος ὅτι πῦρ ἐστὶν ὁ θυ-
μός, καὶ ραδίως σβέννυται, καὶ τοῦ θυμοῦ σβεσθέντος, κατα-
30 λαγὴ γίνεται καὶ φιλία, βουλόμενος τὸ πῦρ τοῦτο μένειν ἄ-
σβεστον, ὅρκῳ πολλάκις ἡμᾶς κατέδησεν, ἵνα, κἂν ἡ ὀργὴ
λήξῃ, ἡ ἀνάγκη τοῦ ὅρκου μένουσα διατηρῇ τὴν πυρὰν ἐν

ποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ μόνον μὲ τὴν θέλησιν, νὰ κάμωμεν τελείαν διόρθωσιν, καὶ νὰ γνωρίζωμεν καλῶς ὅτι ἐὰν δὲν κάμωμεν τοῦτο θὰ ὑποσιῶμεν τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν, καὶ τὰς συνεπαγομένας τιμωρίας;

Διότι, λέγε μου, ἐὰν κάποιος σοῦ ὑπέσχετο νὰ σὲ μάθῃ ἰατρικὴν τέχνην ἐντὸς συνόμου χρονικοῦ διαστήματος, χωρὶς νὰ καταβάλλῃς χρήματα καὶ πόνον, δὲν θὰ τὸν ἔθεωροῦσες αὐτὸν εὐεργέτην; Δὲν θὰ ἐδεχόσουν εὐχαρίστως νὰ κάμῃς καὶ νὰ ὑποστῆς ὅλα ὅσα θὰ σὲ διέτασεν ἐκεῖνος πού σοῦ ὑπεσχέθη αὐτά; Ἴδου λοιπὸν τώρα σοῦ εἶναι δυνατὸν χωρὶς κόπον νὰ εὕρῃς φάρμακα ὅχι πού θεραπεύουν τὰ σώματα, ἀλλὰ τὰς ψυχάς, καὶ χωρὶς κανένα πόνον νὰ ἐπαναφέρῃς αὐτὴν εἰς τὴν υἰεΐαν. Ἄς μὴ ἀμελῶμεν λοιπόν. Διότι ποῖος πόνος, εἶπέ μου, εἶναι νὰ ἀφήσωμεν τὴν ὀργὴν πού ἔχομεν ἐναντίον ἐκείνου πού μᾶς ἐλύπησε; Πόνος προέρχεται ἀπὸ τὴν μνησικακίαν καὶ ἀπὸ τὸ νὰ μὴ συμφιλιωνώμεθα. Ποῖος κόπος εἶναι τὸ νὰ προσευχηθῆς καὶ νὰ ζητήσῃς ἀναρίθμητα ἀγαθὰ ἀπὸ τὸν Θεόν; Ποῖος κόπος εἶναι τὸ νὰ μὴ κακολογήσῃς κανένα; Ποία δυσκολία ὑπάρχει ἀπὸ τὸ νὰ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ τὴν βασκανίαν; Ποῖος μόχθος εἶναι τὸ νὰ ἀγαπᾷς τὸν πλησίον; Ποία ταλαιπωρία εἶναι τὸ νὰ μὴ ἐκφέρῃς αἰσχρὰ λόγια, νὰ μὴ περιφρονῆς καὶ νὰ μὴ ὑβρίζῃς; Ποία κούρασις εἶναι τὸ νὰ μὴ ὀρκίζεσαι;

Διότι πάλιν θὰ ἔλθω εἰς τὴν ἰδίαν συμβουλήν. Μέγιστος κόπος εἶναι τὸ νὰ ὀρκιζώμεθα. Πολλάκις λοιπὸν κατεχόμεθα ἀπὸ θυμὸν καὶ ὀργὴν καὶ ὠρκίσθημεν καὶ δὲν συμφιλιωνώμεθα μὲ ἐκείνους πού μᾶς ἐλύπησαν, ἔπειτα ὅμως ὅταν ἐπέρασε ἡ ὀργὴ μας καὶ ὁ θυμὸς μας καὶ ἠθελήσαμεν νὰ συμφιλιωθῶμεν, ἐπειδὴ μᾶς ἐδέσμευσεν ὁ ὄρκος, ἐλυπήθημεν πολὺ, ὡσὰν νὰ ἐπέσαμεν εἰς παγίδα καὶ ἐδέθημεν μὲ δεσμὰ ἄλυτα. Τοῦτο τὸ γνωρίζει καλῶς ὁ διάβολος, ὅτι δηλαδὴ ὁ θυμὸς εἶναι φωτιὰ καὶ εὐκόλα σβήνεται καὶ ὅτι ὅταν σβήσῃ ἐπέρχεται συμφιλίωσις καὶ φιλία, πολλάκις μᾶς ἔδεσε μὲ ὄρκον, ἐπειδὴ θέλει νὰ παραμείνῃ ἄσβεστη ἡ φωτιὰ αὐ-

ἡμῖν, καὶ δυοῖν θάτερον γένηται, ἢ καταλλαγέντες ἐπιορκήσωμεν, ἢ μὴ καταλλαγέντες τοῖς τῆς μνησικακίας ἐπιτιμίοις ὑπευθύνους ἑαυτοὺς κατασιήσωμεν.

4. Ταῦτα οὖν εἰδότες φύγωμεν τοὺς ὄρκους, καὶ μελε-
 5 τάτω τὸ στόμα ἡμῶν λέγειν συνεχῶς, «Πίστευσον». καὶ ἔ-
 σται τοῦτο πάσης εὐλαθείας ὑπόθεσις ἡμῖν. Γλῶττια γὰρ παι-
 δευθεῖσα τοῦτο λέγειν τὸ ἐν ῥῆμα, αἰσχύνεται καὶ ἐρυθριᾷ ῥή-
 ματα ἐξενεγκεῖν αἰσχροῦ καὶ ἄτοπα· κἂν ἀπὸ συνηθείας προα-
 χθῆ ποιε, πολλοὺς ἔχουσα τοὺς κατηγόρους ἀνασιτήσεται.
 10 Ὅταν γάρ τις ἴδῃ τὸν μὴ ὁμνύοντα αἰσχροῦ φθεγγόμενον, ἐπεμ-
 θήσεται ραδίως αὐτῷ καὶ καταγελάσεται, καὶ κωμωδῶν ἐρεῖ·
 σὺ δὲ τὸ πίστευσον ἐπὶ πᾶσι λέγων, οὐκ ἀνέχῃ ὄρκον προσέσθαι,
 καὶ ῥήμασιν αἰσχροῖς καταισχύνεις σοῦ τὴν γλῶττιαν; Ὡστε
 καὶ ἄκοντες, ὑπὸ τῶν παρόντων συνελαυνόμενοι, πρὸς εὐλά-
 15 θειαν ἐπανήξομεν.

Τί οὖν ἐὰν ἀνάγκη, φησὶν, ὁμόσαι; Ὅπου νόμου παρά-
 θασίς ἐστίν, οὐκ ἔστιν ἀνάγκη. Καὶ δυνατὸν, φησί, καθόλου
 μὴ ὁμνύναι; Τί λέγεις; Ὁ Θεὸς ἐκέλευσε, καὶ τολμᾶς ἐ-
 ρωτηῆσαι εἰ δυνατὸν φυλάξαι τὸν νόμον; Ἀδύνατον μὲν οὖν
 20 τὸ μὴ φυλάξαι· καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν παρόντων ὑμᾶς πείσαι
 βούλομαι, ὅτι οὐ τὸ μὴ ὁμνύναι, ἀλλὰ τὸ ὁμνύναι ἀδύνατον.
 Ἴδου γοῦν χρυσίον ἐκελεύσθησαν εἰσενεγκεῖν οἱ τὴν πόλιν
 οἰκοῦντες, δοκοῦν τὴν τῶν πολλῶν ὑπερβαίνειν δύναμιν, καὶ
 τὸ πλεόν εἰσενήνεκται, καὶ τῶν ἀπαιτούντων ἐστὶν ἀκοῦσαι
 25 λεγόντων, τί μέλλεις ἄνθρωπε; Τί δὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας

τή, ὥστε, καὶ ἂν παύσῃ ἡ ὀργή, ὁ ὄρκος ποῦ μένει λόγῳ τῆς δεσμεύσεως διατηρεῖ τὴν φωτιὰν ἐντός μας, καὶ ἓνα ἐκ τῶν δύο κακῶν γίνεται ἢ θὰ συμφιλιωθοῦμεν καὶ θὰ εἴμεθα ἐπίορκοι ἢ δὲν θὰ συμφιλιωθοῦμεν ὁπότε θὰ ὑποστῶμεν τὰς ποινὰς ποῦ ἐπισύρει ἡ μνησικακία.

4. Αὐτὰ λοιπὸν γνωρίζοντες ἅς ἀποφεύγωμεν τοὺς ὄρκους καὶ τὸ στόμα μας ἅς συνηθίσῃ νὰ λέγῃ συνεχῶς «πίστευσον», καὶ τοῦτο θὰ εἶναι ἀφορμὴ εἰς ἡμᾶς κάθε καλῆς πράξεως. Διότι ἡ γλῶσσα ποῦ θὰ μάθῃ νὰ λέγῃ αὐτὴν τὴν μίαν λέξιν ἐντρέπεται καὶ κοκκινίζει νὰ εἰπῇ αἰσχρὰ καὶ ἄτοπα λόγια· καὶ ἂν, λόγῳ τῆς συνηθείας ποῦ εἶχε πέσει κάποτε εἰς αὐτὸ τὸ παράπτωμα, θὰ σταματήσῃ, διότι θὰ ἔχη πολλοὺς τοὺς κατηγοροῦς. Διότι ὅταν κάποιος ἰδῇ αὐτὸν ποῦ δὲν ὀρκίζεται νὰ λέγῃ αἰσχρὰ λόγια θὰ ἐπέμβῃ μὲ μεγάλην εὐκολίαν καὶ θὰ γελάσῃ εἰς βάρος του καὶ περιπαικτικῶς θὰ τοῦ εἰπῇ· σὺ ποῦ λέγεις εἰς ὄλους τὸ πιστεύσον καὶ δὲν ἀνέχεσαι νὰ ἐκστομίσης ὄρκον, ὅμως μὲ τὰ αἰσχρὰ λόγια ἀτιμάζεις τὴν γλῶσσαν σου; Ὡστε καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν μας θὰ ἀναγκασθῶμεν ἀπὸ τοὺς παρόντας νὰ συνέλθωμεν καὶ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐλαβείας.

Ἐὰν ὅμως ὑπάρχῃ ἀνάγκη νὰ ὀρκισθῶμεν, τί θὰ κάμωμεν; Ὅπου ὑπάρχει παράβασις νόμου δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη. Καὶ εἶναι δυνατόν, λέγει, νὰ μὴ ὀρκισθῆς καθόλου; Τί λέγεις; Ὁ Θεὸς διέταξε νὰ μὴ ὀρκίζεσαι καὶ τολμᾶς νὰ ἐρωτήσης ἔὰν εἶναι δυνατόν νὰ φυλάξῃς τὸν νόμον; Ἀδύνατον εἶναι τὸ νὰ μὴ τὸν φυλάξῃς· καὶ τοῦτο θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς ἀποδείξω, ὅτι δηλαδὴ ὄχι τὸ νὰ μὴ ὀρκίζεσαι, ἀλλὰ τὸ νὰ ὀρκίζεσαι εἶναι ἀδύνατον. Ἴδου λοιπὸν διετάχθησαν νὰ καταβάλουν χρηματικὴν εἰσφορὰν οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, ἡ ὁποία φαίνεται εἰς τοὺς πολλοὺς ὅτι ὑπερβαίνει τὴν δυνατότητά των, καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἔχει καταβληθῆ, καὶ ἀκούεις νὰ λέγουν αὐτοὶ ποῦ τὴν εἰσπράττουν, διατί ἀργεῖς νὰ πληρώσης, ἄνθρωπε; Διατί ἀναβάλλεις τοῦτο κάθε ἡμέραν; Μήπως εἶναι δυνατόν νὰ τὴν ἀποφύγῃς αὐτήν; Εἶναι

ἀναβάλλη ἡμᾶς; Μὴ γὰρ δυνατὸν ἐκφυγεῖν. Βασιλέως νόμος ἐστὶ μελλήσεως οὐκ ἀνεχόμενος. Τί λέγεις, εἶπέ μοι; Βασιλεὺς ἐκέλευσε χρήματα εἰσενεγκεῖν, καὶ ἀδύνατον μὴ εἰσενεγκεῖν ὁ Θεὸς ἐκέλευσεν φεύγειν τοὺς ὄρκους, καὶ λέ-
5 γεις ὅτι ἀδύνατον φεύγειν τοὺς ὄρκους;

“Ἐκτιν ἔχω ταύτην ἡμέραν περὶ ταύτης ὑμῖν παραινῶν τῆς ἐντολῆς· λοιπὸν ὑμῖν συντάξασθαι θούλωμαι ὡς ἀφιστάμενος, ἵνα ἀσφαλίζησθε. Οὐκ ἔτι ἀπολογία τις ὑμῖν ἔσται, οὐδὲ συγγνώμη· μάλιστα μὲν γὰρ εἰ καὶ μηδὲν εἴρητο, παρ’
10 ὑμῶν αὐτῶν ἔδει διορθωθῆναι τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ποικίλον ἐστίν, οὐδὲ πολλῆς δεόμενον κατασκευῆς. “Οτιαν δὲ καὶ τισαύτης ἦτε παραινέσεως καὶ συμβουλῆς ἀπολελανκότες, τίνα ἀπολογία εἰπεῖν ἔξετε ἐγκαλούμενοι, καὶ ἐπὶ τοῦ θήματος ἐσιῶ-
15 τες τοῦ φοβεροῦ, καὶ εὐθύνας ἀπαιτούμενοι τῆς παρανομίας ταύτης; Οὐκ ἔστιν οὐδεμίαν εἰπεῖν ἀπολογία, ἀλλ’ ἀνάγκη ἢ κατορθώσαντας ἀπελθεῖν, ἢ μὴ κατορθώσαντας κολάζεσθαι, καὶ τὴν ἐσχάτην ὑπομένειν δίκην.

Ταῦτα οὖν ἐννοήσαντες ἅπαντα, καὶ μετὰ πολλῆς ἐντιεῦθεν ἀναχωρήσαντες τῆς φροντίδος ἀλλήλους παρακελεύεσθε
25 τὰ ἐν τισαύταις ἡμέραις εἰρημένα μετὰ πάσης τηρῆσαι τῆς φυλακῆς ἐπὶ τῆς διανοίας τῆς ὑμετέρας, ἵνα καὶ ἡμῶν σιγῶντων ἀλλήλους παιδεύοντες, οἰκοδομοῦντες, παρακαλοῦντες, πολλὴν ἐπιδείξησθε τὴν ἐπίδοσιν, καὶ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας ἐκπληρώσαντες νόμους, ἀπολαύσητε τῶν αἰωνίων σι-
25 γάνων, ὧν γένοιο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι’ οὗ καὶ μεθ’ οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

νόμος βασιλικὸς καὶ δὲν ἐπιδέχεται ἀναβολήν. Τί λέγεις, εἶπέ μου; Ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ πληρώσωμεν χρήματα καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ τὰ καταβάλωμεν· ὁ Θεὸς διέταξε νὰ ἀποφεύγωμεν τοὺς ὄρκους, καὶ λέγεις ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ τοὺς ἀποφεύγωμεν;

Ἐπὶ ἕξ ἡμέρας σᾶς δίδω αὐτὴν τὴν συμβουλήν· λοιπὸν θέλω τώρα πού θὰ χωρισθῶμεν νὰ σᾶς δώσω τὰς τελευταίας συμβουλάς διὰ νὰ εἴσθε ἀσφαλεῖς. Δὲν θὰ ὑπάρχη διὰ σᾶς καμμία ἀπολογία καὶ συγχώρησις· ἀκόμα καὶ ἂν δὲν σᾶς εἶχον εἶπει τίποτε, μόνοι σας ἔπρεπε νὰ εἶχατε διορθώσει τοῦτο τὸ ἀμάρτημα· διότι οὔτε πολὺπλοκὸν εἶναι, οὔτε πολλὴν προσπάθειαν ἀπαιτεῖ. Ὅταν μάλιστα ἔχετε εὐτυχήσει νὰ ἀκούσετε τόσας παραινέσεις καὶ τόσας συμβουλάς, ποίαν ἀπολογίαν θὰ ἔχετε νὰ εἰπῆτε ὅταν θὰ κατηγορηθῆτε, καὶ θὰ σταθῆτε ἐμπρὸς εἰς τὸ φοβερὸν βῆμα καὶ θὰ σᾶς ζητηθοῦν εὐθῦναι διὰ τὴν παρανομίαν αὐτὴν; Δὲν θὰ ἠμπορέσετε νὰ εὔρετε καμμίαν ἀπολογίαν, καὶ δι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη ἢ νὰ φύγετε ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸν ἀφοῦ θὰ ἔχετε ἐπιτύχει τοῦτο ἢ ἂν δὲν τὸ ἔχετε ἐπιτύχει νὰ τιμωρηθῆτε καὶ νὰ ὑποστῆτε τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν.

Αὐτὰ λοιπὸν ἀφοῦ τὰ κατανοήσετε ὅλα καλῶς καὶ ἀναχωρήσετε ἀπὸ ἐδῶ μὲ πολλὴν προθυμίαν νὰ παρακινῆτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μὲ αὐτὰ πού εἶπομεν τόσας ἡμέρας, νὰ διατηρήσετε καλὰ εἰς τὸ μυαλό σας, ὥστε καὶ ὅταν ἀκόμα ἡμεῖς σιωπῶμεν νὰ διαπαιδαγωγῆ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, οἰκοδομοῦντες, προτρέποντες, νὰ ἐπιδείξετε πολλὴν πρόοδον καὶ ἔτσι ἀφοῦ φυλάξετε καὶ τὰς ὑπολοίπους ἐντολάς, θὰ ἀπολαύσετε τοὺς αἰωνίους στεφάνους, τοὺς ὁποίους εἶθε ὅλοι νὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἃς εἶναι ἡ δόξα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΝΑΤΗ

ΕΠΑΙΝΟΣ ΤΩΝ ΚΑΤΩΡΘΩΚΟΤΩΝ ΤΟ ΜΗ ΟΜΝΕΙΝ

καὶ ὅτι οὐκ ὀφείλει τις διακρίνεσθαι μετὰ ἐστίαισιν ἀκροᾶσθαι θείων λογίων ἐν ἐκκλησίᾳ· καὶ διὰ τί μετὰ χρόνον πολὺν ἐδόθησαν αἱ ἁγίαι Γραφαί· καὶ εἰς τό, «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ»· καὶ φυσιολογία κόσμου, καὶ πρὸς τῷ τέλει, περὶ τοῦ μὴ ὀμνύειν.

5
10
15
20
25

1. Καὶ πρόην πρὸς ὑμᾶς, καὶ νῦν πρὸς ὑμᾶς λέγω· εἶθε δὲ καὶ ἀεὶ μεθ' ὑμῶν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀεὶ μεθ' ὑμῶν, εἰ καὶ μὴ σῶματος παρουσίᾳ, ἀλλ' ἀγάπης δυνάμει. Οὐδὲ γὰρ ἕτερός μοι θίος τίς ἐστίν, ἀλλ' ἢ ὑμεῖς, καὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἢ φροντίς. Ὡσπερ γὰρ ὁ γεωργὸς οὐδὲν ἕτερον μεριμνᾷ, ἀλλ' ἢ τὰ σπέρματα καὶ τὰ λήϊα, καὶ ὁ κυβερνήτης τὰ κύματα καὶ τοὺς λιμένας· οὕτω καὶ ὁ λέγων τοὺς ἀκούοντας, καὶ τὴν ἐκείνων προκοπὴν, καθάπερ καὶ ἐγὼ νῦν. Διὸ καὶ πάντας ὑμᾶς ἐπὶ τῆς διανοίας περιφέρω τῆς ἐμαντιοῦ, οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ οἴκοι. Εἰ γὰρ καὶ πολὺς ὁ δῆμος, καὶ βραχὺ τῆς ἐμῆς καρδίας τὸ μέτρον, ἀλλ' εὐρεῖα ἢ ἀγάπη, καὶ οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν· τὸ δὲ ἐξῆς οὐκ ἔτι λοιπὸν ἐρῶ· οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς στενοχωρούμεθα παρ' ὑμῖν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐγνων πολλῶν ἀπαγγειλάντων ὅτι τὸ ἐπιταχθὲν ἐποιήσαμεν νόμους ἀλλήλοις θέντες, καὶ καταδικὰς ὀρίσαντες τοῖς ὀμνύουσι, καὶ τιμωρίας ἐπαγαγόντες τοῖς τὸν νόμον παραβαίνουσι, τιμωρίαν τὴν ὑμῖν πρόεπουσαν, ὅπερ μεγίστης ἀγάπης τεκμήριον.

1. Ψαλμ. 18, 2.

2. Πρὸβλ. Β' Κορ. 6, 12.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΝΑΤΗ

ΕΠΑΙΝΟΣ ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΕΠΕΤΤΧΟΝ

να μὴ ὀρκίζονται· καὶ περὶ τοῦ ὅτι δὲν πρέπει νὰ διστάζῃ κανεὶς μετὰ τὸ φαγητὸν νὰ ἀκούῃ τὸν θεῖον λόγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν· καὶ διατί ἔπειτα ἀπὸ πολὺν χρόνον ἐδόθησαν αἱ ἅγιοι Γραφαί· καὶ εἰς τὸ «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ»¹· καὶ φυσιολογία τοῦ κόσμου καὶ τέλος περὶ τοῦ νὰ μὴ ὀρκίζομεθα.

1. Καὶ προηγουμένως πρὸς σᾶς ὠμίλησα καὶ τώρα πρὸς σᾶς ὀμιλῶ· εἶθε δὲ καὶ πάντοτε μαζί σας νὰ ἤμουν, μᾶλλον δὲ καὶ πάντοτε μαζί σας νὰ εἶμαι, ἂν καὶ ὄχι σωματικῶς, ἀλλὰ διὰ τῆς δυνάμεως τῆς ἀγάπης. Διότι δὲν ζῶ δι' ἄλλον σκοπὸν παρὰ δι' ἐσᾶς καὶ διὰ νὰ φροντίζω τὴν ἰδικὴν σας σωτηρίαν. Διότι ὅπως ὁ γεωργὸς δὲν φροντίζει δι' οὐδὲν ἄλλο, παρὰ μόνον διὰ τοὺς σπόρους καὶ τὰ σπαρτά, καὶ ὁ κυβερνήτης προσέχει τὰ κύματα καὶ τοὺς λιμένας, ἔτσι καὶ ὁ ὀμιλῶν φροντίζει διὰ τοὺς ἀκροατάς του καὶ διὰ τὴν προκοπὴν ἐκείνων, ὅπως τώρα καὶ ἐγώ. Διὰ τοῦτο καὶ ὅλους σας σᾶς ἐνθυμοῦμαι καὶ ὄχι μόνον ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ὅταν εὐρίσκωμαι εἰς τὸ σπίτι. Διότι ἂν καὶ εἶναι πολὺς ὁ λαὸς καὶ μικρὸς ὁ χῶρος τῆς καρδίας μου ὅμως ἡ ἀγάπη μου εἶναι εὐρεῖα καὶ δὲν στενοχωρεῖσθε ὅταν εἰσθε μέσα μου²· τὴν συνέχειαν δὲ τοῦ ρητοῦ δὲν θὰ ἀναφέρω, διότι οὔτε ἐγὼ στενοχωροῦμαι ἀπὸ σᾶς. Ἐκτὸς φαίνεται τοῦτο; Ἐντελήφθην πολλοὺς πού μοῦ εἶπον ὅτι ἐκάμαμεν ἐκεῖνο πού μᾶς εἶχες παραγγεῖλει, ἐθέσαμεν μεταξύ μας νόμους καὶ καθωρίσαμεν εἰς αὐτοὺς πού ὀρκίζονται ποινὰς καὶ ἐπεβάλαμεν τιμωρίαν εἰς τοὺς παραβαίνοντας τοὺς νόμους, τιμωρίαν πού ἀρμόζει εἰς ἐσᾶς, πρᾶγμα πού εἶναι ἀπόδειξις μεγίστης ἀγάπης.

Οὐδὲ γὰρ αἰσχύνομαι πολυπραγμονῶν ταῦτα, ἐπειδὴ μη περιεργίας ἐστίν, ἀλλὰ κηδεμονίας αὕτη ἢ φιλοπραγμοσύνη. Εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν ὄνειδος τῷ ἰατρῷ πυνθάνεσθαι περὶ τοῦ κάμνοντος, οὐδὲ ἡμῖν ἔγκλημα περὶ τῆς ὑμετέρας ἐξειτάζειν
 5 σωτηρίας αἰεὶ· οὕτω γὰρ μαθόντες τί μὲν ὑμῖν ἀπήρτισται, τί δὲ ἐλλέλειπται, μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπισιτήμης τὰ λοιπὰ ἐπιθήσομεν φάρμακα.

Ἔγνωμεν τοίνυν ταῦτα περιεργασάμενοι, καὶ ἠὲ χαριστήσαμεν τῷ Θεῷ, ὅτι οὐκ εἰς πέτρας ἐσπείραμεν, οὐδὲ εἰς ἀ-
 10 κάνθας κατεβάλομεν τὰ σπέρματα, οὐδὲ πολλοῦ χρόνου καὶ πολλῆς ἐδεήθημεν ἀναβολῆς, ὥστε θερίσαι τὰ λήϊα. Διὰ ταῦτα ὑμᾶς ἐπὶ τῆς καρδίας ἔχω συνεχῶς τῆς ἐμαντοῦ, διὰ ταῦτα οὐκ αἰσθάνομαι τοῦ πόνου τῆς διδασκαλίας, τῷ τῆς ἀκροάσεως κουφιζόμενος κέρδει. Ἰκανὸς γὰρ ἡμᾶς οὕτως ὁ
 15 μισθὸς ἀνακιθήσασθαι, καὶ πιερῶσαι, καὶ μεταρσίους ποιῆσαι, καὶ πεῖσαι πάντα ὑπὲρ ὑμῶν ὑπομένειν πόνον. Ἐπεὶ οὖν πολλὴν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμεῖς ἐπεδείξασθε, φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς τὸ χρέος καταβάλλωμεν τὸ λοιπόν, ὅπερ ὑπεσχόμεθα πρόην· καίτοι γε οὐχ ὄρῳ παρόντας ἅπαντας, τοὺς ἠνίκα ἐποιούμην
 20 τὴν ὑπόσχεσιν παραγενομένους ἐνταῦθα.

Τί ποιε ἄρα τὸ αἴτιον; Τί τῆς ἡμετέρας τραπέζης αὐτοὺς ἀπεσόβησεν; Ὁ τραπέζης, ὡς ἔοικε, μετασχὼν αἰσθητῆς, ἐνόμισεν ἀνάξιον εἶναι μετὰ τροφήν αἰσθητὴν ἐπὶ θείων λο-
 γίων ἀκρόασιν ἐλθεῖν· ἀλλ' οὐδὲ δικαίως τοῦτο νομίζουσιν. Οὐ-
 25 δὲ γὰρ ἄν, εἰ τοῦτο ἦν ἄτοπον, τοὺς μακροὺς καὶ πολλοὺς ἀνήλωσεν ὁ Χριστὸς λόγους μετὰ τὸ δεῖπνον ἐκεῖνο τὸ μουσικόν· οὐκ ἄν, εἰ τοῦτο ἀπρεπὲς ἦν, ἐσιτάσας πολλάκις τὸ πλῆθος ἐπὶ τῆς ἐρήμου, καὶ λόγων αὐτοῖς μετέδωκεν ἄν μετὰ τὴν τρα-

Διότι δὲν τὸ θεωρῶ ἐντροπὴν νὰ ἐξετάζω μὲ ἐπιμονὴν τὰ πράγματα αὐτά, ἐπειδὴ δὲν προέρχεται ἀπὸ περιέργειαν, ἀλλὰ ἀπὸ ἐνδιαφέρον αὐτὴ ἢ ἀνάμειξις μου εἰς τὰς ὑποθέσεις σας. Διότι ἐὰν δὲν εἶναι ἐντροπὴ εἰς τὸν ἰατρὸν νὰ μάθῃ περὶ τοῦ ἀρρώστου οὔτε εἰς ἡμᾶς εἶναι παράπτωμα μεγάλο νὰ ζητοῦμεν πάντοτε πληροφορίας διὰ τὴν σωτηρίαν σας· διότι ἔτσι ἀφοῦ μάθετε τί ἔχετε ἐπιτύχει καὶ τί σᾶς ὑπολείπεται, μὲ τὴν προσήκουσαν φροντίδα θὰ ἐπιθέσωμεν τὰ ὑπόλοιπα φάρμακα.

Ἐμάθομεν λοιπὸν αὐτὰ ἀπὸ τὴν προσεκτικὴν ἔρευναν καὶ ηὐχαριστήσαμεν τὸν Θεόν, διότι δὲν ἐσπείραμεν εἰς πετρῶδες ἔδαφος, οὔτε ἐρρίψαμεν τὸν σπóρον μέσα εἰς τὰ ἀγκάθια, οὔτε ἐχρειάσθη νὰ περάσῃ πολὺς καιρὸς καὶ νὰ ἀναμένωμεν ἐπὶ μακρόν, διὰ νὰ θερίσωμεν τὰ στάχυα. Διὰ τοῦτο σᾶς ἔχω συνεχῶς μέσα εἰς τὴν καρδίαν μου, διὰ τοῦτο δὲν αἰσθάνομαι τὸν κόπον τῆς διδασκαλίας, ἀνακουφιζόμενος ἀπὸ τὸ κέρδος ποὺ ἀποκομίζουν οἱ ἀκροαταί μου. Διότι ἢ ἱκανοποίησις αὐτὴ εἶναι ἱκανὴ νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ἀποκτήσωμεν νέας δυνάμεις, νὰ μᾶς ἀναπτερώσῃ, νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ἀνέβωμεν εἰς ὑψηλὰ πνευματικὰ πεδία καὶ νὰ μᾶς πείσῃ νὰ ὑπομείνωμεν διὰ σᾶς κάθε κόπον. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐφανήκατε εὐγνώμονες καὶ συνεπεῖς, ἐμπρὸς λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἄς καταβάλωμεν τὸ ὑπόλοιπον χρέος, τὸ ὁποῖον σᾶς ὑπεσχέθημεν προηγουμένως, ἂν καὶ δὲν βλέπω βέβαια παρόντας ὄλους ἐκείνους ὅταν ἔδωσα τὴν ὑπόσχεσιν τῆς πληρωμῆς.

Ποία ἄρα γε νὰ εἶναι ἡ αἰτία; Τί τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν τράπεζάν μας; Ἐκεῖνος, ποὺ ἔλαβε μέρος εἰς αἰσθητὴν ὑλικὴν τροφήν νὰ ἔλθῃ νὰ ἀκούσῃ τὸν θεῖον λόγον· ὅμως δὲν ἔχουν δίκαιον ὅσοι ἔχουν τοιαύτην ἀντίληψιν. Ἐὰν τοῦτο ἦτο ἀνάρμοστον, οὔτε ὁ Χριστὸς θὰ ἔλεγε τοὺς πολλοὺς καὶ μακροὺς ἐκείνους λόγους μετὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον, οὔτε, ἂν τοῦτο ἦτο ἀπρεπές, θὰ ἐδίδασκε πολλὰς φορὰς τὰ πλήθη εἰς τὴν ἔρημον ἀφοῦ τοὺς ἔδωκε προηγουμένως νὰ φάγουν. Ἐὰν μάλιστα πρέπει νὰ εἴπωμεν καὶ κάτι

πεζαν. Εἰ γὰρ χρή τι καὶ θαυμασιὸν εἰπεῖν, τότε μὲν οὖν χρησιμωτάτη ἢ τῶν θείων λογίων ἀκρόασις.

“Οταν γὰρ ἦς σαιτὸν πεπεικῶς, ὅτι μετὰ τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν ἀνάγκη καὶ πρὸς σύναξιν ἀπαντιῆσαι, πάντως καὶ ἄκων
 5 πολλάκις ἐπιμελήσῃ τῆς σωφροσύνης, καὶ οὔτε εἰς μέθην, οὔτε εἰς ἀδηφαγίαν κατενεχθήσῃ ποτέ· ἢ γὰρ φρονίτις καὶ ἢ προσδοκία τῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀφίξεως παιδεύει μετὰ τῆς προσηκούσης εὐκοσμίας, καὶ τροφῆς καὶ ποιοῦ μεταλαμβάνειν, ἵνα μὴ εἰσελθὼν καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἀναμιχθεῖς, εἶτα ἀποπνέων
 10 οἴνου καὶ ἐρευγόμενος ἀτάκτως, καταγελασθῆς παρὰ τῶν παρόντων ἀπάντων. Ταῦτα οὐ πρὸς ὑμᾶς λέγω νῦν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας ὑμῶν, ἵνα δι’ ὑμῶν ταῦτα μάθωσιν. Οὐ γὰρ τὸ φαγεῖν κώλυμα ἀκροάσεως, ἀλλὰ τὸ ραθυμεῖν· οὐ δὲ κατὰ γνώσιν εἶναι νομίζων τὸ μὴ νησιεῦσαι καὶ ἕτερον προσί-
 15 θης ἔγκλημα πολλῶ μείζον καὶ χαλεπώτερον τὸ μὴ τῆς ἱεραῆς ταύτης μετασχεῖν τραπέζης, καὶ θρέψας σου τὸ σῶμα, κατατήκεις λιμῶ τὴν ψυχὴν, καὶ ποίαν ἔξεις ἀπολογία;

Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς νησιείας ἴσως ἔχεις σώματος ἀσθένειαν προβαλέσθαι, ἐπὶ δὲ ἀκροάσεως τί ἂν ἔχοις εἰπεῖν; Οὐ
 20 γὰρ δὴ σώματος ἀσθένεια κωλύει τῶν θείων λογίων μετασχεῖν. Εἰ μὲν γὰρ ἔλεγον, μηδεὶς ἠριστακῶς συμμιγέσθω, μηδεὶς φαγῶν ἀκροάσθω, εἶχες τινὰ συγγνώμην· νυνὶ δὲ ὅτιαν ἡμεῖς ἔλκωμεν, καὶ ἐπισπώμεθα, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καλῶμεν, ποίαν ἔξετε ἀπολογία ἀποπηδῶντες; Καὶ γὰρ ἀνεπιτήδειος
 25 ὁ ἀκροατὴς ἐκεῖνος ἂν γένοιτο, οὐχ ὁ φαγῶν καὶ πιῶν, ἀλλ’ ὁ μὴ προσέχων τοῖς λεγομένοις, ὁ χασμώμενος καὶ ἐκλελυμένος, καὶ τὸ μὲν σῶμα ἐνταῦθα ἔχων, τὴν δὲ διάνοιαν ἀλλαχοῦ πλανωμένην, οὗτος καὶ νησιεύῃ, πρὸς ἀκροασίαν ἐστὶν ἄχρηστος. Ὁ μὲν τοι διεγηγεργμένος καὶ νήφων καὶ συντεί-

πού θὰ φανῆ παράδοξον, τότε πρὸ πάντων εἶναι ὠφελιμωτάτη ἢ ἀκρόασις τῶν θείων λόγων.

Διότι ὅταν ἔχης πεισθῆ καὶ εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν χριστιανῶν, ἐξάπαντος καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς πολλάκις θὰ φανῆς ἐγκρατῆς καὶ δὲν θὰ καταλήξῃς οὔτε εἰς τὴν μέθην οὔτε εἰς τὴν πολυφαγίαν· διότι ἡ σκέψις καὶ ἀναμονὴ τῆς μεταβάσεως εἰς τὴν ἐκκλησίαν σὲ ἀναγκάζει νὰ τρώγῃς καὶ νὰ πίνῃς μὲ τὴν πρέπουσαν εὐκοσμίαν, διὰ νὰ μὴ, ὅταν εἰσέλθῃς καὶ ἀνακατευθῆς μὲ τοὺς ἀδελφούς, μυρίζῃς ἀπὸ κρασὶ καὶ ἔχῃς δυνατὰ ρεψίματα καὶ γελάσουν ὅλοι οἱ παρόντες εἰς βάρος σου. Αὐτὰ δὲν τὰ λέγω τώρα διὰ σᾶς, ἀλλὰ δι' αὐτοὺς πού ἀπουσιάζουν, διὰ νὰ τὰ μάθουν ἀπὸ σᾶς. Διότι δὲν εἶναι τὸ φαγητὸν κώλυμα εἰς τὴν ἀκρόασιν, ἀλλὰ ἡ ραθυμία· σὺ δὲ ἐπειδὴ θεωρεῖς ἀμάρτημα τὸ νὰ μὴ νηστεύσῃς, προσθέτεις καὶ ἄλλο ἔγκλημα πολὺ μεγαλύτερον καὶ χειρότερον ἀπὸ τὸ νὰ μὴ λάβῃς μέρος εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτὴν τράπεζαν καὶ ἐνῶ ἔθρεψες τὸ σῶμα λειώνεις ἀπὸ τὴν πείναν τὴν ψυχὴν, λοιπὸν ποίαν ἀπολογίαν θὰ ἔχῃς διὰ τὴν πράξιν σου;

Διότι διὰ μὲν τὴν νηστείαν ἴσως ἔχεις νὰ προβάλλῃς ὡς δικαιολογίαν ἀσθένειαν σωματικὴν, διὰ τὴν ἀκρόασιν ὅμως τί ἡμπορεῖς νὰ εἰπῆς; Διότι δὲν ἐμποδίζει ἡ ἀσθένεια τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἀκρόασιν τοῦ θείου λόγου. Διότι ἐὰν μὲν ἔλεγον, κανεῖς ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐγευματίσαν νὰ μὴ ἀναμιχθῆ μὲ τοὺς ἐδῶ, κανεῖς ἀφοῦ φάγῃ νὰ μὴ ἀκούῃ τὸν θεῖον λόγον, θὰ εἶχες κάποιαν συγγνώμην· τώρα ὅμως ὅταν ἡμεῖς σᾶς σύρωμεν, καὶ σᾶς πιέζομεν, καὶ σᾶς καλοῦμεν πρὸς ἡμᾶς, ποίαν ἀπολογίαν θὰ ἔχετε φεύγοντες μακρὰ; Διότι ἀκατάλληλος γίνεται ὁ ἀκροατῆς ἐκεῖνος ὅχι πού ἔφαγε καὶ ἔπιεν, ἀλλ' ἐκεῖνος πού δὲν προσέχει εἰς τὰ λεγόμενα, ἐκεῖνος πού χασμουριέται καὶ εἶναι ἀποχαυνωμένος καὶ μὲ τὸ μὲν σῶμα εἶναι ἐδῶ, μὲ τὴν διάνοιαν δὲ περιπλανᾶται ἀλλοῦ, αὐτὸς ἀκόμα καὶ ἂν νηστεύῃ, εἶναι ἄχρηστος πρὸς ἀκρόασιν. Αὐτὸς πού εἶναι ἄγρυπνος καὶ νηφάλιος καὶ ἔχει

νων αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, καὶ φαγῶν πεπιτωκῶς ἤ, πάντων ἐπιτηδειότατος ἀκροατῆς ἡμῖν γένοιτο.

Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν δικαστηρίων καὶ βουλευτηρίων εἰκότως ὁ νόμος οὗτος ἐκράτησεν· οὐδὲ γὰρ ἴσασι φιλοσοφεῖν·
 5 διὸ οὐδὲ ἐσθίουσιν ὥστε τραφῆναι, ἀλλ' ὥστε διαρραγῆναι· πίνουσι γὰρ ὑπὲρ κόρον πολλάκις· διὰ τοῦτο ἑαυτοὺς ἀχρήσιους πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων οἰκονομίαν καθιστῶντες, καὶ δικαστήρια καὶ βουλευτήρια ἀποκλείουσι δείλης καὶ μεσημβρίας. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὁ φα-
 10 γῶν τῷ νησιεύοντι κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς σωφροσύνην ἐφάμιλλος ἔσται· οὐ γὰρ ὥστε διαρρηῆξαι τὴν γαστέρα, οὐδὲ ὥστε σκοιῶσαι τὸν λογισμὸν ἐσθίει καὶ πίνει, ὥστε τὸ σῶμα ἡσθενηκὸς ἀνακτῆσασθαι.

2. Ἀλλὰ τῆς μὲν παραινέσεως ταύτης ἄλλις, ὥρα δὲ λοι-
 15 πὸν τῆς ὑποθέσεως ἄψασθαι· καίτοι γε ἀναδύεται καὶ ὀκνεῖ πρὸς τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἡμῖν ὁ λογισμὸς διὰ τοὺς μὴ παραγενομένους. Καὶ καθάπερ μήτηρ φιλόστοργος τράπεζαν ἔχουσα παραθεῖναι, τῶν παιδῶν μὴ παρόντων ἀπάντων ἀλγεῖ καὶ ὀδυνᾶται· τοῦτο δὴ καὶ γὰρ πάσχω νῦν, καὶ τῶν ἀδελφῶν
 20 τῶν ἡμετέρων ἐννοῶν τὴν ἀπουσίαν, ἀναδύομαι πρὸς τὴν ἔκτισιν· ἀλλ' ὑμεῖς κύριοι τὸν ὄκνον τοῦτον ἐκβαλεῖν. Εἰ γὰρ ὑπόσχοισθέ μοι μετὰ ἀκριθείας ἅπαντα πρὸς ἐκείνους διαπορθμεύσειν, μετὰ προθυμίας ἡμεῖς ἅπαντα καταβαλοῦμεν ἑμῖν· οὕτω γὰρ ἐκείνοις τε ἔσται τῆς ἀπουσίας παραμυθία
 25 τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἢ διδασκαλία, ὑμεῖς τε προσεκτικώτερον ἡμῶν ἀκούσεσθε, εἰδότες ὅτι καὶ πρὸς ἑτέρους ὑμῖν ἀ-

συγκεντρωμένον τὸν νοῦν του εἰς αὐτὰ πού λέγονται, καὶ ἂν ἀκόμα ἔφαγε καὶ ἔπιεν, ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ ὁ καταλληλότατος ἀκροατής.

Διότι εἰς δικαστήρια καὶ βουλευτήρια τῶν ἐθνικῶν, εὐλόγως ἢ συνήθεια αὐτῇ ἐπεκράτησεν· διότι δὲν γνωρίζουν νὰ φιλοσοφοῦν οἱ ἐθνικοὶ ὅπως οἱ χριστιανοί· διὰ τοῦτο δὲν τρώγουν ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ τραφοῦν ἀλλὰ τόσον πολὺ ὥστε νὰ σκάσουν, καὶ πολλάκις πίνουν ὑπερβολικά· διὰ τοῦτο ἐπειδὴ κάμουν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀχρήστους διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὑποθέσεων, κλείνουν καὶ τὰ δικαστήρια καὶ τὰ βουλευτήρια τὸ μεσημέρι καὶ τὸ δειλινόν. Ἐδῶ ὅμως εἰς ἡμᾶς δὲν συμβαίνει τέτοιο πρᾶγμα· ἀλλ' ἐκεῖνος πού ἔφαγεν ἤμπορεῖ νὰ εἶναι ἐφάμιλλος μὲ ἐκεῖνον πού νηστεύει ὡς πρὸς τὴν σωφροσύνην τῆς ψυχῆς· διότι δὲν τρώγει καὶ πίνει τόσον ὥστε νὰ διαρρήξῃ τὴν γαστέρα, καὶ νὰ σκοτίσῃ τὸ λογικόν, ἀλλὰ τόσον ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ ἀναλάβῃ δυνάμεις τὸ σῶμα πού ἀσθενεῖ.

2. Ὅμως διὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι ἀρκετὰ ὅσα εἶπομεν, εἶναι τώρα καιρὸς νὰ ἔλθωμεν καὶ εἰς τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας· ἂν καὶ βέβαια δὲν εἶμαι πρόθυμος νὰ κάμω τοῦτο ἐξ αἰτίας αὐτῶν πού ἀπουσιάζουν. Καὶ ὅπως ἡ φιλόστοργος μητέρα, ὅταν πρόκειται νὰ παραθέσῃ τράπεζαν, ἂν δὲν εἶναι παρόντα ὅλα τὰ παιδιά ὑποφέρει καὶ λυπᾶται, αὐτὸ ἀκριβῶς παθαίνω καὶ ἐγὼ τώρα, καὶ ἐπειδὴ βλέπω τὴν ἀπουσίαν τῶν ἀδελφῶν μας, δυσκολεύομαι νὰ πληρώσω τὸ χρέος μου· σεῖς ὅμως ἤμπορεῖτε νὰ ἀπομακρύνετε τὸν ὄκνον τοῦτον. Διότι ἂν μοῦ ἐδίδατε τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ὅλα ὅσα θὰ εἴπωμεν, θὰ τὰ μεταβιβάσετε εἰς ἐκείνους μὲ κάθε λεπτομέρειαν, μὲ προθυμίαν καὶ ἡμεῖς θὰ σᾶς καταβάλωμεν ὅλον τὸ χρέος· διότι ἔτσι εἰς ἐκείνους θὰ εἶναι παρηγορία διὰ τὴν ἀπουσίαν των ἢ διδασκαλία τῆς ἰδικῆς σας ἀγάπης, σεῖς δὲ θὰ μὲ ἀκούσετε μὲ μεγαλυτέραν προσοχὴν, γνωρίζοντες ὅτι αὐτὰ πού θὰ ἀκούσετε θὰ τὰ μεταφέρετε καὶ εἰς ἄλλους. Διὰ νὰ σᾶς

παγγεῖλαι ταῦτα ἀνάγκη. Ἴνα οὖν σαφέστερος ἡμῖν ὁ λόγος γένηται, ἄνωθεν ἀναλαβόντες αὐτὸν εἴπωμεν.

Ἐζητοῦμεν τοίνυν πρῶην τίνος ἔνεκεν μετὰ ἔτη τοσαῦτα ἐδόθησαν αἱ Γραφαί· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ, οὐδὲ ἐπὶ τοῦ
 5 Νῶε, καὶ τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως ἐδόθη τοῦτο τὸ βιβλίον· καὶ πολλῶν ἀκούω λεγόντων, ὅτι εἰς χρήσιμον ἦν, ἐξ ἀρχῆς ἔδει δοθῆναι· εἰ δὲ ἄχρηστον ἦν, οὐδὲ μετὰ ταῦτα δοθῆναι ἐχρῆν. Ἀλλ' ἕωλος οὗτος ὁ λογισμός· οὐ γὰρ δὴ πάντως εἴ τι χρήσιμον μετὰ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς ὀφείλει δί-
 10 δοσθαι· οὐδὲ εἴ τι παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐδόθη, τοῦτο πάντως ὀφείλει καὶ μετὰ ταῦτα μένειν. Ἐπεὶ καὶ τὸ γάλα χρήσιμον, ἀλλ' οὐ διηνεκῶς δίδοται, ἀλλὰ παισὶν οὔσιν ἡμῖν δίδοται μόνον· καὶ ἡ στερεὰ τροφή χρήσιμος, ἀλλ' οὐδεὶς ἡμῖν ἐν ἀρχῇ μεταδίδωσιν αὐτῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν παιδικὴν ἐξέλθωμεν
 15 ἡλικίαν· πάλιν τὸ θῆρος χρήσιμον, ἀλλ' οὐ διαπαντὸς φαίνεται· καὶ ὁ χειμὼν ἐπιτήδειος, ἀλλὰ καὶ οὗτος ὑπεξίσταται. Τί οὖν; Αἱ Γραφαί, φησὶν, οὐκ εἰσὶ χρήσιμοι; Χρησιμώταται μὲν οὖν καὶ ἀναγκαιόταται. Τίνος οὖν ἔνεκεν, φησὶν, ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν οὐκ ἐδόθησαν;

20 Ὅτι οὐ διὰ γραμμάτων, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων, ἠθούλειο παιδεύειν τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν ὁ Θεός. Τί ποτέ ἐστι διὰ πραγμάτων; Διὰ τῆς κτίσεως αὐτῆς. Εἰς τοῦτο γοῦν τὸ κεφάλαιον ἔμπροσθεν ὁ ἀπόστολος, καὶ πρὸς Ἑλληνας ἀπεινόμενος τοὺς λέγοντας, ὅτι οὐκ ἐμάθομεν ἐξ ἀρχῆς παρὰ
 25 τῶν Γραφῶν θεογνωσίαν, ὄρα πῶς ἀπελογήσαιο. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «Ἀποκαλύπτεται ὄργη Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων», ἐπειδὴ εἶδεν ἀντίθεσιν ἀντιπίπτουσαν αὐτῷ,

γίνῃ λοιπὸν σαφέστερος ὁ λόγος ἄς τὸν ἐπαναλάβωμεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν.

Ἐζητούσαμεν λοιπὸν προηγουμένως νὰ μάθωμεν διὰ ποῖον λόγον μετὰ ἀπὸ τόσα ἔτη ἐδόθησαν αἱ Γραφαί· διότι δὲν ἐδόθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδάμ, οὔτε τοῦ Νῶε, οὔτε τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μωϋσέως ἐδόθη τὸ βιβλίον αὐτό· καὶ ἀκούω πολλοὺς νὰ λέγουν, ὅτι ἐὰν ἦτο χρήσιμον, ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἐὰν δὲ ἦτο ἄχρηστον, οὔτε μετὰ ἔπρεπε νὰ δοθῇ. Ὅμως ὁ συλλογισμὸς αὐτὸς εἶναι ἐσφαλμένος· διότι δὲν εἶναι ἀπαραίτητον ἐὰν κάτι εἶναι μελλοντικῶς χρήσιμον νὰ δίδεται τοῦτο ἀπὸ τὴν ἀρχήν· οὔτε πάλιν, κάτι ποὺ ἐδόθη ἀπὸ τὴν ἀρχήν, πρέπει νὰ παραμένῃ διαρκῶς τὸ ἴδιον. Διότι καὶ τὸ γάλα εἶναι χρήσιμον, ὅμως δὲν δίδεται συνεχῶς, ἀλλὰ μόνον ὅταν εἴμεθα παιδιά· καὶ ἡ στερεὰ τροφή εἶναι χρήσιμος, ἀλλὰ κανεὶς δὲν μᾶς τὴν δίδει ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ ὅταν περάσωμεν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν· τὸ καλοκαίρι πάλιν εἶναι χρήσιμον, ἀλλὰ δὲν εἶναι τέτοιο πάντοτε· καὶ ὁ χειμὼν εἶναι ὠφέλιμος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς παρέρχεται. Τί λοιπόν; Αἱ Γραφαί, λέγει, δὲν εἶναι χρήσιμοι; Εἶναι καὶ χρησιμώτατα καὶ ἀναγκαιότατα. Λοιπὸν διὰ ποῖον λόγον, λέγει, δὲν μᾶς ἐδόθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχήν;

Διότι ἤθελε νὰ διαπαιδαγωγῇ ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους διὰ πραγμάτων καὶ ὄχι διὰ γραμμάτων. Τί σημαίνει διὰ πραγμάτων; Δι' αὐτῆς τῆς ἰδίας τῆς κτίσεως. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅταν ἦλθεν ὁ ἀπόστολος, καὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἔθνικοὺς ποὺ ἔλεγον, ὅτι δὲν ἐμάθαμεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν ἀπὸ τὰς Γραφὰς ποία εἶναι ἡ ἀληθινὴ θεογνωσία, βλέπε πῶς ἀπήντησε. Διότι ἀφοῦ εἶπεν ὅτι «φανερώνεται ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐναντίον κάθε ἀσεβοῦς προσβολῆς κατὰ τοῦ θείου μεγαλείου καὶ ἐναντίον κάθε παραβάσεως τοῦ ἠθικοῦ νόμου του ποὺ διαπράττουν οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι καταπατοῦν καὶ ἀδικοῦν τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τοῦ αἰσχροῦ των βίου»³, ἔπειδὴ εἶδεν ὅτι οἱ

καὶ πολλοὺς ἀντιρωτῶντας οὕτω, καὶ πόθεν ἤδεσαν Ἑλλήνες τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ; ἐπήγαγε λέγων, «Διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς». Καὶ πῶς φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς;

5 Πῶς δὲ ἠδύνατο εἰδέναι Θεόν, καὶ τίς ἔδειξεν; εἶπέ. «Ὁ γὰρ Θεὸς ἐφανερώσεν αὐτοῖς», φησί. Ποίῳ τρόπῳ; ποῖον προφήτην πέμψας; τίνα εὐαγγελιστήν; ποῖον διδάσκαλον, εἰ αἱ Γραφαὶ μηδέπω ἦσαν; «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ», φησί, «ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορῶ-
10 ται, ἦτε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι τὴν κτίσιν εἰς μέσον προσέθηκε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν πάντων, ἵνα ἀπὸ τῶν ἔργων τὸν δημιουργὸν στοχάζωνται ὅπερ οὖν καὶ ἕτερος ἔλεγεν· «Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ κυλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν καθορῶ-
15 ται. Εἶδες τὸ μέγεθος; Θαύμασον τὴν δύναμιν τοῦ ποιήσαντος. Εἶδες τὸ κάλλος; Ἐκπλάγηθι τὴν σοφίαν τοῦ κοσμήσαντος ὅπερ οὖν καὶ ὁ προφήτης ἐμφαίνων ἔλεγεν· «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ».

Πῶς, εἶπέ μοι, διηγοῦνται; Φωνὴν οὐκ ἔχουσι, σῶμα
20 οὐ κέκτινται, γλῶττια παρ' αὐτοῖς οὐκ ἔστι, πῶς οὖν διηγοῦνται; Διὰ τῆς ὄψεως αὐτῆς· διὰ γὰρ ἴδης τὸ κάλλος, τὸ μέγεθος, τὸ ὕψος, τὴν θέσιν, τὸ σχῆμα, τὸ πρὸς ἰσοῦτον χρόνον διαρκές, ὥσπερ φωνῆς ἀκούων, καὶ διδασκόμενος διὰ τῆς ὄψεως, προσκυνεῖς τὸν ποιήσαντα σῶμα καλὸν οὕτω καὶ παρά-
25 δοξον. Σιγαῖ ὁ οὐρανός, ἀλλ' ἡ ὄψις αὐτοῦ φωνὴν σάλπιγγος λαμπροτέραν ἀφήσει, δι' ὀφθαλμῶν ἡμᾶς, οὐ δι' ἀκοῆς παι-

4. Αὐτόθι 19.

5. Αὐτόθι.

6. Ρωμ. 6, 20.

7. Σοφ. Σολ. 13, 5.

8. Ψαλμ. 18, 2.

λόγοι αὐτοὶ προεκάλεσαν ἀπορίαν καὶ πολλοὶ τὸν ἐρωτοῦσαν ἀντιτιθέμενοι εἰς αὐτά, ἀπὸ ποῦ ἐγνώρισαν οἱ ἐθνικοὶ τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ; συνεπλήρωσε λέγων· «Διότι ἡ ἀληθὴς γνῶσις περὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι γνωστὴ εἰς αὐτούς»⁴. Καὶ πῶς εἶναι φανερὴ εἰς αὐτούς;

Πῶς ἠμποροῦσαν νὰ γνωρίσουν τὸν Θεόν, καὶ ποῖος τοὺς τὸν ἔδειξε; λέγει· «Διότι ὁ Θεὸς ἐφάνέρωσεν εἰς αὐτούς»⁵, λέγει. Μὲ ποῖον τρόπον; Ποῖον προφήτην ἔστειλεν; Ποῖον Εὐαγγελιστὴν; Ποῖον διδάσκαλον, ἀφοῦ αἱ Γραφαὶ δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη; Διότι «αἱ μὴ βλεπόμεναι μὲ τὰ αἰσθητὰ μάτια ἄπειροι τελειότητες αὐτοῦ», λέγει, «ἀπὸ κτίσεως κόσμου, βλέπονται καθαρὰ διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων, τόσον ἢ δύνამίς του ποὺ δὲν ἔχει ἀρχὴν καὶ τέλος, ὅσον καὶ κάθε θεία τελειότης»⁶. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἔθεσε τὴν κτίσιν εἰς τὸ μέσον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὄλων, ὥστε ἀπὸ τὰ ἔργα νὰ ἀντιληφθοῦν οἱ ἄνθρωποι τὸν δημιουργόν· πρᾶγμα ποὺ κάποιος ἄλλος ἔλεγεν· «Διότι ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὠραιότητα τῶν δημιουργημάτων φαίνεται καθαρὰ ὁ δημιουργὸς αὐτῶν»⁷. Εἶδες τὸ μέγεθος αὐτῶν; Θαύμασον τὴν δύναμιν ἐκείνου ποὺ τὰ ἔκαμε. Εἶδες τὴν ὠραιότητα; Νὰ ἐκπλαγῆς μὲ τὴν σοφίαν ἐκείνου ὁ ὁποῖος τόσον ὠραῖα τὰ ἐκόσμησεν· τοῦτο φανερώνουν καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ»⁸.

Πῶς διηγοῦνται, εἶπέ μου. Φωνὴν δὲν ἔχουν, στόμα δὲν ἀπέκτησαν, γλῶσσα δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτούς, πῶς λοιπὸν διηγοῦνται; Διὰ τῆς ὄψεώς των· διότι ὅταν ἰδῆς τὴν ὠραιότητά των, τὸ μέγεθος, τὸ ὕψος, τὴν θέσιν, τὸ σχῆμα, τὴν ἐπὶ τόσα χρόνια διάρκειαν, ὡσὰν νὰ ἀκούῃς καὶ νὰ διδάσκεσαι διὰ τῆς ὄψεως προσκυνεῖς ἐκείνον ποὺ ἔκαμε τόσον καλὸν σῶμα καὶ παράδοξον. Σιωπᾶ ὁ οὐρανός, ἀλλὰ ἡ ὄψις αὐτοῦ ἀφήνει νὰ ἀκουσθῆ φωνὴ δυνατωτέρα ἀπὸ τὴν σάλπιγγα, διδάσκουσα ἡμᾶς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ὄχι διὰ τῆς ἀκοῆς· διότι ἐκ φύσεως ἡ αἴσθησις τῆς ὀράσεως εἶναι

δεύουσα· καὶ γὰρ πέφυκεν αὕτη ἐκείνης ἢ αἰσθησις καὶ πισιοτέρα εἶναι καὶ σαφειέρα.

Εἰ μὲν γὰρ διὰ βιβλίων ἐπαίδευσε καὶ διὰ γραμμάτων, ὁ μὲν εἰδὼς γράμματα ἔμαθεν ἂν τὰ γεγραμμένα, ὁ δὲ οὐκ εἰδὼς
 5 ἀπῆλθεν ἂν μηδὲν ἐκεῖθεν ὠφεληθείς, εἰ μὴ τις ἐνήγαγεν ἕτερος· καὶ ὁ μὲν εὐπορος ἐπρίατο ἂν τὸ βιβλίον, ὁ δὲ πένης οὐκ ἂν ἴσχυσε κτήσασθαι· πάλιν ὁ μὲν τὴν φωνὴν ἐκείνην εἰδὼς τὴν διὰ τῶν χρημάτων σηματομένην ἔγνω ἂν τὰ ἐγκειμενα, ὁ δὲ Σκύθης, καὶ ὁ θάρβαρος, καὶ ὁ Ἰνδός, καὶ ὁ Αἰγύπτιος, καὶ πάντες οἱ τῆς γλώττης ἐκείνης ἀπεστερημένοι ἀπῆλθον ἂν μηδὲν μαθόντες· ἐπὶ δὲ τοῦ οὐρανοῦ οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ Σκύθης, καὶ θάρβαρος, καὶ Ἰνδός, καὶ Αἰγύπτιος, καὶ πᾶν ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς βαδίζων ταύτης ἀκούσεται τῆς φωνῆς· οὐ γὰρ δι' ὧτων, ἀλλὰ καὶ δι' ὄψεως εἰς τὴν
 15 διάνοιαν ἐμπίπτει τὴν ἡμετέραν· ἡ δὲ τῶν ὁρωμένων ἀντίληψις μία τίς ἐστι καὶ οὐ διάφορος, καθάπερ ἡ τῶν γλωσσῶν· εἰς τοῦτο καὶ ἰδιώτης καὶ σοφὸς δυνήσεται τὸ βιβλίον ὁμοίως ἰδεῖν, καὶ πένης καὶ πλούσιος, καὶ ὅπου περ ἂν τις ἀφίκηται, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀρκοῦσαν λήψεται διδασκαλίαν ἀπὸ
 20 τῆς θεωρίας· ὅπερ καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης αἰνιτιζόμενος καὶ δεικνύς, ὅτι φωνὴν ἢ κτίσις ἀφήσει καὶ βαρβάροις καὶ Ἑλλησι, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς ἀνθρώποις εὐσύννοπιον, οὕτως ἔλεγεν· «Οὐκ εἰσὶ λαλιαί, οὐδὲ λόγοι ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν».

Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐκ ἔστιν ἔθνος, οὐδὲ γλῶττα,
 25 φησὶν, ἢ μὴ δυναμένη συνιέναι τῆς φωνῆς ταύτης· ἀλλὰ τοιοῦτος αὐτῶν ἐστιν ὁ φθόγγος, ὥστε δύνασθαι ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων ἀκούεσθαι, καὶ οὐχὶ τοῦ οὐρανοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. Καὶ πῶς τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός; Οὐ-

περισσότερον ἀξιόπιστος καὶ σαφῆς ἀπὸ τὴν αἴσθησιν τῆς ἀκοῆς.

Διότι ἐὰν μὲν διὰ τῶν βιβλίων καὶ διὰ τῶν γραμμάτων μᾶς ἐπαιδαγωγοῦσεν, ἐκεῖνος πού ἐγνώριζε γράμματα θὰ ἐμάθαινεν ὅσα ἦσαν γραμμένα, ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος δὲν ἐγνώριζε, δὲν θὰ ὠφελεῖτο καθόλου, ἐκτός ἂν κάποιος ἄλλος τὸν ἐδίδασκε· καὶ ὁ μὲν εὖπορος θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀγοράσῃ τὸ βιβλίον, ὁ δὲ πτωχὸς θὰ ἀδυνατοῦσε νὰ τὸ ἀποκτήσῃ· πάλιν ἐκεῖνος πού ἐγνώριζε τὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ εἶχε γραφῆ τὸ βιβλίον θὰ ἐννοοῦσε τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ὁ Σκύθης ὅμως καὶ ὁ βάρβαρος καὶ ὁ Ἰνδὸς καὶ ὁ Αἰγύπτιος καὶ ὅλοι ὅσοι δὲν θὰ ἐγνώριζον τὴν γλῶσσαν ἐκείνην θὰ ἔφευγον χωρὶς νὰ ἔχουν μάθει τίποτε· ὅμως περὶ τοῦ οὐρανοῦ δὲν ἠμπορεῖ νὰ συμβῆ τοιοῦτον πρᾶγμα· ἀλλὰ καὶ ὁ Σκύθης, καὶ ὁ βάρβαρος, καὶ ὁ Ἰνδὸς καὶ ὁ Αἰγύπτιος καὶ κάθε ἄνθρωπος πού βαδίζει εἰς τὴν γῆν, θὰ ἀκούσῃ αὐτὴν τὴν φωνήν· διότι ὄχι διὰ τῆς ἀκοῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὁράσεως εἰσέρχεται εἰς τὸν νοῦν μας· ἡ ἀντίληψις δὲ ἐκ τῆς ὁράσεως εἶναι μία καὶ ὄχι πολλαί, ὅπως αἱ γλῶσσαι τῶν βιβλίων· εἰς αὐτὸ καὶ ὁ ἀμαθὴς καὶ ὁ σοφὸς ἐξ ἴσου ἠμποροῦν νὰ ἴδοῦν, καὶ ὁ πτωχὸς καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὅπου καὶ ἂν φθάσῃ κανεὶς, ἂν κοιτάξῃ εἰς τὸν οὐρανὸν θὰ λάβῃ ἀρκετὴν διδασκαλίαν ἀπὸ τὴν θέαν του· τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης ὑπαινισσόμενος καὶ δεικνύων, ὅτι δηλαδὴ ἡ κτίσις ἀφήνει φωνὴν καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας, καὶ γενικῶς εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καταληπτὴν, ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «δὲν ὑπάρχουν λαλιαί, οὔτε λόγοι, τῶν ὁποίων δὲν ἀκούονται αἱ φωναί»⁹.

Αὐτὸ δὲ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· δὲν ὑπάρχει ἔθνος, οὔτε γλῶσσα, λέγει, ἡ ὁποία νὰ μὴ ἠμπορῇ νὰ ἐννοήσῃ τὴν φωνὴν αὐτὴν· ἀλλὰ εἶναι τέτοια ἡ φωνὴ αὐτῶν, ὥστε νὰ ἠμπορῇ νὰ ἀκούγεται ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὄχι μόνον τὴν φωνὴν τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. Καὶ πῶς ἀκούγεται ἡ φωνὴ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς

τος μὲν γὰρ καὶ διὰ τοῦ κάλλους, καὶ διὰ τοῦ μεγέθους, καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐκπλήττει τοὺς θεατάς, καὶ πρὸς τὸ θαῦμα τοῦ δημιουργήσαντος αὐτὸν παραπέμπει, ἢ δὲ ἡμέρα καὶ ἢ νύξ τί τοιοῦτον ἂν ἔχοιεν ἡμῖν ἐπιδείξασθαι;

5 Τοιοῦτον μὲν οὐδέν, ἕτερα δὲ οὐκ ἐλάττονα τούτων, τὸν ρυθμὸν, τὴν τάξιν, τὴν μετ' ἀκριθείας ἀπάσης. "Όταν γὰρ ἐννοήσης πῶς τὸν ἐνιαυτὸν ἅπαντα διενείμαντο, καὶ καθάπερ ἐν ζυγῷ καὶ πλάστιγγι τοῦ παντός διασιτήματος τὸ μῆκος διείλαντο, ἐκπλαγήσῃ τὸν τάξαντα. Καθάπερ γὰρ τινες ἀδελφοὶ
10 τὸν πατρῷον διανειμάμενοι μετὰ πολλῆς τῆς ἀγάπης, οὐδὲ τὸ τυχόν ἀλλήλαις ἐπηρεάζουσαι, οὕτω δὴ καὶ ἡ ἑτέρα, καὶ ἡ νύξ, μετὰ ἀκριθείας πάσης τὸν ἐνιαυτὸν ἐν ἰσομοιρίᾳ ἰσοσάυτη διενείμαντο, καὶ τοὺς οἰκείους διατηροῦσιν ὅρους, καὶ οὐδέποτε ἑτέρα τὴν ἑτέραν ἐξώθησεν· οὐδέποτε ἐν χειμῶνι μακρὰ γέγονεν ἢ ἡμέρα, ὥσπερ οὐδέποτε ἐν θέρει μακρὰ γέγονεν ἢ
15 νύξ, τοσοῦτων παρελθουσῶν γενεῶν· ἀλλ' ἐν τοσοῦτῳ διασιτήματι καὶ μήκει, οὐδὲ ἀκαριαῖον, οὐχ ἡμιώριον, οὐ ριπὴν ὀφθαλμοῦ ἢ ἑτέρα τὴν ἑτέραν ἐπλεονέκτησε.

3. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ ψαλμωδὸς ἐκπλαγεὶς αὐτῶν τὴν ἰσότη-
20 τα, ἐβόα λέγων· «Νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν». "Αν ταῦτα εἰδῆς φιλοσοφεῖν, θαυμάσεις τὸν οὕτω παρὰ τὴν ἀρχὴν τάξαντα τοὺς ἀκινήτους τούτους ὅρους. Ἐκουέτωσαν οἱ πλεονέκται καὶ τῶν ἀλλοτριῶν ἐφιέμενοι χρημάτων, καὶ μιμείσθωσαν ἡμέρας καὶ νυκτὸς τὴν ἰσότητα· ἀκουέτωσαν οἱ πεφρυσιωμένοι καὶ
25 μεγαλοφρονοῦντες, καὶ μὴ βουλόμενοι τῶν πρωτείων ἑτέροις παραχωρεῖν. Ἡ ἡμέρα νυκτὶ παραχωρεῖ, καὶ οὐκ ἐπιβαίνει τοῖς ἀλλοτριῶσι ὅροις· σὺ δὲ αἰεὶ τιμῆς ἀπολαύων οὐκ ἀνέχη τοῖς ἀδελφοῖς μεταδοῦναι ταύτης;

Καὶ σκόπει μοι νομοθέτου σοφίαν. Ἐν χειμῶνι μακρὰν ἔ-

νυκτός; Διότι αὐτός (ὁ οὐρανός) καὶ διὰ τῆς ὠραιότητός του καὶ διὰ τοῦ μεγέθους καὶ διὰ τῶν ἄλλων ὄλων ἐκπλήττει τοὺς θεατὰς, καὶ κάνει τοὺς θεατὰς νὰ θαυμάσουν αὐτὸν ποὺ τὸν ἐδημιούργησεν, ἢ δὲ ἡμέρα καὶ ἡ νύκτα τί παρόμοιον ἔχει νὰ ἐπιδείξη;

Τίποτε τοιοῦτον δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξη, ἔχει ὅμως ἄλλα ποὺ δὲν εἶναι κατώτερα ἀπὸ αὐτά, τὸν ρυθμόν, τὴν μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν τάξιν. "Ὅταν δηλαδὴ ἀντιληφθῆς πῶς ἐμοίρασαν ὄλον τὸν χρόνον καὶ πῶς ὡσὰν νὰ μετεχειρίσθησαν μέτρον διήρεσαν μὲ ἀκρίβειαν ὄλον τὸ χρονικὸν διάστημα, θὰ ἐκπλαγῆς μὲ ἐκεῖνον ποὺ ἔθεσε τὴν τάξιν αὐτήν. "Ὅπως ἀκριβῶς αἱ ἀδελφαὶ ἐμοίρασαν τὴν πατρικὴν κληρονομίαν μὲ πολλὴν ἀγάπην, χωρὶς νὰ ἀδικήσῃ ἡ μία τὴν ἄλλην, ἔτσι καὶ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύκτα μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν ἐμοίρασαν μεταξὺ των τὸ ἔτος ἰσομερῶς καὶ διατηρεῖ κάθε μία τὰ σύνορά της καὶ οὐδέποτε ἡ μία ἔσπρωξε τὴν ἄλλην· οὐδέποτε κατὰ τὸν χειμῶνα ἔγινε μακρὰ ἡ ἡμέρα, ὅπως οὐδέποτε κατὰ τὸ καλοκαίρι ἔγινε μεγάλη ἡ νύκτα, ἂν καὶ ἐπέρασαν τόσαι γενεαί· ἀλλὰ εἰς τόσον μακρὸν χρονικὸν διάστημα, οὔτε ἐπὶ στιγμὴν, οὔτε ἐπὶ μισὴν ὥραν, οὔτε ἐπὶ δευτερόλεπτον ἡ μία ἠδίκησε τὴν ἄλλην.

3. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ψαλμωδὸς ἐξεπλάγη ἀπὸ τὴν ἰσότητα αὐτῶν καὶ ἐφώνησε λέγων· «Ἡ νύκτα εἰς τὴν νύκτα ἀναγγέλλει γινῶσιν»¹⁰. "Ἄν αὐτὰ τὰ παρατηρῆς καὶ φιλοσοφῆς θὰ θαυμάσης ἐκεῖνον ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καθώρισε τόσον ἀμετακίνητα τὰ ὄρια αὐτῶν. "Ἄς ἀκούσουν αὐτὰ οἱ πλεονέκται καὶ αὐτοὶ ποὺ ἐπιθυμοῦν τὰ ξένα πράγματα, καὶ ἄς μιμηθοῦν τὴν ἰσότητα τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός· ἄς τὰ ἀκούσουν οἱ φαντασμένοι καὶ ὑπερήφανοι ποὺ δὲν θέλουν νὰ παραχωροῦν τὰ πρωτεῖα εἰς ἄλλους. Ἡ ἡμέρα παραχωρεῖ τὴν θέσιν της εἰς τὴν νύκτα, καὶ δὲν εἰσέρχεται εἰς ξένην περιοχὴν· σὺ ὅμως ἂν καὶ ἀπολαμβάνης πάντοτε τιμῆς, δὲν ἀνέχεσαι νὰ μεταδώσης ἀπὸ αὐτὴν εἰς τοὺς ἀδελφούς σου;

Καὶ πρόσεξε νὰ ἰδῆς τὴν σοφίαν τοῦ νομοθέτου. Κατὰ

ταξεν εἶναι τὴν νύκτια, ὅτι ἀπαλώτερα τὰ σπέρματα, καὶ καταψύχονται δεόμενα μᾶλλον, καὶ θερμότερας οὐκ ἀνέχεται τῆς ἀκτῖνος· ἐπειδὴν δὲ αὐξηθῆ, συναύξεται πάλιν αὐτοῖς ἡ ἡμέρα, καὶ τότε γίνεται μακροτέρα, ὅταν ὁ καρπὸς ἀκμάζῃ λοιπόν. Οὐ τοῖς σπέρμασι δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τοῖς σώμασιν ἐπιτήδειον. Ἐπειδὴν γὰρ τοῦ χειμῶνος, καὶ ναύτης, καὶ κυβερνήτης, καὶ ὀδοιπόρου, καὶ σιραιώτης, καὶ γεωργὸς τὰ πολλὰ οἴκοι κάθηνται τῷ κρυμῷ συνδεδεμένοι, καὶ ἀργίας καιρὸς ὁ τοῦ χειμῶνός ἐστι, τὸ πλεον τοῦ χρόνου εἰς νύκτια ἀναλίσκεσθαι ἐποίησεν ὁ Θεός, ἵνα μὴ περιττὸν ᾖ τῆς ἡμέρας τὸ μῆκος, οὐδὲν δυναμένων ποιεῖν τῶν ἀνθρώπων.

Τί ἂν τις εἴποι τῶν ὥρῶν τὴν εὐταξίαν, πῶς καὶ αὗται καθάπερ παρθένοι τινὲς χορεύουσαι ἐν κύκλῳ μετὰ πολλῆς τῆς εὐταξίας ἀλλήλας διαδέχονται, καὶ κατὰ μικρὸν καὶ ἀποφητὶ πρὸς τὰς ἐναντίας αἱ μέσαι διαβιβάζουσαι οὐ παύονται; Διὰ τοῦτο οὔτε ἀπὸ χειμῶνος ἡμᾶς διαδέχεται θέρος, οὔτε ἐκεῖθεν χειμῶν εὐθέως, ἀλλὰ μέσον παρεμβέβληται τὸ ἔαρ, ὥστε ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν διαδεχομένων ἡμῶν, πεπυκνωμένα τὰ σώματα ἀλύπως προσάγειν τῷ θέρει. Ἐπειδὴ γὰρ αἱ ἀθροαὶ πρὸς τὸ ἐναντίον μεταβολαὶ νόσον καὶ βλάβην τίκτουσι τὴν ἐσχάτην, ὠκοδόμησεν ὁ Θεὸς ἀπὸ μὲν τοῦ χειμῶνος ἡμᾶς τὸ ἔαρ διαδέχεσθαι, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔαρος τὸ θέρος, ἀπὸ δὲ τοῦ θέρους τὸ μετόπωρον, καὶ οὕτω τῷ χειμῶνι παραπέμπειν, ὥστε ἀβλαβεῖς, καὶ κατὰ μικρὸν τὰς μεταβολὰς τὰς ἐκ τῶν ἐναντίων ὥρῶν καὶ διὰ τῶν μέσων ἡμῖν ἐγγίνεσθαι. Τίς οὖν οὕτως ἀθλιὸς καὶ ταλαίπωρος, ὃς ὄρῶν μὲν οὐρανόν, ὄρῶν δὲ θάλατταν καὶ γῆν, ὄρῶν δὲ τοσαύτην ὥρῶν εὐκρασίαν οὕτως ἀκριβῆ, καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἀδιάπτωτον τάξιν, νομίζειν αὐ-

τὸν χειμῶνα καθώρισε νὰ εἶναι μεγαλύτερη ἢ νύκτα, ὅτε ἀπαλότεροι εἶναι οἱ σπόροι καὶ ἔχουν ἀνάγκην ψύχους καὶ δὲν ἀνέχονται μεγαλυτέραν θερμότητα· ὅταν δὲ μεγαλώσουν αὐτοί, μεγαλώνει μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ ἡ ἡμέρα καὶ τότε γίνεται μεγαλυτέρα ὅταν ὁ καρπὸς μεγαλώνῃ. Τοῦτο δὲν εἶναι ὠφέλιμον μόνον εἰς τοὺς σπόρους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων. Διότι ὅταν εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ χειμῶνα καὶ ὁ ναύτης, καὶ ὁ κυβερνήτης, καὶ ὁ ὁδοιπόρος καὶ ὁ στρατιώτης καὶ ὁ γεωργὸς τὸν περισσότερον χρόνον μένουν εἰς τὸ σπῆτι ἐξ αἰτίας τοῦ ψύχους, καὶ ὁ χρόνος τοῦ χειμῶνος εἶναι καιρὸς ἀργίας, καθώρισε ὁ Θεὸς ὁ περισσότερος χρόνος νὰ εἶναι χρόνος νυκτός, διὰ νὰ μὴ εἶναι ἄχρηστον τὸ πολὺ μάκρος τῆς ἡμέρας, ἀφοῦ δὲν ἤμποροῦν νὰ κάμουν τότε τίποτε οἱ ἄνθρωποι.

Τί νὰ εἰπῆ κανεὶς διὰ τὴν εὐταξίαν τῶν ἐποχῶν; Πῶς καὶ αὐταὶ ὡς παρθένοι ποὺ χορεύουν εἰς κύκλον, μὲ πολὺν τάξιν διαδέχονται ἢ μία τὴν ἄλλην καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνωμεν δὲν παύουν αὐταὶ ποὺ εἶναι εἰς τὸ μέσον νὰ μᾶς μεταφέρουν πρὸς τὰς ἀντιθέτους αὐτῶν. Διὰ τοῦτο οὔτε ἀπὸ τὸν χειμῶνα μᾶς ἔρχεται ἀμέσως τὸ καλοκαίρι, οὔτε ἀπὸ τὸ καλοκαίρι ἀμέσως χειμῶν, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν παρεμβάλλεται ἡ ἀνοιξίς, ὥστε ὁμαλὰ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἔλθωμεν εἰς τὸ καλοκαίρι μὲ γερὰ καὶ ἀβλαβῆ τὰ σώματα. Διότι ἐπειδὴ αἱ ἀπότομοι καιρικαὶ ἐναλλαγαὶ ἐπιφέρουν ἀσθένειαν καὶ βλάβην τὴν πλέον μεγάλην, καθώρισε ὁ Θεὸς τὸν χειμῶνα νὰ τὸν διαδέχεται ἡ ἀνοιξίς, τὴν ἀνοιξίν τὸ καλοκαίρι, τὸ καλοκαίρι νὰ τὸ διαδέχεται τὸ φθινόπωρον καὶ ἔτσι νὰ ἐρχώμεθα εἰς τὸν χειμῶνα, ὥστε νὰ εἶναι ἀβλαβεῖς αἱ καιρικαὶ μεταβολαὶ ἐκ τῶν ἀντιθέτων ὥρῶν, ἐπειδὴ θὰ ἔρχωνται σιγὰ - σιγὰ. Ποῖος εἶναι λοιπὸν τόσο ἀθλιὸς καὶ ταλαίπωρος, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ βλέπει τὸν οὐρανόν, τὴν θάλασσαν καὶ τὴν γῆν, καὶ ἐνῶ βλέπει τόσῃν ἀκριβῆ ἀνάμειξιν τῶν ὥρῶν καὶ τὴν ἀμετακίνητον τάξιν τῆς ἡμέρας

τομάτως ταῦτα γενέσθαι, ἀλλὰ μὴ προσκυνεῖν τὸν ἅπαντα ταῦτα μετὰ σοφίας τῆς προσηκούσης διαταξάμενον;

Ἔχω τι καὶ πλέον τούτων εἰπεῖν οὐ γὰρ διὴ μόνον τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς δημιουργίας 5 ἐμφαίνει τὸν συγκροτιοῦντα τὰ πάντα Θεόν. Ἐπειδὴ γὰρ κτίζονται καὶ δημιουργοῦντι πάντα παρὰ τὴν ἀρχὴν οὐ παρῆμεν, οὐδὲ εἰ παρῆμεν, εἶδομεν ἂν πῶς ἐγένετο, τῆς ἀοράτου δυνάμεως αὐτὰ κατασκευαζούσης, αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας ἡμῖν ἀριστον ἐποίησεν ἐγγενέσθαι διδάσκαλον, ὑπὲρ φύσεως ἀκολουθίαν συνθεῖς ἅπαντα τὰ γενόμενα. Τάχα ἀσαφέστερον 10 ἔστιν ὅπερ εἶπον οὐκοῦν ἀνάγκη σαφέστερον τοῦτο πάλιν εἰπεῖν. Πάντες ἂν ὁμολογήσαιεν, ὅτι φύσεώς ἐστιν ἀκολουθία τὸ ὕδωρ ὑπὲρ τὴν γῆν φέρεσθαι, ἀλλ' οὐ τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἢ μὲν γὰρ πυκνὴ τις οὔσα, καὶ σκληρὰ, καὶ ἀντίτυπος, 15 καὶ συνεχῆς ραδίως δύναται σιέγειν τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν· τὸ δὲ ὕδωρ ρυτὸν ὄν καὶ χαῦνον, μαλακόν τε καὶ διαρρέον, καὶ τοῖς ἐμπίπτουσι εἶκον ἅπασιν, οὐδὲν ἂν δυνηθεῖη σῶμα σιέγειν, κἂν σφόδρα κουφώτατον ἦ. Πολλάκις γοῦν ψηφίδα μικρᾶς ἐμπεσοῦσης εἴξε, καὶ παρεχώρησε, καὶ πρὸς τὸ βάθος 20 αὐτὴν παρέπεμψε. Ὅταν οὖν ἴδῃς οὐχὶ ψηφίδα μικρὰν, ἀλλὰ τὴν γῆν ἅπασαν ὑπεράνω τῶν ὑδάτων φερομένην καὶ μὴ καταποντιζομένην, θαύμασον τὴν δύναμιν τὴν ὑπὲρ φύσιν ταῦτα θαυματουργοῦσαν.

Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον, ὅτι ἡ γῆ ὑπεράνω τῶν ὑδάτων 25 φέρεται; Ὁ προφήτης τοῦτό φησιν οὕτω λέγων «Αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἠτοιμάσεν αὐτήν». Καὶ πάλιν, «Τῷ θεμελιώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων». Τί λέγεις; Ψηφίδα μικρὰν ὕδωρ ἐπὶ τῶν νώτων οὐκ ἂν δυνηθεῖη βασιάσαι, καὶ γῆν ἰσοαύτην φέρει, καὶ ὄρη, καὶ 30 βουνούς, καὶ πόλεις, καὶ φυτὰ, καὶ ἀνθρώπους, καὶ ἄλογα, καὶ οὐ καταποντίζεται; Τί λέγω, οὐ καταποντίζεται; Πῶς κάτω

11. Ψαλμ. 22, 2.

12. Ψαλμ. 135, 6.

καὶ τῆς νυκτός, νὰ νομίζῃ ὅτι αὐτὰ ἔγιναν μόνα τῶν, καὶ νὰ μὴ προσκυνῇ ἐκεῖνον ποῦ μὲ τόσην σοφίαν τὰ ἔτακτοποίησεν;

Ἔχω νὰ προσθέσω καὶ κάτι ἐπὶ πλέον εἰς αὐτά· διότι ὄχι μόνον τὸ μέγεθος καὶ ἡ ὠραιότης, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς δημιουργίας φανερώνει τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος συντηρεῖ τὰ πάντα. Διότι ἐπειδὴ δὲν ἡμεθα παρόντες ὅταν ὁ Θεὸς ἔκτιζε καὶ ἐδημιουργοῦσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὰ πάντα, οὔτε ἐὰν ἡμεθα παρόντες, θὰ ἐβλέπαμεν πῶς ἐγίνοντο, διότι τὰ κατεσκεύαζε διὰ τῆς ἀοράτου δυνάμεώς του, ἔκαμε νὰ γίνῃ εἰς ἡμᾶς αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς δημιουργίας ἄριστος διδάσκαλος, διότι τὰ συνέθεσε ὅλα κατὰ τρόπον ὑπερφυσικόν. Μήπως εἶναι ἀσαφές αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶπα· λοιπὸν θὰ σᾶς τὸ εἰπῶ πάλιν σαφέστερον. Ὅλοι θὰ παραδεχθοῦν ὅτι εἶναι φυσικὸν πρᾶγμα νὰ κρατῆται τὸ ὕδωρ ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, καὶ ὄχι ἡ γῆ ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα· διότι ἡ γῆ ἐπειδὴ εἶναι στερεὰ καὶ σκληρὰ καὶ συνεχῆς καὶ δὲν ὑποχωρεῖ, εὐκόλα ἡμπορεῖ νὰ κρατήσῃ τὰ ὕδατα· τὸ ὕδωρ ὅμως ἐπειδὴ εἶναι ρευστόν, μαλακὸν καὶ εὐκολοκίνητον καὶ ὑποχωρεῖ εἰς ὅ,τι θὰ πέσῃ ἐντὸς αὐτοῦ, δὲν ἡμπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ κανένα σῶμα, ἀκόμα καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι πολὺ ἐλαφρόν. Διὰ τοῦτο πολλάκις ὅταν μικρὸν πετραδάκι πέσῃ μέσα εἰς τὸ νερὸ ὑποχωρεῖ καὶ τὸ ἀφήνει νὰ φθάσῃ μέχρι τὸν βυθόν. Ὅταν λοιπὸν ἰδῆς ὄχι μικρὸν πετραδάκι, ἀλλὰ ὅλην τὴν γῆν νὰ εὐρίσκεται ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα καὶ νὰ μὴ καταποντίζεται, θαύμασε τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἡ ὁποία κάμνει τέτοια ὑπερφυσικὰ θαύματα.

Καὶ ἀπὸ ποῦ φαίνεται τοῦτο, ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα; Ὁ προφήτης λέγει τοῦτο διὰ τῶν ἐξῆς· «Αὐτὸς ἐπὶ τῶν θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν, καὶ ἐπὶ τῶν ποταμῶν ἐστερέωσεν αὐτήν»¹¹. Καὶ πάλιν «αὐτὸς ποῦ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα»¹². Τί λέγεις; Ἐνα μικρὸν πετραδάκι δὲν ἡμπορεῖ νὰ βαστάσῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειάν του τὸ ὕδωρ, καὶ κρατεῖ τόσον μεγάλην γῆν, καὶ βουνὰ καὶ λόφους καὶ πόλεις καὶ φυτὰ καὶ ἀνθρώπους καὶ ἄλογα ζῶα καὶ δὲν καταποντίζεται; Τί λέγω δὲν καταποντίζεται; Πῶς,

ὁμιλοῦντος αὐτῇ τοῦ ὕδατος ἰσοοῦτον χρόνον οὐ διελύθη καὶ
 πηλὸς γέγονε τὸ πᾶν; Εἰ γὰρ ξύλων φύσις ὕδασι βραχὺν ἐν-
 διατριψασα χρόνον σήπεται καὶ διαλύεται· καὶ τί λέγω ξύλων
 φύσις; Τί σιδήρου γέ γένοιτ' ἂν εὐτιονώτερον; Ἀλλὰ καὶ οὗτος
 5 χαννοῦται πολλάκις, ὅταν διαπαντὸς ἐν ὕδατι μένη· καὶ μά-
 λα εἰκότως· Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀπὸ γῆς ἔχει τὴν ὑπαρξιν.
 Διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν δραπειευόντων οἰκειῶν, ἐπειδὴν τὰς πέ-
 δας καὶ τὰς ἀλύσεις ἐπισουρόμενοι φύγωσι, παρὰ ρύακας ὑδά-
 των ἐλθόντες, καὶ δεδομένους ἐναποθέμενοι τοὺς πόδας τοῖς
 10 ὕδασι, καὶ χαννότερον ταύτη ποιήσαντες τὸν σίδηρον, ραδίως
 λίθῳ παίοντες διακλῶσιν. Εἶτα σίδηρος μὲν χαννοῦται, καὶ
 ξύλα σήπεται, καὶ λίθοι φθειρόνται ὑπὸ τῆς τῶν ὑδάτων φύ-
 σεως, γῆς δὲ ὄγκος ἰσοοῦτος ἐπὶ ἰσοοῦτον χρόνον ἐπικείμε-
 νος τοῖς ὕδασι, οὔτε κατεποντίσθη, οὔτε διελύθη, καὶ ἀπόλειτο.
 15 4. Καὶ τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη ταῦτα καὶ θαυμάσειε, καὶ
 θαροῶν ἂν εἴποι, οὐχὶ φύσεως εἶναι ἔργα, ἀλλὰ τῆς ὑπὲρ φύ-
 σιν προνοίας; Διὰ ταῦτά τίς φησὶν· «Ὁ κρεμάσας τὴν γῆν ἐπ'
 οὐδενός»· ἄλλος δέ τις, «Ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς
 γῆς»· καί, ὅτι «Ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν». Καὶ δοκεῖ
 20 μὲν ἐναντία ταῦτα εἶναι, πολλὴν δὲ ἔχει τὴν συμφωνίαν. Ὁ
 γὰρ εἰπὼν, ὅτι «Ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἐθεμελίωσεν αὐτήν», ταῦτόν
 εἶπε τῷ εἰρηκότι, ὅτι «ἐπ' οὐδενός αὐτήν ἐκρέμασε». Τὸ γὰρ
 ἐπὶ ὑδάτων εἶσθαι ἴσον ἐστὶ τοῦ κρέμασθαι ἐπ' οὐδενός. Πού-
 οῦν κρέμαται καὶ ἔστηκεν; Ἀκουσον τοῦ αὐτοῦ λέγοντος, «Ἐν
 25 τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς»· οὐχ ὅτι χεῖρας ἔχει ὁ Θε-

13. Ἰωβ 26, 7.

14. Ψαλμ. 94, 4.

15. Ψαλμ. 23, 2.

ἐνῷ εὐρίσκεται ἀπὸ κάτω εἰς ἐπαφήν μὲ τὸ νερὸ ἐπὶ τόσα χρόνια δὲν διελύθη καὶ δὲν ἔγινεν ὄλη λάσπη. Διότι ἐὰν τὰ ξύλα παραμείνουν ἐπ' ὀλίγον χρόνον μέσα εἰς τὸ νερὸ σαπίζουν καὶ διαλύονται· καὶ διατί ἀναφέρω τὰ ξύλα; Τί ἢμπορεῖ νὰ γίνῃ σκληρότερον ἀπὸ τὸν σίδηρον; Ὅμως καὶ αὐτὸς πολλάκις γίνεται μαλακός, ὅταν μένη διαρκῶς μέσα εἰς τὸ νερόν, καὶ εἶναι φυσικόν. Καθ' ὅσον καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν γῆν προέρχεται. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας ποῦ δραπετεύουν, ὅταν φεύγουν καὶ σύρουν μαζί των τὰς χειροπέδας καὶ τὰς ἀλυσίδας, ἀφοῦ ἔλθουν κοντὰ εἰς ρυάκια μὲ νερὸ καὶ ὅπως εἶναι δεμένοι βάλουν τὰ πόδια των μὲ τὰ δεσμὰ μέσα εἰς αὐτό, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ κάμουν μαλακά, εὐκόλως τὰ σπάζουν μετὰ κτυπῶντες αὐτὰ μὲ λίθους. Ἐπειτα ὁ μὲν σίδηρος γίνεται μαλακός, καὶ τὰ ξύλα σαπίζουν καὶ οἱ πέτρες καταστρέφονται ἀπὸ τὰ ὕδατα, τῆς γῆς δὲ ὁ ὄγκος, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τόσον χρόνον στέκεται ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα, οὔτε κατεποντίσθη, οὔτε διελύθη καὶ κατεστράφη.

4. Καὶ ποῖος δὲν θὰ ἐκπλαγῆ, καὶ δὲν θὰ θαυμάσῃ καὶ δὲν θὰ εἰπῆ μετὰ βεβαιότητος ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι ἔργα τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς ὑπερφυσικῆς προνοίας; Δι' αὐτὰ κάποιος εἶπεν· «Ἐκεῖνος ποῦ ἐκρέμασε τὴν γῆν ἀπὸ τὸ τίποτε»¹³· καὶ κάποιος ἄλλος· «εἰς τὸ χέρι αὐτοῦ εἶναι τὰ πέρατα τῆς γῆς»¹⁴, καὶ ὅτι «ἐπὶ τῶν θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν»¹⁵. Καὶ ἐνῷ φαίνεται ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἶναι ἀντιθέτου ἐννοίας, ὅμως συμφωνοῦν πολὺ. Διότι ἐκεῖνος ποῦ εἶπεν ὅτι «ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἐθεμελίωσεν αὐτήν» εἶπε τὸ ἴδιον μὲ ἐκεῖνον ποῦ εἶπε ὅτι «ἀπὸ τὸ τίποτε ἐκρέμασεν αὐτήν». Διότι τὸ νὰ εἶναι ἐπάνω εἰς τὰ νερὰ εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὸ νὰ κρέμεται ἀπὸ τὸ τίποτε. Ποῦ λοιπὸν κρέμεται καὶ ποῦ στέκεται; Ἄκουσε τὸν ἴδιον ποῦ λέγει· «Εἰς τὸ χέρι αὐτοῦ εἶναι τὰ πέρατα τῆς γῆς», ὄχι ὅτι ἔχει χέρια ὁ Θεός, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ἡ δύναμις αὐτοῦ ποῦ προνοεῖ δι' ὅλα, αὐτὴ εἶναι

ός, ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι ἡ δύναμις αὐτοῦ ἢ προνοοῦσα πάντων, αὕτη ἐστὶν ἡ συγκρατοῦσα καὶ διαβασιάζουσα τὸ σῶμα τῆς γῆς.

Ἄλλ' οὐ πεῖθη τοῖς εἰρημένοις; Πίστευσον τοῖς ὀρωμέ-
 νοις· καὶ γὰρ καὶ ἐφ' ἐτέρου στοιχείου τὴν θαυματουργίαν ταύ-
 5 τὴν ἐστὶν εὐρεῖν. Τοῦ γὰρ πυρὸς ἡ φύσις ἀνωφερῆς τίς ἐστι
 καὶ πρὸς τὸ ὕψος ἀεὶ πηδᾶν καὶ ἄλλεσθαι πέφυκε, κἂν μυρία
 βιάσῃ καιαναγκάσῃ, οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο τῆς κάτω φορᾶς. Πολ-
 λάκις γοῦν δᾶδα καιομένην λαβόντες, καὶ κατὰ κεφαλῆς κλί-
 ναντες τοῦ πυρὸς τὴν ὀρμὴν οὐκ ἠναγκάσαμεν κάτω νεῦσαι,
 10 ἀλλὰ καὶ οὕτως ἄνω τρέχει, καὶ πρὸς τὸ ὕψος ἐπείγεται κά-
 τωθεν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἡλίου τοῦναντίον ἅπαν ἐποίησεν ὁ Θεός·
 τὰς γὰρ ἀκτῖνας αὐτοῦ πρὸς τὴν γῆν ἔστρεψε, καὶ τὸ φῶς
 κάτω νεύειν ἐποίησε, μονονουχὶ λέγων αὐτῷ διὰ τοῦ σχήμα-
 τος, κάτω βλέπε, φησί, τοῖς ἀνθρώποις φαῖνε· διὰ γὰρ ἐκεί-
 15 νους ἐγένου. Καὶ λύχνου μὲν φλόξ οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο τοῦτο
 παθεῖν, ἄστρον δὲ οὕτω μέγα καὶ θαυμασιὸν κάτω νεύει, καὶ
 πρὸς τὴν γῆν βλέπει ἀπεναντίας τῷ πυρί, διὰ τὴν τοῦ κελεύ-
 σαντος δύναμιν.

Βούλει καὶ ἕτερον εἶπω τοιοῦτον; Τὰ νῶτα τοῦ οὐρανοῦ
 20 τοῦ φαινομένου ὕδατα περιλαμβάνει πάντοθεν, καὶ οὐ καταρρεῖ,
 οὐδὲ ἐξίσταται, καίτοι γε οὐκ ἔστι τοιαύτη τῶν ὑδάτων ἡ φύ-
 σις· ἀλλ' εἰς μὲν τὰ κοῖλα συντρέχει ραδίως· ἐπειδὴν δὲ κε-
 κυρωμένον ἢ σῶμα, διολισθαίνει πάντοθεν, καὶ οὐκ ἂν αὐτοῦ
 οὐδὲ μικρὸν σιαίη μέρος ἐπὶ τοῦ τοιούτου σχήματος. Ἄλλ' ἰ-
 25 δοὺ τὸ παράδοξον τοῦτο γέγονεν ἐπὶ τῶν οὐρανῶν· καὶ τοῦτο
 αὐτὸ πάλιν ὁ προφήτης αἰνιτιζόμενος λέγει· «Αἰνεῖτε τὸν Κύ-
 ριον τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν». Καὶ οὕτε τὸ ὕδωρ
 τὸν ἥλιον ἔσβεσεν, οὕτε ὁ ἥλιος ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον βαδίζων
 κάτωθεν τὸ ἐπικείμενον ἀνεξήραθεν ὕδωρ. Βούλει σε πάλιν

ἐκείνη πού συγκρατεῖ καὶ βαστάζει ὀλόκληρον τὸ σῶμα τῆς γῆς.

Ἄλλα δὲν πείθεσαι μὲ τὰ λεχθέντα; Πίστευσε εἰς αὐτὰ πού βλέπεις· διότι καὶ ἐπὶ ἄλλου στοιχείου ἤμπορεῖς νὰ εὕρης τὴν θαυματουργίαν αὐτήν. Διότι ἡ φωτιὰ ἔχει τὴν φυσικὴν ιδιότητα νὰ πηγαίνει πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ νὰ ἀνέρχεται μὲ πηδήματα πάντοτε πρὸς τὸ ὕψος καὶ νὰ χάνεται, καὶ ἂν τὴν ἀναγκάσης νὰ πάρῃ κατεύθυνσιν πρὸς τὰ κάτω δὲν θὰ τὸ κατορθώσης. Πολλάκις λοιπὸν καὶ δάδα καιομένην ἀφοῦ λάβωμεν καὶ τὴν ἀναποδογυρίσωμεν τὴν δύναμιν τοῦ πυρὸς δὲν ἤμποροῦμεν νὰ τὴν κάμωμεν νὰ κλίνη πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ καὶ ὅταν εἶναι ἔτσι κατευθύνεται πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἀνεβαίνει ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ὕψη· διὰ τὸν ἥλιον ὅμως ἔκαμεν ὁ Θεὸς ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον· διότι τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ τὰς ἔστρεψεν εἰς τὴν γῆν καὶ ἔκαμε νὰ κλίνη πρὸς τὰ κάτω τὸ φῶς, λέγων τρόπον τινὰ διὰ τῆς ιδιότητός του αὐτῆς κάτω νὰ βλέπῃ καὶ τοὺς ἀνθρώπους νὰ φωτίζῃ· διότι δι' ἐκείνους ἔγινε. Καὶ τοῦ μὲν λυχναριοῦ ἡ φλόγα δὲν θὰ ἐδέχετο νὰ πάθῃ τοῦτο, ἄστρον ὅμως τόσον μεγάλο καὶ θαυμαστὸν κλίνει πρὸς τὰ κάτω καὶ βλέπει πρὸς τὴν γῆν, πρᾶγμα πού εἶναι ἀντίθετον μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ πυρός, τοῦτο ὅμως συμβαίνει ἐξ αἰτίας τῆς δυνάμεως ἐκείνου πού τὸ διέταξε.

Θέλεις νὰ εἰπῶ καὶ ἄλλο παράδειγμα ὅμοιον μὲ αὐτό; Τὰ νῶτα τοῦ οὐρανοῦ πού βλέπομεν περιλαμβάνουν ἀπὸ παντοῦ νερά, καὶ ὅμως δὲν καταρρέουν, οὔτε μετακινοῦνται, καίτοι βεβαίως δὲν εἶναι ἴδιον γινώρισμα τῶν ὑδάτων τοῦτο· ἀλλὰ εἰς μὲν τὰς κοιλότητας συρρέει εὐκόλως· καὶ ὅταν εἶναι τὸ σῶμα κυρτὸν γλυστρᾶ ἀπὸ παντοῦ, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σταθῇ οὔτε μικρὰ σταγῶν ἐπάνω εἰς τοιοῦτον σῶμα. Ἄλλ' ἰδοὺ τὸ παράδοξον τοῦτο ἔχει γίνεαι διὰ τοὺς οὐρανοὺς· καὶ αὐτὸ ὑπαινίσσεται λέγων ὁ προφήτης· «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν»¹⁶. Καὶ ἀκόμη οὔτε τὸ νερὸ αὐτὸ ἔσθησε τὸν ἥλιον, οὔτε ὁ ἥλιος πού ἐπὶ τόσα χρόνια συνεχίζει τὸν δρόμον του κάτω, ἐξήτησε τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω αὐτοῦ εὐρισκόμενον. Θέλεις πάλιν νὰ

εἰς τὴν γῆν καταγάγωμεν, καὶ τὸ θαῦμα ἐπιδείξωμεν; Οὐχ ὄρᾳς ταυτηνὴ τὴν θάλατταν, τὴν κυμάτων γέμουσαν καὶ πνευμάτων βιαίων; Ἄλλ' αὕτη ἡ θάλαττα ἡ εὐρύχωρος καὶ μεγάλη καὶ μαινομένη ἀσθενεῖ ψάμμω τειχίζεται.

5 Καὶ σκοπεῖ Θεοῦ σοφίαν· οὐκ ἀφῆκεν αὐτὴν ἠουχάζειν, οὐδὲ ἠρεμεῖν, ἵνα μὴ τῆς φύσεως αὐτῆς εἶναι νομίσης τὴν εὐταξίαν, ἀλλ' ἔνδον μένουσα βοᾷ, καὶ ταράττεται, καὶ μέγала ἠχεῖ, καὶ τὰ κύματα πρὸς ὕψος διανίστησιν ἄφατον ἐπειδὴν δὲ ἔλθῃ πρὸς τοὺς αἰγιαλοὺς, καὶ τὴν ψάμμον ἴδῃ, διαλυθεῖσα
10 πρὸς ἑαυτὴν πάλιν ἐπάνεισι, δι' ἀμφοτέρων σε τούτων διδάσκουσα, ὅτι οὐχὶ φύσεως ἔργον ἐστὶ τὸ μένειν αὐτὴν εἴσω τῶν οἰκείων ὄρων, ἀλλὰ τῆς τοῦ κατέχοντος αὐτὴν δυνάμεως. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἀσθενὲς τὸ τειχίον ἐποίησε, καὶ οὐ ξύλα καὶ λίθους, οὐδὲ ὄρη τοῖς αἰγιαλοῖς περιέβαλε τούτοις, ἵνα μὴ τού-
15 τοις λογίσῃ τοῦ στοιχείου τὴν εὐταξίαν. Τοῦτο γοῦν καὶ αὐτὸς ποτε τοῖς Ἰουδαίοις ὄνειδίζων ἔλεγεν· «Ἐμὲ οὐ φοβηθήσεσθε τὸν τάξαντα ἄμμον ὄριον τῇ θαλάσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσεται;».

Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶ τὸ θαυμασιόν, ὅτι μέγαν καὶ θαυμασιόν τὸν κόσμον ἐποίησεν, οὐδ' ὅτι ὑπὲρ φύσεως ἀκολουθίαν
20 αὐτὸν συνέπηξεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐξ ἐναντίων αὐτὸν συνέσκησεν, θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ξηροῦ καὶ ὑγροῦ, πυρὸς καὶ ὕδατος, γῆς καὶ ἀέρος· καὶ τὰ ἐναντία ταῦτα στοιχεῖα, ἀφ' ὧν τόδε τὸ πᾶν συνέσκηκεν, ἀλλήλοις μαχόμενα ὑπ' ἀλλήλων οὐκ ἀνηλώθη, οὐ τὸ πῦρ ἐπέδραμε καὶ ἀνῆψεν ἅπαντα, οὐ τὸ ὕδωρ ἐπελθὸν ἐπέ-
25 κλυσε τὴν οἰκουμένην. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τῶν σωμάτων τῶν ἡμετέρων ταῦτα γίνεται, καὶ χολῆς ἀξανομένης τίκεται πωρεῖός, καὶ τῷ παντὶ ζῳῷ λυμαίνεται· καὶ φλέγματος πλεονάζοντος πολλὰ νοσήματα φύεται, καὶ διαφθείρει τὸ ζῷον. Ἐπὶ δὲ τοῦ-

σὲ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ σοῦ ἐπιδείξωμεν τὸ θαῦμα; Δὲν βλέπεις αὐτὴν ἔδῳ τὴν θάλασσαν, ἡ ὁποία εἶναι γεμάτη ἀπὸ κύματα καὶ βιαίους ἀνέμους; Καὶ ὅμως αὐτὴ ἡ θάλασσα ἡ εὐρύχωρος καὶ μεγάλη καὶ μανιώδης περιπειχίζεται ἀπὸ τὴν ἀνίσχυρον ἄμμον.

Καὶ παρετήρει τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ· δὲν τὴν ἄφησε νὰ εἶναι ἡσυχος, οὔτε νὰ ἡρεμῇ, διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι ἡ εὐταξία αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὴν ἰδικὴν τῆς φύσιν, ἀλλὰ ὅταν μὲν μένη βαθειὰ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς φωνάζει καὶ τaráσσεται, καὶ κάνει μεγάλον θόρυβον, καὶ ἀνυψώνει τὰ κύματά τῆς εἰς ὕψη μεγάλα, ὅταν ὅμως ἔλθῃ εἰς τὴν ἀκρογιαλιὰν καὶ ἰδῇ τὴν ἄμμον, διαλύεται καὶ γυρίζει πάλιν πρὸς τὰ ὀπίσω, διδάσκουσα καὶ διὰ τῶν δύο τούτων, ὅτι δὲν εἶναι ἔργον τῆς φύσεως τὸ νὰ μένη αὐτὴ μέσα εἰς τὰ ὄριά τῆς, ἀλλὰ εἶναι ἔργον τῆς δυνάμεως ἐκείνου πού τὴν συγκρατεῖ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἔκαμε τὸ τεῖχος τοῦτο ἀσθενὲς καὶ οὔτε μὲ ξύλα οὔτε μὲ λίθους οὔτε μὲ ὄρη περιέβαλε τὰ ἀκρογιάλια διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι ἡ εὐταξία ὀφείλεται εἰς αὐτά. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ Θεὸς ἐλέγχων τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν· «Ἐμὲ δὲν θὰ φοβηθῆτε πού ἔθεσα τὴν ἄμμον ὡς ὄριον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν θὰ τὴν ὑπερβῆ;»¹⁷.

Δὲν εἶναι δὲ τοῦτο μόνον τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ τὸ ὅτι ἔκαμε τὸν κόσμον μέγαν καὶ θαυμαστόν, οὔτε ὅτι τὸν συνήρμωσε παρὰ τοὺς συνήθεις φυσικοὺς νόμους, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐξ ἀντιθέτων στοιχείων τὸν συνέστησε, ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ἐκ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ, ἐκ πυρὸς καὶ ὕδατος, ἐκ γῆς καὶ ἀέρος· καὶ τὰ ἀντίθετα αὐτὰ στοιχεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔκαμε τὸ πᾶν, ἂν καὶ ἀντιμάχεται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, δὲν κατεστράφησαν μεταξὺ των, οὔτε τὸ πῦρ ἐπέδραμε νὰ καύσῃ τὰ πάντα, οὔτε τὸ ὕδωρ ἤλθε καὶ ἐπλημμύρισε τὴν οἰκουμένην. Ἄλλ' εἰς μὲν τὰ ἰδικὰ μας σώματα αὐτὰ γίνονται, καὶ ὅταν αὐξάνεται ἡ χολή, δημιουργεῖται πυρετὸς καὶ καταστρέφεται ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμός· καὶ ὅταν πλεονάζῃ τὸ φλέγμα προκαλεῖ πολλὰ νοσήματα καὶ διαφθείρει τὸ σῶμα. Εἰς τὸ σύμπαν ὅμως

δε τοῦ παντός οὐδὲν τούτων συνέβη, ἀλλ' ἕκαστον μένει καθάπερ τινὶ χαλινῷ καὶ δεσμῷ τῷ βουλήματι τοῦ ποιήσαντος τοὺς οἰκείους διαφυλάττων ὄρους, καὶ ἡ μάχη τούτων εἰρήνης αἰτία γίνεται τῷ παντί.

5 Ταῦτα οὐχὶ καὶ τυφλῷ δῆλα, καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις εὐσύννοπτα, ὅτι ἐκ προνοίας τινὸς γέγονε καὶ συγκρατεῖται; Τίς γὰρ οὕτως ἄφρων καὶ ἀναίσθητος, ὅς ὁρῶν τοσοῦτον σωμάτων ὄγκον, τοσοῦτον κάλλος, τοσαύτην σύνθεσιν, τοιούτων στοιχείων μάχην διηνεκῆ, καὶ ἐναντίωσιν, καὶ διαμονήν, μὴ λογί-
10 σασθαι πρὸς ἑαυτόν, καὶ εἰπεῖν, ὅτι εἰ μὴ πρόνοιά τις ἦν ἡ τὸν ὄγκον τῶν σωμάτων διακρατοῦσα, καὶ μὴ συγχωροῦσα τὸ πᾶν διαπεσεῖν, οὐκ ἂν ἔμεινεν, οὐκ ἂν διήρκεσε; Τοσαύτη μὲν ὠρῶν εὐταξία, τοσαύτη δὲ ἡμέρας καὶ νυκτὸς συμφωνία, τοσοῦτων δὲ ἀλόγων ζώων γένη, καὶ φυτῶν, καὶ σπερμάτων,
15 καὶ βοτανῶν ὁδῷ βαδίζει, καὶ οὐδὲν εἰς τὴν παροῦσαν ἡμέραν οὔτε διέπεσεν, οὔτε ἀνηλώθη καθάπαξ.

5. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἕτερα τούτων πλείονα καὶ θαυότερα ἦν εἰπεῖν, καὶ περὶ αὐτῆς φιλοσοφῆσαι τῆς κτίσεως· ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιούσαν ἐκεῖνα ταμιευσάμενοι, σπουδά-
20 σωμεν τὰ εἰρημένα μετὰ ἀκριθείας κατασχεῖν, καὶ εἰς ἑτέρους ἐξενεγκεῖν. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι τὴν ἀκοὴν ὑμῶν ἐξένισε τῶν νοημάτων τὸ θάθος, ἀλλ' ἐὰν ὀλίγον νήψωμεν, καὶ ἐν τούτοις ἐθίσωμεν ἑαυτούς, καὶ ἑτέροις ραδίως ἐσόμεθα διδάσκαλοι.

Τέως δὲ ἐκεῖνο πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἀναγκαῖον εἰ-
25 πεῖν ὥσπερ ἐδόξασεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τῆς τοσαύτης δημιουργίας, οὕτω δοξάσωμεν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς πολιτείας καθαρᾶς. Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ φαινόμενοι μόνον, καὶ ἡμεῖς τοίνυν διηγησώμεθα δόξαν Θεοῦ μὴ λέγοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ σιγῶντες, καὶ τῇ τοῦ θίου

τοῦτο τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν συνέβη, ἀλλὰ κάθε ἓνα μένει εἰς τὰ ὄριά του ὡσὰν νὰ συγκρατῆται ἀπὸ κάποιον καλινδὸν καὶ δεσμὸν ὑπὸ τῆς θελήσεως τοῦ δημιουργοῦ, καὶ ἡ διαμάχη τῶν στοιχείων γίνεται παράγων εἰρήνης εἰς τὸ σύμπαν.

Αὐτὰ δὲν εἶναι φανερὰ καὶ εἰς τὸν τυφλὸν καὶ καταληπτὰ εἰς τοὺς πάρα πολὺ ἀνοήτους, ὅτι δηλαδὴ ἔχουν γίνεαι καὶ συγκρατοῦνται ἀπὸ κάποιαν πρόνοιαν; Διότι ποῖος εἶναι τόσο ἀνόητος καὶ ἀναίσθητος, ὁ ὁποῖος ἐνῶ βλέπει τόσο ὄγκον σωμάτων, τόσο μεγάλην ὠραιότητα, τόσο σύνθεσιν ἀρμονικὴν, τέτοιων στοιχείων διαρκῆ διαμάχην καὶ ἀντίθεσιν καὶ διανομήν, νὰ μὴ σκεφθῆ καὶ νὰ εἰπῆ μέσα του, ὅτι ἐὰν δὲν ὑπῆρχε κάποια πρόνοια ἢ ὁποία νὰ συγκρατῆ τὸν ὄγκον τῶν σωμάτων καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ νὰ καταρρεύσῃ τὸ σύμπαν, δὲν θὰ ἔμενε, οὔτε θὰ διακοῦσε τόσο; Τόση λοιπὸν εὐταξία ὡρῶν ὑπάρχει, τόσο συμφωνία ἡμέρας καὶ νυκτός, τόσα γένη ζώων, φυτῶν, σπερμάτων καὶ βοτανῶν βαδίζουν τὸν δρόμον των, καὶ τίποτε ἕως σήμερον δὲν ἔπρεσεν, οὔτε κατεστράφη διὰ παντός.

5. Καὶ ὅχι δὲ μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ καὶ βαθύτερα, ἤμπορούσαμεν νὰ εἰπώμεν καὶ νὰ φιλοσοφήσωμεν περὶ αὐτῆς τῆς κτίσεως· ἀλλὰ ἄς τὰ ἀφήσωμεν αὐτὰ διὰ τὴν αὐριανὴν ὁμιλίαν, καὶ τώρα ἄς φροντίσωμεν νὰ διαφυλάξωμεν μετὰ ἀκριβείας ὅσα ἐλέχθησαν, καὶ νὰ τὰ μεταδώσωμεν καὶ εἰς ἄλλους. Καὶ γνωρίζω ὅτι ἐξένισε τὴν ἀκοήν σας τὸ βάθος τῶν νοημάτων αὐτῶν, ἀλλ' ἐὰν ὀλίγον ἀνανήψωμεν καὶ συνηθίσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας εἰς τοιαῦτα νοήματα, εὐκόλως καὶ εἰς ἄλλους θὰ γίνωμεν διδάσκαλοι.

Τοῦτο θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ εἰπῶ πρὸς τὴν ἰδικὴν σας ἀγάπην· ὅπως ἀκριβῶς μᾶς ἐδόξασεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς τόσο δημιουργίας, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἄς δοξάσωμεν αὐτὸν διὰ τοῦ καθαροῦ βίου μας. Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ μόνον διὰ τῆς ὕψεώς των, καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἄς διηγηθῶμεν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ὅχι μόνον διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς σιωπῆς καὶ ἄς ἐκπλήσωμεν ὅλους διὰ τῆς λαμπρότητος

λαμπρότητι πάντας ἐκπλήτιοντες. «Δαμψάτω γὰρ ὑμῶν τὸ φῶς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ὅταν γὰρ ὁ ἄπιστος ἴδῃ σὲ τὸν πιστὸν κατε-
 5 σιαλμένον, σωφρονοῦντα, κόσμιον ὄντα, ἐκπλαγήσεται καὶ ἔρει, ἀληθῶς μέγας ὁ τῶν Χριστιανῶν Θεός, οἷους κατέ-
 σιτησεν ἀνθρώπους, οἷους ἐξ οἷων ἐποίησεν, ἀγγέλους αὐ-
 τοὺς ἐξ ἀνθρώπων εἰργάσατο. Ἄν ὑβρίσῃ τις, οὐ λοιδο-
 ροῦνται· ἂν τυπήσῃ τις, οὐκ ἀγανακτοῦσιν· ἂν ἀδικήσῃ τις,
 10 ὑπερεύχονται τοῦ λελυπηκότου· ἐχθρὸν οὐκ ἔχουσι, μνησικα-
 κεῖν οὐκ ἐπίστανται, φλυαρεῖν οὐκ ἴσασιν, οὐκ ἔμαθον ψεύ-
 δεσθαι, ἐπιорκεῖν οὐκ ἀνέχονται, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὀμνύειν·
 ἀλλὰ τὴν γλῶττιαν ἐκτιμηθῆναι ἂν ἔλοιντο πρότερον, ἢ ὄρ-
 κον τινὰ ἀπὸ τοῦ σιόματος προέσθαι.

15 Ταῦτα δῶμεν αὐτοῖς περὶ ἡμῶν λέγειν, καὶ τὴν πονη-
 ρὰν τῶν ὄρκων συνήθειαν ἀπελάσωμεν, καὶ τοσαύτην δῶ-
 μεν τῷ Θεῷ τιμὴν, ὅσην τοῖς ἱματίοις ἡμῶν τοῖς πολυτελε-
 σιτέροις. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον ἱμάτιον μὲν ἔχοντας τῶν
 λοιπῶν βέλτιον μὴ ἀνέχεσθαι συνεχῶς αὐτῷ καταχρᾶσθαι,
 20 τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ ὄνομα πανταχοῦ περισύρειν ἀπλῶς καὶ ὡς
 ἔτυχε; Μή, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, μὴ οὕτω καταφρονῶμεν
 ἡμῶν τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ τὴν σπουδὴν ἣν ἐξ ἀρχῆς ἐποιη-
 σάμεθα περὶ τὴν ἐντολὴν ταύτην, εἰς τέλος ἀγάγωμεν. Καὶ
 γὰρ ἐγὼ διὰ τοῦτο συνεχῆ ποιῶμαι τὴν παράκλησιν τὴν
 25 περὶ τῶν ὄρκων, οὐκ ἐπειδὴ κατέγγων ὑμῶν ραθυμίαν, ἀλλ'
 ἐπειδὴ τὸ πλεον καίροθωθὲν ὑμῖν εἶδον, σπεύδω καὶ ἐπεί-
 γομαι τὸ πᾶν ἀπαρισθῆναι καὶ τέλος λαβεῖν. Οὕτω καὶ
 οἱ θεαταὶ ποιοῦσι, τοὺς ἐγγὺς ὄντας τῶν βραβείων διε-
 γείρουσι μᾶλλον.

30 Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν μηδὲ ἡμεῖς, καὶ γὰρ ἐγγὺς
 ἐσθήκαμεν τοῦ παντός καιροθώματος, καὶ ἡ δυσκολία παρὰ
 τὴν ἀρχὴν ἦν. Ὅτι δὲ τὸ πλεον τῆς συνηθείας ὑπειμήθη

τοῦ βίου μας. «Ἄς λάμπῃ τὸ φῶς σας», λέγει, «ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ ἴδοῦν τὰ καλὰ ἔργα σας καὶ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας τὸν εὐρισκόμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς»¹⁸. Διότι ὅταν ὁ ἄπιστος ἰδῇ σὲ ὁ ὁποῖος εἶσαι πιστὸς νὰ εἶσαι ταπεινός, σώφρων, κόσμιος, θὰ ἐκπλαγῇ καὶ θὰ εἰπῇ, ἀληθῶς εἶναι μέγας ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν, πῶς ἔκαμε τοὺς ἀνθρώπους, πόσον τοὺς μετέβαλε, τοὺς ἔκαμε ἀπὸ ἀνθρώπους ἀγγέλους. Ἄν ὑβρίσῃ κανεὶς αὐτοὺς δὲν ἀνταποδίδουν τὰ ἴσα· ἂν τοὺς κτυπήσῃ κανεὶς δὲν ἀγανακτοῦν· ἂν τοὺς ἀδικήσῃ κανεὶς προσεύχονται δι' ἐκεῖνον πὺ τοὺς ἡδίκησεν· ἐχθρὸν δὲν ἔχουν, μνησικακίαν δὲν γνωρίζουν, φλυαρίαν ἀγνοοῦν, δὲν ἔμαθαν νὰ ψεύδωνται, δὲν ἀνέχονται νὰ παραβαίνουν τὸν ὄρκον των, πολὺ περισσότερον δὲ οὔτε νὰ ὀρκίζονται, ἀλλὰ θὰ ἐπροτιμοῦσαν νὰ κοπῇ ἢ γλῶσσα των, παρὰ νὰ βγάλουν κάποιον ὄρκον ἀπὸ τὸ στόμα των.

Αὐτὰ ἅς τοὺς κάμωμεν νὰ λέγουν δι' ἡμᾶς, καὶ τὴν κακὴν συνήθειαν τῶν ὄρκων ἅς ἀπομακρύνωμεν, καὶ ἅς δώσωμεν τόσην μεγάλην τιμὴν εἰς τὸν Θεόν, ὅσην δίδομεν εἰς τὰ πολυτελέστερα ἐνδύματά μας. Διότι πῶς δὲν εἶναι παράλογον τὴν καλυτέραν ἐνδυμασίαν μας νὰ μὴ ἀνεχώμεθα νὰ τὴν φορῶμεν συχνά, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Θεοῦ παντοῦ νὰ τὸ περιφέρωμεν ἀπλῶς καὶ χωρὶς λόγον; Μή, σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἱκετεύω, ἅς μὴ δεικνύωμεν τόσην ἀδιαφορίαν διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ἀλλὰ τὴν σπουδὴν τὴν ὁποῖαν ἐδείξαμεν ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν ἐντολὴν αὐτὴν, ἅς τὴν φέρωμεν εἰς τέλος. Διὰ τοῦτο ἐγὼ συνεχῶς σᾶς παρακαλῶ νὰ ἀποφεύγετε τοὺς ὄρκους, ὅχι ἐπειδὴ σᾶς θεωρῶ ραθύμους, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶδα ὅτι ἐπετύχαμεν τὸ περισσότερον μέρος αὐτῆς τῆς ἐντολῆς καὶ βιάζομαι νὰ σᾶς ἰδῶ νὰ τὴν ἐφαρμόσετε ὅλην τελείως. Ἔτσι κάνουν καὶ οἱ θεαταί, ἐκείνους πὺ εἶναι κοντὰ εἰς τὸ βραβεῖον τοὺς διεγείρουν περισσότερον.

Ἄς μὴ ἀποκάμωμεν λοιπὸν οὔτε ἡμεῖς, καθ' ὅσον εὐρισκόμεθα κοντὰ εἰς τὴν τελείαν ἐπιτυχίαν αὐτῆς, καὶ ἡ δυσκολία ἦτο εἰς τὴν ἀρχὴν. Τώρα πὺ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς

νῦν, καὶ μικρὸν ὑπολέλειπται λοιπὸν, οὐδὲ πόνου χρεία
 τινός, ἀλλὰ μικρᾶς παραιρηόσεως, καὶ βραχείας τινός ἀ-
 κριθείας δεόμεθα, ἵνα αὐτοὶ κατορθώσαντες καὶ ἑτέροις γε-
 νώμεθα διδάσκαλοι, καὶ μετὰ παρρησίας τὸ ἱερὸν ἴδωμεν πά-
 5 οχα, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς διπλασίονα καὶ τριπλα-
 σίονα τῆς εἰωθίας καρπωσόμεθα τὴν εὐφροσύνην. Οὐ γὰρ
 οὔτις τὸ τῶν πόνων ἡμᾶς ἀπαλλαγῆναι καὶ τῶν ἰδρώτων
 τῆς νηστείας εὐφραίνει, ὡς τὸ μετὰ κατορθώματος καὶ στε-
 φάνου λαμπροῦ εἰς τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἑορτὴν ἀπαντῆσαι
 10 στεφάνου μηδέποτε μαραινόμενου.

᾿Ωστε δὲ ταχύτεραν γενέσθαι τὴν διόρθωσιν, τοῦτο
 ποιήσον ὃ λέγω· γράψον ἐπὶ τὸν τοῖχον τῆς οἰκίας σου,
 καὶ ἐπὶ τὸν τοῖχον τῆς καρδίας σου τὴν δρεπάνην τὴν πε-
 τομένην ἐκείνην, καὶ ταύτην ἐπὶ τῆς ἀρᾶς πέτεσθαι νόμιζε,
 15 καὶ συνεχῶς αὐτὴν ἀναλογίζου· κἂν ἕτερον ὁμνύοντα ἴδῃς,
 ἐπίσχεσ, κώλυσον, καὶ τῶν οἰκειῶν ἐπιμελήθητι τῶν σῶν.
 ᾿Αν γὰρ τοῦτο σκοπήσωμεν ὅπως μὴ μόνον αὐτοὶ κατορθώ-
 σαιμεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους εἰς τοῦτο ἀνάγοιμεν, ταχέως αὐ-
 τοὶ πρὸς τὸ πέρας ἤξομεν. Οἱ γὰρ ἑτέρους παιδεύειν κατα-
 20 δεξάμενοι, ἐρυνθριάσομεν καὶ αἰσχυνόμεθα, ἃ τοῖς ἄλλοις
 ἐπιτάτιομεν, ταῦτα ἐλλιμπάνοντες αὐτοὶ φανῆναι. Οὐδὲ χρεία
 πλειόνων λόγων· πολλὰ γὰρ καὶ τὰ πρόην εἰρημένα, καὶ
 ταῦτα δὲ ὑπομνήσεως χάριν μόνης εἴρηται. Ὁ δὲ Θεός, ὃ
 μᾶλλον ἡμῶν τῶν ἡμετέρων φειδόμενος ψυχῶν, καὶ ἐν
 25 τούτῳ καὶ ἐν παντὶ καταρίσειεν ἡμᾶς ἀγαθῷ, ἵνα πληρώ-
 σαντες πάντα καρπὸν δικαιοσύνης, καταξιωθῶμεν τῆς βα-
 σιλείας τῶν οὐρανῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα
 ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

συνηθείας τῆς κακῆς ἀπεκόπη καὶ ὑπολείπεται μικρὸν μέρος αὐτῆς, οὔτε κόπος ἀπαιτεῖται, ἀλλὰ μικρὰ προσοχὴ καὶ προσπάθεια ὀλίγον χρόνον ὥστε ἀφοῦ κατορθώσωμεν ἑμεῖς νὰ μὴ ὀρκιζώμεθα νὰ γίνωμεν διδάσκαλοι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους καὶ μὲ παρρησίαν νὰ ἴδωμεν τὸ ἱερὸν Πάσχα, καὶ μὲ πολὺν εὐχαρίστησιν διπλασίαν καὶ τριπλασίαν ἀπὸ τὴν συνηθισμένην εὐφροσύνην νὰ ἀπολαύσωμεν. Διότι δὲν προξενεῖ τόσην εὐχαρίστησιν ἢ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἰδρώτας τῆς νηστείας, ὅσον τὸ νὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἑορτὴν μὲ κατόρθωμα πνευματικὸν καὶ στέφανον, ὃ ὁποῖος δὲν μαραίνεται ποτέ.

Διὰ νὰ γίνῃ δὲ ταχυτέρα ἢ διόρθωσις κάμε αὐτὸ τὸ ὁποῖον σοῦ λέγω· ζωγράφησε εἰς τὸν τοῖχον τῆς οἰκίας σου καὶ εἰς τὰ τοιχώματα τῆς καρδίας σου τὸ δρεπάνι ἐκεῖνο ποῦ πετᾶ¹⁹ καὶ νόμιζε ὅτι τοῦτο πετᾶ ἐπὶ τῆς κατάρας ποῦ προέρχεται ἀπὸ τοὺς ὄρκους, καὶ συνεχῶς αὐτὴν νὰ συλλογίζεσαι· καὶ ἂν ἄλλον ἰδῆς νὰ ὀρκίζεται, ἐμπόδισέ τον καὶ φρόντισε καὶ διὰ τοὺς ὑπηρέτας σου. Διότι ἂν ἀποβλέψωμεν ὅχι μόνον πῶς ἡμεῖς νὰ κατορθώσωμεν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἄλλους νὰ φέρωμεν εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον, γρήγορα θὰ φθάσωμεν εἰς τὸ τέλος. Διότι ἀφοῦ ἔχωμεν ἀναλάβει νὰ διορθώσωμεν ἄλλους, θὰ κοκκινίσωμεν καὶ θὰ ἐντραπῶμεν, ἐὰν φανῶμεν ὅτι παραλείπομεν αὐτὰ ποῦ εἰς τοὺς ἄλλους συνιστῶμεν νὰ κάμνουν. Δὲν χρειάζονται περισσότερα λόγια· διότι ὠμιλήσαμεν δι' αὐτὰ εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν, καὶ αὐτὰ ἐλέχθησαν διὰ νὰ ὑπενθυμίσωμεν ἐκεῖνα. Ὁ δὲ Θεός, ὃ ὁποῖος φροντίζει περισσότερο ἀπὸ ἡμᾶς διὰ τὰς ψυχὰς μας, εἴθε νὰ μᾶς κάμῃ τελείους καὶ εἰς τοῦτο καὶ εἰς κάθε ἄλλο ἀγαθὸν ἔργον, ὥστε ἀφοῦ παρουσιάσωμεν ὡς καρποὺς κάθε ἔργον ἀρετῆς νὰ ἀξιωθῶμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ μετὰ τοῦ ὁποῖου εἰς τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ

ΕΠΑΙΝΟΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΣΤΙΑΣΙΝ ΑΠΑΝΤΗΚΟΤΩΝ

εἰς τὴν ἀκρόασιν· καὶ φρυσιολογία κόσμου· καὶ κατὰ
τῶν θεοποιούντων τὴν κρίσιν· καὶ περὶ τοῦ μὴ ὀμνύειν.

5 1. Χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν, ὅτι τὴν παραίνε-
σιν ἡμῶν, ἣν ὑπὲρ τῶν μὴ νησιευόντων καὶ διὰ τοῦτο ἀ-
πολιμπανομένων ἐποιησάμεθα πρόωγν, εἰς ἔργον ὑμεῖς ἐξη-
νέγκατε. Καὶ γὰρ πολλοὺς οἶμαι τῶν ἡραιοτηκότων παρεῖ-
ναι τήμερον, καὶ τὸν καλὸν ἡμῖν σύλλογον τοῦτον πληροῦν
10 καὶ τοῦτο σιοχάζομαι ἐκ τοῦ λαμπρότερον ἡμῖν τὸ θέατρον
γενέσθαι, καὶ πλείω τῶν ἀκροωμένων τὴν σύνοδον. Οὐ μά-
την, ὡς ἔοικε, τοὺς πολλοὺς περὶ αὐτῶν πρόωγν ἀνηλώσα-
μεν λόγους τὴν ὑμετέραν ἀγάπην παρακαλοῦντες ἔλκειν
πρὸς τὴν μητέρα αὐτούς, καὶ πείθειν ὡς ἔξεσι καὶ μετὰ
15 τροφὴν σωματικὴν καὶ τροφῆς μετασχεῖν πνευματικῆς.

Πότε γάρ, εἶπέ μοι, βέλτιον πεποιθήκατε ἀγαπητοί; Τῇ
παρελθούσῃ συνάξει, ὅτε μετὰ τὴν τράπεζαν ἐπὶ ὕπνον ἐ-
τρέπεσθε, ἢ νῦν, ὅτε μετὰ τὴν τράπεζαν πρὸς τὴν ἀκρόα-
σιν τῶν θείων ἀπηντήκατε νόμων; ὅτε ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς
20 διεισιδέετε, καὶ συνεδρίων μετείχετε οὐδὲν ἐχόντων χρη-
σιόν, ἢ νῦν, ὅτε μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἐστήκατε τῶν ὑμετέρων,
καὶ προφητικῶν ἀκούετε λόγων; Οὐκ ἔστιν αἰσχύνῃ τὸ φσ-
γεῖν, ἀγαπητοί, ἀλλὰ τί; Τὸ φαγόντια μένειν οἴκοι καὶ ὑ-

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ

ΕΠΑΙΝΟΣ ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΗΛΘΟΝ

διὰ νὰ ἀκούσουν τὸ κήρυγμα μετὰ τὸ φαγητόν· καὶ φυσιολογία τοῦ κόσμου· καὶ ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὁποῖοι θεοποιοῦν τὴν κτίσιν· καὶ περὶ τοῦ νὰ μὴ ὀρκιζώμεθα.

1. Χαίρομαι καὶ σᾶς συχαίρω ὅλους διότι τὴν συμβουλήν μου, τὴν ὁποίαν σᾶς ἔδωκα εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν, δι' ἐκείνους πού δὲν νηστεύουν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔρχονται ἐδῶ, ἐπειδὴ ἔχουν φάγει, τὴν ἐφαρμόσατε. Διότι νομίζω ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους πού ἔφαγον εἶναι σήμερον παρόντες καὶ συμπληρῶνουν τὴν καλὴν αὐτὴν συγκέντρωσίν μας· καὶ συμπεραίνω τοῦτο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὸ θέαμα πού παρουσιάζομεν εἶναι λαμπρότερον καὶ ἢ συγκέντρωσις τῶν ἀκροατῶν μεγάλη. Καθὼς φαίνεται δὲν ἐπῆγαν χαμένοι οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους προηγουμένως εἶπομεν, μὲ τοὺς ὁποίους παρακαλούσαμεν τὴν ἀγάπην σας νὰ φέρετε αὐτοὺς πρὸς τὴν μητέρα ἐκκλησίαν καὶ τοὺς πείσετε ὅτι ἐπιτρέπετε ὕστερα ἀπὸ τὴν τροφὴν τὴν σωματικὴν νὰ λάβουν μέρος καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν.

Διότι πότε, ἀγαπητοί μου, εἶπατέ μου, ἐκάματε καλύτερα; Κατὰ τὴν προηγουμένην σύναξιν, ὅποτε μετὰ τὸ φαγητὸν ἐπηγαίνατε νὰ κοιμηθῆτε, ἢ τώρα, ὅποτε μετὰ τὴν τράπεζαν ἦλθατε νὰ ἀκούσετε τοὺς θείους νόμους; Τότε πού διεμένετε εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἐλαμβάνετε μέρος εἰς συνέδρια ἀνώφελα, ἢ τώρα πού στέκεσθε μὲ τοὺς ἀδελφούς σας καὶ ἀκοῦτε τοὺς προφητικοὺς λόγους; Δὲν εἶναι ἐντροπὴ νὰ φάγη κανεὶς, ἀγαπητοί, ἀλλὰ τί; Τὸ νὰ μένη εἰς τὸ σπίτι, ὅταν φάγη καὶ νὰ μὴ ἔρχεται εἰς τὴν ἱερὰν αὐτὴν ἑορτήν.

στερεῖν τῆς ἱερᾶς ταύτης ἐοριῆς. Οἴκοι μὲν γὰρ μένων ἀργότερος ἔση καὶ νωθέσιερος, ἐνταῦθα δὲ ἐλθὼν πάντα ὑπνον καὶ πᾶσαν ραθυμίαν ἀποτινάξεις· οὐ ραθυμίαν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀθυμίαν ἅπασαν ἀποθέμενος, ρᾶων καὶ εὐ-
 5 θυμότερος ἐν ἅπασιν ἔση τοῖς συμπίπτοις πράγμασι.

Καὶ τί χρὴ τὰ ἄλλα λέγειν; Σιῆθι μόνον ἐγγὺς τοῦ νησιεύοντος καὶ μετέλαβες αὐτοῦ εὐθέως τῆς εὐωδίας· μύρον γὰρ ἔστιν ὁ νησιεύων πνευματικόν, καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ διὰ τῆς γλώττης, καὶ διὰ πάντων ἐμφαίνων
 10 τὴν τῆς ψυχῆς εὐταξίαν. Ταῦτα οὐχὶ κατηγορῶν τῶν ἡρσισηκότων εἶπον, ἀλλ' ἵνα δείξω τῆς νησιείας τὸ κέρδος. Νησιείαν δὲ οὐ τὴν ἀποχὴν λέγω τῶν βρωμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ταύτης τὴν ἁμαρτημάτων ἀποχὴν· ἐπεὶ καὶ ὁ ἔστιασθεὶς, καὶ ἐνταῦθα μετὰ τῆς προσηκούσης παραγενό-
 15 μενος σωφροσύνης, οὐ πολὺ τοῦ νησιεύοντος ἀπολιμπάνεται, ὥσπερ οὖν ὁ νησιεύσας καὶ μὴ μετὰ σπουδῆς καὶ ἀκριθείας τοῖς λεγομένοις προσέχων, οὐδὲν ἀπὸ τῆς νησιείας καρπώσεται μέγα. Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ συνάξεως ἀγίας κοινωνῶν μετὰ τῆς προσηκούσης σπουδῆς τοῦ μηδὲν ἐσθιοντος καὶ ἀπο-
 20 λιμπανομένου πολὺ βελτίων ἐστίν. Οὐδὲν γὰρ τοιοῦτο τὸ μὴ φαγεῖν ἡμᾶς ὠφελῆσαι δυνήσεται, ὅσα ὠφελεῖ καὶ δίδωσιν ἀγαθὰ τὸ πνευματικῆς μετασχεῖν διδασκαλίας.

Ποῦ γὰρ ἐτέρωθι ταῦτα ἀκούση ἅπερ ἐνταῦθα φιλοσοφεῖς; Ἄν εἰς δικαστήριον ἀπέλθης, ἀμφισβητήσεις ἐκεῖ
 25 καὶ μάχαι· ἂν εἰς βουλευτήριον ἢ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων φρονίς· ἂν εἰς οἰκίαν, τῶν ἰδιωτικῶν ἢ μέριμνα κατατρώχει πάντοθεν· ἂν εἰς συλλόγους καὶ συνέδρια τῆς ἀγορᾶς, πάντα ἐκεῖ γήϊνα καὶ φθαρτά. Ἡ γὰρ περὶ τῶν ὠνίων, ἢ περὶ τῶν εἰσφορῶν, ἢ περὶ τραπέζης πολυτελοῦς,

Διότι παραμένων εἰς τὸ σπῆτι θὰ γίνῃς περισσότερον τεμπέλης καὶ νωθρός, ἐνῶ ἂν ἔλθῃς ἐδῶ θὰ ἀποτινάξῃς κάθε ὕπνον καὶ κάθε ἀμέλειαν· καὶ ὄχι μόνον δὲ τὴν ἀμέλειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν λύπην ὅλην θὰ ἀποβάλης καὶ θὰ εἶσαι εὐκολος καὶ χαρούμενος εἰς ὅλα ὅσα θὰ σοῦ συμβοῦν.

Καὶ διατί πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν τὰ ἄλλα; Στάσου μόνον πλησίον τοῦ νηστεύοντος καὶ ἀμέσως μεταλαμβάνεις ἀπὸ τὴν εὐωδίαν του· διότι αὐτὸς ποὺ νηστεύει εἶναι μύρον πνευματικὸν καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ διὰ τῆς γλώσσης καὶ δι' ὄλων φανερῶνει τὴν εὐταξίαν τῆς ψυχῆς του. Αὐτὰ τὰ εἶπα ὄχι διὰ νὰ κατηγορήσω αὐτοὺς ποὺ ἔφαγαν, ἀλλὰ διὰ νὰ δείξω τὸ κέρδος τῆς νηστείας. Καὶ ὅταν λέγω νηστείαν δὲν ἐννοῶ τὴν ἀποχὴν μόνον ἀπὸ τὰ φαγητά, ἀλλὰ περισσότερο ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα· διότι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔφαγε καὶ ἤλθεν ἐδῶ μὲ τὴν πρέπουσαν σωφροσύνην, δὲν ὑστερεῖ πολὺ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ νηστεύει, ὅπως πάλιν ἐκεῖνος ποὺ νηστεύει καὶ δὲν προσέχει μὲ προθυμίαν εἰς τὰ λεγόμενα, οὐδεμίαν ὠφέλειαν μεγάλην θὰ καρπωθῆ ἀπὸ τὴν νηστείαν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔφαγε καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἀγίαν συγκέντρωσιν μὲ τὴν πρέπουσαν προθυμίαν, εἶναι πολὺ καλύτερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔφαγε καὶ δὲν μετέχει εἰς αὐτήν. Διότι τὸ νὰ μὴ φάγωμεν εἰς τίποτε περισσότερο δὲν θὰ μᾶς ὠφελήσῃ, ἀπὸ ὅσα ἀγαθὰ δίδει καὶ ὠφελεῖ τὸ νὰ μετάσχωμεν εἰς πνευματικὴν διδασκαλίαν.

Ποῦ ἄλλοῦ θὰ ἀκούσῃς αὐτὰ διὰ τὰ ὁποῖα ἐδῶ φιλοσοφεῖς; Ἄν μεταβῆς εἰς δικαστήριον, θὰ διαπιστώσῃς ὅτι ὑπάρχουν ἐκεῖ φιλονεικίαι καὶ διαμάχαι· ἂν θὰ ὑπάγῃς εἰς τὸ βουλευτήριον, ἐκεῖ θὰ ἰδῆς νὰ ὑπάρχῃ ἡ φροντίδα διὰ τὰ πολιτικὰ πράγματα· ἂν εἰς οἰκίαν, ἐκεῖ βασανίζει ἀπὸ παντοῦ ἡ μέριμνα διὰ τὰ ἰδιωτικὰ πράγματα· ἂν πάλιν μεταβῆς εἰς τὰς διαφόρους συγκεντρώσεις καὶ τὰ συνέδρια τῆς ἀγορᾶς, ἐκεῖ ὅλα εἶναι γήινα καὶ φθαρτά. Διότι ἢ περὶ τῶν τροφῶν ἢ περὶ τῶν εἰσφορῶν, ἢ περὶ πολυτελοῦς τραπέζης ἢ

ἢ περὶ χωρίων πράξεως, ἢ περὶ συμβολαίων ἐτέρων, ἢ περὶ διαθηκῶν, ἢ περὶ κληρονομιῶν, ἢ περὶ ἐτέρων τινῶν τοιούτων ἅπαντες τοῖς ἐκεῖ συλλεγομένοις οἱ λόγοι γίνονται.

Κὰν εἰς αὐτὰς δὲ εἰσέλθης τὰς βασιλικὰς αὐλάς, καὶ
 5 ἐκεῖ πάλιν τὰ αὐτὰ ἀκούσῃ διαλεγομένων ἁπάντων περὶ χρη-
 μάτων, περὶ δυναστείας, περὶ δόξης τῆς ἐνιαῦθα τιμωμέ-
 νης, πνευματικὸν δὲ οὐδέν· ἐνιαῦθα δὲ τοῦναντίον ἅπαν,
 περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ πραγμάτων, περὶ ψυ-
 χῆς, περὶ ζωῆς τῆς ἡμετέρας, καὶ τίνος ἕνεκεν γεγόνα-
 10 μεν, καὶ διὰ τί τοσοῦτον διατριβόμεν ἐνιαῦθα χρόνον, καὶ
 ἐπὶ τίσιν ἀποδημοῦμεν ἐντεῦθεν, καὶ τί μετὰ ταῦτα ἡμᾶς
 διαδέξεται, καὶ τίνος ἕνεκεν τὸ σῶμα ἡμῖν πῆλινον, καὶ
 τίς ἢ τοῦ θανάτου φύσις, καὶ τί ποιέ ἐστιν ἢ παροῦσα ζωή,
 καὶ τίς ἢ μέλλουσα, καὶ οὐδὲν ἀπλῶς γήϊνον, ἀλλὰ πάντες
 15 περὶ πνευματικῶν ἡμῖν οἱ λόγοι γίνονται· καὶ μεγάλα τῆς
 σωτηρίας ἡμῶν λαβόντες ἐφόδια, οὕτως ἐντεῦθεν ἀπελευ-
 σόμεθα μετὰ χρησιῆς τῆς ἐλπίδος.

2. Ἐπεὶ οὖν οὐκ εἰκῆ τὰ σπέρματα κατεβάλομεν, ἀλλ’
 ὥσπερ ὑμᾶς παρεκάλεσα, πάντας ἐθηρεύσατε τοὺς ἀπολει-
 20 φθέντας ὑμῶν, φέρε καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς ἀμειψόμεθα, καὶ μικρὰ
 τῶν πρότερον εἰρημένων ὑμᾶς ἀναμνήσαντες, τὰ λειπόμε-
 να ἀποδῶμεν πάλιν. Τίνα οὖν ἦν τὰ πρόην εἰρημένα; Ἐ-
 ζητιοῦμεν πῶς καὶ τίνι τρόπῳ πρὸ τῆς τῶν Γραφῶν δόσεως
 τὰ καθ’ ἡμᾶς ὠκονόμησεν ὁ Θεός, καὶ ἐλέγομεν ὅτι διὰ τῆς
 25 κτίσεως ἐπαίδευσεν ἡμῶν τὸ γένος, οὐρανὸν ἐκτείνας καὶ
 εἰς τὸ μέσον προθείς, βιβλίον μέγιστον καὶ ἰδιώταις, καὶ
 σοφοῖς, καὶ πένησι, καὶ πλουσίοις, καὶ Σκύθαις, καὶ βαρ-
 βάροις, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς τὴν γῆν οἰκοῦσι χρήσιμον, πο-
 λὺν μείζον τοῦ πλήθους τῶν διδασκομένων ὄν.

30 Πολλὰ καὶ περὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ τῆς τούτων εὐ-
 ταξίας, καὶ τοῦ ρυθμοῦ τοῦ μετὰ ἀκριθείας ὑπ’ αὐτῶν φυ-

περὶ πωλήσεως ἐκτάσεων ἢ περὶ συμβολαίων ἄλλων ἢ περὶ διαθηκῶν, ἢ περὶ κληρονομιῶν, ἢ περὶ ἄλλων παρομοίων πραγμάτων συζητοῦν ὅλοι οἱ ἐκεῖ συγκεντρωνόμενοι.

Καὶ ἂν εἰσέλθῃς εἰς αὐτὰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς, καὶ ἐκεῖ πάλιν θὰ ἀκούσῃς νὰ συζητοῦν περὶ χρημάτων, περὶ δυναστείας, περὶ δόξης ποὺ τιμᾶται ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, καὶ διὰ τίποτε τὸ πνευματικόν· ἐδῶ ὅμως συμβαίνει ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον, περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν οὐρανίων πραγμάτων, περὶ ψυχῆς, περὶ ζωῆς τῆς ἰδικῆς μας, καὶ διατί ἔχομεν δημιουργηθῆ, καὶ διατί μένομεν ἐδῶ τόσον χρόνον, καὶ διατί φεύγομεν ἀπὸ ἐδῶ, καὶ τί θὰ μᾶς διαδεχθῆ μετὰ ταῦτα, καὶ διὰ ποῖον λόγον τὸ σῶμα μας εἶναι ἀπὸ πηλόν, καὶ ποῖα ἡ φύσις τοῦ θανάτου, καὶ τί ἄρά γε εἶναι ἡ παροῦσα ζωὴ καὶ ποῖα ἡ μέλλουσα, καὶ δὲν συζητοῦμεν τίποτε τὸ γήινον, ἀλλὰ ὅλα ὅσα λέγονται ἐδῶ εἶναι πνευματικά· καὶ ἀφοῦ λάβωμεν μεγάλα ἐφόδια διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ἔπειτα φεύγομεν ἀπὸ ἐδῶ μὲ καλὰς ἐλπίδας.

2. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν κατεβάλομεν τοὺς σπόρους ματαίως, ἀλλὰ ὅπως σᾶς παρεκάλεσα, ἐφέρατε ἐδῶ ὅλους ὅσους ἀπὸ σᾶς εἶχαν ἀπουσιάσει, ἐμπρὸς λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ὡς σᾶς ἀνταμείψωμεν τώρα, καὶ ἀφοῦ σᾶς ὑπενθυμίσωμεν ὀλίγα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ προηγουμένως εἶπομεν, νὰ σᾶς ἀποδώσωμεν τὰ ὑπόλοιπα πάλιν. Ποῖα λοιπὸν ἦσαν ἐκεῖνα ποὺ ἐλέχθησαν προηγουμένως. Ἐζητούσαμεν νὰ μάθωμεν πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον, πρὶν δοθοῦν αἱ Γραφαί, οἰκονόμησεν αὐτὰ ποὺ ἀφοροῦν ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ ἐλέγομεν ὅτι διὰ τῆς κτίσεως ἐπαιδαγώγησε τὸ γένος ἡμῶν, ἐκτείνας τὸν οὐρανὸν καὶ θέσας αὐτὸν εἰς τὸ μέσον, ὡς μέγιστον βιβλίον καὶ εἰς τοὺς σοφούς, καὶ εἰς τοὺς ἀπλοϊκοὺς, καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς, καὶ εἰς τοὺς πλουσίους, καὶ εἰς τοὺς Σκύθας, καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους, καὶ εἰς ὅλους γενικῶς ποὺ κατοικοῦν εἰς τὴν γῆν χρήσιμον βιβλίον, ἀνώτερον ἀπὸ ὅλα ὅσα διδάσκονται.

Πολλὰ καὶ περὶ τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας εἶπομεν καὶ περὶ τῆς εὐταξίας αὐτῶν, καὶ τοῦ ρυθμοῦ τὸν ὁποῖον δια-

λατιομένου διελέχθημεν· πολλὰ καὶ περὶ τοῦ χοροῦ τῶν ὠ-
 ρῶν τοῦ ἔτους, καὶ τῆς τούτων ἰσότητος. Καθάπερ γὰρ ἡ
 ἡμέρα τῆς νυκτὸς οὐδὲ ἡμιώριον πλεονεκτεῖ, κατὰ πάντα
 τὸν ἐνιαυτὸν· οὕτω καὶ αὗται πρὸς ἀλλήλας ἐξ ἴσης τὰς
 5 ἡμέρας διενείμαντο πάσας. Ἄλλ' ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔλε-
 γον, ὅτι οὐ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῆς κτίσεως δείκνυσι
 τὸν δημιουργὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς συμπή-
 ξεως, καὶ τὸ ὑπὲρ φύσεως ἀκολουθίαν εἶναι τῆς δημιουργί-
 ας τὸν τρόπον. Φύσεως μὲν γὰρ ἀκολουθία ἦν, τὸ ὕδωρ
 10 ὑπὲρ τὴν γῆν φέρεσθαι· νῦν δὲ τοῦναντίον ὁρῶμεν, τὴν γῆν
 ὑπὸ τῶν ὑδάτων βασιάζομένην. Φύσεως ἦν ἀκολουθία, τὸ
 πῦρ ἄνω τρέχειν· νῦν δὲ τὸ ἐναντίον βλέπομεν κάτω πρὸς
 τὴν γῆν τειραμμένας τοῦ ἡλίου τὰς ἀκτῖνας, καὶ τὰ ὕδατα,
 ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ὄντα, καὶ οὐ διολισθαίνοντα, καὶ
 15 τὸν ἥλιον κάτωθεν τρέχοντα, καὶ οὐδὲ σθεννύμενον ὑπὸ τῶν
 ὑδάτων, οὔτε ἀφανίζοντα τὴν νοτίδα ἐκείνην. Πρὸς τού-
 τοις εἰρήκαμεν ὅτι ἐκ τειτάρων στοιχείων τόδε τὸ πᾶν συνέ-
 σιτηκεν ἐναντίων ἀλλήλοις καὶ μαχομένων, καὶ θάτερον τὸ
 ἕτερον οὐ κατηγάωσε, καίτοι γε ἀλλήλων ὄντα ἀναλωτικά.
 20 Ὅθεν δῆλον ὅτι δύνამίς τις ἀόρατος αὐτὰ χαλινοῖ, καὶ
 δεσμὸς γίνεται ἢ τοῦ Θεοῦ βούλησις.

Τούτω πλέον ἐνδιατρίψαι σήμερον βούλομαι τῷ λόγῳ
 ἀλλὰ διανάσσητε, καὶ προσέχετε μετ' ἀκριθείας ἡμῖν. Ὡστε
 δὲ σαφέστερον γενέσθαι τὸ θαῦμα, ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ
 25 ἡμετέρου τὴν διδασκαλίαν τὴν περὶ τούτων ποιήσομαι. Καὶ
 γὰρ τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον τὸ βραχὺ τοῦτο καὶ μικρὸν ἐκ
 τειτάρων συνέσσηκε στοιχείων, θερμοῦ μὲν τοῦ αἵματος,
 ξηροῦ δὲ τῆς χολῆς τῆς ξανθῆς· καὶ ὑγροῦ μὲν τοῦ φλέ-
 γματος, ψυχροῦ δὲ τῆς μελαίνης χολῆς. Καὶ μή τις ἀλλό-
 30 τριον ἡμῶν εἶναι νομιζέτω τοῦτον τὸν λόγον· «Ὁ γὰρ πνευ-

φυλάττουν μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν· πολλὰ καὶ περὶ τοῦ χοροῦ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους καὶ τῆς ἰσότητος ἐκείνων. Διότι ὅπως ἡ ἡμέρα δὲν ὑπερέχει ἀπὸ τὴν νύκτα οὔτε κατὰ μισὴν ὥραν, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους· ἔτσι καὶ αὐταὶ ἐμοίρασαν μεταξὺ των ὅλας τὰς ἡμέρας κατὰ ἴσα μέρη. Ἀλλὰ ὅπως ἔλεγον καὶ προηγουμένως, ὅτι δηλαδὴ δὲν φανερώνει τὸν δημιουργὸν μόνον τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῆς κτίσεως, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς συγκροτήσεως αὐτῆς, καὶ τὸ ὅτι ἔγινε παρὰ τοὺς ἰσχύοντας φυσικοὺς νόμους. Διότι φυσικὸς νόμος εἶναι τὸ νερὸ νὰ φέρεται ἐπάνω εἰς τὴν γῆν· τώρα ὅμως βλέπομεν τὸ ἀντίθετον, δηλαδὴ ἡ γῆ νὰ βαστάζεται ὑπὸ τῶν ὑδάτων. Εἶναι φυσικὸς νόμος ἡ φωτιὰ νὰ κατευθύνεται πρὸς τὰ ἐπάνω· τώρα ὅμως βλέπομεν τὸ ἀντίθετον νὰ γίνεται, δηλαδὴ αἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου νὰ ἔχουν στραφῆ πρὸς τὰ κάτω, καὶ τὰ ὕδατα, ἐνῶ εὐρίσκονται ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, δὲν τρέχουν πρὸς τὰ κάτω, καὶ ὁ ἥλιος ἐνῶ διατρέχει τὴν τροχιάν του κάτω ἀπὸ αὐτά, οὔτε σβήνεται ἀπὸ τὰ ὕδατα, οὔτε ἐξαφανίζει τὴν δρόσον ἐκείνην. Ἐπὶ πλέον εἶπομεν ὅτι ἐκ τεσσάρων στοιχείων, πού εἶναι ἀντίθετα μεταξὺ των καὶ μάχονται, ἐδημιούργησε τὸ σύμπαν ὅλον, καὶ ἐνῶ εἶναι ἀντίθετα δὲν ἐξόντωσε τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, ἂν καὶ εἶναι τὸ ἓνα διὰ τὸ ἄλλο καταστρεπτικόν. Ὅθεν εἶναι φανερόν ὅτι κάποια δύναμις ἀόρατος περιορίζει τὴν καταστρεπτικὴν τῶν ιδιότητων, καὶ γίνεται σύνδεσμος μεταξὺ των ἢ θέλησις τοῦ Θεοῦ.

Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον τοῦ λόγου θέλω σήμερον νὰ ἐπιμείνω· ὅμως συγκεντρώσατε τὴν προσοχὴν σας καὶ προσέχετε μὲ μεγάλην προσοχὴν. Καὶ διὰ νὰ γίνῃ σαφέστερον τὸ θαῦμα, ἀπὸ τὸ σῶμα τὸ ἰδικόν μας θὰ κάμω τὴν διδασκαλίαν. Διότι καὶ τὸ σῶμα τὸ ἰδικόν μας τὸ μικρὸν καὶ βραχύ, ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρα στοιχεῖα, ἀπὸ τὸ θερμὸν αἷμα, ἀπὸ τὴν ξανθὴν χολὴν πού εἶναι ξηρά, ἀπὸ τὸ φλέγμα πού εἶναι ὑγρόν, καὶ ἀπὸ τὴν μαύρην χολὴν πού εἶναι ψυχρὸν στοιχεῖον. Καὶ ἄς μὴ νομίση κανεὶς ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι ξένος πρὸς τὴν ἐργασίαν μας· «διότι ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος

ματικὸς ἀνακρίνει μὲν τὰ πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδεὶος ἀνακρίνεται». Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος γεωργικῶν ἤψατο θεωρημάτων περὶ ἀνασιάσεως ἡμῖν διαλεγόμενος, καὶ φησὶν· «Ἄφρον, οὐδ' οὐ σπείρεις οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ».

5 Εἰ δὲ ὁ μακάριος ἐκεῖνος τοὺς τῆς γεωργίας ἐκίνει λόγους, οὐδὲ ἡμῖν μέμφοιτό τις ἰατρικῶν ἀπιτομένοις νοσημάτων· περὶ γὰρ δημιουργίας Θεοῦ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος· καὶ ἀναγκαῖα γένοιτ' ἂν ἡμῖν αὕτη τῶν νοσημάτων ἢ ὑπόθεσις.

“Ὅπερ οὖν ἔφθην εἰπὼν, ἐκ τειτάρων ἡμῖν στοιχείων
10 τοῦτο τὸ σῶμα συνέστηκε, καὶ τὸ ἕτερον σιασιάσῃ μέχρι παντός, θάνατος ἀπὸ τῆς σιάσεως γίνεται ταύτης· οἷον τῆς χολῆς πλεοναζούσης τίκτεται πυρετός καὶ ἐπικρατήσῃ πέρα τοῦ μέτρου ταχίστην ἐπάγει τὴν τελευτήν· πάλιν τοῦ ψυχροῦ πλεονάζοντος παρέσεις, καὶ τρόμοι, καὶ ἀποπληξίαι, καὶ
15 μυρία ἕτερα νοσήματα τίκτεται· καὶ ὅλως ἐκάστη νοσημάτων ἰδέα ἀπὸ τῆς πλεονεξίας τῶν στοιχείων γίνεται τοῦτων, διαγ τὸ ἕτερον τοὺς οἰκείους ὑπερβὰν ὄρους καὶ τῶν λοιπῶν τυραννῆ, καὶ τὴν συμμετριάν λυμήνηται πᾶσαν.

Ἐρώτησον τοίνυν τὸν λέγοντα αὐτόματα εἶναι τὰ πάν-
20 τα, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν συνεσιάναι. Εἰς τὸ βραχὺ τοῦτο σῶμα καὶ μικρόν, καὶ φαρμάκων ἀπολαῦτον καὶ ἰατρικῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς διοικούσης αὐτὸ ψυχῆς ἔνδον, καὶ φιλοσοφίας πολλῆς, καὶ μυρίων ἑτέρων βοηθημάτων, οὐκ ἰσχύει διαπαντός ἐν εὐταξία μένειν, ἀλλ' ἀπόλλυται καὶ διαφθείρεται
25 πολλάκις ἐν αὐτῷ ταραχῆς γενομένης· πῶς ἂν ὁ τοσοῦτος κόσμος τοσοῦτους ὄγκους σωμάτων ἔχων, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν συγκεείμενος στοιχείων, εἰ μὴ πολλῆς ἀπήλαυσε προνοίας, ἔμεινεν ἂν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἀτάραχος; Οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοι λόγον, τὸ μὲν προνοίας ἀπαλαῦτον ἡμῶν σῶμα καὶ

1. A' Κορ. 2, 15.

2. A' Κορ. 15, 36.

κατανοεῖ καὶ διακρίνει ὅλα, αὐτὸς ὅμως ἀπὸ κανένα μὴ πνευματικὸν δὲν κατανοεῖται»¹. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος ἐχρησιμοποίησε γεωργικὰς γνώσεις ὁμιλῶν πρὸς ἡμᾶς περὶ ἀναστάσεως καὶ λέγει· «ἀνόητε, ἐκεῖνο πὺ σπέρνεις δὲν ζωοποιεῖται, ἐὰν δὲν ἀποθάνῃ»². Ἐὰν δὲ ὁ μακάριος μετεχειρίζετο τοὺς λόγους τῆς γεωργίας, δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ κατηγορήσῃ οὔτε ἡμᾶς πὺ εἰσερχόμεθα εἰς τὰ πεδία τῆς ἱατρικῆς· διότι ὁ λόγος τῶρα ἀναφέρεται εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιήσωμεν τέτοια παραδείγματα.

Ἐκεῖνο πὺ εἶπα προηγουμένως, ὅτι δηλαδὴ τὸ σῶμα τὸ ἰδικὸν μας ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρα στοιχεῖα, καὶ ἂν τὸ ἕνα ἐξεγερθῆ ἐναντίον τοῦ ἄλλου, θάνατος προέρχεται ἀπὸ τὴν στάσιν αὐτὴν· παραδείγματος χάριν, ὅταν πλεονάζῃ ἡ χολὴ γεννᾶται πυρετός, καὶ ἂν πλεονάσῃ πολὺ ἐπιφέρει γρήγορα τὸν θάνατον· πάλιν ἐὰν πλεονάσῃ τὸ ψυχρὸν στοιχεῖον παραλύσεις, τρόμοι καὶ ἀποπληξίαι καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα νοσήματα γεννῶνται· καὶ γενικῶς κάθε νόσημα προέρχεται ἀπὸ τὸν πλεονασμὸν τῶν στοιχείων τούτων, ὅταν τὸ ἕνα περάσῃ τὰ ὄριά του καὶ ἐπιβληθῆ εἰς τὰ ἄλλα καὶ καταστρέψῃ τὴν μεταξὺ των συνεργασίαν.

Ἐρώτησε λοιπὸν ἐκεῖνον πὺ λέγει ὅτι ὅλα ἔγιναν μόνα τους καὶ διατηροῦνται μόνα τους. Ἐὰν τὸ βραχὺ καὶ μικρὸν τοῦτο σῶμα, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν συνδρομὴν τῶν φαρμάκων καὶ τὴν βοήθειαν τῶν ἱατρῶν καὶ τῆς ψυχῆς πὺ τὸ διοικεῖ ἀπὸ μέσα, καὶ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, καὶ ἀναριθμητῶν ἄλλων βοηθημάτων, δὲν ἠμπορεῖ νὰ μένη διαρκῶς εἰς εὐταξίαν, ἀλλὰ χάνεται καὶ διαφθείρεται, ὅταν γίνῃ πολλάκις ἐντὸς αὐτοῦ κάποια ἀναταραχὴ, πῶς εἶναι δυνατόν, ὁ τῶσον μεγάλος κόσμος καὶ ὁ ὁποῖος ἔχει τῶσους ὄγκους σωμάτων, καὶ ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἴδια μὲ τὸ σῶμα στοιχεῖα νὰ μείνῃ ἐπὶ τῶσα χρόνια ἀτάραχος, ἐὰν δὲν εἶχε τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ; Διότι θὰ ἦτο παράλογον τὸ μὲν σῶμα μας πὺ ἀπολαμβάνει καὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ τῆς ἐξω-

τῆς ἔξωθεν καὶ τῆς ἔνδοθεν, μόλις διαρκεῖν πρὸς τὴν αὐτοῦ σύστασιν· τὸν δὲ τοσοῦτον κόσμον μηδεμιᾶς ἀπολαύοντα προνοίας, ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη μηδὲν τοιοῦτον παθεῖν, οἷον τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον.

5 Πῶς γὰρ οὐδὲ ἐν τῶν στοιχείων τούτων, εἶπέ μοι, τοὺς οἰκείους ὑπερέβη ὄρους, καὶ τὰ λοιπὰ καιτηνάλωσεν ἅπαντα; Τίς δὲ αὐτὰ συνήγαγεν ἀπ' ἀρχῆς; τίς ἔδησε, τίς ἐχαλίνωσε, τίς ἐπὶ τοσοῦτον διακρατεῖ χρόνον; Καὶ γὰρ εἰ μὲν ἀπλοῦν καὶ μονοειδὲς ἦν τοῦ κόσμου τὸ σῶμα, οὐχ
10 οὕτως ἀδύνατον ἦν τὸ λεγόμενον· διὰ δὲ μάχη τοσαύτη τῶν στοιχείων ἐξ ἀρχῆς ἦ, τίς οὕτως ἀνόητος ὡς ἐννοῆσαι ὅτι χωρὶς τοῦ συνάγοντος συνῆλθε ταῦτα αὐτόματα, καὶ συνελθόντα ἔμεινεν;

Εἰ γὰρ ἡμεῖς οὐχὶ φύσει, ἀλλὰ προαιρέσει πρὸς ἀλλήλους
15 ἐχθροδῶς ἔχοντες οὐκ αὐτόματοι συμβαίημεν ἕως ἂν ἐχθροὶ μένωμεν, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἔχωμεν ἀηδοῦς, ἀλλ' ἐτέρου δεόμεθα τοῦ συνάγοντος ἡμᾶς, καὶ μετὰ τὸ συναγαγεῖν ἐπισοφίγγοντος καὶ πείθοντος μένειν ἐπὶ τῆς καταλλαγῆς, καὶ μὴ πάλιν ἀποπηδᾶν, πῶς ἂν τὰ μήτε λογισμῶ,
20 μήτε αἰσθήσεώς τινος μετέχοντα στοιχεῖα, καὶ φύσει πολέμια ἀλλήλοις ὄντα καὶ ἐχθρὰ συνῆλθε καὶ συνέβη, καὶ μετ' ἀλλήλων ἔμεινεν, εἰ μὴ δύναμις τις ἦν ἄρρητος, ἣ καὶ συνάγουσα, καὶ μετὰ τὸ συναγαγεῖν διαπαντὸς μετὰ τοῦ δεσμοῦ τούτου κατέχουσα;

25 3. Οὐχ ὁρᾷς πῶς τοῦτο τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἀποστάσης διαρρεῖ, καὶ μαραίνεται, καὶ ἀπόλλυται, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν ἕκαστον τῶν στοιχείων ἐπανέρχεται λῆξιν; Τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦδε ἐγένετο ἂν τοῦ κόσμου, εἰ κατέλιπεν αὐτὸν ἔρημον τῆς οἰκείας προνοίας ἢ διαπαντὸς αὐ-
30 τὸν κυβερνῶσα δύναμις. Εἰ γὰρ πλοῖον ἄνευ κυβερνήτου οὐ συνίσταται, ἀλλὰ καταποντίζεται εὐκόλως, ὁ κόσμος πῶς

τερικῆς προνοίας, μόλις νὰ ἡμπορῆ νὰ συντηρηθῆ, ὁ δὲ τόσος κόσμος, ἄνευ οὐδεμιᾶς προνοίας, ἐπὶ τόσα ἔτη νὰ μὴ πάθῃ τίποτε τοιοῦτον, ὅπως τὸ ἰδικόν μας σῶμα.

Διότι, εἶπέ μου, πῶς οὔτε ἓνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲν ἐξεπέρασε τὰ ὅριά του καὶ δὲν κατέστρεψεν ὅλα τὰ ἄλλα; Ποῖος δὲ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὰ ἐσυναρμολόγησε; Ποῖος τὰ ἔδεσεν; Ποῖος τὰ ἐχαλιναγώγησε, ποῖος τὰ συγκρατεῖ ἐπὶ τόσον μεγάλον χρόνον; Καὶ ἐὰν μὲν ἦτο ἀπὸ ἓνα εἶδος τὸ σύμπαν, δὲν θὰ ἦτο καὶ τόσον ἀδύνατον αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγω· ὅταν ὅμως ὑπάρχῃ τόση διαμάχη μεταξὺ τῶν στοιχείων, ποῖος εἶναι τόσον ἀνόητος ὥστε νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι χωρὶς κάποιος νὰ τὰ συνεκέντρωσεν αὐτὰ μόνον τῶν αὐτομάτως συνηνώθησαν, καὶ ἀφοῦ συνηνώθησαν ἔμειναν;

Διότι ἐὰν ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ποὺ ὄχι ἐκ φύσεως, ἀλλὰ ἐκ προαιρέσεως διακείμεθα ἐχθρικῶς μεταξὺ μας, δὲν ἡμποροῦμεν, ἕως ὅτου εὐρισκόμεθα εἰς ἐχθροπραξίας καὶ αἰσθανόμεθα ἀηδίαν μεταξὺ μας, μόνον μας νὰ συμφιλιωθοῦμεν, ἀλλὰ χρειαζόμεθα ἄλλον διὰ νὰ μᾶς συμφιλιώσῃ καὶ μετὰ τὴν συμφιλίωσιν νὰ συσφίγξῃ τὰς σχέσεις καὶ νὰ μᾶς πείσῃ νὰ μείνωμεν συμφιλιωμένοι, καὶ νὰ μὴ ἐκτραποῦμεν πάλιν, πῶς εἶναι δυνατὸν τὰ στοιχεῖα τοῦ σύμπαντος ποὺ δὲν ἔχουν λογικὸν καὶ αἴσθησιν καὶ ἐκ φύσεως εἶναι ἀντίθετα μεταξὺ τῶν, νὰ συνενωθοῦν καὶ νὰ συμβιβαστοῦν μεταξὺ τῶν καὶ νὰ μείνουν μαζί, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε κάποια ἄρρητος δύναμις ἢ ὁποῖα καὶ τὰ συνήνωσε καὶ ἀφοῦ τὰ συνήνωσε τὰ συγκρατεῖ συνεχῶς διὰ τοῦ δεσμοῦ τούτου;

3. Δὲν βλέπεις πῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα ὅταν ἡ ψυχὴ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ αὐτὸ καταρρέει καὶ μαραίνεται καὶ χάνεται, καὶ ἐπανέρχεται κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα του εἰς τὸ εἶδος του; Τὸ ἴδιον θὰ συνέβαινε καὶ ἐπὶ τοῦ κόσμου, ἐὰν τὸν ἄφηνεν ἔρημον ἡ δύναμις τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁποῖα διαπαντὸς κυβερνᾷ αὐτόν. Διότι ἐὰν πλοῖον χωρὶς κυβερνήτην δὲν ἡμπορῆ νὰ ὑπάρξῃ, ἀλλὰ καταποντίζεται εὐκόλα, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ τόσον χρόνον ὁ κό-

ἂν συνέστη ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον μηδενὸς αὐτὸν κυβερνῶντος; Καὶ ἵνα μηδὲν εἶπω πλέον, νόμισον εἶναι πλοῖον τὸν κόσμον, τρόπιν ὑποκειῖσθαι τὴν γῆν, ἰσιτία τὸν οὐρανόν, ἐπιβάτας τοὺς ἀνθρώπους, πέλαγος τὴν ὑποκειμένην ἄβυσσον. Πῶς οὖν ἐπὶ τοσοῦτου χρόνου ναύαγιον οὐκ ἐγένετο; Ἐασον γοῦν πλοῖον μίαν ἡμέραν χωρὶς κυβερνήτου καὶ ναυτῶν, καὶ ὄψει καταποντιζόμενον εὐθέως· ἀλλ' ὁ κόσμος οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαυε πεντακισχίλια καὶ πολλῶ πλείονα λοιπὸν ἔτη ἔχων.

Καὶ τί λέγω πλοῖον; Καλύβην μικρὰν ἐπήξατό τις ἐν ταῖς ἀμπέλοις, καὶ τοῦ καρποῦ συναιρεθέντος ἀφῆκεν ἔρημον, καὶ οὐδὲ δύο πολλάκις ἡμέρας διαμένει, ἀλλὰ διαλύεται καὶ καταπίπτει ταχέως. Εἶτα καλύβη μὲν οὐκ ἂν σιταίη χωρὶς τοῦ προνοῦντος, δημιουργημα δὲ τοσοῦτον οὕτω καλὸν καὶ θαυμασιόν, καὶ νόμοι νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ ὥρῶν ἐνηλλαγμέναι χορεῖται, καὶ φύσεως δρόμος ποικίλος τις καὶ παντοδαπὸς ἐν γῆ, καὶ θαλάττῃ, καὶ ἀέρι, καὶ οὐρανῶ, καὶ φυτοῖς, καὶ ζώοις πετιόμενοις, νηχομένοις, θαδίζουσιν, ἔρπουσι, καὶ ἐν τῶ πάντων ἐκείνων κυριωτέρῳ τῶν ἀνθρώπων γένει, πῶς ἂν διέμεινεν ἐπὶ τοσοῦτον ἀδιάπτωτος χρόνον χωρὶς προνοίας τινός;

Μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων ἔπελθέ μοι τοὺς λειμῶνας τῶ λόγῳ, τοὺς παραδείσους, τὰ γένη τῶν ἀνθῶν, τὰς βερίαντας ἀπάσας, τὰς χρεῖας αὐτῶν, τὴν εὐωδίαν, τὰ σχήματα, τὴν θέσιν, τὰ ὀνόματα μόνον, τὰ δένδρα τὰ ἔγκαρπα, τὰ ἄκαρπα, τῶν μετᾶλλων τὴν φύσιν, τῶν ζώων τῶν ἐν θαλάττῃ, τῶν ἐν τῇ γῆ, τῶν νηκιῶν, τῶν ἀεροπόρων, τὰ ὄρη, τὰς νάπας, τοὺς δρυμούς, τὸν κάτω λειμῶνα, τὸν ἄνω λειμῶνα (καὶ γὰρ ἐν τῇ γῆ λειμῶν καὶ ἐν τῶ οὐρανῶ λειμῶν), τὰ ποικίλα τῶν ἄστρων ἀνθη, κάτω ρόδα, ἄνω ἱρις.

σμος χωρὶς κάποιος νὰ τὸν κυβερνᾷ; Καὶ διὰ νὰ μὴ εἰπῶ περισσότερα, νὰ θεωρήσης ὅτι ὁ κόσμος εἶναι πλοῖον, ὅτι ὡς βάσιν (καρίναν) ἔχει τὴν γῆν, ὡς ἰστία τὸν οὐρανόν, ὡς ἐπιβάτας τοὺς ἀνθρώπους, ὡς πέλαγος τὴν ἄβυσσον ποὺ εἶναι κάτω. Πῶς λοιπὸν ἐπὶ τόσον χρονικὸν διάστημα δὲν ἔγινε κάποιο ναυάγιον; Ἐφησε ἓνα πλοῖον μίαν μόνον ἡμέραν χωρὶς κυβερνήτην καὶ ναύτας, καὶ θὰ τὸ ἰδῆς νὰ καταποντίζεται ἀμέσως· ὁ κόσμος ὅμως τίποτε τέτοιο δὲν ἔπαθε, ἂν καὶ ὑπάρχη περισσότερον ἀπὸ πέντε χιλιάδες χρόνια.

Καὶ διατί λέγω πλοῖον; Κάποιος ἔστησε μικρὰν καλύβην εἰς τὰ ἀμπέλια καὶ ὅταν ἐμάζευσεν τὸν καρπὸν, τὴν ἄφησε ἔρημον, καὶ δὲν διατηρεῖται περισσότερον ἀπὸ δύο ἡμέρας, ἀλλὰ διαλύεται καὶ πέφτει ἀμέσως. Ἐπειτα, ἐνῶ ἡ καλύβα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σταθῆ εἰς τὴν θέσιν τῆς χωρὶς ἐκεῖνον ποὺ φροντίζει δι' αὐτήν, δημιούργημα δὲ τόσον μεγάλο, τόσον καλὸν καὶ θαυμαστὸν, καὶ νόμοι νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ ἐναλλαγῆ ὥρῶν, καὶ δρόμος τῆς φύσεως ποικίλος καὶ διάφορος εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὸν ἀέρα καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα ποὺ κολυμβοῦν, ποὺ βαδίζουν, ποὺ ἔρπουν, καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅλων τούτων, τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ παραμείνουν ἐπὶ τόσον χρόνον ἀδιάπτωτα χωρὶς κάποιος νὰ φροντίζῃ δι' αὐτά;

Διότι μετὰ ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν ἃς διέλθωμεν διὰ τοῦ λόγου τὰ λειβάδια, τοὺς ὠραίους κήπους, τὰ εἶδη τῶν ἀνθέων, τὰ βάτανα ὄλα, τὰς ἀνάγκας αὐτῶν, τὴν εὐωδίαν, τὰ σχήματα, τὴν στάσιν, τὰ ὀνόματα μόνον, τὰ καρποφόρα δένδρα, τὰ ἄκαρπα, τὴν φύσιν τῶν μετάλλων, τὴν φύσιν τῶν θαλασσίων ζώων, τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν ξηρὰν, τῶν κολυμβώντων, τῶν πετώντων εἰς τὸν ἀέρα, τὰ ὄρη, τὰς κοιλάδας μὲ τὰ δάση, τὰ δάση, τοὺς ἀνθοστολίστους κάτω τόπους, τοὺς ἐπάνω ἀνθοστολίστους (διότι καὶ εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὑπάρχουν ἀνθότοποι), τὰ διάφορα ἄνθη τῶν ἄστρον, κάτω τριαντάφυλλα, ἐπάνω οὐράνιον τόξον.

Βούλει καὶ ἐπὶ τῶν ὀρνίθων σοι δείξω λειμῶνα;
 Κατάμαθε τοῦ ταῶ τὸ σῶμα τὸ ποικίλον, καὶ πᾶσαν ὑπερβαί-
 νον βαφήν, τοὺς πορφυρίζοντας σιρουθούς. Ἐννόησόν μοι
 τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ πόσον ἔχει χρόνον καὶ οὐκ ἡμαυρώ-
 5 θη, ἀλλ' ὡσπερ σήμερον κατασκευασθεῖς, οὕτως ἐστὶν ἀπο-
 στίλβων καὶ λαμπρός· τῆς γῆς τὴν δύναμιν, πῶς οὐκ ἠτό-
 νησεν αὐτῆς ἢ γασιῆρ τοσοῦτον ἰκτιουσα χρόνον. Ἐννόη-
 σόν μοι τὰς πηγὰς πῶς ἀναβλύζουσι, καὶ οὐκ ἐπέλιπον ἐξ
 οὗ γεγόνασι διηνεκῶς θρούουσαι, καὶ ἡμέραν καὶ νύκτια πᾶ-
 10 σαν. Ἐννόησόν μοι τὴν θάλατταν, πόσους δεχομένη ποταμοὺς
 οὐχ ὑπερέβη τὸ μέτρον. Ἀλλὰ μέχρι τίνος διώκομεν ἀκί-
 χητα; Ἄξιον ἐφ' ἐκάστων τῶν εἰρημένων λέγειν· «Ὡς ἐ-
 μεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας».
 Ἀλλὰ τίς ὁ σοφὸς τῶν ἀπίστων λόγος ὅταν ἅπαντα ταῦτα
 15 διέλθωμεν πρὸς αὐτούς, τὸ μέγεθος, τὸ κάλλος τῆς κτίσε-
 ως, τὴν δαψίλειαν, τὴν ἀφθονίαν τὴν ἐν ἅπασιν;

Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστά ἐστιν ἔγκλημα, φησὶν, ὅτι
 οὕτω καλὸν καὶ μέγαν τὸν κόσμον ἐποίησεν ὁ Θεός· εἰ
 μὴ γὰρ αὐτὸν καλὸν καὶ μέγαν ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐκ
 20 ἂν αὐτὸν ἐθεοποιήσαμεν· γυν δὲ ἐκπλαγέντες αὐτοῦ τὸ μέ-
 γεθος, καὶ θαυμάσαντες αὐτοῦ τὸ κάλλος, ἐνομίσαμεν αὐ-
 τὸν εἶναι θεόν. Ἀλλ' ἔωλος οὗτος ὁ λόγος ἐστίν. Ὅτι γὰρ
 οὔτε τὸ μέγεθος, οὔτε τὸ κάλλος τῆς ἀσεβείας αἴτιον, ἀλλ'
 ἢ ἐκείνων ἄνοια δείκνυμεν ἡμεῖς οἱ μηδὲν τοιοῦτον παθόν-
 25 τες. Τίνος γὰρ ἔνεκεν αὐτὸν οὐκ ἐθεοποιήσαμεν; Οὐ τοῖς
 αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὸν βλέπομεν; Οὐ τὰ αὐτὰ τῆς κτίσεως
 ἀπολαύομεν ἅπερ ἐκεῖνοι; Οὐ τὴν αὐτὴν ψυχὴν κεκλήμεθα;
 Οὐ τὸ αὐτὸ σῶμα ἔχομεν; Οὐ τὴν αὐτὴν πατοῦμεν γῆν;

Θέλεις καὶ εἰς τὰ πτηνὰ νὰ σοῦ δείξω ὡραῖα πράγματα ὡσάν ἀνθοτόπους; Πρόσεξε τὸ σῶμα τοῦ παγωνιοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ποικιλία τῶν χρωμάτων ὑπερβαίνει κάθε βαφήν, καὶ τοὺς στρουθοκαμήλους τῶν ὁποίων τὰ πούπουλα ἔχουν πορφυροῦν χρῶμα. Σκέψου τὴν ὡραιότητα τοῦ οὐρανοῦ, πού ἂν καὶ ἐπέρασε τόσοσ χρόνος δὲν ἔχασε καθόλου ἀπὸ αὐτὴν, ἀλλὰ εἶναι σιλιπνὸς καὶ λαμπρὸς, ὡσάν νὰ κατεσκευάσθη σήμερον· βλέπε τὴν δύναμιν τῆς γῆς πῶς δὲν ἀδυνάτισεν ἡ κοιλία της νὰ γεννᾷ ἐπὶ τόσον χρόνον. Σκέψου ἀκόμη τὰς πηγὰς πῶς ἀναβλύζουν, καὶ δὲν ἐσταμάτησαν ἀπὸ τότε πού ἔγιναν νὰ ἀναβλύζουν συνεχῶς ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα. Σκέψου τὴν θάλασσαν, ἡ ὁποία ἂν καὶ δέχεται ἐντὸς της τόσοσ ποταμούς, δὲν ἐξεπέρασε τὰ ὄριά της. Ἄλλὰ μέχρι πότε θὰ ματαιοπονοῦμεν, ἀφοῦ αὐτὰ δὲν τελειώνουν ποτέ; Ἄξιζει διὰ κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ πού ἐλέχθησαν νὰ εἰποῦμεν· «Πόσον μεγάλα καὶ ἀξιοθαύμαστα εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε, ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ ἐδημιούργησες μὲ σοφίαν»³. Ἄλλὰ ποῖον λογικὸν λόγον θὰ εἶπουν οἱ ἄπιστοι ὅταν ἀναφέρωμεν ὅλα αὐτὰ εἰς αὐτούς, τὸ μέγεθος, τὴν ὡραιότητα τῆς κτίσεως, τὴν μεγαλοδωρίαν, τὴν ἀφθονίαν εἰς ὅλα.

Αὐτὸ τοῦτο λοιπόν, λέγουν, εἶναι τὸ μεγαλύτερον ἔγκλημα τὸ ὅτι ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τόσοσ ὡραῖον καὶ μέγαλον τὸν κόσμον· διότι ἐὰν δὲν τὸν ἔκαμε τόσοσ μέγαλον καὶ ὡραῖον, δὲν θὰ τὸν ἐθεοποιούσαμεν· τώρα ὅμως πού ἔχομεν ἐκπλαγῆ ἀπὸ τὸ μέγεθός του καὶ ἐθαυμάσαμεν τὴν ὡραιότητά του, ἐνομίσαμεν ὅτι εἶναι αὐτὸς Θεός. Ἄλλὰ εἶναι ἀβάσιμος ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτός· διότι, διὰ τὸ ὅτι οὔτε τὸ μέγεθος, οὔτε ἡ ὡραιότης τοῦ κόσμου εἶναι αἰτία τῆς ἀσεβείας των, ἀλλὰ ἡ μωρία ἐκείνων, τὸ ἀποδεικνύομεν ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχομεν πάθει ποτέ τίποτε τέτοιο. Διατί λοιπόν δὲν τὸν ἐθεοποιήσαμεν καὶ ἡμεῖς; Δὲν τὸν βλέπομεν καὶ ἡμεῖς μὲ τὰ ἴδια μάτια; Δὲν ἀπολαμβάνομεν τὰ ἴδια ἀγαθὰ ἀπὸ τὴν κτίσιν, τὰ ὁποῖα ἀπολαμβάνουν καὶ ἐκεῖνοι; Δὲν ἔχομεν τὴν ἴδιαν ψυχὴν; Δὲν ἔχομεν τὸ ἴδιον σῶμα; Δὲν πα-

Πῶς ἡμᾶς οὐκ ἔπεισε τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος τὰ αὐτὰ νοῆσαι ἐκείνοις; Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ τοῦτο ἔσται δῆλον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν. Ὅτι γὰρ οὐ διὰ τὸ κάλλος αὐτὸν ἐθεοποίησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκείαν ἄνοιαν, τὸν πύθηκον τίνος
 5 ἔνεκεν προσεκύνησαν, τὸν κροκόδειλον, τὸν κύνα, τὰ εὐτελέστερα τῶν ζώων; Ὅντως «Ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοιίσθη ἡ ἀσύνειος αὐτῶν καρδία· φάσκοιτες γὰρ εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν». Πλήν ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τούτων ἀπολογησόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι πλέ-
 10 ον ἔροῦμεν.

4. Ταῦτα γὰρ ἄνωθεν ὁ Θεὸς προειδώς, καὶ ταύτην αὐτῶν ἀνεῖλε τὴν πρόφασιν κατὰ τὴν αὐτοῦ σοφίαν· διὰ τοῦτο οὐ μόνον θαυμασιὸν καὶ μέγαν τὸν κόσμον ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ φθαριόν, καὶ ἐπικηρον, καὶ τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ
 15 πολλὰ δείγματα ἐγκατέθετο, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν ἀποσιόλων ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ κόσμου παντός. Τί δὲ ἐπὶ τῶν ἀποσιόλων ἐποίησεν; Ἐπειδὴ πολλὰ σημεῖα καὶ θαύματα ἐποιοῦν καὶ μεγάλα καὶ παράδοξα, εἴασεν αὐτοὺς συνεχῶς μαστίζεσθαι, ἐλαύνεσθαι, δεσμοπήριον οἰκεῖν, ἀσθενείαις
 20 περιπίπτειν σωματικαῖς, ἐν διηνεκέσιν εἶναι θλίψεσιν, ἵνα μὴ τῶν σημείων τὸ μέγεθος θεοῦ αὐτοὺς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις νομίζεσθαι ποιήσῃ· διὰ τοῦτο, τοσαύτην δούς χάριν, τὸ σῶμα ἀφῆκεν εἶναι θνητόν, πολλοῖς δὲ καὶ ἐπίνοσον, καὶ οὐ μετέβαλεν αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, ἵνα ἐγγυήσῃται τὴν φύσιν.
 25 Καὶ οὐκ ἐμὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Παύλου οὕτω λέγοντος· «Ἐὰν γὰρ θελήσω καυχῆσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων· φείδομαι δέ, μή τις εἰς ἐμὲ λογίσῃται ὑπὲρ ὃ

4. Ρωμ. 1, 21-22.

5. Πρβλ. Πράξ. 2, 43.

τοῦμεν τὴν ἰδίαν γῆν; Πῶς δὲν ἔπεισεν ἡμᾶς ἡ ὠραιότης καὶ τὸ μέγεθος τῆς κτίσεως νὰ σκεφθοῦμε τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους; Καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ αὐτὰ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα εἶναι αὐτὰ φανερά ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ αἰτία. Τὸ ὅτι δὲν ἐθεοποίησαν τὸν κόσμον ἐξ αἰτίας τῆς ὠραιότητος, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς των μωρίας, ἀποδεικνύεται ἂν τοὺς ὑποβάλωμεν τὴν ἐρώτησιν, διὰ ποῖον λόγον προσεκύνησαν τὸν πίθηκον, τὸν κροκόδειλον, τὸν σκύλον καὶ τὰ ἀτελέστερα ζῶα; Ὅντως «ἀπεδείχθησαν ἀνόητοι μὲ τοὺς ψευδεῖς καὶ πλανεμένους συλλογισμούς των καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος καὶ ἀνίκανος νὰ καταλάβῃ τὰ ἀληθῆ διάνοιά των, διότι ἐνῶ ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι σοφοὶ ἔγιναν μωροὶ καὶ ἀνόητοι»⁴. Ὅμως δὲν θὰ ἀπολογηθῶμεν μόνον μὲ αὐτά, ἀλλὰ καὶ κάτι ἀκόμα ἐπὶ πλέον θὰ εἰποῦμεν.

4. Διότι ἐπειδὴ προεγνώριζεν αὐτὰ ὁ Θεὸς καὶ τὴν πρόφασιν των αὐτὴν τὴν ἀνήρεσε μὲ τὴν σοφίαν του· διὰ τοῦτο ὄχι μόνον ἔκαμε τὸν κόσμον θαυμαστὸν καὶ μέγαν, ἀλλὰ καὶ φθαρτόν, καὶ πρόσκαιρον καὶ ἔθεσεν ἐντὸς αὐτοῦ πολλὰς ἀποδείξεις τῆς ἀδυναμίας του, καὶ ἐκεῖνο πού ἔκαμεν εἰς τοὺς ἀποστόλους, τοῦτο ἔκαμε καὶ εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον. Τί ἔκαμε ἐπὶ τῶν ἀποστόλων; Ἐπειδὴ ἔκαμαν πολλὰ μεγάλα καὶ παράδοξα θαύματα⁵, ἄφησεν αὐτοὺς συνεχῶς νὰ μαστιγώνωνται, νὰ διώκωνται, νὰ μένουν εἰς τὴν φυλακὴν, νὰ περιπίπτουν εἰς σωματικὰς ἀσθενείας, νὰ εὐρίσκωνται εἰς συνεχεῖς θλίψεις, διὰ νὰ μὴ νομίσουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι εἶναι θεοὶ ἐξ αἰτίας τοῦ μεγέθους τῶν σημείων· διὰ τοῦτο, ἐνῶ τοὺς ἔδωκε τόσην χάριν, ἄφησε τὸ σῶμα των νὰ εἶναι θνητόν, εἰς πολλοὺς μάλιστα καὶ φιλάσθενον, καὶ δὲν ἐθεράπευσε τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, διὰ νὰ ἀποτελῇ τοῦτο ἐγγύησιν ὅτι εἶναι ἄνθρωποι.

Καὶ ὁ λόγος αὐτὸς δὲν εἶναι ἰδικός μου, ἀλλὰ τοῦ Παύλου, ὁ ὁποῖος λέγει· «διότι ἐὰν θελήσω νὰ καυχηθῶ, δὲν θὰ εἶμαι ἀνόητος, διότι θὰ εἶπω ἀλήθειαν· δυσκολεύομαι ὅμως νὰ καυχηθῶ διὰ νὰ μὴ μοῦ λογαριάσῃ κανεὶς παραπάνω ἀπὸ ἐ-

βλέπει, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ»· καὶ πάλιν· «Ἔχομεν δὲ τὸν
 θησαυρὸν τοῦτον ἐν δοιρακίνοις σκεύεσιν». Τί δέ ἐστιν,
 «Ἐν δοιρακίνοις σκεύεσιν»; Ἐν τῷ σώματι τούτῳ, φησί, τῷ
 θνητῷ καὶ ἐπικήρῳ. Καθάπερ γὰρ τὸ δοιρακὸν ἐκ πηλοῦ
 5 καὶ πυρὸς γίνεται, οὕτω δὴ καὶ τὸ σῶμα τῶν ἁγίων ἐκείνων
 πῆλινον ὄν, καὶ τοῦ πνευματικοῦ πυρὸς δεξάμενον τὴν ἐν-
 ἔργειαν, γέγονεν δοιρακὸν. Καὶ ἴσως ἕνεκεν τοῦτο γεγέ-
 νηται, καὶ θησαυρὸν τοσοῦτον καὶ χαρισμάτων δαψίλειαν θνη-
 τῷ καὶ φθαρτῷ σώματι ἐναπέθετο; «Ἴνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς
 10 δυνάμεως ἦ τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν». Ὅταν γὰρ ἴδης
 τοὺς ἀποσιόλους νεκροὺς μὲν ἀνισιῶντας, αὐτοὺς δὲ ἀσθε-
 νοῦντας καὶ μὴ δυναμένους ἀπαλλαγῆναι τῆς ἀρρωστίας, εἴ-
 ση σαφῶς ὅτι ἡ τοῦ νεκροῦ ἀνάστασις οὐ τῆς δυνάμεως
 τοῦ ἀνασιήσαντος, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος γέ-
 15 γονεν.

Ὅτι γὰρ ἠρρώσιστον συνεχῶς ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦ-
 λος περὶ Τιμοθέου, «Ὅϊνω ὀλίγω χρόνῳ διὰ τὸν σιόμαχόν
 σου, καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας», καὶ πάλιν περὶ ἐτιέ-
 ρου, «Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα»· καὶ
 20 Φιλιππησίοις ἐπιστέλλων ἔλεγεν, ὅτι «Ἐπαφρόδιτος ἠσθέ-
 νησε παραπλήσιον θανάτῳ». Εἰ γὰρ καὶ τούτων ὄντων θε-
 οὺς αὐτοὺς εἶναι ἐνόμισαν, καὶ θύειν ἐπεχείρησαν, λέγον-
 τες, «Οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατέβησαν πρὸς ἡ-
 μᾶς», εἰ μὴ ταῦτα ἐγένετο, ποῦ οὐκ ἂν ἐξέβησαν ἀσεβείας,
 25 τὰ θαύματα τότε ὀρῶντες; Ὡσπερ οὖν ἐνιαῦθα διὰ τὸ μέ-
 γθος τῶν σημείων, καὶ τὴν φύσιν ἀφῆκεν ἐν ἀσθενείᾳ μέ-
 νειν, καὶ τοὺς ἐπαλλήλους συνεχώρησε πειρασμούς, ἵνα μὴ
 νομισθῶσιν εἶναι θεοί, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κίσεως παραπλή-
 σιόν τι τούτοις ἐποίησε. Καὶ γὰρ καλὴν αὐτὴν καὶ μεγάλην,
 30 καὶ φθαρτὴν πάλιν κατεσκεύασε.

6. Β' Κορ. 12, 6.

7. Β' Κορ. 4, 7.

8. Σημαίνει ἐδῶ πῆλινον ἄγγειον, κεραμίδι.

9. Β' Κορ. 4, 7.

κεῖνο πού βλέπει εἰς ἐμὲ ἢ ἀκούει ἀπὸ ἐμέ»⁶. καὶ πάλιν· «ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν αὐτὸν εἰς ὄστράκινα σκεύη»⁷. Τί σημαίνει «εἰς ὄστράκινα σκεύη»; Διὰ τὸ σῶμα αὐτὸ τὸ θνητὸν καὶ πρόσκαιρον τὸ λέγει. Διότι ὅπως τὸ ὄστρακον⁸ γίνεται ἀπὸ τὸν πηλὸν καὶ τὴν φωτιάν, ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸ σῶμα τῶν ἁγίων ἐκείνων, ἐπειδὴ ἦτο πήλινον, καὶ ἐδέχθη τὴν ἐνέργειαν τοῦ πνευματικοῦ πυρός, ἔγινεν ὄστρακον. Καὶ διὰ ποῖον λόγον ἔγινε τοῦτο, καὶ τόσον θησαυρὸν καὶ τόσον πλοῦτον χαρισμάτων ἔβαλε μέσα εἰς θνητὸν καὶ φθαρτὸν σῶμα; «Διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὑπερβολικὴ δύναμις προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ὄχι ἀπὸ ἡμᾶς»⁹. Διότι ὅταν ἰδῆς τοὺς ἀποστόλους νὰ ἀνασταίνουν νεκρούς, οἱ ἴδιοι δὲ νὰ εἶναι ἀσθενεῖς καὶ νὰ μὴ ἠμποροῦν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, θὰ γνωρίσης καλῶς ὅτι ἡ ἀνάστασις τοῦ νεκροῦ δὲν ἔγινε μὲ τὴν δύναμιν ἐκείνου, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Διὰ τὸ ὅτι δὲ ἠσθένουν συνεχῶς, ἄκουε τί λέγει ὁ Παῦλος διὰ τὸν Τιμόθεον· «Νὰ χρησιμοποιοῦς ὀλίγον κρασί διὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὰς συχνὰς σου ἀσθενείας»¹⁰. καὶ πάλιν δι' ἄλλον γράφει· «τὸν Τρόφιμον ἄφησα ἄρρωστον εἰς τὴν Μίλητον»¹¹, καὶ γράφων πρὸς τοὺς Φιλιππησίους ἔλεγεν ὅτι «ὁ Ἐπαφρόδιτος ἠσθένησε βαρέως μέχρι θανάτου»¹². Διότι ἐὰν παρ' ὅλα ταῦτα, τοὺς ἐθεώρησαν οἱ ἄνθρωποι ὅτι εἶναι θεοὶ καὶ ἐπεχείρησαν νὰ θυσιάσουν ὑπὲρ αὐτῶν λέγοντες «οἱ θεοὶ ἔγιναν ὅμοιοι μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς»¹³, ἐὰν δὲν εἶχον γίνεαι αὐτά, εἰς ποῖον σημεῖον ἀσεβείας δὲν θὰ ἔφθανον τότε βλέποντες τὰ θαύματά των; Ὅπως λοιπὸν ἐδῶ διὰ τὸ μέγεθος τῶν θαυμάτων καὶ τὴν φύσιν αὐτῶν ἄφησε νὰ μένη ἡ ἀδυναμία, καὶ τοὺς ἀλλεπαλλήλους πειρασμοὺς ἐπέτρεψε, διὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦν ὅτι εἶναι θεοί, ἔτσι καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως κάτι παραπλήσιον μὲ αὐτὰ ἔκαμε. Καθ' ὅσον τὴν ἔκαμε καὶ καλὴν καὶ μεγάλην, ἀλλὰ καὶ φθαρτήν.

10. Α' Τιμ. 5, 25.

11. Β' Τιμ. 4, 20.

12. Φιλ. 2, 27.

13. Πράξ. 14, 11.

Καὶ ἀμφότερα ταῦτα αἱ Γραφαὶ φιλοσοφοῦσιν· ὁ μὲν γὰρ τὸ κάλλος τῶν οὐρανῶν διηγούμενος οὕτω φησὶν· «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ»· καὶ πάλιν, «Ὁ σιήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκη-
 5 νὴν ἐπὶ τῆς γῆς»· καὶ πάλιν, «Ὁ κατέχων τὸν γῦρον τοῦ οὐρανοῦ». Ἔτερος δὲ δεικνὺς ὅτι εἰ καὶ καλὸς καὶ μέγας, ἀλλὰ φθαρτός ἐστιν, οὕτω φησὶ· «Καταρχὰς σὺ Κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἰ-
 10 μάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιθόλαιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγῆσονται». Καὶ πάλιν περὶ τοῦ ἡλίου φησὶν ὁ Δαυὶδ, ὅτι «Ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ πασιῶν αὐτοῦ ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδόν».

Εἶδες τὸ κάλλος τοῦ ἄστρου καὶ τὸ μέγεθος πῶς σοι
 15 παρέστησε; Καθάπερ γὰρ ἐκ πασιάδος τινὸς νυμφίος φρονεῖς, οὕτως ὁ ἡλῖος ὑπὸ τὴν ἕω τὰς ἀκτῖνας ἀφήσει, καὶ ὥσπερ τινὶ κροκωτῶ παραπειάσεται τὸν οὐρανὸν καλλωπίζων, καὶ ροδοειδεῖς ποιῶν τὰς νεφέλας, καὶ ἀνεμποδίσιως τρέχων πᾶσαν τὴν ἡμέραν, οὐδενὶ διακόπεται πρὸς τὸν
 20 δρόμον κωλύματι. Εἶδες τοίνυν τὸ κάλλος αὐτοῦ; Εἶδες αὐτοῦ τὸ μέγεθος; Βλέπε καὶ τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ τὸ δεῖγμα. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο δηλῶν τις σοφὸς ἔλεγε, «Τί φωτεινότερον ἡλίου;», φησὶ, «καὶ τοῦτο ἐκλείπει». Οὐκ ἀπὸ τούτου δὲ μόνον αὐτοῦ τὴν ἀσθενείαν ἐστὶν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ
 25 ἐν ταῖς τῶν νεφελῶν συνδρομαῖς. Νέφους γοῦν ὑποδραμόντιος πολλάκις τὰς ἀκτῖνας ἀφείς καὶ φιλονεικήσας διαρ-

14. Ψαλ. 18, 2.

15. Ἑσ. 40, 22.

16. Αὐτόθι.

17. Ψαλμ. 101, 26-27.

18. Ψαλ. 18, 6.

19. Σοφ. Σειρ. 17, 31.

Καὶ διὰ τὰς δύο αὐτὰς ἰδιότητας τῆς φύσεως φιλοσοφοῦν αἱ Γραφαί· διότι ὁ μὲν ἕνας ὁμιλῶν διὰ τὴν ὠραιότητα τῶν οὐρανῶν λέγει τὰ ἐξῆς· «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν ἔνδοξον σοφίαν τοῦ Θεοῦ»¹⁴. καὶ πάλιν· «Ἐκεῖνος ποὺ ἔστησε τὸν οὐρανὸν ὡς θόλον καὶ τὸν ἠπλωσεν ὡς σκηνὴν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν»¹⁵. καὶ πάλιν· «Ἐκεῖνος ποὺ κατέχει τὸν γῦρον τοῦ οὐρανοῦ»¹⁶. Ἄλλος δὲ δεικνύων ὅτι ἂν καὶ εἶναι καλὸς καὶ μεγάλος ὁ κόσμος, ὅμως εἶναι φθαρτός, λέγει τὰ ἐξῆς· «Κατ' ἀρχὴν σὺ, Κύριε, ἐστήριξας τὴν γῆν ὡσάν ἐπάνω εἰς θεμέλιον στερεὸν καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἶναι οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ θὰ καταστραφοῦν καὶ θὰ ἀλλάξουν τὸ σχῆμα των, σὺ ὅμως παραμένεις ἀναλλοίωτος καὶ ἀμετάβλητος, καὶ ὅλος ὁ κόσμος ὡσάν ἔνδυμα θὰ παλιώσῃ καὶ ὡσάν ἐξωτερικὸν ροῦχον ποὺ περιβάλλονται οἱ ἄνθρωποι, θὰ τὸν γυρίσῃς καὶ θὰ τὸν περιτυλίξῃς καὶ θὰ ἀλλάξῃ γινόμενος καινούργιος»¹⁷. Καὶ διὰ τὸν ἥλιον πάλιν λέγει ὁ Δαβὶδ ὅτι «ὡς νυμφίος ποὺ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸν νυφικὸν θάλαμον στολισμένος μὲ ἐκθαμβωτικὰ ἐνδύματα, καὶ ὡς γίγας ἀκούραστος ποὺ προχωρεῖ μὲ εὐχαρίστησιν, διὰ νὰ διατρέξῃ καθημερινῶς τὸν δρόμον του»¹⁸.

Εἶδες πῶς σοῦ παρέστησε τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἄστρου τούτου; ὡσάν τὸν νυμφίον ποὺ ἐξέρχεται ἀπὸ κάποιον νυφικὸν θάλαμον, ἔτσι καὶ ὁ ἥλιος ἀφήνει τὰς ἀκτῖνας του εἰς τὴν ἀνατολήν, καὶ ὡσάν νὰ στολίζῃ τὸν οὐρανὸν μὲ κροκωτὸν παραπέτασμα, καὶ κάμνει τὰ σύννεφα νὰ πάρουν τὸ χρῶμα τῶν ρόδων καὶ τρέχει κάθε ἡμέραν ἀνεμπόδιστα, χωρὶς νὰ συναντᾷ κανένα κώλυμα εἰς τὸν δρόμον του. Εἶδες λοιπὸν τὴν ὠραιότητα αὐτοῦ; Εἶδες τὸ μέγεθος αὐτοῦ; Βλέπε τώρα καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀδυναμίας του. Καὶ τὴν ἀδυναμίαν αὐτὴν φανερώων κάποιος σοφὸς ἔλεγε· «Τί ὑπάρχει φωτεινότερον ἀπὸ τὸν ἥλιον;», λέγει, «καὶ τοῦτο ἐκλείπει»¹⁹. Καὶ ὅχι μόνον ἀπὸ τὸ χωρίον τοῦτο ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδῇ τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν συγκέντρωσιν τῶν νεφῶν. Ὅταν λοιπὸν εὕρεθῃ σύννεφον κάτω ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας καὶ ἐνῶ προσπαθεῖ νὰ διαρρήξῃ αὐτὸ μὲ

ρῆξαι τὸ νέφος οὐκ ἴσχυσε, παχύτερας τῆς νεφέλης οὐσῆς
καὶ οὐκ ἀνασχομένης αὐτῷ διασχεῖν. Ἄλλὰ τὰ σπέρματα
τρέφει, φησί· καὶ μὴν οὐκ αὐτὸς τρέφει μόνος, ἀλλὰ καὶ
γῆς δεῖται, καὶ δρόσου, καὶ ὑειῶν, καὶ ἀνέμων, καὶ τῆς
5 τῶν ὠρῶν εὐμοιρίας· καὶ μὴ ταῦτα ἅπαντα συνδράμη, πε-
ριιτὴ ἢ τοῦ ἡλίου γίνεται χρεία.

Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν εἶη Θεοῦ, τὸ δεῖσθαι ἐτέρων πρὸς ἄ-
περ ἂν θούληται ποιεῖν· Θεοῦ γὰρ ἴδιον μάλιστα τὸ ἀνεν-
δεῆς. Αὐτὸς γοῦν οὐχ οὕτω τὰ σπέρματα ἐξήγαγεν ἀπὸ
10 τῆς γῆς, ἀλλ' ἐκέλευσε μόνον, καὶ πάντα ἐβλάστησε. Καὶ
πάλιν, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ἡ τῶν στοιχείων φύσις, ἀλλὰ τὸ
πρόσταγμα αὐτοῦ πάντα ποιεῖ, αὐτὰ τε τὰ στοιχεῖα οὐκ ὄν-
τα παρήγαγε, καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, οὐδενὸς δεηθεῖς, τὸ
μάννα κατήγαγεν· «Ἄρτιον γάρ», φησί, «οὐρανοῦ ἔδωκεν
15 αὐτοῖς». Καὶ τί λέγω, πρὸς τὴν τῶν καρπῶν ἀκμὴν ὅτι ἐ-
τέρων δεῖται στοιχείων πρὸς τὴν αὐτῶν σύστασιν, ὅπουγε
καὶ αὐτὸς πολλῶν χρῆζει πρὸς σύστασιν, καὶ οὐκ ἂν αὐ-
τὸς ἀρκέσειεν ἑαυτῷ; Καὶ γὰρ ἵνα θαδίζη, τοῦ οὐρανοῦ δεῖ-
ται καθάπερ ἐδάφους τινὸς ὑποκειμένου, καὶ ἵνα φαίνηται
20 τῆς τοῦ ἀέρος καθαρότητος, καὶ λεπτότητος, ὥστε ἂν πν-
κνωθῆ ἔρα τοῦ μέτρου καὶ οὔτιος, οὐκ ἴσχύει δεῖξαι τὸ
ἑαυτοῦ φῶς ἐκεῖνος, καὶ ἵνα μὴ πᾶσιν ἀφόρητος ᾖ, μηδὲ
κατακαύσῃ πάντα, ψυχρότητος δεῖται πάλιν καὶ δρόσου.

Ὅταν οὖν καὶ περιγίνηται αὐτοῦ στοιχεῖα ἕτερα, καὶ
25 τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ διορθῶται, (περιγίνεται μὲν ὡς νε-
φέλαι καὶ τοῖχοι, καὶ ἄλλα τινὰ σώματα ἀποκρούποντα αὐ-
τοῦ τὸ φῶς· διορθοῦται δὲ αὐτοῦ τὴν ἀμειρίαν ὡς δρόσοι,
καὶ πηγαί, καὶ ψυχρότης ἀέρος) πῶς ἂν οὔτιος εἶη Θεός;

τὰς ἀκτῖνας του δὲν τὸ κατορθώνει, διότι συμβαίνει νὰ ἔχη πάχος περισσότερον τοῦ συνήθους καὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν νὰ τὸ διαπεράσῃ. Ἀλλά, θὰ μοῦ εἰπῆς, τρέφει τοὺς σπόρους· καὶ ὅμως δὲν τοὺς τρέφει μόνον αὐτός, ἀλλὰ ἔχουν ἀνάγκην καὶ χώματος καὶ ὑγρασίας καὶ βροχῶν καὶ ἀνέμων καὶ τῆς συνδρομῆς τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους· καὶ ἂν δὲν συνδράμουν ὅλα αὐτὰ εἶναι περιττὴ ἢ χρησιμότης τοῦ ἡλίου.

Τοῦτο δὲ δὲν εἶναι ἴδιον τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ ἔχη ἀνάγκην τῆς βοηθείας τῶν ἄλλων διὰ νὰ κάμῃ αὐτὸ πού θέλει· διότι ἴδιον τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ νὰ μὴ ἔχη ἀνάγκην κανενός. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἔβγαλε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ σπέρματα ἀπὸ τὴν γῆν, ἀλλὰ διέταξε μόνον καὶ ἐβλάστησαν τὰ πάντα. Καὶ πάλιν διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ὄχι ἡ φύσις τῶν στοιχείων, ἀλλὰ ἡ διαταγὴ αὐτοῦ δημιουργεῖ τὰ πάντα, ἐδημιούργησε τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Ἰουδαίων ἔρριψε τὸ μάννα ἀπὸ τὸν οὐρανόν, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἀνάγκην κανενός· «διότι ἄρτον» λέγει «ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔδωκεν εἰς αὐτούς»²⁰. Καὶ τί λέγω ὅτι ὁ ἥλιος ἔχει ἀνάγκην καὶ ἄλλων παραγόντων διὰ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς σπόρους ἀνάπτυξιν καὶ ζωὴν, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔχει τὴν ἀνάγκην πολλῶν διὰ τὴν συντήρησίν του καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπαρκέσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του; Διότι καὶ διὰ νὰ βαδίξῃ ἔχει τὸν οὐρανὸν ἀνάγκην ὡσὰν κάποιο ἔδαφος πού εὐρίσκεται ὑποκάτω, καὶ διὰ νὰ φαίνεται ἔχει ἀνάγκην τῆς καθαρότητος καὶ τῆς λεπτότητος τοῦ ἀέρος, ὥστε ἂν γίνῃ οὔτος πυκνὸς πέραν τοῦ κανονικοῦ, δὲν ἠμπορεῖ ἐκεῖνος νὰ δείξῃ τὸ φῶς του καὶ διὰ νὰ μὴ εἶναι εἰς ὅλους ἀνυπόφορος καὶ διὰ νὰ μὴ κατακαύσῃ τὰ πάντα, ἔχει ἀνάγκην πάλιν ψυχρότητος καὶ δροσιᾶς.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὑπάρχουν ἄλλα στοιχεῖα δυνατώτερα αὐτοῦ, καὶ διορθώνουν τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ (ὑπερισχύουν αὐτοῦ αἱ νεφέλαι καὶ οἱ τοῖχοι καὶ μερικὰ ἄλλα σώματα πού ἀποκρύπτουν τὸ φῶς του· διορθώνουν δὲ τὴν ὑπερβολικὴν του θερμότητα ἢ δροσιὰ καὶ αἱ πηγαὶ καὶ ἡ ψυχρότης τοῦ

Τὸν γὰρ Θεὸν ἀνευδεῆ εἶναι χρή, καὶ μηδενὸς δεῖσθαι, καὶ πᾶσιν ἀπάντων αἴτιον εἶναι τῶν καλῶν, καὶ παρὰ μηδενὸς κωλύεσθαι· καθάπερ οὖν καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ φησιν ὁ Παῦλος καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ὁ μὲν οὕτω λέγων ἐκ
 5 προσώπου αὐτοῦ, «Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος»· καὶ πάλιν, «Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς πόρρωθεν»· καὶ πάλιν ὁ Δαβὶδ, «Εἶπα τῷ Κυρίῳ, Κύριός μου εἶ σύ, ὅτι τῶν ἀγαθῶν μου οὐ χρεῖαν ἔχεις». Ὁ δὲ Παῦλος τὸ ἀνευδεὲς αὐτοῦ δηλῶν, καὶ δεικνὺς ὅτι ἀμ-
 10 φότερα ταῦτα μάλιστα ἐστὶ Θεοῦ, τὸ μηδενὸς δεῖσθαι, καὶ πᾶσιν αὐτὸν ἅπαντα χορηγεῖν, οὕτω πῶς φησιν· «Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, οὗ προσδεόμενός τινος αὐτός, διδοὺς πᾶσι ζωὴν, καὶ τὰ πάντα».

5. Ἐνῆν μὲν οὖν καὶ τὰ λοιπὰ στοιχεῖα ἐπελθεῖν, τὸν
 15 οὐρανόν, τὸν ἀέρα, τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, καὶ δεῖξαι αὐτῶν τὴν ἀσθενεῖαν, καὶ πῶς ἕκαστον τοῦ πλησίον δεῖται, καὶ τούτου χωρὶς ἀπόλλυται καὶ διαφθείρεται. Καὶ γὰρ καὶ ἡ γῆ ἐὰν ἀπολείπωσιν αὐτὴν αἱ πηγαί, καὶ ἡ παρὰ τῆς θαλάττης καὶ τῶν ποταμῶν ἐνσπειρομένη νοτὶς, καταφρυγεῖσα
 20 ταχέως ἀπόλλυται, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ στοιχεῖα ἄλλων δεῖται, καὶ ἄηρ ἡλίου, ὥσπερ ἥλιος ἀέρος· ἀλλ' ἵνα μὴ μακρότερον ποιῶμεν τὸν λόγον, ἐκ τῶν εἰρημένων ἱκανὰς τοῖς βουλομένοις ἀφορμὰς δόντες ἀρκεσθησόμεθα.

Εἰ γὰρ ὁ πάσης τῆς κτίσεως θαυμασιώτερος ἥλιος οὐ-
 25 τως ἀσθενῆς ὢν καὶ ἐνδεὴς ὄφθη, πολλῶ μᾶλλον τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη· ὅπερ οὖν εἶπον τοῖς φιλοπόνοις ἐκεῖνα δούς ἀναλέγεσθαι, αὐτὸς ἀπὸ τῶν Γραφῶν ὑμῖν διαλέξομαι

21. Ἱερ. 23, 24.

22. Ψαλμ. 15, 2.

23. Πράξ. 17, 24-25.

ἀέρος) πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι αὐτὸς Θεός; Διότι ὁ Θεὸς πρέπει νὰ εἶναι τέλειος καὶ νὰ μὴ ἔχῃ ἀνάγκην κανενὸς καὶ νὰ εἶναι εἰς ὅλα ἢ αἰτία τῶν καλῶν καὶ νὰ μὴ ὑφίσταται κανένα κακόν· καθὼς λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ λέγει ὁ Παῦλος καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας ὁ ὁποῖος λέγει τὰ ἐξῆς· «τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος»· καὶ πάλιν· «Θεὸς εὐρισκόμενος πλησίον εἶμαι ἐγὼ καὶ ὄχι μακράν»²¹· καὶ πάλιν ὁ Δαβὶδ λέγει· «Εἶπα εἰς τὸν Κύριον σὺ εἶσαι ὁ πραγματικὸς Κύριός μου, διότι δὲν ἔχεις ἀνάγκην τῶν δώρων μου»²². Ὁ δὲ Παῦλος θέλων νὰ φανερώσῃ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει κανενὸς ἀνάγκην, καὶ ὅτι τὰ δύο αὐτὰ εἶναι ἴδιον τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενὸς καὶ τὸ ὅτι αὐτὸς εἶναι πού χορηγεῖ ὅλα, λέγει τὰ ἐξῆς· «Ὁ Θεὸς πού ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τίποτε, αὐτὸς πού δίδει εἰς ὅλα ζωὴν καὶ ὅλα ὅσα χρειάζονται πρὸς συντήρησίν των»²³.

5. Ἦτο λοιπὸν δυνατὸν καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς φύσεως νὰ ἐξετάσωμεν, τὸν οὐρανόν, τὸν ἀέρα, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, καὶ νὰ δείξωμεν τὴν ἀδυναμίαν αὐτῶν, καὶ πῶς κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ἔχει ἀνάγκην τοῦ πλησίον του καὶ χωρὶς τὴν βοήθειαν αὐτοῦ χάνεται καὶ καταστρέφεται. Διότι καὶ ἡ γῆ, ἐὰν τὴν ἐγκαταλείψουν αἱ πηγαὶ καὶ ἡ ὑγρασία πού ἐπέρχεται εἰς αὐτὴν ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ τοὺς ποταμούς, θὰ κατακαῖ γρήγορα καὶ θὰ καθῆ, καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς φύσεως ἔχουν ἀνάγκην τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου, καὶ ὁ ἀέρας ἔχει ἀνάγκην τοῦ ἡλίου, ὅπως καὶ ὁ ἥλιος τοῦ ἀέρος· ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ κάμωμεν μακρότερον τὸν λόγον θὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς αὐτά, ἀφοῦ μὲ ὅσα εἶπομεν ἐδώσαμεν ἀρκετὰς ἀφορμὰς εἰς ὄσους ἐπιθυμοῦν νὰ ἐρευνήσουν τὸ θέμα τοῦτο.

Διότι ἐὰν ὁ ἥλιος, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ θαυμαστότερον ἀπὸ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς κτίσεως, φαίνεται τόσον ἀδύνατος καὶ ἐλλιπής, πολὺ περισσότερον τὰ ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου· ἀλλὰ ὅπως εἶπα αὐτὸ θὰ τὸ ἐξετάσουν οἱ φιλόπονοι ἀκροαταί, ἐγὼ δὲ τώρα ἀπὸ τὰς Γραφὰς θὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι ὄχι μόνον ὁ

πάλιν, δεικνὺς ὅτι οὐχ ὁ ἥλιος μόνος, ἀλλὰ καὶ ἅπας φθαρ-
 τὸς ἐστὶν οὗτος ὁ κόσμος. "Όταν γὰρ ἀλλήλων ἀναλωτικὰ
 τὰ στοιχεῖα ἦ, καὶ κολάζῃ μὲν τοῦ ἡλίου τὴν δύναμιν ψυ-
 χρότης ἐπιγυνομένη πλέον, ἀναλίσκει δὲ ταύτην τὸ θερμὸν
 5 πάλιν ἐπικραιῆσαν, καὶ τὰς ἐναντίας ποιότητάς τε καὶ δια-
 θέσεις ἐν ἀλλήλοις ποιεῖ καὶ πάσχει τὰ στοιχεῖα, εὐδηλον
 ὅτι μεγάλης φθορᾶς ταῦτα ἀπόδειξις, καὶ τοῦ σώμα εἶναι
 πάντα τὰ ὀρώμενα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀφελείας τῆς ἡμετέρας ὑψηλότερος ὁ
 10 λόγος οὗτος, φέρε ἐπὶ τὴν γλυκεῖαν ὑμᾶς τῶν Γραφῶν ἀ-
 γαρόντιες πηγὴν, τὴν ἀκοὴν ὑμῶν ἀναπαύσωμεν. Οὐ γὰρ δὴ
 περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς κατὰ μέρος ὑμῖν ἐροῦμεν, ἀλλὰ περὶ
 πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως τοῦτο αὐτὸ τὸν ἀπόστολον ἡμῖν ἀ-
 ποφαινόμενον δείξομεν, καὶ λέγοντα σαφῶς οὕτως, ὅτι πᾶ-
 15 σα ἡ κτίσις φθορᾷ δουλεύει νῦν, καὶ διὰ τί δουλεύει, καὶ
 πότε αὐτῆς ἀπαλλαγῆσεται, καὶ εἰς ποίαν μεταθήσεται λῆ-
 ξιν. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν και-
 ροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς»,
 ἐπήγαγεν· «Ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκᾶ-
 20 λυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται· τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ
 κτίσις ὑπειάγη οὐχ ἔκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποιάξαντα ἐτ'
 ἐλπιδῶ.

Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι φθαρτὴ, φησὶν, ἡ κτίσις ἐ-
 γένειο· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό «Τῇ ματαιότητι ὑπειάγη»· φθαρτὴ
 25 δὲ ἐγένειο τοῦ Θεοῦ κελεύσαντος οὕτως. Ἐκέλευσε δὲ ὁ
 Θεὸς οὕτω διὰ τὸ γένος τὸ ἡμέτερον· ἐπειδὴ γὰρ φθαρτὴν
 ἤμελλε τρέφειν ἄνθρωπον, καὶ αὐτὴν τοιαύτην εἶναι ἐχορῆν·
 οὐ γὰρ δὴ φθαρτὰ σώματα ἤμελλεν ἀφθάρτω ἐνδαιτιᾶσθαι
 κτίσει. Ἄλλ' ὅμως οὐ μένει τοιαύτη, φησὶν, ἀλλὰ «Καὶ αὐ-
 30 τὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς»·
 εἶτα δηλῶν πότε τοῦτο ἔσται καὶ διὰ τίνας, ἐπήγαγεν, «Εἰς

24. Ρωμ. 8, 19-20.

25. Ρωμ. 8, 21.

ἥλιος ἀλλὰ ὀλόκληρος ὁ κόσμος εἶναι φθαρτὸς καὶ πρόσκαιρος. Διότι ἀφοῦ τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὅποια ἀποτελεῖται εἶναι καταστρεπτικὰ τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου καὶ μειώνει τὴν δύναμιν τοῦ ἡλίου ἢ ὑπερβολικὴ ψυχρότης, καταστρέφει δὲ αὐτὴν ἢ ἐπικράτησις τῆς θερμότητος, καὶ τὰς ἀντιθέτους ποιότητας καὶ διαθέσεις μεταξύ των ἐνεργοῦν καὶ πάσχουν τὰ στοιχεῖα, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις μεγάλης φθορᾶς καὶ ὅτι ὅλα ὅσα φαίνονται εἶναι φθαρτά, ὅπως τὸ σῶμα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ἀπλότητα, ἐμπρὸς ἃς μεταφερθῶμεν εἰς τὴν γλυκεῖαν πηγὴν τῶν Γραφῶν διὰ νὰ ἀναπαύσωμεν τὴν ἀκοήν σας. Διότι δὲν θὰ σᾶς ὀμιλήσωμεν περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἀλλὰ περὶ ὅλης τῆς κτίσεως, μαζὶ θὰ σᾶς δείξωμεν τὸν ἴδιον τὸν ἀπόστολον νὰ λέγῃ καὶ νὰ τονίζῃ σαφῶς ὅτι ὅλη ἡ κτίσις δουλεύει τῶρα εἰς τὴν φθοράν, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν δουλεύει, καὶ πότε θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ αὐτὴν τὴν δουλείαν, καὶ ποῖον θὰ εἶναι τὸ τέλος. Διότι ἀφοῦ εἶπεν ὅτι «δὲν εἶναι ἄξια νὰ συγκριθοῦν ὅσα ὑποφέρομεν εἰς τὸν τωρινὸν καιρὸν πρὸς τὴν δόξαν ποῦ θὰ δοθῇ εἰς ἡμᾶς» προσέθεσεν· «διότι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις μὲ μεγάλην ἀνυπομονησίαν περιμένει τὴν ἔνδοξον φανέρωσιν τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ· διότι ἡ κτίσις ὑπεδουλώθη εἰς τὴν ματαιότητα, ὅχι μὲ τὴν θέλησίν της, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Θεὸν ποῦ τὴν ὑπέταξε μὲ κάποιαν ἐλπίδα»²⁴.

Αὐτὸ δὲ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· φθαρτὴ, λέγει, ἐδημιουργήθη ἡ κτίσις· διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «εἰς τὴν ματαιότητα ὑπεδουλώθη»· φθαρτὴ δὲ ἔγινε διότι ὁ Θεὸς διέταξεν ἔτσι. Διέταξε δὲ ὁ Θεὸς τοῦτο ἐξ αἰτίας τοῦ ἰδικοῦ μας γένους· διότι ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ τρέφῃ φθαρτὸν ἄνθρωπον, φθαρτὴ ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ αὐτὴ· διότι δὲν ἔπρεπε φθαρτὰ σῶματα νὰ ζοῦν καὶ νὰ κατοικοῦν μέσα εἰς ἄφθαρτον κτίσιν. Ὅμως δὲν θὰ παραμείνῃ τοιαύτη, λέγει, ἀλλὰ «καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις θὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν δουλείαν τῆς φθορᾶς»²⁵. Ἐπειτα διὰ νὰ φανερώσῃ πότε θὰ γίνῃ τοῦτο, προσέθεσε, «διὰ νὰ

τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ». Ὅταν γὰρ ἀνασιῶμεν, φησί, καὶ ἄφθαρτα λάβωμεν σώματα, τότε καὶ τοῦ οὐρανοῦ τὸ σῶμα, καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς κτίσεως ἀπάσης ἄφθαρτον ἔσται καὶ ἀκήρατον.

5 Ὅταν οὖν ἴδῃς ἥλιον ἀνίσχοντα, θαύμασον τὸν δημιουργόν· ὅταν ἴδῃς αὐτὸν κρυπτόμενον καὶ ἀφανιζόμενον, κατὰ μαθε τῆς φύσεως τὴν ἀσθενεῖαν, καὶ μὴ προσκυνήσῃς αὐτὸν ὡς Θεόν. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐ μόνον τῆ φύσει τῶν στοιχείων δεῖγμα τῆς ἀσθενείας αὐτῶν ἐγκατέθετο ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ τοῖς αὐτοῦ δούλοις ἀνθρώποις οὖσιν ἐπιτάξαι αὐτοῖς ἐκέλευσεν, ἵνα καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως μὴ γνωρίσῃς αὐτῶν τὴν δουλείαν ἀπὸ τῶν ἐπιπαιόντων μάθῃς, διὸ σύνδουλά σοί ἐσσι ταῦτα ἅπαντα. Ὁ γοῦν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ φησι «Σιτήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβαών, καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγα Αἰλῶν». Καὶ πάλιν ὁ προφήτης Ἡσαΐας ἀναποδίσει αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἐζεκίου πεποίηκε, καὶ Μωϋσῆς ἀέρι, καὶ θαλάττῃ, καὶ γῆ, καὶ πέτραις ἐπέταξεν· Ἐλισσαῖος ὑδάτων φύσιν μετέβαλεν, οἱ τρεῖς παῖδες πυρὸς περιεγένοντο. Ὅρας πῶς ἐκατέρωθεν ἡμῶν προσενόησεν ὁ Θεός, 15 διὰ μὲν τοῦ κάλλους τῶν στοιχείων εἰς τὴν αὐτοῦ θεογνωσίαν ἡμᾶς ἄγων, διὰ δὲ τῆς ἀσθενείας οὐκ ἀφιεῖς εἰς τὴν ἐκείνων καταπεσεῖν λαιρείαν;

6. Ὑπὲρ δὴ τούτων ἁπάντων δοξάσωμεν αὐτὸν τὸν κηδεμόνα ἡμῶν, μὴ διὰ ρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων, καὶ πολιτείαν ἀρίστην ἐπιδειξώμεθα, τὴν τ' ἄλλην, 25 καὶ τὴν περὶ τοὺς ὄρκους ἐγκράτειαν λέγω. Οὐ γὰρ δὴ πᾶν ἁμάρτημα τὴν αὐτὴν φέρει κόλασιν, ἀλλὰ τὰ εὐκαιόρθωτα μείζονα ἡμῖν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Σολομῶν ἀνιπιτόμενος ἔλεγεν· «Οὐ θαυμασιὸν ἐὰν ἄλλῳ τις κλέπτων· κλέπτει γὰρ ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐμπλήσῃ πεινῶ-

26. Αὐτόθι.

27. Ἰησ. Ναυῆ 10, 12.

28. Πρὸβλ. Ἡσ. 38, 8.

29. Πρὸβλ. Δ' Βασιλ. 2, 20, 3, 16,

λάβη μέρος εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐνδόξου καταστάσεως τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ»²⁶. Διότι ὅταν θὰ ἀναστηθῶμεν, λέγει, μὲ αὐτά, καὶ θὰ λάβωμεν ἄφθαρτα σώματα, τότε καὶ τοῦ οὐρανοῦ τὸ σῶμα, καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς κτίσεως ὅλης θὰ εἶναι ἀθάνατον καὶ ἄφθαρτον.

Ὅταν λοιπὸν ἰδῆς τὸν ἥλιον νὰ ἀνατείλλῃ, νὰ θαυμάσης τὸν δημιουργὸν αὐτοῦ· ὅταν τὸν ἰδῆς νὰ κρύπτεται καὶ νὰ ἐξαφανίζεται, νὰ ἐννοήσῃς τὴν ἀδυναμίαν τῆς φύσεως, καὶ νὰ μὴ τὸν προσκυνήσῃς ὡς Θεόν. Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον εἰς τὴν φύσιν τῶν στοιχείων ἐνέβαλε δείγματα τῆς ἀδυναμίας αὐτῶν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς δούλους του, διέταξε νὰ δώσουν διαταγὰς εἰς αὐτά, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν γνωρίσῃς τὴν ἀδυναμίαν των ἀπὸ τὴν ὄψιν των, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὰ διατάσσουν νὰ μάθῃς ὅτι ὅλα αὐτά, ὅπως καὶ σύ, εἶναι δούλοι. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ λέγει· «Νὰ σταθῇ ὁ ἥλιος ἐπάνω εἰς τὴν Γαβαὼν, καὶ ἡ σελήνη ἐπάνω εἰς τὴν φάραγγα Αἰλών»²⁷. Καὶ πάλιν ὁ προφήτης Ἡσαΐας τὸν ἔκαμε νὰ γυρίσῃ πίσω ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἐζεκίου»²⁸, καὶ ὁ Μωϋσῆς τὸν ἀέρα, τὴν θάλασσαν, τὴν γῆν καὶ τοὺς βράχους διέταξεν· ὁ Ἐλισσαῖος μετέβαλε τὴν φύσιν τῶν ὑδάτων²⁹, καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ὑπερίσχυσαν τῆς φωτιᾶς. Βλέπεις πῶς καὶ διὰ τῶν δύο ἐπρονόησεν ὁ Θεὸς δι' ἡμᾶς, διὰ μὲν τῆς ὠραιότητος τῶν στοιχείων ὀδηγῶν ἡμᾶς εἰς τὴν θεογνωσίαν αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀδυναμίας τούτων μὴ ἐπιτρέπων ἡμᾶς νὰ καταπέσωμεν εἰς τὴν λατρείαν ἐκείνων;

6. Λοιπὸν δι' ὅλα αὐτὰ ἃς δοξάσωμεν τὸν Θεὸν ποὺ φροντίζει δι' ἡμᾶς, ὄχι μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔργα, καὶ ἃς ἐπιδείξωμεν ἄριστον βίον καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐγκράτειαν τῶν ὄρκων. Διότι βεβαίως δὲν ἐπιφέρει τὴν ἰδίαν τιμωρίαν κάθε ἀμάρτημα, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ εὐκόλα κατορθώνονται, ἐπιφέρουν εἰς ἡμᾶς μεγαλυτέραν τιμωρίαν· τοῦτο καὶ ὁ Σολομῶν ὑπαινίσσετο καὶ ἔλεγε· «Δὲν εἶναι παράξενον ἂν συλληφθῇ κάποιος νὰ κλέπτῃ· διότι κλέπτει διὰ νὰ χορτάσῃ ἐπειδὴ πεινᾷ· ὁ μοιχὸς ὅμως ἀπὸ

σαν· ὁ δὲ μοιχὸς δι' ἔνδειαν φρενῶν ἀπώλειαν τῆ ἑαυτοῦ
 ψυχῆ περιποιεῖται». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· δεινὸν μὲν
 καὶ ὁ κλέπτης, ἀλλ' οὐχ οὕτω δεινὸν ὡς ὁ μοιχός· ἐκεῖνος
 μὲν γὰρ εἰ καὶ ψυχρὰν αἰτίαν, ἀλλ' ὅμως ἔχει προβαλέ-
 5 σθαι τὴν ἀπὸ τῆς πενίας ἀνάγκην, οὗτος δὲ οὐδεμιᾶς ἀνάγ-
 κης αὐτὸν διαζομένης ὑπὸ ἀνοίας μόνης εἰς τὸ θάραυρον
 καταπίπτει τῆς ἁμαρτίας.

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ὁμνόντων ἐστὶν εἰπεῖν· οὐδὲ γὰρ
 οὗτοί τινα πρόφασιν ἔχουσι προβαλέσθαι, ἀλλὰ καταφρόνη-
 10 σιν μόνον. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι ἐπαχθῆς εἶναι δοκῶ λοιπὸν
 καὶ φορτικός, τῆ συνεχείᾳ τῆς παραινέσεως δοκῶν ἐνοχλεῖν,
 ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀφίσταμαι, ἵνα κἂν τὴν ἀναισχυντίαν αἰδε-
 σθέντες τὴν ἐμὴν, ἀποσιῆτε τῆς πονηρᾶς τῶν ὄρκων συνη-
 θείας. Εἰ γὰρ ὁ δικαιοῦς ἐκεῖνος ὁ ἀπηνῆς καὶ ὠμός, χή-
 15 ρας ἐνόχλησιν αἰδεσθεῖς τὸν τρόπον μετέβαλε, πολλῶ μᾶλ-
 λον ὑμεῖς τοῦτο ἐργάσεσθε, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ παρακαλῶν
 ὑμᾶς μὴ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας τοῦτο ποιῆ
 σωτηρίας· μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ οὐκ ἂν ἀρνησαίμην
 τοῦτο ποιεῖν τὰ γὰρ ὑμέτερα ἀγαθὰ ἑμαυτοῦ νομίζω εἶναι
 20 κατορθώματα. Ἐβουλόμην δὲ ὑμᾶς, ὥσπερ ἐγὼ πονῶ καὶ
 κόπιτομαι περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας, οὕτω καὶ ὑμᾶς φρον-
 τίσαι τῆς ὑμετέρας ψυχῆς, καὶ πάντως ἂν τέλος ἔλαβε τουτὶ
 τὸ κατόρθωμα.

Καὶ τί χρὴ τὰ πολλὰ λέγειν; Εἰ γὰρ μηδὲ γέεννα ἦν,
 25 μηδὲ κόλασις παρακούουσι, μηδὲ μισθὸς ὑπακούουσιν, ἐγὼ
 δὲ προσελθὼν ὑμῖν τοῦτο ἐν χάριτι ἤτησα μέρει, ἄρα οὐκ
 ἂν ἐπενεύσατε; οὐκ ἂν ἐδώκατε τὴν αἴτησιν κούφην οὕτως
 αἰτοῦντι χάριν; Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς αὐτὴν αἰτῶν ἦ δι' ὑμᾶς
 τοὺς διδόντας, οὐ δι' ἑαυτὸν τὸν λαμβάνοντα, τίς οὕτως ἀ-
 30 γνώμων, τίς οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς Θεῶ χάριν

ἔλλειψιν νοῦ καταστρέφει τὴν ψυχὴν του»³⁰. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· εἶναι κακὸν τὸ νὰ εἶναι κανεὶς κλέπτης, ἀλλὰ ὄχι τόσο κακὸν ὅσον τὸ νὰ εἶναι μοιχός· διότι ἐκεῖνος ἔχει νὰ προβάλλῃ, ἂν καὶ ὄχι σοβαρὰν δικαιολογίαν, τὴν ἀνάγκην τῆς πείνας, αὐτὸς ὅμως ποὺ δὲν βιάζεται ἀπὸ καμμίαν ἀνάγκην, ἐξ αἰτίας τῆς μωρίας του πέφτει εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἁμαρτίας.

Τοῦτο καὶ δι' αὐτοὺς ποὺ ὀρκίζονται ἠμποροῦμεν νὰ τὸ εἰποῦμεν· διότι καὶ αὐτοὶ οὐδεμίαν πρόφασιν ἔχουν νὰ προβάλλουν, ἀλλὰ τὴν καταφρόνησιν μόνον. Καὶ γνωρίζω ὅτι σᾶς φαίνομαι δυσάρεστος καὶ φορτικός, καὶ σᾶς ἔγινα ἐνοχλητικός μὲ τὰς συνεχεῖς παραινέσεις, ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὰς συμβουλὰς μου, ὥστε νὰ κόψετε τὴν κακὴν αὐτὴν συνήθειαν τῶν ὄρκων ἐντρεπόμενοι τὴν ἰδικὴν μου ἀναισχυντίαν. Διότι ἐὰν ὁ δικαστὴς ἐκεῖνος ὁ ἄκαμπτος καὶ σκληρός, ἐντραπείς ἀπὸ τὴν ἐνόχλησιν τῆς χήρας ἠλλαξε στάσιν, πολὺ περισσότερον σεῖς θὰ κάμετε τοῦτο, καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὸς ποὺ σᾶς παρακαλεῖ δὲν τὸ κάμει χάριν τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ τὸ κάμει αὐτὸ διὰ τὴν ἰδικὴν σας σωτηρίαν· μᾶλλον δὲ καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν μου δὲν θὰ ἤθελα νὰ ἀρνηθῶ νὰ κάμω τοῦτο· διότι τὰ ἰδικά σας ἀγαθὰ νομίζω ὅτι εἶναι ἰδικά μου κατορθώματα. Ἐπιθυμῶ δὲ σεῖς, ὅπως ἐγὼ τώρα κοπιᾶζω καὶ κόπτομαι διὰ τὴν ἰδικὴν σας σωτηρίαν, ἔτσι καὶ σεῖς νὰ φροντίσετε διὰ τὴν ψυχὴν σας, καὶ τότε ὅπωςδήποτε θὰ ἐφέρατε εἰς τέλος τὸ κατόρθωμα τοῦτο.

Καὶ διατί πρέπει νὰ εἰπῶ πολλά; Διότι ἐὰν δὲν ὑπῆρχε γέεννα, οὔτε τιμωρία διὰ τοὺς παραβάτας, οὔτε ἀμοιβὴ δι' αὐτοὺς ποὺ τηροῦν τὰς ἐντολάς, καὶ ἐγὼ σᾶς ἐζητοῦσα τοῦτο ὡς χάριν, ἄρα γε δὲ θὰ τὸ ἐκάνατε; Δὲν θὰ μοῦ ἐδίδατε αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς ἐζητοῦσα, ἀφοῦ θὰ ἦτο τόσο εὐκόλον; Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς ζητῇ αὐτὴν τὴν χάριν πρὸς τὸ συμφέρον τὸ ἰδικόν σας, καὶ ὄχι τὸ ἰδικόν του, ποῖος θὰ εἶναι τόσο ἀγνώμων, τόσο ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὥστε, ἐνῶ ὁ Θεὸς ζητεῖ αὐτὴν τὴν χάριν, νὰ μὴ τοῦ τὴν δώσῃ καὶ ὅταν μάλι-

αἰτοῦντι μὴ δοῦναι, καὶ μάλιστα διὰν αὐτὸς ἀπολαύειν μέ-
λη τῆς χάριτος ὁ διδούς;

Ταῦτ' οὖν ἐννοήσαντες, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἀναχωρήσαν-
τες ἐντεῦθεν, λέγετε τὰ εἰρημένα ἅπαντα, καὶ τοὺς μὴ προσ-
5 ἔχοντας παντὶ διορθοῦτε τρόπον, ἵνα καὶ τῶν οἰκείων καὶ
τῶν ἀλλοτριῶν κατορθωμάτων τὴν ἀμοιβὴν ἀπολάβωμεν,
χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
ματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

στα αὐτὸς ποὺ θὰ δώσῃ τὴν χάριν αὐτὴν θὰ ὠφεληθῆ ἐξ αὐτῆς;

Αὐτὰ λοιπὸν ἀφοῦ κατανοήσετε καὶ πάρετε εἰς τὸ σπίτι σας, νὰ λέγετε ὅλα ὅσα ἐλέχθησαν, καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν προσέχουν μὲ κάθε τρόπον νὰ διορθώνετε, διὰ νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν ἀμοιβὴν καὶ τῶν ἰδικῶν μας καὶ τῶν ξένων κατορθωμάτων, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἃς εἶναι ἡ δόξα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΝΔΕΚΑΤΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

Περὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν ἐκ τῆς σιάσεως προσδοκη-
θέντων κακῶν, καὶ ἀνάμνησις τῶν τότε συμβάντων·
5 ἔτι δὲ καὶ κατὰ τῶν τὸ σῶμα ἡμῶν διαβαλλόντων· καὶ
περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς· καὶ πρὸς τῷ
τέλει περὶ τοῦ κατορθῶσαι τὸ μὴ ὀμνύειν.

1. Ἐπειδὴν ἐννοήσω τὸν παρελθόντα χειμῶνα, καὶ τὴν
παροῦσαν γαλήνην, οὐ παύομαι λέγων, εὐλογητὸς ὁ Θεὸς
10 ὁ ποιῶν πάντα, καὶ μετασκευάζων αὐτά· ὁ ποιήσας φῶς
ἐκ σκοτίους, ὁ καιάγων εἰς πύλας ἄδου καὶ ἀνάγων, ὁ παι-
δεύων καὶ μὴ θανατῶν· καὶ τοῦτο καὶ ὑμᾶς λέγειν βούλο-
μαι διηνεκῶς, καὶ μὴ διαλιμπάνειν· εἰ γὰρ αὐτὸς τοῖς ἔρ-
γοις ἡμᾶς εὐηργέτησε, τίος ἂν εἶημεν ἄξιοι συγγνώμης
15 ἡμεῖς, μηδὲ λόγοις αὐτὸν ἀμειβόμενοι; Διὸ παρακαλῶ μη-
δέποτε διαλιμπάνειν εὐχαριστιοῦντας αὐτῷ· ἂν γὰρ περὶ τὰ
πρῶτα γενώμεθα εὐγνώμονες, εὐδηλον ὅτι καὶ ἑτέρων μει-
ζόνων ἀπολαύσομεν.

Λέγωμεν τοίνυν διηνεκῶς, εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ καὶ
20 ἡμῖν δοὺς μετὰ ἀδείας τὴν εἰωθυῖαν ὑμῖν παραθεῖναι τρά-
πεζαν, καὶ ὑμῖν παρασχὼν μετὰ τοῦ θαρρεῖν τῶν ἡμετέρων
ἀκροᾶσθαι λόγων. Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὅτι οὐκέτι τὸν ἔξω-
θεν φεύγοντες κίνδυνον, ἀλλ' ἀκροάσεως ἐπιθυμοῦντες ἐν-
ταῦθα συνιτρέχομεν, οὐκέτι μετὰ ἀγωνίας καὶ τρόμου καὶ
25 φροντίδος ἀλλήλοις συγγινόμεθα, ἀλλὰ μετὰ ἀδείας πολλῆς

1. Πρβλ. Ἄμωσ 5, 8 Ἰωβ 37, 15.

2. Πρβλ. Α' Βασ. 2, 6.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΝΔΕΚΑΤΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰ κακὰ ποῦ ἀνεμένοντο ἕνεκα τῆς στάσεως, καὶ ἀνάμνησις ἐκείνων ποῦ συνέβησαν τότε· καὶ ἐναντίον ἐκείνων ποῦ κατηγοροῦν τὸ σῶμα μας· καὶ περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τέλος περὶ τοῦ πῶς νὰ ἐπιτύχωμεν νὰ μὴ ὀρκιζώμεθα.

1. Ὅταν ἐνθυμηθῶ τὴν παρελθοῦσαν τρικυμίαν καὶ τὴν παροῦσαν γαλήνην δὲν παύω νὰ λέγω, εὐλογητὸς ἄς εἶναι ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος ἐπιτρέπει ὅλα καὶ μεταβάλλει ὅλα μετὰ αὐτὸς ποῦ παρήγαγε τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκότος¹, αὐτὸς ποῦ ὀδηγεῖ μέχρι τὰς πύλας τοῦ Ἄδου καὶ πάλιν ἀνυψώνει ἀπὸ ἐκεῖ²· αὐτὸς ποῦ τιμωρεῖ, ἀλλὰ δὲν θανατώνει· καὶ τοῦτο θέλω καὶ σεῖς συνεχῶς νὰ λέγετε καὶ νὰ μὴ τὸ παραλείπετε· διότι ἐὰν αὐτὸς μᾶς εὐηργέτησε διὰ τῶν ἔργων, ποίας συγγνώμης θὰ εἴμεθα ἄξιοι, ὅταν ἡμεῖς δὲν τὸν ἀμείβωμεν οὔτε μὲ λόγια; Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ νὰ μὴ παραλείπετε ποτὲ νὰ εὐχαριστῆτε αὐτόν· διότι ἂν εἰς τὰ πρῶτα φανοῦμεν εὐγνώμονες εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι καὶ ἄλλα μεγαλύτερα ἀγαθὰ θὰ ἀπολαύσωμεν.

Ἄς λέγωμεν λοιπὸν συνεχῶς, ἄς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἔδωκε καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν εὐκαιρίαν μὲ θάρρος νὰ παραθέσωμεν εἰς σᾶς τράπεζαν πνευματικὴν, καὶ εἰς σᾶς ἐπέτρεψε μὲ θάρρος νὰ ἀκοῦτε τοὺς λόγους μου. Εὐλογητὸς ἄς εἶναι ὁ Θεός, διότι συγκεντρωνόμεθα ἐδῶ ὄχι διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὸν ἐξωτερικὸν κίνδυνον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀκούσωμεν τὸ κήρυγμα, καὶ τώρα πλέον δὲν πλησιάζει ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μὲ ἀγωνίαν καὶ τρόμον καὶ φροντίδα, ἀλλὰ μὲ θάρρος

ἅπαν ἀποτιναζάμενοι τὸ δέος· ὡς τὰς γε ἔμπροσθεν ἡμέρας
 τῶν κλυδωνιζομένων ἐν μέσῳ πελάγει, καὶ ναυάγιον καθ'
 ἑκάστην προσδοκῶντων τὴν ὥραν, οὐδὲν ἄμεινον διεκεί-
 μεθα, μυρίαίς δι' ὅλης ἡμέρας σοβούμενοι φήμαίς, ταρατ-
 5 τόμενοι, καὶ δονούμενοι πάντοθεν καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέ-
 ραν περιεργαζόμενοι καὶ πολυπραγμονοῦντες, τίς ἀφίκει
 ἐκ τοῦ σιραιοπέδου; τί δὲ ἐλθὼν ἀπήγγειλε, καὶ πότερον
 ἀληθὲς ἢ ψευδὲς τὸ λεγόμενον; καὶ νύκτας ἀϋπνοὺς διατε-
 λοῦντες, καὶ τὴν πόλιν ὀρῶντες καὶ δακρύνοντες ὡς αὐτίκα
 10 ἀπολλυμένην.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τὰς ἔμπροσθεν ταύτας ἐσιγήσα-
 μεν ἡμέρας, διὰ τὸ κεκενωῶσθαι τὴν πόλιν ἡμῶν ἅπασαν,
 καὶ πρὸς τὰς ἐρημίας μειωκίσθαι πάντα, καὶ διὰ τὸ τοὺς
 ὑπολειφθέντας κεκακῶσθαι τῷ νέφει τῆς ἀθυμίας. Ψυχὴ
 15 γὰρ ἅπαξ ἀθυμίας πλησθεῖσα, πρὸς πᾶσιν ἀκρόασίν ἐστιν
 ἀνεπιτήδειος. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ τοῦ Ἰὼβ φίλοι παραγενό-
 μενοι, καὶ τὴν τραγωδίαν τῆς οἰκίας ἐκείνης ἰδόντες, καὶ
 τὸν δίκαιον ἐπὶ τῆς κοπρίας καθήμενον, καὶ ἠλκωμένον, διέρ-
 ρηξάν τε τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ ἀνώμοξαν, καὶ σιγῇ παρε-
 20 κάθηντο, δηλοῦντες ὅτι οὐδὲν οὕτως ἐπιτήδειον παρὰ τὴν
 ἀρχὴν τοῖς ὀδυνομένοις ὡς ἡσυχία καὶ σιγὴ· καὶ γὰρ ἦν
 μεῖζον παραμυθίας τὸ πάθος. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἰουδαῖοι
 τῷ πηλῷ, καὶ τῇ πλινθείᾳ προσδεδεμένοι, Μωσέα παραγε-
 νόμενον ἰδόντες, οὐκ ἐδύναντο τοῖς λεγομένοις προσέχειν ἄ-
 25 πό τῆς ὀλιγοφυχίας καὶ τῆς θλίψεως αὐτῶν.

Καὶ τί θαυμασιὸν εἰ μικρόφυχοί τινες ἄνθρωποι τοῦτο
 ἔπαθον, ὅπου καὶ τοὺς μαθητὰς εὐρίσκομεν τούτῳ περιπε-
 σόντας τῷ πάθει; Μετὰ γὰρ τὸ μυσικὸν ἐκεῖνο δεῖπνον,
 ἐπειδὴ λαβῶν αὐτοὺς ὁ Χριστὸς κατ' ἰδίαν διελέγετο, παρὰ
 30 μὲν τὴν ἀρχὴν συνεχῶς αὐτὸν ἠρώτων αἱ μαθηταί, ποῦ ὑ-
 πάγεις; Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν αὐτοῖς τὰ μικρὸν ὕστερον αὐτοὺς

πολύ, ἐπειδὴ ἀπετινάξαμεν τὸν φόβον· διότι τὰς προηγουμένας ἡμέρας δὲν διεφέραμεν ἀπὸ ἐκείνους πού ὑφίστανται τρικυμίαν εἰς τὸ μέσον τῆς θαλάσσης, καὶ περιμένουν ἀπὸ ὥραν εἰς ὥραν νὰ ναυαγήσουν, διότι ἀναρίθμητοι φῆμαι καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν μᾶς ἀνησυχούσαν, μᾶς ἐτάρασσον καὶ μᾶς ἐκουνούσαν ἀπὸ παντοῦ καὶ κάθε ἡμέραν μὲ ἀγωνίαν καὶ περιέργειαν ἐρωτούσαμεν, ποῖος ἦλθεν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον; Τί εἶπεν αὐτὸς πού ἦλθε; καὶ εἶναι ἀλήθεια ἢ ψέματα ὅσα μᾶς εἶπε; Καὶ ἐπεράσαμεν νύκτας ἄϋπνοι καὶ ἐβλέπαμεν τὴν πόλιν μὲ δάκρυα ὡς καταστρεφομένην ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τὰς προηγουμένας αὐτὰς ἡμέρας ἐσιωπήσαμεν, ἐπειδὴ εἶχε ἀδειάσει ὅλη ἡ πόλις καὶ ἐπῆγαν οἱ ἄνθρωποι νὰ κατοικήσουν εἰς τὰς ἐρήμους καὶ ἐπειδὴ ἀκόμη καὶ ὅσοι ἔμειναν ἐδῶ εἶχον σκοτισθῆ ἀπὸ τὴν μεγάλην λύπην. Διότι ἡ ψυχὴ πού ἐγέμισεν ἅπαξ διὰ λύπης, εἶναι ἀκατάλληλος πρὸς κάθε εἶδους ἀκρόασιν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ φίλοι τοῦ Ἰὼβ ὅταν ἦλθον πρὸς αὐτὸν καὶ ἀντίκρυσαν τὴν τραγικὴν κατάστασιν τῆς οἰκίας του, καὶ τὸν δίκαιον νὰ κάθεται ἐπάνω εἰς τὴν κόπρον καὶ νὰ ἔχη πληγὰς καὶ ἔσχισαν τὰ ἐνδύματά των καὶ ἐθρήνησαν, καὶ παρέμειναν σιωπηλοί, φανερώνοντες ὅτι τίποτε δὲν εἶναι τόσον κατάλληλον πρᾶγμα εἰς τοὺς θλιβομένους εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅσον ἡ ἡσυχία καὶ ἡ σιωπὴ· διότι αὐτὸ πού ἔπαθεν ἦτο μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν παρηγορίαν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὅταν εἰργάζοντο εἰς τὴν λάσπην καὶ τοὺς πλίνθους καὶ εἶδαν νὰ τοὺς ἐπισκέπτεται ὁ Μωυσῆς³, δὲν ἤμποροῦσαν νὰ δώσουν προσοχὴν εἰς ὅσα τοὺς ἔλεγε λόγῳ τῆς μικροψυχίας καὶ τῆς θλίψεώς των.

Καὶ τί τὸ παράδοξον ἂν κάποιοι μικρόψυχοι ἄνθρωποι ἔπαθαν τοῦτο, ἀφοῦ καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ περιέπεσαν εἰς τὸ ἴδιον τοῦτο πάθος; Διότι μετὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον, ὅταν τοὺς ἐπῆρεν ὁ Χριστὸς ἰδιαίτερος καὶ τοὺς ὠμιλοῦσεν, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμιλίας συνεχῶς τὸν ἐρωτοῦσαν οἱ μαθηταὶ ποῦ πηγαίνεις; Ὅταν δὲ εἶπεν εἰς αὐτοὺς τὰ κακὰ πού

διαδεξόμενα κακά, τοὺς πολέμους, τὰς ἐπαναστάσεις, τὰς ἀπεχθείας τὰς παρὰ πάντων, τὰς μάστιγας, τὰ δεσμοτήρια, τὰς ἀπαγωγὰς, ὥσπερ τινὶ φορτίῳ βαρυτάτῳ τῷ φόβῳ τῶν εἰρημένων, καὶ τῇ τῶν υελλόντων ἀθυμίᾳ πιεζομένη τότε αὐ-
5 τῶν ἢ ψυχῇ, ἀχανῆς λοιπὸν ἔμεινε. Διὸ συγχυθέντας αὐ-
 τοὺς ἰδὼν ὁ Χριστός, ἀπὸ τοῦτο ὄνειδίζων ἔλεγε, «Πορεύο-
 μαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐρωτᾷ με,
 ποῦ ὑπάγεις; Ἄλλ' ὅτι ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἡ λύπη πε-
 πλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν».

10 Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐσιγήσαμεν τὸν παρελθόντα χρό-
 νον, τὸν παρόντα καιρὸν ἀναμένοντες. Εἰ γὰρ ὁ μέλλον δεῖ-
 σθαί τινος, κἂν εὐλόγα μέλλῃ προτείνειν, ἐπιτηδειότητα ἀ-
 ναμένει καιροῦ, ὅπως ἡμέρῳ καὶ εὖ διακειμένῳ τῷ μέλλον-
 τι δίδοναι τὴν αἴτησιν προσέλθοι, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ
15 λαβῶν συμμαχίαν ἐπιτύχοι τῆς χάριτος, πολλῶ μᾶλλον τὸν
 λέγοντα καιρὸν ἐπιτήδειον ζητεῖν χροῆ, ὅπως εὖ διακειμέ-
 νῳ τῷ ἀκροατῇ, καὶ πάσης ἀπηλλαγμένῳ φροντίδος καὶ ἀ-
 θυμίας προσαγάγῃ τοὺς λόγους, ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς πεποιήκαμεν.

2. Νῦν γοῦν ἐπειδὴ τὴν ἀθυμίαν ἀπεινάξασθε, καὶ τῶν
20 προτέρων ὑμᾶς ἀναμνηῖσαι βουλόμεθα, ὥστε σαφέστερον ὑμῖν
 γενέσθαι τὸν λόγον· ὃ γὰρ περὶ τῆς κίσεως εἰρήκαμεν, ὅτι
 οὐχὶ καλὴν μόνον, καὶ θαυμασιήν, καὶ μεγάλην αὐτὴν ἐ-
 ποίησεν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἀσθενῆ, καὶ φθαριήν, καὶ τούτων
 αὐτῶν πάλιν πολλὰ ἐγκατέθηκε δείγματα, ἀμφοτέρω πρὸς
25 τὸ χρήσιμον ἡμῖν οἰκονομῶν, καὶ διὰ μὲν τοῦ κάλλους εἰς
 τὸ θαῦμα τοῦ πεποιηκότος ἐνάγων, διὰ δὲ τῆς ἀσθενείας

θὰ τοὺς διαδεχθοῦν μετὰ, τοὺς πολέμους, τὰς ἐπαναστάσεις, τὴν ἔκ μέρους ὄλων ἀπέχθειαν, τὰς μαστιγώσεις, τὰς φυλακάς, τὰ δικαστήρια, τὰς ἀπαγωγάς, τότε ἢ ψυχὴ αὐτῶν, ὡσὰν νὰ ἐπιέζετο ἀπὸ κάποιο βαρὺ φορτίον ἀπὸ τὸν φόβον τῶν λεχθέντων καὶ ἀπὸ τὴν λύπην διὰ τὰ μέλλοντα, ἔμεινεν ἄφωνος. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ τοὺς εἶδε νὰ ἔχουν συγχυσθῆ τοὺς μαλώνει δι' αὐτὸ καὶ τοὺς λέγει· «Πηγαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ κανεῖς ἀπὸ σᾶς δὲν μὲ ἐρωτᾷ ποῦ πηγαίνεις; Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὰ σᾶς εἶπα ἐγέμισεν ἡ λύπη τὴν ψυχὴν σας»⁴.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐσιωπήσαμεν τὰς προηγουμένας ἡμέρας, καὶ ἐπεριμέναμεν τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν. Διότι ἂν ἐκεῖνος ποὺ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζητήσῃ κάτι, βέβαια ὄχι κάποιο παράλογον πρᾶγμα, περιμένει τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, ὅταν θὰ ἀπευθυνθῆ εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ τοῦ δώσῃ, νὰ εἶναι ἡμέρος καὶ εὐδιάθετος, ὥστε ἐπωφελούμενος τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὸ ποὺ θέλει, πολὺ περισσότερον ἐκεῖνος ποὺ ὁμιλεῖ πρέπει νὰ ἐπιζητῆ νὰ εὔρῃ τὸν κατάλληλον χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ εἶναι διατεθειμένος καλῶς ὁ ἀκροατῆς καὶ ἀπηλλαγμένος ἀπὸ κάθε φροντίδα διὰ νὰ τοῦ προσφέρῃ τοὺς λόγους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἡμεῖς ἐκάμαμεν.

2. Τώρα λοιπὸν ἐπειδὴ ἀπεμακρύνετε τὴν λύπην σας, ἐπιθυμοῦμεν νὰ σᾶς ὑπενθυμίσωμεν ἐκεῖνα ποὺ εἶπομεν εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν, διὰ νὰ γίνῃ εἰς σᾶς σαφέστερος ὁ λόγος· διότι ἐκεῖνο ποὺ εἶπομεν περὶ τῆς κτίσεως, ὅτι δηλαδὴ ὄχι μόνον καλὴν καὶ θαυμαστὴν καὶ μεγάλην τὴν ἔκαμεν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἀσθενῆ καὶ φθαρτὴν καὶ ὅτι ἔθεσεν ἐντὸς αὐτῆς πολλὰ δείγματα τούτων, δηλαδὴ τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς φθορᾶς, ὥστε καὶ διὰ τῶν δύο τούτων νὰ ὠφελήσῃ εἰς τὸν θαυμασμὸν καὶ διὰ μὲν τῆς ὠραιότητος νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὸν θαυμασμὸν τοῦ δημιουργοῦ, διὰ δὲ τῆς ἀδυναμίας εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς λατρείας τῆς φύσεως· τοῦτο

τοῦ σέβεσθαι τὴν κτίσιν ἡμᾶς ἀπάγων· τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἡμετέρου ἐστὶν ἰδεῖν γεγενημένον.

Καὶ γὰρ καὶ περὶ τούτου πολλοὶ ζητοῦσι, τῶν τε τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν, τῶν τε σὺν ἡμῖν τειταγμένων, τίνος ἔνε-
 5 κεν φθαρτὸν καὶ ἐπὶ κληρον γέγονεν. Ἑλλήνων δὲ πολλοὶ καὶ αἰρετικῶν οὐδὲ γεγενηῆσθαι αὐτὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ φα-
 σιν· ἀνάξιον γὰρ αὐτὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας λέγουσι, ρύπους, καὶ ἰδρωῶτας, καὶ δάκρυα, καὶ πόνους, καὶ ταλαι-
 πωρίας, καὶ τὰ ἄλλα τοῦ σώματος ἐπιόντες ἅπαντα. Ἐγώ
 10 δὲ ἐπειδὴν περὶ τούτων γένηται λόγος, πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι· μή μοι τὸν ἄνθρωπον λέγε τοῦτον τὸν προσκε-
 κρουκότα, τὸν ἠτιμωμένον, τὸν καταδικασθέντα· ἀλλ' εἰ βού-
 λει μαθεῖν ὅποιον ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν τὸ σῶμα ἔπλασεν ὁ Θεός,
 ἐπὶ τὸν παράδεισον ἔλθωμεν, καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς γενόμενον
 15 ἄνθρωπον ἴδωμεν.

Οὐ γὰρ οὕτω τὸ σῶμα ἐκεῖνο φθαρτὸν καὶ ἐπὶ κληρον ἦν,
 ἀλλ' ὥσπερ τις χρυσοῦς ἀνδριάς ἀπὸ χωνευτηρίου προελθὼν
 ἄρι, καὶ λαμπρὸν ἀποσιέλβων· οὕτω πάσης φθορᾶς ἐκεῖνο
 τὸ σῶμα ἀπήλλακτο, καὶ οὔτε πόνος ἠνόχλει, οὔτε ἰδρῶς
 20 ἐλυμαίνετο, οὐ φροντίδες ἐπεβούλευον, οὐκ ἀθυμίαι ἐπολι-
 ὄρουν, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐλύπει παθῶν· ἐπειδὴ δὲ
 σωφρόνως τὴν εὐημερίαν οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλ' ἐξύβρισεν εἰς
 τὸν εὐεργέτην, καὶ τὸν ἀπατεῶνα δαίμονα τοῦ κηδεμόνος
 Θεοῦ, καὶ τιμήσαντος αὐτόν, ἐνόμισεν ἀξιοπιστότερον εἶναι,
 25 καὶ θεὸς γενέσθαι προσεδόκησε, καὶ μείζονα τῆς οἰκείας
 ἀξίας ἔλαβεν ἔννοϊαν, τότε δὴ, τότε καὶ διὰ τῶν πραγμά-
 των αὐτῶν σωφρονίζων αὐτόν ὁ Θεός, φθαρτὸν τε ἐποίησε
 καὶ θνητόν, καὶ ταῖς πολλαῖς ταύταις κατέδησεν ἀνάγκας,
 οὐχὶ μισῶν, οὐδὲ ἀποστρεφόμενος, ἀλλὰ κηδεμόνος, καὶ τὴν
 30 πονηρὰν καὶ ὀλέθριον ἐκείνην ἀπόνοιαν ἐκ προοιμιῶν κω-

ἤμποροῦμεν νὰ τὸ διαπιστώσωμεν ὅτι συμβαίνει καὶ εἰς τὸ ἰδικόν μας σῶμα.

Διότι περὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ πολλοὶ ἐξετάζουν καὶ ζητοῦν νὰ μάθουν, πολλοὶ ἐκ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας, καὶ ἐκ τῶν ἰδικῶν μας, διατί ἔχει γίνεи τὸ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ φθαρτὸν καὶ προσωρινόν. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν αἰρετικῶν, οὔτε ὅτι ἔχει δημιουργηθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παραδέχονται· διότι λέγουν ὅτι τοῦτο εἶναι ἀνάξιον τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἔχει ἀκαθαρσίας, ἰδρώτας καὶ δάκρυα καὶ πόνους καὶ τὰ ἄλλα κακά. Ἐγὼ δὲ ὅταν τύχη νὰ γίνῃ περὶ αὐτῶν τῶν κακῶν λόγος, πρῶτον μὲν θὰ εἰπῶ τὸ ἐξῆς· μὴ μοῦ ἀναφέρῃς τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου πού ἡμάρτησε, πού ἔχει ξεπέσει καὶ καταδικασθῆ· ἀλλ' ἐὰν θέλῃς νὰ μάθῃς ποῖον ἦτο τὸ σῶμα πού ἔπλασεν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς, ἃς ἔλθωμεν εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἃς ἴδωμεν τὸν ἄνθρωπον πῶς ἐξ ἀρχῆς ἐδημιουργήθη.

Διότι τὸ σῶμα ἐκεῖνο δὲν ἦτο ἔτσι φθαρτὸν καὶ θνητόν, ἀλλὰ ὅπως κάποιος χρυσοῦς ἀνδριάς, ὁ ὁποῖος μόλις ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ χωνευτήριο, καὶ εἶναι λαμπρὸς καὶ στιλπνός, ἔτσι καὶ τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἦτο ἀπηλλαγμένον ἀπὸ κάθε φθοράν, καὶ δὲν τὸ ἐνοχλοῦσεν οὔτε πόνος, οὔτε ἰδρώτας τὸ ἔβλαπτεν, οὔτε φροντίδες τὸ ἐβασάνιζαν, οὔτε λύπαι τὸ ἐπολιόρκουν, οὔτε ἄλλο τίποτε ἀπὸ αὐτὰ τὰ πάθη τοῦ ἐπροξενούσαν λύπην· ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν εὐημερίαν αὐτοῦ ταύτην δὲν ἐφάνη σῶφρων ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐξύβρισε τὸν εὐεργέτην του καὶ ἐθεώρησε τὸν ἀπαταιῶνα δαίμονα περισσότερον ἀξιόπιστον ἀπὸ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος τόσον τὸν ἐτίμησε καὶ ἐφρόντισε δι' αὐτόν, καὶ ἤλπισεν ὅτι θὰ γίνῃ Θεός, καὶ ἐσχημάτισε διὰ τὸν ἑαυτόν του ἰδέαν μεγαλυτέραν τῆς πραγματικῆς, τότε λοιπὸν διὰ νὰ σωφρονίσῃ ὁ Θεὸς μὲ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ἔκαμε φθαρτὸν τὸ σῶμα του καὶ προσωρινόν καὶ μὲ πολλὰς ἀνάγκας τὸν ἔδεσεν, ὄχι διότι τὸν ἐμισοῦσεν, οὔτε ἐπειδὴ τὸν ἀπεστρέφετο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφρόντιζε διὰ τὸ καλόν του καὶ ἤθελε τὴν καταστρεπτικὴν ἐκείνην

λύων, καὶ περαιτέρω προελθεῖν οὐκ ἔων, ἀλλὰ δι' αὐτῆς
 τῶν πραγμάτων τῆς πείρας διδάσκων αὐτόν, ὅτι θνητός τέ
 ἐστι καὶ ἐπίκηρος, καὶ ταύτη πείθων μηδέποτε τοιαῦτα
 φαντάζεσθαι καὶ ὀνειροπολεῖν. Καὶ γὰρ εἶπεν ὁ διάβολος,
 5 «Ἔσεσθε ὡς θεοί».

Πρόβριζον οὖν ταύτην ἀνασπάσαι βουλόμενος τὴν ἔν-
 νοιαν, πολυπαθὲς αὐτοῦ καὶ ταλαίπωρον τὸ σῶμα πεποίηκε,
 δι' αὐτῆς τῆς φύσεως παιδεύων αὐτόν, μηδέποτε τοιαύτην
 λαβεῖν ἔννοιαν. Καὶ ὅτι τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, μάλιστα μὲν
 10 ἐκ τῶν ἐπ' ἐκείνου γεγενημένων δῆλον· μετὰ γὰρ τὴν προο-
 δοκίαν ἐκείνην, ταύτη κατεδικάσθη τῇ τιμωρίᾳ. Καὶ σκόπει
 μοι Θεοῦ σύνεσιν· οὐκ ἀφῆκεν αὐτόν πρῶτον ἀποθανεῖν, ἀλ-
 λά τὸν υἱὸν τὸν ἐκείνου συνεχώρησε τοῦτο παθεῖν, ἵνα πρὸ
 τῶν ὀφθαλμῶν ἰδὼν τὸ σῶμα σηπόμενον καὶ φθειρόμενον,
 15 μεγάλην ἀπὸ τῆς ὕψεως ταύτης δέξεται φιλοσοφίας διδα-
 σκαλίαν, καὶ μάθη τί γέγονε, καὶ σωφρονησθεὶς καλῶς οὖ-
 τως ἐντεῦθεν ἀπέλθῃ.

Μάλιστα μὲν οὖν, ὅπερ ἔφην, καὶ ἐκ τῶν ἤδη γεγενη-
 μένων τοῦτο δῆλον, οὐκ ἔλατιον δὲ καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα
 20 ρηθησομένων ἔσται φανερόν. Εἰ γὰρ ἀνάγκη τοιαύτη τοῦ
 σώματος ἐνδεδεμένου καὶ πάντων ἀποθνησκόντων καὶ φθει-
 ρομένων καὶ σηπομένων ἐν ταῖς ἀπάντων ὕψεσι καὶ δια-
 λελυμένων εἰς κόνιν, καὶ τῶν ἔξωθεν φιλοσόφων ἕνα καὶ
 τοῦτον ποιησαμένων συμπληρωματικὸν ὄρον τοῦ τῶν ἀνθρώ-
 25 πων γένους· ἐρωτηθέντες γὰρ τί ποτε ἄνθρωπός ἐστι, ζῶ-
 ον λογικὸν θνητὸν εἶπον· εἰ τοίνυν πάντων ταῦτα ὁμολο-
 γούντων ἐτόλμησαν ἑαυτοὺς ἀπαθανάτισαι τινὲς ἐν ταῖς
 τῶν πολλῶν ὑπολήψεσι, καὶ τῆς ὕψεως μαρτυρούσης τὸν
 θάνατον, ἐφιλονείκησαν ἀναρρηθῆναι θεοί, καὶ ἐτιμήθησαν
 30 οὕτως· εἰ μὴ προухώρησεν ὁ θάνατος διδάσκων ἅπαντας
 τὸ τῆς φύσεως ἐπίκηρον καὶ φθαρτὸν, ποῦ οὐκ ἂν ἐξέβησαν
 ἀσεβείας πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων;

ὕψηλοφροσύνην νὰ τοῦ τὴν κόψη εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ μὴ τὴν ἀφήσῃ νὰ ἀναπτυχθῆ, διδάσκων αὐτὸν διὰ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων ὅτι εἶναι θνητὸς καὶ προσωρινὸς καὶ πείθων, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ τοιαύτας ἰδέας καὶ τοιαῦτα ὄνειροπολήματα. Καθ' ὅσον ὁ διάβολος τοῦ εἶπε «θὰ γίνετε ὡς θεοί»⁵.

Θέλων λοιπὸν ὁ Θεὸς νὰ ἐκριζώσῃ ἀπὸ τὸν νοῦν του αὐτὴν τὴν ἰδέαν, ἔκαμε τὸ σῶμα του νὰ ὑπόκειται εἰς πολλὰ παθήματα καὶ ταλαιπωρίας, διδάσκων αὐτὸν δι' αὐτῆς τῆς φύσεώς του νὰ μὴ βάλῃ εἰς τὸν νοῦν του τοιαύτην ἰδέαν. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, πρὸ πάντων ἀπὸ ὅσα εἰς ἐκεῖνον ἔγιναν φαίνεται, διότι ὅταν συνέλαβεν αὐτὴν τὴν ἰδέαν κατεδικάσθη μὲ αὐτὴν τὴν τιμωρίαν. Καὶ πρόσεξε νὰ ἰδῆς τὴν σύνεσιν τοῦ Θεοῦ· δὲν ἄφησεν αὐτὸν νὰ ἀποθάνῃ πρῶτα, ἀλλὰ ἐπέτρεψεν ὁ υἱὸς του νὰ πάθῃ τοῦτο, διὰ νὰ ἰδῆ ἔμπρὸς εἰς τὰ μάτια του τὸ σῶμα νὰ σήπεται καὶ νὰ καταστρέφεται, καὶ ἀπὸ τὸ θέαμα τοῦτο νὰ πάρῃ μεγάλην φιλοσοφικὴν διδασκαλίαν καὶ νὰ μάθῃ ποῖος ἔχει γίνεῖ, καὶ ἀφοῦ σωφρονισθῆ καλῶς, τότε νὰ ἀπέλθῃ ἀπὸ ἐδῶ.

Πρὸ πάντων μὲν λοιπὸν, ἐκεῖνο πού εἶπα, ἐξ ὧν συνέβησαν, φαίνεται, ὅχι ὅμως ὀλιγώτερον καὶ ἀπὸ ὅσα κατόπιν θὰ εἶπω, θὰ γίνῃ φανερόν. Διότι ἀφοῦ τώρα, πού τόσας ἀνάγκας ἔχει τὸ σῶμα καὶ ὅλοι ἀποθνήσκουν καὶ καταστρέφονται καὶ σήπονται ἔμπρὸς εἰς τὰ μάτια ὄλων καὶ ἔχουν διαλυθῆ εἰς σκόνην, καὶ οἱ ἐθνικοὶ φιλόσοφοι προσέθεσαν καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ φθαρτοῦ ὡς ἓνα γνῶρισμα συμπληρωματικὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· διότι ἐρωτηθέντες τί ἄρά γε εἶναι ἄνθρωπος, εἶπον, ζῶον, λογικόν, θνητόν. Ἐὰν λοιπὸν, ἐνῶ ὅλοι παραδέχονται αὐτά, μερικοὶ ἐτόλμησαν νὰ ἀνακηρύξουν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀθανάτους εἰς τὴν σκέψιν τῶν πολλῶν, καὶ ἐνῶ ἢ ὅψις των ἐμαρτυροῦσε τὸν θάνατον, ἠθέλησαν νὰ ἀνακηρυχθοῦν θεοὶ καὶ ἐτιμήθησαν ὡς τοιοῦτοι, ἐὰν δὲν ἐπηκολούθη ὁ θάνατος, διὰ νὰ μᾶς διδάσκῃ τὸ φθαρτὸν καὶ προσωρινὸν τῆς φύσεώς μας, εἰς ποῖον σημεῖον ἀσεβείας δὲν θὰ ἔφθανον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους;

Ἄκουσον τοίνυν τί φησιν ὁ προφήτης περὶ τινος βαρ-
 βάρου βασιλέως τοιαύτην μανέντιος μανίαν· «Ἐπάνω τῶν
 ἄστρον τοῦ οὐρανοῦ θήσω», φησί, «τὸν θρόνον μου, καὶ ἔ-
 σομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ». Εἶτα, καταγελῶν αὐτοῦ καὶ τὴν
 5 τελευτὴν αὐτοῦ δηλῶν, φησί, «ὑποκάτω σου σιρῶσουσι σῆ-
 ψιν, καὶ τὸ κατακάλυμμα σου σκώληξ». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦ-
 τὸν ἔστιν ἄνθρωπος τοιαύτην ἀναμένων τελευτὴν, τοιαῦτα
 φαντάζεσθαι ἐτόλμησας; Καὶ περὶ ἐτέρου πάλιν τοῦ βασι-
 λέως, λέγω τῶν Τυρίων, ταῦτα κατὰσκευάζοντις καὶ βου-
 10 λόμενοι νομίζεσθαι θεοῦ, φησί, «Σὺ δὲ οὐκ εἶ θεός, ἀλλ’
 ἄνθρωπος, καὶ οἱ κατακεντιοῦντές σε τοῦτο ἔροῦσιν».

Ὡστε ἄνωθεν καὶ μεθ’ ὑπερβολῆς ἀναιρῶν τῆς εἰδωλο-
 λαιρείας τὴν ὑπόθεσιν, τοιοῦτον ἡμῖν τὸ σῶμα ἐποίησεν
 ὁ Θεός. Καὶ τί θαυμάζεις εἰ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτο γέγο-
 15 νεν, ὅπου γε καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἔστιν ἰδεῖν τοιοῦτόν τι
 γεγεννημένον; Θνητὴν μὲν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ’ ἀφῆκεν
 ἀθάνατον εἶναι· λήθη δέ, καὶ ἀγνοία, καὶ ἀθυμία, καὶ φρον-
 τίσιν ὑπεύθυνον αὐτὴν κατὰσκεύασε· καὶ τοῦτο ἐποίησεν,
 ἵνα μὴ πρὸς τὴν οἰκειαν εὐγένειαν ἰδοῦσα μείζονα τῆς οἰ-
 20 κείας ἀξίας ἔγνωσαν λάβῃ. Εἰ γὰρ καὶ τούτων ὄντων ἐτόλ-
 μησάν τινες εἰπεῖν ὅτι τῆς οὐσίας ἔστι τοῦ Θεοῦ· εἰ καὶ
 τούτων ἀπήλλακτο τῶν παθῶν, ποῦ οὐκ ἂν ἦλθον οὔτοι
 μανίας;

Πλὴν ἀλλ’ ὅπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως ἔλεγον, τοῦτο καὶ
 25 ἐπὶ τοῦ σώματος λέγω, ὅτι ὁμοίως δι’ ἀμφοτέρω ταῦτα θαυ-
 μάζω τὸν Θεόν, καὶ ὅτι φθαρτὸν αὐτὸ ἐποίησε, καὶ ὅτι ἐν τῇ
 φθορᾷ τὴν οἰκειαν ἰσχὺν ἀπέδειξε καὶ σοφίαν. Ὅτι μὲν
 γὰρ βελτίονος αὐτὸ ἴσχυε ποιῆσαι ὕλης, ἔδειξεν ἐκ τοῦ οὐ-
 ρανίου τε σώματος καὶ τοῦ ἡλιακοῦ. Ὁ γὰρ ἐκεῖνα τοιαῦ-
 30 τα ποιήσας, καὶ τοῦτο τοιοῦτον ποιῆσαι, εἴπερ ἐθέλησεν, ἵ-

6. Ἦσ. 14, 13-14.

7. Αὐτόθι 11.

8. Ἰεζ. 28, 9.

Ἔκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ προφήτης διὰ κάποιον βάρβαρον βασιλέα ὁ ὁποῖος κατελήφθη ἀπὸ τοιαύτην τρέλλαν· «ἐπάνω εἰς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ θὰ θέσω» λέγει «τὸν θρόνον μου, καὶ θὰ γίνω ὅμοιος μὲ τὸν Ὑψιστον»⁶. Ἐπειτα περιπαίζων αὐτὸν καὶ θέλων νὰ φανερώσῃ τὸν θάνατόν του λέγει· «Κάτω ἀπὸ σὲ θὰ στρώσουν σῆψιν, καὶ ὡς σκέπασμά σου θὰ εἶναι σκουλήκια»⁷. Αὐτὸ δὲ ποῦ λέγει ἔχει τὴν ἐξῆς ἔννοιαν· ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος καὶ ἀναμένεις τὸν θάνατον, ἐτόλμησες νὰ φαντασθῆς τέτοια; Καὶ περὶ ἄλλου πάλιν τοῦ βασιλέως τῶν Τυρίων, ὁ ὁποῖος ἐσκέπτετο τέτοια καὶ ἤθελε νὰ θεωρῆται θεός, λέγει, «Σὺ δὲ δὲν εἶσαι θεός, ἀλλὰ ἄνθρωπος καὶ ἐκεῖνοι ποῦ θὰ σὲ τρυπήσουν, θὰ εἴπουν τοῦτο»⁸.

Ὡστε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ καθ' ὀλοκληρίαν, θέλων νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν βάσιν τῆς εἰδωλολατρείας, ἔκαμε τοιοῦτον τὸ σῶμα μας ὁ Θεός. Καὶ διατί θαυμάζεις ἐὰν τοῦτο ἔγινεν ἐπὶ τοῦ σώματος, ἀφοῦ τὸ ἴδιον ἠμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς ὅτι ἔγινε καὶ εἰς τὴν ψυχὴν; Διότι δὲν τὴν ἔκαμε βεβαίως θνητὴν, ἀλλὰ τὴν ἄφησε νὰ εἶναι ἀθάνατος· ἐν τούτοις τὴν ἐδημιούργησε τοιαύτην, ὥστε νὰ ὑπόκειται εἰς τὴν λήθην, τὴν ἄγνοιαν, τὴν λύπην, τὰς φροντίδας· καὶ τοῦτο τὸ ἔκαμε, διὰ νὰ τὴν προφυλάξῃ νὰ μὴ σχηματίσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν τῆς μεγάλης ἰδέας, τὴν ὁποῖαν θὰ ἐσχημάτιζεν ἀποβλέπουσα εἰς τὴν εὐγενῆ φύσιν τῆς. Διότι ἐὰν καὶ παρ' ὅλα αὐτά, ἐτόλμησαν μερικοὶ νὰ εἰποῦν ὅτι εἶναι ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· ἐὰν καὶ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐλλείψεις ἦτο ἀπηλλαγμένη, εἰς ποῖαν τρέλλαν δὲν θὰ ἔφθαναν;

Ἄλλ' ὅτι ἔλεγα διὰ τὴν κτίσιν, τὸ ἴδιον ἐπαναλαμβάνω καὶ διὰ τὸ σῶμα, ὅτι δηλαδὴ θαυμάζω τὸν Θεὸν καὶ διὰ τὰ δύο αὐτὰ καὶ διὰ τὸ ὅτι τὸ ἔκαμε φθαρτόν, καὶ ὅτι εἰς τὴν φθορὰν αὐτὴν τοῦ σώματος ἐπέδειξε τὴν δύναμίν του καὶ τὴν σοφίαν του. Διότι τὸ ὅτι ἠμποροῦσε νὰ κάμῃ αὐτὸ ἀπὸ καλυτέραν ὕλην, τὸ ἀπέδειξεν καὶ ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἡλιακοῦ σώματος. Διότι ἐκεῖνος ποῦ ἔκαμε αὐτὰ τοιαῦτα, ἐὰν ἤθελε καὶ τοῦτο ἠμποροῦσε νὰ τὸ κάμῃ

σχυσεν ἄν' ἄλλ' ἢ αἰτία τῆς ἀσθενείας ἐστὶν ἢ προειρη-
 μένη πρόφασις. Οὐ μὴν τοῦτο ὑποτίμνεται τοῦ δημιουργοῦ
 τὸ θαῦμα, ἀλλὰ καὶ ἐπιτείνει πλέον. Τὸ γὰρ εὐτελές τῆς
 οὐσίας τοῦτο μάλιστα δείκνυσι τῆς τέχνης τὸ εὖπορον καὶ
 5 εὐμήχανον, ὅτι ἐν πηλῷ καὶ τέφρᾳ τοσαύτην ἐνέδηκεν ἁρ-
 μονίαν, καὶ τοιαύτας αἰσθήσεις οὕτω ποικίλας καὶ πανιο-
 दाπάς, καὶ τοιαῦτα δυναμένας φιλοσοφεῖν.

3. Ὡστε ὅσῳ περ ἂν καιηγορῆς τοῦ τῆς οὐσίας εὐτε-
 λούς, τοσοῦτω μᾶλλον θαύμασον τὸ μεγαλεῖον τῆς τέχνης.
 10 Ἐπεὶ καὶ ἀνδριανοποιὸν οὐχ οὕτω θαυμάζω τὸν ἀπὸ χρυ-
 σοῦ καλὸν ἀνδριάντα ποιοῦντα, ὡς τὸν ἀπὸ πηλοῦ τοῦ δια-
 πίπτιοντος τῇ τῆς τέχνης εὖπορίᾳ δυνάμενον κάλλος ἐπιδει-
 ξαι πλάσεως θαυμασιὸν καὶ ἀμήχανον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ
 συντελεῖ ἢ ὕλη τῷ πλάττοντι, ἐνταῦθα δὲ γυμνὴ τῆς τέχνης
 15 ἐστὶν ἢ ἐπίδειξις. Σὺν δὲ εἰ βούλει μαθεῖν πόση τοῦ δημι-
 ουργήσαντος ἡμᾶς ἐστὶν ἢ σοφία, ἐννόησον τί γίνεται ἀπὸ
 πηλοῦ. Τί δὲ ἕτερον ἄλλ' ἢ πλίνθος καὶ κέραμος; Ἄλλ' ὁ-
 μως ἴσχυσεν ὁ ἀριστιοτέχνης Θεὸς ἀπὸ τῆς ὕλης ἐξ ἧς γί-
 νεται κέραμος καὶ πλίνθος μόνον, ὀφθαλμὸν οὕτω ποιῆσαι
 20 καλόν, ὡς ἅπαντας ἐκπλήττειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τοσαύτην
 ἐνθεῖναι τούτῳ δύναμιν, ὡς ἀέρος τοσοῦτον ὕψος καθο-
 ρᾶν, καὶ μικρᾶς κόρης ἀντιλήψει τοσαῦτα περιλαμβάνειν
 σώματα, καὶ ὄρη, καὶ νάπας, καὶ βουνούς, καὶ πελάγη, καὶ
 οὐρανὸν δι' ἐκείνης τῆς μικρᾶς.

25 Μὴ τοίνυν εἴπης μοι τὰ δάκρυα καὶ τὰς λήμας· τοῦτο
 γὰρ διὰ τὴν σὴν ἁμαρτίαν γέγονεν· ἄλλ' ἐννόησον αὐτοῦ τὸ
 κάλλος, καὶ τὴν δύναμιν τὴν ὀπτικήν, καὶ πῶς τοσοῦτον
 ἐπιὼν ἀέρος μῆκος οὐ κάμνει καὶ ταλαιπωρεῖ, ἀλλὰ πόδες

παρόμοιο· ἀλλ' ἡ αἰτία πού ἔγινε μὲ ἀδυναμίας εἶναι ὁ λόγος πού προανεφέραμεν. Ὅμως δὲν μειώνεται μὲ τοῦτο ἡ θαυμαστὴ δύναμις τῆς δημιουργίας, ἀλλὰ ἀντιθέτως περισσότερο ἀποδεικνύεται. Διότι τὸ εὐτελὲς ὑλικὸν ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατεσκευάσθη φανερώνει περισσότερο τὸν πλοῦτον καὶ τὸ πολυμήχανον τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, ὅτι εἰς τὴν λάσπην καὶ τὴν τέφραν ἔβαλε τόσῃν ἁρμονίαν καὶ τοιαύτας αἰσθήσεις ποικίλας καὶ παντὸς εἴδους, καὶ αὐταὶ νὰ ἡμποροῦν νὰ κάβουν σκέψεις φιλοσοφικάς.

3. Ὡστε ὅσον καὶ ἂν κατηγορῆς τὸ εὐτελὲς τῆς οὐσίας τοῦ σώματος, τόσον περισσότερο νὰ θαυμάσης τὸ μεγαλεῖον τῆς τέχνης αὐτοῦ. Διότι δὲν θαυμάζω τόσον τὸν ἀνδριαντοποιὸν ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος κατασκευάζει καλὸν ἀνδριάντα ἀπὸ χρυσόν, ὅσον ἐκεῖνον, πού ἀπὸ πηλόν, ὁ ὁποῖος εὐκόλα καταρρέει καὶ διαλύεται μὲ τὴν ἰκανότητα τῆς τέχνης του ἡμπορεῖ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ θαυμαστὴν ὠραιότητα καὶ ἀκατανόητον. Διότι ἐκεῖ βοηθάει καὶ ἡ ὕλη τὸν ἀνδριαντοποιόν, ἐδῶ ὅμως ὅλον τὸ ἔργον καὶ ἡ ἐπίδειξις τῆς τέχνης ἀνήκει εἰς τὴν ἰκανότητα τοῦ δημιουργοῦ. Σὺ δὲ ἐὰν θέλῃς νὰ μάθῃς πόση εἶναι ἡ σοφία τοῦ δημιουργήσαντος ἡμᾶς Θεοῦ, σκέψου τί γίνεται ἀπὸ τὴν λάσπην. Τί ἄλλο παρὰ πλίνθος καὶ κεραμίδι; Ὅμως ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς ἡμπόρεσεν ἀπὸ τὴν ὕλην ἐκείνην ἀπὸ τὴν ὁποῖαν γίνεται κεραμίδι καὶ πλίνθος μόνον, νὰ κάμῃ τόσον ὠραῖο μάτι, ὥστε νὰ ἐκπλαγοῦν ὅσοι τὸ βλέπουν, καὶ νὰ βάλῃ ἐντὸς αὐτοῦ τόσῃν δύναμιν, ὥστε νὰ ἡμπορῇ νὰ βλέπῃ εἰς μεγάλα ὕψη τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ διὰ τῆς τόσον μικρᾶς κόρης, νὰ ἡμπορῇ νὰ ἀντιλαμβάνεται καὶ νὰ περιλαμβάνῃ τόσας εἰκόνας σωμάτων, καὶ βουνῶν καὶ φαράγγων καὶ λόφων καὶ θαλασσῶν καὶ ὅλον τὸν οὐρανόν.

Μὴ μοῦ ἀναφέρῃς τὰ δάκρυα καὶ τὶς τοίμπλες· διότι αὐτὰ προῆλθον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν σου· ἀλλὰ σκέψου τὸ κάλλος αὐτοῦ καὶ τὴν ὀπτικήν του δύναμιν καὶ πῶς, ἐνῶ τρέχει τόσον μῆκος ἀτμοσφαίρας δὲν κουράζεται καὶ δὲν ταλαιπωρεῖται, ἀλλὰ τὰ πόδια καὶ ὀλίγον νὰ βαδίσουν κουράζονται

μὲν ὀλίγον προελθόντες πονοῦσι καὶ ἐκλύονται, ὀφθαλμοὺς δὲ ὀδεύων τοσοῦτο μὲν ὕψος, τοσοῦτο δὲ εὖρος, οὐδεμιᾶς αἰσθάνεται ἄρρωστίας. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἀπάντων μελῶν ἡμῖν ἀναγκαιότερόν ἐστι τοῦτο, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸ πιέζεσθαι
 5 καμάτῳ, ὥστε ἀνεμπόδιστον ἡμῖν αὐτοῦ τὴν διακονίαν εἶ-
 ναι καὶ ἀκώλυτον. Μᾶλλον δὲ ποῖος λόγος παρασιῆσαι δυ-
 νήσεται τοῦ μέλους τούτου τὴν ἀρειτὴν ἅπασαν;

Καὶ τί λέγω περὶ κόρης καὶ τῆς ὀπτικῆς δυνάμεως;
 Ἐὰν γάρ, ὃ πάντων εὐτελέστερον εἶναι δοκεῖ τῶν μελῶν,
 10 τοῦ ὀφθαλμοῦ τὰς βλεφαρίδας ἐξειάσης μόνον, καὶ ἐν ταύ-
 ταις πολλὴν ὄψει τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν. Καθά-
 περ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀσιαχύνων οἱ ἀνθρώποιες ὥσπερ τινὰ δόρα-
 τα προβεβλημένοι τοὺς ὄρνιθας ἀποσοβοῦσιν, οὐκ ἐπιτρέπον-
 τες ἐγκαθέζεσθαι τῷ καρπῷ, καὶ διακλᾶν τὴν καλάμην ἀ-
 15 σθενεσιέραν οὖσαν· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ὥσπερ
 τινὲς ἀνθρώποιες καὶ δόρατα προβέβληνται αἱ τῶν βλεφά-
 ρων τρίχες, κόνιν καὶ κάρφη, καὶ πάντα τὰ διενοχλοῦντα
 ἔξωθεν ἀποκρουόμενα τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ οὐκ ἔῶσαι ἐνο-
 χλεῖσθαι τὰ βλέφαρα.

20 Ἴδοις ἂν καὶ ἐπὶ τῶν ὀφρῶν ἐτέραν σοφίαν οὐκ ἐ-
 λάτιονα ταύτης. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐκπλαγείη τὴν θέσιν αὐ-
 τῶν; Ὅτι οὐτε πέρα τοῦ μέτρου προβέβληνται, ὥστε ἐπι-
 σκοπεῖν τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐτε ἐνδοτέρω τοῦ δέοντος ὑφίζά-
 νουσιν· ἀλλ' ὥσπερ οἰκίας γεῖσος, οὕτως ἐξέχουσιν ἄνωθεν,
 25 τὸν ἐκ τῆς κεφαλῆς καιόντα ἰδρωῖτα δεχόμενα, καὶ τοὺς
 ὀφθαλμοὺς λυπεῖν οὐκ ἔῶσαι. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τρίχες αὐ-
 ταῖς εἰσὶν ἐμπεφυκυῖαι τῇ δασύτητι τὰ καταρρέοντα ἐπέ-
 χουσαι, καὶ μετὰ πολλῆς σιέγουσαι τῆς ἀκριθείας, καὶ πολ-
 λὴν ταῖς ὄψει τὴν εὐμορφίαν παρέχουσαι.

30 Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἂν τις θαυμάσειεν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον
 οὐκ ἔλατιον τούτου. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἶπέ μοι, αἱ μὲν

καὶ παραλύουν, ἐνῶ τὸ μάτι ἂν καὶ ὀδεύει εἰς τόσον μεγάλο ὕψος, εἰς τόσον πλάτος, δὲν αἰσθάνεται καμμίαν ἀσθένειαν. Ἐπειδὴ εἶναι τὸ ἀναγκαιότερον ἀπὸ ὅλα τὰ μέλη δὲν τὸ ἄφησε νὰ κουράζεται, ὥστε ἡ ὑπηρεσία του νὰ εἶναι ἀνεμπόδιτος καὶ ἐλευθέρα. Μᾶλλον δὲ ποῖος λόγος θὰ ἤμπορέσῃ νὰ παρουσιάσῃ τοῦ μέλους τούτου τὰ προσόντα ὅλα;

Καὶ διατί ὁμιλῶ διὰ τὴν κόρην τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τὴν ὀπτικήν δύναμιν αὐτοῦ; Διότι ἐὰν ἐξετάσῃς, αὐτὸ τὸ ὅποιον θεωρεῖται εὐτελέστερον ἀπὸ ὅλα τὰ μέλη, τὰς βλεφαρίδας, καὶ εἰς αὐτὰς θὰ ἰδῆς τὴν μεγάλην σοφίαν τοῦ δημιουργοῦ. Διότι ὅπως εἰς τὰ στάχια προβάλλουν τὰ ἄγανα ὡσὰν δόρατα καὶ ἐμποδίζουν τὰ πτηνὰ καὶ δὲν τὰ ἐπιτρέπουν νὰ καθίσουν ἐπάνω εἰς τὸν καρπὸν, καὶ νὰ σπάσουν τὴν καλαμιὰν πού εἶναι ἀδύνατη, ἔτσι λοιπὸν καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, ὡσὰν ἄγανα καὶ δόρατα προβάλλουν αἱ τρίχες τῶν βλεφάρων, καὶ ἀπομακρύνουν ἀπὸ αὐτὰ τὴν σκόνην, τὰ διάφορα σκουπίδια καὶ ὅλα ὅσα ἔρχονται ἀπὸ ἔξω, καὶ δὲν τὰ ἀφήνουν νὰ ἐνοχλοῦν τὰ βλέφαρα.

Καὶ εἰς τὰ φρύδια ἠμπορεῖς νὰ ἰδῆς ἄλλην σοφίαν ὄχι μικροτέραν ἀπὸ αὐτὴν πού ἀνέφερα. Διότι ποῖος δὲν ἤθελεν ἐκπλαγῆ ἀπὸ τὴν θέσιν αὐτῶν; Διότι οὔτε προβάλλουν πρὸς τὰ ἔξω περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι πρέπει, ὥστε νὰ ἐπιφέρουν σκότος εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, οὔτε πάλιν ἔχουν χωθῆ μέσα πέραν τοῦ δέοντος, ἀλλὰ ὡσὰν τὸ ἐξέχον μέρος τῆς στέγης τοῦ σπιτιοῦ, ἔτσι προεξέχουν ἐπάνω εἰς τὰ μάτια, δεχόμενα τὸν ἰδρῶτα πού κατεβαίνει ἀπὸ τὸ μέτωπον, καὶ δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ προξενήσῃ κάποια ἐνόχλησιν εἰς τὰ μάτια. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀποτελοῦνται ἀπὸ πυκνὰς τρίχας, ὥστε μὲ τὴν πυκνότητα νὰ συγκρατοῦν τὰ ὑγρὰ πού τρέχουν ἀπὸ ἐπάνω, καὶ νὰ στεγάζουν μὲ μεγάλην ἀποτελεσματικότητα τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ νὰ παρέχουν πολλὴν ὠραιότητα εἰς τὰ πρόσωπα.

Καὶ δὲν θαυμάζει κανεὶς μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ὄχι μικρότερον ἀπὸ αὐτό. Διότι, εἶπέ μου, διὰ ποῖον

τῆς κεφαλῆς αὐξοῦνται τρίχες καὶ ἀποκείρονται, αἱ δὲ τῶν ὀφρῦων οὐκ ἔτι; Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν ἡμῖν γέγονεν, ἀλλ' ὥστε μὴ χαλωμένας ἐπισκοπεῖν τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὅπερ οἱ πρὸς βαθὺ γῆρας ἐλθόντες πάσχουσι.

5 Τίς δ' ἂν δυνηθεῖη τὴν διὰ τοῦ ἐγκεφάλου δεικνυμένην σοφίαν ἅπασαν διελθεῖν; Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτὸν ἀπαλὸν ἐποίησεν, ἐπειδὴ ταῖς αἰσθήσεσιν ἀπάσαις αὐτὸς χορηγεῖ τὰς πηγὰς· εἶτα ἵνα μὴ παρὰ τὴν οἰκείαν παραβλάπτηται φύσιν, ὁποῖός αὐτὸν πάντοθεν ἐπειείχισε· πάλιν ἵνα μὴ τῇ
10 σκληρότητι τῶν ὀστέων παραιριδόμενος ἐνοχλῆται, ὑμένα μέσον ἐπέτεινεν, οὐχ ἓνα μόνον ἀλλὰ καὶ δεύτερον, τὸν μὲν ὑποτείνας τῷ θρέγματι κάτωθεν, τὸν δὲ ἄνωθεν περιβαλὼν τῇ τοῦ ἐγκεφάλου σαρκί· καὶ ἔστιν ἐκεῖνος τούτου σκληρότερος. Τοῦτο δὲ ἐποίησε διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, καὶ ἵνα
15 τὰς φερομένας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πληγὰς μὴ πρῶτος ὁ ἐγκέφαλος δέχεται, ἀλλὰ προαπαντιῶσαι αἱ μῆνιγγες αὐταὶ ταῖς βολαῖς τὴν βλάβην διαλύωσιν ἅπασαν, καὶ ἀνεπηρέαστον αὐτὸν διατηρῶσι.

Καὶ τὸ μὴ συνεχές τε καὶ ἓν εἶναι τὸ καλύπτρον αὐτὸν
20 ὁποῦν, ἀλλὰ πολλὰς πανταχόθεν ἔχειν ραφάς, πολλῆς ἀσφαλείας αὐτῷ πάλιν ὑπόθεσις γίνεται. Τῶν τε γὰρ συνεχόντων αὐτὸν ἀιμῶν εἰς τὸ ἔξω ραδίᾳ γένοιτ' ἂν ἀναπνοὴ διὰ τῶν ραφῶν ἐκείνων, ὥστε αὐτὸν μὴ συμπνίγεσθαι πληγῇ τε εἴ τις ἐπενεχθεῖη ποθέν, οὐχ ὀλοσχερῆς γίνεται ἡ βλάβη.
25 Εἰ μὲν γὰρ ἓν καὶ συνεχές ἦν τὸ ὁποῦν, καὶ εἰς ἓν μέρος καιτενεχθεῖσα ἡ πληγὴ τὸ πᾶν ἐλυμήνατο ἂν· τῷ δὲ εἰς πολλὰ διαιρεῖσθαι νῦν, οὐκ ἂν γένοιτο τοῦτο. Εἰ γὰρ καὶ συμβαίη τραυθῆναι μέρος ἓν, τὸ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ὁποῦν κείμενον παραβλάπεται μόνον, τὰ δὲ λοιπὰ ἀοινῇ μένει
30 πάντα, τοῦ συνεχοῦς τῆς πληγῆς διακοπιομένου τῇ τῶν ὀστέων διαιρέσει, καὶ οὐκ ἰσχύοντος εἰς τὰ παρακείμενα ἐκταθῆναι. Διὰ τοῦτο ἐκ πολλῶν αὐτοῦ τὴν σκέπην ὀστέων συνέ-

λόγον, αἱ μὲν τρίχες τῆς κεφαλῆς μεγαλώνουν καὶ κόπτονται, αἱ δὲ τρίχες τῶν φρυδιῶν δὲν μεγαλώνουν; Διότι καὶ τοῦτο δὲν ἔγινε τυχαίως καὶ χωρὶς λόγον, ἀλλὰ διότι θὰ κατήρχοντο πρὸς τὰ κάτω καὶ θὰ ἠμπόδιζαν τοὺς ὀφθαλμούς, ὅταν θὰ ἐμεγάλωναν, ὅπως συμβαίνει μὲ αὐτοὺς πού ἔφθασαν εἰς βαθὺ γῆρας.

Ποῖος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ διηγηθῆ ὅλην τὴν σοφίαν πού παρουσιάζει ἡ κατασκευὴ τοῦ ἐγκεφάλου; Πρῶτον μὲν τὸν ἔκαμε μαλακὸν ἐπειδὴ αὐτὸς δίδει εἰς ὅλας τὰς αἰσθήσεις τὰς πηγάς· ἔπειτα διὰ νὰ μὴ βλάπτεται, λόγῳ τῆς μαλακῆς φύσεώς του, τὸν περιέβαλεν ἀπὸ παντοῦ μὲ ὀστᾶ· πάλιν δὲ διὰ νὰ μὴ ἐνοχλῆται ἀπὸ τὴν σκληρότητα τῶν ὀστῶν, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ὀστῶν ἔθεσε λεπτοτάτην μεμβράνην, καὶ ὄχι μίαν, ἀλλὰ δύο, τὴν μὲν μίαν ἀπλωμένην κάτω ἀπὸ τὸ βρεγματικὸν ὀστοῦν, τὴν δὲ ἄλλην ἔβαλε γύρω ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλον· καὶ εἶναι ἐκείνη σκληροτέρα ἀπὸ αὐτήν. Τοῦτο δὲ τὸ ἔκαμε καὶ διὰ τὸν λόγον πού ἀνεφέραμεν, καὶ διὰ νὰ μὴ δέχεται πρῶτος ὁ ἐγκέφαλος τὰ διάφορα κτυπήματα, ἀλλὰ νὰ κτυπῶνται πρῶτον αἱ μεμβράναι καὶ νὰ σβῆνουν τὸ κτύπημα καὶ νὰ διατηροῦν αὐτὸν ἀνεπηρέαστον.

Καὶ τὸ ὅτι τὸ ὀστοῦν πού τὸν σκεπάζει δὲν εἶναι ἓνα καὶ μονοκόμματον, ἀλλὰ ἔχει πολλὰς ραφὰς ἀπὸ παντοῦ, γίνεται αἰτία δι' αὐτὸν διὰ μεγάλην ἀσφάλειαν. Διότι διὰ τῶν ραφῶν ἐκείνων ἐξέρχονται οἱ ἐντὸς αὐτοῦ ἀτμοὶ εὐκόλα, ὥστε νὰ μὴ συμπνίγεται, καὶ ἂν τύχῃ καὶ δεχθῆ ἀπὸ κάποιου κτύπημα, νὰ μὴ γίνῃ ὀλοσχερῆς ἢ βλάβη. Διότι ἐὰν ἦτο ἓν καὶ συνεχὲς τὸ ὀστοῦν καὶ ἂν ἐκτυπᾶτο εἰς ἓνα καὶ μόνον μέρος, θὰ κατεστρέφετο ὀλόκληρον· τώρα δὲ πού ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ ὀστᾶ συνηνωμένα, δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ τοῦτο. Ἐὰν τυχὸν καὶ κτυπήσῃ εἰς ἓνα μέρος, βλάπτεται τὸ ὀστοῦν ἐκεῖνο μόνον πού ἐκτυπήθη, τὰ δὲ ἄλλα μένουν ἀβλαβῆ, διότι ἡ πληγὴ λόγῳ τῆς διαιρέσεως τῶν ὀστῶν, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τὰ πλησίον εὐρισκόμενα. Διὰ τοῦτο τὸ κάλυμμα αὐτοῦ τὸ ἔκαμεν ἀπὸ πολλὰ ὀστᾶ ὁ Θεός,

θηκεν ὁ Θεός, καὶ καθάπερ οἰκίαν τις οἰκοδομῶν, σιέγην καὶ κεραμίδας ἄνωθεν ἐπιτίθει· οὕτω τὰ ὁσιᾶ ταῦτα ἐπέθηκεν ἄνωθεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὁ Θεός, καὶ τρίχας παρεσκεύασεν, ὥστε ἀντὶ πηλημάτων τινῶν εἶναι τῆ κεφαλῆ.

5 Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας ἐποίησεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ κυριώτατόν ἐστιν τῶν ἐν ἡμῖν μελῶν ἡ καρδία, καὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀπάσης αὕτη τὸ κῦρος ἐγκεχειρίσται, καὶ τὸ τυχόν πληγείσης αὐτῆς θάνατος γίνεται, σιεγανοῖς καὶ σκληροῖς ὁμοῖς καὶ ταύτην πανταχόθεν περιέφραξε,
10 ταῖς τοῦ θώρακος προβολαῖς, καὶ τοῖς ὠμοπλάταις ὀπισθεν τειχίσας αὐτήν. Καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν μηνίγγων ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐπὶ ταύτης εἰργάσατο. Ὡστε γὰρ μὴ συνεχῶς ἀλλομένην αὐτήν καὶ πηδῶσαν ἐν τοῖς θυμοῖς καὶ ταῖς τοιαύταις ὀρμαῖς καὶ τῆ σκληρότητι τῶν ὁσιῶν ἐγκρούουσαν τῶν περι-
15 φραιόντων αὐτήν παραιρίθουσαι καὶ ὀδυνᾶσαι, ὑμένας τε ὑπέτεινεν ἐκεῖ πολλούς, καὶ τὸν πνεύμονα ὑπέθηκεν ὥσπερ ἀπαλὸν σιρῶμα τοῖς ἄλμασιν αὐτῆς παραθεῖς, ἵνα ἀλύτως ἐκρηγνυμένη, τούτω μηδὲν ἀηδὲς πάσχη.

Καὶ τί λέγω περὶ ἐγκεφάλου καὶ καρδίας, ὅπου γε εἴ
20 τις καὶ περὶ τῶν ὀνύχων αὐτῶν ζητήσῃ, πολλὴν καὶ ἐν τούτοις ὄψεται τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ἐνδεικνυμένην, καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τῆς οὐσίας, καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως. Ἐνῆν εἰπεῖν καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἰσόμειτροι πάντες ἡμῖν οἱ δάκτυλοι, καὶ πολλὰ ἕτερα τούτων πλείονα
25 ἀλλ' ἀρκούντως καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων τοῖς ἐθέλουσι προσέχειν ἡ σοφία τοῦ δημιουργήσαντος ἡμᾶς διαλάμπει Θεοῦ· διόπερ ἄφεις τοῦτο τὸ μέρος τοῖς φιλοπόνοις ἐξεργάσασθαι μετὰ ἀκριβείας, ἐφ' ἑτέραν ἀντίθεσιν τρέφομαι.

4. Καὶ γὰρ πολλοὶ μετὰ τῶν εἰρημένων κἀκεῖνο ἀντι-
30 λέγουσι· τί δὴ ποτε, εἰ βασιλεὺς τῶν ἀλόγων ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ῥώμη, καὶ ὀξύτητι, καὶ τάχει πολλὰ τῶν ζώων αὐτοῦ πλεονεκτεῖ; Καὶ γὰρ ταχύτερον ἵππος ἀνθρώπου, καὶ

καὶ ὅπως ὅταν κτίζη κανεῖς σπίτι τοποθετεῖ ἐπάνω στέγην καὶ κεραμίδια, ἔτσι καὶ τὰ ὀστέα αὐτὰ τὰ ἔθεσεν ἐπάνω εἰς τὸ κεφάλι ὁ Θεός, καὶ ἔκαμε νὰ φυτρώσουν τρίχες, ὥστε νὰ εἶναι διὰ τὸ κεφάλι ὡσάν κάποιος μάλλινος σκοῦφος.

Τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ διὰ τὴν καρδίαν. Διότι ἐπειδὴ εἶναι τὸ σπουδαιότατον ἀπὸ ὅλα τὰ μέλη ἡ καρδία ἔχει ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτὴν ὀλόκληρος ἡ ζωὴ μας, καὶ ἐπειδὴ ἡ παραμικρὰ πληγὴ τῆς ἐπιφέρει τὸν θάνατον, καὶ αὐτὴν τὴν περιέφραξε μὲ γερὰ καὶ σκληρὰ ὀστέα καὶ διὰ τῶν προβολῶν τοῦ θώρακος ἔμπροσθεν καὶ τὴν ὠμοπλάτην ὀπισθεν τὴν ἐτείχισεν. Καὶ ὅ,τι ἔκαμε εἰς τὸν ἐγκέφαλον μὲ τὰς μεμβράνας, τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ ἐδῶ. Ὡστε διὰ νὰ μὴ προσκρούῃ εἰς τὴν σκληρότητα τῶν ὀστέων καὶ ὑποφέρῃ ἀπὸ τοὺς πόνους, κατὰ τοὺς συχνοὺς παλμούς τῆς καὶ τὰ πηδήματα ποὺ κάμει κατὰ τοὺς θυμοὺς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς τοιαύτας ὀρμάς, ἤπλωσεν ἐκεῖ πολλὰς μεμβράνας καὶ τὸν πνεύμονα ἔβαλε κάτω ἀπὸ αὐτὴν ὡσάν μαλακὸν στρώμα εἰς τὰ κτυπήματα αὐτῆς διὰ νὰ κτυπᾷ μαλακὰ εἰς αὐτὸν ὅταν πάλλεται, καὶ διὰ νὰ μὴ παθαίνη κανέν κακόν.

Καὶ διατί ὁμιλῶ περὶ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς καρδίας, ἀφοῦ καὶ διὰ τὰ νύχια ἂν προσέξῃ κανεῖς, θὰ ἰδῇ νὰ ἀποδεικνύεται καὶ διὰ τούτων ἡ μεγάλη σοφία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ σχῆμα αὐτῶν καὶ ἀπὸ τὴν οὐσίαν των καὶ ἀπὸ τὴν θέσιν των. Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἰποῦμεν διατί δὲν ἔχουν ὅλα τὰ δάκτυλα τὸ ἴδιον μῆκος, καὶ πολλὰ ἄλλα περισσότερα ἀπὸ αὐτά· ὅμως καὶ ἐξ ὧων εἴπομεν, δι' αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ προσέχουν, διαλάμπει ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο ἀφοῦ ἀφήσω τὸ μέρος τοῦτο νὰ τὸ ἐξετάσουν λεπτομερῶς ὅσοι εἶναι φιλόπονοι, θὰ ἐπιχειρήσω ν' ἀναιρέσω ἄλλην ἀντίρρησην.

4. Διότι πολλοὶ ἐκτὸς τῶν ὧων ἐλέχθησαν, προβάλλουν καὶ τὴν ἐξῆς ἀντίρρησην· διατί ἄρά γε, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ βασιλεὺς τῶν ἀλόγων ζώων, πολλὰ ἀπὸ τὰ ζῶα ὑπερτεροῦν ἀπὸ αὐτὸν καὶ εἰς τὴν δύναμιν καὶ εἰς εὐκινήσιαν καὶ εἰς τὴν ταχύτητα; Καθ' ὅσον ὁ ἵππος εἶναι ταχύτε-

ἰλητικώτερον βούς, καὶ κουφώτερον αἰεὶς, καὶ ἰσχυρότερον
 λέων. Τί οὖν ἂν εἴποιεν πρὸς ταῦτα; "Οἱ καὶ ἐντεῦθεν μά-
 λιστα εἰσόμεθα τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν τιμὴν ἣν ἡμᾶς
 εἰτίμησε. Ταχύτερον μὲν γὰρ ἵππος ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰς ἀπο-
 5 δημίας τάχος ἐπιτηδειότερον ἄνθρωπος ἵππου· ἵππος μὲν
 γὰρ, καὶ πάντων ὀξύτατος καὶ ἀλκιμώτατος ἦ, μόλις διακο-
 οίους δραμεῖται τῆς ἡμέρας σταδίου· ἄνθρωπος δὲ ὑπε-
 ζεύξας ἵππους ἐκ διαδοχῆς πολλούς, καὶ δισχιλίους δυνήσε-
 ται σταδίου διανύσαι. "Ωστε ὅπερ ἐκείνω τὸ τάχος, τούτω
 10 ὁ λογισμὸς καὶ ἡ τέχνη παρέσχε μετὰ πλείονος τῆς ὑπερ-
 βολῆς· οὐκ ἔχει μὲν γὰρ πόδας ἰσχυροὺς ὁ ἄνθρωπος, ὡσπερ
 ἐκεῖνος, ἔχει δὲ τοὺς ἐκείνου τῶν ἑαυτοῦ οὐ ἔλατιον αὐτῷ
 διακονουμένους.

Τῶν μὲν γὰρ ἀλόγων οὐδὲ ἐν ζώων ἕτερον πρὸς τὴν
 15 ἑαυτοῦ χρεῖαν ὑποζεύξαι δύναται, ὁ δὲ ἄνθρωπος πάντα ἔ-
 πεισι, καὶ διὰ τῆς ποικίλης τέχνης τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δο-
 θεύσης αὐτῷ, πρὸς τὴν μάλιστα προσήκουσαν αὐτῷ οἰκονο-
 μίαν ἕκαστον ὑπάγει τῶν ζώων. Εἰ δὲ ἦσαν οὕτως ἰσχυροὶ
 οἱ πόδες τῶν ἀνθρώπων ὡς οἱ τῶν ἵππων, πρὸς ἕτερα ἂν
 20 ἐγένοντο ἄχρηστοι, πρὸς δυσχωρίας, πρὸς ἀκρωρείας, πρὸς
 ἀναβάσεις δένδρων· ἡ γὰρ ὀπλὴ ταῖς πρὸς τὰ τοιαῦτα βα-
 δίσειν ἐμποδίζειν εἶωθεν. "Ωστε εἰ καὶ ἀπαλώτεροι οἱ
 πόδες αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς πλείους ἐπιτηδειότεροι χρεῖας, καὶ
 οὔτε διὰ τὴν ἀσθένειάν τι βλάπτονται, τῆς τοῦ ἵππου δυ-
 25 νάμεως διακονουμένης, καὶ παρὰ τὴν ποικίλιαν τῆς βαδί-
 σεως πλεονεκτοῦσι.

Πάλιν ἐστὶ περὸν τῷ αἰετῷ κουφόν, ἀλλ' ἐστὶν ἐμοὶ
 λόγος καὶ τέχνη δι' ἧς δύναμαι πάντα τὰ ἱπιάμενα ζῶα

ρος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ βόδι ἀνθεκτικότερον καὶ ἐλαφρότερος ὁ αἰτὸς καὶ ἰσχυρότερος ὁ λέων. Τί θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτά; Ὅτι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ θὰ γνῶρίσωμεν τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν τιμὴν μὲ τὴν ὁποίαν μᾶς ἐτίμησεν. Εἶναι βέβαια ταχύτερος ὁ ἵππος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ διὰ μακρυνὰ ταξίδια εἶναι καταλληλότερος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν ἵππον· διότι ὁ ἵππος, ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι ὁ ταχύτατος καὶ δυνατώτατος μόλις διακόσια στάδια θὰ ἤμπορέσῃ νὰ διατρέξῃ τὴν ἡμέραν· ὁ ἄνθρωπος ὅμως ἂν ζεύξῃ διαδοχικῶς πολλὰ ἄλογα εἰς τὸ ἀμάξι του, θὰ ἤμπορέσῃ νὰ διανύσῃ καὶ δύο χιλιάδες στάδια. Ὡστε τὸ πλεονέκτημα πού δίδει εἰς ἐκεῖνον ἢ ταχύτης, εἰς τὸν ἄνθρωπον εἰς πολὺ μεγαλύτερον βαθμὸν δίδει ἢ ἐφευρετικότης καὶ ὁ λογισμὸς· καὶ δὲν ἔχει πόδια δυνατὰ ὁ ἄνθρωπος, ὅπως ὁ ἵππος, ἔχει ὅμως τὰ ἰδικά του πόδια πού τὸν ἐξυπηρετοῦν ἐξ ἴσου, ὅπως τὸν ἵππον τὰ ἰδικά του.

Διότι ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα δὲν ἤμπορεῖ οὔτε ἓνα νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ἄλλο διὰ τὰς ἰδικὰς του ἀνάγκας, ὁ ἄνθρωπος ὅμως ὅλα τὰ μεταχειρίζεται καὶ διὰ τῶν διαφόρων εἰδῶν ἰκανοτήτων πού τοῦ ἔδωκεν ὁ Θεὸς κάθε ἓνα ζῶον τὸ χρησιμοποιεῖ κατὰ τὸν προσήκοντα εἰς αὐτὸν τρόπον. Ἐὰν δὲ ἦσαν τόσον δυνατὰ τὰ πόδια τῶν ἀνθρώπων, ὅπως τὰ πόδια τῶν ἵππων, διὰ ἄλλα ἔργα θὰ ἦσαν ἄχρηστα, ὅπως π.χ. διὰ τὸ βάδισμα εἰς κακοτόπια, εἰς κορφοβούνια, δι' ἀναβάσεις εἰς τὰ δένδρα· διότι ἢ ὀπλὴ συνήθως γίνεται ἐμπόδιον διὰ τοιοῦτου εἴδους βαδίσματα. Ὡστε ἂν καὶ εἶναι ἀπαλώτερα τὰ πόδια τῶν ἀνθρώπων, ὅμως εἶναι καταλληλότερα πρὸς ἐξυπηρέτησιν περισσοτέρων ἀναγκῶν, καὶ οὔτε ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας των ἐμποδίζονται εἰς τὸ ἔργον των, διότι ἐξυπηρετοῦνται ὑπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ ἵππου καὶ ἔχουν τὸ πλεονέκτημα νὰ κάνουν ποικιλίαν βαδίσματος.

Πάλιν ἔχει ἐλαφρὰ πτερὰ ὁ αἰτὸς καὶ πετᾶ, ὅμως ὑπάρχει εἰς ἐμὲ λογικὸν καὶ ἰκανότητα διὰ τῆς ὁποίας ἠμπορῶ ὅλα τὰ ζῶα πού πετοῦν εἰς τὸν ἀέρα νὰ τὰ κατεβάσω καὶ νὰ

κατενεγκεῖν καὶ χειρώσασθαι. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὸ ἐμὸν
 πτερόν ἰδεῖν, ἔχω πολλῶν κουφότερον ἐκείνων, οὐ μέχρι δέ-
 κα σταδίων, καὶ εἴκοσι, οὐδὲ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ καὶ
 ὑπὲρ αὐτὸν ἀνιπτάμενον τὸν οὐρανόν, καὶ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν
 5 τοῦ οὐρανοῦ ἄνω, οὗ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ κα-
 θήμενος. Τὰ ἄλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὄπλα ἔχει, οἷον
 ὁ βοῦς τὰ κέρατα, τοὺς ὑδόντας ὁ ὄς ὁ ἄγριος, τοὺς ὄνυχας
 ὁ λέων· ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τοῦ σώματος τὰ ὄπλα
 κατέθειτο ὁ Θεός, ἀλλ' ἐξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἡμε-
 10 ρον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι οὐκ αἰεὶ μοι τούτων τῶν
 ὄπλων καιρός· καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὰ ἀποιθήμι, πολ-
 λάκις δὲ μεταχειριζόμεναι· ἴν' οὖν ἐλεύθερος ᾧ καὶ ἀπολε-
 λυμένος, μὴ διηνεκῶς ἀναγκαιζόμενος θασιάζειν τὰ ὄπλα,
 ἐποίησεν αὐτὰ κεχωρισμένα τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἐμῆς.
 15 Οὐ γὰρ μόνον τῷ ψυχῆν ἔχειν λογικὴν κρατοῦμεν τῶν ἀλό-
 γων, ἀλλὰ καὶ τῷ σώματι πλεονεκτοῦμεν αὐτῶν.

Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς ψυχῆς εὐγενεῖα συμβαῖνον κατε-
 σκεύασεν ὁ Θεός, καὶ τοῖς ἐπιτάγμασιν αὐτῆς ἐπιτήδειον·
 καὶ γὰρ τὸ σῶμα τοιοῦτον οὐχ ἀπλῶς ἐποίησεν, ἀλλ' οἷον
 20 εἰκὸς εἶναι λογικῇ ψυχῇ διακονούμενον· ὡς εἰ μὴ τοιοῦτον
 ἦν, σφόδρα ἂν ἐνεποδίσθησαν αἱ τῆς ψυχῆς ἐνέργειαι· καὶ
 τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν νοσημάτων. Εἰ γὰρ μικρόν τι παρατραπήη
 τῆς οἰκείας καταστάσεως αὐτῆ τῆς σαρκὸς ἢ διακόσμησις,
 πολλαὶ τῶν ἐνεργειῶν τῆς ψυχῆς ἐμποδίζονται· οἷόν τι
 25 λέγω, εἰ θερμότερος ἢ ψυχρότερος ὁ ἐγκέφαλος γένοιτο.
 Ὡστε πολλὴν καὶ ἀπὸ τοῦ σώματός ἐστιν ἰδεῖν τὴν κηδε-
 μονίαν τοῦ Θεοῦ, οὐχ ὅτι μόνον ἐξ ἀρχῆς αὐτὸ βέλτιον ἐ-
 ποίησε τοῦ νῦν ὄντος, οὐδ' ὅτι τὸ νῦν πρὸς τὸ χρήσιμον αὐτὸ
 μετεσκεύασεν, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς πολλῶν μείζονα ἀναστήσει
 30 δόξαν πάλιν. Εἰ δὲ καὶ ἐτιέρωθεν θέλεις μαθεῖν ὅσην περὶ

τὰ συλλάβω. Ἐὰν δὲ θέλῃς νὰ ἰδῆς καὶ τὰ ἰδικά μου φτερά, ἔχω κατὰ πολὺ ἐλαφρότερα ἀπὸ ἐκεῖνα, καὶ ὄχι εἰς ὕψος δέκα σταδίων καὶ εἴκοσι, οὔτε μέχρι τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὑπεράνω ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, ὅπου εἶναι καθήμενος ὁ Χριστὸς εἰς τὰ δεξιά τοῦ Θεοῦ, ἠμπορῶ νὰ πετάξω. Τὰ ἄλογα ζῶα πάλιν ἔχουν τὰ ὄπλα εἰς τὸ σῶμα των, ὅπως τὸ βόδι τὰ κέρατα, ὁ ἀγριοχοῖρος τὰ δόντια, ὁ λέων τὰ νύχια· εἰς ἐμὲ ὅμως ὁ Θεὸς δὲν ἔβαλε τὰ ὄπλα εἰς τὴν φύσιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα, δεικνύων μὲ αὐτὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡμερονζῶον, καὶ ὅτι δὲν μοῦ χρειάζονται πάντοτε αὐτὰ τὰ ὄπλα· καθ' ὅσον ἄλλοτε αὐτὰ τὰ ἀφήνω κατὰ μέρος, ἄλλοτε δὲ τὰ μεταχειρίζομαι· διὰ νὰ εἶμαι λοιπὸν ἐλεύθερος καὶ εὐκίνητος καὶ νὰ μὴ εἶμαι ἀναγκασμένος συνεχῶς νὰ κρατῶ ὄπλα, τὰ ἔκαμε νὰ εἶναι χωρισμένα ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μου φύσιν. Καὶ δὲν ὑπερέχομεν ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα εἰς τὸ ὅτι ἔχομεν ψυχὴν λογικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὅτι πλεονεκτοῦμεν καὶ ὡς πρὸς τὸ σῶμα.

Καθ' ὅσον καὶ τοῦτο τὸ κατεσκεύασεν ὁ Θεὸς σύμφωνον μὲ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς, καὶ κατάλληλον νὰ τηρῆ τὰ προστάγματά της· διότι τὸ σῶμα δὲν τὸ ἔκαμεν ἀπλῶς τοιοῦτον, ἀλλὰ τοιοῦτον ὥστε νὰ εἶναι κατάλληλον διὰ νὰ ὑπηρετῆ τὴν λογικὴν ψυχὴν· διότι ἔὰν δὲν ἦτο τοιοῦτον, θὰ ἠμποδίζοντο πολὺ αἱ ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς· καὶ τοῦτο φαίνεται ἐκ τῶν διαφόρων νοσημάτων. Διότι ἂν ἔστω καὶ ὀλίγον παρεκτραπῆ ἀπὸ τὴν φυσικὴν του κατάστασιν ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμός, πολλαὶ ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς ἐμποδίζονται· ἐννοῶ δηλαδὴ τὸ ἐξῆς, ἔὰν γίνῃ π.χ. ὁ ἐγκέφαλος θερμότερος ἢ ψυχρότερος. Ὡστε καὶ ἀπὸ τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος ἠμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς τὴν μεγάλην πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνον διότι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸ ἔκαμε καλύτερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι σήμερον, οὔτε διότι καὶ τώρα τὸ κατεσκεύασε διὰ νὰ εἶναι χρήσιμον, ἀλλὰ διότι θὰ τὸ ἀναστήσῃ καὶ πάλιν μὲ πολὺ μεγαλυτέραν δόξαν. Ἄν δὲ θέλῃς νὰ μάθῃς καὶ ἀπὸ

τὸ σῶμα ὁ Θεὸς ἐπεδείξατο σοφίαν, ἐρῶ τοῦτο ὁ μάλιστα πάντων ὁ Παῦλος ἐκπλητιόμενος φαίνεται συνεχῶς. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Τὰ μέλη πλεονεκτεῖν ἀλλήλων πεποίηκεν, οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν κάλλει, τὰ δὲ ἰσχυί κρα-
5 τεῖν παρεσκεύασεν· οἶον καλὸς ὁ ὀφθαλμὸς, ἀλλ' ἰσχυρότεροι οἱ πόδες· τιμία ἢ κεφαλή, ἀλλ' οὐ δύναται εἰπεῖν τοῖς ποσίν, χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω· καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ἐστὶν ἰδεῖν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ βίου παντός.

Ὁ γοῦν βασιλεὺς τῶν ὑπηκόων δεῖται, οἱ ὑπήκοοι τοῦ
10 βασιλέως, ὡπερ ἡ κεφαλή τῶν ποδῶν. Καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ἀλόγων τὰ μὲν ἐστὶν ἰσχυρότερα, τὰ δὲ εὐπρεπέστερα, καὶ τὰ μὲν ἡμᾶς τέρπει, τὰ δὲ τρέφει, τὰ δὲ περιβάλλει· οἶον τέρπει μὲν ὁ ταῶς, τρέφουσι δὲ ὄρνιθες καὶ ὕες, περιβάλλουσι δὲ πρόβατα καὶ αἴγες, συμπονεῖ καὶ βοῦς καὶ ὄνος.
15 Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα ἃ τούτων μὲν οὐδὲν παρέχει, γυμνάζει δὲ ἡμῶν τὴν δύναμιν, ὡς τὰ ἄγρια θηρία τῶν κνηγετικῶν αὖξει τὴν ἰσχύν, καὶ τῷ φόβῳ παιδεύει τὸ γένος ἡμῶν, καὶ προσεκτικώτερον ποιεῖ, καὶ πρὸς θεραπείαν δὲ ἡμῖν οὐκ ὀλίγην φορὰν ἀπὸ τῶν οἰκείων εἰσάγει σωματίων.

20 Ὡστε διὰ τὴν εἴρη σοί τις, πῶς ἄρχων εἶ τῶν ἀλόγων φοβούμενος λέοντα; εἶπε πρὸς αὐτόν, ὅτι παρὰ τὴν ἀρχὴν οὐχ οὔτω τὰ πράγματα διέκειο, ὅτι εὐδοκίμων παρὰ τῷ Θεῷ, ὅτι ἐν παραδείῳ διέτριβον· ἀλλ' ἐπειδὴ προσέκρουσα τῷ Δεσπότῃ, ὑπεύθυνος ἐγενόμην τοῖς δούλοις· καὶ οὐδὲ
25 νῦν ὀλοσχερῶς, ἀλλ' ἔχω τινὰ τέχνην δι' ἧς κρατῶ τῶν θηρίων. Οὔτω καὶ ἐπὶ τῶν οἰκιῶν γίνεται τῶν μεγάλων, ὅτι οἱ υἱοί, κὰν εὐγενεῖς ᾧσιν, ᾧσι δὲ ἀτελεῖς, πολλοὺς τῶν δούλων δεδοίκασιν· διὰ δὲ καὶ προσκεκρουκότες ᾧσιν, ἐ-

ἄλλοῦ πόσῃ σοφίαν ἔδειξε διὰ τὸ σῶμα ὁ Θεὸς θὰ σοῦ εἰπῶ τοῦτο, τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν ἔκαμε τὸν Παῦλον νὰ ἐκπλήσεται συνεχῶς. Ποῖον δὲ εἶναι τοῦτο; Ἐδημιούργησε τὰ μέλη ὥστε τὸ ἓνα νὰ ὑπερέκη τοῦ ἄλλου, ὅχι εἰς τὰ ἴδια πράγματα, ἀλλὰ ἄλλα μὲν εἰς τὴν ὠραιότητα, ἄλλα δὲ εἰς τὴν δύναμιν· ὅπως ὠραῖα εἶναι τὰ μάτια, ἀλλὰ δυνατώτερα τὰ πόδια· πολύτιμος ἢ κεφαλή, ὅμως δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἰπῇ εἰς τὰ πόδια, δὲν ἔχω τὴν ἰδικὴν σας ἀνάγκην⁹· καὶ τοῦτο ἠμποροῦμε νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ εἰς ὀλόκληρον τὴν ζωὴν μας.

Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν ἔχει ἀνάγκην τῶν ὑπηκόων, οἱ ὑπήκοοι ἔχουν τὴν ἀνάγκην τοῦ βασιλέως, ὅπως καὶ τὸ κεφάλι ἔχει τὴν ἀνάγκην τῶν ποδιῶν. Καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων, ἄλλα μὲν εἶναι ἰσχυρότερα, ἄλλα ὠραιότερα καὶ ἄλλα μὲν μᾶς εὐχαριστοῦν, ἄλλα μᾶς τρέφουν καὶ ἄλλα μᾶς ἐνδύουν· ὅπως π.χ. προκαλεῖ εὐχαρίστησιν τὸ παγῶνι, μᾶς τρέφουν δὲ οἱ ὄρνιθες καὶ οἱ χοῖροι, μᾶς ἐνδύουν δὲ τὰ πρόβατα καὶ τὰ γίδια, μᾶς βοηθοῦν δὲ εἰς τὴν ἐργασίαν μας τὸ βόδι καὶ ὁ ὄνος. Ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλα τὰ ὁποῖα δὲν μᾶς παρέχουν τίποτε ἀπὸ αὐτά, ὅμως γυμνάζουν τὴν δύναμίν μας, ὅπως τὰ ἄγρια θηρία αὐξάνουν τὴν δύναμιν τῶν κυνηγῶν, καὶ μὲ τὸν φόβον ποὺ προκαλοῦν διδάσκουν τὸ γένος μας καὶ τὸ κάμουν προσεκτικώτερον, καὶ ὅχι ὀλίγας φορές μᾶς θεραπεύουν μὲ τὰ σώματά των.

Ὡστε ὅταν σοῦ εἰπῇ κάποιος πῶς εἶσαι ἄρχων τῶν ἀλόγων ζώων ἀφοῦ φοβᾶσαι τὸν λέοντα; εἶπε πρὸς αὐτόν, ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν ὅταν εὐρισκόμην εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ παραδείσου κοντὰ εἰς τὸν Θεὸν δὲν ἦσαν ἔτσι τὰ πράγματα, ἐπειδὴ ὅμως ἠμάρτησα εἰς τὸν Κύριον, ὑπεδουλώθην· καὶ δὲν ὑπεδουλώθην ὀλοσχερῶς, ἀλλὰ ἔχω κάποιαν ἰκανότητα διὰ νὰ ἐπικρατῶ καὶ ἐπιβάλλωμαι εἰς τὰ θηρία. Τὸ ἴδιον γίνεται εἰς τὰς μεγάλας οἰκογενεῖας, ὅπου τὰ παιδιὰ αὐτῶν, ἂν καὶ εἶναι εὐγενεῖς, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἔχουν αὐτεξουσιότητα, φοβοῦνται πολλοὺς ἀπὸ τοὺς δούλους· καὶ ὅταν σφάλ-

πιτείνεται μάλλον ἢ ἀγωνία. Ταῦτα καὶ περὶ ὄφρων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐχιδνῶν ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡμῖν ἐστὶ φοβερά.

5 Οὐκ ἐπὶ τοῦ σώματος δὲ τοῦ ἡμετέρου μόνον, οὐδὲ ἐπὶ τῶν βίων τῶν διαφόρων, οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἀλόγων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δένδρων ἐστὶν ἰδεῖν τὴν ποικιλίαν ταύτην· καὶ τὸ πάντων εὐτελέστερον ἴδοι τις ἂν κατὰ τοῦ μείζονος ἔχον ὑπεροχήν, καὶ οὐ πάντα ἐν ἅπασιν ὄντια, ἵνα πάντα ἡμῖν ἀναγκαῖα ᾖ, καὶ τοῦ Δεσπότου τὴν ποικίλην σοφίαν ἴδωμεν.
10 Μὴ τοίνυν κατηγόρει τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν φθορὰν τοῦ σώματος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μάλλον αὐτὸν προσκύνει, καὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς κηδεμονίας αὐτὸν θαύμαζε· τῆς σοφίας μὲν, ὅτι ἴσχυσεν ἐν οὕτω φθαρτῷ σώματι τισαύτην ἐπιδείξασθαι ἀρμονίαν· τῆς κηδεμονίας δέ, ὅτι διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ὠφέ-
15 λειαν φθαρτὸν αὐτὸ ἐποίησεν, ἵνα αὐτῆς καταστείλῃ τὸ φύσημα, καὶ τὴν ἀπόνοιαν καθέλῃ.

Τί οὖν οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν τοιοῦτον ἐποίησε, φησὶν; Ἀπολογούμενός σοι διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, καὶ μονο-
νουχὶ λέγων διὰ τῆς ἐκβάσεως αὐτῆς, ὅτι ἐγὼ μὲν σε ἐπὶ
20 μείζονα ἐκάλουν τιμὴν, οὐ δὲ σαυτὸν ἀνάξιον κατέστησας τῆς δωρεᾶς, ἐκπεσὼν τοῦ παραδείσου· πλὴν ἀλλ' οὐδὲ οὕτω περιόψομαί σε, ἀλλὰ διορθώσομαί σου τὸ ἁμάρτημα, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν σε ἀνάξω. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτό σε ἐπὶ το-
σοῦτον χρόνον ἀφῆκα σῆπεσθαι καὶ διαφθείρεσθαι, ἵνα ἐν
25 τῷ πλήθει τοῦ χρόνου μόνιμός σοι γένηται τῆς ταπεινοφρο-
σύνης ἢ διδασκαλίας, καὶ μηδέποτε τὴν προτιέραν ἔννοιαν ἀ-
ναλάβῃς. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ
φιλανθρώπῳ Θεῷ, καὶ τῆς κηδεμονίας αὐτὸν ἀμειψόμεθα
ἀμοιβὴν ἡμᾶς ὠφελοῦσαν πάλιν, καὶ τῆς ἐντολῆς, ὑπὲρ ἧς
30 συχνῶς ὑμῖν διαλέγομαι, πολλὴν ποιησώμεθα τὴν σπουδὴν,

λουν εἰς κάτι, ἀκόμη περισσότερο ἐπιτείνεται ἡ ἀγωνία των. Τὰ ἴδια ἤμπορεῖ νὰ εἰπῆ κανεὶς καὶ διὰ τὰ φίδια καὶ διὰ τοὺς σκορπιούς, καὶ τὶς ὀχιές, ὅτι δηλαδὴ ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας μας ἔγιναν φοβερά.

5. Ὅχι μόνον εἰς τὸ ἰδικόν μας σῶμα, οὔτε εἰς τὰ διάφορα εἶδη ζωῆς, οὔτε μόνον εἰς τὰ ἄλογα ζῶα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ δένδρα ἤμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς τὴν ποικιλίαν αὐτῆν· καὶ ἐκεῖνο πού θεωρεῖται εὐτελέστερον ὅλων ἤμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς ὅτι ὑπερέχει ἀπὸ ἐκεῖνο πού θεωρεῖται ἀνώτερον, καὶ δὲν εἶναι ὅλα ἴδια διὰ νὰ μᾶς χρειάζονται ὅλα καὶ νὰ διαπιστώνωμεν τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Μὴ κατηγορῆς λοιπὸν τὸν Θεὸν διότι φθείρεται τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τούτου περισσότερο νὰ προσκυνῆς αὐτὸν καὶ νὰ τὸν θαυμάζης διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν πρόνοιάν του· διὰ τὴν σοφίαν μὲν διότι ἠμπόρεσεν εἰς τόσον φθαρτὸν σῶμα νὰ ἐπιδείξῃ τόσην ἀρμονίαν· διὰ τὴν πρόνοιαν δὲ διότι ἔκαμεν αὐτὸ φθαρτὸν διὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς, διὰ νὰ περιορίσῃ τὴν ὑπερηφάνειαν αὐτῆς καὶ νὰ κρημνίσῃ τὴν ἀλαζονείαν της.

Λοιπὸν διατί δὲν ἔκαμεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοιοῦτον; λέγει. Διὰ νὰ σοῦ ὁμιλήσῃ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, καὶ διὰ νὰ σοῦ εἰπῆ διὰ τῆς ἀποτελεσματικότητος αὐτῶν ὅτι ἐγὼ μὲν σὲ προώριζα διὰ μεγαλυτέραν τιμὴν, σὺ ὅμως ἔκαμες τὸν ἑαυτὸν σου ἀνάξιον αὐτῆς τῆς δωρεᾶς, ἀφοῦ ἐξέπεσες ἀπὸ τὸν παράδεισον· ὅμως παρὰ τὸ ὅτι εἶσαι εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν δὲν θὰ ἀδιαφορήσω διὰ σέ, ἀλλὰ θὰ διορθώσω τὸ ἁμάρτημά σου καὶ θὰ σὲ ἀνεβάσω εἰς τὸν οὐρανόν. Διότι διὰ τοῦτο σὲ ἄφησα νὰ σήπῃσαι καὶ νὰ καταστρέφῃσαι ἐπὶ τόσον χρόνον, διὰ νὰ γίνῃ εἰς σὲ μόνιμη κατάστασις ἡ διδασκαλία τῆς ταπεινοφροσύνης διὰ τῆς πολυκαιρίας, καὶ νὰ μὴ ἐπανέλθῃς πλέον εἰς τὴν προηγουμένην ἰδέαν. Δι' ὅλα λοιπὸν αὐτὰ ἃς εὐχαριστήσωμεν τὸν φιλόανθρωπον Θεόν, καὶ ἃς ἀνταμείψωμεν αὐτὸν διὰ τὴν πρόνοιάν του μὲ ἀμοιβὴν πού μᾶς ὠφελεῖ, καὶ ἃς καταβάλωμεν προσπάθειαν νὰ τηρήσωμεν τὴν ἐντολήν, περὶ τῆς ὁποίας συνεχῶς ὁμιλῶ πρὸς σᾶς. Διότι

Οὐ γὰρ ἀποστήσομαι ἕως ἂν κατορθώσητε, ἐπειδὴ τὸ ζητούμενον ἡμῖν οὐ τοῦτό ἐστιν, ἢ ὀλιγάκις εἰπεῖν ἢ πολλάκις, ἀλλὰ μέχρι τότε λέγειν, ἕως ἂν ὑμᾶς πείσωμεν.

Πρὸς μὲν οὖν Ἰουδαίους ὁ Θεὸς ἔλεγε διὰ τοῦ προ-
 5 φήτου, «Εἰ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νησιτεύετε, ἵνα τί υἱοὶ
 νησιτεύετε;». Πρὸς ὑμᾶς δὲ ἐρεῖ δι' ἡμῶν, εἰς εἰς ὄρκους
 καὶ ἐπιρκίας νησιτεύετε, ἵνα τί νησιτεύετε; Πῶς γὰρ τὸ
 πάσχα ὀψόμεθα τὸ ἱερόν; Πῶς τὴν θυσίαν δεξόμεθα τὴν
 ἁγίαν; Πῶς τῶν θαυμασιῶν κοινωνήσομεν μυστηρίων διὰ
 10 τῆς γλώττης, δι' ἧς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ κατεπαιτήσαμεν,
 διὰ τῆς γλώττης, δι' ἧς τὴν ψυχὴν ἐμολύναμεν; Εἰ γὰρ
 πορφυρίδα τις βασιλικὴν οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο χερσὶ δέξασθαι
 μεμιασμέναις, πῶς σῶμα δεσποτικὸν δεξόμεθα ἀκαθάρτου
 γενομένη γλώττη; Ὁ μὲν γὰρ ὄρκος τοῦ πονηροῦ, ἡ δὲ
 15 θυσία τοῦ Δεσπότου. «Τίς οὖν κοινωνία φωτὶ πρὸς σκό-
 τος, ἢ τίς συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαν;».

Ὅτι μὲν οὖν ἐσπουδάκατε ταύτης ἀπαλλαγῆναι τῆς πα-
 ρανομίας οἶδα σαφῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ καθ' αὐτὸν ἕκαστος οὐκ
 ἂν εὐκόλως αὐτὸ κατορθώσειε, ποιησόμεθα φραιρίας καὶ
 20 συμμορίας, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν συμποσίων οἱ πένητες ποιοῦ-
 σιν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἕκαστος ἐσιάτωρ ὀλόκληρος γενέσθαι
 μὴ δύνηται, συνελθόντες ἅπαντες ἐξ ἐράνου τὴν εὐωχίαν
 εἰσφέρουσι, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν ἐπειδὴ καθ' ἑαν-
 τούς ἐσμεν ράθυμοι, συμμορίας ποιήσαντες ἀλλήλοις παρεγ-
 25 γυῶμεν εἰσφέρειν συμβουλήν, καὶ παραγγελίαν, καὶ παρὰ-
 κλησιν, καὶ ἐπιτίμησιν, καὶ ὑπόμνησιν, καὶ ἀπειλήν, ἵνα ἐκ
 τῆς ἐκάστου οπουδῆς ἅπαντες κατορθώσωμεν.

Ἐπειδὴ γὰρ τὰ τῶν πλησίων ὀξύτερον βλέπομεν ἢ τὰ
 ἡμέτερα, ἡμεῖς ἐτέρους φυλάττωμεν, καὶ τὴν ἡμετέραν φυλα-

δὲν θὰ παύσω νὰ σᾶς ὀμιλῶ ἕως ὅτου τὸ κατορθώσετε τοῦτο, διότι αὐτὸ πού ἐπιδιώκομεν δὲν εἶναι νὰ σᾶς ὀμιλοῦμεν πολὺ ἢ λίγο, ἀλλὰ νὰ σᾶς ὀμιλοῦμεν ἕως ὅτου σᾶς πείσωμεν νὰ ἐφαρμώσετε τὴν ἐντολὴν αὐτήν.

Πρὸς τοὺς Ἰουδαίους μὲν ὁ Θεὸς ἔλεγε διὰ τοῦ προφήτου «ἐάν, καθ' ὃν χρόνον εὐρίσκεσθε εἰς δίκας καὶ φιλονεικίας, νηστεύετε, διατί νηστεύετε;»¹⁰. Πρὸς σᾶς δὲ θὰ εἰπῆ δι' ἐμοῦ, ἂν καθ' ὃν χρόνον ὀρκίζεσθε καὶ ἐπιорκεῖτε νηστεύετε, διατί νηστεύετε; Πῶς θὰ ἴδωμεν τὸ Πάσχα τὸ ἱερόν; Πῶς θὰ δεχθῶμεν τὴν ἁγίαν θυσίαν; Πῶς θὰ κοινωνήσωμεν τῶν θαυμαστῶν μυστηρίων διὰ τῆς γλώσσης, διὰ τῆς ὁποίας ἐμολύναμεν τὴν ψυχὴν μας, διὰ τῆς ὁποίας κατεπατήσαμεν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ; Διότι ἂν ἔνδυμα βασιλικὸν δὲν ἀνέχεται κανεὶς νὰ πιάσῃ μὲ μολυσμένα χέρια, πῶς θὰ δεχθοῦμεν μὲ ἀκάθαρτον γλῶσσαν Δεσποτικὸν σῶμα; Διότι ὁ μὲν ὄρκος εἶναι τοῦ πονηροῦ, ἡ δὲ θυσία τοῦ Δεσπότου. «Ποία ἐπικοινωνία λοιπὸν καὶ σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ φωτὸς καὶ σκότους, ἢ ποία συμφωνία μεταξὺ Χριστοῦ καὶ Σατανᾶ;

Ὅτι μὲν λοιπὸν ἔχετε καταβάλει προσπάθειαν νὰ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ αὐτὴν τὴν παρανομίαν τὸ γνωρίζω καλά, ἐπειδὴ ὅμως κάθε ἕνας μόνος του δὲν θὰ τὸ κατορθώσῃ εὐκόλα, ἂς κάμωμεν σωματεῖα καὶ ἀδελφότητας, καὶ ἂς κάμωμεν ἐκεῖνο πὸν κάνουν οἱ πτωχοὶ εἰς τὰ συμπόσια, ἐπειδὴ κάθε ἕνας χωριστὰ ἐξ αὐτῶν δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἐστιάτωρ, μαζεύονται ὅλοι καὶ διὰ συνεισφορᾶς συγκεντρώνουν τὸ ποσὸν καὶ κάμουν τὸ συμπόσιον· ἐπειδὴ ὅταν εἴμεθα μόνοι μας, εἴμεθα ράθυμοι, ἀφοῦ κάμωμεν σωματεῖα, ἂς προτρέπωμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον νὰ συνεισφέρῃ συμβουλήν, καὶ παραγγελίαν, καὶ παρηγορίαν, καὶ ἐπιτίμησιν, καὶ ὑπόμνησιν, καὶ ἀπειλήν, ὥστε ἀπὸ τὴν προσπάθειαν τοῦ κάθε ἑνὸς χωριστά, ὅλοι νὰ κατορθώσωμεν τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς.

Καὶ ἐπειδὴ τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων τὰ βλέπομεν καλύτερα παρὰ τὰ ἰδικά μας, ἡμεῖς ἂς προφυλάσσωμεν τοὺς ἄλλους, καὶ τὴν ἰδικὴν μας προφύλαξιν ἂς ἀφήσωμεν εἰς ἐκεῖ-

κὴν ἐπιτρέψωμεν ἐκείνοις, καὶ τὴν καλὴν ἄμιλλαν ταύτην ποιησώμεθα, ἵνα οὕτω περιγενόμενοι τῆς πονηρᾶς ταύτης συνηθείας, μετὰ παρηγορίας ἐπὶ τὴν ἁγίαν ταύτην ἔλθωμεν ἑορτήν, καὶ τῆς ἁγίας μειάσχωμεν θυσίας μετὰ χρησιῆς
5 ἐλπίδος, καὶ συνειδότιος ἀγαθοῦ, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νους, καὶ ὅς ἔχωμεν μεταξύ μας αὐτὴν τὴν καλὴν ἄμιλλαν, ὥστε νὰ κόψωμεν αὐτὴν τὴν κακὴν συνήθειαν καὶ μὲ παρρησίαν νὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν ἁγίαν αὐτὴν ἑορτήν, καὶ νὰ μετάσχωμεν τῆς ἁγίας θυσίας μὲ καλὰς ἐλπίδας καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποῦ καὶ μετὰ τοῦ ὁποῦ εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΩΔΕΚΑΤΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

περὶ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἡμαρτηκότων εἰς τὸν
βασιλέα· καὶ φυσιολογία τῆς κτίσεως· καὶ ὅτι ποιή-
5 σασ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον νόμον φυσικὸν ἐγκατέθη-
κεν αὐτῷ· καὶ περὶ τοῦ πάσης σπουδῆ ἀπέχεσθαι τῶν
δουκων.

1. Καὶ χθὲς εἶπον, εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ σήμερον τὸ
αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἐρῶ. Εἰ γὰρ τὰ δεινὰ παρῆλθεν, ἡ μνήμη
10 τῶν δεινῶν μὴ παρερχέσθω, οὐχ ἵνα ἀλγῶμεν, ἀλλ' ἵνα
εὐχαριστιῶμεν. Ἐὰν γὰρ ἡ μνήμη τῶν δεινῶν μένη, ἡ πει-
ρα τῶν δεινῶν οὐδέποτε ἐπισιήσεται. Τί γὰρ δεῖ τῆς πει-
ρας, τῆς μνήμης ἡμᾶς σωφρονιζούσης; Ὡσπερ οὖν οὐκ ἀ-
φῆκεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς καταποντισθῆναι παρόντων τῶν λυ-
15 πηρῶν, οὕτω μὴ ἀφῶμεν ἑαυτοὺς ἐκλυθῆναι παρελθόντων
ἐκείνων. Παρεκάλεσεν ἡμᾶς ἀθυμοῦντας τότε, εὐχαριστοῦ-
μεν αὐτῷ χαίροντες νῦν παρεμυθήσατο ὀδυνωμένους, καὶ
οὐ προέδωκε, μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς ἑαυτοὺς εὐθηνουμένους
προδῶμεν εἰς ραθυμίαν ἐκκλίνοντες. «Μνήσθητι γὰρ καιρὸν
20 λιμοῦ», φησὶν, «ἐν ἡμέρᾳ πλησμονῆς».

Μνησθῶμεν οὖν καιρὸν πειρασμοῦ καὶ ἡμεῖς ἐν ἡμέρᾳ
ἀνέσεως· καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιῶ-
μεν. Ἐὰν ἀμαρτίας καὶ συγχωρήσῃ σοι τὴν ἀμαρτίαν ὁ Θε-
ός, τὴν μὲν συγχώρησιν δέξαι, καὶ εὐχαρίστησον, τῆς δὲ
25 ἀμαρτίας μὴ ἐπιλάθῃ, οὐχ ἵνα σαντὸν καταιούχης τῷ λογι-
σμῷ, ἀλλ' ἵνα τὴν ψυχὴν παιδεύσῃς μὴ σκιριτᾶν, μηδὲ περι-

ΟΜΙΛΙΑ ΔΩΔΕΚΑΤΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

διὰ τὴν συγχώρησιν ἐκείνων ποὺ ἔσφαλαν εἰς τὸν βασιλέα· καὶ φυσιολογία περὶ τῆς κτίσεως· καὶ περὶ τοῦ ὅτι ὅταν ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἔθεσεν ἐντὸς αὐτοῦ νόμον φυσικόν· καὶ περὶ τοῦ ὅτι πρέπει μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀπέχωμεν ἀπὸ τοὺς ὄρκους.

1. Καὶ χθὲς εἶπον, εὐλογητὸς ὁ Θεός, καὶ σήμερον πάλιν τὸ ἴδιον θὰ εἰπῶ. Διότι ἂν καὶ παρῆλθον τὰ δεινὰ, ὅμως ἡ ἐνθύμησις τῶν δεινῶν ἄς μὴ λησμονῆται, ὄχι διὰ νὰ λυπούμεθα, ἀλλὰ διὰ νὰ εὐχαριστῶμεν τὸν Θεόν. Διότι ἐὰν ἡ ἐνθύμησις τῶν κακῶν μένη, οὐδέποτε θὰ λάβωμεν πείραν αὐτῶν. Διατί λοιπὸν χρειάζεται ἡ πείρα, ἀφοῦ ἡ ἀνάμνησις τῶν κακῶν μᾶς σωφρονίζει; Ὅπως ὁ Θεὸς λοιπὸν δὲν μᾶς ἄφησε νὰ καταποντισθῶμεν ὅταν μᾶς εὐρῆκαν τὰ παρόντα λυπηρὰ πράγματα, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἄς μὴ ἀφήσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας νὰ παραλύσουν τώρα ποὺ ἐπέρασαν ἐκεῖνα. Μᾶς παρηγόρησε τότε ποὺ ἤμεθα λυπημένοι, ἄς τὸν εὐχαριστήσωμεν τώρα χαίροντες· μᾶς παρηγόρησε τότε ποὺ εἴμεθα στενοχωρημένοι καὶ δὲν μᾶς ἐπρόδωσεν, ἄς μὴ προδώσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τοὺς ἑαυτοὺς μας τώρα ποὺ ἔχομεν ἡμέρα εὐτυχίας μὲ τὸ νὰ ρέπωμεν εἰς ραθυμίαν, διότι λέγει «ἐνθυμήσου τὰς ἡμέρας τοῦ λιμοῦ, ὅταν εἶσαι χορτᾶτος»¹.

Ἄς ἐνθυμηθῶμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τὸν καιρὸν τῶν δοκιμασιῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀνέσεως· καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας μας τὸ ἴδιον νὰ κάμωμεν. Ὅταν ἁμαρτήσης καὶ σοῦ συγχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν ἁμαρτίαν σου, τὴν μὲν συγχώρησιν νὰ δεχθῆς καὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσης, τὴν ἁμαρτίαν ὅμως νὰ μὴ λησμονήσης, καὶ τοῦτο ὄχι διὰ νὰ τυραννῆς τὸν ἑαυτὸν σου μὲ τὴν ἐνθύμησιν αὐτῆς, ἀλλὰ διὰ νὰ παιδεύῃς τὸν ἐ-

πίπτειν πάλιν τοῖς αὐτοῖς. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησεν· εἰπὼν γάρ, ὅτι «Πισιὸν με ἠγήσατο θέμενος εἰς διακονίαν», ἐπήγαγε, «Τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον, καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν». Ἐκπομπευέσθω, φησὶν, ὁ βίος τοῦ οἰκέτου, ἵνα
 5 φανῆ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Δεσπότου. Εἰ γὰρ καὶ συγχώρησιν ἔλαβον ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ τὴν μνήμην οὐκ ἐκβάλλω τῶν ἁμαρτημάτων. Οὐ τοῦ Δεσπότου δὲ τὴν φιλανθρωπίαν ἐδείκνυ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ κακεῖνον λαμπρότερον ἐποίει. Ὅταν γὰρ μάθης τίς ἦν ἔμπροσθεν, τότε αὐτὸν θαυμάσεις
 10 πλέον· καὶ ὅταν ἴδῃς ἐκ τίνος τίς ἐγένετο, τότε αὐτὸν ἀποδέξῃ μειζρόνως· καὶ ἂν μεγάλα ἦς ἠμαρτηκῶς, χρησιὰς ἕξεις ἐντεῦθεν τὰς ἐλπίδας μεταβαλλόμενος· πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένοις, καὶ τοὺς ἐν ἀπογνώσει τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο παρακαλεῖ καὶ ἀνίστασθαι ποιεῖ.

15 Ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας· τὰ γὰρ συμβάντα ἅπαντα τὴν τε ἀρετὴν ὑμῶν δείκνυσι, δυνηθέντων διὰ τῆς μετανοίας ἰσοσύτην ὀργὴν ἀποκρούσασθαι, τὴν τε τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν κηρύττει, ἐξ ὀλίγης τῆς ἐπιστροφῆς ἰσοῦτον παρενέγκαντος νέφος, τοὺς τε ἐν ἀπογνώ-
 20 σει πάντας ἀνίστησι μαθόντας ἐκ τῶν ἡμετέρων, ὅτι τὸν ἄνω καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ βλέποντα ροπὴν, καὶ ἂν μυρία περισιῆ πανταχόθεν κύματα, καταποντισθῆναι οὐκ ἔστι. Τίς γὰρ εἶδε, τίς ἤκουσέ ποτε τὰ ἡμέτερα πάθη; Ἐκ θάθρων αὐτῶν καθ' ἑκάστην προσεδοκῶμεν ἡμέραν ἀνασπασθῆσεσθαι
 25 τὴν πόλιν μετὰ τῶν ἐνοικούντων· ἀλλ' ὅτι ἠλπίζε καταποντίζειν τὸ σκάφος ὁ διάβολος, τότε καθαρὰν γαλήνην ἐποίησεν ὁ Θεός.

Μὴ τοίνυν ἐπιλανθανώμεθα τοῦ μεγέθους τῶν δεινῶν, ἵνα μνημονεύωμεν τοῦ μεγέθους τῶν εὐεργεσιῶν τῶν παρὰ
 30 τοῦ Θεοῦ γενομένων· καὶ γὰρ ὁ μὴ εἰδὼς τοῦ νοσήματος

αυτόν σου νὰ μὴ ὑπερηφανεύεται καὶ νὰ μὴ πέφτη πάλιν εἰς τὰ ἴδια ἁμαρτήματα. Ἔτσι ἔκαμε καὶ ὁ Παῦλος· διότι ὅταν εἶπεν ὅτι «μὲ ἔκρινεν ἄξιον τῆς ἐμπιστοσύνης του καὶ μὲ ἔθεσεν εἰς τὴν διακονίαν τοῦ Εὐαγγελίου», προσέθεσεν «ἐμὲ πού ἤμουν προηγουμένως βλάσφημος καὶ διώκτης»². Ἄς διαπομπεύεται, λέγει, ὁ βίος τοῦ δούλου, διὰ νὰ φανῆ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Δεσπότη. Διότι ἂν καὶ ἔλαβον ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων, ὅμως αὐτὰ δὲν τὰ ἐξέχασα. Τοῦτο δὲν ἐφάνερωνε τὴν φιλανθρωπίαν μόνον τοῦ Δεσπότη, ἀλλὰ καθιστοῦσε καὶ τὸν ἑαυτόν του λαμπρότερον. Διότι ὅταν μάθης ποῖος ἦσουν προηγουμένως, τότε θὰ τὸν θαυμάσης περισσότερο· καὶ ὅταν μάθης ἀπὸ ποίαν κατάστασιν εἰς ποίαν εὐρέθης, τότε θὰ τὸν ἀγαπήσης καὶ θὰ τὸν τιμήσης περισσότερο· καὶ ἂν ἔκαμες μεγάλα ἁμαρτήματα, θὰ ἐλπίζης ὅτι ἠμπορεῖς νὰ διορθωθῆς, διότι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω τὸ παράδειγμά του παρηγορεῖ ἐκείνους πού εἶναι ἀπηλπισμένοι καὶ τοὺς κάνει νὰ ἀνορθώνωνται πνευματικῶς.

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς πόλεώς μας θὰ συμβῆ· διότι ὅλα ὅσα συνέβησαν φανερώνουν τὴν ἀρετὴν σας, πού ἠμπορέσατε διὰ τῆς μετανοίας τόσον μεγάλην ὀργὴν νὰ ἀποκρούσετε, καὶ διακηρύσσει τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος, μὲ μικρὰν μεταβολὴν πού ἐδείξατε, τόσον μεγάλο πλῆθος κακῶν ἀπεμάκρυνε καὶ ἀνώρθωσε τόσους ἀπηλπισμένους· διότι θὰ μάθουν ἀπὸ ἡμᾶς ὅτι ἐκεῖνος πού βλέπει πρὸς τὰ ἄνω καὶ πιστεύει ὅτι ὁ Θεὸς βοηθεῖ, καὶ ἂν εὐρεθῆ μέσα εἰς ἀναρίθμητα κύματα δοκιμασιῶν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταποντισθῆ. Διότι ποῖος εἶδε, ποῖος ἤκουσε ποτὲ τὰ ἰδικά μας παθήματα; Ἄνεμέναμεν καθημερινῶς τὴν ἐκ θεμελίων ἀνατροπὴν τῆς πόλεως μὲ τοὺς κατοίκους της· ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἤλιπεν ὁ διάβολος νὰ καταποντίσῃ τὸ σκάφος, τότε ἔκαμε τελείαν γαλήνην ὁ Θεός.

Ἄς μὴ λησμονῶμεν λοιπὸν τὸ μέγεθος τῶν κακῶν, διὰ νὰ ἐνθυμούμεθα τὸ μέγεθος τῶν εὐεργεσιῶν πού ἔγιναν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὸν Θεόν· διότι ἐκεῖνος πού δὲν γνωρίζει τὴν φύ-

τὴν φύσιν οὐκ εἴσεται τοῦ ἰατροῦ τὴν τέχνην. Ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς παῖδας λέγωμεν τοὺς ἡμετέρους, καὶ εἰς μυρίας παραπέμπωμεν γενεάς, ἵνα μάθωσιν ἅπαντες, πῶς ἐσπούδασεν ὁ διάβολος καὶ τὸ ἔδαφος ἀφανίσει τῆς πόλεως, καὶ 5 πῶς ἴσχυσεν ὁ Θεὸς πεπιωκυῖαν αὐτὴν καὶ κειμένην ἐπ' ὄψεσι σιῆσαι πάλιν, καὶ μηδὲ τὴν τυχοῦσαν συγχωρῆσαι γενέσθαι βλάβην, ἀλλὰ καὶ τὸν φόβον ἀνεῖλε, καὶ τὸν κίνδυνον ἀπεκρούσατο μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους. Καὶ γὰρ τῆ παρελθούσῃ ἑβδομάδι τὰς οὐσίας δημεύεσθαι προσεδοκῶ- 10 μεν ἅπαντες, καὶ σιραιώτιας ἡμῖν ἐπαφίεσθαι, καὶ μυρία ἕτερα ὠνειροπολοῦμεν δεινά· ἀλλ' ἰδοὺ πάντα ἐκεῖνα παρηλθὲν, ὥσπερ νέφος, καὶ ὥσπερ σκιά παραιρέχουσα, καὶ τῆ προσδοκία τῶν δεινῶν ἐκολάσθημεν μόνον· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκολάσθημεν, ἀλλ' ἐπαιδεύθημεν, καὶ βελτίους γεγόναμεν, 15 τοῦ Θεοῦ τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως μαλάξαντος.

Λέγωμεν τοίνυν διαπαντός καὶ καθ' ἡμέραν, εὐλογητὸς ὁ Θεός, καὶ μετὰ πλείονος σπουδῆς τῆ συνάξει προσέχωμεν, καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τρέχωμεν, ὅθεν ἐκαρπωσάμεθα τὴν ὠφέλειαν. Ἴστε γὰρ ἐν ἀρχῇ ποῦ κατεφύγετε, ποῦ συνε- 20 δράμετε, πόθεν ἡμῖν ἡ σωτηρία γέγονεν. Ἐχώμεθα τοίνυν τῆς ἱερᾶς ἀγκύρας, καὶ καθάπερ ἐν τῷ καιρῷ τῶν κινδύνων ἡμᾶς οὐ προέδωκεν, οὕτω μηδὲ ἡμεῖς αὐτὴν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀνέσεως καταλίπωμεν, ἀλλὰ μείνωμεν μετὰ ἀκριθείας, καὶ τὰς συνάξεις, καὶ τὰς εὐχάς, καὶ τὴν τῶν 25 θείων λογίων ἀκρόασιν ποιῶμεθα καθ' ἡμέραν, καὶ τὴν σχολὴν ἣν ἀνηλίσκομεν περιεργαζόμενοι, πολυπραγμονοῦντες, τοὺς ἀπὸ τοῦ σιραιοπέδου περιερέχοντες, σπουδάζοντες ὑπὲρ τῶν ἐπικειμένων κακῶν, ταύτην ἀναλώσωμεν ἅπασαν εἰς τὴν τῶν θείων νόμων ἀκρόασιν, ἀλλὰ μὴ εἰς ἀκαιρούς καὶ 80 ἀνονήτους διατριβάς, ἵνα μὴ πάλιν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἀσχολίας ἐκείνης ἐαντιοὺς κατασιτήσωμεν.

σιν τῆς ἀσθενείας, δὲν θὰ ἤμπορέση νὰ μάθῃ τὴν ἰκανότητα τοῦ ἱατροῦ. Αὐτὰ νὰ λέγωμεν καὶ εἰς τὰ παιδιά μας, καὶ ἄς τὰ μεταβιβάζωμεν εἰς ἀναριθμήτους γενεάς, διὰ νὰ μάθουν ὅλοι, πῶς ἐπροσπάθησεν ὁ διάβολος καὶ τὸ ἔδαφος ἀκόμη τῆς πόλεως νὰ ἐξαφανίσῃ καὶ πῶς ἠμπόρεσεν ὁ Θεός, ἐνῶ αὐτὴ εἶχε πέσει νὰ τὴν ἀνορθώσῃ καὶ πάλιν ἐμπρός σας, καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ τῆς γίνῃ οὔτε ἡ παραμικρὰ βλάβη, ἀλλὰ καὶ τὸν φόβον ἀφήρεσε καὶ τὸν κίνδυνον ἀπέκρουσε πολὺ γρήγορα. Διότι κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα ἀνεμέναμεν ὅλοι τὴν δήμευσιν τῶν περιουσιῶν μας, τὴν ἐπίθεσιν τῶν στρατιωτῶν καὶ πολλὰ ἄλλα κακὰ ἐφантаζόμεθα· ἀλλὰ ἰδοὺ ὅλα ἐκεῖνα ἐπέρασαν, ὡσὰν σύννεφον καὶ ὅπως περνᾷ ἡ σκιά, καὶ ἐτιμωρήθημεν μόνον μὲ τὴν ἀγωνίαν ποὺ φέρει ἡ ἀναμονὴ τῶν κακῶν, μᾶλλον δὲ δὲν ἐτιμωρήθημεν, ἀλλὰ ἐδιδάχθημεν, καὶ ἐγίναμεν καλύτεροι, διότι ὁ Θεὸς ἐμαλάκωσε τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως.

Ἄς λέγωμεν λοιπὸν συνεχῶς καὶ καθημερινῶς, εὐλογητὸς ὁ Θεός, καὶ μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν ἄς προσέχωμεν εἰς τὴν συγκέντρωσιν καὶ ἄς τρέχωμεν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπηλαύσαμεν τὴν ὠφέλειαν. Διότι γνωρίζετε εἰς τὴν ἀρχὴν, ποῦ κατεφύγατε, ποῦ ἐτρέξατε, ἀπὸ ποῦ ἦλθεν ἡ σωτηρία εἰς ἡμᾶς. Ἄς κρατούμεθα λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἄγκυραν, καὶ ὅπως δὲν μᾶς ἐπρόδωσεν εἰς τὸν καιρὸν τῶν κινδύνων, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἄς μὴ τὴν ἐγκαταλείπωμεν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀνέσεως, ἀλλὰ νὰ μείνωμεν μὲ ἀφοσίωσιν, καὶ ἄς κάμωμεν καθημερινῶς καὶ τὰς συνάξεις καὶ τὰς προσευχὰς καὶ τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων λόγων, καὶ τὸν καιρὸν ποὺ ἐχάσαμεν ἐξετάζοντες μὲ περιέργειαν αὐτοὺς ποὺ ἤρχοντο ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, ἐξετάζοντες τὰ ἐπικείμενα κακὰ, ἄς τὸν διαθέσωμεν τώρα ὅλον εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων νόμων καὶ ὄχι εἰς ἀτόπους καὶ ἀνωφελεῖς ἀσχολίας, διὰ νὰ μὴ φθάσωμεν πάλιν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὰς ἀσχολίας ἐκεῖνας (τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας).

2. Ἐν μὲν οὖν ταῖς παρελθούσαις τρισὶν ἡμέραις ἕνα θεογνωσίας ἐξητιάσαμεν τρόπον, καὶ πρὸς τὸ τέλος αὐτὸν ἠγάγομεν, ἐρμηνεύοντες πῶς «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν Θεοῦ», καὶ τί ποτέ ἐστι τὸ παρὰ τοῦ Παύλου λεγόμενον, ὅτι «Τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται», καὶ ἐδείκνυμεν πῶς ἀπὸ κτίσεως κόσμου, καὶ πῶς δι' οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ θαλάττης ὁ δημιουργὸς δοξάζεται. Τήμερον δὲ ὀλίγα πάλιν εἰς αὐτὴν ταύτην φιλοσοφήσαντες τὴν ὑπόθεσιν ἐφ' ἕτερον βαδιούμεθα
 10 λόγον· οὐ γὰρ μόνον ἐποίησεν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ γενομένην ἐργάζεσθαι παρεσκεύασεν, οὔτε πᾶσαν ἀκίνητον ἀφείς, οὔτε πᾶσαν κινεῖσθαι κελεύσας· ἀλλ' οὐρανὸς μὲν ἀκίνητος ἐσημασθη καθάπερ ὁ προφήτης φησὶν, «Ὁ σιήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, καὶ διατεινάς αὐτὸν ὡσεὶ σκηνὴν ἐπὶ τῆς
 15 γῆς»· ὁ δὲ ἥλιος μετὰ τῶν ἄστρον τῶν λοιπῶν καθ' ἑκάστην τρέχει τὴν ἡμέραν.

Καὶ γῆ πάλιν πέπηγε, τὰ δὲ ὕδατα βαδίζει διαπαντός· οὐχ ὕδατα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ νεφέλαι, καὶ ὄμβροι συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι κατὰ τὸν οἰκεῖον ἀποδιδόμενοι καιρὸν καὶ
 20 μία μὲν ἢ τῶν ὄμβρων φύσις, διάφορα δὲ τὰ ἐξ αὐτῶν γεγόμενα. Καὶ γὰρ ἐν ἀμπέλῳ γίνεται οἶνος ὁ ὑετός, καὶ ἔλαιον ἐν ἐλαίᾳ, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ φυτοῖς πρὸς τοὺς αὐτῶν μεθίσταται χυμούς. Καὶ μία δὲ τῆς γῆς ἢ γαστήρ καὶ διαφόρους φέρει καρπούς· καὶ μία μὲν ἢ τῆς ἡλιακῆς
 25 ἀκτῖνος θέρμη, καὶ διαφόρως ἅπαντα πεπαίνει, τὰ μὲν βραδύτερον, τὰ δὲ ταχύτερον πρὸς ἀκμὴν ἄγουσα. Τίς οὐκ ἂν ταῦτα ἐκπλαγείη καὶ θαυμάσειε;

Μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμασιόν, ὅτι ποικίλην αὐτήν καὶ διάφορον κατεσκεύασεν, ἀλλ' ὅτι καὶ κοινὴν αὐτήν προσέδθηκεν ἅπασιν, καὶ πλουσίοις καὶ πένησι, καὶ
 30 ἁμαρτωλοῖς καὶ δικαίοις. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν,

3. Ψαλμ. 18, 2.

4. Ρωμ. 1, 20.

5. Ἦσ. 40, 22.

2. Εἰς τὰς ὁμιλίας λοιπὸν τῶν τριῶν προηγουμένων ἡμερῶν ἐξητάσαμεν ἓνα τρόπον θεογνωσίας καὶ τὸν ἐφέραμεν εἰς τὸ τέλος, ἐρμηνεύοντες πῶς «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ»³ καὶ τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Παῦλος ὅτι «τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου βλέπονται καὶ κατανοοῦνται διὰ τῶν δημιουργημάτων»⁴ καὶ ἀπεδείξαμεν πῶς διὰ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου καὶ πῶς διὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης δοξάζεται ὁ δημιουργός. Σήμερον δὲ ἀφοῦ φιλοσοφήσωμεν δι' ὀλίγων διὰ τὸ ἴδιον ζήτημα, θὰ μεταβῶμεν εἰς ἄλλο θέμα· διότι ὄχι μόνον ἐδημιούργησεν αὐτὴν ὁ Θεός, ἀλλὰ ἀφοῦ τὴν ἔκαμε, τὴν ἔκαμε νὰ ἐργάζεται, χωρὶς οὔτε ὅλην νὰ τὴν ἀφήσῃ ἀκίνητον, οὔτε νὰ κάμῃ ὅλην αὐτὴν νὰ κινῆται· ἀλλ' ὁ μὲν οὐρανὸς εἶναι ἀκίνητος, ὅπως λέγει ὁ προφήτης, «αὐτὸς ποὺ ἔστησε τὸν οὐρανὸν ὡσὰν καμάραν καὶ ἤπλωσεν αὐτὸν ὡσὰν σκηνὴν ἐπὶ τῆς γῆς»⁵. ὁ δὲ ἥλιος μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ἄστρα τρέχει καθ' ἑκάστην ἡμέραν.

Καὶ ἡ γῆ πάλιν εἶναι στερεὰ καὶ ἀκίνητος⁶, τὰ δὲ νερὰ κινοῦνται συνεχῶς· καὶ ὄχι μόνον τὰ νερά, ἀλλὰ καὶ τὰ σύννεφα καὶ συνεχεῖς καὶ ἀλλεπάλληλοι βροχαὶ ποὺ γίνονται εἰς τὸν καιρὸν τους· καὶ ἐνῶ εἶναι μία ἡ φύσις τῆς βροχῆς, ὅμως εἶναι διάφορα τὰ ἀποτελέσματά της. Διότι εἰς τὴν ἄμπελον ἡ βροχὴ γίνεται κρασί, εἰς τὴν ἐλαίαν λάδι, καὶ εἰς τὰ ἄλλα δὲ φυτὰ ἐξομοιώνεται μὲ τοὺς χυμούς των. Καὶ εἶναι μία ἡ κοιλία τῆς γῆς καὶ ὅμως παράγει διαφόρους καρπούς· καὶ εἶναι μία καὶ ἡ θερμότης τῆς ἀκτίνος τοῦ ἡλίου, ὅμως κατὰ διαφορετικοὺς τρόπους τὰ τρέφει ὅλα καὶ συντελεῖ ἄλλα μὲν βραδύτερον, ἄλλα γρηγορότερα νὰ ἀναπτυχθοῦν. Ποῖος δὲν θὰ θαυμάσῃ καὶ δὲν θὰ ἐκπλαγῆ δι' αὐτά;

Μᾶλλον δὲ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον τὸ θαυμαστὸν ὅτι δηλαδὴ τὴν ἔκαμε ποικίλην καὶ διαφορετικὴν, ἀλλὰ καὶ διότι τὴν ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν ὄλων τῶν πλουσίων καὶ πτωχῶν καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ δικαίων. Τοῦτο ἔλεγε καὶ ὁ

6. Αὐτὰ βεβαίως εἶναι ἀπόψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ποὺ σήμερον δὲν ἰσχύουν.

διτι «Τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς
 καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους»· καὶ μυρίων αὐτὴν
 ζώων ἐμπλήσας, καὶ φυσικὰ τοῖς ζώοις ἐνθεῖς ἦθη, τὰ μὲν
 μιμεῖσθαι, τὰ δὲ φεύγειν ἐκέλευσεν. Οἷον τι λέγω· φιλόπο-
 5 νόν ἐστὶν ὁ μύρμηξ καὶ ἐπίπονον ποιεῖται τὴν ἐργασίαν·
 ἂν τοίνυν προσέχῃς, μεγίστην παρὰ τοῦ ζώου δέξῃ παραί-
 νειν, ὥστε μὴ καταμαλακίζεσθαι, μηδὲ φεύγειν ἰδρωτίας
 καὶ πόρους. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφή τὸν ὀκνηρὸν πρὸς
 ἐκεῖνον ἔπεμψε λέγουσα, «Ἴδι πρὸς τὸν μύρμηγκα, ὦ ὀκνη-
 10 ρέ, καὶ ζήλωσον τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ καὶ γίνου ἐκεῖνου σοφώ-
 τερός». Οὐ βούλει, φησί, παρὰ τῶν Γραφῶν μαθεῖν ἔτι
 καλὸν τὸ ἐργάζεσθαι, καὶ διτι ὁ μὴ ἐργαζόμενος οὐδὲ ἐσθίειν
 ὀφείλει; Οὐ βούλει παρὰ τῶν διδασκάλων ἀκοῦσαι τοῦτο,
 παιδεύθητι παρὰ τῶν ἀλόγων; Οὕτω καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις
 15 ποιοῦμεν, πολλάκις τοὺς μείζονας καὶ ἐντιμοτέρους εἶναι
 δοκοῦντας, ἐπειδὴν ἀμάρτωσι, παιδίους νήφουσι προσέχειν
 παρακελευόμεθα, λέγοντες· βλέπε τὸν μικρότερόν σου πῶς
 ἐστὶ σπουδαῖος καὶ διεγηγερμένος.

Καὶ σὺ τοίνυν παρὰ τοῦ ζώου τούτου μεγίστην λαβὴν
 20 φιλοπονίας παραίνεσιν, καὶ θαύμασόν σου τὸν Δεσπότην,
 μὴ ἐπειδὴ ἥλιον ἐποίησε μόνον καὶ οὐρανόν, ἀλλ' ἐπειδὴ
 καὶ μύρμηκα ἐποίησεν· εἰ γὰρ καὶ βραχὺ τὸ ζῶον, ἀλλὰ
 τοῦ μεγέθους τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ πολλὴν ἔχει τὴν ἀπό-
 δεξιαν. Ἐνόησον γοῦν πῶς ἐστὶ συνειτόν, καὶ θαύμασον,
 25 πῶς ἴσχυσεν ὁ Θεὸς ἐν οὕτω βραχεῖ σώματι τοσαύτην ἐγκα-
 ταθεῖναι ἐργασίας ἐπιθυμίαν ἀδιάπτωτον. Καὶ ἀπὸ τούτου
 μὲν τὸ φιλόπονον, ἀπὸ δὲ τῆς μελίτης καὶ τὸ φιλόκαλον
 καὶ τὸ φιλόπονον μάνθανε, καὶ τὸ φιλάλληλον. Καὶ γὰρ ἐ-
 κείνη οὐχ ἑαυτῇ μᾶλλον ἢ ἡμῖν πονεῖ καὶ ταλαιπωρεῖται
 30 καθ' ἑκάστην ἡμέραν· ὁ μάλιστα ἴδιον Χριστιανῶ, τὸ μὴ
 τὰ ἑαυτοῦ ζητεῖν, ἀλλὰ τὰ τῶν ἐτέρων.

7. Ματθ. 5, 45.

8. Παρ. 6, 6.

9. Πρβλ. Β' Θεσ, 10,

Χριστὸς ὅτι «ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ποὺ εἶναι ἰδικὸς τοῦ ἀδικρίτως διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει εἰς δικαίους καὶ ἀδίκους»⁷. ἀφοῦ λοιπὸν ἐγέμισε τὴν γῆν μὲ ζῶα ἀναρίθμητα, εἰς τὴν φύσιν τῶν ὁποίων ἔβαλε ἔνστικτα, καὶ ἄλλα μὲν νὰ μιμούμεθα, ἄλλα δὲ νὰ ἀποφεύγωμεν. Αὐτὸ ποὺ λέγω σημαίνει τὸ ἐξῆς· εἶναι ἐργατικὸν τὸ μυρμήγκι καὶ κάμει κοπιαστικὴν ἐργασίαν· ἂν λοιπὸν προσέχῃς εἰς αὐτὸ θὰ πάρῃς μεγάλο μάθημα νὰ μὴ γίνῃς μαλθακὸς καὶ ἀποφεύγῃς τοὺς ἰδρῶτας καὶ τοὺς κόπους. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφή τὸν ὀκνηρὸν τὸν παρέπεμψεν εἰς τὸ μυρμήγκι λέγουσα· «πλήγαινε πρὸς τὸ μυρμήγκι, ὦ ὀκνηρέ, καὶ ζήλευσε τοὺς δρόμους αὐτοῦ καὶ γίνε σοφώτερος ἀπὸ αὐτό»⁸. Δὲν θέλεις, λέγει, ἀπὸ τὰς Γραφὰς νὰ μάθῃς ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι καλὸν πρᾶγμα καὶ ὅτι ὅποιος δὲν ἐργάζεται δὲν πρέπει νὰ τρώγῃ;⁹ Δὲν θέλεις νὰ ἀκούσῃς τοῦτο ἀπὸ τοὺς διδασκάλους; μάθε τοῦτο ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Τὸ ἴδιον κάμωμεν καὶ εἰς τὰς οἰκίας, πολλάκις τοὺς μεγαλυτέρους καὶ αὐτοὺς ποὺ φαίνονται περισσότερον ἄξιοι, ὅταν ἁμαρτήσουν τοὺς προτρέπομεν νὰ παίρνουν παράδειγμα ἀπὸ τὰ φρόνιμα παιδιά λέγοντες πρὸς αὐτούς· βλέπε τὸν μικρότερόν σου πόσον σπουδαῖος καὶ προσεκτικὸς εἶναι.

Καὶ σὺ λοιπὸν ἀπὸ τὸ ζῶον τοῦτο λάβε μεγίστην παραίνεσιν ἐργατικότητος καὶ θαύμασε τὸν Δεσπότην, ὅχι μόνον ἐπειδὴ ἐδημιούργησε τὸν ἥλιον καὶ τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδημιούργησε καὶ τὸν μύρμηγκα· διότι ἂν καὶ εἶναι μικρὸν τὸ ζῶον, ὅμως ἔχει μεγάλην ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. Μάθε λοιπὸν πόσον συνετὸν εἶναι, καὶ θαύμασε πῶς ἠμπόρεσεν ὁ Θεὸς εἰς τόσον μικρὸν σῶμα νὰ βάλῃ τόσον μεγάλην ἐπιθυμίαν πρὸς διαρκῆ ἐργασίαν. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ (τὸ μυρμήγκι) τὴν ἐργατικότητα, ἀπὸ δὲ τὴν μέλισσαν νὰ διδαχθῆς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ὠραῖον καὶ πρὸς τὴν ἐργασίαν. Καθ' ὅσον ἐκείνη δὲν κοπιάζει καὶ ταλαιπωρεῖται καθημερινῶς διὰ τὸν ἑαυτὸν τῆς τόσον, ὅσον δι' ἡμᾶς· πρᾶγμα ποὺ ἀρμόζει εἰς τὸν χριστιανόν, τὸ νὰ μὴ φροντίζῃ δηλαδὴ διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἄλλους.

Ὡσπερ οὖν ἐκείνη πάντας περιίπταται τοὺς λειμῶνας, ἵνα ἐτιοίμην ἐτέρω παρασκευάσῃ τράπεζαν· οὕτω καὶ σὺ ποίησον, ἄνθρωπε, κἄν χρήματα συλλέγῃς, εἰς ἐτέρους δαπάνησον, κἄν λόγους διδασκαλίας ἔχῃς, μὴ κατορύξῃς, ἀλλὰ
 5 πρόσθε εἰς μέσον τοῖς δεομένοις, κἄν ἕτερον ἔχῃς πλεονέκτημα, γενοῦ χρήσιμος τοῖς δεομένοις τῶν σῶν ἀπολαύειν πόνων. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι διὰ τοῦτο μάλιστα τῶν ἄλλων ἐστὶν ἐντιμοτέρα ζῶων ἢ μέλιτα, οὐκ ἐπειδὴ πονεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐτέροις πονεῖ; Ἐπεὶ καὶ ὁ ἀράχνης πονεῖ καὶ ταλαιπωρεῖται καὶ λεπτὰ διατείνει κατὰ τοὺς τοίχους ὑφάσματα πᾶσαν
 10 γυναικὸς σοφίαν ὑπερβάλλοντα, ἀλλ' ἔστιν ἄτιμον τὸ ζῶον, ἐπειδὴ τὸ ἔργον ἡμῖν οὐδαμοῦ χρήσιμον. Τοιοῦτοὶ εἶσιν οἱ ἑαυτοῖς κάμνοντες καὶ ταλαιπωρούμενοι.

Μίμησαι τῆς περισσεῆς τὸ ἀκέραιον, μίμησαι τοῦ ὄνου
 15 τὸ φιλοδέσποτον καὶ τοῦ βοός, μίμησαι τῶν ὀρνίθων τὸ ἀμέριμον· ἔστι γάρ, ἔστι μεγάλα ἀπὸ τῶν ἀλόγων καρπώσασθαι εἰς ἡθῶν διόρθωσιν. Ἀπὸ τούτων καὶ ὁ Χριστὸς ἡμῖν διαλέγεται τῶν ζῶων· «Γίνεσθε γὰρ φρόνιμοι», φησὶν, «ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περισσεραί». Καὶ πάλιν·
 20 «Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεῖρει, οὐδὲ θερίζει, καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά». Καὶ ὁ προφήτης δὲ ἐνιρέπων τοὺς ἀγνώμονας Ἰουδαίους, οὕτω πῶς φησὶν· «Ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτιν τῆς κυρίου αὐτοῦ, Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω».
 25 Καὶ πάλιν, «Τρυγῶν καὶ χελιδῶν ἀγροῦ, στρουθία, ἔγνωσαν καιροὺς εἰσόδων αὐτῶν, ὁ δὲ λαὸς μου οὐκ ἔγνω τὰ κρίματα Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ».

10. Ματθ. 10, 16.

11. Ματθ. 6, 26.

12. Ἦσ. 1, 3.

13. Ἰερ. 8, 7.

Ὅπως λοιπὸν ἐκείνη πετᾶ εἰς ὅλα τὰ λειβάδια, διὰ νὰ κάμη ἕτοιμον τὸ τραπέζι εἰς ἄλλους, ἔτσι καὶ σὺ νὰ κάμης, ἄνθρωπε, καὶ εἴτε μαζεύεις χρήματα διὰ τοὺς ἄλλους νὰ τὰ ξοδεύης, εἴτε ἔχεις τὸ χάρισμα τοῦ λόγου μὴ τὸ χύσης εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ νὰ παρουσιάσης εἰς τὸ μέσον δι' ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκην, εἴτε ἔχεις κάποιο ἄλλο προσὸν γίνε χρήσιμος μὲ αὐτὸ εἰς ἐκείνους, πού ἔχουν ἀνάγκην τῶν κόπων σου. Δὲν βλέπεις ὅτι διὰ τοῦτο κυρίως ἡ μέλισσα τιμᾶται καὶ ἀγαπᾶται περισσότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα, ὅχι ἐπειδὴ κοπιάζει, ἀλλὰ ἐπειδὴ κοπιάζει δι' ἄλλους; Καὶ ἡ ἀράχνη κοπιάζει καὶ ταλαιπωρεῖται, καὶ ἀπλώνει εἰς τοὺς τοίχους λεπτὰ ὑφάσματα, πού εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ κάθε ὑφαντικὴν ἱκανότητα κάθε γυναικός, ὅμως δὲν ἐκτιμᾶται τὸ ζῶον τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ ἐργασία της εἰς τίποτε δὲν μᾶς χρησιμεύει. Τέτοιοι εἶναι ὅσοι κοπιάζουν καὶ ταλαιπωροῦνται διὰ τὸν ἑαυτὸν τους.

Νὰ μιμηθῆς τὸ περιστέρι ὡς πρὸς τὴν ἀθωότητα, τὸν ὄνον καὶ τὸ βόδι ὡς πρὸς τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν κύριόν των, νὰ μιμηθῆς τῶν ὀρνίθων τὴν ἔλλειψιν φροντίδων· διότι ὑπάρχουν καὶ εἶναι δυνατὸν ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα νὰ ἀποκομίσωμεν μεγάλας ὠφελείας πρὸς διόρθωσιν τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς μας. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ ζῶα λαμβάνει καὶ ὁ Χριστὸς ἀφορμὴν καὶ μᾶς ὁμιλεῖ καὶ λέγει· «Φροντίσατε νὰ γίνετε φρόνιμοι ὅπως τὰ φίδια καὶ ἀπλοῖ ὡσὰν τὰ περιστέρια»¹⁰. Καὶ πάλιν· «Κοιτάξατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἴδετε ὅτι δὲν σπεύρουν οὔτε θερίζουν καὶ ὅμως ὁ Πατὴρ σας ὁ οὐράνιος τὰ τρέφει»¹¹. Καὶ ὁ προφήτης δὲ διὰ νὰ κάμη τοὺς ἀχαρίστους Ἰουδαίους νὰ ἐντραποῦν λέγει τὰ ἐξῆς· «Γνωρίζει ὁ βοῦς τὸν ἰδιοκτήτην του καὶ ὁ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου του, ὁ Ἰσραὴλ ὅμως δὲν γνωρίζει ἐμένα»¹². Καὶ πάλιν· «Τὰ τρυγόνια καὶ τὰ χελιδόνια τοῦ ἀγροῦ καὶ τὰ πουλιὰ γνωρίζουν τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ μᾶς ἔλθουν, ὁ λαός μου ὅμως δὲν γνωρίζει τὰς κρίσεις Κυρίου τοῦ Θεοῦ του»¹³.

Ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ζώων μάνθανε κατορθοῦν ἀρειήν, ἀπὸ δὲ τῶν ἐναντίων παιδεύου φεύγειν κακίαν. Ὡσπερ γὰρ φιλόκαλον ἢ μέλιτα, οὕτως ὀλέθριον ἢ ἀσπίς· ἀποσιράφηθι τοίνυν τὴν κακίαν, ἵνα μὴ ἀκούσης·
 5 «Ἴδὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν». Ἀναίσχυτον πάλιν ὁ κύων· μίσησον καὶ ταύτην τὴν πονηρίαν. Δολερὸν καὶ παροῦργον ἢ ἀλώπηξ· μὴ ζηλώσης τὸ νόσημα· ἀλλὰ καθάπερ ἢ μέλιτα τοῖς λειμῶσιν ἐφιπιαμένη οὐ πάντα ἐκλέγει, ἀλλὰ τὰ χρήσιμα λαβοῦσα, τὰ λοιπὰ ἀφήσιν, οὕτω καὶ σὺ ποιή-
 10 σον, τῶν ἀλόγων ἐπελθὼν τὸ γένος, εἴ τι χρήσιμον παρ' ἐκείνων, λάμβανε· καὶ ἅπερ ἔχουσιν ἐν τῇ φύσει πλεονεκτήματα, ταῦτα σὺ διὰ τῆς προαιρέσεως κατορθώσων· καὶ γὰρ καὶ ταύτη παρὰ τοῦ Θεοῦ τειμήσῃ, ὅτι τὰ φυσικὰ αὐτῶν πλεονεκτήματα ἐκ προαιρέσεώς σοι παρέσχε κατορθοῦν, ἵνα
 15 καὶ βραβεῖα λάβῃς.

Ἐκεῖνοις γὰρ οὐκ ἐκ προαιρέσεως καὶ λόγου τὰ κατορθώματα, ἀλλ' ἀπὸ φύσεως μόνης. Οἶόν τι λέγω· ἢ μέλιτα μελιουργεῖ οὐ λόγῳ μαθοῦσα τοῦτο καὶ λογισμῶ, ἀλλ' ἀπὸ τῆς φύσεως παιδευθεῖσα. Ἐπεὶ εἴ μὴ φυσικὸν ἦν τὸ ἔργον,
 20 μὴδὲ τῷ γένει συγκεκλήρωτο, ἔδει πάντως τινὰς ἐξ αὐτῶν ἀπείρους εἶναι τῆς τέχνης· νῦν δὲ ἐξ οὗ γέγονεν ὁ κόσμος μέχρι τῆς παρούσης ἡμέρας, οὐδεὶς εἶδε μελίτις ἡσυχάζουσας καὶ μὴ μελιουργούσας. Τοιαῦτα γὰρ τὰ φυσικὰ κοινὰ τοῦ παντός γένους ἐστὶ τὰ δὲ ἐκ προαιρέσεως οὐκ ἔστι
 25 κοινά· πόνου γὰρ δεῖται πρὸς τὸ κατορθωθῆναι.

3. Πάντα τοίνυν τὰ κάλλιστα λαβῶν περιβαλοῦ· καὶ γὰρ βασιλεὺς εἴ τῶν ἀλόγων· οἱ δὲ βασιλεῖς εἴ τι κάλλιστόν ἐστιν ἐν τοῖς ὑπηκόοις, εἴτε χρυσός, εἴτε ἄργυρος, εἴτε λί-

14. Γένος ἰοβόλων ὄφρων ἀπαντῶν εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

15. Ψαλμ. 139, 4.

Ἐκ τῶν αὐτῶν τὰ ζῶα καὶ τὰ παρόμοια τούτων μάθε νὰ ἐπιδιώκῃς τὴν ἀρετὴν, ἀπὸ δὲ τὰ ἀντίθετα μάθε νὰ ἀποφεύγῃς τὴν κακίαν. Διότι ὅπως ἡ μέλισσα εἶναι φιλόκαλος, ἔτσι καὶ ἡ ἀσπίς¹⁴ εἶναι καταστρεπτικὴ· νὰ ἀποστρέφῃς λοιπὸν τὴν κακίαν, διὰ νὰ μὴ ἀκούσῃς ὅτι «δηλητήριοι ἀσπίδων εἶναι κάτω ἀπὸ τὰ χεῖλη των»¹⁵. Ἐναίσχυντον ζῶον πάλιν εἶναι καὶ ὁ σκύλος· μίσησε καὶ αὐτὴν τὴν πονηρίαν. Δολία καὶ πανοὔργος εἶναι ἡ ἀλεπού· μὴ ζηλέψῃς τὴν ἀρρώστειαν αὐτῆς, ἀλλὰ ὅπως ἡ μέλισσα ποὺ πετᾷ εἰς τὰ λειβάδια, δὲν παίρνει ὅλα ὅσα εὐρίσκει, ἀλλὰ ἀφοῦ συλλέξῃ τὰ χρήσιμα, ἀφήνει τὰ ἄλλα, ἔτσι κάμε καὶ σύ, ἀφοῦ μνημονεύσῃς τὰ γένη τῶν ἀλόγων, ἐὰν ὑπάρχῃ κάτι χρήσιμον εἰς ἐκεῖνα νὰ τὸ συγκρατήσῃς, καὶ ὅσα προσόντα φυσικὰ ἔχουν, αὐτὰ σὺ νὰ τὰ ἐπιτύχῃς διὰ τῆς θελήσεώς σου· διότι διὰ τοῦτο σὲ ἐτίμησεν ὁ Θεὸς δι' αὐτῆς, διὰ νὰ ἡμπορῆς ὅτι καλὸν κάμουν τὰ ζῶα ἐξ ἐνστίκτου, σὺ νὰ τὸ κάμῃς ἐκ προαιρέσεως, διὰ νὰ λάβῃς καὶ ἀμοιβήν.

Διότι εἰς ἐκεῖνα τὰ κατορθώματα δὲν γίνονται κατόπιν λογικῆς σκέψεως καὶ ἐλευθέρας θελήσεως ἀλλὰ κατόπιν φυσικῆς ἀνάγκης. Αὐτὸ ποὺ λέγω σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἡ μέλισσα κάμει τὸ μέλι, ὅχι ἐπειδὴ ἐδιδάχθη τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ διὰ τοῦ λόγου ἢ διὰ τοῦ νοῦ της, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔμαθε τοῦτον ἐκ φύσεως. Διότι ἐὰν δὲν ἦτο ἔργον φυσικόν, ἀλλὰ ἐπίκτητον καὶ δὲν ἐδίδετο εἰς τὰς μελίσσας ὡς ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τοῦτο, ἔπρεπε μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς νὰ μὴ γνωρίζουν τὴν τέχνην· τώρα ὅμως ἀπὸ τότε ποὺ ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος μέχρι σήμερον κανεὶς δὲν εἶδε μελίσσας νὰ ἡσυχάζουν καὶ νὰ μὴ κάμνουν μέλι. Διότι τέτοια εἶναι τὰ φυσικὰ κοινά, εἶναι δηλαδὴ κοινὰ προσόντα ὄλων, ἐνῶ τὰ ἐκ προαιρέσεως ἔργα δὲν εἶναι κοινά, διότι ἔχουν ἀνάγκην κόπου διὰ νὰ κατορθωθοῦν.

3. Ἀφοῦ λοιπὸν λάβῃς ὅλα τὰ κάλλιστα ἰδιώματα τῶν ζώων, φόρεσέ τα· διότι εἶσαι βασιλεὺς τῶν ἀλόγων ζώων· οἱ δὲ βασιλεῖς ὅτι κάλλιστον ὑπάρχει εἰς τοὺς ὑπηκόους, εἴτε

θοι τίμιοι, εἴτε ἱμάτια πολυτιελῆ, ταῦτα μεθ' ὑπερβολῆς αὐ-
 τοὶ κέκτινται· καὶ θαύμαζέ σου τὸν Δεσπότην ἀπὸ τῆς κτί-
 σεως. Εἰ δὲ τί σε ὑπερβαίνει τῶν ὀρωμένων, καὶ τὸν λό-
 γον οὐ δύνασαι εὐρεῖν, καὶ διὰ τοῦτο δόξασον τὸν ποιή-
 5 σαντα, ὅτι ὑπερβαίνει τὴν κατάληψιν ἢ σοφία τῶν γενο-
 μένων. Μὴ λέγε, διὰ τί τοῦτο; Ἐκαστον γὰρ χρήσιμόν ἐστιν,
 εἰ καὶ τὸν λόγον ἀγνοοῦμεν ἡμεῖς. Ὡσπερ οὖν ἐὰν εἰς ἰα-
 τρεῖον εἰσέλθῃς, καὶ ἴδῃς ἐργαλεῖα πολλὰ προκείμενα, θαυ-
 μάξεις τὴν ποικιλίαν τῶν ὀργάνων, καίτοι γε τὰς χρείας
 10 αὐτῶν οὐκ εἰδώς· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως ποιήσον, κἄν
 ἴδῃς πολλὰ τῶν ζώων, καὶ τῶν βοτανῶν, καὶ τῶν φυτῶν,
 καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων ὧν τὰς χρείας οὐκ οἶδας, θαύ-
 μασον αὐτῶν τὴν ποικιλίαν, καὶ ἐκπλάγησι καὶ διὰ τοῦτο
 τὸν ἀρσιτοτέχνην Θεόν, ὅτι οὔτε σοι πάντα δῆλα ἐποίησεν,
 15 οὔτε πάντα ἀφῆκεν ἄδηλα.

Οὐκ ἀφῆκε μὲν γὰρ πάντα ἄδηλα, ἵνα μὴ ἀπρονόητα
 εἶναι λέγῃς τὰ ὄντα· οὐκ ἀφῆκε δέ σοι πάντα γνώριμα εἶ-
 ναι, ἵνα μὴ τὸ μέγεθος τῆς γνώσεως εἰς ἀπόνοιάν σε ἐπά-
 ρη. Οὕτω γοῦν καὶ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ὁ πονηρὸς δαί-
 20 μων ἐκεῖνος ἐξετραχέλισεν, ἐλπίδι μείζονος γνώσεως, καὶ
 τῆς οὔσης ἀποστερήσας. Διὰ τοῦτο καὶ σοφός τις παραινεῖ
 λέγων· «Ἰσχυρότερα σου μὴ ζήτηι, καὶ θαυότερά σου μὴ
 ἐρεῦνα. Ἄ προσειάγη σοι ταῦτα διανοοῦ· τὰ γὰρ πλείονα
 τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν ἀποκρύφοις»· καὶ πάλιν, «Πλείονα
 25 συνέσεως ἀνθρώπων ὑπεδείχθη σοι». Τοῦτο δὲ εἶπε παρα-
 μυθούμενος τὸν ἀσχάλλοντα καὶ ἀλύοντα, ἐπειδὴ μὴ πάντα
 οἶδεν. Καὶ γὰρ αὐτά, φησὶν, ἅπερ ἐπειράπης εἰδέναι, σφό-
 δρα ὑπερβαίνει σου τὴν σύνεσιν· οὐδὲ γὰρ οἴκοθεν εὔρες,

16. Σοφ. Σειρ. 3, 21-22.

17. Αὐτόθι 23.

χρυσός, εἴτε ἄργυρος, εἴτε πολύτιμοι λίθοι, εἴτε πολυτελῆ φορέματα, αὐτοὶ τὰ ἔχουν μὲ ἀφθονίαν, καὶ θαύμαζε τὸν Δεσπότην ἀπὸ τὴν δημιουργίαν τῆς κτίσεως. Ἐὰν δὲ κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ βλέπεις, εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὰς νοητικὰς σου ἰκανότητας καὶ δὲν ἤμπορῆς νὰ ἐννοήσης διατί ἐδημιουργήθη, καὶ διὰ τοῦτο νὰ δοξάσης τὸν δημιουργόν, διότι ἡ σοφία ποὺ ὑπάρχει εἰς ὅσα ἔγιναν, εἶναι ἀνώτερα τῆς διανοίας σου. Νὰ μὴ λέγῃς λοιπόν, διὰ ποῖον λόγον ἔγινε τοῦτο; Εἰς τί χρειάζεται τοῦτο; Διότι κάθε ἓνα εἶναι χρήσιμον, ἔστω καὶ ἂν ἀγνοοῦμεν τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς του. Ὅπως λοιπόν, ὅταν εἰσέλθῃς εἰς ἰατρεῖον καὶ ἰδῆς νὰ ὑπάρχουν ἐκεῖ πολλὰ ἰατρικὰ ἐργαλεῖα, θαυμάζεις διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ὀργάνων τούτων, καίτοι δὲν γνωρίζεις εἰς τί χρησιμεύουν, ἔτσι νὰ κάμῃς καὶ διὰ τὴν κτίσιν, καὶ ὅταν ἰδῆς πολλὰ ἀπὸ τὰ ζῶα, τὰ βότανα, καὶ τὰ φυτὰ, καὶ τὰ ἄλλα πράγματα τῶν ὁποίων τὴν χρησιμότητα δὲν γνωρίζεις, νὰ θαυμάσης τὴν ποικιλίαν αὐτῶν καὶ νὰ ἐκπλαγῆς διὰ τοῦτο τὸν ἀριστοτέχνην Θεόν, διότι οὔτε τὴν χρησιμότητα ὄλων σοῦ ἔκαμε γνωστήν, οὔτε ὅλα πάλιν σοῦ τὰ ἄφησε χωρὶς νὰ τὰ γνωρίζῃς.

Δὲν τὰ ἄφησε ὅλα εἰς ἀγνοίαν, διὰ νὰ μὴ λέγῃς ὅτι τὰ δημιουργήματα ἔγιναν χωρὶς σκοπόν· δὲν σοῦ ἄφησε πάλιν νὰ γνωρίζῃς τὴν χρησιμότητα ὄλων, διὰ νὰ μὴ σὲ ὀδηγήσῃ τὸ μέγεθος τῆς γνώσεως τοῦτο εἰς τὴν ὑπερηφάνειαν. Ἔτσι λοιπόν καὶ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων τὸν κατέστρεψε, διότι τοῦ ἔβαλε τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ γνωρίσῃ περισσότερα, καὶ τοῦ ἐστέρησε καὶ αὐτὴν ποὺ εἶχε. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος σοφὸς συμβουλεύει λέγων· «ἰσχυρότερα σου μὴ ζητᾶς καὶ βαθύτερά σου μὴ ἐξετάζῃς· αὐτὰ ποὺ σοῦ ἀνετέθησαν μὲ αὐτὰ νὰ ἀσχολῆσαι· διότι τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἔργα του εἶναι ἀπόκρυφα»¹⁶. καὶ πάλιν «περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἠμπορεῖ νὰ ἐννοήσῃ ὁ ἄνθρωπος σοῦ ἐφανερώθησαν»¹⁷. Εἶπε δὲ τοῦτο διὰ νὰ παρηγορήσῃ ἐκεῖνον ποὺ δυσφορεῖ καὶ λυπεῖται, ἐπειδὴ δὲν τὰ γνωρίζει ὅλα. Διότι καὶ αὐτά, λέγει, τὰ ὁποῖα σοῦ ἐπετράπη νὰ γνωρίζῃς εἶναι πολὺ ἀνώτερα

ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ διδαχθεῖς. Ἄρκοῦ τοίνυν τῷ δοθένει
 πλούτῳ, καὶ μὴ πλέον ἐπιζήτει, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἔλαβες εὐ-
 χαρίσται, μὴ ἀγανάκτει ὑπὲρ ὧν οὐκ ἔλαβες, καὶ ὑπὲρ ὧν
 οἶδας δόξαζε, μὴ σκανδαλίζου δι' ἃ οὐκ οἶδας· ἀμφοτέρω
 5 γὰρ χρησίμως ὁ Θεὸς ἐποίησε, καὶ τὰ μὲν ἀπεκάλυψε, τὰ
 δὲ ἀπέκλεισε τῆς σῆς προνοῶν σωτηρίας.

Εἷς μὲν οὖν, ὅπερ ἔφη, τρόπος θεογνωσίας ὁ διὰ τῆς
 κτίσεως, πολλὰς δυνάμενος ἡμέρας ἀναλῶσαι. Ἴνα γὰρ
 μὴ μόνου τοῦ ἀνθρώπου κατ' ἀκρίθειαν τὴν διατύπωσιν ἐπέλ-
 10 θωμεν, κατ' ἀκρίθειαν δὲ λέγω τὴν ἡμῖν δυνατὴν, οὐ τὴν
 ὄντως ἀκρίθειαν· εἰ γὰρ καὶ πολλοὺς εἰρήκαμεν τῶν γενο-
 μένων λόγους, ἀλλ' εἰσὶ καὶ ἕτεροι πλείους ἀπόρρητοι, οὓς
 ὁ ποιήσας οἶδεν Θεός· οὐ γὰρ δὴ πάντα ἴσμεν αὐτοί· ἴν'
 οὖν ἅπασαν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ ἀκρίθειαν τὴν διάπλασιν
 15 ἐπέλθωμεν, καὶ τὴν ἐν ἐκάστῳ μέλει σοφίαν εὗρωμεν, τῶν
 νεύρων, τῶν φλεβῶν, τῶν ἀρτηριῶν τὴν διανομήν, τὴν θέ-
 σιν, τὴν διάπλασιν τῶν ἄλλων ἀπάντων, οὐδὲ ἐνιαυτὸς ὁλό-
 κληρος ἡμῖν ἀρκέσειεν ἂν πρὸς τὴν ἐξήγησιν ταύτην. Διό-
 περ τοῦτον ἐνιαῦθα καταλύσαντες τὸν λόγον, καὶ τοῖς φιλο-
 20 πόνοις καὶ φιλομαθεῖσι παρασχόντες ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ
 τὰ λοιπὰ τῆς κτίσεως ἐπελθεῖν μέρη, ἐφ' ἑτέραν ὑπόθεσιν
 τὸν λόγον τρέψωμεν, ἐνδεικτικὴν καὶ αὐτὴν οὖσαν τῆς τοῦ
 Θεοῦ προνοίας. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ δευτέρα ὑπόθεσις;

Ἐξ ἀρχῆς πλάττων ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, νόμον αὐτῷ
 25 φυσικὸν ἐγκατέθηκε. Καὶ τί ποτέ ἐστι νόμος φυσικός; Τὸ
 συνειδὸς ἡμῖν διήρθησε, καὶ αὐτοδίδακτον ἐποίησε τὴν
 γνῶσιν τῶν καλῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων· οὐ γὰρ δεόμεθα
 μαθεῖν διὰ κακὸν ἢ πορνεία, καὶ καλὸν ἢ σωφροσύνη, ἀλλ'
 ἴσμεν ἐξ ἀρχῆς τοῦτο. Καὶ ἵνα μάθῃς διὰ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς

τῶν νοητικῶν σου δυνάμεων· καὶ οὔτε τὰ ἔμαθες μόνος σου, ἀλλὰ τὰ ἔμαθες ἀπὸ τὸν Θεόν. Νὰ ἀρκεσθῆς λοιπὸν εἰς τὸν πλοῦτον πού σου ἐδόθη, καὶ μὴ ζητᾶς περισσότερα, ἀλλὰ νὰ εὐχαριστῆς μὲν τὸν Θεὸν δι' ὅσα ἔλαβες καὶ νὰ μὴ ἀγανακτῆς δι' ὅσα δὲν ἔλαβες, καὶ δι' ὅσα μὲν γνωρίζεις νὰ δοξάζῃς τὸν Θεόν, μὴ σκανδαλίζεσαι δὲ δι' ὅσα δὲν γνωρίζεις· διότι καὶ τὰ δύο ὁ Θεὸς τὰ ἔκαμε χρησίμως, καὶ τὰ μὲν ἀπέκάλυψε, τὰ δὲ ἀπέκρυψε, προνοῶν διὰ τὴν σωτηρίαν σου.

Ἐνας μὲν λοιπὸν, ὅπως εἶπον, τρόπος θεογνωσίας ὑπάρχει, ὁ διὰ τῆς κτίσεως καὶ ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Διότι μόνον τὸν ἄνθρωπον ἂν ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν λεπτομερῶς, λέγω λεπτομερῶς, ὅσον βεβαίως εἶναι δυνατόν, ὅχι μὲ πᾶσαν λεπτομέρειαν· διότι ἂν καὶ ἔχομεν ἀναφέρει πολλοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ἔγινε τὸ κάθε ἓνα, ὅμως ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι πολλοί, μυστικοί, τοὺς ὁποίους γνωρίζει μόνον ὁ Θεὸς πού τοὺς ἔκαμε· διότι δὲν τοὺς γνωρίζομεν ὅλους ἡμεῖς· καὶ ἂν ἠθέλαμεν ἐρευνήσῃ λεπτομερῶς τὴν διάπλασιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν σοφίαν πού εἰς κάθε μέλος ὑπάρχει, εἰς τὰ νεῦρα, εἰς τὰς φλέβας, εἰς τὴν διακλάδωσιν τῶν ἀρτηριῶν, εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὴν σύστασιν ὅλων τῶν ἄλλων μελῶν, οὔτε ἓνα ἔτος δὲν θὰ ἔφθανε πρὸς ἐξήγησιν τούτων. Διὰ τοῦτο ἀφοῦ σταματήσωμεν ἐδῶ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ ἀφήσωμεν εἰς τοὺς φιλοπόνους καὶ φιλομαθεῖς ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς μας νὰ ἐξετάσουν καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέρη τῆς κτίσεως, θὰ στρέψωμεν τὸν λόγον μας εἰς ἄλλο ζήτημα, πού φανερῶναι καὶ αὐτὸ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ δευτέρα ὑπόθεσις;

Ἐξ ἀρχῆς ὅταν ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἔθεσεν ἐντὸς τοῦ νόμον φυσικόν. Καὶ τί σημαίνει νόμος φυσικός; Κατεσκεύασε τὴν συνείδησίν μας καὶ δι' αὐτῆς μᾶς ἔκαμεν ἱκανοὺς μόνοι μας νὰ διδαχθῶμεν τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά· διότι δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ μάθωμεν ὅτι εἶναι κακὸν ἢ πορνεία καὶ καλὸν ἢ σωφροσύνη, ἀλλὰ τοῦτο τὸ γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μόνοι μας. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι τοῦτο

ἴομεν, ὁ νομοθέτης νόμους διδούς ὕστερον, καὶ εἰπών, «Οὐ φονεύσεις», οὐκ ἐπήγαγε, κακὸν γὰρ ὁ φόνος, ἀλλ' ἀπλῶς «Οὐ φονεύσεις» εἶπεν· ἀπηγόρευσε γὰρ τὴν ἁμαρτίαν μόνον, οὐκ ἐδίδαξε. Τίνος οὖν ἔνεκεν εἰπών, «Οὐ φονεύσεις»,
 5 οὐ προσέθηκεν ὅτι κακὸν ὁ φόνος; Ἐπειδὴ προλαβὼν τὸ συνειδὸς ἡμᾶς ἐπαίδευσε τοῦτο, καὶ ὡς εἰδῶσι καὶ ἐπιστα-
 μένοις οὕτω διαλέγεται.

Ἵδιαν γοῦν περὶ ἐτέρας ἐντολῆς λέγει τῆς οὐ γνωρί-
 μης ἡμῖν ἀπὸ τοῦ συνειδῶτος γενομένης, οὐκ ἀπαγορεύει μό-
 10 νον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι. Περὶ Σαββάτου γοῦν
 νομοθετῶν καὶ λέγων, «Τῆδε ἡμέρα τῆ ἐβδόμη οὐ ποιήσεις
 ἔργον», καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγε τῆς ἀργίας· ποίαν δὲ ταύ-
 την; «Ὅτι ἐν τῆ ἡμέρᾳ τῆ ἐβδόμη κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ
 πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἤρξατο ποιῆσαι». Καὶ πάλιν,
 15 «Ὅτι οἰκέτης ἦσθα ἐν γῆ Αἰγύπτῳ». Τίνος οὖν ἔνεκεν,
 εἰπέ μοι, ἐπὶ μὲν τοῦ Σαββάτου τὴν αἰτίαν προσέθηκεν, ἐπὶ
 δὲ τοῦ φόνου οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησεν; Ἐπειδὴ αὕτη μὲν
 ἢ ἐντολὴ οὐ τῶν προηγουμένων ἦν, οὐδὲ τῶν ἐκ τοῦ συνει-
 δῶτος ἡμῖν ἠκριβωμένων, ἀλλὰ μερικὴ τις καὶ πρόσκαιρος,
 20 διὰ τοῦτο καὶ κατελύθη μετὰ ταῦτα· αἱ δὲ ἀναγκαῖαι καὶ
 συνέχουσαι τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν, ἐκεῖναί εἰσιν· «Οὐ φο-
 νεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις». Διόπερ οὐδαμοῦ αἰτί-
 αν ἐνταῦθα τίθησιν, οὐδὲ διδασκαλίαν εἰσάγει, ἀλλ' ἀρκεί-
 ται ψιλῆ τῆ ἀπαγορεύσει.

25 4. Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν ὑμῖν δεῖ-
 ξαι πειράσομαι πῶς αὐτοδίδακτος ἦν ὁ ἄνθρωπος πρὸς
 τὴν τῆς ἀρετῆς γνῶσιν. Ἡμαρτεν ὁ Ἀδὰμ τὴν ἁμαρτίαν
 τὴν πρώτην, καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν εὐθέως ἐκρύπτετο· εἰ
 δὲ μὴ ἤδει κακὸν τι ἐργασάμενος, τίος ἔνεκεν ἐκρύπτετο;
 30 Οὐδὲ γὰρ γράμματα ἦν, οὐ νόμος, οὐ Μωσῆς· πόθεν οὖν ἔ-
 γνω τὴν ἁμαρτίαν καὶ κρύπτεται; Καὶ οὐ κρύπτεται μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἐγκαλούμενος, ἐφ' ὅσον πειράται μετατιθέναι τὴν

18. Ἐξ. 20, 13.

19. Ἐξ 20, 10.

20. Αὐτόθι.

21. Δευτ. 24, 18.

22. Ἐξ 20, 13-15.

τὸ ἐγνωρίζαμεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ὅταν ὁ νομοθέτης ἔδωκε τοὺς νόμους καὶ εἶπε «Οὐ φονεύσεις»¹⁸, δὲν προσέθεσε, διότι εἶναι κακὸν πράγμα ὁ φόνος, ἀλλὰ ἀπλῶς εἶπεν· «Οὐ φονεύσεις»· δηλαδὴ ἀπηγόρευσε μόνον τὴν ἁμαρτίαν, δὲν ἐδίδαξε. Διατί λοιπὸν ὅταν εἶπεν «οὐ φονεύσεις» δὲν προσέθεσε, διότι εἶναι κακὴ πράξις ὁ φόμος; Ἐπειδὴ ἐπρόλαβε καὶ μᾶς ἐδίδαξε περὶ τούτου ἢ συνείδησις, καὶ μᾶς ὁμιλεῖ ἔτσι ὅπως ὁμιλεῖ ἓνας εἰς ἄλλον πού γνωρίζει καὶ ἐννοεῖ καλῶς.

“Ὅταν λοιπὸν ὁμιλῇ δι’ ἄλλην ἐντολήν, τὴν ὁποίαν δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν συνείδησίν μας, δὲν ἀπαγορεύει μόνον, ἀλλὰ προσθέτει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀπαγορεύσεως. Νομοθετῶν καὶ λέγων διὰ τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου «Τὴν ἐβδόμην ἡμέραν δὲν θὰ ἐργασθῆς»¹⁹ προσέθεσε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀργίας· ποία ἦτο λοιπὸν αὐτή; «ὅτι κατὰ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν ἐτελείωσεν ὅλα τὰ ἔργα τοῦ ὁ Θεὸς τὰ ὁποῖα ἤρχισε νὰ κάμῃ»²⁰. Καὶ πάλιν· «διότι ἦσουν δοῦλος εἰς τὴν Αἴγυπτον»²¹. Διὰ ποῖον λόγον, εἶπέ μου, διὰ μὲν τὸ Σάββατον προσέθεσε καὶ τὴν αἰτίαν, διὰ δὲ τὸν φόνον δὲν ἔκαμε τὸ ἴδιον; Ἐπειδὴ ἡ ἐντολὴ αὐτὴ δὲν ἦτο ἐκ τῶν προηγουμένων, οὔτε εἶχε διδαχθῆ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ ἦτο δευτερεύουσα καὶ προσωρινή, διὰ τοῦτο καὶ κατηργήθη μετὰ· αἱ ἀναγκαῖαι καὶ αὐταὶ πού συγκρατοῦν τὴν ζωὴν μας εἶναι ἐκεῖναι· «Οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις»²². Διὰ τοῦτο πουθενὰ δὲν ἀναφέρει ἐδῶ αἰτίαν, οὔτε διδασκαλίαν, ἀλλὰ ἀρκεῖται εἰς ἀπλῆν ἀπαγόρευσιν μόνον.

4. “Ὅχι μόνον ἐξ ὧν εἶπα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα θὰ προσπαθῆσω νὰ σᾶς ἀποδείξω πῶς ἦτο ὁ ἄνθρωπος αὐτοδίδακτος εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀρετῆς. Ἠμάρτησεν ὁ Ἄδὰμ τὴν πρώτην ἁμαρτίαν, καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀμέσως ἐκρύπτετο· ἐὰν δὲ δὲν ἐγνώριζεν ὅτι ἔκαμε κάποιο κακὸν διὰ ποῖον λόγον ἐκρύπτετο; Διότι οὔτε γράμματα ὑπῆρχον τότε, οὔτε ὁ νόμος, οὔτε ὁ Μωυσῆς· ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἐγνώρισε τὴν ἁμαρτίαν καὶ κρύπτεται; Καὶ δὲν κρύπτεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅταν τὸν κατηγορῇ ὁ Θεὸς διὰ τὸ παράπτωμα προσπαθεῖ εἰς

αίτιαν, λέγων· «Ἡ γυνή ἦν ἔδωκάς μοι, αὕτη ἔδωκέ μοι ἐκ τοῦ ξύλου, καὶ ἔφαγον». κακείνη πάλιν ἐφ' ἕτερον μετάγει τὸ ἔγκλημα, τὸν ὄφιν. Καὶ ὄρα Θεοῦ σοφίαν· εἰπόντις γὰρ τοῦ Ἀδάμ, ὅτι «Ἔκουσα τῆς φωνῆς σου καὶ ἐφοβή-
 5 θην, ὅτι γυμνός εἰμι, καὶ ἐκρούθην», οὐκ ἤλεγξεν εὐθέως ὁ Θεὸς τὸ γεγονός, οὐδὲ εἶπε· διὰ τί γὰρ ἔφαγες ἀπὸ τοῦ ξύλου; ἀλλὰ πῶς; «Τίς σοι ἀνήγγειλε», φησὶν, «ὅτι γυμνός εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου οὗ ἐντειλάμην μοι τούτου μόνου μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες;». Οὔτε εἰσίγησεν, οὔτε φανε-
 10 ρῶς αὐτὸν ἤλεγξεν· οὐκ εἰσίγησε μὲν, ἵνα αὐτὸν ἐκκαλέσῃται πρὸς ὁμολογίαν τῆς ἁμαρτίας· οὐκ ἤλεγξε δὲ φανερῶς, ἵνα μὴ αὐτοῦ τὸ πᾶν γένηται, κακείνος ἔρημος ἢ τῆς ἀπὸ τῆς ἐξομολογήσεως γινομένης συγγνώμης ἡμῖν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε φανερῶς τὴν αἰτίαν ἀφ' ἧς ἡ γυνὴ γέγονεν,
 15 ἀλλ' ἐν ἐρωτήσεως ἰάξει προάγει τὸν λόγον, ἐκεῖνον καταλιμπάνων εἰς ἐξομολόγησιν ἐλθεῖν.

Πάλιν ἐπὶ τοῦ Κάϊν καὶ τοῦ Ἀβελ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐστιν ἰδεῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀπήρξαντο τῷ Θεῷ τῶν οἰκείων πόνων. Μὴ γὰρ δὴ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μόνον, ἀλλὰ
 20 καὶ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς δείξωμεν, ὅτι ἀμφοτέρων ἦν ἐπιστημονικὸς ὁ ἄνθρωπος. Ὅτι μὲν οὖν ἤδει τὴν ἁμαρτίαν κακὸν ὃν ὁ ἄνθρωπος, ἔδειξεν ὁ Ἀδάμ, ὅτι δὲ καὶ τὴν ἀρετὴν ἠπίσταιτο καλὸν ὃν, ἐδήλωσεν πάλιν ὁ Ἀβελ. Οὐ γὰρ παρὰ τινος μαθὼν, οὐδὲ νόμου περὶ ἀπαρχῶν διαλεγόμενου
 25 τότε ἀκούσας, ἀλλ' οἴκοθεν καὶ παρὰ τοῦ συνειδότης διδασχθεῖς τὴν θυσίαν ἐκείνην ἀνήνεγκε. Διὰ τοῦτο οὐ καταφέρω κάτω τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπὶ τῶν προτέρων αὐτὸν ἀνθρώπων γυμνάζω, ὅτι οὐπω γράμματα, οὔτε νόμος, οὔτε προφηταὶ καὶ δικασταί, ἀλλὰ μόνος ὁ Ἀδάμ μετὰ τῶν παί-

23. Γεν. 3, 12.

24. Αὐτόθι.

25. Γεν. 3, 12.

ἄλλον νὰ ἐπιρρίψη τὴν αἰτίαν λέγων· «Ἡ γυναῖκα πού μου ἔδωσες, αὐτὴ μου ἔδωσε καὶ ἔφαγα ἀπὸ τὸν καρπὸν τοῦ δένδρου»²³. καὶ ἐκείνη πάλιν εἰς ἄλλον μεταφέρει τὸ ἔγκλημα, εἰς τὸ φίδι. Καὶ βλέπε τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ· ὅταν δηλαδὴ εἶπεν ὁ Ἀδὰμ ὅτι «ἤκουσα τὴν φωνὴν σου καὶ ἐφοβήθην, διότι εἶμαι γυμνός καὶ ἐκρύβην»²⁴, δὲν ἤλεγξεν ἀμέσως ὁ Θεὸς τὴν πράξιν του, οὔτε εἶπεν· διατί ἔφαγες ἀπὸ τὸν ἀπηγορευμένον καρπόν; Ἀλλὰ πῶς; «Ποῖος σοῦ ἀνήγγειλεν», λέγει, «ὅτι εἶσαι γυμνός, ἐκτός ἐάν ἔφαγες ἀπὸ τοὺς καρπούς τοῦ δένδρου ἀπὸ τὸ ὁποῖον σοῦ παρήγγειλα νὰ μὴ φάγῃς;»²⁵. Οὔτε ἐσίωπησεν, οὔτε ἤλεγξεν αὐτὸν φανερά· δὲν ἐσίγησε μὲν διὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ ἁμαρτημὰ του· δὲν τὴν ἤλεγξε δὲ φανερώς, διὰ νὰ μὴ προέλθῃ ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ αὐτὸν ἡ μετάνοιά του καὶ θὰ ἦτο ἐκεῖνος ἐστερημένος τῆς συγχωρήσεως πού προσφέρει ἡ ἐξομολόγησις. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε φανερὰ τὴν αἰτίαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκατάλαβεν ὅτι εἶναι γυμνός, διὰ δὲ τῆς ἐρωτήσεως προχωρεῖ τὴν συζήτησιν, διὰ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ φθάσῃ μόνος του εἰς τὴν ἐξομολόγησιν.

Πάλιν εἰς τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἄβελ τὸν ἴδιον ἠμποροῦμεν νὰ ἰδοῦμεν. Διότι πρῶτον μὲν προσέφερον εἰς τὸν Θεὸν θυσίαν ἀπὸ τοὺς πρώτους κόπους των. Διότι θὰ δείξωμεν ὅτι ὄχι μόνον τὴν ἁμαρτίαν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρετὴν ἐγνώριζεν ὁ ἄνθρωπος. Τὸ ὅτι μὲν ἐγνώριζεν ὅτι ἡ ἁμαρτία εἶναι κακὸν τὸ ἔδειξεν ὁ Ἀδὰμ, ὅτι δὲ πάλιν ἤξευρεν ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι καλόν, τὸ ἐφάνερωσεν ὁ Ἄβελ. Καὶ οὔτε τὸ ἔμαθεν ἀπὸ κάποιον, οὔτε ἤκουσε κανένα νόμον νὰ ὁμιλῇ περὶ προσφορᾶς τῶν ἀπαρχῶν εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ μόνος του καὶ ἀπὸ τὴν συνείδησίν του ἐδιδάχθη τὴν θυσίαν ἐκείνην καὶ τὴν προσέφερε. Διὰ τοῦτο δὲν ἀναφέρω περιπτώσεις μεταγενεστέρων χρόνων, ἀλλὰ στρέφω αὐτὸν εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν πρώτων ἀνθρώπων, ὅτε οὔτε γράμματα, οὔτε νόμοι, οὔτε προφήται καὶ δικασταί, ἀλλὰ μόνος ὁ Ἀδὰμ μὲ τὰ παιδιὰ ἦτο, διὰ νὰ

δων ἦν, ἵνα μάθῃς ὅτι ἐν τῇ φύσει προαπέκειο τῶν καλῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων ἢ γυνῶσις.

Πόθεν γὰρ ἔμαθεν ὅτι καλὸν τὸ προσφέρειν ὁ Ἄβελ, ὅτι καλὸν τὸ τιμᾶν τὸν Θεόν, καὶ εὐχαριστεῖν ἐν ἅπασιν;
 5 Τί οὖν ὁ Κάϊν, φησί, οὐ προσήνεγκε; Προσήνεγκε μὲν καὶ οὗτος, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως. Κάντευθεν δὲ πάλιν ἡ τοῦ συνειδό-
 τος φαίνεται γυνῶσις. Ἐπειδὴ γὰρ τῷ τιμηθέντι βασκίνας
 περὶ σφαγῆς ἐβουλεύετο, κρύπτει τὴν δολερὰν γνώμην. Καί
 τί φησι; «Δεῦρο ἐξέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον». Ἔτερον τὸ
 10 σχῆμα, φιλοφροσύνης γὰρ ἢ ὑπόκρισις· καὶ τὸ φρόνημα
 ἔτερον, ἀδελφοκτονίας γὰρ ἢ γνώμη. Καίτοι εἰ μὴ κακὸν
 ἦδει τὸ βούλημα, τίνας ἔνεκεν αὐτὸ συνεσκίαζε; Καὶ μετὰ
 τὸ γενέσθαι τὸν φόνον, πάλιν ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ,
 «Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;» φησί· «Οὐκ οἶδα· μὴ φύλαξ
 15 τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμι ἐγώ;». Τίνας γὰρ ἔνεκεν ἀρνεῖται;
 Οὐκ εὐδὴλον ὅτι καταγινώσκων σφόδρα ἑαυτοῦ; Ὡσπερ
 γὰρ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐκρύβη, οὕτω καὶ οὗτος ἀρνεῖται· καὶ
 μετὰ τὸν ἔλεγχον πάλιν φησί· «Μείζων ἢ αἰτία μου τοῦ
 ἀφενθῆναί με».

20 Ἄλλ' ὁ Ἕλληγν οὐκ ἀνέχεται τοῦτων. Φέρε οὖν καὶ
 πρὸς ἐκεῖνον διαλεχθῶμεν, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως ἐ-
 ποιήσαμεν, οὐκ ἀπὸ τῶν Γραφῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ
 λογιωμῶν τοὺς πρὸς ἐκείνους κινήσαντες ἀγῶνας, τοῦτο
 καὶ ἐπὶ τοῦ συνειδότος ποιῶμεν νῦν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τὸ
 25 κεφάλαιον ὁ Παῦλος ἐκίνησε πρὸς ἐκείνους ἀγωνιζόμενος.
 Τί ποι' οὖν ἐστὶν ὃ λέγουσιν; Οὐκ ἐστὶν ἡμῖν αὐτοδίδα-
 κτος νόμος ἐν τῷ συνειδότι, φησί, κείμενος, οὐδὲ τῇ φύσει
 τοῦτο ἐγκατέθηκεν ὁ Θεός. Πόθεν οὖν, εἰπέ μοι, πόθεν περὶ
 γάμων, περὶ φόνων, περὶ διαθηκῶν, περὶ παρακαταθηκῶν,
 80 περὶ τοῦ μὴ πλεονεκτεῖν ἀλλήλους, περὶ μυρίων ἑτέρων νό-

26. Γεν. 4, 8.

27. Γεν. 4, 9.

28. Γεν. 4, 13.

μάθης ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ὑπῆρχεν εἰς τὴν φύσιν καὶ ὄχι εἰς τὴν γνῶσιν.

Διότι ἀπὸ ποῦ ἔμαθεν ὁ Ἄβελ ὅτι εἶναι καλὴ πρᾶξις τὸ νὰ προσφέρῃ θυσίαν, ὅτι εἶναι καλὸν τὸ νὰ τιμᾷ τὸν Θεόν, καὶ νὰ εὐχαριστῇ δι' ὅλα; Τί λοιπόν, δὲν προσέφερεν ὁ Κάϊν; Προσέφερε μὲν καὶ οὗτος, ἀλλὰ ὄχι καθ' ὅμοιον τρόπον μὲ αὐτόν. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πάλιν φαίνεται ἡ γνῶσις, πού δίδει ἡ συνείδησις. Διότι ἐπειδὴ ἐφθόνησε τὸν τιμηθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀδελφόν του καὶ ἐσκέπτετο νὰ τὸν σφάζῃ, κρύπτει τὴν πονηράν του σκέψιν. Καὶ τί λέγει; «Ἔλα ἄς ὑπάγωμεν εἰς τὴν πεδιάδα»²⁶. Ἄλλο εἶναι τὸ πρόσχημα, διότι ὑποκρίνεται ὅτι ἔχει φιλόφρονα αἰσθήματα· ἄλλο εἶναι τὸ φρόνημα, διότι ἡ σκέψις του εἶχεν ἀποφασίσει νὰ κάμῃ τὴν ἀδελφοκτονίαν. Καὶ ὅμως ἂν δὲν ἐγνώριζεν ὅτι ἦτο κακὴ ἡ σκέψις του, διὰ ποῖον λόγον ἀπέκρυπτεν αὐτήν; Καὶ μετὰ τὴν διάπραξιν τοῦ φόνου, ἐρωτώμενος πάλιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «Ποῦ εἶναι ὁ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;» λέγει· «Δὲν γνωρίζω· μήπως εἶμαι φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου ἐγώ;»²⁷. Διὰ ποῖον λόγον ἀρνεῖται; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι καταδικάζει πολὺ τὸν ἑαυτόν του; Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ πατέρας του ἐκρύβη, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἀρνεῖται· καὶ μετὰ τὸν ἔλεγχον πάλιν λέγει· «Εἶναι ἀδύνατον τὸ ἀμάρτημά μου νὰ συγχωρηθῇ»²⁸.

Ὅμως ὁ ἐθνικὸς δὲν ἀνέχεται νὰ ἀκούῃ αὐτά. Ἐμπρὸς λοιπόν καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἄς διαλεχθῶμεν, καὶ ὅ,τι ἐκάμαμεν ὁμιλοῦντες περὶ τῆς κτίσεως, ὄχι μόνον ἀντλοῦντες ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὰς Γραφάς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν λογικὴν, αὐτὸ ἄς κάμωμεν τώρα προκειμένου περὶ τῆς συνειδήσεως· καθ' ὅσον καὶ ὁ Παῦλος τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο μετεχειρίσθη εἰς τὸν ἀγῶνα ἐναντίον των. Τί λοιπόν αὐτοὶ ἰσχυρίζονται; Δὲν ὑπάρχει, λέγουν, αὐτοδίδακτος νόμος εἰς τὴν συνειδήσιν μας, οὔτε ἔβαλεν εἰς τὴν φύσιν μας τοιοῦτον νόμον ὁ Θεός. Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, εἶπέ μου, ἀπὸ ποῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ ἔγραψαν οἱ νομοθέται περὶ γάμων, περὶ φόνων, περὶ διαθηκῶν, περὶ παρακαταθηκῶν, περὶ τοῦ νὰ μὴ ἀδικῇ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον,

μους ἔγραψαν οἱ παρ' αὐτοῖς νομοθέται; Οὗτοι μὲν γὰρ
 οἱ νῦν ἴσως παρὰ τῶν πρώτων ἔμαθον, καὶ ἐκεῖνοι παρὰ
 τῶν προτέρων, καὶ παρὰ τῶν ἄνω πάλιν οὗτοι. Οἱ δὲ ἐξ
 ἀρχῆς καὶ πρώτοι παρ' αὐτοῖς νόμους θέντες, παρὰ τίνος
 5 ἔμαθον; Οὐκ εὐδηλον ὅτι παρὰ τοῦ συνειδότιος; Οὐ γὰρ
 ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν ὅτι Μωϋσεῖ συνεγένοντο, ὅτι προφητῶν
 ἤκουσαν. Πῶς γὰρ Ἑλληνες ὄντες; Ἄλλ' εὐδηλον ὅτι ἀπὸ
 τοῦ νόμου ὃν ἔθηκεν ὁ Θεὸς τῷ ἀνθρώπῳ, ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν
 πλάττων, ἀπὸ τούτου καὶ νόμους ἔθηκαν, καὶ τέχνας εὔ-
 10 ραντο, καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Καὶ γὰρ καὶ αἱ τέχναι οὕτω
 συνέστησαν τῶν ἐξ ἀρχῆς αὐτοδιδάκτως ἐπ' αὐτὰς ἐλ-
 θόντων οὕτω καὶ δικαστήρια γέγονε, οὕτω καὶ κολάσεις
 ὠρίσθησαν, ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλός φησιν.

Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀντιλέγειν ἔμελλον,
 15 καὶ λέγειν ὅτι, πῶς κρινεῖ ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς
 πρὸ τοῦ Μωσέως; οὐ νομοθέτην ἔπεμψεν, οὐ νόμον εἰσήνεγ-
 κεν, οὐ προφήτην ἀπέστειλεν, οὐ ἀπόστολον, οὐκ εὐαγγελι-
 στήν· πῶς οὖν αὐτοὺς εὐθύνας ἀπαιτεῖ; βουλόμενος ὁ Παῦ-
 λος δεῖξαι, ὅτι αὐτοδίδακτον εἶχον νόμον, καὶ τὰ πρακτέα
 20 σαφῶς ἤδεσαν, ἄκουσον πῶς φησιν. «Ὅταν γὰρ ἔθνη, τὰ
 μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον
 μὴ ἔχοντες ἐαυτοῖς εἰσι νόμος, οἳ τινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔρ-
 γον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν». Πῶς χω-
 ρίς γραμμάτων; «Συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως
 25 καὶ μετὰ τὸν ἄλλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἧ καὶ
 ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ
 τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

καὶ περὶ ἀναριθμήτων ἄλλων ζητημάτων; Οἱ σημερινοὶ νομοθέται ἴσως ἔμαθαν αὐτὰ ἀπὸ τοὺς προηγουμένους αὐτῶν, καὶ ἐκεῖνοι πάλιν ἀπὸ τοὺς προηγουμένους, καὶ ἐκεῖνοι πάλιν τὸ ἴδιον. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἐξ ἀρχῆς καὶ πρῶτοι ἔθεσαν νόμους ἀπὸ ποῖον τοὺς ἔμαθαν; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ἀπὸ τὴν συνείδησιν; Διότι δὲν ἠμποροῦν νὰ εἰποῦν ὅτι τὰ ἔμαθαν ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν των μὲ τὸν Μωυσῆ, ἢ ὅτι ἤκουσαν τοὺς προφήτας. Πῶς ἦτο τοῦτο δυνατὸν ἀφοῦ ἦσαν ἔθνικοί; Ἀλλὰ εἶναι φανερόν ὅτι ἀπὸ τὸν νόμον ποὺ ἔθεσεν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅταν τὸν ἐδημιούργησεν, ἀπὸ αὐτὸν ἔλαβαν καὶ ἔκαμαν νόμους καὶ ἐφεῦρον τέχνας καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Διότι καὶ αἱ τέχναι ἔτσι ἔγιναν, ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι τεχνῖται μόνοι των τὰς ἐπενόησαν· ἔτσι ἔγιναν καὶ τὰ δικαστήρια, ἔτσι ὠρίσθησαν αἱ τιμωρίαι, ὅπως λέγει καὶ ὁ Παῦλος.

Ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ἐπρόκειτο νὰ προβάλλουν ἀντιρρήσεις καὶ νὰ λέγουν ὅτι, πῶς θὰ κρίνη ὁ Θεὸς τοὺς πρὸ τοῦ Μωϋσέως ἀνθρώπους; Δὲν ἔστειλε νομοθέτην, δὲν τοὺς ἔδωκε νόμον, δὲν ἀπέστειλε προφήτην, οὔτε ἀπόστολον, οὔτε εὐαγγελιστήν· πῶς λοιπὸν ζητεῖ εὐθύνας ἀπὸ αὐτούς; Ἐπειδὴ ἤθελεν ὁ Παῦλος νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶχαν αὐτοδίδακτον νόμον καὶ ἐγνώριζον καλῶς τί πρέπει νὰ κάμουν, ἄκουσε τί λέγει. «Διότι ὅταν οἱ ἔθνικοί, ποὺ δὲν ἔχουν νόμον γραπτὸν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐκτελοῦν ἐκ φύσεως ὅσα ὁ γραπτὸς νόμος διατάσσει, εἰς τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς, καίτοι δὲν ἔχουν νόμον γραπτόν, νόμος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός των, αὐτοὶ τὸ ἔργον ποὺ κάνει ὁ νόμος ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ ἔχουν γραμμένον εἰς τὰς καρδίας των». Πῶς ἀποδεικνύουν ὅτι τὸν ἔχουν γραμμένον; «Διότι ἡ συνείδησίς των δίδει μαρτυρίαν διὰ τὰς πράξεις των καὶ οἱ λογισμοὶ αὐτῶν ἀναμεταξύ των κατηγοροῦνται ἢ ἀπολογοῦνται καὶ θὰ ἀνακηρυχθοῦν δίκαιοι κατὰ τὴν ἡμέραν ποὺ θὰ κρίνη ὁ Θεὸς τὰς ἀποκρύφους πράξεις τῶν ἀνθρώπων, σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγέλιον ποὺ κηρύττω, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»²⁹. Καὶ πάλιν·

Καὶ πάλιν· «Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἤμαρτιον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἤμαρτιον, διὰ νόμου κριθήσονται».

Τί ἐστίν, «ἀνόμως ἀπολοῦνται»; Οὐχὶ τοῦ νόμου κατηγοροῦντιος, ἀλλὰ τῶν λογισμῶν καὶ τοῦ συνειδότιος. Εἰ δὲ μὴ
 5 εἶχον νόμον τὸν τοῦ συνειδότιος, οὐδὲ ἀπολέσθαι αὐτοὺς ἁμαριάνοντιος ἔδει. Πῶς γάρ, εἰ ἀνόμως ἤμαρτιον; Ἄλλ' ἀνόμως διὰν εἶπη, οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι οὐκ εἶχον νόμον, ἀλλ' ὅτι οὐκ εἶχον νόμον γραπιόν, τὸν δὲ τῆς φύσεως νόμον εἶχον. Καὶ πάλιν· Δόξα δέ, καὶ τιμή, καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ
 10 ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλληνι.

5. Ταῦτα δὲ ἔλεγε περὶ τῶν ἄνω χρόνων διαλεγόμενος τῶν πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Καὶ Ἑλληνα ἐνταῦθα καλεῖ οὐ τὸν εἰδωλολάττην, ἀλλὰ τὸν προσκυνοῦντι μὲν τὸν Θεὸν μόνον, οὐκ ἐνδεδεμένον δὲ τῇ τῶν Ἰουδαϊκῶν παρα-
 15 τηρήσεων ἀνάγκῃ, σαββατισμοῖς λέγω καὶ περιτομῇ, καὶ καθαρισμοῖς διαφόροις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν καὶ εὐσέβειαν ἅπασαν ἐπιδεικνύμενον. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ αὐτοῦ διαλεγόμενός φησι· «Θυμὸς καὶ ὀργή, θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου κατεργαζομένου τὸ κακόν, Ἰου-
 20 δαίου τε πρῶτον καὶ Ἑλληνος».

Πάλιν ἐνταῦθα Ἑλληνα καλεῖ τὸν ἀπηλλαγμένον τῆς παρατηρήσεως τῆς Ἰουδαϊκῆς. Εἰ τοίνυν μήτε νόμου ἤκουσε, μήτε μετὰ Ἰουδαίων ἀνεσιράφη, πῶς ἔσται αὐτῷ θυμὸς, καὶ ὀργή, καὶ θλίψις ἐργαζομένῳ τὸ κακόν; Ἐπειδὴ
 25 συνειδὸς εἶχεν ἔνδον ἐνηχοῦν αὐτῷ, καὶ διδάσκον καὶ παιδεῦον ἅπαντα. Πόθεν δῆλον τοῦτο; Ἀφ' ὧν ἐτέρους ἁμαριάνοντιος ἐκόλασεν, ἀφ' ὧν νόμους ἔθηκεν, ἀφ' ὧν τὰ δικαστήρια ἐκάθισε. Τοῦτο γὰρ δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε περὶ

30. Ρωμ. 2, 12.

31. Αὐτόθι 10.

32. Ρωμ. 2, 9.

«Ὅσοι ἡμάρτησαν χωρὶς νόμον, χωρὶς νόμον καὶ θὰ καταδικασθοῦν· καὶ ὅσοι ἡμάρτησαν, ἐνῶ εἶχε δοθῆ εἰς αὐτοὺς ὁ γραπτὸς νόμος, βάσει τοῦ νόμου τούτου θὰ κριθοῦν»³⁰.

Τί σημαίνει «θὰ καταδικασθοῦν εἰς ἀπώλειαν χωρὶς νόμον»; Δὲν θὰ κατηγορῆ ὁ νόμος, ἀλλὰ ὁ λογισμὸς καὶ ἡ συνείδησίς των. Ἐὰν δὲν εἶχον νόμον, τὸν νόμον τῆς συνειδήσεως, δὲν ἔπρεπε νὰ καταδικασθοῦν εἰς ἀπώλειαν, ὅταν θὰ ἡμάρτανον. Διότι πῶς θὰ ἦτο δίκαιον νὰ τιμωρηθοῦν, ἀφοῦ δὲν θὰ εἶχον νόμον; Ἀλλὰ ὅταν λέγῃ ἀνόμως, δὲν ἐννοεῖ ὅτι δὲν εἶχαν νόμον, ἀλλὰ ὅτι δὲν εἶχαν γραπτὸν νόμον, ὅμως εἶχαν τὸν νόμον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Καὶ πάλιν· «Δόξα καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη θὰ δοθῆ εἰς καθένα ποῦ ἐργάζεται τὸ ἀγαθόν, εἰς τὸν Ἰουδαῖον πρῶτα καὶ εἰς τὸν ἐθνικόν»³¹.

5. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγεν ὁμιλῶν διὰ τοὺς ἀνθρώπους ποῦ ἔζησαν εἰς τοὺς πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ χρόνους. Καὶ Ἕλληνα ἐδῶ δὲν ἐννοεῖ τὸν εἰδωλολάτρη, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποῦ προσκυνεῖ μόνον τὸν Θεὸν καὶ δὲν εἶναι προσκολλημένος εἰς τὰς Ἰουδαϊκὰς παρατηρήσεις ἀναγκαστικῶς, δηλαδὴ εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου, τῆς περιτομῆς, τῶν διαφόρων καθαρισμῶν, ἀλλ' ἐπιδεικνύει φιλοσοφίαν καὶ κάθε εἶδος εὐσεβείας. Καὶ πάλιν ὁμιλῶν διὰ τὸ ἴδιον θέμα λέγει· «Θυμὸς καὶ ὀργή, θλίψις καὶ στενοχωρία θὰ ἐπιπέσῃ εἰς κάθε ἄνθρωπον, ποῦ ἐργάζεται τὸ κακόν, τόσον εἰς τὸν Ἰουδαῖον κατὰ πρῶτον λόγον ὅσον καὶ εἰς τὸν Ἕλληνα»³².

Ἐδῶ πάλιν Ἕλληνα ὀνομάζει ἐκεῖνον ποῦ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὰς ἰουδαϊκὰς ἀντιλήψεις. Ἄν λοιπὸν οὔτε νόμον ἤκουσε, μήτε συνανεστράφη μὲ τοὺς Ἰουδαίους, πῶς θὰ εἶναι εἰς αὐτὸν θυμὸς καὶ ὀργή καὶ θλίψις καὶ θὰ κάμῃ τὸ κακόν; Ἐπειδὴ μέσα του εἶχε τὴν συνείδησιν ποῦ τοῦ ἐφώναζε, ποῦ τὸν ἐδίδασκε καὶ τὸν διεφώτιζεν εἰς ὅλα. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται τοῦτο; Ἀπὸ τὸ ὅτι ἐτιμώρησεν ἄλλους ποῦ ἡμάρτανον, ἀπὸ τὸ ὅτι ἔθεσε νόμους, ἀπὸ τὸ ὅτι ἵδρυσεν τὰ δικαστήρια. Αὐτὸ θέλων νὰ φανερώσῃ ὁ Παῦλος ἔλεγε δι'

τῶν ἐν κακίᾳ ζώντων· «Οἱ τινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπι-
γνόσκοντες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσίν,
οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι».

Καὶ πόθεν ἤδεισαν, φησὶν, ὅτι θέλημα Θεοῦ ἐστὶ τοὺς
5 ἐν πονηρίᾳ ζῶντας θανάτῳ κολάζεσθαι; Πόθεν; Ἐξ ὧν
ἑτέροις ἐδίκασον ἁμαρτάνουσιν. Εἰ γὰρ μὴ νομίζεις κακὸν
εἶναι τὸν φόνον, ἐπειδὴν λάβης ἀνδροφόνον, ὑπὸ τῆς σῆς ψή-
φου μὴ κολάσης· εἰ μὴ νομίζεις κακὸν εἶναι τὸ μοιχεύειν,
ἐπειδὴν ἐμπέση μοιχός, ἄφες αὐτὸν τῆς τιμωρίας. Εἰ δὲ
10 ἐν τοῖς ἑτέρων ἁμαρτήμασι καὶ νόμους γράφεις, καὶ τιμω-
ρίας ὀρίζεις, καὶ ἀκριβοῦς εἶ δικαστὴς, ποίαν ἂν σχολίης
ἀπολογία ἐν οἷς αὐτὸς ἁμαρτάνεις, λέγων ἀγνοεῖν τὰ πρα-
κτέα; Ἐμοίχευσας καὶ σὺ κακείνος. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐκεί-
νον μὲν κολάζεις, σαιτὸν δὲ συγγνώμης ἄξιοις; Εἰ γὰρ
15 μὴ ἤδεις κακὸν εἶναι τὴν μοιχείαν, οὐδὲ ἕτερον τιμωρεῖ-
σθαι ἔδει· εἰ δὲ ἕτερον μὲν κολάζεις, σὺ δὲ νομίζεις δια-
φεύγειν τὴν κόλασιν, πῶς ἂν ἔχοι λόγον τῶν αὐτῶν ἁμαρ-
τημάτων μὴ τὰς αὐτὰς διδόναι δίκας;

Τοῦτο γοῦν αὐτὸν ἐγκαλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Λογίζη
20 δὲ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας
καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ;» Οὐκ
ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· ἀπὸ γὰρ τῆς ψήφου, φησὶν, ἧς ἤνεγκας
καθ' ἑτέρου, ἀπὸ ταύτης σοὶ κρινεῖ ὁ Θεὸς τότε. Οὐ
γὰρ δήπου σὺ μὲν δίκαιος, ὁ δὲ Θεὸς ἄδικος. Εἰ γὰρ σὺ
25 οὐ περιορᾷς ἕτερον ἀδικούμενον, πῶς ὁ Θεὸς περιόψεται;
Εἰ σὺ διορθεῖς τὰ ἑτέρων ἁμαρτήματα, πῶς ὁ Θεὸς οὐ διορ-
θώσεταιί σε; Εἰ δὲ σὺ παρὰ πόδας ἐπάγει σοὶ τὴν τιμωρίαν,
μὴ θάρρει διὰ τοῦτο, ἀλλὰ φοβοῦ μειζόνως.

33. Ρωμ. 1, 32.

34. Ρωμ. 2, 3.

ἐκείνους πού ζοῦν εἰς τὴν κακίαν· «Αὐτοὶ ἂν καὶ ἐγνώρισαν καλῶς ἐκεῖνο πού ὁ Θεὸς ἐπρόσταξεν ὡς δίκαιον, ὅτι δηλαδὴ ὅσοι πράττουν αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοκιμάζουν ἐκείνους πού τὰ πράττουν, εἶναι ἄξιοι θανάτου»³³.

Καὶ ἀπὸ ποῦ ἐγνώριζεν, λέγει, ὅτι εἶναι θέλημα Θεοῦ ὅσοι ζοῦν εἰς τὴν πονηρίαν νὰ τιμωροῦνται διὰ θανάτου; Ἐκ ποῦ; Ἐκ τὸ ὅτι ἐτιμωροῦσαν ἄλλους πού ἠμάρτανον. Διότι ἐὰν δὲν νομίζης ὅτι εἶναι κακὴ πράξις ὁ φόνος, ὅταν συλλάβῃς κάποιον πού ἔκαμε φόνον, μὴ τὸν τιμωρήσῃς· ἐὰν δὲν θεωρῇς τὴν μοιχείαν ὡς κακὴν πράξιν, ὅταν κάποιος πέσῃ εἰς αὐτήν, ἀπάλλαξέ τον ἀπὸ τὴν τιμωρίαν. Ἐὰν δὲ συντάσῃς νόμους δι' ἁμαρτήματα ἄλλων καὶ ὀρίζῃς τιμωρίας, καὶ εἶσαι δίκαιος δικαστής, ποίαν δικαιολογίαν θὰ προβάλλῃς διὰ τὰ ἰδικά σου ἁμαρτήματα, λέγων ὅτι ἀγνοεῖς τὰ πρακτέα; Ἐμοίχευσε καὶ σὺ καὶ ἐκεῖνος. Διὰ ποῖον λόγον ἐκεῖνον μὲν κολάζεις, διὰ τὸν ἑαυτὸν σου δὲ ἔχεις τὴν ἀξίωσιν νὰ συγχωρηθῇς; Διότι ἐὰν δὲν ἐγνώριζες ὅτι εἶναι κακὴ πράξις ἢ μοιχεία τότε οὔτε τὸν ἄλλον ἔπρεπε νὰ τιμωρῇς· ἐὰν δὲ ἄλλον τιμωρῇς, σὺ δὲ πού διέπραξες τὸ ἴδιον ἁμάρτημα, νομίζεις ὅτι πρέπει νὰ ἀποφύγῃς τὴν τιμωρίαν, τότε πῶς θὰ δικαιολογηθῇ τὸ φαινόμενον διὰ τὰ ἴδια ἁμαρτήματα νὰ μὴ ἐπιβάλλῃς τὰς ἰδίας τιμωρίας;

Τοῦτο ἐπικρίνων καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Φαντάζεσαι δὲ τοῦτο, ἄνθρωπε, σὺ πού κρίνεις μὲν ἐκείνους πού κάμουν τέτοια ἄτοπα ἔργα, καὶ ὅμως πράττεις καὶ σὺ αὐτά, ὅτι σὺ θὰ ἀποφύγῃς τὴν καταδίκην τοῦ Θεοῦ;»³⁴. Δὲν εἶναι δυνατόν τοῦτο, δὲν εἶναι· διότι ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν πού ἔλαβες διὰ τὸν ἄλλον ἀπὸ αὐτήν θὰ σὲ κρίνῃ ὁ Θεὸς τότε· διότι δὲν εἶναι δυνατόν σὺ μὲν νὰ εἶσαι δίκαιος, ὁ δὲ Θεὸς ἄδικος. Διότι ἐὰν σὺ δὲν παραβλέπῃς ἄλλον, ὅταν ἀδικῆται, πῶς θὰ τὸν παραβλέψῃ ὁ Θεός; Ἐὰν σὺ τιμωρῇς τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων, πῶς ὁ Θεὸς δὲν θὰ τιμωρήσῃ σέ, ὅταν ἁμαρτάνῃς; Ἐὰν δὲ δὲν σὲ τιμωρῇ εὐθύς ἀμέσως, μὴ παίρνεις θάρρος ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ περισσότερον νὰ φοβᾶσαι.

Οὕτω καὶ Παῦλος ἐκέλευσε λέγων· «Ἡ τοῦ πλούτου
 τῆς χρησιότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυ-
 μίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρησιὸν τοῦ Θεοῦ εἰς
 μετάνοιάν σε ἄγει;». Διὰ γὰρ τοῦτο ἀνέχεται, φησὶν, οὐχ
 5 ἵνα χείρων γένη, ἀλλ' ἵνα μετανοήσῃ· εἰ δὲ μὴ βούλει,
 κολάσεως μείζονος ἐφόδιον ἢ μακροθυμία σοι γίνεται ἀμε-
 τανοήτω μένοντι. Καὶ τοῦτο γοῦν αὐτὸ δηλῶν ἔλεγε· «Κατὰ
 δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις
 σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ
 10 δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔρ-
 γα αὐτοῦ».

Ἐπεὶ οὖν ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα ἀποδίδωσι, καὶ νόμον
 διὰ τοῦτο φυσικὸν ἡμῖν ἐνέθηκε, καὶ γραπτὸν ὑστερον ἔδει-
 κεν, ἵνα εὐθύνας ἀπαιτήσῃ τῶν ἁμαρτημάτων, ἵνα κατορ-
 15 θῶντας σιεφανώσῃ μετὰ πολλῆς οὖν τῆς σπουδῆς, καὶ ὥσ-
 περ εἰς δικαστήριον ἀπαντήσεσθαι μέλλοντες φοβερόν, τὰ
 καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομήσωμεν, εἰδότες ὡς οὐδεμιᾶς ἀπολαύ-
 σομεν συγγνώμης, εἰ μετὰ φυσικὸν καὶ γραπτὸν νόμον, καὶ
 διδασκαλίαν τισαύτην, καὶ συνεχῆ παραίνεσιν, τῆς ἡμετέ-
 20 ρας ἀμελήσῃμεν σωτηρίας.

6. Βούλομαι οὖν πάλιν περὶ τῶν ὅρκων ὑμῖν διαλεχθῆ-
 ναι, αἰσχύνομαι δέ. Ἐμοὶ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐπαχθές, καὶ
 ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ τὰ αὐτὰ πρὸς ὑμᾶς λέγειν, δέδοικα
 δὲ μὴ τὰς πολλὰς ταύτας ἡμέρας ὑμῖν παρακολουθήσας, πολ-
 25 λὴν ὑμῶν καταγνώ ραθυμίαν περὶ πράγματος οὕτως εὐκό-
 λου διηνεκῶς δεομένων ὑπομνήσεως. Οὐκ αἰσχύνομαι δὲ
 μόνον, ἀλλὰ καὶ δέδοικα περὶ ὑμῶν ἢ γὰρ συνεχῆς διδα-

35. Ρωμ. 2, 4.

36. Ρωμ. 2, 5-6.

Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος διέταξε λέγων· «Ἡ καταφρονεῖς τὸν πλοῦτον τῆς ἀγαθότητος καὶ ἀνεκτικότητος καὶ μακροθυμίας πού δείχνει εἰς σέ, χωρὶς νὰ λαμβάνης ἐνδιαφέρον νὰ μάθης ὅτι τὸ νὰ σὲ εὐεργετῇ ὁ Θεός, ἀντὶ νὰ ἐξαπολύσῃ τὴν ὀργὴν του κατὰ σοῦ διὰ τὰς κακὰς πράξεις σου, πρέπει νὰ σὲ παρακινή καὶ σὲ ὀδηγή εἰς μετάνοιαν;»³⁵. Διὰ τοῦτο σὲ ἀνέχεται, λέγει, ὄχι διὰ νὰ γίνης χειρότερος, ἀλλὰ διὰ νὰ μετανοήσης· ἐὰν δὲ δὲν θέλῃς, τότε ἡ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ θὰ σοῦ γίνῃ αἰτία μεγαλυτέρας τιμωρίας, ἀφοῦ μένεις ἀμετανόητος. Καὶ διδάσκων αὐτὸ ἔλεγε· «Σύμφωνα δὲ μετὴν σκληρότητά σου καὶ τὴν ἀμετανόητον καρδίαν σου, μαζεύεις κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ σου θησαυροὺς ὀργῆς, πού θὰ ἐξαπολυθοῦν ἐναντίον σου κατὰ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐκσπάσῃ ἡ θεία ὀργὴ καὶ θὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ δικαία κρίσις τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα κατὰ τὰ ἔργα του»³⁶.

Ἄφοῦ λοιπὸν θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα κατὰ τὰ ἔργα του καὶ νόμον φυσικὸν διὰ τοῦτο ἐνέθηκεν ἐντὸς ἡμῶν, καὶ γραπτὸν ἔδωκεν ὕστερα, διὰ νὰ ζητήσῃ εὐθύνας τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ νὰ ἀνταμείψῃ ἐκείνους πού θὰ ζήσουν μὲ ἀρετὴν· λοιπὸν μὲ πολλὴν προθυμίαν, καὶ ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ ἐμφανισθῶμεν εἰς φοβερὸν δικαστήριον, ἃς τακτοποιήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι δὲν θὰ τύχωμεν καμμίας δικαιολογίας ἐάν, ὕστερα ἀπὸ τὸν φυσικὸν καὶ γραπτὸν νόμον καὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ συνεχῶν συμβουλῶν, ἠθέλαμεν ἀμελήσει διὰ τὴν σωτηρίαν μας.

6. Θέλω δὲ πάλιν νὰ σᾶς ὁμιλήσω διὰ τοὺς ὄρκους, ὅμως ἐντρέπομαι. Εἰς ἐμὲ δὲν εἶναι κοπιαστικὸν καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα τὰ ἴδια νὰ σᾶς λέγω, φοβοῦμαι ὅμως μήπως ἡ συνεχῆς αὐτὴ διδασκαλία θεωρηθῇ ὡς ἔλεγχος μεγάλης ραθυμίας, ἀφοῦ διὰ τόσον εὐκόλον πρᾶγμα ἔχετε ἀνάγκην συνεχοῦς ὑπενθυμίσεως. Δὲν ἐντρέπομαι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ φοβοῦμαι δι' ἐσᾶς· διότι ἡ συνεχῆς διδασκαλία εἰς ἐκείνους πού προσέχουν εἶναι σωτήριο καὶ ὠφέλιμον

σκαλία τοῖς μὲν προσέχουσι σωτήριον καὶ χρήσιμον, τοῖς δὲ ραθυμοῦσι βλαβερόν καὶ ἐπικίνδυνον. Καὶ γὰρ ὄσπερ ἂν τις πλεονάκις ἀκούσῃ, τοσοῦτω μᾶλλον ἐπισπᾶται τὴν κόλασιν μὴ ποιῶν τὰ λεγόμενα. Τοῦτο γοῦν καὶ Ἰουδαίοις
5 ὄνειδίζων ἔλεγεν ὁ Θεός· «Ἀπέστειλα τοὺς προφήτας μου ὀρθρίζων, καὶ ἀποσιέλλων, καὶ οὐδὲ οὕτως εἰσηκούσατε».

Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀπὸ πολλῆς κηδεμονίας τοῦτο ποιοῦμεν, δεδοίκαμεν δὲ μὴ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβερὰν ἀντικατασιῇ πᾶσιν ὑμῖν ἢ παραίνεσις αὕτη καὶ ἡ συμβουλή.
10 Ὅταν γὰρ καὶ τὸ κατόρθωμα εὐκόλον ᾦ, καὶ ὁ συνεχῶς ὑπομιμνήσκων μὴ διαλιμπάνῃ, ποίαν ἔξομεν ἀπολογία εἰπεῖν; ἢ τίς ἡμᾶς ἐξαιρήσεται τῆς κολάσεως λόγος; Εἶπε γὰρ μοι, ἂν ἀργύριόν σοι χρεωσιτούμενον τύχη, οὐκ αἰεὶ συντυγχάνων τῷ ὀφείλοντι ἀναμιμνήσκεις τοῦ δανείσματος;
15 Τοῦτο καὶ σὺ ποίησον, καὶ ἕκαστος νομιζέτω τὸν πλησίον ἀργύριον ὀφείλειν αὐτῷ, τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης, καὶ ἀπαντιῶν ὑπὲρ τῆς ἐκτίσεως αὐτὸν ἀναμιμνησκέτω, εἰδὼς ὡς οὐ μικρὸς ἡμῖν ἀπόκειται κίνδυνος τῶν ἀδελφῶν οὐκ ἐπιμελουμένοις.

20 Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ τὰ αὐτὰ λέγων οὐ παύσομαι. Δέδοικα γὰρ μήποτε κατ' ἐκείνην ἀκούσω τὴν ἡμέραν· «Πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ἔδει σε καταβαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας». Ἴδου γοῦν κατέβαλον οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δῖς, ἀλλὰ πολλάκις· ὑμῶν ἐστὶ λοιπὸν τὸν τόκον ἐπιδείξασθαι
25 τόκος δὲ ἀκροάσεως, ἢ διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξις· καὶ γὰρ δεσποτικὰ τὰ καταβαλλόμενα. Μὴ τοίνυν παρέργως ὑποδεξώμεθα, ἀλλὰ μετὰ ἀκριθείας κατέχωμεν τὴν παρακαταθήκην, ἵνα μετὰ πολλῆς τῆς ἐργασίας αὐτὴν ἀποδῶμεν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐὰν γὰρ μὴ καὶ ἑτέρους εἰς τὸ αὐ-
30 τὸ ἐναγάγῃς κατόρθωμα, ἀκούσῃ τῆς φωνῆς ἐκείνης ἧς ἠκούσεν ὁ τὸ τάλαντιον κατορούξας. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο ταύτης,

37. Ἱερ. 25, 4.

38. Ματθ. 25, 26-27.

πρᾶγμα, εἰς ἐκείνους ὅμως πού ραθυμοῦν εἶναι βλαβερόν καὶ ἐπικίνδυνον. Καθ' ὅσον ὅσον περισσότερο θὰ ἀκούσῃ κανεὶς αὐτήν, τόσον περισσότερο θὰ τιμωρηθῆ, ἂν δὲν ἐφαρμόσῃ ὅσα ἀκούει. Διὰ τοῦτο ἐλέγχων ὁ Θεὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν· «Ἀπέστειλα τοὺς προφῆτας μου πολὺ πρῶτῃ, καὶ πολλὰς φορὰς οὔτε καὶ ἔτσι ἠκούσατε ὅσα σᾶς εἶπα»³⁷.

Ἡμεῖς ὅμως ἀπὸ μέγαλον ἐνδιαφέρον κάμνομεν τοῦτο, φοβούμεθα δὲ μήπως κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβερὰν τῆς κρίσεως παρουσιασθῆ ὡς κατήγορος ἢ παραίνεσις αὐτῇ καὶ ἢ συμβουλή. Διότι ὅταν εἶναι τόσον εὐκόλον τὸ κατόρθωμα αὐτό, καὶ ἢ ὑπόμνησις αὐτοῦ τόσον συνεχῆς, πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπολογηθῶμεν; Ἡ ποία δικαιολογία θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν; Διότι, εἶπέ μου, ἂν ἕνας σοῦ χρεωστᾶ χρήματα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἐδάνεισες, δὲν τὸν ὑπενθυμίζεις συνεχῶς τὸ δάνειον ὅταν τὸν συναντᾷς; Τὸ ἴδιον νὰ κάμῃς καὶ σύ, καὶ κάθε ἕνας νὰ θεωρῆ ὅτι ὁ πλησίον του τοῦ ὀφείλει χρήματα, δηλαδὴ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς αὐτῆς, καὶ ὅταν τὸν συναντᾶ νὰ τοῦ ὑπενθυμίζῃ διὰ τὴν πληρωμὴν αὐτήν, διότι πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὅτι δὲν μᾶς περιμένει μικρὰ τιμωρία ὅταν δὲν φροντίζωμεν διὰ τοὺς ἀδελφούς μας.

Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω τὰ ἴδια πάντοτε. Διότι φοβοῦμαι μήπως κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀκούσω· «Πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ἔπρεπε νὰ καταθέσῃς τὰ χρήματά μου εἰς τοὺς τραπεζίτας»³⁸. Ἴδου λοιπὸν κατέθεσα ὄχι μίαν φορὰν, οὔτε δύο, ἀλλὰ πολλάκις· εἰς σᾶς ἀνήκει πλέον νὰ δείξετε τοὺς τόκους· τόκος δὲ ἀκροάσεως εἶναι ἢ ἐπίδειξις πράξεων· διότι ὅσα κατέθεσαμεν εἶναι Δεσποτικά. Ἄς μὴ τὰ ὑποδεχθῶμεν λοιπὸν μὲ ἀμέλειαν, ἀλλὰ μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν ἃς κατέχωμεν τὴν παρακαταθήκην αὐτήν, ὥστε μὲ πολὺ κέρδος προερχόμενον ἀπὸ τὴν ἐργασίαν μας νὰ ἀποδώσωμεν αὐτήν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Καὶ ἂν δὲν κάμῃς καὶ ἄλλους νὰ κάμουν τὸ ἴδιον, θὰ ἀκούσῃς τὴν φωνὴν ἐκείνην πού ἤκουσε καὶ ἐκεῖνος πού ἔκρυσσε μέσα εἰς τὴν γῆν τὸ τάλαντον. Ἀλλὰ εἶθε νὰ μὴ ἀκούσετε αὐτήν,

ἀλλὰ τῆς ἄλλης ὑμᾶς ἀκοῦσαι φωνῆς ἦν πρὸς τὸν ἐργασάμενον ἀφῆκε λέγων ὁ Χριστός· «Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω».

Ταύτης δὲ ἀκουσόμεθα τῆς φωνῆς, ἂν τὴν αὐτὴν ἐκεί-
 5 νω σπουδὴν ἐπιδειξώμεθα· τὴν αὐτὴν δὲ ἐπιδειξόμεθα σπουδὴν, εἰ ἂν τοῦτο ὃ λέγω ποιήσωμεν. Ἔτι θερμῆς οὔσης τῆς ἀκροάσεως ἐν ὑμῖν ἐξελθόντες παρακελεύεσθε ἀλλήλοις, καθάπερ ἕκαστος μετὰ προσηγορίας διαλύεσθε, οὕτω μετὰ παραγγελίας ἕκαστος οἴκοδε ἀναχωρεῖτω, καὶ τῷ πλησίον
 10 λεγέτω, σκόπει καὶ μέμνησο ὅπως φυλάξης τὴν ἐντολήν, καὶ πάντως περιεσόμεθα. Ὅταν γὰρ φίλοι παραπέμπωσι μετὰ τοιαύτης συμβουλῆς, καὶ οἴκοι γενόμενον ἢ γυνὴ πάλιν τὰ αὐτὰ ἀναμιμνήσκῃ, καὶ μόνους ὄντας ὁ λόγος ὁ ἡμέτερος κατέχη, ταχέως ἀποκρουσόμεθα τὴν πονηρὰν συνήθει-
 15 αν ταύτην.

Οἶδα μὲν ὅτι θαυμάζετε ἵσως ἕνεκεν τοσαύτην ὑπὲρ τῆς ἐντολῆς ταύτης ποιῶμαι σπουδὴν· κατορθώσατε δὲ τὸ ἐπιταχθέν, καὶ τότε ἐρῶ. Τέως μὲν γὰρ ἐκεῖνο λέγω, ὅτι νόμος ἐστὶ θεῖος τὸ ἐπίταγμα τοῦτο, καὶ παραβῆναι αὐτὸν
 20 οὐκ ἀσφαλές· εἰ δὲ ἴδω κατορθωθέν, καὶ ἑτέραν ὑμῖν αἰτίαν ἐρῶ οὐκ ἐλάττω αὐτῆς, ἵνα μάθητε ὅτι δικαίως τοσαύτην ὑπὲρ τοῦ νόμου τούτου ποιῶμαι σπουδὴν· ὥρα δὲ λοιπὸν εἰς εὐχὴν καταλῦσαι τὸν λόγον.

Κοινῇ τοίνυν πάντες εἶπωμεν· ὁ Θεὸς ὁ μὴ θέλων τὸν
 25 θάνατον τοῦ ἁμαριωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν καὶ ζῆν, καὶ τοῦτον καὶ τοὺς λοιποὺς νόμους ἅπαντας καταξίωσον ἡμᾶς ἐξανύσαντας, οὕτω παρασιῆναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ σου, ἵνα παρηγοίας πολλῆς ἀπολαύσαντες, τῆς βασιλείας ἐπιτύχωμεν εἰς δόξαν σὴν, ὅτι σοὶ πρόκειται δόξα, ἅμα τῷ
 30 μονογενεῖ σου Παιδί καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀλλὰ τὴν ἄλλην φωνὴν τὴν ὁποῖαν ἄφησε πρὸς τὸν ἐργασάμενον ὁ Χριστὸς λέγων· «Εὗγε, δοῦλε, ἀγαθὲ καὶ πιστέ, εἰς ὀλίγα ἤσουν πιστός, εἰς πολλὴ θὰ σὲ ἐγκαταστήσω»³⁹.

Αὐτὴν δὲ τὴν φωνὴν θὰ ἀκούσωμεν, ἂν ἐπιδείξωμεν τὴν ἰδίαν μὲ ἐκεῖνον σπουδὴν· θὰ ἐπιδείξωμεν δὲ τὴν ἰδίαν σπουδὴν, ἔὰν κάμωμεν αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγω. Ἐνῶ δηλαδὴ ἀκόμη θὰ ἤκοῦν τὰ λόγια μου εἰς τὰ αὐτιά σας, ὅταν ἐξέλθετε ἐκ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, νὰ προτρέπετε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον περὶ αὐτῆς καὶ ὅπως τώρα διαλύεσθε καὶ χαιρετᾶ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ἔτσι καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν διὰ τὰ σπίτια σας νὰ δίδετε παραγγελίαν ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον, καὶ νὰ λέγη εἰς τὸν πλησίον, πρόσεξε καὶ ἐνθυμήσου νὰ φυλάξης τὴν ἐντολήν, καὶ ὅπωςδὴποτε θὰ τὸ ἐπιτύχωμεν. Διότι ὅταν οἱ φίλοι προπέμπουν κάποιον μὲ τέτοιαν συμβουλήν, καὶ ὅταν φθάσῃ εἰς τὸ σπίτι ἢ γυναῖκα του πάλιν τὰ ἴδια τοῦ ὑπενθυμίζει, καὶ ὅταν εἴμεθα μόνοι τὰ ἴδια σκεπτώμεθα, σύντομα θὰ ἀποκρούσωμεν τὴν πονηρὰν αὐτὴν συνήθειαν.

Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι ἀπορεῖτε διατί τόσην ἐπιμονὴν ἐπιδεικνύω διὰ τὴν ἐντολήν αὐτὴν· κατορθώσατε ὅμως τοῦτο καὶ τότε θὰ σᾶς τὸ εἰπῶ. Ἔως τότε ὅμως μόνον τοῦτο λέγω, ὅτι τὸ ἐπίταγμα αὐτὸ εἶναι θεῖος νόμος καὶ δὲν συμφέρει νὰ τὸν παραβῆ κανεὶς· ἂν δὲ διαπιστώσω ὅτι ἐτηρήσατε αὐτὴν τὴν ἐντολήν, θὰ σᾶς εἰπῶ καὶ ἄλλον λόγον ὄχι μικρότερον εἰς σημασίαν, διὰ νὰ μάθετε ὅτι δικαίως τόσον διὰ τὴν ἐντολήν αὐτὴν ἐπιμένω καὶ ἐνδιαφέρομαι· εἶναι ὅμως τώρα καιρὸς νὰ τελειώσωμεν τὴν ὁμιλίαν μὲ προσευχήν.

Ἄς εἰποῦμεν λοιπὸν ἀπὸ κοινοῦ ὅτι· ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος δὲν θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὸ νὰ μετανοήσῃ καὶ νὰ ζῆ ἐνάρετα, ἀξίωσέ μας καὶ τοῦτον καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους νόμους νὰ ἐφαρμόσωμεν καὶ ἔτσι νὰ παρασταθῶμεν εἰς τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ σου ὥστε ἀφοῦ λάβωμεν παρρησίαν πολλὴν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν οὐράνιον βασιλείαν εἰς δόξαν σου, διότι εἰς σὲ πρέπει δόξα, συγχρόνως καὶ εἰς τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν σκυθροπῶν καὶ ἀνάμνησις
τῶν διὰ τὴν σιάνειν διασυρέντων καὶ τιμωρηθέντων·
5 ὁμοίως δὲ πάλιν περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου δημιουργί-
ας· καὶ οὕτω φυσικὸν νόμον ἐδέξατο· καὶ περὶ τοῦ τε-
λείως κατορθῶσαι τὸ μὴ ὀμνύειν.

1. Ἀπὸ τῆς ἀντιῆς ἀρχῆς καὶ τῶν αὐτῶν προσιμίων,
ὧν χθὲς καὶ πρὸ ἐκείνης ἠρξάμην, καὶ σήμερον ἄρξομαι·
10 ἐρῶ καὶ νῦν εὐλογητὸς ὁ Θεός. Οἷαν τὴν παρελθοῦσαν
εἶδομεν τετραδά, καὶ οἷαν τὴν παροῦσαν ὀρῶμεν νῦν; Πό-
σος ἐν ἐκείνῃ ζόφος τότε ἦν; Πόση κατὰ τὴν παροῦσαν γα-
λήνη νῦν κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην; Τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο γέ-
γονεν ἐν τῇ πόλει δικαστήριον, καὶ τὰς καρδίας ἀπάντων
15 διέσεισε, καὶ νυκτὸς οὐδὲν ἄμεινον διακεῖσθαι ἐποίησε τὴν
ἡμέραν, οὐ τῆς ἀκτίνος σβεσθείσης, ἀλλὰ τῆς ἀθυμίας καὶ
τοῦ φόβου πηρωσάντων ὑμῶν τοὺς ὀφθαλμούς. Ἰνὸν οὖν καὶ
ἡμεῖς πλείονα καρπωσώμεθα τὴν ἡδονήν, μικρὰ τῶν τότε
συμβάντων διηγήσασθαι βούλομαι. Καὶ γὰρ καὶ ὑμῖν καὶ
20 τοῖς γενησομένοις ἅπασιν χρησίμην ὀρῶ τὴν τούτων διή-
γησιν οὖσαν.

Ἐπεὶ καὶ τοῖς ἐκ ναυαγίου διασωθεῖσιν ἡδὺ τῶν κυ-
μάτων μεμνησθαι, καὶ τῆς ζάλης, καὶ τῶν ἀνέμων, ἐπειδὴν
εἰς λιμένα καταπλεύσωσι· καὶ τοῖς ἀρρωσία περιπεσοῦσι
25 ποθεινὸν μετὰ τὴν ἀρρωσίαν τοὺς πυρετούς, δι' οὓς παρὰ
μικρὸν ἦλθον ἀποθανεῖν, διηγείσθαι πρὸς ἑτέρους. Ὅτιαν
γὰρ προέλθῃ τὰ δεινὰ, ἡδονὴν ἔχει τῶν δεινῶν ἢ διήγησις,
τῆς ψυχῆς οὐκ ἔτι δεδοικυίας, ἀλλὰ μείζονα καρπουμένης

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ ΑΚΟΜΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν λυπηρῶν· καὶ ὑπενθύμισις ἐκείνων οἱ ὅποιοι συνελήφθησαν καὶ ἐτιμωρήθησαν ἕξ αἰτίας τῆς στάσεως· ὁμοίως δὲ πάλιν περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ὅτι φυσικὸν νόμον ἐδέχθη· καὶ περὶ τοῦ νὰ ἐπιτύχωμεν τελείως νὰ μὴ ὀρκιζώμεθα.

1. Ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν καὶ τὰ ἴδια προοίμια, ἀπὸ τὰ ὅποια ἤρχισα χθὲς καὶ προχθὲς, θὰ ἀρχίσω καὶ σήμερα· θὰ εἰπῶ καὶ τώρα· εὐλογητὸς ὁ Θεός. Ποίαν ὄψιν εἶχεν ἡ περασμένη Τετάρτη καὶ ποίαν ἔχει ἡ σημερινή; Πόσον σκότος ὑπῆρχε τότε; πόση γαλήνη τώρα κατὰ τὴν σημερινήν; Τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δικαστήριον ἔγινε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ συνετάραξε τὰς καρδίας ὅλων καὶ ἔγινεν ἔτσι ὥστε ἡ ἡμέρα νὰ μὴ διαφέρῃ καθόλου ἀπὸ τὴν νύκτα, ὅχι ἐπειδὴ ἐχάθησαν αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ λύπη καὶ ὁ φόβος ἐτύφλωσαν τοὺς ὀφθαλμούς σας. Διὰ νὰ ἀπολαύσωμεν καὶ ἡμεῖς μεγάλην εὐχαρίστησιν, θέλω νὰ σᾶς διηγηθῶ ὀλίγα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συνέβησαν τότε. Διότι εἰς σᾶς καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὄλους νομίζω ὅτι ἡ διήγησις αὐτῶν θὰ εἶναι χρησίμη.

Διότι καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ διεσώθησαν ἀπὸ ναυάγιον εἶναι εὐχάριστον νὰ ἐνθυμοῦνται τὰ κύματα καὶ τὴν ζάλην καὶ τοὺς ἀνέμους, ὅταν καταπλεύσουν εἰς κάποιον λιμάνι· καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν περιπέσει εἰς ἀρρώστειαν, εἶναι ἐπιθυμία μετὰ τὴν ἀρρώστειαν, τοὺς πυρετούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους παρ' ὀλίγον νὰ ἀποθάνουν, νὰ τὰ διηγοῦνται εἰς τοὺς ἄλλους. Διότι ὅταν περάσουν τὰ κακά, προξενεῖ εὐχαρίστησιν ἡ διήγησις των, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ δὲν φοβεῖται πλέον, ἀλλὰ

τὴν εὐφροσύνην. Ἡ γὰρ τῶν παρελθόντων κακῶν μνήμη αἰεὶ τὴν ἐνεσιῶσαν εὐημερίαν ἀκριθέστερον ὁρᾶσθαι ποιεῖ.

Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μὲν πλέον τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀπειλῆς ἐκείνης πρὸς τὰς ἐρήμους, καὶ τὰς φάραγγας, 5 καὶ τοὺς λανθάνοντας μειώκιστο τόπους, τοῦ φόβου πάντοθεν αὐτοὺς συνελαύνοντος, καὶ κεναὶ μὲν ἦσαν γυναικῶν αἱ οἰκίαι, κενὴ δὲ ἀνδρῶν ἢ ἀγορά, μόλις δὲ δύο ἢ τρεῖς βαδίζοντες ἐν τῷ μέσῳ μετ' ἀλλήλων ἐφαίνοντο, καὶ αὐτοὶ οὗτοι καθάπερ ἔμψυχοι νεκροὶ περιόντες· ἐπήειμεν εἰς τὸ 10 δικαστήριον τὸ τέλος ὄψόμενοι τῶν γινομένων, καὶ ἰδόντες ἐκεῖ τῆς πόλεως τὰ λείψανα συνειλεγμένα, μάλιστα πάντων ἐθαυμάσαμεν ἐκεῖνο διὰ πλῆθους ὄντος περὶ τὰς θύρας, ὡς οὐδενὸς παρόντος, βαθυτάτη ἦν ἡ σιγή, πάντων εἰς ἀλλήλους βλέπόντων, καὶ μήτε ἐρέσθαι τὸν παρεσιῶτα, μήτε ἀκοῦσαί 15 τι παρ' ἐκείνου τολμῶντός τινος. Τὸν γὰρ πλησίον ὑπώπιενεν ἕκαστος, διὰ τὸ πολλοὺς ἤδη παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἐκ μέσης ἀναρπασθέντας τῆς ἀγορᾶς, ἔνδον κατέχεσθαι· καὶ πάντες κοινῇ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐβλέπομεν, καὶ τὰς χεῖρας ἀνείνομεν σιγῇ τὴν ἄνωθεν ἐκδεχόμενοι ροπήν, καὶ Θεὸν 20 παρακαλοῦντες παρασιῆναί τε τοῖς δικαζομένοις, καὶ μάλα τὰς τῶν δικαζόντων καρδίας, καὶ ποιῆσαι ἡμέρον γενέσθαι τὴν ψῆφον.

Καὶ καθάπερ οἱ τοὺς ναυαγοῦντας ἀπὸ τῆς γῆς βλέποντες, προσελθεῖν μὲν καὶ χεῖρα ὀρέξει καὶ διορθῶσαι 25 τὴν συμφορὰν οὐκ ἔχουσι τοῖς κύμασι διειργόμενοι, ἔξιπθεν δὲ ἀπὸ τῶν αἰγιαλῶν τὰς χεῖρας ἀναιτείνοντες, καὶ δακρύοντες, τὸν Θεὸν παρακαλοῦσιν παρασιῆναι τοῖς κλυδωνιζομένοις· οὕτω καὶ ἐνταῦθα πάντες σιγῇ, καὶ κατὰ διάνοιαν ἐκάλουν τὸν Θεόν, ἀξιοῦντες τοῖς ἐν τῷ δικαστηρίῳ,

ἀπολαμβάνει καὶ μεγαλυτέραν εὐφροσύνην. Διότι ἡ ἀνάμνησις τῶν περασμένων κακῶν συντελεῖ νὰ φαίνεται καθαρωτέρα ἢ σημερινὴ εὐτυχία.

Πράγματι ἐπειδὴ οἱ περισσότεροὶ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀπειλῆς ἐκείνης πρὸς τὰς ἐρήμους καὶ τὰς φάραγγας καὶ εἰς ἀποκρύφους τόπους εἶχον μεταβῆ διὰ νὰ κατοικήσουν, διότι ἀπὸ παντοῦ τοὺς ἐπίεζεν ὁ φόβος, καὶ τὰ σπίτια ἦσαν ἄδεια ἀπὸ γυναῖκας καὶ ἡ ἀγορὰ κενὴ ἀπὸ ἀνδρας, καὶ μόλις δύο - τρεῖς ἐφαίνοντο νὰ βαδίζουν εἰς τὸ μέσον αὐτῆς καὶ αὐτοὶ ἐκυκλοφοροῦσαν ὡσὰν ἔμψυχοι νεκροί· ἐπήγαμεν εἰς τὸ δικαστήριον διὰ νὰ ἰδοῦμεν τὸ τέλος τῶν γεγονότων, καὶ ὅταν εἶδαμεν ἐκεῖ συγκεντρωμένα τὰ λείψανα τῆς πόλεως, κατ' ἐξοχὴν ἐθαυμάσαμεν ἀπὸ τὸ γεγονός· ὅτι ἂν καὶ ὑπῆρχε γύρω ἀπὸ τὰς θύρας πολὺ πλῆθος, ἦτο τόσον μεγάλη ἡ σιωπὴ, ὡσὰν νὰ μὴ ὑπῆρχε κανεὶς παρών, καὶ ἐνῶ ἔβλεπεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, οὔτε νὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς τὸν διπλανόν του, οὔτε νὰ ἀκούσῃ κάτι ἀπὸ ἐκείνον δὲν ἐτολμοῦσεν. Διότι κάθε ἕνας ὑπωπεύετο τὸν πλησίον του, ἐπειδὴ πολλοὶ οἱ ὁποῖοι συνελήφθησαν εἰς τὴν ἀγορὰν χωρὶς νὰ τὸ περιμένουν ἐκρατοῦντο μέσα· καὶ ὅλοι μαζὶ ἐβλέπαμεν πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ σιωπηλοὶ ὑψώναμεν τὰς χεῖρας ἀναμένοντες τὴν βοήθειαν ἀπὸ ἐπάνω, καὶ παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν νὰ παρασταθῇ βοηθὸς εἰς τοὺς δικαζομένους, καὶ νὰ ἀπαλύνη τὰς καρδίας τῶν δικαστῶν καὶ νὰ κάμῃ νὰ εἶναι ἐπεικῆς ἡ ἀπόφασίς των.

Καὶ καθὼς ἐκεῖνοι ποὺ βλέπουν τοὺς ναυαγοῦντας ἀπὸ τὴν ξηρὰν, δὲν ἠμποροῦν νὰ τοὺς πλησιάσουν καὶ νὰ τοὺς δώσουν χεῖρα βοηθείας καὶ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν συμφορὰν, διότι ἐμποδίζονται ἀπὸ τὰ κύματα, ὅμως ἔξω ἀπὸ τὴν παραλίαν ἀνυψώνουν τὰ χέρια, δακρῦζουν καὶ παρακαλοῦν τὸν Θεὸν νὰ προστατέψῃ αὐτοὺς ποὺ κινδυνεύουν ἀπὸ τὴν τρικυμίαν, ἔτσι καὶ ἐδῶ ὅλοι σιωπηλῶς καὶ νοερῶς παρεκάλουν τὸν Θεὸν νὰ δώσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς ἐκείνους ποὺ ἐδοκιμάζοντο, καὶ ὡμοίαζον μὲ αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἐπῆραν τὰ

καθάπερ ἐν κύμασιν ἀπειλημένοις, χεῖρα ὀρέξαι, καὶ μὴ συγχωρῆσαι καταποντισθῆναι τὸ σκάφος, μηδὲ εἰς ναύγιον παντελὲς καταλῦσαι τῶν δικαζόντων τὴν κρίσιν καὶ ταῦτα μὲν ἦν πρὸ τῶν θυρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνδοτέρω τῆς αὐ-
 5 λῆς εἰσέβημεν, πάλιν εἶδομεν ἕτερα φοβερώτερα τούτων, σιραιώιας καθωπλισμένους ξίφεσι καὶ ροπάλοις, καὶ πολλὴν τοῖς ἔνδον δικάζουσι τὴν ἡσυχίαν παρέχοντες. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ προσήκοντες ἅπαντες ἐκείνοις, καὶ γυναῖκες, καὶ μητέρες, καὶ θυγατέρες, καὶ πατέρες εἰσιτήκεισαν πρὸ τῶν
 10 τοῦ δικαστηρίου θυρῶν, ὥστε, εἴ τινα συμβαίῃ τὴν ἐπὶ θάνατον ὁδὸν ἀπενεχθῆναι, μηδένα τῆ θέα τῆς συμφορᾶς ἐμπρησθέντα θόρυβόν τινα ποιῆσαι καὶ ταραχὴν, πρόρρωθεν ἐφόβουν οἱ σιραιῶια πάντων προκαταλαμβάνοντες αὐτῶν τῷ δέει τὴν διάνοιαν.

15 Τὸ δὲ πάντως ἐλεεινότερον, μήτηρ μία καὶ ἀδελφὴ τῶν ἔνδον κρινομένων τινός, πρὸς αὐτὰ τῶν δικαζόντων ἐκάθηντο τὰ πρόθυρα, κυλινδούμεναι περὶ τὸ ἔδαφος, καὶ κοινὸν οὔσαι θέαιρον τοῖς περιεσιῶσιν ἅπασι, συγκαλυπόμεναι τὰς ὄψεις καὶ ἰσοοῦτιον αἰσχυνόμεναι μόνον, ὅσον ἐπέ-
 20 ιρεπεν ἡ τῆς συμφορᾶς ἀνάγκη, καὶ οὔτε θεραπευτὴς αὐταῖς παρῆν, οὔτε γείτων, οὔτε φίλη, οὔτε ἄλλη τις τῶν ἐπιτηδείων, ἀλλὰ μόναι μετὰ τῶν εὐτελῶν ἱματίων ἐν μέσῳ ἰσοοῦτων ἀπειλημέναι σιραιωιῶν, χαμαὶ συρόμεναι περὶ τὰς θύρας αὐτάς, τῶν ἔνδον δικαζομένων ἐλεεινότερα ἔπα-
 25 σχον, τῆς τῶν δημίων ἀκούουσαι φωνῆς, τοῦ κτύπου τῶν μαστίγων, τοῦ θρήνου τῶν μαστιζομένων, τῆς φοβερᾶς τῶν δικαζόντων ἀπειλῆς, καὶ καθ' ἕκαστον τῶν παιομένων χαλεπωτέρας ἐκείνων ὑπέμενον ὀδύνας αὐταί.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐν ταῖς ἐτέρων μαρτυρίας ἐκινδυνεύειο
 30 ἡ τῶν ἐγκλημάτων ἀπόδειξις, εἴ ποιέ τινος ἡσθοντιο μαστιζομένου, ὥστε εἰπεῖν τοὺς ὑπευθύνους, καὶ ὀλολύζοντος, εἰς τὸν οὐρανὸν βλέπουσαι τὸν Θεὸν παρεκάλουν δοῦναί τι-

κύματα, καὶ νὰ τείνη τὴν χεῖρα καὶ νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ καταποντισθῇ τὸ σκάφος, οὔτε εἰς ναυάγιον ὀλοκληρωτικὸν νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ ἢ κρίσις τῶν δικαστῶν· καὶ αὐτὰ μὲν συνέβαιναν πρὸ τῶν θυρῶν τῶν δικαστηρίων. Ὅταν ὅμως εἰσῆλθομεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς αὐλῆς, εἶδομεν πάλιν φοβερώτερα τούτων, ὡπλισμένους στρατιώτας μὲ ξίφη καὶ ρόπαλα, νὰ ἐξασφαλίζουν πολλὴν ἡσυχίαν εἰς ἐκείνους πού ἐδίκάζον μέσα. Ἐπειδὴ οἱ συγγενεῖς ἐκείνων πού ἐδικάζοντο καὶ γυναῖκες καὶ μητέρες καὶ θυγατέρες καὶ πατέρες ἔστεκον πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ δικαστηρίου, διὰ νὰ μὴ γίνῃ θόρυβος καὶ ταραχὴ ὅταν θὰ συνέβαινε νὰ καταδικασθῇ κανεὶς εἰς θάνατον καὶ τὸν ἔβλεπαν νὰ ὀδηγῆται πρὸς ἐκτέλεσιν, ἀπὸ μακρὰ οἱ στρατιῶται ἐπροκαλοῦσαν φόβον καὶ προελάμβανον διὰ τοῦ φόβου κάθε σκέψιν δι' ἐξέγερσιν.

Ἐκεῖνο δὲ πού ἦτο ἐλεεινότερον ὅλων ἦτο τὸ ἐξῆς: κάποιου ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐδικάζοντο μέσα ἢ μητέρα καὶ ἢ ἀδελφὴ ἐκάθηντο εἰς τὰ πρόθυρα τῶν δικαστηρίων, ἐκυλίοντο εἰς τὸ ἔδαφος καὶ ἦσαν θέαμα εἰς ὅλους τοὺς παρευρισκομένους, συγκαλύπτουσαι τὰς ὄψεις, καὶ τόσον μόνον ἐντρέποντο, ὅσον τὰς ἐπέτρεπεν ἡ ἀνάγκη τῆς συμφορᾶς, καὶ οὔτε ὑπὲρ τῆς ἀνάγκης ὑπῆρχε πλησίον των, οὔτε γείτων, οὔτε φίλη, οὔτε κάποια ἄλλη ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, ἀλλὰ ἦσαν μόναι μὲ ἐνδύματα φτωχικά, εἰς τὸ μέσον τῶν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι ἀπειλοῦσαν αὐτάς, καὶ ἐσύροντο κάτω εἰς τὰς θύρας καὶ ὑπέφερον περισσότερα ἀπὸ ἐκείνους πού ἐδικάζοντο μέσα, διότι μὲ τὸ νὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τῶν δημίων, τὸν κτύπον τῶν μαστιγίων, τὸν θρῆνον τῶν κτυπωμένων, τὴν φοβερὰν ἀπειλὴν τῶν δικαζόντων, περισσότερο ἐβασανίζοντο αὐταὶ ἀπὸ κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτοὺς πού ὑπέφεραν.

Διότι ἐπειδὴ ἀπὸ τὰς μαρτυρίας τῶν ἄλλων ἐξηρτᾶτο ἢ ἀπόδειξις τῶν ἐγκλημάτων, ἐὰν ἀντελαμβάνοντο ὅτι κάποιος ἐκτυπᾶτο, διὰ νὰ φανερώσῃ τοὺς ἐνόχους, καὶ ὅτι αὐτὸς ἔκλαιεν ἀπὸ τὰ κτυπήματα, βλέπουσαι εἰς τὸν οὐρανὸν παρεκάλουν τὸν Θεὸν νὰ δώσῃ εἰς ἐκεῖνον δύναμιν καὶ ὑπο-

να ἰσχὺν καὶ ὑπομονὴν ἐκείνω, ὥστε μὴ τῶν αὐτοῖς προσηκόντων τὴν σωτηρίαν ἐν ταῖς ἐτέρων ἀσθενείαις προδοθῆναι, τὴν δριμεῖαν ἀπὸ τῶν πληγῶν ὀδύνην μὴ δυναμένων ἐνεγκεῖν· καὶ ταῦτόν πάλιν οἷον ἐπὶ τῶν χειμαζομένων
5 συνέβαινε.

Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι, εἴ ποτε κύματος ἴδιοιεν ἐμβολὴν πόρρωθεν κορυφουμένην, καὶ κατὰ μικρὸν ἀΰξουμένην, καὶ μέλλουσαν βαπτίζειν τὸ σκάφος, καὶ πρὶν ἢ πλησίον γενέσθαι τοῦ πλοίου προαποτεινθήκασιν τῷ δέει· οὕτω δὴ κακεῖ-
10 ναι, εἴ ποτε φωνῶν καὶ ὀλολυγμῶν ἤσθοντο φερομένων, δεδοικῦται μὴ πρὸς τὰς βασάνους ἀπαγορεύσαντες οἱ καταμαρτυρεῖν ἀναγκαζόμενοι, κατείπωσί τινος τῶν αὐτοῖς ἐπιτηδείων, μυρίους πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἑώρων θανάτους. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἔνδον βασάνους, ἔξω βασάνους· ἐκείνους μὲν γὰρ
15 οἱ δῆμιοι, ταύτας δὲ ἐβασάνιζεν ἢ τῆς φύσεως τυραννίς, καὶ ἢ τῶν σπλάγχνων συμπάθεια· καὶ ἦν ἔνδον θροῆνος, ἔξω θροῆνος· ἔνδον τῶν ὑπευθύνων, ἔξω τῶν αὐτοῖς προσηκόντων. Μᾶλλον δὲ οὐχ οὕτοι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δικάζοντες ἐθροῆνον κατὰ διάνοιαν, καὶ χαλεπώτερα πάντων
20 ἔπασχον, οὕτω πικρᾷ τραγωδίᾳ ἀναγκαζόμενοι τότε ὑπηρετεῖν.

2. Ἐγὼ δὲ παρακαθήμενος καὶ ταῦτα βλέπων, ὅτι γυναῖκες καὶ παρθένοι θαλαμευόμεναι νῦν κοινὸν ἐγένοντο θέαιρον ἅπασιν καὶ αἱ ἐπὶ σιρωμνῆς ἀπαλῆς κατακλινώμε-
25 να, τὸ ἔδαφος ἀντὶ σιρωμνῆς ἔχουσι, καὶ αἱ ἰσοσύτης ἀπολαύουσαι θεραπείας θεραπαινίδων, εὐνούχων, τῆς ἄλλης ἀπάσης φαντασίας, νῦν ἀπάντων ἐκείνων ἔρημοι πρὸς τοὺς ἀπάντων σύρονται πόδας, ἕκαστον παρακαλοῦσαι συνεισενεγκεῖν τι τῶν εἰς αὐτὸν ἠκόντων τοῖς κρινομένοις, καὶ κοι-
30 νὸν παρὰ πάντων ἑλέου ἔρανον γενέσθαι, ἐφθεγξάμην ἐκεῖνο τὸ τοῦ Σολομῶντιος, «Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης». Εἶδον γὰρ τοῦτό τε ἀντί, καὶ ἕτερον λόγιον δι'

μονήν, ὥστε νὰ μὴ διατρέξῃ κίνδυνον ἢ σωτηρία τῶν συγγενῶν των ἐκ τῆς τυχόν ἀδυναμίας ἐκείνων νὰ ὑποφέρουν τοὺς δριμεῖς πόνους ἐκ τῶν πληγῶν· καὶ συνέβαινε εἰς αὐτὰς ὅ,τι καὶ εἰς ἐκείνους πού εὐρίσκοντο εἰς τρικυμίαν.

Διότι ὅπως ἐκεῖνοι, ὅταν ἰδοῦν ἀπὸ μακρὰ νὰ ἔρχεται ἐναντίον τους κῦμα καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ μεγαλώνῃ καὶ τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ βυθίσῃ τὸ σκάφος, καὶ προτοῦ ἀκόμα νὰ πλησιάσῃ ἔχουν ἀποθάνει ἀπὸ τὸν φόβον τους, ἔτσι καὶ ἐκεῖναι, ἂν κάποτε ἤκουον φωνὰς καὶ κλάματα αὐτῶν πού ἔφερον, ἐφοβοῦντο μήπως ὑποκύψουν εἰς τὰ κτυπήματα αὐτοῖ πού ἠναγκάζοντο νὰ μαρτυροῦν καὶ καταθέσσουν εἰς βάρος τῶν συγγενῶν των, καὶ ἐξ αἰτίας τούτου ἔβλεπον ἀναριθμήτους θανάτους εἰς τὰ μάτια των. Καὶ ἠμποροῦσε νὰ ἰδῆ κανεὶς μέσα βάσανα, ἔξω βάσανα· διότι ἐκείνους μὲν τοὺς ἐβασάνιζον οἱ δήμιοι, αὐτὰς δὲ τὰς ἐβασάνιζεν ἡ συγγένεια τῆς φύσεως καὶ ἡ συμπάθεια ἢ μητρική· καὶ ἦτο μέσα θρῆνος, ἔξω θρῆνος. Μέσα ἀπὸ τοὺς ὑποδίκους, ἔξω ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς των. Μᾶλλον δὲ ὄχι μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖ οἱ δικασταὶ ἐθρηνοῦσαν μέσα τους καὶ ὑπέφεραν περισσότερο ἀπὸ ὅλους, διότι ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ ἀναμειχθοῦν εἰς τόσον πικρὰν τραγωδίαν.

2. Ἐγὼ δὲ καθήμενος ἐκεῖ καὶ βλέπων αὐτά, ὅτι δηλαδὴ γυναῖκες καὶ κορίτσια πού ἔμεναν ἕως τότε εἰς τὰ δωμάτια των, τώρα νὰ εἶναι κοινὸν θέαμα εἰς ὅλους, καὶ πού ἐκοιμῶντο ἐπάνω εἰς μαλακὰ στρώματα, νὰ ἔχουν ὡς στρῶμα τὸ ἔδαφος, καὶ αὐταὶ πού ἀπελάμβανον τὰς ὑπηρεσίας τόσων ὑπηρετριῶν καὶ εὐνούχων, καὶ κάθε εἶδους πολυτέλειαν καὶ εὐκολίαν, τώρα ἔρημοι ὄλων αὐτῶν νὰ σύρωνται ἐμπρὸς εἰς τὰ πόδια ὄλων, καὶ νὰ παρακαλοῦν κάθε ἕνα νὰ βοηθήσῃ εἰς ὅ,τι ἠμποροῦσε τοὺς δικαζομένους, καὶ νὰ γίνῃ ἀπὸ ὅλους κοινὸς ἔρανος εὐσπλαχνίας, εἶπα ἐκεῖνο τὸ ρητὸν τοῦ Σολομῶντος «Ματαιότης ματαιότητων τὰ πάντα ματαιότης»¹. Διότι εἶδα μαζὶ μὲ αὐτὸ τὸ ρητὸν καὶ ἕνα ἄλλο νὰ ἐπαληθεύῃ ἀπὸ αὐτὰ πού συνέβαινον ἐκεῖ, αὐτὸ πού λέγει, ὅτι

αὐτῶν τῶν ἔργων ἐκβαῖνον, τὸ λέγον, ὅτι «Πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου· ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε».

Καὶ γὰρ πλοῦτος τότε, καὶ εὐγένεια, καὶ περιφάνεια, 5 καὶ φίλων προστασία, καὶ πάντα ἡλέγγειο τὰ βιωτικά, τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς παρανομίας τῆς γεγενημένης τὴν συμμαχίαν ἄπασαν τρεψαμένης ταύτην. Καὶ καθάπερ μήτηρ σιρουθῶν, τῶν νεοιτῶν ἀφαιρεθέντων, ἐλθοῦσα καὶ τὴν καλλιὰν εὐροῦσα κενήν, ἐξελέσθαι μὲν οὐ δύναται τοὺς ἀλό- 10 τας αὐτῆς νεοιτούς, περιπιαμένη δὲ τοῦ θηραιτοῦ τὰς χεῖρας, αὐτῷ τούτῳ τὴν ὀδύνην ἐνδείκνυται οὕτω δὴ καὶ αἱ γυναῖκες ἐποιοῦν τότε ἐκεῖναι, ἀναρπασθέντων αὐταῖς ἐκ τῆς οἰκίας τῶν παιδων, καὶ ἔνδον ἀπειλημένων, ὥσπερ ἐν δικτύῳ τινὶ καὶ παγίδι, προσελθεῖν μὲν καὶ ἐξελέσθαι τοὺς 15 ἀλόττας οὐκ ἴσχυον, τῷ δὲ περὶ τὰς θύρας αὐτὰς καλινδεῖσθαι, καὶ θρηγεῖν, καὶ ὀλοφύρεσθαι, καὶ τῶν θηρευσάντων πειραῖσθαι γενέσθαι ἐγγύς, τὴν ὀδύνην ἐδείκνυον.

Ταῦτα δὴ τότε ὁρῶν, εἰς νοῦν ἐλαβόμην τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δικαστήριον, καὶ πρὸς ἑμαυτὸν εἶπον εἰ νῦν ἀνθρώ- 20 πων δικαζόντων, οὐ μήτηρ, οὐκ ἀδελφή, οὐ πατήρ, οὐκ ἄλλος οὐδεὶς, καίτοι γε ἀνεύθυντοι τῶν τολμηθέντων ὄντες, οὐκ ἴσχύουσιν ἐξελέσθαι τοὺς κρινομένους, τίς ἐν τῷ φοβερῷ τοῦ Χριστοῦ δικαστηρίῳ παρασιήσεται κρινομένοις ἡμῖν; Τίς τολμήσει ρῆξαι φωνήν; Τίς ἐξελέσθαι τοὺς ἀπα- 25 γομένους ἐπὶ τὰς ἀφορήτους ἐκείνας κολάσεις; Καίτοι πρῶτοι τῆς πόλεως ἦσαν οἱ τότε δικαζόμενοι, καὶ αὐτὸ τῆς εὐγενείας τὸ κεφάλαιον, ἀλλ' ὅμως ἡγάπων, εἴ τις δώη πάντα ἀποβαλοῦσιν, εἰ δέοι, καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτήν, τῆς παρούσης ἀπολαύειν ζωῆς.

30 Τῆς ἡμέρας δὲ λοιπὸν πρὸς τὸ τέλος ἐπειγομένης, καὶ βαθυιάτης γενομένης ἑσπέρας, καὶ τοῦ τέλους τῆς ψήφου

«κάθε δόξα ἀνθρώπου ὁμοιάζει μὲ τὸ ἄνθος τοῦ χόρτου· ἐξήρανθη ὁ χόρτος καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐμαράνθη καὶ ἔπεσε κάτω»².

Διότι τότε καὶ ὁ πλοῦτος, καὶ ἡ εὐγένεια, καὶ ἡ ἐπισημότης, καὶ ἡ προστασία τῶν φίλων, καὶ ὅλα τὰ προσόντα τὰ βιωτικὰ ἦσαν ἀνώφελα, ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ παρανομία ποὺ ἔγινεν, ὄλην τὴν βοήθειαν ποὺ προήρχετο ἀπὸ αὐτὰ τὴν ἀπεμάκρυναν. Καὶ ὅπως ἡ μάνα τῶν σπουργιτῶν, ὅταν τῆς πάρουν τὰ νεογνά, καὶ ἔλθῃ καὶ εὖρη τὴν φωλεὰν ἄδειαν, δὲν ἠμπορεῖ μὲν νὰ ἀπελευθερώσῃ τὰ νεογνὰ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὰ ἔχουν, πετᾷ ὅμως γύρω ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ κυνηγοῦ, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπιδεικνύει τὴν ὁδύνην τῆς, ἔτσι λοιπὸν ἔκαμον τότε καὶ αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἠρπάγησαν τὰ παιδιά των καὶ ἦσαν κλεισμένα ἐντός, ὡσὰν εἰς κάποιον δίκτυον καὶ παγίδα, δὲν ἠμποροῦσαν νὰ πλησιάσουν καὶ νὰ ἀπελευθερώσουν τοὺς συλληφθέντας, μὲ τὸ νὰ κυλίωνται ὅμως ἐμπρὸς εἰς τὰς θύρας καὶ νὰ θρηνοῦν καὶ νὰ ὀλοφύρωνται, καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ πλησιάσουν αὐτοὺς ποὺ τοὺς συνέλαβον, ἐδείκνυον τὴν μεγάλην λύπην των.

Αὐτὰ βλέπων λοιπὸν τότε, ἔβαλα εἰς τὸν νοῦν μου τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δικαστήριον, καὶ εἶπα εἰς τὸν ἑαυτόν μου· ἀφοῦ τώρα ποὺ δικάζουν ἄνθρωποι, οὔτε ἡ μητέρα, οὔτε ἡ ἀδελφή, οὔτε ὁ πατέρας, οὔτε κανεὶς ἄλλος, ἂν καὶ εἶναι βέβαια ἀνεύθυνοι δι' ὅσα συνέβησαν, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀπαλλάξουν τοὺς δικαζομένους, ποῖος κατὰ τὸ φοβερὸν δικαστήριον τοῦ Χριστοῦ θὰ μᾶς παρασταθῇ ὡς βοηθὸς ὅταν θὰ κρινώμεθα; Ποῖος θὰ τολμήσῃ νὰ βγάλῃ φωνήν; Ποῖος θὰ λυτρώσῃ ἐκείνους ποὺ θὰ ὀδηγοῦνται εἰς τὰς ἀνυποφόρους ἐκεῖνας κολάσεις; Ἐὰν καὶ ἦσαν οἱ δικαζόμενοι τότε οἱ πρῶτοι τῆς πόλεως, καὶ τὸ ἄνθος τῆς εὐγενείας, ὅμως ἐπροτιμοῦσαν νὰ χάσουν ὅλα ὅσα εἶχαν, ἐὰν ἦτο δυνατὸν καὶ αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν, διὰ νὰ κερδίσουν τὴν ζωὴν των.

Ὅταν λοιπὸν ἔφθασεν ἡ ἡμέρα πρὸς τὸ τέλος τῆς καὶ ἔγινε βαθυτάτη ἑσπέρα, καὶ ἀνεμένετο ἡ ἀπόφασις, ὅλοι

προσοδοκωμένου, ἐν μείζονι πάντες ἦσαν ἀγωνία, καὶ τὸν Θεὸν ἠξίουσαν μέλλησίν τινα καὶ ἀναβολὴν γενέσθαι, καὶ τῇ ψυχῇ τῶν δικαζόντων ἐμβαλεῖν εἰς τὴν τοῦ βασιλέως γνώμην ἀνενεγκεῖν τῶν ἐξητασμένων τὴν γνώσιν ἔσεσθαι γάρ
 5 ἢ ἴσως χρησιὸν ἀπὸ τῆς ὑπερθέσεως ταύτης. Καὶ κοινὰ παρὰ τοῦ δήμου λιπαὶ πρὸς τὸν φιλόανθρωπον Θεὸν ἀνεπέμποντο, τὰ λείψανα σῶσαι τῆς πόλεως, καὶ μὴ περιδεῖν ἔλεον ἐκ θάδρων ἀνασπασμένην αὐτήν. Καὶ οὐκ ἦν ἰδεῖν οὐδένα ἀδακρυτὶ ταῦτα βοῶντα. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων τοὺς
 10 δικάζοντας ἔνδον ἀκούοντας ἔκαμπτε ἰότε, ἀλλ' ἐν μόνον ἐσκόπουν, ὅπως ἀκριβῆς γένηται ἢ τῶν τολμηθέντων ἐξέτασις· καὶ τέλος ἀλύσεις αὐτοῖς περιθέντες, καὶ σιδήρῳ δῆσαντες, ἐπὶ τὸ δεσμοπήριον ἔπεμπον διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς, ἀνθρώπους ἵπποτρόφους, ἀγωνοθέτας, ἑτέρας μυρίας
 15 λαμπροτέρας ἔχοντας ἀριθμεῖν λειτουργίας, καὶ τὰς οὐσίας ἐδήμευον, καὶ σήμαντρα ἐν ταῖς θύραις ἀπάντων ἦν ἰδεῖν. Καὶ αἱ γυναῖκες αἱ τούτων τῆς παιρῶας ἐκβαλλόμενοι οἰκίας, ἐκάσθη ἐκεῖνο τὸ τῆς γυναικὸς τοῦ Ἰὼβ διὰ τῶν ἔργων ἐπλήρουν· οἰκίαν γὰρ ἐξ οἰκίας καὶ τόπον ἐκ τόπου
 20 περιήρχοντο καταγωγίου δεόμενοι. Καὶ γὰρ οὐδὲ τοῦτο αὐταῖς εὐκόλον ἦν, ἐκάστου δεδοικῶτος καὶ τρέμοντος τῶν προσηκόντων ἵνα τῶν ὑπευθύνων ποδέξασθαι καὶ θεραπεῦσαι.

Ἄλλ' ὅμως ἰσοσύτων γενομένων, ἔσιεργον πᾶσι τούτοις
 25 οἱ παθόντες, ἐπειδὴ τῆς παρουσίας οὐκ ἐξέπεσαν ζωῆς· καὶ οὔτε ζημίαι χρημάτων, οὔτε ἀτιμία, οὔτε ἢ ἰσοαύτη πομπή, οὔτε ἄλλο ἢ τῶν τοιούτων αὐδὲν αὐτοὺς ἔδακνε. Τὸ γὰρ τῆς συμφορᾶς μέγεθος, καὶ τό, μείζονα προσδοκῆσαντας τούτων, ταῦτα ὑπομεῖναι, φιλοσοφεῖν παρεσκεύαζε τὴν ψυχὴν. Καὶ τότε ἐμάνθανον πῶς εὐκόλον ἡμῖν ἢ ἀρετὴ, ράδι-
 30 χήν.

εὐρίσκοντο εἰς πολὺ μεγάλην ἀγωνίαν καὶ ἐπαρακαλοῦσαν τὸν Θεὸν νὰ ἐπιφέρῃ κάποια ἀργοπορίαν καὶ ἀναβολήν, καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν δικαστῶν νὰ βάλῃ τὴν σκέψιν, νὰ ὑποβάλουν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ βασιλέως τὸ πόρισμα τῶν ἀνακρίσεων· διότι ἴσως νὰ προέλθῃ κάτι καλὸν ἀπὸ τὴν ἀναβολὴν αὐτῆν. Καὶ ἀνεπέμποντο πρὸς τὸν Θεὸν τὸν φιλόανθρωπον κοιναὶ παρακλήσεις, νὰ σώσῃ τὰ λείψανα τῆς πόλεως, καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ ἴδουῖν τὴν τελειωτικὴν καταστροφὴν αὐτῆς. Καὶ δὲν ἤμποροῦσες νὰ ἰδῆς κανέναν ποῦ νὰ λέγῃ αὐτὰ χωρὶς δάκρυα. Ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔκαμπε τότε τοὺς δικαστὰς ποῦ ἐδίκαζον μέσα καὶ ἤκουον αὐτά, ἀλλὰ αὐτοὶ εἰς ἓνα μόνον ἐπρόσεχον, πῶς νὰ γίνῃ λεπτομερὴς καὶ ἀκριβὴς ἡ ἐξέτασις τῶν τολμηθέντων· καὶ τέλος ἀφοῦ τοὺς ἔβαλαν τὰς ἀλυσίδας καὶ τοὺς ἔδεσαν μὲ τὰ σιδηρᾶ δεσμά, τοὺς ἔστελλον εἰς τὸ δεσμωτήριον διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς, ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἔτρεφον ἵππους, ἀγωναθέτας, καὶ ἄλλας ἀναριθμήτους λειτουργίας ἔχοντας ἐπιτελέσει, καὶ ἐδήμευον τὰς περιουσίας, καὶ ἤμποροῦσες νὰ ἰδῆς εἰς τὰ σπίτια ὄλων σημεῖα δηλωτικὰ τούτων. Καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν ὅταν ἐξεδιώκοντο ἀπὸ τὰ πατρικά των σπίτια, ἡ κάθε μία ἀπὸ αὐτὰς ἔκαμνε τὸ ἔργον τῆς γυναικὸς τοῦ Ἰώβ³. διότι ἀπὸ οἰκίαν εἰς οἰκίαν καὶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον ἐγύριζαν, ἐπειδὴ εἶχον ἀνάγκην ἐνὸς τόπου διὰ νὰ παραμείνουν. Ὅμως καὶ τοῦτο δὲν ἦτο εὐκόλον εἰς αὐτάς, διότι κάθε ἓνας ἐφοβεῖτο καὶ ἔτρεμε νὰ ὑποδεχθῇ καὶ περιποιηθῇ συγγενεῖς ἐκείνων ποῦ ἦσαν ὑπεύθυνοι διὰ τὰ γεγονότα.

Καὶ ὅμως ἂν καὶ συνέβησαν τόσα, ὑπέμενον εἰς ὅλα αὐτὰ οἱ παθόντες, ἐπειδὴ ἔσωσαν τὴν παροῦσαν ζωὴν των· καὶ οὔτε ἡ χρηματικὴ ζημία, οὔτε ἡ μείωσις ποῦ ὑπέστησαν, οὔτε ἡ τόση διαλόμπευσις, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ τοὺς ἐνοχλοῦσε καθόλου. Διότι τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς καὶ ὅτι ἀνέμενον νὰ τοὺς συμβοῦν ἀκόμα μεγαλύτερα κακὰ ἀπὸ αὐτά, ἔκαμε τὴν ψυχὴν τους νὰ φιλοσοφῇ καὶ νὰ ὑπομένουν αὐτά. Καὶ τότε ἐμάνθανον πόσον εὐκόλος καὶ εὐκολοκατόρ-

όν τε καὶ εὐκατόρθωτον, καὶ ὅτι παρὰ τὴν ἡμετέραν ὀλι-
 γωρίαν μόνον ἐπίπονος εἶναι δοκεῖ. Οὗτοι γὰρ οἱ πρὸ τοί-
 του χρημάτων ὀλίγων ζημίαν οὐκ ἐνεγκόντες πρῶως, ἐπει-
 δὴ φόβῳ κατεσχέθησαν μείζονι, πάντα τὰ ὄντια ἀποβαλόν-
 5 τες, ὡς θησαυρὸν εὐρηκότες διέκειντο, ὅτι τὴν ψυχὴν οὐκ
 ἀπέβαλον.

Ὡστε εἰ καὶ τῆς μελλούσης γεέννης εἶχεν ἡμᾶς αἰσιτη-
 σις, καὶ τὰς ἀφορήτους ἐκείνας ἐνενοοῦμεν κολάσεις, εἰ καὶ
 τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα ἐπεδώκαμεν ὑπὲρ
 10 τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων, οὐκ ἂν ἠλγήσαμεν, εἰδότες ὅτι μείζο-
 να κερδανοῦμεν τὴν τῶν μελλόντων δεινῶν ἀπαλλαγὴν. Τά-
 χα ἱκανῶς ὑμῶν κατεμάλαξε τὴν καρδίαν ἡ τραγωδία τῶν
 εἰρημένων, ἀλλὰ μὴ δυσχεράνητε. Καὶ γὰρ ἐπειδὴ μέλλω
 λεπιοτέρων κατατολμᾶν νοημάτων, καὶ ἀπαλωτέρας δέομαι
 15 διανοίας, ἐπίτηδες τοῦτο ἐποίησα, ὥστε τῷ φόβῳ τοῦ διη-
 γήματος τὴν διάνοιαν ὑμῶν πᾶσαν ἀποτινάξασθαι ραθυ-
 μίαν, καὶ τῶν βιωτικῶν ἀπαναστάσθαι ἀπάντων, μετὰ πολ-
 λῆς τῆς εὐκολίας πρὸς τὸ θάθος τῆς ψυχῆς παραπέμψαι
 τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν ἱκανῶς μὲν οὖν καὶ πρόην
 20 ὑμῖν ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ὅτι φυσικὸς ἡμῖν ἔγκειται νόμος
 τῶν καλῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων.

3. Ἴνα δὲ ἐκ περισουσίας ἡμῖν ἡ ἀπόδειξις γένηται,
 τῇ αὐτῇ καὶ σήμερον ἐπαγωνιούμεθα πάλιν ὑποθέσει τῶν
 λόγων. Ὅτι ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον πλάτιον ὁ Θεὸς ἀμ-
 25 φοιτέρων αὐτὸν ἐπιστημονικὸν ἐποίησε, δηλοῦσι πάντες ἄν-
 θρωποι τοὺς γοῦν ὑπευθύνους ἡμῖν αἰσχυρόμεθα ἁμαρτιά-
 νοντες ἅπαντες καὶ πολλάκις δεσπότης πρὸς πόρνην γυναῖκα
 βαδίζων, εἶτα τῶν ἐπεικιστέρων τινὰ οἰκειῶν ἰδῶν, ἐρυ-
 θριάσας ἀνεχώρησε τῆς ἀτόπου ταύτης ὁδοῦ. Πάλιν λοιδο-
 30 ρούμενοι παρ' ἐτέρων τὰ τῆς πονηρίας ὀνόματα, ὕβριν τὸ

θωτος εἶναι ἢ ἀρετὴ εἰς ἡμᾶς, καὶ ὅτι φαίνεται δύσκολος ἔξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς μας ὀλιγωρίας. Διότι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ ὁποῖοι προηγουμένως δὲν ὑπέφερον μὲ ἡσυχίαν ὀλίγην χρηματικὴν ζημίαν, ἐπειδὴ τώρα κατελήφθησαν ἀπὸ μέγαν φόβον, ἂν καὶ ἔχασαν ὅλα ὅσα εἶχαν, ἠσθάνοντο ὡς νὰ εὖρον θησαυρόν, ἐπειδὴ δὲν ἔχασαν τὴν ζωὴν των.

Ἔτσι εἰς ἡμᾶς εἴχομεν ἀντιληφθῆ καλῶς τὴν γέενναν τῆς μελλούσης κρίσεως, καὶ τὰς ἀφορήτους ἐκεῖνας κολάσεις ἐσκεπτόμεθα, ἀκόμα καὶ τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἂν θὰ ἐδίδαμεν χάριν τῆς τηρήσεως τῶν νόμων τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ ἐστενοχωρούμεθα ἐπειδὴ θὰ ἐγνωρίζαμεν ὅτι θὰ ἐκερδίσαμεν περισσότερα, δηλαδὴ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰ μέλλοντα κακά. Ἴσως ἀρκετὰ νὰ συνεκίνησαν τὴν καρδίαν σας τὰ τραγικὰ γεγονότα ποὺ ἠκούσατε, ὅμως μὴ στενοχωρησθε. Διότι ἐπειδὴ πρόκειται νὰ ἀσχοληθῆ τώρα μὲ ὑψηλότερα νοήματα, καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἡ διάνοιά σας ἀπαλωτέρα, τὸ ἔκαμα αὐτὸ ἐπίτηδες, ὥστε ἀπὸ τὸν φόβον ποὺ προέρχεται ἔξ ὧσων ἠκούσατε, ἀφοῦ ἀποτινάξῃ ἡ διάνοιά σας ὅλην τὴν ραθυμίαν καὶ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ ὅλα τὰ βιωτικά, μὲ μεγάλην εὐκολίαν νὰ στείλῃ εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς σας τὴν δύναμιν τῶν λόγων ποὺ θὰ εἰπῶ· ἀρκετὰ μὲν καὶ προηγουμένως ὁ λόγος ἀπέδειξεν ὅτι ὑπάρχει ἐντὸς ἡμῶν φυσικὸς νόμος διὰ νὰ γνωρίζωμεν τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά.

3. Διὰ νὰ γίνῃ δὲ ἡ ἀπόδειξις τούτου εἰς ἡμᾶς καλυτέρα, μὲ τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν θὰ ἀσχοληθῶμεν καὶ σήμερον. Τὸ ὅτι ὅταν ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἔξ ἀρχῆς τὸν ἔκαμε νὰ γνωρίζῃ καὶ τὰ δύο, τὸ ὁμολογοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι· διότι ὅταν ἁμαρτάνωμεν ὅλοι ἐντρεπόμεθα τοὺς κατωτέρους ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ πολλάκις κάποιος κύριος ποὺ ἐπλήγαιεν εἰς τὸν οἶκον πόρνης, καὶ εἶδε κάποιον ἀπὸ τοὺς δούλους του, ἀφοῦ ἐκοκκίνησεν, ἔφυγεν ἀπὸ τὸν κακὸν τοῦτον δρόμον. Πάλιν ὅταν λοιδορούμεθα ἀπὸ ἄλλους, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν εἰς βάρος μας ἐκφράσεις τῆς πονηρίας καὶ τῆς κακίας, θεωροῦμεν ὅτι τοῦτο εἶναι ὕβρις ἐναντίον μας·

πρᾶγμα εἶναί φαμεν· κἂν κακῶς πάθωμεν, εἰς δικαστήριον ἔλκομεν τοὺς ποιήσαντας. Οὕτως ἴσμεν τί μὲν κακία, τί δὲ ἀρετή. Τοῦτο γοῦν αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἐμφαίνων καὶ δεικνύς, ὅτι οὐδὲν ξένον, οὐδὲ ὑπερβαῖνον ἡμῶν τὴν φύσιν νομοθετεῖ, ἀλλ' ὁ πάλαι προλαβὼν ἐγκατέθηκεν ἡμῶν τῷ συνειδότι, μετὰ τοὺς πολλοὺς ἐκείνους μακαρισμοὺς οὕτως ἔλεγεν· «⁴ Ἀ θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, ταῦτα καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς».

Οὐ χρεία πολλῶν λόγων, φησὶν, οὐδὲ μακροτέρων νόμων, οὐδὲ διδασκαλίας ποικίλης· τὸ θέλημά σου γενέσθω νόμος. Θέλεις εὐεργετιεῖσθαι; Εὐεργέτησον ἕτερον. Θέλεις ἐλεεῖσθαι; Ἐλέησον τὸν πλησίον. Θέλεις ἐπαινεῖσθαι; Ἐπαινεσον ἕτερον. Θέλεις ἀγαπᾶσθαι; Φίλησον. Θέλεις τῶν πρωτείων ἀπολαύειν; Παραχώρησον ἐτέρῳ πρότερον τοῦτων. Σὺ γενοῦ δικαστῆς, σὺ γενοῦ νομοθέτης τῆς σαυτοῦ ζωῆς. Καὶ πάλιν· «⁵ Ὁ μισεῖς, ἄλλω μὴ ποιήσης». Διὰ μὲν τούτου τῆς κακίας εἰσάγει τὴν ἀπαλλαγὴν, διὰ δὲ τοῦ προτέρου τῆς ἀρετῆς τὴν ἐργασίαν. «⁵ Ὁ μισεῖς, ἄλλω μὴ ποιήσης». Μισεῖς ὑβρίζεσθαι; Μὴ ὑβρίσης ἕτερον. Μισεῖς βα-
 20 σκαίνεσθαι; Μηδὲ σὺ φθονήσης ἐτέρῳ. Μισεῖς ἀπαιτᾶσθαι; Μηδὲ σὺ ἀπαιτήσης ἄλλον. Καὶ ἐπὶ πάντων δὲ ἀπλῶς, ἂν τὰ δύο ρήματα ταῦτα κατέχωμεν, οὐ δεησόμεθα διδασκαλίας ἐτέρας.

Τῆς γὰρ ἀρετῆς τὴν μὲν γνῶσιν ἐνέθηκεν ἡμῶν τῇ φύσει, τὴν δὲ πρᾶξιν, καὶ τὴν διόρθωσιν ἐπέτρεψεν ἡμῶν τῇ προαιρέσει. Τάχα ἀσαφὲς τὸ λεγόμενον· οὐκοῦν πειράσομαι σαφέστερον αὐτὸ ποιῆσαι πάλιν. Εἰς τὸ εἰδέναι ὅτι καλὸν τὸ σωφρονεῖν οὐ δεόμεθα λόγων, οὐδὲ διδασκαλίας· ἔχομεν γὰρ ἐν τῇ φύσει τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, καὶ οὐ χρεία

4. Ματθ. 7, 12.

5. Τωβ. 4, 16.

καὶ ἂν πάθωμεν κάποιο κακόν, σύρομεν εἰς τὸ δικαστήριον αὐτοὺς ποὺ μᾶς τὸ ἔκαμαν. Ἐκ τούτου λοιπὸν φαίνεται ὅτι γνωρίζομεν τί εἶναι κακία καὶ τί ἀρετή. Αὐτὸ λοιπὸν φανερώων καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ἀποδεικνύων ὅτι, ἀπὸ ὅσα νομοθετεῖ τίποτε δὲν εἶναι ξένον, οὔτε ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἀπὸ παλαιὰ ἔθεσεν ἐντός μας, μετὰ τοὺς πολλοὺς ἐκείνους μακαρισμοὺς ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «ἐκεῖνα ποὺ θέλετε νὰ κάμουν εἰς σᾶς οἱ ἄνθρωποι αὐτὰ νὰ κάμετε καὶ σεῖς εἰς αὐτούς»⁴.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη πολλῶν λόγων, λέγει, οὔτε μεγάλων λόγων, οὔτε ποικίλης διδασκαλίας· τὸ θέλημά σου ἄς γίνῃ νόμος. Θέλεις νὰ εὐεργετῆσαι; Εὐεργέτησε ἄλλον. Θέλεις νὰ σὲ ἐλεοῦν; Ἐλέησε τὸν πλησίον σου. Θέλεις νὰ σὲ ἐπαινοῦν; Νὰ ἐπαινῆς ἄλλον. Θέλεις νὰ σὲ ἀγαποῦν; Ἀγάπησε. Θέλεις νὰ ἀπολαύσῃς τὰ πρωτεῖα; Παραχώρησε εἰς τὸν ἄλλον προηγουμένως αὐτά. Σὺ νὰ γίνῃς δικαστής, σὺ νὰ γίνῃς νομοθέτης τῆς ζωῆς σου. Καὶ πάλιν λέγει· «Ἐκεῖνο ποὺ μισεῖς μὴ τὸ κάμῃς εἰς ἄλλον»⁵. Καὶ μὲ αὐτὸ ποὺ λέγει διδάσκει τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν κακίαν, δι' ἐκείνου δὲ ποὺ προηγουμένως εἶπε τὴν ἐργασίαν τῆς ἀρετῆς. «Αὐτὸ ποὺ μισεῖς μὴ τὸ κάμῃς εἰς ἄλλον». Μισεῖς ὅταν ὑβρίζῃς; Μὴ ὑβρίξῃς ἄλλον. Μισεῖς ὅταν σὲ φθονοῦν. Οὔτε νὰ φθονῆς ἄλλον. Μισεῖς νὰ σὲ ἐξαπατοῦν; Μὴτε σὺ νὰ ἐξαπατήσῃς ἄλλον. Καὶ γενικῶς δι' ὅλα τὰ ζητήματα, ἂν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ δύο αὐτὰ χωρία, δὲν θὰ χρειασθῶμεν ἄλλην διδασκαλίαν.

Διότι τῆς μὲν ἀρετῆς τὴν γνῶσιν ἔθεσεν ἐντός ἡμῶν, τὴν δὲ πρᾶξιν, καὶ τὴν συμμόρφωσίν μας πρὸς αὐτήν, ἀφῆκεν εἰς τὴν ἐλευθέραν μας θέλησιν. Ἴσως εἶναι ἀσαφὲς αὐτὸ ποὺ εἶπα· λοιπὸν θὰ προσπαθῆσω νὰ κάμω τοῦτο σαφέστερον. Εἰς τὸ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι εἶναι καλὸν· πρᾶγμα ἢ σωφροσύνη δὲν ἔχωμεν ἀνάγκην λόγων, οὔτε διδασκαλίας· διότι τὴν γνῶσιν αὐτῆς τὴν ἔχομεν ἀπὸ τὴν φύσιν μας, καὶ δὲν χρειάζεται νὰ κοπιᾶσωμεν καὶ νὰ ἀναζητήσωμεν διὰ νὰ

πόνων οὐδὲ καμάτων, ὥστε περιελθεῖν καὶ ζητῆσαι εἰ καλὸν ἢ σωφροσύνη καὶ χρήσιμον, ἀλλὰ κοινῇ γνώμῃ πάντες ὁμολογοῦμεν τοῦτο, καὶ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ἀρετῆς. Οὕτω καὶ τὴν μοιχείαν κακὸν εἶναι νομίζομεν, καὶ οὐδὲ
 5 ἐνταῦθα πόνων ἡμῖν δεῖ καὶ μαθήσεως, ὥστε γνῶναι τὴν τῆς ἀμαρτίας ταύτης κακίαν· ἀλλὰ πάντες ἐν ταῖς τοιαύταις ψήφοις ἔσμεν αὐτοδίδακτοι, καὶ τὴν ἀρετὴν, κἂν μὴ μειώμεν αὐτήν, ἐπαινοῦμεν, ὥσπερ οὖν τὴν κακίαν, κἂν ἐργαζώμεθα, μισοῦμεν.

10 Καὶ τοῦτο Θεοῦ καιρόρθωμα γέγονε μέγιστον, ὥστε τὸ συνειδὸς ἡμῶν, καὶ τὴν προαίρεσιν τέως καὶ πρὸ τῆς πράξεως οἰκειῶσαι μὲν τῇ ἀρετῇ, ἐκπολεμῶσαι δὲ τῇ πονηρίᾳ. Ὡσπερ οὖν ἔφην, ἡ μὲν γνῶσις ἐκατέρων τούτων ἔγκειται τῷ συνειδῶτι πάντων ἀνθρώπων, καὶ οὐ δεόμεθα διδασκά-
 15 λου τινὸς πρὸς τὸ ταῦτα μαθεῖν· ἡ δὲ διόρθωσις λοιπὸν προαιρέσει, καὶ σπουδῇ, καὶ πόνοις ἐγκεχειρίσται. Τί δὴ ποιεῖ; Ὅτι εἰς τὸ πᾶν τῆς φύσεως ἐποίησεν, ἀσιεφάνωτοι, καὶ χωρὶς βραβείων ἀπήλθομεν ἂν καὶ ὥσπερ τὰ ἄλογα τῶν πλεονεκτημάτων ὧν ἔχει κατὰ φύσιν, οὐκ ἂν λάβοι μισθόν,
 20 οὐδὲν ἔπαινον, οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς ἀπολαύσοιμεν ἂν τινος τούτων. Τὰ γὰρ τῆς φύσεως πλεονεκτήματα οὐ τῶν ἐχόντων, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος ἐστὶν ἔπαινος καὶ ἐγκώμιον. Τῇ μὲν οὖν φύσει τὸ πᾶν οὐκ ἐπέτρεψε διὰ τοῦτο· πάλιν τὴν προαίρεσιν ὀλόκληρον ἀναδέξασθαι τὸ φορτίον οὐκ εἴασε, καὶ
 25 τὸ τῆς γνώσεως, καὶ τὸ τῆς διορθώσεως, ἵνα μὴ πρὸς τὸν πόνον ἀπαγορεύσῃ τῆς ἀρετῆς· ἀλλ' ὑπαγορεύει μὲν αὐτῇ τὸ συνειδὸς τὰ πρακτέα, πρὸς δὲ τὴν ἐργασίαν αὐτὴ τοὺς παρ' ἑαυτῆς εἰσφέρει πόνους.

Καὶ οὗτοι μὲν καλὸν τὸ σωφρονεῖν μηδὲν καμώντες ἐπι-
 30 σιάμεθα· τῆς φύσεως γὰρ ἡ γνῶσις· σωφροσύνην δὲ οὐκ

μάθωμεν ἔαν εἶναι καλὸν πρᾶγμα ἢ σωφροσύνη καὶ χρήσιμον, ἀλλὰ ἀπὸ κοινοῦ ὅλοι ὁμολογοῦμεν τοῦτο καὶ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ἀρετῆς. Ἔτσι θεωροῦμεν ὅλοι ὅτι ἡ μοιχεία εἶναι κακὸν πρᾶγμα, καὶ οὔτε χρειάζεται κόπος καὶ διδασκαλία διὰ νὰ μάθωμεν ὅτι αὐτὴ εἶναι κακία· ἀλλὰ ὅλοι εἰς τὰς κρίσεις μας περὶ αὐτῶν τῶν ζητημάτων εἴμεθα αὐτοδίδακτοι, καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὴν ἀσκοῦμεν, ὅμως τὴν ἐπαινοῦμεν, ὅπως καὶ τὴν κακίαν, καὶ ἂν ἀκόμη τὴν ἐργαζώμεθα, τὴν μισοῦμεν.

Καὶ τοῦτο εἶναι μέγιστον ἔργον τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἡ συνείδησις ἡμῶν καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ πρὸ τῆς πράξεως νὰ διάκεινται φιλικῶς μὲν πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἐχθρικῶς δὲ πρὸς τὴν κακίαν. Καθὼς λοιπὸν εἶπα, ἡ μὲν γνῶσις τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ἐγκείται εἰς τὴν συνείδησιν ὅλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ δὲν ἔχομεν τὴν ἀνάγκην κάποιου διδασκάλου, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ τοῦτο· ἡ διόρθωσις ὅμως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν βούλησιν, ἀπὸ τὴν προθυμίαν καὶ τοὺς κόπους. Διατί λοιπὸν συμβαίνει τοῦτο; Διότι ἔαν ἔκαμνεν ὁ Θεὸς τὸ πᾶν νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν φύσιν μας, χωρὶς στεφάνους καὶ χωρὶς βραβεῖα θὰ ἀπερχώμεθα ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν· καὶ ὅπως τὰ ἄλογα ζῶα διὰ τὰ πλεονεκτήματα ποὺ ἔχουν τὰ φυσικά, δὲν πρόκειται νὰ λάβουν μισθὸν οὔτε ἔπαινον, ἔτσι καὶ ἡμεῖς τίποτε δὲν θὰ ἠθέλομεν ἀπολαύσει ἀπὸ αὐτά. Διότι τὰ φυσικά πλεονεκτήματα, ὄχι ἐκείνων ποὺ τὰ ἔχουν, ἀλλὰ ἐκείνου ποὺ τοὺς τὰ ἔδωκεν εἶναι ἔπαινος καὶ ἐγκώμιον. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὴν φύσιν νὰ ὀφείλεται τὸ πᾶν εἰς αὐτήν· πάλιν ὅμως δὲν ἐπέτρεψεν ὀλόκληρον τὸ φορτίον νὰ τὸ ἀναλάβῃ ἡ προαίρεσις διὰ νὰ μὴ ἀποκάμῃ ἀπὸ τοὺς κόπους τῆς ἀρετῆς· ἀλλὰ ὑποδεικνύει εἰς αὐτήν ἡ συνείδησις τί πρέπει νὰ πράξῃ, διὰ δὲ τὴν ἐργασίαν τῶν ὑποδεικνυομένων μόνη τῆς αὐτῆ ἀναλαμβάνει τοὺς κόπους.

Καὶ ὅτι μὲν εἶναι καλὸν πρᾶγμα ἢ σωφροσύνη τὸ γνωρίζομεν χωρὶς νὰ καταβάλωμεν καμμίαν προσπάθειαν· διότι

ἂν δυνηθεῖμεν κατορθῶσαι μὴ καμόντες, μηδὲ τὴν ἐπι-
 θυμίαν χαλινώσαντες, καὶ πολὺν ὑποσιάντες πόνον. Τοῦτο
 γὰρ οὐκ ἔτι ἐκ φύσεως ἡμῖν πρόσεσι, καθάπερ ἡ γνῶσις,
 ἀλλὰ δεῖται προθυμίας καὶ σπουδῆς. Οὐ ταύτη δὲ μόνον
 5 ἐπεκούφισεν ἡμῖν τὸ βάρος, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ τρόπῳ πάλιν,
 καὶ αὐτῶν τῶν κατορθωμάτων ἔνια φυσικὰ ἀφείς εἶναι ἐν
 ἡμῖν. Καὶ γὰρ τὸ συναγανακτεῖν τοῖς ὑβριζομένοις φυσικὸν
 ἅπαντες ἔχομεν, (εὐθέως οὖν τοῖς ἐπηρεάζουσιν ἐχθροὶ
 γινόμεθα, κἂν μηδὲν ὤμεν αὐτοὶ πεπονθότες) καὶ τὸ συνή-
 10 δεοῦναι τοῖς ἀντιλήψεως καὶ βοηθείας ἀπολαύουσι, καὶ τὸ
 κατακλᾶσθαι ἐπὶ ταῖς ἐτέρων συμφοραῖς καὶ τῇ φιλοστορ-
 γίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλους. Κἂν γὰρ πραγμάτων περιστάσεις
 δοκῶσι μικροψυχίαν τινὰ εἰσάγειν, ἀλλ' ὅμως ἔχομεν κοινὸν
 πρὸς ἀλλήλους φίλτρον. Καὶ τοῦτό τις σοφὸς αἰνιτιόμενος
 15 ἔλεγε· Πᾶν ζῶον ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον αὐτῷ, καὶ ἄνθρωπος
 τὸν πλησίον αὐτοῦ.

4. Πολλοὺς δὲ καὶ ἐτέρους μετὰ τοῦ συνειδότος ἐπέ-
 σιτησεν ἡμῖν διδασκάλους ὁ Θεός. Καὶ γὰρ πατέρας τοῖς νί-
 οῖς, καὶ δεσπότας τοῖς δούλοις, καὶ ἄνδρας ταῖς γυναίξι,
 20 καὶ διδασκάλους τοῖς μαθηταῖς, καὶ νομοθέτας καὶ δικα-
 σιὰς τοῖς ἀρχομένοις, καὶ φίλους τοῖς φίλοις. Πολλάκις
 δὲ καὶ παρ' ἐχθρῶν ἐκερδάναμεν οὐκ ἔλαττον ἢ παρὰ φί-
 λων· διὰ γὰρ ἡμῖν ὄνειδίσωσι τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἄκον-
 τας εἰς διόρθωσιν αὐτῶν διεγείρουσι. Τοσοῦτους δὲ ἡμῖν
 25 διδασκάλους ἐπέσιτησεν, ἵνα εὐκόλος ἡμῖν ἡ τοῦ λυσιτελοῦν-
 τος εὕρεσις τε καὶ διόρθωσις γένηται, τοῦ πλήθους τῶν
 πρὸς αὐτὸ συνελανόντων ἡμᾶς οὐκ ἀφιέντιος ἐκπεσεῖν τῶν
 συμφερόντων ἡμῖν.

ἢ γνῶσις αὐτὴ εἶναι ἔμφυτος· τὴν σωφροσύνην ὅμως δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν, ἐὰν δὲν κοπιᾶσωμεν, οὔτε ἂν δὲν χαλιναγωγήσωμεν τὴν κακὴν ἐπιθυμίαν καὶ ὑποσιῶμεν πολὺν κόπον. Διότι αὐτὸ δὲν ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς ἐκ φύσεως, ὅπως ἢ γνῶσις, ἀλλὰ χρειάζεται προθυμίαν καὶ προσπάθειαν. Καὶ δὲν μᾶς ἔκαμε μόνον δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐλαφρότερον τὸ βάρος, ἀλλὰ καὶ μὲ κάποιον ἄλλον τρόπον, μὲ τὸ νὰ ἀφήσῃ νὰ μᾶς εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ κατορθώματα φυσικά. Καθ' ὅσον καὶ τὸ νὰ ἀγανακτοῦμεν μαζί μὲ ἐκείνους πού ὑβρίζονται τὸ ἔχομεν ὅλοι ἐκ φύσεως, (διότι ἀμέσως γινόμεθα ἐχθροὶ μὲ ἐκείνους πού βλάπτουν τοὺς ἄλλους, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν ἔχωμεν πάθει ἡμεῖς τίποτε ἀπὸ αὐτοὺς) καὶ τὸ νὰ αἰσθανώμεθα εὐχαρίστησιν μαζί μὲ ἐκείνους πού ἀπολαμβάνουν βοήθειαν καὶ ὑποστήριξιν, καὶ τὸ νὰ στενοχωρούμεθα διὰ τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων, καὶ τὸ νὰ συγκινούμεθα διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην. Διότι καὶ ἂν αἱ περιστάσεις τῶν πραγμάτων φαίνεται ὅτι μᾶς κάμουν νὰ εἴμεθα μικρόψυχοι, ὅμως ἔχομεν κοινὴν μεταξὺ μας ἀγάπην. Καὶ τοῦτο ἐννοῶν κάποιος σοφὸς ἔλεγε· «Κάθε ζῶον ἀγαπᾷ τὸ ὁμοίον του, καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸν πλησίον του»⁶.

4. Καὶ ἄλλους πολλούς, ἐκτὸς τῆς συνειδήσεως, ἔβαλεν εἰς ἡμᾶς διδασκάλους ὁ Θεός. Καθ' ὅσον εἶναι διδάσκαλοι οἱ πατέρες εἰς τὰ παιδιά των, οἱ κύριοι εἰς τοὺς ὑπηρέτας των, οἱ ἄνδρες εἰς τὰς γυναῖκας, οἱ διδάσκαλοι εἰς τοὺς μαθητάς, οἱ νομοθέται καὶ οἱ δικασταὶ εἰς τοὺς ἀρχομένους καὶ οἱ φίλοι εἰς τοὺς φίλους. Πολλάκις δὲ ἔχομεν ὠφελῆθῃ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς περισσότερα παρὰ ἀπὸ τοὺς φίλους· διότι ὅταν αὐτοὶ μᾶς ἐμπαίζουν διὰ τὰ ἀμαρτήματά μας, χωρὶς νὰ τὸ θέλωμεν μᾶς διεγείρουν πρὸς διόρθωσίν των. Μᾶς ἔδωσε τόσους διδασκάλους διὰ νὰ γίνεται μὲ εὐκολίαν ἢ εὐρεσις ἐκείνου πού μᾶς ὠφελεῖ καὶ ἡ διόρθωσις ἐκείνου πού μᾶς βλάπτει, ἐπειδὴ, ἔνεκα τοῦ πλήθους τῶν παραγόντων τούτων πού μᾶς καθοδηγοῦν, δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐκπέσωμεν ἀπὸ ἐκεῖνα πού μᾶς συμφέρουν.

Κἂν γὰρ τῶν γεγεννηκότων καταφρονήσωμεν, τοὺς ἄρ-
 χοντας δεδοικότιες, ἐπεικέστεροι πάντως ἐσόμεθα· κἂν ἐ-
 κείνους διαπτύσωμεν ἁμαρτάνοντες, τὴν τοῦ συνειδότιος οὐ-
 δέποτε δυνησόμεθα διαφυγεῖν ἐπιτίμησιν· κἂν ταύτην ἀτι-
 5 μάσωμεν καὶ διακρουσώμεθα, τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ὑπό-
 ληψιν δεδοικότιες ἀμείνους ἐσόμεθα· κἂν πρὸς ταύτην ἀναι-
 σχυνησώμεν, ὃ τῶν νόμων ἐγκείμενος φόβος καὶ ἄκοντις
 ἡμᾶς σωφρονίσαι δυνησεται, καὶ νέους μὲν ὄντας διδάσκα-
 λοι καὶ πατέρες, ἀξηθέντας δὲ οἱ νομοθέται καὶ ἄρχοντες
 10 παραλαβόντες ρυθμίζουσιν· οἳ τε οἰκέται, ἅτε ραθυμότερον
 διακείμενοι μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ τὴν παρὰ τῶν δεσπο-
 τῶν ἀνάγκην εἰς σωφροσύνην ἔχουσι, καὶ αἱ γυναῖκες τοὺς
 ἄνδρας· καὶ πολλὰ πανταχόθεν ἡμῶν τῷ γένει τὰ τειχία
 πρὸς τὸ μὴ ραδίως εἰς κακίαν ἐξολισθῆσαι καὶ καταπεσεῖν.
 15 Πρὸς δὲ τούτοις ἅπασιν, καὶ νόσοι καὶ περιστάσεις πρα-
 γμάτων ἡμᾶς παιδεύουσι. Καὶ γὰρ πενία κατέχει, καὶ ζη-
 μία σωφρονίζει, καὶ κίνδυνος κατασιέλλει, καὶ πολλὰ ἐτέ-
 ρα τοιαῦτα. Οὐ φοβεῖ σε πατήρ; οὐδὲ διδάσκαλος; οὐκ ἄρ-
 χων; οὐ νομοθέτης; οὐ δικαστής; Οὐκ ἐντρέπει σε φίλος;
 20 Οὐ δάκνει σε ἐχθρός; Οὐ σωφρονίζει δεσπότης; Οὐ διδά-
 σκει ἀνὴρ; Οὐ διορθοῦται σε τὸ συνειδός; Ἄλλ' ἀρρωστία
 πολλάκις ἐπελθοῦσα σωματικὴ τὸ πᾶν κατώρθωσε, καὶ ζη-
 μία δὲ τὸν θρασύτερον ἐποίησεν ἐπεικέστερον· καὶ τὸ δὴ
 μεῖζον, ὅτι οὐχ ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέροις συμπίπτοντα
 25 τὰ δεινὰ μεγάλα ἡμᾶς ὠφελεῖν εἶωθε· καὶ αὐτοὶ μὲν μη-
 δέν τι παθόντες, ἐτέρους δὲ κολαζομένους ἰδόντες οὐκ ἔλατ-

Διότι ἀκόμη καὶ ἂν περιφρονήσωμεν τοὺς γονεῖς μας, θὰ γίνωμεν φρονιμότεροι ὅπως ἴπποτε ἐπειδὴ φοβούμεθα τοὺς ἄρχοντας· καὶ ἂν περιφρονήσωμεν καὶ ἐκείνους ἀμαρτάνοντες, ὅμως τὴν ἐπιτίμησιν τῆς συνειδήσεως οὐδέποτε θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ διαφύγωμεν· καὶ ἂν καὶ αὐτὴν ἀτιμάσωμεν καὶ ἀποκρούσωμεν, θὰ γίνωμεν καλύτεροι, φοβούμενοι τὴν ἐντύπωσιν πού θὰ σχηματίσουν οἱ πολλοί· καὶ ἂν φανῶμεν ἀναίσχυντοι ἀπέναντι αὐτῆς, θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς σωφρονίσῃ παρὰ τὴν θέλησίν μας ὁ φόβος πού προέρχεται ἀπὸ τοὺς νόμους, καὶ ἐνῶ εἴμεθα ἀκόμη νέοι οἱ πατέρες καὶ οἱ διδάσκαλοι μᾶς παιδαγωγοῦν, ὅταν δὲ μεγαλώσωμεν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ νομοθέται μᾶς παραλαμβάνουν καὶ ρυθμίζουν τὸν βίον μας· καὶ οἱ ὑπηρεταί, ἐπειδὴ εἶναι ραθυμότεροι ἀπὸ ἡμᾶς, ἐκτὸς τῶν ὅσων ἐλέχθησαν ἔχουν τὴν ἀνάγκην καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῶν κυρίων των διὰ νὰ σωφρονισθοῦν, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν· καὶ πολλὰ ἀπὸ παντοῦ ὑπάρχουν εἰς τὸ γένος μας προστατευτικὰ μέσα, ὥστε νὰ μὴ ὀλισθαίνῃ κανεὶς εὐκόλα εἰς τὴν κακίαν καὶ καταπέσῃ εἰς αὐτήν.

Σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ αἱ ἀσθένειαι καὶ αἱ περιστάσεις αἱ δύσκολοι μᾶς διδάσκουν. Καθ' ὅσον καὶ ἡ πενία μᾶς συγκρατεῖ καὶ ἡ ζημία μᾶς σωφρονίζει καὶ ὁ κίνδυνος μᾶς κάμει νὰ εἴμεθα συνεσταλμένοι καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια. Δὲν σοῦ προκαλεῖ φόβον ὁ πατέρας; οὔτε ὁ διδάσκαλος; οὔτε ὁ ἄρχων; οὔτε ὁ νομοθέτης; οὔτε ὁ δικαστής; Δὲν σὲ κάμει νὰ ἐντρέπεσαι ὁ φίλος; Δὲν σοῦ σταματᾷ τὴν κακίαν ὁ ἐχθρός; Δὲν σὲ σωφρονίζει ὁ κύριος σου; Δὲν σὲ διδάσκει ὁ συνάνθρωπός σου; Δὲν σὲ διορθώνει ἡ συνείδησίς σου; Ὅμως ὅταν ἐπέλθῃ πολλάκις ἀρρώστεια σωματικὴ ἐπιτυχάνει τὸ πᾶν καὶ ἡ ζημία τὸν πλέον σκληρὸν τὸν κάμει ἐπιεικέστερον· καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι ὄχι μόνον ὅταν συμβαίνουν αὐτὰ εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ὅταν συμβαίνουν τὰ κακὰ αὐτὰ εἰς τοὺς ἄλλους, ἡμεῖς ἀποκομίζομεν μεγάλην ὠφέλειαν· καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι χωρὶς νὰ πάθωμεν τίποτε, μόνον δὲ πού εἶδαμεν ἄλλους νὰ τιμωροῦνται, ἐσωφρονίσθημεν ὄχι

τον ἐκείνων ἐσωφρονίσθησαν. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν κατορθωμάτων συμβαῖνον ἴδοι τις ἂν ὥσπερ γὰρ καλαζομένων τῶν κακῶν ἕτεροι βελτίους γίνονται· οὕτω τῶν ἀγαθῶν κατορθούτων, πολλοὶ εἰς τὸν ἴσον ἐνάγονται ζῆλον· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ 5 τῆς τῶν ὄρκων συνέβη φυγῆς.

Πολλοὶ γὰρ ἐτιέρους ἰδόντες τὴν πονηρὰν ἀποθεμένους τῶν ὄρκων συνήθειαν, ἐμιμήσαντο τὴν σπουδὴν, περιεγέγοντο τῆς ἁμαρτίας· διὸ καὶ ἡμεῖς προθυμότερον τῆς αὐτῆς ἀπιόμεθα παραινέσεως. Μὴ γὰρ μοι λεγέτω τις, ὅτι πολ- 10 λοι κατώρθωσαν· οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον· ἀλλ' ἵνα πάντες. Ἐως δ' ἂν μὴ τοῦτο ἴδω, οὐ δύναμαι ἀναπνεῦσαι. Ὁ ποιμὴν ἐκεῖνος ἐκατὸν πρόβατα εἶχε, καὶ ἑνὸς πλανηθέντος, οὐκ ἐλάμβανε αἰσθησθῆναι τῆς σωτηρίας τῶν ἐνενήκοντα ἐννέα, ἕως ἂν τὸ ἀπολωλὸς εὔρε, καὶ τῇ ποιμνῇ πάλιν ἀπέ- 15 δωκεν. Οὐχ ὁρᾷς καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτο γινόμενον; Ἐὰν γὰρ τὸν ὄνυχα μόνον προσπαιίσαντες ἀνασιρέψωμεν, ὅλον τῷ μέλει συναλγεῖ τὸ σῶμα.

Μὴ τοίνυν τοῦτο εἶπης, ὡς ὀλίγοι τινὲς ὑπελείφθησαν οἱ μὴ κατορθώσαντες, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει ὅτι οὗτοι οἱ ὀλίγοι 20 μὴ διορθωθέντες πολλοὺς διαφθείρουσιν ἐτιέρους. Καὶ γὰρ εἰς ἣν ὁ πεπορνευκῶς παρὰ Κορινθίοις, καὶ ὅμως οὕτως ἔσιενεν ὁ Παῦλος ὡς ὅλης τῆς πόλεως ἀπολωλυίας. Καὶ μάλα εἰκότως· ἥδει γὰρ ὅτι μὴ σωφρονισθέντος ἐκείνου ταχέως τὸ νόσημα θαδίζον ὁδῶ καὶ τοὺς ἄλλους ἐπιδραμεῖται 25 πάντας. Εἶδον πρῶην ἐν τῷ δικαστηρίῳ δεδεμένους καὶ ἀπαγομένους διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς τοὺς περιφανεῖς ἐκείνους ἄνδρας, καὶ τινων θαυμαζόντων διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὑβρεως, ἑορᾶν γὰρ θαυμάζειν· ἕτεροι ἔλεγον· ἔνθα γὰρ

7. Πρβλ. Ματθ. 18, 12-13.

8. Πρβλ. Α' Κορ. 5.

ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐκείνους. Τοῦτο ἠμπορεῖ νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς καὶ εἰς τὰ διάφορα κατορθώματα· διότι ὅπως ὅταν τιμωροῦνται οἱ κακοί, ἄλλοι γίνονται καλύτεροι, ἔτσι καὶ ὅταν οἱ καλοὶ κατορθώνουν νὰ κάμουν κάτι καλόν, πολλοὶ ὀδηγοῦνται εἰς τὸν ἴδιον μὲ ἐκείνους ζῆλον, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη καὶ μὲ τὴν ἐντολὴν τῆς ἀποφυγῆς τῶν ὄρκων.

Πολλοὶ δηλαδὴ ἐπειδὴ εἶδον ἄλλους νὰ ἔχουν κόψει τὴν κακὴν συνήθειαν τῶν ὄρκων, ἐμμήθησαν τὴν προσπάθειαν ἐκείνων, καὶ ἐνίκησαν τὴν ἁμαρτίαν· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν ἐπανερχόμεθα πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν προτροπὴν. Ἄς μὴ μοῦ εἰπῇ κανεὶς ὅτι πολλοὶ κατώρθωσαν νὰ μὴ ὀρκίζονται, δὲν εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο πού ἐπιζητοῦμεν, ἀλλὰ ἐπιζητοῦμεν νὰ τὸ κατορθώσουν ὅλοι. Καὶ ἕως ὅτου δὲν ἴδω νὰ συμβαίῃ τοῦτο δὲν ἠμπορῶ νὰ ἐφησυχάσω. Ὁ ποιμὴν ἐκεῖνος εἶχεν ἑκατὸν πρόβατα, καὶ ἐπειδὴ ἐχάθη τὸ ἓνα δὲν ἔμενεν εὐχαριστημένος πού εἶχε τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα, ἕως ὅτου εὔρε το ἀπολωλὸς καὶ τὸ ὠδήγησε πάλιν εἰς τὴν ποιμνὴν του'. Δὲν παρατηρεῖς ὅτι τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ εἰς τὸ σῶμα; Διότι ἐὰν γυρίσῃ πίσω τὸ νύχι μας, ὅταν σκοντάψωμεν κάπου, ὀλόκληρον τὸ σῶμα συμπάσχει μὲ τὸ μέλος πού πάσχει.

Μὴ μοῦ εἰπῆς ὅτι εἶναι ὀλίγοι αὐτοὶ πού δὲν τὸ κατώρθωσαν, ἀλλὰ τοῦτο νὰ σκέφτεσαι ὅτι οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ πού δὲν ἔχουν διορθωθῆ, βλάπτουν πολλοὺς ἄλλους. Καθ' ὅσον ἓνας ἦτο ὁ Κορίνθιος πού ἐπόρνευσε, καὶ ὅμως ὁ Παῦλος ἀνεστέναζε κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὡσὰν ἡ πόλις ὀλόκληρος νὰ εἶχε καθῆ⁸. καὶ πολὺ ὀρθῶς· διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἂν δὲν ἐσωφρονίζετο ἐκεῖνος γρήγορα θὰ ἐπροχωροῦσε τὸ νόσημα καὶ θὰ κατελάμβανεν ὄλους. Εἶδα προηγουμένως εἰς τὸ δικαστήριον δεμένους τοὺς ἐπισήμους ἐκείνους ἄνδρας καὶ νὰ ὀδηγοῦνται διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς, καὶ μερικοὺς νὰ ἀποροῦν διὰ τὴν τόσῃν περιφρόνησιν πού ἐγίνετο εἰς αὐτούς, καὶ ἄλλους πού ἔλεγον πρὸς αὐτούς ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀπορῆτε· διότι ὅπου ὑπάρχει ἔγκλημα καθοσιώσεως, εἰς τίποτε δὲν ὠφελεῖ τὸ

ἂν ἢ καθοσίωσις, ἀξίωμα οὐδὲν ὠφελεῖ. Οὐκοῦν πολλῶ μάλ-
λον ἔνθα ἂν ἀσέβεια ἦ, ἀξίωμα οὐδὲν ὠφελεῖ.

5. Ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες διανασιήσωμεν ἑαυτούς· ἐὰν
γὰρ μὴ τὴν παρ' ὑμῶν σπουδὴν ὑμεῖς εἰσενέγκητε, περιττὰ
5 τὰ παρ' ἡμῶν ἅπαντα. Τί δήποτε; "Οτι οὐχ ὡςπερ αἱ λοι-
παὶ τέχναι, οὕτω καὶ ἡ διδασκαλικὴ ἐστὶ δύναμις. Ὁ μὲν
γὰρ ἀργυροκόπος οἷον ἂν χαλκεύσῃ τὸ σκεῦος καὶ ἀπόθη-
ται, τοιοῦτον ἐλθὼν τῇ ἐπιούσῃ πάλιν εὐρήσει· καὶ ὁ χαλ-
κοτύπος, καὶ ὁ λιθοξόος, καὶ τῶν δημιουργῶν ἕκαστος οἷον
10 ἂν ἀφῆ τὸ οἰκεῖον ἔργον, τοιοῦτον ἀπολήφεται πάλιν· ἐπὶ
δὲ ἡμῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὸναντίον ἅπαν· οὐ γὰρ ἄψυχα
σκεύη, ἀλλὰ ψυχὰς χαλκεύομεν λογικὰς. Διὰ τοῦτο οὐ τοι-
οῦτους ὑμᾶς εὐρίσκομεν οἷους καταλιμπάνομεν, ἀλλ' ἐπειδὴν
λαβόντες μετὰ πολλοῦ καμάτου διαπλάσωμεν, διορθώσωμεν,
15 θερμοτέρους ἐργαζώμεθα, ἐξελθόντας ὑμᾶς ἢ τῶν πραγμά-
των περίσσιας πανταχόθεν περιστοιχιζομένη διασιτρέφει πάλ-
ιν, καὶ πλείονα παρέχει τὴν δυσκολίαν ἡμῖν. Διὰ τοῦτο
δέομαι καὶ ἀντιβολῶ χεῖρα ὀρέξαι, καὶ ὄσῃν ἐνιαῦθα ποι-
οῦμαι τὴν σπουδὴν πρὸς τὴν διόρθωσιν τὴν ὑμειτέραν, το-
20 σαύτην ἀπελθόντες ἐντιεῦθεν ἐπιδείκνυσθε περὶ τὴν σωτη-
ρίαν τὴν ὑμειτέραν φρονίδα.

Εἶθε μὲν γὰρ δυνατὸν ἦν ὑπὲρ ὑμῶν ἐμὲ κατορθοῦν, καὶ
τὰ ἔπαθλα ὑμᾶς λαμβάνειν τῶν κατορθωμάτων, καὶ οὐκ ἂν
ισοοῦτον ἠνώχλησα. Ἀλλὰ τί πάθω; Τοῦτο ἀμήχανον· ἐ-
25 κάσιω γὰρ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀποδώσει. "Ὡςπερ οὖν μή-
τηρ ὄρῳσα τὸ παιδίον πυρετίον, παρσιῶσα ἀρχομένῳ καὶ
καιομένῳ, θρηνοῦσα πολλάκις εἶπε πρὸς τὸ νοσοῦν παιδίον,
εἶθε μοι δυνατὸν ἦν, τέκνον, τὸν πυρετὸν ἀναδέξασθαι τὸν

ἀξίωμα. Λοιπὸν πολὺ περισσότερον ὅπου ὑπάρχει ἀσέβεια, δὲν ὠφελεῖ καθόλου τὸ ἀξίωμα.

5. Αὐτὰ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ἅς ξεσηκώσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας· διότι ἂν δὲν συνεισφέρετε καὶ σεῖς τὴν προσπάθειάν σας μὲ προθυμίαν εἶναι περιττὰ ὅλα ὅσα κάμνομεν ἡμεῖς. Διατί; Διότι ἡ δύναμις τῆς διδασκαλίας δὲν εἶναι ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι. Διότι ὁ μὲν ἀργυροκόπος ὅπως θὰ κατασκευάσῃ καὶ θὰ τοποθετήσῃ τὸ σκεῦος, ἔτσι θὰ τὸ εὔρῃ πάλιν τὴν ἐπομένην ὅταν θὰ ἔλθῃ· καὶ αὐτὸς ποὺ κατεργάζεται τὸν χαλκὸν καὶ ὁ λιθοξόος, καὶ κάθε ἓνας ἀπὸ τοὺς τεχνίτας, ὅπως θὰ ἀφήσῃ τὸ ἔργον, τέτοιοι πάλιν θὰ τὸ παραλάβῃ· εἰς ἡμᾶς ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον, ἀλλὰ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον· διότι δὲν κατασκευάζομεν ἄψυχα σκεύη, ἀλλὰ λογικὰς ψυχὰς. Διὰ τοῦτο δὲν σᾶς εὐρίσκομεν εἰς τὴν κατάστασιν ποὺ σᾶς ἀφήνομεν, ἀλλὰ ἀφοῦ σᾶς παραλάβωμεν καὶ σᾶς διαπλάσωμεν μὲ πολὺν κόπον, σᾶς διορθώνομεν, σᾶς κάμνομεν θερμότερους, ὅταν δὲ φύγετε ἀπὸ ἐδῶ αἱ διάφοροι περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ παντοῦ σᾶς περιστοιχίζουν, σᾶς διαστρέφουν πάλιν καὶ μᾶς παρέχουν μεγαλυτέραν δυσκολίαν. Διὰ τοῦτο σᾶς ἱκετεύω καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ μᾶς δώσετε χεῖρα βοηθείας, καὶ ὄσῃν προσπάθειαν καταβάλλω ἐδῶ ἐγὼ πρὸς διόρθωσίν σας τὴν καὶ σεῖς νὰ ἐπιδεικνύετε προθυμίαν καὶ φροντίδα διὰ τὴν σωτηρίαν σας, ὅταν ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ ἐδῶ.

Εἶθε νὰ ἦτο δυνατὸν ἐγὼ διὰ λογαριασμὸν σας νὰ ἐργαζόμουν τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς καὶ νὰ ἀπολαμβάνετε σεῖς τὰ βραβεῖα τῶν κατορθωμάτων, τότε δὲν θὰ σᾶς ἐνοχλοῦσα τόσον. Ὅμως τί νὰ κάμω; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· διότι ὁ Θεὸς θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα κατὰ τὰ ἔργα του. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ μητέρα ἢ ὁποῖα βλέπει τὸ παιδί της νὰ ἔχῃ πυρετὸν καὶ νὰ πνίγεται καὶ νὰ καίεται ἀπὸ τὴν ζέστην, κάθεται κοντά του καὶ μὲ κλάματα λέγει πρὸς τὸ ἄρρωστον παιδί της, εἶθε νὰ μοῦ ἦτο δυνατόν, παιδί μου, νὰ πάρω ἐγὼ ἐπάνω μου τὸν ἰδικόν σου πυρετὸν καὶ τὴν ἰδικήν σου φλόγα ποὺ

σόν, καὶ ἐπ' ἑμαυτὴν ἐλκύσαι τὴν φλόγα· οὕτω δὴ καὶ ἐγὼ λέγω νῦν, εἴθε δυνατὸν ἦν ἐμὲ πονήσαντα ὑπὲρ ὑμῶν κατορθῶσαι πάντων· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τῶν αὐτῶ πρᾶξιμένων ἕκαστον ἀνάγκη δοῦναι τὰς εὐθύνας, καὶ 5 οὐκ ἂν ἴδοι τις ἕτερον ὑπὲρ ἑτέρου κολαζόμενον.

Διὰ τοῦτο ὀδυνῶμαι καὶ θρηνῶ, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ὑμῖν ἐκείνην ἐγκαλουμένοις οὐκ δυναθήσομαι παρασιτῆναι· μάλιστα μὲν γὰρ οὐδὲ παρηγοία μοι πρὸς τὸν Θεόν ἔστι τοσαύτη. Εἰ δὲ καὶ παρηγοίαν εἶχον, οὐκ εἰμὶ Μωσέως 10 ἀγιώτερος, οὐδὲ Σαμουὴλ δικαιοτέρου, οὓς ἐπὶ τοσοῦτον ἀρετῆς ἤκοντας οὐκ ἔφη δύνασθαί τι τοὺς Ἰουδαίους ὠφελῆσειν, διὰ τὸ πολλῇ ραθυμίᾳ αὐτοὺς ἐκδοθῆναι.

Ἐπεὶ οὖν ἀπὸ τῶν οἰκείων ἔργων κολαζόμεθα καὶ σωζόμεθα, σπουδάσωμεν, παρακαλῶ, μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων 15 καὶ ταύτην ἐκπληρῶσαι τὴν ἐντολήν, ἵνα μετὰ χρησιῆς ἐλπίδος ἐντιεῦθεν ἀπελθόντες, τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· 20 Ἀμήν.

ἔχεις, ἔτσι ἀκριβῶς λέγω καὶ ἐγὼ τώρα, εἴθε νὰ ἦτο δυνατόν νὰ κοπιάσω ἐγὼ καὶ νὰ ἐπιτύχω δι' ἐσᾶς ἔργα ἀρετῆς· ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, δὲν εἶναι, ἀλλὰ κάθε ἕνας εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἰδῆ κάποιος νὰ τιμωρῆται ἄλλος χάριν ἄλλου.

Διὰ τοῦτο θλίβομαι καὶ θρηνῶ, διότι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην πού θὰ εὐρίσκεσθε εἰς τὸ δικαστήριον ὡς κατηγορούμενοι δὲν θὰ ἠμπορέσω νὰ σᾶς βοηθήσω, ἀφοῦ μάλιστα δὲν ἔχω τόσην παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν. Ἀκόμη δὲ καὶ παρρησίαν ἂν εἶχον, δὲν εἶμαι ἀγιώτερος ἀπὸ τὸν Μωυσοῦν, οὔτε δικαιότερος ἀπὸ τὸν Σαμουήλ, οἱ ὅποιοι, ἂν καὶ ἔφθασαν εἰς τόσον μεγάλο ὕψος ἀρετῆς, δὲν ἠμπόρεσαν, εἶπεν ὁ Θεός, νὰ ὠφελήσουν κατὰ τι τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ εἰς μεγάλην ἀμέλειαν ἐκεῖνοι παρέδωκαν τὸν ἑαυτὸν τους⁹.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπὸ τὰ ἔργα μας τιμωρούμεθα καὶ σωζόμεθα, ἃς προσπαθήσωμεν, παρακαλῶ, μαζὶ μὲ ὅλας τὰς ἄλλας ἐντολὰς νὰ τηρήσωμεν καὶ αὐτὴν τὴν ἐντολήν, ὥστε, ἀφοῦ ἀπέλθωμεν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μὲ καλὰς ἐλπίδας, νὰ ἀπολαύσωμεν τὰ ἀγαθὰ πού μᾶς ἔχει ὑποσχεθῆ ὁ Θεός, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἃς εἶναι ἡ δόξα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΑΝΤΟΣ ΑΦΕΘΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ
καὶ θαροσήσαντος, ἑνὲς πάλιν τὴν πόλιν ἐτάραξαν φο-
βερὰς πλάτιοντες φήμας, καὶ ἠλέγχθησαν εἰς τοῦτό
5 τε οὖν ὁμιλίας εἰρηται, καὶ εἰς τὴν περὶ τῶν ὄρκων
παραίνεσιν, διὸ καὶ ἡ κατὰ τὸν Ἰωνάθαν καὶ τὸν
Σαούλ ἱστορία καὶ τὸν Ἰεφθάε παρήχθη, καὶ ἐδεί-
χθη πόσαι ἐξ ἑνὸς ὄρκου γίνονται ἐπιπορκίαι.

1. Οὐχ ὡς ἔτυχε τὴν πόλιν ἡμῖν ὁ διάβολος χθὲς ἐθο-
10 ρύθησεν, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεὸς ἡμᾶς οὐχ ὡς ἔτυχε παρεκάλεσε
πάλιν, ὥστε καὶ ἡμῶν ἕκαστον εὐκαίρως εἰπεῖν ἐκεῖνο τὸ
προφητικόν. «Κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν μου ἐν τῇ καρδίᾳ
μου αἱ παρακλήσεις σου εὐφράναν τὴν ψυχὴν μου». Οὐ τῷ
παρακαλέσαι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ συγχωρῆσαι θορυβηθῆ-
15 ναι, τὴν κηδεμονίαν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐπεδείξατο τὴν αὐτοῦ.
“Ὅπερ γὰρ λέγων οὐδέποτε ἐπαυσάμην, τοῦτο καὶ τήμερον
ἔρω, διὸ οὐχ ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν δεινῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ συγχώρη-
οις τούτων ἀπὸ τῆς εὐνοίας γίνεται τοῦ Θεοῦ. “Ὅταν γὰρ
ἴδῃ πρὸς ραθυμίαν ἡμᾶς ἐκκλίνοντας, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν
20 οἰκειώσεως ἀποπηδῶντας, καὶ τῶν πνευματικῶν οὐδένα
ποιουμένους λόγον, ἐγκαταλιμπάνει μικρόν, ἵνα ταύτη σω-
φρονησθέντες σπουδαιότερον πρὸς αὐτὸν ἐπανέλθωμεν.

Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐφ’ ἡμῶν τῶν ραθυμῶν τοῦτο
ποιεῖ, ὅπου γε καὶ Παῦλος καὶ ἐπ’ αὐτοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ
25 μαθητῶν ταύτην ἔλεγεν αἰτίαν εἶναι τῶν πειρασμῶν. Κο-
ρινθίοις γὰρ ἐπισιέλλων τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν οὕτω πῶς

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΟΤΑΝ ΟΛΟΣ Ο ΛΑΟΣ ΑΠΗΛΛΑΓΗ

ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν καὶ ἀνεθάρρησε, μερικοὶ πάλιν ἐτάραξαν τὴν πόλιν ἐπινοοῦντες φοβερὰς φήμας, αἱ ὁποῖαι ἀπεδείχθησαν ψευδεῖς· ἕξ αἰτίας τούτου ἐλέχθη ἡ ὁμιλία αὐτὴ καὶ διὰ τὴν περὶ τῶν ὄρκων συμβουλήν, διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ἰωνάθαν καὶ τοῦ Σαοῦλ καὶ τοῦ Ἰεφθάε, καὶ ἐδείχθη πόσαι ἐπιπορκίαι προέρχονται ἀπὸ ἓνα ὄρκον μόνον.

1. Δὲν ἀνησούχησεν ὀλίγον τὴν πόλιν μας χθὲς ὁ διάβολος ἀλλὰ καὶ ὁ Θεὸς ὄχι ὀλίγον μᾶς παρηγόρησε πάλιν, ὥστε κάθε ἓνας ἀπὸ ἡμᾶς εἶναι εὐκαιρία νὰ εἰπῇ ἐκεῖνον τὸν προφητικὸν λόγον· «Ἀνάλογοι πρὸς τὰς θλίψεις μου ἦσαν καὶ αἱ παρηγορίαι μου, αἱ ὁποῖαι ἐγέμισαν μὲ εὐφροσύνην τὴν ψυχὴν μου»¹. Καὶ ἀπέδειξεν ὁ Θεὸς δι' ἡμᾶς τὴν φροντίδα τοῦ ὄχι μόνον μὲ τὸ ὅτι μᾶς παρηγόρησεν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐπέτρεψε νὰ γίγη αὐτὴ ἡ ἀνησυχία. Διότι ἐκεῖνο ποῦ δὲν ἔπαυσα ποτὲ νὰ λέγω, αὐτὸ θὰ εἰπῶ καὶ σήμερον, ὅτι δηλαδὴ ὄχι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακά, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Διότι ὅταν μᾶς ἰδῇ νὰ στρεφώμεθα πρὸς τὴν ἀμέλειαν καὶ νὰ ἀπομακρυνώμεθα ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν καὶ νὰ μὴ φροντίζωμεν καθόλου διὰ τὰ πνευματικά, δι' ὀλίγον χρονικὸν διάστημα μᾶς ἐγκαταλείπει, ὥστε ἀφοῦ σωφρονισθῶμεν ἕξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἐγκαταλείψεως, νὰ ἐπανέλθωμεν πρὸς αὐτὸν μὲ μεγαλύτερον ζῆλον.

Καὶ διατί ἀπορεῖς ἂν τοῦτο τὸ κάμη δι' ἡμᾶς τοὺς ραθύμους, ἀφοῦ καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸ θεωρεῖ ὡς αἰτίαν τῶν πειρασμῶν, καὶ τῶν ἰδικῶν του καὶ τῶν μαθητῶν του. Διότι στέλλων τὴν δευτέραν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν λέγει τὰ ἐ-

φησιν· «Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῆς θλίψεως τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, διὸ καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρῆθημεν ὑπὲρ δύναμιν, ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν· ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν»· ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὕτω μεγάλοι, φησὶν, ἡμῖν ἐπαιωρήθησαν κίνδυνοι, ὡς ἀπαγορευσαί τοῦ ζῆν, καὶ μηκέτι λοιπὸν ἐλπῖσαι χρησιήν τινα ἔσεσθαι μεταβολήν, ἀλλ' ἢ θάνατον ἀναμένειν πάντως· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό, «Αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν»· ἀλλ' ὅμως μετὰ τὴν ἰσαύτην ἀπόγνωσιν ἔλυσεν ὁ Θεὸς τὸν χειμῶνα, καὶ τὸ νέφος παρήνεγκε, καὶ ἐξ αὐτῶν τοῦ θανάτου τῶν πυλῶν ἡμᾶς ἤρπασεν. Ἐἴτα δεικνὺς διὸ καὶ τὸ συγχωρησαί μέχρι τοσοῦτου κατενεχθῆναι κηδεμονίας ἦν πολλῆς τὸ γινόμενον, ἀπὸ τῶν πειρασμῶν διηγεῖται τὸ κέρδος· τοῦτο δὲ ἦν τὸ συνεχῶς πρὸς αὐτὸν βλέπειν, ἀλλὰ μὴ μεγαλοφρονεῖν μηδὲ ἐπαίρεσθαι. Διὰ τοῦτο εἰπὼν διὸ, «Αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν», καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγε. Τίς δὲ ἐστὶν ἡ αἰτία αὕτη; «Ἴνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς», φησὶν, «ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ζωοποιοῦντι τοὺς νεκρούς». Νυσιάζοντας γὰρ ἡμᾶς καὶ καταλίποντας ἀφυπνίζειν εἴωθε τῶν πειρασμῶν ἢ φύσις, καὶ διεγείρειν, καὶ εὐλαβεσιέροους ποιεῖν.

Ὅταν οὖν ἴδῃς, ἀγαπητέ, πειρασμὸν νῦν μὲν οβροθέντα, νῦν δὲ ἐγεροθέντα πάλιν, μὴ καταπέσης, μηδὲ ἀπαγορεύσης, ἀλλὰ χρησιᾶς ἔχε τὰς ἐλπίδας, ἐκεῖνο πρὸς ἑαυτὸν λογιζόμενος, διὸ οὐχὶ μισῶν, οὐδὲ ἀποσιρεφόμενος ἡμᾶς ὁ Θεὸς παραδίδωσι ταῖς χερσὶ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ σπουδαιοτέρους καὶ οἰκειοτέρους αὐτῷ κατασκευάσαι βουλόμενος. Μὴ τοίνυν ἀπαγορεύσωμεν, μηδὲ τὴν ἐπὶ τὸ θέλτιον ἀπογνωῶμεν μεταβολήν, ἀλλὰ ταχίστην προσδοκῶμεν ἔσεσθαι γαλήνην, καὶ τὸ τέλος ἀπάντων τῶν κατεχόντων ἡμᾶς θορύβων ρίψαν-

2. Β' Κορ. 1, 8-9.

3. Αὐτόθι.

ξῆς: «Δὲν θέλω νὰ ἀγνοῆτε, ἀδελφοί, τὴν θλίψιν ποὺ μᾶς εὔρεν εἰς τὴν Ἀσίαν, διότι ἦτο τόσοσ ὑπερβολικὴ καὶ ἀνωτέρα τῶν δυνάμεών μας, ὥστε νὰ ἀπελπισθῶμεν καὶ δι' αὐτὴν τὴν ζωὴν μας καὶ νὰ θεωροῦμεν βέβαιον τὸν θάνατον»². αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· τόσοσ μεγάλοι κίνδυνοι, λέγει, ἐπεκρέμαντο ὑπεράνω μας, ὥστε νὰ ἔχωμεν ἀπελπισθῆ διατ τὴν ζωὴν, καὶ δὲν ἐπεριμέναμεν πλέον καμμίαν εὐχάριστον μεταβολὴν, παρὰ μόνον τὸν θάνατον, διότι αὐτὸ σημαίνει τό· «Νὰ θεωροῦμεν βέβαιον τὸν θάνατον». ἄλλ' ὅμως μετὰ τὴν τόσοσν ἀπελπισίαν, ἔπαυσεν ὁ Θεὸς τὰς θλίψεις, καὶ ἔκαμε νὰ περάσῃ τὸ νέφος τῶν πειρασμῶν, καὶ μᾶς ἤρπαξεν ἀπὸ αὐτὰς τὰς πύλας τοῦ θανάτου. Ἐπειτα φανερώων ὅτι καὶ τὸ νὰ ἐπιτρέψῃ ὁ Θεὸς νὰ φθάσῃ εἰς τέτοιοσ σημεῖον θλίψεων προήρχετο ἀπὸ πολλὴν φροντίδα, διηγεῖται τὸ κέρδος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς πειρασμούς· αὐτὸ δὲ ἦτο τὸ νὰ ἀποβλέπουν συνεχῶς πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ νὰ μὴ ὑψηλοφρονοῦν καὶ νὰ μὴ ὑπερηφανεύωνται. Διατ τοῦτο ἀφοῦ εἶπεν ὅτι «θεωροῦμεν τὸν θάνατον βέβαιον» προσέθεσε καὶ τὴν αἰτίαν. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία αὐτή; «Διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν πεποίθησιν εἰς τὸν ἑαυτόν μας» λέγει «ἀλλὰ εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἀνασταίνει τοὺς νεκρούς»³. Διότι ὅταν ἡμεῖς νυστάζωμεν καὶ καταπίπτει τὸ φρόνημά μας, μᾶς ἀφυπνίζουσι οἱ πειρασμοὶ καὶ μᾶς διεγείρουσι καὶ μᾶς κάμουν πιδ εὐσεβεῖς.

Ἐπὶ τὸν λοιπὸν ἰδῆς, ἀγαπητέ, πειρασμὸν ἄλλοτε νὰ σβῆνῃ καὶ ἄλλοτε νὰ ἀνάβῃ, μὴ χάσῃς τὸ θάρρος σου, οὔτε νὰ ἀπελπισθῆς, ἀλλὰ νὰ αἰσιοδοξῆς, σκεπτόμενος ὅτι ὅχι ἀπὸ μῖσος, οὔτε ἐπειδὴ μᾶς ἀποστρέφεται ὁ Θεὸς μᾶς παραδίδει εἰς τὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ θέλει νὰ μᾶς κάμῃ σπουδαιοτέρους καὶ πιδ οἰκείους μὲ αὐτόν. Ἄς μὴ ἀποκάμωμεν λοιπὸν καὶ ἄς μὴ ἀπελπισθῶμεν διατ τὴν πρὸς τὸ καλύτερον μεταβολὴν μας, ἀλλὰ ἄς ἀναμένωμεν ὅτι σύντομα θὰ γίνῃ γαλήνη, καὶ ἀφοῦ ἀναθέσωμεν εἰς τὸν Θεὸν τὴν κατάπαυσιν ὄλων τῶν ἀνησυχιῶν ποὺ μᾶς κατέχουν, ἄς ἀσχολη-

τες ἐπὶ τὸν Θεόν, αὐτοὶ τῶν συνήθων ἀπιώμεθα πάλιν, καὶ τὴν εἰωθυῖαν διδασκαλίαν εἰς μέσον ἀγάγωμεν.

Πάλιν γὰρ ὑμῖν περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως διαλεχθῆναι βούλομαι, ὥστε πρόρριζον ἀπὸ τῆς διανοίας ὑμῶν ἀνασπά-
5σαι τὴν πονηρὰν τῶν ὄρκων συνήθειαν. Διόπερ ἀνάγκη πάλιν ἐπὶ τὴν αὐτὴν καταφυγεῖν ἰκτετηρίαν. Καὶ γὰρ παρεκάλεσα πρῶην ὑμᾶς τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου λαθόντας ἀποειμμημένην, καὶ θερμοῦ τοῦ αἵματος ἔτι ἀποσιάζουσιν οὕτως ἀπελθεῖν οἴκαδε ἕκαστον, καὶ νομίζουσιν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν
10 ὄραν αὐτὴν φωνὴν ἀφιεῖσαν καὶ λέγουσαν, μισήσατέ μου τὸν σφαγέα τὸν ὄρκον. Ὅπερ ἔλεγχος οὐκ ἐποίησε, τοῦτο ὄρκος ἐποίησεν· ὅπερ θυμὸς τυραννικὸς οὐκ ἴσχυσε, τοῦτο ἐπιτοκίας ἀνάγκη παρεσκεύασε. Καὶ ὅτε μὲν ἠλέγχεται δημοσία πάντων ἀκούοντων, ἤνεγκε γενναίως τὴν ἐπιτίμησιν
15 ὁ τύραννος, ὅτε δὲ εἰς ὄρκων ἀνάγκην ἑαυτὸν ἐνέβαλε, τότε τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀπέτεμε κεφαλὴν.

Τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ νῦν παρακαλῶ, καὶ παρακαλῶν οὐ παύομαι, ὥστε ὅπου περ ἂν ἀπίωμεν, ταύτην βασιάζοντας τὴν κεφαλὴν ἀπιέναι, καὶ πᾶσιν αὐτὴν ἐπιδεικνύναι βοῶ-
20σαν, καὶ τῶν ὄρκων κατηγοροῦσαν. Κἂν γὰρ σφόδρα ὤμεν ῥάθυμοι καὶ ὀλίγωροι, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς κεφαλῆς ἐκείνης ὀρῶντες φοβερὸν εἰς ἡμᾶς βλέποντας, ἀπειλοῦντας ὑμνύουσι, χαλινοῦ παντὸς εὐτιονώτερον τῷ φόβῳ τούτῳ σωφρονοιοθέντες, ἄγχειν καὶ ἀποσιτρέφειν δυνησόμεθα ῥαδίως
25 τὴν γλῶττιαν ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοὺς ὄρκους ὀρμῆς. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μόνον τὸ δεινὸν ἔχει ὁ ὄρκος, ὅτι καὶ παραβαινόμενος καὶ φυλατιτόμενος κολάζει τοὺς ἀλισκομένους, ὅπερ ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων συμβαῖνον ἴδοι τις ἂν· ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαττον τούτου κακόν. Τί δὲ τοῦτό ἐστι; Τὸ
30 μηδὲ βουλομένοις μηδὲ σπουδάζουσι δυνατὸν εἶναι εὐορκῆ-

θῶμεν μὲ τὰ συνηθισμένα ἔργα μας καὶ ἄς ἀρχίσωμεν τὴν συνηθισμένην διδασκαλίαν μας.

Διότι πάλιν ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς ὁμιλήσω περὶ τοῦ ἰδίου θέματος ὥστε νὰ ἐκριζώσω ἀπὸ τὴν διάνοιάν σας τὴν κακὴν συνήθειαν τῶν ὄρκων. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφύγω πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν παράκλησιν. Καθ' ὅσον σᾶς παρεκάλεσα προηγουμένως νὰ φαντασθῆτε τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου κομμένην καὶ νὰ στάζη ἀκόμα ζεστόν αἷμα, μὲ αὐτὴν τὴν εἰκόνα εἰς τὸν νοῦν νὰ ὑπάγη κάθε ἕνας εἰς τὸ σπίτι του καὶ νὰ νομίζῃ ὅτι τὴν βλέπει ἐμπρὸς του καὶ νὰ τοῦ λέγῃ, μισήσατέ μου τὸν σφαγέα μου τὸν ὄρκον. Ἐκεῖνο πού δὲν ἔκαμεν ὁ ἔλεγχος τὸ ἔκαμεν ὁ ὄρκος· ἐκεῖνο πού δὲν ἐπέτυχεν ὁ θυμὸς τοῦ τυράννου, τοῦτο τὸ ἐπραγματοποίησεν ἡ ἀνάγκη τῆς τηρήσεως τοῦ ὄρκου. Καὶ ὅταν μὲν εἰς ἐπήκοον ὄλων ἠλέγχετο δημοσία, ἔφερε τὸν ἔλεγχον μὲ γενναιότητα ὁ τύραννος, ὅταν δὲ ἐδεσμεύθη διὰ τοῦ ὄρκου, τότε ἀπέκοψε τὴν μακαρίαν ἐκείνην κεφαλὴν.

Τὸ ἴδιον καὶ τώρα παρακαλῶ καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ παρακαλῶ, ὥστε ὅπουδήποτε καὶ ἂν πηγαίνωμεν, νὰ πηγαίνωμεν κρατοῦντες τὴν κεφαλὴν αὐτὴν καὶ νὰ τὴν ἐπιδεικνύωμεν εἰς ὄλους καὶ νὰ τὴν ἀκούουν πού φωνάζει καὶ κατηγορεῖ τοὺς ὄρκους. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη εἴμεθα πάρα πολὺ ἀδιάφοροι καὶ ἀμελεῖς, ὅταν θὰ βλέπωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς κεφαλῆς ἐκείνης νὰ μᾶς κοιτάζουν μὲ βλέμμα φοβερόν, καὶ νὰ μᾶς ἀπειλοῦν, ὅταν ὀρκιζώμεθα, θὰ σωφρονισθῶμεν περισσότερο ἀπὸ κάθε καλινδὸν μὲ τὸν φόβον αὐτὸν καὶ θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ δαγκώνωμεν καὶ νὰ ἀποστρέφωμεν τὴν γλῶσσαν μας ἀπὸ τὴν ὀρμὴν πού ἔχει πρὸς τοὺς ὄρκους. Διότι δὲν ἔχει μόνον τοῦτο τὸ κακὸν ὁ ὄρκος, ὅτι δηλαδὴ καὶ ὅταν παραβαίνεται καὶ ὅταν τηρῆται τιμωρεῖ ἐκείνους πού ἐκυριεύθησαν ἀπὸ αὐτόν, πρᾶγμα πού δὲν συμβαίνει εἰς κανένα ἄλλο ἀμάρτημα, ἀλλὰ ἔχει καὶ ἄλλο κακὸν ὄχι μικρότερον ἀπὸ αὐτό. Ποῖον δὲ εἶναι τοῦτο; Τὸ ὅτι δὲν ἠμποροῦμεν πολλάκις, ἂν καὶ καταβάλλομεν προσπαθείας, νὰ

σαι πολλάκις. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ διηνεκῶς ὀμνύς, καὶ ἐκῶν καὶ ἄκων, καὶ ἀγνοῶν καὶ εἰδώς, καὶ σπουδάζων καὶ παίζων, καὶ ὑπὸ θυμοῦ πολλάκις ἐκφερόμενος καὶ ὑπὸ ἐτέρων πολλῶν, ἐπιορκήσει πάντως. Καὶ πρὸς ταῦτα οὐδεὶς ἀντι-
5 ρεῖ οὕτως ἐστὶν ὠμολογημένον καὶ δῆλον, ὅτι τὸν πολύορκον ἀνάγκη καὶ ἐπίορκον εἶναι.

Δεύτερον, ὅτι κἂν μὴ συναρπασθεῖς, μηδὲ ἄκων, μηδὲ ἀγνοῶν τοῦτο πάθη, ὑπ' αὐτῆς τοῦ πράγματος τῆς φύσεως, καὶ εἰδώς, καὶ ἐκῶν, ἀναγκασθήσεται ἐπιορκῆσαι πάντως.
10 Πολλάκις γοῦν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἀριστοποιουμένων ἡμῶν, καὶ τῶν οἰκειῶν τινος διαμαρτόντιος, ὥμοσε μαστιγῶσειν ἢ γυνή· εἶτα ἀντιώμοσεν ὁ ἀνὴρ, τὰ ἐναντία ἐπιφιλονεικῶν, καὶ οὐκ ἐκτρέπων. Ἐνταῦθα κἂν ὅ,τι ἂν ποιήσωσιν, ἀνάγκη πάντως ἐπιορκίαν συσιῆναι· οὐδὲ γὰρ βουλομένοις αὐτοῖς
15 οὐδὲ σπουδάζουσι φυλάξαι δυνατὸν τὸν ὅρκον λοιπὸν ἄλλ' ὅπερ ἂν γένηται, θάτερος αὐτῶν ἐπιορκία ἀλώσεται· μᾶλλον δὲ ἀμφότεροι πάντως· καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ παράδοξον.

Ὁ ὀμῶσας μαστιγῶσειν τὸν οἰκέτην, ἢ τὴν θεραπαινίδα,
20 εἶτα κωλυθεῖς, αὐτὸς τε ἐπιώρκησε μὴ ποιήσας ὅπερ ὥμοσε, καὶ τῷ κωλύσαντι πάλιν καὶ διακόψαντι τὴν εὐορκίαν τὸ ἔγκλημα τῆς ἐπιορκίας περιέστησεν. Οὐ γὰρ οἱ ἐπιορκοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐτέροις τὴν ἀνάγκην ταύτην ἐφισιῶντες, ὑπεύθυνοι τῶν αὐτῶν ἐγκλημάτων εἰσίν. Οὐκ ἐν
25 οἰκίαις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἴδοι τις ἂν τοῦτο γινόμενον, καὶ ἐν ταῖς μάχαις μάλιστα ὅταν πρὸς ἀλλήλους

τηρήσωμεν τὸν ὄρκον μας· Διότι πρῶτον μὲν ἐκεῖνος ποῦ συνεχῶς ὀρκίζεται καὶ μὲ τὴν θέλησίν του καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν του, καὶ ἐν γνώσει καὶ ἐν ἀγνοίᾳ, καὶ εἰς τὰ σοβαρὰ καὶ εἰς τὰ ἀστεῖα καὶ ἀναγκαζόμενος πολλάκις ἀπὸ τὸν θυμόν του καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους λόγους, ὅπωςδῆποτε θὰ παραβῆ τὸν ὄρκον του. Καὶ εἰς αὐτὰ οὐδεὶς ἔχει ἀντίρρησην, διότι εἶναι τόσον φανερόν καὶ ἀπὸ ὅλους παραδεκτόν, ὅτι αὐτὸς ποῦ κάμνει πολλοὺς ὄρκους, κατ' ἀνάγκην θὰ παραβαίνη καὶ τοὺς ὄρκους.

Δεύτερον, διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πάθη τοῦτο ἐκ συναρπαγῆς, οὔτε ἐξ ἀγνοίας, οὔτε χωρὶς τὴν θέλησίν του, ἀπὸ αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος καὶ ἐν γνώσει καὶ ἐκουσίως θὰ ἀναγκασθῆ ὅπωςδῆποτε νὰ ἐπιορκήσῃ. Πολλάκις λοιπὸν ἐνῶ γευματίζομεν εἰς τὴν οἰκίαν μας, ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας διαπράξῃ κάποιον σφάλμα, ὀρκίζεται ἢ γυναῖκα ὅτι θὰ τὸν μαστιγώσῃ· ἔπειτα ὀρκίζεται τὸ ἀντίθετον ὁ ἄνδρας καὶ φιλονεικεῖ μαζί της ἐπειδὴ ἔχει ἀντίθετον γνώμην καὶ δὲν τῆς ἐπιτρέπει νὰ τὸν δείρῃ. Ἐδῶ ὅτι καὶ ἂν κάμουν, κατ' ἀνάγκην θὰ γίνῃ παράβασις ὄρκου· διότι οὔτε ἂν θελήσουν, οὔτε ἂν ἐπιδιώξουν εἶναι δυνατόν νὰ τηρήσουν τὸν ὄρκον των· ἀλλὰ ὅτι καὶ ἂν συμβῆ ὁ ἕνας ἐκ τῶν δύο θὰ παραβῆ τὸν ὄρκον του· μᾶλλον δὲ ὅπωςδῆποτε καὶ οἱ δύο· καὶ πῶς, ἐγὼ θὰ σᾶς εἰπῶ, διότι αὐτὸ εἶναι τὸ παράδοξον.

Ἐκεῖνος ποῦ ὠρκίσθη νὰ μαστιγώσῃ τὸν ὑπηρέτην ἢ τὴν ὑπηρέτριαν καὶ ἔπειτα ἠμποδίσθη, αὐτὸς καὶ ἐπιώρκησεν, ἀφοῦ δὲν ἔκαμεν ἐκεῖνο ποῦ ὠρκίσθη νὰ κάμῃ, καὶ εἰς ἐκεῖνον πάλιν ποῦ τὸν ἠμπόδισε καὶ δὲν τὸν ἄφησε νὰ τηρήσῃ τὸν ὄρκον του ἔγινεν αἰτία νὰ πέσῃ εἰς τὸ ἔγκλημα τῆς παραβάσεως τοῦ ὄρκου. Διότι ὄχι μόνον οἱ ἐπιορκοῦντες, ἀλλὰ ἐκεῖνοι ποῦ φέρουν τοὺς ἄλλους εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παραβοῦν τὸν ὄρκον εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὸ ἴδιον ἔγκλημα. Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὰ σπίτια, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀγορὰς εἶναι δυνατόν νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς τοῦτο, καὶ εἰς τὰς διαφόρους διαμάχας ὅταν ἐπιδεικνύουν τὶς γροθιᾶς καὶ ὀρκίζονται τὰ ἀντί-

πυκνεύοντες ἀνιομνύωσιν, ὁ μὲν τυπήσειν, ὁ δὲ μὴ τυπή-
σεσθαι· ὁ μὲν ἀφαιρήσειν τὸ ἱμάτιον, ὁ δὲ οὐκ ἐπιτρέψειν·
ὁ μὲν ἀπαιτήσειν τὸ ἀργύριον, ὁ δὲ οὐκ ἀποδώσειν· καὶ πολ-
λὰ δὲ ἕτερα ἐναντία τοιαῦτα φιλονεικοῦντες ὁμνύουσι.

5 Καὶ ἐν ἐργαστηρίοις δὲ καὶ διδασκαλείοις ἴδοι τις ἂν
τοῦτο συμβαῖνον. Πολλάκις γοῦν τεχνίτης διωμόσαιο τῷ
μάθητῃ μὴ πρότερον αὐτὸν ἀφήσειν φαγεῖν καὶ πιεῖν, ἕως
ἂν τὸ δοθὲν ἔργον ἅπαν ἀνύσῃ. Τοῦτο δὲ καὶ παιδαγωγὸς
πολλάκις πρὸς νέον, καὶ πρὸς θεράπαιναν ἐποίησε δέσποι-
10 να, καὶ ἀνάγκη τῆς ἐσπέρας καταλαβούσης, καὶ τοῦ ἔργου
μὴ πληρωθέντος, ἢ λιμῶ διαφθαρεῖναι τοὺς οὐκ ἀνύσαν-
τας, ἢ ἐπιροκῆσαι τοὺς ὁμόσαντας πάντως. Ὁ γὰρ πονηρὸς
δαίμων ἐκεῖνος, ὁ τοῖς ἀγαθοῖς ἐφεδρεύων ἀεὶ τοῖς ἡμε-
τέροις, παρεσιῶς καὶ ἀκούων τῆς ἀνάγκης τῶν ὄρκων, εἰς
15 ραθυμίαν τοὺς ὑπευθύνους ἐμβάλλει, ἢ ἐτέραν δυσκολίαν
ἐργάζεται ὥστε μὴ πληρωθέντος τοῦ ἔργου, καὶ πληγὰς, καὶ
ὑβρεῖς, καὶ ἐπιροκίας, καὶ μυρία ἕτερα γενέσθαι δεινὰ.
Καθάπερ γὰρ παῖδες σχοινίαν μακρὸν καὶ διεφθαρμένον
ἔλκοντες ἀπεναντίας ἀλλήλων μετὰ πολλῆς τῆς ρύμης, ἔ-
20 πιοι πάντες πίπνουσι τοῦ σχοινίου μέσον διαρραγέντος, καὶ
οἱ μὲν τὰς κεφαλὰς, οἱ δὲ ἕτερόν τι τοῦ σώματος τιτρώσκου-
ται μέρος· οὕτω δὴ καὶ οἱ ἀνιομνύοντες ἀλλήλοις ἀπεναν-
τίας, τοῦ ὄρκου διαρραγέντος ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀ-
νάγκης, εἰς τὸ τῆς ἐπιροκίας ἀμφοτέρωθεν καταπίπνουσι θά-
25 ραθρον, οἱ μὲν αὐτῷ τῷ ἐπιροκεῖν, οἱ δὲ τῷ τὴν αἰτίαν
τῆς ἐπιροκίας παρασχεῖν ἑτέροις.

2. Καὶ ἵνα μὴ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς ἀδικίαις καὶ τῶν
ἐν ταῖς ἀγοραῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινομένων μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν Γραφῶν γένηται δῆλον, ἱστορίαν
30 ὑμῖν παλαιάν τινα διηγήσομαι τοῖς εἰρημένοις συμβαίνουσαν.

θετα, ὅτι ὁ μὲν θὰ κτυπήσῃ, ὁ δὲ ἄλλος δὲν θὰ κτυπηθῇ· ὅτι ὁ μὲν ἕνας θὰ ἀφαιρέσῃ τὸ ἱμάτιον τοῦ ἄλλου, ὁ δὲ ἄλλος δὲν θὰ τοῦ τὸ ἐπιτρέψῃ, ὁ μὲν ἕνας ὅτι θὰ ζητήσῃ τὰ χρήματα, ὁ δὲ ἄλλος ὅτι δὲν θὰ τὰ ἀποδώσῃ καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια ἀντίθετα ὀρκίζονται κατὰ τὰς φιλονεικίας.

Καὶ εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ εἰς τὰ διδασκαλεῖα ἡμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανεὶς νὰ συμβαίνει τοῦτο. Πολλάκις λοιπὸν ὁ τεχνίτης ὠρκίσθη ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν μαθητευόμενον νὰ φάγῃ καὶ νὰ πῖν ἂν δὲν τελειώσῃ ὅλην τὴν ἐργασίαν πρὸς τοῦ ἐδόθη. Τὸ ἴδιον πολλάκις κάμνει καὶ ὁ παιδαγωγὸς διὰ τὸν νέον καὶ ἡ κυρία διὰ τὴν ὑπηρέτριαν, καὶ ὅταν νυκτώσῃ καὶ δὲν τελειώσῃ ἡ ἐργασία, ἢ θὰ ὑποφέρουν ἀπὸ τὴν πείναν, ὅσοι δὲν ἐτελείωσαν τὴν ἐργασίαν των, ἢ θὰ παραβοῦν τὸν ὄρκον των ὅσοι ὠρκίσθησαν. Διότι ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων, ὁ ὁποῖος παραμονεύει πάντοτε τὰ καλά μας ἔργα καὶ στέκεται πλησίον μας καὶ ἀκούει τὴν ἀνάγκην πρὸς δημιουργοῦν οἱ ὄρκοι αὐτοί, ἐμβάλλει εἰς ἀμέλειαν τοὺς ὑπευθύνους ἢ δημιουργεῖ ἄλλην δυσκολίαν, ὥστε νὰ μὴ τελειώσῃ τὸ ἔργον καὶ νὰ ἐπισυμβοῦν τιμωρίαί, ὕβρεις, ἐπιπορκίαί καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα κακά. Διότι ὅπως τὰ παιδιά πρὸς τραβοῦν μὲ μεγάλην δύναμιν ἀπὸ ἀντίθετον κατεύθυνσιν σχοινὶ μακρὸν καὶ κατεστραμμένον, πέφτουν ὅλα ἀνάσκελα, ὅταν σπάσῃ τὸ σχοινὶ καὶ ἄλλα μὲν τὰ κεφάλια, ἄλλα δὲ κάποιο ἄλλο μέλος τοῦ σώματος πληγώνουν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι πρὸς κάμουν μεταξύ των ὄρκους ἀντιθέτου περιεχομένου, ὅταν σπάσῃ ὁ ὄρκος ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῶν πραγμάτων, καὶ οἱ δύο πέφτουν εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἐπιπορκίας, ἄλλοι μὲν διότι ἔχουν ἐπιπορκήσῃ, ἄλλοι δὲ διότι παρέσχον τὴν αἰτίαν τῆς ἐπιπορκίας εἰς αὐτούς.

2. Καὶ διὰ νὰ μὴ ἀποδειχθῇ τοῦτο μόνον ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν καθημερινῶς εἰς τὰς οἰκίας καὶ εἰς τὰς ἀγοράς, ἀλλὰ διὰ νὰ γίνῃ φανερόν καὶ ἀπὸ αὐτὰς τὰς Γραφάς, θὰ σῶς διηγηθῶ κάποια παλαιὰν ἱστορίαν, ἢ ὁποία εἶναι σύμφωνος πρὸς ὅσα εἶπομεν. Ὅταν κάποτε ἐπετέθησαν ἐχθροὶ ἕναν-

Ἐπελθόντων ποτὲ τῶν πολεμίων τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ τοῦ Ἰωνάθαν (υἱὸς δὲ οὗτος ἦν τοῦ Σαούλ) τοὺς μὲν κατακόψαντος, τοῦ δὲ εἰς φυγὴν ἐμβαλόντος, βουλόμενος, ὁ Σαούλ ὁ τούτου πατὴρ μειζρόνως κατὰ τῶν ὑπολειφθέντων τὸ στρα-
 5 τόπεδον διεγεῖραι, καὶ ποιῆσαι μὴ πρότερον ἀποσιῆναι, ἕως ἂν πάντας χειρώσῃται, τοῦναντίον ἤπερ ἠθέλησεν ἔπραξεν, ὁμόσας ἕως ἑσπέρας μηδένα φαγεῖν ἄριον, ἕως ἐκδικήσεως τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Ἔρα τί τούτου γένοιτ' ἂν ἀνοητότερον; Πεπονηκότις γὰρ καὶ κατακοπέντις στρατιώτις ὀφείλων
 10 διαναπαῦσαι καὶ νεαρωτέρους ἐπαφῆναι τοῖς πολεμίοις, τῶν πολεμίων αὐτῶν χαλεπώτερον κατειργάσατο διὰ τῆς ἀνάγκης τοῦ ὄρκου, λιμῶ παραδοὺς αὐτοὺς χαλεπωτάτω.

Σφαλερόν μὲν οὖν τὸ καὶ περὶ ἑαυτοῦ τινα ὀμνύναι· πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων περιστάσεως διαζόμεθα· τὸ
 15 δὲ καὶ τὴν ἑτέρων γνώμην τῇ τῶν οἰκείων ὄρκων ἀνάγκη καταδῆσαι πολλῶ σφαλερώτερον, καὶ μάλιστα διὰ μὴ περὶ ἑνός, καὶ δύο, καὶ τριῶν, ἀλλὰ περὶ πλήθους ἀπείρου τις ὀμνύη, ὅπερ ὁ Σαούλ τότε ἐποίησεν ἀπερισκέπτως, καὶ οὐτε διὰ εἰκὸς ἦν ἐν οὕτω ἀπείρῳ δήμῳ ἕνα γοῦν τινα παρα-
 20 θῆναι τὸν ὄρκον ἐνεγνόησεν, οὕτε διὰ στρατιῶται καὶ στρατιῶται πολεμοῦντες πολὺ φιλοσοφίας ἀφροσύνην, καὶ γαστροδὸς κρατεῖν οὐκ ἐπίσιανται, καὶ μάλιστα διὰ πολὺς ὁ κάματις ἦ. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα παριδὼν ἐκεῖνος, ὡς περὶ ἑνὸς οἰκέτου μόνον ὀμνύς, δὴν εὐκόλως ἠδύνατο κατασχεῖν, οὕτω
 25 περὶ παντὸς ἐλογίσαστο τοῦ στρατοπέδου.

Διὰ τοι τοῦτο ἰσοαύτην ἤνοιξε τῷ διαβόλῳ θύραν, ὡς μὴ μόνον δύο, καὶ τρεῖς, καὶ τέσσαρας, ἀλλὰ πολλῶ πλείους ἀπὸ τοῦ ὄρκου τούτου ἐν βραχεῖ καιρῷ πλέξαι ἐπιτοκίας. Ὡσπερ γὰρ διὰ μὴδ' ὄλως ὁμόσωμεν ἅπασαν αὐτῷ τὴν

τίον τῶν Ἰουδαίων, καὶ ὁ Ἰωνάθαν (αὐτὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Σαοῦλ) ἄλλους μὲν κατέσφαξεν, ἄλλους δὲ τοὺς ἔτρεψεν εἰς φυγὴν, θέλων ὁ Σαοῦλ, ὁ πατέρας αὐτοῦ, νὰ παρακινήσῃ τοὺς στρατιώτας νὰ ἐπιτεθοῦν μὲ μεγαλυτέραν ὀρμὴν κατ' ἐκείνων πού ἔμειναν εἰς τὸ πεδίου, καὶ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ μὴ παύσουν τὴν μάχην ἕως ὅτου πιάσουν ὅλους αἰχμαλώτους, ἔκαμε τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ἐκεῖνο πού ἐπιθυμοῦσε μὲ τὸ νὰ ὀρκισθῇ ὅτι κανεὶς δὲν θὰ φάγῃ ἄρτον ἕως τὸ βράδυ, μέχρις ὅτου ἐκδίκηθῇ τοὺς ἐχθρούς του⁴. Τί ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ πρὸ ἀνόητον ἀπὸ αὐτό; Διότι κουρασμένους καὶ καταπονημένους στρατιώτας ἐνῶ ὤφειλε νὰ τοὺς ξεκουράσῃ καὶ ἀνανεωμένους νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, τοὺς ἔκαμεν, ἐπειδὴ τοὺς ἔδεσε μὲ τὸν ὄρκον, νὰ εὐρίσκωνται εἰς χειροτέραν κατάστασιν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἐπειδὴ τοὺς παρέδωσεν εἰς φοβερὰν πείναν.

Εἶναι λοιπὸν ἐπικίνδυνον τὸ νὰ ὀρκισθῇ κανεὶς διὰ πράγματα πού ἀφοροῦν τὸν ἑαυτόν του· διότι ἀναγκαζόμεθα νὰ κάμωμεν πολλὰ ἀπὸ τὰς περιστάσεις· καὶ τὸ νὰ περιορίσῃ ὅμως τὴν θέλησιν τοῦ ἄλλου μὲ τὸν ἰδικόν του ὄρκον εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνον καὶ μάλιστα ὅταν δὲν πρόκειται περὶ ἑνός, δύο καὶ τριῶν, ἀλλὰ νὰ ὀρκισθῇ κανεὶς περὶ πλήθους ἀπείρου, ὅπως ἔκαμε τότε ὁ Σαοῦλ μὲ ἀπερισκεψίαν, καὶ δὲν ἐσκέφθη ὅτι ἦτο φυσικὸν εἰς τόσον μεγάλο πλῆθος θὰ ὑπῆρχε κάποιος πού θὰ παρέβαινε τὸν ὄρκον, οὔτε ὅτι ὅταν πολεμοῦν στρατιῶται ἐναντίον στρατιωτῶν δὲν σκέπτονται φιλοσοφικῶς, καὶ δὲν ἤμποροῦν νὰ εἶναι κύριοι τῆς κοιλίας, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ κάματος εἶναι πολὺ μέγας. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ τὰ παρέβλεψεν ἐκεῖνος καὶ ὠρκίσθη ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο περὶ ἑνός ὑπηρέτου μόνον, τὸν ὁποῖον ἤμποροῦσεν εὐκόλα νὰ συγκρατήσῃ, ἔτσι ἐσκέφθη καὶ δι' ὅλον τὸ στρατόπεδον.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἠνοιξεν εἰς τὸν διάβολον τόσον μεγάλην πόρταν, ὥστε ὄχι μόνον δύο καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας, ἀλλὰ πολὺ περισσοτέρας, ἐξ αἰτίας τοῦ ὄρκου τούτου, εἰς σύντομον χρόνον, νὰ κάμῃ ἐπιπορκίας. Διότι ὅπως ὅταν καθό-

εἴσοδον ἀποφράτιομεν· οὕτως ἐὰν ἓνα ὄρκον προώμεθα μόνον, πολλὴν αὐτῷ παρέχομεν ἐξουσίαν συνθεῖναι μυρίας ἐπιπορκίας. Καὶ καθάπερ οἱ τὰς σειρὰς πλέκοντες, ἂν μὲν ἔχῃσι τὸν κατέχοντα αὐτοῖς τὴν ἀρχήν, μετὰ ἀκριθείας
 5 ἅπασαν ἐργάζονται τὴν πλοκὴν, ἂν δὲ μηδεὶς ὁ τοῦτο ποιῶν ἦ, οὐδ' ἐπιχειρῆσαι δύναται· ἂν τὴν ἀρχήν, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ διάβολος τὰς σειρὰς τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν πλέκων, ἂν μὴ λάβῃ τὴν ἀρχήν ἀπὸ τῆς γλώττης τῆς ἡμετέρας, οὐδὲ ἐπιχειρῆσαι δύναται· ἂν· ἂν δὲ ἀρχὴν ποιησώμεθα μόνον, ὡσπερ χειρὶ τῇ γλώττῃ τὸν ὄρκον ἡμῶν κατεχόντων,
 10 μετὰ πολλῆς λοιπὸν τῆς ἀδείας τὴν πονηρὰν αὐτοῦ τέχνην ἐπιδείκνυται, ἐξ ἑνὸς ὄρκου μυρίας συντιθεὶς καὶ πλέκων ἐπιπορκίας· ὁ δὲ καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ ἐποίησεν οὗτος.

“Ὅρα γοῦν εὐθέως οἷα γίνεται τῷ ὄρκῳ παγίς. Δρουμῶνα παρήει τὸ σιραιτόπεδον μελισσῶνα ἔχοντα, καὶ ὁ μελισσῶν κατὰ πρόσωπον τοῦ λαοῦ, καὶ εἰσῆλθεν ὁ λαὸς εἰς τὸν μελισσῶνα, καὶ διεπορεύετο λαλῶν. Εἶδες οἷον τὸ θάραδρον; Τράπεζα ἐσχεδιασμένη, ἵνα καὶ τὸ εὐκόλον τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ τὸ ἡδὺ τῆς τροφῆς, καὶ ἡ τοῦ λήσεσθαι
 20 ἐλπίς εἰς τὴν παράθασιν αὐτοὺς προκαλέσθαι τῶν ὄρκων.
 “Ὁ τε γὰρ λιμός, ὁ τε κάματος καὶ ὁ καιρὸς («Πᾶσα γὰρ ἡ γῆ» φησὶν, «ἠρίστια»), τότε ὤθουν ἐπὶ τὴν παρανομίαν. Καὶ ἡ τῶν κηρίων δὲ ὄψις ἔξωθεν αὐτοὺς προεκαλεῖτο ἐκλύουσα τὴν εὐτινίαν· τὸ τε γὰρ ἡδὺ καὶ εὐπαράσκευον τῆς
 25 τραπέζης, καὶ τὸ δυσφώριον τῆς κλοπῆς, ἱκανὰ πᾶσαν ἦν δελεάσαι τὴν φιλοσοφίαν. Εἰ γὰρ κρέα ἦν, ἅπερ ἔψειν καὶ ὀπιᾶν ἔδει, οὐκ ἂν οὕτως αὐτῶν ἐγοήτευσεν τὴν ψυχὴν, ἐν τῷ μαγειρεύειν αὐτά, καὶ πρὸς τροφήν παρασκευάζειν μελλόντων καὶ θραδυνόντων καὶ παραδοκούντων ἀλώσεσθαι.

λου δὲν ὀρκισθῶμεν τελείως φράσσομεν τὴν εἴσοδον εἰς τὸν διάβολον, ἔτσι καὶ ἂν ἓνα ὄρκον μόνον κάμωμεν, παρέχομεν εἰς αὐτὸν πολλὴν ἐξουσίαν νὰ συνθέσῃ ἀναριθμήτους ἐπιπορκίας. Καὶ ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πλέκουν τὰ σχοινιά, ἂν ἔχουν κάποιον ποὺ τοὺς κρατεῖ τὴν ἀρχὴν μὲ μεγάλην τελειότητα κάνουν ὅλον τὸ πλέξιμον, ἂν δὲ δὲν ἔχουν κάποιον, οὔτε κἂν νὰ ἀρχίσουν ἠμποροῦν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ διάβολος ποὺ πλέκει τὰ σχοινιά ὅλων τῶν ἀμαρτημάτων μας, ἂν δὲν λάβῃ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μας, οὔτε νὰ ἐπιχειρήσῃ τοῦτο ἠμπορεῖ· ἂν δὲ κάμωμεν μόνον τὴν ἀρχὴν, μὲ πολλὴν πλέον εὐκολίαν ἐπιδεικνύει τὴν πονηράν του τέχνην, ἀπὸ ἓνα καὶ μόνον ὄρκον συνθέτων καὶ πλέκων ἀναριθμήτους ἐπιπορκίας, πρᾶγμα ποὺ ἔκαμε καὶ τώρα αὐτὸς ἐπὶ τοῦ Σαούλ.

Πρόσεξε λοιπὸν εἰς ποίαν παγίδα εὐθὺς ἔπεσεν οὗτος διὰ τοῦ ὄρκου. Διήρχετο τὸ στράτευμα διὰ μέσου δάσους ποὺ εἶχε μελισσῶνα, καὶ ὁ μελισσῶν ἦτο ἐμπρὸς των καὶ εἰσῆλθεν ὁ στρατὸς εἰς τὸν μελισσῶνα καὶ ἐπορεύετο διὰ μέσου αὐτοῦ συζητῶν. Εἶδες ποῖον ἦτο τὸ βάραθρον; Τραπεζὶ στρωμένο, ὥστε καὶ ἡ εὐκολία νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ φᾶνε, καὶ τὸ εὐχάριστον τῆς τροφῆς καὶ ἡ ἐλπίς ὅτι κανεὶς δὲν θὰ τοὺς ἰδῇ νὰ τοὺς προκαλέσῃ εἰς τὴν παράβασιν τῶν ὄρκων. Διότι καὶ ἡ πείνα, καὶ ἡ κούρασις καὶ ὁ καιρὸς («Διότι ὅλη ἡ γῆ», λέγει, «ἔτρωγε»)⁵ τότε τοὺς ἔσπρωχναν πρὸς τὴν παρανομίαν. Καὶ ἡ ὄψις τῶν κηρηθρῶν τοὺς προεκάλει ἀπὸ ἔξω καὶ τοὺς παρέλυε τὴν δύναμιν· διότι καὶ τὸ γλυκὺ καὶ ἡ εὐκολία τῆς παρασκευῆς τοῦ τραπεζιοῦ καὶ ἡ δυσκολία νὰ φανερωθῇ ἡ κλοπὴ, ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐξουδετερώσουν κάθε ἀντίστασίν των. Διότι ἂν ἦσαν κρέατα, ποὺ ἔπρεπε νὰ μαγειρευθοῦν καὶ νὰ ψηθοῦν, δὲν θὰ ἐγοήτευσον τόσον, διότι κατὰ τὸν χρόνον τοῦ μαγειρεύματος καὶ τῆς προετοιμασίας των διὰ φαγητόν, λόγῳ τῆς χρονοτριβῆς, ἦτο ἐπόμενον νὰ συλληφθοῦν.

Νυνὶ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἦν, ἀλλὰ μέλι μόνον, ἔνθα πραγματείας μὲν οὐδεμιᾶς ἔδει τοιαύτης, ἤρκει δὲ ἄκρω τῷ δακτύλῳ θάπαντα μειασχεῖν τῆς τραπέζης καὶ λαθεῖν. Ἄλλ' ὅμως ἐκεῖνοι κατεῖχον τῆς ἐπιθυμίας, καὶ οὐκ εἶπον πρὸς
 5 ἑαυτούς· τί δὲ ἡμῖν μέλει; Μὴ γὰρ δὴ ἡμῶν τις ὠμόσατο τοῦτο; Ἐκεῖνος δώσει δίκην τῶν ἀπερισκέπτων ὄρκων. Τίνος γὰρ ἔνεκεν ὤμνυ; Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἐνενόησαν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαθείας παρήεσαν, καὶ ισοούτων ὄντων δελεαζόντων αὐτούς, ἐφιλοσόφουν, «Καὶ διεπορεύετο
 10 ὁ λαὸς λαλῶν». Τί ἐστι, λαλῶν; Τὴν ὀδύνην διὰ τῶν ρημάτων παραμυθούμενοι διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους.

3. Τί οὖν ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἐφιλοσόφησεν ἅπας, ἄρα οὐδὲν ἐγένετο πλέον; Ἄρα ἐφυλάχθη ὁ ὄρκος; Οὐδὲ οὕτω μὲν οὖν, ἀλλὰ παρεβάθη. Πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ; Αὐτίκα ἀ-
 15 κούσεσθε, ἵνα καὶ τὴν τοῦ διαβόλου τέχνην καταμάθητε πᾶσαν. «Ὁ γὰρ Ἰωνάθαν οὐκ ἀκούσας ἐν τῷ ὄρκίζεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἐξέτεινε τὸ ἄκρον τοῦ σκήπτρου αὐτοῦ τοῦ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐβάπτισεν εἰς τὸ κήριον τοῦ μέλιτος, καὶ ἐπέστρεψε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ,
 20 καὶ ἀνέβλεψαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ». Ὅρα τίνα πρὸς τὴν ἐπιορκίαν ὤθησεν, οὐχ ἕνα τῶν σιραισιωτῶν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ ὁμομοκότιος· οὐ γὰρ ἐπιορκίαν ἐργάσασθαι ἐβούλετο μόνον, ἀλλὰ καὶ παιδοκτονίαν συνειθῆει καὶ κατεσκεύαζε πόρρωθεν, καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν καθ' ἑαυτῆς σχίσαι
 25 ἠπεύγειο, καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἰεφθάε ποιεῖ ἐποίησε, τοῦτο καὶ μετὰ ταῦτα ποιήσεν ἥλπισε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ὑποσχόμενος τῷ Θεῷ τὸν πρῶτον ἀπαντήσοντα αὐτῷ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ πολέμου νίκην κατασφάξειν, εἰς παιδοκτονίαν ἐπέπεσε· τὸ θυγάτριον γὰρ πρῶτον ἀπαντῆσαν αὐτῷ κατέθυσσε,
 30 καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἐκώλυσε.

6. Α' Βασ. 14, 26.

7. Αὐτόθι 27.

8. Κριτ. 11, 39.

Τώρα ὅμως δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ μόνον μέλι, ποὺ δὲν ἔχει καμμίαν δυσκολίαν ὡς πρὸς τὴν προετοιμασίαν διὰ φαγητόν, ἦτο δὲ ἄρκετόν τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου νὰ βουτήξουν καὶ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸ τραπέζι καὶ νὰ μὴ γίνουν ἀντιληπτοί. Ὅμως ἐκεῖνοι συγκρατοῦσαν τὴν ἐπιθυμίαν των, καὶ δὲν εἶπαν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των· τί μᾶς μέλει; Μήπως κάποιος ἀπὸ ἡμᾶς ὠρκίσθη; Ἐκεῖνος ἄς τιμωρηθῇ διὰ τοὺς ἀπερισκέπτους ὄρκους. Διὰ ποῖον λόγον ὠρκίσθη; Ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐσκέφθησαν καὶ ἐπροχωροῦσαν μὲ πολλὴν εὐλάβειαν πρὸς τὸν ὄρκον, καὶ ἐνῶ ἦσαν τόσα τὰ δελεαστικὰ μέσα, ἐφιλοσόφουν, «Καὶ ἐβάδιζεν ὁ λαὸς συζητῶν»⁶. Τί σημαίνει συζητῶν; Συζητοῦσαν μεταξύ των διὰ νὰ ἐξουδετερώσουν διὰ τῶν λόγων τὴν θλιψίν ποὺ τοὺς ἐπροκαλοῦσεν ἡ πείνα.

3. Τί λοιπὸν ἐπειδὴ ὅλος ὁ λαὸς συνεκρατήθη δὲν συνέβη τίποτε πλέον; Καὶ ἐπομένως ἐτηρήθη ὁ ὄρκος; Οὔτε ἔτσι διετηρήθη, ἀλλὰ κατεπατήθη. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ἀμέσως θὰ ἀκούσετε διὰ νὰ κατανοήσετε τὴν τέχνην τοῦ διαβόλου. «Διότι ὁ Ἰωνάθαν ἐπειδὴ δὲν ἔμαθεν ὅτι ὁ πατέρας του ὠρκίσθη, ἤπλωσε τὸ ἄκρον τοῦ σκήπτρου του ποὺ ἐκρατοῦσεν εἰς τὸ χέρι του καὶ τὸ ἐβύθισεν εἰς τὴν κηρήθραν τοῦ μέλιτος, καὶ ἔφερε μὲ τὸ χέρι του μέλι εἰς τὸ στόμα του καὶ ἀνέβλεψαν τὰ μάτια του»⁷. Βλέπε ποῖον ὤθησε πρὸς τὴν ἐπιπορκίαν, ὄχι ἕνα ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, ἀλλὰ αὐτὸν τὸν υἱὸν ἐκείνου ποὺ ὠρκίσθη· διότι δὲν ἤθελε νὰ ρίψῃ εἰς ἐπιπορκίαν μόνον ἀλλὰ καὶ παιδοκτονίαν ἐσχεδίαζεν ἀπὸ καιρὸν καὶ ἐβιάζετο νὰ διαρρήξῃ τοὺς φυσικοὺς δεσμοὺς μεταξύ πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἔκαμε κάποτε ἐπὶ τοῦ Ἰεφθάε, τὸ ἴδιον ἤλπισε νὰ κάμῃ πάλιν. Διότι καὶ ἐκεῖνος ἐπειδὴ ὑπεσχέθη εἰς τὸν Θεὸν ὅτι τὸν πρῶτον ποὺ θὰ συναντήσῃ μετὰ τὴν νίκην τοῦ πολέμου θὰ τὸν κατασφάξῃ, ἔπεσεν εἰς παιδοκτονίαν· διότι τὴν θυγατέρα του ποὺ πρώτη τὸν προηπάντησε τὴν κατέσφαξε καὶ ὁ Θεὸς δὲν τὸν ἠμπόδισε νὰ τὴν θυσιάσῃ»⁸.

Καὶ οἶδα μὲν ὅτι πολλοὶ τῶν ἀπίστων ὠμότητα ἐγκα-
 λοῦσιν ἡμῖν καὶ ἀπανθρωπίαν διὰ τὴν θυσίαν ταύτην, ἐγὼ
 δὲ πολλῆς κηδεμονίας καὶ φιλανθρωπίας δεῖγμα τὴν συγ-
 γώρησιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ ταύτῃ γινομένην εἶποιμι ἂν εἶναι,
 5 καὶ ὅτι τοῦ γένους ἡμῶν κηδόμενος οὐκ ἐκώλυσεν ἐκείνην
 τὴν σφαγὴν. Εἰ γὰρ μετὰ τὴν εὐχὴν ἐκείνην καὶ τὴν ὑπό-
 σχεσιν τὴν θυσίαν ἐκώλυσε, πολλοὶ καὶ μετὰ τὸν Ἰεφθάε
 προσδοκῶντες μὴ δέχεσθαι τὸν Θεόν, πολλὰς ἂν τοιαύτας
 ἠῦξαντο εὐχάς, καὶ ὁδῶ προβαίνοντες εἰς παιδοκτονίαν ἐξέ-
 10 θησαν ἂν· νυνὶ δὲ ἀφείς αὐτὴν πληρωθῆναι ἔργῳ, τοὺς μετὰ
 ταῦτα πάντας ἐκώλυσε. Καὶ ὅτι τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, μετὰ
 τὸ σφαγῆναι τὸ θυγάτριον τοῦ Ἰεφθάε, ὥστε ἀείμνηστον
 εἶναι τὴν συμφορὰν, καὶ μὴ λήθῃ παραδοθῆναι τὸ πάθος,
 ἐγένετο νόμος παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις συνερχομένας τὰς παρ-
 15 θένους κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἡμέρας τεσσαράκοντα πεν-
 θεῖν τὴν γεγενημένην σφαγὴν, ἵνα τῷ θρήνῳ τῆς θυσίας
 τὴν μνήμην ἀνανεοῦμενοι, τοὺς μετὰ ταῦτα σωφρονεσιέρους
 ποιῶσιν ἅπαντος, καὶ μάθωσιν ὡς οὐ κατὰ γνώμην Θεοῦ
 ἐγένετο τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἂν θρηνεῖν καὶ ὀδύρεσθαι τὰς παρ-
 20 θένους ἀφῆκε.

Καὶ ὅτι οὐ σιοχασμὸς τὸ λεγόμενον, τὸ τέλος ἔδειξε.
 Μετὰ γὰρ τὴν θυσίαν ἐκείνην οὐδεὶς τοιαύτην εὐχὴν ἠῦξα-
 το τῷ Θεῷ· διὰ τοῦτο ταύτην μὲν οὐκ ἐκώλυσεν, ἣν δὲ αὐ-
 τὸς ἐπέταξε διεκώλυσε, τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰσαάκ, δι' ἀμφοτέρων
 25 δεικνὺς ὡς οὐ χαίρει ταῖς τοιαύταις θυσίαις. Ἄλλ' ὁ πο-
 νηρὸς δαίμων ἐφιλονεῖ καὶ νῦν ταύτην τραγωδίαν ἐργά-
 σασθαι διὰ τοῦτο τὸν Ἰωνάθαν ἐπὶ τὴν παράβασιν ὥθησεν.
 Εἰ μὲν γὰρ τις τῶν σιραιωτῶν παρέβη τὸν νόμον, οὐδὲν
 αὐτῷ μέγα ἐδόκει εἶναι κακὸν τὸ γινόμενον, νυνὶ δὲ ἀκό-
 30 ρεσιος ὢν τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν καὶ οὐδέποτε ἐκ τῶν

Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀπίστους μᾶς κατηγοροῦν διὰ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπίαν διὰ τὴν θυσίαν αὐτήν, ἐγὼ ὅμως θὰ εἰπῶ ὅτι εἶναι ἀπόδειξις πολλῆς φροντίδος καὶ φιλανθρωπίας τὸ ὅτι ἐπετρέπη νὰ γίνη ἡ θυσία ἐκείνη, καὶ ὅτι ἐπειδὴ ἐφρόντιζε διὰ τὸ γένος μας δὲν ἠμπόδισεν ἐκείνην τὴν σφαγὴν. Διότι ἂν μετὰ τὴν προσευχὴν ἐκείνην καὶ τὴν ὑπόσχεσιν ἠμπόδιζε τὴν θυσίαν, πολλοὶ καὶ μετὰ τὸν Ἰεφθάε, ἐπειδὴ θὰ ἤλπιζον ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θὰ δεχθῆ νὰ κάμουν τοιαύτην θυσίαν, πολλὰς τοιαύτας προσευχὰς θὰ ἔκαμον πρὸς τὸν Θεὸν καὶ προχωροῦντες κατόπιν θὰ ἔφθαναν εἰς παιδοκτονίαν· τώρα ὅμως πού ἄφησαν αὐτήν νὰ πραγματοποιηθῆ, ὅλους τοὺς μετὰ ταῦτα τοὺς ἠμπόδισεν. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι μετὰ τὴν σφαγὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰεφθάε, διὰ νὰ ἐνθυμοῦνται πάντοτε τὴν συμφορὰν, ἔγινε νόμος εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ συγκεντρώνωνται τὰ κορίτσια κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ γεγονότος ἐκείνου καὶ νὰ πενθοῦν διὰ τὴν σφαγὴν πού ἔγινε τεσσαράκοντα ἡμέρας, ὥστε μὲ τὸν θρῆνον νὰ ἀνανεώνουν τὴν ἐνθύμησιν τῆς θυσίας, καὶ νὰ κάμουν σωφρονεστέρους τοὺς μεταγενεστέρους, καὶ νὰ μάθουν ὅτι αὐτὴ δὲν ἦτο σύμφωνος πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· διότι ἄλλως δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ θρηνοῦν καὶ νὰ ὀδύρωνται τὰ κορίτσια.

Καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀπλῆ σκέψις τοῦτο, τὸ ἀπέδειξε τὸ τέλος. Διότι μετὰ τὴν θυσίαν ἐκείνην κανεὶς δὲν ἔκαμε τοιαύτην ὑπόσχεσιν εἰς τὸν Θεόν· διὰ τοῦτο αὐτὴν μὲν δὲν τὴν ἠμπόδισεν, ἐκείνην δὲ τὴν ὁποίαν αὐτὸς διέταξε, δηλαδὴ τοῦ Ἰσαάκ, τὴν ἠμπόδισεν, δεικνύων διὰ τῶν δύο τούτων ὅτι δὲν εὐχαριστεῖται μὲ αὐτὰς τὰς θυσίας. Ἄλλ' ὁ πονηρὸς δαίμων ἐπεδίωκε καὶ τώρα νὰ κάμη τοιαύτην τραγωδίαν· διὰ τοῦτο ὤθησε τὸν Ἰωνάθαν εἰς τὴν παράβασιν. Διότι ἔαν παρέβαινε τὸν νόμον κάποιος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας δὲν θὰ τοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο μέγαλο κακόν, τώρα ὅμως ἐπειδὴ εἶναι ἀχόρταγος ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα κακὰ καὶ οὐδέποτε χορταίνει

ἡμετέρων ἐμπιπλάμενος συμφορῶν, οὐδὲν νεανικὸν ἠγεῖτο ποιεῖν, εἰ φόνον ἐργάσοιτο ψιλόν· ἀλλ' εἰ μὴ καὶ παιδοκτονία τὴν δεξιὰν τοῦ βασιλέως μολύνειεν, οὐδὲν μέγα πεποιηκέναι ἐνόμιζε. Καὶ τί λέγω παιδοκτονίαν; Ἐνενόησε γὰρ
 5 ὁ μιαρὸς ἐκεῖνος καὶ τούτου πάλιν ἐναγέστερον φόνον εὐρεῖν. Εἰ μὲν γὰρ εἰδὼς ἡμαρτε καὶ ἐσφάγη, παιδοκτονία μόνον τὸ γινόμενον ἦν· νυνὶ δὲ ἐξ ἀγνοίας ἁμαριῶν, (οὐδὲ γὰρ ἤκουσε τῶν ὄρκων) εἶτα ἀναιρεθεὶς, διπλοῦν ἂν ἐποίησε τῷ πατρὶ ἄλλος· καὶ γὰρ παῖδα οὐδὲν ἁμαριόντα κατα-
 10 θύειν ἔμελλεν. Ἄλλ' ἐπὶ τὰ ἐχόμενα τῆς ἱστορίας πορευτέον λοιπόν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἔφαγεν, «Ἀνέβλεψαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ», φησί. Πολλὴν καὶ ἐνταῦθα τοῦ βασιλέως κατηγορεῖ τὴν ἀνοϊαν, δεικνὺς ὅτι σχεδὸν ὁ λιμὸς ἐπήρωσε τοὺς σιραιώτας
 15 ἅπαντας, καὶ πολλὴν τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν κατέχευε τὴν ἀχλύν. Εἶτα ἰδὼν τις, φησί, τῶν σιραιωτῶν λέγει, «Ὁρκίσας ὤρκισεν ὁ πατήρ σου τὸν λαὸν ὃς φάγεται ἄριον σήμερον· καὶ ἐξελύθη ὁ λαός. Καὶ εἶπεν Ἰωνάθαν ἀπήλλαχεν ὁ πατήρ μου τὴν γῆν». Τί ἐσιν, Ἀπήλλαχεν; Ἀπώλεσε,
 20 διέφθειρεν ἅπαντας. Παραβαθένης τοίνυν τοῦ ὄρκου πάντες εἰσίων, καὶ οὐδεὶς τὸν ὑπεύθυνον εἰς μέσον ἀγαγεῖν εἰτόλμα· οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο ἔγκλημα λοιπὸν ἐγίνετο· οὐ γὰρ οἱ ἐπιορκοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ συνειδότες μὲν, περιοιέλλοντες δέ, κοινωνοῦσι τῶν ἐγκλημάτων.

25 4. Πλὴν ἀλλ' ἴδωμεν τὰ ἐξῆς. «Καὶ εἶπε Σαούλ· καταθῶμεν ὀπίσω τῶν ἀλλοφύλων καὶ διαρπάσωμεν αὐτούς. Καὶ εἶπεν ὁ ἱερεὺς· προσέλθωμεν ἐνταῦθα πρὸς τὸν Θεόν». Τὸ γὰρ παλαιὸν ὁ Θεὸς ἐσιραιτῆγει τῶν πολέμων, καὶ χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης οὐδέποτε εἰτόλμων ἄπιεσθαι μάχης, καὶ

9. Α' Βασ. 14, 28-29.

10. Α' Βασ. 14, 36.

ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας συμφορὰς, ἐνόμιζεν ὅτι τίποτε τὸ νέον δὲν θὰ ἔκαμνεν, ἐὰν ἔκαμνεν ἀπλοῦν φόνον μόνον, καὶ δὲν ἐμόλυνε τὴν δεξιὰν τοῦ βασιλέως διὰ τῆς παιδοκτονίας. Καὶ διατί νὰ ἀναφέρω τὴν παιδοκτονίαν; Διότι ὁ μιαρὸς ἐκεῖνος ἐσκέφθη νὰ εὗρη μισητότερον φόνον ἀπὸ αὐτὴν. Διότι ἐὰν μὲν ἐγνώριζε καὶ ἡμάρτανε καὶ ἐσφάζετο, αὐτὸ πού θὰ ἐγίνετο θὰ ἦτο μόνον παιδοκτονία· τώρα ὅμως ἐπειδὴ ἡμάρτησεν ἐξ ἀγνοίας (διότι δὲν ἤκουσε τοὺς ὄρκους) καὶ θὰ ἐσφάζετο, θὰ ἐπροξενούσε διπλῆν λύπην εἰς τὸν πατέρα του· καθ' ὅσον τὸ παιδί του χωρὶς νὰ πέσῃ εἰς παράπτωμα ἐπρόκειτο νὰ θυσιάσῃ. Ἄλλὰ ἄς ἔλθωμεν εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ἱστορίας.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔφαγεν «ἀνέβλεψαν τὰ μάτια του» λέγει. Καὶ ἐδῶ κατηγορεῖ πολὺ τὴν ἀνοησίαν τοῦ βασιλέως, δεικνύων διὰ τούτου ὅτι ἡ πείνα ἐτύφλωσε σχεδὸν ὅλους τοὺς στρατιώτας καὶ ἔρριπεν εἰς τὰ μάτια των ἐμπρὸς σκοτάδι. Ἐπειτα, λέγει, ὅταν τὸν εἶδε κάποιος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας τοῦ εἶπε· «Ὁ πατέρας σου ὤρκισε τὸν λαὸν νὰ εἶναι ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος πού θὰ φάγῃ τροφήν σήμερον· καὶ ὁ λαὸς παρέλυσε. Καὶ εἶπεν ὁ Ἰωνάθαν· κατέστρεψεν ὁ πατέρας μου τὸν κόσμον»⁹. Τί σημαίνει «ἀπήλλαχεν»; Ἀπώλεσε, κατέστρεψεν ὅλους. Ἀφοῦ κατεπατήθη ὁ ὄρκος ὅλοι ἐσιωποῦσαν καὶ οὐδεὶς ἐτολμοῦσε νὰ φέρῃ εἰς τὸ μέσον τὸν παραβάτην· καὶ δὲν ἐγίνετο δὲ τώρα καὶ μικρὸν ἔγκλημα· διότι ὄχι μόνον αὐτοὶ πού παραβαίνουν τὸν ὄρκον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πού τοὺς γνωρίζουν καὶ τοὺς ἀποκρύπτουν, εἶναι συμμέτοχοι εἰς τὰ ἐγκλήματά των.

4. Ἄς ἴδωμεν ὅμως καὶ τὴν συνέχειαν. «Καὶ εἶπεν ὁ Σαούλ· ἄς κατεβῶμεν ὀπίσω ἀπὸ τοὺς ἀλλοφύλους καὶ ἄς τοὺς διαρπάσωμεν. Καὶ εἶπεν ὁ ἱερεὺς· ἄς προσέλθωμεν ἐδῶ πρὸς τὸν Θεόν»¹⁰. Διότι τὸν παλαιὸν καιρὸν ὁ Θεὸς ἦτο στρατηγὸς εἰς τοὺς πολέμους, καὶ χωρὶς τὴν γνώμην ἐκεῖνου οὐδέποτε ἐτολμοῦσαν νὰ ἀρχίσουν μάχην, καὶ ὁ πόλεμος

ὁ πόλεμος αὐτοῖς εὐσεβείας ὑπόθεσις ἐγίνετο. Οὔτε γὰρ ἐξ ἀσθενείας σώματος, ἀλλ' ἀπὸ ἁμαρτιῶν ἠτιῶντο, εἴ ποτε καὶ ἠτιήθησαν, οὔτε ἀπὸ δυνάμεως καὶ ἀνδρείας, ἀλλ' ἀπὸ εὐνοίας τῆς ἄνωθεν ἐκράτουν, ὅποτε καὶ ἐκράτουν. Καὶ ἡ νίκη
 5 καὶ ἡ ἦτια γυμνάσιον αὐτοῖς καὶ διδασκάλιον ἀρειῆς ἦν, οὐκ αὐτοῖς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολεμοῦσιν αὐτοῖς· καὶ γὰρ καὶ ἐκείνοις τοῦτο κατὰδηλον ἦν, οὐ τῆ φύσει τῶν ὀπλων ὁ πρὸς Ἰουδαίους ἐκρίνετο πόλεμος, ἀλλὰ τῷ βίῳ τῶν πολεμούντων καὶ τοῖς κατορθώμασι.

10 Τοῦτο γοῦν συνιδόντες οἱ Μαδιθηναῖοι, καὶ γνόντες ὡς ἀκαταμάχητόν ἐστι τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, καὶ μηχανήμασι μὲν καὶ ὀπλοῖς ἀμήχανον αὐτὸ καταγωνίσασθαι, ἁμαρτία δὲ μόνον δυνατὸν αὐτὸ ἐλεῖν, παρθένους καλλωπίσαντες εὐμόρφους, καὶ σιήσαντες ἐπὶ τῆς παραιάξεως, εἰς ἀσέλγειαν ἐξεκα-
 15 λούντο τοὺς στρατιώτας, διὰ τῆς πορνείας ἀποσιῆσαι τοῦ Θεοῦ τῆς συμμαχίαν σπουδάζοντες, ὅπερ δὴ καὶ συνέβη. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνέπεσον εἰς τὴν ἁμαρτίαν, εὐχείρωτοι πᾶσιν ἐγίνοντο, καὶ οὖς ὄπλα, καὶ ἵπποι, καὶ στρατιῶται, καὶ τοσαῦτα μηχανήματα ἐλεῖν οὐκ ἴσχυσε, τούτους ἁμαρτίας φύ-
 20 σις δεδεμένους τοῖς πολεμίοις παρέδωκε· καὶ ἀσπίδες μὲν, καὶ δόρατα, καὶ βέλη πάντα ἠλέγχετο, ὄψεως δὲ εὐμορφία καὶ ψυχῆς ἀκολασία τοὺς γενναίους ἐχειρώσατο τούτους. Διὰ τοῦτο παραινεῖ τις λέγων· «Μὴ καταμάνθανε κάλλιος ἀλλότριον, καὶ μὴ ὑπάντα γυναικὶ ἐταιριζομένην». «Μέλι γὰρ
 25 ἀποσιάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης, ὃ πρὸς καιρὸν λιπαίνει σὸν φάρυγγα, ὕστερον δὲ πικρότερον χολῆς εὐρήσεις, καὶ ἠκονημένον μᾶλλον μαχαίρας διστόμου».

Πόρνη γὰρ φιλεῖν οὐκ ἐπίσταιται, ἀλλ' ἐπιβουλεύει μόνον· ἰὸν αὐτῆς ἔχει τὸ φίλημα, καὶ φάρμακον δηλητήριον τὸ

11. Σοφ. Σειρ. 9, 8.

12. Παροιμ. 5, 3-4.

ἐγίνετο εἰς αὐτοὺς ὑπόθεσις δι' εὐσέβειαν. Διότι δὲν ἐνικῶντο ἀπὸ σωματικὴν ἀδυναμίαν ἂν ποτε ἐνικήθησαν, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν των, οὔτε πάλιν ἐνικοῦσαν μὲ τὴν ἰδικὴν των δύναμιν καὶ ἀνδρείαν, ἀλλὰ ἐνικοῦσαν ἐξ αἰτίας τῆς ἄνωθεν εὐνοίας. Καὶ ἡ νίκη καὶ ἡ ἥττα ἦτο εἰς αὐτοὺς γύμνασμα ἀρετῆς καὶ διδασκαλίας, καὶ ὄχι μόνον εἰς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀντιπάλους των. Διότι καὶ εἰς ἐκείνους ἦτο τοῦτο ὀλοφάνερον, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐκρίνετο ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὅπλων, ἀλλὰ διὰ τοῦ βίου τῶν πολεμούντων καὶ τῶν κατορθωμάτων τῆς ἀρετῆς των.

Αὐτὸ λοιπὸν ἐννοήσαντες κάποτε οἱ Μαδιθηναῖοι, καὶ ἀντιληφθέντες ὅτι τὸ ἔθνος αὐτὸ εἶναι ἀκαταμάχητον καὶ ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ τὸ νικήσουν διὰ διαφόρων μηχανημάτων καὶ ὅπλων, καὶ ὅτι μόνον διὰ τῆς ἁμαρτίας ἤμποροῦν νὰ τὸ κυριεύσουν, ἀφοῦ ἐστόλισαν ὄμορφα κορίτσια καὶ τὰ ἔστησαν εἰς τὴν παράταξιν των, ἐπροκαλοῦσαν τοὺς στρατιώτας εἰς ἀσέλγειαν, προσπαθοῦντες διὰ τῆς πορνείας νὰ τοὺς κάμουν νὰ χάσουν τὴν συμμαχίαν τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ τὸ ἐπέτυχον. Διότι ἐπειδὴ ἔπεσαν εἰς τὴν ἁμαρτίαν εὐκολονίκητοι ἐγίνοντο εἰς ὄλους, καὶ αὐτοὺς πὸ ὅπλα καὶ ἵπποι καὶ στρατιῶται καὶ τόσα μηχανήματα δὲν ἤμπόρεσαν νὰ νικήσουν, αὐτοὺς ἡ φύσις τῆς ἁμαρτίας τοὺς παρέδωκε δεμένους εἰς τοὺς ἐχθρούς· καὶ αἱ ἀσπίδες καὶ τὰ δόρατα καὶ τὰ βέλη ἀπεδείχθησαν ἀνίσχυρα, ἡ ὠραιότης τοῦ προσώπου καὶ ἡ ἀκολασία τῆς ψυχῆς ὑπεδούλωσε τοὺς γενναίους αὐτούς. Διὰ τοῦτο κάποιος σοφὸς συμβουλεύει καὶ λέγει· «Μὴ προσέχης ξένην ὄμορφιαν καὶ μὴ συναντᾶς πόρνην γυναῖκα»¹¹. «Διότι μέλι στάζει ἀπὸ τὰ χεῖλη πόρνης γυναικός, τὸ ὁποῖον πρὸς στιγμὴν εὐφραίνει τὸν φάρυγγά σου, ὕστερα ὅμως θὰ τὸ εὕρης νὰ εἶναι πικρότερον καὶ ἀπὸ τὴν χολήν, καὶ πιὸ κοφτερὸν ἀπὸ μάχαιραν δίστομον»¹².

Διότι ἡ πόρνη δὲν γνωρίζει νὰ ἀγαπᾷ, ἀλλὰ μόνον κακὰ σκέπτεται· τὸ φίλημά της ἔχει δηλητήριον καὶ φαρμάκι

σιόμα. Εἰ δὲ οὐ φαίνεται εὐθέως, διὰ τοῦτο μᾶλλον ἀπο-
φεύγειν αὐτὴν δεῖ, ὅτι περιέσειλε τὸν ὄλεθρον, καὶ τὸν
θάνατον ἐγκεκρομμένον ἔχει, καὶ οὐδὲ ἀφήσιν ἐκ προσι-
μίων γενέσθαι κατὰδηλον. Ὡστε εἴ τις ἡδονὴν διώκει, καὶ
5 εὐθυμίας γέμοντα βίον, τὰς τῶν πορνευομένων γυναικῶν
φευγέτω συνουσίας· πολέμων γὰρ μυρίων καὶ θορύβων τὰς
τῶν ἐρασιῶν πληροῦσι ψυχάς, μάχας αὐτοῖς καὶ φιλονει-
κίας κινῶσαι διηνεκεῖς διὰ ρημάτων, διὰ πραγμάτων ἀπάν-
των. Καὶ καθάπερ οἱ τῶν ἐχθρῶν πολεμιώτατοι, οὕτω δὲ
10 καὶ αὐταὶ πάντα ποιοῦσι καὶ πραγματεύονται, ὥστε καὶ αἰ-
σχύνῃ καὶ πενίᾳ καὶ τοῖς ἐσχάτοις αὐτοὺς περιβαλεῖν κακοῖς.

Καὶ ἐν τῷ ῥόπον οἱ θηρῶν τὰ δίκτυα ἀναπειάσαντες, τὰ
ἄγρια τῶν ζώων ἐμβάλλειν ἐπιχειροῦσιν, ὥστε αὐτὰ καια-
σφάζαι· οὕτω δὲ καὶ αὐταὶ, ἐπειδὴ τὰ περὶ τῆς ἀσελγείας
15 πάντοθεν ἀναπειάσωσι, δι' ὀφθαλμῶν, καὶ σχημάτων, καὶ
ρημάτων, εἶτα τοὺς ἐαυτῶν ἐρασιὰς ἐμβάλωσι, καὶ καια-
θήσωσιν, οὐ πρότερον ἀφίστανται, ἕως ἂν αὐτῶν καὶ αὐτὸ
τὸ αἷμα ἐκπίωσιν, ἐπεμβαίνουσαι μετὰ ταῦτα, καὶ κωμω-
δοῦσαι αὐτῶν τὴν ἄνοιαν, καὶ πολὺν αὐτῶν καταχέουσαι
20 γέλωτα. Οὐδὲ γὰρ ἐλεεῖσθαι λοιπὸν ὁ τοιοῦτος ἄξιός, ἀλλὰ
γελαῖσθαι, καὶ σκώπεισθαι, ὅταν γυναικός, καὶ γυναικὸς
πόρνης ἀλογώτερος φαίνεται. Διὰ τοῦτο παραινεῖ πάλιν
ὁ σοφὸς ἐκεῖνος λέγων· «Πίνε ὕδατα ἀπὸ σῶν ἀγγείων καὶ
ἀπὸ σῶν φρεάτων πηγῆς»· καὶ πάλιν «Ἐλαφὸς φιλίας,
25 καὶ πῶλος σῶν χαρίτων ὀμιλεῖτω σοι»· περὶ γυναικὸς τῆς
νόμῳ γάμου συνοικουμένης ταῦτα λέγων. Τί καταλιμπάνεις τὴν
βοηθόν, καὶ πρὸς τὴν ἐπίθουλον τρέχεις; Τί τὴν κοινωνὸν
ἀποσιτρέφῃ τοῦ βίου, καὶ τὴν ἀναιρέπουσάν σου τὴν ζωὴν
θεραπεύεις; Αὕτη σου μέλος ἐστὶ καὶ σῶμα, ἐκείνη δὲ ξί-
30 φος ἐστὶν ἠκονημένον. Διό, ἀγαπητοί, φεύγετε τὴν πορ-

δηλητηριῶδες τὸ στόμα της. Καὶ ἂν δὲν φαίνεται ἀμέσως, διὰ τοῦτο μᾶλλον πρέπει νὰ τὴν ἀποφεύγῃς, διότι περιώρισε τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν θάνατον ἔχει ἀποκρύψει καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ φανερωθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Ὡστε ἐὰν κάποιος ἐπιδιώκῃ τὴν ἡδονήν, καὶ τὴν ζωὴν ποῦ εἶναι γεμάτη ἀπὸ εὐχαρίστησιν, ἃς ἀποφεύγῃ τὰς συναναστροφὰς μὲ πόρνων γυναικας· διότι γεμίζουν τὰς ψυχὰς τῶν ἐραστῶν μὲ ἀνησυχίας καὶ θορύβους, καὶ ὑποκινοῦν διὰ τῶν λόγων συνεχεῖς διαμάχας καὶ προστριβὰς δι' ὅλων τῶν πραγμάτων. Καὶ ὅπως οἱ πλέον σκληροὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἔτσι καὶ αὐταὶ καταγίνονται μὲ ὅλα καὶ τὰ κάμουν ὅλα, ὥστε νὰ ἐπιφέρουν εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν αἰσχύνην καὶ τὴν πτωχείαν καὶ ὅλα τὰ ἔσχατα κακά.

Καὶ ὅπως οἱ κυνηγοὶ οἱ ὁποῖοι ἀπλώνουν τὰ δίκτυα καὶ ἐπιχειροῦν νὰ συλλάβουν τὰ ἄγρια ζῶα, διὰ νὰ τὰ σφάζουν, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐταί, ἀφοῦ ἀπλώσουν παντοῦ τὰς πτέρυγας τῆς ἀσελγείας διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν κινήσεων καὶ τῶν λόγων, καὶ βάλουν μέσα εἰς αὐτὰ τοὺς ἐραστάς των καὶ τοὺς δέσουν, δὲν τοὺς ἀφήνουν νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἕως ὅτου τοὺς πίνουν καὶ τὸ αἷμα, καὶ ἐπεμβαίνουν μετὰ καὶ διακωμωδοῦν τὴν ἀνοησίαν των καὶ προκαλοῦν εἰς βάρος των πολὺν γέλωτα. Διότι οὔτε διὰ λύπησιν δὲν εἶναι ἄξιος ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ νὰ περιγελαῖται καὶ νὰ ἐμπαίζεται, ἀφοῦ ἀπεδείχθη ἀνοητότερος καὶ ἀπὸ πόρνην γυναῖκα. Διὰ τοῦτο παραινεῖ πάλιν ὁ σοφὸς ἐκεῖνος καὶ λέγει· «Πίνε νερὰ ἀπὸ τὴν δεξαμενὴν σου καὶ ἀπὸ τὸ πηγάδι σου»· καὶ πάλιν· «ἔλαφος ἀγαπημένη καὶ ζαρκάδι χαριτωμένο, ἃς σχετίζεται μαζί σου»¹³· καὶ λέγει αὐτὰ διὰ τὴν γυναῖκα ποῦ νομίμως συνοικεῖ μὲ κάποιον. Διατί ἐγκαταλείπεις τὴν βοηθὸν καὶ τρέχεις πρὸς αὐτὴν ποῦ σοῦ ἐπιβουλεύεται; Διατί ἀποστρέφεις τὴν σύντροφον τοῦ βίου σου καὶ ὑπηρετεῖς αὐτὴν ποῦ σοῦ καταστρέφει τὴν ζωὴν; Αὐτὴ εἶναι μέλος καὶ σῶμα ἰδικόν σου, ἐκείνη δὲ ἕξιφος ἠκονισμένον. Διὰ τοῦτο, ἀγαπητοί, ἀποφεύγετε τὴν

νείαν, καὶ διὰ τὰ παρόντα κακά, καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν κόλασιν.

Τάχα δοκοῦμεν τῆς ὑποθέσεως ἐκπεπωκέναι, ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἐκπεσεῖν· οὐ γὰρ ἀπλῶς ὑμῖν ἱστορίας ἀναγνῶναι 5 βουλόμεθα, ἀλλ' ὥστε ἕκαστον ἰῶν ἐνοχλούντων ὑμῖν διορθώσασθαι παθῶν· διὰ τοῦτο καὶ συνεχεῖς ποιούμεθα τὰς ἐκτροπὰς, παντοδαπὸν κατὰσκευάζοντες ὑμῖν τὸν λόγον, ἐπειδὴ καὶ παντοδαπὰ νοσήματα ἐν δήμῳ τοσοῦτω εἶναι εἰκός, καὶ οὐχ ἓν ἔλκος θεραπεύειν πρόκειται μόνον, ἀλλὰ πολλὰ καὶ 10 διάφορα, διὰ τοῦτο καὶ ποικίλον εἶναι χρὴ τῆς διδασκαλίας τὸ φάρμακον.

Ἐπανίωμεν τοίνυν ὅθεν ἐξέβημεν ταῦτα εἰπεῖν. «Καὶ εἶπεν ὁ ἱερεὺς· προσέλθωμεν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ἐπηρώτησε Σαοὺλ τὸν Θεόν· εἰ καταβῶ ὀπίσω τῶν ἀλλοφύλων, καὶ 15 εἰ παραδώσεις αὐτούς εἰς τὰς χεῖράς μου· καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὁ Κύριος». Ὅρα προβήματα καὶ ἐπιείκειαν τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ· οὐ γὰρ σκηπιδὸν ἀφῆκεν, οὐδὲ τὴν γῆν ἔσεισεν, ἀλλ' ὁ φίλοι πρὸς φίλους πρῶτον οὔσιν, ἐπειδὴν ὑβρισθῶσι, τοῦτο πρὸς τὸν δοῦλον ὁ Δεσπότης 20 ἐποίησε· παρεσιώπησε μόνον, διὰ τῆς σιγῆς φθεγγόμενος, καὶ πᾶσαν ἐνδεικνύμενος αὐτῷ τὴν ὀργήν. Συνεῖδε τοῦτο ὁ Σαοὺλ, «Καὶ εἶπε», φησί· «Προσαγάγετε τὰς φυλάς τοῦ λαοῦ, καὶ γνῶτε καὶ ἴδετε ἐν τίνι γέγονεν ἡ ἁμαρτία αὕτη σήμερον, ὅτι ζῆ Κύριος ὁ σῶσας τὸν Ἰσραήλ, ὅτι ἐὰν ἀποκριθῆ 25 κατὰ Ἰωνάθαν τοῦ υἱοῦ μου, θανάτῳ ἀποθανεῖται». Εἶδες προπέτειαν; Ἰδὼν τὸν πρότερον ὄρκον παραβαθέντα, οὐδὲ οὕτω σωφρονίζεται, ἀλλὰ καὶ δεύτερον προστίθησι πάλιν. Καὶ σκόπει διαδόλου κακουργίαν. Ἐπειδὴ γὰρ συνεῖδεν ὅτι πολλάκις ὁ παῖς φωραθεὶς καὶ εἰς μέσον ἐνεχθεὶς, ἀπὸ 30 τῆς ὄψεως αὐτῆς εὐθέως τὸν πατέρα πρᾶναι δύναται καὶ

14. Α' Βασ. 14, 36-37.

15. Α' Βασ. 14, 38-39.

πορνείαν, καὶ διὰ τὰ κακὰ ποῦ προκαλεῖ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν τιμωρίαν ποῦ ἐπιφέρει.

Ἴσως θεωρηθῆ ὅτι ἔχομεν ἐκτραπεῖ ἀπὸ τὸ θέμα μας, ὅμως αὐτὰ δὲν εἶναι ἐκτὸς τοῦ θέματός μας· διότι δὲν ἐπιθυμοῦμεν ἀπλῶς νὰ σᾶς ἀναγνώσωμεν ἱστορίας, ἀλλὰ κάθε ἓνα ἀπὸ σᾶς νὰ τὸν διορθώσωμεν ἀπὸ τὰ διάφορα πάθη ποῦ τὸν ἐνοχλοῦν· διὰ τοῦτο καὶ συνεχῶς κάμνομεν τὰς διαφοροὺς παρεκβάσεις, καὶ ἀναφέρομεν διάφορα θέματα, ἐπειδὴ, ὅπως εἶναι φυσικόν, εἰς τόσον λαὸν ὑπάρχουν διάφορα νοσήματα, καὶ δὲν πρέπει νὰ θεραπεύωμεν μόνον μίαν πληγὴν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ πολλὰς καὶ διαφοροὺς, διὰ τοῦτο καὶ τὸ φάρμακον τῆς διδασκαλίας πρέπει νὰ εἶναι ποικίλον.

Ἄς ἐπανέλθωμεν λοιπὸν ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ἔχομεν παρεκκλίνει διὰ νὰ εἰποῦμεν αὐτά. «Καὶ εἶπεν ὁ ἱερεὺς· ἄς προσέλθωμεν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ἠρώτησεν ὁ Σαοὺλ τὸν Θεόν· ἐὰν ἐπιτεθῶ ἐκ τῶν νώτων ἐναντίον τῶν ἀλλοφύλων θὰ τοὺς παραδώσης εἰς τὰ χέρια μου; Καὶ δὲν ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν»¹⁴. Βλέπε τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ· διότι οὔτε κεραυνὸν ἄφησεν, οὔτε ἔσεισε τὴν γῆν, ἀλλὰ αὐτὸ ποῦ κάμουν οἱ φίλοι εἰς τοὺς φίλους, ὅταν ὑβρισθοῦν, τοῦτο πρὸς τὸν δοῦλον ὁ Δεσπότης ἔκαμε· ἐσιώπησε μόνον, καὶ ὁμιλήσας διὰ τῆς σιωπῆς ἔδειξεν εἰς αὐτὸν ὄλην τὴν ὀργὴν του. Ἄντελήφθη τοῦτο ὁ Σαοὺλ, «Καὶ εἶπε», λέγει, «φέρετε πλησίον μου τὰς φυλάς τοῦ λαοῦ καὶ ἐξετάσατε νὰ μάθετε ἀπὸ ποῖον ἔγινεν ἡ ἁμαρτία αὐτῆ σήμερον, διότι ζῆ ὁ Κύριος ὁ σωτὴρ τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι καὶ ὁ Ἰωνάθαν ἀκόμη ἂν ἀποδειχθῆ ὅτι εἶναι, θὰ θανατωθῆ»¹⁵. Εἶδες αὐθάδειαν; Ἄν καὶ εἶδεν ὅτι ὁ πρῶτος ὄρκος δὲν ἐτηρήθη, οὔτε ἔτσι σωφρονίζεται, ἀλλὰ καὶ δεύτερον πάλιν προσθέτει. Καὶ πρόσεξε τὴν κακουργίαν τοῦ διαβόλου. Διότι ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι ἂν συνελαμβάνετο ὁ υἱὸς του πολλὰς φορὰς ἐπ' αὐτοφόρῳ καὶ ὠδηγεῖτο εἰς τὸ μέσον ὡς ὑπόδικος, ἢ ὄψις του θὰ ἤμποροῦσε νὰ μαλακώσῃ καὶ νὰ καθησυχάσῃ τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως, διὰ

μαλάξαι τὸν τοῦ βασιλέως θυμὸν, δευτέρων πάλιν ὄρκων ἀνάγκη προκατέλαβεν αὐτοῦ τὴν γνώμην, διπλῶ τινι δεσμῶ κατέχων αὐτόν, καὶ οὐκ ἀφιεῖς τῆς οἰκείας γενέσθαι γνώμης κύριον, ἀλλὰ πανταχόθεν αὐτὸν ὠθῶν εἰς τὴν παρὰ
 5 ῥάνομον ἐκείνην σφαγὴν. Καὶ οὕτω τοῦ ἡμαρτηκότιος φανέντος τὴν κρίσιν πεποιήται, καὶ τὸν ἀλόγια οὐκ εἰδὼς ἀπεφήνατο, καὶ ὁ πατήρ ἐγένετο δῆμιος, καὶ πρὸ τῆς ἐξειάσεως τὴν καταδικάζουσαν ψῆφον ἐξήνεγκε. Τί τούτου γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον;

10 5. Ταῦτα τοίνυν εἰπόντις τοῦ Σαούλ, μᾶλλον ἔδεισεν ὁ δῆμος, καὶ πάντες ἦσαν ἐν τρόμῳ καὶ φόβῳ πολλῶ. ὁ δὲ διάβολος ἔχαιρε πάντας ἐν ἀγωνίᾳ κατασιήσας. Οὐ γὰρ ἦν ὁ ἀποκρινόμενος, φησὶν, ἐκ παντὸς τοῦ λαοῦ. Καὶ εἶπε Σαούλ, ὑμεῖς ἔσεσθε εἰς δουλείαν, καὶ ἐγὼ καὶ Ἰωνάθαν ὁ
 15 υἱός μου εἰς δουλείαν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν οὐδὲν ἕτερον σπουδάζετε, φησὶν, ἀλλ' ἢ τοῖς πολεμίοις ὑμᾶς παραδοῦναι, καὶ δούλους ἀντ' ἐλευθέρων ποιῆσαι, τὸν Θεὸν καθ' ὑμῶν παροξύναντες, τῷ μὴ δίδόναι τὸν ὑπεύθυνον. Ὅρα δὲ καὶ ἄλλην ἀπὸ τοῦ ὄρκου γινομένην ἐναντίωσιν. Δέον γάρ,
 20 εἴπερ ἐβούλειο τὸν αἴτιον εὐρεῖν, μηδὲν ἀπειλῆσαι τοιοῦτο, μηδὲ ὄρκῳ καταδῆσαι τὴν τιμωρίαν, ἵν' ἀδεέστεροι γενόμενοι προχειρότερον εἰς μέσον ἀγάγωσι τὸν ὑπεύθυνον ὁ δὲ ὑπὸ θυμοῦ, καὶ μανίας πολλῆς, καὶ τῆς προτέρας ἀλογίας, πάλιν τούναντίον ἤπερ βούλεται ποιεῖ.

25 Τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Κλήρω τὸ πρᾶγμα ἐπέτρεψε, καὶ κατακληροῦνται Σαούλ καὶ Ἰωνάθαν. Καὶ εἶπε Σαούλ· «Βάλετε κλῆρον ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ Ἰωνάθαν καὶ θάλλουσι κλῆρον, καὶ κατακληροῦνται Ἰωνάθαν. Καὶ εἶπε Σαούλ πρὸς Ἰωνάθαν, ἀπάγγελμόν μοι τί ἐποίησας· καὶ ἀπήγγειλεν
 30 αὐτῷ Ἰωνάθαν λέγων, γευσάμενος ἐγευσάμην ἐν ἄκρῳ τῷ σκήπτρῳ ἐν τῇ χειρὶ μου μικρὸν ἐκ τοῦ μέλιτος· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποθνήσκω». Τίνα οὐκ ἂν ἐπέκαμψε, τίνα οὐκ ἂν εἰς

τοῦτο ἐδέσμευσε τὴν θέλησίν του διὰ δευτέρου ὄρκου, κρατῶν αὐτῶν διὰ διπλῶν δεσμῶν καὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν νὰ εἶναι κύριος τῆς ἀποφάσεώς του, ἀλλὰ ἀπὸ παντοῦ τὸν ὠθεῖ εἰς τὴν παράνομον ἐκείνην σφαγὴν. Καὶ πρὶν ἀκόμη ἀποδειχθῆ ποῖος ἡμάρτησεν, ἔχει ἀποφασίσει διὰ τὴν τιμωρίαν, καὶ χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὸν παραβάτην ἔβγαλε τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, καὶ ὁ πατέρας ἔγινε δῆμιος. Τί ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀνοητότερον τούτου;

5. Αὐτὰ λοιπὸν ἀφοῦ εἶπεν ὁ Σαούλ, περισσότερο ἐφοβήθη ὁ λαός, καὶ ὄλους τοὺς κατεῖχε μέγας φόβος καὶ τρόμος· ὁ διάβολος δὲ ἔχαιρε, διότι ὄλους τοὺς ἔβαλεν εἰς ἀγωνίαν. Διότι δὲν ὑπῆρχε, λέγει, κανεὶς ἀπὸ τὸν λαὸν ποὺ νὰ ἀπαντοῦσε. Καὶ εἶπεν ὁ Σαούλ· σεῖς θὰ γίνεσθε δούλοι, καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Ἰωνάθαν ὁ υἱός μου ἐπίσης. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· τίποτε ἄλλο δὲν κάμετε, λέγει, παρὰ νὰ παραδίδετε τοὺς ἑαυτοὺς σας εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ κάμετε τοὺς ἑαυτοὺς σας δούλους, ἀντὶ ἐλευθέρους, παροργίζοντες ἐναντίον σας τὸν Θεὸν μὲ τὸ νὰ μὴ καταγγέλλετε τὸν ἔνοχον. Βλέπε ὅτι ἔγινε καὶ ἄλλο ἐμπόδιον ἀπὸ τὸν ὄρκον. Διότι ἐνῶ ἔπρεπε, ἀφοῦ ἤθελε νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν αἴτιον, νὰ μὴ κάμῃ καμμίαν τέτοιαν ἀπειλήν, οὔτε δι' ὄρκου νὰ δεσμευθῆ ὅτι θὰ τιμωρήσῃ, ὥστε νὰ μὴ φοβηθοῦν καὶ εὐκολώτερον νὰ φέρουν εἰς τὸ μέσον τὸν ὑπεύθυνον, αὐτὸς ὅμως ἐξ αἰτίας τοῦ θυμοῦ του καὶ τῆς πολλῆς μανίας καὶ τῆς προηγουμένης ἀπερισκεψίας, πάλιν κάμει τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἤθελε.

Διατί νὰ πολυλογῶ; Ἔκαμαν κληρὸν διὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ ὁ κληρὸς ἔπεσεν εἰς τὸν Σαούλ καὶ τὸν Ἰωνάθαν. Καὶ εἶπεν ὁ Σαούλ· «Βάλετε κληρὸν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Ἰωνάθαν· καὶ βάζουν καὶ ἔπεσεν ὁ κληρὸς εἰς τὸν Ἰωνάθαν. Καὶ εἶπεν ὁ Σαούλ πρὸς τὸν Ἰωνάθαν, εἶπέ μου τί ἔκαμες· καὶ ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἰωνάθαν λέγων· ἔφαγα ὀλίγον μέλι καὶ ἐπῆρα μὲ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου μου ποὺ ἐκρατοῦσα· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ τώρα πρόκειται νὰ ἀποθάνω»¹⁶. Ποῖον δὲν θὰ

οἶκιον ἤνεγκε ταῦτα τὰ ῥήματα; Ἐννόησον ὅσον χειμῶνα λοιπὸν ὁ Σαοὺλ ὑπέμεινε τῶν σπλάγγνων αὐτοῦ διακοπιόμενων, καὶ ἐκατέρωθεν βαθυτάτου κρημνοῦ φαινομένου· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἐσωφρονίζεις, ἀλλὰ τί φησι; «Τάδε ποιή-
5 σαι μοι ὁ Θεός, καὶ τάδε προσθείη, ὅτι θανάτῳ ἀποθανῆ ἴσμερον».

Ἴδου τρίτος ὄρκος πάλιν, καὶ οὐδὲ ἀπλῶς τρίτος, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς τοῦ καιροῦ σινοχωρίας· οὐ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι ἀποθανῆ, ἀλλὰ σήμερον. Ἦπειγε γάρ, ἤπειγεν
10 ὁ διάβολος συνωθῶν καὶ συνελάνων αὐτὸν εἰς τὴν παράνομον ταύτην σφαγὴν. Διόπερ οὐκ ἀφήσιν οὐδὲ προθεσμίαν δοῦναι τῷ ψήφῳ, ἵνα μηδεμίᾳ ἀπὸ τῆς μελλήσεως διόρθωσις γένηται τοῦ κακοῦ. «Καὶ εἶπεν ὁ λαὸς πρὸς Σαοὺλ· Τάδε ποιῆσαι ἡμῖν ὁ Θεός, καὶ τάδε προσθείη, εἰ θανάτῳ θανα-
15 τωθήσεται ὁ ποιήσας τὴν σωτηρίαν τὴν μεγάλην τῷ Ἰσραήλ. Ζῆ Κύριος, εἰ πεσεῖται τῆς τριχῆς τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, ὅτι ἔλεον Θεοῦ ἐποίησεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ». Ἴδου καὶ ὁ δῆμος δεῦτερον ὤμοσε, καὶ ἀνιῶμοσε τῷ βασιλεῖ. Νῦν ἀναμνήθητέ μοι τοῦ καλωδίου τοῦ παρὰ τῶν παίδων ἔλκο-
20 μένου, καὶ διαρρηγνυμένου, καὶ τοὺς ἔλκοντας ῥίπτοντος ὑπίους. Ὄμοσεν ὁ Σαοὺλ, οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δῖς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις· ἀνιῶμοσεν ὁ λαός, καὶ ἀνιέτινεν. Ἀνάγκη λοιπὸν διαρραγῆναι πάντως τὸν ὄρκον· πάντας γὰρ εὐορκῆσαι τούτους ἀδύνατον.

25 Καὶ μὴ μοι τὴν ἔκθασιν τοῦ πράγματος εἴπης ἀλλ' ἐννόησον ὅσα εἰκίζεται κακά, καὶ πῶς τὴν τοῦ Ἀβεσσαλῶμ τραγωδίαν καὶ τυραννίδα ἐντεῦθεν κατεσκευάζεν ὁ διάβολος. Εἰ γὰρ ἐθέλησεν ὁ βασιλεὺς ἀντιθεῖναι καὶ ἐπεξελθεῖν τῷ ὄρκῳ, πᾶς ὁ δῆμος ἂν ἀνιέσθη, καὶ τυραννὶς ἂν ἐγένετο
30 χαλεπωτάτη· πάλιν εἰ ἐθέλησεν ὁ παῖς τῆς οἰκείας φειδόμενος σωτηρίας δοῦναι ἑαυτὸν τῷ σιραιτοπέδῳ, παιροκιόνος

17. Α' Βασ. 14, 44.

18. Α' Βασ. 14, 45.

ἐλύγιζαν, εἰς ποῖον δὲν θὰ ἐπροξενούσαν τὰ λόγια αὐτὰ οἶκτον; Μάθε λοιπὸν πόσῃν ταραχῇν ἠσθάνθη ὁ Σαούλ, διότι τὰ σπλάγχνα του διεσχίζοντο καὶ εὕρισκετο εἰς τὸ μέσον δύο βαθυτάτων κρημνῶν· καὶ ὅμως οὔτε τότε ἐσωφρονίζετο, ἀλλὰ τί λέγει; «Τοῦτο νὰ μὴ κάμῃ ὁ Θεός, καὶ αὐτὸ νὰ μοῦ προσθέσῃ, διότι θὰ θανατωθῆς σήμερον»¹⁷.

Ἴδου τρίτος ὄρκος πάλιν, καὶ ὄχι μόνον ἀπλῶς τρίτος, ἀλλὰ καὶ μὲ μικρὰν προθεσίαν· διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι θὰ ἀποθάνῃ, ἀλλὰ θὰ θανατωθῆ σήμερον. Διότι ἐβιάζετο ὑπὸ τοῦ διαβόλου καὶ ὠθεῖτο εἰς τὴν παράνομον αὐτὴν σφαγῇν. Διὰ τοῦτο δὲν τὸν ἀφήνει νὰ δώσῃ οὔτε προθεσίαν εἰς τὴν ἀπόφασίν του, διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἀπὸ τὴν ἀργοπορίαν καμμία διόρθωσις τοῦ κακοῦ. «Καὶ εἶπεν ὁ λαὸς πρὸς τὸν Σαούλ· αὐτὰ νὰ μᾶς κάμῃ ὁ Θεὸς καὶ αὐτὰ νὰ μᾶς προσθέσῃ, ἐὰν θὰ θανατωθῆ ἐκεῖνος πού ἔσωσε τὸν Ἰσραήλ. Ἐφ' ὅσον ζῆ ὁ Κύριος οὔτε τρίχα δὲν θὰ πέσῃ ἀπὸ τὴν κεφαλὴν του, διότι μὲ αὐτὸν μᾶς ἐλέησεν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς νίκης»¹⁸. Ἴδου καὶ ὁ λαὸς ὠρκίσθη διὰ δευτέραν φοράν καὶ ἔκαμε ὄρκον ἀντίθετον πρὸς τὸν ὄρκον τοῦ βασιλέως. Τώρα νὰ ἐνθυμηθῆτε τὸ σχοινὶ τὸ ὁποῖον σύρεται ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ κόπτεται καὶ ἐκεῖνους πού τὸ τραβοῦν τοὺς ρίχνει ἀνάσκελα. Ὄρκίσθη ὁ Σαούλ, ὄχι μίαν φοράν, οὔτε δύο, ἀλλὰ πολλὰς φορές· ὠρκίσθη ὁ λαὸς ἀντίθετον ὄρκον μὲ αὐτὸν καὶ ἀντέταξε τὸν ὄρκον του εἰς τὸν ὄρκον τοῦ βασιλέως. Ἐξ ἅπαντος λοιπὸν ὁ ὄρκος θὰ καταπατηθῆ, διότι εἶναι ἀδύνατον ὅλοι νὰ τηρήσουν τὸν ὄρκον τους.

Καὶ μὴ μοῦ ἀναφέρῃς τὴν ἔκβασιν τοῦ θέματος, ἀλλὰ μάθε πόσα κακὰ ἤμποροῦσαν νὰ γίνουν ἀπὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὁ διάβολος κατεσκεύαζεν ἀπὸ ἐδῶ τὴν τραγωδίαν τοῦ Ἀβεσσαλῶμ καὶ τὴν τυραννίαν. Διότι ἂν ἤθελεν ὁ βασιλεὺς νὰ ἀντισταθῆ καὶ νὰ τηρήσῃ τὸν ὄρκον του καὶ ἀνθίστατο καὶ ὀλόκληρος ὁ λαός, θὰ ἐγίνετο ἀπολυταρχία χειρίστης μορφῆς· ἐὰν πάλιν ὁ υἱός, χάριν τῆς σωτηρίας του, ἐπήγαινε μὲ τὸ μέρος τοῦ στρατοπέδου, θὰ ἐγίνετο ἀμέσως πατροκτόνος.

- ἂν εὐθέως ἐγένετο. Ὁρᾶς καὶ τυραννίδα, καὶ παιδοκτονί-
 αν, καὶ πατροκτονίαν, καὶ πόλεμον ἐμφύλιον, καὶ μάχην, καὶ
 σφαγὰς, καὶ αἵματα, καὶ μυρίους νεκροὺς ἀφ' ἑνὸς ὄρκου
 γενομένους; Εἰ γὰρ συνέβη γενέσθαι πόλεμον, καὶ ὁ Σαούλ
 5 ἂν ἐσφάγη, καὶ Ἰωνάθαν, ἴσως καὶ πολλοὶ τῶν σιρατιωτῶν
 κατεκόπησαν ἂν, καὶ οὐδενὶ οὕτω τὰ τῆς εὐορκίας προσεχώ-
 ρησεν. Ὡστε μὴ τοῦτο ἴδης ὅτι οὐ γέγονεν, ἀλλ' ἐκεῖνο σκό-
 πει, ὅτι ἡ τοῦ πράγματος φύσις ταῦτα ἠνάγκαζε γενέσθαι
 ὁ δὲ λαὸς ἐκράτησε.
- 10 Φέρε τοίνυν ἀριθμήσωμεν τὰς γεγενημένας ἐπιορκίας.
 Παρεβάθη πρότερος ὁ ὄρκος τοῦ Σαούλ ὑπὸ τοῦ παιδός,
 δεύτερος καὶ τρίτος πάλιν ὁ αὐτοῦ Σαούλ ὁ περὶ τῆς σφα-
 γῆς τοῦ παιδός· καὶ ἔδοξεν ὁ λαὸς εὐορκεῖν· ἀλλ' ἐάν τις
 ἀκριβῶς ἐξετάσῃ τὸ πρᾶγμα, καὶ οὔτιοι πάλιν τοῖς τῆς ἐπιορκί-
 15 ας ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνοι πάντες ἐγένοντο. Τὸν γὰρ πατέρα αὐ-
 τοῦ τοῦ Ἰωνάθαν ἐπιορκῆσαι ἠνάγκασαν, οὐκ ἐκδόντες τῷ
 πατρὶ τὸν υἱόν. Ὁρᾶς εἰς ὄρκος ὅσους ἀνθρώπους ὑπέβα-
 λεν ἐπιορκία, καὶ ἐκόντας, καὶ ἄκοντας; ὅσα κακὰ εἰργά-
 σαιτο; ὅσας σφαγὰς ἐποίησεν;
- 20 6. Ἐγὼ μὲν οὖν ὑπεσχόμεν ἀρχόμενος τοῦ λόγου δείξειν
 ἐν ταῖς ἀνωμοσίαις πάντως ἐπιορκίαν γινομένην, ἡ δὲ ἱ-
 στορία προῖοῦσα πολλῶ πλεον ἤπερ παρεσκευαζόμενην, ἀπέδει-
 ξεν. Οὐ γὰρ ἓνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ἀνθρώπους, ἀλλὰ δῆ-
 μον, οὐχ ἓνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ὄρκους, ἀλλὰ πολλῶ πλεον
 25 παραβαθέντας ὑπέφηγεν. Ἐνῆν καὶ ἐτέραν ἱστορίαν εἰπεῖν
 καὶ δεῖξαι, καὶ ἐξ ἐκείνης χαλεπωτέραν ταύτης καὶ μείζο-
 να συμφορὰν ἐργασάμενον ὄρκον ἓνα. Καὶ γὰρ πόλεων, καὶ
 γυναικῶν, καὶ παιδίων αἰχμαλωσίαν, καὶ πυρπόλησιν, καὶ
 βαρβάρων ἔφοδον, καὶ ἀγίων μολυσμόν, καὶ μυρία ἕτερα
 30 χαλεπώτερα τοὺς Ἰουδαίους ἅπαντας εἰς ὄρκος διέθηκεν.

Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ἀπὸ ἓνα ὄρκον ἤμποροῦν νὰ συμβοῦν καὶ τυραννία, καὶ παιδοκτονία καὶ πατροκτονία καὶ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ μάχη καὶ σφαγαὶ καὶ αἵματα καὶ ἀναρίθμητοι νεκροί; Διότι ἐὰν συνέβαινε νὰ γίνῃ πόλεμος καὶ ὁ Σαοὺλ θὰ ἐθανατώνετο καὶ ὁ Ἰωνάθαν, ἴσως καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας νὰ κατεκόπτοντο καὶ πάλιν δὲν θὰ εἶχε τηρηθῆ ὁ ὄρκος. Ὡστε μὴ βλέπῃς ὅτι δὲν ἐγένεεν ἔτσι, ἀλλὰ νὰ σκέπτεσαι ἐκεῖνο, πόσα κακὰ ἤμποροῦσαν νὰ γίνουν ἀπὸ ἐκεῖνο· ὁμοῦς ἐπεκράτησεν ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ.

Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἀπαριθμήσωμεν τὰς ἐπιπορκίας ποὺ ἐγέναν. Δὲν ἐτηρήθη πρῶτον ὁ ὄρκος τοῦ Σαοὺλ ὑπὸ τοῦ παιδιοῦ του, δεύτερος καὶ τρίτος πάλιν ὄρκος τοῦ Σαοὺλ περὶ σφαγῆς τοῦ παιδιοῦ του κατεπατήθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου· καὶ ἐφάνη ὅτι ὁ λαὸς ἐτήρησε τὸν ὄρκον του· ἀλλὰ ἂν ἐξετάσῃ κανεὶς ἐπακριβῶς τὸ θέμα, θὰ ἀντιληφθῆ ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐγέναν ἔνοχοι εἰς ἐγκλήματα τῆς ἐπιπορκίας. Διότι ἠνάγκασαν τὸν πατέρα τοῦ Ἰωνάθαν νὰ ἐπιπορκήσῃ, μὲ τὸ νὰ μὴ παραδώσουν τὸν υἱὸν εἰς τὸν Πατέρα. Βλέπεις πῶς ἓνας ὄρκος τόσοι ἀνθρώπους, εἴτε μὲ τὴν θέλησίν των εἴτε χωρὶς τὴν θέλησίν των τοὺς ἔκαμε νὰ εἶναι ἐπίορκοι; Βλέπεις πόσα κακὰ ἐδημιούργησε; Πόσας σφαγὰς ἤμποροῦσε νὰ κάμῃ;

6. Ἐγὼ λοιπὸν σὰς ὑπεσχέθην ὅταν ἤρχισα τὴν ὁμιλίαν νὰ σὰς ἀποδείξω ὅτι ἀπὸ τοὺς ἀντιθέτου περιεχομένου ὄρκους ὅπωςδήποτε θὰ προέλθῃ ἐπιπορκία, ἡ ἱστορία δὲ κατὰ τὴν ἐξέτασίν της, ἀπέδειξε περισσότερα ἀπὸ ὅσα προητοίμασα. Διότι ὄχι μόνον ἓνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ἀνθρώπους, ἀλλὰ λαὸν ὀλόκληρον, καὶ ὄχι ἓνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ὄρκους, ἀλλὰ πολὺ περισσότερους ἀπέδειξεν ὅτι κατεπατήθησαν. Ἐμποροῦσα καὶ ἄλλην ἱστορίαν νὰ εἰπῶ καὶ νὰ φανερώσω καὶ ἀπὸ ἐκείνην ὅτι ἓνας ὄρκος ἔκαμε μεγαλυτέραν καὶ χειροτέραν ἀπὸ αὐτὴν συμφοράν. Καθ' ὅσον ἓνας ὄρκος ἐπέφερεν εἰς ὅλους τοὺς Ἰουδαίους πόλεων καὶ γυναικῶν καὶ παιδιῶν αἰχμαλωσίαν καὶ πυρπόλησιν καὶ ἐπίθεσιν βαρβάρων καὶ μολυσμὸν ἀγίων καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα κακὰ.

Ἄλλ' ὁρῶ πρὸς μῆκος τὸν λόγον ἐκτεινόμενον διὰ τοῦτο ἐνταῦθα τῆς ἱστορίας ταύτης τὴν διήγησιν καταλύσας, μετὰ τῆς Ἰωάννου κεφαλῆς καὶ τὴν τοῦ Ἰωνάθαν σφαγὴν, καὶ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ δήμου παντός, τὴν οὐ γενομένην μὲν, συμβᾶσαν δὲ ὅμως ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν ὁρῶν, πρὸς ἀλλήλους λέγειν παρακαλῶ, καὶ ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ πρὸς γυναῖκας, καὶ πρὸς φίλους, καὶ πρὸς γείτονας, καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους ἀπλῶς ὑπὲρ τοῦ πράγματος τούτου ποιεῖσθαι σπουδὴν, καὶ μὴ νομίζειν ἀρκοῦσαν ἡμῖν ἀπολογία εἶναι, εἰ συνήθειαν προβαλοίμεθα.

Ὅτι γὰρ σκῆψις ταῦτα, καὶ πρόφασις, καὶ οὐ συνηθείας, ἀλλὰ ραθυμίας ἐστὶν ἢ παρανομία, ἀπὸ τῶν ἤδη συμβάντων ὑμᾶς πείσαι πειράσομαι. Ἀπέκλεισε τὰ θαλανεῖα τῆς πόλεως ὁ βασιλεύς, καὶ μηδένα λούσασθαι ἐκέλευσε, καὶ οὐδεὶς ἐτόλμησε παραβῆναι τὸν νόμον, οὐδὲ αἰτιάσασθαι τὸ γεγενημένον, οὐδὲ συνήθειαν προβαλέσθαι· ἀλλὰ καὶ ἐν ἀγρωσιὰ ὄντες πολλάκις, καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, καὶ παῖδες, καὶ γέροντες, καὶ ὠδίνων ἄρι πανοάμεναι πολλαὶ γυναῖκες, καὶ ἀναγκαίως ἅπαντες τὸ φάρμακον τοῦτο ἐπιζητούνητες, φέρουσι καὶ ἐκόντες καὶ ἄκοντες τὸ ἐπίταγμα, καὶ οὔτε ἀσθένειαν σῶματος προβάλλονται, οὔτε συνηθείας τυραννίδα, οὔτε τὸ ἐτέρων ἁμαρτανόντων αὐτοὶ κολάζεσθαι, οὔτε ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀλλὰ στέργουσι τὴν τιμωρίαν ταύτην, διὰ τὸ μείζονα προσδοκῆσαι κακά, καὶ καθ' ἑκάστην εὔχονται τὴν ἡμέραν μέχρι τούτου σιῆναι τὴν βασιλικὴν ὁργήν.

Ὅραξ δι' ἔνθα φόβος, εὐκόλως λύεται συνήθεια, κἄν σφόδρα χρονία τις ἦ καὶ ἀναγκαία; Καίτοι τὸ μὴ λούσασθαι χαλεπόν. Κἄν γὰρ πολλάκις φιλοσοφῶμεν, ἢ τοῦ σώματος φύσις ἐλέγχεται οὐδὲν ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν φιλοσο-

Ἄλλὰ βλέπω ὅτι ἐπεκτείνεται πολὺ ἡ ὁμιλία· διὰ τοῦτο ἀφοῦ σταματήσω ἐδῶ τὴν διήγησιν τῆς ἱστορίας αὐτῆς νὰ ὁμιλήτε μεταξύ σας, παρακαλῶ, καὶ διὰ τὴν ἀπεκαφάλισιν τοῦ Ἰωάννου καὶ διὰ τὴν σφαγὴν τοῦ Ἰωνάθαν καὶ διὰ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ λαοῦ ὅλου, ἡ ὁποία δὲν συνέβη μὲν, ἤμποροῦσεν ὅμως νὰ συμβῇ ἐξ αἰτίας τῆς ἀνάγκης τηρήσεως τοῦ ὄρκου, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν σας, καὶ εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ πρὸς τοὺς φίλους, καὶ πρὸς τοὺς γείτονας καὶ πρὸς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ νὰ καταβάλλετε προσπάθειαν καὶ νὰ μὴ θεωρῆτε ἀρκετὴν τὴν δικαιολογίαν, ἐὰν προβάλλωμεν ὡς τοιαύτην τὴν συνήθειαν.

Ὅτι δὲ αὐτὰ εἶναι προφάσεις καὶ προσχήματα καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα συνηθείας, ἀλλὰ ραθυμίας, ἡ παρανομία αὐτή, θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς ἀποδείξω ἀπὸ τὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν. Ἐκλείσει τὰ λουτρὰ τῆς πόλεως ὁ βασιλεὺς καὶ διέταξε νὰ μὴ λούεται κανεὶς, καὶ κανεὶς δὲν ἐτόλμησε νὰ παραβῇ τὸν ὄρκον, οὔτε νὰ σχολιάσῃ αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν, οὔτε νὰ προβάλλῃ ὡς δικαιολογίαν τὴν συνήθειαν· ἀλλὰ καὶ ἐν ἀσθενείᾳ εὕρισκόμενοι μερικοί, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ καὶ γέροντες, καὶ γυναῖκες τὰς ὁποίας οἱ πόνοι τοῦ τοκετοῦ πρὸ ὀλίγου τὰς ἄφησαν καὶ οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ τὸ φάρμακον τοῦτο, ὑποφέρουν ἐν τούτοις καὶ ἐκουσίως καὶ ἀκουσίως τὴν διαταγὴν, καὶ δὲν προβάλλουν ὡς δικαιολογίαν οὔτε τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος, οὔτε τὴν δύναμιν τῆς συνηθείας, οὔτε τὸ ὅτι ἄλλοι ἔσφαλλαν καὶ αὐτοὶ τιμωροῦνται, ἀλλὰ δέχονται τὴν τιμωρίαν αὐτὴν, ἐπειδὴ ἀνέμεναν μεγαλύτερα κακά, καὶ καθημερινῶς εὔχονται μὲχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου νὰ φθάσῃ ἡ ὀργὴ τοῦ βασιλέως.

Βλέπετε λοιπὸν ὅπου ὑπάρχει φόβος, εὐκόλα καταργεῖται ἡ συνήθεια, ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι πολὺ μακροχρόνιος καὶ ἀναγκαία; Διότι τὸ νὰ μὴ κάμῃ κανεὶς λουτρὸν εἶναι δύσκολον. Διότι καὶ ἂν πολλὰς φορὰς φιλοσοφῶμεν, τὸ σῶμα καθόλου δὲν ὠφελεῖται εἰς τὴν ὑγείαν του ἀπὸ τὰς φιλοσοφι-

φίας εἰς τὴν οἰκείαν ὑγίειαν ὠφελουμένη· τὸ δὲ μὴ ὀμνύειν σφόδρα ράδιον, καὶ οὐδεμίαν οἴσει βλάβην, οὐ τοῖς σώμασιν, οὐ ταῖς ψυχαῖς, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ κέρδος, μεγάλην τὴν ἀσφάλειαν, πολλὴν τὴν εὐπορίαν. Πῶς οὖν οὐκ ἄτιπον, 5 βασιλέως μὲν ἐπιτάτιοντος καὶ τὰ χαλεπώτατα φέρειν, Θεοῦ δὲ νομοθειοῦντος οὐδὲν χαλεπὸν, οὐδὲ δύσκολον, ἀλλὰ ράδιον σφόδρα καὶ εὐκόλον, καταφρονεῖν καὶ καταγελαῖν, καὶ συνήθειαν προβάλλεσθαι;

Μή, παρακαλῶ, μὴ μέχρι τοσοῦτου τῆς ἑαυτῶν κατα-
 10 φρονῶμεν σωτηρίας, ἀλλὰ φοβηθῶμεν τὸν Θεόν, ὡς φοβούμεθα ἄνθρωπον. Οἶδα ὅτι ἐφρίξατε τοῦτο ἀκούοντες, ἀλλὰ φρίκης ἄξιον τὸ μηδὲ τοσαύτην ἀπονέμειν τῷ Θεῷ τιμὴν, ἀλλὰ τοὺς βασιλικοὺς νόμους μετὰ ἀκριθείας φυλάττιοντας, τοὺς θείους καὶ ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβάνας κατα-
 15 πατεῖν, καὶ πάρεργον εἶναι νομίζειν τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν. Ποία γὰρ ἡμῖν ἀπολογία λοιπὸν ἔσεται; τίς δὲ συγγνώμη, διὰν μετὰ τοσαύτην παραίνεσιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένωμεν; Καὶ γὰρ ἀρξαμένης τῆς συμφορᾶς ταύτης τῆς τὴν πόλιν κατεχούσης ἠρξάμενη τῆς παραινέσεως ταύτης, καὶ ἡ μὲν
 20 μέλλει λύεσθαι λοιπὸν, ἡμεῖς δὲ οὐδέπω μίαν ἐντολὴν κατωρθώσαμεν· πῶς οὖν αἰτήσομεν ἀπαλλαγὴν τῶν κατεχόντων ἡμᾶς δεινῶν μίαν ἐντολὴν ἀνύσαι μὴ δυνηθέντες; πῶς δὲ προσδοκήσομεν τὴν χρησιτὴν μεταβολήν; πῶς δὲ εὐξόμεθα; ποία γλώττι τὸν Θεὸν καλέσομεν; Ἄν μὲν γὰρ ἀνύσω-
 25 μεν τὸν νόμον, πολλὴν καρπωσόμεθα τὴν ἡδονήν, τοῦ βασιλέως τῇ πόλει καταλλαγέντος· ἂν δὲ μείνωμεν ἐπὶ τῆς παρανομίας, αἰσχύνη καὶ ὄνειδος ἡμῖν ἔσται πάντοθεν, ὅτι, τοῦ Θεοῦ λύσαντος τὸν κίνδυνον, ἡμεῖς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐμείναμεν ραθυμίας.

κὰς σκέψεις τῆς ψυχῆς· τὸ νὰ μὴ ὀρκιζώμεθα ὅμως εἶναι πολὺ εὐκόλον καὶ οὐδεμίαν βλάβην θὰ φέρῃ οὔτε εἰς τὰ σώματα, οὔτε εἰς τὰς ψυχάς, ἀλλὰ ἀντιθέτως πολὺ κέρδος, μεγάλην ἀσφάλειαν καὶ πολλὴν εὐπορίαν. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογον, ὅταν ὁ βασιλεὺς διατάσῃ νὰ ὑποφέρωμεν καὶ τὰς πλέον βαρεῖας διαταγὰς, ὁ δὲ Θεὸς ὅταν νομοθετῇ καὶ δὲν ζητεῖ τίποτε τὸ δυσκολοκατόρθωτον, ἀλλὰ πολὺ εὐκόλον, νὰ περιφρονοῦμεν καὶ νὰ περιγελοῦμεν τὰς ἐντολάς του, καὶ νὰ προβάλλωμεν ὡς δικαιολογίαν τὴν συνήθειαν;

Μὴ, σᾶς παρακαλῶ, μὴ ἐπιδεικνύωμεν τόσῃν μεγάλην ἀμέλειαν διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ἀλλὰ νὰ φοβούμεθα τὸν Θεὸν ὅπως φοβούμεθα τὸν ἄνθρωπον. Γνωρίζω ὅτι ἐφρίξατε ὅταν ἀκούσατε τοῦτο, ὅμως φρίκης ἄξιον εἶναι τὸ νὰ μὴ ἀπονέμωμεν οὔτε τόσῃν τιμὴν, ἀλλὰ νὰ τηροῦμεν τοὺς βασιλικοὺς νόμους μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν, τοὺς δὲ θεϊκοὺς ποὺ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐδόθησαν νὰ τοὺς περιφρονοῦμεν, καὶ νὰ θεωροῦμεν κάθε ἐνασχόλησιν μὲ αὐτὰ ὡς περιττήν. Ποία λοιπὸν ἀπολογία θὰ ὑπάρθῃ δι' ἡμᾶς; Ποία συγγνώμη, ὅταν ὕστερα ἀπὸ τόσας συμβουλὰς ἐπιμένωμεν εἰς τὰ ἴδια; Διότι ἤρχισα τὴν παραίνεσιν αὐτὴν περὶ τῆς ἀποφυγῆς τῶν ὀρκῶν, ὅταν ἤρχισεν ἡ συμφορὰ ποὺ κατέχει τὴν πόλιν, καὶ ἐνῶ ἡ συμφορὰ πρόκειται νὰ τελειώσῃ, ἡμεῖς δὲ δὲν κατωρθώσαμεν μίαν ἐντολὴν νὰ φυλάξωμεν· πῶς λοιπὸν θὰ παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ δεινὰ ποὺ μᾶς κατέχουν, ἀφοῦ δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ τηρήσωμεν μίαν ἐντολὴν; Πῶς θὰ ἐλπίσωμεν εἰς τὴν καλὴν μεταβολὴν; Πῶς θὰ προσευχηθῶμεν; Μὲ ποίαν γλῶσσαν θὰ παρακαλέσωμεν τὸν Θεόν; Διότι ἂν μὲν διαφυλάξωμεν τὸν νόμον θὰ αἰσθανθούμεν μεγάλην εὐχαρίστησιν ἀπὸ τὴν συμφιλίωσιν τοῦ βασιλέως μὲ τὴν πόλιν· ἂν δὲ ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν παρανομίαν, ἐντροπὴ καὶ περιφρόνησις θὰ μᾶς περιβάλλῃ ἀπὸ παντοῦ, διότι, ἐνῶ ὁ Θεὸς μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὸν κίνδυνον, ἡμεῖς ἐμείναμεν εἰς τὴν ἰδίαν ραθυμίαν.

Εἶθε μοι δυνατὸν ἦν τὰς ψυχὰς ἀποδῦσαι τῶν πολυόρ-
 κων, καὶ ὄψουσιν ὑποβαλεῖν αὐτῶν τὰ τραύματα, καὶ τοὺς
 μώλωπας, οὓς ἀπὸ τῶν ὄρκων καθ' ἑκάστην λαμβάνουσι τὴν
 ἡμέραν· καὶ οὐκ ἂν ἐδεήθημεν παραινέσεως ἢ συμβουλῆς,
 5 τῆς τῶν τραυμάτων ὄψεως ἀρκούσης λόγου παντὸς δυνατώ-
 τερον καὶ τοὺς σφόδρα ἐπικειμένους τῇ πονηρᾷ ταύτῃ συνη-
 θείᾳ τῆς πονηρίας ἀπαγαγεῖν. Πλὴν ἀλλ' εἰ καὶ μὴ ταῖς
 ὄψεσι δυνατὸν, τῷ λογισμῷ δυνατὸν αὐτῶν ὑποβαλεῖν τῆς
 ψυχῆς τὸ αἶσχος, καὶ δεῖξαι σεσηπυῖαν αὐτὴν καὶ διεφθαρμέ-
 10 νην. «Ὡσπερ γάρ», φησὶν, «οἰκέτης ἐταζόμενος ἐνδεδεχῶς
 ἀπὸ μώλωπος οὐ καθαρισθήσεται, οὕτως ὁ ὁμνύων καὶ ὀνο-
 μάζων τὸν Θεὸν διαπαντός, ἀπὸ ἁμαρτίας οὐ καθαρισθή-
 σεται». Ἀμήχανον γάρ, ἀμήχανον σιόμα μεμελετηκὸς ὁμνύ-
 ναι, μὴ συνεχῶς ἐπιорκεῖν.

15 Διὸ δὴ παρακαλῶ πάντας τὴν ὀλέθριον ταύτην καὶ πο-
 νηρὰν συνήθειαν ἀποθεμένους τῆς ψυχῆς ἕτερον σιέφανον
 ἀναδήσασθαι. Καὶ ὡσπερ πανταχοῦ περὶ τῆς πόλεως ἄδουσι
 τῆς ἡμετέρας, διὸ πρώτη τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀπα-
 σῶν τὸ Χριστιανῶν ὄνομα ἐνεδύσατο, οὕτω δότιε πᾶσι λέγειν,
 20 διὸ μόνη τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀπασῶν Ἀντιόχεια τοὺς
 ὄρκους τῶν οἰκείων ὄρων ἀπήλασε. Μᾶλλον δέ, ἂν τοῦτο
 γένηται, οὐκ αὐτὴ σιεφανωθήσεται μόνη, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας
 εἰς τὸν αὐτὸν ἀνάξει ζῆλον καὶ καθάπερ τὸ ὄνομα τῶν Χρι-
 στιανῶν ὡσπερ ἕκ τινος πηγῆς ἐντεῦθεν ἀρξάμενον πᾶσαν
 25 τὴν οἰκουμένην ἐπέκλυσεν, οὕτω δὴ καὶ τὸ κατορθῶμα τοῦτο
 τὴν ρίζαν καὶ τὴν ἀφορμὴν ἐντεῦθεν λαβόν, πάντας τοὺς τὴν
 γῆν οἰκοῦντας ἀνθρώπους μαθητὰς ὑμετέρους ἐργάσεται, ὥσ-
 τε διπλοῦν ὑμῖν καὶ τριπλοῦν γενέσθαι τὸν μισθόν, καὶ ὑπὲρ
 τῶν οἰκείων κατορθωμάτων, καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων δι-

Εἶθε νὰ μοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ ξεσκεπάσω τὰς ψυχὰς αὐτῶν ποὺ κάμουν πολλοὺς ὄρκους καὶ διὰ τῶν ἰδίων ὀφθαλμῶν νὰ ἰδοῦν τὰ τραύματα καὶ τὰς πληγὰς, ποὺ παίρνουν ἀπὸ τοὺς ὄρκους ποὺ κάνουν καθημερινῶς· καὶ δὲν θὰ ἐχρειαζόμεθα συμβουλὴν ἢ παραίνεσιν, διότι τὸ θέαμα τῶν τραυμάτων θὰ ἦτο δυνατώτερον ἀπὸ κάθε λόγον, ὥστε καὶ τοὺς πλέον ἐπιρρεπεῖς εἰς τὴν πονηρὰν αὐτὴν συνήθειαν ἀπὸ τὴν κακίαν αὐτὴν νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ. Ὅμως καὶ ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια, ὅμως εἶναι δυνατὸν εἰς τὴν σκέψιν αὐτῶν νὰ παρουσιάσωμεν τῆς ψυχῆς των τὴν ἀσχημίαν καὶ νὰ δείξωμεν ὅτι αὐτὴ εὐρίσκεται εἰς σῆψιν καὶ διαφθοράν. «Διότι ὅπως ὁ ὑπηρέτης», λέγει, «ποὺ καθημερινῶς δέρνεται, δὲν θὰ καθαρισθῇ τὸ σῶμα του ἀπὸ τὰς πληγὰς, ἔτσι καὶ ὁποῖος ὀρκίζεται καὶ ἀναφέρει συνεχῶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν δὲν θὰ καθαρισθῇ»¹⁹. Διότι εἶναι ἀδύνατον, στόμα ποὺ ἔχει μάθει νὰ ὀρκίζεται, νὰ μὴ ἐπιπορκῇ συνεχῶς.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν σᾶς παρακαλῶ ὅλους ἀφοῦ ἀπομακρύνετε τὴν πονηρὰν αὐτὴν συνήθειαν ἀπὸ τὴν ψυχὴν σας, νὰ φορέσετε ἄλλο στεφάνι νίκης. Καὶ ὅπως παντοῦ λέγεται διὰ τὴν πόλιν μας ὅτι πρώτη αὐτὴ εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην ἐστολίσθη μὲ τὸ ὄνομα τῶν χριστιανῶν, ἔτσι καὶ σεῖς νὰ κάμετε ὅλους νὰ λέγουν ὅτι ἀπὸ ὅλας τὰς πόλεις τῆς οἰκουμένης μόνη ἢ Ἀντιόχεια ἐπέταξεν ἔξω ἀπὸ τὰ ὄριά της τοὺς ὄρκους. Μᾶλλον δέ, ἂν γίνῃ τοῦτο, δὲν θὰ στεφανωθῇ μόνον αὐτὴ, ἀλλὰ καὶ ἄλλας πόλεις θὰ φέρῃ εἰς τὸν ζῆλον αὐτόν· καὶ ὅπως τὸ ὄνομα τῶν χριστιανῶν ἐπήγασεν ἀπὸ ἐδῶ ὡσὰν ἀπὸ κάποιαν πηγὴν καὶ ἐπλημμύρισεν ὅλην τὴν οἰκουμένην, ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸ κατώρθωμα αὐτὸ ἀφοῦ πάρῃ ἀπὸ ἐδῶ τὴν ρίζαν καὶ τὴν ἀφορμὴν, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ κατοικοῦν εἰς τὴν γῆν θὰ τοὺς κάμῃ μαθητὰς σας, ὥστε διπλοῦς καὶ τριπλοῦς νὰ γίνῃ ὁ μισθός σας, καὶ διὰ τὰ ἰδικά σας πνευματικὰ κατορθώματα καὶ διότι ἐγίνατε

δασκαλίας. Τοῦτο διαδήματος ὑμῖν παντὸς ἔσται λαμπρότε-
 ρον, τοῦτο μητρόπολιν ὑμῖν ποιήσει τὴν πόλιν, οὐκ ἐν τῇ
 γῆ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν οὐρανῶν, τοῦτο κατ' ἐκείνην ἡμῶν
 προσιήσεται τὴν ἡμέραν, καὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἡμῖν οἶσει
 5 σιέφανον· οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ
 φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ
 Πατρὶ ἢ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

διδάσκαλοι εἰς τοὺς ἄλλους. Τοῦτο θὰ εἶναι λαμπρότερον ἀπὸ κάθε διάδημα βασιλικόν, τοῦτο θὰ κάμῃ τὴν πόλιν μητρόπολιν, ὄχι μόνον εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τοῦτο θὰ μᾶς παρασταθῇ βοηθὸς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως καὶ θὰ μᾶς φέρῃ τὸν στέφανον τῆς δικαιοσύνης, τὸ ὁποῖον εἶθε ὅλοι ἡμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα συγχρόνως ἀνήκει ἡ δόξα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΠΕΜΠΤΗ

ΕΤΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΤΥΜΦΟΡΑΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

καὶ ὅτι χρήσιμον πανταχοῦ φόβος, καὶ ὅτι πένθος γέ-
λωτος λυσιτελέστερον, καὶ εἰς τὴν ρῆσιν τὴν λέγουσαν,
6 «Ἐπίγνωθι ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις», καὶ ὅτι
τοῦ φονεύειν τὸ ὀρκίζεῖν χειρόν.

1. Ἔδει καὶ τήμερον καὶ τῷ προτιέρῳ Σαββάτῳ τὸν
περὶ νησιείας κινῆσαι λόγον, καὶ μηδεὶς ἄκαιρον εἶναι νο-
μιζέτω τὸ λεχθέν. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῆς νησιείας
10 οὐδὲν δεῖ συμβουλῆς καὶ παραινέσεως εἰς τοῦτο, αὐτῆς τῶν
ἡμερῶν τῆς παρουσίας καὶ τοὺς σφόδρα ἀναπεπιωκότας διε-
γειροσύνης πρὸς τὸν τῆς νησιείας ἀγῶνα. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ
τῶν ἀνθρώπων εἰσιέναι τε εἰς νησιείαν μέλλοντες, καθάπερ
πολιορκία τινὶ μακροῦ παραδίδουσαι μελλούσης τῆς γαστρὸς,
15 ἀδηφαγίαν καὶ μέθην προλαβόντες ἀποτίθενται, ἐξιόντες τε
πάλιν, ὥσπερ ἔκ τινος μακροῦ λιμοῦ καὶ χαλεποῦ δεσμοτηρί-
ου τῆς νησιείας ἀπαλλαγέντες, μετὰ πολλῆς τῆς ἀπειροκαλίας
ἐπὶ τὰς τραπέζας τρέχουσι, καθάπερ σπυδαζόντες τὴν ἐκ
τῆς νησιείας γενομένην αὐτοῖς ὠφέλειαν τῇ τῆς ἀδηφαγίας
20 ἀμετρία καταλῦσαι πάλιν, ἀναγκαῖον ἦν καὶ τότε καὶ νῦν τοὺς
περὶ ἐγκραιτείας κινῆσαι λόγους.

Ἄλλ' ὁμως οὔτε πρόην εἰρήκαμέν τι τοιοῦτον, οὔτε νῦν
ἐροῦμεν. Ὁ γὰρ τῆς ἐπικειμένης συμφορᾶς φόβος ἀντὶ πάσης
παραινέσεως καὶ συμβουλῆς ἀρκεῖ τὰς ἀπάντων σωφρονίσαι
25 ψυχάς. Τίς γὰρ οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς ἐν το-
σούτῳ χειμῶνι μεθύειν; Τίς οὕτως ἀναίσθητος, ὡς τῆς πό-

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΠΕΜΠΤΗ

ΑΚΟΜΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΜΦΟΡΑΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Ἐντιοχείας, καὶ ὅτι εἶναι χρήσιμον πρᾶγμα ὁ φόβος παντοῦ, καὶ ὅτι τὸ πένθος εἶναι ὠφελιμώτερον ἀπὸ τὸν γέλωτα, καὶ εἰς τὸ ρητὸν ποῦ λέγει «μάθε καλῶς ὅτι περιπατεῖς μέσα εἰς παγίδας»¹ καὶ ὅτι ὁ ὄρκος εἶναι χειρότερον κακὸν ἀπὸ τὸν φόβον.

1. Ἐπρεπε καὶ σήμερον καὶ τὸ περασμένον Σάββατον νὰ σᾶς ὁμιλήσω περὶ νηστείας, καὶ ἄς μὴ νομίζη κανεὶς ὅτι θὰ ἦτο ἄκαιρος ἡ ὁμιλία. Διότι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς νηστείας δὲν χρειάζεται οὐδεμία συμβουλή καὶ προτροπή δι' αὐτήν, διότι ἡ παρουσία τῶν ἡμερῶν αὐτῶν καὶ τοὺς πλέον ἀμελεῖς διεγείρει πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς νηστείας. Καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὅταν πρόκειται νὰ εἰσέλθουν εἰς περίοδον νηστείας, ὡσὰν νὰ πρόκειται νὰ πολιορκηθῇ τὸ στομάχι των ἐπὶ μακρὸν χρόνον, προλαμβάνουν καὶ τὸ γεμίζουν μὲ τὴν πολυφαγίαν καὶ τὴν μέθην, καὶ ὅταν πάλιν ἐξέρχωνται ἀπὸ τὴν περίοδον αὐτῆς, ὡσὰν νὰ ἔχουν ἀπαλλαγῇ ἀπὸ κάποιαν μακροχρόνιον πείναν καὶ φοβερὰν φυλακὴν μὲ πολλὴν ἀταξίαν τρέχουν εἰς τὰ τραπέζια τοῦ φαγητοῦ, ὡς νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ὠφέλειαν ἐκ τῆς νηστείας νὰ τὴν χάσουν ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν πολυφαγίαν, διὰ τοῦτο ἦτο ἀνάγκη καὶ τότε καὶ τώρα νὰ θέσωμεν εἰς ἐνέργειαν τοὺς περὶ ἐγκρατείας λόγους.

Ὅμως οὔτε προηγουμένως οὔτε τώρα θὰ εἰποῦμεν κάτι τέτοιο. Διότι ὁ φόβος ἐκ τῆς ἐπικειμένης συμφορᾶς ἀντὶ ἄλλης συμβουλῆς καὶ προτροπῆς ἀρκεῖ νὰ σωφρονίσῃ τὰς ψυχὰς ὄλων. Διότι ποῖος εἶναι τόσο ἀθλιὸς καὶ ταλαίπωρος ὥστε νὰ μεθᾶ ἐνῶ εὕρισκόμεθα εἰς τόσην ταραχήν; Ποῖος εἶναι τόσο ἀναίσθητος ἐνῶ ταρασσεται τόσο ἢ πό-

λεως οὕτω σαλευομένης, καὶ ναυαγίας τοιαύτης ἀπειλουμένης, μὴ νήφειν, καὶ ἐγρηγορέναι, καὶ πάσης συμβουλῆς καὶ παραινέσεως ἀκριθέστερον ἀπὸ τῆς ἀγωνίας διορθοῦσθαι ταύτης; Οὐ γὰρ τοσοῦτον ἐργάσασθαι δυνήσεται λόγος, ὅσον ἐργάζεται φόβος· καὶ τοῦτο αὐτὸ ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων νῦν δυνατὸν ἀποδειῖξαι.

Πόσους γοῦν ἀνηλώσαμεν λόγους, πολλοὺς τῶν ραθύμων παραινοῦντες, καὶ συμβουλεύοντες τὰ θέατρα ἀφεῖναι, καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἀκολασίας; Καὶ οὐκ ἠνέσχειο, ἀλλ' ἀεὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐπὶ τὰς παρανόμους τῶν ὀρχουμένων συνέτρεχον θεωρίας, καὶ σύλλογον διαβολικὸν ἀντικαθίστασαν τῷ πληρώματι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς ἐνταῦθα ψαλμωδίαις ἀντήχουν αἱ ἐκεῖθεν κραυγαὶ μετὰ πολλῆς φερόμεναι τῆς σφοδρότητος· ἀλλ' ἰδοὺ νῦν σιγῶντων ἡμῶν, καὶ οὐδὲν περὶ τούτου λεγόντων, αὐτόματι τὴν ὀρχήσιζαν ἔφραξαν, καὶ ὁ ἰππόδρομος ἄβαιος γέγονε· καὶ πρὸ τούτου μὲν πολλοὶ τῶν ἡμετέρων πρὸς ἐκείνους ἔτρεχον, νυνὶ δὲ πάντες ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατέφυγον, καὶ τὸν ἡμέτερον ἄπαντες ἀνυμνοῦσι Θεόν. Ὅρᾳ πόσον ἀπὸ τοῦ φόβου τὸ κέρδος ἐγένετο; Εἰ μὴ καλὸν ἦν ὁ φόβος, οὐκ ἂν πατέρες παιδαγωγοὺς τοῖς παισὶν ἐπέσεισαν, οὐκ ἂν οἱ νομοθέται τοῖς πόλεσιν ἄρχοντας.

Τί γεέννης χαλεπώτερον; ἀλλ' οὐδὲν τοῦ ταύτης χρησιμώτερον φόβου· ὁ γὰρ τῆς γεέννης φόβος τὸν τῆς βασιλείας ἡμῖν κομίζει στέφανον. Ἐνθα φόβος ἐστίν, οὐκ ἔστι φθόνος· ἐνθα φόβος ἐστί, χρημάτων ἕρως οὐκ ἐνοχλεῖ· ἐνθα φόβος ἐστίν, ἔσθεται θυμός, ἐπιθυμία κατέσταται πονηρά, ἅπαν ἀλόγιστον ἐξώρισται πάθος· καὶ καθάπερ ἐν οἰκίᾳ στρατιώτου διηνεκῶς ὠπλιομένου, οὐ λησιῆς, οὐ τοιχωρῦχος, οὐκ ἄλλοις τις τῶν τὰ τοιαῦτα κακουργούντων τολμήσει φανῆναι πλησίον, οὕτω καὶ φόβου τὰς ἡμετέρας κατέχοντος ψυχάς, οὐδὲν τῶν

λις καὶ ἀπειλεῖται τόσον μεγάλο ναυάγιον, νὰ μὴ εἶναι νηφάλιος καὶ ἐν ἐγρηγόρσει καὶ περισσότερον ἀπὸ κάθε συμβουλήν καὶ παραίνεσιν νὰ μὴ διορθώνεται μὲ τὴν ἀγωνίαν αὐτήν; Δὲν θὰ ἤμπορέσῃ ὁ λόγος νὰ φέρῃ τοιαῦτα ἀποτελέσματα, πὺ φέρει ὁ φόβος· καὶ τοῦτο θὰ τὸ ἀποδείξωμεν τώρα ἀπὸ τὰ γεγονότα πὺ ἔχουν συμβῆ.

Πόσους λοιπὸν λόγους εἶπομεν, συμβουλευόντες πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ραθύμους, καὶ συμβουλευόντες νὰ ἀφήσουν τὰ θεάτρα καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν προερχομένας ἀκολασίας; Καὶ ὅμως δὲν τὸ ἠνέχοντο, ἀλλὰ πάντοτε κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν συνέτρεχον εἰς τὰ ἐφάμαρτα θεάματα καὶ μὲ τὴν συγκέντρωσίν των τὴν διαβολικὴν ἀντικαθίστων τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὰς ψαλμωδίας τῆς ἐκκλησίας ἀντηχοῦσαν αἱ φωναὶ πὺ προήρχοντο ἀπὸ ἐκεῖ μὲ μεγάλην δύναμιν· ἀλλ' ὅμως τώρα ἐνῶ ἡμεῖς σιωπῶμεν καὶ δὲν λέγομεν τίποτε περὶ τούτου, μόνοι των ἔκλεισαν τὴν ὀρχήστραν καὶ ὁ ἵππόδρομος ἔγινεν ἄβατος· καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας ἔτρεχον πρὸς ἐκείνους, τώρα ὅμως ὅλοι ἀπὸ ἐκεῖ κατέφυγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀνυμνοῦν ὅλοι τὸν Θεὸν μας. Βλέπεις πόσον μεγάλο κέρδος προῆλθεν ἀπὸ τὸν φόβον; Ἐὰν δὲν ἦτο καλὸν πρᾶγμα ὁ φόβος, δὲν θὰ ἔβαζαν οἱ πατέρες παιδαγωγοὺς διὰ τὰ παιδιά, οὔτε οἱ νομοθέται ἄρχοντας εἰς τὰς πόλεις.

Τί ὑπάρχει χειρότερον ἀπὸ τὴν γέενναν τῆς κολάσεως; Καὶ ὅμως τίποτε δὲν εἶναι ὠφελιμώτερον ἀπὸ τὸν φόβον αὐτῆς, διότι ὁ φόβος τῆς γεέννης μᾶς φέρει τὸν στέφανον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὅπου ὑπάρχει φόβος, δὲν ὑπάρχει φθόνος· ὅπου ὑπάρχει φόβος, δὲν ἐνοχλεῖ ὁ ἔρωτας τῶν χρημάτων· ὅπου ὑπάρχει φόβος ἔχει σβήσει ὁ θυμὸς, ἢ πονηρὰ ἐπιθυμία ἔχει κατασταλῆ, κάθε παράλογον πάθος ἔχει ἐξορισθῆ· καὶ ὅπως εἰς τὸ σπῆτι στρατιώτου πὺ εἶναι συνεχῶς ὠπλισμένος, οὔτε ληστής, οὔτε διαρρήκτης, οὔτε κανεὶς ἄλλος ἀπὸ ἐκείνους πὺ κάμουν τέτοια κακουργήματα θὰ τολμήσῃ νὰ πλησιάσῃ, ἔτσι καὶ ὅταν ὁ φόβος κατέχη τὰς ψυ-

ἀνελευθέρων παθῶν ἐπεισέρχεται ραδίως ἡμῖν· ἀλλὰ πάντα
δραπειτεύει καὶ φυγαδεύεται τῇ τυραννίδι τοῦ φόβου πάντιοθεν
ἐξελαυνόμενα.

- Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν ὁ καρπούμεθα ἀπὸ τοῦ φόβου,
5 ἀλλὰ καὶ ἕτερον πολλῶ τούτου μεῖζον. Οὐ γὰρ δὴ τὰ πονηρὰ
ἡμῶν ἀπελαύνει πάντα μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν εἰσάγει μετὰ
πολλῆς εὐκολίας τὴν ἀρετὴν. Ἐνθα φόβος ἐστίν, ἐκεῖ καὶ
ἐλεημοσύνης σπουδή, καὶ εὐχῆς ἐπίτασις, καὶ δάκρυα θερμὰ
καὶ ἐπάλληλα, καὶ στεναγμοὶ πολλὴν ἔχοντες τὴν κατάνυξιν.
10 Οὐδὲν γὰρ οὕτω κατεσθίει μὲν ἁμαρτήματα, ἀρετὴν δὲ αὐξέ-
σθαι ποιεῖ καὶ θάλλειν, ὡς διηνεκῆς φόβου φύσις· διὰ τοῦτο
τὸν μὴ συζῶντα φόβῳ, ἀδύνατον κατορθοῦσθαι· ὥσπερ οὖν τὸν
ἐν φόβῳ ζῶντα ἀδύνατον διαμαρτεῖν. Μὴ τοίνυν ἀλγῶμεν,
ἀγαπητοί, μηδὲ καταπίπτωμεν ἐπὶ τῇ παρούσῃ θλίψει, ἀλλὰ
15 θαυμάσωμεν τὸ εὐμήχανον τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Δι' ὧν γὰρ
προσεδόκησεν ὁ διάβολος τὴν πόλιν ἡμῶν καταβαλεῖν, διὰ
τούτων αὐτὴν ὁ Θεὸς ἀνέστησέν τε καὶ ἀνώρθωσεν· ὁ μὲν γὰρ
διάβολος ἐνέπνευσέ τισι παρανόμοις ἀνθρώποις, καὶ εἰς τοὺς
τῶν βασιλέων ὕβρισαν ἀνδριάντας, ἵνα καὶ αὐτὸ τῆς πόλεως
20 ἀφανισθῇ τὸ ἔδαφος· ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δὴ τούτῳ τῷ γεγενη-
μένῳ πρὸς σωφρονισμὸν ἡμῶν πλείονα ἀπεχρήσατο, τῷ φόβῳ
τῆς προσδοκωμένης ἀπειλῆς πᾶσαν ἐκβαλὼν ραθυμίαν· καὶ
γέγονε τὸνναντίον, ἥπερ ὁ δαίμων ἠθέλησε, δι' ὧν αὐτὸς
κατεσκεύασεν.
- 25 Ἡ γὰρ πόλις ἡμῖν καθ' ἐκάστην ἐκκαθαίρεται τὴν ἡμέ-
ραν, καὶ στενωποί, καὶ ἄμφοδα, καὶ ἀγοραὶ τῶν πορνικῶν
καὶ διακεκλασμένων ἀπηλλάγησαν ἀσμάτων καὶ ὅπουπερ ἄν
τις ἴδῃ, λιταί, καὶ εὐφημίαι, καὶ δάκρυα ἀντὶ γέλωτος ἀτά-
κτου, καὶ ῥήματα φιλοσοφίαν ἔχοντα ἀντὶ ῥημάτων αἰσχροῶν,

χάς μας, κανένα ἀπὸ τὰ ἀνελεύθερα πάθη δὲν μπαίνει εὐκόλα ἐντὸς ἡμῶν· ἀλλὰ ὅλα δραπετεύουν καὶ φεύγουν ἐκδιωκόμενα ἀπὸ παντοῦ ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ φόβου.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ καλὸν ποὺ κερδίζομεν ἀπὸ τὸν φόβον, ἀλλὰ καὶ ἄλλο πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτό. Διότι δὲν ἀπομακρύνει μόνον τὰ πονηρά μας πάθη, ἀλλὰ καὶ κάθε ἀρετὴν εἰσάγει εἰς τὴν ψυχὴν μας μὲ μεγάλην εὐκολίαν. Ὅπου ὑπάρχει φόβος, ἐκεῖ καὶ ἐλεημοσύνης προθυμία, καὶ ἐπίτασις προσευχῆς, καὶ δάκρυα θερμὰ καὶ συνεχῆ, καὶ στεναγμοὶ ποὺ ἔχουν πολλὴν κατάνυξιν. Διότι τίποτε δὲν κατατρώγει τόσον τὰ ἁμαρτήματα καὶ δὲν συντελεῖ νὰ μεγαλώσῃ καὶ νὰ γίνῃ ἀνθοστόλιστος ἡ ἀρετὴ, ὅσον ὁ διαρκὴς φόβος· διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ποὺ δὲν ζῆ μὲ φόβον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ ἔργα ἀρετῆς· ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνος ποὺ ζῆ μὲ φόβον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἁμαρτήσῃ. Ἄς μὴ λυπούμεθα, ἀγαπητοί, οὔτε νὰ ἀπογοητευθῶμεν ἐξ αἰτίας τῆς παρουσίας θλίψεως, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἄς θαυμάσωμεν τὴν ἐφευρετικότητά τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. Διότι μὲ ἐκεῖνα τὰ μέσα ποὺ ἤλπισεν ὁ διάβολος νὰ καταβάλλῃ τὴν πόλιν μας, διὰ τούτων ὁ Θεὸς τὴν ἀνέστησε καὶ τὴν ἀνώρθωσεν· διότι ὁ μὲν διάβολος ἐνέπνευσε μερικοὺς κακοὺς ἀνθρώπους, καὶ συμπεριεφέρθησαν ὑβριστικῶς πρὸς τοὺς ἀνδριάντας τοῦ βασιλέως, ὥστε ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου νὰ ἐξαφανισθῇ τελείως καὶ αὐτὸ τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως· ὁ Θεὸς ὅμως, αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονὸς τὸ μετεχειρίσθη πρὸς σωφρονισμόν μας μεγαλύτερον, διότι μὲ τὸν φόβον τῆς ἀπειλῆς ποὺ ἀναμένομεν, ἔδιωξε ὅλην τὴν ἀμέλειάν μας· καὶ συνέβη τὸ ἀντίθετον πρὸς ἐκεῖνο ποὺ ἠθέλησεν ὁ διάβολος, δι' ὧν ὁ Θεὸς ἔκαμε.

Διότι ἡ πόλις μας καθημερινῶς καθαρίζεται, καὶ στενωποὶ καὶ σταυροδρόμια καὶ ἀγοραὶ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὰ πορνικὰ καὶ προκλητικὰ τραγούδια, καὶ ὅπου καὶ ἂν στραφῆ κανεὶς θὰ ἰδῆ λιτανείας καὶ εὐλογίας καὶ δάκρυα, ἀντὶ γέλωτος ἀτάκτου, καὶ λόγια γεμᾶτα σωφροσύνην ἀντὶ λόγων

καὶ ἐκκλησία γέγονεν ἡ πόλις ἅπασα, τῶν ἐργασιηρίων ἀπο-
 κεκλεισμένων, καὶ πάντων ἐν ταῖς πανδήμοις ταύταις διη-
 μερευόντων λιταῖς, καὶ τὸν Θεὸν ἐν τῇ μιᾷ κοινῇ φωνῇ μετὰ
 πολλῆς καλούντων τῆς προθυμίας. Ποῖος ταῦτα λόγος ἀνύ-
 5 σαι ποτὲ ἴσχυσε; ποία παραίνεσις; τίς συμβουλή, πόσον χρό-
 νου μῆκος;

2. Διὰ ταῦτα εὐχαριστιῶμεν, καὶ μὴ ἀποδυσπειῶμεν,
 μηδὲ δυσχεραίνωμεν· ὅτι γὰρ καλὸν ὁ φόβος, ἐδίδαξε μὲν
 τὰ εἰρημένα. Ἐκουσον δὲ καὶ Σολομῶντιος περὶ αὐτοῦ φιλο-
 10 σοφοῦντιος οὕτως, Σολομῶντιος τοῦ πάσης συνιραφέντιος τρυ-
 φῆ, καὶ πολλῆς ἀπολαύσαντιος ἀδείας. Τί οὖν ἐκεῖνός φησιν;
 «Ἄγαθόν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ πορευθῆναι εἰς
 οἶκον γέλωτος». Τί λέγεις, εἰπέ μοι; Ὅπου θρηῆνος, καὶ
 δάκρυα, καὶ οἰμωγαί, καὶ ὀδύνη, καὶ ἀθυμία τοσαύτη, θέλ-
 15 τιον ἀπελθεῖν μᾶλλον, ἢ ὅπου χορεῖται, καὶ κύμβαλα, καὶ γέ-
 λως, καὶ τρυφή, καὶ ἀδηφαγία, καὶ μέθη; Ναί, φησί. Τί-
 νος ἔνεκεν εἰπέ μοι καὶ διὰ τί; Ὅτι ἐκεῖθεν μὲν παροιμία,
 ἐντεῦθεν δὲ σωφροσύνη τίκτεται· κἂν ἀπέλθῃ τις εἰς εὐπο-
 ρωιέρου συμπόσιον, οὐκέτι μετὰ τῆς αὐτῆς ἡδονῆς ὕπεται
 20 τὴν οἰκίαν, ἀλλ' ἀηδῶς μὲν πρὸς τὴν γυναῖκα ἐπανήξει,
 ἀηδῶς δὲ τῆς ἑαυτοῦ μεθέξει τραπέζης, καὶ δυσάρεσιος
 καὶ τοῖς οἰκέταις, καὶ τοῖς παιδίοις, καὶ πᾶσιν ἔσται τοῖς
 κατὰ τὴν οἰκίαν, ἀπὸ τῆς ἐτέρων εὐπορίας ἀκριβέστερον
 κατιδὼν τὴν ἑαυτοῦ πενίαν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἔστι τὸ δει-
 25 νόν, ἀλλ' ὅτι καὶ βασκαίνει πολλάκις τῷ καλέσαντι αὐτὸν
 πρὸς τὴν εὐωχίαν, καὶ ὅλως οὐδὲν ἀγαθὸν λαβὼν οἴκαδε
 ἐπανήξει.

Ἐπὶ δὲ τῶν πενθούντων οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν εἰπεῖν,
 ἀλλὰ πολλὴ μὲν ἡ φιλοσοφία, πολλὴ δὲ ἡ σωφροσύνη. Ἄμα

αίσχρῶν, καὶ ἡ πόλις ὀλόκληρος ἔγινεν ἐκκλησία, διότι ἔχουν κλεισθῆ τὰ ἐργαστήρια, καὶ ὅλοι εἰς τὰς πανδήμους αὐτὰς λιτανείας περνοῦν ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τὸν Θεὸν μὲ μίαν καὶ κοινὴν φωνὴν καὶ μὲ πολλὴν προθυμίαν τὸν ἐπικαλοῦνται. Ποία ὁμιλία θὰ ἤμποροῦσε νὰ φέρῃ ποτὲ αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα; Ποία προτροπή; Ποία συμβουλή; Πόσον μεγάλο χρονικὸν διάστημα;

2. Δι' αὐτὰ λοιπὸν πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ νὰ μὴ δυσφοροῦμεν, οὔτε νὰ στενοχωρούμεθα· διότι τὸ ὅτι εἶναι καλὸν πρᾶγμα ὁ φόβος, μᾶς τὸ ἐδίδαξαν τὰ ὅσα ἐλέχθησαν. Ἔκουσε ὅμως καὶ τὸν Σολομῶντα, ὁ ὁποῖος ὡς ἐξῆς φιλοσοφεῖ διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ ὁ ὁποῖος ἀνετράφη μὲ κάθε πολυτέλειαν καὶ ἀπήλαυσε μεγάλην ἄνεσιν. Τί λέγει λοιπὸν ἐκεῖνος; «Εἶναι προτιμότερον νὰ μεταβῆ κανεὶς εἰς οἶκον ποῦ ἔχει πένθος, παρὰ νὰ μεταβῆ εἰς οἶκον ποῦ ἔχει γέλια»². Τί λέγεις, εἶπέ μου, καὶ διατί; Ὅπου εἶναι θρῆνος καὶ δάκρυα καὶ κλαυθμοὶ καὶ ὀδύνη καὶ λύπη πολὺ μεγάλη εἶναι προτιμότερον νὰ μεταβῆ κανεὶς, παρὰ ὅπου εἶναι χοροὶ καὶ ὄργανα καὶ γέλωτες καὶ τρυφή καὶ πολυφαγία καὶ μέθη; Ναί, λέγει. Διὰ ποῖον λόγον, εἶπέ μου, καὶ διατί; Διότι ἀπὸ ἐκεῖ μὲν γεννᾶται ἄσωτεία, ἀπὸ ἐδῶ δὲ σωφροσύνη· καὶ ἂν ὑπάγῃ κανεὶς εἰς συμπόσιον πλουσιωτέρου του, δὲν θὰ ἰδῆ μὲ τὴν ἰδίαν εὐχαρίστησιν, ποῦ ἔβλεπε προηγουμένως, τὴν οἰκίαν του, ἀλλὰ θὰ γυρίσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του μὲ δυσάρεστα συναισθήματα, μὲ δυσάρεσκαιαν δὲ θὰ καθίσῃ εἰς τὴν ἰδικὴν του τράπεζαν, καὶ δυσάρεστος καὶ εἰς τοὺς ὑπηρέτας καὶ εἰς τὰ τέκνα του, καὶ εἰς ὅλους ποῦ εὐρίσκονται εἰς τὴν οἰκίαν θὰ εἶναι, διότι ἐξ αἰτίας τῆς εὐπορίας τῶν ἄλλων ἀντελήφθη καλύτερον τὴν ἰδικὴν του πτωχείαν. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον τὸ κακόν, ἀλλὰ ὅτι καὶ πολλάκις φθονεῖ ἐκεῖνον ποῦ τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὸ συμπόσιον, καὶ δίχως νὰ λάβῃ καμμίαν ὠφέλειαν θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν του.

Εἰς τὰς οἰκίας ὅμως ἐκείνων ποῦ πενθοῦν δὲν συμβαίνει τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἐκεῖ ὑπάρχει πολλὴ φιλοσοφία

γὰρ ἂν τις ἐπιβῆ τῶν προθύρων τῆς οἰκίας τῆς τὸν νεκρὸν
 ἐχούσης, καὶ τὸν τετελευτηκότα εἶδεν ἄφωνον κείμενον,
 καὶ τὴν γυναῖκα τὰς τρίχας τίλλουσαν, τὰς παρειὰς κατα-
 ξαίνουσαν, τοὺς βραχίονας κατατέμνουσαν, κατασιέλλεται,
 5 σκυθρωπάζει, καὶ τῶν συγκαθημένων ἕκαστος πρὸς τὸν
 πλησίον οὐδὲν ἕτερον φθέγγεται, ἀλλ' ἦ, ὅτι οὐδὲν ἔσμεν,
 καὶ ἡ κακία ἡμῶν ἄφατος. Τί τούτων φιλοσοφώτερον τῶν
 ρημάτων γένοιτ' ἂν, ὅταν καὶ τῆς φύσεως τὴν εὐτέλειαν
 ἐπιγινώσκωμεν, καὶ τὴν πονηρίαν διαβάλλωμεν, καὶ μηδὲν
 10 εἶναι τὰ παρόντα νομίζωμεν, ἑτέροις μὲν ρήμασι, γνώμη δὲ
 τῇ αὐτῇ, τὰ τοῦ Σολομῶντος φθεγγόμενοι ἐκεῖνα τὰ θαυμα-
 στα καὶ πολλῆς φιλοσοφίας γέμοντα, ὅτι «Ματαιότης ματαιο-
 τήτων, καὶ τὰ πάντα ματαιότης»; Ὁ εἰς οἶκον πενθούντων
 εἰσελθὼν, εὐθέως δακρῦει τὸν ἀπελθόντα, κἂν ἐχθρὸς ᾖ.
 15 Εἶδες πόσον βελτίων αὕτη ἐκείνης ἡ οἰκία; Ἐκεῖ μὲν
 γὰρ, κἂν φίλος ᾖ, φθονεῖ, ἐνιαῦθα δέ, κἂν ἐχθρὸς ᾖ, δα-
 κρῦει τοῦτο, ὃ μάλιστα πάντων ὁ Θεὸς ἐπιζητεῖ, τὸ μὴ ἐ-
 φήδεσθαι τοῖς λελυπηκόσιν. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον ἐστὶν ἐκεῖ-
 νεν καρπώσασθαι τὰ καλά, ἀλλὰ καὶ ἕτερα τούτων οὐκ ἐ-
 20 λάτιω. Καὶ γὰρ ἀναμιμνήσκειται τῶν ἁμαρτημάτων ἕκαστος
 τῶν ἑαυτοῦ, καὶ τοῦ δικαστηρίου τοῦ φοβεροῦ, καὶ τῶν εὐ-
 θυνῶν ἐκείνων, καὶ τῆς κρίσεως, κἂν ἦ μυρία κακὰ πε-
 πονθῶς παρ' ἑτέρων, καὶ λύπας κατὰ τὴν οἰκίαν ἔχων, πάν-
 των αὐτῶν λαβὼν τὸ φάρμακον οὕτως ἐπάνεισιν. Ἐννοήσας
 25 γὰρ, ὅτι μικρὸν ὕστερον καὶ αὐτὸς πείσεται τοῦτο, καὶ πάν-
 τες δὲ οἱ μεγάλα φροσῶντες, καὶ ὅτι πρόσκαιρα τὰ παρόντα
 ἅπαντα, κἂν χρησιὰ ᾖ, κἂν λυπηρά, ἀθυμίαν καὶ βασκανίαν
 ἅπασαν ἀποθέμενος, καὶ κούφην ποιήσας τὴν ψυχὴν, καὶ πιε-

καὶ σωφροσύνη. Διότι μόλις κανεὶς διέλθη τὰ πρόθυρα τῆς οἰκίας πού ἔχει μέσα νεκρὸν καὶ ἀντικρύσει τὸν νεκρὸν νὰ κεῖται ἄφωνος, καὶ τὴν γυναῖκα του νὰ τραβᾷ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς της, νὰ ξεσχίζη τὸ πρόσωπόν της, νὰ κατακόπτη τοὺς βραχίονάς της, περιμαζεύεται, σκυθρωπάζει, καὶ τίποτε δὲν λέγει καθένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού κάθονται ἐκεῖ, παρὰ ὅτι τίποτε δὲν εἴμεθα καὶ ἡ κακία μας δὲν περιγράφεται. Τί ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ φιλοσοφώτερον ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά, ὅταν καὶ τὴν μικρὰν ἀξίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀντιλαμβανώμεθα, καὶ τὴν κακίαν κατηγοροῦμεν καὶ θεωροῦμεν τὰ παρόντα ὡς τίποτε, καὶ μὲ ἄλλα μὲν λόγια, μὲ τὴν αὐτὴν δὲ ἔννοιαν λέγωμεν τὰ θαυμάσια καὶ γεμᾶτα ἀπὸ πολλὴν φιλοσοφίαν λόγια τοῦ Σολομῶντος, ὅτι «Ματαιότης ματαιότητων τὰ πάντα ματαιότης»⁸; Αὐτὸς πού θὰ εἰσέλθῃ εἰς οἶκον πενθούντων, ἀμέσως θὰ δακρύσῃ διὰ τὸν ἀποθανόντα, ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι ἐχθρὸς.

Εἶδες πόσον καλυτέρα εἶναι ἡ αἰκία αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἄλλην; Διότι ἐκεῖ, ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι φίλος, σὲ κάμει νὰ φθονῆς, ἐδῶ ὅμως, καὶ ἐχθρὸς ἂν εἶναι, σὲ κάμει νὰ δακρύσῃς· συμβαίνει τοῦτο τὸ ὁποῖον περισσότερο ἀπὸ ὅλα ἐπιζητεῖ ὁ Θεός, τὸ νὰ μὴ χαίρωμεν διὰ τὰ παθήματα αὐτῶν πού μᾶς ἔχουν λυπήσει. Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὰ τὰ καλὰ πού ἤμποροῦμεν νὰ καρπωθῶμεν ἀπὸ ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ ἄλλα, ὅχι μικρότερα εἰς ἀξίαν ἀπὸ αὐτά. Καθ' ὅσον κάθε ἕνας ἐνθυμεῖται καὶ τὰ ἰδικά του ἁμαρτήματα, καὶ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δικαστήριον, καὶ τὰς εὐθύνας ἐκείνας, καὶ τὴν μέλλουσαν κρίσιν, καὶ ἀκόμα ἔχει πάθει ἀναρίθμητα κακὰ ἀπὸ ἄλλους, καὶ ἂν ἔχη λυπητερὰ προβλήματα εἰς τὴν οἰκίαν του, δι' ὅλα αὐτὰ ἀφοῦ λάβῃ τὸ φάρμακον ἐπανέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν του. Διότι ἀφοῦ ἀντιληφθῆ ὅτι ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον χρόνον καὶ ὁ ἴδιος θὰ πάθῃ τὸ ἴδιον, καὶ ὅλοι ὅσοι ὑπερηφανεύονται πολὺ, καὶ ὅτι ὅλα τὰ παρόντα ἀγαθὰ εἶναι πρόσκαιρα, εἴτε εἶναι εὐχάριστα, εἴτε λυπηρά, ἀποβάλλει ὅλην τὴν λύπην καὶ τὸν φθόνον καὶ κάμει ἐλαφρὰν τὴν ψυχὴν του καὶ ἀφοῦ

ρωθείς, οὕτως οἴκαδε ἀνασιρέψει καὶ ἐντεῦθεν ἡμερώτερος ἔσται πᾶσι λοιπόν, ἐπεικέστερος, καὶ προσηγέστερος, καὶ φιλοσοφώτερος, τοῦ φόβου τῶν μελλόντων ἐπεισελθόντος αὐτοῦ τῇ ψυχῇ, καὶ τὰς ἀκάνθας δαπανήσαντος ἀπάσας.

5 Καὶ ταῦτα πάντα ἐκεῖνος συνιδὼν ἔλεγεν, ὅτι «Ἀγαθὸν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ πορευθῆναι εἰς οἶκον πότου» ἐκεῖθεν ραθυμία, ἐντεῦθεν ἀγωνία γίνεται ἐκεῖθεν καταφρόνησις, ἐντεῦθεν φόβος, ὁ πρὸς ἅπασαν ἡμᾶς παιδαγωγῶν ἀρετήν. Εἰ μὴ καλὸν ἦν ὁ φόβος, οὐκ ἂν τοὺς πολ-
10 λούς καὶ μακροὺς ἀνήλωσε λόγους ὁ Χριστὸς περὶ τῆς ἐκεί κολάσεως καὶ τιμωρίας διαλεγόμενος. Ὁ φόβος οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τεῖχος καὶ ἀσφάλεια, καὶ πύργος ἀκαταγώνιστος· καὶ γὰρ πολλῆς ἡμῖν ἀσφαλείας δεῖ, διὰ τὸ πολλὰς εἶναι πανταχοῦ τὰς ἐνέδρας· καθάπερ αὐτὸς οὕτως πάλιν
15 παραινῶν ὁ Σολομὼν ἔλεγεν· «Ἐπίγνωθι, ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις, καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων περιπατεῖς». Βαβαὶ πόσων γέμει τοῦτο τὸ ρῆμα ἀγαθῶν· καὶ οὐκ ἔλατιον ἢ τὸ πρότερον.

Ἐγγράψωμεν τοίνυν ἕκαστος ἐπὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ
20 τῆς ἡμετέρας, καὶ περιφέρωμεν ἐπὶ τῆς μνήμης αἰεὶ, καὶ οὐχ ἁμαρτησόμεθα ταχέως. Ἐγγράψωμεν πρότερον αὐτὸ μετὰ ἀκριθείας ἀπάσης μαθόντες· οὐ γὰρ εἶπε, βλέπε ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις, ἀλλ', «Ἐπίγνωθι». Καὶ τίνος ἔρεκεν εἶπεν, Ἐπίγνωθι; Συνεσκίασαι, φησὶν, ἢ παγίς· τοῦτο
25 γὰρ ἐστὶν ἡ παγίς, ὅταν μὴ φανερός ὁ ὄλεθρος φαίνεται, μηδὲ δῆλη ἡ βλάβη, ἀλλὰ πανταχόθεν περιεσιαλμένη παρακέηται· διὰ τοῦτο φησὶν, «Ἐπίγνωθι»· πολλῆς σοὶ δεῖ τῆς κατανοήσεως, καὶ ἀκριβοῦς τῆς ἐρεῦνης. Ὡσπερ γὰρ τὰ παιδιά τῇ γῆ τὴν παγίδα, οὕτως ὁ διάβολος τὰς ἁμαρτίας
30 ταῖς θιωτικαῖς περιέσειλεν ἡδοναῖς· ἀλλ' ἐπίγνωθι διερευνώμενος ἀκριβῶς, καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ κέρδος, μὴ τὸ κέρδος ἴδης μόνον, ἀλλ' ἐρεύνησον ἀκριβῶς, μή που θάνατος καὶ ἁμαρτία εἰς τὸ κέρδος ἔνδον ἐγκέκρυπται καὶ ἴδης, ἀπόφυ-

4. Ἐκκλ. 7, 3.

5. Σοφ. Σειρ. 9, 20.

ἀναπτερωθῆ με τοιαῦτα αἰσθήματα θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οἰκίαν του· καὶ ὡς ἐκ τούτου θὰ εἶναι ἡμερώτερος εἰς ὄλους, ἐπεικέστερος, συγκαταβατικώτερος, φιλοσοφικώτερος, διότι ὁ φόβος διὰ τὰ μέλλοντα κακὰ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ ἐξηφάνισεν ὅλα τὰ ἀγκάθια τῆς ἀμαρτίας.

Καὶ ὅλα αὐτὰ γνωρίζων ἐκεῖνος ἔλεγεν ὅτι «εἶναι προτιμότερον νὰ μεταβῆ κανεὶς εἰς οἰκίαν ποῦ ἔχει πένθος, παρὰ εἰς οἰκίαν ποῦ γίνεται συμπόσιον»⁴. ἀπὸ ἐκεῖ προέρχεται ραθυμία, ἀπὸ ἐδῶ φόβος, ὁ ὁποῖος μᾶς παιδαγωγεῖ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν. Ἐὰν δὲν ἦτο ὠφέλιμος ὁ φόβος, δὲν θὰ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς τοὺς πολλοὺς καὶ μακροὺς λόγους περὶ τῆς ἐκεῖ τιμωρίας καὶ κολάσεως. Δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ὁ φόβος, παρὰ τεῖχος καὶ ἀσφάλεια καὶ πύργος ἀκατάβλητος· διότι μᾶς χρειάζεται μεγάλη ἀσφάλεια, διότι ὑπάρχουν παντοῦ πολλὰ ἐνέδραι· καθὼς πάλιν ὁ ἴδιος ὁ Σολομὼν συμβουλεύων λέγει· «Μάθε καλὰ ὅτι περιπατεῖς ἐν μέσῳ παγίδων καὶ ἐπὶ ἐπάλληξεων πόλεως»⁵. Ἀπὸ πόσα ἀγαθὰ εἶναι γεμᾶτο τὸ ρητὸν τοῦτο καὶ δὲν εἶναι κατώτερον ἀπὸ τὸ προηγούμενον.

Ἄς τὸ χαράξωμεν λοιπὸν κάθε ἕνας εἰς τὴν μνήμην μας καὶ ἄς μὴ τὸ λησμονοῦμεν ποτέ, καὶ δὲν θὰ ἀμαρτήσωμεν εὐκόλα. Ἄς τὸ χαράξωμεν ἀφοῦ προηγουμένως μάθωμεν μὲ κάθε λεπτομέρειαν αὐτό· διότι δὲν εἶπε, βλέπε, ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων περιπατεῖς, ἀλλὰ μάθε καλὰ. Καὶ διατί εἶπε, Μάθε καλὰ; Εἶναι συγκεκαλυμμένη ἡ παγίς, λέγει· διότι τότε εἶναι παγίς, ὅταν δὲν φαίνεται ὁ ὄλεθρος ποῦ προκαλεῖ, καὶ οὔτε εἶναι φανερὴ ἡ βλάβη, ἀλλὰ ἀπὸ παντοῦ εἶναι συγκεκαλυμμένη καὶ εἶναι πλησίον μας· διὰ τοῦτο λέγει, Μάθε καλὰ· πρέπει νὰ τὸ καταλάβῃς καὶ νὰ τὸ ἐξετάσῃς μὲ ἀκρίβειαν. Διότι ὅπως τὰ παιδιά καλύπτουν μὲ χῶμα τὴν παγίδα, ἔτσι καὶ ὁ διάβολος σκεπάζει τὰς ἀμαρτίας μὲ τὰς κοσμικὰς ἡδονὰς· ἀλλὰ μάθε καλῶς καὶ ἐρεῦνησε μὲ ἀκρίβειαν, καὶ ἐὰν συναντήσῃς κέρδος, μὴ βλέπῃς μόνον τὸ κέρδος, ἀλλὰ ἐρεῦνησε λεπτομερέστερον μήπως εἶναι μέσα εἰς τὸ κέρδος κρυμμένος ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀμαρτία· καὶ ἂν ἴδῃς

γε. Πάλιν, όταν τέρψις καὶ ἡδονὴ παρεμπέση, μὴ τὴν ἡδονὴν ἴδης μόνον, ἀλλὰ μὴ που παρανομία τις ἐν τῷ βάσει τῆς ἡδονῆς συνεσκίασαι, μετὰ ἀκριβείας ἐξέτασον, κἂν εὐρησῇς, ἀποπήδησον· κἂν συμβουλεύῃ τις, κἂν κολακεύῃ, κἂν 5 θεραπεύῃ, κἂν τιμὰς ἐπαγγέλληται, κἂν ὀτιοῦν ἕτερον, πάντα ἐξετάσωμεν μετὰ ἀκριβείας, καὶ περιοκοπῶμεν πάντοθεν μὴ πού τις βλάβη, μὴ πού τις κίνδυνος ἀπὸ τῆς συμβουλῆς, ἢ τῆς τιμῆς, ἢ τῆς θεραπείας ἡμῖν ἐγγένηται, καὶ μὴ ταχέως καὶ ἀπερισκέπτως ἐπιτρέχωμεν.

10 Εἰ μὲν γὰρ μία καὶ δύο μόνον ἦσαν αἱ παγίδες, εὐκόλος ἦν ἡ φυλακὴ· νῦν δὲ τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐνδείξασθαι βουλόμενος ὁ Σολομών, ἄκουσον πῶς φησιν· «Ἐπίγνωθι ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις»· οὐκ εἶπεν, ὅτι παρὰ παγίδας διαβαίνεις, ἀλλ' «Ἐν μέσῳ παγίδων». Ἐκατέρωθεν ἡμῖν 15 τὰ θάρακτρα, ἑκατέρωθεν οἱ δόλοι. Ἐνέβαλέ τις εἰς ἀγοράν, εἶδεν ἐχθρόν, ἐφλέγμανεν ἀπὸ τῆς ὄψεως μόνης· εἶδε φίλον εὐδοκιμοῦντα, ἐβάσκηγεν· εἶδε πένητα, κατεφρόνησε, καὶ ὑπερεῖδεν· εἶδε πλούσιον, καὶ ἐφθόνησεν· εἶδέ τινα ἐπηρεαζόμενον, ἀπεδυσπέτησεν· εἶδέ τινα ἐπηρεάζοντα, ἐδυσχέ- 20 ρανεν· εἶδε γυναῖκα εὐμορφον, ἐάλω. Εἶδες πόσαι παγίδες, ἀγαπητέ; Διὰ τοῦτό φησιν· «Ἐπίγνωθι ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις». Καὶ ἐν οἰκίᾳ παγίδες, καὶ ἐπὶ τραπέζης παγίδες, καὶ ἐπὶ συλλόγων παγίδες. Πολλάκις ἀπερισκέπτως τις μεταξὺ φίλων θαρρῶν ἐφθέγγαστό 25 τι τῶν οὐκ ὀφειλόντων ἐξενεχθῆναι ρημάτων, καὶ κίνδυνον ἤνεγκε τοσοῦτον, ὥστε ὀλόκληρον ἀνατρέψαι τὴν οἰκίαν.

3. Πανταχόθεν τοίνυν διερευνώμεθα τὰ πράγματα μετὰ ἀκριβείας. Πολλάκις καὶ γυνὴ γέγονε παγὶς τοῖς μὴ προέχουσι, πολλάκις παιδία, πολλάκις φίλοι, πολλάκις γείτονες.

νὰ ὑπάρχουν αὐτά, νὰ τὸ ἀποφύγῃς. Πάλιν ἐὰν εὐρεθῆς εἰς τέρψιν καὶ ἡδονήν, νὰ μὴ ἰδῆς μόνον τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ νὰ προσέξῃς μήπως κάπου εἰς τὸ βάθος τῆς ἡδονῆς εἶναι σκεπασμένη κάποια παρανομία, καὶ ἂν ἀντιληφθῆς κάτι τέτοιο, φύγε γρήγορα μακρῦ· καὶ ἂν μᾶς συμβουλευῆ κάποιος, καὶ ἂν μᾶς κολακεύῃ, καὶ ἂν μᾶς περιποιητῆται, καὶ ἂν μᾶς ὑπόσχεται τιμὰς, καὶ ἂν ὀτιδῆποτε ἄλλο, ὅλα νὰ τὰ ἐξετάζωμεν μὲ λεπτομέρειαν καὶ νὰ βλέπωμεν ἀπὸ παντοῦ μήπως κάποιος κίνδυνος ἀπὸ τὴν συμβουλήν, ἢ ἀπὸ τὴν τιμὴν, ἢ ἀπὸ τὰς περιποιήσεις μᾶς εὖρη καὶ ἄς μὴ ἐπιδιώκωμεν αὐτὰ γρήγορα καὶ μὲ ἀπερισκεψίαν.

Καὶ ἐὰν μὲν ἦσαν μία καὶ δύο αἱ παγίδες, θὰ ἦτο εὐκόλος ἡ προφύλαξις μας· τώρα δὲ θέλων νὰ δείξῃ τὸ πλῆθος αὐτῶν ὁ Σολομῶν, ἄκουσε τί λέγει· «Μάθε καλὰ ὅτι περιπατεῖς ἐν μέσῳ παγίδων»⁶. δὲν εἶπεν ὅτι πλησίον παγίδων διαβαίνεις, ἀλλὰ «ἐν μέσῳ παγίδων». Καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευράς μας εἶναι τὰ βάραθρα, καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευράς μας εἶναι οἱ δόλοι. Ἐπῆγε κανεὶς εἰς τὴν ἀγοράν, εἶδεν ἐχθρόν, ἐσυγχίσθη καὶ μόνον πού τὸν εἶδεν· εἶδε κάποιον φίλον, πού εὐρίσκεται εἰς καλὴν κατάστασιν, τὸν ἐφθόνησεν· εἶδε πτωχὸν τὸν περιεφρόνησε καὶ τὸν παρέβλεψεν· εἶδε πλούσιον καὶ τὸν ἐφθόνησεν· εἶδε κάποιον νὰ ζημιώνεται, ἐστενοχωρήθη· εἶδε ὡραίαν γυναῖκα, ἐνίκηθη ἀπὸ τὴν ὀμορφίαν της. Εἶδες, ἀγαπητέ, πόσαι παγίδες ὑπάρχουν; Διὰ τοῦτο λέγει· «Μάθε καλὰ ὅτι περιπατεῖς ἐν μέσῳ παγίδων». Καὶ εἰς τὴν οἰκίαν ὑπάρχουν παγίδες, καὶ εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ φαγητοῦ ὑπάρχουν παγίδες, καὶ εἰς τὰς συγκεντρώσεις ὑπάρχουν παγίδες. Πολλάκις ἀπερίσκεπτα κανεὶς μεταξὺ φίλων λέγει κάτι μὲ θάρρος φιλικόν, τὸ ὁποῖον δὲν ἔπρεπε νὰ λεχθῆ, καὶ ἐπέφερε τόσον μεγάλον κίνδυνον, ὥστε νὰ καταστρέψῃ ὀλόκληρον τὴν οἰκίαν.

3. Ἀπὸ παντοῦ λοιπὸν ἄς ἐξετάζωμεν τὰ πράγματα μὲ μεγάλην σχολαστικότητα. Πολλὰς φοράς καὶ ἡ γυναῖκα γίνεται παγίδα εἰς αὐτοὺς πού δὲν εἶναι προσεκτικοί, πολλάκις

Καὶ τίνας ἔνεκεν ἰσοῦνται παγίδες, φησὶν; Ἴνα μὴ κἀνωθεν πετώμεθα, ἀλλὰ τὰ ἄνω ζητῶμεν. Καὶ γὰρ τὰ πειτεινὰ ἕως ἂν τὸν ὑψηλὸν ἀέρα τέμνη, οὐ ταχέως ἀλίσκεται, οὕτω καὶ σὺ, ἕως ἂν πρὸς τὰ ἄνω βλέπῃς, οὔτε ὑπὸ παγίδος, οὔτε 5 ὑφ' ἑτέρας τινὸς ἀλώσῃ ραδίως ἐπιβουλῆς. Ἰξενιθὲς ἔστιν ὁ διάβολος· γενοῦ τοίνυν τῶν ἐκείνου καλάμων ὑψηλότερος.

Ὁ πρὸς τὸ ὕψος ἀναβάς οὐκέτι οὐδὲν θαυμάσεται τῶν βιωτικῶν πραγμάτων· ἀλλ' ὥσπερ ἐπειδὴν εἰς τὴν κορυφὴν ἀναδράμωμεν τῶν ὄρων, μικρὰ καὶ ἡ πόλις ἡμῖν εἶναι δο-
10 κεῖ καὶ τὰ τείχη, καὶ μυρμηκῶν δίκην ἐπὶ τῆς γῆς οἱ ἄνδρες ἡμῖν θαδίζοντες φαίνονται, οὕτως ἐπειδὴν ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν ἔννοιαν τῆς φιλοσοφίας ἀνέλθῃς, οὐδὲν σε τῶν ἐπὶ γῆς ἐκπλήξαι δυνήσεται, ἀλλὰ μικρὰ πάντα φανεῖται, καὶ πλοῦτος, καὶ δόξα, καὶ δυναστεία, καὶ τιμὴ καὶ εἴ τι τοι-
15 οὔτον ἕτερον, διὰ τὰ ἐν οὐρανοῖς βλέπῃς· καθάπερ οὖν καὶ Παύλῳ μικρὰ πάντα ἐφαίνετο, καὶ νεκρῶν ἀχρησιότερα τὰ λαμπρὰ τοῦ παρόντος βίου. Διὰ τοῦτο καὶ ἐβόα λέγων, «Ἐμοὶ κόσμος ἐστιαύρωται»· διὰ τοῦτο ἡμῖν παραινεῖ λέγων, «Τὰ ἄνω φρονεῖτε»· Ἄνω; ποῖα λέγεις, εἰπέ μοι; Ὅπου
20 ἥλιος, ὅπου σελήνη; Οὐχί, φησὶν. Ἄλλὰ ποῦ; Ὅπου ἄγγελοι, ὅπου ἀρχάγγελοι, ὅπου τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ; Οὐχί, φησὶν. Ἄλλὰ ποῦ; Ὅπου ὁ Χριστὸς ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος».

Πειτώμεθα τοίνυν, κἀκεῖνο διηνεκῶς λογιζώμεθα, ὅτι
25 καθάπερ τῷ σιρουθίῳ ὄφελος οὐδὲν τῶν περῶν ὑπὸ τῆς παγίδος ἀλόνη, ἀλλ' εἰκῆ καὶ μάτην περύσσεται, οὕτω καὶ σοὶ τῶν λογισμῶν οὐδὲν ὄφελος, ἐὰν κατὰ κράτος ὑπὸ τῆς

7. Ὁ συλλαμβάνων πτηνὰ δι' ἰξοῦ (ἰξόβεργα).

8. Γαλ. 6, 2.

9. Γαλ. 3, 2.

10. Γαλ. 6, 1.

τὰ παιδιά, πολλάκις οἱ φίλοι, πολλάκις οἱ γείτονες. Καὶ διὰ ποῖον λόγον ὑπάρχουν τόσαι πολλαὶ παγίδες; λέγει κάποιος. Ὑπάρχουν διὰ νὰ μὴ φερώμεθα πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ νὰ ἐπιζητῶμεν τὰ ἄνω. Διότι καὶ τὰ πουλιά, καθ' ὃν χρόνον διασχίζουν τὸν ὑψηλὸν ἀέρα, δὲν συλλαμβάνονται εὐκόλα, ἔτσι καὶ σύ, καθ' ὃν χρόνον φέρεσαι πρὸς τὰ ἄνω πνευματικῶς, οὔτε ἀπὸ παγίδα οὔτε ἀπὸ καμμίαν ἄλλην ἐπιβουλήν εὐκόλα θὰ συλληφθῆς. Ἰξευτῆς' εἶναι ὁ διάβολος· πηγαινε λοιπὸν ὑψηλότερα ἀπὸ τὰς ἰξοβέργας ἐκεῖνου.

Αὐτὸς ποὺ θὰ ἀνεβῆ ὑψηλὰ τίποτε ἀπὸ τὰ βιωτικὰ πράγματα δὲν θὰ θαυμάσῃ· ἀλλὰ ὅπως ὅταν ἀνέλθωμεν εἰς τὴν κορυφὴν τῶν βουνῶν, μᾶς φαίνονται καὶ τὰ τεῖχη καὶ ἡ πόλις μικρά, καὶ σὰν μυρμήγκια μᾶς φαίνονται οἱ ἄνθρωποι ποὺ βαδίζουν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ἔτσι ἀκριβῶς ὅταν ἀνέλθῃς εἰς τὴν ὑψηλὴν σκέψιν τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας, τίποτε ἀπὸ τὰ ἐπίγεια δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σὲ προξενήσῃ ἔκπληξιν, ἀλλὰ ὅλα θὰ σοῦ φαίνωνται μικρά, καὶ ὁ πλοῦτος, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ δυναστεία, καὶ ἡ τιμὴ καὶ κάθε παρόμοιον μὲ αὐτά, ὅταν βλέπῃς τὰ οὐράνια· ὅπως καὶ εἰς τὸν Παῦλον ἐφαίνοντο μικρὰ καὶ ἀχρηστότερα ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ λαμπρὰ τοῦ βίου αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐφώναζε λέγων· «Δι' ἐμὲ ὁ κόσμος ἔχει νεκρωθῆ»⁸. διὰ τοῦτο καὶ μᾶς συνεβούλευε λέγων· «Πρὸς τὰ ἄνω νὰ ἔχετε ἐστραμμένας τὰς σκέψεις σας»⁹. Ἄνω; Ποῖα ἐννοεῖς, εἶπέ μου; Ἐκεῖ ποὺ εἶναι ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη; Ὁχι, βέβαια. Ἄλλὰ ποῦ; Ὅπου εἶναι οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἀρχάγγελοι καὶ τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ; Ὁχι, λέγει. Ἄλλὰ ποῦ· «Ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει ὁ Χριστὸς καθήμενος εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς»¹⁰.

Ἄς πεισθῶμεν λοιπὸν μὲ ὅσα μᾶς εἶπε καὶ ἄς σκεπτόμεθα ἐκεῖνο συνεχῶς, ὅτι ὅπως τὸ πτηνὸν καθόλου δὲν τὸ ὠφελοῦν τὰ περὰ, ὅταν συλληφθῆ ὑπὸ τῆς παγίδος, ἀλλὰ ματαίως κουνάει αὐτὰ διὰ νὰ φύγῃ, ἔτσι καὶ εἰς ἐσὲ καμμία ὠφέλεια δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὸ λογικόν σου, ἐὰν κυριευθῆς ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ ὅσον καὶ ἂν

πονηρᾶς ἐπιθυμίας ἀλῶς, ἀλλ' ὅσα ἂν σκιοιήσης, ἐάλως. Διὰ τοῦτο περὰ τοῖς σιρουθίοις, ἵνα ἐκφύγη τὰς παγίδας· διὰ τοῦτο λογιζομὶ τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα ἐκφύγῃ τὰ ἁμαρτήματα. Τίνα οὖν ἔξομεν συγγνώμην, τίνα δὲ ἀπολογία, 5 ὅταν τῶν ἀλόγων ὦμεν ἀνοητότεροι; Ὁ μὲν γὰρ σιρουθὸς ἅπαξ ἀλοὺς ὑπὸ παγίδος, εἶτα διαφυγὼν, καὶ ἔλαφος δὲ εἰς δίκτυον ἐμπεσοῦσα, καὶ διαδραῖσα, δυσκόλως ἀλώσονται πάλιν τοῖς αὐτοῖς· ἐκάστῳ γὰρ ἡ πείρα διδάσκαλος ἀσφαλείας γίνεται. Ἡμεῖς δὲ πολλάκις τοῖς αὐτοῖς ἀλόντες, τοῖς 10 αὐτοῖς περιπίπτομεν, καὶ οὐδὲ τῶν ἀλόγων τὸ προνοητικὸν καὶ μεμεριμνημένον οἱ λόγῳ τιμηθέντες μιμούμεθα.

Ποσάκις οὖν ἰδόντες γυναῖκα, μυρία ἐπάθομεν δεινὰ οἴκαδε ἀναχωρήσαντες, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν δεξάμενοι, καὶ ἐπὶ πολλαῖς ὀδυνηθέντες ἡμέραις, ἀλλ' ὅμως οὐ σωφρονιζόμεθα, ἀλλὰ μόλις τὸ πρότερον θεραπεύσαντες ἔλκος, πάλιν 15 τοῖς αὐτοῖς περιπίπτομεν, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀλισκόμεθα, καὶ διὰ βραχεῖαν ἡδονὴν ὄψεως, διηνεκῆ τινα καὶ χρόνιον ὑπομένομεν ὀδύνην. Ἀλλ' εἰ μάλιστ' ἐὰν μάθωμεν συνεχῶς ταύτην ἐπιλέγειν ἑαυτοῖς τὴν ρῆσιν, πάντων ἀποσιτησόμεθα τῶν δει- 20 νῶν· παγὶς μεγίστη κάλλος γυναικός· μᾶλλον δὲ οὐχὶ κάλλος γυναικός, ἀλλ' ἡ ἀκόλαστος ὄψις· μὴ γὰρ δὴ τὰ πράγματα διαβάλλωμεν, ἀλλ' ἡμᾶς, καὶ τὴν ἡμετέραν ραθυμίαν μηδὲ λέγωμεν, μὴ ἔσιωσαν γυναῖκες, ἀλλὰ μὴ ἔσιωσαν μοιχεῖαι· μηδὲ λέγωμεν, μὴ ἔσιω κάλλος, ἀλλὰ μὴ ἔσιω πορ- 25 νεῖα· μηδὲ λέγωμεν, μὴ ἔσιω κοιλία, ἀλλὰ μὴ ἔσιω ἀδηφαγία· οὐ γὰρ ἡ κοιλία τὴν ἀδηφαγίαν ποιεῖ, ἀλλ' ἡ ἡμετέρα ραθυμία.

Μὴ λέγωμεν διὰ τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν πάντα τὰ κακά·

προσπαθήσης νὰ ἐλευθερωθῆς ἔχεις συλληφθῆ αἰχμάλωτος. Διὰ τοῦτο ἔχουν πτερὰ τὰ πτηνά, διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὰς παγίδας· διὰ τοῦτο ἐδόθη τὸ λογικὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὰ ἁμαρτήματα. Ποίαν λοιπὸν συγγνώμην θὰ ἔχωμεν καὶ ποίαν ἀπολογία, ὅταν εἴμεθα περισσότερο ἀνόητοι καὶ ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα; Διότι τὸ μὲν πτηνόν, ὅταν συλληφθῆ μίαν φορὰν εἰς τὴν παγίδα καὶ ξεφύγῃ, καὶ ἡ ἔλαφος ὅταν ἐμπέσῃ εἰς τὰ δίκτυα καὶ κατορθώσῃ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ αὐτά, δύσκολα θὰ πιασθοῦν πάλιν ἀπὸ τὰ ἴδια μέσα· διότι εἰς τὸ κάθε ἓνα ἡ πείρα γίνεται δάσκαλος διὰ νὰ προφυλαχθῆ. Ἡμεῖς ὅμως, ἂν καὶ πολλάκις ἔχομεν ἐμπέσει εἰς τὰ ἴδια ἁμαρτήματα, πάλιν εἰς τὰ ἴδια ξαναπίπτομεν, καὶ οὔτε τῶν ἀλόγων ζώων τὴν προνοητικότητα καὶ προσοχὴν δὲν μιμούμεθα, ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι ἔχομεν τιμηθῆ μὲ τὸν λόγον.

Πόσας φορὰς λοιπὸν ἐπειδὴ εἶδομεν γυναῖκα, ἐπάθου-
μεν ἀναρίθμητα κακά, ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ σπίτι, ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῆ βασανιζόμενοι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, καὶ ὅμως δὲν σωφρονιζόμεθα, ἀλλὰ μόλις θεραπεύσωμεν τὴν προηγουμένην πληγὴν, πάλιν εἰς τὰ ἴδια ἐπιστρέφομεν καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια κυριευόμεθα, καὶ δι' ὀλιγόχρονον εὐχαρίστησιν τῶν ὀφθαλμῶν, συνεχῶς καὶ ἐπὶ μέγαλο χρονικὸν διάστημα βασανιζόμεθα. Ἄλλ' ἐὰν μάθωμεν συνεχῶς νὰ ἐπαναλαμβάνω-
μεν τὸ ρητὸν αὐτό, θὰ ἀποφύγωμεν ὅλα τὰ ἁμαρτήματα· διότι εἶναι παγὶς πολὺ μεγάλη ἡ ὠραιότης τῆς γυναικός· μᾶλλον δὲ ὄχι μόνον ἡ ὠραιότης, ἀλλὰ τὸ νὰ τὴν βλέπωμεν μὲ πονηρὰς διαθέσεις· διότι δὲν πρέπει νὰ κατηγορῶμεν τὰ πράγματα, ἀλλὰ ἡμᾶς τοὺς ἴδιους καὶ τὴν ἰδικὴν μας ραθυμίαν· οὔτε νὰ λέγωμεν, νὰ μὴ ὑπάρχουν γυναῖκες, ἀλλὰ νὰ λέγωμεν νὰ μὴ ὑπάρχουν μοιχεῖαι· οὔτε νὰ λέγωμεν, νὰ μὴ ὑπάρχη ὁμορφιά, ἀλλὰ νὰ λέγωμεν νὰ μὴ ὑπάρχη πορνεία· οὔτε νὰ λέγωμεν νὰ μὴ ὑπάρχη κοιλία, ἀλλὰ νὰ μὴ ὑπάρχη πολυφαγία· διότι δὲν κάμει τὴν πολυφαγίαν ἡ κοιλία, ἀλλὰ ἡ ἰδικὴ μας ραθυμία.

Ἄς μὴ λέγωμεν ὅτι ἀπὸ τὸ φαγητὸν καὶ τὸ ποτὸν

οὐ γὰρ διὰ τοῦτο, ἀλλὰ διὰ τὴν ραθυμίαν, καὶ τὴν ἀπληστίαν τὴν ἡμετέραν. Οὐκ ἔφαγε γοῦν, οὐδὲ ἔπιεν ὁ διάβολος, καὶ κατέπεσεν· ἔφαγε καὶ ἔπιεν ὁ Παῦλος, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνῆλθε.

- 5 Πόσων ἀκούω λεγόντων, μὴ ἔστω πενία; Ἐπιστοιμίζωμεν τοίνυν τοὺς τὰ τοιαῦτα δυσχεραίνοντας· βλασφημία γὰρ τὸ τὰ τοιαῦτα λέγειν ἐστί. Λέγωμεν τοίνυν πρὸς αὐτούς, μὴ ἔστω μικροφυχία· πενία γὰρ μυρία εἰς τὸν θίον ἡμῶν εἰσῆγαγεν ἀγαθὰ, καὶ χωρὶς πενίας ὁ πλοῦτος ἄχρηστος.
- 10 Μὴ τοίνυν μήτε τοῦτον, μήτε ἐκείνην διαβάλλωμεν. Πενία γὰρ καὶ πλοῦτος ὄπλα ἐσὶ πρὸς ἀρετὴν ἐκάτερα φέροντα, ἂν ἐθέλωμεν. Ὡσπερ οὖν ὁ γενναῖος σιραιιώτης, οἷον ἂν ὄπλον λάβῃ, τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἐπιδείκνυται, οὕτως ὁ ἄνδρος καὶ δειλὸς ὑφ' ἐκατέρων ἐμποδίζεται. Καὶ ἵνα μάθῃς,
- 15 διὸ τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἀνεμνήσθητί μοι τοῦ Ἰώβ, ὃς ὁμοῦ καὶ πλούσιος καὶ πένης γέγονε, καὶ ἐκάτερα τὰ ὄπλα μετεχειρίσατο, καὶ ἐν ἐκατέροις ἐκράτησε. Καὶ ὅτε μὲν πλούσιος ἦν, ἔλεγεν, «Ἡ θύρα μου παντὶ ἐλθόντι ἠνέωκιο»· ὅτε δὲ πένης γέγονεν, ἔλεγεν, «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφεί-
- 20 λαιτο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένειο». Ὅτε πλούσιος ἦν, πολλὴν τὴν φιλοξενίαν, ὅτε πένης γέγονε, πολλὴν τὴν ὑπομονὴν ἐπεδείξατο. Καὶ σὺ τοίνυν πλούσιος εἶ; Πολλὴν ἐπιδείκνυσο τὴν ἐλεημοσύνην. Πένης γέγονας; Πολλὴν τὴν καρτερίαν καὶ τὴν ὑπομονήν. Οὔτε γὰρ πλοῦτος κακόν,
- 25 οὔτε πενία ἀπλῶς· ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν τῶν χρωμένων ἐκάτερα ταῦτα γίνεται.

4. Παιδεύσωμεν τοίνυν ἑαυτοὺς μὴ τοιαύτας περὶ τῶν πραγμάτων ἔχειν τὰς κρίσεις, μηδὲ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τὴν πονηρὰν τῶν ἀνθρώπων διαβάλλειν.

80 Τὸν μικροφυχον οὐδὲ ὁ πλοῦτος ὠφελῆσαι δύναται· τὸν με-

11. Ἰώβ 31, 32.

12. Ἰώβ 1, 21.

προέρχονται ὅλα τὰ κακά, διότι δὲν προέρχονται ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ραθυμίας καὶ τῆς ἀπληστίας τῆς ἰδικῆς μας. Δὲν ἔφαγεν οὔτε ἔπιεν ὁ διάβολος, καὶ ὅμως ἔπεσεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν· ἔφαγε καὶ ἔπιεν ὁ Παῦλος καὶ ὅμως ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν.

Πόσους ἀκούω νὰ λέγουν, ἄς μὴ ὑπάρχη ἡ φτώχεια; Ἄς ἀποστομώνωμεν λοιπὸν αὐτοὺς ποὺ λέγουν τέτοια· διότι εἶναι βλασφημία νὰ λέγωνται αὐτά. Ἄς λέγωμεν λοιπὸν πρὸς αὐτούς, ἄς μὴ ὑπάρχη μικροψυχία· διότι ἡ πτωχεία ἐπέφερεν εἰς τὴν ζωὴν μας ἀναρίθμητα ἀγαθὰ, καὶ χωρὶς τὴν πτωχείαν ὁ πλοῦτος εἶναι ἄχρηστος. Λοιπὸν οὔτε τὸν πλοῦτον οὔτε τὴν πτωχείαν ἄς μὴ κατηγοροῦμεν. Διότι καὶ ἡ πτωχεία καὶ ὁ πλοῦτος εἶναι ὄπλα ποὺ μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὴν ἀρετὴν, ἂν θέλωμεν. Ὅπως λοιπὸν ὁ γενναῖος στρατιώτης, ὁποιονδήποτε ὄπλον καὶ ἂν πάρῃ ἐπιδεικνύει τὴν ἀρετὴν του, ἔτσι καὶ ὁ ἄνανδρος καὶ δειλὸς καὶ ἀπὸ τὰ δύο (πλοῦτον καὶ πτωχείαν) ἐμποδίζεται. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, νὰ ἐνθυμηθῆς τὸν Ἰώβ, ὁ ὁποῖος συγχρόνως καὶ πλούσιος καὶ πτωχὸς ἔγινε, καὶ ἐχρησιμοποίησε καὶ τὰ δύο ὄπλα καὶ μὲ τὰ δύο ἐνίκησε. Καὶ ὅταν ἦτο πλούσιος ἔλεγεν· «Ἡ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ μου ἦτο ἀνοικτὴ εἰς κάθε ἓνα ποὺ ἤρχετο»¹¹. ὅταν δὲ ἔγινε πτωχὸς ἔλεγεν· «Ὁ Κύριος τὰ ἔδωσεν, ὁ Κύριος τὰ ἀφήρεσεν· ὅπως ἐφάνη καλὸν εἰς τὸν Κύριον ἔτσι καὶ ἔγινεν»¹². Ὅταν ἦτο πλούσιος ἐδείκνυε πολλὴν φιλοξενίαν, ὅταν ἔγινε πτωχὸς ἐδείκνυε πολλὴν ὑπομονήν. Καὶ σὺ λοιπὸν εἶσαι πλούσιος; Νὰ ἐπιδείξῃς πολλὴν τὴν ἐλεημοσύνην σου. Ἐγίνεσαι πτωχός; Νὰ ἐπιδείξῃς μεγάλην καρτερίαν καὶ ὑπομονήν. Διότι οὔτε ὁ πλοῦτος εἶναι κακὸς γενικῶς, οὔτε ἡ πτωχεία· ἀλλὰ γίνονται καλὰ ἢ κακὰ ἀπὸ τὴν προαίρεσιν ἐκείνων ποὺ τὰ μεταχειρίζονται.

4. Ἄς κάμωμεν λοιπὸν τοὺς ἑαυτοὺς μας νὰ μὴ ἔχουν τοιαύτας ἀντιλήψεις διὰ τὰ πράγματα αὐτά, καὶ ἄς μὴ ἐπικρίνωμεν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν πονηρὰν προαίρεσιν τῶν ἀνθρώπων. Τὸν μικρόψυχον δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν ὠφε-

γαλόψυχον οὐδὲ ἢ πενία καταβλάπτει ποιέ. Ἐπιγνώμεν
 τοίνυν τὰς παγίδας, καὶ πόρρωθεν αὐτῶν θαδίζωμεν· ἐπι-
 γνώμεν τοὺς κρημνοὺς, καὶ μηδὲ ἐγγὺς γινώμεθα. Τοῦτο
 ἀσφαλείας ἡμῖν ἔσται μεγίστης ὑπόθεσις, τὸ μὴ τὰ ἁμαρτή-
 5 ματα γεύγειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀδιάφορα μὲν εἶναι δο-
 κοῦντα, πρὸς δὲ τὰς ἁμαρτίας ἡμᾶς ὑποσκελίζοντα. Οἶόν τι
 λέγω· τὸ γελᾶν καὶ ἀσιεῖα λέγειν, οὐ δοκεῖ μὲν ὠμολογη-
 μένον ἁμάρτημα εἶναι, ἄγει δὲ εἰς ὠμολογημένον ἁμάρτη-
 μα· πολλάκις γοῦν ἀπὸ γέλωτος αἰσχροῦ ῥήματα τίκτεται,
 10 ἀπὸ ῥημάτων αἰσχροῶν πράξεις αἰσχροτέραι· πολλάκις ἀπὸ
 ῥημάτων καὶ γέλωτος λοιδορία καὶ ὕβρις, ἀπὸ λοιδορίας
 καὶ ὕβρεως πληγαὶ καὶ τραύματα, ἀπὸ τραυμάτων καὶ πλη-
 γῶν σφαγαὶ καὶ φόνοι.

Ἄν τοίνυν μέλλῃς περὶ σεαυτοῦ καλῶς βουλευέσθαι,
 15 οὐχὶ τὰ αἰσχροῦ ῥήματα μόνον, οὐδὲ τὰ αἰσχροῦ πράγματα,
 οὐδὲ τὰς πληγὰς, καὶ τὰ τραύματα, καὶ τοὺς φόνους, ἀλλὰ
 καὶ αὐτὸν τὸν ἄκαιρον γέλωτα, καὶ αὐτὰ τὰ ἀσιεῖα ἀπο-
 φεύξῃ ῥήματα, ἐπειδὴ τῶν μετὰ ταῦτα κακῶν ρίζα ταῦτα
 ἐγένετο. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλός φησι· «Μωρολογία καὶ εὐτρα-
 20 πελία μὴ ἐκπορευέσθω ἐκ τοῦ σιόματος ὑμῶν». Εἰ γὰρ καὶ
 αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μικρὸν εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ μεγάλων ἡμῖν
 κακῶν αἴτιον γίνεται.

Πάλιν τὸ τρυφᾶν οὐ δοκεῖ μὲν ἔγκλημα εἶναι φανερόν
 καὶ ὠμολογημένον· μεγάλα δὲ ἡμῖν τίκτει κακά, μέθην,
 25 παροινίαν, πλεονεξίαν, ἀρπαγὰς. Ὁ γὰρ δαπανηρὸς καὶ
 πολυτελής, καὶ λειτουργίας τῇ γαστρὶ λειτουργῶν ἀφορη-
 τούς, καὶ κλέπτειν ἀναγκάζεται πολλάκις, καὶ τὰ ἑτέρων
 ἀρπάζειν, καὶ πλεονεκτεῖν, καὶ θιάζεσθαι. Ἄν τοίνυν φεύ-
 γῃς τὸ τρυφᾶν, καὶ πλεονεξίας, καὶ ἀρπαγῆς, καὶ μέθης,
 30 καὶ μυρίων κακῶν τὴν ὑπόθεσιν ἀνεῖλες, πόρρωθεν τὴν ρί-

λήση οὔτε ὁ πλοῦτος· τὸν μεγαλόψυχον δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν νικήσῃ οὔτε ἡ πτωχεία. Ἄς μάθωμεν λοιπὸν καλῶς τὰς παγίδας, καὶ ἄς βαδίζωμεν μακρὰ ἀπὸ αὐτάς· ἄς μάθωμεν καλῶς τοὺς κρημνοὺς, καὶ ἄς μὴ τοὺς πλησιάζωμεν. Τοῦτο νὰ γίνῃ εἰς ἡμᾶς μέσον μέγιστον ἀποφυγῆς τῆς ἁμαρτίας, τὸ νὰ μὴ ἀποφεύγωμεν μόνον τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι ἀδιάφορα καὶ μᾶς ρίπτουν εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μὲ αὐτὰ ποὺ λέγω· τὸ νὰ γελᾷ κανεὶς καὶ νὰ λέγῃ ἀστεῖα δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι ἀνεγνωρισμένη ἁμαρτία, ὅμως ὁδηγεῖ εἰς ἁμάρτημα ἀνεγνωρισμένον· διότι πολλάκις ἀπὸ γέλια προέρχονται αἰσχρὰ λόγια, ἀπὸ λόγια αἰσχρὰ αἰσχροτέραὶ πράξεις· πολλάκις ἀπὸ λόγια καὶ γέλια προέρχεται λόγος ὑβριστικὸς καὶ περιφρονητικὸς, ἀπὸ ὕβριν καὶ περιφρόνησιν πληγαὶ καὶ τραύματα, καὶ ἀπὸ τὰς πληγὰς καὶ τὰ τραύματα σφαγαὶ καὶ φόνοι.

Ἄν λοιπὸν σκέπτεσαι διὰ τὸν ἑαυτὸν σου καλά, ὅχι μόνον τὰ αἰσχρὰ λόγια, οὔτε τὰ αἰσχρὰ πράγματα, οὔτε τὰς πληγὰς καὶ τὰ τραύματα καὶ τοὺς φόνους, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἄκαιρον γέλωτα καὶ αὐτὰ τὰ ἀστεῖα λόγια νὰ ἀποφεύγῃς, ἐπειδὴ αὐτὰ εἶναι ἡ ρίζα τῶν κακῶν ποὺ ἐπακολουθοῦν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Μωρολογία καὶ ἀπρεπῆ ἀστεῖα νὰ μὴ βγαίνουν ἀπὸ τὸ στόμα σας»¹⁸. Διότι ἂν καὶ αὐτό, αὐτὸ καθ' ἑαυτό, εἶναι μικρὸν παράπτωμα, ὅμως γίνεται αἰτία μεγάλων κακῶν εἰς ἡμᾶς.

Πάλιν τὸ νὰ ζῆ κανεὶς βίον τρυφηλὸν δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἁμάρτημα φανερόν καὶ ἀνεγνωρισμένον· ὅμως γεννᾷ εἰς ἡμᾶς μεγάλα κακά, τὴν μέθην, τὴν θρασύτητα, τὴν πλεονεξίαν, τὰς ἀρπαγὰς. Διότι αὐτὸς ποὺ ζῆ δαπανηρὸν βίον καὶ πολυτελῆ καὶ εἶναι πολὺ κοιλιόδουλος, ἀναγκάζεται πολλάκις καὶ νὰ κλέπτῃ καὶ νὰ ἀρπάξῃ αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν εἰς ὄλους, καὶ νὰ εἶναι πλεονέκτης καὶ βιαστής. Ἄν λοιπὸν ἀποφύγῃς τὸν τρυφηλὸν βίον καὶ τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ἀρπαγῆς καὶ τῆς μέθης καὶ ἄλλων πολλῶν κακῶν ἀπεμάκρυνες τὸ στήριγμα, καθ' ὅσον ἔκοψες καὶ ἀπεμάκρυνες τὴν

ζαν ἐκτεμῶν τῆς πονηρίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλε-
 γεν, ὅτι «Ἡ σπαιταλῶσα χήρα ζῶσα τέθνηκε». Τὸ εἰς τὰ
 θεάτρα ἀναβαίνειν πάλιν, καὶ ἵππων ἀμίλλας θεωρεῖν, καὶ
 κυβεύειν, οὐ δοκεῖ πλημμέλημα τοῖς πολλοῖς ὡμολογημένον
 5 εἶναι, μυρία δὲ εἰς τὸν βίον εἰσάγει κακά. Καὶ γὰρ ἡ ἐν
 τοῖς θεάτροις διατριβὴ πορνείαν, ἀκολασίαν, καὶ πᾶσαν ἀσέλ-
 γειαν ἔτεκε, καὶ ἡ τῆς ἀμίλλης τῶν ἵππων θεωρία μάχας,
 λοιδορίας, πληγὰς, ὕβρεις, ἀπεχθείας διηνεκεῖς ἐπήγαγε
 καὶ ἡ περὶ τὸ κυβεύειν σπουδὴ βλασφημίας, ζημίας, ὀρ-
 10 γὰς, λοιδορίας, καὶ μυρία ἕτερα τούτων δεινότερα πολλά-
 κισ εἰργάσατο.

Μὴ τοίνυν τὰ ἁμαρτήματα φεύγωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τὰ δοκοῦντα μὲν ἀδιάφορα εἶναι, κατὰ μικρὸν δὲ ἡμᾶς εἰς
 τὰς πλημμελείας ἄγοντα ταύτας. Καὶ γὰρ ὁ παρὰ κρημνὸν
 15 βαδίζων, κἂν μὴ καταπέση, τρέχει, καὶ πολλάκις ὑπ' αὐτοῦ
 τοῦ τρόμου περιρραπείς κατέπεσεν· οὕτω καὶ ὁ μὴ πόρρω-
 θεν φεύγων τὰς ἁμαρτίας, ἀλλ' ἐγγὺς αὐτῶν βαδίζων, μετὰ
 φόβου διώσεται, καὶ πολλάκις εἰς αὐτὰς ἐμπεσεῖται. Καὶ
 γὰρ ὁ τὰ ἀλλότρια περιεργαζόμενος κάλλη, κἂν μὴ μοιχεύ-
 20 ση, τέως ἐπεθύμησε, καὶ γέγονε κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χρι-
 στοῦ μοιχός· πολλάκις δὲ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐπιθυμίας, καὶ
 εἰς τὴν διὰ τῆς πείρας ἁμαρτίαν καταφέρεται. Πόρρωθεν
 τοίνυν ἐναντιὸς ἀνασιτεῖλωμεν τῶν ἁμαρτημάτων.

Βούλει σωφρονεῖν; Μὴ φύγῃς μοιχείαν μόνον, ἀλλὰ
 25 καὶ ἀκόλαστον ὄψιν. Βούλει ρημάτων αἰσχροῶν εἶναι μα-
 κράν; Μὴ τὰ αἰσchrὰ ρήματα φύγῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ γέλω-
 τα ἄτακτον, καὶ ἐπιθυμίαν ἅπασαν. Βούλει φόνων εἶναι
 πόρρω; Φεῦγε λοιδορίας. Βούλει μέθης ἀφίστασθαι; Φεῦγε

ρίζαν τῆς πονηρίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν ὅτι «Ἡ χήρα ποῦ σπαταλᾷ καὶ ζῆ βίον τρυφηλὸν ἔχει ἀποθάνει πνευματικῶς»¹⁴. Τὸ νὰ πηγαίνη κανεὶς πάλιν εἰς τὰ θέατρα καὶ νὰ παρακολουθῇ τοὺς συναγωνισμοὺς τῶν ἵππων εἰς τὸν ἵππόδρομον, καὶ τὸ νὰ παίζη κύβους, δὲν φαίνεται εἰς τοὺς πολλοὺς ὅτι εἶναι ἀνεγνωρισμένον ἀμάρτημα, ἐν τούτοις ὅμως εἰσάγει εἰς τὴν ζωὴν ἀναρίθμητα κακά. Διότι ἡ συχνὴ παραμονὴ εἰς τὰ θέατρα ἐγέννησε τὴν πορνείαν, τὴν ἀκολασίαν καὶ κάθε ἀσέλγειαν, καὶ τὸ νὰ βλέπῃ κανεὶς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς διαμάχας τῶν ἵππων, ἐπιφέρει διαπληκτισμοὺς, πληγὰς, ὕβρεις καὶ μίση διαρκῆ· καὶ ἡ ἐνασχόλησις μὲ τοὺς κύβους βλασφημίας, ζημίας, θυμοὺς, ὕβρεις καὶ πολλὰ ἄλλα χειρότερα ἀπὸ αὐτὰ πολλάκις ἔχει ἐπιφέρει.

Ἄς μὴ ἀποφεύγωμεν λοιπὸν μόνον τὰ ἀμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποῦ φαίνονται ὅτι εἶναι ἀδιάφορα, ὀλίγον κατ' ὀλίγον μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὰ διάφορα πλημμελήματα. Διότι καὶ ἐκεῖνος ποῦ βαδίζει κοντὰ εἰς τὸν κρημνόν, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν πέσῃ μέσα εἰς αὐτόν, τρέμει, καὶ πολλάκις ἀφοῦ ζαλισθῇ ἀπὸ τὸν τρόπον, πέφτει μέσα εἰς αὐτόν, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποῦ δὲν φεύγει μακρὰ ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας, ἀλλὰ βαδίζει κοντὰ εἰς αὐτάς, θὰ ζῆ μὲ φόβον καὶ πολλάκις θὰ πέσῃ μέσα εἰς αὐτάς. Διότι καὶ ἐκεῖνος ποῦ περιεργάζεται τὰ ξένα κάλλη, καὶ ἂν δὲν μοιχεύσῃ, ὅμως ἐπεθύμησε, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χριστοῦ ἔγινε μοιχός· πολλάκις δὲ ὠθούμενος ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐπιθυμίας ὀδηγεῖται εἰς τὸ νὰ δοκιμάσῃ πλέον τὴν ἀμαρτίαν αὐτὴν ἐμπράκτως. Ἄς ἀπομακρύνωμεν λοιπὸν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα.

Θέλεις λοιπὸν νὰ εἶσαι σώφρων; Μὴ ἀποφεύγῃς μόνον τὴν μοιχείαν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκόλαστον ὄψιν. Θέλεις νὰ εἶσαι μακρὰ ἀπὸ αἰσχρολογίας; Μὴ ἀποφεύγῃς μόνον τὰ αἰσχρολογα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄτακτα γέλια, καὶ κάθε κακὴν ἐπιθυμίαν. Θέλεις νὰ εἶσαι μακρὰ ἀπὸ φόνους; Νὰ ἀποφεύγῃς τοὺς ἐμπαιγμούς. Θέλεις νὰ ἀπομακρυνθῇς ἀπὸ τὴν μέθην; Ἀποφευγε τὴν μαλθακὴν ζωὴν, τὰ πολυτελῆ συμπόσια, καὶ ἀπὸ

τροφὰς καὶ τὰς πολυτελεῖς τραπέζας, καὶ πρόρριζον τὴν
κακίαν ἀνάσπασον. Μεγάλη παγὶς γλώσσης ἀκολασία καὶ
πολλοῦ δεομένη τοῦ χαλινοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ τίς φησὶ «Πα-
γὶς ἰσχυρὰ ἀνδρὶ τὰ ἴδια χεῖλη, καὶ ἀλίσκεται ρήμασιν ἰδίου
5 σιόματος».

5. Πρὸ τῶν ἄλλων τοίνυν ἀπάντων μελῶν ταύτην σω-
φρονίσωμεν, ταύτην χαλινώσωμεν, καὶ λοιδορίας, καὶ ὑ-
βρεις, καὶ αἰσχρολογίας, καὶ κακηγορίας ἀπὸ τοῦ σιόμα-
τος ἐξελάσωμεν, καὶ τὴν πονηρὰν τῶν ὄρκων συνήθειαν.
10 Πάλιν γὰρ ἡμᾶς ἐπὶ τὴν αὐτὴν παραίνεσιν ὁ λόγος ἤγαγε.
Καίτοι γε ἐσπέρας συνειταξάμην ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ, ὡς οὐκέτι
περὶ τῆς ἐντολῆς ταύτης ἐρῶ, διὰ τὸ πάσας τὰς ἔμπροσθεν
ἡμέρας ἀρκούντως περὶ αὐτῆς διειλέχθαι· ἀλλὰ τί πάθω;
Ἔως ἂν ἴδω κατορθώσαντας, οὐ σιέγω τῆς συμβουλῆς ἀπο-
15 σχέσθαι· ἐπεὶ καὶ Παῦλος Γαλάταις λέγων, «Τοῦ λοιποῦ
κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω»· πάλιν αὐτοῖς φαίνεται συγ-
γενόμενος καὶ διαλεχθεὶς. Τοιαῦτα τὰ σπλάγγνα τὰ παιρι-
κά, κἂν εἴπωσιν ἀφίστασθαι, οὐκ ἀφίστανται, ἕως ἂν ἴδω-
σι σωφρονησθέντας αὐτῶν τοὺς παῖδας.

20 Ἦκούσατε τοῦ προφήτου σήμερον περὶ τῶν ὄρκων ἡμῖν
διαλεγομένου; «Ἐπέβλεψα τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ εἶδον»,
φησί· καὶ ἰδὸν δρέπανον πετιόμενον μήκους πηχῶν εἴκοσι,
καὶ πλάτους πηχῶν δέκα, καὶ εἶπε πρὸς με· τί σὺ βλέπεις;
καὶ εἶπον· ὄρῳ δρέπανον πετιόμενον μήκους πηχῶν εἴκοσι,
25 καὶ πλάτους δέκα πηχῶν· καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον»,
φησί, «τοῦ ὀμνύοντος τῷ ὀνόματί μου, καὶ καταλύσει ἐν τῷ
μέσῳ, καὶ κατασκάψει τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα». Τί ποτιέ
ἐστι τὸ εἰρημένον, καὶ τίνος ἔνεκεν ἐν τάξει δρεπάνης ἢ
τοῖς ὀμνύουσιν ἐπομένη τιμωρία φαίνεται, καὶ δρεπάνης
30 πετιομένης; Ἴνα τὸ ἄφυκτον τῆς δίκης καὶ τὸ ἀδιεξόδευτον
τῆς κολάσεως ἴδῃς. Εἶφος μὲν γὰρ πετιόμενον ἴσως τις

15. Παροιμ. 6, 2.

16. Γαλ. 6, 17.

17. Ζαχ. 5, 1-4.

τὴν ρίζαν ξερρίζωσε καὶ ἀπομάκρυνε τὴν κακίαν αὐτὴν. Παγίδα μεγάλη εἶναι ἡ ἀκολασία τῆς γλώσσης καὶ ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ἰσχυρὸν χαλινόν. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος σοφὸς λέγει· «Γερὴ παγίδα εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὰ χεῖλη του, καὶ πᾶνεται μὲ τὰ λόγια τοῦ στόματός του»¹⁵.

5. Πρὶν λοιπὸν ἀπὸ ὅλα τὰ μέλη μας αὐτὴν ἄς σωφρονίσωμεν, αὐτὴν ἄς χαλιναγωγῆσωμεν, καὶ λοιδορίας καὶ ὕβρεις καὶ αἰσρολογίας καὶ κατακρίσεις ἄς ἀπομακρύνωμεν ἀπὸ τὸ στόμα μας, καὶ τὴν κακὴν συνήθειαν τῶν ὀρκων. Διότι πάλιν μᾶς ἔφερεν ὁ λόγος εἰς τὴν ἰδίαν συμβουλήν. Ἐὰν καὶ ὑπεσχέθητε ἀπὸ τὸ ἐσπέρας εἰς τὴν ἀγάπην σας ὅτι δὲν θὰ σᾶς ὀμιλήσω πάλιν διὰ τὴν ἐντολὴν αὐτὴν, ἐπειδὴ τὰς προηγουμένας ἡμέρας ἄρκετὰ ὀμιλήσαμεν δι' αὐτὴν· ἀλλὰ τί νὰ κάμω; Μέχρι πού νὰ σᾶς ἰδῶ νὰ ἔχετε κατορθώσει τὴν ἐντολὴν αὐτὴν, δὲν ἠμπορῶ νὰ ἀπόσχω ἀπὸ τὰς συμβουλὰς· διότι καὶ ὁ Παῦλος ἂν καὶ ἔλεγεν εἰς τοὺς Γαλάτας «εἰς τὸ ἐξῆς ἄς μὴ μοῦ παρέχη κανεῖς κόπους καὶ ἐνόχλησιν»¹⁶, πάλιν ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ αὐτοὺς καὶ τοὺς ὀμίλησεν. Τέτοια εἶναι τὰ πατρικὰ σπλάγχνα, καὶ ἂν ἀκόμα εἰποῦν ὅτι ἀπομακρύνονται, δὲν τὸ κάμουν ἕως ὅτου ἰδοῦν τὰ παιδιὰ τους σωφρονισμένα.

Ἦκούσατε σήμερον τὸν προφήτην πού μᾶς ὀμιλοῦσε διὰ τοὺς ὀρκους; «Ἐγύρισα τὰ μάτια μου καὶ εἶδα», λέγει, «καὶ ἰδοὺ δρεπάνι πού ἐπετοῦσε, μήκους εἴκοσι πήχεων, καὶ πλάτους δέκα πήχεων, καὶ εἶπε πρὸς ἐμέ· τί βλέπεις ἐσύ; καὶ εἶπα· βλέπω δρεπάνι πού πετᾶ μήκους εἴκοσι πήχεων καὶ πλάτους δέκα· καὶ θὰ εἰσέλθῃ», λέγει, «εἰς τὸν οἶκον ἐκείνου πού ὀρκίζεται εἰς τὸ ὄνομά μου καὶ θὰ μείνῃ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ καὶ θὰ καταστρέψῃ αὐτὸν καὶ τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα»¹⁷. Τί σημαίνει τοῦτο, καὶ διατί παρομοιάζεται μὲ δρεπάνι ἢ τιμωρία πού παρακολουθεῖ ἐκείνους πού ὀρκίζονται καὶ μάλιστα μὲ δρεπάνι πού πετᾶ; Διὰ νὰ μάθῃς τὸ ἀναπόφευκτον τῆς ποινῆς καὶ τὸ ἀδιέξοδον τῆς τιμωρίας. Διότι ἴσως ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀποφύγῃ ξίφος πού πετᾶ,

διαδραῖναι δυνήσεται, δρεπάνην δὲ εἰς τὸν τράχηλον ἐμπε-
σοῦσαν καὶ ἀντὶ σχοινίου γενομένην, οὐδεὶς ἂν διαφύγοι
διαν δὲ καὶ περὰ προσῆ, ποῖα λοιπὸν σωτηρίας ἐλπῖς;

Τίνος δὲ ἔνεκεν τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα καταλύει τοῦ
5 ὀμνύοντος; Ἴνα τοῖς ἄλλοις σωφρονισμὸς τὸ πάθος γένη-
ται. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν ὀμνύοντα ἀποθανόντα ἀνάγκη τῇ γῆ
κρύπτεσθαι, ἢ οἰκία καταλυθεῖσα καὶ χῶμα γενομένη τοῖς
παριοῦσιν ἅπασι καὶ βλέπουσι παραινέσεται διὰ τῆς ὄψεως,
μὴ τὰ αὐτὰ τολμᾶν, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάθωσι, καὶ κατήγο-
10 ρος ἔσται τοῦ τετελευτηκότος ἁμαρτίας διηνεκῆς. Οὐχ οὕτω
κεντεῖ ξίφος, ὡς ὄρκου φύσις· οὐχ οὕτως ἀναιρεῖ μάχαιρα,
ὡς ὄρκου πληγῆ. Ὁ ὀμόσας, ἂν δοκῆ ζῆν, ἤδη τετελεύτηκε,
καὶ τὴν πληγὴν ἐδέξατο καὶ καθάπερ ὁ τὸ σπαρτίον λαβὼν,
καὶ πρὶν ἢ τὴν πόλιν ἐξελθεῖν, καὶ ἐπὶ τὸ βάραθρον ἐλθεῖν,
15 καὶ δῆμιον ἰδεῖν ἐφιστάμενον, τέθνηκεν ἅμα τῷ τὰς θύρας
ἐξελθεῖν τοῦ δικαστηρίου, οὕτω καὶ ὁ ὀμόσας.

Ταῦτα λογιζώμεθα, καὶ μὴ ὀρκίζωμεν τοὺς ἀδελφούς.
Τί ποιεῖς ἄνθρωπε, ἐπὶ τραπέζης ὀρκίζεις ἱεράς, καὶ ἔνθα
ὁ Χριστὸς κεῖται τεθυμένος, ἐκεῖ τὸν ἀδελφὸν καταθύσεις
20 τὸν σόν; Καὶ οἱ μὲν λησται ἐπὶ τῶν ὁδῶν θύουσι, σὺ δὲ
ἐμπροσθεν τῆς μητέρας τὸν υἱὸν καταθύσεις, ἐναγέστερον
τοῦ Κάϊν ἐργαζόμενος φόνον; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔθυσσε τὸν
ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐρημίας, καὶ τὸν παρόντα θάνατον,
σὺ δὲ θύεις τὸν ἀδελφὸν ἐν μέσῳ τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὸν
25 μέλλοντα θάνατον τὸν ἀθάνατον. Μὴ γὰρ ἐκκλησία διὰ τοῦτο
γέγονεν, ἵνα ὀμνύωμεν; Διὰ τοῦτο γέγονεν, ἵνα εὐχώμεθα.
Μὴ γὰρ τραπέζα διὰ τοῦτο ἔσκηκεν, ἵνα ὀρκίζωμεν; Διὰ
τοῦτο ἔσκηκεν, ἵνα τὰ ἁμαρτήματα λύωμεν, οὐχ ἵνα δεσμῶ-
μεν. Σὺ δὲ εἰ μηδὲν ἕτερον, αὐτὸ γοῦν τὸ βιβλίον αἰδέσθητι

δρεπάνι ὅμως πού πέφτει εἰς τὸν τράχηλον ὡσὰν σκοινί, κανεῖς δὲν θὰ ἤμπορέση νὰ διαφύγη· ὅταν μάλιστα ἔχει καὶ πτερά, ποία ἐλπίδα σωτηρίας ὑπάρχει;

Διὰ ποῖον λόγον καταστρέφει τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα ἐκείνου πού ὀρκίζεται; Διὰ νὰ γίνῃ εἰς τοὺς ἄλλους τὸ πάθημα αὐτὸ σωφρονισμός. Διότι ἐπειδὴ ὁ ὀρκιζόμενος ὅταν ἀποθάνῃ, κατ' ἀνάγκην θὰ εἶναι θαμμένος εἰς τὴν γῆν, ἢ οἰκία του, ἀφοῦ καταστραφῇ καὶ γίνῃ χῶμα εἰς τοὺς διαβάτας ὅλους καὶ εἰς ὅσους θὰ τὴν βλέπουν θὰ τοὺς συμβουλεύῃ διὰ τῆς ὄψεως νὰ μὴ τολμοῦν νὰ κάμουν τὰ ἴδια διὰ νὰ μὴ πάθουν τὰ αὐτά, καὶ θὰ εἶναι διαρκῆς κατήγορος τῆς ἀμαρτίας τοῦ ἀποθανόντος. Δὲν κεντᾶ τόσον τὸ ξίφος, ὅσον ἡ φύσις τοῦ ὄρκου· δὲν φονεύει τόσον ἡ μάχαιρα, ὅσον ἡ πληγὴ τοῦ ὄρκου. Ἐκεῖνος πού ὠρκίσθη, ἀκόμα καὶ ἂν φαίνεται ὅτι ζῆ, ἤδη ἔχει ἀποθάνει, διότι ἐδέχθη τὴν θανατηφόρον πληγὴν· καὶ ὅπως ἐκεῖνος πού ἔβαλεν εἰς τὸν λαιμόν του τὸ σκοινὶ τῆς ἀγκόνης καὶ προτοῦ νὰ βγῆ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ βάραθρον καὶ νὰ ἰδῆ τὸν δήμιον νὰ πλησιάσῃ ἀπέθανεν ἤδη μόλις ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰς θύρας τοῦ δικαστηρίου, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνος πού ἔχει ὀρκισθῆ.

Αὐτὰ ἄς σκεπτόμεθα καὶ ἄς μὴ ἀναγκάζωμεν τοὺς ἀδελφούς μας νὰ ὀρκίζονται. Τί κάνεις, ἄνθρωπε, τὸν ὀρκίζεις ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης, ἐκεῖ πού κεῖται θυσιασμένος ὁ Χριστός, ἐκεῖ θυσιάζεις τὸν ἀδελφόν σου; Καὶ οἱ μὲν λησταὶ θυσιάζουν εἰς τοὺς δρόμους, σὺ δὲ ἐμπρὸς εἰς τὴν μητέρα θυσιάζεις τὸν υἱόν, καὶ κάμεις τὸν φόνον πιὸ ἀποτρόπαιον ἀπὸ τὸν φόνον τοῦ Κάϊν; Διότι ἐκεῖνος μὲν ἐθυσίασε τὸν ἀδελφόν του εἰς τὴν ἔρημον μὲ σωματικὸν θάνατον· σὺ δὲ θυσιάζεις τὸν ἀδελφόν σου εἰς τὸ μέσον τῆς ἐκκλησίας καὶ μάλιστα μὲ θάνατον αἰώνιον. Μήπως ἔγινεν ἡ ἐκκλησία διὰ νὰ ὀρκιζώμεθα; Δὲν ἔγινε διὰ τοῦτο, ἀλλὰ διὰ νὰ προσευχώμεθα. Μήπως ἡ τράπεζα εἶναι στημένη διὰ νὰ ὀρκιζώμεθα; εἶναι στημένη διὰ νὰ λύωμεν τὰς ἀμαρτίας καὶ ὄχι νὰ τὰς δένωμεν. Σὺ δὲ ἐὰν ὄχι τίποτε ἄλλο, αὐτὸ τὸ

ὃ προτείνεις εἰς ὄρκον, καὶ τὸ εὐαγγέλιον, ὃ μετὰ χειρᾶς λαμβάνων κελεύεις ὀμνύναι, ἀνάπτυξον, καὶ ἀκούσας τί περὶ ὄρκων ὁ Χριστὸς ἐκεῖ διαλέγεται, φρίξον, καὶ ἀπόστηθι.

Τί οὖν ἐκεῖ περὶ ὄρκων φησίν; «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν,
 5 μὴ ὀμόσαι ὅλως»· σὺ δὲ τὸν νόμον τὸν κωλύοντα ὀμνύναι, τοῦτον ὄρκον ποιεῖς; Ὡ τῆς ὑβρεως· ὡ τῆς παροινίας. Ταῦτόν γὰρ ποιεῖς, ὥσπερ ἂν εἶ τις τὸν νομοθέτην τὸν κωλύοντα φονεύειν, αὐτὸν σύμμαχον κελεύοι γενέσθαι πρὸς τὴν σφαγὴν. Οὐχ οὕτω σιένω, καὶ δακρῶω σφαζομένους ἀ-
 10 κούων τινὰς ἐν ταῖς ὁδοῖς, ὡς σιένω, καὶ δακρῶω, καὶ φρίττω, ἐπειδὴν ἴδω τινὰ πλησίον τῆς τραπέζης ταύτης ἐλθόντα, καὶ τὰς χειρᾶς θέντα, καὶ τῶν εὐαγγελίων ἀψάμενον καὶ ὀμνύοντα. Περὶ χρημάτων ἀμφιβάλλεις, εἶπέ μοι, καὶ ψυχὴν ἀναιρεῖς; Τί τοσοῦτον κερδαίνεις, ὅσον ζημιοῖς τὴν ψυ-
 15 χὴν σου, καὶ τὸν πλησίον; Εἰ μὲν πιστεύεις, ὅτι ἀληθῆς ἐστιν ὁ ἀνὴρ, μὴ ἐπαγάγῃς τοῦ ὄρκου τὴν ἀνάγκην· εἰ δὲ οἶδας, ὅτι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάσης ἐπιορκεῖν. Ἄλλ' ἵνα πληροφορηθῶ, φησίν· ὅταν μὲν οὖν μὴ ὀρκίσης, τότε ἱκανὴν δέξῃ πληροφορίαν. Νῦν μὲν γὰρ ἀναχωρήσας οἴκαδε
 20 κατεσθίῃ διηνεκῶς ὑπὸ τοῦ συνειδότης ταῦτα λογιζόμενος, ἄρα μὴ μάτην ὤρκισα; ἄρα μὴ ἐπιώρκησεν; ἄρα μὴ ἐγὼ τῆς ἁμαρτίας ἐγενόμην αἴτιος; Ἄν δὲ μὴ ὀρθώσης, ἀναχωρήσας οἴκαδε πολλὴν δέξῃ παραμυθίαν εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ, καὶ λέγων, εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὅτι κατέσχον ἐμαυτὸν,
 25 καὶ οὐχ ὤρκωσα εἰκῆ, οὐδὲ μάτην. Οἰμωζέτω τὸ χρυσίον, ἀπολλύσθω τὸ χρῆμα, ὥστε πληροφορίαν ἡμῖν τοῦτο ἐντιθῆσι μάλιστα, τὸ μὴ παραβῆναι τὸν νόμον, μηδὲ ἕτερον ἀναγκάσαι τοῦτο ποιῆσαι.

βιβλίον πού προτείνεις διὰ ὄρκον νὰ ἐντραπῆς, καὶ τὸ Εὐ-
αγγέλιον, τὸ ὁποῖον παίρνεις εἰς τὰ χέρια καὶ ἀναγκάζεις
τὸν ἄλλον νὰ ὀρκισθῆ, ἄνοιξέ το, καὶ ἀφοῦ μάθης τί λέγει
ἐκεῖ διὰ τοὺς ὄρκους ὁ Χριστός, φρίξε καὶ ἀπομακρύνσου
ἀπὸ ἐκεῖ.

Τί λέγει λοιπὸν ἐκεῖ περὶ τῶν ὄρκων; «Ἐγὼ δὲ λέγω
εἰς σᾶς νὰ μὴ ὀρκισθῆτε καθόλου»¹⁸. σὺ ὅμως τὸν νόμον πού
ἐμποδίζει τὸν ὄρκον τὸν μεταχειρίζεσαι διὰ νὰ ὀρκίζης;
ὦ πόσον μεγάλη ὕβρις! ὦ πόσον μεγάλη παραφροσύνη!
Διότι κάμεις ἀκριβῶς τὸ ἴδιον ὅπως ἐὰν κάποιος πού ζητεῖ
ἓνα νομοθέτην, πού μὲ τοὺς νόμους του ἀπαγορεύει τὸν
φόνον, νὰ γίνῃ σύμμαχος του εἰς τὴν σφαγὴν. Δὲν ἀναστε-
νάζω τόσο καὶ δὲν δακρῦζω ὅταν ἀκούω ὅτι μερικοὶ σφά-
ζονται εἰς τοὺς δρόμους, ὅσον ἀναστενάζω καὶ δακρῦζω καὶ
φρίττω, ὅταν ἴδω κάποιον ὁ ὁποῖος πλησιάζει εἰς τὴν τράπε-
ζαν αὐτὴν καὶ θέσῃ τὰ χέρια του καὶ ἀκουμπήσῃ τὰ εὐαγ-
γέλια καὶ ὀρκισθῆ. Ἀμφιβάλλεις διὰ χρήματα καὶ φονεύεις
τὴν ψυχὴν; Τί κερδίζεις ἀφοῦ ζημιώνεις τὴν ψυχὴν σου καὶ
τὸν πλησίον; Ἐὰν μὲν πιστεύῃς ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φι-
λαλήθης, μὴ τὸν ἀναγκάσῃς νὰ ὀρκισθῆ· ἐὰν πάλιν γνωρί-
ζης ὅτι ψεύδεται, μὴ τὸν ἀναγκάσῃς νὰ ἐπιπορκήσῃ. Ἀλλά,
λέγει κάποιος, τὸν ὀρκίζω διὰ νὰ πεισθῶ τελείως· ὅταν ὅμως
δὲν τὸν ὀρκίσῃς, τότε θὰ πεισθῆς τελείως. Διότι τώρα ἀφοῦ
ἀναχωρήσῃς εἰς τὴν οἰκίαν σου θὰ σὲ κατατρώγῃ ἢ συνείδη-
σίς του σκεπτόμενος ὅτι, μήπως τὸν ὤρκισα μάταια; Μήπως
ἔγινεν ἐπιπορκος; Μήπως ἔγινα ἐγὼ αἴτιος τῆς ἁμαρτίας;
Ἄν δὲ δὲν τὸν ὀρκίσῃς, ὅταν θὰ ἐπιστρέψῃς εἰς τὴν οἰκίαν
σου θὰ εἶσαι πολὺ ἥσυχος καὶ θὰ εὐχαριστῆς τὸν Θεὸν καὶ
θὰ λέγῃς, ἃς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεός, διότι συνεκράτησα
τὸν ἑαυτὸν μου καὶ δὲν ἐπέβαλα ἄσκοπα ὄρκον καὶ χωρὶς
λόγον. Ἄς κλαίῃ ὁ χρυσός, ἃς καθοῦν τὰ χρήματα καὶ ἐκεῖνο
πού θὰ μᾶς δίδῃ πλήρη βεβαιότητα διὰ τὰς μαρτυρίας τῶν
ἄλλων εἶναι τὸ νὰ μὴ παραβῶμεν τὸν νόμον, οὔτε ἄλλον νὰ
ἀναγκάσωμεν νὰ τὸν παραβῆ.

Ἐννόησαι διὰ τίνα οὐχ ὄρκωσας, καὶ ἀρκέσει σοι τοῦτο εἰς παραμυθίαν καὶ παράκλησιν. Πολλάκις γοῦν μάχης γινομένης ὑβριζόμενοι φέρομεν γενναίως, καὶ πρὸς τὸν ὑβρίζοντα λέγομεν, τί σοι ποιήσω; Ὁ δεῖνά με ἐλοιδώρησεν, 5 ὁ προσιάτης ὁ σός, ἐκεῖνός μου κατέχει τὰς χεῖρας· καὶ ἀρκεῖ τοῦτο ἡμῖν εἰς παραμυθίαν. Οὕτω καὶ ἐπειδὴν μέλλῃς τινὰ ὀρκίζεῖν, ἐπίσχεσ σαυτὸν καὶ κώλυσον, καὶ εἶπὲ πρὸς τὸν μέλλοντα ὀμνύναι· τί σοι ποιήσω; Ὁ Θεὸς ἐκέλευσε μὴ ὀρκίζεῖν· ἐκεῖνός με κατέχει νῦν. Ἀρκεῖ τοῦτο καὶ εἰς τι- 10 μὴν τοῦ νομοθετήσαντος, καὶ εἰς ἀσφάλειαν σὴν, καὶ εἰς φόβον τοῦ μέλλοντος ὀμνύναι. Ὅταν γὰρ ἐκεῖνος ἴδῃ, ὅτι ὀρκῶσαι ἑτέρους οὕτω δεδοίκαμεν, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς ὀμῶσαι προπειῶς φοβηθήσεται· ἂν τοῦτο τὸ ρῆμα φθέγξῃ, μετὰ πολλῆς οἴκαδε ἀναχωρήσεις τῆς πληροφορίας.

15 Ἄκουσον γοῦν τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς ἐντολαῖς, ἵνα καὶ αὐτὸς ἀκούσῃ σοῦ ἐν ταῖς προσευχαῖς. Τοῦτο τὸ ρῆμα ἐγγραφήσεται ἄνω, καὶ παραστήσεται σοι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, καὶ πολλὰς ἁμαρτίας διαλύσεται. Καὶ τοῦτο μὴ ἐπὶ τοῦ ὄρκου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν πραγμάτων λο- 20 γιζώμεθα, καὶ ὅταν μέλλωμέν τι διὰ Θεὸν ποιεῖν ἀγαθόν, εἶτα φέρῃ ζημίαν τινά, μὴ τὴν ζημίαν τὴν ἐκ τοῦ πράγματος βλέπωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κέρδος, ὃ καρπωσόμεθα ἐκ τοῦ διὰ τὸν Θεὸν ποιῆσαι. Οἷόν τι λέγω· ὑβρισέ σέ τις; Φέρε γανναίως· οἷοις δὲ γενναίως, ἂν μὴ τὴν ὑβρίν ἐννο- 25 ῆσῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ κελεύοντος φέρειν,

Σκέψου πρὸς χάριν ποίου δὲν ἐπέβαλες ὄρκον καὶ θὰ σοῦ εἶναι τοῦτο ἄρκετὸν νὰ σοῦ δώσῃ παρηγορίαν καὶ ἀνακούφισιν. Πολλάκις, ὅταν γίνῃ λογομαχία καὶ ὑβρισθῶμεν, ὑποφέρομεν μὲ γενναιότητα τὰς ὕβρεις καὶ λέγομεν εἰς τὸν ὑβριστήν, τί νὰ σοῦ κάμω; Ὁ τάδε πού εἶναι προστάτης σου μὲ ἐμποδίζει νὰ σὲ δείρω, αὐτὸς μοῦ κρατᾷ τὰ χέρια· καὶ τοῦτο εἶναι ἄρκετὸν διὰ νὰ μᾶς καθησυχάσῃ. Ἔτσι καὶ ὅταν πρόκειται νὰ ὀρκίσῃς, συγκράτησε τὸν ἑαυτὸν σου καὶ ἠμπόδισέ τον, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν πού ἐπρόκειτο νὰ ὀρκίσῃς· Τί νὰ σοῦ κάμω; ὁ Θεὸς διέταξε νὰ μὴ ὀρκίζωμεν κανένα· ἐκεῖνος μὲ κρατάει τώρα. Τοῦτο εἶναι ἄρκετὸν καὶ τὸν νομοθέτην νὰ τιμήσῃ, καὶ σὲ νὰ ἀσφαλίσῃ, καὶ ἐκεῖνον πού πρόκειται εἰς τὸ μέλλον νὰ ὀρκισθῇ νὰ τὸν φοβῆσῃ. Διότι ὅταν ἐκεῖνος ἰδῇ ὅτι τόσον πολὺ φοβούμεθα νὰ ὀρκίσωμεν ἄλλους, πολὺ περισσότερον ὁ ἴδιος θὰ φοβηθῇ προκειμένου νὰ ὀρκισθῇ ἀπερίσκεπτα· ἂν αὐτὸν τὸν λόγον εἴπῃς θὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν οἰκίαν σου μὲ πολλὴν σταθερότητα καὶ ψυχικὴν ἡρεμίαν.

Ἄκουσε λοιπὸν τὸν Θεὸν εἰς τὰς ἐντολάς του, διὰ νὰ σὲ ἀκούσῃ καὶ ἐκεῖνος εἰς τὰς προσευχάς σου. Αὐτὸ τὸ ρητὸν θὰ γραφῇ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ θὰ σοῦ παρασταθῇ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, καὶ θὰ διαλύσῃ πολλὰς ἀμαρτίας. Καὶ τοῦτο δὲν ἰσχύει μόνον διὰ τὸν ὄρκον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὅλων τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ σκεπτόμεθα, καὶ ὅταν πρόκειται νὰ κάμωμεν κάτι καλὸν διὰ τὸν Θεόν, τὸ ὁποῖον κατόπιν θὰ μᾶς προξενήσῃ ζημίαν ὑλικήν, νὰ μὴ βλέπωμεν μόνον τὴν ζημίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ κέρδος, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπολαύσωμεν, ἐπειδὴ ἐκάμαμεν τοῦτο χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἐννοῶ τὰ ἐξῆς μὲ ὅσα λέγω· σὲ ὕβρισε κάποιος; Νὰ ὑπομείνης τοῦτο μὲ γενναιότητα· θὰ τὸ ὑπομείνης δὲ γενναίως, ἂν δὲν ὑπολογίσῃς μόνον τὴν ὕβριν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀξίωμα ἐκείνου πού σὲ διατάσσει νὰ ὑποφέρῃς τοῦτο μὲ πραότητα. Ἐκαμες ἐλεημοσύνην; Μὴ σκέπτεσαι τὴν δαπάνην, ἀλλὰ καὶ τὸ κέρδος πού προέρχεται ἀπὸ τὴν δαπάνην. Ἐπαθες χρηματικὴν ζη-

καὶ οἴση πράως. Ἔδωκας ἐλεημοσύνην; Μὴ τὴν δαπάνην ἐννόει, ἀλλὰ καὶ τὴν πρόσοδον τὴν ἀπὸ τῆς δαπάνης. Ἐζημιώθης χρήματα; Εὐχαρίστησον, καὶ μὴ τὴν ὀδύνην τὴν ἀπὸ τῆς ζημίας ἴδης μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κέρδος τὸ ἀπὸ τῆς
5 εὐχαριστίας.

Ἄν οὕτως ἑαυτοὺς ρυθμίζωμεν, οὐδὲν ἡμᾶς λυπήσει τῶν ἐμπιπτόντων δεινῶν, ἀλλὰ καὶ κερδανοῦμεν ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν, καὶ ζημία πλούτου, καὶ λύπη ἡδονῆς καὶ εὐφροσύνης, καὶ ὕβρις τιμῆς ἡδίων ἔσται καὶ
10 ποθεινοτέρα, καὶ τὰ ἐναντία πάντα εἰς κέρδος ἡμῖν ἀποθήσεται καὶ ἐνιαῦθα πολλῆς ἀπολαυσόμεθα τῆς γαλήνης, καὶ κεῖ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτευξόμεθα ἧς γένοιο πάντας ἡμᾶς ἀξιοθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα
15 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

μίαν; Εὐχαρίστησε τὸν Θεόν, καὶ μὴ βλέπῃς μόνον τὴν λύπην πού προέρχεται ἀπὸ τὴν χρηματικὴν ζημίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ κέρδος πού φέρει ἢ εὐχαριστία πού ἔκαμες πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν ζημίαν πού ἔπαθες.

Ἄν ἔτσι τοὺς ἑαυτοὺς μας κανονίζωμεν, τίποτε ἀπὸ τὰ κακὰ πού μᾶς συμβαίνουν δὲν θὰ μᾶς λυπήσῃ, ἀλλὰ καὶ κέρδος θὰ ἔχωμεν ἀπὸ αὐτὰ πού φαίνονται ὅτι εἶναι λυπηρὰ καὶ ἡ ζημία ἀπὸ τὸν πλοῦτον, καὶ ἡ λύπη ἀπὸ τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν εὐφροσύνην, καὶ ἡ ὕβρις ἀπὸ τὴν τιμὴν θὰ εἶναι περισσότερο εὐχάριστα καὶ ἐπιθυμητά, καὶ ὅλα τὰ ἀντίθετα θὰ μᾶς ἀποβοῦν εἰς ὠφέλειαν· καὶ ἐδῶ θὰ ἀπολαύσωμεν πολλὴν γαλήνην καὶ ἐκεῖ θὰ ἐπιτύχωμεν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· τῆς ὁποίας εἶθε ὅλοι νὰ ἀξιωθῶμεν, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἃς εἶναι δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΕΚΤΗ

ΦΗΜΙΣΘΕΙΣΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΡΧΟΝΤΑ ΠΡΑΙΔΑΣ,

καὶ πάντων περὶ φυγῆς βουλευομένων, τοῦ ἄρχοντος
εἰσελθόντος εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ παρακαλέσαντος,
5 ἐλέχθη ἡ παροῦσα ὁμιλία· καὶ περὶ τοῦ μὴ ὀμνῦναι
καὶ εἰς τὸ ρητὸν τοῦ ἀποστόλου, «Παῦλος δέσμιος
Ἰησοῦ Χριστοῦ».

1. Τὸν ἄρχοντα μὲν ἐπήνεσα τῆς κηδεμονίας, ὅτι τεθο-
ρουβημένην τὴν πόλιν ἰδὼν, καὶ πάντας περὶ φυγῆς βουλευο-
10 μένους, εἰσελθὼν παρεκάλεσέ τε ὑμᾶς, καὶ εἰς χρηστὰς ἡ-
γαγεν ἐλπίδας· ὑπὲρ ὑμῶν δὲ ἠσχύνθη καὶ ἠρουθρίασα,
ὅτι τῆς ἔξωθεν ἐδεήθητε παρακλήσεως μετὰ τοὺς πολλοὺς
καὶ μακροὺς λόγους ἐκείνους. Ἡὕξάμην διασιῆναί μοι τὴν
γῆν καὶ καταδῦναι, ὅτι ἤκουον αὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς διαλεγομέ-
15 νου, καὶ νῦν μὲν παρακαλουμένου, νῦν δὲ αἰτιωμένου τὴν
ἄκαιρον ταύτην καὶ ἄλογον δειλίαν. Οὐ γὰρ ὑμᾶς παρ' ἐ-
κείνου διδάσκεισθαι ἔδει, ἀλλ' ὑμᾶς τοῖς ἀπίστοις ἅπασι γί-
νεσθαι διδασκάλους. Οὐδὲ δικάζεσθαι παρὰ τοῖς ἀπίστοις
ὁ Παῦλος ἐπέπειρε· σὺ δὲ διδασκάλων τῶν ἔξωθεν ἐδεήθης
20 μετὰ τὴν ἰσοσύτην παιτέρων παραίνεσιν, καὶ δραπέται καὶ
μαστιγῆται τινὲς πόλιν ἰσοσύτην ἀνεπιέρωσαν, καὶ εἰς φυ-
γὴν ἐνέβαλον.

Ποίοις ὀφθαλμοῖς ἀντιβλέπομεν λοιπὸν τοὺς ἀπίστους,
οὕτω φοφοδεεῖς ὄντες καὶ δειλοί; Ποία γλώττιη πρὸς αὐ-
25 τοὺς διαλεξόμεθα, καὶ πείσομεν θαρρεῖν ὑπὲρ τῶν ἐπιόν-
των δεινῶν, λαγωῦ παντὸς δειλότεροι διὰ τῆς ἀγωνίας

1. Φιλήμ. 1.

2. Πρβλ. Α' Κορ. 6, 1.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΕΚΤΗ

ΟΤΑΝ ΔΙΕΔΟΘΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΡΧΟΝΤΑ

ὅτι θὰ γίνουιν λειλασίαι καὶ ἐσκέπτοντο ὅλοι νὰ φύγουιν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ κατὰ παράκλησίν του ἐλέχθη ἡ παροῦσα ὁμιλία· καὶ περὶ τοῦ νὰ μὴ ὀρκιζώμεθα· καὶ εἰς τὸ ρητὸν τοῦ ἀποστόλου Παύλου «Παῦλος δέσμιος καὶ φυλακισμένος διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν»¹.

1. Τὸν μὲν ἄρχοντα ἐπήνεσα διὰ τὴν φροντίδα του, διότι ἐπειδὴ εἶδε τὴν πόλιν ἀναστατωμένην καὶ ὅλοι νὰ σκέπτονται νὰ τὴν ἐγκαταλείψουιν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ οἷς ἐπαρηγόρησε καὶ οἷς ἔκαμε νὰ ἐλπίζετε εὐχάριστα πράγματα· ὅμως ἠσθάνθην ἐντροπὴν καὶ ἐκοκκίνησα δι' ἐσῆς, διότι ἐχρειάσθητε παρηγορίαν προερχομένην ἀπὸ ἀνθρώπους ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ὕστερα μάλιστα καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ μεγάλους ἐκείνους λόγους. Ἐπροτιμοῦσα νὰ ἀνοίξῃ ἡ γῆ καὶ νὰ μὲ καταπίῃ, καθ' ὃν χρόνον ἤκουον αὐτὸν νὰ οἷς ὁμιλῆ, καὶ ἄλλοτε μὲν νὰ οἷς παρηγορῆ, ἄλλοτε δὲ νὰ οἷς ἐλέγχῃ διὰ τὴν παράκαιρον καὶ παράλογον αὐτὴν δειλίαν σας. Διότι δὲν ἔπρεπε σεῖς νὰ διδάσκεσθε ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀλλὰ σεῖς νὰ γίνετε διδάσκαλοι εἰς ὅλους τοὺς ἀπίστους. Ὁ Παῦλος δὲν ἐπέτρεψεν οὔτε νὰ δικάζωνται ἀπὸ τοὺς ἀπίστους οἱ χριστιανοί²· σὺ δὲ ἐχρειάσθης διδασκαλίαν ἀπίστων μετὰ ἀπὸ τὴν παραίνεσιν τῶν πατέρων, καὶ μερικοὶ δραπέται ἀχρεῖοι ἀνεστάτωσαν τὸσον τὴν πόλιν καὶ οἷς ἔκαμαν νὰ σκέπτεσθε περὶ φυγῆς.

Πῶς λοιπὸν θὰ ἀντικρύσωμεν τοὺς ἀπίστους, ἀφοῦ εἴμεθα τὸσον φοβητοιαρήδες καὶ δειλοί; Μὲ ποίαν γλῶσσαν θὰ ὁμιλήσωμεν πρὸς αὐτοὺς καὶ θὰ τοὺς πείσωμεν νὰ ἔχουν θάρρος διὰ τὰ ἐπερχόμενα κακά, ἀφοῦ εἴμεθα δειλότεροι ἀπὸ τὸν λαγὸν μὲ τὴν ἀγωνίαν αὐτὴν ποὺ ἐδείξαμεν; Καὶ

γινόμενοι ταύτης; Καὶ τί πάθωμεν, φησίν; Ἄνθρωποι γὰρ
 ἔσμεν. Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο οὐ χρὴ θορυβεῖσθαι, ἐπειδὴ
 ἄνθρωποι ἔσμεν, καὶ οὐκ ἄλογα. Ἐκεῖνα ἀπὸ ψόφων καὶ
 κτύπων ἅπαντα σοβεῖται· οὐ γὰρ ἔχει λογισμὸν τὸν δυνάμε-
 5 νον ἀποκρούσασθαι τὸ δέος· οὐ δὲ λόγῳ καὶ λογισμῶ τετιμη-
 μένος, πῶς εἰς τὴν ἐκείνων καταπίπτεις δυσγένειαν; Εἰς-
 ἦλθε τις, ἀπήγγειλεν ἔφοδον σιραιωιῶν; Μὴ θορυβηθῆς,
 ἀλλ' ἀφείς αὐτόν, κλῖνον τὰ γόνατα, τὸν Δεσπότην σου πα-
 ρακάλεσον, σιέναξον πικρόν, καὶ ἀποκρούσεται τὸ δεινόν.
 10 Σὺ μὲν σιραιωιῶν ἔφοδον ἀκούσας οὐκ ἀληθῆ, καὶ τῆς
 ζωῆς ἐκινδύνευσας ἀπορραγῆναι τῆς παρουσίας· ὁ δὲ μα-
 κάριος Ἰὼβ ἐκεῖνος ἐπαλλήλων ἀγγέλων ἐρχομένων, καὶ
 τὰ δεινὰ ἀπαγγελλόντων ἀκούων, καὶ προσθέντων τὴν ἀφρό-
 ρητιον τῶν παιδῶν ἀπώλειαν, οὐκ ἀνώμωξεν, οὐκ ἐσιέναξεν,
 15 ἀλλ' ἐπὶ προσευχῆν ἐτρέπετο, καὶ ἠὺχαρίσκει τῷ Δεσπότη.
 Τοῦτον καὶ οὐ μίμησαι· διὰν ἐλθόν τις ἀπαγγείλη δι' σιρα-
 ιωῖται τὴν πόλιν ἐκύκλωσαν, καὶ τὰς οὐσίας διαρπάζειν
 μέλλουσι, πρὸς τὸν Δεσπότην σου κατέφυγε, καὶ εἶπέ· «Ὁ
 Κύριος ἔδοκεν, ὁ Κύριος ἀφείλατο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν,
 20 οὕτω καὶ ἐγένετο· εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς
 αἰῶνας».

Ἐκεῖνον οὐκ ἐφόβησεν ἡ πείρα τῶν πραγμάτων, σὲ καὶ
 ἡ ἀκοὴ μόνη πιοεῖ; Καὶ τίνος ἂν εἶημεν ἄξιοι λόγου, οἱ
 καὶ θανάτου κατατολμᾶν κελευσθέντες, καὶ ὑπὸ φήμης ψευ-
 25 δοῦς οὕτω πιοούμενοι; Ὁ θορυβούμενος καὶ τὸν οὐκ ὄντα
 φόβον συνίστησι καὶ ταραχὴν τὴν μὴ φαινομένην, ὁ δὲ ἐν
 κατασιάσει καὶ γαλήνῃ ψυχῆς ὢν καὶ τὸν ὄντα διαλύει.
 Οὐχ ὀρᾶς τοὺς κυβερνήτας, δι' τῆς θαλάσσης μαινομένης,
 νεφῶν συνιρεχόντων, βροντιῶν καταρρηγνυμένων, πάντων
 30 τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου θορυβουμένων, ἐπὶ τῶν οἰάκων αὐτοῖ

τί νὰ κάμωμεν, λέγει; Διότι εἴμεθα ἄνθρωποι. Ἐκριβῶς λοιπὸν δι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ἀνησυχῶμεν ἐπειδὴ εἴμεθα ἄνθρωποι καὶ ὄχι ἄλογα ζῶα. Ἐκεῖνα ὅλα φοβοῦνται ἀπὸ κρότους καὶ θορύβους· διότι δὲν ἔχουν λογικὸν ποῦ ἡμπορεῖ νὰ ἀποκρούσῃ τὸν φόβον· σὺ ὅμως ποῦ ἔχεις τιμηθῆ με λόγον καὶ λογικὸν πῶς ὑποπίπτεις εἰς τὸ γένος ἐκείνων; Ἦλθε κάποιος καὶ σᾶς ἀνήγγειλεν ἔφοδον στρατιωτῶν; Μὴ τὰ χάσης, ἀλλὰ ἀφοῦ ἀφήσης ἐκεῖνον, γονάτισε, παρακάλεσε τὸν Δεσπότην σου, στέναξε πικρὰ καὶ θὰ ἀποκρούσῃς τὸ κακόν. Σὺ δὲ ποῦ ἤκουσες μόνον, ψευδῶς, ὅτι θὰ γίνῃ ἔφοδος στρατιωτῶν, ἐκινδύνευσες νὰ χάσης καὶ τὴν ζωὴν σου· ὁ δὲ μακάριος ἐκεῖνος Ἰώβ, ὁ ὁποῖος ἐπληροφορεῖτο ἀπὸ ἀλλεπαλλήλους ἐπισκέψεις ἀγγέλων τὰ διάφορα κακὰ ποῦ τοῦ συνέβησαν καὶ ἐπὶ πλέον τοῦ ἀνέφεραν τὸν ἀνυπόφορον χαμὸν τῶν παιδιῶν του, δὲν ἐθρήνησε, δὲν ἀνεστέναξε, ἀλλὰ κατέφυγεν εἰς τὴν προσευχὴν καὶ ηὐχαρίστησε τὸν Θεόν. Αὐτὸν νὰ μιμηθῆς καὶ σὺ· ὅταν ἔλθῃ κανεὶς καὶ σοῦ ἀναγγείλῃ ὅτι στρατιῶται ἐκύκλωσαν τὴν πόλιν καὶ πρόκειται νὰ διαρπάξουν τὰς περιουσίας, νὰ καταφύγῃς πρὸς τὸν Δεσπότην σου καὶ νὰ τοῦ εἰπῆς· «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφήρεσεν· ὅπως ἐφάνη καλὸν εἰς τὸν Κύριον, ἔτσι καὶ ἔγινεν· ἅς εἶναι τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον αἰωνίως»³.

Ἐκεῖνος δὲν ἐφοβήθη ὅταν ἔμαθε τὰ κακὰ ποῦ τοῦ συνέβησαν, σὲ καὶ μόνον ἢ ἀκοὴ αὐτῶν σὲ φοβίζει; Καὶ πῶς θὰ εἴμεθα ἄξιοι τοῦ ὀνόματός μας ὅταν, ἐνῶ ἔχομεν ἐντολὴν νὰ περιφρονῶμεν καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, ὅμως ἡμεῖς φοβούμεθα τόσον ἀπὸ φήμην ψευδῆ; Ἐκεῖνος ποῦ θορυβεῖται βάζει ἐντὸς του καὶ φόβον ἀνύπαρκτον καὶ ταραχὴν, αὐτὸς ὅμως ποῦ εὐρίσκεται εἰς γαλήνην ψυχικὴν καὶ ἐκεῖνον τὸν φόβον ποῦ ὑπάρχει τὸν διαλύει. Δὲν βλέπεις τοὺς κυβερνήτας τῶν πλοίων ὅτι ἐνῶ μαίνεται ἡ θάλασσα καὶ ὑπάρχουν σύννεφα εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ξεσποῦν βρονταὶ καὶ ὄλοι ὅσοι εὐρίσκονται ἐπάνω εἰς τὸ πλοῖον θορυβοῦνται, αὐτοὶ κάθονται εἰς τὸ τιμόνι, χωρὶς φόβον καὶ ταραχὴν,

κάθηνται, χωρὶς θορύβου καὶ ταραχῆς τῇ τέχνῃ τῇ ἑαυτῶν
 προσέχοντες, καὶ σκοποῦντες, ὅπως τὸν ἐπιόντα διακρού-
 σονται χειμῶνα; Τούτους καὶ σὺ μίσησαι, καὶ τῆς ἱερᾶς
 ἀγκύρας ἐπιλαβόμενος, τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδος, ἄσειστος
 5 μένε καὶ ἀπερίτρεπτος. «Πᾶς ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους
 τούτους», φησί, «καὶ οὐ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ
 μωρῷ, ὅστις ὠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν ἄμμου,
 καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἔπνευσαν
 οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέρρηξαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ κατέπεσε,
 10 καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη».

Ὅρας ὅτι ἀνοίας ἐστὶ τὸ προκαταπίπτειν καὶ περιτρέ-
 πεσθαι; Μᾶλλον δὲ ἡμεῖς οὐδὲ κατὰ τὸν μωρὸν ἐκεῖνον ἐ-
 γενόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐκείνου ἀθλιώτερον κατεπέσομεν. Ἐ-
 κείνου μὲν γὰρ ἡ οἰκία μετὰ ποταμούς, μετὰ τὸ κατενεχθῆναι
 15 τὸν ὑεῖόν, μετὰ τὸ προσπεσεῖν τοὺς ἀνέμους κατέπεσεν ἡ-
 μεῖς δὲ οὐκ ἀνέμων ἐνεχθέντων, οὐ ποταμῶν προσρηξάντων,
 οὐ πνευμάτων προσβαλόντων, πρὸ τῆς πείρας τῶν δεινῶν
 ἀπὸ τῆς ἀκοῆς μόνης περιειτρόπημεν, καὶ πάντα, ἅπερ ἐφιλο-
 σοφοῦμεν, ἐξεχέσαμεν. Ποίαν οἶεσθέ μοι τὴν διάνοιαν εἶναι
 20 νῦν; πῶς ἐγκαλύπτεσθαι; πῶς καταδύεσθαι; πῶς ἐρυσθῆναι;
 Εἰ μὴ πολλὴν παρὰ τῶν πατέρων ὑπέστην ἀνάγκην, οὐδ' ἂν
 ἀνέστην, οὐδ' ἂν διελέχθην ὑπὸ τῆς ἀθυμίας σκοιωθεὶς τῆς
 ἐπὶ τῇ μικροψυχίᾳ τῇ ὑμειτέρᾳ· ἀλλ' οὐδὲ νῦν δεδύνημαι εἰς
 ἐμνατὸν ἐπανελθεῖν· οὕτω μοι θυμὸς καὶ ἀθυμία πολιορκεῖ
 25 τὴν ψυχὴν. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀγανακτῆσειε, τίς οὐκ ἂν δυσχερά-
 νειεν, ὅταν μετὰ τοσαύτην διδασκαλίαν, Ἑλλήνων δέησθε δι-
 δασκάλων εἰς τὸ παρακληθῆναι καὶ πεισθῆναι γενναίως ἐ-
 νεργεῖν τὸν παρόντα φόβον; Εὗξασθε τοίνυν δοθῆναι λόγον
 ἡμῖν ἐν ἀνοίξει τοῦ σιόματος ἡμῶν, δυνηθῆνα τε τὴν ἀθυ-

προσηλωμένοι εἰς τὴν τέχνην των καὶ σκεπτόμενοι πῶς νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν ἐπερχομένην θύελλαν; Αὐτοὺς καὶ οὐ νὰ μιμηθῆς, καὶ ἀφοῦ πιασθῆς ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἄγκυραν, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίδα, νὰ μείνης ἄσειστος καὶ ἀμετακίνητος. «Καθένας λοιπὸν ποὺ ἀκούει τοὺς λόγους μου αὐτούς», λέγει, «καὶ δὲν τοὺς ἐκτελεῖ, θὰ εἶναι ὅμοιος πρὸς ἄνθρωπον ἀνόητον, ποὺ ἔκτισε τὸ σπίτι του, ὄχι εἰς στερεὸν θεμέλιον, ἀλλ' ἐπάνω εἰς τὴν ἄμμον, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ καὶ ἤλθαν τὰ ποτάμια ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὴν βροχὴν, καὶ ἐφύσηξαν οἱ ἄνεμοι καὶ ἐκτύπησαν εἰς τὸ σπίτι ἐκεῖνο καὶ ἔπεσε, καὶ ἦτο ἡ πτώσις του ὀλοκληρωτικὴ καὶ πλήρης»⁴.

Βλέπεις λοιπὸν ὅτι τὸ νὰ καταπίπτωμεν καὶ νὰ ἀποθαρροῦμεν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνοησίας μας; Μᾶλλον δὲ ἡμεῖς οὔτε μὲ τὸν ἀνόητον ἐκεῖνον ὁμοιάζομεν, ἀλλὰ τὸν ἔχομεν περάσει εἰς τὴν ἀνοησίαν καὶ τὴν ζημίαν. Διότι ἡ οἰκία ἐκείνου κατέπεσεν, ἀφοῦ ἤλθαν οἱ ποταμοί, ἡ βροχὴ καὶ οἱ δυνατοὶ ἄνεμοι· ἡμεῖς ὅμως χωρὶς νὰ ἐπέλθουν ἄνεμοι, χωρὶς νὰ μᾶς κτυπήσουν τὰ ποτάμια τῆς βροχῆς καὶ νὰ μᾶς φυσήξουν οἱ ἄνεμοι, πρὶν λάβωμεν πείραν τῶν κακῶν, μόνον ποὺ ἐπληροφορήθημεν αὐτὰ ἔχομεν ἀναστατωθῆ καὶ ἐλησμονήσαμεν ὅλα ὅσα ἐφιλοσοφούσαμεν. Εἰς ποίαν κατάστασιν νομίζετε ὅτι εὐρίσκεται τώρα ἡ ψυχὴ μου; Πῶς νὰ μὴ καλύπτω ἀπὸ ἐντροπὴν τὸν πρόσωπόν μου; Πῶς νὰ μὴ κρύπτωμαι; Πῶς νὰ μὴ κοκκινίζω; Ἐὰν δὲν ἦναγκαζόμενη πολὺ ἀπὸ τοὺς πατέρας, οὔτε θὰ ἐσηκωνόμουν, οὔτε θὰ σᾶς ὠμιλοῦσα, διότι ἡ μικροψυχία σας μὲ ἐσκότισε τὴν διάνοιαν· ὅμως οὔτε καὶ τώρα ἠμπορῶ νὰ συνέλθω· τόσοσ θυμὸς καὶ ἀγανάκτησις κυριεύει τὴν ψυχὴν μου. Διότι ποῖος δὲν θὰ ἀγανακτήσῃ, ποῖος δὲν θὰ στενοχωρηθῆ ὅταν ὕστερα ἀπὸ τόσην διδασκαλίαν, ἔχετε ἀνάγκην ἐθνικῶν διδασκάλων διὰ νὰ παρηγορηθῆτε καὶ πεισθῆτε ὅτι μὲ γενναιότητα πρέπει νὰ ὑποφέρετε τὸν παρόντα φόβον; Εὐχρηθῆτε λοιπὸν νὰ μοῦ δοθοῦν λόγια κατάλληλα ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅταν θὰ σᾶς ὀμιλήσω, καὶ νὰ ἠμπορέσουν καὶ τὴν λύπην αὐτὴν νὰ ἀπομα-

μίαν ἡμᾶς ἀποτινάξασθαι ταύτην, καὶ μικρὸν ἀνασιῆναι. Καὶ γὰρ σφόδρα κατέβαλεν ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἢ ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας μικροψυχίας αἰσχύνῃ.

2. Πολλὰ πρόωγν διελέχθην πρὸς τὴν ὑμῶν ἀγάπην,
 5 καὶ περὶ παγίδων τῶν πανταχόθεν ἡμῖν κειμένων, καὶ περὶ φόβου καὶ ἀθυμίας, καὶ περὶ πένθους καὶ ἡδονῆς, καὶ περὶ τῆς δρεπάνης τῆς ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν ὁμνόντων πετοιμένης· ἀπὸ τῶν πολλῶν δὴ μάλιστα τούτων ἀπάντων ἐκεῖνα δια-
 μνημονεύσατέ μοι τὰ περὶ τῆς δρεπάνης εἰρημένα τῆς πε-
 10 τομένης, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὁμνύοντος καταλυούσης, καὶ τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα κατασκαπιούσης, καὶ δαπανώσης ἅπαντα. Καὶ μετὰ τούτου κἀκεῖνο φυλάττειτε, ὅτι τῆς ἐσχάτης ἀνοίας ἐστίν, εὐαγγέλιον λαμβάνοντας ὁμνύναι, καὶ τὸν νόμον, τὸν κωλύοντα ὁμνύναι, τοῦτον ὄρκον ποιῆσθαι· καὶ ὅτι
 15 βέλτιον ζημιοῦσθαι χρήματα, ἢ τοῖς πλησίον ὄρκον ἐπαγαγεῖν· ὅτι ἱκανὴ τοῦτο εἰς τὸν Θεὸν γίνεται τιμὴ. "Ὅταν γὰρ εἴπῃς τῷ Θεῷ, ὅτι διὰ σὲ οὐχ ὥρκωσα τὸν δεῖνα τὸν κεκλοφία, καὶ κακουργήσαντα, ἀντὶ ταύτης σοι τῆς τιμῆς, πολλὴν καὶ κατὰ παρόν, καὶ μετὰ ταῦτα ἀποδώσει τὴν ἀμοι-
 20 βήν. Ταῦτα καὶ πρὸς ἐτέρους λέγετε, καὶ αὐτοὶ διαφυλάττειτε.

Οἶδα ὅτι ἐνταῦθα εὐλαθέστεροι γινόμεθα, καὶ πᾶσαν πονηρὰν συνήθειαν ἀποτιθέμεθα· ἀλλὰ τὸ ζητούμενον, τοῦτό ἐστιν, ἵνα μὴ ἐνταῦθα φιλοσοφῶμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἔξω τὴν εὐλάβειαν ταύτην λαβόντες ἀπέλθωμεν, ὅπου μάλι-
 25 στα αὐτῆς δεόμεθα, καὶ γὰρ οἱ ὑδρευόμενοι οὐ παρὰ τὴν κρήνην μόνον ἔχουσι πεπληρωμένα τὰ ἀγγεῖα, οἴκοι δὲ ἀπελθόντες κενοῦσιν, ἀλλ' ἐκεῖ μάλιστα αὐτὰ μετὰ ἀσφαλείας ἀποτίθενται, ὥστε μὴ περιτραπῆναι, καὶ μάταιον γενέσθαι

κρύνουν καὶ νὰ τονωθῶ ὀλίγον, διότι πάρα πολὺ κατέβαλε τὴν ψυχὴν μου ἢ ἐντροπή, ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς σας μικροψυχίας.

2. Πολλὰ εἶπα εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν πρὸς τὴν ἀγάπην σας, καὶ διὰ τὰς παγίδας ποὺ μᾶς περιβάλλουν ἀπὸ παντοῦ, καὶ περὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς λύπης, καὶ περὶ τοῦ πένθους καὶ τῆς χαρᾶς καὶ περὶ τοῦ δρεπάνου ποὺ πετᾶ καὶ ἔρχεται εἰς τὰς οἰκίας ἐκείνων ποὺ ὀρκίζονται· ἀπὸ ὅλα λοιπὸν αὐτὰ ἐκεῖνα κυρίως νὰ ἐνθυμηθῆτε τὰ λεχθέντα περὶ τοῦ δρεπάνου ποὺ πετᾶ καὶ ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνου ποὺ ὀρκίζεται καὶ κατασκάπτει καὶ τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα καὶ τὰ καταστρέφει ὅλα. Καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸ φυλάξατε καὶ ἐκεῖνο, ὅτι εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη ἀνοησία νὰ λαμβάνετε εὐαγγέλιον εἰς τὰ χέρια καὶ νὰ ἐπιβάλλετε ὄρκους, καὶ τὸν νόμον ποὺ ἀπαγορεύει τὸν ὄρκον νὰ τὸν μεταχειρίζεσθε διὰ νὰ ὀρκίζετε τοὺς ἄλλους· καὶ ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ ὑποστῆ κανεὶς χρηματικὴν ζημίαν, παρὰ νὰ ἐπιβάλη εἰς τὸν συνάνθρωπόν του νὰ ὀρκισθῆ· καθ' ὅσον διὰ τῆς πράξεως αὐτῆς γίνεται μεγάλη τιμὴ εἰς τὸν Θεόν. Διότι ὅταν εἴπῃς εἰς τὸν Θεόν, ὅτι διὰ Σὲ δὲ ὤρκισα τὸν δεῖνα ὁ ὁποῖος ἔκλεψε καὶ διέπραξε κακούργημα, διὰ τὴν τιμὴν αὐτὴν ποὺ τοῦ ἔκαμες, καὶ κατὰ τὸ παρὸν καὶ μετὰ θὰ σὲ ἀνταμείψῃ πολὺ. Αὐτὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους νὰ τὰ εἰπῆτε καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι νὰ τὰ φυλάττετε ἐντός σας.

Γνωρίζω ὅτι ὅταν εἴμεθα ἐδῶ γινόμεθα εὐλαβέστεροι καὶ ἀποβάλλομεν κάθε πονηρὰν συνήθειαν· ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ἐπιδιώκομεν εἶναι τοῦτο, νὰ μὴ φιλοσοφῶμεν μόνον χριστιανικῶς ὅταν εὕρισκώμεθα ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ὅταν φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ νὰ πάρωμεν μαζὶ μας τὴν εὐλάβειαν αὐτὴν, ὅπου κατ' ἐξοχὴν ἔχομεν ἀνάγκην αὐτῆς, καθ' ὅσον καὶ αὐτοὶ ποὺ παίρνουν νερὸ δὲν ἔχουν τὰ ἀγγεῖα των γεμᾶτα μόνον ὅταν εἶναι κοντὰ εἰς τὴν βρύσην, καὶ τὰ ἀδειάζουν ὅταν πηγαίνουν εἰς τὸ σπίτι, ἀλλὰ ἐκεῖ κυρίως τὰ ἀσφαλίζουν αὐτὰ διὰ νὰ μὴ ἀνατραποῦν καὶ γίνῃ ὁ κόπος των μάταιος· αὐ-

τὸν πόνον· τούτους καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα, καὶ οἴκοι γινόμενοι τηρῶμεν μετὰ ἀκριθείας τὰ εἰρημένα· ὡς ἂν ἐνταῦθα μένηται πεπληρωμένοι, οἴκοι δὲ ἀναχωρήτε κενοί, τὰ ἀγγεῖα τῆς διανοίας ὑμῶν, ἔρημα τῆς ἀκροάσεως ἔχοντες, 5 οὐδὲν ἔσται ἐκ τῆς ἐνταῦθα πληρώσεως ὑμῖν ὄφελος.

Μή μοι δείξης ἐν τῇ παλαισίῳ τὸν ἀθλητὴν, ἀλλ' ἐν τῷ σκάμματι, μή μοι τὴν εὐλάβειαν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀκροάσεως, ἀλλὰ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς πράξεως. Ἐπαινεῖς τὰ λεγόμενα νῦν· ὅταν σε δέῃ ὁμοῖαι, πάντων αὐτῶν ἀναμνή- 10 σθητι τότιε. Ἄν ταχέως τοῦτον κατορθώσητε τὸν νόμον, καὶ ἐφ' ἕτερα μείζονα τὴν διδασκαλίαν προάξομαι. Ἴδου δεύτερον ἔτιος ἔχω τοῦτο πρὸς τὴν ὑμετέραν διαλεγόμενος ἀγάπην, καὶ οὐδὲ ἓκατὸν στίχους τῶν Γραφῶν ὑμῖν ἰσχυρὰ ἐξηγήσασθαι· τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι παρ' ἡμῶν δέεσθε μανθάνειν, 15 ἄπερ οἴκοθεν, καὶ παρ' ἑαυτῶν δύνασθε κατορθοῦν· καὶ τὸ πλέον ἡμῖν τῆς παραινέσεως εἰς τὸν ἠθικώτερον ἀναλίσκεται λόγον. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐχρῆν οὕτω γενέσθαι· ἀλλὰ τὴν μὲν τῶν τρόπων ἐπιμέλειαν οἴκοθεν ὑμᾶς, καὶ παρ' ἑαυτῶν παιδεύεσθαι τῶν Γραφῶν δὲ τὰ νοήματα, καὶ τὰς θεωρίας 20 ἡμῖν ἐπιτρέπειν. Εἰ δὲ καὶ ἐχρῆν καὶ παρ' ἡμῶν ὑμᾶς ἀκοῦσαι, πλέον μιᾶς ἡμέρας οὐκ ἔδει· οὐδὲ γὰρ ποικίλον τι καὶ δυσεύρειόν ἐστι τὸ λεγόμενον, οὐδὲ κατασκευῆς δεόμενον τις. Ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς ἀποφαίνεται, σοφισμῶν οὐκ ἔστι καιρός. Ὁ Θεὸς εἶπε· «Μὴ ὁμόσης»· μὴ ἀπαίτει με 25 λοιπὸν εὐθύνας. Νόμος ἐστὶ βασιλικός· ὁ θεὸς αὐτὸν οἶδε τὸν λόγον τοῦ νόμου· εἰ μὴ συμφέρον ἦν, οὐκ ἂν ἀπηγόρευσε.

Βασιλεῖς εἰσφέρουσι νόμους, καὶ οὐχ ἅπαντας συμφερόντως πολλάκις· ἄνθρωποι γὰρ εἰσι καὶ οὐκ ἂν δύναιντο τὸ χρήσιμον οὕτως εὐρεῖν, ὥσπερ ὁ Θεός, ἀλλ' ὁμοῦ περὶ

τοὺς νὰ μιμηθοῦμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ὅταν ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸ σπίτι νὰ διατηροῦμεν εἰς τὸν νοῦν μας μὲ ἀκρίβειαν ὅσα εἶπομεν. Διότι ἐὰν ἐδῶ εἴσθε γεμᾶτοι, ἐπιστρέφετε δὲ εἰς τὴν οἰκίαν σας κενοί, ἔχοντες τὰ ἀγγεῖα τῆς διανοίας σας ἄδεια ἀπὸ ὅσα ἠκούσατε, καμμία ὠφέλεια δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ τὸ ὅτι ὅταν ἦσασθε ἐδῶ τὰ εἶχате γεμᾶτα.

Μὴ μοῦ δείξῃς τὸν ἀθλητὴν εἰς τὴν παλαιστραν, ἀλλὰ εἰς τὸν ἀγῶνα, μὴ μοῦ δείξῃς τὴν εὐλάβειαν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀκροάσεως, ἀλλὰ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς πράξεως. Ἐπαινεῖς ὅσα λέγονται τώρα· ὅταν ὅμως πρόκειται νὰ ὀρκίσῃς κάποιον, τότε νὰ ἐνθυμηθῇς ὅλα αὐτά. Ἄν γρήγορα ἠμπορέσετε νὰ τηρήσετε αὐτὸν τὸν νόμον καὶ δι' ἄλλα ἀνώτερα θὰ σᾶς ὁμιλήσω. Ἴδου εὐρίσκομαι εἰς τὸ δεύτερον ἔτος ἀφ' ὅτου ἤρχισα νὰ ὁμιλῶ πρὸς τὴν ἀγάπην σας καὶ δὲν ἠμπόρεσα οὔτε ἕκατὸν στίχους ἀπὸ τὰς Γραφὰς νὰ σᾶς ἐξηγήσω· καὶ ἡ αἰτία εἶναι ὅτι ἀπὸ ἡμᾶς περιμένετε νὰ μάθετε, ὅτι ἠμπορούσατε μόνοι σας καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν σας νὰ εὑρετε, καὶ τὸ περισσότερο μέρος τῆς διδασκαλίας ἐξοδεύεται μᾶλλον εἰς τὰς ἠθικὰς συμβουλὰς. Αὐτὰ δὲ δὲν ἔπρεπε νὰ γίνωνται ἔτσι· ἀλλὰ ἔπρεπε σεῖς οἱ ἴδιοι νὰ ἀναλάβετε μόνοι σας τὴν ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ ἑαυτοῦ σας· ἐγὼ δὲ νὰ ἀναπτύξω τὰ νοήματα καὶ τὰς θεωρίας τῆς Γραφῆς. Ἄν δὲ ἦτο ἀνάγκη καὶ ἀπὸ ἡμᾶς κάτι νὰ ἀκούσετε, δὲν θὰ ἔφθανε χρονικὸν διάστημα μιᾶς ἡμέρας· διότι οὔτε διαφορούμενον εἶναι οὔτε δυσκολεύρετον τὸ νόημά των. Διότι ὅταν ὁμιλῇ ὁ Θεός, δὲν χρειάζονται σοφίσματα. Ὁ Θεὸς εἶπε· «Νὰ μὴ ὀρκισθῆς καθόλου»⁵· μὴ ζητᾶς λοιπὸν ἀπὸ ἐμὲ ἐξηγήσεις διὰ τὴν ἀπαγόρευσιν. Διότι εἶναι νόμος βασιλικός· αὐτὸς δὲ πού ἔθεσε τὸν νόμον γνωρίζει καὶ τὸν λόγον διὰ τὸν ὁποῖον τὸν ἔθεσε· διότι ἐὰν δὲν ἦτο συμφέρον διὰ σέ, δὲν θὰ σοῦ ἀπηγόρευε νὰ ὀρκίζεσαι.

Οἱ βασιλεῖς κάμουν νόμους καὶ πολλάκις δὲν συμφέρουν ὅλοι εἰς τοὺς ἀνθρώπους· διότι εἶναι ἀνθρωποὶ καὶ δὲν ἠμποροῦν τόσον εὐκόλα νὰ εὔρουν τὸ ὠφέλιμον, ὅπως ὁ

θόμεθα. Κἂν γυναῖκας ἀγώμεθα, κἂν διαθήκας ποιῶμεν,
 κἂν οἰκείας ὠνεῖσθαι μέλλωμεν, κἂν οἰκίας, κἂν ἀγρούς,
 κἂν ὅτιοῦν ἕτερον ποιεῖν, οὐκ οἰκεία γνώμη ταῦτα πράττιο-
 5 διαθέσθαι κατὰ γνώμην τὴν ἡμετέραν οὐκ ἔσμεν κύριοι
 καθόλου· ἀλλὰ πολλαχοῦ ταῖς ἐκείνων δουλεύομεν γνώμαις,
 κἂν ποιήσωμέν τι παρὰ τὸ δοκοῦν ἐκείνοις, ἄκυρον καὶ ἄ-
 χρησιον γίνεται. Εἴτα τοῖς μὲν ἀνθρώπων νόμοις τοσαύτην
 ἀπονέμομεν τιμὴν, τοὺς δὲ τοῦ Θεοῦ νόμους οὕτω καταπα-
 10 τήσομεν, εἰπέ μοι; καὶ ποίας ταῦτα ἀπολογίας ἄξια; ποίας
 συγγνώμης; Εἶπε· Μὴ ὁμόσης· μὴ ἀντινομοθετήσης αὐτῷ
 διὰ τῶν πραγμάτων, ἵνα μετὰ ἀσφαλείας ἅπαντα καὶ ποιῆς
 καὶ λέγῃς.

3. Ἄλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ἄλλις. Φέρε δὴ μίαν ρῆσιν ἐκ
 15 τῶν σήμερον ἀναγνωσθέντων παραθέντες ὑμῖν καταπαύσω-
 μεν τὸν λόγον. «Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ», φησί, «καὶ
 Τιμόθεος ὁ ἀδελφός». Μέγας ὁ τοῦ Παύλου χρηματισμός, οὐκ
 ἀρχῆς καὶ τιμῆς ὄνομα, ἀλλὰ δεσμὰ καὶ ἀλύσεις· ἀληθῶς
 μέγας· καίτοι πολλὰ αὐτὸν ἕτερα λαμπρὸν ποιεῖ, τὸ εἰς οὐ-
 20 ρανὸν ἀρπαγῆναι τρίτον, τὸ εἰς παράδεισον ἀπενεχθῆναι,
 τὰ ἀκοῦσαι ἄρρητα ρήματα· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἔθηκεν, ἀλλ'
 ἀντὶ πάντων τὴν ἄλυσιν· αὕτη γὰρ αὐτὸν ἐκείνων ἐπιφανέ-
 στερον ἐποίει καὶ λαμπρότερον. Τί δὴ ποιεῖ; Ὅτι ἐκεῖνα
 μὲν τῆς τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίας ἐστὶ χαρίσματα, ταῦτα
 25 δὲ τῆς καρτερίας τοῦ δούλου καὶ τῆς ὑπομονῆς δείγματα·
 ἔθος δὲ τοῖς φιλοῦσιν ἐπ' ἐκείνοις μᾶλλον φρονεῖν, ἐφ'
 οἷς ἂν πάσχωσιν ὑπὲρ τῶν φιλουμένων, ἢ ἐφ' οἷς ἂν εὐερ-
 γειῶνται παρ' αὐτῶν. Οὐχ οὕτω βασιλεὺς ἐπὶ τῷ διαδή-
 μαι ἐναθρύνεται, ὥς ἐκεῖνος ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς ἐκαλλωπίζε-
 30 το· καὶ μάλα εἰκότως. Διάδημα μὲν γὰρ κόσμον μόνον φέ-

Θεός, καὶ ὅμως ὑπακούομεν εἰς τοὺς νόμους αὐτούς. Καὶ εἴτε γυναῖκας παίρνομεν, εἴτε κάμομεν διαθήκας, εἴτε πρόκειται νὰ ἀγοράσωμεν ὑπηρέτας, εἴτε οἰκίας, ἢ ἀγρούς, ἢ ὀτιδήποτε ἄλλο κάμομεν, δὲν τὰ κάμομεν ὅπως ἡμεῖς θέλομεν, ἀλλὰ ὅπως ἐκεῖνοι διατάξουν, καὶ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ διαθέσωμεν τὰ πράγματά μας ὅπως θέλομεν, ἀλλὰ εἰς πολλὰς περιπτώσεις ὑπακούομεν εἰς τὴν θέλησιν ἐκείνων καὶ ἂν κάμωμεν κάτι παρὰ τὴν γνώμην ἐκείνων, εἶναι ἄχρηστον καὶ ἄκυρον. Ἔπειτα εἰς τοὺς νόμους τῶν ἀνθρώπων ἀπονέμομεν τόσῃν τιμῇν, τοὺς δὲ νόμους τοῦ Θεοῦ τόσον θὰ καταπατήσωμεν, εἶπέ μου; Καὶ ποίας ἀπολογίας εἶναι ἄξια αὐτά; Ποίας συγγνώμης; Εἶπε· Μὴ ὀρκισθῆς· μὴ νομοθετήσης διὰ τῆς πράξεως νόμον ἀντίθετον αὐτοῦ διὰ νὰ κάμῃς καὶ νὰ λέγῃς ὅλα μὲ μεγάλην ἀσφάλειαν.

3. Ἄλλὰ περὶ τούτων ἀρκετὰ εἶπομεν. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἓνα ρητὸν ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀνεγνώσθησαν σήμερον νὰ σᾶς παραθέσωμεν καὶ νὰ τελειώσωμεν τὸν λόγον. «Παῦλος δέσμιος καὶ φυλακισμένος διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν», λέγει, «καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός»⁶. Μέγας εἶναι ὁ τίτλος τοῦ Παύλου, δὲν εἶναι ὄνομα ποὺ φανερῶνει ἐξουσίαν καὶ τιμῇν, ἀλλὰ δεσμὰ καὶ ἀλυσίδας· πράγματι μέγας· ἂν καὶ πολλὰ ἄλλα τὸν κάνουν λαμπρόν, τὸ ὅτι ἠρπάγη εἰς τὸν τρίτον οὐρανόν, τὸ ὅτι μετεφέρθη εἰς τὸν παράδεισον, τὸ ὅτι ἤκουσε λόγια ἀνεκκλάλητα· κανένα ὅμως ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔθεσεν, ἀλλὰ ἀντὶ ὅλων τούτων τὴν ἀλυσίδα· διότι αὐτὴ τὸν ἔκαμεν ἐνδοξότερον καὶ ἐπιφανέστερον ἀπὸ ἐκεῖνα. Διατί ἄρα γε; Διότι ἐκεῖνα εἶναι χαρίσματα τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Δεσπότη, αὐτὰ δὲ δείγματα τῆς καρτερίας καὶ τῆς ὑπομονῆς τοῦ δούλου· συνήθεια δὲ εἰς ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν εἶναι νὰ καυχῶνται μᾶλλον δι' ὅσα πάσχουν δι' αὐτούς ποὺ ἀγαποῦν, παρὰ διὰ τὰς εὐεργεσίας ἐκείνων πρὸς αὐτούς. Δὲν ὑπερηφανεύεται τόσον ὁ βασιλεὺς διὰ τὸν στέμμα του, ὅσον ἐκαλωπίζετο ἐκεῖνος διὰ τὰ δεσμὰ του· καὶ πολὺ σωστά. Διότι τὸ μὲν βασιλικὸν στέμμα στολισμὸν μόνον φέρει εἰς τὸ κε-

ρει τῆ στεφανουμένη κεφαλῇ, ἣ δὲ ἄλυσις καὶ κόσμον πολλῶ μείζονα καὶ ἀοφάλειαν.

Ὁ στέφανος ὁ βασιλικὸς πολλάκις προὔδωκε τὴν περι-
κειμένην αὐτῷ κεφαλὴν, καὶ μυρίους ἐπιβούλους ἐπεσπά-
5 σατο, καὶ εἰς τυραννίδος ἐπιθυμίαν ἐκάλεσε. Καὶ ἐν πολέ-
μοις δὲ οὕτως ἐστὶν ἐπισηφαλὴς ὁ κόσμος οὗτος, ὡς κρύπτε-
σθαι αὐτὸν καὶ ἀποιθῆσθαι. Οἱ γοῦν βασιλεῖς ἐν πολέμοις
τὸ σχῆμα ἀμείβοντες, οὕτως ἑαυτοὺς τοῖς πολεμίοις ἀνα-
μιγνύουσι· τοσαύτη προδοσία ἀπὸ τοῦ στεφάνου γίνεται· ἣ δὲ
10 ἄλυσις οὐδὲν τοιοῦτον προξενεῖ τοῖς ἔχουσιν, ἀλλὰ τοῦναν-
τίον ἅπαν ὅταν πολέμιος ᾖ, καὶ παράταξις πρὸς τοὺς δαί-
μονας καὶ τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, προβαλλόμενος αὐ-
τὴν ὁ περικείμενος ἀποκρούεται τὰς ἐκείνων ἐφόδους.

Καὶ τῶν μὲν ἀρχόντων τῶν ἔξωθεν πολλοὶ οὐχ ἠνίκα
15 ἂν ἀρχοῦσι, ἀλλὰ καὶ ἠνίκα ἂν παραλυθῶσι τῆς ἀρχῆς,
περιφέρουσι αὐτῆς τὸ ὄνομα, ὁ δεῖνα ἐξ ὑπάτων λέγοντες,
ὁ δεῖνα ἐξ ὑπάρχων· οὗτος δὲ ἀντὶ πάντων τούτων, «Παῦ-
λος δέσμιος», φησὶ καὶ μάλα εἰκότως. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ αἱ
ἀρχαὶ οὐ πάντως εἰσὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς ἀποδείξεις·
20 χρημάτων γὰρ εἰσὶν ὠνηταί, καὶ φίλων κολακείαις γίνον-
ται· αὕτη δὲ ἡ ἀρχὴ ἢ ὑπὸ τῶν δεσμῶν τῆς κατὰ ψυχὴν
φιλοσοφίας ἐστὶ δεῖγμα, καὶ τοῦ περὶ τὸν Χριστὸν πόθου
τεκμήριον μέγιστον· κἀκεῖναι μὲν ἀποπηδῶσι ταχέως, αὕτη
δὲ οὐκ ἔχει τὸν διαδεξόμενον ἢ ἀρχή. Ἴδου γοῦν ἐξ ἐκείνου
25 μέχρι νῦν πόσος γέγονε χρόνος, καὶ λαμπρότερον τὸ ὄνομα
τοῦ δεσμίου γέγονε τούτου· καὶ ὑπαιτιοὶ μὲν ἅπαντες, ὅσοι
γεγόνασιν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις σεσίγηται, καὶ οὐδὲ
ἐκ προσηγορίας εἰσὶ γνώριμοι τοῖς πολλοῖς· τὸ δὲ τοῦ δε-
σμίου τούτου ὄνομα τοῦ μακαρίου Παύλου πολὺ μὲν ἐνταῦ-
30 θα, πολὺ δὲ ἐν τῇ βαρβάρων χώρα, πολὺ δὲ παρὰ Σκύθαις
καὶ Ἰνδοῖς, κἂν πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης ἔλθῃς τὰ πέρατα,

φάλι πού τὸ φορεῖ, ἢ ἀλυσίδα ὅμως καὶ στολισμὸν πολὺ μεγαλύτερον καὶ ἀσφάλειαν.

Τὸ βασιλικὸν στέμμα πολλάκις ἐπρόδωσε τὴν κεφαλὴν πού τὸν φορεῖ καὶ προσεῖλκυσε ἀναριθμήτους ἐπιβούλους καὶ τοὺς ἐδημιούργησε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γίνουν βασιλεῖς. Καὶ εἰς τοὺς πολέμους δὲ τόσον ἐπικίνδυνος εἶναι ὁ στολισμὸς αὐτός, ὥστε οἱ βασιλεῖς ἐν καιρῷ πολέμου τὸ βγάζουν καὶ τὸ κρύβουν. Οἱ βασιλεῖς λοιπὸν εἰς τοὺς πολέμους, ἀφοῦ ἀλλάξουν τὸ σχῆμα, τότε ἀναμιγνύονται μὲ τοὺς πολεμιστάς· τόσον μεγάλη προδοσία γίνεται ἀπὸ τὸ στέμμα. Ἡ ἀλυσίδα ὅμως διὰ τὸν Χριστὸν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν προξενεῖ εἰς αὐτοὺς πού τὴν ἔχουν, ἀλλὰ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον· ὅταν εἶναι πόλεμος καὶ παράταξις πρὸς τοὺς δαίμονας καὶ τὰς ἀντιθέτους δυνάμεις, ἐκεῖνος πού τὴν φέρει ἀποκρούει τὰς ἐφόδους ἐκείνων.

Καὶ ἀπὸ μὲν τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας πολλοὶ ὄχι ὅταν ἄρχουν, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ ὅταν χάσουν τὴν ἐξουσίαν, περιφέρουν τὸ ὄνομά της, λέγοντες, ὁ δεῖνα ἄλλοτε ὕπατος, ὁ δεῖνα ἄλλοτε ὑπαρχος· αὐτὸς ὅμως ἀντὶ ὅλων τούτων λέγει· «Παῦλος δέσμιος», καὶ πολὺ δίκαιος. Διότι ἐκεῖναι μὲν αἱ ἐξουσίαι δὲν εἶναι ἀπόδειξις τῆς ψυχικῆς ἀρετῆς· διότι ἀγοράζονται μὲ χρήματα καὶ ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ τὴν κολακείαν τῶν φίλων· αὐτὴ ὅμως ἡ ἐξουσία τῶν δεσμῶν εἶναι δεῖγμα τῆς ψυχικῆς φιλοσοφίας καὶ τεκμήριον μέγιστον τοῦ κατὰ Χριστὸν πόθου· καὶ ἐκεῖνα μὲν χάνονται γρήγορα, αὐτὴ δὲ δὲν μεταβιβάζεται ἀπὸ τὸν ἓνα εἰς τὸν ἄλλον. Καὶ ἰδοὺ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μέχρι σήμερον πόσος χρόνος ἔχει περάσει, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δεσμίου τούτου ἔχει γίνῃ λαμπρότερον· καὶ οἱ ὕπατοι ὅλοι, ὅσοι διετέλεσαν κατὰ τοὺς προηγουμένους χρόνους, ἔχουν παραδοθῆ εἰς τὴν σιωπὴν καὶ οὔτε ἀπὸ τὸ ὄνομά τους δὲν τοὺς γνωρίζει κανεὶς· τὸ δὲ ὄνομα τοῦ δεσμίου, τοῦ μακαρίου Παύλου, εἶναι μεγάλο καὶ πολὺ γνωστὸν καὶ εἰς ἡμᾶς, καὶ πολὺ γνωστὸν εἰς τὴν χώραν τῶν βαρβάρων, καὶ εἰς τοὺς Σκύθας καὶ τοὺς Ἰνδοὺς, καὶ ἂν

ταύτης ἀκούση τῆς προσηγορίας, καὶ ὅπουπερ ἂν τις ἀφί-
κηται, Παῦλον πανταχοῦ ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασι περι-
φερόμενον εἴσεται.

Καὶ τί θαυμασιόν, εἰ ἐν γῆ καὶ θαλάττῃ, ὅπου γε καὶ
5 ἐν τοῖς οὐρανοῖς πολὺ τὸ ὄνομα Παύλου παρὰ τοῖς ἀγγέλοις,
παρὰ τοῖς ἀρχαγγέλοις καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσι, καὶ τῷ τού-
των βασιλεῖ Θεῷ; Καὶ ποιατὰ ἦν ἐκεῖνα, φησί, τὰ δεσμά,
ὅτι τοσαύτην ἤνεγκε τῷ δεδεμένῳ τὴν δόξαν; Οὐκ ἀπὸ
σιδήρου κατεσκεύαστο; Ἐκ σιδήρου μὲν κατεσκεύαστο, ἀλ-
10 λὰ πολλὴν εἶχεν ἐπανθοῦσαν τοῦ πνεύματος τὴν χάριν, ἐπειδὴ
διὰ Χριστὸν αὐτὰ περιέκειτο. Ὡ τοῦ θαύματος· οἱ δοῦλοι
ἐδέθησαν, ὁ Δεσπότης ἐσταυρώθη, καὶ τὸ κήρυγμα καθ' ἑ-
κάστην αὐξεται τὴν ἡμέραν, καὶ διὰ πραγμάτων δι' ὧν ἐνο-
μιζεῖτο κωλύεσθαι, διὰ τούτων ἀνήφθη καὶ σταυρός, καὶ
15 δεσμά. ἅπερ ἐδόκει βδέλυγμα εἶναι, ταῦτα νῦν σωτηρίας
σύμβολα γέγονε, καὶ παντὸς χρυσοῦ τὸ σιδήριον ἐκεῖνο ἡ-
μῖν τιμιώτερον ἦν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν
ὑπόθεσιν.

Ἄλλ' ὁρῶ ἡμεῖς καὶ ζήτημα τιμιώτερον ἡμῖν ἐντεῦθεν· καὶ
20 προσέχητε μετὰ ἀκριθείας, καὶ τὸ ζήτημα ἐρῶ, καὶ λύσιν
προσθήσω. Τί ποι' οὖν ἐοῖσι τὸ ζητούμενον; Εἰσελθὼν οὗτος
ὁ Παῦλός ποιε πρὸς τὸν Φῆσιον, καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ,
καὶ ἀπολογούμενος περὶ τῶν ἐγκλημάτων ὧν ἐπήγαγον οἱ
Ἰουδαῖοι, καὶ λέγων πῶς εἶδε τὸν Ἰησοῦν, πῶς ἤκουσε
25 τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς, πῶς διὰ πηρώσεως ἀνέ-
βλεψε, πῶς ἔπεσε καὶ ἀνέστη, πῶς εἰσηλθὼν αἰχμάλω-
τος εἰς Δαμασκὸν χωρὶς δεσμῶν δεδεμένος, καὶ περὶ προ-
φητῶν καὶ νόμου διαλεχθεὶς, καὶ δείξας ὅτι κακεῖνοι προ-
εἶπον ταῦτα ἅπαντα, εἶλε τὸν δικάζοντα, καὶ σχεδὸν ἔπεισε
30 πρὸς ἑαυτὸν μετασιῆναι.

4. Τοιαῦται γὰρ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαί· ἐπειδὴν εἰς κιν-

ἀκόμα μεταβῆς εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, θὰ ἀκούσης τὸ ὄνομα αὐτό, καὶ ὅπου καὶ ἂν φθάσης, τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου εἰς τὰ στόματα ὄλων θ' ἀκούσης νὰ προφέρεται.

Καὶ τί τὸ παράδοξον, ἐὰν εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀκόμα εἰς τοὺς οὐρανοὺς εἶναι μέγα τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου εἰς τοὺς ἀγγέλους, εἰς τοὺς ἀρχαγγέλους καὶ εἰς τὰς ἄνω δυνάμεις καὶ εἰς τὸν Θεὸν τὸν βασιλέα τούτων; Καὶ ἀπὸ τί ἦσαν ἐκεῖνα τὰ δεσμά, λέγει, καὶ ἔφεραν τόσην δόξαν εἰς τὸν δέσμιον. Δὲν ἦσαν κατασκευασμένα ἀπὸ σίδηρον; Ναὶ μὲν ἦσαν κατασκευασμένα ἀπὸ σίδηρον, ἀλλὰ ἦσαν ἀνθοστόλιστα μὲ τὴν μεγάλην χάριν τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὴ τὰ ἐφοροῦσε διὰ τὸν Χριστόν. Ὡ τοῦ θαύματος· οἱ δοῦλοι ἐδέθησαν, ὁ Δεσπότης ἐσταυρώθη, καὶ τὸ κήρυγμα αὐξάνει καθημερινῶς καὶ διὰ πραγμάτων τὰ ὅποια ἐθεωροῦντο ἐμπόδια εἰς τὴν διάδοσίν του, διὰ τούτων ἐξηπλώθη, ὅπως ἡ φωτιά· καὶ σταυρός, καὶ δεσμά, τὰ ὅποια ἐθεωροῦντο ὅτι εἶναι σιχαμερὰ πράγματα, αὐτὰ τώρα ἔγιναν σύμβολα σωτηρίας, καὶ ὁ σίδηρος ἐκεῖνος τῶν δεσμῶν εἶναι δι' ἡμᾶς πολιτιμότερος ἀπὸ κάθε εἶδος χρυσοῦ, ὅχι ὡς πρὸς τὴν φύσιν του, ἀλλ' ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως.

Ἄλλὰ βλέπω ὅτι ἐδῶ δημιουργεῖται κάποιο ζήτημα διὰ σᾶς· καὶ ἂν μὲ παρακολουθῆτε μετὰ προσοχῆς καὶ ἀκριβείας, καὶ τὸ ζήτημα θὰ σᾶς εἰπῶ καὶ τὴν ἐξήγησιν θὰ προσθέσω. Ποῖον εἶναι λοιπὸν τὸ ζήτημα τοῦτο; Ὅταν ἐνεφανίσθη κάποτε ὁ Παῦλος ἐνώπιον τοῦ Φήστου καὶ συζητῶν μὲ αὐτὸν καὶ ἀπολογούμενος διὰ τὰς κατηγορίας τὰς ὁποίας τοῦ ἀπέδιδον οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ λέγων πῶς εἶδε τὸν Χριστόν, πῶς ἤκουσε τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς, πῶς ἀνέβλεψε σωματικῶς καὶ πνευματικῶς διὰ τῆς τυφλώσεως, πῶς ἔπεσε καὶ ἐσηκώθη, πῶς εἰσῆλθεν αἰχμάλωτος εἰς τὴν Δαμασκὸν χωρὶς δεσμά, καὶ ὁμιλήσας περὶ προφητῶν καὶ νόμου, καὶ δείξας ὅτι καὶ ἐκεῖνοι προεῖπον ὅλα αὐτά, ἐκέρδισε τὸν δικαστὴν καὶ σχεδὸν τὸν ἔπεισε νὰ μεταστραφῆ.

4. Τοιαῦται εἶναι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀγίων· ὅταν ἐμπέσουν

δύνους ἐμπέσωσιν, οὐχ ὅπως ἀπαλλαγῶσι τῶν κινδύνων σκοποῦσιν, ἀλλ' ὅπως τοὺς ἐμβάλλοντας θηρεύσαιεν, ἅπαντα πράττουσι καθάπερ οὖν καὶ τότε ἐγένετο· εἰσηλθὲν ἀπολογησόμενος, καὶ τὸν δικαστὴν λαβὼν ἀπήει. Καὶ ταῦτα αὐτὸς ὁ δικαστὴς ἐμαρτύρησε λέγων· «Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι». Τοῦτο καὶ σήμερον γενέσθαι ἐχρῆν, καὶ τὸν ἄρχοντα τοῦτον θαυμάσαι ὑμῶν τὴν μεγαλοφυχίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἡσυχίαν ἅπασαν, καὶ ἐκ τῆς καταστάσεως ὑμῶν διδασκαλίαν λαβόντα ἀπελθεῖν, θαυμάσαι τὸν σὺλλογον, ἐπαινέσαι τὸ συνέδριον, μαθεῖν καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν 10 πραγμάτων, ὅσον τὸ μέσον Ἑλλήνων τε καὶ Χριστιανῶν.

Ἄλλ', ὅπερ ἔλεγον, ἐπειδὴ αὐτὸν εἶλεν ὁ Παῦλος, κακεῖνος εἶπεν, «Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι», ἀπεκρίνατο ὁ Παῦλος οὕτως· «Εὐξαίμην ἂν ἔγωγε καὶ ἐν 15 ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ, οὐ μόνον σέ, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντάς μου γενέσθαι Χριστιανούς ἄνευ τῶν δεσμῶν τούτων». Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; Ὅταν μὲ Ἐφεσίοις γράφης, λέγεις· «Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε»· καὶ ὅταν 20 πρὸς Τιμόθεον διελέγη· «Ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν, ὡς κακοῦργος»· καὶ ὅταν πρὸς Φιλήμονα πάλιν· «Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ»· καὶ ὅταν Ἰουδαίοις συνδικάζῃ, λέγεις· «Ἐνεκα τῆς ἐλπίδος τοῦ Ἰσραὴλ τὴν ἄλυσιν ταύτην περίκειμαι»· καὶ Φιλιππησίοις γράφων ἔλεγε· «Ὡστε τοὺς 25 πλείονας τῶν ἀδελφῶν, πεποινθίας τοῖς δεσμοῖς μου, περιοσιτέρως ἰολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν»· πανταχοῦ τὴν

7. Πράξ. 26, 29.

8. Αὐτόθι.

9. Πράξ. 26, 29.

10. Ἐφεσ. 4, 1.

11. Β' Τιμ. 2, 9.

12. Φιλήμ. 1.

13. Πράξ. 28, 20.

εἰς κινδύνους, δὲν ἀποβλέπουν πῶς νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ αὐτούς, ἀλλὰ πῶς νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος των ἐκεῖνας· πού τοὺς ἔρριψαν εἰς τοὺς κινδύνους, καὶ ὅλα τὰ κάμουν δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν· ὅπως ἀκριβῶς καὶ τότε ἔγινε· παρουσιάσθη διὰ ν' ἀπολογηθῆ, καὶ ἔφυγεν ἔχων μὲ τὸ μέρος του τὸν δικαστήν. Καὶ τοῦτο ὁ ἴδιος ὁ δικαστὴς τὸ ἐφανέρωσε λέγων· «Ὀλίγον ἀκόμη καὶ θὰ μὲ πείσης νὰ γίνω χριστιανός»⁷. Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ γίνῃ καὶ σήμερον, καὶ ὁ ἄρχων αὐτὸς ἔπρεπε νὰ θαυμάσῃ τὴν μεγαλοψυχίαν σας, τὴν χριστιανικὴν φιλοσοφίαν σας, τὴν ἡρεμίαν σας, καὶ νὰ ἀποχωρήσῃ ἀφοῦ διδαχθῆ ἀπὸ τὴν ψυχικὴν σας κατάστασιν, καὶ νὰ θαυμάσῃ τὴν συγκέντρωσίν μας καὶ νὰ τὴν ἐπαινέσῃ, καὶ νὰ μάθῃ ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα πόσον διαφέρουν οἱ ἐθνικοὶ ἀπὸ τοὺς χριστιανούς.

Ἄλλὰ διὰ νὰ ἐπανέλθω εἰς ἐκεῖνο πού προηγουμένως ἔλεγον, ὅταν ὁ Παῦλος τὸν ἔφερε μὲ τὸ μέρος του καὶ ἐκεῖνος εἶπεν «Ὀλίγον ἀκόμη καὶ θὰ μὲ πείσης νὰ γίνω χριστιανός»⁸, ἀπεκρίθη ὁ Παῦλος ὡς ἐξῆς· «Θὰ ἠυχόμην εἰς τὸν Θεόν, εἴτε μὲ ὀλίγον κόπον, εἴτε δύσκολα καὶ μὲ πολλὴν προσπάθειαν, ὅχι μόνον σύ, ἀλλὰ καὶ ὅλοι ὅσοι μὲ ἀκούουν σήμερον νὰ γίνουν χριστιανοί, χωρὶς τὰ δεσμὰ αὐτά»⁹. Τί λέγεις, Παῦλε; Ὅταν γράφῃς εἰς τοὺς Ἐφεσίους λέγεις· «Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν ἐγὼ ὁ δέσμιος διὰ τὸν Κύριον νὰ πολιτεύεσθε κατὰ τρόπον ἄξιον τῆς ὑψηλῆς κλήσεως εἰς τὴν ὁποίαν προσεκλήθητε ἀπὸ τὸν Θεόν»¹⁰. καὶ ὅταν συνομιλῆς μὲ τὸν Τιμόθεον «Διὰ τὸν ὁποῖον κακοπαθῶ μέχρι τοῦ σημείου νὰ εἶμαι ἀλυσσοδεμένος, ὡσάν νὰ ἦμουν κακοῦργος»¹¹. καὶ ὅταν πρὸς τὸν Φιλήμονα πάλιν· «Παῦλος δέσμιος διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν»¹². καὶ ὅταν δικάζῃσαι μὲ τοὺς Ἰουδαίους, λέγεις «ἐπειδὴ ἐμμένω εἰς τὴν ἐλπίδα τοῦ Ἰσραὴλ εἶμαι δεμένος μὲ τὴν ἀλυσίδα αὐτήν»¹³. καὶ πρὸς τοὺς Φιλιπησίους γράφων ἔλεγες· «Ὡστε οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἐνισχύθησαν ἀπὸ τὰ δεσμὰ μου, καὶ ἔχουν τώρα περισσοτέραν τόλμην διὰ νὰ κηρύττουν ἄφοβα τὸν λόγον

ἄλυσιν περιφέρεις, πανταχοῦ τὰ δεσμὰ προβάλλη, καὶ καυχᾶσαι ἐπὶ τῷ πράγματι· εἰς δικαστήριον δὲ ἔλθων προέδωκας τὴν φιλοσοφίαν, ὅτι μάλιστα παρρησιάσασθαι ἔδει, καὶ τῷ δικαστῇ λέγεις· «Εὐξαίμην ἄν σε γενέσθαι Χριστιανὸν
5 ἄνευ τῶν δεσμῶν τούτων»;

Καὶ μὴν εἰ καλὰ τὰ δεσμὰ, καὶ οὕτω καλὰ, ὥστε παρέχειν καὶ ἑτέροις θαρρεῖν εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας λόγον, (σὺ γὰρ ἀπὸ τοῦτο ἔφθης εἰπὼν, ὅτι οἱ πλείονες τῶν ἀδελφῶν πεποινθότες τοῖς δεσμοῖς μου τὸν λόγον ἐλάλουν ἀφύ-
10 θως) τίνος ἔνεκεν ἐπὶ τοῦ δικαστοῦ οὐκ ἐγκαλλωπίζῃ τῷ πράγματι, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον ποιεῖς; Ἔρα οὐ δοκεῖ ζήτημα εἶναι τὸ λεγόμενον; Ἀλλὰ ταχίστην ἐπάγω τὴν λύσιν. Οὐ γὰρ ἐξ ἀγωνίας, οὐδὲ δειλίας ὁ Παῦλος τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἀπὸ σοφίας πολλῆς καὶ συνέσεως πνευματικῆς· καὶ
15 πῶς, ἐγὼ λέγω.

Πρὸς Ἕλληνα διελέγειο καὶ ἄπιστον, καὶ οὐκ εἰδότα τὰ ἡμέτερα. Οὐκ ἐβούλειο τοίνυν αὐτὸν ἀπὸ τῶν φορτικῶν ἐναγαγεῖν, ἀλλ' ὥσπερ ἔλεγεν, «Ἐγενόμην τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος», τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἔπρατιεν. Ἄν ἀκούσῃ δε-
20 σμὰ, φησί, καὶ θλίψεις, εὐθέως ἀποπηδᾷ· οὐκ οἶδε τῶν δεσμῶν τὴν δύναμιν· γενέσθω πρότερον πιστός, γευσάσθω τοῦ κηρύγματος, καὶ τότε καὶ αὐτὸς ἐπιδραμεῖται τοῖς δεσμοῖς τούτοις. Ἦκουσα τοῦ Δεσπότου μου λέγοντος, ὅτι «Οὐδεὶς ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ράκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ,
25 ἐπεὶ αἶρει τὸ πλήρωμα αὐτοῦ, καὶ χειρὸν τὸ σχίσμα γίνε-ται· οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς, ἐπεὶ ρήγνυνται οἱ ἀσκοί». Ἡ ψυχὴ ἢ τούτου ἱματίον ἐστὶ παλαιόν, καὶ ἀσκὸς παλαιός· οὐκ ἀνενεώθη τῇ πίστει, οὐκ ἀνε-

14. Φιλ. 1, 14.

15. Πράξ. 26, 29.

16. Α' Κορ. 9, 21.

17. Ματθ. 9, 16-17.

τοῦ Θεοῦ»¹⁴. παντοῦ περιφέρειες τὴν ἀλυσίδα, παντοῦ προβάλλεις τὰ δεσμὰ καὶ καυχᾶσαι διὰ τὸ πρᾶγμα αὐτό· ὅταν δὲ ἤλθες εἰς τὸ δικαστήριον ἐπρόδωσες τὴν φιλοσοφίαν σου, τότε κυρίως πού ἔπρεπε νὰ τὰ ὑπερασπισθῆς, καὶ λέγεις εἰς τὸν δικαστήν· «Θὰ ηὐχόμεν νὰ γίνῃς χριστιανὸς χωρὶς τὰ δεσμὰ αὐτά»¹⁵;

Καὶ ὅμως ἐὰν ἦσαν καλὰ τὰ δεσμὰ, καὶ μάλιστα τόσον καλὰ, ὥστε νὰ δίδουν θάρρος καὶ εἰς ἄλλους νὰ κηρύττουν τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας (διότι σὺ εἶπες προηγουμένως αὐτό, ὅτι οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς ἐνισχυθέντες εἰς τὴν πίστιν των ἐκήρυττον ἀφόβως τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου) διὰ ποῖον λόγον δὲν καυχᾶσαι ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ διὰ τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ἀλλὰ κάμεις τὸ ἀντίθετον; Λοιπὸν δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι τοῦτο πρόβλημα; Ὅμως γρήγορα θὰ τὸ λύσω. Διότι δὲν τὸ ἔκαμεν ἀπὸ ἀγωνίαν, οὔτε ἀπὸ δειλίαν ὁ Παῦλος τοῦτο, ἀλλὰ ἀπὸ σοφίαν μεγάλην καὶ πνευματικὴν σύνεσιν· καὶ πῶς, ἀμέσως θὰ σᾶς ἐξηγήσω.

Ὁμιλοῦσε πρὸς ἐθνικὸν καὶ ἄπιστον, ὁ ὁποῖος δὲν ἐγνώριζε τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Δὲν ἤθελε λοιπὸν νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὸν χριστιανισμὸν μὲ τὰς δυσκόλους ἐντολάς, ἀλλὰ ὅπως ἄλλοτε ἔλεγεν «Ἔγινα δι' ἐκείνους πού δὲν εἶχον νόμον ὡσὰν ἄνομος»¹⁶, τοῦτο καὶ ἐδῶ ἔπραττεν. Ἄν ἀκούσῃ, λέγει, δεσμὰ καὶ θλίψεις, ἀμέσως φεύγει μακρὰ· διότι δὲν γνωρίζει τὴν δύναμιν τῶν δεσμῶν· ἄς γίνῃ προηγουμένως πιστός, ἄς γευθῆ τὸ κήρυγμα καὶ τότε καὶ αὐτὸς θὰ τρέξῃ καὶ θὰ ἐπιδιώξῃ τὰ δεσμὰ αὐτά. Ἦκουσα τὸν Δεσπότην μου νὰ λέγῃ ὅτι «κανεὶς δὲν πρέπει νὰ βάλλῃ ἐπάνω εἰς παλαιὸν ροῦχον ἐμβάλωμα ἀπὸ τεμάχιον ὑφάσματος καινούργιου, ἐπειδὴ τὸ καινούργιο αὐτὸ κομμάτι, πού ἐτέθη ὡς συμπλήρωμα, μαζεύει καὶ ἀποσπᾷ ἀπὸ τὸ παλαιὸν ροῦχον τὸ μέρος ἐπὶ τοῦ ὁποῖου εἶναι αἱ ραφαί, καὶ τὸ σχίσimon γίνεται χειρότερον· οὔτε θέτουν μοῦστον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς, ἐπειδὴ σπάζουν οἱ ἀσκοί»¹⁷. Ἡ ψυχὴ τούτου εἶναι παλαιὸν ροῦχον καὶ παλαιὸς ἀσκός· δὲν ἔχει ἀνανεωθῆ διὰ

καινίσθη τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι, ἀσθενής ἐστίν ἔτι καὶ γήϊνος, βιωτικὰ φρονεῖ, καὶ πρὸς τὴν κοσμικὴν φαντασίαν ἐπιτόχεται, δόξης ἐρᾷ τῆς παρουσίας. Ἄν ἐκ προσιμίων εὐθέως ἀκούσῃ, ὅτι γενόμενος Χριστιανὸς δεσμώτης εὐθέως
 5 γενήσεται, καὶ ἄλλοις περικείσεται, αἰσχυνθεὶς καὶ ἐρυθριάσας ἀποπηδήσεται τοῦ κηρύγματος· διὰ τοῦτο φησιν, «Ἄνευ τῶν δεσμῶν τούτων», οὐκ αὐτὰ τὰ δεσμὰ παραιτούμενος, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἐκείνου τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων, ἐπεὶ αὐτὸς οὕτως αὐτὰ φιλεῖ καὶ ἀσπάζεται, ὡς γυνὴ φι-
 10 λόκοσμος τὰ χρύσεια τὰ ἑαυτῆς.

Πόθεν τοῦτο δῆλον; «Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου», φησί, «καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου». Καὶ πάλιν· «Ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ
 15 ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν». Καὶ πάλιν· «Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν». Εἰ τοίνυν χαίρει καὶ καυχᾶται, καὶ χάρισμα τὸ πρᾶγμα καλεῖ, εὐδηλον ὅτι διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην πρὸς τὸν δικαστὴν διαλεγόμενος ταῦτα ἔλεγεν· ἐπεὶ καὶ εἰς ἀνάγκην ἀλλαχοῦ πάλιν ἐμπεσὼν τοῦ καυχῆ-
 20 σασθαι, τοῦτο αὐτὸ ἐνδείκνυται λέγων· «Ἠδίστα οὖν καυχῆσομαι», φησὶν, «ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἐν ἀνάγκαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ»· καὶ πάλιν· «Εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μου καυχῆσομαι». Καὶ ἀλλαχοῦ συγκρίνων
 25 ἑαυτὸν ἑτέροις, καὶ τὴν κατὰ σύγκρισιν ὑπεροχὴν ἡμῖν ἐνδεικνύμενος, οὕτωςί πῶς φησιν· «Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ».

18. Κολοσ. 1, 24.

19. Φιλ. 1, 29.

20. Ρωμ. 5, 3.

21. Β' Κορ. 12, 9-10.

22. Β' Κορ. 11, 30.

23. Β' Κορ. 11, 23.

τῆς πίστεως, δὲν ἔχει ἀνακαινισθῆ διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀκόμη εἶναι ἀσθενῆς καὶ γήινος, σκέπτεται κοσμικά, καὶ τὸν ἐπηρεάζουν αἱ κοσμικαὶ καὶ βιωτικαὶ ἀντιλήψεις, ἐπιδιώκει καὶ ἐπιθυμεῖ τὴν δόξαν τῆς παρουσίας ζωῆς. Ἐὰν ἐξ ἀρχῆς ἀκούσῃ ὅτι ἂν γίνῃ χριστιανὸς ἀμέσως θὰ φυλακισθῆ καὶ θὰ δεθῆ μὲ ἀλυσίδας, θὰ ἐντραπῆ καὶ θὰ κοκκινίσῃ καὶ θὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸ κήρυγμα· διὰ τοῦτο λέγει· «Χωρὶς τὰ δεσμὰ αὐτὰ» ὅχι ἐπειδὴ ἀπαρνεῖται αὐτὰ τὰ δεσμὰ, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ γίνεται συγκαταβατικὸς εἰς τὴν ἀδυναμίαν ἐκείνου, ἐπειδὴ αὐτὸς τόσον πολὺ ἀγαπᾷ καὶ εὐχαριστεῖται μὲ τὰ κοσμικὰ πράγματα, ὅπως ἡ φαντασμένη γυναῖκα τὰ στολίδια τῆς τὰ χρυσᾶ.

Ἐκποῦ φαίνεται τοῦτο; «Χαίρω διὰ τὰ παθήματά μου», λέγει, «καὶ μὲ αὐτὰ ἀναπληρῶνω τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ καὶ πάσχω εἰς τὸ σῶμα μου ὅσα δὲν ἐπρόφθασε νὰ πάθῃ ὁ Χριστός»¹⁸. Καὶ πάλιν· «Διότι εἰς σᾶς ἐδόθη ὡς χάρις ὅχι μόνον τὸ νὰ πιστεύετε εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ πάσχετε δι' αὐτόν»¹⁹. καὶ πάλιν· «Δὲν καυχώμεθα δὲ μόνον διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς θλίψεις»²⁰. Ἐποῦ λοιπὸν χαίρει καὶ καυχᾶται, καὶ ὀνομάζει τοῦτο χάρισμα, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ὁμιλῶν μὲ τὸν δικαστήν, ἔλεγεν αὐτά· διότι ὅταν ἠναγκάσθῃ νὰ καυχηθῆ εἰς ἄλλην περίπτωσιν αὐτὸ πάλιν φαίνεται νὰ λέγῃ· «Μὲ πολὺ μεγάλην γλυκύτητα καὶ εὐχαρίστησιν», λέγει, «θὰ καυχῶμαι περισσότερο διὰ τὰς ἀσθενείας μου, εἰς τὰς ἀνάγκας, εἰς τὰς ὑβρεῖς, εἰς τοὺς διωγμούς, εἰς τὰς στενοχωρίας, διὰ νὰ κατοικήσῃ μέσα μου ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ»²¹. καὶ πάλιν· «ἐὰν πρέπει νὰ καυχηθῶ θὰ καυχηθῶ διὰ τὴν ἀσθένειαν καὶ ἀδυναμίαν μου μέσα εἰς τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς διωγμούς»²². Καὶ ἄλλοῦ συγκρίνων τὸν ἑαυτὸν τοῦ μὲ ἄλλους, καὶ φανερώων τὴν ἐκ τῆς συγκρίσεως ταύτης προκύπτουσαν ὑπεροχήν, λέγει τὰ ἐξῆς· «καυχῶνται ὅτι εἶναι ὑπερήματα τοῦ Χριστοῦ· ὁμιλῶ ὡσὰν παραλογιζόμενος αὐτὴν τὴν στιγμὴν, ἐγὼ εἶμαι παραπάνω ἀπὸ αὐτούς»²³.

Καὶ δεῖξαι βουλόμενος τὴν ὑπεροχὴν, οὐχ ὅτι νεκροὺς ἀνέστησεν, οὐδ' ὅτι δαίμονας ἀπήλασεν, οὐδ' ὅτι λεπροὺς ἐκαθάρισεν, οὐδ' ὅτι ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐποίησεν, εἶπεν, ἀλλὰ τί; Ὅτι τὰ μυρία ἔπαυε δεινά. Εἰπὼν γοῦν, ὅτι «Ὑ-
 5 πὲρ ἐγώ», ἐπήγαγε τῶν πειρασμῶν τὸ πλῆθος οὕτω λέγων· «Ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν θανάτοις πολλάκις, ἐν φυ-
 λακαῖς περισσοτέως· ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα
 παρὰ μίαν ἔλαβον, τρις ἐρραβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην· τρις,
 ἐνανάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ θυτῷ πεποίηκα, καὶ τὰ λοιπὰ
 10 ἅπαντα». Οὕτω πανταχοῦ καυχᾶται ἐν ταῖς θλίψεσιν ὁ Παῦ-
 λος, καὶ ἐγκαλλωπίζεται τῷ πράγματι μεθ' ὑπερβολῆς· καὶ
 μάλα εἰκότως. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ μάλιστα τὴν δύναμιν ἐν-
 δείκνυται τοῦ Χριστοῦ, ὅτι διὰ τοιούτων ἐκράτησαν οἱ ἀπό-
 σιτολοι, διὰ δεσμῶν καὶ θλίψεων καὶ μαστίγων καὶ τῶν
 15 ἐσχάτων κακῶν.

Δύο γὰρ ταῦτα ὁ Χριστὸς ἐπηγγείλατο, θλίψιν καὶ ἄνε-
 σιν, πόνους καὶ σιεφάνους, ἰδρωτίας καὶ ἀμοιβάς, χρησιὰ
 καὶ λυπηρά· ἀλλὰ τὰ μὲν λυπηρὰ κατὰ τὸν παρόντα βίον
 δέδωκε, τὰ δὲ χρησιὰ εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἐταμιεύσαστο,
 20 ὁμοῦ τε δεικνύς, ὅτι οὐ ἀπαιτᾷ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ αὐτὸ
 τῶν δεινῶν τὸ φορτικὸν ὑποτέμνεσθαι τῇ τάξει βουλόμενος.
 Ὁ μὲν γὰρ ἀπαιτῶν τὰ χρησιὰ προτείνεται πρότερον, καὶ
 ὕστερον ἐπάγει τὰ λυπηρὰ. Οἷόν τι λέγω· ἀνδραποδισταὶ
 πολλάκις παιδία μικρὰ σιλωῶντες καὶ κλέπιοιτες, οὐ πλη-
 25 γὰς καὶ μάστιγας, οὐδ' ἄλλο τι τῶν τοιούτων ὑπισχνοῦνται,
 ἀλλὰ πλακοῦντας, καὶ τραγήματα, καὶ ἕτερα τοιαῦτα, οἷς
 ἢ παιδικὴ χάρειν εἰωθεν ἡλικία, προτείνουσι, ἵνα τούτοις
 ἐκεῖνα δελεασθέντα, καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ἀποδόμενα
 εἰς κίνδυνον ἐμπέση τὸν ἔσχαιον.

Καὶ θέλων νὰ δείξη τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ δὲν ἀνέφερεν οὔτε τὸ ὅτι ἀνέστησε νεκρούς, οὔτε ὅτι ἐξεδίωξε δαίμονας, οὔτε ὅτι ἐκαθάρισε λεπρούς, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ ὅσα ἔκαμεν, ἀλλὰ τί εἶπε; Ὅτι ἔπαθεν ἀναρίθμητα κακά. Διότι ἀφοῦ εἶπεν ὅτι «Ἐγὼ εἶμαι παραπάνω ἀπὸ αὐτοῦς» προσέθεσε τὸ πλῆθος τῶν πειρασμῶν λέγων τὰ ἐξῆς· «ὑπέστην πληγὰς ἀναριθμήτους εἰς τὸ σῶμα μου, διέτρεξα κινδύνους νὰ θανατωθῶ, ἐρρίφθην εἰς τὰς φυλακὰς περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον· ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους πέντε φοράς ἐμαστιγώθην μὲ τεσσαράκοντα παρὰ μίαν μαστιγώσεις, τρεῖς φοράς ἐρραβδίσθην, μίαν φοράν ἐλιθοβολήθην, τρεῖς φοράς ἐναυάγησα, ἐπὶ ἓν ἡμερονύκτιον ἔμεινα εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ μὲ ἔδερναν τὰ ἄγρια κύματα, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα»²⁴. Ἔτσι παντοῦ καυχᾶται ὁ Παῦλος διὰ τὰς θλίψεις του καὶ σεμνύνεται ὑπερβολικὰ δι' αὐτάς· καὶ πολὺ εὐλόγως. Διότι τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν φανερῶνει τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὅτι δηλαδὴ διὰ τοιούτων μέσων ἐπεκράτησαν οἱ ἀπόστολοι, διὰ δεσμῶν, καὶ θλίψεων καὶ μαστίγων καὶ τῶν ἐσχάτων κακῶν.

Διότι αὐτὰ τὰ δύο ὑπεσχέθη ὁ Χριστός, θλίψιν καὶ ἄνεσιν, πόνους καὶ στεφάνους, ἰδρωτάς καὶ ἀμοιβάς, εὐχάριστα καὶ λυπηρά· ἀλλὰ τὰ μὲν λυπηρὰ τὰ ἔχει δώσει κατὰ τὸν παρόντα βίον, τὰ δὲ εὐχάριστα τὰ ἐφύλαξε διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, δεικνύων συγχρόνως διὰ τούτων ὅτι δὲν ἀπατᾶ τοὺς ἀνθρώπους ἐλαττώνων τὸ βάρος τῶν θλίψεων μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν εὐχαρίστων τῆς ἄλλης ζωῆς. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀπατᾶ προτείνει πρῶτα τὰ εὐχάριστα καὶ ὕστερα προσθέτει τὰ λυπηρὰ. Τοῦτο σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγω· οἱ δουλέμποροι πολλάκις ὅταν ἀρπάζουν καὶ κλέπτουν μικρὰ παιδιὰ, δὲν τοὺς ὑπόσχονται πόνους καὶ μάστιγας, οὔτε τίποτε ὁμοιον μὲ αὐτά, ἀλλὰ γλυκύσματα καὶ ξηροὺς καρποὺς καὶ τὰ παρόμοια μὲ τὰ ὁποῖα εὐχαριστεῖται ἡ παιδικὴ ἡλικία, ὥστε ἀφοῦ δελεασθοῦν ἐκεῖνα μὲ αὐτὰ νὰ προδώσουν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ νὰ κινδυνεύσουν θανασίμως.

Καὶ ὀρνίθων δὲ καὶ ἰχθύων οἱ θηρευταὶ οὕτω τὰ θηρευόμενα δελεάζουσι, τὴν συνήθη τροφήν καὶ καθ' ἡδονὴν τοῖς ἀγρευομένοις οὖσαν πρότερον προτείνοντες, καὶ τὴν παγίδα ταύτη περιστέλλοντες. Ὅσοι ἀπαιώντων μάλιστα τοῦτο ἔργον ἐσὶ, πρότερον τὰ χρησιὰ προτείνεσθαι, εἶτα ὕστερον ἐπάγειν τὰ λυπηρά, κηδομένων δὲ καὶ φρονιζόντων τοῦναντίον ἅπαν. Οἱ γοῦν πατέρες ἀπεναντίας τοῖς ἀνδραποδισταῖς ποιοῦσιν· διὰν εἰς διδασκαλεῖον πέμπωσι τὰ παιδιά, παιδαγωγούς ἐφιστῶσι, πληγὰς ἀπειλοῦσι, φόβον ἐπιτειχίζουσι, καὶ ἐπειδὴν τὴν προτιέραν ἡλικίαν οὕτως ἀγάγωσι, τότε ἐν ἔξει γενομένοις αὐτοῖς τιμὰς, καὶ δυναστείας, καὶ τρυφήν, καὶ τὸν αὐτῶν πλοῦτον ἅπαντα ἐγχειρίζουσι.

5. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησεν· οὐ κατὰ τοὺς ἀνδραποδιστάς, ἀλλὰ κατὰ τοὺς πατέρας τοὺς κηδομένους, πρότερον εἰς τὰ λυπηρὰ ἐνέβαλε, καθάπερ παιδαγωγοῖς καὶ διδασκάλοις τῇ παρούσῃ θλίψει παραδιδούς, ἵνα διὰ τούτων παιδευθέντες, σωφρονησθέντες, ὑπομονὴν ἅπασαν ἐπιδειξάμενοι, φιλοσοφίαν ἅπασαν μαθόντες, εἶτα ἐν ἔξει γινόμενοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κληρονομήσωμεν· πρότερον ἐπιτηδεύουσας κατεσκεύασε πρὸς τὴν οἰκονομίαν τοῦ διδομένου πλούτου, καὶ τότε αὐτὸν ἐγχειρίζει τὸν πλοῦτον. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐποίησεν, ἢ τοῦ πλούτου δόσις, οὐ δωρεά, ἀλλὰ κόλασις ἦν καὶ τιμωρία.

Καθάπερ γὰρ παῖς ἀνόητος καὶ ἄσωτος τὸν πατρῶον κληῖρον διαδεξάμενος ὑπ' αὐτοῦ τούτου κατακρημνίζεται, φρόνησιν οὐκ ἔχων ἀρκοῦσαν πρὸς τὴν τῶν χρημάτων οἰκονομίαν· εἰ δὲ συνειτὸς γένοιτο, καὶ ἐπιεικῆς, καὶ σώφρων, καὶ μέτριος, εἰς δέον οἰκονομῶν τὰ πατρῶα, λαμπρότερος ταύτη καὶ περιφανέστερος γίνεται· οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν ἀνάγκη

Καὶ οἱ κυνηγοὶ τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ψαριῶν ἔτσι τὰ συλλαμβάνουν ἀφοῦ τὰ δελεάζουν, προτείνοντες τὴν συνήθη τροφήν πού ἀρέσει εἰς αὐτά, καὶ κρύπτοντες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν παγίδα. Ὡστε τοῦτο εἶναι κυρίως ἔργον ἀπατεώνων, τὸ νὰ προτείνουν πρῶτα τὰ καλὰ καὶ ἔπειτα νὰ ἐπιφέρουν τὰ λυπηρά, ἐνῶ ἐκεῖνοι πού πραγματικὰ φροντίζουν, κάμνουν ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον. Οἱ πατέρες λοιπὸν κάμνουν τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ὅσα κάμνουν οἱ δουλέμποροι· ὅταν στέλλουν τὰ παιδιά εἰς τὸ σχολεῖον, διορίζουν παιδαγωγούς, τὰ ἀπειλοῦν ὅτι θὰ τὰ τιμωρήσουν, τὰ φοβερίζουν, καὶ ὅταν περάσουν τὴν πρώτην των ἡλικίαν, τότε ἀφοῦ λάβουν πείραν τῆς συνηθείας, τιμὰς καὶ ἀξιώματα καὶ καλοπέρασιν καὶ ὄλον τὸν πλοῦτον αὐτῶν τοὺς δίδουν.

5. Ἔτσι ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ ὁ Θεός· ὄχι ὅπως οἱ δουλέμποροι, ἀλλὰ ὅπως οἱ πατέρες πού φροντίζουν διὰ τὰ παιδιά των, μᾶς ἔβαλε πρῶτα εἰς τὰ λυπηρά, διότι μᾶς παρέδωσεν εἰς τὴν παροῦσαν θλίψιν, ὡσὰν εἰς παιδαγωγούς, ὥστε διὰ τούτων ἀφοῦ παιδευθοῦμεν καὶ σωφρονησθοῦμεν, νὰ ἐπιδείξωμεν κάθε ὑπομονήν, νὰ μάθωμεν κάθε φιλοσοφίαν, ἔπειτα ὅταν συνηθίσωμεν εἰς αὐτὰ νὰ κληρονομήσωμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· πρῶτα μᾶς κάμνει ἱκανούς νὰ διαχειριζώμεθα τὸν πλοῦτον πού μᾶς δίδει, καὶ ἔπειτα μᾶς δίδει τὸν πλοῦτον. Διότι ἐὰν δὲν ἔκαμε τοῦτο, τὸ χάρισμα τοῦ πλούτου δὲν θὰ ἦτο δωρεὰ ἀλλὰ κόλασις καὶ τιμωρία.

Διότι ὅπως ἓνας ἀνόητος υἱὸς καὶ ἄσωτος πού ἐκληρονόμησε πατρικὴν περιουσίαν, καταστρέφεται ἀπὸ αὐτήν, διότι δὲν ἔχει ἀρκετὴν φρόνησιν νὰ τὴν διαχειρισθῇ· ἐὰν δὲ ἤθελε φανῆ συνετὸς εἰς τὴν διαχείρισιν, συνετός, σώφρων καὶ μετρημένος, καλὸς διαχειριστὴς τῆς πατρικῆς περιουσίας, λαμπρότερος διὰ ταύτης καὶ περιφανέστερος γίνεται· αὐτὸ κατ' ἀνάγκην συμβαίνει καὶ εἰς ἡμᾶς. Ὅταν λοιπὸν ἀποκτήσωμεν πνευματικὴν σύνεσιν, ὅταν ἀνδρωθοῦμεν πνευματικῶς καὶ ἀποκτήσωμεν τὸ μέτρον τῆς πνευματικῆς

συμβαίνειν. Ἐπειδὴν οὖνεσιν πνευματικὴν δεξώμεθα, ἐπειδὴν εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας κατανήσωμεν οἱ πάντες, τότε ἡμῖν ἐγχειρίζει πάντα, ἅπερ ὑπέσχετο· νυνὶ δὲ καθάπερ παιδία μικρὰ παιδεύει μετὰ παρακλήσεως καὶ
5 παραμυθίας.

Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἔστι τὸ κέρδος ἀπὸ τοῦ τὰς θλίψεις προλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἔλατιον τούτου. Ὁ μὲν γὰρ πρότερον τρυφῶν, εἶτα μετὰ τὴν τρυφήν κόλασιν προσδοκῶν, οὐδὲ τῆς παρούσης τρυφῆς αἰσθάνεται, διὰ τὴν προσδοκίαν τῶν ἐπαγομένων δεινῶν· ὁ δὲ πρότερον ὢν ἐν λυπηροῖς, εἶτα μετὰ ταῦτα μέλλον ἀπολαύσεσθαι χρησιῶν, καὶ τῶν παρόντων ὑπεροχῆ δυσχερῶν, διὰ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων χρησιῶν. Οὐ τοίνυν ἀσφαλείας ἕνεκεν μόνον τῆς ἡμετέρας, ἀλλὰ καὶ ἡδονῆς, καὶ παραμυθίας πρότερα ἔτα-
15 ξεν εἶναι τὰ δεινά, ἵνα ταῖς ἐλπίσι τῶν μελλόντων κουφιζόμενοι, μηδεμίαν τῶν παρόντων λάβωμεν αἴσθησιν. Καὶ τοῦτο αὐτὸ ὁ Παῦλος δεικνὺς καὶ ἐμφαίνων, ἔλεγεν, ὅτι «Τὸ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρους δόξης κατεργάζεται
20 ἡμῖν, μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα».

Ἐλαφρὰν τὴν θλίψιν ἐκάλεσεν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τῶν δεινῶν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προσδοκίαν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. Καθάπερ γὰρ ὁ ἔμπορος οὐκ αἰσθάνεται τῆς
25 κατὰ τὴν ναυτιλίαν ταλαιπωρίας, τῇ τῶν φορτίων ἐλπίδι κουφιζόμενος, καὶ ὁ πυκτεύων γενναίως φέρει τὰ τραύματα τῆς κεφαλῆς, πρὸς τὸν σιέφανον ἀποβλέπων οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀτινίζοντες ἀγαθὰ, ὅσα ἂν ἐπιφέρηται δεινά, πάντα γενναίως οἴ-
30 σομεν τῇ χρησιῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι νευρούμενοι.

Ταύτην τοίνυν λαβόντες τὴν ρῆσιν ἀπέλθωμεν· εἰ γὰρ

ώριμότητος, τότε μᾶς δίδει ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὅποια ὑπεοχέθη εἰς ἡμᾶς· τώρα ὅμως ὡς μικρὰ παιδιὰ μᾶς διδάσκει μὲ παρηγορίαν καὶ παραμυθίαν.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον τοῦτο τὸ κέρδος ἀπὸ τὸ γεγονός· ὅτι προηγοῦνται αἱ θλίψεις, ἀλλὰ καὶ ἄλλο ὄχι μικρότερον ἀπὸ αὐτό. Διότι ἐκεῖνος πρῶτα ζῆ βίον τρυφηλὸν καὶ ἔπειτα μετὰ τὴν καλοπέρασιν ἀναμένει τιμωρίαν, οὔτε τὴν παρούσαν εὐχαρίστησιν ἀπολαμβάνει, ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος ὅτι ἀναμένει νὰ τὸν εὔρουν κακά· ἐκεῖνος δὲ πρῶτα εὐρίσκεται εἰς λυπηρὰν κατάστασιν, καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν πρόκειται νὰ ἀπολαύσῃ τὰ εὐχάριστα, παραβλέπει καὶ τὰς παρούσας δυσκολίας, ἐπειδὴ ἐλπίζει νὰ ἀπολαύσῃ τὰ μέλλοντα καλά. Λοιπὸν ὄχι μόνον διὰ τὴν ἰδικὴν μας ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ δι' εὐχαρίστησιν καὶ παρηγορίαν ἔκαμε νὰ εἶναι πρῶτα τὰ κακά, ὥστε νὰ ἀνακουφίζωμεθα μὲ τὰς ἐλπίδας τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καὶ νὰ μὴ αἰσθανώμεθα οὐδόλως τὰ δυσάρεστα τῆς παρούσης ζωῆς. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς δεικνύων καὶ φανερώνων ὁ Παῦλος, ἔλεγεν, ὅτι «Αἱ θλίψεις πρὸς γρήγορα περνοῦν καὶ δι' αὐτὸ εἶναι ἐλαφραῖ, κατεργάζονται εἰς ἡμᾶς εἰς ὑπερβολικὰ μεγάλον βαθμὸν αἰώνιον βάρος δόξης, ἀρκεῖ νὰ μὴ προσέχωμεν ἐκεῖνα πρὸς βλέπομεν μὲ τὰ μάτια τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἐκεῖνα πρὸς δὲν βλέπονται καὶ μᾶς ἀναμένουν μετὰ τὸν θάνατον»²⁵.

Ἐλαφρὰν ὠνόμασε τὴν θλίψιν, ὄχι ἐπειδὴ ἐκ φύσεως εἶναι τέτοια, ἀλλὰ διὰ τὴν προσδοκίαν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. Διότι ὅπως ὁ ἔμπορος δὲν αἰσθάνεται τὴν ταλαιπωρίαν τῶν θαλασσινῶν ταξιδίων, διότι ἀνακουφίζεται ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τοῦ κέρδους τῶν φορτίων, καὶ ὁ πυγμάχος γενναῖα ὑποφέρει τὰ τραύματα εἰς τὸ κεφάλι, διότι ἀποβλέπει πρὸς τὸν στέφανον τῆς νίκης, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἀτενίζοντες πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ πρὸς τὰ ἀγαθὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅσα κακὰ καὶ ἂν μᾶς ἔρχονται, ὅλα γενναίως θὰ τὰ ὑποφέρωμεν, ἐπειδὴ θὰ ἐνδυναμούμεθα ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.

Αὐτὸ τὸ ρητὸν ἀφοῦ τὸ χαράζωμεν ἐντὸς μας ἃς φύγω-

καὶ ψιλὴ καὶ βραχεῖα, ἀλλὰ πολλὴν ἔχει φιλοσοφίας διδασκαλίαν. Ὁ ἐν ὀδύνη καὶ θλίψει, ἀρκοῦσαν ἔχει παράκλησιν· ὁ ἐν τρυφῇ καὶ πολυτελείᾳ, μέγαν σωφρονισμόν. Ὅταν γὰρ ἐπὶ τῆς τραπέζης κατακείμενος ἀναμνησθῆς τῆς ῥήσεως ταύτης, ἀποπηδήσεις ταχέως τῆς μέθης καὶ τῆς ἀδηφαγίας, μαθὼν διὰ τῆς λέξεως ταύτης, ὅτι ἐναγωνίους ἡμᾶς εἶναι χρὴ καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐρεῖς, Παῦλος ἐν δεσμοῖς καὶ δεσμομητοῖς, ἐγὼ δὲ ἐν μέθῃ καὶ πολυτελεῖ τραπέζῃ καὶ ποίας τεύξομαι συγγνώμης;

10 Τοῦτο καὶ γυναιξὶν ἐπιτήδειον τὸ ῥῆμα· αἱ γὰρ φιλόκρομοι, καὶ πολυτελεῖς, καὶ χρυσῶ πάντοθεν ἑαυτὰς καταδεσμοῦσαι, τῆς ἀλύσεως ταύτης ἀναμνησθεῖσαι, μισήσουσιν, εὖ οἶδ' ὅτι, καὶ θδελύξονται τὸν κόσμον ἐκεῖνον, καὶ πρὸς ταῦτα δραμοῦνται τὰ δεσμά. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ πολλῶν κα-
 15 κῶν αἴτια γέγονε πολλάκις, καὶ μυρίους πολέμους εἰς τὴν οἰκίαν συνήγαγε, καὶ φθόνους καὶ βασκανίας καὶ μῖσος ἔτεκε. Ταῦτα δὲ τῆς οἰκουμένης τὰς ἁμαρτίας ἔλυσε, καὶ δαίμονας ἐφόβησε, καὶ διάβολον ἐφυγάδευσε. Μετὰ τούτων ἐν τῷ δεσμομητῷ διατριβῶν τὸν δεσμοφύλακα ἔπεισε, μετὰ
 20 τούτων τὸν Ἀγρίππαν ἐπεσπάσαιο, μετὰ τούτων πολλοὺς μαθητὰς κατεσκεύασεν ὁ Παῦλος. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν, «Ἐν ᾧ κατοπαθῶ μέχρι δεσμῶν, ὡς κατοῦργος, ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται». Καθάπερ γὰρ ἀκίνα δῆσαι οὐ δυνατόν, οὐδὲ συγκλεῖσαι ἐν οἰκίᾳ, οὕτως οὐδὲ τοῦ κηρύγματος τὸν
 25 λόγον. Καὶ πολλῶ πλέον, ὁ διδάσκαλος ἐδέδετο, καὶ ὁ λόγος ἐπέτειο· ἐκεῖνος τὸ δεσμομητήριον ᾤκει, καὶ ἡ διδασκαλία περρωθεῖσα πανταχόσε τῆς οἰκουμένης ἔιτρεχε.

6. Ταῦτ' οὖν εἰδότες μὴ προκαταπίπτωμεν ἐπὶ τοῖς δει-

26. Πρὸβλ. Πράξ. 16, 33.

27. Β' Τιμ. 2, 9.

μεν ἀπὸ ἐδῶ· διότι ἂν καὶ εἶναι ἀπλοῦν καὶ σύντομον, ἔχει ὅμως πολλὴν διδασκαλίαν χριστιανικῆς σκέψεως. Αὐτὸς ποὺ ζῆ μὲ πόνον καὶ θλίψιν ἔχει ἀρκετὴν παράκλησιν ἀπὸ αὐτό· αὐτὸς ποὺ ζῆ μὲ τρυφηλότητα καὶ πολυτέλειαν, σωφρονίζεται ἀπὸ αὐτό. Διότι ὅταν κάθουσαι εἰς τὸ τραπέζι καὶ ἐνθυμηθῆς τὸ ρητὸν τοῦτο, θὰ ἀποφύγῃς τὴν μέθην καὶ τὴν πολυφαγίαν, διότι ἀπὸ αὐτὸ ἔμαθες ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα νηφάλιοι· καὶ θὰ εἰπῆς πρὸς τὸν ἑαυτὸν σου, ὁ Παῦλος ἦτο εἰς τὰ δεσμὰ καὶ τὴν φυλακὴν, καὶ ἐγὼ εὐρίσκομαι εἰς τὴν μέθην καὶ κάθομαι εἰς πολυτελεῖ τράπεζαν· ποίας συγγνώμης θὰ τύχω διὰ τοῦτο;

Τὸ ρητὸν τοῦτο εἶναι κατάλληλον καὶ διὰ τὰς γυναῖκας· διότι ὅσαι ἀγαποῦν τὰ στολίδια καὶ τὴν πολυτέλειαν, καὶ ἀπὸ παντοῦ δένονται μὲ χρυσᾶς ἀλυσίδας, ὅταν ἐνθυμηθοῦν τὴν ἀλυσίδα αὐτὴν, γνωρίζω καλῶς ὅτι καὶ θὰ μισήσουν, καὶ θὰ ἀποστραφοῦν τὸν στολισμὸν ἐκεῖνον καὶ θὰ τρέξουν πρὸς τὰ δεσμὰ αὐτά. Διότι ἐκεῖνα ἔχουν γίνεαι αἰτία πολλῶν κακῶν, καὶ εἰσήγαγον εἰς τὴν οἰκίαν πολλοὺς πολέμους καὶ φθόνους καὶ ζηλοφθονίας καὶ μῖσος. Ἐνῶ αὐτὰ διέλυσαν τὰς ἀμαρτίας τῆς οἰκουμένης, ἐφόβησαν τοὺς δαίμονας καὶ τὸν διάβολον τὸν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν. Μὲ αὐτὰ ὅταν εὐρίσκετο εἰς τὸ δεσμοτήριον ἔπεισε τὸν δεσμοφύλακα²⁶, μὲ αὐτὰ προσεῖλκυσε τὸν Ἀγρίππαν, μὲ αὐτὰ πολλοὺς μαθητὰς ἔκαμεν ὁ Παῦλος. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «Διὰ τὸ εὐαγγέλιον ποὺ κηρύττω κακοπαθῶ μέχρι σημείου, ὥστε νὰ εἶμαι ἀλυσσοδεμένος ὡσὰν κακοῦργος, ὅμως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν δένεται»²⁷. Καὶ ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δέση κανεὶς τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου, οὔτε νὰ τὴν κλείσῃ μέσα εἰς τὸ σπίτι, ἔτσι δὲν ἠμπορεῖ νὰ δέση καὶ τὸν λόγον τοῦ κηρύγματος. Καὶ πολὺ περισσότερον μάλιστα, ἀφοῦ ὁ διδάσκαλος ἦτο δεμένος καὶ ἡ διδασκαλία ἐπετοῦσεν· ἐκεῖνος ἐκατοικοῦσεν εἰς τὸ δεσμοτήριον καὶ ἡ διδασκαλία, ὡσὰν νὰ εἶχε πτερά, ἔτρεχε παντοῦ εἰς τὴν οἰκουμένην.

6. Γνωρίζοντες λοιπὸν αὐτὰ ἅς μὴ ἀποθαρρυνώμεθα διὰ

νοῖς, ἀλλὰ μᾶλλον τότε δυνατώτεροι γινώμεθα, τότε ἰσχυρότεροι «ἢ γὰρ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται». Μὴ ἀλγῶμεν ἐπὶ ταῖς ἐπαγομέναις συμφοραῖς, ἀλλ' ἐν ἅπασιν εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ. Δευτέραν ἑβδομάδα τῆς νηστείας παρήλ-
 5 θομεν, ἀλλὰ μὴ τοῦτο σκοπῶμεν· οὐ γὰρ τοῦτό ἐστι παρελθεῖν νηστείαν, ἐὰν τὸν χρόνον παρέλθωμεν, ἀλλ' ἐὰν μετὰ καιροθωμάτων παρέλθωμεν. Τοῦτο λογισώμεθα, εἰ σπουδαιότεροι γεγόναμεν, εἰ διωρθώσαμέν τι τῶν ἡμετέρων ἐλατιωμάτων, εἰ τὰ ἁμαρτήματα ἀπενιψάμεθα.

10 Ἔθος ἅπασιν ἐρωτιᾶν κατὰ τὴν τεσσαρακοσιήν, πόσας ἕκαστος ἑβδομάδας ἐνήστευσε· καὶ ἔστιν ἀκοῦσαι λεγόντων τῶν μὲν, ὅτι δύο, τῶν δέ, ὅτι τρεῖς, τῶν δέ, ὅτι πάσας ἐνήστευσαν τὰς ἑβδομάδας. Καὶ τί τὸ κέρδος, ἐὰν ἔρημοι καιροθωμάτων παρέλθωμεν τὴν νηστείαν; Ἐὰν ἕτερος λέ-
 15 γῃ, ὅτι πᾶσαν ἐνήστευσα τὴν τεσσαρακοσιήν, σὺ εἶπέ, ὅτι ἐχθρὸν εἶχον, καὶ καιτηλλάγην ἔθος εἶχον κακηγορεῖν, καὶ ἐπαυσάμην· ἔθος εἶχον ὀμνύναι, καὶ ἔλυσα τὸ πονηρὸν ἔθος. Οὐδὲν ὄφελος τοῖς ἐμπόροις, ἂν πολὺ μῆκος πελάγους παραδράμωσιν, ἀλλ' ἐὰν μετὰ φορτίων πλέωσι καὶ πολλῆς
 20 τῆς ἐμπορίας· οὐδὲν ὄφελος τῆς νηστείας ἡμῖν, ἂν παρέλθωμεν αὐτὴν ἀπλῶς, εἰκῆ καὶ μάτην.

Ἄν τὴν τῶν βρωμάτων νηστεύωμεν νηστείαν παρελθουσῶν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν παρέρχεται καὶ ἡ νηστεία· ἐὰν δὲ ἁμαρτημάτων ἀπεχώμεθα, καὶ τῆς νηστείας
 25 παρελθούσης ταύτης, ἐκείνη πάλιν μένει, καὶ διηνεκῆς ἔσται ἐντιεῦθεν ἡμῖν ἢ ὠφέλεια, καὶ πρὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν οὐ μικρὰς ἡμῖν ἐνταῦθα ἀποδώσει τὰς ἀμοιβάς· ὥσπερ γὰρ ὁ ζῶν ἐν πονηρίᾳ, καὶ πρὸ τῆς γενένης κολάζεται

τὰ διάφορα κακά, ἀλλὰ μᾶλλον τότε νὰ γινώμεθα περισσότερο δυνατοί, τότε νὰ γινώμεθα περισσότερο ἰσχυροί· «Διότι ἡ θλίψις δημιουργεῖ τὴν ὑπομονήν»²⁸. Ἄς μὴ λυπούμεθα διὰ τὰς συμφορὰς ποὺ μᾶς εὐρίσκουν, ἀλλὰ δι' ὅλας νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν. Ἐπεράσαμεν τὴν δευτέραν ἑβδομάδα τῆς νηστείας, ἀλλὰ ἄς μὴ σκεπτόμεθα τοῦτο· διότι πέρασμα νηστείας δὲν εἶναι τοῦτο, τὸ νὰ περάσωμεν τὸν χρόνον τῆς νηστείας, ἀλλὰ ἐὰν μὲ ἐπιτυχίαν ἐπεράσαμεν αὐτήν. Τοῦτο νὰ σκεπτόμεθα, ἐὰν ἔχωμεν γίνεαι καλύτεροι, ἐὰν ἔχωμεν διορθώσει κάποιο ἀπὸ τὰ ἐλαττώματά μας, ἐὰν ἔχωμεν ἀποπλύνει τὰ ἁμαρτήματά μας.

Ἐπάρχει εἰς ὅλους συνήθεια νὰ ἐρωτοῦν κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν πόσας ἑβδομάδας ἐνήστευσε κάθε ἕνας· καὶ ἠμπορεῖ νὰ ἀκούσῃ κανεὶς νὰ λέγουν ἄλλοι μὲν, ὅτι δύο, ἄλλοι δὲ ὅτι τρεῖς, καὶ ἄλλοι ὅτι ὅλας τὰς ἑβδομάδας ἐνήστευσαν. Καὶ ποῖον θὰ εἶναι τὸ κέρδος, ἐὰν δίχως κατορθώματα ἀρετῆς περάσωμεν τὴν περίοδον τῆς νηστείας; Ἐὰν κάποιος λέγῃ, ὅτι ἐνήστευσα ὀλόκληρον τὴν περίοδον τῆς τεσσαρακοστῆς, σὺ εἶπέ, ὅτι εἶχα ἐχθρὸν καὶ συνεφιλιώθην μὲ αὐτόν· εἶχα συνήθειαν νὰ κατηγορῶ καὶ τὴν ἑσταμάτησα· εἶχα συνήθειαν νὰ ὀρκίζωμαι καὶ ἀπηλλάγην ἀπὸ τὴν κακὴν συνήθειαν. Καμμίαν ὠφέλειαν δὲν ἔχουν οἱ ἔμποροι, ἂν διατρέξουν πολὺ μεγάλην θάλασσαν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐὰν τὴν διαπλεύσουν μὲ πολλὰ φορτία ἐμπορευμάτων· καμμίαν ὠφέλειαν δὲν θὰ ἔχωμεν ἀπὸ τὴν νηστείαν, ἂν ἀπλῶς καὶ μόνον τὴν περάσωμεν εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν.

Ἄν τηρήσωμεν τὴν νηστείαν τῶν φαγητῶν, ὅταν περάσουν αἱ τεσσαράκοντα ἡμέραι, περνᾷ καὶ ἡ νηστεία· ἂν ὅμως ἀπέχωμεν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἡ περίοδος τῆς νηστείας νὰ περάσῃ, ἐκείνη ἡ νηστεία (τῶν ἁμαρτημάτων) πάλιν μένει, καὶ θὰ εἶναι συνεχῆς ἡ ὠφέλεια εἰς ἡμᾶς καὶ πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν θὰ μᾶς χαρίσῃ ὄχι μικρὰς ἀμοιβὰς ἐδῶ· διότι ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ζῆ εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τιμωρεῖται πρὶν ἀπὸ τὴν γέενναν τῆς κολά-

τῷ συνειδῶτι κεντούμενος· οὕτως ὁ πλουτῶν ἐν κατορθώμασι, καὶ πρὸ τῆς βασιλείας χαρᾶς μεγίστης ἀπολαύσεται, χρησιταῖς ἐντροφόμενος ἐλπιοῖ.

Διὰ τοῦτο ὁ Χριστός φησι· «Πάλιν ὄψομαι ὑμᾶς, καὶ
 5 χαρήσεσθε, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς λαμβάνει». Βραχὺ τὸ ρῆμα, ἀλλὰ πολλὴν ἔχει παραμυθίαν. Τί ποτ' οὖν ἐστὶ, «Τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς λαμβάνει»; Χρήματα ἂν ἔχης, πολλοὶ δύνανται σου τὴν χαρὰν ἀπὸ τοῦ πλούτου λαβεῖν καὶ κλέπτῃς διορύτιων τοῖχον, καὶ οἰκέτῃς ἀφαιρούμενος
 10 τὰ ἐμπιστευθέντα, καὶ βασιλεὺς δημεύων, καὶ θάσκανος ἀνθρώπος ἐπηρεάζων. Δυναστείαν ἂν ἔχης, πολλοὶ δύνανται σου λαβεῖν τὴν ἀπὸ ταύτης χαρὰν· διὰ γὰρ παραλυθῆ τὰ τῆς ἀρχῆς, παραλυθήσεται καὶ τὰ τῆς ἡδονῆς· καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀρχῇ πολλὰ συμπύπτοντα πράγματα, δυσκολίαν ἔχοντα
 15 καὶ φροντίδας, ὑποιέμενται σου τὴν εὐθυμίαν. Ἰσχὺν σώματος ἂν ἔχης, νόσος ἐπελθοῦσα κατέλυσε τὴν ἀπὸ ταύτης χαρὰν· κάλλος ἂν ἔχης καὶ ὥραν, γῆρας ἐπελθὼν ἐμάρανε καὶ ἀφείλειο τὴν χαρὰν· ἰσπαξίης ἂν ἀπολαύης πολυτελοῦς, ἐσπέρας καταλαβούσης, κατελύθη καὶ ἡ τῆς εὐωχίας
 20 χαρά· ἕκαστον γὰρ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων εὐεπηρέαστον ἐστὶ, καὶ μόνιμον ἡμῖν οὐκ ἰσχύει παρασχεῖν τὴν ἡδονήν· ἡ δὲ εὐσέβεια καὶ ἡ κατὰ ψυχὴν ἀρετὴ τοῦναντίον ἅπαν.

Ἐλεημοσύνην ἂν ποιήσης, οὐδεὶς ἀφελεῖν δύναται τὸ κατόρθωμα, καὶ σιρατόπεδα, καὶ βασιλεῖς, καὶ μυριοὶ συ-
 25 κοφάνται, καὶ ἐπίβουλοι πάντοθεν ἐπιθῶνται, τὸ εἰς τὸν οὐ-

σεως, τιμωρούμενος ἀπὸ τοὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεως, ἔτι καὶ ὁ πλούσιος εἰς τὰ κατορθώματα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ θὰ ἀπολαύσῃ μεγάλην χαράν, ἐπειδὴ τρέφεται μὲ καλὰς ἐλπίδας.

Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς λέγει· «Πάλιν θὰ σᾶς ἴδω καὶ θὰ χαρῆτε καὶ τὴν χαράν σας κανεῖς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὴν πάρῃ»²⁹. Μικρὸν εἶναι τὸ ρητόν, ἀλλὰ ἔχει πολλὴν παρηγορίαν. Τί σημαίνει λοιπὸν ὅτι «τὴν χαράν σας κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ πάρῃ»; Ἄν ἔχῃς χρήματα πολλοὶ ἠμποροῦν τὴν χαράν σου ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν πλοῦτον νὰ τὴν πάρουν, καὶ ὁ κλέπτης ποὺ τρυπᾷ τὸν τοῖχον, καὶ ὁ ὑπηρέτης ποὺ ἀφαιρεῖ ὅ,τι τοῦ ἐνεπιστεύθης, καὶ ὁ βασιλεὺς ποὺ τὰ δημεύει, καὶ ὁ φθονερός ἄνθρωπος ποὺ θέλει νὰ σὲ βλάψῃ. Ἄν ἔχῃς πάλιν πολιτικὴν ἐξουσίαν, πολλοὶ πάλιν ἠμποροῦν νὰ σοῦ ἀφαιρέσουν τὴν χαράν ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτήν· διότι ὅταν παραλύσῃ ἡ ἐξουσία, παραλύεται καὶ ἡ ἐκ ταύτης προερχομένη ἡδονή· καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξασκήσεως τῆς ἐξουσίας συμβαίνουν πολλὰ πράγματα ποὺ ἔχουν δυσκολίας καὶ φροντίδας καὶ σοῦ μειώνουν τὴν εὐχαρίστησιν ἐξ αὐτῆς. Ἄν ἔχῃς δύναμιν καὶ εὐρωστίαν σωματικὴν, ὅταν ἔλθῃ ἡ ἀσθένεια καταλύει τὴν χαράν ποὺ εἶχες ἀπὸ αὐτά· ἂν ἔχῃς ὠραιότητα καὶ νεανικὴν ἀκμήν, ὅταν ἐπέρχεται τὸ γῆρας μαραίνει αὐτὰ καὶ σοῦ ἀφαιρεῖ τὴν χαράν· ἂν ἀπολαμβάνῃς πλουσίας καὶ πολυτελοῦς τραπέζης, ὅταν ἔρχεται τὸ βράδυ, χάνεται ἡ χαρὰ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν· διότι κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ βιωτικὰ πράγματα εἶναι εὐκολομετάβλητον, καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς παράσχῃ μόνιμον εὐχαρίστησιν· μὲ τὴν εὐσέβειαν δὲ καὶ τὴν ψυχικὴν ἀρετὴν συμβαίνει ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον.

Ἐὰν κάμῃς ἐλεημοσύνην, κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ σοῦ ἀφαιρέσῃ τὸ κατόρθωμα αὐτὸ καὶ ἂν ἀκόμα ἀπὸ παντοῦ σοῦ ἐπιτεθοῦν στρατεύματα, βασιλεῖς, ἀναρίθμητοι συκοφάνται, ἐπίβουλοι, τὸ κτῆμα, τὸ ὁποῖον ἀπέθεσες μὲ τὴν ἐλεημοσύνην εἰς τὸν οὐρανόν, κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ σοῦ τὸ ἀφαιρέ-

ρανὸν ἀποιεθὲν κτήμα ἀφελέσθαι οὐ δύνανται· ἀλλὰ μένει
 διηνεκῆς ἢ χαρά. «Ἐσκόρπισε γάρ», φησὶν, «ἔδωκε τοῖς
 πένησιν, ἢ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα»· καὶ μάλα
 εἰκότως. Ἐν γὰρ τοῖς τῶν οὐρανῶν ἀπόκειται ταμειοῖς, 5
 5 που οὐ κλέπτῃς διορύττει, οὐ λησιτῆς λαμβάνει, οὐ σῆς κατε-
 σθίει. Εὐχὰς ἐὰν εὐξῆ συνεχεῖς καὶ ἐκτενεῖς, τὸν καρπὸν τὸν
 ἀπὸ τούτων οὐδεὶς σιλήσει· καὶ γὰρ οὗτος ὁ καρπὸς
 ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐρρίζωται, πάσης ἐπηρείας ἀπηλλαγμένος,
 καὶ μένων ἀχειρώτος. Ἐὰν κακῶς παθῶν εὐεργετήσης, ἐὰν
 10 κακῶς ἀκούσας φιλοσοφήσης, ἐὰν λοιδορηθεὶς εὐλογήσης,
 ταῦτα τὰ κατορθώματα μένει διηνεκῶς, καὶ τὴν ἐκ τούτων
 χαρὰν οὐδεὶς λαμβάνει· ἀλλ' ὁσάκις ἂν αὐτῶν ὑπομνησθῆς,
 χαίρη καὶ εὐφραίνῃ, καὶ πολλὴν καρποῦσαι τὴν ἡδονὴν

Οὕτω δὲ καὶ τὸ φεύγειν ὄρκον ἐὰν κατορθώσωμεν, καὶ
 15 πείσωμεν τὴν γλῶτταν τὴν ἡμετέραν ἀπέχεσθαι τῆς ὀλε-
 θροῦ συνηθείας ταύτης, τὸ μὲν κατορθῶμα ἔστι ἐν βραχεῖ
 καιρῷ, ἢ δὲ εὐφροσύνη τοῦ κατορθώματος διηνεκῶς καὶ
 ἀδιαλείπτως. Λοιπὸν ὑμᾶς καὶ ἑτέρων διδασκάλους εἶναι
 20 χορὴ καὶ καθηγητάς, καὶ φίλους τοῦ πλησίον, καὶ τοὺς οἰκέ-
 τας δὲ τοὺς συνδούλους, καὶ νέους τοὺς ὁμήλικας λαμβάνειν,
 καὶ παιδεύειν, καὶ ἐνάγειν.

ἼΑρα εἴ τίς σοι χρύσειον ἕνα καθ' ἕνασιν διορθούμε-
 νον ἄνθρωπον ἐπηγγείλατο, οὐ πᾶσαν ἂν ἐποιήσω σπουδὴν,
 καὶ διημέρευες προσεδρεύων, πείθων, παρακαλῶν; Νῦν δὲ
 25 οὐχ ἕνα χρύσειον, οὐδὲ δέκα, οὐδὲ εἴκοσι, καὶ ἑκατόν, καὶ
 χιλίους, οὐδὲ γῆν ὀλόκληρον ὑπισχνεῖται σοι τῶν πόνων τού-
 των ἀμοιβὴν ὁ Θεός· ἀλλ' ὁ τοῦ κόσμου παντὸς μεῖζόν ἐστι,
 τοῦτό σοι δίδωσι, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ οὐ τοῦτο

ση, ἀλλὰ ἡ χαρὰ πού προέρχεται ἀπὸ αὐτὸ πού ἔκαμες εἶναι διαρκής. «Ἐσκόρπισε», λέγει, «πλουσιοπάροχα εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, ἔδωκεν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἡ ἀρετὴ του ἐκ τῶν ἀγαθοεργιῶν μένει εἰς τὸν αἰῶνα»³⁰. καὶ πολὺ εὖλογα. Διότι ἔχει κατατεθῆ εἰς τὰ οὐράνια ταμεῖα, ὅπου οὔτε κλέπτῃς τρυπᾶ τοὺς τοίχους, οὔτε ὁ ληστὴς τὰ ἀρπάζει, οὔτε ὁ σκῶρος τὸ κατατρῶγει. Ἄν κάμῃς προσευχὰς συνεχεῖς καὶ ἐκτενεῖς τὸν καρπὸν, πού ἀπὸ αὐτὰς προέρχεται, κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ σοῦ ἀφαιρέσῃ· διότι ὁ καρπὸς αὐτὸς ἔχει ριζωθῆ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ εἶναι ἀνεληρέαστος ἀπὸ κάθε βλάβην καὶ δὲν ἠμπορεῖ κανεῖς νὰ τὸν κυριεύσῃ. Ἐὰν κακοποιηθῆς καὶ εὐεργετήσῃς αὐτὸν πού σοῦ ἐπροξένησε κακόν, ἐὰν κακολογηθῆς καὶ φιλοσοφήσῃς, ἐὰν ὑβρισθῆς καὶ μὲ καλὰ λόγια ἀπαντήσῃς εἰς τὴν ὕβριν, αὐτὰ τὰ κατορθώματα μένουν συνεχῶς, καὶ κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν χαρὰν πού προέρχεται ἀπὸ αὐτά· ἀλλὰ ὡσάκις ἐνθυμηθῆς αὐτὰ χαίρεσαι καὶ εὐχαριστεῖσαι καὶ ἀπολαμβάνεις πολλὴν ἡδονήν.

Ἔτσι λοιπὸν ἂν κατορθώσωμεν νὰ ἀποφύγωμεν νὰ ὀρκιζώμεθα, καὶ πείσωμεν τὴν γλῶσσαν μας νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ τὴν ὀλέθριον αὐτὴν συνήθειαν, τὸ μὲν κατόρθωμα τοῦτο θὰ τὸ ἐπιτύχωμεν εἰς ὀλίγον χρόνον, ἡ δὲ χαρὰ πού θὰ προέλθῃ ἀπὸ αὐτὸ θὰ εἶναι συνεχῆς καὶ παντοτινὴ. Λοιπὸν σεῖς πρέπει νὰ γίνεται διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ εἰς τοὺς ἄλλους καὶ οἱ φίλοι τοὺς φίλους, καὶ οἱ ὑπηρέται τοὺς συναδέλφους των, καὶ οἱ νέοι τοὺς συνομηλίκους των νὰ παίρνουν μαζί των καὶ νὰ τοὺς διδάσκουν καὶ νὰ τοὺς συμβουλεύουν.

Ἄρα γε ἐὰν κάποιος σοῦ ὑπέσχετο ὅτι θὰ σοῦ ἔδιδε διὰ κάθε ἄνθρωπον πού θὰ διώρθωνες καὶ ἀπὸ ἓνα χρυσοῦν νόμισμα, δὲν θὰ κατέβαλλες κάθε δυνατὴν προσπάθειαν, καὶ δὲν θὰ ἔμενες ὅλην τὴν ἡμέραν κοντὰ του προσπαθῶν νὰ τὸν πείσῃς καὶ παρακινῶν αὐτόν; Τώρα δὲ ὄχι μόνον ἓνα χρυσοῦν νόμισμα, οὔτε δέκα, οὔτε εἴκοσι καὶ ἑκατὸν καὶ χίλια, οὔτε ὀλόκληρον τὴν γῆν σοῦ ὑπόσχεται ὡς ἀμοιβὴν τῶν κόπων σου τούτων ὁ Θεός, ἀλλ' ἐκεῖνο πού εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον σοῦ δίδει, τὴν βασιλείαν τῶν

μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον πρὸς τοῦτο. Ποῖον δὴ τοῦτο; «Ὁ
 ἐξάγων τίμιον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσται», φησί·
 τί τοῦτου γένοιτ' ἂν ἴσον εἰς τιμῆς λόγον καὶ ἀσφαλείας;
 Ποία δὲ ἡμῖν ἀπολογία καὶ συγγνώμη μετὰ τὴν τοσαύτην
 5 ὑπόχρεσιν τῆς τῶν πλησίων ἀμελοῦσι σωτηρίας; Σὺ δ' ἂν
 μὲν εἰς θάραυρον ἴδης καταπίπτοντα τυφλόν, χεῖρα ὀρέγεις,
 καὶ νομίζεις ἀνάξιον εἶναι τὸ περιδεῖν ἀπολλύμενον· ὄρων
 δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν κατακρημνιζομένους πάντας τοὺς
 ἀδελφούς εἰς τὴν πονηρὰν τῶν ὄρκων συνήθειαν, οὐδὲ ρῆ-
 10 μα προέσθαι τολμᾶς; Ἄλλ' εἶπας ἅπαξ, καὶ οὐκ ἤκουσεν
 οὐκοῦν εἰπέ καὶ δίς, καὶ τρίς, καὶ τοσαυτάκις, ἕως ἂν πείσης.
 Καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁ Θεὸς ἡμῖν διαλέγεται, καὶ οὐκ ἀ-
 κούομεν, καὶ οὐκ ἀφίσταται διαλεγόμενος· ταύτην καὶ σὺ
 μίμησαι τὴν κηδεμονίαν περὶ τὸν πλησίον.

15 Διὰ τοῦτο μετ' ἀλλήλων ἔσμεν, καὶ πόλεις οἰκοῦμεν, καὶ
 ἐν ἐκκλησίαις συναγόμεθα, ἵνα τὰ ἀλλήλων θάρη βασιάζω-
 μεν, ἵνα τὰ ἀλλήλων ἀμαρτήματα διορθώμεθα. Καὶ καθάπερ
 ἐργαστήριον ἐν οἰκοῦντες ἄνθρωποι διαφόρως μὲν ἐμπορεύ-
 ονται, πάντα δὲ εἰς τὸ κοινὸν ἀποτίθενται οὕτω δὴ καὶ ἡ-
 20 μεῖς ποιῶμεν. Ἄπερ ἂν ἕκαστος ἀγαθὰ δύναται εἰσφέρειν
 τῷ πλησίον, μὴ ὀκνεῖτω, μηδὲ ἀναδυσέσθω, ἀλλὰ γινέσθω
 πραγματεία τις καὶ ἀντίδοσις τοιαύτη πνευματικὴ, ἵνα εἰς
 τὸ κοινὸν ἅπαντα καταθέμενοι, καὶ πολὺν κτησάμενοι πλοῦ-
 25 χωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ
 Πατρὶ ἢ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

οὐρανῶν, καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἄλλο μαζὶ μὲ αὐτό. Ποῖον εἶναι τοῦτο; «Ἐκεῖνος πού ἀποχωρίζει τὸν ἔντιμον ἀπὸ τὸν ἀνάξιον θὰ εἶναι ὡσὰν τὸ στόμα μου»³¹, λέγει. Τί ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ ἴσον μὲ τοῦτο ἀπὸ ἀπόψεως τιμῆς καὶ ἀσφαλείας; Ποίαν δὲ ἀπολογίαν θὰ ἔχωμεν καὶ ποίαν συγγνώμην θὰ εὐρωμεν, ὅταν, μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ, ἀμελοῦμεν διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ πλησίον μας; Σὺ δὲ ἂν ἴδῃς κάποιον τυφλὸν νὰ πέφτῃ εἰς βάραθρον τοῦ τείνεις χεῖρα βοηθείας, καὶ πιστεύεις ὅτι εἶναι ἀνάρμοστον τὸ νὰ παραβλέψῃς αὐτὸν πού χάνεται· τώρα δὲ πού βλέπεις κάθε ἡμέραν ὄλους τοὺς ἀδελφοὺς νὰ κατακρημνίζονται εἰς τὴν πονηρὰν συνήθειαν τῶν ὄρκων, δὲν τολμᾶς νὰ εἰπῆς οὔτε μίαν λέξιν; Ἄλλ' εἶπες μίαν φορὰν καὶ δὲν σὲ ἤκουσεν λοιπὸν νὰ εἰπῆς καὶ δύο καὶ τρεῖς, καὶ τόσας φορὰς, ὅσας χρειάζεται διὰ νὰ τὸν πείσης. Καθημερινῶς ὁ Θεὸς μᾶς ὁμιλεῖ καὶ δὲν τὸν ἀκούομεν καὶ ὅμως δὲν παύει νὰ μᾶς ὁμιλῇ συνεχῶς· καὶ οὐ λοιπὸν νὰ μιμηθῆς αὐτὴν τὴν φροντίδα τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν πλησίον σου.

Διὰ τοῦτο ζοῦμεν εἰς κοινωνίαν, καὶ κατοικοῦμεν πόλεις, καὶ συγκεντρωνόμεθα εἰς τὰς ἐκκλησίας, διὰ νὰ βαστάζῃ ὁ ἕνας τὰ βάρη τοῦ ἄλλου, διὰ νὰ διορθώνῃ ὁ ἕνας τὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἄλλου. Καὶ ὅπως οἱ ἄνθρωποι πού κατοικοῦν εἰς ἓν ἐργαστήριον, κατὰ διαφορετικὸν μὲν τρόπον ἐμπορεύονται, ὅλα δὲ τὰ καταθέτουν εἰς κοινὸν ταμεῖον, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἄς κάμωμεν. Ὅσα ἀγαθὰ ἤμπορεῖ κάθε ἕνας νὰ εἰσφέρῃ εἰς τὸν πλησίον του, ἄς μὴ ὀκνήσῃ, ἄς μὴ δεῖξῃ ἀπροθυμίαν, ἀλλὰ ἄς γίνεταί ἓν εἶδος ἀνταλλαγῆς καὶ ἀνταποδώσεως πνευματικῆς, ὥστε, ἀφοῦ τὰ καταθέσωμεν ὅλοι εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον, καὶ ἀποκτήσωμεν πολὺν πλοῦτον, καὶ κάμωμεν μεγάλον τὸν θησαυρὸν τῶν ἀρετῶν, ὅλοι μαζὶ ἀπὸ κοινοῦ νὰ ἐπιτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα, καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα συγχρόνως ἄς εἶναι ἡ δόξα τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΑΣ

τούς παρὰ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου ἀποσιαλέντας Ἑλλέβιχον σιραιηλάτην καὶ Καισάριον μάγιστρον εἰς
5 τὴν τῶν πεπλημμεληκότων ἐξέτασιν διὰ τὴν τῶν ἀνδριάντων κατασιροφήν.

1. Εἰς καιρὸν ὑπεψήλαμεν ἅπαντες κοινῇ τήμερον «Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος». Καὶ γὰρ θαυμασιὰ καὶ παράδοξα γέγονε πράγματα
10 πόλιν ὀλόκληρον καὶ δῆμον τοσοῦτον καταποντίζεσθαι μέλλοντα, καὶ ὑποδρύχιον γίνεσθαι, καὶ ἀπόλλυσθαι τέλεον ἀθρόον, ἐν μιᾷ καιροῦ ροπῇ τῆς ναυαγίας ἀπάσης ἀπήλλαξεν. Εὐχαριστήσωμεν τοίνυν, μὴ μόνον, ὅτι τὸν χειμῶνα ἔλυσεν, ἀλλ' ὅτι καὶ γενέσθαι αὐτὸν συνεχώρησε· μὴ μόνον ὅτι τῆς
15 ναυαγίας ἡμᾶς ἀπήλλαξεν, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς τοσαύτην ἀγωνίαν καταπεσεῖν ἀφῆκε, καὶ τὸν περὶ ἐσχάτων ἡμῖν ἐπικρεμασθῆναι κίνδυνον. Οὕτω καὶ Παῦλος ἐκέλευσε ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν. Ὅτιαν δὲ εἶπη, «Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε», τοῦτο λέγει, μὴ μόνον ἐν τῇ λύσει τῶν δεινῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν
20 τῷ καιρῷ τῶν δεινῶν. «Τοῖς γὰρ ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν».

Εὐχαριστήσωμεν αὐτῷ διὰ τὴν λύσιν τῶν πειρασμῶν, καὶ μὴ ἐπιλαθώμεθα τούτων ποιέ· εὐχαῖς προσέχωμεν, ἰκετηρίαις συνεχέσιν, εὐλαθείᾳ πολλῇ. Ὅτι παρὰ τὴν ἀρχὴν
25 ἢ χαλεπὴ τῶν κακῶν τούτων ἀνήφθη πυρὰ, ἔλεγον, ὅτι οὐκ

1. Ψαλμ. 71, 18.

2. Α' Θεσ. 5, 18.

3. Ρωμ. 8, 28.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ

ΕΙΣ ΤΟΥΤΣ ΑΡΧΟΝΤΑΣ

Ἐλλέβιχον τὸν στρατηλάτην καὶ Καισάριον τὸν μάγιστρον ποὺ ἀπεστάλησαν ἀπὸ τὸν βασιλέα Θεοδόσιον, διὰ νὰ ἐξετάσουν ἐκείνους ποὺ ἔπταισαν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀνδριάντων.

1. Εἰς κατάλληλον καιρὸν ὑπεψάλλαμεν σήμερον ὅλοι μαζί «Εὐλογητὸς ὁ Κύριος, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὁ ὁποῖος μόνος ἔχει τὴν δύναμιν νὰ κάνῃ θαυμάσια καὶ καταπληκτικὰ ἔργα»¹. Διότι πράγματι ἔχουν γίνεαι θαυμαστὰ καὶ παράδοξα πράγματα· ὀλόκληρος πόλις καὶ τόσον πολὺ πλῆθος ποὺ ἐπρόκειτο νὰ καταποντισθῆ καὶ νὰ φθάσουν εἰς τὸν βυθὸν καὶ τελείως νὰ καταστραφοῦν διὰ μιᾶς εἰς ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα ἀπήλλαξεν ἀπὸ κάθε κίνδυνον ναυαγίου. Ἄς τὸν εὐχαριστήσωμεν λοιπόν, ὅχι μόνον ἐπειδὴ κατέπαυσε τὴν τρικυμίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἐπέτρεψε νὰ γίνῃ αὐτὴ· καὶ ὅχι μόνον ἐπειδὴ μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὸ ναυάγιον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ μᾶς ἄφησε νὰ πέσωμεν εἰς τόσον μεγάλην ἀγωνίαν καὶ νὰ διακινδυνεύσωμεν τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος διέταξε διὰ κάθε τί νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν. Ὅταν δὲ λέγῃ, «Διὰ κάθε τί νὰ εὐχαριστῆτε τὸν Θεόν»², τοῦτο λέγει, δηλαδὴ νὰ μὴ εὐχαριστοῦμεν μόνον ὅταν περάσουν τὰ κακά, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν χρόνον ποὺ ὑφιστάμεθα αὐτά. «Διότι εἰς ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν τὸν Θεόν ὅλα συνεργοῦν διὰ τὸ καλὸν τους»³.

Ἄς εὐχαριστήσωμεν τὸν Θεὸν διὰ τὴν λύσιν τῶν πειρασμῶν καὶ ἄς μὴ λησμονήσωμεν ποτὲ αὐτούς· ἄς εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὰς προσευχάς, εἰς τὰς συνεχεῖς ἰκετηρίας μὲ πολλὴν εὐσέβειαν. Ὅταν εἰς τὴν ἀρχὴν ἤναψεν ἡ δύσκολη αὐτὴ φωτιὰ τῶν κακῶν τούτων ἔλεγον ὅτι δὲν εἶ-

ἔστι καιρὸς διδασκαλίας, ἀλλὰ καιρὸς εὐχῶν· τοῦτο δὴ καὶ νῦν, ἐπειδὴ ἐσθέσθη, λέγω, ὅτι νῦν μάλιστα καιρὸς εὐχῶν, ἢ πρότερον, νῦν μάλιστα καιρὸς δακρύων καὶ κατανύξεως, καὶ ψυχῆς πεπονημένης, καὶ πολλῆς σπουδῆς, καὶ πολλῆς 5 ἀσφαλείας. Τότε μὲν γὰρ αὐτὴ τῶν θλίψεων ἢ φύσις καὶ ἄκοντίας ἡμᾶς συνέσειλλε, καὶ σωφρονεῖν παρεσκεύαζε, καὶ πρὸς πλείονα ἤγαγεν εὐλάβειαν· νυνὶ δὲ ἀφαιρεθέντις τοῦ χαλινού, καὶ τοῦ νέφους παρελθόντις, δέος, μὴ πρὸς ραθυμίαν ἀποκλίνωμεν, μὴ χαννότεροι γενώμεθα πάλιν ὑπὸ τῆς 10 ἀνέσεως, μὴ δὲ περὶ ἡμῶν εἴπη τις· «Ὅτε ἀπέκτεινεν αὐτούς, τότε ἐξεζήτουν αὐτόν, καὶ ἐπέστρεφον, καὶ ὠρθηρίζον πρὸς τὸν Θεόν». Διὰ τοῦτο καὶ Μωϋσῆς Ἰουδαίους παρήγει λέγων· «Φαγὼν καὶ πιὼν, καὶ ἐμπλησθεὶς μνήσθητι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου».

15 Νῦν ὑμῶν ἡ εὐγνωμοσύνη φανεῖται, ἂν ἐπὶ τῆς εὐλαβείας μένητε τῆς αὐτῆς· τότε μὲν γὰρ πολλοὶ τῷ φόβῳ καὶ τῇ τῶν δεινῶν ἐπαγωγῇ τὴν σπουδὴν ὑμῶν ἐλογίζοντο· τῶν δὲ καθαρὸν ὑμῶν ἔσται τὸ κατόρθωμα, ἂν μείνητε τὴν αὐτὴν διατηροῦντες σπουδῆν. Ἐπεὶ καὶ παιδίον, ἕως μὲν ἂν 20 ὑπὸ παιδαγωγοῦ τινος ἄγεται φοβεροῦ, καὶ μετὰ σωφροσύνης, καὶ ἐπεικειᾶς ζῆ, θαυμασιὸν οὐδέν, ἀλλὰ τῷ τοῦ παιδαγωγοῦ φόβῳ τὴν σωφροσύνην τοῦ νέου λογίζονται πάντες· διὰ δὲ ἀποθέμενος τὴν ἐκεῖθεν ἀνάγκην, ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένῃ σεμνότις, τότε καὶ τὴν ἐπὶ τῆς προτέρας ἡλικίας 25 σωφροσύνην αὐτῷ πάντες λογίζονται.

Τοῦτο δὴ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν· ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένωμεν εὐλαβείας, ἵνα καὶ τῆς προτέρας σπουδῆς πολὺν τὸν ἔπαινον παρὰ τοῦ Θεοῦ καρπωσώμεθα. Μυρία προσεδοκήσαμεν δει-

4. Ψαλμ. 77, 34.

5. Δευτερ. 6, 12-13.

ναι καιρός διδασκαλίας, ἀλλὰ καιρός προσευχῶν. Τοῦτο λοιπὸν λέγω καὶ τώρα, ἐπειδὴ ἔσθησεν ἡ φωτιά, ὅτι δηλαδὴ τώρα εἶναι κατάλληλος καιρός διὰ προσευχάς, παρὰ προηγουμένως, τώρα εἶναι καιρός δακρύων καὶ κατανύξεως καὶ ψυχῆς συντετριμμένης καὶ καιρός πολλῆς προθυμίας καὶ πολλῆς ἀσφαλείας. Διότι τότε αὐτὴ ἡ φύσις τῶν θλίψεων, καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν μας, μᾶς ἔκαμε νὰ ἡμεθα συνεσταλμένοι καὶ σώφρονες, καὶ μᾶς ἔφεραν εἰς μεγαλυτέραν εὐσέβειαν· τώρα δὲ ποὺ ἔχει ἀφαιρεθῆ ὁ χαλινός, καὶ ἐπέρασε τὸ σύννεφον τῶν θλίψεων, ὑπάρχει φόβος, μήπως ἐκτραποῦμεν εἰς τὴν ραθυμίαν, μήπως γίνωμεν ἀμελέστεροι πάλιν ἐξ αἰτίας τῆς ἀνέσεως, μήπως εἶπη κάποιος δι' ἡμᾶς· «Ὅταν τοὺς παρέδιδεν εἰς τὸν θάνατον, τότε ἀπὸ τὸν φόβον τοὺς ἐζήτουν αὐτὸν καὶ ἐπέστρεφον εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἀπὸ πολὺ πρῶτὸν κατέφευγον πρὸς τὸν Θεόν»⁴. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωσῆς συνεβούλευε τοὺς Ἰουδαίους λέγων· «Ἀφοῦ φάγῃς καὶ πίῃς καὶ χορτάσῃς, νὰ ἐνθυμηθῆς τὸν Κύριον τὸν Θεόν σου»⁵.

Τώρα θὰ φανῆ ἡ εὐγνωμοσύνη σας, ἂν ἐξακολουθῆτε νὰ παραμένετε εἰς τὴν ἰδίαν εὐλάβειαν· διότι τότε πολλοὶ ἀπέδιδον τὴν σπουδὴν σας εἰς τὸν φόβον καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα κακά· τώρα δὲ θὰ εἶναι καθαρὸν τὸ κατόρθωμά σας ἂν ἐξακολουθῆτε νὰ διατηρῆτε τὴν ἰδίαν προθυμίαν πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ἐπειδὴ καὶ τὸ παιδί, ἕως ὅτου διατελεῖ ὑπὸ τὴν παιδαγωγίαν κάποιου φοβεροῦ παιδαγωγοῦ, καὶ μὲ σωφροσύνην ζεῖ καὶ μὲ κοσμιότητα, καὶ δὲν προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν κανενός, διότι ὅλοι ἀποδίδουν τὴν σωφροσύνην τοῦ νέου εἰς τὸν φόβον τοῦ παιδαγωγοῦ· ὅταν ὅμως ἀποβάλλῃ τὴν ἀναγκαστικὴν ἐπιρροὴν ἐκείνου καὶ μένη εἰς τὴν ἰδίαν σεμνότητα τότε καὶ τὴν σωφροσύνην ποὺ εἶχε προηγουμένως τὴν ἀποδίδουν ὅλοι εἰς αὐτό.

Αὐτὸ λοιπὸν ἄς κάμωμεν καὶ ἡμεῖς· ἄς μένωμεν εἰς τὴν ἰδίαν εὐλάβειαν, διὰ νὰ λάβωμεν πολὺ τὸν ἔπαινον ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ διὰ τὴν προηγουμένην μας προθυμίαν. Ἀνεμένα-

νά, τὰς οὐσίας διαρπαγήσεσθαι πάντων, τὰ οἰκήματα ἐμ-
 προσησθήσεσθαι μετὰ τῶν οἰκούντων, τὴν πόλιν ἐκ μέσης
 ἀναρπασθήσεσθαι τῆς οἰκουμένης, καὶ τὰ λείψανα αὐτῆς
 ἀπολεῖσθαι ἅπαντα, ἄροισρον αὐτῆς τὸ ἔδαφος δέξεσθαι· ἀλλ’
 5 ἰδοὺ ταῦτα πάντα ἐπὶ τῆς προσδοκίας ἔστι μόνον καὶ εἰς
 ἔργον οὐκ ἐξῆλθε. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμασιόν, ὅτι
 τοσοῦτον κίνδυνον ἔλυσεν ὁ Θεός, ἀλλ’ ὅτι καὶ μεγάλα ἡμᾶς
 εὐηργέτησε, καὶ τὴν πόλιν ἡμῶν ἐκόσμησε, καὶ διὰ τοῦ
 πειρασμοῦ τούτου καὶ τῆς συμφορᾶς δοκιμωτέρους εἰργάσατο·
 10 καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω.

“Ὅτε οἱ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποστιαλέντιες ἐπὶ τὴν τῶν
 γεγενημένων ἐξέτασιν τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο συνεκρότησαν δι-
 κασιτήριον, καὶ πάντας ἐπὶ τὰς εὐθύνας τῶν τειολημένων
 ἐκάλουν, καὶ θανάτων διαφόρων προσδοκία πᾶσιν ἦν, τότε
 15 οἱ τὰς ἀκρωρείας τῶν ὄρων κατοικοῦντες μοναχοὶ τὴν οἰ-
 κείαν ἐπιδείξαντο φιλοσοφίαν. Ἔτεσι γὰρ τοσοῦτοις ἐν
 ταῖς αὐτῶν καλύβαις συγκεκλεισμένοι, οὐδενὸς παρακαλέσαν-
 τος, οὐδενὸς συμβουλεύσαντος, ἐπειδὴ τοσοῦτον νέφος εἶδον
 τὴν πόλιν περισιτάμενον, καταλιπόντες αὐτῶν τὰς σκηνάς,
 20 καὶ τὰ σπήλαια, παντοθεν συνέρρευσαν, καθάπερ ἐξ οὐρα-
 νοῦ τινες ἄγγελοι παραγενόμενοι καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν πόλιν
 ἐοικυῖαν οὐρανῷ τότε, πανταχοῦ τῶν ἁγίων ἐκείνων φαινε-
 μένων, καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως μόνον παρακαλούντων τοὺς ὀδυ-
 νωμένους, καὶ πρὸς πᾶσαν ὑπεροψίαν συμφορᾶς ἀγόντων.
 25 Τίς γὰρ ἰδὼν ἐκείνους οὐκ ἂν κατεγέλασε θανάτου; οὐκ ἂν
 ὑπερεῖδε ζωῆς;

Ὅν τοῦτο δὲ μόνον ἦν τὸ θαυμασιόν, ἀλλ’ ὅτι καὶ τοῖς
 ἄρχουσιν αὐτοῖς προσελθόντες μετὰ παρηγορίας διελέχθησαν
 ὑπὲρ τῶν ὑπευθύνων, καὶ τὸ αἷμα παρεσκευάσαντο πάντες
 30 ἐκχεῖν, καὶ τὰς κεφαλὰς ἀποθέσθαι, ὥστε τοὺς ἀλόνας τῶν

μεν ἀναρίθμητα κακά, νὰ διαρπαγοῦν αἱ περιουσίαι ὄλων, νὰ καοῦν αἱ οἰκίαι μας μαζὶ μὲ αὐτοὺς ποὺ κατοικοῦν μέσα, νὰ χαθῆ ὀλόκληρος ἡ πόλις μας ἀπὸ τὴν οἰκουμένην, καὶ τὰ λείψανά της νὰ ἐξαφανισθοῦν τελείως καὶ νὰ δεχθῆ τὸ ἔδαφος αὐτῆς τὸ ἄροτρον· καὶ ὅμως ὅλα αὐτὰ παρέμειναν μόνον ἀναμενόμενα καὶ δὲν ἐπραγματοποιήθησαν. Καὶ δὲν εἶναι μόνον τοῦτο τὸ ἀξιοθαύμαστον, ὅτι δηλαδὴ ἀπεμάκρυνε τόσον μέγαν κίνδυνον ὁ Θεός, ἀλλ' ὅτι καὶ πολὺ μᾶς εὐηργέτησε, καὶ τὴν πόλιν μας ἐστόλισε, καὶ διὰ τοῦ πειρασμοῦ τούτου καὶ τῆς συμφορᾶς μᾶς ἔκαμε πρὸ δοκίμους· καὶ πῶς, ἐγὼ θὰ σᾶς εἴπω τώρα.

Ὅταν ἐκεῖνοι ποὺ ἀπεστάλησαν ἀπὸ τὸν βασιλέα, διὰ νὰ κάμουν ἀνακρίσεις διὰ τὰ γεγονότα, συνεκρότησαν τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δικαστήριον, καὶ ἐκαλοῦσαν ὄλους νὰ δώσουν λόγον δι' ὅσα ἔπραξαν καὶ εἰς ὄλους ἦτο διάχυτη ἡ προσδοκία τοῦ θανάτου, τότε οἱ μοναχοὶ ποὺ κατοικοῦσαν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐπέδειξαν τὴν ἰδικὴν των φιλοσοφίαν. Διότι ἐνῶ ἔμενον τόσα ἔτη κλεισμένοι μέσα εἰς τὰς καλύβας των, χωρὶς νὰ τοὺς παρακαλέσῃ κανεὶς, χωρὶς νὰ τοὺς συμβουλεύσῃ κανεὶς, ἐπειδὴ εἶδαν τόσον μέγαν σύννεφον κακῶν νὰ περιβάλλῃ καὶ νὰ ἀπειλῇ τὴν πόλιν, ἀφοῦ ἄφησαν τὰς σκηνὰς καὶ τὰ σπήλαια ἀπὸ παντοῦ συνεκεντρώθησαν, ὡς ἄγγελοι ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἦλθον εἰς τὴν πόλιν· καὶ ἤμποροῦσε νὰ ἰδῆ κανεὶς νὰ ὁμοιάζῃ ἡ πόλις τότε μὲ οὐρανόν, διότι παντοῦ οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι ἐφαίνοντο, καὶ μόνον μὲ τὴν ὄψιν τοὺς παρηγοροῦσαν ἐκείνους ποὺ ὑπέφεραν καὶ τοὺς ἔκαμαν νὰ περιφρονοῦν κάθε συμφορὰν. Διότι ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ τοὺς ἔβλεπε καὶ δὲν θὰ ἐπεριφρονοῦσε τὸν θάνατον; Δὲν θὰ ἔδειχνε περιφρόνησιν διὰ τὴν ζωὴν;

Καὶ δὲν ἦτο μόνον τοῦτο τὸ ἀξιοθαύμαστον, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀφοῦ παρουσιάσθησαν εἰς τοὺς ἄρχοντας, ὡμίλησαν μὲ θάρρος ὑπὲρ τῶν ὑπευθύνων καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ χύσουν ὄλοι τὸ αἷμα των, καὶ νὰ χάσουν τὸ κεφάλι των,

προσοδοκωμένων ἐξαρπάσαι δεινῶν, καὶ οὐκ ἄφησαν ἀποσιήσεσθαι πρότερον, ἕως ἂν ἡ φείσωνται τοῦ δήμου τῆς πόλεως οἱ δικάζοντες, ἢ κοινῇ μετὰ τῶν ὑπευθύνων αὐτοὺς πρὸς βασιλέα πέμψωσι. Θεοφιλῆς γάρ ἐστι, φησὶν, ὁ κραιῶν
 5 τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, πιστός, ἐν εὐσεβείᾳ ζῶν ἡμεῖς οὖν αὐτὸν καταλλάξομεν πάντως· οὐκ ἐπιτρέπομεν ὑμῖν, οὐδὲ συγχωρήσομεν αἰμάξαι ξίφος, οὐδὲ ἀποτεμεῖν κεφαλὴν. Εἰ δὲ μὴ ἀνάσχοιθε, καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν ἀποθανούμεθα πάντως.

10 Δεινὰ μὲν γὰρ τὰ τετολμημένα καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν, ἀλλ' οὐχ ὑπερβαίνει τὴν τοῦ βασιλέως φιλανθρωπίαν ἢ τῶν γεγενημένων παρανομία. Λέγεται τις ἐξ αὐτῶν καὶ ἕτερον ῥῆμα γέμον φιλοσοφίας εἰπεῖν, ὅτι οἱ μὲν ἀνδριάντες οἱ κατενεχθέντες ἀνέστησαν πάλιν, καὶ τὸ οἰκεῖον ἀπέ-
 15 λαβον σχῆμα, καὶ τὸ γεγενημένον διόρθωσιν ἔσχε ταχίστην· ὑμεῖς δὲ ἂν τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα ἀποκτείνητε, πῶς δυνήσεσθε πάλιν ἀνακαλέσασθαι τὸ πεπλημμελημένον; πῶς ἀνασιῆσαι τοὺς ἀπολλυμένους, καὶ τὰς ψυχὰς τοῖς σώμασιν ἀποδοῦναι; Πολλὰ καὶ περὶ κρίσεως αὐτοῖς διελέχθησαν.

20 2. Τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη, τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε τὴν φιλοσοφίαν τῶν ἀνδρῶν; Ἴνα μία τῶν ὑπευθύνων μήτηρ γυνώσασα τὴν κεφαλὴν, καὶ τὰς πολιὰς δείξασα, τοῦ μέλλοντος δικάζειν κατὰσχη τὸν ἵππον ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ καὶ παρῶν τρέχουσα διὰ τῆς ἀγορᾶς οὕτως εἰς τὸ δικαστήριον εἰσέλθῃ,
 25 πάντες ἐξεπλάγημεν, πάντες ἐθαυμάσαμεν τὴν φιλοσοφίαν, τὴν μεγαλοψυχίαν· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τούτους ἐκπλήττεσθαι χρῆ; Ἐκείνη μὲν γὰρ εἰ καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ τοῦ παιδός,

ὥστε νὰ γλυτώσουν τοὺς συλληφθέντας ἀπὸ τὰ κακὰ πού τοὺς ἀνέμενον, καὶ εἶπον ὅτι δὲν θὰ ἀπομακρυνθοῦν προηγουμένως, ἕως ὅτου ἢ λυπηθοῦν τὸν λαὸν τῆς πόλεως οἱ δικασταὶ καὶ τὸν ἀπαλλάξουν ἢ μαζὶ μὲ τοὺς ὑπευθύνους νὰ τοὺς στείλουν πρὸς τὸν βασιλέα. Διότι θεοφοβούμενος εἶναι, λέγουν, ὁ βασιλεύς μας, ὁ ὁποῖος ἐξουσιάζει τὴν οἰκουμένην, πιστὸς καὶ εὐσεβής· ἡμεῖς λοιπὸν θὰ τὸν συμπλιώσωμεν ὅπωςδῆποτε μὲ τὴν πόλιν· δὲν θὰ σᾶς ἐπιτρέψωμεν οὔτε θὰ ἀνεχθῶμεν νὰ βάψετε τὸ ξίφος εἰς τὸ αἷμα, οὔτε νὰ κόψετε κεφάλια. Καὶ ἐὰν σεῖς δὲν ὑποχωρήσετε καὶ ἡμεῖς μαζὶ τοὺς ἐξάπαντος θὰ ἀποθάνωμεν.

Εἶναι φοβερὰ αὐτὰ πού ἀπετολμήθησαν, ὁμολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ δὲν ὑπερβαίνει τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ βασιλέως ἢ γενομένη παρανομία. Λέγεται ὅτι κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς εἶπε καὶ κάτι ἄλλο, γεμᾶτο ἀπὸ φιλοσοφίαν, ὅτι δηλαδὴ οἱ μὲν ἀνδριάντες οἱ ὁποῖοι ἔπεσαν κάτω ἐστήθησαν πάλιν καὶ ἐπῆραν τὴν μορφήν πού εἶχαν, καὶ ἐκεῖνο τὸ κακὸν πού ἔγινε γρήγορα διορθώθη· σεῖς δὲ ἂν φονεύσετε τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, πῶς θὰ ἠμπορέσετε νὰ ἐπανορθώσετε τὸ κακὸν πού θὰ κάμετε; πῶς θὰ ἠμπορέσετε νὰ ἀναστήσετε αὐτοὺς πού θὰ φονεύσετε, καὶ νὰ ἀποδώσετε εἰς τὰ σώματα τὰς ψυχάς; Πολλὰ εἶπον πρὸς αὐτοὺς καὶ περὶ τῆς κρίσεως.

2. Ποῖος δὲν θὰ ἐκπλαγῆ, ποῖος δὲν θὰ θαυμάσῃ τὴν φιλοσοφίαν τῶν ἀνδρῶν τούτων; Διότι ἐὰν τὸ παράδειγμα μιᾶς μητέρας ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους, ἢ ὁποία ἐξεσκέπασε τὴν κεφαλὴν τῆς, καὶ ἔδειξε τὰ ἄσπρα μαλλιά τῆς, ἔπιασε τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου ἐνὸς ἀπὸ ἐκείνους πού ἐπρόκειτο νὰ δικάσουν, καὶ τρέχουσα μαζὶ μὲ αὐτὸν μέσα εἰς τὴν ἀγορὰν, ἠμπόρεσε διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ δικαστήριον, ἐξέπληξεν ὅλους, καὶ ὅλοι ἐθαυμάσαμεν τὴν φιλοσοργίαν καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν τῆς, πῶς δὲν πρέπει νὰ θαυμάσωμεν καὶ νὰ ἐκπλαγοῦμεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τούτων; Διότι ἐκείνη μὲν καὶ ἂν ἀκόμα ἀπέθνησκε διὰ τὸ

οὐδὲν θαυμασιόν· μεγάλη γὰρ ἡ τῆς φύσεως τυραννίς, καὶ ἄμαχος ἡ τῶν ὠδίνων ἀνάγκη· οὗτοι δὲ οὓς οὐκ ἐγέννησαν, οὐδὲ ἔθρεψαν, μᾶλλον δὲ οὓς οὐκ εἶδον, ὧν οὐκ ἤκουσαν, οἷς οὐδέποτε συνεγένοντο, οὓς ἀπὸ τῆς συμφορᾶς ἐγνώρισαν
 5 μόνης, οὕτως ἐφίλησαν ὡς, εἰ καὶ μυρίας εἶχον ψυχάς, ἐλέσθαι πάσας ὑπὲρ τῆς τούτων ἐπιδοῦναι σωτηρίας.

Μὴ γὰρ μοι τοῦτο εἶπης, ὅτι οὐκ ἐσφάγησαν, οὐδὲ ἐξέχεαν τὸ αἷμα, ἀλλ' ὅτι τοσαύτη πρὸς τοὺς δικάζοντας ἐχρήσαντο παρρησία, ὅση μόνους τοὺς ἀπεγνωκότας τῆς ἑαυτῶν
 10 ψυχῆς χρήσασθαι εἰκὸς ἦν, καὶ μετὰ τοιαύτης γνώμης ἀπὸ τῶν ὄρων ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἔδραμον. Οὐδὲ γὰρ εἰ μὴ πρότερον ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν παρεσκεύασαν σφαγὴν, οὐκ ἂν οὕτως ἴσχυσαν πρὸς τοὺς δικάζοντας ἐλευθεροστομησαί τότε, καὶ τοσαύτην ἐπιδείξασθαι μεγαλοψυχίαν. Καὶ γὰρ
 15 διημέρευον πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ δικαστηρίου καθήμενοι, τοὺς ἀπάγεσθαι μέλλοντας ἐξαρπάσαι τῶν δημίων παρεσκευασμένοι.

Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τοὺς τρίβωνας ἀναβεβλημένοι, καὶ βαθὺ γένειον δεικνύντες, καὶ ῥόπαλα τῇ δεξιᾷ φέροντες, οἱ
 20 τῶν ἔξωθεν φιλόσοφοι, τὰ κυνικὰ καθάρματα, οἱ τῶν ἐπιτραπεζίων κυνῶν ἀθλιώτερον διακείμενοι, καὶ γαστροδὸς ἐνεκεν πάντα ποιοῦντες; Πάντες κατέλιπον τότε τὴν πόλιν, πάντες ἀπεπήδησαν, εἰς τὰ σπήλαια κατεκρύβησαν, μόνοι δὲ οἱ διὰ τῶν ἔργων ἀληθῶς τὴν φιλοσοφίαν ἐπιδεικνύμενοι,
 25 καθάπερ οὐδενὸς δεινοῦ τὴν πόλιν κατειληφότις, οὕτως ἀδεῶς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐφάνησαν. Καὶ οἱ μὲν τὰς πόλεις οἰκοῦντες πρὸς τὰ ὄρη καὶ τὰς ἐρημίας ἀπέπησαν, οἱ δὲ

6. Οἱ κυνικοὶ φιλόσοφοι.

παιδί της, τοῦτο δὲν θὰ ἦτο τόσο ἀξίον θαυμασμοῦ· διότι εἶναι μεγάλη ἡ δύναμις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἀκαταμάχητος ἡ στοργὴ τῆς μητέρας· αὐτοὶ ὅμως ἐκείνους ποὺ δὲν ἐγέννησαν, οὔτε ἔθρεψαν, μᾶλλον δὲ αὐτοὺς ποὺ καθόλου δὲν τοὺς εἶδον, αὐτοὺς ποὺ δὲν τοὺς ἤκουσαν, μὲ τοὺς ὁποίους οὐδέποτε συνανεστράφησαν, τοὺς ὁποίους μόνον ἀπὸ τὴν συμφορὰν τῶν τοὺς ἐγνώρισαν, τόσο πολὺ τοὺς ἠγάπησαν, ὥστε, ἀκόμα καὶ ἂν εἶχον ἀναριθμήτους ψυχὰς θὰ ἐπροτιμοῦσαν ὅλας νὰ τὰς θυσιάσουν διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν.

Διότι μὴ μοῦ εἶπῃς ὅτι δὲν ἐσφάγησαν, οὔτε ἔχυσαν τὸ αἷμα τῶν, ἀλλὰ σκέψου ὅτι ἔδειξαν πρὸς ἐκείνους τόσην παρρησίαν, ὅσην μόνον ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἀποφασίσει νὰ ἀποθάνουν ἦτο φυσικὸν νὰ δείξουν, καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν ἀπὸ τὰ ὄρη, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκατοικοῦσαν, ἔτρεξαν εἰς τὸ δικαστήριον. Διότι ἐὰν δὲν εἶχον προετοιμασθῆ διὰ κάθε εἶδους σφαγὴν, δὲν θὰ ἠμποροῦσαν τότε νὰ μεταχειρισθοῦν τόσην ἐλευθεροστομίαν, καὶ νὰ ἐπιδείξουν τόσην μεγαλοψυχίαν. Καθ' ὅσον ἐπερνοῦσαν ὅλην τὴν ἡμέραν τῶν καθήμενοι πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ δικαστηρίου, ἔτοιμοι νὰ ἀρπάξουν ἀπὸ τοὺς δημίους, ἐκείνους ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ὀδηγηθοῦν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν.

Ποῦ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ φοροῦν τὸν φιλοσοφικὸν μανδύα, καὶ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν μεγάλην γενειάδα, καὶ κρατοῦν ρόπαλα εἰς τὴν δεξιάν, οἱ ἐθνικοὶ φιλόσοφοι, τὰ κυνικὰ καθάρματα⁶, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀθλιώτεροι ἀπὸ τὰ σκυλιὰ ποὺ κάθονται κοντὰ εἰς τὸ τραπέζι, καὶ διὰ νὰ γεμίσουν τὸ στομάχι τῶν κάνουν τὰ πάντα; Ὅλοι τότε ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν, ὅλοι ἀπεμακρύνθησαν, ἐκρύβησαν μέσα εἰς τὰ σπήλαια, μόνον δὲ ἐκεῖνοι ποὺ ἐμπράκτως φανερώνουν τὸν χριστιανικὸν τρόπον ζωῆς τῶν, ὡσὰν νὰ μὴ εἶχε συμβῆ κανένα κακὸν εἰς τὴν πόλιν, μὲ τόσην ἀφοβίαν ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν ἀγοράν. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ἐκατοικοῦσαν εἰς τὰς πόλεις ἔφυγαν πρὸς τὰ ὄρη καὶ τὰς ἐρημίας, οἱ δὲ πο-

τῆς ἐρήμου πολῖται εἰς τὴν πόλιν εἰσῆλασαν, δεικνύντες διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν, ὅπερ ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἡμέραις οὐ διέλειπον λέγων, ὅτι τὸν μετὰ τῆς ἀρειῆς ζῶντα οὐδὲ κάμινός τι θλάψαι δυνήσεται.

5 Τοσοῦτόν ἐστι φιλοσοφία ψυχῆς πάντων ὑψηλοτέρα γινομένη, καὶ τῶν χρησιῶν, καὶ τῶν λυπηρῶν ἀπάντων· οὔτε γὰρ ἐν ἐκείνοις χαυνοῦται, οὔτε ὑπὸ τούτων κατασιέλλεται, καὶ ταπεινοῦται, ἀλλὰ μένει διὰ πάντων ἴση, τὴν οἰκείαν ἰσχὺν καὶ δύναμιν ἐπιδεικνυμένη. Τίνα γὰρ οὐκ ἤλεγξεν
 10 ἡ τοῦ παρόντος καιροῦ δυσκολία; Οἱ τὰ πρῶτα πολιτευσάμενοι παρ' ἡμῖν, οἱ ἐν δυναστείαις ὄντες, οἱ πλοῦτον ἄφαιτον περιβεβλημένοι, οἱ πολλὴν πρὸς βασιλέα παρρησίαν ἔχοντες, τὰς οἰκίας ἀφέντες ἐρήμους ἅπαντες, ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν ἐβουλεύοντο σωτηρίας, καὶ φιλία πᾶσα, καὶ συγγέ-
 15 νεια τότε ἠλέγγετο, καὶ οὗς πάλαι ἤδεσαν, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συμφορᾶς τούτους ἀγνοεῖν ἐβούλοντο, καὶ ἀγνοεῖσθαι παρ' ἐκείνων ἠύχοντο· οἱ δὲ μοναχοὶ ἄνθρωποι πένητες, ἱματίου πλέον οὐδὲν ἔχοντες εὐτελοῦς, ἐν ἀγροικίᾳ βεβιωκότες, οὐδένες εἶναι δοκοῦντες ἔμπροσθεν, ὄρεσι καὶ νάπαις
 20 ὁμιλοῦντες, καθάπερ τινὲς λέοντες, μετὰ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ φρονήματος, πάντων δεδοικότων καὶ κατεπιτηχότων εἰς τὸ μέσον σιάντες τὸ δεινὸν ἔλυσαν, οὐκ ἐν πολλαῖς ἡμέραις, ἀλλ' ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ.

Καὶ καθάπερ οἱ γενναῖοι τῶν ἀριστιέων οὐ συμπλακέν-
 25 τες τοῖς ἐναντίοις, ἀλλὰ καὶ φανέντες ἐπὶ τῆς παρατάξεως μόνον, καὶ βοήσαντες τρέπονται τοὺς ἀντιπάλους· οὕτω δὲ καὶ οὗτοι ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ κατέβησαν, καὶ διελέχθησαν, καὶ τὴν συμφορὰν ἔλυσαν, καὶ πρὸς τὰ οἰκεῖα ἀνέβησαν

λίται τῆς ἐρήμου εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἀποδεικνύοντες διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν, ἐκεῖνο πού κατὰ τὰς προηγουμένας ἡμέρας δὲν παρέλειπον νὰ λέγω, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνον πού ζῆ μὲ τὴν ἀρετὴν δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν βλάβῃ εἰς κάτι οὔτε ἡ κάμινος.

Τόσον ἠψηλοτέρα γίνεται ἡ ψυχὴ πού φιλοσοφεῖ καὶ ἀπὸ τὰ καλὰ καὶ ἀπὸ τὰ λυπηρὰ ὅλα· διότι οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα ἀποχαυνώνεται, οὔτε ἀπὸ αὐτὰ καταπίπτει καὶ ταπεινοῦται, ἀλλὰ μένει εἰς ὅλα ἡ αὐτὴ, ἐπιδεικνύουσα τὴν ἰδικὴν τῆς δύναμιν δι' ὅλων τούτων. Διότι ποῖον δὲν κατέβαλεν ἡ παροῦσα δύσκολος περίστασις; Ἐκεῖνοι πού εἶχαν τὰ πρῶτα πολιτικὰ ἀξιώματα μεταξύ μας, αὐτοὶ πού κατεῖχον τὰ διάφορα ἀξιώματα, ἐκεῖνοι πού ἦσαν περιβεβλημένοι μὲ πολὺν πλοῦτον, ἐκεῖνοι πού εἶχον πολὺ θάρρος πρὸς τὸν βασιλέα, ἀφοῦ ἄφησαν ὅλοι τὰς οἰκίας των, ἐσκέπτοντο διὰ τὴν ἰδικὴν των σωτηρίαν, καὶ κάθε φιλία καὶ συγγένεια τότε δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν, καὶ ἐκείνους πού προηγουμένως ἐγνώριζον, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συμφορᾶς, ἤθελον νὰ μὴ γνωρίζουν αὐτούς, καὶ ἠύχοντο καὶ ἐκεῖνοι νὰ τοὺς ἀγνοοῦν· οἱ δὲ μοναχοί, ἄνθρωποι πτωχοί, μὴ ἔχοντες τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα παλαιὸν ἔνδυμα, πού ἐζοῦσαν εἰς οἰκίας ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν, πού δὲν ἐθεωροῦντο προηγουμένως ἄνθρωποι μὲ ἀξίαν, πού περέμενον εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς χαράδρας, ὡς λέοντες, μὲ μεγάλο καὶ ὑψηλὸν φρόνημα, ἐνῶ ὅλοι ἦσαν φοβισμένοι καὶ ζαρωμένοι, ἀφοῦ ἐπαρουσιάσθησαν εἰς τὸ μέσον, καὶ τὸ κακὸν διώρθωσαν, ὅχι εἰς πολλὰς ἡμέρας ἀλλὰ ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος.

Καὶ ὅπως οἱ γενναῖοι ἀπὸ τοὺς πολεμιστὰς χωρὶς κἂν νὰ συμπλακοῦν μὲ τοὺς ἀντιπάλους των, ἀλλὰ μόνον νὰ φανοῦν εἰς τὴν παράταξιν καὶ νὰ φωνάξουν, τρέπουν εἰς φυγὴν τοὺς ἀντιπάλους· ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας καὶ κατέβησαν, καὶ συνωμίλησαν, καὶ τὴν συμφορὰν ἀπεμάκρυναν, καὶ πρὸς τὰ καταφύγιά των πάλιν ἐπέστρεψαν. Τόσον μεγάλο καὶ ἀποτελεσματικὸν πρᾶγμα εἶναι

καιαγωγή. Τοσοῦτόν ἐσιν ἢ παρὰ τοῦ Χριστοῦ τοῖς ἀνθρώποις εἰσενεχθεῖσα φιλοσοφία.

Καὶ τί λέγω περὶ τῶν πλουτούντων, καὶ τῶν ἐν δυναστείαις ὄντων; ὅπου καὶ αὐτοὶ οἱ δικάζουσιν λαβόντες ἐξουσίαν οἱ τὰς ἀνωτάτω διέποντες ἀρχάς, παρ' αὐτῶν τούτων παρακαλούμενοι τῶν μοναχῶν μετὰ συγγνώμης ποιήσασθαι τὴν ψῆφον, οὐκ ἔφησαν εἶναι κύριοι τοῦ τέλους· σφαλερὸν γὰρ εἶναι καὶ ἐπικίνδυνον οὐχ ὑβρίζειν μόνον εἰς τὸν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑβρικότας λαβόντας τιμωρίας ἀφεῖναι
 10 χωρίς. Ἄλλ' οὗτοι πάντων ἐγένοντο κυριώτεροι, καὶ τῇ μεγαλοψυχίᾳ καὶ τῇ καρτερίᾳ προσεδρεύοντες ἐδυσώπησαν, ἣν οὐκ ἔλαβον παρὰ τοῦ βασιλέως ἐξουσίαν, ταύτην ἐπιδείξασθαι. Καὶ ἴσχυσαν, τῶν ὑπευθύνων γενομένων φανερωῶν, πείσαι τοὺς δικάζοντας μὴ τὴν καταδικάζουσαν ἐξενεγκεῖν
 15 ψῆφον, ἀλλ' εἰς τὴν βασιλέως γνώμην ἀναβαλέσθαι τὸ τέλος, καὶ ὑπέσχεοντο πείσειν ἐκεῖνον πάντως δοῦναι συγγνώμην τοῖς εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκόσι, καὶ τῆς ἀποδημίας ἤπιοντο.

Ἄλλ' οἱ δικάζοντες αἰδεσθέντες αὐτῶν τὴν φιλοσοφίαν, καὶ τὸ ὑψηλὸν καταπλαγέντες φρόνημα, οὐ συνεχώρησαν σιεί-
 20 λαοῦναι ταύτην τὴν μακρὰν ὁδόν, ἀλλ' εἰ φωνὰς αὐτῶν λάβοιεν μόνον ἐν τοῖς γράμμασιν, ἀπελεύσεσθαι, καὶ βασιλέα δυσωπήσειν ἀφεῖναι τὴν ὀργὴν ἅπασαν, ὃ δὴ καὶ προσδοκῶμεν ἔσεσθαι. Καὶ γὰρ τῆς δίκης λεγομένης, εἰσελθόντες πολλῆς ἐφθέγγαντο φιλοσοφίας ῥήματα, καὶ διὰ τῶν γραμ-
 25 μάτων παρεκάλεσαν τὸν βασιλέα, καὶ τῆς κρίσεως ἀνέμνησαν, καὶ τὰς ἐαυτῶν ἔφασαν ὑποθήσειν κεφαλὰς, εἰ μὴ τοῦτο γένοιτο.

Καὶ ταύτας οἱ δικάζοντες διὰ γραμμάτων λαβόντες τὰς φωνὰς, ἀπῆλθον, ὃ παντὸς σιεφάνου λαμπρότερον τὴν ὑμε-

ἡ φιλοσοφία ποῦ εἰσαγάγει εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ διατί νὰ ἀναφέρω τοὺς πλουσίους καὶ αὐτοὺς ποῦ ἔχουν ἀξιώματα; Ἄφου καὶ αὐτοὶ ποῦ εἶχον τὴν ἐξουσίαν νὰ δικάζουν, καὶ ἀσκοῦσαν τὰς ἀνωτάτας ἀρχάς, παρακαλούμενοι ὑπὸ αὐτῶν τῶν μοναχῶν νὰ ἐκδώσουν ἐπεικῆ ἀπόφασιν, εἶπον ὅτι δὲν εἶναι κύριοι τῆς ἀποφάσεως· διότι σφαλερὸν καὶ ἐπικίνδυνον εἶναι ὄχι μόνον τὸ νὰ ὑβρίζῃ κανεὶς τὸν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποῦ τὸν ὑβρίζουν, ὅταν τοὺς συλλάβῃ τὸ νὰ μὴ τοὺς τιμωρήσῃ. Αὐτοὶ ὅμως (οἱ μοναχοὶ) ἐπεβλήθησαν εἰς ὄλους καὶ διὰ τῆς μεγαλοψυχίας καὶ τῆς ἐπιμονῆς των τοὺς ἠνάγκασαν νὰ πράξουν αὐτὸ τὸ ὁποῖον δὲν εἶχον ἐξουσίαν ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ πράξουν. Καὶ ἠμπόρεσαν νὰ πείσουν τοὺς δικαστάς, ὅταν ἔγινε φανερόν ποῖοι ἦσαν οἱ ἔνοχοι, νὰ μὴ ἐκδώσουν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, ἀλλὰ νὰ παραπέμψουν εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως τὴν ὀριστικὴν ἀπόφασιν καὶ ὑπέσχοντο ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ πείσουν τὸν βασιλέα νὰ συγχωρήσῃ ἐκείνους ποῦ ἔπταισαν, καὶ ἦσαν ἔτοιμοι διὰ τὸ ταξίδι ποῦ θὰ τοὺς ἔφερεν εἰς αὐτόν.

Ἄλλὰ αὐτοὶ ποῦ ἐδίκαζαν, σεβασθέντες τὴν φιλοσοφίαν των καὶ ἐκπλαγέντες ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν φρόνημα αὐτῶν, δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ὑποδίκους νὰ κάμουν τὸ μέγαλο αὐτὸ ταξίδι, ἀλλὰ ἐὰν λάβουν γραπτὴν ἀναφορὰν αὐτῶν πρὸς τὸν βασιλέα, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἐκθέτουν ὅ,τι προφορικῶς θὰ τοῦ ἔλεγον, θὰ μεταβοῦν οἱ ἴδιοι πρὸς τὸν βασιλέα καὶ θὰ τὸν παρακαλέσουν νὰ ἀφήσῃ ὅλην τὴν ὀργὴν του, τὸ ὁποῖον καὶ ἀναμένομεν νὰ γίνῃ. Διότι ὅταν ἀπηγγέλλετο ἡ ἀπόφασις, εἰσελθόντες εἰς τὸ δικαστήριον ὠμίλησαν μὲ λόγια περιέχοντα χριστιανικὴν φιλοσοφίαν, καὶ ἐγγράφως παρεκάλεσαν τὸν βασιλέα, καὶ τὴν κρίσιν τοῦ ὑπενθύμισαν, καὶ τὰς κεφαλὰς των ἔθεσαν ὡς ὑποθήκην, ἐὰν δὲν θὰ συμβῆ αὐτό.

Καὶ αὐτὰ τὰ λόγια των ἀφου τὰ ἔλαβον οἱ δικασταὶ ἐγγράφως, ἀνεχώρησαν, καὶ ἡ πρᾶξις των αὐτῆ θὰ κοσμήσῃ

τέραν κοσμήσει πόλιν. Καὶ νῦν τὰ ἐνταῦθα γεγενημένα ἀκούσεται μὲν βασιλεύς, ἀκούσεται δὲ καὶ ἡ μεγάλη πόλις, ἀκούσεται δὲ πᾶσα ἡ οἰκουμένη, ὅτι τοιοῦτοι τὴν Ἀντιοχέων πόλιν οἰκοῦσι μοναχοί, ὡς ἀποστολικὴν ἐπιδείξασθαι παρρησίαν· καὶ τῶν γραμμάτων νῦν ἀναγινωσκομένων ἐν τῷ σιραιοπέδῳ, πάντες αὐτῶν θαυμάσονται τὴν μεγαλοψυχίαν, πάντες τὴν πόλιν ἡμῶν μακαριοῦσι, καὶ τὴν πονηρὰν ἀποκρουσόμεθα δόξαν· καὶ εἴσονται πάντες, ὡς τὰ γεγενημένα οὐ τῶν ἐνοικούντων τὴν πόλιν ἦν, ἀλλ' ἀνθρώπων ξένων,
 10 καὶ διεφθαρμένων, καὶ ὅτι ἱκανὴ τοῦ τῆς πόλεως ἦθους ἀπόδειξις ἢ τῶν μοναχῶν ἔσται μαρτυρία.

Μὴ τοίνυν ἀλύωμεν, ἀγαπητοί, ἀλλὰ χρησιὰς προσδοκῶμεν ἐλπίδας. Εἰ γὰρ ἢ πρὸς ἀνθρώπους παρρησία τοσοῦτον ἴσχυσε κωλύσαι δεινόν, ἢ πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῶν
 15 παρρησία τί οὐκ ἐργάσεται; Ταῦτα καὶ πρὸς Ἑλληνας λέγωμεν, διὰ τολμῶσιν ὑπὲρ φιλοσόφων ἡμῖν διαλέγεσθαι. Ἀπὸ τούτων εὐδὴλον, ὅτι καὶ τὰ πρότερα ἦν ψευδῆ τὰ παρ' ἐκείνοις· ἀπὸ τούτων δῆλον, ὅτι καὶ τὰ πρότερα ἦν ἀληθῆ τὰ παρ' ἡμῖν, τὰ περὶ Ἰωάννου, καὶ Παύλου, καὶ Πέτρου,
 20 καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἐκείνων εὐσέβειαν διεδέξαντο, διὰ τοῦτο καὶ τὴν αὐτῶν παρρησίαν ἐπέδειξαντο· ἐπειδὴ τοῖς αὐτοῖς νόμοις εἰγράφησαν, διὰ τοῦτο καὶ τὴν αὐτῶν ἀρετὴν ἐξήλωσαν. Ὡστε οὐ χρεία γραμμάτων ἡμῖν ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι τὴν ἀποστολικὴν ἀρετὴν, τῶν πραγμάτων αὐτῶν βοώντων, καὶ τῶν μαθητῶν τοὺς διδασκάλους ἐνδεικνύντων· οὐ χρεία λόγων ἡμῖν, ὥστε τὸν τῶν Ἑλλήνων δεῖξαι λῆρον, καὶ τὴν τῶν παρ' αὐτοῖς φιλοσόφων μικροψυχίαν, τῶν πραγμάτων αὐτῶν βοώντων τῶν νῦν καὶ τῶν

τὴν πόλιν μας λαμπρότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον στέφανον. Καὶ τώρα ὅσα συνέβησαν ἐδῶ θὰ τὰ ἀκούσῃ ἡ βασιλεύς, θὰ τὰ ἀκούσῃ δὲ καὶ ἡ μεγάλη πόλις, θὰ τὰ ἀκούσῃ δὲ καὶ ὀλόκληρη ἡ οἰκουμένη, ὅτι τέτοιοι μοναχοὶ κατοικοῦν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀντιοχέων, οἱ ὁποῖοι ἐπέδειξαν θάρρος ὅμοιον μὲ τῶν ἀποστόλων· καὶ τώρα πού διαβάζονται τὰ γράμματα εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅλοι θὰ θαυμάσουν τὴν μεγαλοψυχίαν των, ὅλοι θὰ μακαρίσουν τὴν πόλιν μας, καὶ θὰ ἀντικρούσωμεν τὴν κακὴν φήμην μας· καὶ θὰ γνωρίσουν ὅλοι ὅτι ὅσα συνέβησαν δὲν ἦσαν ἔργον τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἀνθρώπων ξένων καὶ διεφθαρμένων, καὶ ὅτι ἀρκετὴ ἀπόδειξις τοῦ καλοῦ ἠθους τῆς πόλεως θὰ εἶναι τῶν μοναχῶν ἡ μαρτυρία.

Ἄς μὴ ἀνησυχοῦμεν λοιπόν, ἀγαπητοί, ἀλλὰ ἅς ἐλπίζωμεν εὐχάριστα πράγματα. Διότι ἐὰν ἡ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους παρρησία ἠμπόρεσε τόσον μεγάλο κακὸν νὰ ἐμποδίσῃ, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν παρρησία τί δὲν θὰ κατορθώσῃ; Αὐτὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς νὰ λέγωμεν, ὅταν τολμοῦν καὶ σᾶς ὀμιλοῦν διὰ τοὺς φιλοσόφους των. Ἀπὸ τὴν στάσιν πού ἔδειξαν τώρα γίνεται ὀλοφάνερον ὅτι καὶ ἐκεῖνα πού ἐλέγοντο ἀπὸ αὐτοὺς πρὶν ἦσαν ψεύδη, ἀπὸ αὐτὰ ἐπίσης εἶναι φανερόν ὅτι καὶ τὰ προηγούμενα περὶ ἡμῶν, δηλαδὴ τὰ ὅσα ἐλέγοντο περὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Πέτρου καὶ ὄλων τῶν ἄλλων ἦσαν ἀληθῆ. Διότι ἐπειδὴ διεδέχθησαν τὴν εὐσέβειαν ἐκείνων, διὰ τοῦτο καὶ τὴν παρρησίαν αὐτῶν ἀπέδειξαν· ἐπειδὴ μὲ τοὺς ἰδίους νόμους ἀνετράφησαν, διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν ἐζήλευσαν. Ὡστε δὲν χρειάζεται γραπτὴ ἀπόδειξις διὰ νὰ ἀποδείξωμεν τὴν ἀποστολικὴν ἀρετὴν, διότι τὰ ἴδια τὰ πράγματα φωνάζουν, καὶ οἱ μαθηταὶ ἀποδεικνύουν τοὺς διδασκάλους· δὲν ἔχομεν ἀνάγκην λόγων διὰ νὰ ἀποδείξωμεν τὴν φλυαρίαν τῶν ἐθνικῶν, καὶ τὴν μικροψυχίαν τῶν φιλοσόφων τῶν ἐθνικῶν, διότι τὰ ἴδια τὰ πράγματα φωνάζουν, καὶ τὰ τωρινὰ καὶ τὰ

προτέρων, ὡς ἅπαντα τὰ παρ' αὐτοῖς μῦθος, καὶ σκηνή, καὶ ὑπόκρισις.

Οὐχ οἱ μοναχοὶ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἱερεῖς τὴν αὐτὴν ἐπεδείξαντο μεγαλοφυχίαν, καὶ τὴν ἡμετέραν διενείμαντο
 5 σωτηρίαν. Καὶ ὁ μὲν εἰς τὸ σιραιτόπεδον ἀπῆρε, πάντα δεύτερα θέμενος τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, καὶ αὐτὸς ἔτοιμος ὢν, εἰ μὴ πείσειε τὸν βασιλέα, ἀποθανεῖν· οὔτοι δὲ ἐνταῦθα μείναντες, καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς μοναχοῖς ἐπιδειξάμενοι, ταῖς οἰκείαις χερσὶ τοὺς δικάζοντας κατέχοντες οὐκ ἐπέτρεπον
 10 εἰσελθεῖν, πρὶν ἢ περὶ τοῦ τέλους ὑποσχέσθαι τῆς δίκης, καὶ ἡνίκα μὲν ἐώρων ἀνανεύοντις, πολλῇ τῇ παρρησίᾳ καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐκέχρηνητο· ἐπειδὴ δὲ εἶδον ἐπινεύσαντις, ποδῶν ἀπάμενοι, καὶ γονάτων, καὶ χεῖρας καταφιλήσαντες, ἑκατέραν τὴν ἀρετὴν μεθ' ὑπερβολῆς ἐπιδείξαντο, τὴν τε ἐλευ-
 15 θερίαν, τὴν τε ἐπιείκειαν. Ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἦν θρασύτης ἢ παρρησία, τῷ καταφιλήσῃ γόνατα καὶ ποδῶν ἄψασθαι, μάλιστα ἔδειξαν. Πάλιν ὅτι ταῦτα κολακεία οὐκ ἦν, οὐδὲ δουλοπρέπειά τις, οὐδὲ ἐξ ἀνελευθέρου γνώμης ἐγένετο, τὰ φθάσασθαι ἐμαρτύρησεν αὐτῶν τὴν παρρησίαν. Οὐ ταῦτα
 20 δὲ μόνον ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ τὰ καλὰ ἐκαρπώσαμεθα, ἀλλὰ καὶ πολλὴν σωφροσύνην, πολλὴν ἐπιείκειαν· καὶ μοναστήριον ἡμῖν ἢ πόλις ἐξαίφνης ἐγένετο. Οὐκ ἄν τις αὐτὴν οὕτως ἐκόσμησεν, εἰ χρυσοῦς ἀνδριάντις ἔστησεν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ὡς νῦν ἐστὶ λαμπρὰ καὶ περιφανῆς τοὺς καλοὺς τῆς ἀρετῆς
 25 ἀνδριάντις παρασχομένη, καὶ τὸν οἰκεῖον ἐπιδείξασα πλοῦτιον.

Ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως λυπεῖ· ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνα μὲν οὖν φορτικά, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ πολὺ τὸ κέρδος ἦνεγκε. Τί γὰρ ἐπαχθές, εἶπέ μοι, τῶν γενομένων; Ὅτι τὴν ὀρχήσιζαν ἀνέφραξεν, ὅτι τὸν ἱππόδρομον ἄβατον ἐποίησεν, ὅτι τὰς τῆς πο-

προηγούμενα, ὅτι ὅλα τὰ εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενα εἶναι μῦθος καὶ σκηνὴ καὶ ὑποκρισία.

Ὅχι μόνον οἱ μοναχοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἱερεῖς ἐπέδειξαν τὴν ἰδίαν μὲ αὐτοὺς μεγαλοψυχίαν, καὶ ἠργάσθησαν ἐξ Ἰησοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Καὶ ὁ μὲν ἀρχιερεὺς ἀνεχώρησε διὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ βασιλέως, θέσας ὅλα εἰς δευτέραν μοῖραν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σας ἀγάπην, καὶ ὁ ἴδιος εἶναι ἕτοιμος νὰ ἀποθάνῃ, ἐὰν δὲν πείσῃ τὸν βασιλέα· οὗτοι δὲ (οἱ ἱερεῖς) παρέμειναν ἐδῶ, καὶ ἐπέδειξαν τὸν ἴδιον ζῆλον μὲ τοὺς μοναχοὺς, κρατοῦντες τοὺς δικαστὰς μὲ τὰ ἴδια των τὰ χέρια, καὶ δὲν ἐπέτρεπον εἰς αὐτοὺς νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ δικαστήριον, πρὶν ἀποσπάσουν ἀπὸ αὐτοὺς τὴν ὑπόσχεσιν διὰ τὴν ἔκβασιν τῆς δίκης, καὶ ὅταν μὲν τοὺς ἔβλεπον νὰ δηλώνουν διὰ νεύματος ἄρνησιν, μὲ πολλὴν παρρησίαν πάλιν τοὺς μετεχειρίζοντο· ὅταν δὲ τοὺς εἶδον νὰ δηλώνουν συγκατάθεσιν, τοὺς ἔπιαναν τὰ πόδια καὶ τὰ γόνατα, τοὺς ἐφιλοῦσαν τὰ χέρια καὶ ἐπεδείκνυον καὶ τὰς δύο ἀρετάς των, τὴν παρρησίαν καὶ τὴν ἀγαθότητά των. Ὅτι δὲ ἡ παρρησία αὐτὴ δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα θρασύτητος, ἐφάνη ἀπὸ τὸ ὅτι κατεφίλησαν τὰ γόνατά των καὶ ἔπιασαν τὰ πόδια των. Πάλιν δὲ ὅτι δὲν ἦτο κολακεία, οὔτε κάποιο εἶδος δουλοπρεπείας, οὔτε ὅτι ἦτο ἀποτέλεσμα ἀνελευθέρου φρονήματος, τὰ γεγονότα ἐπεβεβαίωσαν τὸ θάρρος των. Δὲν ἐκερδίσαμεν δὲ μόνον αὐτὰ ἀπὸ τὴν δοκιμασίαν αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν σωφροσύνην καὶ πολλὴν ἀγαθότητα· καὶ ἔξαφνα ἡ πόλις μας ἔγινε μοναστήριον. Δὲν θὰ ἤμποροῦσε δὲ κανεὶς νὰ στολίσῃ αὐτὴν ἔτσι, ἀκόμα καὶ ἂν ἔστηνεν χρυσοῦς ἀνδριάντας εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπως εἶναι τώρα λαμπρὰ καὶ ἔνδοξος, διότι παρουσιάζει τοὺς καλοὺς ἀνδριάντας τῆς ἀρετῆς, καὶ ἐπιδεικνύει τὸν ἰδικὸν της πλοῦτον.

Ἄλλὰ μᾶς λυποῦν αἱ διαταγαὶ τοῦ βασιλέως· ὅμως οὔτε αὐταὶ εἶναι τόσον βαρεῖαι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλεόν πολὺ μᾶς ὠφέλησαν. Διότι τί εἶναι φορτικόν, εἶπέ μου, ἀπὸ ὅσα ἔγιναν; Τὸ ὅτι ἔκλεισε τὴν ὀρχήστραν, τὸ ὅτι ἔκαμεν ἄβατον

νηρίας πηγὰς ἀπέκλεισε καὶ κατέχωσε; Μηδὲ ἀνοιχθῆναι
 μὲν οὖν εἶη ταῦτα ποιέ. Ἐντεῦθεν αἱ ρίζαι τῆς πονηρίας ἐ-
 βλάσισαν τῇ πόλει, ἐντεῦθεν οἱ τὸ ἦθος αὐτῆς διαβάλλοντές
 εἶσιν, οἱ τὰς αὐτῶν φωνὰς τοῖς ὀρχουμένοις πωλοῦντες, καὶ
 5 τριῶν ὀβολῶν τὴν ἑαυτῶν προδιδόντες ἐκείνοις σωτηρίαν, οἱ
 πάντα ἄνω καὶ κάτω κινοῦντες. Διὰ ταῦτα ἀσχάλλεις, ἀγα-
 πητέ; Διὰ ταῦτα μὲν οὖν καὶ χαίρειν χρή, καὶ εὐφραίνεσθαι,
 καὶ χάριτας ὁμολογεῖν τῷ βασιλεῖ, ὅτι ἡ κόλασις αὐτοῦ διόρ-
 θωσις γέγονε, καὶ ἡ τιμωρία παιδαγωγία, καὶ ἡ ὀργὴ διδα-
 10 σκαλία. Ἄλλ' ὅτι τὰ θαλανεῖα ἡμῖν ἀποκέκλεισται; Ἄλλ' οὐδὲ
 τοῦτο ἀφόρητον, καὶ ἄκοντας τοὺς ἰὸν ἄβρὸν, καὶ χαῦνον,
 καὶ διαλελυμένον βίον ζῶντας πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἐπανα-
 γαγεῖν. Ἄλλ' ὅτι τὸ τῆς πόλεως ἀφείλεν ἀξίωμα, καὶ οὐκέτι
 καλεῖσθαι αὐτὴν μητρόπολιν εἶασεν; Ἄλλὰ τί ποιῆσαι ἐχρῆν;
 15 Ἐπαινέσαι τὰ γεγενημένα καὶ χάριν ὁμολογήσαι; Καὶ τίς
 οὐκ ἂν αὐτὸν ἐμέμψαιτο, ὅτι οὐδὲ μέχρι σχήματος ἐπεδείξατο
 τὴν ἀγανάκτησιν; Οὐχ ὄρας τοὺς πατέρας, ὅτι πολλὰ τοιαῦτα
 ποιοῦσιν εἰς τοὺς υἱοὺς ἑαυτῶν; Ἀποσιρέφονται, καὶ τρα-
 πέξης εἵργοι. Τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς ἐποίησε τοιαύτας ἐπι-
 20 θεῖς τιμωρίας, βλάβην μὲν οὐδεμίαν ἐχούσας, πολλὴν δὲ φε-
 ρούσας τὴν διόρθωσιν. Ἐννόησον τίνα προσεδοκήσαμεν, καὶ
 τίνα γέγονε, καὶ τότε μάλιστα εἰσόμεθα τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν.

Ἄλγεῖς ὅτι τὸ τῆς πόλεως ἀξίωμα ἀφήρηται; Μάθε τί
 ποιέ ἐστὶ τῆς πόλεως ἀξίωμα, καὶ τότε εἶση σαφῶς, ὅτι ἐὰν
 25 οἱ οἰκοῦντες αὐτὸ μὴ προδῶσιν, οὐδεὶς ἕτερος ἀφελέσθαι δυ-
 νήσεται πόλεως ἀξίωμα. Οὐ τὸ μητρόπολιν εἶναι, οὐδὲ τὸ
 μέγεθος ἔχειν, καὶ κάλλος οἰκοδομημάτων, οὐδὲ τὸ πολλοὺς
 κίονας, καὶ σιτὰς εὐρείας, καὶ περιπάτους, οὐδὲ τὸ πρὸ τῶν

τὸν ἵππόδρομον, τὸ ὅτι ἀπέκλεισε καὶ κατέχωσε τὰς πηγὰς τῆς πονηρίας; Εἶθε νὰ μὴ ἀνοιχθοῦν ποτὲ αὐτά. Ἐκκεῖ ἐβλάστησαν εἰς τὴν πόλιν αἱ ρίζαι τῆς πονηρίας, ἀπὸ ἐκεῖ προέρχονται αὐτοὶ ποὺ διαβάλλουν τὸ ἦθος τῆς πόλεως, ποὺ πωλοῦν τὰς φωνὰς των εἰς τοὺς χορευτάς, καὶ ἀντὶ τριῶν ὀβολῶν παραδίδουν εἰς ἐκείνους τὴν σωτηρίαν των, αὐτοὶ ποὺ ὅλα τὰ κάνουν ἄνω κάτω. Δι' αὐτὰ δυσανασχετεῖς, ἀγαπητέ; Δι' αὐτὰ λοιπὸν πρέπει νὰ χαίρῃσαι καὶ νὰ εὐφραίνεσαι, καὶ νὰ χρεωσιῶς χάριτας εἰς τὸν βασιλέα, διότι ἡ ποινὴ αὐτοῦ μᾶς ἔγινε διόρθωσις, καὶ ἡ τιμωρία του παιδαγωγία, καὶ ἡ ὀργὴ διδασκαλία. Μήπως τὸ ὅτι ἔκλεισε τὰ δημόσια λουτρά; Ὅμως οὔτε τοῦτο εἶναι ἀνυπόφορον καὶ θὰ συντελέσῃ μάλιστα ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν βίον τρυφηλόν, ἀποχαυνωμένον καὶ ἔκλυτον, παρὰ τὴν θέλησίν των, νὰ ἐπανέλθουν εἰς βίον σύμφωνον πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Μήπως τὸ ὅτι ἀφήρεσε τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως καὶ δὲν ἐπέτρεψε νὰ ὀνομάζεται πλέον Μητρόπολις; Ἄλλὰ τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ; Νὰ ἐπαινέσῃ ὅσα συνέβησαν καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ δι' αὐτά; Καὶ ποῖος δὲν θὰ τὸν ἐκατηγοροῦσεν, ἐπειδὴ οὔτε φαινομενικὴν ἀγανάκτησιν δὲν ἔδειξε; Δὲν βλέπεις τοὺς πατέρας, ὅτι πολλὰ τέτοια κάνουν εἰς τὰ παιδιά τους; Τὰ ἀποστρέφονται καὶ δὲν παρακάθονται μαζί τους εἰς τὴν τράπεζαν. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ ὁ βασιλεὺς μὲ τὸ νὰ ἐπιβάλλῃ τέτοιας τιμωρίας, αἱ ὁποῖαι καμμίαν μὲν βλάβην δὲν φέρουν, ἀλλὰ πολλὴν διόρθωσιν. Σκέψου τί ἀνεμέναμεν καὶ τί συνέβησαν, καὶ τότε θὰ ἐννοήσωμεν πολὺ καλὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ.

Λυπεῖσαι διότι ἔχει ἀφαιρεθῆ τὸ ἀξίωμα ἀπὸ τὴν πόλιν; Μάθε τί πρᾶγμα εἶναι τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως καὶ τότε θὰ ἐννοήσῃς καλῶς ὅτι ἐὰν οἱ κάτοικοι αὐτῆς δὲν τὸ προδώσουν, κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τῆς τὸ ἀφαιρέσῃ. Δὲν εἶναι ἀξίωμα τὸ νὰ εἶναι ἡ πόλις Μητρόπολις, οὔτε τὸ νὰ ἔχῃ μεγάλα καὶ ὠραῖα οἰκοδομήματα, οὔτε πολλοὺς κίονας καὶ εὐρυχώρους στοάς, καὶ τόπους διὰ περιπάτους, οὔτε τὸ

ἄλλων ἀναγορεύεσθαι πόλεων, ἀλλ' ἢ τῶν ἐνοικούντων ἀρετὴ καὶ εὐσέβεια, τοῦτο καὶ ἀξίωμα καὶ κόσμος καὶ ἀσφάλεια πόλεως, ὡς ἂν μὴ τοῦτο ἦ, πάντων ἐστὶν εὐτελεσιτέρα, κἂν μυρίαζ παρὰ βασιλέων ἀπολαύη τιμῆς. Βούλει μαθεῖν σου
5 τῆς πόλεως τὸ ἀξίωμα; θούλει τὰ πάτρια αὐτῆς εἰδέναι; Ἐγὼ ταῦτα μετὰ ἀκριθείας ἐρῶ, οὐχ ἵνα μάθῃς μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ζηλώσης.

Τί ποί' οὖν ἐσσι τῆς παρ' ἡμῖν πόλεως τὸ ἀξίωμα; «Ἐγένετο πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς χρηματίσαι Χριστιανούς». Τοῦτο δὲ οὐδεμία τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔχει πόλεων, οὐδ' αὐτὴ ἡ Ρωμύλου πόλις· διὰ τοῦτο πρὸς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην ἀντιβλέψαι δύναται, διὰ τὸ φίλιτρον τὸ περὶ τὸν Χριστόν, διὰ τὴν παρρησίαν, διὰ τὴν ἀνδρείαν ἐκείνην. Βούλει καὶ ἕτερον ἀκοῦσαι τῆς πόλεως ἀξίωμα καὶ ἐγκώμιον;
15 Λιμός ποτε χαλεπώτατος ἔμελλεν ἔσεσθαι, καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐν Ἀντιοχείᾳ ὤρισαν, καθὼς ἠὺπορεῖτό τις, πέμψαι πρὸς τοὺς ἀγίους τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἴδου καὶ δεύτερον ἀξίωμα, ἢ ἐν λιμῷ φιλοφροσύνη. Οὐ συνέστειλεν αὐτοὺς ὁ καιρός, οὐδὲ ὀκνηροτέρους ἐποίησεν ἢ τῆς συμφορᾶς
20 προσδοκία· ἀλλ' ὅτι πάντες τὰ ἐτέρων συλλέγουσι, τότε αὐτοὶ τὰ ἑαυτῶν προίτεντο, οὐχὶ τοῖς παροῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πόρρω καθημένοις. Εἶδες πίστιν περὶ τὸν Θεόν, καὶ ἀγάπην τὴν περὶ τὸν πλησίον;

Βούλει καὶ ἕτερον μαθεῖν τῆς πόλεως ταύτης ἀξίωμα;
25 Κατηλθόν τινες ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς Ἀντιόχειαν ἐπιθολοῦντες τὸ κήρυγμα, καὶ Ἰουδαϊκὰς ἐπεισάγοντες παρατηρήσεις· οὐκ ἤνεγκαν οἰγῆ τὴν καινοτομίαν ἐκεῖνοι, οὐδὲ ἠσούχασαν· ἀλλὰ συνελθόντες, καὶ ἐκκλησίαν ποιήσαντες, εἰς Ἱεροσόλυμα ἔπεμψαν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν, καὶ παρεσκεύασαν
30 τοὺς ἀποσιόλους καθαρὰ δόγματα, πάσης Ἰουδαϊκῆς ἀπηλλαγμένα ἀσθενείας, πανταχοῦ διαπέμψασθαι τῆς οἰκουμένης.

7. Πράξ. 11, 26.

8. Πρβλ. Πράξ. 11, 28-29.

νὰ ἀναφέρεται πρώτη ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ εὐσέβεια τῶν κατοίκων τῆς, αὐτὸ εἶναι καὶ ἀξίωμα, καὶ στολισμός, καὶ ἀσφάλεια τῆς πόλεως, καὶ ἂν δὲν ὑπάρχη, εἶναι εὐτελεστέρα ἀπὸ ὅλας τὰς πόλεις, καὶ ἂν ἀκόμα ἀπολαμβάνη ἀναριθμήτους τιμὰς ἀπὸ βασιλεῖς. Θέλεις νὰ μάθῃς τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεώς σου; Ἐγὼ θὰ σοῦ τὰ εἰπῶ μὲ ἀκρίβειαν, ὄχι μόνον διὰ νὰ μάθῃς, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ζηλέψῃς.

Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεώς μας; «Συνέβη πρῶτον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ νὰ ὀνομασθοῦν χριστιανοί»⁷. Τοῦτο δὲ καμμία ἄλλη πόλις τῆς οἰκουμένης δὲν ἔχει, οὔτε αὐτὴ ἡ Ρώμη· διὰ τοῦτο πρὸς ὄλην τὴν οἰκουμένην ἠμπορεῖ νὰ ἀτενίσῃ, διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Χριστόν, διὰ τὸ θάρρος, διὰ τὴν ἀνδρείαν ἐκείνην. Ἐπιθυμεῖς νὰ ἀκούσῃς καὶ ἄλλο ἀξίωμα καὶ ἐγκώμιον τῆς πόλεως; Κάποτε ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ πείνα πολὺ μεγάλη, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀντιοχείας καθώρισαν νὰ στείλουν πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῶν Ἱεροσολύμων βοήθειαν, ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴν εὐπορίαν τοῦ καθενός»⁸. Ἴδου καὶ δεῦτερον ἀξίωμα, ἡ ἐκδήλωσις ἀγάπης εἰς καιρὸν πείνας. Δὲν τοὺς ἔφερεν ἐμπόδια ἢ περίστασις, καὶ οὔτε τοὺς ἔκαμε πιὸ ὀκνηροὺς ἢ ἀναμονὴ τῆς συμφορᾶς· ἀλλὰ εἰς ἐποχὴν πού ὅλοι συλλέγουν τὰ ξένα, τότε αὐτοὶ τὰ ἰδικά τους ἀγαθὰ ἔδιδον, ὄχι μόνον εἰς αὐτοὺς πού ἦσαν κοντά των, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς πού εὐρίσκοντο μακρὰ. Εἶδες πίστιν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον;

Θέλεις νὰ μάθῃς καὶ ἄλλο ἀξίωμα τῆς πόλεως αὐτῆς; Κατῆλθον μερικοὶ ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν νοθεύοντες τὸ κήρυγμα καὶ εἰσάγοντες ἰουδαϊκὰς παρατηρήσεις· ἐκεῖνοι δὲν ἐδέχθησαν μὲ σιωπὴν τὴν καινοτομίαν αὐτήν, οὔτε ἠσύχασαν· ἀλλὰ ἀφοῦ συνεκεντρώθησαν καὶ ἔκαμαν σύσκεψιν, ἔστειλαν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν, ὥστε οἱ ἀπόστολοι καθαρὰ δόγματα ἀπηλλαγμένα ἀπὸ κάθε ἰουδαϊκὴν ἀδυναμίαν, νὰ μεταφέρουν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Τοῦτο εἶναι τὸ ἀξίωμα τῆς πό-

Τοῦτο πόλεως ἀξίωμα, τοῦτο προεδρία, τοῦτο μητρόπολιν αὐ-
τὴν ποιεῖ, οὐκ ἐν τῇ γῆ, ἀλλ' ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς αἶγε ἄλλαι
πᾶσαι τιμαὶ φθαρταὶ καὶ ἐπίκηροι, καὶ τῷ παρόντι συγκατα-
λύονται θίω, πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τοῦ παρόντος θίου τέλος
5 λαμβάνουσι, καθάπερ οὖν καὶ νῦν ἔλαβον.

Ἐμοὶ πόλις μὴ ἔχουσα πολίτας θεοφιλεῖς πάσης κώμης
ἔστιν εὐτελεσιτέρα, καὶ σπηλαιίου πανιὸς ἀτιμοτέρα. Καὶ τί
λέγω περὶ πόλεως; Ἴνα γὰρ μάθης ἀκριβῶς, ὅτι ἀρειτὴ
μόνη κοσμεῖ τοὺς ἐνοικοῦντας, οὐδὲν σοι λέγω περὶ πόλεως,
10 ἀλλ' ὁ πάσης πόλεως ἔστι σεμνότερον, τὸν τοῦ Θεοῦ ναόν,
τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις εἰς μέσον ἐνεγκῶν τοῦτο ἀποδειῖξαι
πειράσομαι.

Οὗτος γὰρ ὁ ναός, ἐν ᾧ θυσίαι, καὶ εὐχαί, καὶ λαιρεῖαι,
ἔνθα τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ τὰ Χερουβίμ, καὶ ἡ διαθήκη,
15 καὶ ἡ σιάμνος ἡ χρυσοῦ, τὰ μεγάλα σύμβολα τῆς τοῦ Θεοῦ
προνοίας τῆς περὶ τὸ γένος ἐκεῖνο, ἔνθα χρησιμοὶ ἄνωθεν
συνεχεῖς ἐφέροντο, ἔνθα προφητῆται ἔνθεοι ἐγένοντο, ἔνθα οὐκ
ἀνθρωπίνης τέχνης, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἡ διατύπω-
σις ἔργον ἐγίνετο, ἔνθα πολλῶ πάντοθεν οἱ τοῖχοι κατελάμ-
20 ποντο χρυσοῦ, καὶ πρὸς πᾶσαν ὑπερβολὴν καὶ ὕλης πολυ-
τέλεια καὶ τέχνης ἀκρίβεια συνελθοῦσαι μόνον τοιοῦτον ἐπὶ
τῆς γῆς ἔδειξαν ναὸν τότε· μᾶλλον δὲ οὐ τέχνης ἀκρίβεια
μόνον, ἀλλὰ καὶ Θεοῦ σοφία τῆς οἰκοδομῆς συνεφήψατο ἐ-
κείνης. Οὐ γὰρ οἴκοθεν, οὐδὲ παρ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τοῦ
25 Θεοῦ πάντα μαθὼν ὁ Σολομών, καὶ τὴν ὑπογραφὴν ἐκ τῶν
οὐρανῶν κατενεγκῶν, οὕτως αὐτὸν διεχάραξε καὶ ἀνέστη-
σεν. Ἄλλ' ὁμοίως ὁ καλὸς οὗτος καὶ θαυμασιὸς ναὸς καὶ ἁ-
γιος, τῶν χρωμένων αὐτῷ διαφθαρέντων, οὕτως ἠτιμώθη,
καὶ κατεφρονήθη, καὶ γέγονε βέβηλος, ὡς πρὸ γε τῆς ἀλώ-
30 σεως σπηλαιον αὐτὸν καλεῖσθαι λησιτῶν, καὶ σπήλαιον ὑαί-

λεύς μας, τοῦτο δίδει εἰς αὐτὴν τὴν προεδρίαν, τοῦτο κάμνει αὐτὴν μητρόπολιν, ὄχι εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ εἰς τὸν οὐρανόν· καθ' ὅσον εἶναι βέβαιον ὅτι ὅλαι αἱ ἄλλαι τιμαὶ εἶναι φθαρταὶ καὶ προσωριναὶ καὶ συγκαταστρέφονται μὲ τὴν παροῦσαν ζωὴν, πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τοῦ τέλους τῆς ζωῆς καταστρέφονται, ὅπως ἔγινε καὶ τώρα.

Δι' ἐμὲ πόλις, ἡ ὁποία δὲν ἔχει εὐσεβεῖς πολίτας, εἶναι χειροτέρα ἀπὸ κάθε κωμόπολιν καὶ χειροτέρα ἀπὸ σπήλαιον. Καὶ διατί ἀναφέρω πόλιν; Διὰ νὰ μάθης καλῶς ὅτι μόνον ἡ ἀρετὴ κοσμεῖ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, δὲν θὰ σοῦ ἀναφέρω πόλιν, ἀλλὰ ἐκεῖνο πού εἶναι σεμνότερον ἀπὸ κάθε πόλιν, τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, πού ἦτο εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα θὰ σᾶς παρουσιάσω εἰς τὸ μέσον καὶ θὰ προσπαθῆσω νὰ σᾶς ἀποδείξω τοῦτο.

Αὐτὸς δηλαδὴ ὁ ναός, εἰς τὸν ὁποῖον ἐγίνοντο θυσίαι, προσευχαὶ καὶ λατρεῖαι, ὅπου τὰ ἅγια τῶν ἀγίων, καὶ τὰ κερουβὶμ καὶ ἡ διαθήκη καὶ ἡ στάμνος ἡ χρυσῆ, τὰ μεγάλα σύμβολα τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, ὅπου χρησιμοὶ ἐκ τῶν ἄνω συνεχεῖς ἐφέροντο, ὅπου ὑπῆρξαν θεόπνευστοι προφῆται, τοῦ ὁποίου τὸ σχέδιον δὲν ἦτο ἀνθρωπίνης τέχνης, ἀλλὰ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ ἔργον, ὅπου οἱ τοῖχοι ἀπὸ παντοῦ ἔλαμπον μὲ ἄφθονον χρυσὸν καὶ συνεδύασθη ἡ ὑπερβλικὴ πολυτέλεια καὶ τῆς τέχνης ἡ ἀκρίβεια εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ εἶναι μοναδικὸς εἰς τὸν κόσμον· καὶ μᾶλλον ὄχι μόνον ἡ ἀκρίβεια τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ συνήργησεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐκείνην. Διότι οὔτε μόνος του, οὔτε ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του ἐπινόησιν, ἀλλὰ ἀφοῦ τὰ ἔμαθεν ὅλα ἀπὸ τὸν Θεὸν ὁ Σολομών, καὶ τοῦ ἐστάλη ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ σχεδιάγραμμα, ἔπειτα τὸν ἐσχεδίασε καὶ τὸν ἔκτισεν. Ἄλλ' ὅμως ὁ ὠραῖος αὐτὸς καὶ θαυμαστὸς ναὸς καὶ ἅγιος, ἀφοῦ ἐκεῖνοι, πού εὐλαβῶς τὸν μετεχειρίσθησαν ἀπέθανον, τόσον πολὺ ἠτιμάσθη καὶ περιεφρονήθη καὶ ἐβεβηλώθη, ὥστε πρὸ τῆς ἀλώσεως νὰ ὀνομά-

νης· μετὰ δὲ ταῦτα βαρβαρικάις, καὶ ἀκαθάρτοις καὶ θεθή-
λοις παραδοθῆναι χερσί.

Βούλει καὶ περὶ πόλεων τὸ αὐτὸ τοῦτο μαθεῖν; Τί τῶν
ἐν Σοδόμοις πόλεων λαμπρότερον ἦν; Καὶ γὰρ οἰκίαι καὶ
5 οἰκοδομήματα λαμπρά, καὶ τείχη παρ' αὐτοῖς ἦν, καὶ χώρα
λιπαρά, καὶ εὐγείος, καὶ τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ προσει-
κυῖα· ἡ δὲ καλύβη τοῦ Ἀβραὰμ εὐτελής, καὶ μικρά, καὶ οὐ-
δεμίαν ἔχουσα ἀσφάλειαν· ἀλλὰ πόλεμον ποτὲ γενομένου
βαρβαρικοῦ, τὰς μὲν πόλεις τὰς τειχῆρεις κατέσκαψάν τε
10 καὶ εἶλον οἱ βάρβαροι, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας λαβόντες αἰχμα-
λώτους ἀπῆλθον, τὸν δὲ τῆς ἐρήμου πολίτην Ἀβραὰμ οὐκ
ἤνεγκαν ἐπελθόντα· καὶ μάλα εἰκότως· τῆς γὰρ ἀπὸ τοῦ
πλήθους καὶ τῶν τειχῶν ἀσφαλείας πολλῷ μείζονα εἶχε δύ-
ναμιν, τὴν εὐσέβειαν. Εἰ Χριστιανὸς εἶ, πόλιν οὐκ ἔχεις
15 ἐπὶ τῆς γῆς· τῆς πόλεως ἡμῶν τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ἐ-
στιν ὁ Θεός· κἂν ἅπασαν λάβωμεν τὴν οἰκουμένην, ξένοι
καὶ παρεπίδημοι πάσης ἐσμέν. Εἰς τὸν οὐρανὸν ἐνεγράφη-
μεν, ἐκεῖ πολιτευόμεθα· μὴ κατὰ τὰ παιδιά τὰ μικρὰ τῶν
μεγάλων ὑπερορῶντες, τὰ μικρὰ θαυμάζωμεν.

20 Οὐ μέγεθος πόλεως, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴ κόσμος ἐστὶ
καὶ ἀσφάλεια. Εἰ δὲ ἀξίωμα εἶναι νομίζεις πόλεως, ἐννόη-
σον πόσοι πορνοκόποι, πόσοι μαλακοί, καὶ διεφθαρμένοι, καὶ
μυρίων γέμοντες κακῶν κοινωνοῦσί σοι τῆς ἀξίας ταύτης,
καὶ καταφρόνησόν ποιε τῆς τιμῆς ταύτης. Ἀλλ' οὐκ ἐκείνη
25 τοιαύτη· καὶ γὰρ ἀδύνατόν ἐστιν αὐτῆς μετασχεῖν τὸν μὴ
πᾶσαν ἐπιδειξάμενον ἀρετὴν. Μὴ τοίνυν ἀνόητοι γινώμεθα,
ἀλλὰ τότε ἀλγῶμεν, διὰ τὸ ἀξίωμα ἡμῶν τῆς ψυχῆς ἀφέλη-
ταί τις, διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐργασώμεθα, διὰ τῷ κοινῷ πάντων
Δεσπότῃ προσκρούσωμεν· ὡς τὰ γε νῦν γεγενημένα οὐ μό-

ζεται σπήλαιον ληστῶν, καὶ σπήλαιον ὑαίνης⁹. καὶ κατόπιν εἰς ἀκάθαρτα καὶ βαρβαρικά χέρια νὰ παραδοθῆ.

Θέλεις νὰ μάθης ὅτι τὸ ἴδιον συνέβη καὶ εἰς τὰς πόλεις; Τί ἦτο λαμπρότερον ἀπὸ τὰς πόλεις τῶν Σοδόμων; Διότι καὶ οἰκίας καὶ οἰκοδομήματα λαμπρὰ εἶχον, καὶ τείχη καὶ ἔδαφος εὐφορον καὶ πλούσιον καὶ ὡμοίαζον μὲ τὸν παράδεισον τοῦ Θεοῦ· ἡ δὲ καλύβη τοῦ Ἀβραὰμ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀξίας καὶ μικρὰ καὶ χωρὶς καμμίαν ἀσφάλειαν· ἀλλὰ ὅταν ἔγινε κάποτε πόλεμος μὲ βαρβάρους, τὰς μὲν πόλεις ποὺ εἶχον τείχη τὰς κατέσκαψαν καὶ τὰς ἐκυρίευσαν οἱ βάρβαροι καὶ ἔφυγαν ἀφοῦ ἐπῆραν τοὺς κατοίκους των ὡς αἰχμαλώτους, τὸν πολίτην ὅμως τῆς ἐρήμου Ἀβραὰμ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ τὸν πάρουν μαζί των· καὶ πολὺ εὐλόγως· διότι ἀπὸ τὴν ἀσφάλειαν ποὺ παρέχουν τὰ πλήθη τοῦ στρατοῦ καὶ τὰ τείχη, αὐτὸς εἶχε πολὺ μεγαλυτέραν δύναμιν, τὴν εὐσέβειαν. Ἐὰν εἶσαι χριστιανός, δὲν ἔχεις πόλιν ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, διότι τῆς πόλεως ἡμῶν τεχνίτης καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός· καὶ ἂν ἀκόμα καταλάβωμεν ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην, εἴμεθα ξένοι καὶ παρεπίδημοι δι' ὅλην. Εἴμεθα πολῖται τοῦ οὐρανοῦ, διότι ἐκεῖ ἔχομεν πολιτογραφηθῆ· ἅς μὴ θαυμάζωμεν τὰ μικρὰ καὶ παραβλέπωμεν τὰ μεγάλα ὅπως κάνουν τὰ μικρὰ παιδιά.

Ἦ Οχι τὸ μέγεθος τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς εἶναι στολισμὸς καὶ ἀσφάλεια. Ἐὰν δὲ νομίζης ὅτι εἶναι ἀξίωμα τῆς πόλεως τὸ μέγεθος αὐτῆς, σκέψου πόσοι πόρνοι, πόσοι ἀδύνατοι εἰς τὸν χαρακτῆρα, πόσοι διεφθαρμένοι καὶ γεμᾶτοι ἀπὸ ἀναρίθμητα κακὰ παίρνουν μέρος μαζί μὲ σὲ εἰς τὴν ἀξίαν αὐτῆν, καὶ περιφρόνησε τὴν τιμὴν αὐτῆν. Ἀλλὰ ἡ πόλις τοῦ οὐρανοῦ δὲν εἶναι τέτοια· διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ πολίτης αὐτῆς ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐπέδειξε κάθε εἶδος ἀρετῆν. Ἄς μὴ γινώμεθα λοιπὸν ἀνόητοι ἀλλὰ τότε νὰ λυπούμεθα, ὅταν κάποιος μᾶς ἀφαιρέσῃ τὴν ἀξίαν τῆς ψυχῆς, ὅταν διαπράττωμεν τὴν ἐργασίαν, ὅταν προσκρούσωμεν εἰς τὸν Κύριον ὄλων· διότι αὐτὰ ποὺ συνέβησαν τώρα

νον οὐδὲν παραβλάψει τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐὰν νήφωμεν, καὶ ὠφελήσει τὰ μέγιστα. Καὶ γὰρ γυναικὶ νῦν ἔοικεν ἡμῖν ἢ πόλις εὐσχήμονι, καὶ ἐλευθέρα, καὶ σώφροσι· ὁ φόβος ἐπεικισιέραν αὐτὴν καὶ σεμνοτέρα ἐποίησε, καὶ τῶν μιαιῶν ἐ-
5 κείνων τῶν τὰ γεγενημένα τολμησάντων ἀπήλλαξε.

Μὴ τοίνυν γυναικῶδεις θρηνηῶμεν θρήνους· καὶ γὰρ ἤκουσα πολλῶν κατὰ τὴν ἀγορὰν λεγόντων· οὐαὶ σοι Ἀντιόχεια, τί σοι γέγονε; πῶς ἠτιμώθης; Καὶ ἀκούσας κατεγέλασα τῆς παιδικῆς τῶν ταῦτα λεγόντων διανοίας. Οὐ γὰρ
10 νῦν ταῦτα λέγειν χρή· ἀλλ' ὅταν ἴδῃς ὀρχουμένους, μεθύοντας ἄδοντας, βλασφημοῦντας, ὀμνύοντας, ἐπιορκοῦντας, ψευδομένους, τότε ταύτην ἐπίλεγε τὴν ρῆσιν, οὐαὶ σοι πόλις τί σοι γέγονεν; Ἐὰν δὲ ἴδῃς τὴν ἀγορὰν ὀλίγους ἔχουσαν ἄνδρας ἐπεικίεις, καὶ σώφρονας, καὶ μειροῦς, μακάριζε τὴν
15 πόλιν ἐκείνην. Οὐδὲν γὰρ ἢ ὀλιγότης αὐτὴν παραβλάψαι ποτὲ δυνήσεται, τῆς ἀρετῆς προσούσης, ὥσπερ οὖν τὸ πλῆθος οὐδὲν ὠφελήσει ποτέ, κακίας οὔσης. Ἐὰν ἦ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, φησὶν, «ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται». Οὐδὲν με τὸ πλῆθος δυσωπῆσαι δυνή-
20 σεται, φησὶν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν· ἐταλάνισε πόλεις οὐ δι' ὀλιγότητα, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι μητροπόλεις· καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ πάλιν δι' αὐτὸ τοῦτο ἐταλάνισεν οὕτω λέγων· Ἐρουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἢ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπειταλμένους πρὸς αὐτήν».

25 Τί γὰρ μοι τὸ πλῆθος ὄφελος φέρει, εἶπέ μοι, ἂν μετὰ κακίας ἢ πολιτευόμενον; Τοῦναντίον μὲν οὖν καὶ βλάβος ἀπὸ τούτου γίνεται. Νῦν οὖν τὰ γεγενημένα κακὰ τί ἄλλο εἰργάσατο; Οὐχ ἡ ραθυμία, καὶ ἡ ὀλιγωρία, καὶ ἡ μοχθηρία τῶν ἐνοικούντων; Μὴ τι τὸ ἀξίωμα τὴν πόλιν ὠφέλησε,

10. Ἦσ. 10, 22· Ρωμ. 9, 27,

11. Ματθ. 23, 37,

ὄχι μόνον δὲν θὰ ζημιώσουν τὴν πόλιν, ἀλλὰ ἐὰν εἴμεθα νηφάλιοι, πάρα πολὺ θὰ ὠφελήσουν. Διότι τώρα ἡ πόλις μας ὁμοιάζει μὲ γυναῖκα σοβαρὰν καὶ ἐλευθέραν καὶ σώφρονα· ὁ φόβος τὴν ἔκαμε φρονιμωτέραν καὶ σεμνοτέραν, καὶ τὴν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὰ μιὰρὰ ἐκεῖνα ποὺ ἐτόλμησαν νὰ κάμουν αὐτὰ ποὺ συνέβησαν.

Ἄς μὴ θρηνοῦμεν λοιπὸν μὲ θρήνους ποὺ ἀρμόζουν εἰς γυναῖκας· διότι ἤκουσα πολλοὺς εἰς τὴν ἀγορὰν νὰ λέγουν· ἀλλοίμονόν σου Ἄντιόχεια, τί σοῦ συνέβη; πῶς ἠτιμιάσθης τόσον; Καὶ ὅταν ἤκουσα αὐτὰ ἐγέλασα μὲ τὰ παιδικὰ μυαλὰ ἐκείνων ποὺ τὰ ἔλεγαν. Διότι δὲν πρέπει νὰ λέγωνται τώρα αὐτά· ἀλλὰ ὅταν ἴδῃς νὰ χορεύουν, νὰ μεθύουν, νὰ τραγουδοῦν ἄσεμνα, νὰ βλασφημοῦν, νὰ ὀρκίζονται, νὰ ἐπιπορκοῦν, νὰ ψεύδονται, τότε νὰ λέγῃς τὰ λόγια αὐτά, ἀλλοίμονόν σου πόλις, τί σοῦ συνέβη; Ἐὰν δὲ ἴδῃς τὴν ἀγορὰν νὰ ἔχη ὀλίγους ἄνδρας ἀγαθοὺς, σώφρονας καὶ κοσμίους, μακάριζε τὴν πόλιν ἐκείνην. Διότι εἰς τίποτε ἡ ὀλιγαριθμία δὲν θὰ ἠμπορέσῃ ποτὲ νὰ τὴν βλάβῃ, ὅταν ὑπάρχῃ ἡ ἀρετὴ, ὅπως καὶ τὸ πλῆθος καθόλου δὲν ἠμπορεῖ νὰ βοηθήσῃ ὅταν ὑπάρχῃ κακία. «Ἐὰν εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἰσραήλ», λέγει, «ἀναρίθμητος ὡσὰν τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, αὐτοὶ δὲν θὰ σωθοῦν, ἀλλὰ μόνον τὸ ὑπόλοιπον τῶν καλοπροαιρέτων»¹⁰. Οὐδόλως θὰ μὲ συγκινήσῃ τὸ πλῆθος, λέγει· τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ ὁ Χριστός· ἐλεεινολόγησε πόλεις ὄχι διὰ τὴν ὀλιγαριθμίαν των, ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἦσαν μητροπόλεις· καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ πάλιν διὰ τὸν ἴδιον λόγον τὴν ἐλεεινολόγησε λέγων τὰ ἐξῆς· «Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ, δυστυχησμένη καὶ ταλαίπωρε πόλις! σὺ ποὺ φονεύεις τοὺς προφῆτας καὶ λιθοβολεῖς ἐκείνους ποὺ σοῦ ἔστειλεν ὁ Θεός»¹¹.

Εἰς τί θὰ μὲ ὠφελήσῃ τὸ πλῆθος, εἶπέ μου, ἂν ζῆ μὲ κακίαν; Μάλιστα δὲ ἀπὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ζημία. Τώρα λοιπὸν τὰ κακὰ ποὺ συνέβησαν εἰς τὴν πόλιν μας ποῖος ἄλλος τὰ ἔκαμεν; Δὲν τὰ ἔκαμεν ἡ ραθυμία καὶ ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ μοχθηρία τῶν κατοίκων; Μήπως τὸ ἀξίωμα ὠφέλησε

μή τι τὸ μέγεθος τῆς οἰκοδομῆς, μή τι τὸ μητρόπολιν αὐτὴν εἶναι; Εἰ δὲ παρὰ βασιλεῖ τῷ ἐπὶ τῆς γῆς οὐδὲν αὐτῆς τοῦτο ἀμαρτιούσης προέσκη, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα ἀφήρηται, πολλῶ μᾶλλον παρὰ τῷ Δεσπότῃ τῶν ἀγγέλων οὐδὲν αὐτῆς
5 τὸ ἀξίωμα προσήσεται τοῦτο· οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς ὠφελῆσαι δυνήσεται κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὸ μητρόπολιν οἰκεῖν, καὶ σιοὰς ἔχουσαν εὐρείας, καὶ τὰ ἄλλα ἀξιώματα τὰ τοιαῦτα.

Καὶ τί λέγω κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην; Εἰς γὰρ τὸν
10 παρόντα βίον, τί σε ὠφελῆσαι δυνήσεται, τὸ μητρόπολιν εἶναι σου τὴν πόλιν; Ἐὰν οἰκίαν τις κακῶς διακειμένην ἀπὸ τούτου διώρθωσεν, ἢ πρόσδοδόν τινα ἔσχεν, ἢ ἀπὸ τῆς ἀξίας ταύτης ἀθυμίαν ἀπεκρούσαιο, ἢ σώματος ἀρρωστίαν ἔλυσεν, ἢ κακίαν ψυχῆς ἀπέθετο; Μὴ παίζωμεν, ἀγαπητοί, μηδὲ
15 πρὸς τὰς τῶν πολλῶν ὑπολήψεις βλέπωμεν, ἀλλὰ μάθωμεν, τί ποτέ ἐστι πόλεως ἀξίωμα, τί ποτέ ἐστι τὸ ποιοῦν πόλιν μητρόπολιν.

Ταῦτα λέγω προσδοκῶν μὲν πάλιν ἀπολήψεσθαι καὶ τοῦτο τὴν πόλιν τὸ σχῆμα, καὶ ἐπὶ τῆς οἰκειίας φανήσεσθαι
20 προεδρίας· καὶ γὰρ φιλόανθρωπος ὁ βασιλεὺς καὶ θεοφιλής· βούλομαι δὲ ὑμᾶς, εἰ καὶ ἀποδοθῆῃ, μὴ μέγα ἐπὶ τούτῳ φρονεῖν, μηδὲ ἐγκαλλωπίζεσθαι, μηδὲ ἐκ τούτων τὴν πόλιν ἡμῖν σεμνύνειν. Ὅταν ἐθέλῃς τῆς πόλεως εἰπεῖν ἐγκώμιον, μή μοι τὴν Δάφνην εἴπῃς τὸ προάσειον, μηδὲ τὸ πλῆθος
25 καὶ μῆκος τῶν κυπαρίσσω, μηδὲ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, μηδὲ τὸ πολλοὺς τὴν πόλιν οἰκεῖν ἀνθρώπους, μηδὲ τὸ μέχρι θαυσιότητος ἐσπέρας ἐπὶ ἀγορᾶς διατριβεῖν, μετὰ ἀδείας πολλῆς, μηδὲ τῶν ὠνίων τὴν ἀφθονίαν· αἰσθητὰ ἅπαντα ταῦτα, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος μένοντα βίου· ἀλλ' ἐὰν ἔχῃς
30 εἰπεῖν ἀρετὴν, ἐπιείκειαν, ἐλεημοσύνην, παννυχίδας, εὐχάς,

τὴν πόλιν, μήπως τὸ μέγεθος τῶν οἰκοδομῶν, μήπως τὸ ὅτι ἦτο μητρόπολις; Ἐφοῦ δὲ εἰς τὸν ἐπίγειον βασιλέα δὲν τὴν ἐβοήθησε τοῦτο καθόλου τώρα πού ἡμάρτησε, ἀλλὰ τῆς ἀφῆρεσεν ὅλα τὰ προνόμιά της, πολὺ περισσότερον εἰς τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων καθόλου δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς ὠφελήσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦτο· καθόλου δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς βοηθήσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ ὅτι κατοικοῦμεν εἰς μητρόπολιν, καὶ ἔχει στοὰς εὐρυχώρους καὶ τὰ ἄλλα ἀξιώματά της.

Καὶ διατί λέγω κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην; Διότι εἰς τὸν παρόντα βίον, τί θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σὲ βοηθήσῃ τὸ γεγονός ὅτι ἡ πόλις πού κατοικεῖς εἶναι μητρόπολις; Ἄρά γε ἐὰν κάποιος ἔχῃ οἰκίαν εἰς κακὴν κατάστασιν, μήπως τὴν διώρθωσεν ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως αὐτό, ἢ εἶχε κάποιον ἔσοδον, ἢ ἀπὸ τὴν ἀξίαν αὐτὴν ἀπεμάκρυνε τὴν λύπην του, ἢ μήπως ἔδιωξε μακρὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος, ἢ μήπως ἀπέβαλε τὴν κακίαν τῆς ψυχῆς; Ἄς μὴ παίζωμεν, ἀγαπητοί, οὔτε νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν μᾶς τὰς ἀντιλήψεις τῶν πολλῶν, ἀλλὰ νὰ μάθωμεν, τί εἶναι πραγματικὸν ἀξίωμα τῆς πόλεως, τί κάνει τὴν πόλιν πραγματικὴν μητρόπολιν.

Λέγω αὐτὰ ἐπειδὴ ἐλπίζω νὰ πάρῃ πίσω ἡ πόλις μᾶς τὸν τίτλον πού εἶχε, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν θέσιν πού ἦτο προηγουμένως· καθ' ὅσον εἶναι φιλόανθρωπος ὁ βασιλεὺς καὶ θεοσεβής· θέλω ὅμως σεῖς, καὶ ὅταν ἀποδοθῆ, νὰ μὴ ὑπερηφανεύεσθε δι' αὐτό, οὔτε νὰ κομπάζετε καὶ νὰ καυχᾶσθε, οὔτε νὰ θεωρῆτε ὅτι ἀπὸ αὐτὸ ἡ πόλις μᾶς ἔχει μεγαλυτέραν ἀξίαν. Ὅταν θέλῃς νὰ ἐγκωμιάσῃς τὴν πόλιν, μὴ μοῦ ἀναφέρῃς τὸ προάστειον Δάφνη, οὔτε τὸ πλῆθος καὶ τὸ μῆκος τῶν κυπαρίσσων, οὔτε τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὔτε τὸ ὅτι κατοικοῦν πολλοὶ ἄνθρωποι εἰς τὴν πόλιν, οὔτε τὸ ὅτι παραμένουν μέχρι ἀργὰ τὸ βράδυ εἰς τὴν ἀγορὰν χωρὶς φόβον, οὔτε τὴν ἀφθονίαν τῶν τροφίμων· ὅλα αὐτὰ εἶναι ὑλικά καὶ παραμένουν μέχρι τοῦ βίου τούτου· ἀλλὰ ἐὰν ἠμπορῆς καὶ ἀναφέρῃς ἀρετὴν, πραότητα, ἐλεημοσύνην, ἀγρυπνίας,

σωφροσύνην, φιλοσοφίαν ψυχῆς, ἀπὸ τούτων κόσμει τὴν πόλιν.

Ταῦτα καὶ τοῖς τὴν ἔρημον οἰκοῦσι προσόντια πάσης πόλεως λαμπροτέραν αὐτὴν ποιεῖ· καὶ πάλιν πάντων εὐτελεστέρα, ἂν μὴ παρῆ ταῦτα τοῖς ἐκείνης πολίταις. Τοῦτο μὴ ἐπὶ πόλεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων ποιήσωμεν. Ἐὰν ἴδῃς ἄνθρωπον πολυσαρκοῦντα, εἰς εὐεξίαν πολλὴν ἐκβεβηκότα, ὑψηλόν, καὶ τοὺς ἄλλους ὑπερβαίνοντα τῷ μήκει τοῦ σώματος, μὴ θαυμάσης, ἕως ἂν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν καταμάθῃς. Μὴ ἀπὸ τῆς ἕξωθεν εὐμορφίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν διάνοιαν κάλλους μακαρίζωμεν ἅπαντας. Μικρὸς ἦν ὁ Δαυὶδ καὶ βραχὺς τῷ σώματι, ἀλλ' ὅμως ὁ βραχὺς ἐκεῖνος καὶ μικρός, καὶ τῶν ὅπλων γεγυμνωμένος ἅπαντων, σιραιτόπεδον ἰσοοῦτον, καὶ τὸν σαρκικὸν ἐκεῖνον πύργον ἀπὸ μιᾶς κατήνεγκε πληγῆς, οὐκ ἀκοντίσας δόρυ, οὐδὲ βέλος ἀφείς, οὐδὲ ξίφος γυμνώσας, ἀλλὰ μικρᾷ βολῇ τὸ πᾶν ἐργασάμενος. Διὰ τοῦτο καὶ τις παραινεῖ λέγων· «Μὴ ἐπαινέσης ἄνθρωπον ἐν κάλλει αὐτοῦ, μηδὲ βδελύξῃ ἄνδρα ἐν ὀράσει αὐτοῦ· μικρὰ ἐν πειτειοῖς ἢ μέλισσα, καὶ ἀρχὴ 20 γλυκασμῶν ὁ καρπὸς αὐτῆς».

Τοῦτο καὶ ἐπὶ πόλεως καὶ ἀνδρῶν λέγωμεν καὶ πρὸς ἀλλήλους φιλοσοφῶμεν, καὶ τῷ Θεῷ χάριν ἔχωμεν διηνεκῶς, καὶ ὑπὲρ τῶν παρόντων, καὶ ὑπὲρ τῶν παρελθόντων, καὶ παρακαλῶμεν αὐτὸν κοινῇ μετὰ ἐκτενείας πάσης, ὥστε 25 καὶ τοὺς τὸ δεσμοιτήριον οἰκοῦντας, καὶ τοὺς εἰς τὴν ἀλλοτριάν μετοικίζεσθαι μέλλοντας, τοὺς μὲν ἀφεθῆναι, τοὺς δὲ ἐπανελθεῖν. Μέλη ἡμῶν εἰσι κακέينوι, μεθ' ἡμῶν ἐκλυδωνίσθησαν, μεθ' ἡμῶν τὸν χειμῶνα ὑπέστησαν· παρακαλῶμεν τοίνυν τὸν φιλόανθρωπον Θεὸν μεθ' ἡμῶν αὐτοὺς ἀπολαῦσαι τῆς γαλήνης. 30

Μὴ λεγέτω τις, τί δέ μοι μέλει λοιπόν; Ἀπηλλάγην

προσευχάς, σωφροσύνην, φιλοσοφίαν ψυχῆς καὶ μὲ αὐτὰ νὰ κοσμήῃς τὴν πόλιν.

Αὐτὰ καὶ τὴν ἔρημον εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν ἄνθρωποι τὴν κάνουν λαμπροτέραν ἀπὸ κάθε πόλιν, καὶ πάλιν ἂν αὐτὰ λείπουν ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς τὴν κάνουν χειροτέραν ἀπὸ ὅλας. Τοῦτο ἄς μὴ τὸ ἐφαρμόσωμεν μόνον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐὰν ἴδῃς ἄνθρωπον σωματώδη, νὰ ἔχῃ σωματικὴν εὐεξίαν, ὑψηλόν, καὶ ὑπερβαίνοντα τοὺς ἄλλους κατὰ τὸ μῆκος τοῦ σώματος, μὴ τὸν θαυμάσης, ἕως ὅτου γνωρίσης καλὰ τὴν ψυχὴν του. Ἄς μὴ μακαρίζωμεν ὅλους ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ὁμορφίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὠραιότητα τὴν ψυχικὴν. Μικρὸς ἦτο ὁ Δαβὶδ καὶ κοντὸς εἰς τὸ ἀνάστημα, ὅμως ὁ μικρόσωμος ἐκεῖνος καὶ ἄοπλος τόσον στρατὸν καὶ τὸν σάρκινον ἐκεῖνον πύργον (Γολιάθ) διὰ μιᾶς τὸν κατεκρήμνισε, χωρὶς νὰ ρίψῃ ἀκόντιον, χωρὶς νὰ ρίψῃ βέλος, χωρὶς νὰ βγάλῃ τὸ ξίφος, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐπέτυχε μὲ τὸ νὰ ρίψῃ μικρὰν πέτραν. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος συμβουλεύει τὰ ἐξῆς λέγων· «Μὴ ἐπαινέσης ἄνθρωπον διὰ τὴν ὁμορφίαν του, καὶ μὴ ἀποστραφῆς ἄνδρα διὰ τὴν ἄσχημον ἐξωτερικὴν του ὄψιν· μικρὰ εἶναι ἢ μέλισσα μεταξὺ τῶν πτηνῶν, καὶ ὅμως ὁ καρπὸς τῆς εἶναι ἢ βάσις τῶν γλυκυσματίων»¹².

Τοῦτο καὶ διὰ τὴν πόλιν καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἄς λέγωμεν, καὶ ἄς φιλοσοφῶμεν μεταξὺ μας καὶ ἄς εὐχαριστοῦμεν συνεχῶς τὸν Θεόν, καὶ διὰ τὰ παρόντα καὶ διὰ τὰ παρελθόντα, καὶ ἄς τὸν παρακαλοῦμεν ὅλοι μαζί μὲ ἐπιμονήν, ὥστε καὶ αὐτοὶ ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ αὐτοὶ ποὺ πρόκειται νὰ μεταφερθοῦν εἰς τὴν ἐξορίαν, νὰ ἐλευθερωθοῦν οἱ μὲν καὶ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των οἱ ἄλλοι. Μέλη μας εἶναι καὶ ἐκεῖνοι, μαζί μὲ ἡμᾶς ἐδοκίμασαν τὸν κλονισμόν, μαζί μας ὑπέστησαν τὴν τρικυμίαν· ἄς παρακαλοῦμεν λοιπὸν τὸν φιλόανθρωπον Θεὸν μαζί μας νὰ ἀπολαύσουν καὶ αὐτοὶ τὴν γαλήνην.

Ἄς μὴ λέγῃ κανεὶς, τί μὲ μέλει λοιπόν; Ἐγὼ ἐγλύττω-

τοῦ κινδύνου, ἀπολλύσθω ὁ δεῖνα, διαφθειρόσθω ἕτερος. Μη παροξύνωμεν τὸν Θεὸν διὰ τῆς ὑπεροφίας ταύτης, ἀλλ' ὡς αὐτοὶ ὄντες ἐν τοῖς δεινοῖς, οὕτως ὀδυνώμεθα, οὕτω τὸν Θεὸν μετὰ ἐκτενείας παρακαλῶμεν, ἐκεῖνο τὸ Παύλου πλη-
 5 ροῦντες ρητόν· «Τοῖς δεσμίοις ὡς συνδεδεμένοι, τοῖς κακου-
 χουμένοις ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι, καὶ κλαίοντες μετὰ
 κλαίωντων, τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι».

Τοῦτο καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ὠφελήσει τὰ μέγιστα· οὐδὲν γὰρ οὕτω τὸν Θεὸν εὐφραίνειν εἴωθεν, ὡς τὸ μετὰ πολλῆς προ-
 10 θυμίας ἀλγεῖν ὑπὲρ τῶν μελῶν τῶν ἡμετέρων. Παρακα-
 λῶμεν τοίνυν αὐτὸν κοινῇ καὶ ὑπὲρ τῶν παρόντων, καὶ ὑ-
 πὲρ τῶν μελλόντων, ὥστε κακείνης ἡμᾶς ἐξαρπάσαι τῆς
 κολάσεως. Τὰ μὲν γὰρ παρόντα, οἷα ἂν ἦ, φορητὰ τέ ἐστι καὶ
 τέλος ἔχει· τὰ δὲ ἐκεῖ βασανιστήρια ἀθάνατά τε καὶ ἄφυστα.
 15 Μετὰ δὲ τῆς παρακλήσεως καὶ αὐτοὶ σπουδάζωμεν, μηκέτι
 τούτοις περιπίπτειν ἁμαρτήμασι, εἰδότες ὅτι λοιπὸν οὐδὲ
 συγγνώμης ἀπολαῖσαι δυνησόμεθα.

Κοινῇ τοίνυν τῷ Θεῷ προσπίπτωμεν ἅπαντες, καὶ ἐν-
 ταῦθα ὄντες, καὶ κατὰ τοὺς οἴκους γινόμενοι, λέγωμεν «Δί-
 20 καιος εἰ Κύριε ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἐποίησας ἡμῖν, ὅτι ἐν ἀλη-
 θινῇ κρίσει ἐπήγαγες, ὅσα ἐπήγαγες». Εἰ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν
 ἀντίστησαν ἡμῖν, ποιήσον ἡμῖν ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, καὶ
 μὴ συγχωρήσης μηκέτι τοιούτων δεινῶν πείραν λαβεῖν, «μη-
 δὲ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ
 25 τοῦ πονηροῦ, ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, ἡ δύναμις, καὶ ἡ
 δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν».

13. Ἐβρ. 13, 2.

14. Ρωμ. 12, 15-17.

15. Δαν. 3, 27.

16. Ματθ. 6, 13.

σα ἀπὸ τὸν κίνδυνον, ἅς καθῆ ὁ τάδε, ἅς καταστραφῆ ὁ ἄλλος. Ἐὰς μὴ παροργίζωμεν τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἀδιαφορίας μας αὐτῆς, ἀλλὰ ὡσὰν νὰ εἴμεθα ἡμεῖς εἰς τὰ κακά, ἔτσι νὰ λυπούμεθα, ἔτσι νὰ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν ἐκτενῶς, ἐφαρμόζοντες τὸ ρητὸν ἐκεῖνο τοῦ ἀποστόλου Παύλου. «Νὰ ἐνθυμῆσθε τοὺς φυλακισμένους, ὡσὰν νὰ εἴσθε μαζί των δεμένοι καὶ τοὺς ταλαιπωρουμένους, διότι καὶ σεῖς ἔχετε σῶμα φθαρτόν¹³, καὶ νὰ κλαίετε μὲ ἐκείνους ποὺ κλαίουں καὶ νὰ εἴσθε συγκαταβατικοὶ εἰς τοὺς ταπεινοὺς»¹⁴.

Αὐτὸ καὶ ἡμᾶς θὰ ὠφελήσῃ πάρα πολὺ, διότι τίποτε δὲν εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸν τόσον ὅσον τὸ νὰ λυπούμεθα μὲ πολλὴν προθυμίαν διὰ τὰ μέλη μας, δηλαδὴ τοὺς συνανθρώπους μας. Ἐὰς παρακαλοῦμεν λοιπὸν αὐτὸν ὅλοι καὶ διὰ τὰ παρόντα καὶ διὰ τὰ μέλλοντα, ὥστε νὰ μᾶς γλυτώσῃ καὶ ἀπὸ τὴν μέλλουσαν τιμωρίαν. Διότι τὰ μὲν παρόντα κακά, ὅποια καὶ ἂν εἶναι, ὑποφέρονται καὶ ἔχουν τέλος· τὰ ἐκεῖ ὅμως βασανιστήρια καὶ αἰῶνια εἶναι καὶ ἀναπόφευκτα. Μαζὶ δὲ μὲ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν παράκλησιν ἅς φροντίζωμεν καὶ οἱ ἴδιοι νὰ μὴ ἐμπέσωμεν τοῦ λοιποῦ εἰς τέτοια ἁμαρτήματα, γνωρίζοντες ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς οὔτε συγχώρησιν δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἔχωμεν ἀπὸ τὸν Θεόν.

Ὅλοι μαζὶ λοιπὸν ἅς καταφεύγωμεν εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὅταν εἴμεθα ἐδῶ, καὶ ὅταν ἐπιστρέψωμεν εἰς τὰς οἰκίας μας, καὶ ἅς λέγωμεν «Δίκαιος εἶσαι, Κύριε, δι' ὅσα μᾶς ἔκαμες, διότι μὲ ἀληθινὴν κρίσιν ἐπέφερες εἰς ἡμᾶς, ὅσα μᾶς ἐπέφερες»¹⁵. Ἐὰν αἱ ἁμαρτίαι μας ἤλθον ἐναντίον μας, βοήθησέ μας χάριν τοῦ ὀνόματός σου καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ δοκιμάσωμεν πάλιν τοιαῦτα κακὰ «οὔτε νὰ μᾶς ἀφήσῃς νὰ πέσωμεν εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ γλύτωσέ μας ἀπὸ τὸν πονηρόν, διότι ἰδικὴ σου εἶναι ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν»¹⁶.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΟΓΔΟΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΕΙΡΗΜΕΝΗΝ ΥΠΟΘΕΣΙΝ

τῆς σιάσεως, περὶ νησιείας, καὶ εἰς τὸ ρητὸν τοῦ ἀποστόλου, «Χαίρειτε ἐν Κυρίῳ πάντοτε».

5 1. Πολλοὺς εἶδον χαίροντας, καὶ πρὸς ἀλλήλους λέγοντας, ἐνικήσαμεν, ἐκρατήσαμεν, ἐδαπανήθη τῆς νησιείας τὸ ἡμῖν. Τοὺς δὲ τοιοῦτους παρακαλῶ, μὴ διὰ τοῦτο χαίρειν, ὅτι ἐδαπανήθη τῆς νησιείας τὸ ἡμῖν, ἀλλ' ἐκεῖνο σκοπεῖν, εἰ τῶν ἀμαρτημάτων ἐδαπανήθη τὸ ἡμῖν, καὶ τότε ἀγάλλε-
10 σθαι τοῦτο γὰρ ἡδονῆς ἄξιον, τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, καὶ δι' ὃ πάντα γίνεται, ἵνα τὰ ἐλαττώματα ἡμῶν διορθώσωμεν, ἵνα μὴ τοιοῦτοι ἐξέλθωμεν ἀπὸ νησιείας, οἳ εἰσῆλθομεν εἰς νησιείαν, ἀλλ' ἀπονιψάμενοι, καὶ πάντα ἀποθέμενοι τὰ τῆς πονηρᾶς συνηθείας, οὕτω τὴν ἱερὰν ἀγάγωμεν ἐορτήν·
15 ὡς ἂν μὴ τοῦτο ᾖ, οὐ μόνον οὐδὲν ἡμῖν ἔσται κέρδος, ἀλλὰ καὶ θλάβος μέγιστον τῆς νησιείας δαπανηθείσης.

Μὴ τοίνυν χαίρωμεν, ὅτι διητύσαμεν τῆς νησιείας τὸ μῆκος· τοῦτο γὰρ οὐδὲν μέγα ἐστίν· ἀλλὰ χαίρωμεν, ὅταν μετὰ καιροσμάτων αὐτὸ διανύσωμεν, ἵνα καὶ ἀπελθούσης
20 ταύτης, ὃ ταύτης διαλάμπη καρπός. Καὶ γὰρ τοῦ χειμῶνος τὸ κέρδος τότε μάλιστα δείκνυται, ὅταν ἐκεῖνος παρέλθῃ· καὶ γὰρ κομῶντα τὰ λήια, καὶ φύλλοις καὶ καρπῶ τὰ δένδρα βρούοντα διὰ τῆς ὄψεως βοᾶ τὴν ἐκ τοῦ χειμῶνος γενομένην ὠφέλειαν αὐτοῖς. Τοῦτο δὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν γενέσθω.
25 Καὶ γὰρ ὑειῶν συνεχῶν καὶ ἐπαλλήλων ἀπελαύσαμεν ἐν τῷ

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΟΓΔΟΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΟΘΕΣΙΝ ΤΗΣ ΣΤΑΣΕΩΣ

πὺ προηγουμένως ἀνεφέρθη, περὶ νηστείας, καὶ εἰς τὸ ρητὸν τοῦ ἀποστόλου «χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε»¹.

1. Εἶδα πολλοὺς νὰ χαίρωνται καὶ νὰ λέγουν μεταξὺ των, ἐνίκησαμεν, ὑπερισχύσαμεν, ἐπεράσαμεν τὸ ἥμισυ χρονικὸν διάστημα τῆς νηστείας. Αὐτοὺς τοὺς παρακαλῶ νὰ μὴ χαίρωνται διὰ τὸ ὅτι ἐπέρασε τὸ ἥμισυ τῆς νηστείας, ἀλλὰ τοῦτο νὰ σκέπτονται, ἐὰν ἐδαπανήθη τὸ ἥμισυ τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ τότε νὰ χαίρωνται, διότι αὐτὸ εἶναι ἄξιον πρᾶγμα διὰ χαράν, αὐτὸ εἶναι τὸ ποθούμενον, καὶ δι' αὐτὸ γίνονται τὰ πάντα, διὰ νὰ διορθώσωμεν τὰ ἐλαττώματά μας καὶ νὰ μὴ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὴν νηστείαν εἰς τὴν κατάστασιν πὺ ἡμεθα ὅταν εἰσήλθομεν, ἀλλὰ ἀφοῦ ἀποπλύνωμεν καὶ ἀποθέσωμεν τὰς πονηρὰς συνηθείας, ἔτσι νὰ ὀδηγηθῶμεν εἰς τὴν ἱερὰν ἑορτήν· διότι ἂν δὲν συμβῆ τοῦτο, ὅχι μόνον δὲν θὰ ἔχωμεν κανένα κέρδος, ἀλλὰ ἀντιθέτως μεγάλην βλάβην ἀφοῦ περάσῃ ὁ καιρὸς τῆς νηστείας.

Ἄς μὴ χαίρωμεν λοιπὸν ἐπειδὴ ἐπεράσαμεν μεγάλο χρονικὸν διάστημα νηστείας· διότι τοῦτο δὲν εἶναι πολὺ μεγάλο πρᾶγμα· ἀλλὰ νὰ χαίρωμεν ὅταν περάσωμεν τὸ διάστημα αὐτὸ μὲ κατορθώματα ἀρετῆς, ὥστε καὶ ὅταν περάσῃ αὐτή, νὰ λάμπῃ ὁ καρπὸς αὐτῆς. Διότι καὶ ἡ ὠφέλεια πὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν χειμῶνα τότε φαίνεται, ὅταν περάσῃ ἐκεῖνος· διότι καὶ τὰ σπαρτὰ εἶναι εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς βλαστήσεως καὶ τὰ δένδρα γεμᾶτα ἀπὸ φύλλα καὶ καρποὺς καὶ διὰ τῆς ὄψεώς των φωνάζουν τὴν ὠφέλειαν πὺ προῆλθεν ἀπὸ τὸν χειμῶνα εἰς αὐτά. Αὐτὸ λοιπὸν νὰ γίνῃ καὶ εἰς ἡμᾶς. Διότι ἀπελαύσαμεν συνεχῶν βροχῶν καὶ ἀλλεπαλ-

χειμῶνι κατὰ τὸν τῆς νησιείας καιρὸν διηνεκοῦς μετασχόν-
 τες διδασκαλίας, καὶ σπέρματα ἐδεξάμεθα πνευματικά, καὶ
 τὰς ἀκάνθας τῆς τρυφῆς ἀπειέμομεν. Μένωμεν τοίνυν ἄπερ
 ὑπεδεξάμεθα τηροῦντες μετὰ ἀκριθείας, ἵνα καὶ τῆς νη-
 5 σιείας ἀπελθούσης ὁ τῆς νησιείας θρόνη καρπός, καὶ διὰ
 τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐκαρπώσαμεθα ἀπὸ τῆς νησιείας, καὶ αὐ-
 τῆς μνημονεύωμεν τῆς νησιείας.

Ἐὰν οὕτως ἑαυτοὺς παρασκευάσωμεν, προσιοῦσαν αὐ-
 τὴν μεθ' ἡδονῆς δεξόμεθα πάλιν. Καὶ γὰρ οὕτως ὁρῶ πολ-
 10 λούς μικροψύχως ἔχοντας, ὡς ἐν τῷ παρόντι περὶ τῆς μελ-
 λούσης μεριμνᾶν τεσσαρακοσιῆς, καὶ πολλῶν ἤκουσα λεγόν-
 των, ὅτι μετὰ τὴν τῆς νησιείας ἀπαλλαγὴν οὐκ αἰσθάνονται
 τῆς ἡδονῆς τῆς ἐκ τῆς ἀνέσεως διὰ τὴν φροντίδα τοῦ μέλ-
 λοντος ἐνιαυτοῦ. Τί ἂν γένοιτο τούτου μικροψυχότερον, εἰπέ
 15 μοι; Τί δὲ τὸ αἷτιον τούτου ἐσὶν; Ὅτι νησιείας παρα-
 γενομένης οὐχ ὅπως τὰ κατὰ ψυχὴν εὖ διαιεθείη σπουδά-
 ζομεν, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν σιτίων ἀποχῇ μόνον αὐτὴν ὀριζόμεθα.
 Ὡς εἰ μέγα εἰς τὴν τῶν τρόπων διόρθωσιν ἀπ' αὐτῆς ἐκαρ-
 πώσαμεθα, καὶ ἠϋξάμεθα καθ' ἑκάστην ἡμέραν παραγίνε-
 20 σθαι τὴν νησιείαν, δι' αὐτῶν τῶν ἔργων αἰσθησθαι λαμβά-
 νοντες τῶν κατορθωμάτων αὐτῆς, καὶ οὐκ ἂν ποτε τὴν ἐπι-
 θυμίαν αὐτῆς ἐξεβάλομεν, οὐκ ἂν προσδοκωμένης αὐτῆς ἐ-
 γενόμεθα κατηφεῖς καὶ ἐναγώνιοι. Τὸν γὰρ κατὰ διάνοιαν
 εὖ διακείμενον, καὶ τῆς ψυχῆς ἐπιμελούμενον τῆς ἑαυτοῦ,
 25 οὐδὲν ὅλως τῶν ὄντων θλίψαι δυνήσεται, ἀλλ' ἀπολαύσεται
 καθαρᾶς ἡδονῆς καὶ διηνεκοῦς· καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές,
 ἠκούσατε τοῦ Παύλου σήμερον παραινούντος ἡμῖν καὶ λέ-
 γοντος· «Χαίρειτε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίρειτε».

Καὶ οἶδαμεν, ὅτι πολλοῖς ἀδύνατον εἶναι δοκεῖ τὸ λεγό-
 30 μενον· πῶς γὰρ οἶόν τε, φησὶν, ἄνθρωπον ὄντα χαίρειν διη-

λήλων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς νηστείας, μὲ τὸ νὰ μετέχωμεν εἰς συνεχῆ διδασκαλίαν καὶ νὰ δεχώμεθα πνευματικὰ σπέρματα καὶ μὲ τὸ νὰ ἀποκόπτωμεν τὰ ἀγκάθια τῆς τρυφῆς. Ἄς μένωμεν λοιπὸν πιστοὶ εἰς ἐκεῖνα ποὺ μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν ἐδέχθημεν, ὥστε καὶ ἡ νηστεία ἀκόμη ὅταν περάσῃ νὰ ὑπάρχῃ ἄφθονος ὁ καρπὸς τῆς νηστείας καὶ διὰ τῶν ἀγαθῶν ποὺ ἐκαρπώθημεν ἀπὸ αὐτὴν, νὰ ἐνθυμούμεθα καὶ τὴν νηστείαν.

Ἐὰν ἔτσι ὠφεληθῶμεν ἀπὸ αὐτὴν, ὅταν θὰ πλησιάζῃ πάλιν μὲ εὐχαρίστησιν θὰ τὴν δεχθῶμεν. Καθ' ὅσον βλέπω πολλοὺς νὰ εἶναι τόσον μικρόψυχοι, ὥστε ἀπὸ τώρα νὰ σκέπτονται διὰ τὴν ἐπερχομένην τεσσαρακοστήν, καὶ ἤκουσα πολλοὺς νὰ λέγουν, ὅτι μετὰ τὸ τέλος τῆς νηστείας δὲν αἰσθάνονται εὐχαρίστησιν ἀπὸ τὴν ἄνεσιν, λόγῳ τῆς σκέψεως διὰ τὴν νηστείαν τοῦ ἐρχομένου ἔτους. Τί ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ αὐτὸ πρὸ μικρόψυχον, εἶπέ μου; Ποῖον δὲ εἶναι τὸ αἴτιον τούτου; Ὅτι ὅταν πλησιάζῃ ἡ νηστεία δὲν φροντίζομεν πῶς νὰ τακτοποιήσωμεν ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦν τὴν ψυχὴν μας, ἀλλὰ περιορίζομεν τὴν νηστείαν μόνον εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ φαγητά. Διότι ἐὰν εἴχομεν πάρει μεγάλην ὠφέλειαν εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς μας ἀπὸ τὴν νηστείαν, καὶ ηὐχόμεθα κάθε ἡμέρα νὰ εἶναι νηστεία, ἀπὸ τὰ ἔργα θὰ ἀντελαμβάνομεθα τὴν ὠφέλειαν αὐτῆς, καὶ δὲν θὰ ἀπεβάλλαμεν ποτὲ τὴν ἐπιθυμίαν δι' αὐτὴν, καὶ οὔτε θὰ ἐγινόμεθα κατηφεῖς καὶ ἀνήσυχτοι ὅταν θὰ τὴν ἐπεριμέναμεν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ εὐρίσκεται εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ φροντίζει διὰ τὴν ψυχὴν του, τίποτε δὲν θὰ ἡμπορέσῃ νὰ τὸν κάμῃ νὰ λυπηθῇ, ἀλλὰ ἀντιθέτως θὰ ἀπολαμβάνῃ καθαρὰν καὶ συνεχῆ εὐχαρίστησιν· καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἠκούσατε σήμερον τὸν Παῦλον ποὺ μᾶς συνεβούλευσε καὶ εἶπε· «Χαίρετε μὲ τὴν χαρὰν ποὺ δίδει ὁ Κύριος πάντοτε, πάλιν θὰ εἰπῶ, χαίρετε»².

Καὶ γνωρίζομεν ὅτι εἰς τοὺς πολλοὺς τὸ λεγόμενον φαίνεται ὅτι εἶναι ἀδύνατον· διότι πῶς εἶναι δυνατόν, λέ-

νεκῶς· τὸ μὲν γὰρ χαίρειν οὐ δύσκολον, τὸ δὲ διηνεκῶς χαί-
 ρειν, τοῦτο καὶ ἀδύνατον εἶναι μοι δοκεῖ, ἴσως εἶποι ἂν τις·
 πολλαὶ γὰρ ἀθυμίας ἡμᾶς ἀνάγκαι περιστοιχίζονται. Ἡ γὰρ
 παῖδά τις ἀπέβαλεν, ἢ γυναῖκα, ἢ φίλον γνήσιον, παντὸς συγ-
 5 γενοῦς ἀναγκαιότερον, ἢ ζημίαν ὑπέστη χρημάτων, ἢ νόσῳ
 περιέπεσεν, ἢ περιστάσιν πραγμάτων ὑπέμεινεν ἑτέραν, ἢ παρ'
 ἀξίαν ὑβρισθεὶς ἤλγησεν, ἢ λιμός, ἢ λοιμός, ἢ εἰσπραξις ἀφρό-
 ρητος, ἢ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν πράγματα· μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν φθά-
 νοιμεν ἅπαντα καταλέγοντες, ὅσα καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἰν-
 10 πείν ἡμᾶς εἶωθεν. Πῶς οὖν δυνατόν, φησί, πάντοτε χαίρειν;
 Δυνατὸν μὲν οὖν, ἄνθρωπε· καὶ εἰ μὴ δυνατόν ἦν, οὐκ ἂν ὁ
 Παῦλος παρήνευσεν, οὐδ' ἂν συνεβούλευσεν ἄνθρωπος πνευμα-
 τικῆς ἀπολαύων σοφίας. Καὶ διὰ τοῦτο συνεχῶς ὑμῖν ἔλεγον,
 καὶ λέγων οὐ παύσομαι, ὅτι ἂ μηδαμοῦ, μηδὲ παρ' ἑτέρῳ τινὶ
 15 μαθεῖν, ταῦτα ἐνιαῦθα ὑμῖν ἔξεστι φιλοσοφεῖν.

Ἡδονῆς μὲν γὰρ καὶ τοῦ χαίρειν ἐπιθυμοῦσιν ἅπαντες,
 καὶ διὰ τοῦτο πάντα ποιοῦσι, καὶ λέγουσι, καὶ πραγματεύονται.
 Καὶ γὰρ ἔμπορος διὰ τοῦτο πλεῖ, ἵνα χρήματα συναγάγη·
 χρήματα δὲ συνάγει ἵνα, ἔχων ἀποκείμενα, χაίρη· καὶ ὁ στρα-
 20 τευόμενος διὰ τοῦτο στρατεύεται, καὶ ὁ γεωργὸς διὰ τοῦτο
 γεωργεῖ, καὶ τέχνην ἕκαστος διὰ τοῦτο μέτεισι, καὶ ἀρχῆς
 οἱ ἐρωῶντες διὰ τοῦτο ἐρωῶσιν, ἵνα δόξης ἀπολαύσωσι, δόξης
 δὲ ἀπολαύειν βούλονται, ἵνα χαίρωσι καὶ πράγμα ἕκαστον
 πρὸς τοῦτο ἴδοι τις ἂν ἐπιγινόμενον ἡμῖν τὸ τέλος, καὶ πρὸς
 25 τοῦτο ἕκαστος βλέπων διὰ πολλῶν τῶν μέσων ἐπ' αὐτὸ σπεύ-

γουν, νὰ εἶσαι ἄνθρωπος καὶ νὰ χαίρεσαι συνεχῶς· ὄχι ἐπειδὴ εἶναι μόνον δύσκολον τὸ νὰ χαίρεσαι, ἀλλὰ τὸ νὰ χαίρεσαι συνεχῶς, τοῦτο καὶ ἀδύνατον μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι, ἴσως εἶπουν πολλοί· διότι μᾶς περιβάλλουν ἀπὸ παντοῦ πολλαὶ ἀνάγκαι πρὸς προξενοῦν λύπην. Διότι ἢ παιδί ἔχασε κάποιος, ἢ γυναῖκα, ἢ ἀγαπητὸν φίλον, πρὸς τὸν εἶχεν ἀνάγκην περισσότερον ἀπὸ κάθε συγγενῆ, ἢ ὑπέστη ζημίαν χρηματικὴν, ἢ ἠοθένησεν, ἢ εὐρέθη εἰς δύσκολον περίστασιν, ἢ ὑβρίσθη παρ' ἀξίαν καὶ ἐλυπήθη, ἢ πείνα, ἢ ἀσθένεια, ἢ φόρος ἀβάστακτος, ἢ οἰκογενειακὰ πράγματα τὸν ἐλύπησαν· μᾶλλον δὲ δὲν θὰ προλάβωμεν νὰ ἀπαριθμήσωμεν ὅλα ὅσα καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον μας καὶ εἰς τὸν δημόσιον συνήθως μᾶς προξενοῦν λύπην. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατόν, λέγει, πάντοτε νὰ χαίρωμεν; Εἶναι δυνατόν, ἄνθρωπε, διότι ἐὰν δὲν ἦτο δυνατόν, δὲν θὰ μᾶς προέτρεπεν εἰς τοῦτο ὁ Παῦλος, οὔτε θὰ μᾶς συνεβούλευεν ἔτσι ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἦτο πλήρης πνευματικῆς σοφίας. Καὶ διὰ τοῦτο συνεχῶς σᾶς ἔλεγα, καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ σᾶς λέγω, ὅτι ἐκεῖνα πρὸς πούθεν καὶ ἀπὸ κανένα δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ μάθῃ αὐτὰ εἶναι δυνατόν ἐδῶ ἑσεῖς νὰ φιλοσοφῆτε.

Διότι ὅλοι ἐπιθυμοῦν νὰ χαίρωνται καὶ νὰ εὐχαριστοῦνται, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν κάμνουν τὰ πάντα, καὶ λέγουν τὰ πάντα, καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν κατατείνουν. Καθ' ὅσον καὶ ὁ ἔμπορος διὰ τοῦτο κάνει ταξίδια διὰ θαλάσσης, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ χρήματα· συγκεντρώνει δὲ χρήματα διὰ νὰ χαίρεται, ἔχων αὐτὰ εἰς τὸ ταμεῖον του· καὶ ὁ στρατευόμενος διὰ τοῦτο στρατεύεται, καὶ ὁ γεωργὸς διὰ τοῦτο καλλιεργεῖ τὴν γῆν, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν μετέρχεται κάθε ἕνας τὴν τέχνην του, καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐπιθυμοῦν καὶ ἐπιδιώκουν τὴν ἐξουσίαν διὰ τοῦτο τὴν ἐπιθυμοῦν, διὰ νὰ ἀπολαύσουν δόξαν, θέλουν δὲ νὰ ἀπολαμβάνουν δόξαν, διὰ νὰ χαίρωνται· καὶ κάθε τι πρὸς μᾶς συμβαίνει θὰ ἰδῆ κανεὶς ὅτι δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν γίνεται, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀποβλέπει κανεὶς καὶ διὰ πολλῶν μέσων πρὸς αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ

δει θαδίξειν. Εὐθυμίας μὲν, ὅπερ ἔφην, ἐρῶσι πάντες, ἐπι-
 τυχεῖν δὲ οὐχ ἅπαντες δύνανται· οὐ γὰρ ἴσασι τὴν ἐκεῖ φέ-
 ρουσαν ὁδόν· ἀλλὰ πολλοὶ νομίζουσιν, ὅτι τὸ πλουτεῖν αἴτιον
 τούτου γίνεται. Εἰ δὲ τοῦτο αἴτιον ἦν, οὐδεὶς ἂν τῶν χρήμα-
 5 τα κεκτημένων ἠθύμησέν ποτε· νῦν δὲ πολλοὶ τῶν πλουτιού-
 των ἀβίωτον εἶναι τὸν βίον νομίζουσι, καὶ θανάτους μυρίους
 εὐχονται, ἐπειδὴν δυσημερίας τινὸς αἴσθωνται, καὶ οἱ σφόδρα
 ἀθυμοῦντες, οὗτοι μάλιστα πάντων εἰσὶ.

Μὴ γάρ μοι τὰς τραπέζας ἴδης, μηδὲ τοὺς κόλακας αὐ-
 10 τῶν, καὶ τοὺς παρασίτους, ἀλλὰ τὰ ἐξ αὐτῶν γινόμενα πρά-
 γματα, τὰς ἐπηρείας, τὰς συκοφαντίας, τοὺς κινδύνους, τὰς
 ἀγωνίας, καὶ ὁ τούτου πολλῶν χαλεπώτερον, ὅτι καὶ ἀμελείη-
 ται πρὸς ταύτας ἐρχόμενοι τὰς μεταβολάς, φιλοσοφεῖν οὐκ
 ἐπίστανται, οὐδὲ γενναίως τὰ συμπύπνια φέρειν. Διόπερ
 15 οὐδὲ τοιαῦτα αὐτοῖς φαίνεται τὰ δεινά, οἷάπερ ἐστὶ τῇ φύσει,
 ἀλλὰ καὶ τὰ κοῦφα ἀφόρητα λοιπὸν εἶναι δοκεῖ.

Ὡσπερ οὖν ἐπὶ τῶν πενήτων τῶναντίον γίνεται, καὶ τὰ
 ἀνήκεσια φορητὰ φαίνεται, ὡς τὰ πολλὰ τοιαῦτα αὐτοῖς μεμε-
 λειτηκόσιν· οὐδὲ γὰρ οὕτως ἢ τῶν πραγμάτων φύσις, ὡς ἢ
 20 τῶν πασχόντων διάθεσις, καὶ μεγάλα καὶ μικρὰ ποιεῖ φαίνε-
 σθαι τὰ ἐπιόντα ἡμῖν κακά. Καὶ ἵνα μὴ πρόρρωθεν ἀγάγω τὰ
 παραδείγματα ἐκατέρων τούτων, ἀπὸ τῶν συμβάντων ὑμῖν
 διαλέξομαι. Ἴδου γοῦν οἱ μὲν πένητες διέφυγον ἅπαντες,
 καὶ ὁ δῆμος ἀπήλλακται τοῦ κινδύνου, καὶ ἀδείας ἀπολαύουσι
 25 καθαρᾶς· οἱ δὲ τὰ τῆς πόλεως πράξιοντες πράγματα, ἵπποτρό-
 φοι, καὶ ἀγωνοθέται, καὶ τὰ ἄλλα λειτουργήσαντες, οὗτοι τὸ
 δεσμοωτήριον οἰκοῦσι νῦν, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων δεδοίκασι,

φθάση. Εὐχάριστον ψυχικὴν κατάστασιν λοιπόν, ὅπως προανεφέρα, ἐπιθυμοῦν ὅλοι, ὅμως ὅλοι δὲν ἔμποροῦν νὰ τὴν ἐπιτύχουν· διότι δὲν γνωρίζουν τὸν δρόμον ποὺ ὀδηγεῖ εἰς αὐτήν, ἀλλὰ πολλοὶ νομίζουν ὅτι ὁ πλοῦτος γίνεται αἰτία τούτου. Ἐὰν ὅμως ὁ πλοῦτος ἦτο ἡ αἰτία τούτου, κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν τὰ χρήματα δὲν θὰ ἐλυπεῖτο ποτέ· τώρα ὅμως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους θεωροῦν ὅτι ὁ βίος των ἔγινεν ἀβίωτος, καὶ εὐχονται νὰ ὑποστοῦν μυρίους θανάτους, ὅταν τοὺς εὔρη κάποια δύσκολη περίστασις, καὶ αὐτοὶ εἶναι περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ποὺ θλίβονται.

Μὴ βλέπης τὰ πολυτελεῖ τραπεζία των, οὔτε τοὺς κόλακας αὐτῶν καὶ τὰ παράσιτα ποὺ τοὺς τριγυρίζουν, ἀλλὰ ὅσα συμβαίνουν ἀπὸ αὐτά, τὰς ἐνοχλήσεις, τὰς συκοφαντίας, τοὺς κινδύνους, τὰς ἀγωνίας, καὶ αὐτὸ ποὺ εἶναι χειρότερον ὅλων, τὸ ὅτι ἔρχονται ἀπροετοίμαστοι εἰς τὰς καταστάσεις αὐτὰς τοῦ βίου, καὶ δὲν ἔμποροῦν νὰ φιλοσοφήσουν, καὶ οὔτε μὲ γενναιότητα δέχονται νὰ ὑποφέρουν αὐτὴν τὴν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο οὔτε τὰ κακὰ αὐτὰ τοὺς φαίνονται ἐκεῖνα ποὺ εἶναι πράγματι, ἀλλὰ καὶ τὰ πλέον ἑλαφρὰ τοὺς φαίνονται ὅτι εἶναι πολὺ ἀνυπόφορα.

Τὸ ἀντίθετον λοιπόν ἀκριβῶς γίνεται εἰς τοὺς πτωχοὺς, καὶ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι δυσβάστακτα φαίνονται εἰς αὐτοὺς ὑποφερτά, ἐπειδὴ πολλάκις τὰ ἔχουν σκεφθῆ καὶ τοὺς ἔχουν συμβῆ. Διότι ὄχι τόσον ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, ὅσον ἡ διάθεσις ἐκείνων ποὺ ὑποφέρουν, καὶ μεγάλα καὶ μικρὰ κάνει νὰ φαίνωνται τὰ κακὰ ποὺ μᾶς ἔρχονται. Καὶ διὰ νὰ μὴ φέρω παραδείγματα ἀπὸ μακρὰ καὶ διὰ τὰ δύο αὐτά, ἀπὸ ὅσα συνέβησαν εἰς σᾶς θὰ ἀναφέρω παραδείγματα. Ἴδου λοιπόν οἱ μὲν πτωχοὶ διέφυγον ὅλοι τὸν κίνδυνον, καὶ ὁ λαὸς ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν κίνδυνον καὶ ἀπολαμβάνουν τὴν ἡσυχίαν των· αὐτοὶ ὅμως ποὺ ἡσχολοῦντο μὲ τὰ δημόσια πράγματα, οἱ ἱπποτρόφοι, οἱ ἀγωνοθέται, καὶ αὐτοὶ ποὺ εἶχον ἄλλας ὑπηρεσίας, αὐτοὶ ὅλοι τώρα εὐρίσκονται εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ φοβοῦνται τὸν ἔσχατον κίνδυνον, καὶ δι' ὅλα ὅσα ἀπε-

καὶ τῶν ἅπασι τειτολμημένων αὐτοὶ τὰς εὐθύνας ὑπέχουσι, καὶ φόβῳ συζῶσι διηνεκεῖ, καὶ πάντων ἀθλιώτερον ἐκεῖνοι διάκεινται νῦν, οὐ διὰ τὸ μέγεθος τῶν κινδύνων, ἀλλὰ διὰ τὸ τρυφῇ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον συνεζηκέναι.

- 5 2. Πολλοὶ γοῦν παρ' ἡμῶν παρακαλούμενοι, καὶ γενναίως φέρειν συμβουλευόμενοι τὰ δεινά, τοῦτο ἔλεγον ὅτι οὐδὲ ποιε τοιοῦτον ἐμελειήσαμεν, οὐδὲ ἐπισιτάμεθα τοιαῦτα φιλοσοφεῖν διὰ τοῦτο πολλῆς δεόμεθα τῆς παρακλήσεως. Ἐτεροι πάλιν νομίζουσιν, ὅτι τὸ ὑγιαίνειν, τοῦτό ἐστιν αἴτιον
- 10 ἡδονῆς· οὐκ ἔστι δέ. Πολλοὶ γοῦν τῶν ὑγιαίνοντων καὶ αὐτοὶ μυριάκις ἠΰξαντο ἀποθανεῖν, τὰς ἐπαγομένας αὐτοῖς οὐκ ἐνεγκόντες ἐπηρείας. Ἄλλοι πάλιν τὸ δόξης ἀπολαύειν, καὶ δυναστείας ἐπειληφθαι, καὶ διέπειν ἀρχάς, καὶ παρὰ πολλῶν κολακεύεσθαι, διηνεκοῦς χαρᾶς ποιητικὸν εἶ-
- 15 ναί φασιν· οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο. Καὶ τί λέγω τὰς ἄλλας ἀρχάς; Κἂν γὰρ ἐπ' αὐτὴν ἀναβῶμεν τῷ λόγῳ πῆν βασιλείαν, καὶ τὸν ἐν ἐκείνῃ ζῶντα, πολλαῖς εὐρήσομεν περιεστοιχισμένον ἀδυμίαις, καὶ τοσοῦτω πλείους ἔχοντα λύπης ἀνάγκας, ὅσῳ καὶ μείζονα περιβέβληται πραγμάτων ὄγκον.
- 20 Καὶ τί χρὴ λέγειν πολέμους καὶ μάχας, καὶ τὰς παρὰ τῶν βαρβάρων ἐπανασιάσεις; Πολλάκις αὐτοὺς τοὺς ἔνδον σιροφόμενους δέδοικε. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν βασιλευσάντων τὰς πολεμικὰς διαφυγόντες χεῖρας, τὰς τῶν σωματοφυλάκων οὐ διέφυγον ἐπιβουλὰς. Τοσαῦται δὲ τοῖς βασιλεύουσιν ἀδυ-
- 25 μίας ἀνάγκαι, ὅσα τῇ θαλάττῃ τὰ κύματα.

Εἰ δὲ βασιλεία οὐκ ἂν ἄλυπον ἐργάσαιτο βίον, τί ἕτερον δυνήσεται κατορθῶσαι τοῦτο; Τῶν μὲν βιωτικῶν εὐδέν· τὸ δὲ Παύλου ρῆμα μόνον, τὸ βραχὺ τοῦτο καὶ ψιλόν,

τολήθησαν αὐτοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι, καὶ ζοῦν συνεχῶς μὲ συνεχῆ φόβον, καὶ εὐρίσκονται εἰς ἀθλιωτέραν ἀπὸ ὅλους κατάστασιν τῶρα ἐκεῖνοι, ὅχι διὰ τὸ μέγεθος τῶν κινδύνων, ἀλλὰ διότι εἶναι ἀσυνήθιστοι εἰς αὐτά, ἐπειδὴ κατὰ τὸν προηγούμενον χρόνον τῆς ζωῆς των ἔζησαν μὲ τρυφήν καὶ πολυτέλειαν.

2. Πολλοὶ λοιπὸν τοὺς ὁποίους παρηγορήσαμεν καὶ τοὺς συνεβουλεύσαμεν νὰ ὑπομείνουν μὲ γενναιότητα τὰ κακά, ἔλεγον τοῦτο, ὅτι οὐδέποτε ἐσκέφθημεν τοιοῦτον πρᾶγμα, οὔτε γνωρίζομεν νὰ φιλοσοφοῦμεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον· διὰ τοῦτο ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ πολλὴν παρηγορίαν. "Ἄλλοι πάλιν νομίζουν ὅτι ἡ ὑγεία εἶναι ἡ αἰτία τῆς χαρᾶς· ὅμως δὲν εἶναι. Πολλοὶ λοιπὸν ἀπὸ αὐτοὺς πού ὑγιαίνουν καὶ αὐτοὶ μυριάκις ηὐχθήσαν νὰ ἀποθάνουν, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ὑποφέρουν τὰς ἀδικίας πού τοὺς ἐγίνοντο. "Ἄλλοι πάλιν θεωροῦν ὡς αἰτίαν συνεχοῦς χαρᾶς τὸ νὰ ἀπολαμβάνουν δόξαν, καὶ νὰ ἔχουν ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, καὶ νὰ κολακεύωνται ἀπὸ πολλούς· ὅμως οὔτε τοῦτο εἶναι· Καὶ διατὶ ἀναφέρω τὰς ἄλλας ἀρχὰς; Διότι καὶ ἂν ἀνέλθωμεν εἰς αὐτὴν τὴν βασιλείαν διὰ τοῦ λόγου, καὶ τὸν βασιλέα θὰ ἴδωμεν νὰ εἶναι περιστοιχισμένος ἀπὸ στενοχωρίας, καὶ νὰ ἔχη τόσον πολλὰς λύπας, ὅσον μεγαλύτερος εἶναι ὁ ὄγκος τῶν ὑποθέσεων πού τὸν περιβάλλουν. Καὶ διατὶ χρειάζεται ἀκόμα νὰ ἀναφέρω τοὺς πολέμους καὶ τὰς μάχας καὶ τὰς ἐπαναστάσεις τῶν βαρβάρων; Πολλάκις φοβᾶται αὐτοὺς πού κυκλοφοροῦν μέσα εἰς τὰ ἀνάκτορα. Καθ' ὅσον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς, ἐνῶ διέφυγον τὸν κίνδυνον ἀπὸ τὰς ἐχθρικές χεῖρας, δὲν διέφυγον τὰς ἐπιβουλάς τῶν σωματοφυλάκων των. Εἶναι δὲ τόσαι αἱ ἀφορμαὶ πού προξενοῦν λύπας εἰς τοὺς βασιλεῖς, ὅσα εἶναι τὰ κύματα τῆς θαλάσσης.

Ἐποῦ λοιπὸν ἡ βασιλεία δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ βίον χωρὶς λύπας, τί ἄλλο θὰ ἤμπορέσῃ νὰ κατορθώσῃ τοῦτο; Ἐπὶ μὲν τὰ κοσμικὰ πράγματα τίποτε· μόνον τὸ λόγιον τοῦ Παύλου τὸ μικρὸν καὶ ἀπλοῦν, αὐτὸ θὰ μᾶς ἀνοίξῃ τὸν

αὐτὸ ἡμῖν τοῦτον ἀνοίξει τὸν θησαυρόν. Οὐ γὰρ πολλῶν
 δεῖ λόγων, οὐδὲ μακρᾶς τῆς περιόδου, ἀλλ' ἐὰν ἐννοήσω-
 μεν μόνον τὸ εἰρημένον, εὐρήσομεν τὴν ὁδὸν τὴν ἐπὶ τοῦτο
 φέρουσαν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, «χαίρειτε πάντιτε», ἀλλὰ
 5 προσέθηκε τὴν αἰτίαν τῆς διηνεκοῦς ἡδονῆς, «Χαίρειτε ἐν
 Κυρίῳ πάντιτε» εἰπὼν ὁ ἐν Κυρίῳ χαίρων, οὐδενὶ τῶν
 συμπιπτόντων τῆς ἡδονῆς ταύτης ἐκπεσεῖν δύναται.

Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα, ἐφ' οἷς χαίρομεν, τρεπιά τέ
 ἐσσι καὶ εὐμετάπιωτα, καὶ ἀλλοιοῦται ραδίως· καὶ οὐ τοῦ-
 10 το μόνον ἔχει τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ μένοντα οὐ παρέχει
 τοσαύτην ἡμῖν τὴν ἡδονήν, ὡς τὴν ἐκ τῶν ἄλλων ἡμῖν ἐπι-
 γινομένην ἀθυμίαν διακρούεσθαι καὶ ουσκιάζειν· ὁ δὲ τοῦ
 Θεοῦ φόβος ἀμφοτέρωτα ταῦτα ἔχει, θέβαιός τε ἐσσι καὶ ἀ-
 κίνητος, καὶ τοσαύτην βρῦει χαράν, ὡς μηδεμίαν ἡμᾶς αἰ-
 15 σθησιν τῶν ἄλλων λαμβάνειν δεινῶν. Ὁ γὰρ τὸν Θεόν,
 ὡς χρή· φοβούμενος, καὶ ἐπ' αὐτῷ θαρρῶν, τὴν ρίζαν ἐ-
 καρπώσατο τῆς ἡδονῆς, καὶ πᾶσαν τῆς εὐθυμίας ἔχει τὴν
 πηγὴν. Καὶ καθάπερ εἰς πέλαγος ἀπειρον σπινθὴρ μικρὸς
 ἐμπεσὼν ἀφανίζεται ραδίως, οὕτως ὅσαπερ ἂν προσπέσῃ
 20 τῷ φοβουμένῳ τὸν Θεόν, καθάπερ εἰς πέλαγος ἀχανὲς εὐ-
 θυμίας ἐμπίπτοντα κατασθέννται καὶ ἀπόλλυται.

Καὶ τὸ δὴ θαυμασιὸν μάλιστα τοῦτό ἐστιν, ὅτι τῶν λυ-
 πούρων παρόντων μένει χαίρων αὐτός. Εἰ μὲν γὰρ μηδὲν
 ἦν τὸ λυποῦν, οὐκ ἦν αὐτῷ μέγα, τὸ δύνασθαι διηνεκῶς
 25 χαίρειν· τὸ δὲ πολλῶν ἐπικειμένων τῶν εἰς ἀθυμίαν ἐμβι-
 βαζόντων ἀνώτερον εἶναι ἀπάντων, καὶ ἐν μέσοις τοῖς λυ-
 πηροῖς εὐφραίνεσθαι, τοῦτό ἐστι τὸ παράδοξον.

Καὶ καθάπερ τοὺς παῖδας τοὺς τρεῖς οὐδεὶς ἂν ἐθαύ-
 μασε μὴ κατακαέντας, εἰ πόρρω τῆς Βαβυλωνίας ἦσαν καμί-
 30 νον· τὸ γὰρ ἐκπλήξαν ἅπαντας τοῦτό ἐστιν, ὅτι τῷ πυρὶ

θησαυρὸν αὐτόν. Δὲν ἀπαιτοῦνται πολλὰ λόγια, οὔτε μεγάλαι καὶ ρητορικαὶ προτάσεις, ἀλλὰ ἐὰν κατανοήσωμεν μόνον αὐτὸ πὸ ἐλέχθη, θὰ εὖρωμεν τὸν δρόμον πὸ φέρει εἰς αὐτό. Διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς «Χαίρετε πάντοτε», ἀλλὰ προσέθεσε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς συνεχοῦς χαρᾶς λέγων «χαίρετε πάντοτε ἐν Κυρίῳ». ἐκεῖνος πὸ χαίρεται ἀπὸ τὴν χαρὰν πὸ προέρχεται ἀπὸ τὸν Κύριον, τίποτε, ἀπὸ ὅλα ὅσα ἐπέρχονται εἰς τὴν χαρὰν αὐτὴν, δὲν θὰ ἡμπορέσῃ νὰ τοῦ τὴν ἀφαιρέσῃ.

Διότι ὅλα τὰ ἄλλα, διὰ τὰ ὁποῖα χαίρομεν, εἶναι ἄστατα καὶ εὐκολομετάβλητα, καὶ εὐκόλα ἀλλοιώνονται· καὶ δὲν εἶναι μόνον τὸ κακὸν αὐτό, ἀλλ' ὅτι καὶ ἂν τυχὸν μείνουν εἰς ἡμᾶς δὲν παρέχουν τόσην χαρὰν, ὥστε νὰ ἐξουδετερώσουν καὶ ἐπισκιάσουν τὴν λύπην πὸ παρέχουν ὅλα τὰ ἄλλα πράγματα· ὁ φόβος ὅμως τοῦ Θεοῦ ἔχει καὶ τὰς δύο ιδιότητες αὐτάς, καὶ εἶναι σταθερὸς καὶ ἀμετακίνητος καὶ τόσην χαρὰν ἀναβλύζει, ὥστε δὲν λαμβάνομεν αἴσθησιν τῶν ἄλλων κακῶν. Διότι ἐκεῖνος πὸ φοβεῖται τὸν Θεόν, ὅπως πρέπει, καὶ ἔχει θάρρος εἰς αὐτόν, ἔχει καρπωθῆ τὴν ρίζαν τῆς ἡδονῆς, καὶ τὴν πηγὴν κάθε εὐθυμίας. Καὶ ὅπως ὅταν πέσῃ μικρὰ σπίθα εἰς τὸ πέλαγος ἀμέσως ἐξαφανίζεται, ἔτσι καὶ ὅσα λυπηρὰ ἂν ἐπιπέσουν εἰς τὸν φοβούμενον τὸν Θεόν, ὡσὰν νὰ πέφτουν μέσα εἰς ἀχανὲς πέλαγος χαρᾶς, σβήνονται καὶ χάνονται.

Καὶ τὸ πλέον θαυμαστὸν εἶναι τοῦτο ὅτι ἐνῶ παραμένουν τὰ λυπηρὰ αὐτὸς χαίρεται. Διότι ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τίποτε πὸ νὰ προξενῆ λύπην, δὲν θὰ τοῦ ἦτο σπουδαῖον πρᾶγμα τὸ νὰ ἡμπορῆ συνεχῶς νὰ χαίρεται· ὅμως τὸ νὰ ὑπάρχουν τόσα πολλὰ πὸ προκαλοῦν λύπην καὶ νὰ εἶναι αὐτὸς ἀνώτερος ὅλων, καὶ ἐν μέσῳ τῶν λυπηρῶν νὰ εὐχαριστῆται, αὐτὸ εἶναι τὸ παράδοξον.

Καὶ ὅπως τοὺς τρεῖς παῖδας κανεῖς δὲν θὰ ἤθελε θαυμάσει, διότι δὲν θὰ ἐκαίοντο, ἐὰν ἦσαν μακρὰν ἀπὸ τὴν βαθυλώγειον κάμινον· διότι ἐκεῖνο πὸ ἐξέπληξεν ὅλους

τοσοῦτον ὁμιλήσαντες χρόνον, τῶν οὐχ ὠμιληκότων ἐξέβη-
 σαν ἀλυπότεροι· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι
 εἰ μηδεὶς αὐτοῖς ἐπήγειο πειρασμός, οὐκ ἂν αὐτοὺς ἐθαυμά-
 σαμεν διηνεκῶς χαίροντας· τὸ δὲ ἐκπλήξεως ἄξιον, καὶ
 5 φύσιν ἀνθρωπίνην ὑπερβαῖνον, τοῦτό ἐστιν, ὅτι μυρίοις κυ-
 κλούμενοι κύμασι πάντοθεν, τῶν γαλήνης καθαρᾶς ἀπολαύον-
 των ῥᾶον διάκεινται. Ὅτι μὲν οὖν οὐδένα θίον τῶν ἔξωθεν
 εὔρεῖν δυνατὸν εὐθυμῖα συγκεκριμένον διηνεκῶς, δῆλον
 ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅτι δὲ τὸν πιστὸν ἀμήχανον οὐ διηνε-
 10 κοῦς ἀπολαύειν ἡδονῆς, καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν ἀποδειῖξαι
 πειράσομαι, οὐχ ἵνα μάθητε μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ζηλώσητε
 τὸν ἄλυπον τοῦτον θίον.

Ἔστω γάρ τις μηδὲν ἑαυτοῦ κατεγνωκώς, ἀλλ' ἀγαθῶ
 συνειδῶτι συνιρεφόμενος, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα κεχηνώς,
 15 καὶ τὰς ἀγαθὰς ἐκείνας ἀναμένων ἐλπίδας, τί τοῦτον, εἰπέ-
 μοι, εἰς ἀθυμίαν ἐμβαλεῖν δυνήσεται; Οὐ πάντων ἀφορητό-
 ταιον ὁ θάνατος εἶναι δοκεῖ; Ἄλλ' ἢ τούτου προσδοκία οὐ
 μόνον αὐτὸν οὐ λυπεῖ, ἀλλὰ καὶ εὐφραίνει μειζόνως· οἶδε
 γὰρ ὅτι ἢ τοῦ θανάτου παρουσία πόνων ἐστὶν ἀπαλλαγὴ,
 20 καὶ δρόμος ἐπὶ τοὺς σιεφάνους καὶ βραβεῖα τὰ ἀποκείμενα
 τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας καὶ ἀρειῆς ἀγωνισαμένοις. Ἄλλὰ παί-
 δων ἄωρος τελευτή; Ἄλλὰ καὶ τοῦτο φέρει γενναίως, καὶ
 ἐρεῖ τὰ τοῦ Ἰὼβ ῥήματα· «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος
 ἀφείλατο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτως καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ
 25 ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας».

Εἰ δὲ θάνατος καὶ παίδων ἀποβολὴ λυπεῖν οὐ δύνανται,

ἦτο τοῦτο, ὅτι ἂν καὶ παρέμειναν μέσα εἰς τὴν φωτιὰν τόσον χρόνον, ὅταν ἐβγῆκαν ἦσαν πρὸ χαρούμενοι ἀπὸ ἐκείνους πρὸς δὲν εἰσῆλθον εἰς αὐτήν· τὸ ἴδιον ἠμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν καὶ διὰ τοὺς ἀγίους, ὅτι δηλαδὴ ἂν δὲν ἤρχετο πρὸς αὐτοὺς κανεὶς πειρασμὸς δὲν θὰ τοὺς ἐθαυμάζομεν ἐπειδὴ συνεχῶς θὰ ἔχαιρον· ἐκεῖνο ὅμως πρὸς εἶναι ἐκπληκτικὸν καὶ ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἶναι τοῦτο, ὅτι ἂν καὶ ἀπὸ παντοῦ τοὺς περιεκύκλωναν ἀναρίθμητα κύματα πειρασμῶν, εὐρίσκοντο εἰς καλυτέραν ψυχικὴν κατάστασιν ἀπὸ ἐκείνους πρὸς ἀπελάμβανον βίον ἡρεμον καὶ γαλήνιον. Ὅτι μὲν λοιπὸν κανένα τρόπον ζωῆς, ἔξω τῆς χριστιανικῆς πίστεως εὐρισκόμενον, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὖρη κανεὶς πρὸς νὰ ἔχη διαρκῆ χαράν, εἶναι φανερόν ἀπὸ ὅσα εἶπομεν· ὅτι δὲ ὁ πιστὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀπολαμβάνῃ διαρκῶς χαρᾶς, καὶ τοῦτο πάλιν θὰ προσπαθήσω νὰ σαῶς ἀποδείξω, ὅχι μόνον διὰ νὰ μάθετε ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ζηλεύσετε τὸν χωρὶς λύπην αὐτὸν βίον.

Ἔστω λοιπὸν ὅτι κάποιος δὲν αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ἔνοχος εἰς τίποτε, ἀλλὰ τὴν καλὴν μαρτυρίαν τῆς συνειδήσεώς του καὶ μεγάλον πόθον διὰ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, καὶ ἀναμένει τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας πρὸς ἔχει, τί ἠμπορεῖ, εἰπέ μου, αὐτὸν νὰ τὸν ἐμβάλῃ εἰς λύπην; Δὲν θεωρεῖται ἀπὸ ὅλους ὁ θάνατος ὡς τὸ πλέον ἀνυπόφορον κακόν; Καὶ ὅμως ἡ ἀναμονὴ τούτου, ὅχι μόνον δὲν τὸν λυπεῖ, ἀλλὰ ἀντιθέτως τὸν εὐχαριστεῖ περισσότερο· διότι γνωρίζει ὅτι ἡ παρουσία τοῦ θανάτου σημαίνει ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ εἶναι δρόμος πρὸς ὁδηγεῖ εἰς τὰ στέφανα καὶ τὰ βραβεῖα, πρὸς εἶναι φυλαγμένα δι' ἐκείνους πρὸς ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν. Μήπως ὁ παράκαιρος θάνατος τῶν παιδιῶν; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ θὰ τὸ ὑποφέρῃ μὲ γενναιότητα καὶ θὰ εἰπῇ τὰ λόγια τοῦ Ἰωβ· «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφήρσεν· ὅπως ἐφάνη καλὸν εἰς τὸν Κύριον ἔτσι καὶ ἔγινεν· ἂς εἶναι εὐλογημένον τὸ ὄνομά του εἰς τοὺς αἰῶνας»³.

Ἄν δὲ θάνατος καὶ ἀπώλεια παιδιῶν δὲν ἠμπορῇ νὰ

πολλῶ μᾶλλον ζημία χρημάτων, καὶ ἀτιμίαι, καὶ κατηγο-
 ρίαι, καὶ διαβολαὶ τῆς οὔτω μεγάλης καὶ γενναίας ψυχῆς
 οὐκ ἄν ποτε ἄφαινο, οὐδὲ ὀδύνη σώματος· ἐπεὶ καὶ οἱ ἀ-
 πόστολοι ἐμασιγοῦντο μὲν, ἠθύμουν δέ. Μέγα μὲν οὖν καὶ
 5 τοῦτο· τὸ δὲ πολλῶ μείζον, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἠθύμουν ἀλλὰ
 καὶ αὐτὰς τὰς μάστιγας ὑπόθεσιν ἐποιοῦντο μείζονος ἡδονῆς,
 καὶ ὑπέστρεφον ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου χαίροντες, ὅτι
 κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀτιμασθῆναι.

Ἔθρισέ τις καὶ ἐλοιδόρησε τὸν τοιοῦτον; Ἄλλ' ἐπαι-
 10 δεύθη παρὰ τοῦ Χριστοῦ χαίρειν ἐπὶ ταῖς ὕβρεσι. «Χαίρειτε
 γάρ», φησί, «καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅταν εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ρῆ-
 μα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι ἔνεκεν ἐμοῦ, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν
 πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἄλλὰ νόσῳ περιέπεσεν; Ἄλλ' ἤ-
 κουσεν ἐτέρου παραινοῦντος καὶ λέγοντος· «Ἐν νόσῳ καὶ
 15 πενίᾳ ἐπ' αὐτῶ πεποικῶς γίνου, ὅτι ὥσπερ ἐν πυρὶ δοκιμά-
 ζεται χρυσός, οὔτως ἄνθρωποι δεκτοὶ ἐν καμίνῳ ταπεινώ-
 σεως». Ὅταν οὖν μήτε θάνατος, μήτε ζημία χρημάτων, μήτε
 νόσος σώματος, μήτε ἀτιμία, μήτε λοιδορία, μήτε ἄλλο τι
 τῶν τοιούτων μηδὲν λυπῆσαι αὐτὸν δύνηται, ἀλλὰ καὶ εὐ-
 20 φραίνῃ μᾶλλον, ποίαν ἀθυμίας ὑπόθεσιν ἔξει ποιέ;

Τί οὖν, οὐκ ἠθύμουν οἱ ἅγιοι; φησὶν. Οὐκ ἀκούεις Παύ-
 λου λέγοντος, «λύπη μοί ἐστι μεγάλη, καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη
 τῇ καρδίᾳ μου»; Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτό ἐστι τὸ θαυμασιόν, ὅτι
 ἡ λύπη κέρδος καὶ ἡδονὴν τὸν ἐκ τοῦ πένθους ἔφερεν. Ὡς-
 25 περ γὰρ αἱ μάστιγες οὐκ ὀδύνας, ἀλλὰ χαράν, οὔτω καὶ ἡ
 λύπη πάλιν τοὺς μεγάλους ἐκείνους προεξένει στεφάνους.
 Καὶ τὸ παράδοξον τοῦτό ἐστιν, ὅτι τοῦ κόσμου μὲν οὐχ ἡ
 ἀθυμία μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ χαρὰ ζημίαν ἔχει τὴν ἐσχάτην,

4. Πρὸβλ. Πράξ. 5, 41.

5. Ματθ. 5, 11-12.

6. Σοφ. Σειρ. 2, 4-5.

7. Ρωμ. 9, 2.

τὸν λυπήσῃ, πολὺ περισσότερον ζημία χρηματική, καὶ ἀτιμία καὶ κατηγορία καὶ διαβολαί, δὲν θὰ ἤμπορέσουν νὰ ἐγγίσουν εἰς τὴν τόσον μεγάλην καὶ γενναίαν ψυχὴν, οὔτε πόνος σωματικός, καθ' ὅσον καὶ οἱ ἀπόστολοι ναὶ μὲν ἐμαστιγοῦντο, ὅμως δὲν ἐλυποῦντο. Εἶναι μεγάλο πρᾶγμα λοιπὸν καὶ τοῦτο· τὸ δὲ μεγαλύτερον ἀκόμη εἶναι τὸ ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἐλυποῦντο, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς μαστιγώσεις τὰς ἐλάμβανον ὡς ἀφορμὴν διὰ μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν, καὶ ἐπέστρεφαν ἀπὸ τὸ συνέδριον χαίροντες, διότι κατηξιώθησαν νὰ ἀτιμασθοῦν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ⁴.

Τὸν ὕβριος κάποιος καὶ τὸν περιέπαιξεν; Ἄλλ' ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν Χριστὸν νὰ χαίρῃ διὰ τὰς ὕβρεις. «Χαίρετε», λέγει, «καὶ ἐκδηλώσατε ζωηρὰ τὴν χαρὰν σας, ὅταν εἴπουν, ψευδόμενοι, παντὸς εἶδους κακολογίας καὶ κατηγορίας ἐναντίον σας δι' ἐμέ, διότι ἡ ἀνταμοιβὴ σας εἰς τοὺς οὐρανοὺς θὰ εἶναι μεγάλη»⁵. Ἄλλὰ περιέπεσεν οὗτος εἰς ἀσθένειαν; Ἦκουσεν ὅμως ἄλλον ὁ ὁποῖος συμβουλεύει καὶ λέγει· «Ἐν καιρῷ ἀσθενείας καὶ πτωχείας εἰς τὸν Θεὸν νὰ ἔχῃς πεποίθησιν, διότι ὅπως εἰς τὴν φωτιὰν δοκιμάζεται ὁ χρυσός, ἔτσι καὶ οἱ ἄνθρωποι γίνονται δεκτοὶ εἰς τὴν κάμινον τῆς ταπεινώσεως»⁶. Ὅταν λοιπὸν οὔτε θάνατος, οὔτε ζημία χρηματική, οὔτε ἀσθένεια σωματική, οὔτε ἀτιμία, οὔτε ἐμπαιγμός, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἤμπορῇ νὰ τὸν λυπήσῃ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸν εὐχαριστεῖ, ποίαν ἀφορμὴν λύπης θὰ ἔχῃ αὐτὸς ποτέ;

Τί λοιπόν, δὲν ἐλυποῦντο οἱ ἅγιοι; λέγει. Δὲν ἀκούεις τὸν Παῦλον ποὺ λέγει, «Μεγάλη λύπη ὑπάρχει μέσα μου, καὶ συνεχὴς πόνος καὶ ἀδιάκοπος εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας μου»⁷; Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τὸ θαυμαστόν, ὅτι ἡ λύπη κέρδος καὶ εὐχαρίστησιν ἔφευρεν ἀπὸ τὸ πένθος. Διότι ὅπως αἱ μαστιγώσεις δὲν προξενοῦν λύπας, ἀλλὰ χαρὰν, ἔτσι καὶ ἡ λύπη πάλιν ἔφερε τοὺς μεγάλους ἐκείνους στεφάνους. Καὶ τὸ παράδοξον εἶναι τοῦτο, ὅτι εἰς μὲν τὰ κοσμικὰ πράγματα ὄχι μόνον ἡ λύπη, ἀλλὰ καὶ ἡ χαρὰ προξενεῖ τὴν ἐσχάτην

ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν τὸνναντίον ἅπαν, οὐχ ἡ χαρὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀθυμία πολὺν ἔχει τῶν ἀγαθῶν τὸν θησαυρόν· καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω.

Χαίρει τις ἐν τῷ κόσμῳ πολλάκις ἐχθρὸν δυσημεροῦντα ἰ-
 5 δὼν, καὶ διὰ τῆς χαρᾶς ταύτης πολλὴν ἐπισπᾶται ἐαυτῷ τὴν
 κόλασιν· ἀλγεῖ τις πάλιν ἕτερος τὸν ἀδελφὸν πεσόντα ἰδὼν,
 καὶ διὰ τῆς ἀθυμίας ταύτης πολλὴν ἐαυτῷ παρὰ τῷ Θεῷ
 προσενεῖ τὴν εὐνοίαν. Ὅρᾳς πῶς ἡ κατὰ Θεὸν λύπη τῆς
 τοῦ κόσμου χαρᾶς βελτίων καὶ χρησιμωτέρα; Οὕτω καὶ
 10 Παῦλος ἐλυπεῖτο διὰ τοὺς ἁμαρτάνοντας, διὰ τοὺς ἀπιστοῦν-
 τας τῷ Θεῷ καὶ τῆς λύπης ταύτης πολὺν εἶχεν ἀποκείμενον
 αὐτῷ τὸν μισθόν. Ἴνα δὲ σαφέστερον ὃ λέγω ποιήσω, καὶ
 μάθητε, ὡς εἰ καὶ παράδοξον τὸ εἰρημένον, ἀλλ' ὅμως ἐστὶν
 ἀληθές, καὶ οἶδεν ὁ θρῆνος πολλάκις ἀνακιᾶσθαι τὰς ὀδυ-
 15 νωμένας ψυχάς, καὶ κουφίζειν συνειδὸς βεβαρημένον, πολ-
 λαὶ πολλάκις γυναῖκες ἀποβαλοῦσαι παῖδας ποθεινοτάτους,
 ἂν μὲν κωλυθῶσι δακρυῶσαι καὶ ὀλοφύρασθαι, διαρρήγνυνται,
 καὶ ἀπόλλυνται· ἂν δὲ τὰ τῶν ἀθυμούντων ποιήσωσιν ἅπαν-
 τα, κουφίζονται, καὶ παραμυθίαν λαμβάνουσι.
 20 Καὶ τί θαυμασιὸν εἰ ἐπὶ γυναικῶν τοῦτο, ὅπου γε καὶ
 τὸν προφήτην ἴδοι τις ἂν τοῦτο πάσχοντα; Διὰ τοῦτο συνε-
 χῶς ἔλεγεν· «Ἐφειτέ με, πικρῶς κλαύσομαι μὴ κατισχύση-
 τε παρακαλοῦντες ἐπὶ τὸ σύντριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ γένους
 μου». Ὡστε ἐστὶν πολλάκις λύπη παραμυθίαν φέρουσα· εἰ δὲ
 25 ἐπὶ τοῦ κόσμου τούτου, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν
 πραγμάτων. Διὰ τοῦτο φησιν· «Ἡ δὲ κατὰ Θεὸν λύπη μειά-
 νοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμειτάβλητον κατεργάζεται». Καὶ δο-
 κεῖ μὲν τοῦτο ἀσαφές εἶναι· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἂν

8. Ἦσ. 22, 3.

9. Β' Κορ. 7, 10.

ζημίαν, εἰς δὲ τὰ πνευματικὰ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον γίνεται, ὄχι μόνον ἡ χαρά, ἀλλὰ καὶ ἡ λύπη φέρει πολὺ θησαυρὸν ἀγαθῶν, καὶ πῶς γίνεται τοῦτο, θὰ σᾶς εἰπῶ.

Χαίρει κάποιος μεταξὺ τοῦ κόσμου πολλάκις, ὅταν βλέπῃ τὸν ἐχθρόν του νὰ δυστυχῇ, καὶ μὲ τὴν χαρὰν αὐτὴν, ἐπισύρει διὰ τὸν ἑαυτὸν του τιμωρίαν· ἄλλος πάλιν λυπεῖται, διότι εἶδε τὸν ἀδελφόν του νὰ πέσῃ, καὶ διὰ τῆς λύπης του αὐτῆς ἐπισύρει διὰ τὸν ἑαυτὸν του πολλὴν τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ. Βλέπεις ὅτι ἡ κατὰ Θεὸν λύπη εἶναι καλυτέρα καὶ χρησιμωτέρα ἀπὸ τὴν κατὰ κόσμον χαρὰν; Ἔτσι ἐλυπεῖτο καὶ ὁ Παῦλος διὰ τοὺς ἁμαρτάνοντας, διὰ τοὺς ἀπιστοῦντας εἰς τὸν Θεόν, καὶ διὰ τὴν λύπην του αὐτὴν εἶχεν ἀποταμιευθῆ δι' αὐτὸν πολὺς μισθός. Διὰ νὰ κάμω δὲ σαφέστερον αὐτὸ πού λέγω καὶ νὰ μάθετε, ὅτι ἂν καὶ εἶναι παράδοξον αὐτὸ πού ἐλέχθη, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀληθές, καὶ ὅτι γνωρίζει αὐτὸς ὁ θρῆνος πολλάκις νὰ συντελῇ εἰς τὸ νὰ ἀνακουφισθοῦν αἱ πονεμένα ψυχαὶ καὶ ἀνακουφίζει τὴν βεβαρημένην συνείδησιν, φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι πολλάκις πολλαὶ γυναῖκες αἱ ὁποῖαι ἔχασαν πολὺ ἀγαπητὰ παιδιά, ἂν ἐμποδισθοῦν νὰ δακρῦσουν καὶ θρηνήσουν καὶ κλαύσουν, σκάζουν ἀπὸ τὴν λύπην των καὶ πεθαίνουν· ἂν ὅμως κάμουν ὅλα ὅσα κάμουν αὐτοὶ πού λυποῦνται, ἀνακουφίζονται καὶ παίρνουν παρηγορίαν ἀπὸ αὐτά.

Καὶ τί τὸ παράδοξον ἂν τοῦτο συμβαίνη εἰς γυναῖκας, ἀφοῦ τοῦτο ἴσως νὰ ἰδῇ κανεὶς νὰ παθαίνη καὶ ὁ προφήτης; Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἔλεγεν· «Ἀφήσατέ με, θὰ κλαύσω πικρά· μὴ ἐπιμένετε νὰ μὲ παρηγορήσετε διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ γένους μου»⁸. Ὡστε λοιπὸν ὑπάρχει λύπη, πού πολλάκις φέρει παρηγορίαν· ἐὰν δὲ συμβαίνη τοῦτο εἰς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου πολλῶ μᾶλλον θὰ συμβαίνη καὶ εἰς τὰ πνευματικά. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἡ κατὰ Θεὸν λύπη ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα μετάνοιαν πού ὁδηγεῖ εἰς σωτηρίαν, διὰ τὴν ὁποῖαν ποτὲ δὲν θὰ μεταμεληθῇ ὁ λυπούμενος»⁹. Καὶ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀσαφές τὸ χωρίον τοῦτο· αὐτὸ

λυπηθῆς ἐπὶ χρήμασιν, οὐδὲν ὠφέλησας· ἂν λυπηθῆς ἐπὶ νοσήματι, οὐδὲν ἐκέρδανας, ἀλλὰ καὶ ἐπέτριπας αὐτὸ μᾶλλον.

3. Καὶ πολλῶν ἔγωγε ἤκουσα μετὰ τὴν τοιαύτην πείραν αἰτιωμένων καὶ πρὸς ἑαυτοὺς λεγόντων· τί τὸ ὄφελος, ὅτι
 5 ἤλγησα; Οὔτε χρήματα ἀνεκτησάμην, καὶ ἑμαυτὸν ἔβλαψα.
 Ἄν δὲ λυπηθῆς ἐφ' ἁμαρτία, ταύτην τε ἐξήλειπας καὶ ἐκαρ-
 πώσω μεγίστην ἡδονήν· ἂν λυπηθῆς ἐπὶ τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς
 πεπιωκόσι, σαυτὸν τε παρεκάλεσας, καὶ παρεμυθήσω, κἀκεί-
 νους ἀνεκτήσω πάλιν, κἂν μηδὲν ὠφελήσης αὐτούς, μεγίστην
 10 ἔχεις ἀντίδοσιν. Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι τοῦτο τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ
 τοῖς πεπιωκόσι, κἂν μηδὲν ὠφελῶμεν, μεγίστην ἡμῖν τὴν ἀ-
 μοιβὴν φέρει, ἄκουσον τοῦ Ἰεζεκιήλ λέγοντος, μᾶλλον δὲ τοῦ
 Θεοῦ δι' ἐκείνου λαλοῦντος· ἐπειδὴ γὰρ ἔπειμρέ τινας κατα-
 σκάψαι τὴν πόλιν, καὶ σιδήρῳ, καὶ πυρὶ δαπανῆσαι τὰ οἰκο-
 15 δομήματα ἅπαντα μετὰ τῶν ἐνοικούντων αὐτῶν, κελεύει τινὲ
 λέγων οὕτως· «Δὸς τὸ σημεῖον ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῶν ἀνδρῶν
 τῶν σιναζόντων καὶ κατοδυνωμένων». Καὶ τοῖς ἑτέροις κε-
 λεύσας, καὶ εἰπὼν, ὅτι «Ἀπὸ τῶν ἁγίων μου ἄρξασθε», ἐπή-
 γαγε λέγων, «Ἐπὶ δὲ οὓς ἐστὶ τὸ σημεῖον, μὴ ἄψησθε αὐτῶν».
 20 Τίνος ἕνεκεν, εἶπέ μοι. «Οὐ εἶ καὶ μηδὲν ὠφελοῦσιν, ἀλλ' ὅμως στένουσι τὰ γινόμενα, καὶ ὀλοφύρονται.

Καὶ ἑτέροις δὲ ἐγκαλεῖ λέγων πάλιν, ὅτι τρουφῶντες καὶ
 γαστριζόμενοι, καὶ πολλῆς ἀπολαύοντες ἀδείας, ἰδόντες τοὺς
 Ἰουδαίους εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγομένους, οὐκ ἤλγησαν, οὐκ
 25 ἐκοινώνησαν τῆς ἀθυμίας· καὶ ἐγκαλῶν αὐτοῖς φησιν, «Οὐκ
 ἔπασχον οὐδὲν ἐπὶ τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ», Ἰωσήφ τὸν λαὸν

10. Ἰεζ. 9, 4.

11. Αὐτόθι.

12. Ἀμὼς 6, 6.

δὲ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἂν λυπηθῆς διὰ χρήματα τίποτε δὲν ὠφέλησες τὸν ἑαυτόν σου· ἂν λυπηθῆς διὰ χρήματα τίποτε δὲν ὠφέλησες τὸν ἑαυτόν σου· ἂν λυπηθῆς δι' ἀσθένειαν, τίποτε δὲν ἐκέρδισες, ἀλλὰ καὶ περισσότερον ἔβλαψες τὸν ἑαυτόν σου.

3. Καὶ ἤκουσα πολλοὺς ἐγὼ πού ἐδοκίμασαν αὐτὴν τὴν λύπην καὶ κατόπιν κατέκριναν τὸν ἑαυτόν τους λέγοντες· τί τὸ ὄφελος ἀπὸ τὸ ὅτι ἐλυπήθην; Οὔτε τὰ χρήματα πού ἔχασα ἐπῆρα πίσω, καὶ ἐπὶ πλέον ἔβλαψα καὶ τὸν ἑαυτόν μου. Ἄν ὅμως λυπηθῆς δι' ἁμαρτίαν, καὶ αὐτὴν ἔχεις ἐξαλείψει καὶ μεγάλην χαρὰν ἀπήλαυσες· ἂν λυπηθῆς διὰ τοὺς ἀδελφοὺς πού ἔπесαν εἰς παράπτωμα, καὶ τὸν ἑαυτόν σου ἐπαρηγόρησες καὶ ἀνεκούφισες, καὶ ἐκείνους διώρθωσες, καὶ ἂν εἰς τίποτε δὲν τοὺς ὠφελήσῃς, σὺ ὅμως θὰ ἔχῃς μεγίστην ἀνταμοιβήν. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι αὐτὴ ἡ λύπη διὰ τοὺς ἀνθρώπους πού ἠμάρτησαν, ἔστω καὶ ἂν δὲν τοὺς ὠφελοῦμεν καθόλου, μᾶς φέρει μεγίστην τιμὴν, ἄκουσε τὸν Ἰεζεκιήλ πού λέγει, μᾶλλον δὲ τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ δι' ἐκείνου· διότι ἐπειδὴ ἔστειλε μερικοὺς νὰ κατασκάψουν τὴν πόλιν καὶ μὲ φωτιὰν καὶ σίδερον νὰ καταστρέψουν ὅλα τὰ οἰκοδομήματα μαζὶ μὲ ἐκείνους πού κατοικοῦν εἰς αὐτά, δίδει τὴν ἐξῆς διαταγὴν εἰς κάποιον λέγων τὰ ἐξῆς· «Βάλε τὸ σημεῖον εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἀνδρῶν οἱ ὁποῖοι στενάζουν καὶ λυποῦνται πολὺ»¹⁰. Καὶ εἰς ἄλλους ἀφοῦ διέταξε καὶ εἶπεν ὅτι «Ἐκείνους πού ἔχουν τὸ σημεῖον νὰ μὴ τοὺς θίξετε»¹¹. Διὰ ποῖον λόγον, εἶπέ μου. Διότι ἂν καὶ καθόλου δὲν ὠφελοῦν, ἀλλ' ὅμως ἀναστενάζουν καὶ ὀδύρονται δι' ὅσα ἔγιναν.

Καὶ ἄλλους πάλιν κατηγορεῖ λέγων ὅτι ζοῦν μὲ τρυφήν καὶ φροντίζουν διὰ τὴν κοιλίαν καὶ ἔχουν πολλὴν ἄνεσιν, καὶ ὅταν εἶδον τοὺς Ἰουδαίους νὰ ὀδηγοῦνται εἰς αἰχμαλωσίαν, δὲν ἐλυπήθησαν, δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν θλίψιν, καὶ κατηγορεῖ αὐτοὺς λέγων, «Δὲν συνεκινούντο καθόλου διὰ τὴν συντριβὴν τοῦ Ἰωσήφ»¹², Ἰωσήφ δὲ ὀνομάζει ὅλον τὸν

καλῶν ἅπαντα καὶ πάλιν, «Οὐκ ἐξῆλθεν κατοικοῦσα Αἰνάν, κόψασθαι οἶκον ἐχόμενον αὐτῆς». Καὶ γὰρ δικαίως κολάζονται, βούλεται συναλγεῖν ἡμᾶς, ἀλλὰ μὴ χαίρειν, μηδὲ ἐφήδεσθαι. Εἰ γὰρ ἐγώ, φησὶν, ὁ κολάζων οὐ χαίρων τοῦτο ποιῶ, 5 οὐδὲ ἡδομαι αὐτῶν ἐπὶ τῇ τιμωρίᾳ, («Οὐ γὰρ θελήσει θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ») δεῖ καὶ σὲ τὸν Δεσπότην μιμεῖσθαι, καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἀλγεῖν, ὅτι δικαίας κολάσεως ὑπόθεσιν παρέσχεν καὶ πρόφασιν. Ὅσοι καὶ λυπηταί τις κατὰ Θεόν, μεγάλην ἐντεῦθεν καρποῦται ὠφέλειαν.

10 Ὅταν οὖν οἱ μαστιζόμενοι τῶν μαστιζόντων εἰσὶ μακαριώτεροι, καὶ οἱ θλιβόμενοι παρ' ἡμῖν τῶν ἐν ἀνέσει παρὰ τοῖς ἔξωθεν, καὶ οἱ ἀθυμοῦντες τῶν ἡδομένων, τίς ἔσται λοιπὸν θλίψεως ἡμῖν ἀφορμή; Διὰ τοῦτο οὐδένα χρὴ μακαρίζειν, ἀλλ' ἢ τὸν κατὰ Θεὸν ζῶντα μόνον. Τούτους καὶ ἡ Γραφή 15 μακαρίζει μόνους· «Μακάριος γάρ», φησὶν, «ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν». «Μακάριος ὃν ἂν παιδεύσης Κύριε, καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου διδάξης αὐτόν». «Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδοῖς». «Μακάριοι πάντες οἱ πεποινθότες ἐπ' αὐτῶν». «Μακάριος ὁ λαός, οὗ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῦ». «Μακάριος, οὗ 20 οὐ κατέγνω ἡ ψυχὴ αὐτοῦ». «Μακάριος ἄνθρωπος, ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον». Καὶ ὁ Χριστὸς πάλιν οὕτως· «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, μακάριοι οἱ ταπεινοί μακάριοι οἱ πραεῖς, μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης».

Ὅρας πῶς πανταχοῦ οὐδένα τῶν πλουτούντων, οὐ τῶν

13. Μιχ. 1, 11.

14. Ἰεζ. 18, 23.

15. Ψαλ. 1, 1.

16. Ψαλ. 3, 12.

17. Ψαλμ. 118, 1.

18. Ψαλμ. 2, 13.

19. Ψαλμ. 32, 12.

20. Σοφ. Σειφ. 14, 2.

21. Ψαλμ. 111, 1.

22. Ματθ. 5, 3-10.

λαόν· καὶ πάλιν· «Δὲν ἐξῆλθεν αὐτὴ πού ἐκατοικοῦσεν εἰς τὴν Αἶνάν, διὰ νὰ θρηνήσῃ οἶκον, πού συνώρευε μὲ τὸν ἰδικόν της»¹³. Διότι καὶ ἂν ἀκόμα δικαίως τιμωροῦνται, θέλει νὰ συλλυπούμεθα ἡμεῖς μὲ αὐτούς, καὶ νὰ μὴ χαίρωμεν, οὔτε νὰ αἰσθανώμεθα εὐχαρίστησιν. Διότι ἐὰν ἐγώ, λέγει, ὁ ὁποῖος τιμωρῶ, δὲν χαίρωμαι ὅταν κάμνω αὐτό, οὔτε εὐχαριστοῦμαι διὰ τὴν τιμωρίαν αὐτῶν («Διότι δὲν ἐπιθυμῶ τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ»¹⁴) πρέπει καὶ σὺ τὸν Δεσπότην νὰ μιμῆσαι καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ λυπῆσαι, διότι ὁ ἁμαρτωλὸς προεκάλεσε τὴν δικαίαν τιμωρίαν του. Ὡστε ὅταν κάποιος λυπῆται κατὰ Θεόν, ἀπολαμβάνει μεγάλην ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν λύπην.

Ὅταν λοιπὸν αὐτοὶ πού μαστιγώνονται εἶναι εὐτυχέστεροι ἀπὸ αὐτοὺς πού μαστιγώνουν, καὶ ὅσοι ἀπὸ ἡμῶς θλίβονται, ἀπὸ ἐκείνους πού εὐρίσκονται ἔξω τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζοῦν μὲ ἄνεσιν, καὶ οἱ λυπούμενοι, ἀπὸ ἐκείνους πού χαίρουν, τί θὰ μᾶς γίνῃ πλέον ἀφορμὴ θλίψεως; Διὰ τοῦτο κανένα δὲν πρέπει νὰ μακαρίζωμεν, παρὰ μόνον ἐκεῖνον πού ζῆ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Αὐτοὺς μόνον τοὺς ἀνθρώπους μακαρίζει καὶ ἡ Γραφή· «Μακάριος εἶναι», λέγει, «ὁ ἄνθρωπος πού δὲν ἐπῆγεν εἰς συνέδριον καὶ σύσκεψιν ἁμαρτωλῶν»¹⁵. «Μακάριος εἶναι ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον θὰ παιδαγωγῆσῃς Κύριε, καὶ θὰ τὸν διδάξῃς τὸν νόμον σου»¹⁶. «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς των εἶναι ἄμεμπτοι»¹⁷. «Μακάριοι εἶναι ὅλοι ἐκεῖνοι πού ἔχουν στηρίξει τὴν πεποίθησίν των εἰς αὐτόν»¹⁸. «Μακάριος εἶναι ὁ λαὸς ἐκεῖνος πού ἔχει τὸν Κύριον ὡς Θεὸν αὐτοῦ»¹⁹. «Μακάριος εἶναι ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν κατεδίκασεν ἡ ψυχὴ του διὰ ἁμαρτίας»²⁰. «Μακάριος εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού φοβεῖται τὸν Κύριον»²¹. Καὶ ὁ Χριστὸς πάλιν λέγει τὰ ἐξῆς· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι πού πενθοῦν διὰ τὰς ἁμαρτίας των, μακάριοι εἶναι οἱ ταπεινόφρονες, οἱ πρᾶοι, οἱ εἰρηνοποιοί, μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι πού ἐδιώχθησαν λόγῳ τῆς ἀρετῆς των»²².

Βλέπεις ὅτι παντοῦ κανένα ἀπὸ τοὺς πλουσίους, κανένα

ἐν εὐγενείᾳ, οὐ τῶν δόξης ἀπολαυόντων μακαρίζουσιν οἱ θεῖοι νόμοι, ἀλλὰ τὸν ἀρειῆς ἐπειλημμένον; Τὸ γὰρ ζητούμενον, πάντων, ὧν ἂν ποιῶμεν ἢ πάσχωμεν, ὑπόθεσιν εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, κἂν ταύτην προκαταβάλης τὴν ρίζαν, οὐκ ἄρε-
 5 σις μόνον, οὐδὲ τιμαί, καὶ δόξαι, καὶ θεραπείαι, ἀλλὰ καὶ ἐπήρεια καὶ συκοφαντίαι καὶ ὕβρεις καὶ ἀτιμίαι καὶ βιάσανοι καὶ πάντα ἀπλῶς ἡδονῆς σοι βλαστήσει καρπούς. Καὶ καθάπερ τῶν δένδρων αἱ ρίζαι αὐταὶ μὲν εἰσι πικραὶ, ἡδίστους δὲ ἡμῖν τοὺς καρπούς φέρουσιν, οὕτω δὴ καὶ ἡ κατὰ
 10 Θεὸν λύπη πολλὴν ἡμῖν οἴσει τὴν ἡδονήν. Ἰσασιν, ὅσοι πολλάκις μετ' ὀδύνης ἠῦξαντο, καὶ δάκρυα ἐξέχεαν, πόσην ἐκαρπώσαντο τὴν εὐφροσύνην, πῶς ἐξεκάθησαν τὸ συνειδός, πῶς μετὰ χρησιῆς ἀνέστησαν ἐλπίδος. Ὅπερ γὰρ ἀεὶ λέγω, οὐχ ἡ τῶν πραγμάτων φύσις, ἀλλ' ἡ διάνοια ἡ ἡμετέρα λυ-
 15 πεῖν ἡμᾶς εἴωθε, καὶ εὐφραίνειν. Ἄν τοίνυν ταύτην κατασκευάσωμεν, οἷαν εἶναι χρῆ, πάσης εὐθυμίας ἐνέχυρον ἔξομεν· καὶ καθάπερ τὸ σῶμα οὐχ οὕτως ἡ τῶν ἀέρων φύσις, οὐδὲ αἱ ἔξωθεν προσβολαί, ὡς ἡ οἰκεία κατασκευὴ καὶ θλάπτει καὶ ὠφελεῖ, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς· καὶ πολλῶ πλέον.
 20 Ἐνταῦθα μὲν γὰρ φύσεώς ἐστιν ἀνάγκη, ἐκεῖ δὲ τὸ πᾶν ἐπὶ τῆ προαιρέσει κεῖται. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος μυρία ὑπομείνας δεινά, νανάγια, πολέμους, ἐπαναστάσεις, ἐπιβουλάς, λησιῶν ἐφόδους, καὶ ὅσα οὐδὲ ἀπαριθμήσασθαι ἔνι τῷ λόγῳ, καὶ καθημερινούς θανάτους ἀποθνήσκων, οὐ μόνον οὐκ ἤλγει, 25 οὐδὲ ἐδυσχέραινε, ἀλλὰ καὶ ἐκαυχᾶτο, καὶ ἔχαιρε, καὶ λέγει· «Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου»· καὶ πάλιν· «Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν· ἡ δὲ καύχησις ἡδονῆς ἐστιν ἐπίτασις.

23. Κολ. 1, 24.

24. Ρωμ. 5, 3.

ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶναι εὐγενεῖς, κανένα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀπολαμβάνουν δόξαν δὲν μακαρίζουν οἱ θεῖοι νόμοι, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποὺ ζῆ μὲ τὴν ἀρετὴν; Διότι ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ ἐπιζητοῦμεν δι' ὅλων τῶν ἐνεργειῶν μας ἢ τῶν παθημάτων, εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἂν αὐτὴν τὴν ρίζαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καταθέσης, ὅχι μόνον ἄνεσις, οὔτε τιμαὶ καὶ δόξαι, καὶ περιποιήσεις, ἀλλὰ καὶ ζημίαι καὶ συκοφανταίαι καὶ ὕβρεις καὶ ἀτιμῖαι καὶ βάσανα καὶ ὅλα θὰ βλαστήσουν δι' ἐσὲ καρπούς χαρᾶς. Καὶ ὅπως αἱ ρίζαι τῶν δένδρων αὐταὶ μὲν εἶναι πικραῖ, ὅμως δίδουν εἰς ἡμᾶς γλυκυτάτους καρπούς, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ κατὰ Θεὸν λύπη, πολλὴν εὐχαρίστησιν θὰ μᾶς φέρῃ. Γνωρίζουν ὅσοι πολλάκις προσηυχήθησαν μὲ λύπην, καὶ ἔχυσαν δάκρυα, πόσῃν χαρὰν ἀπῆλαυσαν, πῶς καθησύχασαν τὴν συνείδησίν των, πῶς εἶχαν μετὰ τὴν προσευχὴν καλὰς ἐλπίδας. Διότι αὐτὸ ποὺ πάντοτε λέγω θὰ εἰπῶ καὶ τώρα, ὅτι δηλαδή, ὅχι ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἡ διάθεσίς μας μᾶς λυπεῖ καὶ μᾶς εὐχαριστεῖ. Ἄν λοιπὸν αὐτὴν τὴν κάμωμεν τέτοιαν ποὺ πρέπει νὰ εἶναι θὰ ἔχωμεν τὴν ἐγγύησιν κάθε χαρᾶς· καὶ ὅπως τὸ σῶμα δὲν τὸ βλάπτει καὶ δὲν τὸ ὠφελεῖ τόσον ἡ φύσις τῆς ἀτμοσφαίρας, οὔτε αἱ ἐξωτερικαὶ προσβολαί, ὅσον ἡ ἰδικὴ του κατάστασις, ἔτσι συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ μάλιστα πολὺ περισσότερον.

Διότι ἐδῶ ὑπάρχει ἡ ἀνάγκη τῆς φύσεως, ἐκεῖ ὅμως τὸ πᾶν ὀφείλεται εἰς τὴν προαίρεσιν. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἂν καὶ ὑπέμεινεν ἀναρίθμητα κακά, ναυάγια, πολέμους, ἐπαναστάσεις, ἐπιβουλὰς, ἐφόδους ληστῶν, καὶ τόσα ἄλλα ποὺ δὲν ἤμποροῦν νὰ ἀπαριθμηθοῦν διὰ τοῦ λόγου καὶ ἀντιμετώπιζε καθημερινῶς τὸν θάνατον, ὅχι μόνον δὲν ἔλυπεῖτο δι' αὐτά, καὶ δὲν ἔστενοχωρεῖτο, ἀλλὰ ἀντιθέτως καὶ ἔκαυχᾶτο, καὶ ἔχαιρε, καὶ λέγει· «Τώρα χαίρω διὰ τὰ παθήματα ποὺ ὑποφέρω καὶ ἀναπληρῶνω τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν παθημάτων τῆς σαρκός μου»²³. καὶ πάλιν· «Δὲν καυχώμεθα μόνον διὰ τὴν χάριν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς θλίψεις»²⁴. ἡ δὲ καύχησις εἶναι ἀνώτερος βαθμὸς ἡδονῆς.

4. Ἄν τοίνυν εὐθυμίας ἐπιθυμῆς, μὴ χρήματα, μὴ σώ-
 ματος ὑγίειαν, μὴ δόξαν, μὴ δυναστείαν, μὴ τρυφήν, μὴ τρα-
 πέζας πολυτελεῖς, μὴ σηρικῶν ἱματίων περιβολάς, μὴ πολυ-
 τελεῖς ἀγρούς, μὴ οἰκίας λαμπράς καὶ περιφανεῖς, μηδὲ ἄλλο
 5 τι τῶν τοιούτων διώκε μηδέν· ἀλλὰ φιλοσοφίαν μέτελθε τὴν
 κατὰ Θεόν, καὶ ἀρετῆς ἐπιλαβοῦ· καὶ οὐδέν σε οὐ τῶν ὄντων,
 οὐ τῶν ἐλπιζομένων λυπῆσαι δυνησεται. Τί λέγω λυπῆσαι;
 Προσθήκη μὲν οὖν ἡδονῆς σοι γενήσεται τὰ τοὺς ἄλλους
 λυποῦντα· καὶ γὰρ μάστιγες, καὶ θάνατος, καὶ ζημίαι, καὶ
 10 κακηγορίαι, καὶ τὸ κακῶς πάσχειν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα,
 διὰ τὸν Θεὸν ἡμῖν ἐπάγεται, καὶ ταύτην ἔχη τὴν ρί-
 ζαν, πολλὴν ἡμῖν εἰς τὴν ψυχὴν εἰσάγει τὴν ἡδονήν. Οὐδεὶς
 γὰρ ἡμᾶς ἀθλίους ποιῆσαι δυνησεται, ἐὰν μὴ ἑαυτοὺς ποιή-
 σωμεν· ὥπερ οὖν οὐδὲ μακαρίους, ἐὰν μὴ ἑαυτοὺς ἐργασώ-
 15 μεθα, μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν.

Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι οὗτος μόνος ἐστὶ μακάριος, φοβούμε-
 νος τὸν Κύριον, οὐκ ἀπὸ τῶν παρελθόντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἡ-
 μῖν συμβάντων τοῦτο ὑμῖν ἀποδείξω νῦν. Ἐκινδύνευσεν ἡμῖν
 ἡ πόλις ἀφανισθῆναι πᾶσα, καὶ τῶν μὲν πλουτούντων, καὶ
 20 περιφανῶν, καὶ ἐπισήμων ἀνδρῶν οὐδεὶς ἐτόλμησεν ἐν τῷ
 μέσῳ φανῆναι, ἀλλὰ πάντες ἔφυγον καὶ ἀπεπήδων· οἱ δὲ τὸν
 Θεὸν φοβούμενοι, οἱ ἐν μοναστηρίοις διατρίβοντες, οὗτοι με-
 τὰ πολλῆς τῆς παρρησίας καταδραμόντες πάντα ἔλυσαν, καὶ
 τοσοῦτον ἀπέσχον αὐτοὺς φοβῆσαι, καὶ εἰς ἀγωνίαν ἐμβαλεῖν
 25 τὰ συμβάντα δεινά, καὶ αἱ προσδοκώμεναι ἀπειλαί, ὅτι πόρρω
 καθήμενοι τῆς συμφορᾶς, καὶ οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες, ἑαυτοὺς
 ἔρριψαν εἰς μέσσην τὴν πυράν, καὶ πάντας ἐξείλοντο, καὶ ὁ
 πᾶσι δοκεῖ φοβερόν εἶναι καὶ φρικῶδες, ὁ θάνατος, τοῦτο
 οὗτοι μετὰ πάσης ἀνεδέξαντο τῆς προθυμίας, καὶ μετὰ πλείονος

4. Ἐὰν λοιπὸν ἐπιθυμῆς εὐθυμίαν νὰ μὴ ἐπιδιώκῃς οὔτε χρήματα, οὔτε ὑγείαν σωματικὴν, οὔτε δόξαν, οὔτε ἐξουσίαν, οὔτε καλοπέρασιν, οὔτε πολυτελῆ δεῖπνα, οὔτε μεταξωτὰ ἐνδύματα, οὔτε ἀκριβὰ χωράφια, οὔτε λαμπρὰ καὶ ἐπίσημα σπίτια, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτά· ἀλλὰ νὰ ἀσκῆς τὴν κατὰ Θεὸν φιλοσοφίαν, καὶ τὴν ἀρετὴν· καὶ τίποτε δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σὲ λυπήσῃ οὔτε ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν οὔτε ἀπὸ ὅσα ἠμποροῦν νὰ συμβοῦν. Τί λέγω νὰ σὲ λυπήσουν; Θὰ σοῦ γίνῃ ἐπὶ πλεόν εὐχαρίστησις ἐκεῖνα ποὺ λυποῦν τοὺς ἄλλους· διότι καὶ μαστιγώσεις, καὶ θάνατος, καὶ ζημίαι, καὶ κακολογίαι, καὶ κακοποιήσεις, καὶ ὅλα τὰ τοιαῦτα, ὅταν συμβαίνουν εἰς ἡμᾶς διὰ τὸν Θεὸν καὶ ἔχουν ρίζαν αὐτό, ἐπιφέρουν εἰς τὴν ψυχὴν μας πολλὴν χαρὰν. Διότι κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς κάμῃ δυστυχεῖς, ἐὰν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι δὲν κάμωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας τέτοιους· ὅπως πάλιν λοιπὸν οὔτε μακαρίους, ἐὰν μόνοι μας δὲν γίνωμεν τέτοιοι, μὲ τὴν χάριν βεβαίως τοῦ Θεοῦ.

Καὶ διὰ νὰ μάθετε ὅτι αὐτὸς μόνον, ποὺ φοβεῖται τὸν Κύριον, εἶναι μακάριος, ὄχι ἀπὸ τὰ παρελθόντα, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συνέβησαν εἰς σᾶς, θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω τώρα. Ἐκινδύνευσεν ἡ πόλις μας νὰ ἐξαφανισθῇ τελείως καὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους καὶ ἐπιφανεῖς καὶ ἐπισήμους ἄνδρας κανεὶς δὲν ἐτόλμησε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸ μέσον αὐτῆς, ἀλλὰ ὅλοι ἀπεσκίρτησαν καὶ ἔφυγαν μακρὰ· ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἐφοβοῦντο τὸν Θεόν, αὐτοὶ ποὺ ἔμεναν εἰς τὰ μοναστήρια, αὐτοὶ μὲ πολὺ θάρρος κατέβησαν ἀπὸ τὰ βουνὰ τρέχοντες καὶ ὅλα τὰ ἐτακτοποίησαν, καὶ τόσον μικρὰ ἐφάνησαν εἰς αὐτοὺς τὰ κακὰ διὰ νὰ τοὺς φοβήσουν καὶ νὰ τοὺς ἐμβάλλουν εἰς ἀγωνίαν αἱ ἀναμενόμεναι τιμωρίαι, ὥστε ἂν καὶ ἐκάθηντο πολὺ μακρὰ ἀπὸ τὴν συμφορὰν, καὶ δὲν εἶχον κανένα κοινὸν μὲ αὐτήν, ἔρριψαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὸ μέσον τῆς φωτιᾶς, καὶ ὅλους μᾶς ἐγλύτωσαν ἀπὸ αὐτήν, καὶ αὐτὸ ποὺ φαίνεται εἰς ὅλους φοβερὸν καὶ φρικῶδες, ὁ θάνατος, τοῦτο τὸ ἐδέχθησαν μὲ μεγάλῃν προθυμίαν, καὶ ἔτρε-

ἔτιρεχον ἐπὶ τὸ πρᾶγμα ἡδονῆς, ἢ ἐπ' ἀρχὰς ἕτεροι καὶ τι-
 μάς· ἤδεσαν γὰρ ὅτι μεγίστη τοῦτο ἀρχὴ καὶ τιμὴ. Καὶ δι'
 αὐτῶν τῶν ἔργων ἔδειξαν, ὅτι οὗτος μόνος μακάριός ἐστιν ὁ
 φιλοσοφίας ἐπειλημμένος τῆς ἄνω, καὶ μεταβολὴν οὐδεμίαν
 5 δέχεται, οὐδὲ δυσημερίαν ὑπομένει τινά, ἀλλὰ διηνεκοῦς εὐη-
 μερίας ἀπολαύει, καὶ πάντων καταγελαῖ τῶν δοκούντων εἶναι
 λυπηρῶν.

Νῦν γοῦν οἱ μὲν ἐν δυναστείαις, ἀθυμίᾳ πολλῇ κατέχον-
 ται, τὸ δεσμοπήριον οἰκοῦντες, ἀλύσεις περιβεβλημένοι, καὶ
 10 καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθανεῖσθαι προσδοκῶντες· οὗτοι δὲ
 καθαρωτάτης ἀπολαύουσιν ἡδονῆς, κἂν συμβαίῃ τι παιθεῖν
 δεινόν, καὶ ἃ τοῖς ἄλλοις εἶναι δοκεῖ φοβερά, ταῦτα τούτοις
 ἐστὶ ποθεινά· ἴσασι γὰρ ἐπὶ τί τρέχουσι, καὶ ποία λῆξις με-
 τὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν διαδέξεται. Καὶ τοσαύτη συζῶν-
 15 τες ἀκριθεία, καὶ θανάτου καταγελῶντες, ὅμως ὑπὲρ τῶν
 ἄλλων ἀλγοῦσι, καὶ ἀπὸ τούτου μεγίστην πάλιν ὠφέλειαν
 καρποῦνται.

Σπουδάσωμεν τοίνυν τῆς ψυχῆς ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἡμετέ-
 ρας, καὶ οὐδὲν ἡμᾶς τῶν ἀδοκῆτων λυπῆσαι δύναται καὶ ὑ-
 20 πὲρ τῶν ἐμβεβλημένων τὸν Θεὸν παρακαλῶμεν, ὥστε αὐτοῖς
 ἀπαλλάξαι τῆς ἐπικειμένης συμφορᾶς. Ἐδύνατο μὲν γὰρ ὁ
 Θεὸς ἀθρόον λῦσαι τὸ δεινόν, καὶ μηδὲ μικρὰ ἀφεῖναι λεί-
 ψανα· ἀλλ' ἵνα μὴ πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανέλθωμεν ρα-
 θυμίαν, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν τὸν χεῖμαρρον τῶν κακῶν
 25 τούτων χαλαρὰν παρεσκεύασε, κατέχων ἡμᾶς ἐπὶ τῆς αὐτῆς
 εὐλαθείας. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, καὶ πολλοὶ πρὸς τὴν
 προτέραν ἐπανῆλθον ἂν ραθυμίαν, εἰ συντόμως ἐλύθη τὸ πᾶν,
 δῆλον ἐκεῖθεν· ἔτι τὰ λείψανα μένει τῆς συμφορᾶς, καὶ ἔτι
 τοῦ βασιλέως ἄδηλός ἐστιν ἡ γνώμη, καὶ οἱ τὰ τῆς πόλεως

χον εἰς αὐτὸν μὲ μεγαλυτέραν χαρὰν ἀπὸ ὅσῃν εἶχον ἐκεῖνοι ποὺ ἔτρεχαν εἰς ἀξιώματα καὶ τιμὰς· διότι ἐγνώριζον ὅτι τοῦτο εἶναι μεγίστη τιμὴ καὶ ἐξουσία. Καὶ διὰ τῶν πράξεων των αὐτῶν ἀπέδειξαν ὅτι αὐτὸς μόνον εἶναι μακάριος, ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν ἄνω φιλοσοφίαν, καὶ δὲν δέχεται καμμίαν μεταβολὴν εἰς τὰς ἀρχὰς του, οὔτε ὑπομένει καμμίαν δυστυχίαν, ἀλλὰ ἀπολαμβάνει διαρκῆ εὐτυχίαν, καὶ περιγελᾷ ὅλα ὅσα φαίνονται ὅτι εἶναι λυπηρά.

Τώρα λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ εἶχον τὰς ἐξουσίας κατέχονται ἀπὸ μεγάλην λύπην, εὐρισκόμενοι εἰς τὴν φυλακὴν, δεμένοι μὲ ἀλυσίδας καὶ κάθε ἡμέραν ἀναμένουν τὸν θάνατον· αὐτοὶ ὅμως ἀπολαμβάνουν μεγάλην εὐχαρίστησιν, καὶ ἂν ἀκόμη συμβῆ νὰ πάθουν κάποιο κακόν, καὶ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται εἰς τοὺς ἄλλους φοβερά, αὐτὰ εἰς αὐτοὺς εἶναι ἐπιθυμητά· διότι γνωρίζουν ποῖον δρόμον τρέχουν, καὶ ποῖον θὰ εἶναι τὸ τέλος του, ὅταν θὰ φύγουν ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτήν. Καὶ ἐνῶ ζοῦν μὲ τόσῃν ἀφοβίαν, καὶ περιφρονοῦν τὸν θάνατον, ὅμως λυποῦνται διὰ τοὺς ἄλλους, καὶ ἀπὸ αὐτὸ πάλιν καρποῦνται μεγάλην ὠφέλειαν.

Ἄς προσπαθήσωμεν λοιπὸν νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν ψυχὴν μας, καὶ τότε τίποτε ἀπὸ τὰ ἀπροσδόκητα κακὰ δὲν θὰ ἡμπορέσῃ νὰ μᾶς λυπήσῃ· καὶ ἄς παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν δι' αὐτοὺς ποὺ εἶναι εἰς τὴν φυλακὴν, ὥστε νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν συμφορὰν ποὺ τοὺς ἀναμένει. Διότι ἡμποροῦσεν ὁ Θεὸς διὰ μιᾶς νὰ παύσῃ τὸ κακόν, καὶ νὰ μὴ ἀφήσῃ ἐλάχιστον ἵχνος αὐτῶν· ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἐπανέλθωμεν πάλιν εἰς τὴν προηγουμένην ραθυμίαν, ἤρεμα καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔκαμε νὰ σταματήσῃ ὁ χεῖμαρρος τῶν κακῶν, καὶ μᾶς συγκρατεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὴν ἰδίαν εὐσέβειαν. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, ὅτι δηλαδὴ πολλοὶ θὰ ἐπέστρεφον εἰς τὴν προηγουμένην ράθυμον κατάστασιν ποὺ εὐρίσκοντο, ἐὰν σύντομα θὰ ἔκανε τὸ κακόν, φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐξῆς· ἀκόμη μένουν τὰ λείψανα τῆς συμφορᾶς, καὶ ἐνῶ ἀκόμη δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ ἀπόφασις τοῦ βασιλέως, καὶ οἱ διοι-

ἄγοντες πράγματα ἅπαντές εἰσιν ἐν δεσμοῖς, καὶ πολλοὶ τῶν
 τὴν πόλιν ἡμῖν οἰκούντων τῆ τοῦ λούεσθαι ἐπιθυμία ἐπὶ τὸν
 ποταμὸν τρέχουσι, μυρία κωμωδοῦντες ἐκεῖ, ἀσελγαίνοντες,
 σκιριτῶντες, χορεύοντες, γυναῖκας ἐπισυρόμενοι. Ἐὰρ τίνος
 5 ἂν εἶεν ἐκεῖνοι συγγνώμης ἄξιοι, ποίας ἀπολογίας; Μᾶλλον
 δὲ ποίας οὐκ ἂν εἶεν ἄξιοι κολάσεως καὶ τιμωρίας;

Ἡ κεφαλὴ τῆς πόλεως ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, τὰ μέλη ἡμῶν
 ἐν ἔξορίᾳ, ἄδηλος ἢ περὶ τούτων ψῆφος, καὶ σὺ χορεύεις,
 εἰπέ μοι, καὶ παίζεις, καὶ γελάς; Οὐ γὰρ φέρομεν τὴν ἀλου-
 10 σίαν, φησὶν. ὦ τῆς ἀναισχύντου γνώμης, ὦ τῆς θανάσου καὶ
 διεφθαρμένης. Πόσοι γεγόνασιν, εἰπέ μοι, μῆνες; πόσοι ἐνιαυ-
 τοί; οὐπω εἴκοσιν ἡμέρας ἔχεις τῶν θαλανείων ἀποκλεισθεῖς,
 καὶ ὡς ἐνιαυτὸν ἔχων ὀλόκληρον ἐν ἀλουσίᾳ οὕτως ἀλύεις
 καὶ δυσχεραίνεις; Οὕτως ἦσθα, εἰπέ μοι, ὅτε στρατιωτῶν
 15 προσεδόκησας ἔφοδον, ὅτε καθ' ἑκάστην ἡλιπίζεις τὴν ἡμέραν
 ἀποθανεῖσθαι, ὅτε εἰς τὰς ἐρήμους ἔφευγες, καὶ τὰς κορυ-
 φὰς τῶν ὄρεων ἔτρεχες; Εἴ τις σοι τότε προέτεινεν ἐνιαυτὸν
 ὀλόκληρον ἐν ἀλουσίᾳ μεῖναι, ὥστε ἀπαλλαγῆναι τῆς ἐπικει-
 μένης ἀγωνίας, οὐκ ἂν εἰοίμωσ κατεδέξω καὶ ὑπέμεινας;
 20 Δέον οὖν εὐχαριστεῖν τῷ χωρὶς πάσης ζημίας λύσαντι ταῦτα
 Θεῷ, σκιριτῶς πάλιν καὶ ὑβρίζεις, καὶ ἐπειδὴ παρῆλθεν ὁ
 γόθος, πρὸς μείζονα πάλιν ἐπανῆλθες ραθυμίαν; Οὕτω σου
 καθήψατο τὰ δεινά, ὡς καὶ θαλανείων ἐπιθυμῆσαι; Εἰ γὰρ
 ἀνεῖτο τὰ θαλανεῖα, οὐκ ἦν ἱκανὴ τῶν ἔτι κατεχομένων ἢ συμ-
 25 φορὰ, καὶ τοὺς οὐκ ὄντας ἐν τοῖς δεινοῖς τούτους πείσαι πά-
 σης ἐπιλαθέσθαι τρυφῆς; Περὶ ψυχῆς ὁ κίνδυνός ἐστι, καὶ
 σὺ θαλανείων μέμνησαι καὶ τρυφᾶν βούλει.

Καταφρονεῖς ὅτι διέφυγες τῶν; Ὅρα μὴ μείζονος κη-

κοῦντες τὴν πόλιν εἶναι φυλακισμένοι ὅλοι, ἐν τούτοις πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, μὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ κάμουν μπάνιο, τρέχουν εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ κάμουν ἐκεῖ πολλὰς ἀσχημίας, ἀσελγοῦν, πετοῦν ἀπὸ χαράν, χορεύουν, σύρουν μαζί των τὰς γυναῖκας. Ἐὰν γὰρ ποίας συγγνώμης ἄξιοι θὰ εἶναι ἐκεῖνοι, ποίας ἀπολογίας; Μᾶλλον δὲ ποίας τιμωρίας καὶ κολάσεως δὲν θὰ εἶναι ἄξιοι;

Ἡ κεφαλὴ τῆς πόλεως εὐρίσκεται εἰς τὴν φυλακὴν, τὰ μέλη ἡμῶν εὐρίσκονται εἰς τὴν ἐξορίαν, ἄγνωστος εἶναι ἀκόμη ἢ ἀπόφασις δι' αὐτούς, καὶ σὺ χορεύεις, καὶ παίζεις καὶ γελάς; Ναί, λέγουν, διότι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ὑποφέρωμεν νὰ εἴμεθα ἄλουστοι. ὦ τί ἀδιάντροπος σκέψις, ὦ τί διεφθαρμένη καὶ μικροπρεπὴς ἰδέα! Εἶπέ μου, πόσοι μῆνες ἔχουν περάσει; Πόσα χρόνια; Δὲν ἔχουν περάσει ἀκόμη εἴκοσι ἡμέραι ἀπὸ τότε πού ἐστερήθης τὰ λουτρά, καὶ ὡσὰν νὰ ἔχης μείνει ἄλουστος ἓνα ἔτος δυσφορεῖς καὶ στενοχωρεῖσαι; Αὐτὰ ἔκαμες, εἶπέ μου, ὅταν ἀνέμενες τὴν ἔφοδον τῶν στρατιωτῶν, ὅταν ἐπερίμενες κάθε ἡμέραν νὰ ἀποθάνης, ὅταν ἔφευγες εἰς τὰς ἐρήμους καὶ ἔτρεχες εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν; Ἐὰν κάποιος σοῦ ἐπρότεινε τότε νὰ μείνης ἄλουστος ἐπὶ ἓνα ὀλόκληρον χρόνον, διὰ νὰ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν πού σοῦ κατεῖχε, δὲν θὰ ἐδεχόσουν προθύμως τὴν πρότασιν αὐτοῦ, καὶ δὲν θὰ ὑπέμενες τοῦτο; Ἐὰν λοιπὸν νὰ εὐχαριστῆς τὸν Θεόν, ὃ ὁποῖος χωρὶς καμμίαν ζημίαν σὲ ἀπήλλαξεν ἀπὸ αὐτά, παρεκτρέπεσαι πάλιν καὶ ἐξυβρίζεις, καὶ ἐπειδὴ ἐπέρασεν ὃ φόβος, ἐπανῆλθες εἰς μεγαλυτέραν ἀπὸ πρὶν ραθυμίαν; Τόσον ὀλίγον σὲ συνεκίνησαν τὰ κακά, ὥστε νὰ ἐπιθυμήσης ἀκόμα καὶ λουτρά; Διότι ἀκόμα καὶ ἀνοικτὰ νὰ ἦσαν τὰ λουτρά, δὲν θὰ ἦτο ἱκανὴ ἢ συμφορὰ αὐτῶν πού ἀκόμα κρατοῦνται, αὐτούς πού δὲν εὐρίσκονται εἰς τὰ κακά, νὰ τοὺς πείσῃ νὰ λησμονήσουν κάθε πολυτέλειαν; Ἐδῶ κινδυνεύει ἡ ζωὴ ἀνθρώπων, καὶ σὺ ἐνθυμῆσαι τὰ λουτρά, καὶ ἐπιθυμεῖς καλοπέρασιν;

Ἄδιαφορεῖς ὅτι διέφυγες τώρα τὸν κίνδυνον; Πρόσεξε

λάσεως σαυτῷ περιστήσης ἀνάγκην, καὶ πάλιν ἀπελθοῦσαν καλέσης μετὰ πλείονος τῆς περιουσίας τὴν ἀπειλήν, καὶ πάθης ταυτόν, ὃ περὶ τῶν δαιμόνων φησὶν ὁ Χριστός· ἐπειδὴν γὰρ ἐξέλθη τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, φησὶν, εἶτα εὔρη τὸν οἶκον
 5 σχολάζοντα καὶ σεσαρωμένον, ἐπὶ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ πάλιν λαθὼν ἐπεισέρχεται τῇ ψυχῇ, καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα αὐτοῦ χείρονα τῶν πρώτων.

Φοβηθῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς μὴ τῶν προτέρων ἀπαλλαγέντες, μείζονα τῶν προτέρων ἐκσπασώμεθα διὰ τῆς μετὰ ταῦτα
 10 ραθυμίας. Οἶδα, ὅτι ὑμεῖς ταύτης καθαροὶ ἐστε τῆς ἀτιπίας· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκοσμοῦντας κατέχετε, κολάζετε, σωφρονίζετε, ἵνα πάντοτε χαίρητε, καθὼς ὁ Παῦλος προσέταξεν, ὅπως καὶ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων καὶ τῆς ἐτέρων προνοίας πολλὴν καὶ ἐνταῦθα, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν καρπωσώμεθα
 15 τὴν ἀμοιβήν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

μήπως μὲ ὅσα κάμεις παρασιτῆ ἀνάγκη νὰ σοῦ ἔλθῃ μεγαλυτέρα τιμωρία καὶ συντελέσης νὰ σοῦ ἔλθῃ πάλιν ἡ ἀπειλή, πὺ ἔφυγε, μὲ μεγαλυτέραν σφοδρότητα, καὶ πάθῃς τὸ ἴδιον, πὺ λέγει ὁ Χριστὸς ὅτι ἔπαθαν οἱ δαίμονες· διότι ὅταν ἐξέλθῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, λέγει, καὶ ἔπειτα εὔρη τὸν οἶκον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ στολισμένον καὶ ἀδιάφορον, ἐπὶ ἄλλα πνεύματα, πονηρότερα ἀπὸ αὐτό, ἀφοῦ πάρη εἰσέρχεται εἰς τὴν ψυχὴν πάλιν, καὶ γίνονται τὰ τελευταῖα τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνου χειρότερα ἀπὸ τὰ πρῶτα²⁵.

Ἄς φοβηθῶμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, μήπως ἀφοῦ ἐγλυτώσαμεν ἀπὸ τὰ προηγούμενα κακά, ἐπισύρωμεν εἰς ἡμᾶς μεγαλύτερα μὲ τὴν μετὰ ταῦτα ἀδιαφορίαν μας. Γνωρίζω ὅτι σεῖς εἴσθε καθαροὶ ἀπὸ τὴν ἄτοπον αὐτὴν πράξιν· ἀλλὰ νὰ συγκρατῆτε καὶ αὐτοὺς πὺ κάμνουν τὴν ἀσχημίαν αὐτὴν, νὰ τιμωρῆτε, νὰ σωφρονίζετε, διὰ νὰ χαίρωμεν πάντοτε, καθὼς ὁ Παῦλος διέταξε, καὶ μὲ τὰ κατορθώματά μας καὶ τὴν φροντίδα μας διὰ τοὺς ἄλλους, καὶ ἐδῶ πολλήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, θὰ ἀπολαύσωμεν τὴν ἀμοιβὴν, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἃς εἶναι δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων· Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΕΝΑΤΗ

Πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς χώρας· καὶ περὶ τοῦ μὴ θυμύειν.

1. Κατειροφήσατε τῶν ἁγίων μαρτύρων ἐν ταῖς ἔμπρο-
σθεν ταύταις ἡμέραις· ἐνεφορήθητε τῆς πνευματικῆς ἑορ-
5 τῆς· ἐσκιριθήσατε τὰ καλὰ σκιριτήματα· εἶδτε πλευρὰς ἠνεω-
γμένας, καὶ λαγόνas καταιμηθείσας, αἷμα καταρρέον πάν-
τοθεν, μυρία θασανιστηρίων εἶδη· εἶδτε φύσιν ἀνθρωπί-
νην τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐπιδεικνυμένην, καὶ στεφάνους ἐξ αἵμα-
τος πλεκομένους· ἐχορεύσατε χορείαν καλὴν πανταχοῦ τῆς
10 πόλεως, τοῦ καλοῦ τούτου περιάγοντος ὑμᾶς σιραιηγοῦ·
ἀλλ' ἡμᾶς ἀσθένεια καὶ ἄκοντας οἴκοι μένειν κατηνάγκαζε.
Πλὴν εἰ καὶ μὴ μετέσχομεν τῆς ἑορτῆς, μετέσχομεν τῆς
ἡδονῆς· εἰ καὶ μὴ τῆς πανηγύρεως ἀπηλαύσαμεν, ἀλλ' ἐ-
κοινωνήσαμεν τῆς εὐφροσύνης ὑμῖν. Τοιαύτη γὰρ ἡ τῆς
15 ἀγάπης δύναμις· τοὺς οὐκ ἀπολαύοντας τῶν ἀπολαυόντων
ἐξ ἴσης ποιεῖ χαίρειν, κοινὰ τὰ τῶν πλησίον ἀγαθὰ πείθουσα
νομίζειν. Διὰ τοῦτο καὶ οἴκοι καθήμενος ἔχαιρον μεθ' ὑμῶν,
καὶ τῆς ἀρρωστίας μοι μηδέπω λυθείσης ἀπάσης, ἀνέστην,
καὶ ἔδραμον πρὸς ὑμᾶς, ὥστε τὰ ποθεινὰ πρόσωπα ὑμῶν
20 ἰδεῖν, καὶ τῆς παρουσίας ἑορτῆς μετασχεῖν.

Ἐορτὴν γὰρ μεγίστην εἶναι νομίζω τὴν παροῦσαν ἡ-
μέραν, διὰ τὴν τῶν ἀδελφῶν παρουσίαν τῶν ἡμετέρων, οἱ
τὴν πόλιν ἡμῖν ἐκαλλώπισαν, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐκόσμησαν.
Λαὸς κατὰ μὲν τὴν γλῶττιαν ἡμῖν ἐνηλλαγμένος, κατὰ δὲ

-
1. Ἐπισωζομένη ἐκαλεῖτο ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου, δηλαδή τῆς ἐπισωζομένης ἀνθρωπίνης φύσεως. Κυριακὴ τῆς ἐπισωζομένης εἶναι ἡ πρὸ τῆς Ἀναλήψεως Κυριακὴ.
 2. Λαγῶν -όνος· κοῖλον κενὸν διάστημα, τὸ ἐκατέρωθεν ὑπὸ τὰς πλευρὰς κοίλωμα τοῦ σώματος.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΕΝΑΤΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗΝ ΤΗΣ ΕΠΙΣΩΖΟΜΕΝΗΣ¹,
πρὸς αὐτοὺς ποὺ ἦλθον ἐκ τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς·
καὶ περὶ τοῦ νὰ μὴ ὀρκιζώμεθα.

1. Ἀπηλαύσατε κατὰ τὰς προηγουμένας ἡμέρας πολλὴν πνευματικὴν τροφὴν ἀπὸ τοὺς ἀγίους μάρτυρας· ἔχετε χορτάσει ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἐορτὴν· ἐσκιρτήσατε τὰ καλὰ σκιρτήματα· εἶδατε πλευρὰς ἀνοιγμένας καὶ λαγόνας² κατακομένας, αἶμα νὰ ρέῃ ἀπὸ παντοῦ, ἀναρίθμητα εἶδη βασινοιστηρίων· εἶδατε ἀνθρωπίνην φύσιν νὰ δεικνύῃ ἰδιότητος πέραν τῆς φύσεως καὶ στεφάνια νὰ πλέκωνται ἀπὸ αἶμα· ἐχορεύσατε καλὸν χορὸν διότι ὁ καλὸς αὐτὸς στρατηγὸς σᾶς περιέφερεν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως· ἐμένα ὅμως ἡ ἀσθένεια μὲ ἐξηνάγκαζε νὰ παραμένω εἰς τὸ σπίτι παρὰ τὴν θέλησίν μου. Ὅμως ἂν καὶ δὲν ἐλάβομεν μέρος εἰς τὴν ἐορτὴν, ἐλάβομεν μέρος εἰς τὴν χαρὰν τῆς ἐορτῆς· ἂν καὶ δὲν ἀπηλαύσαμεν τὴν πανήγυριν, ὅμως συμμετείχομεν εἰς τὴν ἰδικὴν σας εὐφροσύνην. Διότι εἶναι τόσον μεγάλη ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης· ἐκείνους ποὺ δὲν ἀπολαμβάνουν, τοὺς κάμει νὰ χαίρουν ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ἀπολαμβάνουν, διότι τοὺς πείθει νὰ θεωροῦν ὡς κοινὰ τὰ ἀγαθὰ τῶν συνανθρώπων των. Διὰ τοῦτο ἂν καὶ ἤμουν εἰς τὴν οἰκίαν μου, ἔχαιρον μαζὶ μὲ σᾶς, καὶ ἐνῶ ἡ ἀσθένειά μου δὲν ἐθεραπεύθη πλήρως, ἐσηκώθην καὶ ἔτρεξα κοντὰ σας, διὰ νὰ ἀντικρῦσω τὰ ἀγαπητὰ σας πρόσωπα καὶ νὰ συμμετάσχω εἰς τὴν παροῦσαν ἐορτὴν.

Διότι θεωρῶ τὴν παροῦσαν ἡμέραν ὡς πολὺ μεγάλην ἐορτὴν, λόγῳ τῆς παρουσίας τῶν ἀδελφῶν μας, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς παρουσίας των σήμερον ἐκαλλώπισαν τὴν πόλιν μας, καὶ ἐστόλισαν τὴν ἐκκλησίαν. Λαὸς ποὺ διαφέρει μὲν ὡς

- τὴν πίστιν ἡμῖν συμφωνῶν, λαὸς ἀπραγμοσύνη συζῶν, βίον σώφρονα καὶ σεμνὸν ἔχων. Παρὰ γὰρ τοῖς ἀνδράσι τοῦτοις οὐκ ἔστι θέατρα παρανομίας, οὐδὲ ἵππων ἀμιλλαι, οὐδὲ πόρ-
 ναι γυμναῖκες, οὐδὲ ἡ λοιπὴ τῆς πόλεως ταραχὴ ἀλλ' ἅπαν
 5 μὲν ἀσελγείας εἶδος ἐξελέληται, πολλὴ δὲ πανταχοῦ ἀνθεὶ ἢ σωφροσύνη. Τὸ δὲ αἷτιον, ἐπίπονος αὐτοῖς ἐστὶν ὁ βίος, καὶ διδασκαλεῖον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωφροσύνης ἔχουσι τὴν τῆς γῆς ἐργασίαν, καὶ τέχνην μετιόντες ἦν πρὸ τῶν ἄλλων ἀπασῶν ὁ Θεὸς εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε τὸν ἡμέτερον.
- 10 Καὶ γὰρ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ Ἀδάμ, ἠνίκα πολλῆς ἀπήλαυε παρρησίας, γεωργίαν τινὰ ἐπειάγη μειέναι, οὐκ ἐπίπονον μὲν, οὐδὲ ταλαιπωρίαν ἔχουσαν, πολλὴν δὲ αὐτῷ παρέχουσαν τὴν φιλοσοφίαν. «Ἐβθήκε γὰρ αὐτόν», φησὶν, «ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν τὸν παράδεισον».
- 15 Τούτων ἕκαστον ἴδοις ἄν, νῦν μὲν ζευγνύντα βόας ἀρο-
 τήρας καὶ ἄροτρον ἔλκοντα, καὶ θαυεῖαν αὐλάκα κατατέ-
 μνοντα, νῦν δὲ ἐπὶ τὸ ἱερόν ἀναβαίνοντα θῆμα, καὶ τὰς
 ψυχὰς ἀροτριῶντα τῶν ὑπηκόων, νῦν μὲν δρεπάνη τὰς ἀ-
 κάνθας ἐκτιέμνοντα τῆς γῆς, νῦν δὲ λόγῳ τὰς ἁμαρτίας ἐκ-
 20 καθαίροντα τῶν ψυχῶν. Οὐ γὰρ ἀπαισχύνονται τὴν ἐργα-
 σίαν, καθάπερ οἱ τὴν πόλιν ἡμῖν οἰκοῦντες, ἀλλ' ἐπαισχύνονται τὴν ἀργίαν, μαθόντες ὅτι πᾶσαν ἐκείνη τὴν κακίαν ἐδίδαξε, καὶ διδάσκαλος πονηρίας ἐγένετο ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτήν.
- 25 Οὗτοι μάλιστα εἰσιν οἱ τὴν ἀρίστην ἡμῖν φιλοσοφοῦντες φιλοσοφίαν, οὐκ ἀπὸ τοῦ σχήματος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γνώμης τὴν ἀρετὴν ἐνδεικνύμενοι τὴν ἑαυτῶν. Ὡς οἱ γε τῶν ἔξω-
 θεν φιλόσοφοι τῶν ἐν τῇ σκηνῇ καὶ ταῖς τῶν μίμων παι-
 διαῖς οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται, τοῦ τριβωνος, καὶ τοῦ πύ-
 30 γωνος, καὶ τῆς σιολῆς οὐδὲν πλέον ἔχοντες ἐπιδείξασθαι.

πρὸς τὴν γλῶσσαν, συμφωνεῖ ὅμως ὡς πρὸς τὴν πίστιν, λαὸς ποὺ ζῆ χωρὶς πολυπραγμοσύνην καὶ ἔχει βίον σώφρονα καὶ σεμνόν. Διότι εἰς τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς δὲν ὑπάρχουν θέατρα παρανομίας, οὔτε ἵπποδρόμια, οὔτε πόρναι γυναῖκες, οὔτε ἡ ἄλλη ταραχὴ τῆς πόλεως· ἀλλὰ κάθε εἶδος ἀσελγείας ἔχει ἀπομακρυνθῆ, καὶ παντοῦ ἀνθεῖ εἰς αὐτοὺς ἡ σωφροσύνη. Ἡ δὲ αἰτία τοῦ πράγματος αὐτοῦ εἶναι ἡ κουραστικὴ των ζωὴ, καὶ ὡς σχολεῖον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωφροσύνης ἔχουν τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, καὶ μετέρχονται ἐκείνην τὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν πρὸ τῶν ἄλλων τεχνῶν εἰσήγαγεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν ζωὴν μας. Διότι καὶ ὁ Ἄδὰμ πρὸ τῆς ἁμαρτίας, ὅταν εἶχε πολλὴν παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν, κάποιο εἶδος γεωργικῆς ἐργασίας διετάχθη νὰ κάμη, ὄχι βέβαια κουραστικὴν, οὔτε νὰ τοῦ προκαλῆ ταλαιπωρίαν, ὅμως τοῦ παρεῖχε πολλὴν μεγάλην ἀφορμὴν διὰ φιλοσοφίαν. «Ἐβαλε», λέγει, «αὐτὸν νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ φυλάττῃ τὸν παράδεισον»³.

Ἦμπορεῖς νὰ ἰδῆς κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτούς, ἄλλοτε μὲν νὰ βάζῃ εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ ἀρότρου βόδια ἀροτριῶντα καὶ νὰ σύρουν ἀροτρον καὶ νὰ κάμουν βαθὺ αὐλάκι, ἄλλοτε δὲ νὰ ἀνεβαίνῃ εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα, καὶ νὰ ὀργώνῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν, ἄλλοτε δὲ μὲ τὸ δρεπάνι νὰ κόβῃ τὰ ἀγκάθια τῆς γῆς, καὶ ἄλλοτε μὲ τὸν θεῖον λόγον νὰ καθαρίζει τὰς ψυχὰς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Διότι δὲν ἐντρέπονται τὴν ἐργασίαν, ὅπως αὐτοὶ ποὺ κατοικοῦν εἰς τὴν πόλιν μας, ἀλλὰ ἐντρέπονται τὴν ἀργίαν, ἐπειδὴ γνωρίζουν ὅτι αὐτὴ ἐδίδαξε ὅλην τὴν κακίαν, καὶ ἔγινεν ἐξ ἀρχῆς διδάσκαλος εἰς ἐκείνους ποὺ τὴν ἀγαποῦν.

Αὐτοὶ εἶναι κυρίως ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς διδάσκουν τὴν ἀρίστην φιλοσοφίαν, καὶ ὄχι μὲ ἐξωτερικὰς ἐπιδείξεις, ἀλλὰ ἐμπράκτως καὶ μὲ ἐσωτερικὰς πεποιθήσεις δείχνουν τὴν ἀρετὴν των. Λέγω τοῦτο, διότι βεβαίως οἱ φιλόσοφοι τῶν ἐθνικῶν δὲν εἶναι καλύτεροι ἀπὸ τοὺς ἠθοποιούς καὶ γελωτοποιούς, ἐπειδὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τρίβωνα καὶ τὸ γένειον καὶ

Οὔτοι δὲ τοῦναντίον ἅπαν, βακτηρία, καὶ πώγωνι, καὶ τῇ
 ἄλλῃ σκευῇ πολλὰ χαίρειν εἰπόντες, τὴν ψυχὴν ἑαυτῶν
 κατεκόσμησαν τοῖς τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας δόγμασιν, οὐχὶ
 τοῖς δόγμασιν δὲ μόνοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῖς. Κἂν
 5 ἔρη τινὰ τούτων τῶν ἐν ἀγροικίᾳ ζώντων, καὶ ἐν σκαπάνῃ,
 καὶ ἐν ἀρότρῳ δαπανηθέντων, ὑπὲρ τῶν δογμάτων, ὑπὲρ
 ὧν μυρία περιελθόντες οἱ τῶν ἔξωθεν φιλόσοφοι, καὶ πολ-
 λούς ἀναλώσαντες λόγους οὐδὲν ἠδυνήθησαν ὑγιὲς εἰπεῖν,
 μετὰ ἀκριβείας ἀποκρίνεταιί σοι πάντα ἐκ πολλῆς τῆς σοφίας.
 10 Καὶ οὐ τοῦτό ἐστι τὸ θαυμασιὸν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ διὰ
 τῶν ἔργων θεβαιοῦνται τὴν διὰ τῶν δογμάτων πίστιν. Καὶ
 γὰρ ὅτι ψυχὴν ἀθάνατον ἔχομεν, καὶ μέλλομεν τῶν ἐνταῦθα
 πεπραγμένων εὐθύνας διδόναι, καὶ θήματι παρίστασθαι φο-
 βερῶ, καὶ τὴν διάνοιαν ἔπεισαν, καὶ τὸν βίον ἅπαντα πρὸς
 15 ταύτας κατεσιήσαντο τὰς ἐλπίδας, καὶ πάσης ἀνώτεροι θιω-
 τικῆς ἐγένοντο φαντασίας, παιδευθέντες παρὰ τῆς θείας
 Γραφῆς, ὅτι «Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης»,
 καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν δοκούντων εἶναι λαμπρῶν κεχήνασιν.
 Οὔτοι καὶ περὶ Θεοῦ φιλοσοφεῖν ἴσασι ταῦτα, ἅπερ ἐπέταξεν
 20 ὁ Θεός· κἂν ἓνα αὐτῶν λαβῶν φιλόσοφόν τινα τῶν ἔξωθεν
 ἀγάγῃς εἰς μέσον νῦν· μᾶλλον δὲ νῦν μὲν οὐδένα ἐστὶν εὐρεῖν
 ἂν δέ τινα τούτων λαβῶν, καὶ τὰ βιβλία τῶν πάλαι παρ'
 αὐτοῖς φιλοσοφησάντων ἀναπύξας ἐπέλθῃς, καὶ τί μὲν οὐ-
 τοι ἀποκρίνονται νῦν, τί δὲ ἐκεῖνοι τότε ἐφιλοσόφησαν παράλ-
 25 ληλα θεῖς ἐξειάσης, ὅψει πόση μὲν ἦ τούτων σοφία, πόση
 δὲ ἦ ἐκείνων ἄνοια.

Ὅταν γὰρ οἱ μὲν αὐτῶν μηδὲ προνοίας λέγωσιν ἀπο-
 λαύειν τὰ ὄντια, μηδὲ ὑπὸ Θεοῦ γεγενῆσθαι τὴν κτίσιν, μήτε
 τὴν ἀρετὴν αὐτὴν ἑαυτῇ ἀντάρκη εἶναι, ἀλλὰ δεῖσθαι χρη-

τὴν στολήν, τίποτε ἄλλο δὲν ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν. Αὐτοὶ ὅμως ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον κάμνουν, ἀφοῦ ἄφησαν κατὰ μέρος τὴν βακτηρίαν καὶ τὸ γένειον καὶ τὴν ὑπόλοιπον στολήν, τὴν ψυχὴν των ἐστόλισαν μὲ τὴν διδασκαλίαν τὴν ἀληθινὴν, καὶ ὄχι μόνον μὲ τὰς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα αὐτῶν. Καὶ ἐὰν ἐρωτήσῃ κανεὶς κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ ζοῦν εἰς τὴν ὑπαιθρον καὶ ποῦ ἀπὸ τὴν σκαπάνην καὶ τὸ ἄροτρον ἐξηντλήθησαν σωματικῶς, περὶ δογματικῶν ζητημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ἀναριθμήτους τόπους περιῆλθον οἱ ἔθνικοὶ φιλόσοφοι καὶ ἀφιέρωσαν πολλοὺς λόγους καὶ δὲν ἠμπόρεσαν τίποτε τὸ ὀρθὸν νὰ εἴπουν, μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν καὶ πολλὴν σοφίαν θὰ σοῦ ἀπαντήσῃ εἰς ὅλα.

Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον τὸ ἀξιοθαύμαστον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι μὲ τὰ ἔργα των ἐπιβεβαιώνουν τὴν πίστιν των περὶ τῶν δογμάτων. Διότι καὶ τὸ ὅτι ἔχομεν ψυχὴν ἀθάνατον, καὶ διὰ τὸ ὅτι πρόκειται νὰ ἀποδώσωμεν λόγον διὰ τὰς ἐδῶ πράξεις μας, καὶ τὴν διάνοιάν των περὶ τούτων ἔπεισαν, καὶ τὸν βίον των ὅλον πρὸς τὰς ἀληθείας ταύτας ποῦ ἐλπίζομεν συνεμόρφωσαν, καὶ ἀπὸ κάθε κοσμικὴν φαντασίαν ἔγιναν ἀνώτεροι, διότι ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τὴν ἀγίαν Γραφὴν ὅτι «Ματαιότης ματαιότητων τὰ πάντα ματαιότης»⁴ καὶ διὰ τοῦτο εἰς κανένα ἀπὸ αὐτὰ ποῦ φαίνονται ὅτι εἶναι λαμπρὰ δὲν εἶναι προσηλωμένοι. Αὐτοὶ καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ γνωρίζουν νὰ φιλοσοφοῦν αὐτὰ τὰ ὁποῖα διέταξεν ὁ Θεός· καὶ ἂν πάρῃς ἕνα φιλόσοφον ἀπὸ τοὺς ἔθνικοὺς καὶ τὸν φέρῃς εἰς τὸ μέσον τώρα, μᾶλλον δὲ κανένα δὲν μπορεῖς νὰ εὔρῃς τώρα, ἂν λοιπὸν πάρῃς κάποιον ἀπὸ αὐτούς, καὶ τὰ βιβλία τῶν παλαιῶν φιλοσόφων διαβάσῃς καὶ ἀναπτύξῃς, καὶ ἀντιπαραβάλλῃς τί λέγουν τώρα αὐτοί, καὶ τί ἐκεῖνοι τότε ἐφιλοσόφησαν, θὰ ἰδῆς πόση εἶναι ἡ σοφία τούτων καὶ πόση ἡ ἀνοησία ἐκείνων.

Διότι ὅταν ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς λέγουν ὅτι οὐδεμιᾶς προνοίας ἀπολαμβάνουν τὰ ὄντα, καὶ ὅτι οὔτε ἐδημιουργήθη ἡ κτίσις τοῦ Θεοῦ, οὔτε ὅτι ἡ ἀρετὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι

μάτων, καὶ εὐγενείας, καὶ τῆς ἔξωθεν περιφανείας, καὶ ἔ-
 τερα πολλῶ τούτων καταγελασιότερα· οὗτοι δὲ καὶ περὶ
 προνοίας καὶ περὶ δικαστηρίων τῶν μετὰ ταῦτα, καὶ περὶ
 τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας τῆς ἐξ οὐκ ὄντων πάντα παρα-
 5 γαγούσης, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων φιλοσοφῶσι τῆς
 ἔξωθεν ὅλως μὴ μειασχόντες παιδείσεως· τίς οὐκ ἂν αὐ-
 τόθεν μάθοι τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν, ἢ τοὺς ἀγραμμάτους
 καὶ ιδιώτας τῶν μέγα ἐπὶ σοφία κομπαζόντων τοσοῦτω
 σοφωτέρους ἀπέδειξεν, ὅσοι τῶν μικρῶν παιδίων τοὺς ἔμ-
 10 φρονας ἄνδρας ὑπερέχοντάς ἐστιν ἰδεῖν; Τί γὰρ αὐτοῖς
 βλάβος ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν λόγον ιδιωτείας γένοιτ' ἂν, ὅταν
 τὰ νοήματα αὐτοῖς πολλῆς γέμῃ σοφίας; Τί δὲ ὄφελος τοῖς
 ἔξωθεν ἀπὸ τῶν λόγων διδασκαλίας, ὅταν ἐρήμη νοημάτων
 ἢ διάνοια ᾗ; Ὡσπερ ἂν εἴ τις μάχαιραν ἔχοι τὴν μὲν λα-
 15 θὴν ἔχουσαν ἀργυρᾶν, τὸ δὲ σιδήριον μολύβδου παντὸς ἀ-
 σθενέστερον. Καὶ γὰρ καὶ τούτοις ἢ μὲν γλῶττα διὰ ρη-
 μάτων καὶ ὀνομάτων ἐστὶ κεκαλλωπισμένη, ἢ διάνοια δὲ
 πολλῆς γέμει τῆς ἀσθενείας, καὶ πρὸς ἅπαντα αὐτοῖς ἐστὶν
 ἄχρηστος· ἀλλὰ οὐχ ἢ τῶν φιλοσόφων τούτων, ἀλλὰ τοῦναν-
 20 τίον ἅπαν.

Πολλῆς αὐτοῖς ἢ διάνοια γέμει φιλοσοφίας πνευματικῆς,
 καὶ ὁ βίος τὰ δόγματα μιμεῖται. Παρὰ τούτοις οὐκ εἰσὶ
 γυναῖκες θρυπιόμεναι, οὐδὲ ἱματίων καλλωπισμός, οὐδὲ
 ἐπιτίμματα καὶ ὑπογραφαί, ἀλλὰ πᾶσα τοιαύτη διαφθορὰ
 25 τρόπων ἀπελήλαιται, ὅθεν καὶ εὐκολώτερον τὸν ὑποκειταγμέ-
 νον αὐτοῖς δῆμον εἰς σωφροσύνην ἄγουσι, καὶ τὸν τοῦ Παύ-
 λου νόμον, τὸν κελεύοντα σκεπάσματα ἔχειν καὶ διατροφάς,
 καὶ μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν, μετὰ πολλῆς φυλάττουσι τῆς
 ἀκριθείας. Παρὰ τούτοις οὐκ ἔστιν ἀλοιφή μύρων καταγοη-

αὐτάρκης, ἀλλὰ ὅτι ἔχει ἀνάγκην χρημάτων καὶ εὐγενείας καὶ ἔξωτερικῆς λαμπρότητος, καὶ πολλὰ ἄλλα περισσότερον γελοῖα ἀπὸ αὐτά· οὗτοι δὲ καὶ περὶ προνοίας καὶ περὶ μελλούσης κρίσεως καὶ περὶ τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία ἐκ τοῦ μηδενὸς τὰ πάντα παρήγαγε καὶ περὶ ὄλων τῶν ἄλλων φιλοσοφοῦν, χωρὶς καθόλου νὰ ἔχουν λάβει ἔξωτερικὴν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν· ποῖος λοιπὸν δὲν θὰ μάθη τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία τοὺς ἀγραμμάτους καὶ ἀμαθεῖς, ἀπέδειξεν σοφωτέρους, ἀπὸ ἐκείνους πού ὑπερηφανεύονται πάρα πολὺ διὰ τὴν σοφίαν των, εἰς τόσον βαθμὸν ὅσον ὑπερέχουν οἱ φρόνιμοι ἄνδρες ἀπὸ τὰ μικρὰ παιδιά; Διότι ποῖα ζημιά ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν γνωρίζουν τὴν τέχνην τοῦ λόγου, ὅταν τὰ νοήματα αὐτῶν εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ σοφίαν; Ποῖα δὲ ὠφέλεια εἰς τοὺς ἔθνικοὺς ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν λόγων, ὅταν ἡ διάνοιά των εἶναι ἄδεια ἀπὸ νοήματα; Ὡσὸν νὰ ἔχη κανεὶς μάχαιραν, ἡ ὁποία νὰ ἔχη τὴν λαβὴν ἀργυρᾶν, τὸ δὲ σιδερένιο μέρος της νὰ εἶναι πῶ ἀδύνατον ἀπὸ κάθε μόλυβδον. Καθ' ὅσον καὶ εἰς αὐτοὺς ἡ μὲν γλῶσσα των εἶναι στολισμένη μὲ ὠραῖα ὀνόματα καὶ λόγια, ἡ διάνοιά των ὅμως εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἄχρηστα πράγματα καὶ ἀνώφελα· ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον εἰς τοὺς φιλοσόφους αὐτούς, ἀλλὰ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον.

Ἡ διάνοιά των εἶναι πλήρης ἀπὸ πνευματικὴν σοφίαν, καὶ ὁ βίος των συμμορφώνεται μὲ τὰ δόγματα. Εἰς αὐτοὺς δὲν ὑπάρχουν γυναῖκες πού ἐπιδεικνύονται ἄσεμνα, οὔτε ἐπίδειξις φορεμάτων, οὔτε διάφορα φκιασίδια, ἀλλὰ ὅλη αὐτὴ ἡ διαφθορὰ τοῦ ἥθους ἔχει διωχθῆ μακρῶς, διὰ τοῦτο καὶ μὲ περισσοτέραν εὐκολίαν τὸν λαὸν πού τοὺς ἐνεπιστεύθη ὁ Θεὸς τὸν ὀδηγοῦν εἰς σωφροσύνην, καὶ τὸν νόμον τοῦ Παύλου πού διατάσσει νὰ ἀρκούμεθα εἰς τὰ σκεπάσματα καὶ τὰς διατροφάς μας, καὶ νὰ μὴ ἐπιζητοῦμεν τίποτε περισσότερον⁵, τὸν τηροῦν μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν. Εἰς αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει ἀλοιφή ἀρωμάτων πού ἡμπορεῖ νὰ παρασύρῃ τὴν

τεύουσα τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἡ γῆ βοιάνας ἐκφέρουσα παντὸς μυρεψοῦ σοφώτερον αὐτοῖς κατασκευάζει τὴν ποικίλην τῶν ἀνθῶν εὐωδίαν. Διὰ τοῦτο αὐτοῖς καὶ τὰ σώματα ὑγείας ἀπολαύει καθαρᾶς μετὰ τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ πᾶσαν τρυφήν
5 ἀπήλασαν, καὶ τὰ πονηρὰ τῆς μέθης ἐξέβαλον ρεύματα, καὶ τοσοῦτον ἐσθίουσιν, ὅσον ἀποζῆν.

Μὴ τοίνυν ἀπὸ τοῦ σχήματος αὐτῶν καταφρονῶμεν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν αὐτῶν θαυμάζωμεν. Τί γὰρ ὄφελος τῆς ἕξωθεν περιβολῆς, ὅταν ἡ ψυχὴ προσαίτου παντὸς ἀθλιώ-
10 τερον ἐσταλμένη ᾖ; Τὸν ἄνδρα οὐκ ἀπὸ τῶν ἱματίων, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐπαινεῖν χρή, καὶ θαυμάζειν. Ἀπόδυσον τούτων τὴν ψυχὴν, καὶ ὄψει τὸ κάλλος αὐτῆς, καὶ τὸν πλοῦτον διὰ τῶν ρημάτων, διὰ τῶν δογμάτων, διὰ τῆς ὅλης τῶν τρόπων κατασιτάσεως.

15 2. Αἰσχυνέσθωσαν τοίνυν οἱ Ἕλληνες, ἐγκαλυπτέσθωσαν καὶ καταδυέσθωσαν ἐπὶ τοῖς αὐτῶν φιλοσόφοις καὶ τῇ πάσης μωρίας ἀθλιωτέρα αὐτῶν σοφία. Οἱ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς φιλόσοφοι κατὰ τὸν καιρὸν, ὃν ἔζων, ὀλίγους μόλις καὶ σφόδρα εὐαριθμήτους ἴσχυσαν τὰ αὐτῶν διδάξαι δόγμα-
20 τα, καὶ κινδύνου μικροῦ καταλαβόντος καὶ τούτους ἀπώλεσαν· οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ μαθηταί, οἱ ἀλιεῖς, καὶ τελῶναι, οἱ σκηνοποιοί, ἐν ὀλίγοις ἔτεσι τὴν οἰκουμένην ἅπασαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγον, καὶ μυρίων ἐξ ἐκείνου γινομένων κινδύνων οὐ μόνον οὐκ ἐσθέσθη τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ καὶ
25 ἀνθεῖ καὶ πρὸς τὸ μεῖζον ἐπιδίδωσι καὶ φιλοσοφεῖν ἐδίδαξαν ἀνθρώπους ἰδιώτας καὶ γηπόνους καὶ θρέμμασιν ἁμιλοῦντας.

Οὔτιοι μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων καὶ τὴν πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰτίαν ἀγάπην ἐρριζωμένην ἔχοντες, ἔσπευσαν πρὸς

διάνοιαν, ἀλλὰ ἡ γῆ πού παράγει βότανα, καὶ ἀπὸ κάθε ἀρωματοποιὸν τεχνικώτερα κατασκευάζει τὴν ποικίλην εὐωδίαν τῶν ἀνθέων. Διὰ τοῦτο ἀπολαμβάνουν σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ὑγείας, ἐπειδὴ ἔχουν διώξει μακρὰ κάθε εἶδους πολυτέλειαν, καὶ ἐξεδίωξαν τὰ πονηρὰ ρεύματα τῆς μέθης, καὶ τόσον μόνον τρώγουν, ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ ζοῦν.

Ἄς μὴ τοὺς περιφρονοῦμεν λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν των ἐμφάνισιν, ἀλλὰ νὰ θαυμάζωμεν τὸν ψυχικὸν των κόσμον. Διότι ποία ὠφέλεια ὑπάρχει ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν περιβολήν, ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι ἐνδεδυμένη χειρότερα ἀπὸ κάθε ζητιᾶνον; Τὸν ἄνθρωπον δὲν πρέπει νὰ τὸν ἐπαινοῦμεν καὶ νὰ τὸν θαυμάζωμεν ἀπὸ τὰ ἐνδύματα, μᾶλλον δὲ οὔτε ἀπὸ τὸ σῶμα του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του. Ἀπογύμνωσε τὴν ψυχὴν αὐτῶν, καὶ τότε θὰ ἰδῆς τὸ κάλλος τῆς, καὶ τὸν πλοῦτον διὰ τῶν λόγων, διὰ τῶν διδασκαλιῶν, διὰ τῆς ὅλης καταστάσεως τῶν τρόπων αὐτῶν.

2. Ἄς ἐντρέπωνται λοιπὸν οἱ ἐθνικοί, ἃς καλύπτουν τὸ πρόσωπον ἀπὸ ἐντροπὴν καὶ ἃς κρύπτονται διὰ τοὺς φιλοσόφους των, καὶ διὰ τὴν σοφίαν των πού εἶναι ἀθλιωτέρα ἀπὸ κάθε μωρίαν. Διότι οἱ μὲν φιλόσοφοι αὐτῶν κατὰ τὸν καιρὸν πού ἐζοῦσαν, μόλις εἰς ὀλίγους, καὶ μάλιστα πάρα πολὺ ὀλίγους, ἠμπόρεσαν νὰ διδάξουν τὴν διδασκαλίαν των καὶ πρὸ τοῦ ἐλαχίστου κινδύνου καὶ αὐτοὺς τοὺς ἔχασαν· οἱ μαθηταὶ ὅμως τοῦ Χριστοῦ, οἱ ἀλιεῖς καὶ οἱ τελῶναι, οἱ σκηνοποιοί, μέσα εἰς ὀλίγα ἔτη ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην τὴν ἐπανεφέραν εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐνῶ ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ ἐδημιουργοῦντο ἀναρίθμητοι κίνδυνοι, ὅχι μόνον δὲν ἔσβησε τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ ἀπεναντίας καὶ ἀκμάζει καὶ σημειώνει μεγαλυτέραν πρόοδον· καὶ ἐδίδαξαν εἰς ἀνθρώπους ἀπλοῦς καὶ γεωργοὺς καὶ κτηνοτρόφους νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ζοῦν χριστιανικά.

Αὐτοὶ μὲ ὄλους τοὺς ἄλλους μαζί μὲ ὄλας τὰς ἄλλας ἀρετάς, ἔχοντες ριζωμένην μέσα των καὶ τὴν αἰτίαν ὄλων τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἀγάπην, ἦλθαν πρὸς ἡμᾶς, διανύσαντες

ἡμᾶς τοσαύτην δραμόντες ἐλθεῖν ὁδόν, καὶ τὰ οἰκεῖα περι-
 πύξασθαι μέλη. Φέρε οὖν καὶ ἡμεῖς ἀντὶ τῶν δώρων τού-
 των, τῆς ἀγάπης λέγω καὶ τῆς διαθέσεως, ἐφόδια δόντες
 αὐτοῖς, οὕτως αὐτοὺς ἀποπέμφωμεν, καὶ τὸν περὶ τῶν ὄρ-
 5 κων πάλιν κινήσωμεν λόγον, ὥστε πρόρριζον ἐκ τῆς διανοίας
 ἀπάντων ἀνασπασθῆναι τὴν πονηρὰν ταύτην συνήθειαν.

Βούλομαι δὲ πρότερον μικρὰ τῶν πρώην ἡμῖν εἰρημένων
 ἀναμνησαί τήμερον. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς Περσίδος ἀπαλλαγέν-
 τες οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τῆς τυραννίδος ἐλευθερωθέντες ἐκεί-
 10 νης πρὸς τὴν οἰκεῖαν ἐπανῆλθον παιρίδα, «Εἶδον δρέπανον»,
 φησί, «πειόμενον μήκους πηχῶν εἴκοσι, καὶ πλάτους πηχῶν
 δέκα»· καὶ τοῦ προφήτου παιδεύοντος αὐτοὺς ἤκουον, ὅτι
 «Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀρὰ ἢ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς,
 καὶ εἰσερχομένη εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνύοντος ἐπὶ ψεύδει,
 15 καὶ καταλύσει εἰς τὸ μέσον, καὶ τὰ ξύλα, καὶ τοὺς λίθους
 καθελεῖ πάντας». Καὶ τούτων ἀναγνωσθέντων τότε, ἐζητοῦ-
 μεν τίνας ἔνεκεν οὐχὶ τὸν ὀμνύοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν
 οἰκίαν αὐτοῦ καταλύει καὶ ταύτην ἐλέγομεν αἰτίαν εἶναι,
 ὅτι τῶν χαλεπωτάτων ἁμαρτημάτων τὰς τιμωρίας βούλειαι
 20 μένειν διηνεκεῖς ὁ Θεός, ὥστε τοὺς μετὰ ταῦτα σωφρονί-
 ζεσθαι πάντας. Ἐπεὶ οὖν τὸν ἐπίορκον ἀποθανόντα ἀνάγκη
 ταφῆναι, καὶ τοῖς κόλποις παραδοθῆναι τῆς γῆς, ὥστε μὴ
 τῷ σώματι τὴν πονηρίαν αὐτοῦ συνιαφῆναι, τὴν οἰκίαν ἐ-
 ποίησε χῶμα, ὑπὲρ τοῦ τοὺς παριόντας ἅπαντας ὀρῶντας
 25 αὐτήν, καὶ τὴν αἰτίαν μανθάνοντας τῆς κατασκαφῆς φυγεῖν
 τὴν τῆς ἁμαρτίας μίμησιν.

Τοῦτο καὶ ἐπὶ Σοδόμων ἐγένετο· ἐπειδὴ γὰρ ἑξεκαύθη-
 σαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἑξεκαύθη καὶ τῆς
 γῆς ἡ φύσις ὑπὸ τοῦ κατενεχθέντος ἄνωθεν πυρός. Ἐβούλε-
 30 το γὰρ καὶ ταύτης τῆς ἁμαρτίας τὴν τιμωρίαν μένειν διη-
 νεκῆ. Καὶ οκόπει τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν· οὐχὶ τοὺς

6. Ζαχ. 5, 1-4.

7. Πρβλ. Γεν. 19 ε.

τόσον δρόμον, διὰ νὰ ἐναγκαλισθοῦν τὰ μέλη των, δηλαδή τοὺς πνευματικούς των ἀδελφούς. Ἐμπρὸς λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ἀντὶ τῶν δώρων τούτων, δηλαδή τῆς ἀγάπης των καὶ τῆς καλῆς διαθέσεώς των, ἅς τοὺς δώσωμεν ἐφόδια καὶ ἔτοι ἅς τοὺς στείλωμεν ὀπίσω, καὶ περὶ τῶν ὄρκων πάλιν ἅς ἀμιλήσωμεν, ὥστε τελείως νὰ ἐκριζώσωμεν ἀπὸ τὴν διάνοιαν ὄλων μας τὴν πονηρὰν αὐτὴν συνήθειαν.

Θέλω δὲ προηγουμένως ὀλίγα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ πρὶν σᾶς εἶπα νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω σήμερον. Ὅταν δηλαδή ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐλευθερώθησαν ἀπὸ ἐκείνην τὴν τυραννίαν καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των «εἶδον», λέγει, «δρέπανον ποὺ ἐπετοῦσε, μήκους εἴκοσι πήχεων καὶ πλάτους δέκα»· καὶ τὸν προφήτην ἤκουσαν νὰ τοὺς διδάσκη καὶ νὰ τοὺς λέγη ὅτι «Αὐτὴ εἶναι ἡ κατάρα ποὺ ἔρχεται ἐπάνω εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἐπιόρκου, καὶ θὰ μείνη εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ, καὶ τὰ ξύλα καὶ τὰς πέτρας, ὅλα θὰ τὰ κρημνίσῃ»⁶. Καὶ ἀφοῦ ἀνεγνώσθησαν αὐτὰ τότε, ἐζητούσαμεν νὰ μάθωμεν διὰ ποῖον λόγον ὄχι μόνον ἐκεῖνον ποὺ ὀρκίζεται, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὴν οἰκίαν του καταστρέφει· καὶ ἐλέγομεν ὅτι ἡ αἰτία εἶναι τὸ ὅτι ὁ Θεὸς θέλει νὰ μένουν φανεραὶ συνεχῶς αἱ τιμωρίαι τῶν πολὺ μεγάλων ἁμαρτημάτων, ὥστε νὰ σωφρονίζωνται ὅλοι οἱ μετέπειτα ἄνθρωποι. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἐπίορκος ἀφοῦ ἀποθάνῃ κατ' ἀνάγκην θὰ ταφῆ καὶ θὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς κόλπους τῆς γῆς, διὰ νὰ μὴ ταφῆ μαζὶ μὲ τὸ σῶμα του καὶ ἡ κακία του, τὴν οἰκίαν του ἔκαμεν ὁ Θεὸς χῶμα, ὥστε ὅλοι ὅσοι θὰ περνοῦν ἀπὸ ἐκεῖ νὰ βλέπουν αὐτὴν, καὶ ἀφοῦ μάθουν τὴν αἰτίαν τῆς καταστροφῆς, νὰ ἀποφύγουν τὴν μίμησιν τῆς ἁμαρτίας.

Τοῦτο ἔγινε καὶ εἰς τὰ Σόδομα· ἐπειδὴ δηλαδή ἐκαίοντο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς παρὰ φύσιν ἁμαρτίας μεταξὺ των, ἐκάη καὶ ἡ φύσις τῆς γῆς ἀπὸ τὴν φωτιὰν ποὺ ἔπεσεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν»⁷. Διότι ἤθελε καὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῆς ἡ τιμωρία νὰ παραμένῃ συνεχῶς. Καὶ πρόσεξε νὰ ἰδῆς τὴν φιλαν-

ἀμαρτιάνοντας αὐτοὺς ἐποίησε διηνεκῶς καίεσθαι μέχρι τῆς παρούσης ἡμέρας, ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἅπαξ ἐμπρησθέντας ἀπέκρουσε, τὸ δὲ πρόσωπον τῆς γῆς κατακαύσας, εἰς τὸ μέσον ἅπασι προύθηκε τοῖς μετὰ ταῦτα βουλομένοις ὄραν, 5 καὶ νῦν φωνῆς ἀπάσης λαμπρότερον πάσαις ταῖς μετὰ ταῦτα παραινεῖ γενεαῖς ἢ τῆς γῆς ὄψις, μονονουχὶ βοῶσα καὶ λέγουσα μὴ τολμήσητε τὰ Σοδόμων, ἵνα μὴ πάθητε τὰ Σοδόμων. Οὐδὲ γὰρ οὕτω λόγος καθικέσθαι διανοίας εἴωθεν, ὡς ὄψις φοβερὰ καὶ τὰ ἴχνη τῆς συμφορᾶς φέρουσα διὰ 10 παντὸς τοῦ χρόνου.

Καὶ μαρτυροῦσιν οἱ τοῖς χωρίοις ἐκείνοις παραγενόμενοι, οἱ πολλάκις τῆς Γραφῆς ὑπὲρ τούτων διαλεγομένης ἀκούοντες, οὐ σφόδρα ἔδεισαν ἐπειδὴ δὲ ἤλθον, καὶ τῆς χώρας ἐπέβησαν, καὶ τὴν ὄψιν αὐτῆς ἠφανισμένην εἶδον ἵ- 15 πασαν, καὶ τὸν ἐμπρησμὸν ἐθεάσαντο, καὶ γῆν μὲν οὐδαμοῦ φαινομένην, κόνιν δὲ πάντα καὶ τέφραν, καταπλαγέντες, καὶ πολλὴν ἀπὸ τῆς θεωρίας ἐκείνης δεξάμενοι διδασκαλίαν σωφροσύνης, οὕτως ἀπῆλθον. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ τῆς κολλάσεως τρόπος τῆς ἀμαρτίας τὸν τρόπον μεμίμηται. Καθά- 20 περ γὰρ ἐκεῖνοι μίξιν ἐπεισήγαγον ἄγονον, οὐκ εἰς παιδοποιίαν τελευτιῶσαν, οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεὸς τιμωρίαν ἐπήγαγεν, ἢ τὴν γαστέρα τῆς γῆς ἐποίησεν ἄγονον, καθάπαξ καὶ καρπῶν ἔρημον ἀπάντων. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν ὁμνούντων τὰς οἰκίας καθαιρεῖν ἠπειλήσεν, ἵνα ἑτέρους ταῖς ἐκείνων 25 τιμωρίαις σωφρονεσιτέρους ποιήσῃ.

3. Ἐγὼ δὲ δείκνυμι σήμερον οὐχὶ μίαν, καὶ δύο, καὶ τρεῖς καθαιρεθείσας οἰκίας ἀπὸ τῶν ὄρκων, ἀλλὰ πόλιν ὀλόκληρον, καὶ δῆμον θεοφιλῆ, καὶ ἔθνος πολλῆς ἀπολαῦσαν προνοίας αἰεὶ, καὶ φυλὴν πολλοὺς διαφυγοῦσαν κινδύ- 30 νους. Καὶ γὰρ Ἱερουσαλήμ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ, ἢ τὴν κιβω-

θρωπίαν τοῦ Θεοῦ· δὲν ἔκαμε τοὺς ἁμαρτάνοντας νὰ καίωνται μέχρι σήμερον, ἀλλὰ ἐκείνους μὲν τοὺς ἔκρυσεν εἰς τὴν γῆν, ἀφοῦ μίαν φοράν ἐκάησαν, τὴν δὲ ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ἀφοῦ κατέκαυσε, τὴν ἔθεσεν εἰς κοινήν θέαν εἰς ὄλους τοὺς μεταγενεστέρους πού θέλουν νὰ βλέπουν, καὶ τώρα ἀπὸ κάθε φωνὴν καθαρώτερα ἐξακολουθεῖ νὰ συμβουλεύη ὄλας τὰς μετέπειτα γενεὰς ἢ ὄψις τῆς γῆς, βοῶσα καὶ λέγουσα σχεδὸν τὰ ἐξῆς: Μὴ τολμήσετε νὰ κάμετε ὅ,τι ἔκαμαν οἱ κάτοικοι τῶν Σοδόμων, διὰ νὰ μὴ πάθετε ὅ,τι ἔπαθαν τὰ Σόδομα. Διότι δὲν κάμνει τόσην ἐντύπωσιν εἰς τὴν ψυχὴν ὁ λόγος συνήθως, ὅσον ἡ φοβερὰ ὄψις καὶ τὰ ἴχνη τῆς συμφορᾶς διὰ μέσου τοῦ χρόνου.

Καὶ βεβαιώνουν ὅσοι τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐπεσκέφθησαν, καὶ ἂν καὶ ἤκουσαν πολλάκις τὴν Γραφὴν νὰ ὁμιλῇ δι' αὐτά, δὲν ἐφοβήθησαν καὶ τόσον· ὅταν ὅμως ἤλθον, καὶ ἐπεσκέφθησαν τὴν χώραν, καὶ εἶδον ὄλην τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς κατεστραμμένην, καὶ μὲ τὰ μάτια των εἶδον τὸν ἐμπρησμόν, καὶ πουθενὰ νὰ μὴ φαίνεται γῆ, ἀλλὰ ὄλα νὰ εἶναι σκόνη καὶ τέφρα, κατεπλάγησαν, καὶ ἀφοῦ ἐδέχθησαν ἀπὸ τὸ θέαμα ἐκεῖνο πολλὴν διδασκαλίαν διὰ σωφροσύνην, ἔτσι ἔφυγαν ἀπὸ ἐκεῖ. Διότι καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐτιμωρήθη ἡ ἁμαρτία, εἶναι ὅμοιος μὲ τὴν ἁμαρτίαν πού διεπράχθη. Διότι ὅπως ἐκεῖνοι εἰσήγαγον μεταξὺ των μίξιν ἄγονον, ἡ ὁποία δὲν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν τεκνοποιΐαν, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἐπέφερε τιμωρίαν, ἡ ὁποία τὴν κοιλίαν τῆς γῆς ἔκαμεν ἄγονον διὰ παντός, καὶ ἔρημον ἀπὸ ὄλους τοὺς καρπούς. Διὰ τοῦτο καὶ τὰς οἰκίας ἐκείνων πού ὀρκίζονται ἠπείλησεν ὅτι κρημνίζη, διὰ νὰ κάμη τοὺς ἄλλους σωφρονεστέρους, μὲ τὰς τιμωρίας ἐκείνων.

3. Ἐγὼ λοιπὸν θὰ σᾶς δείξω σήμερον ὅχι μίαν καὶ δύο καὶ τρεῖς οἰκίας πού ἐκρημνίσθησαν ἐξ αἰτίας τῶν ὀρκων, ἀλλὰ πόλιν ὀλόκληρον, καὶ λαὸν θεοσεβῆ, καὶ ἔθνος πού ἀπῆλαυσε πάντοτε τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλὴν ἡ ὁποία διέφυγε πολλοὺς κινδύνους. Διότι ἡ Ἱερουσαλήμ, ἡ

τὸν τὴν ἁγίαν ἔχουσα, καὶ τὴν λαιρείαν ἅπασαν ἐκείνην, ἔνθα προφητῆται ἦσαν καὶ Πνεύματος χάρις, καὶ κίβωτός, καὶ πλάκες διαθήκης, καὶ σιάμνος ἢ χρυσοῦ, ἔνθα ἄγγελοι πολλάκις ἐφοίτων, αὕτη ἢ πόλις, μυρίων γενομένων πολέ-
 5 μων, καὶ πολλῶν αὐτὴν ἐπιδραμόντων βαρβάρων, καθάπερ τεῖχος ἐξ ἀδάμαντος περιθεβλημένη, οὕτω πάντων ἀεὶ κατε-
 γέλασεν ἐκείνων, καὶ τῆς χώρας ἀφανισθείσης ἀπάσης οὐ-
 δὲν ἔπασχε δεινόν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμασιόν, ἀλλ' ὅτι καὶ χαλεπὴν πολλάκις δοῦσα πληγὴν τοῖς πολεμίοις,
 10 οὕτως αὐτοὺς ἐξέπεμψε, καὶ τοσαύτης ἀπήλαυσε παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς προνοίας, ὡς αὐτὸν τὸν Θεὸν λέγειν, «Ὡς στα-
 φυλὴν ἐν ἐρήμῳ εὗρον τὸν Ἰσραήλ, καὶ ὡς σκοπὸν ἐν τῇ συκῇ πρῶϊμον εἶδον, πατέρας αὐτῶν». Καὶ περὶ τῆς πόλεως αὐτῆς πάλιν, «Ὡς ρῶγες ἐλαίας ἐπ' ἄκρῳ τοῦ μειεώρου,
 15 καὶ ἐροῦσι, μὴ λυμήνη αὐτούς».

Ἄλλ' ὅμως ἢ τοῦ Θεοῦ φίλη πόλις, καὶ τοσοῦτους δια-
 φυγοῦσα κινδύνους, καὶ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις συγγνώμης τυχοῦσα, καὶ δυνηθεῖσα ἀπάντων ἀπαχθέντων τῶν ἄλλων
 μόνη τὴν αἰχμαλωσίαν διαφυγεῖν, καὶ ἅπαξ, καὶ δὶς καὶ
 20 πολλάκις, ἀπὸ ὄρκου μόνου κατηνέχθη· καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Ἐγένειό τις Σεδεκίας παρ' αὐτοῖς βασιλεύς· οὗτος ὁ Σε-
 δεκίας τῷ βασιλεῖ τῶν βαρβάρων τῷ Ναβουχοδονόσορ ὄρ-
 κον ἔδωκεν, ὥστε μένειν ἐπὶ τῆς ἐκείνου συμμαχίας· μετὰ
 ταῦτα ἀπέστη, καὶ πρὸς τὸν Αἰγύπτιον ἠντιομόλησε βασιλέα,
 25 τῶν ὄρκων καταπιύσας, καὶ τοσαῦτα ἔπαθεν, ὅσα αὐτίκα ἀκούσεσθε.

Πρότερον δὲ ἀναγκαῖον εἰπεῖν τὴν παραβολὴν τοῦ προ-
 φητοῦ, δι' ἧς ἅπαντα ταῦτα ἠνίξαιτο. «Ἐγένειο λόγος Κυ-
 ρίου», φησί, «πρὸς με λέγων· υἱὲ ἀνθρώπου, διήγησαι διή-
 30 γημα, καὶ εἰπέ παραβολὴν, καὶ ἐρεῖς· ἰάδε λέγει Ἀδωναῖ
 Κύριος· ὁ αἰετὸς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπιτέρυγος, ὁ μακρὸς τῆ

8. Ὡσηὲ 19, 10.

9. Ἦσ. 65, 8.

πόλις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶχε τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄλην ἐκείνην τὴν λατρείαν, ὅπου ὑπῆρχον προφηταὶ καὶ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, καὶ ἡ κιβωτὸς καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης καὶ ἡ χρυσῆ στάμνος, ὅπου ἐκατοικοῦσαν πολλάκις οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ ἡ πόλις, ἃν καὶ ἔγιναν ἀναρίθμητοι πόλεμοι, καὶ ἐπέδραμον ἐναντίον τῆς πολλοὶ βάρβαροι, ὡσὰν νὰ εἶχε κάποιο τεῖχος ἀδαμάντινον πού τὴν περιέβαλεν, ἔτσι περιεφρόνησεν ὅλους ἐκείνους, καὶ ἐνῶ ὄλη ἡ χώρα τελείως κατεστράφη, αὐτὴ δὲν ἔπαθε κανένα κακόν. Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι πολλάκις ἀφοῦ ἐπέφερεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς μεγάλας ἀπωλείας, τότε τοὺς ἐξεδίωξε, καὶ τόσης προνοίας ἀπῆλαυσε παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὥστε αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς νὰ λέγῃ «Σὰν σταφύλι εἰς τὴν ἔρημον εὔρον τὸν Ἰσραήλ, καὶ σὰν τὰ πρῶιμα σῦκα τῆς συκῆς εἶδα τοὺς πατέρας αὐτῶν»⁸. Καὶ διὰ τὴν πόλιν πάλιν λέγει· «Σὰν ρῶγες ἐληῆς εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὑψηλῶν κλάδων αὐτῆς, καὶ θὰ εἰποῦν, μὴ καταστρέψῃς αὐτούς»⁹.

Καὶ ὅμως ἡ ἀγαπητὴ αὐτὴ πόλις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία διέφυγε τόσους κινδύνους, καὶ συνεχωρήθη διὰ τὰς πολλὰς ἀμαρτίας τῆς, καὶ ἠμπόρεσε μόνη αὐτὴ ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας νὰ ἀποφύγῃ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ μίαν φορὰν καὶ δύο καὶ πολλάκις, μόνον ἐξ αἰτίας τοῦ ὄρκου κατεβλήθη· καὶ πῶς, ἐγὼ θὰ σᾶς εἰπῶ· Ὑπῆρξε κάποιος βασιλεὺς εἰς αὐτοὺς ὀνόματι Σεδεκίας· αὐτὸς ὁ Σεδεκίας εἰς τὸν βασιλέα τῶν βαρβάρων τὸν Ναβουχοδονόσορα ὑπεσχέθη μὲ ὄρκον ὅτι θὰ παραμείνῃ εἰς τὴν συμμαχίαν του· ἔπειτα ὅμως ἔφυγεν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν αὐτήν, καὶ ἐπῆγε μὲ τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, καταπατήσας τοὺς ὄρκους, καὶ ἔπαθε τόσα κακὰ ὅσα εὐθὺς ἀμέσως θὰ ἀκούσετε.

Προηγουμένως ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς εἰπῶ τὴν παραβολὴν τοῦ προφήτου, διὰ τῆς ὁποίας δι' ὅλα αὐτὰ ἔκαμεν ὑπαινιγμόν. «Ἐγίνε λόγος Κυρίου», λέγει, «πρὸς ἐμὲ λέγων· υἱὲ ἀνθρώπου, διηγήσου διήγημα, καὶ εἶπέ παραβολήν, καὶ θὰ εἰπῆς· αὐτὰ λέγει Ἄδωναϊ Κύριος· ὁ ἀετὸς ὁ μεγάλ-

ἐκτάσει, ὁ πλήρης ὀνύχων». Ἄειτὸν ἐνταῦθα τὸν βασιλέα τῶν Βαβυλωνίων ἐκάλεσε, μέγαν δὲ αὐτὸν καὶ μεγαλοπιέρουγον εἶπε, καὶ μακρὸν τῇ ἐκτάσει, καὶ πλήρη ὀνύχων ὠνόμασε διὰ τὸ τῆς σιραιείας πλήθος, καὶ τὸ τῆς δυνάμεως μέ-
 5 γεθος, καὶ τὸ τάχος τῆς ἐφόδου· καθάπερ γὰρ τῷ ἀειτῷ πτέρυγες καὶ ὄνυχες ὄπλα, οὕτω τοῖς βασιλεῦσι σιραιῶται καὶ ἵπποι. Οὕτως τοίνυν ὁ ἀειτὸς, φησὶν, «Ἔχει τὸ ἥγημα εἰσελθεῖν εἰς τὸν Λίβανον». Τί ἐστί «Τὸ ἥγημα;». Βουλήν, γνώμην. Λίβανον δὲ τὴν Ἰουδαίαν ἐκάλεσε, διὰ τὸ πλη-
 10 σίον ἐκείνου κείσθαι τοῦ ὄρους. Ἐἶτα βουλόμενος εἰπεῖν τοὺς ὄρκους, καὶ τὰς συνθήκας, «Ἔλαβε», φησὶν, «ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῆς γῆς, καὶ ἔδωκεν εἰς τὸ πεδῖον τὸ σπόριμον λαβεῖν ρίζωσιν ἐν ὕδατι πολλῷ· ἐπιθλεπόμενον ἔταξεν αὐτό· καὶ ἀνέτειλε, καὶ ἐγένετο εἰς ἄμπελον ἀσθενοῦσαν, καὶ μικρὰν
 15 τῷ μεγέθει, καὶ ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς ἐπ' αὐτόν, καὶ αἱ ρίζαι αὐτῆς ὑποκάτω αὐτοῦ ἦσαν». Ἄμπελον δὲ ἐνταῦθα τὴν πόλιν ἐκάλεσε τὴν Ἱερουσαλήμ· τὸ δὲ εἰπεῖν, ὅτι τὰ κλήματα αὐτῆς ἐπ' αὐτὸν ἔβαλε τὸν ἀειτὸν, καὶ αἱ ρίζαι αὐτῆς ὑποκάτω αὐτοῦ ἦσαν, τὰς συνθήκας ἐδήλωσε, καὶ τὴν
 20 πρὸς αὐτὸν συμμαχίαν, καὶ ὅτι ἐπέρριψεν ἑαυτὴν ἐπ' ἐκεῖνον.

Ἐἶτα βουλόμενος δεῖξαι τὴν παρανομίαν, φησί· «Καὶ ἐγένετο ἀειτὸς ἕτερος», περὶ τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως λέγων, «μέγας καὶ μεγαλοπιέρουγος, καὶ πολὺς τοῖς ὄνυξι, καὶ ἡ ἄμπελος αὐτῆ περιπλεκομένη ἐπ' αὐτόν, καὶ ὁ ἔλιξ αὐτῆς
 25 ἐπ' αὐτόν, καὶ τὰ κλήματα αὐτῆς ἐξαπέσειλε τοῦ ποτίσαι αὐτήν». Διὰ τοῦτο εἶπον· τὰδε λέγει Ἄδωναϊ Κύριος· εἰ κατευθνεῖ», τουτέστι παραβᾶσαι τὸν ὄρκον καὶ τὰς συνθήκας, «εἰ δυνήσεται μεῖναι καὶ σωθῆναι, καὶ μὴ διαπεσεῖν». Ἐἶτα δεικνύς, ὡς οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλ' ἀπολείται πάντως διὰ
 30 τὸν ὄρκον, περὶ τῆς κολάσεως αὐτῆς διαλέγεται, καὶ τὴν αἰτίαν τίθησιν· «Αἱ ρίζαι γὰρ αὐτῆς», φησί, «τῆς ἀπλόγητος, καὶ

10. Ἰεζ. 17, 1-3.

11. Αὐτόθι 17, 3.

12. Αὐτόθι 17, 5 ἔ.

13. Αὐτόθι 17, 6 ἔ.

14. Αὐτόθι 17, 8 ἔ.

λος, ὁ μεγαλόπτερος, ὁ μέγας εἰς τὴν ἔκτασιν, ὁ γεμᾶτος ἀπὸ νύχια»¹⁰. Ἄετὸν ἐδῶ ὠνόμασε τὸν βασιλέα τῶν Βαβυλωνίων, τὸν εἶπε δὲ μέγαν καὶ μεγαλόπτερον καὶ μέγαν εἰς τὴν ἔκτασιν, καὶ γεμᾶτον ἀπὸ νύχια, ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν στρατευμάτων, καὶ τῆς μεγάλης τοῦ δυνάμεως, καὶ τῆς ταχύτητος μὲ τὴν ὁποῖαν ἐπιτίθεται· διότι ὅπως εἰς τὸν αἰτὸν ὑπάρχουν ὡς ὄπλα τὰ φτερά καὶ τὰ νύχια, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς εἶναι οἱ στρατιῶται καὶ οἱ ἵπποι. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ αἰτὸς λέγει· «Ἔχει τὸ ἥγημα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Λίβανον»¹¹. Τί σημαίνει «τὸ ἥγημα»; Σκέψιν, γνώμην. Λίβανον δὲ ὠνόμασε τὴν Ἰουδαίαν ἐπειδὴ εὐρίσκεται πλησίον τοῦ ὄρους ἐκείνου. Ἔπειτα θέλων νὰ εἰπῇ τοὺς ὄρκους καὶ τὰς συνθήκας λέγει· «ἔλαβεν ἀπὸ τὸν σπόρον τῆς γῆς καὶ ἔβαλε εἰς τὴν πεδιάδα τὴν κατάλληλον διὰ σποράν, διὰ νὰ ριζώσῃ εἰς τὸ νερὸ τὸ ἄφθονον· καὶ τὸν ἐπέβλεπε· καὶ ἐβλάστησεν ὁ σπόρος, καὶ ἔγινεν ἄμπελος ἀδύνατος καὶ κατὰ τὸ μέγεθος μικρά, καὶ ἄπλωσε τὰ κλήματα αὐτῆς ἐπάνω εἰς αὐτόν, καὶ αἱ ρίζαι αὐτῆς ἦσαν κάτω ἀπὸ αὐτόν»¹². Ἐδῶ ἄμπελον ὠνόμασε τὴν Ἱερουσαλήμ· μὲ αὐτὸ δὲ ποῦ εἶπεν ὅτι ἐπάνω εἰς αὐτόν ἔθεσε τὰ κλήματα, καὶ αἱ ρίζαι τῆς ἦσαν κάτω ἀπὸ αὐτόν, ἐφανέρωνε τὰς συνθήκας, καὶ τὴν πρὸς αὐτόν συμμαχίαν καὶ ὅτι ἐστηρίχθη ἐπάνω εἰς ἐκείνον.

Ἔπειτα θέλων νὰ δείξῃ τὸ νόημα τῆς παροιμίας λέγει· «Καὶ ἐφάνη ἄλλος αἰτὸς», λέγων τοῦτο περὶ τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως, «μέγας καὶ μεγαλόπτερος καὶ μὲ πολλὰ νύχια, καὶ ἡ ἄμπελος αὐτῆ περιεπλέκετο εἰς αὐτόν, καὶ οἱ ἔλικες αὐτῆς ἦσαν ἐπάνω εἰς αὐτόν, καὶ τὰ κλήματα αὐτῆς ἄπλωσε διὰ νὰ τὴν ποτίσῃ»¹³. Διὰ τοῦτο εἶπον· «ταῦτα λέγει Ἄδωναϊ Κύριος· ἄρα γε θὰ ἐπιτύχῃ», ἀφοῦ παρέβη τὸν ὄρκον καὶ τὰς συνθήκας, «θὰ ἠμπορέσῃ νὰ παραμείνῃ καὶ νὰ σωθῇ καὶ νὰ μὴ καταπέσῃ»¹⁴. Ἔπειτα φανερώων ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε θὰ καταστραφῇ διὰ τὸν ὄρκον ποῦ παρέβη, ὁμιλεῖ διὰ τὴν τιμωρίαν τῆς καὶ προσθέτει τὴν αἰτίαν αὐτῆς· «Διότι αἱ ρίζαι αὐτῆς» λέγει «αἱ ἀπαλαί

ὁ καρπὸς σαπήσεται, καὶ ξηρανθήσονται πάντα τὰ προσανα-
 τέλλοντα αὐτῇ». Καὶ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνη
 δυνάμει καθαιρεθήσεται, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν Θεὸν ἐξεπολέμω-
 σεν ἑαυτῇ διὰ τοὺς ὅρκους ἐκείνους, ἐπήγαγεν «Οὐκ ἐν
 5 βραχίονι μεγάλῳ, οὐδὲ ἐν λαῶ πολλῶ τοῦ ἐκοπᾶσαι αὐτὴν
 ἐκ ριζῶν αὐτῆς»· καὶ ἡ μὲν παραβολὴ αὕτη, πάλιν δὲ αὐτὴν
 σαφηνίζει οὕτως εἰπὼν· «Ἴδού, ἔρχεται βασιλεὺς Βαβυ-
 λῶνος ἐπὶ Ἱερουσαλήμ». Ἐἴτα εἰπὼν ἕτερά τινα μεταξὺ,
 λέγει τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συμμαχίας· «Διαθήσεται γάρ»,
 10 φησί, «πρὸς αὐτὸν διαθήκη». Ἐἴτα καὶ τὴν ἀποισίαν λέ-
 γων, «Καὶ ἀποισθήσεται», φησὶν, «ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἕξαποσιέλ-
 λειν ἀγγέλους εἰς Αἴγυπτον τοῦ δοῦναι αὐτῷ ἵππος καὶ
 λαὸν πολύν». Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπάγει, δεικνὺς ὅτι διὰ τὸν
 ὅρκον ταῦτα πάντα γίνεται τὰ τῆς ἀπωλείας· «Εἰ μὴ ἐν τῷ
 15 τόπῳ τοῦ βασιλέως τοῦ βασιλεύσαντος αὐτόν, ὃς ἠτίμωσε
 τὴν ἀράν μου, καὶ παρέβη τὴν διαθήκην μου, ἐν μέσῳ Βα-
 βυλῶνος τελευτήσεται, καὶ οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλη, οὐδὲ ἐν
 ὄχλῳ πολλῶ, ὅτι ἠτίμωσε τὴν ὀρκωμοσίαν τοῦ παραβῆναι
 τὴν διαθήκην μου, ἢ μὴ τὴν ὀρκωμοσίαν μου, ἣν ἠτίμωσε,
 20 καὶ τὴν διαθήκην μου, ἣν παρέβη, δώσω αὐτὴν εἰς κεφαλὴν
 αὐτοῦ, καὶ ἐκπειάσω ἐπ' αὐτόν τὸ δίκτυόν μου». Ὅρας πῶς
 οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δίς, ἀλλὰ καὶ πλεονάκις εἶπεν, ὅτι διὰ τὸν
 ὅρκον ταῦτα πάντα ἔπασχεν ἐκεῖνος; Καὶ γὰρ ἀπαραίτητός
 ἐστιν ὁ Θεὸς ὑβριζομένων ὀρκων.

25 Οὐκ ἐκ τῆς κολάσεως δὲ μόνης τῆς ἐπαχθείσης τῇ πόλει
 διὰ τὸν ὅρκον, τοῦτό ἐστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς μελλήσεως
 καὶ τῆς ἀναβολῆς, ὅσην ποιεῖται ὁ Θεὸς τὴν σπουδὴν ὑπὲρ
 τοῦ μὴ καταπαιεῖσθαι τοὺς ὅρκους. «Ἐγένετο γάρ», φησὶν,
 «ἐν τῷ ἐνάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Σεδεκίου, ἐν τῷ μηνὶ
 30 τῷ δευτέρῳ, ἐν τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνός, ἦλθεν Ναβουχοδονό-
 σορ ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐπὶ

15. Αὐτόθι 17, 9.

16. Αὐτόθι 17, 9.

17. Αὐτόθι 17, 12.

18. Αὐτόθι 17, 13.

19. Αὐτόθι 17, 15.

20. Αὐτόθι 17, 16-20.

καὶ ὁ καρπὸς θὰ σαπίσουν καὶ θὰ ξηραθοῦν ὅλα τὰ βλαστάρια της»¹⁵. Καὶ θέλων νὰ δείξη ὅτι δὲν θὰ καταλυθῇ ἔνεκα ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔκαμε τὸν ἐχθρόν της Θεὸν ἐξ αἰτίας τῶν ὄρκων ἐκείνων, συνεπλήρωσεν· «ὄχι μὲ δύναμιν μεγάλην, οὔτε μὲ πολὺν λαὸν διὰ νὰ ἐκριζώσῃ αὐτὴν τελείως»¹⁶. καὶ ἡ μὲν παραβολὴ εἶναι αὐτὴ, πάλιν ὅμως τὴν διασαφηνίζει λέγων τὰ ἐξῆς· «Ἴδου ἔρχεται ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος ἐναντίον τῆς Ἱερουσαλήμ»¹⁷. Ἐπειτα ἀφοῦ εἶπεν ἐν τῷ μεταξὺ μερικὰ ἄλλα, ἀναφέρει τοὺς ὄρκους καὶ τὰς συμμαχίας· «Θὰ κάμῃς» λέγει «πρὸς αὐτὸν διαθήκην»¹⁸. Κατόπιν φανερώνων καὶ τὴν ἀποστασίαν λέγει· «Καὶ θὰ ἀποστατήσῃ ἀπὸ αὐτὸν καὶ θὰ ἀποστείλῃ ἀγγελιαφόρους εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ νὰ τοῦ δώσουν ἵππους καὶ πολὺν στρατόν»¹⁹. Καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ἐπανέρχεται, δεικνύων ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ καταστροφὴ γίνεται ἐξ αἰτίας τοῦ ὄρκου· «Ἀληθῶς εἰς τὸν τόπον τοῦ βασιλέως πού ὑπεστήριξεν αὐτόν, οὗτος, πού περιεφρόνησε τὴν κατάραν μου καὶ παρέβη τὴν διαθήκην μου, εἰς τὸ μέσον τῆς Βαβυλῶνος θὰ ἀποθάνῃ, καὶ ὄχι μὲ μεγάλην δύναμιν, οὔτε μὲ λαὸν πολύν, διότι περιεφρόνησε τὴν ὄρκωμοσίαν μου καὶ παρέβη τὴν διαθήκην μου, διὰ τοῦτο τὴν ὄρκομοσίαν πού κατεφρόνισε καὶ τὴν διαθήκην μου πού παρέβη, θὰ τὰ δώσω ἐναντίον τῆς κεφαλῆς του, καὶ θὰ πετάξω καὶ θὰ ἀπλώσω πρὸς αὐτὸν τὸ δίκτυόν μου»²⁰. Βλέπεις πῶς ὄχι μίαν φοράν, οὔτε δύο, ἀλλὰ πολλὰς εἶπεν ὅτι διὰ τὸν ὄρκον ὅλα αὐτὰ ἔπαθεν ἐκεῖνος; Διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἀδυσώπητος ὅταν περιφρονοῦνται οἱ ὄρκοι.

Καὶ δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδῇ μόνον ἀπὸ τὴν τιμωρίαν πού ἐπέφερεν εἰς τὴν πόλιν, ἐξ αἰτίας τῶν ὄρκων, πόσον φροντίζει ὁ Θεὸς νὰ μὴ καταπατοῦνται οἱ ὄρκοι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἐβράδυνε νὰ τιμωρήσῃ. «Διότι συνέβη», λέγει, «κατὰ τὸ ἕνατον ἔτος τῆς βασιλείας Σεδεκίου, τὴν δεκάτην τοῦ δευτέρου μηνός, ἦλθεν ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος, καὶ ὅλη ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Ἱερουσαλήμ· καὶ περιεκύκλωσεν αὐτὴν καὶ ἔκτισε γύρω ἀπὸ

Ἱερουσαλήμ· καὶ περιεκάθισεν αὐτήν, καὶ περιωκοδόμη-
 σεν αὐτῇ τεῖχος κυκλόθεν· καὶ ἦλθεν ἡ πόλις εἰς συνοχὴν
 ἕως τοῦ ἐνδεκάτου ἔτους Σεδεκίου τοῦ βασιλέως, ἐνάτη τοῦ
 μηνός, καὶ ἐνίσχυσεν ὁ λιμὸς ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, καὶ οὐκ ἦν
 5 ἄριστος τοῦ φαγεῖν τῷ λαῷ, καὶ ἐρράγη ἡ πόλις». Ἡδύνατο
 μὲν γὰρ ἐκ πρώτης εὐθέως αὐτοὺς παραδοῦναι τῆς ἡμέρας,
 καὶ ποιῆσαι τοῖς πολεμίοις ὑποχειρίους, ἀλλὰ διὰ τοῦτο
 χρόνον ἐν μέσῳ τριῶν ἐτῶν τριβῆναι συνεχώρησε, καὶ πο-
 λιορκίας αὐτοὺς αἰσθέσθαι χαλεπωτάτης, ἵνα καὶ τῷ τῶν
 10 σιραιωιτῶν ἔξωθεν φόβῳ, καὶ τῷ συνέχοντι τὴν πόλιν ἐν-
 δον λιμῷ σωφρονιζόμενοι καὶ ἄκοντα τὸν βασιλέα καταναγκά-
 σωσιν ὑποταγῆναι τῷ βαρβάρῳ, καὶ γενέσθαι τινὰ τῷ ἁ-
 μαρτήματι παραμυθίαν.

Καὶ οὗτοι τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, καὶ οὐκ ἐμὸς ὁ σιοχασμός,
 15 ἄκουσον τί διὰ τοῦ προφήτου φησὶ πρὸς αὐτόν· «Ἐὰν ἐξέλ-
 θης πρὸς ἠγεμόνας βασιλέως Βαβυλῶνος, ζήσεται ἡ ψυχὴ
 σου, καὶ ἡ πόλις αὕτη οὐ μὴ κατακαυθῆ ἔν πυρί, καὶ ζήσῃ
 οὐ καὶ ἡ οἰκία σου· ἐὰν δὲ μὴ ἐξέλθῃς οὐ πρὸς τοὺς ἄρχον-
 τας βασιλέως Βαβυλῶνος, παραδοθήσεται ἡ πόλις αὕτη εἰς
 20 χεῖρας τῶν Χαλδαίων, καὶ κατακαύσουσιν αὐτήν, καὶ οὐ
 οὐ μὴ σωθήσῃ ἐκ χειρὸς αὐτῶν. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεύς·
 λόγον ἔχω τῶν Ἰουδαίων τῶν πεφευγόντων πρὸς τοὺς Χαλ-
 δαίους, μὴ παραδώσῃ με εἰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ καταμωμή-
 σωναί μου. Καὶ εἶπεν Ἱερεμίας· οὐ μὴ παραδώσουσί σε·
 25 ἄκουσον τὸν λόγον Κυρίου, ὃν ἐγὼ λαλῶ πρὸς σε· καὶ θέλ-
 τιον ἔσται σοι, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ σου· καὶ εἰ μὴ θελήσεις
 ἐξελθεῖν, οὗτος ὁ λόγος, ὃν ἔδειξέ μοι Κύριος· πᾶσαι αἱ
 γυναῖκες αἱ καταλειφθεῖσαι ἐν οἴκῳ βασιλέως Ἰούδα ἐξά-
 γονται πρὸς τοὺς ἄρχοντας βασιλέως Βαβυλῶνος, καὶ αὗται
 30 λέγουσιν· ἠπάτησάν σε, καὶ ἠδυνήθησάν σοι ἄνδρες εἰρηνη-
 κοί σου· καιιοχύσουσιν ἐν ὀλισθήμασι πόδας σου· ἀπέστρε-
 ψαν ἀπὸ σοῦ, καὶ πᾶσας τὰς γυναῖκάς σου ἐξάξουσι πρὸς
 τοὺς Χαλδαίους, καὶ οὐ μὴ σωθήσῃ ἐκ χειρὸς αὐτῶν, ὅτι

αὐτὴν κυκλικὸν τεῖχος. Καὶ ἐπολιορκήθη ἡ πόλις μέχρι τοῦ ἑνδεκάτου ἔτους τοῦ βασιλέως Σεδεκίου, ἐνάτην τοῦ μηνός, καὶ ἐκορυφώθη ἡ πείνα εἰς τὴν πόλιν, καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἄρτος διὰ νὰ φάγη ὁ λαός, καὶ ἐκυριεύθη ἡ πόλις»²¹. Ἦμποῦσε βέβαια εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν νὰ τοὺς κάμη νὰ παραδοθοῦν καὶ νὰ τοὺς κάμη ὑποδούλους εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐπέτρεψε νὰ περάσῃ χρονικὸν διάστημα τριῶν ἐτῶν καὶ νὰ δοκιμάσουν πολὺ δύσκολον πολιορκίαν, ὥστε, ἀφ' ἑνός μὲν ἀπὸ τὸν φόβον τῶν στρατιωτῶν ἀπὸ ἔξω καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὴν πείναν πού κατεῖχε τὴν πόλιν ἀπὸ μέσα, νὰ σωφρονισθοῦν καὶ νὰ ἀναγκάσουν τὸν βασιλέα των, παρὰ τὴν θέλησίν του, νὰ ὑποταγῇ εἰς τὸν βάρβαρον, καὶ νὰ γίνῃ εἰς τὸ ἀμάρτημα κάποια ἀνακούφισις.

Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές καὶ δὲν εἶναι σκέψις ἰδική μου, ἄκουσε τί λέγει διὰ τοῦ προφήτου πρὸς αὐτόν· «Ἐὰν ἐξέλθῃς πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος, θὰ ζήσῃς καὶ ἡ πόλις αὐτὴ δὲν θὰ κατακαῇ, καὶ θὰ ζήσῃς καὶ σὺ καὶ ἡ οἰκία σου· ἂν δὲ δὲν ἐξέλθῃς πρὸς αὐτούς, θὰ παραδοθῇ ἡ πόλις αὐτὴ εἰς χεῖρας Χαλδαίων καὶ θὰ τὴν κατακαύσουν, καὶ σὺ δὲν θὰ σωθῆς ἀπὸ τὰ χέρια των. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεύς· φοβοῦμαι μήπως μὲ παραδώσουν εἰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων, πού κατέφυγον πρὸς τοὺς Χαλδαίους καὶ μὲ ἐμπαίξουν. Καὶ εἶπεν ὁ Ἰερεμίας· δὲν θὰ σὲ παραδώσουν· ἄκουσε τὸν λόγον Κυρίου, τὸν ὁποῖον ἐγὼ σοῦ λέγω· καὶ θὰ σοῦ ἀποβῇ τοῦτο καλύτερον καὶ θὰ ζήσῃ ἡ ψυχὴ σου· καὶ ἂν δὲν θελήσῃς νὰ ἐξέλθῃς, αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ Κυρίου μοῦ εἶπεν ὅτι θὰ συμβοῦν τὰ ἐξῆς· ὅλαι αἱ γυναῖκες πού ἔμειναν εἰς τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως Ἰούδα θὰ ὀδηγηθοῦν πρὸς τοὺς ἄρχοντας τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος, καὶ θὰ λέγουν· σὲ ἐξηπάτησαν καὶ ὑπερίσχυσαν ἐναντίον σου οἱ εἰρηνικοὶ ἄνδρες σου· θὰ ὀλισθήσουν τὰ πόδια σου· θὰ ἀποστρέψουν τὸ πρόσωπόν των ἀπὸ σοῦ, καὶ ὅλας τὰς γυναῖκας σου θὰ ὀδηγήσουν πρὸς τοὺς Χαλδαίους, καὶ δὲν θὰ σωθῆς ἀπὸ τὰ χέρια των, διότι μὲ τὰ χέρια τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυ-

ἐν χειρὶ βασιλέως Βαβυλῶνος συλληφθήσῃ, καὶ ἡ πόλις αὕτη κατακαήσεται πυρὶ». Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔπεισε ταῦτα λέγων, ἀλλ' ἔμεινεν ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς παρανομίας, μετὰ τρία ἔτη τὴν πόλιν παρέδωκεν ὁ Θεός, καὶ τὴν ἑαυτοῦ 5 φιλανθρωπίαν ἐπιδείξας καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην τὴν ἐκείνου.

Καὶ εἰσελθόντες μετ' εὐκολίας πολλῆς ἐνέπρησαν τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου καὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ τοὺς οἴκους Ἱερουσαλήμ, καὶ πάντα οἶκον μέγαν ἐνέπρησεν ὁ ἀρχιμάγειρος, καὶ τὸ τεῖχος Ἱερουσαλήμ καθεῖλε, καὶ παν- 10 ταχοῦ πῦρ ἦν βαρβαρικόν, τοῦ ὅρκου τὸν ἐμπρησιμὸν στρατηγοῦντιος, καὶ τὴν φλόγα πανταχοῦ περιάγοντιος· καὶ τὸ καταλειφθὲν τοῦ λαοῦ ἐν τῇ πόλει καὶ τοὺς προσκεχωρηκότας τῷ βασιλεῖ μειώκισεν ὁ ἀρχιμάγειρος. «Καὶ τοὺς στύλους τοὺς χαλκοῦς τοὺς ἐν οἴκῳ Κυρίου κατέκοψαν οἱ Χαλδαῖοι, 15 καὶ τὰς θάσεις, καὶ τὴν θάλασσαν τὴν χαλκῆν τὴν ἐν οἴκῳ Κυρίου συνέκοψαν οἱ Χαλδαῖοι, καὶ τοὺς λέβητας, καὶ τὰς κρεάγρας, καὶ τὰς φιάλας, καὶ τὰς θυτσοκας, καὶ πάντα τὰ σκεύη τὰ χαλκᾶ, ἐν οἷς ἐλειπούργουν ἐν αὐτοῖς, ἔλαβον, καὶ τὰ πωρεῖα, καὶ τὰς φιάλας τὰς χρυσαῖς καὶ ἀργυραῖς 20 ἔλαβον, καὶ τῶν στύλων τῶν δύο, καὶ τῶν θάσεων, καὶ τῆς θαλάσσης, ἣν ἐποίησεν ὁ Σολομὼν ἐν οἴκῳ Κυρίου, ἔλαβε Ναβουζαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος, καὶ ἔλαβον τὸν Σαρέα τὸν ἱερέα τὸν πρῶτον, καὶ τὸν Σαφάν τὸν ἱερέα τὸν δεῦτερον, καὶ τοὺς τρεῖς τοὺς φυλάσσοντας τὸν σταθμὸν, 25 καὶ ἐκ τῆς πόλεως εὐνοῦχον ἓνα τὸν καθεσταμένον ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς πολεμοῦντας, καὶ πέντε ἄνδρας τοὺς ὀρῶντας τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, καὶ τὸν Σαφάν τὸν ἀρχιστρατηγόν, καὶ τὸν γραμματεῖα, καὶ ἑξήκοντα ἄνδρας· καὶ ἔλαβεν αὐτούς, καὶ ἀπήγαγεν αὐτοὺς πρὸς τὸν βασιλέα Βαβυλῶνος, 30 καὶ ἐπάταξεν αὐτοὺς ὁ βασιλεύς, καὶ ἐθανάτωσεν αὐτούς».

Ἄναμνήσθητί μοι οὖν τῆς δρεπάνης νῦν τῆς πεποιημένης,

22. Ἱερ. 38, 17-23.

23. Ἡ λαβὴς διὰ τῆς ὁποίας λαμβάνουν τὸ κρέας ἐκ τῆς χύτρας.

24. Πρβλ. Δ' Βασ. 4, 13ε.

λῶνος θὰ συλληφθῆς, καὶ ἡ πόλις αὐτὴ θὰ πυρπολυθῆ»²². Ἐπειδὴ ὅμως δὲν τὸν ἔπεισε μὲ αὐτά, ἀλλὰ ἔμενεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν παρανομίαν, μετὰ τρία ἔτη παρέδωκεν ὁ Θεὸς τὴν πόλιν, δείξας μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ τὴν ἰδικήν του φιλανθρωπίαν καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην ἐκεῖνου.

Καὶ ἀφοῦ εἰσῆλθον οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν πόλιν μὲ πολλὴν εὐκολίαν κατέκαυσαν τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου καὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως καὶ τοὺς οἴκους τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ κάθε μέγαν οἶκον ἐπυρπόλησεν ὁ ἀρχιμάγειρος, καὶ τὸ τεῖχος τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκρήμνισε, καὶ παντοῦ ἦτο βαρβαρικὴ φωτιά, διότι ὁ ὄρκος ἐπρωτοστατοῦσεν εἰς τοὺς ἐμπρησμοὺς καὶ περιέφερε παντοῦ τὴν φωτιάν· καὶ ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν μείνει εἰς τὴν πόλιν καὶ ὅσοι εἶχαν προσχωρήσει μὲ τὸ μέρος τοῦ βασιλέως τοὺς ὠδήγησεν εἰς ἔξορίαν ὁ ἀρχιμάγειρος. «Καὶ τοὺς στύλους τοὺς χαλκίνους, ποὺ ἦσαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου, τοὺς κατέκοψαν οἱ Χαλδαῖοι, καὶ τὰς βάσεις, καὶ τὴν θάλασσαν τὴν χαλκίνην ποὺ ἦτο εἰς τὸν οἶκον Κυρίου τὴν ἔκοψαν, καὶ τοὺς λέβητας καὶ τὰς κρεάγρας²³ καὶ τὰς φιάλας καὶ τὰ μικρὰ θυμιατήρια, καὶ ὅλα τὰ σκεύη τὰ χάλκινα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο κατὰ τὴν λατρείαν οἱ ἱερεῖς, τὰ ἐπῆραν, καὶ τὰ πυροδοχεῖα καὶ τὰς φιάλας τὰς χρυσαῖς καὶ ἀσημένιας καὶ τοὺς δύο στύλους καὶ τὰς βάσεις καὶ τὴν θάλασσαν, δηλαδὴ τὸν λουτήρα ποὺ ἔκαμεν ὁ Σολομὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου, ἐπῆρεν ὁ Ναβουζαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος, καὶ ἐπῆρε τὸν Σαρέα τὸν πρῶτον ἱερέα, καὶ τὸν Σαφάν τὸν δεύτερον ἱερέα, καὶ τοὺς τρεῖς ποὺ ἐφύλαττον τὴν εἴσοδον, καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν ἕνα εὐνοῦχον, ποὺ ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀνδρῶν τῶν πολεμιστῶν, καὶ πέντε ἄνδρας τοῦ στενοῦ περιβάλλοντος τοῦ βασιλέως, καὶ τὸν Σαφάν τὸν ἀρχιστράτηγον καὶ τὸν γραμματέα, καὶ ἑξήκοντα ἄνδρας, καὶ τοὺς ἔφερεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος καὶ τοὺς ἐκτύπησε καὶ τοὺς ἐθανάτωσεν ὁ βασιλεύς»²⁴.

Θυμήσου λοιπὸν τώρα τὰ δρεπάνι ποὺ πετᾶ καὶ φθάνει

καὶ καταλυούσης ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ὀμνύοντος, καὶ καθαιρούσης
 τοὺς τοίχους, καὶ τὰ ξύλα, καὶ τοὺς λίθους. Ἀναμνήσθητί
 μοι, πῶς ὁ ὄρκος οὗτος εἰσελθὼν ἐν τῇ πόλει καὶ οἰκίας,
 καὶ ναόν, καὶ τείχη, καὶ οἰκοδομήματα λαμπρὰ καθεῖλε, καὶ
 5 χῶμα τὴν πόλιν ἐποίησε, καὶ οὔτε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, οὔτε
 τὰ σκεύη τὰ ἱερά, οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἀπέσιρρεψε τὴν κόλασιν
 καὶ τὴν τιμωρίαν ἐκείνην διὰ τὸ παραβαθῆναι τὸν ὄρκον.
 Καὶ ἡ μὲν πόλις οὕτως ἐλεεινῶς κατελύειτο· ὁ δὲ βασιλεὺς
 ἐλεεινότερα καὶ ὀδυνηρότερα τούτων ἔπασχε· καὶ καθάπερ
 10 τὰ οἰκοδομήματα καθεῖλεν αὕτη ἢ δρεπάνη ἢ πετομένη,
 οὕτω καὶ τοῦτον φεύγοντα καθεῖλεν· «Ἐξῆλθεν γὰρ ὁ βα-
 σιλεὺς», φησί, «νυκτὸς ὁδὸν πύλης, καὶ οἱ Χαλδαῖοι ἐκύ-
 κλονν τὴν πόλιν, καὶ κατεδίωξε δύναμις τῶν Χαλδαίων ὀ-
 πίσω τοῦ βασιλέως, καὶ κατέλαβον αὐτόν, καὶ συνέλαβον τὸν
 15 βασιλέα, καὶ ἤγαγον αὐτόν πρὸς τὸν βασιλέα Βαβυλῶνος,
 καὶ ἐλάλησεν ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος μετὰ Σεδεκίου κρίσιν,
 καὶ ἔσφαξε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ τοὺς ὀ-
 φθαλμοὺς Σεδεκίου ἐξετύφλωσε· καὶ ἔδησεν αὐτόν ἐν πέ-
 δαις, καὶ ἀπήγαγεν αὐτόν εἰς Βαβυλῶνα».

20 Τί ἐστὶν «Ἐλάλησε μετ' αὐτοῦ κρίσιν; Ἀπήτησεν αὐ-
 τὸν εὐθύνας, ἐδικάσαιο μετ' αὐτοῦ, καὶ πρῶτον τοὺς υἱοὺς αὐ-
 τοῦ κατέσφαξεν, ἵνα θεωρὸς γένηται τῆς οἰκείας συμφορᾶς,
 καὶ τὴν τραγωδίαν ἐκείνην ἴδῃ τὴν ἐλεεινήν, καὶ τότε αὐ-
 τὸν ἐξετύφλωσε. Τίνος ἕνεκεν τοῦτο πάλιν γίνεται; Ἴνα
 25 διδάσκαλος τοῖς βαρβάροις ἀπέλθῃ, καὶ τοῖς ἐκεῖ κατοι-
 κοῦσιν Ἰουδαίοις, καὶ ἵνα μάθωσιν οἱ βλέποντες διὰ τοῦ
 πεπηρωμένου, πόσον κακὸν ὁ ὄρκος· οὐκ ἐκεῖνοι δὲ μόνον,
 ἀλλὰ καὶ οἱ παρὰ τὴν ὁδὸν πάντες οἰκοῦντες δεδεδεμένον καὶ
 πεπηρωμένον ὀρῶντες μανθάνωσι διὰ τῆς συμφορᾶς τῆς ἁ-
 30 μαρτίας τὸ μέγεθος. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν τῶν προφητῶν φησιν,
 «Οὐκ ὄφεται Βαβυλῶνα», ὁ δὲ λέγει, ὅτι «Εἰς Βαβυλῶνα
 ἀπαχθῆσεται». Καὶ δοκεῖ μὲν ἐναντία εἶναι ἡ προφητεία,

25. Δ' Βασ. 25, 5 ἐ.

27. Ἱερ. 39(46), 5.

26. Ἱεζ. 12, 13.

εἰς τὸ σπίτι ἐκείνου ποὺ ὀρκίζεται καὶ κρημνίζει τοὺς τοίχους καὶ τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους. Θυμήσου, πῶς ὁ ὄρκος αὐτὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὸν ναὸν καὶ τὰ τείχη καὶ τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα κατέστρεψε, καὶ ἔκαμε χῶμα τὴν πόλιν, καὶ οὔτε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, οὔτε τὰ σκεύη τὰ ἱερά, οὔτε τίποτε ἄλλο δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν τιμωρίαν ἐκείνην, διότι εἶχε καταπατηθῆ ὁ ὄρκος. Καὶ ἡ μὲν πόλις τόσον σκληρὰ κατεστρέφετο· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπάθαινε χειρότερα καὶ ὀδυνηρότερα ἀπὸ αὐτά· καὶ ὅπως τὰ οἰκοδομήματα κατέστρεψε τὸ δρεπάνι αὐτὸ ποὺ ἐπετοῦσε, ἔτσι καὶ αὐτόν, ἐνῶ ἔφευγε, τὸν ἐφόνευσεν. «Ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς», λέγει, «ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀπὸ τὴν πόλιν εἰς τὸν δρόμον, καὶ οἱ Χαλδαῖοι περιεκύκλωνον τὴν πόλιν, καὶ δύναμις τῶν Χαλδαίων τὸν κατεδίωξε, καὶ τὸν ἔφθασε, καὶ τὸν συνέλαβε, καὶ τὸν ὠδήγησε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος, καὶ ἐλάλησε κρίσιν ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος μετὰ τοῦ Σεδεκίου, καὶ ἔσφαξε τὰ παιδιά του ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Σεδεκίου· τὸν ὠδήγησε δεσμιον εἰς τὴν Βαβυλῶνα»²⁵.

Τί σημαίνει «ἐλάλησε μετ' αὐτοῦ κρίσιν;». Ἐζήτησεν ἀπὸ αὐτόν εὐθύνας, ἐδικάσθη, καὶ πρῶτον τὰ παιδιά του κατέσφαξε, διὰ νὰ ἰδῆ μὲ τὰ μάτια του τὴν ἰδικήν του συμφορὰν καὶ τὴν τραγωδίαν ἐκείνην τὴν ἐλεεινήν, καὶ κατόπιν τὸν ἐτύφλωσεν. Διὰ ποῖον λόγον πάλιν τοῦτο γίνεται; Διὰ νὰ γίνῃ διδάσκαλος εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ποὺ ἐκατοικοῦσαν ἐκεῖ, καὶ διὰ νὰ μάθουν αὐτοὶ ποὺ βλέπουν τὴν τύφλωσίν του πόσον κακὸν πρᾶγμα εἶναι ὁ ὄρκος· καὶ ὄχι μόνον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ ὅλοι ὅσοι ἐκατοικοῦσαν εἰς τὰ μέρη ἀπὸ ὅπου θὰ διήρχετο, ὅταν θὰ τὸν ἔβλεπαν δεμένον καὶ τυφλόν, θὰ ἐμάνθανον ἀπὸ τὴν συμφορὰν του τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο ἄλλος μὲν ἀπὸ τοὺς προφήτας λέγει· «Δὲν θὰ ἰδῆ τὴν Βαβυλῶνα»²⁶, ἄλλος δὲ λέγει ὅτι «εἰς τὴν Βαβυλῶνα θὰ ὀδηγηθῆ»²⁷. Καὶ φαίνεται μὲν ὅτι εἶναι ἀντίθετοι αἱ προφητεῖαι· ὅμως δὲν εἶναι, ἀλλὰ

οὐκ ἔστι δέ, ἀλλ' ἀμφοτέρωτα ταῦτα ἀληθῆ. Καὶ γὰρ Βαβυ-
 λῶνα οὐκ εἶδε καὶ εἰς Βαβυλῶνα ἀπήχθη. Πῶς οὖν Βαβυ-
 λῶνα οὐκ εἶδεν; Ὅτι ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τὴν πῆρωσιν ὑπέστη·
 ἔνθα γὰρ ὁ ὄρκος ἠθελήθη, ἐκεῖ καὶ ἐξεδικεῖτο καὶ τὴν τι-
 5 μωρίαν αὐτὸς ὑπέμεινε. Πῶς δὲ ἀπήχθη εἰς Βαβυλῶνα;
 Αἰχμαλώτιος γενόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ δύο ἦσαν αἱ τιμωρίαι,
 πῆρωσις καὶ αἰχμαλωσία, διενείμαντο αὐτὰς οἱ προφῆται,
 καὶ ὁ μὲν, «Οὐκ ὄψεται», φησί, «Βαβυλῶνα», τὴν πῆρωσιν
 αὐτοῦ λέγων· ὁ δὲ φησὶν «Εἰς Βαβυλῶνα ἀπαχθήσεται», τὴν
 10 αἰχμαλωσίαν αὐτοῦ αἰνιτιόμενος.

4. Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἀδελφοί, καὶ τὰ εἰρημένα, καὶ
 τὰ πρὸ τούτων λεχθέντα συλλέγοντες, παυσώμεθά ποτε τῆς
 πονηρᾶς ταύτης συνηθείας, ναὶ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ πάν-
 των ὑμῶν. Εἰ γὰρ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ὅτε οὐ τὴν ἀκριβῆ φιλο-
 15 σοφίαν ἀπητιοῦντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ πολλὴ συγκατάβασις ἦν,
 τοσαύτη ὀργὴ γέγονε δι' ὄρκον ἓνα, τοσαύτη ἄλωσις καὶ
 αἰχμαλωσία, τί εἰκὸς ὑποσιήσεσθαι νῦν τοὺς ὀμνύοντας μετὰ
 νόμον κωλύοντα τοῦτο ποιεῖν καὶ τοσαύτην ἐντιολῶν προσ-
 θήκην; Μὴ γὰρ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, ὅπως εἰς σύναξιν
 20 ἔλθωμεν, καὶ ἀκούσωμεν τῶν λεγομένων; Τοῦτο μὲν οὖν
 καὶ κρίμα μεῖζόν ἐστι, καὶ κόλασις ἀπαραίτητος, ὅταν συνε-
 χῶς ἀκούοντες μὴ ποιῶμεν τὰ λεγόμενα. Τίνα γὰρ ἔξομεν
 ἀπολογία, τίνα δὲ συγγνώμην, ὅταν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἡ-
 μεῖς ἄχρις ἐσχάτης πολιᾶς ἐνταῦθα συναγόμενοι, καὶ το-
 25 σαύτης ἀπολαύοντες διδασκαλίας, ὅμοιοι μένωμεν ἐκείνοις,
 καὶ μηδὲ ἐν ἐλάττωμα διορθώσασθαι σπουδάζωμεν;

Μὴ μοί τις λοιπὸν συνηθειαν προβαλλέσθω· διὰ γὰρ τοῦ-
 το ἀγανακτῶ καὶ ὀργίζομαι, ὅτι συνηθείας περιγενέσθαι οὐ
 δυνάμεθα, καὶ εἰ συνηθείας μὴ περιγενώμεθα, πῶς περιε-

καὶ αἱ δύο εἶναι ἀληθεῖς. Διότι καὶ τὴν Βαβυλῶνα δὲν εἶδε, καὶ εἰς τὴν Βαβυλῶνα μετεφέρθη. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶδε τὴν Βαβυλῶνα; Διότι ὑπέστη τὴν τύφλωσιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν· διότι ἐκεῖ πού δὲν ἐτηρήθη ὁ ὄρκος, ἐκεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὑπέστη τὴν ἐκδίκησιν τοῦ ὄρκου καὶ τὴν τιμωρίαν. Πῶς δὲ ὠδηγήθη εἰς τὴν Βαβυλῶνα; γενόμενος αἰχμάλωτος. Διότι, ἐπειδὴ ἦσαν δύο αἱ τιμωρίαι, τύφλωσις καὶ αἰχμαλωσία, ἐμοίρασαν αὐτὰς οἱ προφῆται, καὶ ὁ μὲν «δὲν θὰ ἴδῃ τὴν Βαβυλῶνα», λέγει, ἐννοῶν τὴν τύφλωσιν αὐτοῦ· ὁ δὲ «θὰ ὠδηγηθῆ εἰς τὴν Βαβυλῶνα», λέγει, ὑπαινισσόμενος τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτοῦ.

4. Αὐτὰ λοιπὸν γνωρίζοντες ἀδελφοί, καὶ ἐκεῖνα πού ἐλέχθησαν, καὶ αὐτὰ πού πρὸ αὐτῶν ἐλέχθησαν φέροντες εἰς τὸν νοῦν, ἃς παύσωμεν τέλος πάντων τὴν πονηρὰν αὐτὴν συνήθειαν, ναί, σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἰκετεύω. Διότι ἂν εἰς τοὺς χρόνους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅτε ἀκόμη δὲν ἀπητεῖτο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ εἶναι ἠθικῶς τέλειοι, καὶ ὑπῆρχε πολλὴ συγκατάβασις, ἐπῆλθε τόση ὀργὴ δι' ἓνα ὄρκον, τόση καταστροφὴ καὶ αἰχμαλωσία, τί εἶναι ἐπόμενον νὰ ὑποστοῦν τώρα ὅσοι ὀρκίζονται, ἀφοῦ ἔχομεν νόμον πού ἀπαγορεύει νὰ κάμωμεν τοῦτο, καὶ ἐπὶ πλεόν τόσας ἄλλας ἐντολάς; Διότι μήπως αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πού ἐπιδιώκομεν, πῶς δηλαδὴ νὰ συγκεντρωθοῦμε καὶ νὰ ἀκούσωμεν αὐτὰ πού λέγονται; Αὐτὸ ὅμως θὰ μᾶς ἐπιφέρῃ καὶ μεγαλυτέραν καταδίκην καὶ τιμωρίαν ἀναπόφευκτον, ὅταν δηλαδὴ συνεχῶς ἀκούωμεν καὶ δὲν ἐφαρμόζωμεν αὐτά. Διότι ποίαν ἀπολογία θὰ ἔχωμεν, ποίαν συγγνώμην, ὅταν, ἐνῶ ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας μέχρι βαθυτάτου γήρατος συγκεντρωνόμεθα ἐδῶ καὶ ἀπολαμβάνομεν τόσην διδασκαλίαν, μένωμεν ὅμοιοι μὲ ἐκείνους, καὶ οὔτε ἓνα ἐλάττωμα δὲν φροντίζομεν νὰ διορθώσωμεν;

Ἄς μὴ μοῦ προβάλλῃ κανεὶς ὡς δικαιολογίαν τὴν συνήθειαν· διότι ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἀγανακτῶ καὶ ὀρκίζομαι, διότι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ὑπερισχύσωμεν τῆς συνηθείας, καὶ ἀφοῦ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ νικήσωμεν τὴν συνήθειαν, πῶς θὰ ὑπερι-

σόμεθα ἐπιθυμίας; Ἐκείνης ἡ ρίζα ἀπὸ τῆς φύσεως ἔχει τὴν ἀρχήν. Τὸ μὲν γὰρ ἐπιθυμεῖν, φυσικόν· τὸ δὲ κακῶς ἐπιθυμεῖν, τῆς προαιρέσεως λοιπόν. Τὸ μὲν τοι ὀμνύναι οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς προαιρέσεως ἔλαβεν, ἀλλ' ἐκ ρυ-
 5 θυμίας μόνης. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἐκ τῆς δυσκολίας τοῦ πράγματιος ἀλλὰ παρὰ τὴν ὀλιγωρίαν τὴν ἡμετέραν μέχρι τοσοῦτου τὸ ἀμάρτημα προύβη τοῦτο, ἐννοήσωμεν πόσα πολλῶ τούτων χαλεπώτερα κατορθοῦσιν ἄνθρωποι, καὶ ταῦτα μηδεμίαν ἀμοιβὴν προσδοκῶντες ἐκεῖθεν.

10 Ἐννοήσωμεν τίνα ὁ διάβολος ἐπέταξε, πῶς ἐλίπον, πῶς ἐπίμοχθα, καὶ οὐκ ἐγένετο κώλυμα ἢ δυσκολία τοῖς ἐπιτάγμασι. Τί γὰρ ἂν γένοιτο δυσκολώτερον, εἶπέ μοι, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν νέος τοῖς βουλομένοις καταμαλάττειν αὐτόν, καὶ λυγίζειν αὐτοῦ τὰ μέλη παραδοὺς ἑαυτόν, φιλονεικοίη
 15 πρὸς ἀκρίθειαν τροχοῦ δίκην τὸ σῶμα ἅπαν κάμπτειν καὶ σιρέφεσθαι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ διὰ τῆς τῶν χειρῶν περιαγωγῆς, καὶ τῆς ἄλλης δινήσειως εἰς τὸ θῆλυ γένος ἐκβῆναι θιάζεται, καὶ μήτε τὴν δυσκολίαν τῶν γινομένων, μήτε τὴν αἰσχύνην τὴν ἀπὸ τούτων λο-
 20 γίζηται; Τοὺς δὲ ἐπὶ τῆς ὀρχήσιρας πάλιν ἐπισυρομένους, καὶ καθάπερ περοῖς τοῖς κώλοις κεχρημένους τοῦ σώματος, τίς οὐκ ἂν ὀρῶν ἐκπλαγείη; Οἱ δὲ μαχαίρας ἀναλλάξ εἰς τὸν ἀέρα ἀκοντίζοντες, καὶ πάσας ἀπὸ τῆς λαβῆς δεχόμενοι πάλιν, τίνα οὐκ ἂν καταισχύνοιεν τῶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς οὐ-
 25 δένα βουλομένων ἀναδέξασθαι πόνον; Ἡ τί ἂν τις εἴποι περὶ ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν, οἳ κόντιον ἐπὶ τοῦ μετώπου βασιάζοντες, καθάπερ δένδρον ἐρριζωμένον ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτως ἀκίνητον διατηροῦσι; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμασιόν, ἀλλ' ὅτι καὶ παιδία μικρὰ ἐπ' ἄκρον τοῦ ξύλου πα-
 30 λαίειν ἀλλήλοις παρασκευάζουσι, καὶ οὔτε χεῖρες, οὔτε ἄλλο

σχύσωμεν τῆς ἐπιθυμίας; Διότι ἡ ρίζα ἐκείνης ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκ φύσεως. Ἡ δὲ ἐπιθυμία εἶναι φυσικὸν πρᾶγμα· ἡ δὲ κακὴ ἐπιθυμία, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προαιρέσεως. Τὸ νὰ ὀρκίζεται λοιπὸν κανεὶς, δὲν ἔχει τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν προαίρεσιν ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ἀδιαφορίαν. Καὶ διὰ τὸ νὰ μάθῃς ὅτι ὄχι ἀπὸ τὴν δυσκολίαν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς μας ἀδιαφορίας, διεδόθη τόσον πολὺ τὸ ἀμάρτημα τοῦτο, ἅς ἀναλογισθῶμεν πόσα, δυσκολώτερα ἀπὸ αὐτό, κατορθώνουν οἱ ἄνθρωποι, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ ἀναμένουν καμίαν ἀμοιβὴν ἀπὸ αὐτά.

Ἄς σκεφθοῦμε ποία πράγματα παρακινεῖ νὰ κάμωμεν ὁ διάβολος, πόσον ἐπίπονα καὶ πόσον κουραστικὰ εἶναι, καὶ ὅμως ἡ δυσκολία εἰς τὰ διατάγματα αὐτὰ τοῦ διαβόλου δὲν ἔγινεν ἐμπόδιον διὰ τὴν πραγματοποίησίν των. Διότι, εἶπέ μου, τί ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ δυσκολώτερον ἀπὸ αὐτὸ πού κάμει ὁ νέος, νὰ παραδίδῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς ἐκείνους πού θέλουν νὰ κάμουν τὸ σῶμα του εὐκίνητον καὶ τὰ μέλη του εὐλύγιστα, καὶ νὰ προσπαθῇ, ἀκριβῶς ὡσὰν νὰ εἶναι τροχός, νὰ κάμπῃ τὸ σῶμα του, νὰ περιστρέφεται εἰς τὸ ἔδαφος καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς περιστροφῆς τῶν χειρῶν, καὶ τῆς ἄλλης περιστροφικῆς κινήσεως, νὰ ἀγωνίζεται νὰ ἐξομοιωθῇ μὲ τὸ γένος τῶν γυναικῶν, χωρὶς νὰ λογαριάζῃ οὔτε τὴν αἰσχύνην, οὔτε τὴν δυσκολίαν; Ποῖος πάλιν δὲν θὰ ἐκπλαγῇ βλέπων ἐκείνους πού σύρονται ἐπάνω εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ μὲ μεγάλην εὐκολίαν κινοῦν τὰ μέλη τοῦ σώματός των, ὡσὰν νὰ εἶναι φτερά; Ἐκεῖνοι πάλιν πού πετοῦν εἰς τὸν ἀέρα ἐναλλάξ μαχαίρια, καὶ τὰ πίνουν πάλιν ὅλα ἀπὸ τὴν λαβὴν, ποῖον, ἀπὸ αὐτοὺς πού δὲν θέλουν νὰ κοπιᾶσουν διὰ τὴν ἀρετὴν, δὲν θὰ κατεντροπιᾶσουν; Ἡ τί ἤμπορεῖ νὰ εἰπῇ κανεὶς διὰ τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἱ ὅποιοι βαστάζουν ἐπάνω εἰς τὸ μέτωπόν των κοντάρι, καὶ τὸ κρατοῦν τόσον ἀκίνητον, ὡσὰν δένδρον ριζωμένον εἰς τὴν γῆν; Καὶ δὲν εἶναι μόνον τοῦτο τὸ ἀξιοθαύμαστον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι ἐξασκοῦν μικρὰ παιδιὰ νὰ παλαίουν μεταξύ των ἰστάμενα εἰς τὸ ἄκρον ξύλου,

τι τοῦ σώματος μέρος, ἀλλὰ τὸ μέτωπον μόνον δεσμοῦ παν-
 τὸς ἀσφαλέστερον φέρει τὸν κόντιον ἐκεῖνον ἄσεισιον. Ἐ-
 τερος πάλιν ἐπὶ σχοίνου σιενωτάτης μετὰ τοσαύτης ἀδειας
 βαδίζει, μεθ' ὅσης οἱ τὰ ὑπία πεδία καταιρέχοντες. Ἀλλ'
 5 ὁμως ταῦτα τὰ καὶ ταῖς ἐννοίαις ἀφόρητα εἶναι δοκοῦντα,
 τῇ τέχνῃ γέγονε δυνατά.

Τί τούτων ἔχομεν εἰπεῖν ἐπὶ τῶν ὄρκων, εἰπέ μοι;
 ποίαν δυσκολίαν; ποῖον ἰδρωῖτα; ποίαν τέχνην; ποῖον κίν-
 δυνον; Ὀλίγης χρεία σπουδῆς μόνον ἡμῖν, καὶ ταχέως τὸ
 10 πᾶν ἡμῖν ἀνυσθήσεται. Καὶ μή μοι λέγε, ὅτι τὸ πλεον κατώρ-
 θωσα, ἀλλ' εἰ μὴ τὸ πᾶν κατώρθωσας, μηδὲν μηδέπω πε-
 ποιηκέναι νόμιζε· τὸ γὰρ ὀλίγον τοῦτο ἀμεληθὲν καὶ τὸ λοι-
 πὸν ἅπαν καταιρεῖ. Πολλάκις γοῦν οἰκίας οἰκοδομήσαντες
 ἄνθρωποι, καὶ τὸν ὄροφον ἐπιθέντες, μιᾶς κεραμίδος ἀπο-
 15 τυναχθείσης, μὴ ποιησάμενοι σπουδῆν, ὀλόκληρον τὸν οἶκον
 ἀπόλεσαν. Καὶ ἐπὶ ἱματίων δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβαῖνον
 ἴδοι τις ἂν καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ μικρὸν ρῆγμα γενόμενον καὶ
 μὴ ραφέν, πολὺ τὸ σχίσμα ἐποίησε. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν
 χειμάρρων συμβαίνει πολλάκις· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μικρᾶς ἂν
 20 ἐπιλάθωνται μόνον εἰσόδου, ὀλόκληρον τὸ ρεῦμα εἰσάγουσι.
 Καὶ οὐ τοίνυν εἰ καὶ πάντοθεν σαιτὸν εἰείχισας, μικρὸν δὲ
 ὑπολείπεται μέρος λοιπόν, καὶ τοῦτο ἀπόφραξον τῷ δια-
 βόλῳ, ἵνα ἐστηριγμένος ᾗς πάντοθεν.

Εἶδες τὴν δρεπάνην; εἶδες τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου; ἤ-
 25 κουσας τῆς ἱστορίας τῆς κατὰ τὸν Σαούλ; ἤκουσας τῆς αἰχμα-
 λωσίας τῆς Ἰουδαϊκῆς τὸν τρόπον; Μετὰ δὲ τούτων πάντων
 ἤκουσας τῆς ἀποφάσεως τοῦ Χριστοῦ λεγούσης, ὅτι οὐ τὸ
 ἐπιπορκεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀμνύειν ὁπωσοῦν διαβολικὴν
 ἐστι, καὶ ὅλον τοῦ πονηροῦ τὸ κατασκευάσμα; Ἐμαθες ὅτι
 30 πανταχοῦ τοῖς ὄρκοις ἔπονται ἐπιπορκίαι; Ταῦτα δὲ πάντα
 συναγαγὼν ἔγγραψον τῇ διανοίᾳ σου. Οὐχ ὄρας, πῶς αἱ

καὶ οὔτε εἰς τὰ χέρια ἢ εἰς ἄλλο μέρος τοῦ σώματος, ἀλλὰ εἰς τὸ μέτωπον νὰ βαστάζουν ἀκίνητον τὸ κοντάρι ἐκεῖνο. Ἄλλος πάλιν ἐπάνω εἰς στενὸν σχοινίον, τόσον ἄφοβα καὶ εὐκόλα βαδίζει, μὲ ὄσπην εὐκολίαν βαδίζομεν εἰς ὀμαλὴν πεδιάδα. Καὶ ὅμως αὐτὰ τὰ ὁποῖα φαίνονται εἰς τὴν σκέψιν μας ὅτι εἶναι ἀκατῶρθωτα, μὲ τὴν ἐξάσκησιν κατορθοῦνται.

Τί ἔχομεν νὰ εἰποῦμεν ἀπὸ αὐτὰ διὰ τοὺς ὄρκους, εἶπέ μου; Ποίαν δυσκολίαν; Ποῖον κόπον; Ποίαν ἐξάσκησιν; Ποῖον κίνδυνον; Χρειάζεται ὀλίγη προθυμία μόνον καὶ σύντομα τὰ πάντα θὰ τὰ κατορθώσωμεν. Καὶ μὴ μοῦ λέγῃς ὅτι τὸ περισσότερο μέρος τῆς ἐντολῆς τὸ κατῶρθωσα, διότι ἐὰν δὲν ἐπιτύχῃς τελείως νὰ ἐφαρμόσῃς αὐτήν, νὰ μὴ νομίζῃς ὅτι ἔκαμες τίποτε· διότι αὐτὸ τὸ ὀλίγον ποὺ ἔμεινε νὰ κάμῃς, καταστρέφει ὀλόκληρον ἐκεῖνο ποὺ ἔκαμες. Διότι πολλὰς φορὰς οἱ ἄνθρωποι ἀφοῦ ἔκτισαν σπίτι καὶ τὸ ἐσκέπασαν, ἐὰν μία κεραμίδα ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν στέγην, ὀλόκληρον τὸ σπίτι ἔχασαν. Καὶ εἰς τὰ ἐνδύματα τὸ ἴδιον ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανεὶς νὰ γίνεται· διότι καὶ ἐκεῖ μικρὸν σχίσιμον, ἂν δὲ ραφῇ, ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ μεγέλο. Τὸ ἴδιον καὶ εἰς τοὺς χειμάρρους συμβαίνει πολλάκις· διότι καὶ ἐκεῖνοι ἂν ἀνοίξουν μικρὰν μόνον εἴσοδον, ὀλόκληρον τὸ ρεῦμα τοὺς βάζουν μέσα. Καὶ σὺ λοιπὸν καὶ ἂν ἀκόμα ἀπὸ παντοῦ ἔχῃς περιτειχίσει τὸν ἑαυτὸν σου, καὶ μικρὸν μέρος ὑπολείπεται ἀκόμη ἀτείχιστον, κλεῖσε καὶ τοῦτο εἰς τὸν διάβολον, διὰ νὰ εἶσαι ἀπὸ παντοῦ ἀσφαλής.

Εἶδες τὸ δρεπάνι; Εἶδες τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου; Ἦκουσες τὴν ἱστορίαν διὰ τὸν Σαούλ; Ἦκουσες τὸν τρόπον τῆς ἰουδαϊκῆς αἰχμαλωσίας; Καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἤκουσες καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χριστοῦ ποὺ λέγει ὅτι ὄχι μόνον ἡ ἐπιπορκία, ἀλλὰ καὶ ὁ ὄρκος εἶναι ὅπως ὅποτε διαβολικὸν ἔργον καὶ ὀλόκληρον κατασκεῦασμα τοῦ διαβόλου; Ἔμαθες ὅτι παντοῦ εἰς τοὺς ὄρκους ἀκολουθοῦν ἐπιπορκίαι; Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ ἀφοῦ τὰ συγκεντρώσῃς γράψε τα εἰς τὴν διάνοιάν σου. Δὲν βλέπεις πῶς αἱ γυναῖκες καὶ τὰ μικρὰ

γυναῖκες, καὶ τὰ μικρὰ παιδιά ἀντὶ φυλακῆς μεγάλης εὐαγγέλια ἔξαριτῶσι τοῦ τραχήλου, καὶ πανταχοῦ περιφέρουσι, ὅπου περ ἂν ἀπίωσιν; Σὺ τὰ παραγγέλματα τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοὺς νόμους ἔγγραφόν σου τῇ διανοίᾳ. Οὐ χρεία χρυ-
 5 σίου καὶ κτημάτων ἐνταῦθα, οὔτε βιβλίον πρίασθαι, προαιρέσεως δὲ μόνης, καὶ διαθέσεως ψυχῆς διεγηγερομένης, καὶ ἀσφαλέστερον ἔξεις τὸ εὐαγγέλιον, οὐκ ἔξωθεν περιφέρων, ἀλλ' ἔνδον αὐτὸ τοῖς τῆς ψυχῆς ἀποτιθέμενος ταμείοις.

Ἀνιστάμενος τοίνυν ἀπὸ τῆς κλίνης, καὶ τὴν οἰκίαν ἐκ-
 10 θαίνων τὴν σεαυτοῦ, τὸν νόμον ἐπίλεγε τοῦτον, «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμῶσαι ὄλωσ», καὶ ἔσται σοι διδασκαλία τὸ ρῆμα· οὐδὲ γὰρ πολλοῦ δεῖ πόνου, ἀλλὰ μικρᾶς προσοχῆς μόνον. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, εὐδηλον ἐκείθεν· τὸν υἱόν σου καλέσας φόβησον, καὶ ἀπειλήσον αὐτῷ ἐπιθήσειν
 15 πληγὰς ὀλίγας, εἰ μὴ κατορθώσῃς τὸν νόμον τοῦτον, καὶ ὅφει ὡς εὐθέως ἀποσιήσεται τῆς συνηθείας. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, εἰ τὰ μὲν μικρὰ παιδιά τὸν παρ' ἡμῶν δεδοκίκα φόβον περιγένοιτο τῆς ἐντολῆς ἡμεῖς δὲ μηδὲ οὕτω φοβούμεθα τὸν Θεόν, ὡς ἡμᾶς οἱ υἱοὶ δεδοίκασι;

20 Ὅπερ οὖν καὶ πρόφητ εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν λέγω. Νόμον ἑαυτοῖς θῶμεν, μὴ πρότερον δημοσίων, μὴ ἰδιωτικῶν ἀφασθαι πραγμάτων, ἕως ἂν τοῦτον ἐκπληρώσωμεν τὸν νόμον, καὶ πάντως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης συνωθούμενοι περισσόμεθα ραδίως, καὶ κοσμήσομεν μὲν ἑαυτούς, κοσμήσομεν δὲ τὴν πόλιν
 25 ἅπασαν. Ἐννόησον γὰρ ἡλίκον ἐστὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ταῦτα ἀκούειν, ὡς ἐν Ἀντιοχείᾳ κεκράτηκεν ἔθνος Χριστιανοῖς πρόπον, καὶ οὐδενὸς ἀκούση, κἂν μεγίστη ἀνάγκη ἐπίκειται, ὄρκον προῖεμένον. Πάντως ἀκούσονται ταῦτα αἱ γείτονες πόλεις· μᾶλλον δὲ οὐχ αἱ γείτονες μόνον, ἀλλὰ καὶ

παιδιά κρεμοῦν ἀπὸ τὸν λαιμόν τους μεγάλα εὐαγγέλια ὡς φυλακτὰ καὶ τὰ περιφέρουν παντοῦ ὅπου καὶ ἂν μεταβοῦν; Σὺ νὰ ἐγγράψῃς εἰς τὸν νοῦν σου τὰ παραγγέλματα τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοὺς νόμους. Δὲν εἶναι ἀνάγκη χρυσοῦ καὶ κτημάτων ἐδῶ, οὔτε νὰ ἀγοράσῃς βιβλίον, ἀλλὰ μόνον προαίρεσις καὶ διάθεσις ψυχῆς διεγερμένης, καὶ ἔτσι κατὰ ἀσφαλέστερον τρόπον θὰ ἔχῃς τὸ εὐαγγέλιον, καὶ δὲν θὰ τὸ περιφέρῃς ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ θὰ τὸ ἔχῃς φυλαγμένον μέσα εἰς τὰ ταμεῖα τῆς ψυχῆς σου.

“Ὅταν λοιπὸν σηκῶνεσαι τὸ πρωὶ ἀπὸ τὸ κρεβάτι καὶ βγαίνῃς ἀπὸ τὸ σπῖτι σου νὰ λέγῃς αὐτὸν τὸν νόμον «Ἐγὼ δὲ σᾶς λέγω νὰ μὴ ὀρκίζεσθε καθόλου»²⁸ καὶ θὰ σοῦ εἶναι τὸ ρητὸν αὐτὸ διδασκαλία· διότι δὲν χρειάζεται πολὺς κόπος, ἀλλὰ μικρὰ μόνον προσοχή. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, εἶναι εὐδηλον ἀπὸ τὸ ἐξῆς· ἀφοῦ καλέσῃς τὸν υἱὸν σου, φοβέρισέ τον καὶ ἀπειλήσέ τον ὅτι θὰ τὸν δείρῃς, ἐὰν δὲν κατορθώσῃ νὰ τηρήσῃ τὸν νόμον τοῦτον, καὶ θὰ ἰδῆς πῶς ἀμέσως θὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν συνήθειαν αὐτήν. Πῶς λοιπὸν δὲν θὰ εἶναι ἄτοπον, ἀφοῦ τὰ μὲν μικρὰ παιδιά λόγῳ τοῦ φόβου μας νὰ τηροῦν τὴν ἐντολήν, ἡμεῖς δὲ νὰ μὴ φοβούμεθα τὸν Θεόν, ὅσον μᾶς φοβοῦνται τὰ παιδιά μας;

Ἐκεῖνο λοιπὸν ποῦ εἶπα προηγουμένως, καὶ τώρα σᾶς λέγω. Νὰ θέσωμεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας νόμον, ὅτι δὲν θὰ συμμετάσχωμεν εἰς κάθε δημοσίαν καὶ ἰδιωτικὴν ἐργασίαν πρὶν ἢ τηρήσωμεν τὸν νόμον αὐτόν, καὶ ὅπωςδήποτε πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν ἀνάγκην, θὰ ὑπερισχύσωμεν εὐκόλως, καὶ θὰ στολίσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, καὶ θὰ στολίσωμεν τὴν πόλιν ὅλην. Διότι σκέψου πόσον μεγάλο πρᾶγμα εἶναι νὰ ἀκούγῳνται αὐτὰ εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην, ὅτι εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐπεκράτησε συνήθεια ποῦ ἀρμόζει εἰς τοὺς Χριστιανούς, διότι ἐκεῖ ἀπὸ τὸ στόμα κανενὸς δὲν θὰ ἀκούσῃς νὰ βγαίνῃ ὄρκος ἔστω καὶ ἂν τὸ ἐπιβάλλῃ μεγάλη ἀνάγκη. Ὅπωςδήποτε θὰ ἀκούσουν αὐτὰ αἱ γειτονικαὶ πόλεις· καὶ μᾶλλον ὄχι αἱ γειτονικαὶ μόνον ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς

πρὸς αὐτὰ τὰ πέρατα τῆς γῆς ὁ λόγος ἀφίξεται· καὶ γὰρ εἰ-
κός, καὶ ὑμῖν ἐπιμιγνυμένους ἐμπόρους, καὶ ἐντιεῦθεν ἐτέ-
ρους ἀφικνουμένους ταῦτα ἀπαγγέλλειν ἅπαντα.

- “Οταν οὖν ἄλλας πόλεις ἐγκωμιάζοντες πολλοὶ λιμένας
5 λέγωσι, καὶ ἀγοράν, καὶ ἀφθονίαν ὠνίων, δότε τοῖς ἐντιεῦ-
θεν ἀφικνουμένοις λέγειν, ὅτι ὅπερ ἐστὶν ἐν Ἀντιοχείᾳ,
τοῦτο οὐδαμοῦ τῶν ἄλλων πόλεων ἐστὶν ἰδεῖν· ἔλοιντο γὰρ
ἂν οἱ ἄνθρωποι οἱ τὴν πόλιν ἐκείνην οἰκοῦντες τὴν γλῶτταν
ἐκκοπῆναι πρότερον, ἢ ὄρκον ἀπὸ τοῦ σιόματος προέσθαι.
10 Τοῦτο ὑμῖν κόσμος ἔσται καὶ ἀσφάλεια· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ
καὶ μισθὸν οἴσει πολύν. Καὶ γὰρ πάντως ζηλώσουσιν ὑμῶς
ἕτεροι, καὶ μιμήσονται· εἰ γὰρ ἓνα τις καὶ δύο κερδάνας
ιοσοῦτον λήφεται μισθὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οἱ τὴν οἰκουμένην
ἅπασαν παιδεύοντες πόσας οὐ λήψεσθε τὰς ἀμοιβάς;
15 Χρὴ τοίνυν σπουδάζειν, καὶ ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν,
εἰδότας ὡς οὐχὶ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ
τῶν ἐτέροις κατορθουμένων ἀντίδοσιν ληφόμεθα μεγίστην,
καὶ πολλῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς εὐνοίας ἀπολαύσομεν· ἧς
γένοιτο διηνεκῶς πάντας ἡμᾶς ἀπολαύσαντας τυχεῖν τῆς
20 βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν,
ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
ματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

γῆς θὰ φθάσῃ ὁ λόγος· καὶ ὡς εἶναι φυσικὸν τοῦτο, ἐπειδὴ καὶ σεῖς ἔρχεσθε εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ἐμπόρους καὶ ἀναχωροῦν ἀπὸ ἐδῶ πολλοὶ δι' ἄλλα μέρη, αὐτοὶ θὰ ἀναγγείλουν ὅλα αὐτά.

Ὅταν λοιπὸν πολλοί, προκειμένου νὰ ἐγκωμιάσουν ἄλλας πόλεις, ἀναφέρουν τὰ λιμάνια καὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν τροφίμων, κάμετε ἐκείνους πὺ θὰ φεύγουν ἀπὸ ἐδῶ νὰ λέγουν ὅτι αὐτὸ πὺ εἶναι εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, τοῦτο εἰς καμίαν ἄλλην πόλιν δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸ ἰδῆ· διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς θὰ ἐπροτιμοῦσαν νὰ τοὺς κοπῆ προηγουμένως ἢ γλῶσσα, παρὰ νὰ ἀφήσουν νὰ τοὺς φύγῃ ὄρκος ἀπὸ τὸ στόμα τους. Αὐτὸ θὰ εἶναι εἰς σᾶς στολισμὸς καὶ ἀσφάλεια· καὶ ὄχι μόνον στολισμὸν καὶ ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ μισθὸν πολὺν θὰ φέρῃ. Καὶ ὅπωςδῆποτε θὰ μᾶς ζηλέψουν καὶ ἄλλοι καὶ θὰ μᾶς μιμηθοῦν· διότι ἐὰν κάποιος κερδίσῃ ἓνα καὶ δύο θὰ λάβῃ τόσον πολὺν μισθὸν ἀπὸ τὸν Θεόν, σεῖς πὺ μὲ τὸ παράδειγμά σας διδάσκετε τὴν οἰκουμένην, πάσας ἀμοιβὰς θὰ λάβετε;

Πρέπει λοιπὸν νὰ ἔχωμεν προθυμίαν, ἐγρήγορσιν καὶ νηφαλιότητα, γνωρίζοντες ὅτι ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας πνευματικὰ κατορθώματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ κατορθώματα τῶν ἄλλων, τοὺς ὁποίους ἐδιδάξαμεν, μεγίστην ἀμοιβὴν θὰ λάβωμεν καὶ πολλὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐνοίαν θὰ ἀπολαύσωμεν, τὴν ὁποίαν εἶθε διαρκῶς ὅλοι ἡμεῖς ἀφοῦ τὴν ἀπολαύσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει δόξα καὶ κράτος μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΚΟΣΤΗ

ΟΤΙ ΟΥΚ ΑΡΚΕΙ Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ

πρὸς τὸ δύνασθαι κοινωνεῖν, ἀλλὰ καὶ δεῖ τῆς κατὰ
ψυχὴν ἀρετῆς πρώτης· καὶ πῶς δυνατὸν μὴ μνησι-
5 κακεῖν, καὶ ὅτι πολὺς τῷ Θεῷ τοῦ νόμου τούτου λό-
γος, καὶ ὅτι πρὸ τῆς γενένης τὸ μνησικακεῖν κολάζει
τοὺς ἀλόνας· καὶ περὶ τῆς τῶν ὄρκων ἀποχῆς, καὶ
περὶ τῶν μὴ καταρωκότων τὸ μὴ δμνύειν.

1. Πρὸς τὸ τέλος ἡμῖν τῆς νηστείας λοιπὸν ὁ καιρὸς
10 ἐπείγεται, οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς πρὸς πλείονα ἑαυτοὺς ἐπιδῶ-
μεν ἀρετήν. Ὡσπερ γὰρ οὐδὲν ὄφελος τῶν πολλῶν διαύλων
τοῖς τρέχουσιν, ἂν τῶν βραβείων ἐκπέσωσιν· οὕτως οὐδὲ
ἡμῖν ἔσται τι κέρδος ἀπὸ τῶν πολλῶν πόνων καὶ ἰδρώτων
τῶν περὶ τὴν νηστείαν, ἔὰν μὴ μετὰ καθαροῦ συνειδότος δυ-
15 νηθῶμεν τῆς ἱεραῆς ἀπολαῦσαι τραπέζης. Διὰ τοῦτο νηστεία
καὶ τεσσαρακοστική, καὶ ἰσοσῦτων ἡμερῶν συνάξεις, καὶ ἀ-
κροάσεις, καὶ εὐχαί, καὶ διδασκαλῖαι, ἵνα παντὶ τρόπῳ τὰ
παρὰ πάντα τὸν ἐνιαυτὸν ἡμῖν ἁμαρτήματα προστριβέντα διὰ
τῆς σπουδῆς ταύτης τῶν θεϊκῶν ἐνταλμάτων ἀποσμηξάμενοι,
20 μετὰ παρηγορίας πνευματικῆς μετάσχωμεν εὐλαβῶς τῆς ἀναι-
μάκτου ἐκείνης θυσίας, ὡς ἂν μὴ τοῦτο ἦ, μάτην καὶ εἰκῆ
καὶ ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ τὸν ἰσοσῦτον ὑπέσχημεν πόνον.

Ἐκαστος τοίνυν ἀναλογιζέσθω παρ' ἑαυτῷ, ποῖον ἐλάτ-
τωμα διώρθωσε, ποῖον κατόρθωμα προσεκήσατο, ποίαν ἀ-
25 μαρτίαν ἀπενίψατο, κατὰ τί βελτίων ἐγένετο· κἂν μὲν εὖρη
πλέον τι γενόμενον ἀπὸ τῆς νηστείας ἑαυτῷ πρὸς τὴν καλὴν

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΚΟΣΤΗ

ΟΤΙ ΔΕΝ ΑΡΚΕΙ Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ

διὰ νὰ ἡμπορῆ κάποιος νὰ μεταλάβῃ, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς πρώτη· καὶ πῶς ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ μὴ μνησικακῆ καὶ ὅτι πολὺ ἐνδιαφέρεται ὁ Θεὸς διὰ τὸν νόμον τοῦτον, καὶ ὅτι τιμωρεῖ πρὸ τῆς γεέννης ἡ μνησικακία ἐκείνους ποὺ τὴν ἔχουν· καὶ περὶ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τοὺς ὄρκους, καὶ περὶ ἐκείνων ποὺ δὲν κατώρθωσαν νὰ μὴ ὀρκίζωνται.

1. Πρὸς τὸ τέλος τῆς νηστείας φτάνει πλέον ὁ καιρὸς δι' ἡμᾶς τώρα, καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἄς ἐπιδοθῶμεν εἰς μεγαλυτέραν ἀρετὴν. Διότι ὅπως δὲν ὑπάρχει καμμία ὠφέλεια δι' αὐτοὺς ποὺ τρέχουν ἀγῶνα δρόμου ἀπὸ τὰ πολλὰ τρεξίματα, ἂν χάσουν τὰ βραβεῖα, ἔτσι καὶ εἰς ἡμᾶς δὲν θὰ ὑπάρξῃ κάποιο κέρδος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κόπους καὶ ἰδρωτὰς ποὺ ἐκάμαμε διὰ τὴν νηστείαν, ἐὰν δὲν ἡμπορέσωμεν μὲ καθαρὰν συνείδησιν νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν ἱερὰν τράπεζαν. Διὰ τοῦτο καὶ τεσσαρακοστὴ καὶ συγκεντρώσεις τόσων ἡμερῶν, καὶ ἀκροάσεις, καὶ προσευχαὶ καὶ διδασκαλίαι, ὅπως μὲ κάθε τρόπον, τὰ ἀμαρτήματα ποὺ ἐπεκτάθησαν εἰς τὴν ψυχὴν μας καθ' ὅλον τὸν χρόνον, διὰ τῆς προθυμίας αὐτῆς πρὸς συμμόρφωσιν μὲ τὰς θείας ἐντολὰς νὰ τὰ ἀποπλύνωμεν καὶ ἔτσι μὲ θάρρος πνευματικὸν νὰ μετάρχωμεν εὐλαβῶς τῆς ἀναιμάκτου ἐκείνης θυσίας, διότι ἂν δὲν γίνῃ τοῦτο, ματαίως καὶ ἀσκόπως καὶ χωρὶς ὠφέλειαν ὑπεβλήθημεν εἰς τόσον κόπον.

Κάθε ἓνας λοιπὸν ἄς ἀναλογισθῆ μόνος του, ποῖον ἐλάττωμα διώρθωσε, ποίαν ἀρετὴν ἀπέκτησε, ποίαν ἀμαρτίαν ἐκαθάρισε, κατὰ τί ἔγινε καλύτερος· καὶ ἂν μὲν εὖρῃ ὅτι κάτι ἐκέρδισεν ἀπὸ τὴν νηστείαν εἰς τὴν καλὴν αὐτὴν πνευ-

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΚΟΣΤΗ

ΟΤΙ ΟΥΚ ΑΡΚΕΙ Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ

5 πρὸς τὸ δύνασθαι κοινωνεῖν, ἀλλὰ καὶ δεῖ τῆς κατὰ
ψυχὴν ἀρετῆς πρώτης· καὶ πῶς δυνατὸν μὴ μνησι-
κακεῖν, καὶ ὅτι πολὺς τῷ Θεῷ τοῦ νόμου τούτου λό-
γος, καὶ ὅτι πρὸ τῆς γενένης τὸ μνησικακεῖν κολάζει
τοὺς ἀλόνας· καὶ περὶ τῆς τῶν ὄρκων ἀποχῆς, καὶ
περὶ τῶν μὴ καιρωθωκότων τὸ μὴ ὀμνύειν.

1. Πρὸς τὸ τέλος ἡμῖν τῆς νηστείας λοιπὸν ὁ καιρὸς
10 ἐπείγεται, οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς πρὸς πλείονα ἑαυτοὺς ἐπιδῶ-
μεν ἀρετῆν. Ὡσπερ γὰρ οὐδὲν ὄφελος τῶν πολλῶν διαύλων
τοῖς τρέχουσιν, ἂν τῶν βραβείων ἐκπέσωσιν· οὕτως οὐδὲ
ἡμῖν ἔσται τι κέρδος ἀπὸ τῶν πολλῶν πόνων καὶ ἰδρώτων
τῶν περὶ τὴν νηστείαν, ἐὰν μὴ μετὰ καθαροῦ συνειδήτους δυ-
15 νηθῶμεν τῆς ἱερᾶς ἀπολαῦσαι τραπέζης. Διὰ τοῦτο νηστεία
καὶ τεσσαρακοσιτή, καὶ ἰσοσούτων ἡμερῶν συνάξεις, καὶ ἀ-
κροάσεις, καὶ εὐχαί, καὶ διδασκαλίαι, ἵνα παντὶ τρόπῳ τὰ
παρὰ πάντα τὸν ἐνιαυτὸν ἡμῖν ἁμαρτήματα προστριθέντα διὰ
τῆς σπουδῆς ταύτης τῶν θεϊκῶν ἐνταλμάτων ἀποσηξάμενοι,
20 μετὰ παρρησίας πνευματικῆς μετάσχωμεν εὐλαβῶς τῆς ἀναι-
μάκτου ἐκείνης θυσίας, ὡς ἂν μὴ τοῦτο ἦ, μάτην καὶ εἰκῆ
καὶ ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ τὸν ἰσοσῦτον ὑπέσχημεν πόνον.

Ἐκαστος τοίνυν ἀναλογιζέσθω παρ' ἑαυτῷ, ποῖον ἐλάτ-
τωμα διώρθωσε, ποῖον κατόρθωμα προσεκήσατο, ποίαν ἀ-
25 μαρτίαν ἀπενήφατο, κατὰ τί βελτίων ἐγένετο· κἂν μὲν εὖρη
πλέον τι γενόμενον ἀπὸ τῆς νηστείας ἑαυτῷ πρὸς τὴν καλὴν

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΚΟΣΤΗ

ΟΤΙ ΔΕΝ ΑΡΚΕΙ Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ

διὰ νὰ ἡμπορῆ κάποιος νὰ μεταλάβῃ, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς πρώτη· καὶ πῶς ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ μὴ μνησικακῆ καὶ ὅτι πολὺ ἐνδιαφέρεται ὁ Θεὸς διὰ τὸν νόμον τοῦτον, καὶ ὅτι τιμωρεῖ πρὸ τῆς γεέννης ἢ μνησικακία ἐκείνους ποὺ τὴν ἔχουν· καὶ περὶ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τοὺς ὄρκους, καὶ περὶ ἐκείνων ποὺ δὲν κατώρθωσαν νὰ μὴ ὀρκίζονται.

1. Πρὸς τὸ τέλος τῆς νηστείας φτάνει πλέον ὁ καιρὸς δι' ἡμᾶς τώρα, καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἄς ἐπιδοθῶμεν εἰς μεγαλυτέραν ἀρετὴν. Διότι ὅπως δὲν ὑπάρχει καμμία ὠφέλεια δι' αὐτοὺς ποὺ τρέχουν ἀγῶνα δρόμου ἀπὸ τὰ πολλὰ τρεξίματα, ἂν χάσουν τὰ βραβεῖα, ἔτσι καὶ εἰς ἡμᾶς δὲν θὰ ὑπάρξῃ κάποιο κέρδος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κόπους καὶ ἰδρωτὰς ποὺ ἐκάμαμε διὰ τὴν νηστείαν, ἐὰν δὲν ἡμπορέσωμεν μὲ καθαρὰν συνείδησιν νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν ἱερὰν τράπεζαν. Διὰ τοῦτο καὶ τεσσαρακοστὴ καὶ συγκεντρώσεις τόσων ἡμερῶν, καὶ ἀκροάσεις, καὶ προσευχαὶ καὶ διδασκαλίαι, ὅπως μὲ κάθε τρόπον, τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ἐπεκτάθησαν εἰς τὴν ψυχὴν μας καθ' ὅλον τὸν χρόνον, διὰ τῆς προθυμίας αὐτῆς πρὸς συμμόρφωσιν μὲ τὰς θείας ἐντολὰς νὰ τὰ ἀποπλύνωμεν καὶ ἔτσι μὲ θάρρος πνευματικὸν νὰ μετὰσχωμεν εὐλαβῶς τῆς ἀναιμάκτου ἐκείνης θυσίας, διότι ἂν δὲν γίνῃ τοῦτο, ματαίως καὶ ἀσκόπως καὶ χωρὶς ὠφέλειαν ὑπεβλήθημεν εἰς τόσον κόπον.

Κάθε ἓνας λοιπὸν ἄς ἀναλογισθῆ ἄνθρωπος του, ποῖον ἐλάττωμα διώρθωσε, ποίαν ἀρετὴν ἀπέκτησε, ποίαν ἁμαρτίαν ἐκαθάρισε, κατὰ τί ἔγινε καλύτερος· καὶ ἂν μὲν εὖρῃ ὅτι κάτι ἐκέρδισεν ἀπὸ τὴν νηστείαν εἰς τὴν καλὴν αὐτὴν πνευ-

ταύτην ἐμπορίαν, καὶ συνίδῃ πολλὴν ἐαυτῷ πεποιημένῳ τῶν
 τραυμάτων τὴν ἐπιμέλειαν, προσερχέσθω· εἰ δὲ ἡμελημένος
 ἔμεινε, νησιεὶαν μόνον ἔχων ἐπιδείξασθαι, τῶν δὲ ἄλλων
 οὐδὲν καιρωθῶκώς, ἔξω μενέτω, καὶ τότε εἰσίτω, ὅταν ἅ-
 5 παντα ἐκαθάρῃ τὰ ἁμαρτήματα.

Μηδεὶς μόνῃ τῇ νησιεὶᾳ ἐπιστηριζέσθω, ἐὰν τοῖς κακοῖς
 ἔμεινεν ἀδιόρθωτος. Τὸν μὲν γὰρ νησιεύοντα εἰκὸς καὶ συγ-
 γνώμης τυχεῖν, σώματος ἀσθένειαν προβαλλόμενον, τὸν δὲ
 μὴ διορθώσαντα ἐαυτοῦ τὰ πλημμελήματα, ἀμήχανον ἀπολο-
 10 γίας τυχεῖν. Οὐκ ἐνήσιευσας διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀσθένειαν
 τοῖς ἐχθροῖς σου τίνος ἔνεκεν οὐ καιτηλλάγῃς, εἰπέ μοι;
 Μὴ καὶ ἐνιαῦθα ἀσθένειαν σώματος προβαλέσθαι ἔχεις; Πά-
 λιν ἂν βασκανίαν καὶ φθόνον μένης ἔχων, ποίαν ἔξεις ἀπο-
 λογίαν, εἰπέ μοι; Οὐδαμοῦ γὰρ ἐν τούτοις τοῖς ἐλαιτώμασιν
 15 ἐπὶ σώματος ἀσθενείαν ἐστὶ καταφυγεῖν. Καὶ τοῦτο τῆς τοῦ
 Χριστοῦ φιλανθρωπίας ἔργον ἐγένετο, τὸ τὰς κυριωτάτας
 τῶν ἐντολῶν καὶ συνεχούσας ἡμῶν τὴν ζωὴν μηδὲν ἀπὸ
 τῆς τοῦ σώματος ἀσθενείας παραβλάπτεισθαι. Ἐπεὶ οὖν πάν-
 των ὁμοίως δεόμεθα τῶν ἱερῶν νόμων, μάλιστα δὲ πάντων
 20 τοῦ κελεύοντος μηδένα ἔχειν ἐχθρόν, μηδὲ μένειν ὀργιζόμε-
 νον διηνεκῶς, ἀλλὰ καταλλάττεισθαι εὐθέως, φέρε περὶ ταύ-
 τῆς ὑμῖν διαλεχθῶμεν σήμερον τῆς ἐντολῆς.

Ὡς γὰρ τὸν πορνεύοντα καὶ τὸν βλασφημοῦντα ἀμήχανον
 μετασχεῖν τῆς ἱερᾶς τροπέζης, οὕτω τὸν ἐχθρόν ἔχοντα καὶ
 25 μνησικακοῦντα ἀδύνατον ἀπολαῦσαι κοινωνίας ἁγίας· καὶ
 μάλα εἰκότως. Ὁ μὲν γὰρ πορνεύσας καὶ μοιχεύσας ὁμοῦ τε
 ἐπλήρωσε τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τέλος ἔδωκε τῇ ἁμαρτίᾳ, κἂν
 θελήσῃ νήψας ἀνενεγκεῖν ἀπὸ τοῦ πτώματος πολλὴν μετὰ
 ταῦτα ἐπιδειξάμενος τὴν μετάνοιαν, ἔχει τινὰ παραμυθίαν
 30 ὁ δὲ μνησικακῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐργάζεται τὴν ἁμαρ-
 τίαν, καὶ οὐδέποτε αὐτὴν ἀπαρτίζει. Ἐκεῖ γέγονε τὸ πλημ-

ματικήν ἐμπορίαν καὶ γνωρίση ὅτι ἐπεριποιήθη τὰ τραύματά του, ἄς προσέρχεται νὰ κοινωνήσῃ. Ἐὰν ὅμως ἔμεινεν εἰς τὴν ἀμέλειαν, καὶ ἔχη νὰ ἐπιδείξῃ μόνον νηστείαν, καὶ δὲν ἔχη κατορθώσει τίποτε ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἄς μὲν ἔξω, καὶ τότε μόνον νὰ εἰσέλθῃ, ὅταν καθαρῶς ὅλα τὰ ἁμαρτήματά του.

Κανεὶς ἄς μὴ στηρίζεται εἰς μόνην τὴν νηστείαν, ἐὰν ἔμεινεν ἀδιόρθωτος εἰς τὰ κακά. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν νηστεύει εἶναι φυσικὸν καὶ νὰ συγχωρηθῇ, ὅταν προβάλλῃ ὡς δικαιολογίαν τὴν σωματικὴν ἀσθένειαν, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ δὲν διώρθωσε τὰ ἁμαρτήματά του, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀπολογηθῇ. Δὲν ἐνήστευσας λόγῳ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας· εἰπέ μου ὅμως διὰ ποῖον λόγον δὲν συνεφιλιώθης μὲ τοὺς ἐχθρούς σου; Μήπως ἔχεις νὰ προβάλλῃς καὶ ἐδῶ ἀσθένειαν σώματος; Πάλιν ἂν ἐξακολουθῇς νὰ ἔχῃς φθόνον καὶ βασκανίαν, εἰπέ μου ποῖαν ἀπολογίαν θὰ ἔχῃς. Διότι δὲν ἠμπορεῖς διὰ τὰ ἐλαττώματα αὐτὰ νὰ προβάλλῃς ἀσθένειαν σώματος. Καὶ τοῦτο συνέβη ἐξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι αἱ σπουδαιότεραι ἐντολαί, ποὺ συγκροτοῦν τὴν ζωὴν μας νὰ μὴ παρεμποδίζωνται καθόλου ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος. Ἐπειδὴ λοιπὸν πρέπει νὰ τηροῦμε ὅλας τὰς ἐντολάς ἐξ ἴσου, κυρίως ὅμως ἐκείνην ποὺ λέγει νὰ μὴ ἔχωμεν κανένα ἐχθρόν, οὔτε νὰ εἴμεθα συνεχῶς ὠργισμένοι, ἀλλὰ νὰ συμφιλιωνώμεθα ἀμέσως, ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς σᾶς ὁμιλήσωμεν σήμερον διὰ τὴν ἐντολὴν αὐτήν.

Διότι ὅπως ἐκεῖνος ποὺ πορνεύει καὶ ποὺ βλασφημεῖ, εἶναι ἀδύνατον νὰ συμμετάσχη εἰς τὴν ἱερὰν τράπεζαν, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὸν ἐχθρόν καὶ μνησικακεῖ, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπολαύσῃ τὴν ἀγίαν κοινωνίαν· καὶ τοῦτο εἶναι πολὺ φυσικόν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἐπόρνευσε καὶ ἐμοίχευσε μαζὶ μὲ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας ἐτελείωσε καὶ τὴν πρᾶξιν τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἂν θελήσῃ νὰ ἀνανήψῃ νὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὴν πτώσιν καὶ νὰ μετανοήσῃ, ἔχει κάποιαν παρηγορίαν· ἐκεῖνος ὅμως ποὺ μνησικακεῖ κάθε ἡμέραν ἐργάζεται τὴν ἁμαρτίαν καὶ οὐδέποτε δίδει τέλος εἰς αὐτήν. Ἐκεῖ ἔγινε τὸ

μέλημα, καὶ ἐπληρώθη ἡ ἁμαρτία· ἐνταῦθα δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοιμαῖται ἡ ἁμαρτία· τίνα οὖν ἔξομεν, εἰπέ μοι, συγγνώμην τοιούτῳ πονηρῷ θηρίῳ παραδιδόντες ἑαυτοὺς ἐκόντες; Πῶς δὲ θούλει τὸν δεσπότην ἡμερόν σοι γενέσθαι καὶ προῶν, τῷ συνδούλῳ γενόμενος αὐτὸς χαλεπὸς καὶ ἀσύγγνωστος; Ἄλλ' ὕβρισέ σε ὁ σύνδουλος· καὶ σὺ τὸν Θεὸν ὑβρίζεις πολλάκις. Ποῦ δὲ ἴσον σύνδουλος καὶ δεσπότης; Καὶ αὐτὸς μὲν ἔνια μὲν που ἡδικημένος ἴσως ὕβρισε, καὶ παρωξύνθη· σὺ δὲ τὸν δεσπότην ὑβρίζεις, οὐκ ἡδικημένος, οὐδὲ ἐπηρεαζόμενος, ἀλλ' εὐεργειτούμενος καθ' ἑκάστην ὑπ' αὐτοῦ τὴν ἡμέραν. Ἐννόησον τοίνυν, ὅτι εἰ θουληθείη μετὰ ἀκριβείας τὰ εἰς αὐτὸν γινόμενα ὁ Θεὸς ἐξειτάζειν, οὐδὲ μίαν βιωσόμεθα τὴν ἡμέραν «Ἐμαρτίας γάρ», φησὶν ὁ προφήτης, «ἐὰν παραιτηθήσῃς, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται»; Καὶ ἴσο παρῶ τὰ ἄλλα πάντα, ἃ τὸ συνειδὸς ἐκάστου τῶν ἁμαρτιανόντων ἐπίσταται, καὶ ὧν οὐκ ἔχει μάρτυρας ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸν Θεὸν μόνον, τῶν φανερῶν τούτων καὶ ὠμολογημένων ἂν ἀπαιτηθῶμεν λόγον, ποίαν ἐν τούτοις ἔξομεν συγγνώμην; Ἄν ἐξειτάσῃ τὴν ραθυμίαν ἡμῶν τὴν ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ τὴν ὀλιγωρίαν, καὶ ὅτι ἔμπροσθεν Θεοῦ ἐσιῶτες, καὶ παρακαλοῦντες αὐτόν, οὐδὲ ἰσαύτην αὐτῷ παρεχομεν αἰδῶ καὶ τιμὴν, ὅσην τοῖς δεσπόταις οἱ δοῦλοι, ὅσην τοῖς ἄρχουσιν οἱ στρατιῶται, ὅσην τοῖς φίλοις οἱ φίλοι; Φίλῳ μὲν γὰρ διαλεγόμενος μετὰ τοῦ προσέχειν τοῦτο ποιῶν εἰς, Θεῷ δὲ ἐντυγχάνων ὑπὲρ ἁμαρτημάτων, ὑπὲρ πλημμελημάτων ἰσοσύτων συγχώρησιν αἰτῶν, καὶ συγγνώμην ἀξιῶν σοι γενέσθαι, ραθυμεῖς πολλάκις, καὶ τῶν γονάτων σου χαμαὶ κειμένων, πολλαχοῦ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς οἰκίας πλανᾶσθαί σου τὴν διάνοιαν ἔῃς, τοῦ σιόματός σου ληροῦντος εἰκῆ καὶ μάτην. Καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ πολλάκις

παράπτωμα καὶ ἀπετελειώθη ἡ ἁμαρτία· ἐδῶ δὲ καθημερινῶς ἀποτολμᾶται ἡ ἁμαρτία· ποίαν λοιπόν, εἶπέ μου, συγγνώμην θὰ ἔχωμεν, ἀφοῦ παραδίδωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς τέτοιον πονηρὸν θηρίον; Πῶς λοιπόν θέλεις νὰ σοῦ γίνῃ ὁ Δεσπότης γλυκὺς καὶ πρᾶος, ἀφοῦ σὺ γίνεσαι εἰς τὸν συνάνθρωπόν σου σκληρὸς καὶ δὲν τὸν συγχωρεῖς; Σὲ ὕβρισεν ὁ συνάνθρωπός σου, θὰ μοῦ εἶπῃς· ὅμως καὶ σὺ πολλάκις ὑβρίζεις τὸν Θεόν. Ποῦ δὲ ἠκούσθη νὰ εἶναι ἴσοι ὁ σύνδουλος καὶ ὁ Δεσπότης; Καὶ αὐτὸς μὲν ἴσως νὰ σὲ ὕβρισεν ἐπειδὴ κάπως ἠδικήθη ἀπὸ ἐσέ, καὶ ὠργίσθη· σὺ ὅμως ὑβρίζεις τὸν Δεσπότην χωρὶς νὰ ἔχῃς ἀδικηθῆ ἀπὸ αὐτόν, χωρὶς νὰ ἔχῃς ὑποσιτῆ βλάβην, ἀλλὰ ἀντιθέτως καθημερινῶς εὐεργετεῖσαι ἀπὸ αὐτόν. Σκέψου λοιπόν ὅτι ἂν ὁ Θεὸς θελήσῃ νὰ ἐξετάσῃ μὲ λεπτομέρειαν αὐτὰ πὺν κάνομεν εἰς αὐτόν, οὔτε μίαν ἡμέραν θὰ ζήσωμεν «διότι ἁμαρτίας», λέγει ὁ προφήτης, «ἐὰν παρατηρήσῃς, Κύριε, καὶ δὲν τὰς παραβλέψῃς, ποῖος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ βαστάξῃ τὸ βάρος τῆς δικαιοσύνης σου»¹.

Καὶ διὰ νὰ παραλείψω ὅλα ὅσα ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα ἢ συνείδησις τοῦ κάθε ἑνὸς γνωρίζει, καὶ διὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει μάρτυρας ἀνθρώπους, ἀλλὰ μόνον τὸν Θεόν, ἂν μᾶς ζητηθῆ λόγος μόνον διὰ τὰ φανερά αὐτὰ καὶ ἀποδεδειγμένα, ποίαν πάλιν συγχώρησιν θὰ εὔρωμεν; Ἐὰν ἐξετάσῃ τὴν ραθυμίαν μας, τὴν ὁποῖαν ἐπιδεικνύομεν εἰς τὰς προσευχάς, καὶ τὴν ὀλιγωρίαν, καὶ τὸ ὅτι ἐνῶ στεκόμεθα ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν παρακαλοῦμεν, οὔτε τόσον σεβασμὸν καὶ τιμὴν τοῦ ἀπονέμομεν, ὅσην οἱ δοῦλοι εἰς τοὺς κυρίους, ὅσην οἱ στρατιῶται εἰς τοὺς ἄρχοντας, ὅσην οἱ φίλοι εἰς τοὺς φίλους; Διότι ὅταν συζητᾶς μὲ τὸν φίλον σου, τὸ κάμεις μὲ προσοχήν, μὲ τὸν Θεὸν δὲ ὅταν συζητᾶς διὰ τὰ ἁμαρτήματά σου, καὶ ζητᾶς συγχώρησιν τόσων μεγάλων ἁμαρτημάτων, καὶ παρακαλεῖς νὰ σοῦ συγχωρηθοῦν, τὸ κάμεις μὲ ραθυμίαν, καὶ ἐνῶ πολλάκις εἶσαι γονατισμένος, ἀφήνεις τὸν νοῦν σου νὰ πλανᾶται εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὴν οἰκίαν καὶ αὐτὰ πὺν λέγει τὸ στόμα σου εἶναι ἄσκοπα καὶ μάταια. Καὶ τοῦτο

πάσχομεν· ἂν τοίνυν τοῦτο μόνον ἐξειάσαι θελήσῃ ὁ Θεός, ἄρα ἔξομεν συγγνώμην; ἄρα δυνησόμεθα ἀπολογίας τυχεῖν; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι.

2. Τί δέ, ἂν τὰς κακηγορίας, ἃς καθ' ἑκάστην ἡμέραν
 5 ἀλλήλους λέγωμεν κακῶς, εἰς μέσον παραγάγῃ, καὶ τὰς κρίσεις τὰς ἀκαίρους, ἐν αἷς κατακρίνομεν τὸν πλησίον οὐδὲν ἔχοντες πρᾶγμα, ἀλλὰ φιλαίτιοί τινες ὄντες, καὶ μεμψίμοιροι, τί δυνησόμεθα ἀπολογήσασθαι καὶ εἰπεῖν; Ἄν δὲ τὰς περιέργους ἡμῶν ὄψεις ἐξειάσῃ, καὶ τὰς πονηρὰς ἐπιθυ-
 10 υῖας ἃς ἔχομεν ἐν διανοίᾳ, πολλάκις αἰσχρὸς καὶ ἀκαθάρτους ἀναδεχόμενοι λογισμοὺς ἀπὸ τῆς ἀνεξειάστου τῶν ὀφθαλμῶν πλάνης, πόσῃν ὑποσιτησόμεθα δίκην; Τῆς δὲ λοιδορίας ἡμᾶς ἂν ἀπαιτήσῃ λόγον, («Ὅς γὰρ ἂν εἶπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυ-
 15 ρός») ἄρα δυνησόμεθα διαῖραι τὸ σιῶμα; ἢ χᾶναι μὲν ὅλως, ἢ μικρὸν ἢ μέγα τι πρὸς τοῦτο εἰπεῖν; Τὰς δὲ κενοδοξίας, ἃς ὑπομένομεν καὶ εὐχόμενοι, καὶ νησιεύοντες, καὶ ἐλεημοσύνην ποιῶντες, ἂν ἐξειάσωμεν, οὐ λέγω ὁ Θεός, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοὶ οἱ ἡμαρτηκότες, ἄρα δυνησόμεθα εἰς τὸν οὐρανὸν
 20 ἀναβλέψαι; Τοὺς δὲ δόλους, οὓς κατ' ἀλλήλων ράπτουμεν, νῦν μὲν παρόντα ἐπαινοῦντες τὸν ἀδελφόν, καὶ ὡς φίλῳ διαλεγόμενοι, ἀπόντια δὲ κατηγοροῦντες, ἄρα ὑποσιτησόμεθα τὰς ὑπὲρ τούτων κολάσεις; Τί δὲ τοὺς ὄρκους; τί δὲ τὸ ψεῦδος; τί δὲ τὰς ἐπισηκίας, τοὺς ἀδίκους θυμούς, τὴν
 25 βασκανίαν, ἣν βασκαίνομεν πολλάκις εὐδοκιμοῦσιν οὐκ ἐχθροῖς, ἀλλὰ φίλοις; Καὶ ὅτι ἠδόμεθα πασχόντων ἐτέρων κακῶς, καὶ νομίζομεν παραμυθίαν τῆς οἰκείας συμφορᾶς τὰς ἀλλοτριὰς δυσημερίας; Τῆς δὲ ἐν ταῖς συνάξεσι ρα-

δὲν τὸ παθαίνομεν μίαν καὶ δύο φορές, ἀλλὰ πολλάκις· ἂν λοιπὸν τοῦτο μόνον θελήσῃ νὰ ἐξετάσῃ ὁ Θεὸς ἄρα γε θὰ ἔχωμεν συγχώρησιν, ἄρα γε θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπολογηθῶμεν; Ἐγὼ πάντως δὲν τὸ γνωρίζω.

2. Τί λοιπόν, ἂν τὰς κακολογίας, τὰς ὁποίας καθημερινῶς λέγομεν ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλον, τὰς φέρῃ εἰς τὸ μέσον καὶ τὰς κρίσεις τὰς ἀτόπους, μὲ τὰς ὁποίας κατακρίνομεν τὸν πλησίον ἀναιτίως, ἐπειδὴ εἴμεθα φιλοκατήγοροι καὶ μεμψίμοιροι, τί θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπολογηθῶμεν καὶ νὰ εἴπωμεν; Καὶ ἂν ἐξετάσῃ τὰ περίεργα βλέμματά μας καὶ τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας πού ἔχομεν εἰς τὸν νοῦν, διότι πολλάκις ἀποδεχόμεθα αἰσχροὺς καὶ ἀκαθάρτους λογισμοὺς πού δημιουργοῦνται ἀπὸ τὰ πονηρὰ βλέμματα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, πόσῃν τιμωρίαν θὰ ὑποστοῦμεν; Ἄν δὲ ζητήσῃ λόγον διὰ τὰς ὕβρεις («Διότι ἐκεῖνος πού θὰ εἶπῃ τὸν ἀδελφόν του, ἀνόητε, θὰ εἶναι ἔνοχος βαρυτάτου ἐγκλήματος ἀξίου νὰ τιμωρηθῇ μὲ τὴν γέενναν τοῦ πυρός»²) ἄρα γε θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀνοίξωμεν τὸ στόμα μας; ἢ νὰ μὴ τὸ ἀνοίξωμεν καθόλου, ἢ νὰ εἰποῦμεν κάτι μικρὸν ἢ μεγάλο ὡς πρὸς τοῦτο; Τὰς δὲ κενοδοξίας πού ἔχομεν ὅταν προσευχώμεθα καὶ νηστεύωμεν καὶ κάμωμεν ἐλεημοσύνην, ἂν ἐξετάσωμεν, δὲν λέγω ὁ Θεός, ἀλλὰ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι οἱ ὁποῖοι ἔχομεν ἀμαρτήσῃ, ἄρα γε θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀναβλέψωμεν εἰς τὸν οὐρανόν; Διὰ τοὺς δόλους δὲ τοὺς ὁποίους ἐξυφαίνομεν ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου, ἄλλοτε μὲν μὲ τὸ νὰ ἐπαινοῦμεν τὸν ἀδελφόν μας, ὅταν εἶναι παρών, καὶ νὰ συζητοῦμε μαζί του ὡσὰν νὰ πρόκειται διὰ φίλον, καὶ ὅταν εἶναι ἀπὼν νὰ τὸν κατηγοροῦμεν, ἄρα γε θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ὑποφέρωμεν τὰς τιμωρίας πού θὰ μᾶς ἐπιβληθοῦν δι' αὐτά; Καὶ τί διὰ τοὺς ὅρκους; Διὰ τὸ ψεῦδος; Διὰ τὰς ἐπιπορκίας, τοὺς ἀδίκους θυμούς, τὸν φθόνον, μὲ τὸν ὁποῖον φθονοῦμεν πολλάκις ὄχι τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ τοὺς φίλους; Καὶ τὸ ὅτι εὐχαριστοῦμεθα ὅταν ἄλλοι ὑποφέρουν καὶ θεωροῦμεν παρηγορίαν διὰ τὴν ἰδικήν μας συμφορὰν τὰς ξένας δυστυχίας; Διὰ δὲ τὴν

θυμίας ἂν ἀπαιτήσῃ τὰς εὐθύνας; Ἴσπερ γὰρ δήπου τοῦτο, ὅτι πολλάκις αὐτοῦ διαλεγομένου πρὸς πάντας ἡμᾶς διὰ τοῦ προφήτου, πολλοὺς δὲ μακροὺς πρὸς τὸν πλησίον ποιούμεθα λόγους περὶ τῶν οὐδὲν ἡμῖν προσηκόντων πραγμάτων.

5 Ἐάν τοίνυν πάντα παρῆς τὰ ἄλλα ταύτης τῆς ἁμαρτίας θελήσῃ δίκην ἀπαιτῆσαι ἡμᾶς, ποία σωτηρίας ἔσται ἡμῖν ἐλπίς; Μὴ γὰρ δὴ μικρὸν εἶναι νομίσης τὸ πλημμέλημα; Ἄλλ' εἰ θούλει τὸ μέγεθος αὐτοῦ καιδεῖν, ἐπ' ἀνθρώπων αὐτὸ τοῦτο ἐξέτασον, καὶ τότε ὄψει τῆς ἁμαρτίας τὸ μέγε-
10 θος. Τόλμησον ἄρχοντας πρὸς σὲ φθεγγομένου, μᾶλλον δὲ φίλου τινὸς τῶν ὀλίγων σεμνοτέρων, ἀφῆς αὐτὸν πρὸς τὸν οἰκέτην διαλέγεσθαι τὸν σαντοῦ, καὶ τότε ὄψει ἡλίκον τολμᾶς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦτο ποιῶν. Ἐάν γὰρ ἦ τις τῶν περιφανεσιτέρων ἐκεῖνος, καὶ δίκην σε ἀπαιτήσῃ τῆς ὑβρεως· ἀλλ'
15 ὁ Θεὸς τοσαῦτα καὶ πλείονα τούτων καθ' ἐκάστην ὑβριζόμενος τὴν ἡμέραν, οὐ παρ' ἑνός, καὶ δύο, καὶ τριῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ παρὰ πάντων σχεδὸν ἡμῶν ἀνέχεται καὶ μακροθυμεῖ, καὶ οὐκ ἐπὶ τούτοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἑτέροις πολλῶ χαλεπωτέροις.

20 Ταῦτα μὲν γὰρ ἔστι τὰ ὠμολογημένα, καὶ πᾶσι δῆλα, καὶ ὑπὸ πάντων σχεδὸν τολμώμενα· ἔστι δὲ καὶ ἕτερα, ἅπερ τὸ τῶν ἁμαρτιανόντων συνειδὸς οἶδεν· ἔάν ἅπαντα ταῦτα ἐννοήσωμεν, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἀναλογισώμεθα, καὶ ἀπάντων ὦμεν ὠμότεροι, καὶ ἀπηνέστεροι, τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν
25 ἡμῶν σκοπήσαντες, ἀπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας οὐδὲ μνησθῆναι τῆς παρ' ἑτέρων εἰς ἡμᾶς γεγενημένης ὑβρεως δυνησόμεθα. Ἀναμνήσθητι τοῦ ποταμοῦ τοῦ πυρός, τοῦ σκώληκος τοῦ ἰοθύλου, τῆς φοβεραῆς κρίσεως, καθ' ἣν ἅπαντα γυμνὰ καὶ τειραχληλισμένα· ἐννόησον, ὅτι τὰ κρυπτόμενα νῦν
30 ἐκκαλύπτεται τότε.

ἀμέλειαν πού δεικνύομεν εἰς τὰς συγκεντρώσεις, ἂν μᾶς ζητήσῃ εὐθύνας; Διότι γνωρίζετε βεβαίως τοῦτο, ὅτι δηλαδή ἐνῶ ὁ Θεὸς πολλάκις ὁμιλεῖ πρὸς ὄλους ἡμᾶς διὰ τοῦ προφήτου, ἡμεῖς πολυλογοῦμεν καὶ φλυαροῦμεν μὲ τὸν πλησίον μας διὰ πράγματα πού εἶναι ἄσχετα καὶ ἀνώφελα.

Ἄν λοιπὸν ὄλα τὰ ἄλλα τὰ παραβλέψῃ, καὶ μόνον δι' αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν θελήσῃ νὰ μᾶς τιμωρήσῃ, ποία ἐλπὶς σωτηρίας θὰ ὑπάρχῃ δι' ἡμᾶς; Διότι νομίζεις ὅτι εἶναι μικρὸν τὸ ἁμάρτημα αὐτό; Ἄλλ' ἐὰν θέλῃς νὰ καταλάβῃς τὸ μέγεθος αὐτοῦ, ἐφάρμοσέ το εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τότε θὰ διαπιστώσῃς τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας. Τόλμησε, ἐνῶ σοῦ ὁμιλεῖ ἓνας ἄρχων, καὶ ὄχι ἄρχων, ἀλλὰ κάποιος φίλος σου ἀπὸ τοὺς ὀλίγον ἐπισήμους, νὰ τὸν ἀφήσῃς καὶ νὰ ὁμιλήσῃς πρὸς τὸν ὑπηρέτην σου καὶ τότε θὰ ἰδῆς τί εἶναι αὐτὸ πού κάνεις εἰς τὸν Θεόν. Διότι ἂν ἐκεῖνος εἶναι κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους, θὰ ἀπαιτήσῃ καὶ τὴν τιμωρίαν σου διὰ τὴν προσβολὴν πού τοῦ ἔκαμες· ὁ Θεὸς ὅμως, ἂν καὶ ὑβρίζεται κάθε ἡμέραν μὲ ὕβρεις πολὺ μεγαλυτέρας ἀπὸ αὐτήν, καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ ἓνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ἀνθρώπους, ἀλλὰ σχεδὸν ἀπὸ ὄλους μας, ἀνέχεται καὶ μακροθυμεῖ, καὶ ὄχι μόνον δι' αὐτά, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλα πολὺ χειρότερα ἀπὸ αὐτά.

Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι τὰ ὠμολογημένα καὶ εἰς ὄλους φανερά καὶ πού ἀποτολμοῦνται σχεδὸν ἀπὸ ὄλους· ὅμως ὑπάρχουν καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα γνωρίζει μόνον ἡ συνείδησις αὐτῶν πού ἁμαρτάνουν· ἂν ὄλα αὐτὰ τὰ σκεφθοῦμε καὶ ἀναλογισθοῦμε, καὶ ἂν ἀκόμα εἴμεθα σκληρότεροι καὶ πιὸ ἄκαμπτοι ἀπὸ ὄλους, ἐπειδὴ θὰ ἔχωμεν ἰδῆ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτημάτων μας, ἔξ αἰτίας τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν οὔτε νὰ ἐνθυμηθοῦμε τὴν ὕβριν πού ἔγινεν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Θυμήσου τὸν πύρινον ποταμόν, τὸν σκώληκα τὸν φαρμακερόν, τὴν φοβερὰν κρίσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὄλα θὰ εἶναι γυμνὰ καὶ τελείως ξεσκεπασμένα· μάθε καλῶς ὅτι αὐτὰ πού τώρα εἶναι κρυπτὰ θὰ ἀποκαλυφθοῦν τότε.

Ἄν τοίνυν ἀφῆς τῷ πλησίον τὰ ἁμαρτήματα, ἅπερ ἐκκαλύπτεσθαι μέλλει τότε, ταῦτα ἐνιαῦθα ἀφανίζεται πάντα, καὶ ἀπελεύση μηδὲν ἐπισυρόμενος ὢν ἐπλημμέλησας, ὥστε μείζονα λαμβάνεις, ἢ δίδως. Καὶ γὰρ πολλὰ πολλάκις ἡμαρτήκαμεν τοιαῦτα, ἃ μηδεὶς ἕτερος οἶδεν· εἶτα ἐννοοῦντες ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπάντων κείσεται ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα ἐν τῷ κοινῷ τῆς οἰκουμένης θεάτρῳ, τῆς κολάσεως χαλεπώτερον ἀλγοῦμεν, πνιγόμενοι καὶ ἀγχόμενοι τῷ συνειδῶτι. Ἄλλὰ τὴν τοσαύτην αἰσχύνην, τὰ
 10 τοσαῦτα ἁμαρτήματα, τὴν τοσαύτην κόλασιν ἔστιν ἀπονέψασθαι διὰ τῆς εἰς τὸν πλησίον συγχωρήσεως· καὶ γὰρ οὐδὲν ταύτης ἴσον ἐστὶ τῆς ἀρετῆς.

Βούλει μαθεῖν ταύτης τῆς ἀρετῆς τὴν δύναμιν. «Ἐὰν σιῇ Μωϋσῆς καὶ Σαμουήλ», φησί, «πρὸ προσώπου μου, οὐκ
 15 ἔστιν ἡ ψυχὴ μου πρὸς αὐτούς». Ἄλλ' ὅμως οὗς οὐκ ἠδύνατο Μωϋσῆς καὶ Σαμουήλ ἐξαρπάσαι τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, αὕτη ἠδύνατο ἐξαρπάσαι ἡ ἐντολή· διὰ τοῦτο ἐκείνοις, οἷς ταῦτα εἶπε, συνεχῶς παρεκελεύετο λέγων· «Κακίαν ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ μὴ μνησικακείτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν· καὶ
 20 τὴν κακίαν τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἕκαστος μὴ λογιζέσθω». Οὐκ εἶπεν, ἄφες μόνον, ἀλλὰ μηδὲ ἔχε ἐν διανοίᾳ, μηδὲ λογίζου, ἄφες τὴν ὀργὴν ἅπασαν, ἀφάνισον τὸ ἔλκος. Δοκεῖς μὲν γὰρ ἐκεῖνον ἀμύνεσθαι, πρότερον δὲ σεαυτὸν βασανίζεις, καθάπερ δῆμιον ἔνδοθεν περισιτήσας σοι πανταχόθεν τὸν θυμὸν,
 25 καὶ καταξαίνων σαντοῦ τὰ σπλάγχνα.

Τί γὰρ γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον ἀνθρώπου διηνεκῶς ὀργιζομένου, καὶ καθάπερ οἱ μεμνηότες οὐδέποτε ἀπολαύουσι

3. Ἰερ. 15, 1.

4. Ζαχ. 7, 10-17.

Ἐάν λοιπὸν συγκωρήσῃς τὰ ἁμαρτήματα τοῦ πλησίον σου πρὸς σέ, τὰ ἰδικά σου ἁμαρτήματα, τὰ ὅποια πρόκειται νὰ ἀποκαλυφθοῦν τότε, αὐτὰ λοιπὸν ὅλα ἐδῶ θὰ ἐξαφανισθοῦν, καὶ θὰ φύγῃς ἀπὸ ἐδῶ χωρὶς κανένα ἁμάρτημα ἀπὸ ὅσα ἔκαμες· ὥστε λοιπὸν παίρνεις περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα πού δίδεις. Διότι πολλάκις πολλὰ τοιαῦτα ἁμαρτήματα ἔχομεν διαπράξει, τὰ ὅποια κανεὶς ἄλλος δὲν γνωρίζει· ἔπειτα νὰ σκεφθοῦμεν ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὅλα τὰ ἁμαρτήματα μας θὰ εἶναι ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια ὄλων, εἰς τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης θέαμα καὶ θὰ πονοῦμεν καὶ ὑποφέρωμεν περισσότερον ἀπ' ὅ,τι θὰ ὑποφέραμεν κολαζόμενοι, διότι μᾶς πνίγει καὶ μᾶς στενοχωρεῖ ἡ συνείδησις. Ὅμως τὴν τόσον μεγάλην ἐντροπήν, τὰ τόσα ἁμαρτήματα, τὴν τόσην τιμωρίαν ἠμποροῦμεν νὰ τὴν ἐξαλείψωμεν διὰ τῆς συγκωρήσεως τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ πλησίον μας· διότι τίποτε δὲν εἶναι ἴσον μὲ τὴν ἀρετὴν αὐτὴν.

Θέλεις νὰ μάθῃς τὴν δύναμιν αὐτῆς τῆς ἀρετῆς; «Ἐάν σταθῇ ὁ Μωσοῆς καὶ ὁ Σαμουήλ», λέγει, «ἐμπρὸς εἰς τὸ πρόσωπόν μου, δὲν θὰ διατεθῇ ἡ ψυχὴ μου εὐμενῶς ὑπὲρ αὐτῶν»³. Ἀλλ' ὅμως αὐτοὺς πού δὲν ἠμποροῦσεν ὁ Μωσοῆς καὶ ὁ Σαμουήλ νὰ ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ἠμποροῦσε νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ αὐτὴ ἡ ἐντολή· διὰ τοῦτο εἰς ἐκείνους πού εἶπεν αὐτά, συνεχῶς παρήγγελλε λέγων· «Κάθε ἕνας ἀπὸ σᾶς ἅς μὴ ἔχη μνησικακίαν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς τὴν καρδίαν του, καὶ τὴν κακίαν τοῦ πλησίον, ἅς μὴ συλλογίζεται κάθε ἕνας»⁴. Δὲν εἶπε μόνον ἄφησε, ἀλλὰ οὔτε εἰς τὴν διάνοιάν σου νὰ ἔχῃς, οὔτε νὰ συλλογίζεσαι, ἄφησε ὅλην τὴν ὀργὴν, ἐξαφάνισε τὴν πληγὴν. Διότι ἐνῶ σοῦ φαίνεται ὅτι μὲ τοῦτο ἐκδικεῖσαι ἐκεῖνον, πρῶτα βασανίζεις τὸν ἑαυτὸν σου, διότι ὡς ἄλλος δήμιος ἔχεις βάλλει μέσα σου τὸν θυμὸν ἀπὸ παντοῦ καὶ σοῦ ξεσχίζει τὰ σπλάγχνα.

Διότι τί ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀθλιώτερον ἀπὸ ἄνθρωπον πού συνεχῶς ὀργίζεται, καὶ καθὼς ἐκεῖνοι πού πάσχουν ἀπὸ τρέλ-

γαλήνης, οὕτως ὁ μνησικακῶν, καὶ ἐχθρὸν ἔχων, οὐδέποτε ἀπολαύσεται τινος εἰρήνης, διηνεκῶς φλεγμαίνων, καὶ τὸν χειμῶνα τῶν λογισμῶν καθ' ἑκάστην αὐξὼν τὴν ἡμέραν τὰ ῥήματα ἀναμιμνησκόμενος καὶ τὰ πράγματα, καὶ πρὸς αὐ-
 5 τὴν τὴν προσηγορίαν τοῦ λελυπηκόσιος ἀπεχθῶς ἔχων. Κἂν τὸ ὄνομα μόνον εἴπῃς τοῦ ἐχθροῦ, ἐκθηριοῦται καὶ πολλὴν ἔνδον ὑπομένει τὴν ὀδύνην· κἂν ψιλὴν ἴδῃ τὴν ὄψιν μόνον, δέδοικε καὶ τρέμει, καθάπερ τὰ ἔχθιστα πάσχων κακά. Κἂν τινὰ τῶν ἐκείνῳ προσηκόντων, κἂν ἱμάτιον, κἂν οἰκίαν, κἂν
 10 σιενωπὸν θεάσῃται, ὑπὸ πάντων βασανίζεται τῶν ὀρωμένων. Καθάπερ γὰρ τῶν φιλουμένων καὶ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ τὰ ὑποδήματα, καὶ αἱ οἰκίαι, καὶ οἱ σιενωποὶ πιε-
 ροῦσιν ἡμᾶς εὐθέως ὀφθέντες, οὕτω τῶν ἐχθρῶν καὶ μι-
 σουμένων κἂν οἰκέτην, κἂν φίλον, κἂν οἰκίαν, κἂν σιενωπὸν
 15 ἴδωμεν, κἂν ὀτιοῦν ἕτερον, ὑπὸ πάντων δακνόμεθα, καὶ πυ-
 κναὶ καὶ συνεχεῖς ἡμῖν ἀφ' ἑκάστου τῶν ὀρωμένων πληγαὶ
 γίνονται.

3. Τίς οὖν χρεῖα τῆς ἰσαύτης πολιορκίας, ἰσαύτης
 βασάνου καὶ κολάσεως; Εἴ γὰρ μὴ γέεννα προηπείλητο τοῖς
 20 μνησικακοῖς, διὰ τὴν ἐκ τοῦ πράγματος ἡμῖν γινομένην θά-
 σανον, ἀφεῖναι τὰ ἁμαρτήματα τοῖς λελυπηκόσιον ἐχρῆν. “Ο-
 ταν δὲ καὶ ἀθάνατοι μένωσιν αἱ τιμωραὶ, τί γένοιτ' ἂν ἀνοη-
 τότερον τοῦ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζοντος μὲν ἑαυτόν,
 νομίζοντος δὲ τὸν ἐχθρὸν τιμωρεῖσθαι; Ἐὰν τε γὰρ εὐδο-
 25 κιμοῦντα ἴδωμεν, ἀπολλύμεθα ὑπὸ τῆς ἀθυμίας· κἂν δυσ-
 πραγοῦντα, δεδοίκαμεν μὴ τις γένηται δεξιὰ πάλιν μετα-
 βολή· ἀμφοτέρων δὲ τούτων ἡμῖν κεῖται κόλασις ἀπαραίτη-
 τος. «Ἐπὶ γὰρ τῷ ὑποσκελίσματι τοῦ ἐχθροῦ σου», φησί, «μὴ
 ἐπαίρου». Καὶ μὴ μοι λέγε τῶν ἀδικημάτων τὸ μέγεθος·
 30 οὐ γὰρ τοῦτό ἐστι τὸ ποιοῦν μένειν παρά σοι τὴν ὀργήν,

λαν, οὐδέποτε ἔχουν γαλήνην καὶ ἡσυχίαν, ἔτσι καὶ ὁ μνησικάκος, καὶ ἐχθρὸν θὰ ἔχη, οὐδέποτε θὰ ἀπολαύσῃ κάποιαν γαλήνην, ἐπειδὴ συνεχῶς θὰ ὀργίζεται, καὶ τὴν ζάλην τῶν λογισμῶν καθημερινῶς θὰ αὐξάνῃ, ἐνθυμούμενος τὰ λόγια καὶ τὰς πράξεις, καὶ πρὸς τὸ ὄνομα ἐκείνου πού τὸν ἐλύπησε αἰσθάνεται ἀποστροφήν. Καὶ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ ἐχθροῦ ἂν ἀναφέρῃς, γίνεται θηρίον καὶ ὑποφέρει ψυχικῶς· καὶ ἂν ἀπλῶς μόνον ἰδῇ τὸ πρόσωπόν του φοβᾶται καὶ τρέμει ὡσὰν νὰ ὑποφέρῃ τὰ χειρότερα κακά. Καὶ ἂν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ἰδῇ, εἴτε ἰδικά του πράγματα, ἔνδυμα, οἰκίαν, στενὸν δρομίσκον, ἀπὸ ὅλα ὅσα βλέπει βασανίζεται. Διότι ὅπως ἐκείνων πού ἀγαποῦμεν καὶ τὰ ἐνδύματα, καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ τὰ ὑποδήματα, καὶ αἱ οἰκίαι καὶ οἱ στενοὶ δρομίσκοι, μόλις τὰ ἰδοῦμε μᾶς ἀναπτερώνουν, ἔτσι καὶ τῶν ἐχθρῶν μας καὶ ἐκείνους πού μισοῦμεν, εἴτε ὑπηρέτην, εἴτε φίλον, εἴτε οἰκίαν, εἴτε δρομίσκον, εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ἀπὸ ὅλα ἐνοχλοῦμεθα καὶ συχναὶ καὶ πυκναὶ πληγαὶ μᾶς δημιουργοῦνται ἀπὸ κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ πού βλέπομεν.

3. Διατί λοιπὸν νὰ ὑφιστάμεθα τοιαύτην πολιορκίαν, τόσα βάσανα καὶ τιμωρίαν; Διότι ἐὰν δὲν εἶχεν ἀπειληθῆ ἐκ τῶν προτέρων γέεννα εἰς τοὺς μνησικακοῦντας, διὰ τὴν βάσανον πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, ἔπρεπε νὰ συγχωρήσωμεν τὰ ἁμαρτήματα ἐκείνων πού μᾶς ἐλύπησαν. Ὅταν δὲ μένουν καὶ ἀθάνατοι αἱ τιμωρίαι, τί ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀνοητότερον ἀπὸ ἄνθρωπον πού μὲ αὐτὸ πού κάμει καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κολάζει μὲν τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὸ νὰ νομίζῃ ὅτι τιμωρεῖ τὸν ἐχθρὸν του; Διότι ἂν ἰδοῦμεν αὐτὸν νὰ εὐτυχῆ κανόμεθα ἀπὸ τὴν λύπην· ἂν δὲ τὸν ἰδοῦμεν νὰ δυστυχῆ, φοβούμεθα μήπως τοῦ συμβῆ καμμία εὐνοϊκὴ μεταβολή· καὶ διὰ τὰ δύο αὐτὰ ὑπάρχει τιμωρία ἀναπόφευκτος. «Διότι διὰ τὴν πῶσιν τοῦ ἐχθροῦ σου», λέγει, «νὰ μὴ χαίρῃς»⁵. Καὶ μὴ μοῦ προβάλης ὡς δικαιολογίαν τὸ μέγεθος τῶν ἀδικημάτων· διότι δὲν εἶναι αὐτὸ πού σὲ κάνει νὰ παραμείνῃς εἰς τὴν ὀργήν, ἀλλὰ τὸ ὅτι δὲν ἐνθυμεῖσαι τὰ ἰδικά σου

ἀλλὰ τὸ μὴ μεμνηθῆναι σε τῶν οἰκείων πλημμελημάτων, μηδὲ τὴν γέενναν ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον.

Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἀπὸ τῶν συμβάντων τῆ πόλει τοῦτο ἀποδείξαι πειράσομαι. Ὅτι γὰρ οἱ
 5 τῶν παρανόμων τολμημάτων ἐκείνων ὄντες ὑπεύθυνοι πρὸς τὸ δικαστήριον ἤχθησαν, ὅτι πῦρ ἔνδον ἐκαίειτο, καὶ δῆμιοι παρειοιθήκεισαν, καὶ τὰς πλευρὰς κατέξαινον, εἴ τις αὐτοῖς παρασιὰς ἐκ πλαγίων εἶπεν, ὅτι εἴ τινες ἐχθροὺς ἔχετε, λύσατε τὴν ὀργήν, καὶ δυνησόμεθα ταύτης ὑμᾶς ἀπαλλάξαι
 10 τῆς κολάσεως, ἄρα οὐκ ἂν καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν κατεφίλησαν; Καὶ τί λέγω τοὺς πόδας; Εἴ καὶ δεσπότις τις αὐτοὺς ἐλέσθαι ἐκέλευσεν οὐκ ἂν παρητήσαντο τότιε. Εἴ δὲ ἀνθρωπίνῃ κόλασις καὶ τέλος ἔχουσα πάσης ἂν ἐκράτησεν ὀργῆς, πολλῶ μᾶλλον ἢ μέλλουσα τιμωρία εἰ συνεχῶς ἡμῶν τὴν
 15 διάνοιαν κατεῖχεν, οὐχὶ μνησικακίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντα ἂν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐξήλασε πονηρὸν λογισμόν.

Τί γὰρ εὐκολώτερον, εἶπέ μοι, τοῦ τὴν ὀργὴν ἀφεῖναι τῷ λελυπηκότι; Μὴ γὰρ μακρὰν ἀποδημίαν ἐστὶ στείλασθαι, μὴ γὰρ χρήματα δαπανῆσαι, μὴ γὰρ ἐτέρους παρακαλέσαι
 20 ἀρκεῖ θελῆσαι μόνον, καὶ τὸ καιόρθωμα τέλος ἔλαβε. Τίτος οὖν οὐκ ἂν εἶημεν ἄξιοι κολάσεως, εἰ βιωτικῶν μὲν ἔνεκεν πραγμάτων καὶ δουλοπρεπεῖς ὑπομένομεν διακονίας, καὶ ἀναξίους ἡμῶν ἐπιδεικνύμεθα θεραπείας, καὶ χρήματα ἀναλίσκομεν, καὶ πλωροῖς διαλεγόμεθα, ἵνα καὶ μισροὺς
 25 ἀνθρώπους κολακεύσωμεν, καὶ πάντα ποιοῦμεν καὶ λέγομεν ὥστε καιορθωθῆναι ἡμῖν τὸ προκείμενον, ὑπὲρ δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων τὸν λελυπηκότα ἀδελφὸν οὐχ ὑπομένομεν παρακαλέσαι, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνῃν νομίζομεν τὸ πρότεροι προσδραμεῖν; Αἰσχύνῃ, εἶπέ μοι, μέλλων πρότερος κερδαί-

ἀμαρτήματα καὶ τὸ ὅτι δὲν ἔχεις πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ.

Καὶ διὰ νὰ μάθης ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, θὰ προσπαθήσω ἀπὸ αὐτὰ πού συνέβησαν εἰς τὴν πόλιν νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω. Διότι ὅταν ἐκεῖνοι, πού ἦσαν ὑπεύθυνοι διὰ τὰ παράνομα ἐκεῖνα τολμήματα, ὠδηγήθησαν εἰς τὸ δικαστήριον, ὅταν ἔκαιε μέσα φωτιὰ καὶ οἱ δήμιοι ἐστέκοντο δίπλα των καὶ κατεξέσχιζον τὰς πλευράς των, ἐὰν κάποιος ἐπλησίαζεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἔλεγεν, ὅτι ἐὰν ἔχετε κάποιους ἐχθρούς, συγχωρήσατέ τους, καὶ θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ σᾶς ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν τιμωρίαν, ἄρα γε δὲν θὰ τοὺς ἐφιλοῦσαν καὶ τὰ πόδια; Καὶ διατί λέγω τὰ πόδια; Ἄκόμα καὶ δούλους ἂν κάποιος τοὺς ἔλεγεν ὅτι θὰ τοὺς ἔκαμε δὲν θὰ ἠρνοῦντο. Ἄφοῦ λοιπὸν ἡ ἀνθρωπίνη τιμωρία, ἡ ὁποία ἔχει καὶ τέλος, ἠμπόρεσε νὰ κατανικήσῃ ὅλην τὴν ὀργήν, πολὺ περισσότερον ἢ μέλλουσα τιμωρία, ἐὰν κατεῖχε συνεχῶς τὴν διάνοιάν μας, καὶ ὄχι μόνον τὴν μνησικακίαν, ἀλλὰ καὶ κάθε πονηρὰν σκέψιν θὰ ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας.

Διότι τί εἶναι εὐκολώτερον, εἶπέ μου, ἀπὸ τὸ νὰ συγχωρήσωμεν ἐκεῖνον πού μᾶς ἐλύπησεν; Διότι μήπως πρόκειται νὰ ὑποβληθοῦμεν εἰς τὸν κόπον νὰ κάμωμεν μακρυνὸν ταξίδιον; μήπως θὰ ἐξοδεύσωμεν χρήματα, μήπως θὰ παρακαλέσωμεν ἄλλους· ἀρκεῖ νὰ θελήσωμεν μόνον καὶ ἤδη ἔχομεν κάμει τὸ κατόρθωμα. Ποίας λοιπὸν τιμωρίας δὲν θὰ ἤμεθα ἄξιοι, ὅταν περὶ μὲν τῶν βιωτικῶν πραγμάτων καὶ ὑπηρεσίας πού ἀρμόζουν εἰς δούλους ὑπομένωμεν καὶ ἐπιδεικνύωμεν περιποιήσεις πού δὲν μᾶς ταιριάζουν, καὶ ἐξοδεύωμεν χρήματα, καὶ μὲ θυρωροὺς συνομιλοῦμεν, διὰ νὰ κολακεύσωμεν ἀκόμα καὶ ἀχρεῖους ἀνθρώπους, καὶ ὅλα τὰ κάμνομεν καὶ τὰ λέγομεν διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦ σκοποῦ μας, διὰ τοὺς νόμους ὅμως τοῦ Θεοῦ δὲν δεχώμεθα νὰ συγχωρήσωμεν τὸν ἀδελφὸν πού μᾶς ἐλύπησεν, ἀλλὰ καὶ νὰ θεωροῦμεν ἐντροπὴν τὸ νὰ τρέξωμεν πρῶτοι εἰς αὐτόν; Ἐντρέπεσαι, λέγε

νειν; Τούναντίον μὲν οὖν αἰσχύνεσθαι χρὴ τὸ μένειν ἐπι-
 τοῦ πάθους, καὶ τὸν λελυπηκότα ἐκδέχεσθαι πρὸς τὰς καταλ-
 λαγὰς ἐλθεῖν· τοῦτο γὰρ καὶ αἰσχύνη, καὶ ὄνειδος, καὶ ζη-
 μία μεγίστη. Ὁ γὰρ πρότερος ἐλθὼν, ἐκεῖνος καρποῦται
 5 τὸ πᾶν.

Ἄν μὲν γὰρ παρ' ἐτέρου παρακληθεῖς ἀφῆς τὴν ὀργήν,
 ἐκείνῳ λογίζεται τὸ κατόρθωμα· οὐ γὰρ δὴ τῷ Θεῷ πειθό-
 μενος, ἀλλ' ἐκείνῳ χαριζόμενος τὸν νόμον ἐπλήρωσας· ἂν
 δὲ μηδενὸς παρακαλοῦντος, μήτε αὐτοῦ τοῦ λελυπηκότιος
 10 πρὸς σὲ παραγενομένου καὶ δεηθέντος, αὐτὸς πᾶσαν αἰσχύ-
 νην, καὶ πάντα ὄκνον ρίψας ἀπὸ τῆς διανοίας προσδράμης
 τῷ ἡδικηκότι, καὶ καταλύσης τὴν ὀργήν, ὀλόκληρόν σου
 γίνεται τὸ κατόρθωμα, καὶ τὸν πάντα λήψη μισθόν. Ἄν εἴ-
 πω, νῆσιτευσον, ἀσθένειάν μοι προβάλλη σώματος πολλάκις·
 15 ἂν εἴπω, δὸς πένησι, παιδοιτροφίαν καὶ πενίαν· ἂν εἴπω,
 σχόλαζε εἰς συνάξεις, φροντίδας βιωτικὰς· ἂν εἴπω, πρόσεχε
 τοῖς λεγομένοις, καὶ νόει τῆς διδασκαλίας τὴν δύναμιν, ἰ-
 διωτείαν· ἂν εἴπω, κατόρθωσον ἕτερον, λέγεις, ὅτι οὐχ ὑπα-
 κούει συμβουλευόμενος, πολλάκις γὰρ εἰπὼν κατεφρονήθην.
 20 Ψυχραὶ μὲν οὖν αἱ προφάσεις, ἀλλ' ὅμως κἂν πρόφα-
 σιν ἔχῃς εἰπεῖν· ἂν εἴπω, τὴν ὀργήν ἄφες, τί τούτων εἰπεῖν
 δυνήσῃ; Οὔτε γὰρ ἀσθένειαν σώματος, οὔτε πενίαν, οὐκ
 ιδιωτείαν, οὐκ ἀσχολίαν, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ἔχεις εἰπεῖν, ἀλλ'
 ἀσύγγνωστος αὕτη μάλιστα πάντων ἐστὶν ἡ ἁμαρτία. Πῶς
 25 δυνήσῃ τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατεῖναι; πῶς τὴν γλῶσ-

μου, όταν πρόκειται πρώτος να κερδίσης; Ἀντιθέτως μάλιστα πρέπει να ἐντρέπῃσαι πού παραμένεις εἰς τὸ πάθος, καὶ ἐκεῖνον πού σε ἐλύπησε να τὸν περιμένῃς να ἔλθῃ πρὸς συμφιλίωσιν· διότι τοῦτο εἶναι αἰσχύνη καὶ ὄνειρον καὶ ζημία πολὺ μεγάλη. Διότι ἐκεῖνος πού θὰ ἔλθῃ πρώτος, ἐκεῖνος θὰ τὰ κερδίῃ ὅλα.

Διότι ἂν ἀφήσῃς τὴν ὀργὴν παρακληθεῖς ἀπὸ ἄλλους, εἰς ἐκεῖνον ὑπολογίζεται τὸ κατόρθωμα· διότι δὲν ἐτήρησες τὸν νόμον πειθόμενος εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ χαριζόμενος εἰς ἐκεῖνον· ἂν δὲ χωρὶς να παρακινῇ κανεῖς, οὔτε ἐκεῖνος πού σε ἐλύπησε να ἔλθῃ καὶ να σε παρακαλέσῃ μόνος, ἐσὺ ἂν τρέξῃς πρὸς αὐτὸν πού σε ἠδίκησε καὶ καταπαύσῃς τὴν ὀργὴν, ἀφοῦ ἀφήσῃς κατὰ μέρος κάθε ἐντροπὴν καὶ βγάλης ἀπὸ τὸν νοῦν σου κάθε δισταγμόν, ὀλόκληρον τὸ κατόρθωμα γίνεται ἰδικόν σου καὶ ὅλον τὸν μισθὸν θὰ λάβῃς. Ἄν σοῦ εἰπῶ, νήστευσον, πολλάκις μοῦ προβάλλεις ὡς δικαιολογίαν ἀσθένειαν σώματος· ἂν σοῦ εἰπῶ, δῶσε εἰς τοὺς πτωχοὺς, μοῦ προβάλλεις ὡς δικαιολογίαν ὅτι εἶσαι πτωχὸς καὶ ἔχεις να ἀναθρέψῃς παιδιά· ἂν σοῦ εἰπῶ, να ἔρχεσαι τακτικὰ εἰς τὰς συγκεντρώσεις, προβάλλεις τὰς ἀνάγκας τὰς βιωτικὰς· ἂν σοῦ εἰπῶ, πρόσεχε αὐτὰ πού λέγονται εἰς τὰ κηρύγματα καὶ κατανόησε τὴν δύναμιν τῆς διδασκαλίας, προβάλλεις ὡς δικαιολογίαν τὴν ἔλλειψιν μορφώσεως· ἂν σοῦ εἰπῶ να διορθώσῃς κάποιον ἄλλον, λέγεις, ὅτι δὲν θὰ ὑπακούσῃ, διότι ἂν καὶ πολλάκις τὸν συνεβούλευσα, περιεφρόνησε τὰς συμβουλὰς μου.

Δὲν εὐσταθοῦν καὶ εἶναι ἄτοποι αἱ προφάσεις αὐταί, ὅμως ἡμπορεῖς να εὖρης κάποιαν δικαιολογίαν· ἂν ὅμως σοῦ εἰπῶ, ἄφησε τὴν ὀργὴν, ποίαν ἀπὸ τὰς δικαιολογίας αὐτὰς θὰ ἡμπορέσῃς να προβάλλῃς; Διότι δὲν ἡμπορεῖς να ἀναφέρῃς ὡς δικαιολογίαν οὔτε ἀσθένειαν σώματος, οὔτε πτωχείαν, οὔτε ἀμάθειαν, οὔτε ἀπασχόλησιν, οὔτε τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ θὰ σοῦ εἶναι ἀσυγχώρητος ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας ἀμαρτίας, ἡ ἀμαρτία αὐτή. Πῶς θὰ ἡμπορέσῃς να ὑψώσῃς τὰ

ταν κινήσαι; πῶς αἰτῆσαι συγγνώμην; Ἐὰν γὰρ βούληται
 ὁ Θεὸς ἀφεῖναι τὰς ἁμαρτίας σου, οὐκ ἀφίης αὐτὸς τὰ τοῦ
 συνδούλου κατέχων. Ἄλλ' ὤμῳ ἐστὶ, καὶ ἄγριος, καὶ θη-
 ριώδης, καὶ κολάσεως ἐπιθυμεῖ, καὶ ἀντιδόσεως. Καὶ διὰ
 5 τοῦτο μάλιστα ἄφες. Ἠδίκησαι πολλά, καὶ ἀπεσιτέρησαι, καὶ
 κακῶς ἤκουσας, καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις ἐβλάβης πράγμασι,
 καὶ βούλει κολαζόμενον ἰδεῖν τὸν ἐχθρόν. Καὶ εἰς τοῦτό
 σοὶ πάλιν χρήσιμον τὸ ἀφιέναι. Ἄν μὲν γὰρ αὐτὸς ἐκδι-
 κήσης καὶ ἐπεξέλθης, εἴτε διὰ ρημάτων, εἴτε διὰ πραγμά-
 10 των, εἴτε διὰ τῆς εὐχῆς τῆς κατ' αὐτοῦ, ὁ Θεὸς οὐκ ἐπεξε-
 λεύσεται λοιπόν, ἅτε σοῦ τὴν τιμωρίαν λαβόντιος, καὶ οὐ
 μόνον οὐκ ἐπεξελεύσεται, ἀλλὰ καὶ σὲ ἀπαιτήσεται δίκην ὡς
 ὑβρισμένος.

4. Εἰ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο γίνεται, καὶ τυπτή-
 15 σωμεν ἀλλότριον οἰκέτην, ὁ δεσπότης ἀγανακτεῖ, καὶ ὑβριν
 εἶναί φησι τὸ πρᾶγμα, καὶ ἠδικημένοι τύχωμεν ὑπὸ
 παίδων, εἴτε ὑπὸ ἐλευθέρων, τὰς παρὰ τῶν ἀρχόντων καὶ
 τὰς παρὰ τῶν δεσποτῶν ἀναμένειν χρῆ ψήφους· εἰ τοίνυν
 ἐπ' ἀνθρώπων οὐκ ἀσφαλὲς ἑαυτοὺς ἐκδικεῖν, πολλῶ μάλ-
 20 λον ὅταν ὁ Θεὸς δικάζη. Ἄλλ' ἠδίκησέ σε τις καὶ λελύπη-
 κε, καὶ μυρία διέθηκεν ὁ πλησίον κακά. Μηδὲ οὕτως αὐτὸς
 αὐτῷ ἐπεξέλθης, ἵνα μὴ ὑβρίσης σαυτοῦ τὸν δεσπότην· πα-
 ραχώρησον τῷ Θεῷ, καὶ αὐτὸς διαθήσει τὸ πρᾶγμα πολλῶ
 θέλιον οὐδ' οὐ βούλει. Σοὶ μόνον εὐχεσθαι ὑπὲρ τοῦ λελυπη-
 25 κότιος ἐκέλευσε· τὸ δὲ πῶς ἐκείνῳ δεῖ χρήσασθαι αὐτῷ κα-
 ταλιπεῖν προσέταξεν. Οὐχ οὕτως σὺ σαυτὸν ἐκδιδεῖς, ὡς
 ἐκεῖνός σε ἐκδικῆσαι παρεσκεύασται, ἂν αὐτῷ παραχωρήσης
 μόνον. Μὴ κατεύξη τοῦ λελυπηκότιος, ἀλλ' αὐτὸν ἄφες κύ-

χέρια σου εἰς τὸν οὐρανόν; Πῶς θὰ κινήσης τὴν γλῶσσαν σου; Πῶς θὰ ζητήσης συγγνώμην; Ἄκόμα καὶ ἂν θέλῃ νὰ σοῦ συγχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὰς ἁμαρτίας, δὲν τὸν ἀφήνεις ἐσύ, ἐπειδὴ δὲν συγχωρεῖς τὰς ἁμαρτίας τοῦ συνδούλου σου. Ἄλλὰ εἶναι σκληρός, καὶ ἄγριος καὶ θηριώδης καὶ ἐπιθυμεῖ τιμωρίαν καὶ ἐκδίκησιν. Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο συγχώρησέ τον. Ἔχεις ἀδικηθῆ εἰς πολλά, καὶ ἔχεις στερηθῆ πολλά, καὶ ἐκακολογήθῃς, καὶ ἐζημιώθῃς μὲ πολὺ μέγала πράγματα, καὶ θέλεις νὰ ἰδῆς, ἐξ αἰτίας τούτων, νὰ τιμωρῆται ὁ ἐχθρός σου. Καὶ ἐδῶ πάλιν σοῦ εἶναι χρήσιμον τὸ νὰ συγχωρήσης. Διότι ἂν μὲν σὺ ὁ ἴδιος θὰ θελήσης νὰ τὸν ἐκδικηθῆς καὶ νὰ ἐπιτεθῆς ἐναντίον του, εἴτε διὰ λόγων, εἴτε διὰ πράξεων, εἴτε μὲ κατάρας, ὁ Θεὸς δὲν θὰ ἐπέμβῃ πλέον, ἀφοῦ σὺ ἀνέλαβες τὴν τιμωρίαν του, καὶ ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐπέμβῃ διὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ, ἀλλὰ καὶ σὲ θὰ τιμωρήσῃ ὡς ὑβριστήν.

4. Διότι ἂν συμβαίνη τοῦτο εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ν' ἀγανακτῆ δηλαδή, ἂν κτυπήσωμεν ξένον ὑπηρέτην, ὁ κύριός του καὶ νὰ θεωρῆ τοῦτο ὡς ὕβριν εἰς τὸν ἑαυτόν του καθ' ὅσον ἀκόμα καὶ ἂν ἀδικηθοῦμεν ἀπὸ δούλους ἢ ἀπὸ ἐλευθέρους πρέπει νὰ ἀπευθυνθῶμεν εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς κυρίους των καὶ νὰ ἀναμένωμεν τὴν ἀπόφασίν των· ἀφοῦ λοιπὸν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι ἀσφαλές μόνοι μας νὰ διεκδικοῦμεν τὸ δίκαιόν μας, πολὺ περισσότερο ἰσχύει αὐτὸ ὅταν δικάζῃ ὁ Θεός. Ἄλλὰ σὲ ἠδίκησε καὶ σὲ ἔχει λυπήσει καὶ σοῦ ἔχει προξενήσει ἀναρίθμητα κακὰ ὁ πλησίον σου. Οὔτε τότε νὰ ἀντεπεξέλθῃς κατ' αὐτοῦ διὰ νὰ μὴ ὑβρίσης τὸν Δεσπότην σου· ἄφησε τοῦτο εἰς τὸν Θεὸν καὶ αὐτὸς θὰ τακτοποιήσῃ τὸ πρᾶγμα πολὺ καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι σὺ θέλεις. Εἰς ἐσὲ ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ προσεύχεσαι ὑπὲρ ἐκείνου πού σὲ ἐλύπησε, τὸ δὲ πῶς θὰ χρησιμοποίησῃ ἐκεῖνον, αὐτὸ σὲ διέταξε νὰ τὸ ἀφήσης εἰς Αὐτόν. Δὲν ἠμπορεῖς σὺ νὰ εὔρης μόνος τὸ δίκαιόν σου, ὅσον ἠμπορεῖ ὁ Θεός νὰ σοῦ τὸ ἀνταποδώσῃ, ἂν τὸ ἀναθέσῃς μόνον εἰς αὐτόν. Νὰ μὴ καταρασθῆς ἐκεῖνον πού σὲ ἐλύπησε, ἀλλὰ νὰ ἀφήσης τὸν Θεὸν νὰ

ριον γενέσθαι τῆς ψήφου· κἂν γὰρ ἡμεῖς ἀφῶμεν τοῖς ἠδικηκόσι, κἂν καταλλαγῶμεν, κἂν ὑπὲρ αὐτῶν δεηθῶμεν, ὁ Θεὸς οὐκ ἀφήσιν, ἐὰν μὴ μειαθῶνται καὶ αὐτοί, καὶ βελτίους γένωνται· οὐκ ἀφήσει δὲ πρὸς τὸ χρήσιμον ἐκείνων
 5 βλέπων. Σὲ μὲν γὰρ ἐπαινεῖ καὶ ἀποδέχεται τῆς φιλοσοφίας, ἐκεῖνον δὲ ἐπεξέρχεται ἵνα μὴ τῇ σῆ φιλοσοφίᾳ χείρων γένηται.

Ὡστε περιττὸς ὁ τῶν πολλῶν λόγος. Πολλοὶ γὰρ πολ-
 λάκις ἐγκαλούμενοι παρ' ἡμῶν, ἐπειδὴ παρακαλούμενοι κα-
 10 ταλλαγῆναι τοῖς ἐχθροῖς οὐκ ἐπειθόντι, ταύτην ἐδόκουν
 τὴν ἀπολογίαὶν προβαλέσθαι παραπέτασμα τῆς ἑαυτῶν οὐ-
 σαν πονηρίας· οὐ θούλομαι καταλλαγῆναι, φησὶν, ἵνα μὴ χεί-
 ρονα αὐτὸν ἐργάσωμαι, ἵνα μὴ τραχύτερον, ἵνα μὴ μειζόνως
 μου καταφρονήσῃ μετὰ ταῦτα· καὶ πρὸς τούτοις κἀκεῖνο
 15 λέγουσιν, ὅτι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐξ ἀσθενείας με νομί-
 ζουσι πρότερον ἐπὶ τὰς καταλλαγὰς ἔρχεσθαι, καὶ τὸν ἐ-
 χθρὸν παρακαλεῖν. Ταῦτα πάντα μάταια· ὁ γὰρ ἀκοίμητος
 ὀφθαλμὸς εἶδε τὴν γνώμην τὴν σὴν· διόπερ οὐδένα χρὴ
 ποιῆσθαι τῶν συνδούλων λόγον, ὅταν τὸν κριτὴν πείσῃς,
 20 καὶ τὸν μέλλοντά σοι δικάζειν. Εἰ δὲ τοῦ μὴ γενέσθαι σοι
 χείρονα διὰ τῆς ἐπιεικειᾶς τὸν ἐχθρὸν φροντίζεις, ἐκεῖνο
 μάνθανε, ὅτι οὐχ οὕτω γίνεται χείρων, ἀλλ' ἂν μὴ καταλλα-
 γῆς μᾶλλον· κἂν γὰρ ἀπάντων μιαιρότερος ᾖ, κἂν μὴ λέγῃ,
 κἂν μὴ κηρύτῃ, καὶ σιγῶν πάντως ἀποδέχεταιί σου τὴν φι-
 25 λοσοφίαν, αἰδεσθήσεταιί μου τὴν πρᾶξιάν σου κατὰ τὸ συνειδὸς
 τὸ ἑαυτοῦ· ἐὰν δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένῃ πονηρίας κολακευό-
 μενος καὶ θεραπευόμενος, ἔξει τιμωρὸν μέγιστον τὸν Θεόν.

Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι κἂν ἡμεῖς παρακαλέσωμεν ὑπὲρ

βγάλη ἐκεῖνος τὴν ἀπόφασιν· διότι καὶ ἂν ἀκόμα ἡμεῖς συγχωρήσωμεν αὐτοὺς πού μᾶς ἠδίκησαν, καὶ ἂν ἀκόμα συμφιλιωθῶμεν μετ' αὐτοὺς καὶ προσευχηθῶμεν εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν, ὁ Θεὸς δὲν τοὺς συγχωρεῖ, ἐὰν δὲν ἀλλάξουν καὶ αὐτοὶ καὶ γίνουν καλύτεροι· δὲν τοὺς συγχωρεῖ δὲ ἐπειδὴ ἀποβλέπει πρὸς τὸ συμφέρον των. Σὲ μὲν ἐπαινεῖ καὶ δέχεται τὴν στάσιν σου, ἐναντίον ἐκεῖνου ὅμως ἀνταπεξέρχεται, διὰ νὰ μὴ γίνῃ χειρότερος ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σου συμπεριφορὰν τὴν διαλλακτικὴν.

“Ὡστε εἶναι περιττὸς ὁ λόγος πού λέγουν πολλοί. Διότι πολλοὶ εἰς τοὺς ὁποίους πολλάκις παρεπονέθημεν, ἐπειδὴ, ἂν καὶ ἔχουν παρακληθῆ νὰ συμφιλιωθοῦν μετ' τοὺς ἐχθρούς των, δὲν ἐπείθοντο, αὐτὴν τὴν δικαιολογίαν ἐνόμιζον ὅτι ἠμποροῦν νὰ προβάλλουν, ἢ ὁποία ἦτο πρόσχημα διὰ τὴν πονηρίαν των· δὲν θέλω νὰ συμφιλιωθῶ, λέγει, διὰ νὰ μὴ τὸν κάμω χειρότερον μετ' τὴν συμφιλίωσίν μου, σκληρότερον, διὰ νὰ μὴ μετ' περιφρονήσῃ περισσότερο ἔπειτα· σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο λέγουν ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους θὰ νομίσουν ὅτι ἀπὸ ἀδυναμίαν τὸ κάμω, νὰ ἔρχωμαι δηλαδὴ πρῶτος διὰ συμφιλίωσιν καὶ νὰ παρακαλῶ τὸν ἐχθρόν. Αὐτὰ ὅλα εἶναι ἀνόητα· διότι ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς εἶδε τὴν ἰδικὴν σου διάθεσιν· διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ προσέχῃς εἰς τὸ τί θὰ εἰποῦν οἱ συνάνθρωποί σου, ὅταν πείσῃς τὸν κριτὴν καὶ ἐκεῖνον πού πρόκειται νὰ σὲ κρίνῃ. Ἄν δὲ φροντίζῃς διὰ νὰ μὴ γίνῃ, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιεικειᾶς, χειρότερος ὁ ἐχθρός, μάθε τοῦτο, ὅτι δὲν γίνεται χειρότερος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ ἂν δὲν συμφιλιωθῆς· διότι ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι ἀπὸ ὄλους ἀχρειότερος, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὸ λέγῃ, καὶ δὲν τὸ διακηρύττῃ, διὰ τῆς σιωπῆς του θὰ ἐπαινέσῃ τὴν συμπεριφορὰν σου, θὰ ἐντραπῆ ἀπὸ τὴν πραότητά σου εἰς τὴν συνείδησίν του· ἐὰν δὲ παραμείνῃ εἰς τὴν κακίαν του, ἐνῶ σὺ τὸν φέρεσαι καλὰ καὶ τὸν περιποιεῖσαι, θὰ ἔχῃ τὸν Θεὸν ὡς μέγιστον τιμωρόν.

Καὶ διὰ νὰ μάθετε ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα ἡμεῖς παρακαλέ-

τῶν ἐχθρῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ἡδίκηκότων, ὁ Θεὸς οὐκ ἀφήσιν,
 ἂν μέλλωσι γίνεσθαι χείρους διὰ τῆς ἡμετέρας ἀνεξικακίας,
 ἱστορίαν ὑμῖν ἐρῶ παλαιάν. Κατελάλησέ ποτε τοῦ Μωϋσέως
 ἡ Μαρία· τί οὖν ὁ Θεός; Λέπραν ἐπαφῆκεν αὐτῇ, καὶ ἀ-
 5 κάθαριον αὐτὴν ἐποίησε, καίτοι γε τὰ ἄλλα οὖσαν ἐπιεικῆ
 καὶ σώφρονα· εἶτα τοῦ Μωϋσέως αὐτοῦ τοῦ ὑβρισμένου
 παρακαλοῦντος ἀφεῖναι τὴν ὀργήν, οὐκ ἠνέσχειο ὁ Θεός·
 ἀλλὰ τί φησιν; «Εἰ ἐμπύω ἐνέπτυσεν ὁ πατήρ αὐτῆς εἰς
 τὸ πρόσωπον, οὐκ ἂν ἐνειράπη; Μεινάτω», φησὶν, «ἔξω
 10 τῆς παρεμβολῆς ἐπὶ ἡμέρας». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν·
 εἰ πατέρα, φησὶν, εἶχε, καὶ ἐξ ὄψεως αὐτὴν ἐποίησεν, οὐκ
 ἂν ἤνεγκε τὴν ἐπιτίμησιν; Σὲ μὲν ἀποδέχομαι τῆς φιλαδελ-
 φίας, καὶ τῆς πραότητος, καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς· ἐγὼ δὲ οἶδα
 πότε αὐτὴν ἀφεῖναι δεῖ τῆς κολάσεως. Σὺ μὲν πᾶσαν φιλο-
 15 φροσύνην ἐπίδειξαι περὶ τὸν ἀδελφόν, καὶ μὴ κολάσεως ἐ-
 πιθυμία μείζονος ἀγῆς τὰ πλημμελήματα, ἀλλὰ φιλοστοργία
 καὶ γνώμη χρησιτῆ. Ἐκεῖνο μὲν γάρ τοι σαφῶς ἴσθι, ὅτι ὅσα
 ἂν θεραπεύοντα ὑπερίδῃ σε, τοσοῦτω μείζονα ἐπισπάσεται
 καθ' ἑαυτοῦ τὴν κόλασιν ἐκεῖνος.

20 Τί λέγεις, εἶπέ μοι; Φαυλότερος γίνεται θεραπευόμενος;
 Τοῦτο ἐκείνου μὲν κατηγορία, σὸν δὲ ἐγκώμιον, ὅτι καὶ
 ὀρῶν τοιοῦτον γινόμενον, τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων οὐκ ἀπέ-
 σιτης θεραπεύων αὐτόν· ἐκείνω δὲ ἔγκλημα, ὅτι οὐδὲ ἀπὸ
 τῆς σῆς ἐπιεικειᾶς βελτίων γέγονε. Παῦλος δὲ φησιν, αἴρε-
 25 τώτερον ἐτέρους ἐγκαλεῖσθαι δι' ἡμᾶς, ἢ ἡμᾶς δι' ἐτέρους.
 Μηδὲ λέγε τὰ ψυχρὰ ταῦτα ῥήματα· μὴ νομίση, φησὶν, ὅτι
 φοβηθεῖς αὐτόν προσέδραμον, ἵνα μᾶλλον μου καταφρονήσῃ·

σωμεν τὸν Θεὸν διὰ τοὺς ἐχθρούς μας καὶ δι' αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἔχουν ἀδικήσει, ὁ Θεὸς δὲν τοὺς συγχωρεῖ ἂν πρόκειται νὰ γίνουν χειρότεροι διὰ τῆς ἰδικῆς μας ἀνεξικακίας, θὰ σᾶς διηγηθῶ μίαν παλαιὰν ἱστορίαν. Ὁμίλησε κάποτε ἡ Μαρία, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μωυσέως, ἐναντίον του. Τί λοιπὸν ἔκαμεν ὁ Θεός; Λέπραν ἔρριπεν ἐπάνω εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἔκαμεν ἀκάθαρτον, καίτοι βεβαίως ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ἦτο σώφρων καὶ ἀγαθὴ· ἔπειτα, ἂν καὶ παρεκάλει ὁ Μωυσοῦς, ποὺ ὑβρίσθη ἀπὸ αὐτὴν, τὸν Θεὸν νὰ παύσῃ τὴν ὀργὴν του ἀπὸ αὐτὴν, δὲν τὸ ἐδέχθη ὁ Θεός, ἀλλὰ τί λέγει· «Ἐὰν ὁ πατέρας αὐτῆς τὴν ἔπτυνεν εἰς τὸ πρόσωπον δὲν θὰ ἦτο ἐντροπισμένη; ἄς μείνῃ», λέγει, «ἔξω ἀπὸ τὴν παρεμβολὴν ἐπὶ ἡμέρας»⁶. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἐὰν εἶχε, λέγει, πατέρα καὶ τῆς ἔλεγε φύγε ἀπὸ ἐμπρὸς μου, δὲν θὰ ὑπέφερε τὸ μάλωμα τοῦτο; Σὲ μὲν ἐπαινῶ διὰ τὰ φιλάδελφα αἰσθήματά σου καὶ διὰ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἀγαθότητά σου· ἐγὼ δὲ γνωρίζω πότε πρέπει νὰ τὴν ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν τιμωρίαν. Καὶ σὺ λοιπὸν δεῖξε κάθε ἀγαθὴν διάθεσιν διὰ τὸν ἀδελφόν σου, καὶ μὴ τοῦ συγχωρῆς τὰ παραπτώματα, ἐπειδὴ θέλεις νὰ τιμωρηθῇ περισσότερο, ἀλλὰ ἀπὸ φιλοστοργίαν καὶ καλὴν διάθεσιν. Διότι νὰ γνωρίζῃς καλῶς ὅτι ὅσον περισσότερο θὰ σὲ περιφρονῇ, ἐνῶ σὺ τὸν περιποιεῖσαι, τόσο μεγαλύτεραν τιμωρίαν θὰ ἐπισύρῃ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του.

Τί λέγεις, εἶπέ μου; Γίνεται χειρότερος ὅταν κάποιος τὸν περιποιεῖται; Τοῦτο εἰς ἐκεῖνον μὲν εἶναι κατηγορία, ἰδικόν σου δὲ ἐγκώμιον, διότι ἂν καὶ τὸν βλέπεις νὰ γίνεται τέτοιος, διὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, δὲν ἔπαυσες νὰ τὸν περιποιῆσαι· εἰς ἐκεῖνον δὲ εἶναι ἔγκλημα, διότι οὔτε ἐκ τῆς ἰδικῆς σου ἐπεικειάς ἐγίνε καλύτερος. Ὁ Παῦλος δὲ λέγει ὅτι εἶναι προτιμότερον ἄλλοι νὰ κατηγοροῦνται διὰ τὰ παραπτώματά τους εἰς ἡμᾶς, παρὰ ἡμεῖς διὰ τὰ πταίσματά μας πρὸς τοὺς ἄλλους. Οὔτε νὰ λέγῃς πάλιν τὰ ἄνευ περιεχομένου καὶ ἀνόητα αὐτὰ λόγια· μήπως νομίση ὅτι ἀπὸ φόβον ἔτρεξα πρῶτος πρὸς αὐτὸν καὶ θὰ μὲ περιφρονήσῃ περισσό-

παιδικῆς ταῦτα ψυχῆς καὶ ἀνοήτου, καὶ πρὸς δόξαν ἐπιση-
 μένης ἀνθρωπίνην. Νομιζέτω, ὅτι φοβηθεὶς προσῆλθες, καὶ
 μείζων ὁ μισθὸς ἔσται σοι, ὅταν καὶ ταῦτα προειδῶς διὰ τὸν
 τοῦ Θεοῦ φόβον ὑπομένης πάντα. Ὁ μὲν γὰρ τὴν παρὰ τῶν
 5 ἀνθρώπων δόξαν θηρώμενος, καὶ διὰ τοῦτο καταλλατιόμε-
 νος, ὑποτιέμεται τῆς ἀντιδόσεως τὸ κέρδος· ὁ δὲ ἀκριβῶς
 ἐπισιτάμενος, ὅτι πολλοὶ καταγνώσσονται καὶ καταγελάσσονται,
 καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίσταται τῆς καταλλαγῆς, διπλασίονα καὶ
 τριπλασίονα ἔξει τὸν σιέφανον· καὶ οὗτος μάλιστά ἐστιν, ὁ
 10 διὰ τὸν Θεὸν τοῦτο ποιῶν. Μὴ μοι λέγε, ὅτι τὰ καὶ τὰ ἠ-
 δίκησε· καὶ γὰρ οἱ πᾶσαν πονηρίαν τὴν ἐν ἀνθρώποις ἐλε-
 δεῖξαιτο περὶ σέ, καὶ οὕτω σοι πάντα ἀφεῖναι ἐκέλευσεν
 ὁ Θεός.

5. Ἴδου προλέγω, καὶ διαμαρτύρομαι, καὶ λαμπρᾷ βοῶ
 15 τῇ φωνῇ, μηδεὶς τῶν ἐχόντων ἐχθρὸν προσίτω τῇ ἱερᾷ τρα-
 πέζῃ, καὶ δεχέσθω τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου· μηδεὶς προσιῶν
 ἐχθρὸν ἐχέτω. Ἐχθρὸν ἔχεις; Μὴ προσέλθης. Βούλει προσ-
 ελθεῖν; Καταλλάγηθι, καὶ τότε προσελθὼν ἄραι τοῦ ἱεροῦ.
 Μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγὼ ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὁ δι' ἡμᾶς σταυρω-
 20 θεὶς Δεσπότης αὐτός· ἵνα σε καταλλάξῃ τῷ Πατρὶ, οὐδὲ
 σφαγῆναι παρητήσαιο, οὐδὲ τὸ αἷμα ἐκχεῖν· καὶ σὺ ἵνα κα-
 ταλλαγῆς τῷ συνδούλῳ, οὐδὲ ρῆμα προέσθαι βούλει, οὐδὲ
 πρότερος προσδραμεῖν; Ἄκουσον τί φησι περὶ τῶν οὕτω
 διακειμένων· «Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσια-
 25 στήριον, καὶ κεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ»·
 οὐκ εἶπεν, ἀνάμεινον ἐκεῖνον ἐλθεῖν πρὸς σέ, οὐδέ, ἐτέρῳ τινὶ
 μεσίτῃ διαλέχθητι, οὐδέ, ἄλλον τινὰ παρακάλεσον, ἀλλ', αὐ-
 τὸς σὺ πρὸς ἐκεῖνον δράμε· «Ὑπαγε γάρ», φησί, «πρῶτον

τερον· αὐτὰ εἶναι λόγια πού προέρχονται ἀπὸ ἀνόητον καὶ παιδικὴν ψυχὴν, τὴν ὁποίαν ἐπηρεάζει ἡ ἀνθρωπίνη δόξα. Ἦς νομίζῃ ὅτι προσῆλθες ἀπὸ φόβον καὶ θὰ σοῦ εἶναι μεγαλύτερος ὁ μισθός, ἐπειδὴ ἂν καὶ ἐγνώριζες ἐκ τῶν προτέρων τοῦτο διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ὑπομένεις τὰ πάντα. Διότι ἐκεῖνος πού ἐπιδιώκει τὸν ἔπαινον τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τοῦτο συμφιλιώνεται, ἐλαττώνει μὲ τοῦτο τὸ κέρδος τῆς ἀμοιβῆς· αὐτὸς ὅμως πού γνωρίζει καλῶς ὅτι πολλοὶ θὰ τὸν ἐπικρίνουν καὶ θὰ γελάσουν εἰς βάρος του, καὶ πάλιν δὲν ἀποφεύγει τὴν συμφιλίωσιν, θὰ λάβῃ διπλασίαν καὶ τριπλασίαν ἀμοιβήν· καὶ αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πού κάνει τοῦτο διὰ τὸν Θεόν. Μὴ μοῦ λέγεις ὅτι εἰς τοῦτο καὶ εἰς ἐκεῖνο σὲ ἠδίκησε· διότι καὶ ἂν ἀκόμα ὑποθέσωμεν ὅτι ὅλην τὴν κακίαν πού ὑπάρχει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἐπέδειξεν εἰς σέ, ἀκόμα καὶ τότε σὲ διέταξεν ὁ Θεὸς ὅλα νὰ τοῦ τὰ συγχωρήσης.

5. Ἴδου σᾶς τὸ λέγω ἐκ τῶν προτέρων καὶ διαμαρτύρομαι καὶ φωνάζω μὲ δυνατὴν φωνήν, κανεῖς ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔχουν ἐχθρόν, ἅς μὴ πλησιάζῃ εἰς τὴν ἱερὰν τράπεζαν καὶ ἅς μὴ δέχεται τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου· κανεῖς ἀπὸ αὐτοὺς πού προσέρχονται εἰς τὴν θεῖαν κοινωνίαν νὰ μὴ ἔχη ἐχθρόν. Ἔχεις ἐχθρόν; Μὴ προσέλθης διὰ κοινωνίαν. Θέλεις νὰ προσέλθης; Συμφιλιώσου καὶ τότε νὰ προσέλθης καὶ νὰ ἐγγίσης τὸ ἱερόν. Καὶ δὲν τὰ λέγω αὐτὰ ἐγώ, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης πού ἐσταυρώθη δι' ἡμᾶς· διὰ νὰ σὲ συμφιλιώσῃ μὲ τὸν Πατέρα δὲν παρητήθη οὔτε ἀπὸ τὴν σφαγὴν, οὔτε νὰ χύσῃ τὸ αἷμα του· καὶ σὺ διὰ νὰ συμφιλιωθῆς μὲ τὸν συνάνθρωπόν σου, οὔτε λέξιν θέλεις νὰ βγάλῃς ἀπὸ τὸ στόμα σου, οὔτε πρῶτος τρέχεις; Ἄκουσε τί λέγει περὶ ἐκείνων πού κάνουν τοῦτο· «Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρον σου εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ ἐκεῖ θυμηθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου»⁷. δὲν εἶπε, περίμενε νὰ ἔλθῃ ἐκεῖνος πρὸς σέ, οὔτε, ὁμίλησε πρὸς κάποιον ἄλλον νὰ μεσολαβήσῃ, οὔτε, κάποιον ἄλλον παρακάλεσε, ἀλλ' εἶπε, σὺ ὁ ἴδιος τρέξε πρὸς ἐκεῖνον. Διότι λέγει «Πήγαινε πρῶτα νὰ συμφιλιωθῆς μὲ

διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου». Ὡ τῆς ὑπερβολῆς. Αὐτὸς οὐχ ἠγεῖται ἀτιμίαν εἶναι, τοῦ δώρου καταλιμπανομένου, καὶ σὺ νομίζεις ὕβριν εἶναι, τὸ πρότερος ἀπελθεῖν καὶ καταλλαγή-
ναι; Καὶ ποῦ ταῦτα ἄξια συγγνώμης, εἶπέ μοι;

5 Ἐὰν ἴδῃς σου μέλος ἐκτειμημένον, οὐ πάντα ποιεῖς, ὥ-
στε αὐτὸ ἐνώσαι τῷ σώματι; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν
ποίησον· διὰ τὴν ἴδῃς αὐτοῦς ἐκτειμηθέντος σου τῆς φιλίας, περι-
στεῖλαι σπεῦσον ταχέως, μὴ προτέρους ἀναμείνης ἐκείνους
ἐλθεῖν, ἀλλ' αὐτὸς πρότερος ἐπείγηθι λαβεῖν τὰ θραβεῖα.

10 Ἐνα μόνον ἐχθρὸν ἐκελεύσθημεν ἔχειν τὸν διάβολον·
πρὸς αὐτὸν μηδέποτε καταλλάττου, πρὸς δὲ τὸν ἀδελφὸν
μηδέποτε κατὰ καρδίας ἀπεχθῶς ἔχε, ἀλλὰ κἂν γένηται
τις μικροψυχία, ἐφήμερος αὕτη μόνον ἔστω, καὶ μὴ ὑπερ-
βαινέτω τὸ διάσημα τῆς ἡμέρας· «Ὁ ἥλιος γάρ», «μὴ ἐπι-
15 δυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν». Ἄν μὲν γὰρ πρὸ τῆς ἐ-
σπέρας καταλλαγῆς, ἔχεις ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τινα συγγνώμην·
ἂν δὲ περαιτέρω μένης ἐχθρὸς ὢν, οὐκέτι θυμοῦ καὶ ὀργῆς
συναρπαζούσης, ἀλλὰ πονηρίας ἐστὶν ἢ ἀπέχθεια καὶ ψυχῆς
μιαρᾶς καὶ κακίαν μελειώσης. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶ τὸ
20 δεινόν, ὅτι συγγνώμης ἐναντὶν ἀποσιτρεῖς, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ
κατόρθωμα δυσκολώτερον γίνεται· μιᾶς παρελθούσης ἡμέ-
ρας πλείων ἢ αἰσχύνῃ, καὶ δευτέρας προσγινομένης αὐξέ-
ται πάλιν· κἂν ἐπιλάβῃ τρίτην καὶ τετάρτην, προσθήσει καὶ
πέμπτην· οὕτως αἱ πέντε γίνονται δέκα· αἱ δέκα εἴκοσι, αἱ
25 εἴκοσι ἑκατόν, καὶ λοιπὸν ἀνίατον ἔσται τὸ ἔλκος· ὅσῳ γὰρ
πρόβεισιν ὁ χρόνος, τοσοῦτω μᾶλλον διιστάμεθα.

Ἄλλὰ μηδὲν τούτων πάθῃς, ὦ ἄνθρωπε, τῶν παραλό-
γων παιδῶν, μηδὲ αἰσχυνθῆς καὶ ἐρυθριάσης, μηδὲ εἴπῃς
πρὸς σεαυτὸν, πρὸ μικροῦ τισαῦτα ἀλλήλους ἐλοιδορήσαμεν,

8. Αὐτόθι.

9. Ἐφ. 4, 26.

τὸν ἀδελφόν σου»⁸. Ὡ πόσον ὑπερβολικὸν πρᾶγμα! Αὐτὸς δὲν θεωρεῖ ὅτι εἶναι περιφρόνησις νὰ μείνη τὸ δῶρον εἰς τὴν ἄκρην, καὶ σὺ νομίζεις ὅτι εἶναι ὑποτιμητικὸν νὰ τρέξης πρῶτος καὶ νὰ συμφιλιωθῆς; Καὶ πῶς θὰ εἶναι αὐτὰ ἄξια συγγνώμης, εἶπέ μου;

Ἐὰν ἰδῆς ἓνα μέλος σου κομμένον ἀπὸ τὸ ἄλλο, δὲν κάμεις τὰ πάντα ὥστε νὰ τὸ ἐνώσης μὲ τὸ σῶμα σου; Αὐτὸ κάμε καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς σου· ὅταν τοὺς ἰδῆς νὰ ἔχουν ἀποκοπῆ ἀπὸ τὴν φιλίαν σου, γρήγορα τρέξε νὰ τοὺς περιμαζεύσης, μὴ περιμένῃς νὰ ἔλθουν πρῶτοι ἐκεῖνοι, ἀλλὰ σὺ πρῶτος σπεῦσε νὰ πάρῃς τὰ βραβεῖα.

Ἐνα μόνον ἐχθρὸν διετάχθημεν νὰ ἔχωμεν, τὸν διάβολον. Οὐδέποτε νὰ συμφιλιωθῆς μὲ αὐτόν, πρὸς τὸν ἀδελφόν σου δὲ ποτὲ νὰ μὴ ἔχῃς βαρεῖαν καρδίαν, ἀλλὰ καὶ ἂν συμβῇ καμμία μικροψυχία, ἃς εἶναι αὐτὴ παροδική, καὶ νὰ μὴ ὑπερβαίῃ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας. Διότι λέγει «Ἡ δύσις τοῦ ἡλίου νὰ μὴ σᾶς προφθάσῃ ὠργισμένους»⁹. Διότι ἂν συμφιλιωθῆς προτοῦ βραδυάσῃ ἔχεις ἀπὸ τὸν Θεὸν κάποιαν συγχώρησιν· ἂν ὅμως ἐξακολουθῆς νὰ παραμένῃς ἐχθρὸς περισσότερο, τότε πλέον ἢ ἀποστροφή σου δὲν προέρχεται ἀπὸ θυμὸν καὶ ὀργὴν πού συναρπάζει, ἀλλὰ ἀπὸ κακίαν καὶ μιὰν ψυχὴν πού μελετᾷ τὴν κακίαν. Καὶ δὲν εἶναι μόνον τοῦτο τὸ κακόν, ὅτι δηλαδὴ στερεῖς τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ τὴν συγχώρησιν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ὅτι ἢ συμφιλίωσις γίνεται δυσκολοτέρα· διότι ἂν περάσῃ μία ἡμέρα ἢ ἐντροπὴ πού αἰσθάνεσαι γίνεται μεγαλυτέρα, καὶ δευτέρα ἡμέρα ἂν προστεθῇ αὐξάνεται πάλιν· καὶ ἂν φθάσῃς εἰς τὴν τρίτην καὶ τετάρτην, θὰ προσθέσῃς καὶ πέμπτην· καὶ ἔτσι αἱ πέντε γίνονται δέκα· αἱ δέκα εἴκοσι, αἱ εἴκοσι ἑκατὸν καὶ ἡ πληγὴ θὰ εἶναι πλέον ἀθεράπευτος· διότι ὅσον περνᾷ ὁ χρόνος τόσον περισσότερο ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν συμφιλίωσιν.

Ἄλλὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ νὰ μὴ πάθῃς, ὦ ἄνθρωπε, ἀπὸ τὰ παράλογα πάθη, οὔτε νὰ ἐντραπῆς καὶ νὰ κοκκινίσῃς, οὔτε νὰ εἰπῆς πρὸς τὸν ἑαυτὸν σου, πρὸ ὀλίγου τόσας ὕβρεις

μυρία ρητὰ καὶ ἄρρητα εἶπομεν, καὶ νῦν δραμοῦμαι ἐπὶ τὰς
καταλλαγάς; καὶ τίς οὐ καταγνώσεταιί μου τὴν πολλὴν εὐ-
κολίαν; Οὐδεὶς νοῦν ἔχων εὐκολίαν σου καταγνώσεται, ἀλλ’
διὰ μέρους ἀκατάλλακτος, τότε σε πάντες γελάσονται, τότε
5 πολὺ δώσεις τῷ διαβόλῳ τὸ διάσῃμα. Οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ χρό-
νου λοιπὸν δυοδιάλυτος ἢ ἔχθρα γίνεται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν
μεταξὺ γενομένων πραγμάτων. Ὡσπερ γὰρ ἀγάπη καλύπτει
πλῆθος ἁμαρτιῶν, οὕτως ἔχθρα καὶ τὰ οὐκ ὄντα ἁμαρτή-
ματα συνίστησι, καὶ πάντες ἀξιόπιστοι οἱ κατηγοροῦντες λοι-
10 πόν, οἱ τοῖς ἄλλοιτροῖς χαίροντες κακοῖς, καὶ τὰς ἐτέρων
ἐκπομπεύοντες ἀσχημοσύνας.

Ταῦτα οὖν ἅπαντα εἰδώς, πρόλαβε καὶ κάτασχε τὸν ἀ-
δελφὸν πρὶν τέλει ἀποπηδήσῃ, καὶ δέη πᾶσαν τὴν πόλιν
περιδραμεῖν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ ἔξω τῶν τει-
15 χῶν ἀπελθεῖν, καὶ ὁδὸν βαδίσει μακράν, πάντα τὰ ἐν χερ-
σὶν ἀφείς, ἐνὸς τούτου μόνου γενοῦ τοῦ καταλλάξαι τὸν ἀ-
δελφόν. Εἰ γὰρ ἐργῶδες τὸ πρᾶγμα, ἐννόησον ὅτι διὰ τὸν
Θεὸν ταῦτα πάσχεις ἅπαντα, καὶ λήψῃ παράκλησιν καὶ τὴν
ψυχὴν ἀναδυομένην καὶ ὀκνοῦσαν, καὶ ἐρυθριῶσαν, καὶ αἰ-
20 σχυνομένην διέγειρον, ταύτας αὐτῇ συνεχῶς ἐπάδων τὰς
ἐπαυδίας· τί μέλλεις, τί δὲ ἀναδύῃ καὶ ὀκνεῖς; Οὐχ ὑπερ
χρημάτων, οὐδ’ ὑπὲρ ἄλλου τινὸς τῶν ἐπικήρων, ἀλλ’ ὑπὲρ
σωτηρίας ἡμῖν ὁ λόγος. Ὁ Θεὸς ταῦτα ποιεῖν ἐκέλευσε, καὶ
πάντα δεύτερα ἔστω τῶν ἐκείνου προσημαγμάτων.

25 Ἐμπορία τίς ἐστὶ πνευματικὴ τὸ πρᾶγμα· μὴ ἀμελῶμεν,
μήτε ραθυμῶμεν· μανθανέτω ὁ ἐχθρός, ὅτι πολλὴν ἐποησά-
μεθα σπουδὴν, διὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν· καὶ ὑβρίζη πάλιν,
καὶ τύπη, καὶ ὀτιοῦν ἕτερον χαλεπώτερον ποιῆ, φέρωμεν
ἅπαντα γενναίως, ὡς οὐδὲν ἐκείνω τοσοῦτον, ὅσον ἡμῖν αὐ-

ἀντηλλάξαμεν, ἀναρίθμητα λόγια ἀπὸ αὐτὰ πού δὲν λέγονται εἶπομεν, καὶ τώρα θὰ τρέξω νὰ συμφιλιωθῶ; Καὶ ποῖος δὲν θὰ κατακρίνη τὴν τόσην εὐκολίαν μου; Κανεὶς ἐκέφρων ἄνθρωπος δὲν θὰ σὲ κατηγορήσῃ διὰ τὴν εὐκολίαν, ἀλλὰ ὅταν μένης ἀδιάλλακτος, τότε ὅλοι θὰ γελάσουν εἰς βάρος σου, τότε πολὺν τρόπον θὰ δώσῃς ἀπὸ τὴν ψυχὴν σου εἰς τὸν διάβολον. Διότι δὲν γίνεται δυσκολοδιάλυτος ἢ ἔχθρα μόνον ἀπὸ τὸν χρόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ πράγματα τὰ ἄλλα πού ἐν τῷ μεταξὺ παρεμβάλλονται. Διότι ὅπως ἡ ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν, ἔτσι καὶ ἡ ἔχθρα δημιουργεῖ ἁμαρτήματα ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχουν καὶ γίνονται ἀξιόπιστοι πλέον ἐκεῖνοι πού κατηγοροῦν, πού χαίρουν διὰ τὰ κακὰ τῶν ἄλλων καὶ διαπομπεύουν τὰς ἀσχημίας των.

“Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ ἔχων ὑπ’ ὄψιν, πρόλαβε καὶ κράτησε τὸν ἀδελφόν σου, προτοῦ τελείως σοῦ φύγῃ, καὶ ἂν παραστῇ ἀνάγκη κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὅλην τὴν πόλιν νὰ διατρέξῃς, καὶ νὰ πᾶς ἀκόμα καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτήν, καὶ νὰ βαδίσης πολὺν δρόμον, ἀφοῦ ἀφήσῃς ὅλας τὰς ἐργασίας σου, νὰ ἐνδιαφερθῆς μόνον δι’ ἓνα πρᾶγμα, μὲ τὴν συμφιλίωσιν τοῦ ἀδελφοῦ σου. Διότι ἐὰν εἶναι δύσκολον τὸ πρᾶγμα, σκέψου ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ὑποφέρεις διὰ τὸν Θεὸν καὶ θὰ λάβῃς ἀπὸ αὐτὸ δύναμιν· καὶ ἡ ψυχὴ σου ἂν ὀπισθοχωρῇ καὶ διστάζῃ καὶ κοκκινίζῃ καὶ ἐντρέπεται νὰ κάμῃ τοῦτο, νὰ τὴν παρακινήσῃς λέγων συνεχῶς τὰ ἐξῆς· διατί ὀπισθοχωρεῖς καὶ διστάζεις; Δὲν πρόκειται διὰ χρήματα, οὔτε διὰ τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ φθαρτά, ἀλλὰ διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Ὁ Θεὸς διέταξε νὰ κάμωμεν αὐτὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πρέπει νὰ εἶναι εἰς δευτέραν θέσιν ἀπὸ τὰ προστάγματά του.

Τὸ πρᾶγμα τοῦτο εἶναι εἶδος πνευματικοῦ ἐμπορίου· ἄς μὴ ἀμελῶμεν καὶ οὔτε νὰ εἴμεθα ράθυμοι· ἄς μάθῃ ὁ ἐχθρὸς ὅτι ἐδείξαμεν μεγάλην προθυμίαν διὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· καὶ ἂν πάλιν μᾶς ὑβρίζῃ, καὶ ἂν μᾶς κτυπᾷ, καὶ ἂν κάμῃ ὅ,τιδήποτε ἄλλο χειρότερον, ἄς τὰ ἀνεχώμεθα μὲ γενναιότητα, διότι μὲ αὐτὸ δὲν ὠφελοῦμεν ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν

τοῖς χαριζόμεθα πάντων τῶν καιροθωμάτων τοῦτο μειζό-
 νως ἡμῶν καὶ ἐκείνην προσήσεται τὴν ἡμέραν. Ἠμάρτι-
 ομεν πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ προσεκρούσαμεν, καὶ τὸν Δε-
 σπότην ἡμῶν παρωξύναμεν· ἔδωκε διὰ τὴν αὐτοῦ φιλαν-
 5 θρωπίαν ταύτην ὁδὸν καταλλαγῆς· μὴ τοίνυν προδῶμεν τὸν
 καλὸν τοῦτον θησαυρόν· μὴ γὰρ οὐκ ἦν κύριος κελεῦσαι
 μόνον καταλλάττεσθαι, καὶ μηδένα ἡμῖν εἶναι μισθόν; μὴ
 γὰρ ἔχει τινὰ τὸν ἀντιλέγοντα καὶ διορθούμενον αὐτοῦ τὰ
 προστάγματα; Ἄλλ' ὅμως διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ φιλανθρω-
 10 πίαν, καὶ μισθὸν ἡμῖν ὑπέσχετο μέγαν καὶ ἄφατον, καὶ οὐ
 μάλιστα ἐπιθυμοῦμεν τυχεῖν, τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν συγ-
 χώρησιν, καὶ ταύτην τὴν ὑπακοὴν ἡμῖν εὐκολωτέραν ποιῶν.

6. Τίνα οὖν ἔξομεν συγγνώμην, ὅταν καὶ μισθὸν τοσοῦ-
 τον μέλλοντες λαμβάνειν, μηδὲ οὕτως ὑπακούωμεν τῷ νο-
 15 μοθέτη, ἀλλὰ μένωμεν καταφρονοῦντες; Ὅτι γὰρ καταφρό-
 νησις τοῦτό ἐστι, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰ νόμον ἔθηκεν ὁ βασι-
 λεύς, τοὺς ἐχθροὺς ἅπαντας ἀλλήλοις καταλλάττεσθαι, ἢ τὰς
 κεφαλὰς ἀποτέμνεσθαι, ἄρα οὐκ ἂν πάντες ἐσπεύσαμεν ἐπὶ
 τὰς τῶν πλησίον καταλλαγάς; Ἐγωγε οἶμαι. Τίνα οὖν ἔξο-
 20 μεν συγγνώμην, μηδὲ τοσαύτην ἀπονέμοντες τῷ Δεσπότη
 τιμὴν, ὅσην τοῖς ὁμοδόλοις τοῖς ἡμετέροις; Διὰ τοῦτο ἐκε-
 λεύσθημεν λέγειν, «Ἄφες ἡμῖν, τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς
 καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν».

Τί τούτου προότερον; τί δὲ ἡμερώτερον τοῦ προστάγμα-
 25 τος; Σὲ κριτὴν ἐποίησε τῆς συγχωρήσεως τῶν σῶν ἁμαρ-
 τημάτων· ἂν ὀλίγα ἀφῆς, ὀλίγα ἀφίεται· ἂν πολλὰ ἀφῆς,
 πολλὰ ἀφίεται· ἂν ἀπὸ καρδίας ἀφῆς, καὶ καθαρῶς οὕτω σοι
 καὶ ὁ Θεὸς ἀφήσιν· ἂν μετὰ τὸ συγχωρῆσαι καὶ φίλον αὐ-

ἐαυτὸν μας· ἀπὸ ὅλα τὰ κατορθώματα τοῦτο περισσότερο θὰ μᾶς παρασταθῇ ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Ἐκάμαμεν πολλὰς καὶ μεγάλας ἁμαρτίας καὶ ἐλπαίσαμεν καὶ τὸν Δεσπότην μας παρωργίσαμεν· μᾶς ἔδωκε λόγῳ τῆς φιλανθρωπίας του αὐτὴν τὴν ὁδὸν τῆς συνδιαλλαγῆς· ἅς μὴ προδώσωμεν λοιπὸν τὸν πολύτιμον τοῦτον θησαυρόν· διότι μήπως δὲν ἦτο κύριος νὰ διατάξῃ μόνον νὰ συμφιλιωθοῦμε χωρὶς νὰ ἔχωμεν καμμίαν ἀμοιβήν; Μήπως ἔχει κανένα πού ἀντιλέγει καὶ διορθώνει τὰ προστάγματά του; Ἄλλ' ὅμως διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν μᾶς ὑπεσχέθη καὶ πολὺν καὶ ἀνέκφραστον μισθὸν καὶ ἐκεῖνο μάλιστα πού πάρα πολὺ ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐπιτύχωμεν, τὴν συγχώρησιν δηλαδὴ τῶν ἁμαρτιῶν μας, καὶ ἔτσι μὲ αὐτὸ ἔκαμε τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς εὐκολωτέραν.

6. Ποίαν λοιπὸν συγγνώμην θὰ ἔχωμεν ὅταν, ἐνῶ πρόκειται καὶ τόσον πολὺν μισθὸν νὰ λάβωμεν, οὔτε τότε ὑπακούομεν τὸν νομοθέτην, ἀλλὰ συνεχῶς τὸν περιφρονοῦμεν; Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι καταφρόνησις φαίνεται ἐκ τοῦ ἐξῆς· Ἐὰν ἔθετε νόμον ὁ βασιλεὺς πού νὰ ἔλεγεν ὅτι ὅλοι οἱ ἐχθροὶ πρέπει νὰ συμφιλιωθοῦν μεταξύ των ἢ διαφορετικὰ νὰ ἀποκεφαλίζωνται ἄρα γε δὲν θὰ ἐσπεύδαμεν ὅλοι διὰ νὰ συμφιλιωθοῦμε μὲ τὸν πλησίον; Ἐγὼ νομίζω ὅτι ναί. Ποίαν λοιπὸν συγχώρησιν θὰ ἔχωμεν ὅταν εἰς τὸν Δεσπότην μας δὲν ἀπονέμωμεν οὔτε τόσῃν τιμῇν, ὅσῃν εἰς τοὺς συνδούλους μας; Διὰ τοῦτο διετάχθημεν νὰ λέγωμεν «Συγχώρησε τὰ ἁμαρτήματά μας ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν τὰ πρὸς ἡμᾶς παραπτώματα τῶν ἄλλων»¹⁰.

Τί εἶναι πραότερον ἀπὸ αὐτό; Τί δὲ εἶναι ἡμερώτερον ἀπὸ τὸ πρόσταγμα αὐτό; Σὲ τὸν ἴδιον ἔκαμε κριτὴν τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτημάτων σου· ἂν συγχωρήσῃς ὀλίγα, ὀλίγα θὰ σοῦ συγχωρηθοῦν· ἂν συγχωρήσῃς πολλά, θὰ σοῦ συγχωρηθοῦν πολλά· ἂν τὰ συγχωρήσῃς εἰλικρινῶς καὶ ἀπὸ τὴν καρδίαν σου, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς θὰ σοῦ συγχωρήσῃ τὰς ἰδικὰς σου ἁμαρτίας· ἂν μετὰ τὴν συγχώρησιν τὸν κάμῃς

τὸν ἔχῃς, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς πρὸς σὲ διακείσεται ὥστε ὅσα μείζονα ἤμαρτε, τοσοῦτω μᾶλλον ἡμᾶς σπεύδειν ἐπὶ τὰς καταλλαγὰς χρῆ, ἐπειδὴ καὶ μείζονων ἁμαρτημάτων συγχωρήσεως ἡμῖν αἴτιος γίνεται.

5 Βούλει μαθεῖν, ὡς οὐδεμία συγγνώμη μνησικακοῦσιν ἡμῖν, οὐδὲ ἐστὶ τις ἡμᾶς ὁ ἐξαιρούμενος; Ἐπὶ παραδείγμα-
τος, ὃ λέγω, ποιήσω φανερόν. Τί σε ἠδίκησεν ὁ πλησίον; τὰ χρήματα ἤρπασεν, ἐδήμευσεν, ἐπλεονέκτησεν; Οὐ λέγω
τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα προστίθημι πλείονα τούτων, καὶ
10 ὅσα περ ἂν ἐθέλῃς ἀνελεῖν σε ἐπεθύμησε· μυρίους σοι παρέ-
στησε κινδύνους, πᾶσαν σοι ἐπεδείξατο μιαν, καὶ οὐδὲν
ἀπέλιπεν ὅλως τῆς ἀνθρωπίνης πονηρίας· ἵνα γὰρ μὴ πάν-
τα καθ' ἕκαστον ἐπεξίωμεν, θὲς τοσαύτην αὐτὸν ἠδικηκέναι
σε ἀδικίαν, ὅσην οὐδεὶς οὐδέποτε τινα ἠδίκησεν· οὐδὲ γὰρ
15 οὕτως μνησικακῶν ἄξιος ἔση συγγνώμης. Καὶ πῶς ἐγὼ λέ-
νω· εἴ τις οἰκέτης σὸς ὄφειλέ σοι χρυσίνους ἑκατόν, εἶτα
ἐκείνῳ ὄφειλέ τις ἀργύρια ὀλίγα, καὶ προσελθὼν ὁ τοῦ
δούλου χρεώσις παρεκάλεσέ σε, καὶ ἰκέτευσεν ἀξιῶν συγ-
γνώμης τυχεῖν, καὶ σὺ τὸν οἰκέτην καλέσας τὸν σαντιοῦ
20 προσέταξας εἰπὼν, ἀφείναι τὸ ὀφείλημα τούτῳ, καὶ ἀπὸ τοῦ
λόγου, οὗ ὀφείλεις μοι, λογίζομαί σοι τὸ ὀφείλημα· εἶτα
ἐκεῖνος ἀναιοχυντιῶν καὶ πονηρευόμενος πάλιν ἤγχε τὸν
ὀφείλοντα· ἄρα ἂν ἐξείλειό τις αὐτὸν τῶν σῶν χειρῶν;
ἄρα οὐκ ἂν αὐτῷ μυρίας ἐπέθηκας πληγὰς, ὡς ὑβρισθεὶς
25 τὴν ἐσχάτην ὑβρίν; Καὶ μάλα εἰκότως.

Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ποιήσει· ἐρεῖ γὰρ σοι κατ' ἐκείνην
τὴν ἡμέραν, ὦ πονηρὲ δοῦλε καὶ παμμίαρε, μὴ γὰρ ἐκ τῶν
σῶν αὐτῷ συνεχώρησας; Ἐξ ὧν ἐμοὶ ὄφειλες, ἐκελεύσθης

καὶ φίλον, ἔτσι θὰ διάκειται καὶ ὁ Θεὸς πρὸς σέ· ὥστε ὅσον μεγαλύτερα κακὰ μᾶς ἔκαμε μὲ τόσοσιν μεγαλύτεραν προθυμίαν πρέπει νὰ σπεύδωμεν διὰ συμφιλίωσιν, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γίνεται αἴτιος νὰ μᾶς συγχωρηθοῦν μεγαλύτερα ἁμαρτήματα.

Θέλεις νὰ μάθης ὅτι οὐδεμίαν συγχώρησιν θὰ εὔρωμεν, ἂν μνησικακοῦμεν, καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανεὶς πού νὰ ἡμπορῇ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν πού αὐτὴ ἐπιφέρει; Ἀπὸ τὸ παράδειγμα πού θὰ ἀναφέρω θὰ τὸ κάμω φανερόν. Εἰς τί σὲ ἠδίκησεν ὁ πλησίον; Ἄρπαξε τὰ πράγματα σου, τὰ ἐδήμευσεν, ἔγινε πλεονέκτης ἀπέναντί σου; Δὲν λέγω μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἡμπορῶ νὰ προσθέσω περισσότερα ἀπὸ αὐτά, καὶ ὅσα θελήσης· ἐπεθύμησε νὰ σὲ φονεύσῃ· ἀναριθμήτους κινδύνους σοῦ ἐπροξένησε, σοῦ ἔδειξεν ὅλην τὴν μοχθηρίαν του, καὶ δὲν ἄφησε τίποτε ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην κακίαν πού νὰ μὴ τὸ ἔκαμε εἰς ἐσέ· καὶ διὰ νὰ μὴ ἀναφέρωμεν κάθε ἓνα χωριστά, ὑπόθεσε ὅτι τόσοσιν πολὺ σὲ ἠδίκησεν, ὅσον κανένας ποτὲ δὲν ἠδίκησεν εἰς τὸν κόσμον ἄλλον ἄνθρωπον· καὶ πάλιν ἂν μνησικακῆς δὲν θὰ εἶσαι ἄξιος συγχωρήσεως. Καὶ πῶς, ἐγὼ θὰ σᾶς εἰπῶ· ἐὰν κάποιος ὑπηρέτης σου σοῦ ἐχρεωστοῦσεν ἑκατὸν χρυσᾶ νομίσματα, καὶ εἰς ἐκεῖνον ἐχρεωστοῦσε κάποιος ὀλίγα ἀργυρᾶ, καὶ ἀφοῦ προσῆλθεν εἰς σὲ ὁ χρεώστης τοῦ δούλου καὶ σὲ παρεκάλεσε, καὶ σὲ ἰκέτευσε νὰ τοῦ γίνῃ κάποια διευκόλυνσις, καὶ σὺ καλεῖς τὸν ὑπηρέτην σου τὸν διατάζεις νὰ χαρίσῃ τὸ χρέος του λέγων εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν λογαριασμὸν πού μοῦ ὀφείλεις τὸ ἀφαιρῶ, καὶ ἔπειτα ἂν ἐκεῖνος ἀπὸ ἀναισχυντίαν καὶ κακίαν ἐπνίξε τὸν χρεώστην του, ἄρά γε θὰ ἡμποροῦσε κανεὶς νὰ τὸν γλυτώσῃ ἀπὸ τὰ χέρια σου; Ἄρά γε δὲν θὰ τὸν ἐτιμωροῦσες πολὺ, διότι ὑβρίσθης ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὴν πλέον μεγάλην ὑβριν; Καὶ πολὺ εὐλόγως.

Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς θὰ κάμῃ· διότι θὰ σοῦ εἰπῇ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, πονηρὲ καὶ ἀχρεῖε δοῦλε, μήπως ἀπὸ τὰ ἰδικά σου εἰς αὐτὸν ἐχάρισες; Ἀπὸ ἐκεῖνα πού μοῦ ὀφείλες

αὐτῷ λογίσασθαι ἄφες γάρ, φησί, καὶ ἀφήμι σοι. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα, καὶ εἰ μὴ τοῦτο προσέθηκα, καὶ οὕτως ἀφιέναι ἐχρῆν δεσπότη πειθόμενον· νυνὶ δὲ οὐχ ὡς δεσπότης ἐπεταξα, ἀλλ' ὡς φίλῳ χάριν ἤτησα, καὶ ταύτην ἐκ τῶν ἐμῶν, 5 καὶ μείζονα δώσειν ὑπεσχόμην πάλιν· καὶ οὐδὲ οὕτω βελτίων ἐγένου. Καὶ ἄνθρωποι μὲν ὅταν τοῦτο ποιῶσι, τοσοῦτον λογίζονται τοῖς αὐτῶν οἰκέταις, ὅσον ἐστὶ τὸ μέτρον τοῦ ὀφειλήματος· οἷον ὀφείλει τῷ δεσπότην χρυσίνους ἑκατὸν ὁ οἰκέτης, ὁ τοῦ οἰκέτου χρεώσις χρυσίνους δέκα· ἂν αὐτῷ 10 συγχωρήσῃ τὸ ὀφείλημα, οὐχὶ τοὺς ἑκατὸν αὐτῷ ἀφήσῃν ὁ δεσπότης, ἀλλὰ τοὺς δέκα μόνους, τοὺς δὲ ἑτέρους ἅπαντας ἀπαιεῖ· ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἂν ἀφῆς ὀλίγα τῷ συνδούλῳ, πάντα σοι ἀφήσῃν αὐτός. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἄπ' αὐτῆς τῆς εὐχῆς· «Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε», φησί, «τοῖς ἀνθρώποις 15 τὰ ὀφειλήματα αὐτῶν, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ἀφήσει ὑμῖν τὰ ὀφειλήματα ὑμῶν».

Ὅσον δὲ ἑκατὸν δηναρίων καὶ μυρίων ταλάντων τὸ μέσον, τοσοῦτον ἐκείνων καὶ τούτων τῶν ὀφειλημάτων. Ποίας οὖν οὐκ ἂν εἶη κολάσεως ἄξιος, ὁ τὰ μύρια τέλαντα ἀπὲν 20 ἑκατὸν δηναρίων λαμβάνειν μέλλων, καὶ οὐδὲ οὕτω τὰ μικρὰ ταῦτα ἀφείς, ἀλλὰ καθ' ἑαυτοῦ τὴν εὐχὴν ταύτην ποιούμενος; Ὅταν γὰρ εἴπῃς, «Ἄφες ἡμῖν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν», εἶτα σὺ μὴ ἀφῆς, οὐδὲν ἕτερον τὸν Θεὸν παρακαλεῖς, ἀλλ' ἢ πάσης ἀπολογίας ἀποστρεφῆναι σε καὶ συγγνώμης. Ἄλλ' 25 οὐ τολμῶ, φησὶν, εἰπεῖν, ἄφες μοι, καθὼς ἀφήμι, ἀλλ', ἄφες μοι μόνον καὶ τί τοῦτο; Καὶ γὰρ αὐτὸς μὴ εἴπῃς, ὁ Θεὸς οὕτω ποιεῖ· καθὼς ἀφίης, οὕτως ἀφήσει. Καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς εὐδελον ἐποίησεν· «Ἐὰν γὰρ μὴ ἀφῆτε»,

11. Ματθ. 6, 14.

12. Ματθ. 6, 12.

διετάχθης νὰ ἐξοφλήσης τὸν λογαριασμὸν τοῦ· διότι ἄφησε, λέγει, καὶ ἐγὼ ἀφήνω τὰ ἰδικά σου. Καὶ τοῦτο ἀκόμα ἂν δὲν σοῦ ἔλεγα καὶ πάλιν ἔπρεπε νὰ τὸν συγχωρήσης ὑπακούων εἰς τὸν Δεσπότην· τώρα ὅμως δὲν διέταξα ὡς Δεσπότης, ἀλλὰ ὡς φίλος σοῦ ἐζήτησα χάριν, καὶ αὐτὴν ἀπὸ τὰ ἰδικά μου ὑπεσχόμην πάλιν νὰ σοῦ τὰ δώσω καὶ περισσότερα· καὶ οὔτε πάλιν ἔγινες καλύτερος. Καὶ οἱ ἄνθρωποι μὲν ὅταν κάμουν τοῦτο, ἀφαιροῦν ἀπὸ τὸν λογαριασμὸν τῶν δούλων τῶν ὅσον εἶναι τὸ ποσὸν τοῦ χρέους πρὸς τὸν δοῦλον· ὀφείλει π.χ. εἰς τὸν κύριόν του ὁ ὑπηρέτης ἑκατὸ χρυσᾶ νομίσματα, καὶ ὁ χρεώστης τοῦ ὑπηρέτη δέκα χρυσᾶ· ἂν εἰς αὐτὸν χαρίσῃ τὸ χρέος, δὲν τοῦ χαρίζει ὁ κύριός του ἑκατὸ χρυσᾶ, ἀλλὰ τὰ δέκα μόνον, τὰ δὲ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἀπαιτεῖ· ὁ Θεὸς ὅμως δὲν κάμει ἔτσι, ἀλλὰ ἂν ἀφήσῃ ὀλίγα εἰς τὸν συνάνθρωπόν σου, ὅλα σοῦ τὰ χαρίζει Αὐτός. Ἐκ τούτου φαίνεται τοῦτο; Ἐκ τῆς αὐτῆς τῆς προσευχῆς· «Διότι ἐὰν συγχωρήσετε», λέγει, «εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ἔκαμαν εἰς ἐσᾶς καὶ ὁ οὐράνιος Πατήρ σας θὰ συγχωρήσῃ καὶ εἰς σᾶς τὰ ἰδικά σας ἁμαρτήματα»¹¹.

Ἡ ὄση διαφορὰ δὲ ὑπάρχει μεταξὺ ἑκατὸν δηναρίων καὶ δέκα χιλιάδων ταλάντων, τόση ὑπάρχει καὶ μεταξὺ τούτων καὶ ἐκείνων τῶν ὀφειλῶν. Ποίας λοιπὸν τιμωρίας δὲν θὰ εἶναι ἄξιος ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ κερδίσῃ δέκα χιλιάδας τάλαντα ἂν χάσῃ ἑκατὸν δηνάρια, καὶ πάλιν οὔτε τὰ ὀλίγα αὐτὰ καὶ μικρὰ συγχωρεῖς, ἀλλὰ στρέφεις ἐναντίον σου τὴν προσευχὴν αὐτήν; Διότι ὅταν εἶπῃς «ἄφησε εἰς ἡμᾶς, ὅπως καὶ ἡμεῖς ἀφήνομεν»¹², ἔπειτα σὺ δὲν ἀφήνεις, δὲν παρακαλεῖς διὰ τίποτε ἄλλο τὸν Θεόν, παρὰ νὰ σὲ στερήσῃ ἀπὸ κάθε ἀπολογίαν καὶ συγγνώμην. Ἀλλὰ δὲν τολμῶ, λέγει, νὰ εἰπῶ συγχώρησέ μου ὅπως καὶ ἐγὼ συγχωρῶ, ἀλλὰ μόνον συγχώρησέ μου· καὶ τί σημαίνει τοῦτο; Διότι ἀκόμα καὶ σὺ ὁ ἴδιος νὰ μὴ τὸ εἰπῇς, ὁ Θεὸς τὸ κάμει αὐτό· ὅπως δηλαδὴ ἀφήνεις, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἀφήνει. Καὶ τοῦτο τὸ ἐφάνερωσε μὲ ὅσα εἰς τὴν συνέχειαν εἶπε· «Διότι ἐὰν δὲν ἀφή-

φησί, «τοις ἀνθρώποις, οὐδὲ ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ἀφήσιν ὑμῖν». Μὴ τοίνυν εὐλάβειαν εἶναι νομίσης, τὸ μὴ λέγειν ὀλόκληρον τὴν ρῆσιν μηδὲ ἐξ ἡμισείας ποιῶ τὴν εὐχὴν, ἀλλ' ὡς ἔταξεν, οὕτως εὐχου, ἵνα καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς λέξεως
5 φοβοῦσα καθ' ἡμέραν συνωθήσῃ σε πρὸς τὴν τῶν πλησίων συγχώρησιν.

Μὴ μοι λέγε, παρεκάλεσα πολλά, ἰκέτευσα, ἐδεήθην, καὶ οὐ κατηλλάγη· πρότερον μὴ ἀποσιῆς, ἕως ἂν καταλλάξῃς. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἄφες τὸ δῶρόν σου, καὶ ὑπαγε, ἰκέτευσον
10 τὸν ἀδελφόν σου, ἀλλ', «Ὑπαγε, διαλλάγηθι». ὥστε καὶ πολλὰ ἰκετεύσης, μὴ πρότερον ἀποσιῆς, ἕως ἂν πείσῃς. Ὁ Θεὸς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἡμᾶς παρακαλεῖ, καὶ οὐκ ἀκούομεν, καὶ ὅμως οὐ παύεται παρακαλῶν· σὺ δὲ τὸν σύνδουλόν σου ἀπαξιοῖς παρακαλέσαι; Καὶ πότε δυνήσῃ σωθῆναι; Ἄλ-
15 λά πολλάκις παρεκάλεσας, καὶ πολλάκις ἀπεκρούσθης· ἀλλὰ πλείονα διὰ τοῦτο λήψῃ μισθόν. Ὅσῳ γὰρ ἂν ἐκεῖνος φιλονεικῆ, καὶ σὺ μένης παρακαλῶν, τοσοῦτω σοι τὰ τῆς ἀμοιβῆς αὐξεται· ὅσῳ μετὰ πλείονος δυσκολίας τὸ καιρόρθωμα γίνεται, καὶ πολλοῦ τοῦ πόνου ἢ καταλλαγῆ, τοσοῦτω κακείνῳ
20 μεῖζον ἔσται τὸ κρίμα, καὶ σοὶ λαμπρότεροι τῆς καρτερίας οἱ στέφανοι. Ταῦτα μὴ μόνον ἐπαινώμεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδειξώμεθα καὶ μὴ πρότερον ἀναχωρήσωμεν, ἕως ἂν εἰς τὴν προτιέραν ἐπανέλθωμεν φιλίαν. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ, τὸ μὴ λυπεῖν, μηδὲ ἀδικεῖν τὸν ἐχθρόν, μηδὲ ἀηδῶς ἔχειν
25 πρὸς αὐτὸν κατὰ διάνοιαν, ἀλλὰ χρὴ κακείνον παρασκευάζειν, ἡδέως πρὸς ἡμᾶς ἔχειν.

7. Καὶ γὰρ ἀκούω πολλῶν λεγόντων, ἐγὼ οὐκ ἐχθραίνω, οὐδὲ λυποῦμαι, οὐδὲ ἔχω τι κοινὸν πρὸς αὐτόν· ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐκέλευσεν ὁ Θεός ἵνα μηδὲν κοινὸν ἔχῃς πρὸς αὐτόν,
30 ἀλλ' ἵνα πρὸς αὐτόν κοινὰ ἔχῃς πολλά. Διὰ τοῦτο γὰρ σοῦ

13. Ματθ. 6, 15.

14. Φαίνεται ὅτι εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ ἀκρουτήριον ἐξέσπασεν εἰς χειροκροτήματα καὶ ἐπευφημίας.

σετε», λέγει, «εἰς τοὺς ἀνθρώπους οὔτε ὁ Πατήρ σας ὁ οὐράνιος θὰ ἀφήσῃ εἰς ἑσᾶς»¹³. Μὴ νομίσης λοιπὸν ὅτι εἶναι εὐλάβεια τὸ νὰ μὴ λέγῃς ὀλόκληρον τὸ ρητόν, οὔτε τὴν μισὴν προσευχὴν νὰ ἀπαγγέλλῃς, ἀλλ' ὅπως ἐκεῖνος διέταξε, ἔτσι νὰ προσεύχεσαι, ὥστε τοῦλάχιστον ἀπὸ τὰς λέξεις, πὺ κατ' ἀνάγκην θὰ λέγῃς, νὰ φοβηθῆς καὶ νὰ ὀδηγηθῆς εἰς τὴν συγχώρησιν τοῦ πλησίον.

Μὴ μοῦ εἰπῆς, παρεκάλεσα πολὺ, ἰκέτευσα, ἐδεήθην καὶ δὲν συνεφιλιώθη· μὴ ἀπομακρυνθῆς, ἂν δὲν συμφιλιωθῆς προηγουμένως μαζί του. Διότι δὲν εἶπεν ἄφησε τὸ δῶρον σου καὶ πήγαινε νὰ παρακαλέσῃς τὸν ἀδελφόν σου, ἀλλὰ «πήγαινε νὰ συμφιλιωθῆς»· ὥστε καὶ ἂν τὸν παρακαλέσῃς πολὺ, μὴ ἀπομακρυνθῆς, ἂν δὲν τὸν πείσῃς. Ὁ Θεὸς μᾶς παρακαλεῖ κάθε ἡμέραν καὶ ἡμεῖς δὲν ἀκούομεν, καὶ ὅμως δὲν παύει νὰ μᾶς παρακαλῇ καὶ σὺ ἀπαξιοῖς νὰ παρακαλέσῃς τὸν σύνδουλόν σου; Καὶ πῶς θὰ ἠμπορέσῃς νὰ σωθῆς; Ἄλλὰ πολλάκις τὸν παρεκάλεσες καὶ πολλάκις ἀπεκρούσθης· ὅμως καὶ δι' αὐτὸ θὰ πάρῃς περισσοτέραν ἀμοιβήν. Διότι ὅσον ἐκεῖνος ἐπιμένει εἰς τὴν ἔχθραν καὶ σὺ παραμένεις νὰ παρακαλῆς, τόσον περισσότερον αὐξάνεται ἡ ἀμοιβή σου· μὲ ὅσῃν μεγαλυτέραν δυσκολίαν γίνεται τὸ κατόρθωμα καὶ ἡ συμφιλίωσις φέρει πολὺν κόπον, τόσον μεγαλυτέρα θὰ εἶναι ἡ καταδίκη εἰς ἐκεῖνον, καὶ εἰς σὲ οἱ στέφανοι τῆς ὑπομονῆς λαμπρότεροι»¹⁴. Ἄς μὴ τὰ ἐπαινοῦμεν μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων νὰ τὰ ἐπιδείξωμεν, καὶ ἄς μὴ ἀναχωρήσωμεν ἂν προηγουμένως δὲν ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν προηγουμένην φιλίαν. Διότι δὲν ἀρκεῖ τὸ νὰ μὴ λυποῦμεν, οὔτε νὰ ἀδικοῦμεν τὸν ἔχθρον, οὔτε νὰ αἰσθανώμεθα πρὸς αὐτὸν ἀπέχθειαν, ἀλλὰ πρέπει καὶ ἐκεῖνον νὰ τὸν κάμωμεν νὰ ἔχῃ εὐχάριστα αἰσθήματα πρὸς ἡμᾶς.

7. Καθ' ὅσον ἀκούω πολλοὺς νὰ λέγουν, ἐγὼ δὲν ἔχω ἔχθραν ἐναντίον του, οὔτε λυποῦμαι, οὔτε ἔχω κάτι κοινὸν μὲ αὐτόν· ἀλλὰ δὲν διέταξε τοῦτο ὁ Θεός, νὰ μὴ ἔχῃς δηλαδὴ κανένα κοινὸν μὲ αὐτόν, ἀλλὰ νὰ ἔχῃς πολλὰ κοινά. Διότι διὰ τοῦτο σοῦ εἶναι ἀδελφός, διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν,

ἔστιν ἀδελφός, διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἄφες τῷ ἀδελφῷ σου, ἃ ἔχεις καὶ αὐτοῦ· ἀλλὰ τί; «Ὑπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι αὐτῷ», καθὼς ἐκεῖνος ἔχη τι κατὰ σοῦ, καὶ μὴ πρότερον ἀποσιῆς, ἕως ἂν ἐνώσης τὸ μέλος εἰς ὁμόνοιαν. Σὺ δέ, ἵνα οἰκέτην κτήσῃς χρήσιμον, καὶ χρυσοῖον καταβάλλεις, καὶ ἐμποροῖς διαλέγῃ πολλοῖς, καὶ ἀποδημίαν πολλάκις ἀποδημεῖς μακρὰν ἵνα δὲ τὸν ἐχθρὸν ποιήσῃς φίλον, οὐ πάντα κινεῖς, καὶ πράττεις, εἰπέ μοι; Καὶ πῶς δυνήσῃ τὸν Θεὸν παρακαλέσαι, τῶν νόμων αὐτοῦ οὕτω καταμελῶν; Καίτοι οἰκέτου μὲν ἢ κτησῆς οὐδὲν μέγα ἡμᾶς ὀνήσῃ δυνήσεται, ὁ δὲ ἐχθρὸς γινόμενος φίλος, καὶ τὸν Θεὸν ἡμῖν ἴλεω ποιήσῃ καὶ εὐμενῆ, καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῖν διαλύσει ραδίως, καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἔπαινον, καὶ πολλὴν ἡμῖν κατὰ τὸν βίον προξενήσῃ τὴν ἀσφάλειαν· οὐδὲν γὰρ ἐπισημότερον τοῦ καὶ ἕνα μόνον ἐχθρὸν κεκτημένου. Καὶ γὰρ ἡ δόξα τῆς ζωῆς ἡμῶν καταβλάπτεται, μυρία κακῶς ἐκείνου λέγοντος πρὸς πάντας ἡμᾶς, καὶ ἡ διάνοια ἡμῶν θολοῦται, καὶ τὸ συνειδὸς θοροῦβεῖται, καὶ χειμῶνα διηνεκῆ λογισμῶν ὑφιστάμεθα.

Ἄπερ ἅπαντα συνειδότες ἀπαλλάξωμεν ἐαυτοὺς κολάσεως καὶ τιμωρίας, καὶ τὴν παροῦσαν ἐσορτὴν μετὰ τῶν εἰρημένων αἰδεσθῶμεν πάντων, καὶ ὧν παρὰ τοῦ βασιλέως δι' ἐκείνην ἀξιοῦμεν τυχεῖν, τούτων καὶ ἡμεῖς ἀπολαῦσαι δῶμεν ἑτέροις. Καὶ γὰρ πολλῶν ἀκούω λεγόντων, ὅτι ὁ βασιλεὺς τὸ πάσχα τὸ ἱερὸν αἰδεσθεῖς τῇ πόλει καταλλαγῆσεται, καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἀφήσει πάντα. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἡνίκα μὲν παρ' ἑτέρων σώζεσθαι δέη, τὴν ἐσορτὴν καὶ τὴν ταύτης ἀξίαν προβάλλεσθαι· ἡνίκα δὲ ἂν ἑτέροις καταλλάττεσθαι κελυθώμεθα, ἀτιμάζειν ταύτην καὶ μηδὲν εἶναι νομίζειν; Οὐδεὶς γὰρ οὕτως, οὐδεὶς τὴν ἱερὰν ταύτην καταισχύνει πανήγυριν, ὡς ὁ μετὰ τοῦ μνησικακεῖν αὐτὴν ἐπιτελῶν μάλ-

ἄφησε εἰς τὸν ἀδελφόν σου, ὅσα ἔχεις ἐναντίον του, ἀλλὰ τί; «Πήγαινε πρῶτα, νὰ συμφιλιωθῆς μὲ αὐτόν»¹⁵, καὶ ἂν ἐκεῖνος ἔχη κάτι ἐναντίον σου, καὶ μὴ ἀπομακρυνθῆς, ἕως ὅτου ἐνώσης τὸ ἀδελφικόν σου μέλος μὲ τὸν ἑαυτὸν σου μὲ τὴν ὁμόνοιαν. Σὺ δὲ διὰ νὰ ἀγοράσης κατάλληλον ὑπηρετήν, καὶ χρήματα πληρώνεις καὶ μὲ πολλοὺς ἐμπόρους συνομιλεῖς, καὶ πολλάκις εἰς μακρινὸν ταξίδιον φεύγεις· διὰ νὰ κάμῃς δὲ τὸν ἐχθρόν σου φίλον δὲν κάμεις τίποτε, εἶπέ μου; Καὶ πῶς θὰ ἠμπορέσης νὰ παρακαλέσης τὸν Θεόν, ἀφοῦ παραμελεῖς τόσον τοὺς νόμους του; Ἐὰν καὶ ἡ ἀπόκτησις ὑπηρετοῦ καμμίαν μεγάλην ὠφέλειαν δὲν θὰ μᾶς φέρῃ, ὁ ἐχθρὸς ὅμως ὅταν γίνῃ φίλος καὶ τὸν Θεὸν θὰ κάμῃ ἀπέναντί μας εὐμενῆ καὶ εὐσπλαγχνον, καὶ τὰ ἁμαρτήματά μας εὐκόλα θὰ διαλύσῃ, καὶ ἔπαινον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ πολλὴν ἀσφάλειαν εἰς τὸν βίον μας θὰ προξενήσῃ, διότι δὲν ὑπάρχει πῶς ἐπικίνδυνον πρᾶγμα ἀπὸ τὸ νὰ ἔχη κάποιος καὶ ἓνα μόνον ἐχθρόν. Διότι καὶ ἡ ὑπόληψίς μας βλάπτεται πολὺ, ἐπειδὴ ἀναρίθμητα κακὰ λέγει ἐκεῖνος πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὁ νοῦς μας θολοῦται καὶ ἡ συνείδησίς μας θορυβεῖται καὶ ὑφιστάμεθα συνεχῶς τρικυμίαν λογισμῶν.

Ἐφοῦ λοιπὸν αὐτὰ ὅλα τὰ γνωρίζομεν καλῶς, ἅς ἀπαλλάξωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν, καὶ τὴν παροῦσαν ἑορτήν, μαζὶ μὲ αὐτὰ πού εἴπομεν, ἅς τὴν σεβασθῶμεν, καὶ ἐκεῖνα πού ἐλπίζομεν νὰ ἀξιωθούμεν νὰ ἀπολαύσωμεν ἀπὸ τὸν βασιλέα λόγῳ αὐτῆς τῆς ἑορτῆς, καὶ ἡμεῖς νὰ γίνωμεν αἴτιοι νὰ ἀπολαύσουν οἱ ἄλλοι. Διότι ἀκούω πολλοὺς νὰ λέγουν ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν ἑορτήν τοῦ Πάσχα, θὰ συμφιλιωθῇ μὲ τὴν πόλιν καὶ θὰ συγχωρήσῃ ὅλα τὰ παραπτώματα. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπον, ὅταν πρόκειται ἀπὸ ὅλους νὰ σωζώμεθα, νὰ προβάλλωμεν τὴν ἑορτήν καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῆς· ὅταν δὲ διατασσώμεθα νὰ συμφιλιωνώμεθα μὲ ἄλλους, νὰ τὴν περιφρονοῦμεν καὶ νὰ μὴ τὴν θεωροῦμεν ὡς σπουδαίαν; Διότι κανεὶς ἀπολύτως δὲν ἀτιμάζει τόσον τὴν ἱερὰν αὐτὴν ἑορ-

λον δὲ οὐδὲ ἐπιτελεῖν αὐτὴν δύναται ὁ τοιοῦτος, κἂν δέκα ἡμέρας ἐφεξῆς ἄσιτος μένη· ὅπου γὰρ ἔχθρα καὶ ἀπέχθεια, οὐδὲ νησιεία, οὐδὲ ἐορτὴ γένοιτ' ἄν.

Μὴ τολμᾶς ἀνίπτοις χερσὶ τῆς ἱερᾶς ἄψασθαι θυοίας,
 5 κἂν πολλὴ ἀνάγκη ἐπικέηται; Μὴ τοίνυν ἀνίπτω προσέρχου
 ψυχῆ· πολλῶ γὰρ ἐκείνου τοῦτο χαλεπώτερον, καὶ μείζονα
 φέρει τὴν κόλασιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀκαθαρσίας πληροῖ
 τὴν διάνοιαν ὡς ὀργὴ διηνεκῶς ἔνδον μένουσα. Ἐνθα γὰρ
 ἐστι θυμὸς ἢ ὀργή, πνεῦμα πραότητος οὐκ ἐφίπταιται· Πνεύ-
 10 ματος δὲ ἁγίου ἄνθρωπος ἔρημος ὧν ποίαν ἔξει σωτηρίας
 ἐλπίδα; πότε δὲ ὀρθὰ βαδιεῖται; Μὴ τοίνυν, ἀγαπητέ, τὸν
 ἐχθρὸν ἀμύνασθαι βουλόμενος, σαυτὸν κατακροῆμιζε, μηδὲ
 ἔρημον ποίει τῆς τοῦ Θεοῦ προσιασίας. Μάλιστα μὲν γὰρ,
 εἰ καὶ δύσκολον ἦν τὸ πρᾶγμα, ἱκανὸν τῆς τιμωρίας τὸ μέ-
 15 γεθος, ὅπερ ἐκ τοῦ μὴ πείθεσθαι γίνεται, καὶ τὸν σφόδρα
 ὑπιον καὶ νωθέσιαιόν ἐστιν ἀνασιῆσαι, καὶ πάντα πείσαι
 πόνον ὑπενεγκεῖν· νυνὶ δὲ πολλὴν ἔδειξεν ὁ λόγος τὴν εὐ-
 κολίαν οὔσαν, ἃν ἐθέλωμεν. Μὴ τοίνυν καταμελήσωμεν τῆς
 ἑαυτῶν ζωῆς, ἀλλὰ σπουδάσωμεν, καὶ πάντα ποιῶμεν, ὥστε
 20 χωρὶς ἐχθρῶν παρασιῆναι τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ. Οὐδὲν γὰρ,
 οὐδὲν τῶν τοῦ Θεοῦ προσιταγμάτων ἔσται δύσκολον, ἐὰν
 προσέχωμεν· καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἤδη καιωρθωκότων δῆλον.

Πόσοι ὑπὸ τῆς τῶν ὄρκων ἐκλέπιοντο συνηθείας, καὶ
 τὸ πρᾶγμα δυσκατόρθωτον εἶναι ἐνόμιζον; Ἄλλ' ὅμως διὰ
 25 τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἐπειδὴ μικρὰν ἐπιδείξασθε σπουδὴν, τὸ
 πλεον ἀπενίψασθε. Διὰ τοῦτο δὴ παρακαλῶ καὶ τὸ λείπεν
 ἀποθέσθαι, καὶ ἑτέροις γενέσθαι διδασκάλους. Τοὺς δὲ
 μήπω κατορθώσαντας, ἀλλὰ τὸν μακρὸν χρόνον ἡμῖν προ-

τήν, ὅσον ἐκεῖνος ποὺ τὴν ἐορτάζει ἔχων ἐντός του μνησικακίαν· μᾶλλον δὲ δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν ἐπιτελέσῃ αὐτός, καὶ ἂν ἀκόμα ἐπὶ δέκα συνεχεῖς ἡμέρας μένη χωρὶς τροφήν· διότι ὅπου ὑπάρχει ἔχθρα καὶ μῖσος, οὔτε νηστεία, οὔτε ἐορτὴ ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ.

Μὴ τολμᾶς μὲ ἄνιπτα χέρια νὰ ἐγγίσης τὴν ἱερὰν θυσίαν, καὶ ἂν ἀκόμα ὑπάρχῃ πολλὴ ἀνάγκη. Μὴ λοιπὸν προσέρχεσαι μὲ ἄνιπτον ψυχὴν· διότι τοῦτο εἶναι πολὺ χειρότερον ἀπὸ ἐκεῖνο καὶ φέρει μεγαλυτέραν τιμωρίαν. Διότι τίποτε ἄλλο δὲν γεμίζει τόσον μὲ ἀκαθαρσίαν τὴν ψυχὴν, ὅσον ἡ ὀργὴ ποὺ συνεχῶς μένει μέσα. Διότι ὅπου εἶναι θυμὸς, ὀργή, πνεῦμα πραότητος δὲν πετάει· καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἔρημος ἀπὸ ἁγίου Πνεῦμα ποίαν ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχη; Πότε θὰ βαδίσῃ τὴν ὀρθὴν ὁδόν; Μὴ λοιπὸν, ἀγαπητέ, ἐνῶ θέλεις νὰ ἀμυνθῆς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ σου, κατακρημνίζης τὸν ἑαυτὸν σου καὶ τὸν στερῆς ἀπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ μάλιστα δύσκολον ἐὰν ἦτο τὸ πρᾶγμα, εἶναι ἀρκετὸν τὸ μέγεθος τῆς τιμωρίας, ποὺ φέρει ἡ παρακοὴ πρὸς τὴν ἐντολήν, καὶ τὸν πλεόν ἀδρανῆ καὶ νωθρὸν νὰ τὸν σηκώσῃ καὶ νὰ τὸν πείσῃ νὰ ὑποφέρῃ κάθε κόπον· τώρα ὅμως ὁ λόγος ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι πολὺ εὐκόλον, ἂν θέλωμεν. Λοιπὸν ἄς μὴ ἀδιαφορήσωμεν τελείως διὰ τὴν ζωὴν μας, ἀλλὰ ἄς φροντίσωμεν καὶ ἄς κάμωμεν τὰ πάντα, ὥστε νὰ πλησιάσωμεν εἰς τὴν ἱερὰν τράπεζαν χωρὶς κανένα ἐχθρόν. Διότι κανένα, ἀπολύτως κανένα, ἀπὸ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι δύσκολον ἐὰν εἴμεθα προσεκτικοί· καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχομεν ἐπιτύχει ἕως τώρα.

Πόσοι παρεσύροντο ἀπὸ τὴν συνήθειαν τῶν ὄρκων καὶ ἐθεώρουν τὸ πρᾶγμα δυσκολοκατόρθωτον; Ὅμως διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐπειδὴ ἐπεδείξατε μικρὰν προθυμίαν τὸ περισσότερο κακὸν ἀπεμακρύνετε. Διὰ τοῦτο λοιπὸν σᾶς παρακαλῶ καὶ τὸ ὑπόλοιπον νὰ ἀπομακρύνετε, καὶ νὰ γίνετε διδάσκαλοι εἰς ἄλλους. Εἰς ἐκείνους δὲ ποὺ ἀκόμα δὲν τὸ κατώρθωσαν, ἀλλὰ προβάλλουν ὡς δικαιολογίαν τὸ μεγάλο

βαλλομένους, καθ' ὃν ὥμνον ἔμπροσθεν, καὶ λέγοντας, ὡς ἀδύνατον ἐν βραχεῖ καιρῷ τὸ πολλοῖς ἔτεσι ριζωθὲν ἀνασπάσαι, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι, εἴ τι ἔνθα ἂν δέοι κατορθῶσαι τῶν ὑπὸ Θεοῦ κελευομένων, οὐ χρόνου χρεία, οὐδὲ πλήθους 5 ἡμερῶν, οὐδὲ διαστήματος ἐνιαυτῶν, ἀλλὰ φόβου μόνον, καὶ ψυχῆς εὐλάβειαν ἐχούσης, καὶ πάντως περισσόμεθα καὶ ἐν βραχεῖ καιρῷ.

8. Καὶ ἵνα μὴ νομίσητε, ὅτι ἀπλῶς ταῦτα λέγω, ὃν νομίζετε εἶναι πολύορκον ἄνθρωπον, καὶ πλείονα ὁμνύοντα 10 μᾶλλον ἢ φθεγγόμενον, τοῦτον ἔμοι παράδοτε δέκα μόνον ἡμέρας, κἂν μὴ πᾶσαν ἐξέλω τὴν συνήθειαν ἐν ταῖς ὀλίγαις ταύταις ἡμέραις, καταγνώτέ μου τὴν ἐσχάτην ταύτην κατὰ γνωσιν καὶ ὅτι οὐ κόμπος τὰ ρήματα ταῦτα, ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων τοῦτο ἔσται δῆλον ὑμῖν. Τί τῶν Νινευιτῶν, 15 ἀλογώτερον, τί δὲ ἀνοητότερον; Ἄλλ' ὅμως οὗτοι οἱ θάρβαροι καὶ ἀνόητοι, οἱ μηδενὸς μηδέποτε ἀκούσαντες φιλοσοφοῦντος, οἱ μηδέποτε παραγγέλματα τοιαῦτα λαβόντες, ἀκούσαντες τοῦ προφήτου λέγοντος, «Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὶ καταστραφήσεται», ἐν τρισὶν ἡμέραις πᾶσαν ἀπέθνετο 20 πονηρὰν συνήθειαν ὁ πόρνος σώφρων ἐγένετο, ὁ θραοῦς ἐπεικῆς, ὁ πλεονέκτης καὶ ἄρπαξ μέτριος καὶ φιλόφρων, ὁ ράθυμος σπουδαῖος. Οὐ γὰρ δὴ ἔν οὐδὲ δύο, καὶ τρία, καὶ τέσσαρα τῶν παθῶν ἦσαν τὰ ἰάματα, ἀλλὰ πᾶσαν αὐτῶν διώρθωσαν τὴν πονηρίαν.

25 Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον, φησὶν; Ἀπὸ τῶν τοῦ προφήτου ρημάτων αὐτὸς γὰρ ὁ κατηγορήσας αὐτῶν, καὶ εἰπὼν ὅτι «Ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν ἕως τῶν οὐρανῶν», αὐτὸς αὐτοῖς τὸ ἐναντίον ἐμαρτύρησε πάλιν εἰπὼν, ὅτι «Εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι ἀπέσιησαν ἕκαστος ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν 30 τῶν πονηρῶν», οὐκ εἶπεν, ὅτι ἀπὸ πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ

16. Ἰωνᾶ 3, 4.

17. Ἰωνᾶ 3, 10.

χρονικὸν διάστημα πού ὠρκίζοντο, καὶ λέγουν ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἐντὸς ὀλίγου χρόνου νὰ ἐκριζώσουν καὶ νὰ ἀπομακρύνουν αὐτὸ πού ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐρρίζωσε, τοῦτο θὰ εἰπῶ· ἐκεῖ πού χρειάζεται νὰ κατορθώσῃ κανεὶς κάτι ἀπὸ αὐτὰ πού ὁ Θεὸς προστάζει, δὲν χρειάζεται χρόνος, οὔτε πολλαὶ ἡμέραι, οὔτε διαστήματα ἐτῶν, ἀλλὰ μόνον φόβος καὶ ψυχὴ πού ἔχει εὐλάβειαν καὶ ὁπωσοδήποτε θὰ ὑπερισχύσῃ καὶ μάλιστα εἰς ὀλίγον χρονικὸν διάστημα.

8. Καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσετε ὅτι ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε λέγω αὐτά, αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον πού θεωρεῖτε ὅτι εἶναι πολύορκος, καὶ περισσότερο ὀρκίζεται μᾶλλον παρὰ ὀμιλεῖ, αὐτὸν νὰ μοῦ τὸν παραδώσετε μόνον δέκα ἡμέρας, καὶ ἂν δὲν τοῦ κόψω ὅλην τὴν συνήθειαν εἰς τὰς ὀλίγας αὐτὰς ἡμέρας, νὰ μὲ καταδικάσετε εἰς τὴν ἐσχάτην καταδίκην· καὶ ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι κομπασμός, φαίνεται ἀπὸ ὅσα ἔχουν γίνεαι. Τί ὑπῆρξε πρὸ παράλογον καὶ πρὸ ἀνόητον ἀπὸ τοὺς Νινευῖτας; Καὶ ὅμως αὐτοὶ οἱ βάρβαροι καὶ ἀνόητοι, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε ἤκουσαν κανένα νὰ φιλοσοφῇ, αὐτοὶ πού δὲν ἔλαβον ποτὲ τοιαῦτα παραγγέλματα, ὅταν ἤκουσαν τὸν προφήτην νὰ λέγῃ «Ἀκόμη τρεῖς ἡμέρας καὶ ἡ Νινευῖ θὰ καταστραφῇ»¹⁶, μέσα εἰς τρεῖς ἡμέρας ἀπέβαλον ὅλην τὴν πονηρὰν συνήθειάν των· ὁ πόρνος ἔγινε σώφρων, ὁ θρασὺς ἐπιεικής, ὁ πλεονέκτης καὶ ἄρπαξ μετρημένος καὶ μὲ διαθέσεις εὐμενεῖς πρὸς τοὺς ἄλλους, ὁ ράθυμος ἔγινε πρόθυμος. Καὶ δὲν ἦσαν ἓνα καὶ δύο καὶ τρία καὶ τέσσερα τὰ πάθη ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐθεραπεύθησαν, ἀλλὰ ὅλην των τὴν κακίαν διώρθωσαν.

Καὶ ἀπὸ ποῦ φαίνεται τοῦτο, λέγει; Ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ προφήτου· διότι αὐτὸς πού τοὺς ἐκατηγόρησε καὶ τοὺς εἶπε ὅτι «Ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν μέχρι τῶν οὐρανῶν», αὐτὸς πάλιν τὸ ἀντίθετον δι' αὐτοὺς ἐμαρτύρησε λέγων ὅτι «Εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι ἀπεμακρύνθησαν ἕκαστος ἀπὸ τοὺς δρόμους αὐτῶν τοὺς πονηροὺς»¹⁷, δὲν εἶπεν ὅτι ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τῆς πορνείας ἢ τῆς μοιχείας ἢ τῆς

κλοπῆς, ἀλλ' ὅτι «Ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν τῶν πονηρῶν». Καὶ πῶς ἀπέσιθον; Ὡς ὁ Θεὸς οἶδεν, οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἐδοκίμασεν. Εἶτα οὐκ αἰσχυνόμεθα, οὐδὲ ἐρυθριῶμεν, εἰ βαρβάρων ἀνθρώπων ἐν τρισὶν ἡμέραις μόνον πᾶσαν ἀπο-
 5 θεμένων κακίαν, ἡμεῖς ἐν τισαύταις ἡμέραις ἐνηχοῦμενοι, διδασκόμενοι, μιᾶς μὴ περιγενώμεθα πονηρᾶς συνηθείας; Καίτοι γε εἰς ἔσχατον ἦσαν κἀκεῖνοι πρότερον κακίας ἐη-
 λακότες· διὰ γὰρ ἀκούσης ὅτι «Ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κα-
 κίας αὐτῶν πρὸς με», μηδὲν ἄλλο νόμιζε, ἢ τὴν ὑπερβολὴν
 10 τῆς πονηρίας αὐτῶν· ἀλλ' ὅμως ἴσχυσαν ἐν τρισὶν ἡμέραις πρὸς ὀλόκληρον ἀρετὴν μετατάξασθαι.

Ὅπου γὰρ φόβος Θεοῦ, οὐ χρεῖα ἡμερῶν, οὐδὲ δια-
 στήματος χρόνου, ὥσπερ ὅπου ἀφοβία, οὐδὲν ὄφελος ἡμε-
 ρῶν. Καθάπερ γὰρ τὰ ἰωθέντα τῶν σκευῶν ὁ μὲν ὕδατι
 15 μόνον ἀποτριβῶν, κἂν πολὺν ἀναλώσῃ χρόνον, πάσης οὐκ ἀπαλλάξαι τῆς κακίας ἐκείνης, ὁ δὲ εἰς χωνευτήριον ἐμ-
 βαλὼν, ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ φαιδρότερα τῶν νεοτεύκτων εὐθέως ἐργάζεται· οὕτω δὲ καὶ ψυχὴ, τῷ τῆς ἁμαρτίας ἰῶ
 βαφεῖσα, ἂν μὲν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἑαυτὴν ἀποσμήξῃ,
 20 καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μετανοῇ, οὐδὲν πλέον κερδανεῖ·
 ἂν δὲ ὥσπερ εἰς χωνευτήριον τοῦ Θεοῦ τὸν φόβον ἑαυτὴν
 ἐμβάλῃ ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ τὸ πᾶν ἀπονίψεται.

Μὴ τοίνυν εἰς τὴν αὔριον ἀναβαλλόμεθα· «Οὐ γὰρ οἶ-
 δαμεν τί τέξεται ἢ ἐπιούσα»· μηδὲ λέγωμεν, περιεσόμεθα
 25 τῆς συνηθείας κατὰ μικρόν· τοῦτο γὰρ τό, κατὰ μικρόν, οὐ-
 δέποτε ἐπιλείπει. Διόπερ τοῦτο ἀφέντες ἐκεῖνο λέγωμεν,
 ὅτι ἐὰν μὴ σήμερον κατορθώσωμεν τὸν ὄρκον, οὐκ ἀποσιτη-

18. Ἰωνᾶ 1, 2.

19. Παροιμ. 27, 1.

κλοπῆς, ἀλλὰ ὅτι «Ἀπὸ τοὺς δρόμους των τοὺς πονηροὺς». Καὶ πῶς ἀπεμακρύνθησαν; Ὅπως ὁ Θεὸς γνωρίζει, ὅχι ὅπως ἄνθρωπος ἐδοκίμασεν. Ἐπειτα δὲν ἐντρεπόμεθα, οὔτε κοκκινίζομεν, πού ἐνῶ οἱ βάρβαροι ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν μόνον ἀπέβαλον ὅλην τὴν κακίαν των καὶ ἡμεῖς ἀκούοντες τὸν θεῖον λόγον καὶ διδασκόμενοι ἐπὶ τόσας ἡμέρας, δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ κατανικήσωμεν μίαν κακὴν συνήθειαν; Καίτοι βεβαίως καὶ ἐκεῖνοι ἔφθασαν προηγουμένως εἰς ἔσχατον σημεῖον κακίας· διότι ὅταν ἀκούσης ὅτι «Ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας των πρὸς ἐμέ»¹⁸, μὴ νομίσης ὅτι λέγει τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν ὑπερβολικὴν κακίαν των, καὶ ὅμως ἠμπόρεσαν εἰς τρεῖς ἡμέρας νὰ μεταβληθοῦν καὶ νὰ γίνουν τελείως ἐνάρετοι.

Διότι ὅπου ὑπάρχει φόβος Θεοῦ, δὲν χρειάζεται χρονικὸν διάστημα ἡμερῶν, ὅπως πάλιν ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἀφοβία, δὲν ὑπάρχει καμμία ὠφέλεια ἀπὸ τὰς πολλὰς ἡμέρας. Καὶ ὅπως τὰ σκεύη πού ἐσκούριασαν ἐκεῖνος πού μὲ νερὸ μόνον τὰ τρίβει, ἀκόμα καὶ ἂν δαπανήσῃ πολὺν χρόνον, δὲν θὰ τὰ καθάρσῃ τελείως ἀπὸ τὴν σκουριάν, ἐκεῖνος ὅμως πού θὰ τὰ βάλῃ μέσα εἰς τὸ χωνευτήριον, ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος θὰ τὰ κάμῃ καλύτερα ἀπὸ τὰ καινούρια, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ ψυχὴ πού ἐβάφη μὲ τὴν σκουριάν τῆς ἁμαρτίας, ἂν μὲν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε καθάρσῃ τὸν ἑαυτὸν της, καὶ κάθε ἡμέραν μετανοῇ, τίποτε περισσότερον δὲν θὰ κερδίσῃ· ἂν ὅμως ὡσὰν εἰς χωνευτήριον βάλῃ τὸν ἑαυτὸν της εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος τὰ πάντα θὰ καθάρσῃ.

Ἄς μὴ ἀναβάλλωμεν λοιπὸν διὰ τὴν αὔριον, διότι «Δὲν γνωρίζομεν τί θὰ φέρῃ ἡ αὔριον»¹⁹. οὔτε νὰ λέγωμεν ὅτι θὰ ὑπερισχύσωμεν τῆς συνηθείας ὀλίγον κατ' ὀλίγον· διότι αὐτὸ τὸ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ποτὲ δὲν θὰ ἐκλείψῃ. Διὰ τοῦτο ἀφοῦ ἀφήσωμεν ἐκεῖνο, τοῦτο νὰ λέγωμεν, ὅτι ἐὰν σήμερον δὲν κατορθώσωμεν νὰ κόψωμεν τὴν συνήθειαν τῶν ὄρκων, δὲν θὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν προσπάθειαν αὐτὴν, ἀκόμη

σόμεθα πρότερον, κἄν μυρία ἄγχη πράγματα, κἄν ἀποθανεῖν
 δέη, κἄν κολασθῆναι, κἄν πάντα ἀπολέσαι· οὐ δώσομεν τῷ
 διαβόλῳ ραθυμίας ἐξουσίαν, οὐδὲ ἀναβολῆς πρόφασιν. Ἄν
 ὁ Θεὸς ἴδῃ σου τὴν πεπυρωμένην ψυχὴν, τὴν διεγχευομένην
 5 προθυμίαν, καὶ αὐτὸς συνεφέρεταιί σου τῆς διορθώσεως.
 Ναί, δέομαι καὶ ἀντιβόλῳ, σπουδάσωμεν, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς
 ἀκούσωμεν, ὅτι «Ἄνδρες Νινευῖται ἀνασιήσονται, καὶ κα-
 τακρινοῦσι τὴν γενεὰν ταύτην», ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἅπαξ ἀκού-
 σαντες κατώρθωσαν, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ πολλάκις ἀκούσαντες
 10 ἐπεισιράφημεν· ἐκεῖνοι ὀλόκληρον ἀρετὴν, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ
 μέρος ἀρετῆς· ἐκεῖνοι κατασκαφῆναι ἀκούσαντες ἐφοβήθη-
 σαν, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ γέενναν ἀκούοντες φοβούμεθα· ἐκεῖνοι
 προφητειῶν οὐ μετριοφύτοι, ἡμεῖς δὲ συνεχοῦς ἀπολαύον-
 τες διδασκαλίας, καὶ πολλῆς τῆς χάριτος.

15 Ταῦτα λέγω νῦν οὐχ ὑπὲρ τῶν οἰκείων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν
 ἄλλοτριῶν ὑμῖν ἐγκαλῶν ἁμαρτημάτων. Ὑμῖν γάρ, εἴ οἶδ'
 ὅτι, καθάπερ ἔφθην εἰπὼν, ὁ νόμος οὗτος ὁ περὶ τοῦ ὀμνύ-
 ειν κατώρθωται· ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο εἰς σωτηρίαν ἡμῖν,
 εἰ μὴ καὶ ἑτέρους διδάξαντες διορθώσωμεν, ἐπεὶ καὶ ὁ τὸ
 20 ἰάλαντιον προσενεγκῶν, τὴν παρακαταθήκην ὀλόκληρον ἀπο-
 δούς, ἐπειδὴ τὸ δοθὲν οὐκ ἐπλέονασεν, ἐκολάζετο. Μὴ τοί-
 νυν μηδὲ ἡμεῖς τοῦτο σκοπήσωμεν, εἰ αὐτοὶ τῆς ἁμαρτίας
 ἀπηλλάγημεν, ἀλλ' ἕως ἂν ἑτέρους ἀπαλλάξωμεν, μὴ ἀπο-
 σιῶμεν· καὶ ἕκαστος δέκα φίλους ρυθμίσας τῷ Θεῷ προσα-
 25 γαγείω, κἄν οἰκέτας ἔχῃς, κἄν μαθητάς· ἀλλ' οὐδὲ μαθη-
 τάς, οὐδὲ οἰκέτας ἔχεις; ἀλλὰ φίλους ἔχεις· τούτους κατόρ-
 θωσον. Καὶ μὴ μοι λέγε, ὅτι τοὺς πλείονας τῶν ὅρκων ἀπη-

20. Λουκᾶ 11, 32.

21. Πρὸβλ. Ματθ. 25.

καὶ ἂν μᾶς πνίγουν χίλια πράγματα, καὶ ἂν ἀποθάνωμεν, καὶ ἂν πρόκειται νὰ τιμωρηθοῦμε, καὶ ἂν τὰ πάντα χάσωμεν· δὲν θὰ δώσωμεν εἰς τὸν διάβολον μὲ τὴν ἀμέλειάν μας ἐξουσίαν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, οὔτε πρόφασιν ἀναβολῆς. Ἐὰν ὁ Θεὸς ἰδῆ τὴν ψυχὴν σου νὰ εἶναι πυρακτωμένη, τὴν ζωηρὰν προθυμίαν σου, καὶ ὁ ἴδιος θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ διορθωθῆς. Ναί, σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἰκετεύω, ἅς φροντίσωμεν πολὺ, διὰ νὰ μὴ ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι «Ἄνδρες Νινευῖται θὰ ἀναστηθοῦν καὶ θὰ καταδικάσουν τὴν γενεὰν αὐτὴν»²⁰, διότι ἐκεῖνοι μὲν μίαν φορὰν ἤκουσαν τὸ κήρυγμα καὶ μετενόησαν, ἡμεῖς δὲ ἂν καὶ πολλάκις ἤκούσαμεν, δὲν ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸν δρόμον τὸν καλόν· ἐκεῖνοι κατώρθωσαν ὀλόκληρον τὴν ἀρετὴν, ἡμεῖς δὲ οὔτε μέρος αὐτῆς· ἐκεῖνοι ἐφοβήθησαν ὅταν ἤκουσαν ὅτι θὰ καταστραφῆ ἡ πόλις των, ἡμεῖς δὲ οὔτε τὴν γέενναν φοβούμεθα· ἐκεῖνοι διωρθώθησαν χωρὶς νὰ ἔχουν προφητείας καὶ διδασκαλίας, ἡμεῖς δὲ ἐνῶ ἀπολαμβάνομεν συνεχοῦς διδασκαλίας καὶ πολλῆς χάριτος, μένομεν ἀδιόρθωτοι.

Αὐτὰ τὰ λέγω τώρα ὄχι κατηγορῶν ἐσᾶς διὰ τὰ ἰδικὰ σας ἁμαρτήματα, ἀλλὰ διὰ τὰ ξένα ἁμαρτήματα. Διότι οεῖς μὲν, γνωρίζω καλὰ τοῦτο ὅπως καὶ προηγουμένως εἶπον, ἔχετε κατορθώσει νὰ τηρήσετε τὸν νόμον περὶ τῶν ὄρκων· ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι ἀρκετὸν διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ἐὰν δὲν διδάξωμεν καὶ διορθώσωμεν καὶ ἄλλους, διότι καὶ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ποὺ προσέφερε τὸ τάλαντον εἰς τὸν κύριόν του²¹, ἂν καὶ ἐπέστρεψεν ὀλόκληρον τὴν παρακαταθήκην, ἐπειδὴ αὐτὸ ποὺ τοῦ ἐδόθη δὲν τὸ ἐπολλαπλασίασεν, ἐτιμωρεῖτο. Λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἅς μὴ ἀποβλέψωμεν εἰς αὐτό, ἂν δηλαδὴ οἱ ἴδιοι ἔχωμεν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ νὰ μὴ παύσωμεν νὰ προσπαθοῦμεν ἕως ὅτου καὶ ἄλλους ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ αὐτὴν. Καὶ κάθε ἕνας δέκα φίλους ἀφοῦ διορθώσῃ ἅς τοὺς φέρῃ πρὸς τὸν Θεόν, εἴτε ἀκόμα εἶναι αὐτοὶ ὑπηρέται, εἴτε μαθηταί· ἀλλὰ οὔτε μαθητὰς οὔτε ὑπηρέτας ἔχεις; Ὅμως φίλους ἔχεις· αὐτοὺς νὰ διορθώσῃς. Καὶ

λάσαμεν, ὀλιγάκις δὲ ἀλισκόμεθα· ἀλλὰ καὶ τὸ ὀλιγάκις τοῦτο ἄνελε. Εἰ χρύσινον ἓνα ἀπολέσεις, οὐκ ἂν ἅπαντας περιῆλθες ἐρευνῶν, καὶ ζητῶν, ὥστε αὐτὸν εὔρεϊν; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ὄρκων ποίησον. Ἐὰν ἴδῃς, ὅτι ἓνα ὄρκον ἐκλύ-
 5 πῃς, θρήνησον, σιέναξον, ὡς τῆς οὐσίας σου πάσης ἀπολωλυίας.

Πάλιν λέγω, ὃ καὶ πρότερον σύγκλεισον σαυτὸν ἐπὶ τῆς οἰκίας, μελέτην ποίησον καὶ γυμνάσιον μετὰ τῆς γυναικός, μετὰ τῶν παιδίων καὶ συνοικούντων· εἰπέ πρὸς ἑαυτὸν
 10 οὐ πρότερον· οὐκ ἰδιωτικῶν, οὐ δημοσίων ἄφομαι πραγμάτων, ἕως ἂν τὴν ψυχὴν διορθώσωμαι τὴν ἑμαντοῦ. Ἄν ὑμεῖς τοὺς υἱοὺς τῶν ἑαντιῶν παιδεύσητε, κἀκεῖνοι τοὺς ἑαντιῶν δοξάσουσι, καὶ οὕτω μέχρι τῆς συντελείας καὶ παρουσίας τοῦ Χριστοῦ τὸ πρόσταγμα θαῖνον, τοῖς τὴν ρίζαν παρ-
 15 οχοῦσιν ἅπαντα οἴσει τοῦτον τὸν μισθόν. Ἄν μάθῃ λέγειν ὁ υἱὸς σου, «Πίστευσον», οὐ δυνήσεται εἰς θέατρον ἀναβῆναι, οὐδὲ εἰς καπηλεῖον εἰσελθεῖν, οὐδὲ ἐν κύβοις διατρίψαι· τὸ γὰρ ρῆμα τοῦτο ἀντὶ χαλινοῦ τὸ σιόμα περικείμενον, καὶ ἄκοντα ἐρυθριάσιν παρασκευάσει καὶ αἰσχύνεσθαι
 20 εἴ ποτε ἐν ἐκείνοις φανείῃ καὶ ἀποπηδᾶν ἀναγκάσει ταχέως.

Ἄλλὰ καταγελῶσιν ἐκεῖνοι· ἀλλὰ οὐ δάκρυσον αὐτῶν τὴν παρανομίαν. Πολλοὶ καὶ τοῦ Νῶε κατεγέλασαν ποτε, ὅτε τὴν κιβωτὸν κατεσκεύαζεν, ἀλλ' ὅτε ἤλθεν ὁ κατακλυσμός, ἐκεῖνος αὐτῶν κατεγέλασε· μᾶλλον δὲ οὐδέποτε αὐτῶν
 25 κατεγέλασεν ὁ δίκαιος, ἀλλ' ἐθρήνησε καὶ ἐσιέναξεν. Ὅταν οὖν ἴδῃς γελῶντας ἐννόησον, ὅτι οἱ γελῶντες νῦν ὀδόντες τότε κλαυθμὸν καὶ θρυγμὸν ὑποστήσονται χαλεπώτατον, καὶ τοῦ γέλωτος τούτου μνησθήσονται τρίζοντες κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ θρυχόμενοι· τότε ἀναμνησθήσῃ τοῦ γέλωτος

μὴ μοῦ εἰπῆς ὅτι τοὺς περισσοτέρους ἀπὸ τοὺς ὄρκους τοὺς ἐπαύσαμεν καὶ μόνον ὀλίγας φορὰς πέφτομεν εἰς τὸν ὄρκον· τότε προσεπάθησε καὶ τὰς ὀλίγας αὐτὰς φορὰς νὰ μὴ ὀρκίζεσαι. Ἐὰν χάσης ἓνα χρυσοῦν νόμισμα, δὲν θὰ περιέλθῃς παντοῦ ἐρευνῶν καὶ ζητῶν, διὰ νὰ τὸ εὔρῃς; Τοῦτο κάμε καὶ διὰ τοὺς ὄρκους. Ἐὰν ἰδῆς ὅτι ἔκαμες ἓνα ὄρκον, κλαῦσε, ἀναστέναξε ὡσὰν νὰ ἔχη καθῆ ὀλόκληρος ἡ περιουσία σου.

Πάλιν θὰ εἰπῶ αὐτὸ πού εἶπα προηγουμένως· κλείσε τὸν ἑαυτόν σου εἰς τὴν οἰκίαν σου, μελέτησε καὶ ἐξασκήσου μαζὶ μὲ τὴν γυναῖκα σου, μὲ τὰ παιδιά σου, αὐτοὺς πού κατοικοῦν εἰς τὴν οἰκίαν σου· εἶπε εἰς τὸν ἑαυτόν σου σὺ πρῶτος· δὲν θὰ ἀσχοληθῶ μὲ ἰδιωτικά καὶ μὲ δημόσια πράγματα, ἕως ὅτου διορθώσω τὴν ψυχὴν μου. Ἐὰν σεῖς ἔτσι διδάξετε τὰ παιδιά σας, καὶ ἐκεῖνα ἔτσι θὰ διδάξουν εἰς τὰ ἰδικά των, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἢ ἐντολὴ αὐτῆ τηρουμένη, εἰς ἐκείνους πού ἔβαλαν τὴν ρίζαν τῆς ἐφαρμογῆς ὅλον τὸν μισθὸν θὰ φέρῃ. Ἄν μάθῃ νὰ λέγῃ ὁ υἱός σου «Πίστευσε», δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀναβῆ εἰς θέατρον, οὔτε νὰ εἰσέλθῃ εἰς καφενεῖον, οὔτε μὲ τοὺς κύβους νὰ ἀσχοληθῇ· διότι ἡ λέξις αὐτῆ ὡσὰν χαλκὸς θὰ εἶναι γύρω ἀπὸ τὸ στόμα του, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ αὐτὸς θὰ τὸν κάμῃ νὰ κοκκινίξῃ καὶ νὰ ἐντρέπεται· καὶ ἂν κάποτε ὑπάγῃ εἰς αὐτά, γρήγορα θὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ φύγῃ.

Ἄλλὰ γελοῦν ἐκεῖνοι· σὺ ὅμως δάκρυσεν διὰ τὴν παρανομίαν ἐκείνων. Πολλοὶ ἐγέλασαν τότε καὶ εἰς βάρος τοῦ Νῶε, ὅταν κατεσκεύαζε τὴν κιβωτόν, ἀλλὰ ὅταν ἦλθεν ὁ κατακλυσμός, ἐκεῖνος ἐγέλασε μὲ αὐτούς· μᾶλλον δὲ οὐδέποτε ἐγέλασεν εἰς βάρος των ὁ δίκαιος, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἐθρήνησε καὶ ἀνεστέναξε. Ὅταν λοιπὸν ἰδῆς ἀνθρώπους πού γελοῦν, τότε θὰ ὑποστοῦν κλάματα καὶ φοβερόν τρίξιμον καὶ θὰ ἐνθυμηθοῦν τὸ γέλιο αὐτὸ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην πού θὰ τρίξουν καὶ θὰ κτυποῦν· τότε καὶ σὺ νὰ ἐνθυμηθῆς

τούτου. Πόσα κατεγέλασε τοῦ Λαζάρου ὁ πλούσιος; Ἄλλ' ὕστερον ἰδὼν αὐτὸν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ, ἑαυτὸν ἐθρήνει λοιπόν.

9. Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοῶν συνώθει πάντας ταχέως
 5 εἰς τὴν τῆς ἐντολῆς ἐκπλήρωσιν. Καὶ μὴ μοι λέγε, ὅτι κατὰ
 μικρόν μὴδὲ εἰς τὴν αὔριον ἀναβάλλου· ἡ γὰρ αὔριον οὐδέ-
 ποτε λαμβάνει τέλος. Τεσσαράκοντα λοιπόν ἡμέραι παρηλ-
 θον ἂν τοίνυν τὸ Πάσχα παρέλθῃ τὸ ἱερόν, οὐδενὶ συγγνώ-
 σομαι λοιπόν, οὐδὲ παραίνεσιν προσάξω, ἀλλ' ἐπιταγὴν, καὶ
 10 ἀποιομίαν ἀκαταφρόνητον· οὐδὲ γὰρ ἰσχυρὰ αὕτη ἢ ἀπολο-
 γία ἢ διὰ τῆς συνηθείας. Διὰ τί ὁ κλέπτων οὐ προβάλλεται
 συνήθειαν, καὶ ἀπαλλάττεται κολάσεως; διὰ τί ὁ φονεύων
 καὶ μοιχεύων; Πᾶσι τοίνυν προλέγω καὶ διαμαρτύρομαι, ὅτι
 ἂν συγγενόμενος ὑμῖν κατ' ἰδίαν, καὶ λαβὼν ἀπόπειραν,
 15 (λήψομαι δὲ πάντως) εὗρω τοὺς μὴ διορθώσαντας τὸ ἐλάτι-
 τωμα, ἀπαιτήσω δίκην, κελεύσας ἔξω μένειν τῶν μυσηρίων
 τῶν ἱερῶν, οὐχ ἵνα μένωσιν ἔξω, ἀλλὰ διορθώσαντες ἑαν-
 τοὺς οὕτως εἰσέλθωσι, καὶ μετὰ καθαροῦ συνειδότος ἀπο-
 λαύσωσι τῆς ἱερᾶς τραπέζης· τοῦτο γὰρ ἔστι μετασχεῖν κοι-
 20 νωνίας.

Γένοιτο δὲ εὐχαῖς τῶν προέδρων καὶ τῶν ἀγίων πάν-
 των ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα πάντα διορθώσαντες ἐλατιώματα, τυ-
 χεῖν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ
 25 ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις νῦν καὶ ἀεὶ,
 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

τὰ γέλια των αὐτά. Πόσα γέλια ἔκαμεν ὁ πλούσιος μὲ τὸν Λάζαρον; Ἄλλα ὅταν τὸν εἶδε κατόπιν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραὰμ ἐθρηνοῦσε διὰ τὸν ἑαυτὸν του.

9. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ σκεπτόμενος ὠδήγησε ἀκόμα καὶ διὰ τῆς βίας ὅλους γρήγορα εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς αὐτῆς. Καὶ μὴ μοῦ λέγῃς ὅτι ὀλίγον κατ' ὀλίγον θὰ τὴν ἐφαρμόσῃς, καὶ οὔτε νὰ τὴν ἀναβάλλῃς διὰ τὴν ἐπομένην· διότι ἡ ἐπομένη δὲν ἔχει τέλος. Τεσσαράκοντα λοιπὸν ἡμέραι παρῆλθον ἀφ' ὅτου ἤρχισα νὰ σᾶς ὁμιλῶ· ἂν λοιπὸν περᾶσῃ τὸ ἱερὸν Πάσχα, κανένα πλέον δὲν θὰ συγχωρήσω, οὔτε θὰ ἀρκεσθῶ εἰς συμβουλήν, ἀλλὰ θὰ μεταχειρισθῶ τρόπον ἐπιτακτικὸν καὶ αὐστηρόν· διότι οὔτε αὐτὴ ἡ δικαιολογία τῆς συνηθείας ποὺ προβάλλετε εἶναι ἰσχυρά. Διατί αὐτὸς ποὺ κλέπτει δὲν προβάλλει ὡς δικαιολογίαν τὴν συνηθειαν ὥστε ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν; Διατί αὐτὸς ποὺ φονεύει καὶ μοιχεύει; Εἰς ὅλους σας τὸ λέγω καὶ τὸ γνωστοποιῶ ὅτι ἂν κατὰ τὴν συναναστροφὴν μου μὲ σᾶς, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ δοκιμάσω ἂν εἴσθε ἐντάξει, (ὅπωςδήποτε δὲ θὰ πιάσω κάποιον ποὺ δὲν θὰ εἶναι ἐντάξει) εὔρω μερικὸς ποὺ δὲν θὰ ἔχουν διορθώσει τὸ ἐλάττωμα αὐτό, θὰ τοὺς ἐπιβάλλω ὡς τιμωρίαν νὰ μὴ συμμετέχουν εἰς τὰ ἱερὰ μυστήρια, ὅχι διὰ νὰ μένουν διαρκῶς ἔξω, ἀλλὰ ἀφοῦ διορθωθοῦν τότε νὰ ἔλθουν, καὶ μὲ καθαρὰν συνείδησιν νὰ ἀπολαύσουν τὴν ἱερὰν τράπεζαν· διότι ἔτσι πρέπει κάθε ἕνας νὰ συμμετέχῃ εἰς τὴν θείαν Κοινωνίαν.

Εἴθε δὲ μὲ τὰς εὐχὰς τῶν πρώτων καὶ ὄλων τῶν ἀγίων καὶ αὐτὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἐλαττώματα ἀφοῦ διορθώσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, τιμὴ καὶ προσκλήνυσις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΡΩΤΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΟΔΟΝ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΦΛΑΒΙΑΝΟΥ

καὶ εἰς τὴν τοῦ βασιλέως διαλλαγὴν πρὸς τὴν πόλιν
καὶ πρὸς τοὺς πλημμελήσαντας εἰς τὴν τῶν ἀνδριάν-
των καταστροφὴν.

5 1. Ἀπὸ τῆς ρήσεως, ἀφ' ἧς ἀεὶ παρὰ τὸν καιρὸν τῶν
κινδύνων πρὸς τὴν ὑμετέραν εἰώθειν ἀγάπην προσιμιάζε-
σθαι, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ταύτης καὶ σήμερον ἄρξομαι τοῦ πρὸς
ὑμᾶς λόγου, καὶ ἐρῶ μεθ' ὑμῶν εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ τὴν
10 ἱερὰν ταύτην ἑορτὴν μετὰ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πολλῆς
καταξιώσας ἡμᾶς ἐπιτελέσθαι σήμερον, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀ-
ποδοῦς τῷ σώματι, καὶ τὸν ποιμένα τοῖς προβάτοις, τὸν
διδάσκαλον τοῖς μαθηταῖς, τὸν στρατηγὸν τοῖς στρατιώταις,
τὸν ἀρχιερέα τοῖς ἱερεῦσιν εὐλογητὸς ὁ Θεός ὁ ποιῶν ὑπὲρ
15 ἐκ περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν. Ἡμῖν μὲν γὰρ ἀρ-
κοῦν εἶναι ἐδόκει τὸ τῶν ἐπικειμένων τέως ἀπαλλαγῆναι
τῶν κακῶν, καὶ ὑπὲρ τούτου πᾶσαν ἐποιούμεθα τὴν ἰκειη-
ρίαν ὁ δὲ φιλόανθρωπος Θεός, καὶ τῇ δόσει τὰς αἰτήσεις
ἡμῶν ἀεὶ νικῶν μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς, καὶ τὸν πατέρα
20 ἡμῖν θᾶτιον ἐλπίδος ἀπάσης ἀπέδωκε.

Τίς γὰρ ἂν προσεδόκησεν, ὅτι ἐν οὕτως ὀλίγαις ἡμέραις
καὶ ἀπελεύσεται, καὶ διαλέξεται τῷ βασιλεῖ, καὶ λύσει τὰ
δεινά, καὶ πάλιν ἐπανήξει πρὸς ἡμᾶς οὕτω ταχέως, ὡς
καὶ τὸ Πάσχα τὸ ἱερὸν δυνηθῆναι φθάσαι, καὶ μεθ' ἡμῶν
25 ἐπιτελέσαι; Ἀλλ' ἰδοῦ, γέγονε τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο, καὶ τὸν
πατέρα ἀπειλήσαμεν, καὶ μείζονα καρπούμεθα τὴν ἡδονήν,
τῷ παρ' ἐλπίδα αὐτὸν ἀπολαβεῖν νῦν. Ὑπὲρ δὴ τούτων ἀ-
πάντων εὐχαριστιῶμεν τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, καὶ θαυμά-
ζωμεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΡΩΤΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΟΔΟΝ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΦΛΑΒΙΑΝΟΥ
καὶ εἰς τὴν συνδιαλλαγὴν τοῦ βασιλέως μετὰ τὴν
πόλιν καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ διέπραξαν τὸ παρά-
πτωμα τῆς καταστροφῆς τῶν ἀνδριάντων.

1. Ἀπὸ τὸ ρητὸν μετὰ τὸ ὁποῖον πάντοτε κατὰ τὸν καιρὸν
τῶν κινδύνων συνήθιζα νὰ ἀρχίζω τὴν ὁμιλίαν μου πρὸς τὴν
ἰδικὴν σας ἀγάπην, ἀπὸ τὸ ἴδιον πάλιν θὰ ἀρχίσω καὶ σή-
μερον τὴν ὁμιλίαν μου πρὸς σᾶς, καὶ θὰ εἰπῶ μαζί σας·
εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος τὴν ἱερὰν αὐτὴν ἑορτὴν μετὰ χα-
ρὰν καὶ εὐφροσύνην πολλὴν μᾶς κατηξίωσε νὰ ἐπιτελέσω-
μεν σήμερον, καὶ ἀπέδωκε τὴν κεφαλὴν εἰς τὸ σῶμα καὶ τὸν
ποιμένα εἰς τὰ πρόβατα, τὸν διδάσκαλον εἰς τοὺς μαθητάς,
τὸν στρατηγὸν εἰς τοὺς στρατιώτας, τὸν ἀρχιερέα εἰς τοὺς
ἱερεῖς. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος κάνει πολὺ περισσότερα
ἀπὸ ὅσα ζητοῦμεν καὶ ἠμποροῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν¹. Διότι
εἰς ἡμᾶς ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἀρκετὸν τὸ νὰ ἀπαλλαγῶμεν μό-
νον ἀπὸ τὰ ἐπικείμενα κακά, καὶ εἰς αὐτὸ ἀνεφέροντο αἱ
προσευχαί μας πρὸς τὸν Θεόν· ὁ φιλόανθρωπος δὲ Θεός, ὁ
ὁποῖος πάντοτε μᾶς δίδει ἀσυγκρίτως περισσότερα ἀπὸ ὅσα
τοῦ ζητοῦμεν, καὶ τὸν πατέρα μᾶς ἀπέδωκε πολὺ γρηγορώ-
τερα ἀπὸ ὅ,τι ἠλπίζαμεν.

Ποῖος θὰ ἠλπίζεν ὅτι εἰς τόσον ὀλίγας ἡμέρας θὰ ἠμπο-
ροῦσε καὶ νὰ μεταβῆ καὶ νὰ συνομιλήσῃ μετὰ τὸν βασιλέα καὶ
νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ κακά, καὶ πάλιν νὰ ἐπανέλθῃ
πρὸς ἡμᾶς τόσον γρήγορα, ὥστε καὶ τὸ Πάσχα τὸ ἱερὸν νὰ
ἠμπορέσῃ νὰ προφθάσῃ καὶ μαζί μας νὰ ἑορτάσῃ; Ἀλλὰ
ἴδου ἔχει γίνῃ τοῦτο τὸ ἀπροσδόκητον, καὶ τὸν πατέρα ἔχο-
μεν πάλιν μαζί μας καὶ ἡ χαρὰ μας εἶναι μεγαλυτέρα, διότι
ἀνέλπιστα τώρα τὸν ἐδέχθημεν. Δι' ὅλα αὐτὰ λοιπὸν ἄς
εὐχαριστοῦμεν τὸν φιλόανθρωπον Θεὸν καὶ ἄς θαυμάζωμεν

σοφίαν, καὶ τὴν κηδεμονίαν τὴν ὑπὲρ τῆς πόλεως γεγενημένην.

Ὁ μὲν γὰρ διάβολος καταδῦσαι πᾶσαν αὐτὴν ἐπεχείρησε διὰ τῶν τολμηθέντων, ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὴν πόλιν, καὶ τὸν ἱερέα, καὶ τὸν βασιλέα διὰ ταύτης ἐκόσμησε τῆς συμφορᾶς, καὶ λαμπροτέρους πάντας ἐπέφηνεν. Ἡ πόλις μὲν γὰρ ἠυδοκίμησεν, ὅτι κινδύνου τοιούτου καταλαβόντος, παραδραμοῦσα πάντας τοὺς ἐν δυναστείαις, τοὺς πλοῦτον πολλὴν περιβεβλημένους, τοὺς μεγάλην παρὰ βασιλεῖ δύναμιν ἔχοντας, ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὸν ἱερέα τοῦ Θεοῦ κατέφυγε, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς πίστεως τῆς ἄνωθεν ἑαυτὴν ἐξεκρέμασεν ἐλπίδος. Πολλῶν γοῦν μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ κοινοῦ πατέρος τοὺς τὸ δεσμοτήριον οἰκοῦντας θορυβοῦντων, καὶ λεγόντων, ὡς οὐκ ἀφίησι τῆς ὀργῆς ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ παροξύνεται μειζρόνως, καὶ περὶ κατασκαφῆς ὀλοκλήρου τῆς πόλεως βουλευέται, καὶ ἕτερα πολλῶν πλείονα τούτων θρυλούντων, οἱ δεδεμένοι τότε οὐδὲν ἐγίνοντο ἐκ τῆς φήμης ταύτης δειλότεροι, ἀλλ' ἡμῶν λεγόντων ὡς ψευδῆ ταῦτα, καὶ διαβόλου μαγγανείας ἐστὶν ἔργα, βουλομένου καταβαλεῖν ὑμῶν τὰ φρονήματα, οὐδὲν δεόμεθα τῆς διὰ λόγων παρακλήσεως, πρὸς ἡμᾶς ἔλεγον.

Ἴσμεν γὰρ οὗ τὴν ἀρχὴν κατεφύγομεν, καὶ ποίας ἐλπίδος ἑαυτοὺς ἐξεκρεμάσαμεν τῆς ἱερᾶς ἀγκύρας τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἐξηρηθήσαμεν οὐκ ἀνθρωπίνῳ ταύτην ἐνεπιστεύσαμεν, ἀλλὰ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ. Διὸ δὴ καὶ θαρροῦμεν χρησιὸν ἔσεσθαι τὸ τέλος πάντως· οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἔστι τὴν ἐλπίδα ταύτην καταισχυνθῆναι ποτέ. Τοῦτο ἀντὶ πόσων σιεφάνων, ἀντὶ πόσων ἐγκωμίων ἀρκέσει τῇ πόλει; Πόσων ἐπισπάσεται τοῦ Θεοῦ τὴν εὐνοίαν, καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς πράγμασιν; Οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἔστι τῆς τυχούσης ψυχῆς, ἐν τῇ τῶν πειρασμῶν ἐπαγωγῇ νήφειν, καὶ πρὸς τὸν

τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν πρόνοιαν ποῦ ἔδειξε διὰ τὴν πόλιν μας.

Διότι ὁ μὲν διάβολος ἐπεχείρησε νὰ καταποντίσῃ ὅλοκληρον τὴν πόλιν, ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν ἱερέα καὶ τὸν βασιλέα, δι' ὅσα ἐπηκολούθησαν τὴν συμφορὰν αὐτὴν, ἐκόσμησε καὶ ὅλους τοὺς ἀνέδειξε λαμπροτέρους. Διότι ἢ μὲν πόλις ἀπέκτησε μεγάλην φήμην διότι, ἂν καὶ εὐρέθη εἰς τόσον μέγαν κίνδυνον, ἀφοῦ παρέδραμεν ὅλους τοὺς ἰσχυροὺς παράγοντας, αὐτοὺς ποῦ ἔχουν πολὺν πλοῦτον καὶ μεγάλην δύναμιν πλησίον τοῦ βασιλέως, εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸν ἱερέα τοῦ Θεοῦ κατέφυγε καὶ μὲ πολλὴν πίστιν ἐστήριξε τὸν ἑαυτὸν τῆς εἰς τὴν ἄνωθεν ἐλπίδα. Διότι ἐνῶ πολλοὶ αὐτοὺς ποῦ εὐρίσκοντο εἰς τόσην φυλακὴν, μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ κοινοῦ πατρός, ἀνησυχούσαν καὶ ἔλεγον ὅτι δὲν θὰ ἀφήσῃ τὴν ὀργὴν του ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ θὰ ὀργισθῇ περισσότερο, καὶ θὰ σκεφθῇ πάλιν νὰ κατασκάψῃ τὴν πόλιν, καὶ ἄλλα πολὺ περισσότερο φοβερὰ ἀπὸ αὐτὰ διέδιδον, οἱ κρατούμενοι τότε καθόλου δὲν ἔγιναν ἀπὸ τὴν φήμην αὐτὴν δειλότεροι, καὶ ἐνῶ ἡμεῖς ἐλέγομεν ὅτι αὐτὰ εἶναι ψέματα καὶ τεχνάσματα τοῦ διαβόλου, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ καταβάλῃ τὰ φρονήματά σας, ἔλεγον πρὸς ἡμᾶς δὲν ἔχομεν ἀνάγκην λόγων παρηγορίας.

Διότι γνωρίζομεν εἰς ποίαν δύναμιν κατεφύγομεν καὶ ἀπὸ ποίαν ἐλπίδα ἐκρεμάσθημεν· ἐξηρτήσαμεν τὴν σωτηρίαν μας ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἄγκυραν· δὲν ἐνεπιστεύθημεν αὐτὴν εἰς ἄνθρωπον, ἀλλὰ εἰς τὸν παντοδύναμον Θεόν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ εὐελπιστοῦμεν ὅτι θὰ εἶναι τὸ τέλος καλὸν ὅπωςδήποτε· διότι δὲν εἶναι δυνατόν, δὲν εἶναι λέγω δυνατόν νὰ κατεντροπιασθῇ ποτὲ ἢ ἐλπίς μας αὐτή. Τοῦτο ἀντὶ πόσων στεφάνων, ἀντὶ πόσων ἐγκωμίων θὰ εἶναι ἀρκετὸν διὰ τὴν πόλιν; Πόσων εὐνοϊαν τοῦ Θεοῦ θὰ ἐπισύρῃ καὶ διὰ τὰ ἄλλα πράγματα; Διότι δὲν εἶναι, δὲν εἶναι ἴδιον τῆς τυχούσης ψυχῆς, νὰ εἶναι νηφαλία ὅταν εὐρίσκεται ἐν μέσῳ πειρασμῶν, καὶ νὰ προσβλέπῃ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ νὰ περι-

Θεὸν βλέπειν, καὶ πάντων καταγελάσασαν τῶν ἀνθρωπίνων πρὸς ἐκείνην κεχηνέναι τὴν συμμαχίαν.

Ἡ μὲν οὖν πόλις οὕτως εὐδοκίμησεν, ὁ δὲ ἱερεὺς πάλιν οὐχ ἦτιον ἤπερ ἡ πόλις· τὴν γὰρ ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ πάντων ἔδωκε, καὶ πολλῶν ὄντων τῶν κωλύοντων, τοῦ χειμῶνος, τῆς ἡλικίας, τῆς ἐσορτῆς, καὶ οὐκ ἔλατιον τῆς ἀδελφῆς πρὸς ἐσχάτας οὔσης ἀναπνοάς, ἀπάντων ὑψηλότερος ἐγένετο τῶν κωλυμάτων, καὶ οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτόν, τί τοῦτο; Ἡ μὲν ἁπλῶς περιλειφθεῖσα ἡμῖν ἀδελφή, καὶ μετ' ἐμοῦ τὸν ζυγὸν
10 ἔλκουσα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοσοῦτόν μοι συνοικήσασα χρόνον πρὸς ἐσχάτας ἐσὶ νῦν ἀναπνοάς· ἡμεῖς δὲ αὐτὴν καταλείψαντες ἀπελευσόμεθα, καὶ οὐκ ὀφόμεθα ἐκπνέουσαν, καὶ τὰς τελευταίας ἀφεῖσαν φωνάς;

Ἄλλ' αὐτὴ μὲν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἡμῶν
15 καὶ ὀφθαλμοὺς καθελεῖν, καὶ στόμα συνελεῖν καὶ περιοριεῖλαι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα πρὸς τὸν τάφον ἐπιμελήσασθαι· νυνὶ δὲ καθάπερ ἔρημος τις καὶ ἀπροσιάτευτος οὐδενὸς ἐπιτεύξεται τούτων παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ, παρ' οὗ μάλιστα ἐπεθύμει τυχεῖν, ἀλλ' ἀφιεῖσα τὴν ψυχὴν, οὐκ ὄφεται τὸν πάντων
20 αὐτῆς ποθεινότερον; Καὶ πόσων οὐκ ἔσται θανάτων αὐτῆς τοῦτο βαρύτερον; Εἰ γὰρ καὶ πόρρωθεν ἀφροσθήκειν, οὐκ ἔδει δραμεῖν, καὶ πάντα ποιῆσαι καὶ παθεῖν, ὥστε ταύτην αὐτῆς παρασχεῖν τὴν χάριν; Νῦν δὲ πλησίον ὦν ἐγκαταλείψω, καὶ ἀφείς ἀπελεύσομαι; Καὶ πῶς οἴσει τὰς μετὰ ταῦτα ἡμέρας;
25 Ἄλλ' οὐδὲν τούτων οὐ μόνον οὐκ εἶπεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐγενόησεν, ἀλλὰ καὶ πάσης συγγενείας τὸν τοῦ Θεοῦ προτιμήσας φόβον, ἔγνω τοῦτο καλῶς ὅτι καθάπερ τὸν κυβερνήτην οἱ χειμῶνες, καὶ τὸν σιραιηγὸν οἱ κίνδυνοι, οὕτω καὶ τὸν ἱερέα ὁ πειρασμὸς ποιεῖ φαίνεσθαι.

30 Πάντες, φησί, πρὸς ἡμᾶς κεχήνασι καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἕλληνες· μὴ καταισχύνωμεν αὐτῶν τὰς περὶ ἡμῶν ἐλπί-

φρονῆ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα καὶ νὰ ἀτενίζῃ μόνον πρὸς τὴν συμμαχίαν ἐκείνην τοῦ Θεοῦ.

Ἡ μὲν πόλις λοιπὸν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδοξάζετο, ὁ δὲ ἱερεὺς πάλιν ὄχι βεβαίως ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅσον ἢ πόλις· διότι τὴν ζωὴν του ὑπὲρ ὅλων παρέδωκε, καὶ ἐνῶ ὑπῆρχαν πολλὰ ἐμπόδια, ὁ χειμῶνας, ἡ ἡλικία, ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, καὶ τὸ σπουδαιότερον ἢ ἀδελφὴ του ποὺ εὕρισκετο εἰς τὰς τελευταίας της στιγμᾶς, ἐξεπέρασεν ὅλα τὰ ἐμπόδια αὐτά, καὶ δὲν εἶπε πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, τί εἶναι τοῦτο; Ἡ μόνη ἀδελφὴ ποὺ μοῦ ἔμεινε καὶ σύρει μαζί μου τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ὁποία τόσον χρόνον ἔζησε μαζί μου εὕρισκεται τώρα εἰς τὰς τελευταίας της στιγμᾶς· θὰ τὴν ἀφήσω καὶ θὰ φύγω καὶ δὲν θὰ τὴν ἰδῶ ὅταν θὰ ἀποθνήσκῃ καὶ θὰ ἀφήνῃ τὰς τελευταίας της λέξεις;

Ἄλλὰ αὐτὴ μὲν κάθε ἡμέραν ηὔχετο νὰ τῆς κλείσω τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα, καὶ δι' ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ ἀφοροῦν εἰς τὸν ἐνταφιασμόν της νὰ φροντίσω· τώρα δὲ ὡσὰν νὰ εἶναι κάποια ἔρημος καὶ ἀπροσιτάτευτος, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ ἔχῃ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν της, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐπιθυμοῦσε πάρα πολὺ νὰ τὰ ἔχῃ αὐτά, ἀλλὰ ὅταν θὰ ἀφήνῃ τὴν ψυχὴν δὲν θὰ ἰδῆ τὸν πλέον ἀγαπητὸν εἰς αὐτήν; Καὶ τοῦτο ἀπὸ πόσους θανάτους βαρύτερον δὲν θὰ εἶναι εἰς αὐτήν; Διότι καὶ μακρὰν ἐὰν ἦτο δὲν ἔπρεπε νὰ τρέξω καὶ ὅλα νὰ πάθω καὶ νὰ κάμω, ὥστε νὰ τῆς κάμω αὐτὴν τὴν χάριν; Τώρα δὲ ποὺ εὕρισκομαι πλησίον της θὰ τὴν ἀφήσω καὶ θὰ φύγω; Καὶ πῶς θὰ ὑποφέρῃ τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας; Ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ὄχι μόνον δὲν εἶπεν, ἀλλὰ οὔτε κὰν διενόηθη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε συγγένειαν ἐπροτίμησε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, διότι ἐγνώριζε τοῦτο καλῶς, ὅτι δηλαδὴ ὅπως τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου αἱ τρικυμῖαι καὶ τὸν στρατηγὸν οἱ κίνδυνοι, ἔτσι καὶ τὸν ἱερέα ὁ πειρασμὸς τὸν κάμει νὰ φαίνεται ποῖος εἶναι.

Ὅλοι, λέγει, πρὸς ἡμᾶς εἶναι ἐστραμμένοι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἐθνικοί· ἄς μὴ διαψεύσωμεν τὰς ἐλπίδας ποὺ

δας, μηδὲ ἰσοοῦτον περιίδωμεν ναυάγιον, ἀλλὰ τὰ καθ' ἡ-
 μᾶς ἐπιτρέψαντες τῷ Θεῷ πάντα, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν
 ἐκδῶμεν. Καὶ οκόπει ἱερέως μεγαλοψυχίαν, καὶ Θεοῦ φιλαν-
 θρωπίαν ὧν ὑπερεῖδεν ἀπάντων, τούτων ἀπήλαυσεν ἀπάν-
 5 των, ἵνα καὶ τῆς προθυμίας τὸν μισθὸν λάβῃ, καὶ διὰ τῆς
 ἀπολαύσεως τῆς παρὰ προσδοκίαν μείζονος ἐπιτύχῃ τῆς
 ἡδονῆς.

Ἐἴλετο τὴν ἑορτὴν ἐπὶ τῆς ἀλλοιρίας, καὶ πόρρω τῶν
 οἰκείων ἐπιελέσαι διὰ τὴν τῆς πόλεως σωτηρίαν· ὁ δὲ Θε-
 10 ὸς πρὸ τοῦ Πάσχα ἡμῖν αὐτὸν ἀπέδωκεν, ὥστε κοινὴν μετ'
 ὑμῶν τὴν ἑορτὴν ἀγαγεῖν, ἵνα καὶ προαιρέσεως ἔχῃ τὸν
 μισθόν, καὶ τῆς εὐφροσύνης ἀπολαύσῃ μείζονος. Οὐκ ἔδεισε
 τὴν ὄραν τοῦ ἔτους, καὶ θέρος παρὰ πάντα γέγονε τῆς ἀπο-
 δημίας τὸν καιρὸν· οὐχ ὑπελογίσαιτο τὴν ἡλικίαν, καὶ καθά-
 15 περ νέος καὶ σφριγῶν, οὕτω μετ' εὐκολίας διέδραμε τὴν
 μακρὰν ταύτην ὁδόν· οὐκ ἐγενόησε τὴν τελευτὴν τῆς ἀδελ-
 φῆς, οὐδὲ κατεμαλάχθη, καὶ ἐπανελθὼν ζῶσαν αὐτὴν κατεῖ-
 ληφε, καὶ πάντων, ὧν ὑπερεῖδε, πάντων ἐπέτυχε.

2. Καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς οὕτως εὐδόκιμος γέγονε παρὰ Θεῷ,
 20 καὶ ἀνθρώποις, τὸν βασιλέα δὲ τοῦ διαδήματος λαμπρότερον
 τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἐκόσμησε. Πρῶτον μὲν δῆλον ἐγένετο, ὅτι
 ἅπερ οὐδενὶ ἐτέρῳ, ταῦτα χαριεῖται τοῖς ἱερεῦσιν· ἔπειτα
 διὲ καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους τὴν χάριν ἔδωκε, καὶ τὴν
 ὁργὴν ἔλυσεν. Ἄλλ' ἵνα σαφέστερον καὶ τοῦ βασιλέως τὴν
 25 μεγαλοψυχίαν, καὶ τοῦ ἱερέως τὴν σοφίαν, καὶ πρὸ τούτων
 ἀμφοτέρων τοῦ Θεοῦ μάθητε τὴν φιλανθρωπίαν, δότε μοι
 μικρὰ τῆς ἐκεῖ γεγενημένης δημηγορίας διηγήσασθαι πρὸς
 ὑμᾶς.

Ἐρῶ δὲ ἅ παρὰ τινος τῶν ἔνδον ἐσιώτων ἔμαθον· ὁ
 30 μὲν γὰρ πατὴρ οὕτε μικρόν, οὕτε μέγα εἶπε πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ

ἐστήριξαν εἰς ἡμᾶς οὔτε νὰ ἀδιαφορήσωμεν, ἐνῶ ἀπειλεῖται τόσον μεγάλο ναυάγιον, ἀλλὰ ἀφοῦ ἀνεθέσωμεν ὅλας τὰς ἰδικὰς μας ὑποθέσεις εἰς τὸν Θεόν, καὶ τὴν ψυχὴν μας ἄς παραδώσωμεν. Καὶ παρατήρησε μεγαλοψυχίαν ἱερέως καὶ φιλανθρωπίαν Θεοῦ· ὅλα ὅσα παρέβλεψεν, ὅλα τὰ ἀπήλαυσε, διὰ νὰ λάβῃ καὶ τὸν μισθὸν τῆς προθυμίας του, καὶ διὰ τῆς ἀπροσδοκῆτου ἀπολαύσεως τούτων νὰ ἐπιτύχῃ μεγαλυτέραν ἡδονήν.

Ἐπροτίμησε τὴν ἑορτὴν νὰ τὴν ἑορτάσῃ εἰς τὰ ξένα καὶ μακρὰ ἀπὸ τοὺς οἰκείους του διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως· ὁ Θεὸς ὅμως μᾶς τὸν ἔδωκεν ὀπίσω πρὶν ἀπὸ τὸ Πάσχα, ὥστε ἀπὸ κοινοῦ νὰ ἑορτάσωμεν τὴν ἑορτὴν, διὰ νὰ ἔχῃ καὶ τὸν μισθὸν τῆς προαιρέσεώς του καὶ μεγαλυτέραν εὐφροσύνην νὰ ἀπολαύσῃ. Δὲν ἐφοβήθη τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους καὶ εἶχε καιρὸν θέρους καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ταξιδίου του· δὲν ὑπελόγησε τὴν ἡλικίαν, καὶ ὡσὰν νὰ ἦτο νέος γεμᾶτος σφρίγος μὲ μεγάλην εὐκολίαν διέτρεξε τὴν μακρὰν αὐτὴν ὁδόν· δὲν ἐσκέφθη τὸν ἐπικείμενον θάνατον τῆς ἀδελφῆς, καὶ οὔτε ἐκάμφθη ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην του, καὶ τώρα ποὺ ἐπανῆλθε τὴν εὐρήκε ζῶσαν καὶ ὅλα ὅσα παρέβλεψεν, ὅλα τὰ ἐπέτυχεν.

2. Καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς ἔγινεν ἄξιος ἐπαίνου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, τὸν βασιλέα δὲ ἢ ὑπόθεσις αὐτῇ τὸν ἐστόλισε λαμπρότερον ἀπὸ ὅτι τὸν κοσμεῖ τὸ διάδημά του. Διότι πρῶτον μὲν ἔγινε φανερόν ὅτι ἐκεῖνα ποὺ εἰς κανένα ἄλλον δὲν χαρίζει αὐτὰ εἰς τοὺς ἱερεῖς θὰ χαρίσῃ, καὶ ἔπειτα διότι πολὺ γρήγορα ἔδωκε τὴν χάριν καὶ ἔπαυσε τὴν ὀργὴν του. Ἀλλὰ διὰ νὰ μάθετε σαφέστερον καὶ τοῦ βασιλέως τὴν μεγαλοψυχίαν καὶ τοῦ ἱερέως τὴν σοφίαν καὶ περισσότερον ἀπὸ αὐτὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς διηγηθῶ ὀλίγα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶπεν εἰς τὸν βασιλέα.

Θὰ εἰπῶ δὲ ὅσα ἔμαθον ἀπὸ κάποιον ποὺ εὐρίσκετο ἐντός· διότι ὁ μὲν πατὴρ δὲν μᾶς εἶπε τίποτε οὔτε πολὺ οὔτε

τὴν Παύλου μεγαλοφυχίαν μιμούμενος, αἰεὶ τὰ οἰκεῖα κρύπτει καιορθώματα, καὶ πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας πανταχοῦ, τί πρὸς τὸν βασιλέα εἶπε, καὶ πῶς ἔπεισε, καὶ πῶς αὐτοῦ τὴν ὀργὴν ἐξέβαλεν ἅπασαν, ταῦτα ἔλεγε τὰ ῥήματα· οὐδὲν ἤ-
 5 μεῖς εἰς τὸ πρᾶγμα εἰσηγέκαμεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ βασιλεύς, τοῦ Θεοῦ μαλάξαντος αὐτοῦ τὴν καρδίαν, καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων ῥημάτων πᾶσαν ἀφῆκε τὴν ὀργὴν, καὶ τὸν θυμὸν ἔλυσε, καὶ περὶ τῶν γεγενημένων διαλεγόμενος, ὡς ἐτέρου τινὸς ὑβρισθέντος, οὕτω τὰ συμβάντα ἅπαντα χωρὶς ὀργῆς διη-
 10 γείτο.

Ἄλλ' ἄπερ οὕτως ἀπέκρουεν ἀπὸ ταπεινοφροσύνης, ταῦτα ὁ Θεὸς εἰς μέσον ἐξήνεγκε. Τίνα δέ ἐσσι ταῦτα; Μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγαγὼν ὑμῖν διηγήσομαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐξῆλθε τῆς πόλεως πάντας ἐν ἰσοσύτῃ καταλιπὼν ἀνυ-
 15 μίᾳ, πολλῶ δεινότερα ἡμῶν ἔπασχε τῶν ἐν αὐτοῖς ὄντων τοῖς δεινοῖς. Πρῶτον μὲν γὰρ συγγενόμενος κατὰ μέσην τὴν ὁδὸν τοῖς ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν γεγενημένων παρὰ τοῦ βασιλέως πεμφθεῖσι, καὶ μαθὼν παρ' ἐκείνων, ἐφ' οἷς ἦσαν ἀπεσταλμένοι, καὶ τὰ καταληψόμενα τὴν πόλιν ἀναλογι-
 20 ζόμενος δεινά, τοὺς θορούβους, τὰς ταραχάς, τὴν φυγὴν, τὸν φόβον, τὴν ἀγωνίαν, τοὺς κινδύνους, πηγὰς ἠφίει δακρῶν, τῶν σπλάγγων αὐτῶ διακοπιόμενων· τοῖς γὰρ παιράσιν ἔθος πολλῶ μείζον ἀλγεῖν ὅταν μὴδὲ παρεῖναι δύνωνται κακουμένοις τοῖς ἑαυτῶν παισίν. Ὁ δὲ καὶ ὁ φιλοστοργό-
 25 ταιος οὕτως ἔπασχεν, οὐ τὰ καταληψόμενα ἡμᾶς δεινὰ θρηγῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πόρρω ταῦτα πασχόντων ἡμῶν εἶναι· πλὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐγίνετο σωτηρίας.

Ἐπειδὴ γὰρ ἔμαθε ταῦτα παρ' ἐκείνων, θερμοτέρας
 30 ἠφίει πηγὰς δακρῶν, καὶ μετὰ πλείονος δεήσεως πρὸς Θεὸν κατέφευγε, καὶ τὰς νύκτας ἄϋπνος διῆγε παρακαλῶν, καὶ τῇ πόλει παραγενέσθαι ταῦτα πασχούσῃ, καὶ τοῦ βασι-

ὀλίγον, ἀλλὰ μιμούμενος τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Παύλου, κρύπτει τὰ ἰδικά του κατορθώματα καὶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ ἐρωτοῦσαν παντοῦ, τί εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ πῶς τὸν ἔπεισε, καὶ πῶς ἠμπόρεσε νὰ ἀπομακρύνῃ ὅλην τὴν ὀργὴν του, αὐτὰ τὰ λόγια ἔλεγε· ἐγὼ καθόλου δὲν συνετέλεσα εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ βασιλεύς, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς κατεπράϋνε τὴν ψυχὴν του, καὶ πρὶν ἀκόμη τοῦ ὀμιλήσω, ἄφησε ὅλην τὴν ὀργὴν του καὶ ἔπαυσε τὸν θυμὸν του, καὶ ὠμιλοῦσε διὰ τὰ συμβάντα ὅλα χωρὶς νὰ ἔχῃ ὀργὴν, ὡσὰν νὰ ἦτο κάποιος ἄλλος ποὺ ὑβρίσθη.

Ἄλλὰ αὐτὰ ποὺ ὁ ἴδιος ἀπέκρυψεν ἀπὸ ταπεινοφροσύνης, αὐτὰ ὁ Θεὸς τὰ ἐφανέρωσεν. Ποῖα δὲ εἶναι αὐτά; Ἄφοῦ φέρω τὸν λόγον ὀλίγον εἰς τὰ προηγούμενα, θὰ σᾶς εἰπῶ. Ὅταν ἔφυγεν ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ μᾶς ἄφησεν ὅλους εἰς τόσῃν μεγάλῃν θλίψιν, πολὺ φοβερώτερα ὑπέφερεν αὐτὸς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εὐρίσκοντο εἰς τὰ δεινὰ. Διότι πρῶτον μὲν συναντήσας εἰς τὸ μέσον τοῦ ταξιδίου του τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ βασιλέως διὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν γεγονότων, καὶ πληροφορηθεὶς ἀπὸ αὐτοὺς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς των καὶ ἀναλογιζόμενος τὰ κακὰ ποὺ θὰ ὑφίστατο ἢ πόλις, τοὺς θορύβους, τὰς ταραχάς, τὴν φυγὴν, τὸν φόβον, τὴν ἀγωνίαν, τοὺς κινδύνους, ἔχυνεν ἄφθονα δάκρυα καὶ κατεσχίζοντο τὰ σπλάγχνα του· διότι εἰς τοὺς πατέρας ὑπάρχει συνήθεια νὰ πονοῦν πολὺ περισσότερον ὅταν δὲν ἠμποροῦν οὔτε νὰ παρευρεθοῦν ὅταν ὑφίστανται τὰ παιδιὰ των διάφορα κακὰ. Τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ὁ φιλοστοργότατος αὐτὸς ὑπέφερε, διότι ἐθρηνοῦσεν ὄχι μόνον διὰ τὰ δεινὰ ποὺ θὰ μᾶς εὐρίσκαν, ἀλλὰ καὶ διότι θὰ εὐρίσκετο μακρὰ ἀπὸ ἡμᾶς ποὺ θὰ ὑπεφέραμεν· ὅμως καὶ τοῦτο ἐγίνετο διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν.

Διότι ἐπειδὴ ἔμαθεν αὐτὰ ἀπὸ ἐκείνους θερμότερας πηγὰς δακρύων ἄφηνε καὶ μὲ μεγαλυτέραν παράκλησιν κατέφευγε πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τὰς νύκτας ἐπερνοῦσεν ἄυπνος παρακαλῶν καὶ τὴν πόλιν ποὺ ὑπέφερεν αὐτὰ νὰ βοηθήσῃ

λέως προαιέραν ποιῆσαι τὴν διάνοιαν. Ὡς δὲ ἐπέβη τῆς
 μεγάλης πόλεως ἐκείνης, καὶ εἰς τὰς βασιλικὰς εἰσῆλθεν
 αὐλάς, εἰσιτήκει τοῦ βασιλέως πόρρωθεν, ἄφωνος, δακρῶν,
 κάτω κύπιων, ἐγκαλυπτόμενος, ὥσπερ αὐτὸς ὢν ὁ πάντα
 5 ἐργασάμενος ἐκεῖνα. Ἐποίει καὶ τοῦτο, τῷ σχήματι, τῷ
 βλέμματι, τοῖς θρήνοις πρότερον ἐπισπάσασθαι βουλόμενος
 αὐτὸν εἰς ἔλεον, καὶ τότε ἄρξασθαι τῆς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπολο-
 γίας· μία γὰρ τοῖς ἁμαριάνουσι ἀπολείπεται συγγνώμη, τὸ
 σιγᾶν, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τῶν γεγενημένων φθέγγεσθαι. Ἐ-
 10 βούλειτο γὰρ δὴ πάθος τὸ μὲν ἐξενεγκεῖν, τὸ δὲ εἰσενεγκεῖν,
 ἐκβαλεῖν μὲν τὸν θυμόν, εἰσαγαγεῖν δὲ ἀθυμίαν, ἵνα οὕτω
 προοδοποιήσῃ τοῖς τῆς ἀπολογίας ῥήμασιν· ὅπερ οὖν καὶ
 ἐγένετο. Καὶ καθάπερ Μωϋσῆς εἰς τὸ ὄρος ἀναβάς τοῦ λαοῦ
 προσκεκροκότιος ἄφωνος εἰσιτήκει αὐτός, ἕως ὃ Θεὸς αὐτὸν
 15 ἐξεκαλέσατο εἰπών, «Ἄφες με, καὶ ἐξαλείψω τὸν λαὸν
 τοῦτον»· οὕτω καὶ οὕτως ἐποίησεν.

Ἰδὼν τοίνυν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς δακρῶντα, καὶ κάτω
 κύπιοντα, προσῆλθεν αὐτός, καὶ ὅπερ ἔπαθε διὰ τῶν δα-
 κρῶν τοῦ ἱερέως, τοῦτο ἐδείκνυ διὰ τῶν ῥημάτων τῶν
 20 πρὸς αὐτόν· οὐ γὰρ θυμουμένου, οὐδὲ ἀγανακτιοῦντος ἦσαν
 οἱ λόγοι, ἀλλ' ἀλγοῦντος· οὐκ ὀργιζομένου, ἀλλ' ἀθυμοῦντος,
 καὶ περιοδυνία κατεχομένου μάλλον· καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν
 ἀληθές, αὐτὰ τὰ ῥήματα ἀκούσαντες εἴσεσθε.

Οὐ γὰρ εἶπε, τί ποιε τοῦτό ἐστιν; Ὑπὲρ ἀνθρώπων
 25 μιαρῶν καὶ παμμιάρων καὶ οὐς οὔτε ζῆν ἔδει, πρεσβείαν
 ἤκεις κομίζων, τῶν τυράννων, τῶν νεωτεροποιῶν, τῶν πά-
 σης ἀξίων κολάσεως; Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἀφείς τὰ ῥήματα,
 ἀπολογίαν συνέθηκεν ἐντροπῆς γέμουσαν, καὶ βαρύτητος,

καὶ τοῦ βασιλέως τὴν ψυχὴν νὰ κάμῃ πραοτέραν. Ὄταν δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην πόλιν, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς, ἐστάθη μακρὰν τοῦ βασιλέως, ἄφωνος, δακρῦζων, κύπτων πρὸς τὰ κάτω, καλύπτων τὸ πρόσωπόν του, ὡσὰν νὰ ἦτο αὐτὸς ὁ ἴδιος πού ἔκαμεν ὅλα ἐκεῖνα. Καὶ τὸ ἔκαμεν αὐτό, ἐπειδὴ ἤθελε καὶ διὰ τῆς ἐμφανίσεως καὶ διὰ τοῦ βλέμματος καὶ διὰ τῶν θρήνων νὰ τὸν προδιαθέσῃ προηγουμένως εὐμενῶς καὶ μετὰ νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἀπολογίαν του δι' ἡμᾶς· διότι ἓνας τρόπος μετανοίας ἀπομένει εἰς τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἡ σιωπὴ, καὶ τίποτε νὰ μὴ λέγουν δι' ὅσα συνέβησαν. Διότι ἄφ' ἑνὸς μὲν ἤθελε νὰ βγάλῃ μέσα ἀπὸ αὐτὸν τὸ πάθος καὶ ἄφ' ἑτέρου νὰ βάλῃ ἐντὸς αὐτοῦ, νὰ βγάλῃ μέσα ἀπὸ αὐτὸν τὸν θυμόν, νὰ βάλῃ δὲ ἐντὸς του τὴν λύπην, καὶ ἔτσι σιγὰ σιγὰ νὰ προετοιμάσῃ τὰ λόγια τῆς ἀπολογίας του· ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἔγινε. Καὶ ὅπως ὁ Μωϋσῆς, ὅταν ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, ἐπειδὴ εἶχεν ἀμαρτήσῃ ὁ λαός, ἔσπεκεν ἄφωνος, ἕως ὅτου τὸν ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς λέγων· «Ἐφησέ με καὶ θὰ καταστρέψω τὸν λαὸν τοῦτον»², ἔτσι ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ αὐτός.

Ὄταν λοιπὸν εἶδεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς νὰ δακρῦζῃ καὶ νὰ κύπτῃ κάτω τὸν ἐπλησίασε καὶ αὐτὸ πού ἠσθάνθη ἀπὸ τὰ δάκρυα τοῦ ἱερέως, αὐτὸ ἐφάνέρωσε διὰ τῶν λόγων πού εἶπεν εἰς αὐτόν· διότι τὰ λόγια ἐκεῖνα δὲν ἦσαν λόγια ἀνθρώπου πού κατέχεται ἀπὸ θυμόν, ἀλλὰ λόγια πού δεικνύουν ἄνθρωπον πού λυπᾶται· λόγια ὄχι ὀργιζομένου ἀνθρώπου, ἀλλὰ θλιβομένου καὶ κατεχομένου ἀπὸ πολὺ μέγαν πόνον· καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς θὰ τὸ μάθετε ὅταν ἀκούσετε τὰ λόγια τὰ ὁποῖα εἶπεν.

Διότι δὲν εἶπε, τί εἶναι τέλος πάντων τοῦτο; Διὰ ἀνθρώπους σιχαμεροὺς καὶ μάλιστα πάρα πολὺ, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔπρεπε οὔτε νὰ ζοῦν, ἤλθες νὰ μεσιτεύσῃς, δι' αὐτοὺς τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς στασιαστάς, δι' αὐτοὺς πού κάθε τιμωρίαν ἀξίζουσιν; Ἀλλὰ ἀφήσας ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους συνέθεσεν ἀπολογίαν πού ἦτο γεμάτη ἀπὸ ἐντροπὴν καὶ σοβαρότητα, καὶ

καὶ τὰς ἑαυτοῦ κατέλεγεν εὐεργεσίας, ὅσας παρὰ πάντα
τὸν καιρὸν τῆς βασιλείας τὴν πόλιν ἡμῶν εὐηργέτησε, καὶ
ἐφ' ἑκάστῳ ἔλεγεν· ταῦτά με ἀντὶ ἐκείνων παθεῖν ἔδει;
Ποίων ἀδικημάτων με ταύτην ἐπρόραξαντο δίκην; Τί μικρὸν
5 ἢ μέγα ἐγκαλεῖν ἔχοντες, οὐκ εἰς ἐμὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς
τοὺς ἀπελθόντας ἐνύβρισαν; Οὐκ ἤρκει τὸν θυμὸν σιῆσαι μέ-
χρι τῶν ζώντων ἀλλ' εἰ μὴ καὶ τοὺς ταφέντας καθυβρίσαιεν,
οὐδὲν ἐνόμισαν νεανικὸν ποιεῖν. Ἐδικήκαμεν ἡμεῖς, ὡς αὐ-
τοὶ νομίζουσιν· οὐκοῦν τῶν νεκρῶν φείσασθαι ἔδει τῶν οὐ-
10 δὲν ἠδικηκότων· οὐ γὰρ δὴ κακείνους ταῦτα ἐγκαλεῖν εἶχον.
Οὐχὶ ταύτην πάντων προύθηκα τὴν πόλιν ἀεὶ, καὶ τῆς ἐνεγ-
κούσης ποθεινοτέραν εἶναι ἐνόμιζον, καὶ εὐχῆς μοι διηνε-
κοῦς ἔργον ἦν, τὴν πόλιν ἐκείνην ἰδεῖν, καὶ τοῦτον ἐποιού-
μην ὄρκον πρὸς πάντας;

15 3. Ἐνιαῦθα πικρὸν ἀνοιμώξας ὁ ἱερεὺς, καὶ θερμότερα
ἀφεις δάκρυα, οὐκέτι λοιπὸν εἰσίγα. Ἐώρα γὰρ τὴν τοῦ
βασιλέως ἀπολογία μείζονα ποιοῦσαν τὴν κατηγορίαν ἡ-
μῶν· ἀλλὰ σιενάξας κάτωθεν βαρὺ καὶ πικρὸν, ὁμολογοῦ-
μεν, φησὶν, ὦ βασιλεῦ, καὶ οὐκ ἂν ἀρνηθείημεν τὸν ἔρωτα
20 τοῦτον, ὃν περὶ τὴν πατρίδα ἐπεδείξω τὴν ἡμετέραν, καὶ
διὰ τοῦτο μάλιστα θρηνοῦμεν, ὅτι τὴν οὕτω φιλουμένην ἐ-
βάσκησαν δαίμονες, καὶ περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγνώμονες ἐ-
φάνημεν, καὶ τὸν σφοδρὸν ἡμῶν παρωξύνσαμεν ἐρασιήν. Καὶ
κατασκάψης, καὶ ἐμπρήσης, καὶ ἀποκτείνης, καὶ ὀτιοῦν ἔ-
25 τερον πράξης, οὐδέπω τὴν ἀξίαν ἡμᾶς ἀπήτησας δίκην·
φθάσαντες ἡμεῖς ἑαυτοὺς μυρίων θανάτων χαλεπώτερα διε-
θήκαμεν. Τί γὰρ ἂν γένοιτο πικρότερον, ἀλλ' ἢ ὅταν τὸν
εὐεργέτην καὶ οὕτω φιλοῦντα φανῶμεν ἀδίκως παρωξύναν-
τες, καὶ τοῦτο πᾶσα ἢ οἰκουμένη μανθάνη, καὶ τὴν ἐσχάτην

διηγείτο τὰς εὐεργεσίας του, ὅσας ἔκαμεν εἰς τὴν πόλιν μας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του, καὶ διὰ κάθε μίαν ἀπὸ αὐτὰς ἔλεγεν· αὐτὰ ἔπρεπε νὰ πάθω ἐγὼ ἀντὶ ἐκείνων τῶν εὐεργεσιῶν; Διὰ ποῖα ἀδικήματά μου μὲ ἐκδικήθησαν; Ποίαν μικρὰν ἢ μεγάλην κατηγορίαν ἔχοντες ἐναντίον μου ὄχι μόνον ἐμέ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀποθανόντας ἐξύβρισαν; Δὲν ἦτο ἄρκετὸν τὸν θυμὸν των νὰ σταματήσουν εἰς τοὺς ζῶντας μόνον; ἀλλ' ἐὰν καὶ τοὺς νεκροὺς δὲν ἐξύβριζον θὰ ἐνόμιζον ὅτι τίποτε τὸ σπουδαῖον δὲν ἔκαμαν. Ἠδίκησαμεν ἡμεῖς, ὅπως νομίζουν, λοιπὸν ἔπρεπε νὰ σεβασθοῦν τοὺς νεκρούς, οἱ ὁποῖοι εἰς τίποτε δὲν τοὺς ἠδίκησαν· διότι τίποτε δὲν εἶχον ἀπὸ αὐτὰ νὰ εἴπουν ἐναντίον ἐκείνων. Δὲν ἐπροτίμησα πάντοτε τὴν πόλιν αὐτὴν ἀπὸ ὅλας, καὶ δὲν τὴν ἐθεωροῦσα πρὸ ἀγαπητὴν καὶ ἀπὸ τὴν πατρίδα μου, καὶ συνεχῶς δὲν ηὐχόμην νὰ βλέπω τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ αὐτὸν τὸν ὄρκον δὲν ἔκαμα πρὸς πάντας;

3. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνεστέναξε μὲ λύπην ὁ ἱερεὺς καὶ ἄφησε θερμότερα δάκρυα καὶ ἔπαυσε νὰ σιωπᾷ. Διότι ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἀπολογία τοῦ βασιλέως ἔκαμε μεγαλυτέραν τὴν κατηγορίαν μας· ἀλλὰ ἀφοῦ ἀνεστέναξεν βαρέως εἶπεν· ὁμολογοῦμεν, βασιλεῦ, καὶ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἀρνηθοῦμεν τὴν ἀγάπην τὴν ὁποίαν ἔχετε ἐπιδείξει διὰ τὴν πατρίδα μας, καὶ διὰ τοῦτο κυρίως θρηνοῦμεν, διότι τὴν τόσον ἀγαπητὴν σας πόλιν τὴν ἐφθόνησαν δαίμονες, καὶ ἐφανήκαμεν ἀγνώμονες διὰ τὸν εὐεργέτην μας καὶ ἐκεῖνον πρὸς τόσον πολὺ μᾶς ἠγάπα τὸν ἐξωργίσαμεν. Καὶ ἂν τὴν σκάψης καὶ ἂν τὴν πυρπολήσης καὶ ἂν φονεύσης, καὶ ἂν ὅ,τιδήποτε ἄλλο πράξης, τὴν τιμωρίαν πρὸς μᾶς ἀξίζει δὲν θὰ μᾶς ἐπιβάλλης, διότι ἐπρολάβσαμεν ἡμεῖς καὶ ἐπεβάλαμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας τιμωρίαν χειροτέραν ἀπὸ μυρίους θανάτους. Διότι τί ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ πικρότερον ἀπὸ τὸ νὰ φανοῦμεν ὅτι τὸν εὐεργέτην μας, καὶ μάλιστα ὅταν τόσον μᾶς ἀγαπᾷ, τὸν ἐξωργίσαμεν καὶ μάλιστα ἀδίκως, καὶ τοῦτο νὰ τὸ μάθη ὅλος ὁ κόσμος καὶ νὰ μᾶς ἀποδώσῃ τὴν κατηγορίαν τῆς ἐσχάτης

ἡμῶν ἀγνωμοσύνην καταγινώσκη;

Εἰ βάρβαροι τὴν πόλιν ἡμῶν καταδραμόντες κατέσκι-
 ψαν τὰ τεῖχη, καὶ τὰς οἰκίας ἐνέπρησαν, καὶ λαβόντες αἰχμα-
 λώτους ἀπῆλθον, ἔλαιον ἦν τὸ δεινόν. Τί δὴ ποιεῖς; "Οἱ
 5 σοῦ ζῶντιος, καὶ τοσαύτην ἐπιδεικνυμένου περὶ ἡμᾶς εὐνοίαν,
 ἐλπίς ἦν ἐκεῖνα πάντα λυθήσεσθαι τὰ δεινά, καὶ πάλιν ἡμᾶς
 ἐπὶ τὸ πρότερον ἐπανήξειν σχῆμα, καὶ λαμπροτέραν ἀπολί-
 ψεσθαι τὴν ἐλευθερίαν· νῦν δέ, τῆς σῆς εὐνοίας ἀφηρημέ-
 νης, καὶ τοῦ φίλιου σθεσθέντιος, ὃ παντὸς τείχους ἦν ἡμῖν
 10 ἀσφαλέστερον, πρὸς τίνα λοιπὸν καταφευξόμεθα; ποῦ δυνη-
 σόμεθα ἰδεῖν ἐτέρωσε, τὸν γλυκὺν οὔτω δεσπότην καὶ πα-
 τέρα προσηνῆ παροργίσαντες; "Ὡστε δοκοῦσι μὲν ἀφόρητα
 πεποικέναι ἔπαυτον δὲ πάντων δεινότερα, πρὸς οὐδένα
 ἀνθρώπων ἀντιβλέπει τολμῶντες, οὐδὲ αὐτὸν ἰδεῖν δυνά-
 15 μενοι τὸν ἥλιον ἐλευθέρους ὀφθαλμοῖς, τῆς αἰσχύνης παντα-
 χοῦ καταστελλούσης τὰ βλέφαρα, καὶ ἐγκαλύπτεσθαι καταναγ-
 καζούσης· τῆς παρηγορίας αὐτοῖς ἀνηρημένης, πάντων αἰχμα-
 λῶτων ἀθλιώτερον διάκεινται νῦν, καὶ τὴν ἐσχάτην ὑπομέ-
 νουσιν ἀτιμίαν, καὶ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν ἐννοοῦντες, καὶ
 20 εἰς ὅσον ἀπεσκίρτησαν ὕβρεως, οὐδὲ ἀναπνεῖν δύνανται
 τοῦ δοκοῦντος ὑβρίσθαι σφοδροτέρους τοὺς τὴν οἰκουμένην
 οἰκοῦντας ἀνθρώπους ἐπισπασάμενοι κατηγόρους.

Ἄλλ' ἐὰν θέλῃς, ὦ βασιλεῦ, ἔστιν ἴσασιν τῷ τραύματι,
 καὶ φάρμακον τοῖς τοσοῦτοις κακοῖς. Πολλάκις καὶ ἐπὶ ἰ-
 25 διωτῶν τοῦτο γέγονε· τὰ μεγάλα καὶ ἀφόρητα προσκρούσμα-
 τα μεγάλης διαθέσεως γέγονεν ὑπόθεσις· οὔτω καὶ ἐπὶ τῆς
 φύσεως συνέβη τῆς ἡμετέρας. "Οἱε γὰρ τὸν ἄνθρωπον ἐ-
 ποίησεν ὁ Θεός, καὶ εἰς τὸν παράδεισον εἰσήγαγε, καὶ ποί-
 λῆς ἠξίωσε τιμῆς, οὐ φέρων τὴν τοσαύτην εὐημερίαν ὃ
 30 διάβολος ἐβάσκησεν τε αὐτῷ, καὶ τῆς δοθείσης ἐξέβαλε

ἀγνωμοσύνης;

Ἐὰν ἐπέδραμον βάρβαροι ἐναντίον τῆς πόλεώς μας καὶ ἐγκρέμιζον τὰ τεῖχη καὶ ἔκαιγον τὰς οἰκίας καὶ μᾶς ἠχμαλώτιζον, θὰ ἦτο ὀλιγώτερον τὸ κακόν. Διατὶ λοιπόν; Διότι ἐζοῦσες σὺ καὶ ἐπεδείκνυες τόσῃν ἀγάπῃν πρὸς ἡμᾶς καὶ ὑπῆρχεν ἐλπίς ὅλα ἐκεῖνα τὰ κακὰ νὰ ἐκλείψουν καὶ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν προηγουμένην μας κατάστασιν καὶ νὰ ἐπανεύρωμεν λαμπροτέραν τὴν ἐλευθερίαν μας· τώρα ὅμως πὺ ἔχομεν χάσει τὴν εὐνοϊάν σου καὶ ἔχει σβησθῆ ἡ ἀγάπη σου πρὸς ἡμᾶς, ἡ ὁποία ἦτο δι' ἡμᾶς ἀσφαλεστέρα ἀπὸ τεῖχος, πρὸς ποῖον λοιπόν θὰ καταφύγωμεν; Ποῦ θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀποβλέψωμεν, τώρα πὺ τὸν γλυκὺν κύριον καὶ καλοπροαίρετον πατέρα ἐξωργίσαμεν; Ὡστε φαίνονται μὲν ὅτι ἔχουν κάμει ἀνυπόφορα κακὰ· ὅμως ἔχουν πάθει χειρότερα, διότι δὲν τολμοῦν νὰ ἀντικρύσουν κανένα ἄνθρωπον, οὔτε ἀκόμη ἠμποροῦν νὰ ἴδοῦν αὐτὸν τὸν ἥλιον μὲ ἐλεύθερα μάτια, ἐπειδὴ ἡ ἐντροπὴ παντοῦ τοὺς κατεβάζει τὰ βλέφαρα καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ καλύπτουν τὸ πρόσωπον· τώρα λοιπόν πὺ ἐχάθη τὸ θάρρος των εὐρίσκονται εἰς κατάστασιν χειροτέραν ἀπὸ ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ὑπομένουν τὴν ἐσχάτην ἀτιμίαν καὶ ἀναλογιζόμενοι τὸ μέγεθος τῶν κακῶν καὶ εἰς πόσον μεγάλο σημεῖον ὕβρεως ἔφθασαν, οὔτε νὰ ἀναπνεύσουν δὲν ἠμποροῦν, ἀφοῦ περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνον πὺ φαίνεται ὅτι ὕβρισθη, ἔκαμαν σφοδροτέρους κατηγοροὺς των ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς οἰκουμένης.

Ἄλλ' ἐὰν θέλης, βασιλεῦ, ὑπάρχει θεραπεία εἰς τὸ τραῦμα καὶ φάρμακον διὰ τὰ τόσα κακὰ. Πολλάκις καὶ εἰς ἰδιώτας τοῦτο ἔχει γίνεῖ· τὰ μεγάλα καὶ ἀνυπόφορα πταίσματα ἔγιναν ἀφορμὴ ἐκδηλώσεως μεγάλης ἀγάπης· τὸ ἴδιον συνέβη καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἀνθρωπίνην φύσιν. Διότι ὅταν ἐδημιούργησε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὸν παράδεισον καὶ τὸν ἠξίωσε μεγάλης τιμῆς, μὴ ὑποφέρων τὴν τόσῃν εὐτυχίαν αὐτοῦ ὁ διάβολος τὸν ἐφθόνησε

προεδρίας. Ἄλλ' ὁ Θεὸς οὐ μόνον αὐτὸν οὐ κατέλιπεν, ἀλλὰ
καὶ ἀντὶ παραδείσου τὸν οὐρανὸν ἡμῖν ἀνέωξε, τούτω τε
αὐτῷ τὴν τε οἰκείαν φιλανθρωπίαν ἐπιδεικνύμενος, καὶ τὸν
διάβολον μειζόνως κολάζων. Τοῦτο καὶ σὺ ποίησον· πάντα
5 ἐκίνησαν οἱ δαίμονες νῦν, ὥστε τὴν πασῶν σοι φιλιότητα
πόλιν ἀπορρηξαί σοι τῆς εὐνοίας· τοῦτο τοίνυν εἰδώς, δίκην
μὲν ἦν θέλεις ἀπαίτησον, τῆς δὲ φιλίας μὴ ἐκβάλῃς ἡμᾶς
τῆς προτιέρας.

Ἄλλ' εἰ δεῖ τι καὶ θαυμασιὸν εἰπεῖν, μείζονα ἡμῖν ἐλί-
10 δεῖσαι τὴν εὐνοίαν νῦν, καὶ πάλιν εἰς τὰς πρώτας τῶν φε-
λουμένων αὐτὴν ἔγγραφον, εἴ γε θούλει τοὺς ταῦτα κατα-
σκευάσαντας ἀμύνασθαι δαίμονας. Ἄν μὲν γὰρ καθέλῃς,
καὶ κατασκάψῃς, καὶ ἀφανίσῃς, ἅπερ ἐκεῖνοι πάλα ἐβού-
λοντο, ταῦτα ἐργάσῃ· ἂν δὲ ἀφῆς τὴν ὀργήν, καὶ πάλιν
15 ὁμολογήσῃς φιλεῖν αὐτὴν ὥσπερ πρότερον ἐφίλεις, καιρῖον
αὐτοῖς ἔδωκας τὴν πληγὴν, καὶ τὴν ἐσχάτην αὐτοὺς ἀπήτη-
σας δίκην, δείξας ὡς οὐ μόνον αὐτοῖς οὐδὲν πλεόν γέγονεν
ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία αὐτοῖς ἅπαντα
ἀπέβη, ἥπερ ἐβούλοντο. Δίκαιος δ' ἂν εἴης ταῦτα ποιῆσαι,
20 καὶ ἐλεῆσαι πόλιν, ἧ διὰ τὴν σὴν ἐφθόνησαν φιλίαν οἱ δαί-
μονες· εἰ γὰρ μὴ σφόδρα αὐτὴν οὕτως ἠγάπησας, οὐκ ἂν
αὐτὴν οὐδὲ ἐκεῖνοι ἰσοοῦτον ἐβάσκηναν ἂν. Ὡστε εἰ καὶ
θαυμασιὸν τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ὅμως ἐστὶν ἀληθές, ὅτι διὰ σὲ
καὶ τὴν σὴν φιλίαν ταῦτα ἔπαυε.

25 Πόσων ἐμπρησμῶν, πόσης κατασιροφῆς τὰ ρήματα ταῦ-
τα πικρότερα, ἅπερ ἀπολογούμενος ἔλεγες; Νῦν ὑβρίσθαι
φῆς, καὶ πεπονθέναι, οἷα μηδεὶς πώποτε τῶν προτιέρων βα-
σιλέων. Ἄλλ' ἐὰν θέλῃς, ὧ φιλανθρωπότετε καὶ φιλοσοφώ-
τατε, καὶ πολλῆς εὐσεβείας γέμων, τοῦ διαδήματος τούτου
30 μείζονά σοι καὶ λαμπρότερον ἢ ὑβρις περιθῆσει στέφανον.

καὶ τὸν ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὴν τιμητικὴν τοῦ θεσίν. Ἄλλὰ ὁ Θεὸς ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐγκατέλειπεν, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ τοῦ παραδείσου τὸν οὐρανὸν μᾶς ἤνοιξε, δεικνύων διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ καὶ τὴν ἰδικὴν τοῦ φιλανθρωπίαν καὶ τὸν διάβολον περισσότερον τιμωρῶν. Τὸ ἴδιον κάμε καὶ σύ· ὅλα τὰ ἐκίνησαν οἱ δαίμονες τώρα, ὥστε τὴν πόλιν, ἡ ὁποία σοῦ ἦτο πολὺ ἀγαπητή, νὰ τὴν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀγάπην σου· αὐτὸ λοιπὸν ἔχων ὑπ' ὄψιν, ὅποιανδήποτε τιμωρίαν θέλης ἐπίβαλε, ἀλλὰ μὴ μᾶς στερήσης τῆς ἀγάπης ποῦ μᾶς εἶχες προηγουμένως.

Ἄλλ' ἐὰν πρέπει καὶ κάτι παράξενον νὰ εἰπῶ, δεῖξε εἰς ἡμᾶς τώρα μεγαλυτέραν τὴν ἀγάπην σου, καὶ πάλιν νὰ τὴν ἐγγράψῃς εἰς τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ αὐτῶν ποῦ ἀγαπᾶς, ἐὰν βεβαίως θέλης νὰ ἐκδικηθῆς τοὺς δαίμονας ποῦ κατεσκεύασαν αὐτὰ τὰ πράγματα. Διότι ἂν κρημνίσῃς καὶ κατασκάψῃς καὶ ἐξαφανίσῃς τὴν πόλιν ἐκεῖνα ποῦ αὐτοὶ ἤθελον θὰ κάμῃς· ἂν δὲ πάλιν ἀφήσῃς τὴν ὀργὴν σου καὶ διακηρύξῃς πάλιν ὅτι τὴν ἀγαπᾶς ὅπως τὴν ἀγαποῦσες προηγουμένως, καίριον πληγῆμα θὰ δώσῃς εἰς αὐτοὺς καὶ θὰ τοὺς τιμωρήσῃς μὲ τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν, δεικνύων ὅτι ὄχι μόνον δὲν κατῴρθωσαν τίποτε μὲ τὴν ἐπιβουλήν των, ἀλλὰ ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἐπεδίωκαν τοὺς συνέβησαν. Θὰ εἶσαι δίκαιος ἂν κάμῃς αὐτὰ καὶ ἐλεήσῃς τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην σου ἐφθόνησαν οἱ δαίμονες· διότι ἐὰν δὲν τὴν ἀγαποῦσες τόσο πολύ, οὔτε καὶ ἐκεῖνοι θὰ τὴν ἐφθονοῦσαν τόσο πολύ. Ὡστε ἂν καὶ εἶναι παράδοξον τὸ λεγόμενον, ὅμως εἶναι ἀληθὲς ὅτι διὰ σὲ καὶ τὴν φιλίαν σου ἔπαθεν αὐτά.

Ἀπὸ πόσους ἐμπρησμούς, ἀπὸ πόσας καταστροφὰς τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι πικρότερα, αὐτὰ ποῦ προηγουμένως ἔλεγες; Τώρα ἔχεις ὑβρισθῆ, λέγεις, καὶ ἔχεις πάθει τέτοια, ποῦ κανεῖς ἀπὸ τοὺς προηγουμένους βασιλεῖς δὲν ἔπαθε παρόμοια. Ἄλλ' ἐὰν θέλης, φιλανθρωπότατε καὶ φιλοσοφώτατε καὶ πλήρες εὐσεβείας, ἀπὸ τὸ στέμμα τοῦτο μεγαλύτερον καὶ λαμπρότερον ἢ ὕβρις αὐτὴ στέφανον θὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς κεφα-

Τοῦτο μὲν γὰρ τὸ διάδημά ἐστι μὲν τῆς σῆς ἀρειῆς ἀπόδειξις· ἔστι δὲ καὶ τῆς τοῦ δεδωκότος φιλοτιμίας τεκμήριον· ὁ δὲ ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας σοι ταύτης πλεκόμενος στέφανος, σὸν μόνον ἔσται κατόρθωμα, καὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς σῆς·
5 καὶ οὐχ οὕτω σε θαυμάσονται πάντες διὰ τοὺς λίθους τοὺς τιμίους τούτους, ὡς ἐπαινέσονται διὰ τὴν ὑπεροφίαν τὴν κατὰ τῆς ὁργῆς.

Καθεῖλόν σου τοὺς ἀνδριάντας; Ἄλλ' ἔξεσί σοι λαμπροτέρους ἀνασιῆναι ἐκείνων. Ἄν γὰρ ἀφῆς τοῖς ἡδίκηκόσι τὰ ἐγκλήματα, καὶ μηδεμίαν ἀπαιτήσης δίκην αὐτοῦς,
10 οὐ χαλκοῦν σε ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀναστήσουσιν, οὐδὲ χρυσοῦν, οὐδὲ λιθοκόλλητον, ἀλλὰ τὴν πάσης ὕλης τιμιωτέραν σιήλην, φιλανθρωπίαν καὶ ἐλεημοσύνην ἀναβεβλημένον. Οὕτως ἐπὶ τῆς διανοίας ἕκαστος ἀναστήσουσί σε τῆς ἑαυτῶν,
15 καὶ τοσοῦτους ἔξεις ἀνδριάντας, ὅσοι τὴν οἰκουμένην οἰκοῦσιν ἄνθρωποι, καὶ οἰκήσουσιν. Οὐ γὰρ ἡμεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ἅπαντες ταῦτα ἀκούσονται καὶ καθάπερ εἶπα παθόντες αὐτοὶ οὕτω σε θαυμάσονται καὶ φιλήσουσι. Καὶ ὅτι ταῦτα οὐ κολακεύων λέγω, ἀλλ'
20 οὕτως ἔσται πάντως, ἐρῶ σοι παλαιόν τινα λόγον, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐχ οὕτω σιραιόπεδα, καὶ ὄπλα, καὶ χρήματα καὶ ὑπηκόων πλήθος, καὶ τὰ ἄλλα δὴ τὰ τοιαῦτα λαμπροὺς ποιεῖν τοὺς βασιλεῖς εἶωθεν, ὡς φιλοσοφία ψυχῆς, καὶ ἡμερότης.

Ὁ μακάριος λέγεται Κωνσταντῖνος, τῆς εἰκόνης αὐτοῦ
25 καταλευσθείσης ποιέ, παροξυνόντων αὐτὸν πολλῶν ἐπεξελθεῖν τοῖς ὑβρικόσι, καὶ δίκην ἀπαιτῆσαι, καὶ λεγόντων, ὅτι πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ὄψιν ἔτριωσαν τοὺς λίθους ἐξακοντίζοντες, ψηλαφήσας τῇ χειρὶ τὸ πρόσωπον καὶ ἠρέμα μειδιάσας, εἶπεν, ὅτι οὐδαμοῦ πληγὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου γεγεννημένην ὄρω, ἀλλ'
30 ὑγιῆς μὲν ἡ κεφαλὴ, ὑγιῆς δὲ ἡ ὄψις ἅπασα, κἀκείνους ἐρυνθιάσαντας καὶ αἰσχυνθέντας ἀποσιῆναι τῆς ἀδίκου ταύτης

λῆς σου. Διότι τοῦτο τὸ στέμμα εἶναι μὲν ἀπόδειξις τῆς ἀρετῆς σου· εἶναι ὅμως καὶ ἀπόδειξις τῆς μεγαλοδωρίας ἐκείνου ὁ ὁποῖος σοῦ τὸ ἔδωκεν· ὁ στέφανος ὅμως πού πλέκεται ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν σου, θὰ εἶναι ἰδικόν σου μόνον κατόρθωμα καὶ τῆς ἰδικῆς σου φιλοσοφίας· καὶ δὲν θὰ σὲ θαυμάσουν τόσο ὅλοι διὰ τοὺς λίθους τούτους τοὺς πολυτίμους, ὅσον θὰ σὲ ἐπαινέσουν ἐπειδὴ ἄφησες τὴν ὀργήν σου.

Ἐκρήμνισαν τοὺς ἀνδριάντας σου; Ὅμως ἠμπορεῖς νὰ στήσης λαμπροτέρους. Διότι ἂν συγχωρήσης τοὺς δράστας τῶν ἐγκλημάτων καὶ δὲν τοὺς ἐπιβάλης καμμίαν τιμωρίαν, δὲν θὰ σὲ ἀνεγείρουν εἰς τὴν ἀγορὰν χάλκινον ἀνδριάντα, οὔτε χρυσόν, οὔτε λιθοκόλλητον, ἀλλὰ πολυτιμότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην ὕλην, ἐνδεδυμένον μὲ φιλανθρωπίαν καὶ ἐλεημοσύνην. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κάθε ἕνας εἰς τὴν ψυχὴν του θὰ σοῦ στήσῃ ἀνδριάντα, καὶ θὰ ἔχῃς τόσοι ἀνδριάντας, ὅσοι εἶναι οἱ ἄνθρωποι πού κατοικοῦν εἰς τὴν οἰκουμένην, καὶ ὅσοι θὰ τὴν κατοικήσουν. Διότι ὅχι μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι πού θὰ ἔλθουν μετὰ ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ ἐκεῖνοι πού θὰ ἀκολουθήσουν ἐκείνους θὰ ἀκούσουν αὐτά, καὶ ὡσὰν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ ἔχουν εὐεργετηθῆ θὰ σὲ θαυμάσουν καὶ θὰ σὲ ἀγαπήσουν. Καὶ ὅτι τὰ λέγω αὐτὰ ὅχι διὰ νὰ σὲ κολακεύσω, ἀλλὰ ὅτι ἔτσι ὅπωςδήποτε θὰ συμβῆ, θὰ σοῦ εἰπῶ κάποιαν παλαιὰν ἱστορίαν, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ὅχι τόσοι στρατόπεδα καὶ ὅπλα καὶ χρήματα καὶ πλῆθος ὑπηκόων καὶ τὰ παρόμοια κάμνουν συνήθως τοὺς βασιλεῖς λαμπρούς, ὅσον ἡ φιλοσοφία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ πραότης της.

Λέγεται ὅτι ὁ μακάριος Κωνσταντῖνος, ὅταν κάποτε ἐλιθοβολήθη ἡ εἰκὼν του καὶ ἐνῶ πολλοὶ τὸν προέτρεπον νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ὑβριστὰς καὶ τοῦ ἔλεγον ὅτι ὄλην τὴν ὄψιν του κατεπλήγωσαν ρίποντες λίθους, ἀφοῦ ἐψηλάφισεν μὲ τὸ χέρι τὸ πρόσωπόν του καὶ ἐμειδίασεν ἤρεμα εἶπεν ὅτι δὲν βλέπω πουθενὰ καμμίαν πληγὴν εἰς τὸ μέτωπόν μου, ἀλλ' εἶναι ὑγιὴς ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ ὄψις ὄλη, καὶ τότε ἐκεῖνοι ἐκοκκίνησαν καὶ ἐντράπηκαν καὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν

συμβουλῆς. Καὶ τὸ ρῆμα τοῦτο μὲν νῦν ἄδουσιν ἅπαντες, καὶ
 τοσοῦτος χρόνος οὐκ ἐμάρανεν, οὐκ ἔσβεσε τῆς φιλοσοφίας
 ταύτης τὴν μνήμην. Πόσων οὐκ ἂν εἶη τοῦτο τροπαίων λαμπρό-
 5 τερον; Πολλὰς καὶ πόλεις ἐκεῖνος ἀνέστησε, καὶ πολλοὺς
 βαρβάρους ἐνίκησεν, ἀλλ' οὐδενὸς ἐκείνων μεμνήμεθα· τὸ
 δὲ ρῆμα τοῦτο μέχρι τῆς σήμερον ἄδεται, καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς
 αὐτό, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ἀκούσονται πάντες. Καὶ οὐ τοῦτο
 μόνον ἐστὶ τὸ θαυμασιόν, ὅτι ἀκούσονται, ἀλλ' ὅτι καὶ μετ'
 ἐπαίνων καὶ εὐφημίας οἱ τε λέγοντες λέγουσιν, οἱ τε ἀκούον-
 10 τες δέχονται καὶ οὐκ ἔσιν οὐδεὶς, ὃς ἀνέξεται σιγῆσαι τοῦτο
 ἀκούσας, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἀνέκραξε, καὶ τὸν εἰρηκότα ἐπήνεσε,
 καὶ μυρία αὐτῷ ἀπελθόντι γίνεσθαι ἠῦξαι ἀγαθὰ. Εἰ δὲ
 παρὰ ἀνθρώποις τοσαύτης ἀπήλαυσε δόξης δι' ἐκεῖνο τὸ ρῆ-
 μα, πόσων ἀπολαύσεται παρὰ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ σιεφάνων;
 15 Καὶ τί χρὴ λέγειν Κωνσταντῖνον, καὶ τὰ ἀλλότρια παρα-
 δείγματα, δέον οἴκοθέν σε καὶ ἐκ τῶν σῶν παρακαλεῖν καιρο-
 θωμάτων; Μέμνησαι πρώην, ὅτι τῆς ἑορτῆς ταύτης κατα-
 λαβούσης ἐπιστολὴν ἔπεμψας πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κελεύ-
 ουσαν τοὺς τὸ δεσμοτήριον οἰκοῦντας ἀφεῖναι, καὶ συγχωρεῖν
 20 αὐτοῖς τὰ ἐγκλήματα, καὶ ὡς οὐκ ἀρκούντων ἐκείνων δεῖξαι
 σου τὴν φιλανθρωπίαν, ἔλεγες διὰ τῶν γραμμάτων, ὅτι εἰθέ-
 μοι δυνατὸν ἦν, καὶ τοὺς ἀπελθόντας καλέσαι καὶ ἀνασιῆσαι,
 καὶ πρὸς τὴν προτιέραν ἀναγαγεῖν ζωὴν. Τούτων ἀναμνήσθητι
 τῶν ρημάτων νῦν· ἰδοὺ καιρὸς τοὺς ἀπελθόντας καλέσαι καὶ
 25 ἀνασιῆσαι, καὶ πρὸς τὴν προτιέραν ἐπαναγαγεῖν ζωὴν. Καὶ
 οὗτοι γὰρ ἤδη τεθνήκασι, καὶ πρὶν ἢ τὴν ψῆφον ἐξενεχθῆναι,
 καὶ παρ' αὐτὰς ἡ πόλις ἐσκήνωται τὰς τοὺς ἄδου πύλας νῦν.

συμβουλήν των αὐτῆν. Καὶ τὰ λόγια αὐτὰ μέχρι σήμερον ἀναφέρουν ὅλοι μὲ θαυμασμὸν καὶ δὲν ἐμάρανε τὴν ἀξίαν των τόσοσ χρόνος καὶ δὲν ἔσθησε τὴν μνήμην τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς. Πόσον λαμπρότερον δὲν εἶναι τοῦτο ἀπὸ πολλὰ τρόπαια; Καὶ ἐκεῖνος πολλὰς πόλεις ἔκτισε καὶ πολλοὺς βαρβάρους ἐνίκησεν, ἀλλὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐνθυμούμεθα· τὰ λόγια του ὅμως αὐτὰ μέχρι σήμερον διαφημίζονται καὶ αὐτοὶ ποὺ θὰ ἔλθουν μετὰ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἔλθουν μετὰ ἀπὸ αὐτούς, ὅλοι θὰ τὰ ἀκούσουν. Καὶ δὲν εἶναι μόνον τοῦτο τὸ ἀξιοθαύμαστον, ὅτι δηλαδὴ θὰ τὰ ἀκούσουν, ἀλλ' ὅτι καὶ μὲ ἐπαίνους καὶ εὐφημίας καὶ αὐτοὶ ποὺ λέγουν τὰ λόγια αὐτὰ τὸ κάμουν, καὶ αὐτοὶ ποὺ τὰ ἀκούουν πάλιν ὁμοίως· καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ὁ ὁποῖος θὰ ἀκούσῃ τοῦτο καὶ θὰ σιωπήσῃ, ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ φωνάζει ἀπὸ θαυμασμὸν καὶ αὐτὸν ποὺ εἶπε τοὺς λόγους ἐπαινεῖ καὶ εὐχεται νὰ τοῦ ἐπισυμβοῦν ἀναρίθμητα καλὰ ἂν καὶ ἔχει ἀποθάνει. Καὶ ἐὰν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀπήλαυσε τόσην δόξαν διὰ τὰ λόγια του ἐκεῖνα, πόσους στεφάνους δὲν θὰ ἀπολαύσῃ ἀπὸ τὸν φιλάνθρωπον Θεόν;

Καὶ διατί νὰ ἀναφέρω τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὰ ξένα παραδείγματα, ἀφοῦ ἤμπορῶ ἀπὸ τὰ ἰδικά σου κατορθώματα νὰ σὲ παρακαλῶ; Ἐνθυμεῖσαι προηγουμένως ὅτι, ὅταν ἦτο ἡ ἑορτὴ αὐτῆ, ἔστειλες ἐπιστολὴν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ἡ ὁποία ἔλεγε νὰ ἀπολυθοῦν οἱ φυλακισμένοι, καὶ νὰ συγχωρηθοῦν τὰ ἐγκλήματά των, καὶ ὡσὰν νὰ μὴ ἦσαν ἐκεῖνα ἀρκετὰ διὰ νὰ δείξουν τὴν φιλανθρωπίαν σου, ἔλεγες διὰ τῶν γραμμάτων, ὅτι εἴθε νὰ μοῦ ἦτο δυνατὸν καὶ τοὺς ἀποθανόντας νὰ καλέσω καὶ νὰ ἀναστήσω καὶ πρὸς τὴν προτέραν ζωὴν νὰ ἐπαναφέρω. Αὐτὰ τὰ λόγια νὰ ἐνθυμηθῆς τώρα· ἰδοὺ κατάλληλος εὐκαιρία διὰ νὰ καλέσης καὶ νὰ ἀναστήσης τοὺς ἀποθανόντας καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃς εἰς τὴν προηγουμένην ζωὴν. Διότι καὶ αὐτοὶ τώρα ἤδη εἶναι ὡς νὰ ἔχουν ἀποθάνει, καὶ προτοῦ νὰ ἐκδοθῆ ἡ ἀπόφασις, ἡ πόλις ἔχει κατασκηνώσει κοντὰ εἰς αὐτὰς τὰς πύλας τοῦ

Ἀνάστησον οὖν αὐτὴν ἐκεῖθεν χωρὶς χρημάτων, χωρὶς δαπάνης, χωρὶς χρόνου, καὶ πόνου τινός. Ἀρκεῖ γάρ σοι φθέγγασθαι μόνον, καὶ ἀνασιῆσαι τὴν πόλιν τὴν ἐν σκότῳ κειμένην. Νῦν δὲ αὐτὴν καλεῖσθαι λοιπὸν ἀπὸ τῆς σῆς
 5 φιλανθρωπίας· οὐδὲ γὰρ ἰσαύτην εἴσεται χάριν τῷ παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν οἰκίσαντι, ὅσην τῇ ψῆφῳ τῇ σῇ· καὶ μάλα εἰκότως.

Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀρχὴν αὐτῇ δοὺς ἀπῆλθε, σὺ δὲ αὐξηθεῖσαν, καὶ γενομένην μεγάλην, καὶ μετὰ τὴν πολλὴν ταύτην
 10 εὐημερίαν κατενεχθεῖσαν ἀνασιήσεις. Οὐκ ἦν οὕτω θαυμασιόν, εἰ πολεμίων αὐτὴν ἐλόντων, καὶ βαρβάρων καταδραμόντων, ἀπήλλαξας τοῦ κινδύνου, ὡς ἔστι θαυμασιὸν τὸ φείσασθαι νῦν ἐκεῖνο μὲν γὰρ πολλοὶ πολλάκις βασιλέων ἐποίησαν· τοῦτο δὲ σὺ μόνος ἐργάση, καὶ πρῶτος παρὰ
 15 προσδοκίαν ἅπασαν. Καὶ κεῖνο μὲν οὖν οὐδὲν θαυμασιὸν οὐδὲ παράδοξον, ἀλλὰ τῶν ἀεὶ συμβαινόντων ἐστί, τὸ τῶν ὑψηκῶν προΐσταισθαι, τὸ δὲ ἰσαῦτα παθόντα καὶ ἰοιαῦτα ἀφεῖναι τὴν ὀργήν, τοῦτο πᾶσαν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνει φύσιν.

Ἐννόησον ὅτι νῦν σὺ περὶ τῆς πόλεως σοι βουλευτέον μόνον ἐστὶν ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς δόξης τῆς σῆς· μᾶλλον δὲ καὶ περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ παντός. Νῦν καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες, καὶ πᾶσα ἡ οἰκουμένη, καὶ βάρβαροι (καὶ γὰρ καὶ κεῖνοι ταῦτα ἤκουσαν) πρὸς σὲ κελήνασιν ἀναμένοντες ἰδεῖν,
 25 ὅταν οἷσιν κατὰ τῶν γεγενημένων τὴν ψῆφον· καὶ μὲν φιλάνθρωπον ἐξενέγκης καὶ ἡμέρον, ἐπαινέσονται τὸ δόγμα πάντες, καὶ δοξάσουσι τὸν Θεόν, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐροῦσι· Βαβαὶ πόση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ δύναμις; ἄνθρωπον οὐδένα ἔχοντα ὁμότιμον ἐπὶ τῆς γῆς, κύριον ὄντα ἀπολέσαι πάντα καὶ διαφθεῖραι κατέσχε καὶ ἐχαλίνωσε, καὶ φιλοσοφεῖν ἐπαί-
 30 δευσε φιλοσοφίαν, ἣν οὐδ' ἂν ἰδιώτης ἄνθρωπος ἐπεδείξατο

Ἄδου. Ἀνάστησε λοιπὸν αὐτὴν ἀπὸ ἐκεῖ χωρὶς χρήματα, χωρὶς ἔξοδα, χωρὶς χρόνον καὶ κόπον. Διότι εἶναι ἀρκετὸν μόνον νὰ εἰπῆς μίαν λέξιν καὶ νὰ ἀναστήσης ὀλόκληρον τὴν πόλιν ἢ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ σκότος. Κάμε λοιπὸν τώρα νὰ καλῆται ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σου φιλανθρωπίαν· διότι δὲν θὰ ἀναγνώριζῃ τόσῃν μεγάλην χάριν εἰς τὸν πρῶτον οἰκιστὴν αὐτῆς, ὅσον εἰς ἐσέ· καὶ πολὺ εὐλόγως.

Διότι ἐκεῖνος ἀφοῦ τὴν ἔκτισεν ἔφυγεν, ἐνῶ σύ, ἀφοῦ ἔγινε μεγάλη καὶ ἀνεπτύχθη καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν πολλὴν αὐτὴν εὐημερίαν κατέπεσε, θὰ τὴν ἀναστήσης. Δὲν θὰ ἦτο τόσον ἀξιοθαύμαστον ἂν τὴν ἀπήλασσε ἀπὸ τὸν κίνδυνον βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς καὶ ἐχθρικῆς ἀλώσεως, ὅσον εἶναι θαυμαστὸν τὸ νὰ τὴν λυπηθῆς τώρα· διότι ἐκεῖνο πολλάκις πολλοὶ ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τὸ ἔκαμαν· τοῦτο ὅμως μόνος σὺ θὰ τὸ κάμῃς καὶ πρῶτος παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν. Καὶ ἐκεῖνο μὲν δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστὸν οὔτε παράδοξον, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ πάντοτε συμβαίνουν λόγῳ τοῦ ὅτι προΐσταται τῶν ὑπηκόων του, τὸ νὰ ἀφήσῃ ὅμως κανεὶς τὴν ὀργὴν, ἐνῶ ἔχει πάθει τόσα πολλά, αὐτὸ ὑπερβαίνει κάθε ἀνθρωπίνην φύσιν.

Σκέψου ὅτι τώρα δὲν θὰ ἀποφασίσῃς μόνον διὰ τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἰδικὴν σου φήμην, μᾶλλον δὲ καὶ διὰ τὸν χριστιανισμὸν ὀλόκληρον. Τώρα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἔθνικοὶ καὶ ὀλόκληρος ἢ οἰκουμένη καὶ οἱ βάρβαροι (διότι καὶ ἐκεῖνοι ἤκουσαν αὐτὰ) ἔχουν στρέψει τὴν προσοχὴν των πρὸς σὲ ἀναμένοντες νὰ ἴδοῦν ποίαν ἀπόφασιν θὰ πάρῃς δι' αὐτὰ ποὺ συνέβησαν· καὶ ἂν μὲν ἡ ἀπόφασις τὴν ὁποίαν θὰ πάρῃς εἶναι ἐπιεικῆς καὶ φιλάνθρωπος θὰ ἐπαινέσουν ὅλοι τὸν χριστιανισμὸν καὶ θὰ δοξάσουν τὸν Θεὸν καὶ μεταξὺ των θὰ εἰποῦν· πόσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ χριστιανισμοῦ; ἄνθρωπον ὃ ὁποῖος δὲν εἶχε κανένα ἴσον μὲ αὐτὸν εἰς τὴν γῆν, καὶ ὃ ὁποῖος ἤμποροῦσε νὰ καταστρέψῃ καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ τὰ πάντα, τὸν συνεκράτησε καὶ τὸν ἐχαλιναγώγησε καὶ τὸν ἐδίδαξε νὰ φιλοσοφῇ κατὰ τοιοῦτον τρό-

ὄντως μέγας ὁ τῶν Χριστιανῶν Θεός ὃς ἐξ ἀνθρώπων ἀγγέλους ποιεῖ, καὶ πάσης ἀνάγκης φυσικῆς ἀνωτέρους καθίστησιν.

Μὴ γὰρ δὴ τὸν περιττὸν ἐκεῖνον δείσης φόβον μηδὲ ἀνάσχη λεγόντων τινῶν, ὡς αἱ λοιπαὶ χεῖρους ἔσονται πόλεις, **δ** καὶ καταφρονήσουσι μᾶλλον, ταύτης μὴ κολασθείσης. Εἰ μὲν γὰρ ἀδυνάτως εἶχες ἐπεξελθεῖν, καὶ βία σου περιεγένοντο ταῦτα ποιήσαντες, καὶ ἰσοσιάσιος ἦν ἡ δύναμις, εἰκότως ταῦτα ὑποπιτεύειν ἐχρῆν. Εἰ δὲ κατεπιήχασι καὶ προαπέθανον τῷ δέει, καὶ πρὸς τοὺς πόδας ἔδραμον τοὺς σοὺς δι' ἐμοῦ, καὶ **10** οὐδὲν ἕτερον καθ' ἐκάστην προσδοκῶσι τὴν ἡμέραν, ἢ τὸ βάρανθρον, καὶ λιπὰς ποιοῦνται κοινὰς, εἰς τὸν οὐρανὸν βλέποντες, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλοῦντες ἐλθεῖν, καὶ συνεφάπυσθαι τῆς αὐτῆς ἡμῖν πρεσβείας, καὶ καθάπερ οἱ πρὸς τὰς ἐσχάτας ὄντες ἀναπνοάς, περὶ τῶν οἰκείων ἕκαστος ἐπέσκηψε **15** τῶν ἑαυτοῦ, πῶς οὐ περιττὸν τοῦτο τὸ δέος; Οὐκ ἂν εἰ σφαγῆναι ἐκελεύσθησαν ἰσαῦτα ἂν ἔπαυον, ὅσα πάσχουσι νῦν ἡμέραις ἰσαύταις φόβῳ καὶ τρόμῳ συζῶντες, καὶ ἐσπέρας καταλαβούσης οὐ προσδοκῶντες ὄψεσθαι τὴν ἕω, καὶ ἡμέρας γενομένης οὐκ ἐλπίζουσι εἰς ἐσπέραν ἀφίξεσθαι.

20 Πολλοὶ μὲν θηρίοις ἐνέπεσον τὰς ἐρήμους διώκοντες, καὶ πρὸς τὰς ἀβάτους μειοικιοθέντες οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ παιδία μικρά, καὶ γυναῖκες ἐλεύθεραι καὶ εὐσχήμονες πολλὰς νύκτας καὶ ἡμέρας ἐν σπηλαίοις, καὶ φάραγξι, καὶ ταῖς ὀπαῖς κατακρυπτόμεναι τῆς ἐρήμου. Καὶ καινὸς αἰχμη- **25** λωσίας κατέχει τὴν πόλιν τρόπος· τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν τοιχῶν ἐσιτηκότων χαλεπώτερα τῶν ἐμπροσθεισῶν πάσχουσι πόλεων. Οὐδενὸς βαρβάρου παρόντος, οὐδὲ πολεμίου φαινομένου ἀθλιώτερον τῶν ἀλόγων διάκεινται, καὶ φύλλον

πον πού κανείς άνθρωπος δὲν θὰ ἠμποροῦσε· πράγματι εἶναι μέγας ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν, ὁ ὁποῖος κάμει ἀγγέλους ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ τοὺς καθιστᾷ ἀνωτέρους ἀπὸ κάθε φυσικὴν ἀνάγκην.

Μὴ φοβηθῆς λοιπὸν ἀπὸ τὸν ἀβάσιμον ἐκεῖνον φόβον, οὔτε νὰ ἀνεχθῆς νὰ λέγουν μερικοί, ὅτι αἱ ἄλλαι πόλεις θὰ γίνουιν χειρότεροι καὶ θὰ σὲ περιφρονήσουν μᾶλλον ἐπειδὴ αὐτὴ δὲν ἔχει τιμωρηθῆ. Διότι ἐὰν δὲν εἶχες δύναμιν διὰ νὰ ἐπέλθης ἐναντίον τους καὶ ὑπερίσχυσαν αὐτοὶ διὰ τῆς βίας καὶ ἦτο ἴση ἡ δύναμις των μὲ τὴν ἰδικὴν σου, εὐλόγως θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἔχουν τοιαύτας ὑπονοίας. Τώρα δὲ πού εἶναι ὑπερβολικὰ φοβισμένοι καὶ ἔχουν σχεδὸν ἀποθάνει ἀπὸ τὸν φόβον των καὶ ἔτρεξαν δι' ἐμοῦ εἰς τὰ πόδια σου, καὶ δὲν ἀναμένουν καθημερινῶς τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ βάραθρον, καὶ κάμνουν κοινὰς λιτανείας, βλέποντες εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ βοηθήσῃ μαζί μου εἰς τὴν μεσιτείαν αὐτήν, καὶ ὅπως ἐκεῖνοι πού εὐρίσκονται εἰς τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς των κάθε ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἔδωκε τὰς τελευταίας συμβουλὰς διὰ τοὺς οἰκεῖους του, πῶς δὲν εἶναι περιττὸς αὐτὸς ὁ φόβος; Ἐὰν ἐδίδετο διαταγὴ νὰ σφαγοῦν δὲν θὰ ἐπάθαιναν τόσα, ὅσα πάσχουν τώρα τόσας ἡμέρας, ζῶντες μὲ φόβον καὶ τρόμον καὶ ὅταν βραδυάσῃ ἀναμένουν ὅτι δὲν θὰ ἰδοῦν τὴν αὐγὴν, καὶ ὅταν γίνῃ ἡμέρα δὲν ἐλπίζουν ὅτι θὰ φθάσουν εἰς τὴν ἑσπέραν.

Πολλοὶ ἔπασαν καὶ μέσα εἰς τὰ θηρία φεύγοντες εἰς τὰς ἐρήμους καὶ μετεκομίσθησαν εἰς ἄβατα μέρη, ὅχι μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ μικρὰ παιδιὰ καὶ γυναῖκες ἐλεύθεροι καὶ κόσμιοι, αἱ ὁποῖαι ἐκρύπτοντο νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς τὰ σπήλαια καὶ τὰ φαράγγια καὶ εἰς τὰς τρύπας τῆς ἐρήμου. Καὶ κατέχει τὴν πόλιν καινούριος τρόπος αἰχμαλωσίας· καὶ τὰ οἰκοδομήματα καὶ οἱ τοῖχοι, ἂν καὶ εἶναι ὄρθια, πάσχουν πολὺ χειρότερα ἀπὸ πόλεις πυρποληθείσας. Ἐὰν καὶ κανεὶς βάρβαρος δὲν εἶναι παρῶν καὶ δὲν φαίνεται κανεὶς ἐχθρὸς ἐν τούτοις εὐρίσκονται εἰς κατάστασιν ἀθλιωτέραν ἀπὸ ἐκεῖνους

κινούμενον μόνον πάντας αὐτοὺς ἀποσοθεῖ καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Καὶ ταῦτα ἴσασιν ἅπαντες· καὶ εἰ κατασκαφεῖσαν αὐτὴν εἶδον, οὐκ ἂν οὕτως ἐσωφρονίσθησαν, ὡς νῦν ταύτας αὐτῆς ἀκούοντες τὰς συμφοράς.

5 Μὴ τοίνυν τοῦτο νομίσῃς, ὡς χεῖρους ἔσονται αἱ λοιπαὶ πόλεις. Οὐκ ἂν εἰ κατέσκαψας τὰς ἄλλας πόλεις, οὕτως αὐτὰς ἐσωφρόνισας, ὡς νῦν διὰ τῆς ἀδήλου τῶν ἐσομένων προσδοκίας σφοδρότερον πάσης κολάσεως παιδεύσας αὐτούς. Καὶ μὴ περαιτέρω προενέγκῃς αὐτοῖς τὰς συμφοράς ἀλλ' ἄφρες ἀναπνεῦσαι λοιπόν. Τὸ μὲν γὰρ κολάσαι τοὺς ὑπευθύνους, καὶ δίκην ἀπαιτῆσαι τῶν πεπραγμένων, ράδιον πάντως καὶ εὐκόλον· τὸ δὲ φείσασθαι τῶν ὑβρικότων, καὶ συγγνώμην δοῦναι τοῖς ἀσύγγνωστα ἡμαρτηκόσιν, ἐνός που καὶ δευτέρου μόλις ἐστί, καὶ μάλιστα ὅταν βασιλεὺς ὁ ὑβρισμένος ᾗ· καὶ 15 τὸ φόβῳ δὲ ὑποιάξει πόλιν εὐκόλον, τὸ δὲ πάντας ἐραστὰς κατασιῆσαι καὶ μετ' εὐνοίας πείσαι διακεῖσθαι περὶ τὴν βασιλείαν τὴν σὴν, καὶ μὴ μόνον κοινὰς, ἀλλὰ καὶ ἰδίας ὑπὲρ τῆς σῆς ἀρχῆς ποιεῖσθαι εὐχὰς, δυσκαιόρθωτον, κἂν μυρία τις ἀναλώσῃ χρήματα, κἂν μυρία κινήσῃ σιραιτόπεδα, κἂν ὅτι- 20 οῦν ἐργάσῃται, οὐκ εὐκόλως τοσοῦτων ἀνθρώπων διάθῃσιν πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι δυνήσεται, ὃ νῦν ράδιον ἔσται καὶ εὐκόλον. Οἳ τε γὰρ εὐεργετηθέντες, οἳ τε ἀκούσαντες ὁμοίως τοῖς εὐεργετηθεῖσι περὶ οὐδὲ διακείσονται.

Πόσων ἂν ἐπρίω χρημάτων, πόσων ἂν ἐπρίω πόνων ἐν 25 βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἀνακινήσασθαι, καὶ πείσαι τοὺς τε νῦν ὄντας ἀνθρώπους, τοὺς τε ἐσομένους ἅπαντας ὅσα τοῖς αὐτῶν εὐχονται παιοί, τσαῦτα καὶ τῇ σῇ

τῶν ὁποίων ἐκυριεύθη ἡ πόλις, καὶ φύλλον μόνον κινούμενον εἰς ὄλους αὐτοὺς προξενεῖ φόβον καθημερινῶς. Καὶ αὐτὰ τὰ γνωρίζουν ὅλοι· καὶ ἂν ἔβλεπον αὐτὴν νὰ κατασκάπτεται δὲν θὰ ἐσωφρονίζοντο τόσον ὅσον τώρα πού ἀκούουν αὐτὰς τὰς συμφορὰς αὐτῆς.

Μὴ νομίσης λοιπὸν ὅτι αἱ λοιπαὶ πόλεις θὰ γίνουν χειρότεραι. Δὲν θὰ ἐσωφρονίζες αὐτοὺς τόσον ἂν ἤθελες κατασκάψει τὰς ἄλλας πόλεις ὅσον τώρα, πού διὰ τῆς ἀδήλου προσδοκίας τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν, περισσότερον ἀπὸ κάθε τιμωρίαν τοὺς ἐτιμώρησες. Καὶ μὴ ὠθήσης τὰς συμφορὰς αὐτῶν περισσότερον, ἀλλὰ ἄφησέ τους νὰ ἀναπνεύσουν. Διότι τὸ νὰ τιμωρήσης τοὺς ὑπευθύνους καὶ νὰ ζητήσης ἱκανοποίησιν δι' ὅσα ἔγιναν εἶναι ὀπωσδήποτε εὐκόλον καὶ δὲν ἀπαιτεῖ κόπον· τὸ νὰ λυπηθῆς ὅμως τοὺς ὑβριστὰς καὶ νὰ συγχωρήσης αὐτοὺς πού ἔσφαλαν εἰς ἀσυγχώρητον βαθμόν, τοῦτο ἴσως ἕνας ἢ τὸ πολὺ δύο ἄνθρωποι ἤμποροῦν νὰ τὸ κάμουν, καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὸς πού ἔχει ὑβρισθῆ εἶναι βασιλεύς· καὶ τὸ νὰ ὑποτάξης τὴν πόλιν διὰ τοῦ φόβου εἶναι εὐκόλον, τὸ νὰ κάμης ὅμως ὄλους νὰ σὲ ἀγαποῦν καὶ νὰ διάκεινται εὐνοϊκῶς πρὸς τὴν βασιλείαν σου, καὶ ὄχι μόνον κοινὰς ἀλλὰ καὶ ἀτομικὰς προσευχὰς νὰ κάμουν διὰ τὴν ἰδικὴν σου ἐξουσίαν, εἶναι δυσκολοκατόρθωτον, ἀκόμη καὶ ἂν ἀναρίθμητα χρήματα ἐξοδεύσῃ κανεῖς, καὶ ἂν ἀναρίθμητα στρατεύματα κινήσῃ, καὶ ἂν ὅ,τιδῆποτε ἄλλο κάμῃ, δὲν θὰ ἤμπορέσῃ τόσον εὐκόλα νὰ ἐπισύρῃ τὴν διάθεσιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν ἑαυτὸν τοῦ, πρᾶγμα πού τώρα εἶναι εὐκόλον. Διότι καὶ αὐτοὶ πού θὰ εὐεργετηθοῦν καὶ αὐτοὶ πού θὰ ἀκούσουν τοῦτο ἐξ ἴσου μὲ τοὺς εὐεργετηθέντας θὰ διάκεινται εὐνοϊκῶς πρὸς ἐσένα.

Πόσα χρήματα δὲν θὰ ἐξώδευες, εἰς πόσους κόπους δὲν θὰ ἤθελες ὑποβληθῆ διὰ νὰ κερδίσης ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος τὴν οἰκουμένην ὅλην, καὶ νὰ πείσης καὶ τοὺς ἀνθρώπους πού ζοῦν τώρα, καὶ ἐκείνους πού θὰ ἔλθουν μετὰ, ὅσα καλὰ εὐχονται διὰ τὰ παιδιά των, αὐτὰ νὰ εὐχωνται

κεφαλῇ; Εἰ δὲ παρὰ ἀνθρώπων ταῦτα, ἐννόησον ὅσον παρὰ τοῦ Θεοῦ λήψη τὸν μισθόν, οὐχὶ τῶν νῦν γινομένων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ ταῦτα παρ' ἐτέρων κατορθουμένων. Εἰ γὰρ ποτε συμβαίη γενέσθαι τοιοῦτον, οἷον δὴ γέγονε τῶν, 5 ὃ μὴ γένοιτο, καὶ τινες τῶν ὑβρισμένων βουλεύσονται ἐπεξελεθεῖν τοῖς ὑβρικόσιν, ἢ προάτης ἢ σή, καὶ ἡ φιλοσοφία ἀντιπάσης ἔσται διδασκαλίας αὐτοῖς καὶ παραινέσεως, καὶ ἐρυνθριάσουσι καὶ καταισχυνθήσονται τοιοῦτον ἔχοντες φιλοσοφίας παράδειγμα, ἐλάτιους φανῆναι. Ὡστε τῶν μετὰ ταῦτα πάντων 10 ἔση διδάσκαλος, καὶ τὰ νικητήρια καὶ αὐτῶν ἕξεις, κἂν εἰς αὐτὴν τὴν κορυφὴν τῆς φιλοσοφίας φθάσωσιν.

Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον αὐτὸν κατάρξαι τοσαύτης προάτης πρῶτον, καὶ πρὸς ἐτέρους βλέποντα μιμήσασθαι τὰ παρ' ἐκείνων κατορθωθέντα. Διὰ τοῦτο ὅσην ἂν οἱ μετὰ σὲ φιλανθρωπίαν καὶ ἡμερότητα ἐπιδείξωνται, σὺ λήψη τὸν μισθὸν 15 μετ' ἐκείνων· ὁ γὰρ τὴν ρίζαν παρασχών, οὗτος ἂν εἴη καὶ τῶν καρπῶν αἴτιος. Διὰ τοῦτο μετὰ σοῦ μὲν οὐδεὶς δύναται μερίζεσθαι νῦν τὸν ἐπὶ τῇ φιλανθρωπία μισθόν· σὸν γὰρ τὸ κατόρθωμα γέγονε μόνον. Σὺ δὲ μετὰ πάντων τῶν μετὰ 20 ταῦτα, εἴ τινές ποτε τοιοῦτοι φανεῖεν, ἐξίσσης δυνήσῃ μετ' αὐτῶν διανείμασθαι τὸ κατόρθωμα, καὶ τοσαύτην ἀπενέγκασθαι μοῖραν, ὅσην ἐπὶ τῶν μαθητῶν οἱ διδάσκαλοι· κἂν μηδεὶς γένηται τοιοῦτος, πάλιν σοὶ τὰ τῶν ἐγκωμίων καὶ τῶν ἐπαίνων καθ' ἑκάστην ἐπιδίδωσι τὴν γενεάν.

25 Ἐννόησον γὰρ ἡλίκον ἐστὶ τοὺς μετὰ ταῦτα πάντας ἀκούειν, ὅτι πόλεως οὕτω μεγάλης καὶ ὑπευθύνου κολάσει, καὶ τιμωρία γενομένης πεφρικότων ἀπάντων, καὶ δεδοικότων σιραιηγῶν, καὶ ὑπάρχων, καὶ δικασιῶν, καὶ οὐδὲ φωνὴν

καὶ δι' ἐσέ; Ἐὰν δὲ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους θὰ λάβῃς αὐτὰ σκέψου πόσον μέγαλον μισθὸν θὰ λάβῃς ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅχι μόνον δι' ὅσα τώρα θὰ γίνουιν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκεῖνα πὸ ἄλλοι θὰ κατορθώσουιν. Διότι ἐάν ποτε συμβῆ νὰ γίνῃ, ὃ μὴ γένοιτο, κάτι παρόμοιον μὲ αὐτό, καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὑβρισθέντας θελήσουιν νὰ τιμωρήσουιν τοὺς ὑβρίσαντας, ἢ ἰδική σου πραότης καὶ ὁ τρόπος ἀντιμετωπίσεως τῆς παρούσης καταστάσεως θὰ εἶναι εἰς αὐτοὺς ὑπόδειγμα, ἀντὶ πάσης ἄλλης διδασκαλίας καὶ παραινέσεως, καὶ θὰ κοκκινίσουιν καὶ θὰ κατεντροπιασθοῦιν ἂν φανοῦιν κατώτεροι, ἐνῶ θὰ ἔχουιν τέτοιο παράδειγμα φιλοσοφίας. Ὡστε θὰ εἶσαι διδάσκαλος ὄλων τῶν μεταγενεστέρων, καὶ θὰ ἔχῃς τὸ βραβεῖον μεταγενεστέρων, καὶ θὰ ἔχῃς τὸ βραβεῖον τῆς νίκης ἔναντι αὐτῶν, ἀκόμη καὶ ἂν φθάσουιν εἰς μεγάλην τελειότητα αὐτοί.

Διότι δὲν εἶναι ἴδιον τὸ νὰ κάμῃ κάποιος ἀρχὴν τοιαύτης πραότητος μὲ τὸ νὰ μιμῆται τὰ κατορθώματα ἐκείνων, παραδειγματιζόμενος ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Διὰ τοῦτο ὄσῃν φιλανθρωπίαν καὶ πραότητα καὶ ἂν ἐπιδείξουιν οἱ μεταγενέστεροι, σὺ θὰ λάβῃς τὸν μισθὸν μαζὶ μὲ ἐκείνους· διότι αὐτὸς πὸ βάζει τὴν ρίζαν τοῦ δένδρου, αὐτὸς θὰ εἶναι καὶ ὁ αἴτιος τῶν καρπῶν τοῦ δένδρου. Διὰ τοῦτο μαζὶ μὲ σὲ κανεῖς δὲν ἡμπορεῖ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν μισθὸν τῆς φιλανθρωπίας· διότι τὸ κατόρθωμα τοῦτο εἶναι ἀποκλειστικῶς ἰδικόν σου. Σὺ ὅμως μὲ ὄλους τοὺς μετὰ ταῦτα, ἂν ποτε μερικοὶ ἠθέλον φανῆ τοιοῦτοι, ἐξ Ἰσου θὰ ἡμπορέσης νὰ διαμοιρασθῆς τὸ κατόρθωμα, καὶ νὰ λάβῃς τόσον μερίδιον, ὅσον λαμβάνουιν οἱ διδάσκαλοι διὰ τοὺς μαθητάς· καὶ ἂν κανεῖς δὲν σὲ μιμηθῆ πάλιν εἰς ἐσὲ θὰ ἐπιδίδωνται οἱ ἔπαινοι καὶ τὰ ἐγκώμια καθ' ἐκάστην γενεάν.

Διότι σκέψου πόσον μέγαλο πρᾶγμα εἶναι ὄλοι οἱ μεταγενέστεροι νὰ ἀκούουιν ὅτι ἐνῶ τόσον μεγάλη πόλις ἦτο ἀξία τιμωρίας καὶ κολάσεως, καὶ ἐνῶ οἱ πάντες ἐξ αἰτίας τῆς τιμωρίας ἔφριπτον καὶ ἐφοβοῦντο, καὶ ἐνῶ ἐφοβοῦντο στρατηγοὶ καὶ ὑπαρχοὶ καὶ δικασταὶ καὶ δὲν ἡμποροῦσαν οὔτε

ρῆξαι τολμώντων ὑπὲρ τῶν ἀθλίων ἐκείνων, εἰς παρελθὼν
 πρεσβύτης τοῦ Θεοῦ τὴν ἱερωσύνην ἐγκεχειρισμένος ἀπὸ τῆς
 ὄψεως μόνης αὐτῆς, καὶ ψιλῆς τῆς συντυχίας ἐνέτρεψε τὸν
 κρατοῦντα· καὶ ὁ μηδενὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐχαρίσατο, ἐνὶ τοῦτο
 5 ἔδωκε τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους αἰδεσθεῖς. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο
 αὐτὸ οὐ μικρῶς σε, ὦ βασιλεῦ, τείμηκεν ἢ πόλις, ἐμὲ πρὸς
 τὴν πρεσβεΐαν ταύτην ἀποστειλάσα· ψῆφον γὰρ ἀρίστην ἐξή-
 νεγκαν περὶ σοῦ καὶ καλλίστην, ὅτι τῆς ἀρχῆς ἀπάσης τῆς
 ὑπὸ σοῦ κειμένης τοῦ Θεοῦ τοὺς ἱερέας προτιμᾷς, κἂν εὐτε-
 10 λεῖς ὄντες τύχωσιν.

Οὐ παρ' ἐκείνων δὲ ἤκω νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐκεί-
 νων παρὰ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀγγέλων ἀπέσταλμαι Δεσπότου,
 ταῦτα εἰπεῖν πρὸς τὴν ἡμερωτάτην σου καὶ προσιάτην ψυχῆν,
 ὅτι ἂν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ ὀφειλήματα αὐτῶν, καὶ ὁ
 15 Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ἀφήσει ὑμῖν τὰ παραπτώματα ὑμῶν.
 Ἐναμνήσθητι τοίνυν τῆς ἡμέρας ἐκείνης καθ' ἣν ἅπαντες
 δίκην δώσομεν περὶ τῶν πεπραγμένων· ἐννόησον ὅτι, εἰ καὶ τί
 σοι ἡμάρτηται, πάντα ἀπονίψασθαι δυνήσῃ τὰ πλημμελήματα
 διὰ τῆς ψήφου, καὶ τῆς γνώμης ταύτης, χωρὶς πόνων, χω-
 20 ρὶς ἰδρώτων.

Ἄλλοι μὲν οὖν πρεσβευόμενοι χρυσίον καὶ ἀργύριον, καὶ
 ἕτερα τοιαῦτα δῶρα κομίζουσιν· ἐγὼ δὲ μετὰ τῶν ἱερῶν
 πρὸς τὴν σὴν βασιλείαν ἀφίγμαι νόμων, καὶ ἀντὶ δώρων
 ἀπάντων τούτους προτείνω· καὶ παρακαλῶ σε μιμήσασθαι
 25 σου τὸν Δεσπότην, ὃς καθ' ἡμέραν παρ' ἡμῶν ὑβριζόμενος,
 οὐ διαλιμπάνει τὰ παρ' ἑαυτοῦ χορηγῶν ἅπασιν καὶ μὴ καται-
 σχύνῃς ἡμῶν τὰς ἐλπίδας, μηδὲ ἐλέγξῃς τὰς ὑποσχέσεις. Καὶ
 γὰρ καὶ τοῦτό σε μετὰ τῶν ἄλλων εἰδέναι βούλομαι, ὅτι εἰ
 μὲν βουληθείης καταλλαγῆναι, καὶ τῆς προτέρας εὐνοίας με-
 30 ταδοῦναι ἢ πόλει, καὶ τὴν ὀργὴν ἀφεῖναι τὴν δικαίαν ταύ-

λέξιν νὰ εἰποῦν ὑπὲρ τῶν ἀθλίων ἐκείνων, ἕνας γέρων ἐπιφορτισμένος τὴν ἱερωσύνην τοῦ Θεοῦ ἀφοῦ ἐπλησίασεν, διὰ τῆς ἐμφανίσεώς του μόνον, καὶ δι' ἀπλῆς συναντήσεως συνεκίνησε τὸν ἄρχοντα· καὶ ἐκεῖνο ποῦ εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του δὲν ἐχάρισε, τὸ ἔδωσεν εἰς ἕνα γέροντα, ἐπειδὴ ἐσεβάσθη τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ. Διότι καὶ μὲ τοῦτο δὲν σὲ ἐτίμησε ὀλίγον, βασιλεῦ, ἢ πόλις μὲ τὸ νὰ ἀποστείλῃ ἐμὲ διὰ τὴν μεσιτείαν αὐτὴν· διότι ἐξέφεραν δι' ἐσὲ ἀρίστην κρίσιν καὶ καλλίστην, ὅτι δηλαδὴ ἐξ ὅλων τῶν ὑπηκόων τῆς αὐτοκρατορίας σου, τοὺς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ ἐκτιμᾶς περισσότερον, ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι ἀσήμαντοι.

Δὲν ἔρχομαι δὲ τώρα μόνον ἐκ μέρους ἐκείνων, ἀλλὰ περισσότερον ἐκ μέρους τοῦ κοινοῦ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης ἔχω ἀποσταλῆ διὰ νὰ εἰπῶ αὐτὰ πρὸς τὴν ἡμερωτάτην καὶ πραοτάτην ψυχὴν σου, ὅτι δηλαδὴ ἐὰν συγχωρῆτε εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ παραπτώματα αὐτῶν ποῦ ἔκαμαν σὲ σᾶς καὶ ὁ οὐράνιος Πατὴρ σας θὰ συγχωρήσῃ τὰ ἰδικά σας παραπτώματα³. Ἐνθυμήσου λοιπὸν τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι θὰ λογοδοτήσωμεν διὰ τὰς πράξεις μας· σκέψου ὅτι καὶ ἂν ἔχῃς ὑποπέσει εἰς κάποιον ἀμάρτημα, ὅλα τὰ ἀμαρτήματα θὰ ἡμπορέσῃς νὰ ἀποπλύνῃς διὰ τῆς ἀποφάσεως καὶ τῆς γνώμης αὐτῆς χωρὶς ἰδιαίτερους κόπους καὶ μόχθους.

Ἄλλοι λοιπὸν ὅταν ἔρχονται εἰς ἐσένα ὡς πρέσβεις σοῦ προσφέρουν χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ ἄλλα τέτοια δῶρα· ἐγὼ ὅμως ἔρχομαι πρὸς τὴν βασιλείαν σου μὲ τοὺς ἱεροὺς νόμους, καὶ ἀντὶ ὅλων τῶν δώρων, αὐτοὺς σοῦ προτείνω· καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μιμηθῆς τὸν Δεσπότην, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ καθημερινῶς ὑβρίζεται ἀπὸ ἡμᾶς, δὲν παύει νὰ χορηγῇ τὰ ἀγαθὰ του εἰς ὅλους· καὶ νὰ μὴ κατεντροπιᾶσῃς τὰς ἐλπίδας μας οὔτε νὰ διαψεύσῃς τὴν αἰσιοδοξίαν μας. Διότι θέλω καὶ τοῦτο νὰ γνωρίζῃς σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἐὰν μὲν θελήσῃς νὰ συμφιλιωθῆς μὲ τὴν πόλιν καὶ νὰ δώσῃς εἰς αὐτὴν τὴν προηγουμένην εὐνοϊάν σου, καὶ νὰ ἀφήσῃς τὴν δι-

την, μετὰ πολλῆς ἀπελεύσομαι τῆς παρρησίας· εἰ δὲ ἐκβάλλοις τὴν πόλιν τῆς διανοίας τῆς σῆς, οὐ μόνον οὐκ ἐπιθήσομαι, οὐδὲ ὄψομαι αὐτῆς τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ καὶ ἀρνήσομαι αὐτὴν καθάπαξ λοιπόν, καὶ εἰς ἕτερον ἑμαυτὸν ἐγγράψω πόλιν.

5 Μὴ γάρ μοι γένοιτο παιρίδα ἐπιγράψασθαι ποτε ἐκείνην, πρὸς ἣν ὁ φιλανθρωπότατος οὐ καὶ πάντων ἀνθρώπων ἡμερώτατος οὐκ ἂν ἔλοιο σπείσασθαι καὶ καταλλαγῆναι.

4. Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων εἰπὼν οὕτω τὸν βασιλέα συνέχεεν, ὡς ταῦτὸν γενέσθαι, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ συνέδη
10 γενέσθαι ποιεῖ. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος τότε τοὺς ἀδελφοὺς ἰδὼν ἐβούλετο μὲν δακρῦειν, ἔστεγε δὲ τὸ πάθος, ὥστε μὴ διαφθεῖραι τὴν ὑπόκρισιν· οὕτω δὴ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐδάκρυε μὲν κατὰ διάνοιαν οὐκ ἐδείκνυτο δὲ διὰ τοὺς παρόντας ἅπαντας· οὐ μὴν ἴσχυσεν εἰς τέλος κρύψαι τὸ πάθος, ἀλλὰ καὶ
15 ἄκων ἠλέγχετο. Μετὰ γὰρ τὴν δημηγορίαν ταύτην οὐκ ἐδεήθη ρημάτων δευτέρων, ἀλλ' ἐν μόνον ἐφθέγγετο ρῆμα, ὃ τοῦ διαδήματος αὐτὸν πολλῶ μειζόνως ἐκόσμησε. Τί δὲ τοῦτο ἔστιν;

Καὶ τί θαυμασιὸν καὶ μέγα φησὶν, εἰ τοῖς ὑβρικόσιν ἀφή-
20 σομεν τὴν ὀργὴν ἀνθρώποις οὓσιν ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ τυγχάνοντες, ὅπου γε ὁ τῆς οἰκουμένης Δεσπότης ἐπὶ γῆς ἐλθὼν, καὶ δι' ἡμᾶς γενόμενος δοῦλος, καὶ παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων στανρωθεὶς ὑπὲρ τῶν στανρωσάντων αὐτὸν παρεκάλει τὸν Πατέρα λέγων, «Ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι»·
25 τί τοίνυν θαυμασιόν, εἰ τοῖς ὁμοδόλοισι καὶ ἡμεῖς ἀφήσομεν;

Καὶ ὅτι ταῦτα τὰ ρήματα οὐχ ὑπόκρισις ἦν, ἔδειξε μὲν καὶ τὰ γεγενημένα ἅπαντα, οὐκ ἔλατιον δὲ τούτων καὶ τοῦτο, ὃ μέλλω νῦν ἐρεῖν· αὐτὸν γὰρ τὸν ἱερέα τοῦτον βουλόμενον ἔχει κοινῇ μετ' αὐτοῦ τὴν ἐοριτὴν ἐπιτελέσαι ταύτην, ἄκοντι
30 καιηνάγκασε καιτεπειχθῆναι καὶ σπεῦσαι, καὶ τοῖς πολίταις

καίαν ὀργήν σου αὐτήν, θὰ φύγω μὲ πολλήν παρρησίαν· ἂν ὅμως διαγράψης τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν διάνοιάν σου, ὅχι μόνον δὲν θὰ πατήσω εἰς αὐτήν καὶ δὲν θὰ ἰδῶ τὸ ἔδαφος αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ θὰ τὴν ἀπαρνηθῶ ἅπαξ διὰ παντός καὶ ἄλλης πόλεως πολίτης θὰ ἐγγραφῶ. Διότι εἴθε νὰ μὴ συμβῆ νὰ ἔχω πατρίδα ἐκείνην τὴν πόλιν, πρὸς τὴν ὁποίαν σὺ ὁ φιλανθρωπότατος καὶ ἡμερώτατος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους δὲν θὰ ἤθελες νὰ συμφιλιωθῆς καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσῃς ὅπως πρῶτα.

4. Αὐτὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ἀφοῦ εἶπε, τόσον πολὺ συνεκίνησε τὸν βασιλέα, ὥστε νὰ συμβῆ ἐκεῖνο πού συνέβη κάποτε μὲ τὸν Ἰωσήφ. Διότι ὅπως ἐκεῖνος τότε ὅταν εἶδε τοὺς ἀδελφούς του ἤθελε μὲν νὰ κλαύσῃ, συνεκράτει δὲ τὴν συγκίνησίν του, διὰ νὰ μὴ καταστρέψῃ τὴν ὑπόκρισιν, ἔτσι καὶ ὁ βασιλεὺς λοιπὸν ἐδάκρυζε μὲν ψυχικῶς, δὲν τὸ ἔδειχνε δὲ ἐξ αἰτίας ὅλων ἐκείνων πού ἦσαν παρόντες· ὅμως εἰς τὸ τέλος δὲν ἠμπόρεσε νὰ κρύψῃ τὴν συγκίνησίν του, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ἐφανερώνετο. Διότι μετὰ τὴν ὀμιλίαν αὐτὴν δὲν ἐχρειάσθη νὰ εἶπῃ τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ μόνον ἓνα λόγον εἶπεν, ὁ ὁποῖος τὸν ἐκόσμησε πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὸ στέμμα του. Ποῖος δὲ εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος;

Καὶ τί θαυμαστὸν καὶ μέγα, λέγει, εἶναι ἔὰν ἀφήσωμεν τὴν ὀργὴν εἰς αὐτοὺς πού μᾶς ἔχουν ὑβρίσει, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἄνθρωποι, καὶ ἄνθρωποι εἴμεθα καὶ ἡμεῖς, ἀφοῦ βεβαίως ὁ τῆς οἰκουμένης Δεσπότης ὁ ὁποῖος ἤλθεν εἰς τὴν γῆν καὶ ἔγινε δοῦλος δι' ἡμᾶς, καὶ ἐσταυρώθη ἀπὸ αὐτοὺς πού εὐηργέτησε, καὶ παρεκάλει τὸν Πατέρα διὰ τοὺς σταυρωτάς του λέγων «Συγχώρησέ τους, διότι δὲν γνωρίζουν τί κάνουν»⁴. τί λοιπὸν θαυμαστὸν εἶναι ἔὰν καὶ ἡμεῖς συγχωρήσωμεν τοὺς ὁμοδούλους μας;

Καὶ ὅτι δὲν ἦσαν τὰ λόγια αὐτὰ ὑποκριτικὰ τὸ ἀπέδειξαν ὅλα τὰ γεγονότα μετὰ, καὶ ὅχι ὀλιγώτερον ἀπὸ αὐτὰ καὶ τοῦτο πού τώρα θὰ εἰπῶ· ἐνῶ λοιπὸν ὁ ἱερεὺς ἤθελε νὰ ἐπιτελέσῃ μαζὶ μὲ αὐτὸν ἐκεῖ τὴν ἐορτὴν αὐτήν, τὸν ἠνάγκασε, παρὰ τὴν θέλησίν του, νὰ βιασθῆ καὶ νὰ σπεύσῃ

φανῆναι. Οἶδα, φησίν, ὅτι νῦν αὐτῶν εἰσιν αἱ ψυχαὶ δεδονη-
 μέναι, καὶ πολλὰ τῆς συμφορᾶς τὰ λείψανα· ἄπελθε, παρακί-
 λεσον· ἂν ἴδωσι τὸν κυβερνήτην, οὐδὲ τοῦ παρελθόντος με-
 μνήσονται χειμῶνος, ἀλλὰ καὶ τὴν μνήμην αὐτὴν ἐξαλείψουσι
 5 τῶν λυπηρῶν ἅπασαν. Ὡς δὲ ἐπέκειτο ὁ ἱερεὺς, ἀξιῶν τὸν
 υἱὸν πέμψαι τὸν ἑαυτοῦ, βουλόμενος ἐκεῖνος δεῖξαι σαφῶς,
 ὡς πᾶσαν καθόλου τῆς διανοίας ἐξήλειψε τὴν ὀργήν, εὐξα-
 σθε, φησί, ταῦτα ἀναιρεθῆναι τὰ κωλύματα, σβεσθῆναι τοὺς
 πολέμους τούτους, καὶ αὐτὸς ἀφίξομαι πάντως.

10 Τί τῆς ψυχῆς ἐκείνης ἡμερώτερον γένοιτ' ἂν; Αἰσχυ-
 νέσθωσαν Ἑλληνας λοιπὸν μᾶλλον δὲ μὴ αἰσχυνέσθωσαν,
 ἀλλὰ παιδεύεσθωσαν, καὶ τὴν οἰκείαν ἀφέντες πλάνην ἐπανί-
 τωσαν ἐπὶ τὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ δύναμιν, ἀπὸ τοῦ βασιλέως,
 ἀπὸ τοῦ ἱερέως μαθόντες τὴν παρ' ἡμῖν φιλοσοφίαν. Οὐδὲ
 15 γὰρ μέχρι τούτων ἔσθη τότε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς, ἀλλ'
 ἐπειδὴ καὶ τῆς πόλεως ἐξήλασεν ὁ ἱερεὺς, καὶ διέβη τὴν
 θάλασσαν, ἔπεμψε καὶ ἐκεῖ τινὰς περιεργαζόμενος, καὶ πολυ-
 πραγμονῶν, μή ποτε τρίβῃ τὸν χρόνον, καὶ τῇ πόλει τὴν ἡ-
 δονὴν ἐξ ἡμισείας ποιῆ, ἔξω τὴν ἑορτὴν ἐπιτελῶν. Ποῖος
 20 πατήρ ἡμερος ἰσαύτην ἂν ὑπὲρ τῶν ὑβρικότων ἐποιήσαιο
 σπουδὴν;

Εἶπω τι καὶ ἕτερον τοῦ δικαίου ἐγκώμιον. Ταῦτα γὰρ
 ἀνύσας, οὐκ ἔσπευσεν, ὡς ἂν εἴ τις ἕτερος δόξης ἐρῶν, αὐ-
 τὸς τὰ γράμματα τὰ λύοντα τὴν κατήφειαν ἡμῖν ἐκείνην κο-
 25 μίσαι· ἀλλ' ἐπειδὴ σχολαιότερον ἐβάδιζεν, ἕτερόν τινα τῶν
 ἵππους ἐλαύνειν εἰδότες ἠξίωσε προλαβεῖν, καὶ κομίσαι τῇ
 πόλει τὰ εὐαγγέλια, ὥστε μὴ τῇ μελλήσει τῆς ἐπανόδου τῆς
 ἑαυτοῦ τὴν ἀθυμίαν ἐπιταθῆναι. Τὸ γὰρ σπουδαζόμενον αὐτῷ
 μόνον ἦν, οὐχ ὅπως αὐτὸς ἔλθοι φέρων τὰ χρησιὰ ταῦτα, καὶ
 30 πολλῆς ἡδονῆς γέμοντα, ἀλλ' ὅπως ταχέως ἢ πατρὶς ἡμῖν
 ἀναπνεύσειεν.

καὶ νὰ ἐμφανισθῆ εἰς τοὺς πολίτας. Γνωρίζω, λέγει, ὅτι αἱ ψυχαὶ αὐτῶν εἶναι τώρα συγκλονισμένα, καὶ πολλὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς συμφορᾶς αὐτῶν· πήγαινε καὶ παρηγόρησε αὐτούς· ἂν ἴδοῦν τὸν κυβερνήτην των, δὲν θὰ ἐνθυμηθοῦν καὶ τὴν φουρτούναν ποῦ ἐπέρασαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνθύμησιν τῶν λυπηρῶν ὄλων θὰ ἐξαλείψουν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπέμενε ὁ ἱερεὺς, παρακαλῶν νὰ στείλῃ τὸν υἱὸν του, θέλων ὁ βασιλεὺς νὰ δείξῃ σαφῶς ὅτι ὅλην τὴν ὀργὴν του ἐξήλειψεν, εὐχρηθῆτε, λέγει, νὰ φύγουν αὐτὰ τὰ ἐμπόδια, νὰ παύσουν οἱ πόλεμοι αὐτοὶ καὶ ἐγὼ ὅπωςδήποτε θὰ ἔλθω.

Τί ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ ἡμερώτερον ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἐκείνην; Ἄς ἐντρέπωνται οἱ ἐθνικοὶ λοιπόν· μᾶλλον δὲ ἄς μὴ ἐντρέπωνται, ἀλλὰ ἄς διδάσκωνται, καὶ ἄς ἀφήσουν τὴν ἰδικήν των πλάνην καὶ ἄς προσέλθουν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀφοῦ μάθουν τὴν ἰδικήν μας φιλοσοφίαν ἀπὸ τὸν βασιλέα, ἀπὸ τὸν ἱερέα. Διότι οὔτε εἰς αὐτὰ ἠρκέσθη τότε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς, ἀλλ' ὅταν καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν ἀνεχώρησεν ὁ ἱερεὺς καὶ ἐπέρασε τὴν θάλασσαν, ἔστειλε καὶ ἐκεῖ μερικοὺς ἀνθρώπους, θέλων νὰ ἐξετάσῃ καὶ νὰ μάθῃ μήπως λόγῳ ἀργοπορίας κάμει τὴν ἐορτὴν μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ γίνῃ μισὴ ἢ χαρὰ εἰς τὴν πόλιν. Ποῖος πατὴρ ἐπιεικῆς θὰ ἐφρόντιζε τόσο πολὺ διὰ τοὺς ὑβριστάς του;

Ἄς εἰπῶ καὶ κάποιο ἄλλο ἐγκώμιον διὰ τὸν δίκαιον. Ἄφοῦ λοιπόν κατῶρθωσεν αὐτὰ, δὲν ἔσπευσεν, ὅπως θὰ ἔκαμε κάποιος ἄλλος φιλόδοξος, νὰ φέρῃ ὁ ἴδιος τὰς ἐπιστολάς αἱ ὁποῖαι θὰ ἔλυον τὴν κατήφειαν ποῦ μᾶς κατεῖχεν· ἀλλ' ἐπειδὴ κάπως ἀργὰ ἐβάδιζεν, κάποιον ἄλλον ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ γνωρίζουν νὰ ὀδηγοῦν τοὺς ἵππους παρεκάλεσε νὰ προλάβῃ καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὴν πόλιν τὰ εὐχάριστα νέα, ὥστε νὰ μὴ μεγαλώσῃ ἢ λύπη μας ἐξ αἰτίας τῆς βραδύτητος τῆς ἐπανόδου του. Διότι ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον οὗτος ἐφρόντιζεν ἦτο ὄχι πῶς ὁ ἴδιος θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ φέρῃ τὰ καλὰ καὶ εὐχάριστα νέα, ἀλλὰ πῶς ὅσον τὸ δυνατόν συντομώτερα ἢ πόλις μας θὰ ἀνέπνεεν.

“Ὅπερ οὖν τότε ἐποιήσατε στεφανώσαντες τὴν ἀγοράν, καὶ λύχνους ἄφαντες, καὶ σιβάδας πρὸ τῶν ἐργασιῶν συνθέντες, καὶ ὡσπερ ἄρι τῆς πόλεως τεχνείσης, οὕτω πανηγυρίζοντες· τοῦτο ἐτέρως διὰ παντὸς ποιεῖτε τοῦ χρόνου, 5 μὴ τοῖς ἄνθεσιν, ἀλλ’ ἀρειῇ στεφανούμενοι, τὸ φῶς τὸ ἀπὸ τῶν ἔργων ἄπτοντες κατὰ τὴν ψυχὴν τὴν ὑμετέραν, εὐφροσύνην εὐφροαινόμενοι πνευματικὴν, καὶ τῷ Θεῷ διηνεκῶς ὑπὲρ τούτων ἀπάντων εὐχαριστοῦντες μὴ διαλείπωμεν, μηδ’ ὅτι μόνον ἔλυσε τὰ δεινά, ἀλλ’ ὅτι καὶ συνεχώρησεν αὐτὰ 10 γενέσθαι, καὶ πολλὴν αὐτῷ χάριν ὁμολογῶμεν· δι’ ἀμφοτέρων γὰρ ἡμῖν τὴν πόλιν ἐκόσμησε.

Ταῦτα δὲ πάντα κατὰ τὸ προφητικὸν λόγιον ἀναγγεῖλατε τοῖς τέκνοις ὑμῶν καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, κακεῖνοι πάλιν εἰς γενεὰν ἐτέραν, ἵνα ἅπαντες οἱ μέχρι τῆς 15 συντελείας γινόμενοι τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν τὴν ἐπὶ τῇ πόλει γεγενημένην μαθόντες, μακαρίζωσι μὲν ἡμᾶς τοὺς τοσαύτης ἀπολαύσαντας εὐνοίας, θαυμάζωσι δὲ ἡμῶν τὸν δεσπότην, τὸν οὕτω καταλίπουσαν τὴν πόλιν ἀνασιήσαντα, κερδάνωσι δὲ καὶ αὐτοὶ διὰ πάντων τῶν γεγενημένων πρὸς εὐ- 20 λάθειαν συνωθούμενοι. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἡμᾶς εἰ μνημονεύοιμεν αὐτῶν διηνεκῶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεθ’ ἡμᾶς γινομένους, τὰ μέγιστα τῶν συμβάντων ἡμῖν ἢ ἱστορία ὠφελῆσαι δυνησεται.

“Ἄπερ οὖν ἅπαντα λογιζόμενοι μὴ μόνον ἐν τῇ λύσει τῶν δεινῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ συγχωρήσει τῶν δεινῶν, ἀλλὰ 25 καὶ ἐν τῇ συγχωρήσει τῶν δεινῶν εὐχαριστοῦμεν ἀεὶ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, ἀπὸ τε τῶν θείων Γραφῶν, ἀπὸ τε τῶν ἡμῖν συμβάντων αὐτῶν δὴ τούτων μαθόντες, ὡς ἅπαντα ἀεὶ πρὸς τὸ δέον ἡμῖν οἰκονομεῖ μετὰ τῆς αὐτῷ προπούσης φιλανθρωπίας· ἥς γένοιτο διηνεκῶς ἡμᾶς ἀπολαύου- 30 τας, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

Ἐκεῖνο ποῦ τότε ἐκάματε στεφανώσαντες τὴν ἀγορὰν καὶ ἀνάψαντες λύχνους καὶ κλαδιὰ πρὸ τῶν ἐργαστηρίων, καὶ ὡσὰν πρὶν ἀπὸ ὀλίγον νὰ ἐγεννήθη ἡ πόλις ἔτσι ἐπανηγυρίσατε, τοῦτο κατὰ διαφορετικὸν τρόπον νὰ κάμετε συνεχῶς, ὄχι μὲ ἄνθη, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρετὴν νὰ στεφανώνετε τὸν ἑαυτὸν σας, τὸ φῶς τὸ προερχόμενον ἀπὸ τὰ ἔργα σας νὰ ἀνάπτετε εἰς τὴν ψυχὴν σας, νὰ εὐφραίνεσθε μὲ πνευματικὴν σωφροσύνην καὶ νὰ μὴ παύωμεν νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν συνεχῶς δι' αὐτά, ὄχι μόνον ἐπειδὴ μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὰ κακά, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπέτρεψεν αὐτὰ νὰ γίνουν, καὶ ἅς ὁμολογοῦμεν πολὺ μεγάλην χάριν εἰς Αὐτόν, διότι καὶ διὰ τῶν δύο τούτων ἐκόσμησε τὴν πόλιν μας.

Αὐτὰ δὲ ὅλα κατὰ τὸ προφητικὸν λόγιον ἀναγγείλατε εἰς τὰ παιδιὰ σας, καὶ τὰ παιδιὰ σας εἰς τὰ ἰδικὰ των παιδιὰ, καὶ ἐκεῖνα πάλιν εἰς ἄλλην γενεάν⁵, διὰ νὰ μάθουν ὅλοι, ὅσοι θὰ ζήσουν ὡς τὴν συντέλειαν τῶν αἰώνων, τὴν φιλάνθρωπίαν τοῦ Θεοῦ ἢ ὁποῖα ἔχει γίνει εἰς τὴν πόλιν μας, καὶ νὰ μακαρίζουν μὲν ἡμᾶς οἱ ὁποῖοι ἀπηλαύσαμεν τόσην εὐνοίαν, νὰ θαυμάσουν δὲ τὸν δεσπότην μας, ὁ ὁποῖος ἀνέστησε τὴν πόλιν μας ποῦ ἦτο ὡς νεκρά, νὰ ὠφεληθοῦν δὲ καὶ οἱ ἴδιοι δι' ὅλων τῶν συμβάντων τούτων, ὠθούμενοι πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Διότι ὄχι μόνον ἡμᾶς, ἐὰν αὐτὰ συνεχῶς τὰ ἐνθυμούμεθα, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετέπειτα ἀπὸ ἡμᾶς, ἡ ἱστορία τῶν συμβάντων εἰς ἡμᾶς πολὺ θὰ ἡμπορέσῃ νὰ ὠφελήσῃ.

Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ συλλογιζόμενοι, ὄχι μόνον διὰ τὴν λύσιν τῶν δεσμῶν, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπετράπησαν τὰ δεινὰ νὰ γίνουν, ἅς εὐχαριστῶμεν πάντοτε τὸν φιλάνθρωπον Θεόν, ἀφοῦ καὶ ἀπὸ τὰς θείας Γραφὰς καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια ποῦ συνέβησαν εἰς ἡμᾶς ἐμάθομεν ὅτι ὅλα πάντοτε οἰκονομεῖ πρὸς τὸ συμφέρον μας, μὲ τὴν πρέπουσαν εἰς Αὐτόν φιλάνθρωπίαν, τὴν ὁποίαν εἶθε συνεχῶς ἡμεῖς νὰ ἀπολαμβάνωμεν, καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἅς εἶναι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

— Διὰ τὰ χωρία τοῦ κειμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειράν εἰς κεφάλαιον, στίχον καὶ σελίδα, διὰ δὲ τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδα.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις					
			32	10		660
				31		12
				Ἀριθμοὶ		
1	1	216				
	1-2	196				
	26	48. 198				
2	15	578	12	14		634
	17	120				
3	5	310		Δευτερονόμιον		
	8	216. 220				
	9	206	6	12-13		512
	12	354	24	18		352
	16	120				
4	8	356		Ἰησοῦς Ναυῆ		
	9	356				
	11	110	10	12		296
	13	356				
9	2	216		Κριταὶ		
18	32	16				
19ξ.		586	11	39		412
42	21	54				
	Ἔξοδος			Α' Βασιλειῶν		
5	19-21	304	2	6		302
20	10	352	14	24		408
	13	352		25		410
	15-15	352		26		412
23	1	34		28-29		416

	36	416	15	2		292
	36-37	422	18	2	236. 246. 288.	340
	38-39	422		4		248
	42-43	424		6		288
	44	426	22	2		254
	45	426	23	2		256
20	27	206	25	10		88
27		412	32	12		564
			33	22		108
	Γ' Βασιλειῶν		44	2		88. 90
			48	4		88
18	17-18	222		5		90
			56	5		88
	Δ' Βασιλειῶν		57	5		90
			71	18		510
2	8	222	77	24		290
	20	296		34		512
3	16	296	94	4		256
4	13ξ.	598	100	5		38
25	1-4	596	101	26-27		288
	5ξ.	600	103	24		282
			106	2		48
	Τωβίτ		111	1		564
			112	9		506
4	16	384	118	1		564
			124	1		226
	Ἐσθῆρ		126	5		60
			129	3		616
4	16	20	135	6		254
			138	7		130
	Ψαλμοὶ		139	4		346
			140	2		90
1	1	564				
	4	226			Ἰώβ	
2	13	564				
3	3	250	1	9		100
	12	564		21	68. 170. 456.	474.
	19	398			546.	
5	10	90	2	9		. 68. 380
13	3	88	26	7		256

31	32	456		10	434
37	15	302			
Π α ρ ο ι μ ί α ι					
			8	4	18
5	3-4	418	9	10	590
	15-19	420			
6	2	462			
	6	342			
	30-32	298	3	14	124
19	12	16	5	8	302
24	17	624	6	6	562
27	1	656			
28	1	222			
'Ε κ κ λ η σ ι α σ τ ῆ ς					
			1	11	564
1	2	376. 446. 580			
	9	168			
7	3	444. 448	1	3	660
				7	30
Σ ο φ ί α Σ ο λ ο μ ῶ ν τ ο ς			2	16	30
13	5	246			
Σ ο φ ί α Σ ε ι ρ ᾶ χ					
			1	2	656
			3	4	654
2	4-5	558		7	28
3	21-22	348		10	30. 32. 654.
4	3	170			
9	8	418			
	13	438			
	20	448. 450	5	1-4	586
11	2-3	540		14	462
13	15	388	7	10-17	622
14	2	564			
17	31	288			
18	25	334			
19	10	40	1	3	344
23		348	6	1-3	212
'Ω σ η ἔ					
'Α μ ῶ ς					
Μ ι χ α ί α ς					
'Ι ω ἡ λ					
'Ι ω ν ᾶ ς					
Ζ α χ α ρ ί α ς					
'Η σ α ῖ α ς					

10	22	536		16-20	594
11		312	18	23	564
	6-7	16	28	9	312
14	13-14	312			
22	3	560		Δ α ν ι ή λ	
26	12	180			
30	2	18	3	2	78
38	8	296		12	82
40	6-7	378		16	174
	22	288. 340		18	178
57	17-18	120		24	76
58	4-5	330		26	174. 176.
59	2	180		27	542
65	8	590		28	178
				58	84
	Ἰερεμίας		6	4-6	80
4	3	62		Μ α τ θ α ἰ ο ς	
5	22	260			
8	7	344	3	20	660
14	7	30	5	3-10	564
15	1	396		11-12	588
	19	508		22	618
18	7-8	126		16	264
23	24	292		23	636. 638
25	4	366		24	650
38	17-23	598		25	658
				34	466. 480. 608.
	Ἰεζεκιήλ			36	212
				45	342
9	4	562	6	12	14. 642. 646.
17	1-3	592		13	542
	3	592		14	646. 660.
	5ξ.	592		15	648
	6ξ.	592		26	344
	8ξ.	592	7	1	42
	9	592		14	24
	12	594		12	384
	13	594		24-27	68
	15	594		26-27	476

10	13	154		29	492
11	1	106		27	286
	7	48		4	544. 546
	31-32	122			
12	21	326		Κολοσσαεῖς	
14	20	114			
	30	122	1	24	492. 566
15	36	276			
	B' Κορινθίους			A' Θεσσαλονικεῖς	
1	8-9	400	5	18	510
4	7	266		B' Θεσσαλονικεῖς	
	17-18	498			
6	12	236	10		342
7	10	120. 560		A' Τιμόθεον	
11	23	492			
	23-25	494			
	30	492			
12	6	286	1	9	152
	9-10	492		12-13	336
	21	36	5	6	460
	Γαλάτας			25	286
3	2	452	6	8	582
4	24	210		B' Τιμόθεον	
5	15	34	2	5	26
6	1	452		6	24
	2	452		9	488. 500
	17	462	4	20	286
	Ἐφεσίους			Φιλήμονα	
4	1	488			
	26	638		1	472. 482. 488.
5	4	458			
6	12-13	20		Ἐβραίους	
	Φιλιππησίους		13	2	542
1	14	490		5	154

2. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

Ἄβδευαγὼ 176. 178.
 Ἄβελ 110. 112. 354. 356.
 Ἄβεσσαλὼμ 426.
 Ἄβραὰμ 110. 170. 244. 534. 662
 ἀγαθὸς 56. 64. 86. 94. 200. 202.
 448. 498. 508. 684.
 ἀγαθότης 200. 202.
 ἀγαλλίασις 60.
 ἀγάπη 60. 92. 96. 112. 144. 148.
 192. 194. 196. 210. 236.
 242. 250. 262. 462. 438.
 480. 526. 530. 576. 584.
 586. 640. 664.
 ἀγγελία 156.
 ἄγγελος, -οὶ 68. 158. 178. 204.
 452. 474. 486. 514. 538.
 590. 594. 688. 694.
 ἄγιος, -οὶ 76. 222. 224. 514.
 530. 532. 576. 662.
 ἄγκυρα 338. 476.
 ἄγνοια 312. 416.
 ἀγνωμοσύνη 598. 678.
 Ἄγρίππας 500.
 ἀγωνία 16. 54. 72. 114. 136.
 154. 158. 164. 208. 302.
 328. 380. 440. 448. 472.
 490. 550. 568. 572. 620.
 672.
 Ἄδὰμ 84. 86. 192. 206. 208.
 210. 220. 244. 352. 354.
 578.
 ἄδεια 182. 444.
 ἀδελφοκτονία 356.

ἄδης 302. 684.
 ἀδηφαγία 24. 240. 438. 444.
 454. 500.
 ἀδίκημα 624. 676.
 ἀδικία 244. 406. 644.
 Ἄδωναϊ 590. 592.
 ἀετός 322.
 ἀθυμία 98. 102. 116. 118. 148.
 150. 186. 196. 270. 304.
 306. 312. 370. 444. 446.
 476. 478. 538. 548. 552.
 554. 556. 558. 560. 562.
 570. 624. 672. 674. 698.
 Αἰγύπτιος, -οὶ 248. 592.
 Αἴγυπτος 166. 352. 594.
 αἰδῶ 210. 616.
 Αἰλῶν 296.
 αἶμα 14. 96. 274. 402. 420. 428.
 514. 518. 576. 636.
 αἴνεσις 48.
 αἰρετικός, -οὶ 200. 308.
 αἴσθησις 382.
 αἴσχος 434.
 αἰσχρολογία 462.
 αἰσχύνη 38. 100. 268. 420. 432.
 478. 604. 622. 626. 628.
 638. 678.
 αἰτία 116. 318.
 αἰγμάλωσις 428. 562. 590. 602.
 606. 688.
 ἀκαθαρσία 36. 652.
 ἀκολασία 32. 418. 440. 460.
 462.
 ἀκρίβεια 450. 546.
 ἀκρωρεία 322.

ἀλαζονεία 180.
 ἀλήθεια 20.224. 244. 246. 308.
 584.
 ἀλλόφυλος 422.
 ἀλογία 424.
 ἀλουργίς 96.
 ἄλωσις 532. 602.
 ἀμάρτημα, -τα 12. 14. 24. 30.
 32. 42. 44. 52. 118. 122.
 128. 132. 154. 162. 170.
 182. 190. 192. 270. 296.
 328. 334. 336. 362. 364.
 388. 402. 410. 442. 446.
 454. 458. 460. 464. 502.
 508. 542. 544. 586. 596.
 604. 612. 614. 616. 622.
 624. 640. 642. 644. 650.
 658.
 ἁμαρτία 12. 20. 34. 52. 54.
 88. 96. 102. 106. 108. 112.
 114. 116. 118. 120. 122.
 124. 132. 134. 168. 172.
 180. 182. 184. 192. 202.
 206. 216. 218. 220. 222.
 298. 314. 334. 352. 354.
 378. 386. 392. 418. 422.
 434. 448. 458. 460. 464.
 466. 468. 534. 542. 562.
 578. 586. 590. 598. 600.
 612. 614. 616. 620. 628.
 630. 640. 642. 656. 658.
 ἁμαρτωλός, -οὶ 66. 108. 110.
 226. 368. 564.
 ἄμιλλα 92. 140. 332. 460.
 ἀμνηστεία 12.
 ἀμοιβή 198. 300. 328. 478. 494.
 502. 506. 562. 574. 604.
 610. 648.
 ἄμπελος 592.
 ἄμωμος, -οι 564,

ἀνάγκη 214. 232. 234.
 ἀναίρεσις 192.
 ἀνάπαυσις 194.
 ἀναπνοή 318.
 ἀνάστασις 106. 108. 276. 286
 ἀνδρεία 70. 80. 418. 530.
 ἀνδριὰς 112. 442. 664. 682.
 ἄνεσις 62. 66. 72. 74. 338
 494. 512. 546.
 ἀνελευθερία 38.
 ἀνεξικακία 634.
 ἄνοια 420. 476. 478.
 ἀνομία 88.
 ἄνομος, -οι 490.
 ἀντίδοσις 144. 198. 508. 562.
 610. 630. 636.
 ἀντίληψις 248. 388.
 Ἄντιόχεια 434. 530. 536. 608.
 610.
 Ἄντιοχεύς, -εῖς 524.
 ἀντωμοσία 428.
 ἀξία 154. 534.
 ἀπαιδευσία 14.
 ἀπαλλαγή 210.
 ἀπαλότης 592.
 ἀπανθρωπία 194. 202. 414.
 ἀπάτη 204.
 ἀπειλή 16. 72. 130. 132. 154.
 200. 330. 372. 374. 442.
 568. 574.
 ἀπειροκαλία 438.
 ἀπέχθεια 304. 638. 652.
 ἀπόγνωσις 124. 336. 400.
 ἀποδημία 22. 140. 158. 194.
 322. 570. 626. 650. 666.
 670.
 ἀποκάλυψις 294. 364.
 ἀποκαραδοκία 294.
 ἀπόλαυσις 56. 104. 670.
 Ἄπολλῶς 24,

ἀπολογία 10. 28. 38. 42. 44.
 82. 208. 212. 220. 228.
 234. 240. 362. 366. 454.
 482. 508. 572. 602. 614.
 618. 632. 646. 662. 674.
 676.
 ἀπόνοια 34. 180. 308. 328. 348.
 ἀπόπειρα 662.
 ἀποστασία 594.
 ἀπόστολος, -οι 14. 16. 130. 210.
 244. 284. 286. 358. 494.
 530. 538.
 ἀπραγμοσύνη 578.
 ἀπώλεια 28. 68. 102. 474. 594.
 Ἀραβία 96.
 ἀργία 252. 352. 578.
 ἀργύριον 366. 406.
 ἄργυρος 346.
 ἄρετή 50. 54. 56. 66. 72. 84.
 86. 90. 102. 116. 126. 128.
 130. 136. 142. 144. 164.
 178. 180. 188. 190. 194.
 200. 222. 226. 316. 336.
 346. 352. 354. 380. 384.
 386. 396. 418. 441. 448.
 504. 520. 524. 530. 532.
 534. 536. 538. 556. 566.
 568. 578. 604. 612. 622.
 656. 658. 682. 700.
 ἄρμονία 314. 328.
 ἄρουρα 56. 62.
 ἄρπαγή 458.
 ἄρρωστία 100. 120. 192. 218.
 228. 286. 316. 370. 390.
 430. 538. 576.
 ἀρχάγγελος, -οι 204. 452. 486.
 ἀρχιερεὺς 664.
 ἀσέβεια 78. 244. 282. 286. 394.
 ἀσέλγεια 36. 418. 420. 460. 578.
 ἀσθένεια 10. 306. 314. 322.

376. 430. 492. 582. 614.
 628.
 ἀσιτία 136.
 ἄσμα 442.
 ἀσπίς 346.
 ἀσχημοσύνη 640.
 ἀσχολία 628.
 ἀσφάλεια 40. 56. 188. 432. 448.
 458. 468. 482. 484. 498.
 508. 530. 534. 610. 650.
 ἀτυμία 102. 202. 380. 538. 566.
 638. 678.
 ἀφέλεια 294.
 ἀφθονία 282. 538.
 ἀφοβία 656.
 ἀφορμή 434. 564.

B

Βαβυλῶν 82. 594. 596. 600. 602
 Βαβυλώνιος, -οι 592.
 βακτήριον 580.
 βαλανεία 528. 572.
 βασανιστήριον 576.
 βάσανον 376. 566. 624.
 βασιλεία 102. 112. 118. 126.
 178. 198. 200. 440. 504.
 542. 552. 676. 690. 694.
 βασιλεία τῶν οὐρανῶν 118.
 200. 266. 470. 496. 506.
 508. 610. 662. 700.
 βασκανία 230. 446. 500. 614.
 618.
 βάρβαρος, -οι 78. 248. 272. 484.
 Βαρνάβας 530.
 βάρος 498.
 βαρύτης 674.
 βδέλυγμα 486.
 Βελιάρ 330.
 βλάβη 228. 318. 338. 432. 448.

450. 528.

βλάβος 108. 156. 536. 544.

βλασφημία 44. 456. 460.

βοήθεια 388.

βόρβορος 44.

βούλησις 274.

βοῦς 322. 344.

βραβεῖον 60. 638.

Γ

Γαβαῶν 296.

Γαλάτης, -αι 462.

γαλήνη 302. 336. 400. 470. 474.

540. 556. 624.

γάμος 356. 420.

γένενα 162. 200. 298. 382. 440.

502. 612. 624. 626. 658.

γένενα τοῦ πυρός 618.

γενεὰ 692. 700.

γέλως 154. 420. 438. 442. 444.

458. 660.

γεωργία 276. 578.

γῆρας 8. 10. 318. 504.

γνώμη 446.

γνώσις 250. 348. 350. 352. 354.

356. 380. 384. 386. 388.

Γραφή, -αὶ 150. 194. 196. 202.

210. 216. 222. 244. 288.

292. 294. 342. 356. 406.

480. 564. 588. ἅγια Γραφή

236. θεία Γραφή 162. 580.

700.

Δ

δαίμων, -ες 24. 46. 74. 202.

204. 224. 226. 308. 348.

406. 414. 442. 484. 494.

500. 574. 676. 680.

δάκρυ 442. 444. 672. 674.

Δαμασκός 486.

δάνεισμα 366.

δαπάνη 470.

Δαυὶδ 206. 288. 292. 540.

Δάφνη 538.

δαψιλεία 282. 286.

Δεδέκιος 594.

δειλία 472. 490.

δεινὰ 172. 174. 182. 192. 338.

398. 406. 432. 444. 454.

470. 472. 474. 476. 494.

498. 510. 512. 516. 518.

552. 566. 568. 570. 572.

664. 672. 678. 700.

δειπνον 304.

δέος 46. 304. 688.

δεσμὸν, -ὰ 490. 492. 494.

δεσμοτήριον 224. 306. 380. 438.

500. 540. 550. 570. 572.

666. 684.

Δεσπότης 12. 18. 44. 106. 128.

162. 204. 210. 210. 326.

328. 330. 336. 342. 348.

422. 474. 482. 486. 490.

538. 564. 636. 642. 694.

696.

δηλητήριον 418.

δημηγορία 696.

δημιουργία 192. 196. 204. 254.

262. 274. 276. 308. 370.

582.

δηνάριον 12. 646.

διαβολή 34. 558.

διάβολος, -οι 24. 42. 76. 80. 98.

100. 168. 174. 226. 230.

310. 336. 338. 398. 408.

410. 412. 422. 424. 426.

442. 448. 452. 500. 604.

606. 638. 640. 658. 666.

678. 680.
 διάδημα 224. 436. 482. 670. 680.
 682. 696.
 διαθήκη 532. 594. Παλαιὰ Δια-
 θήκη 194. 602.
 δίαιτα 26. 164.
 διακονία 220. 316. 626.
 διάκονος 492.
 διαλλαγή 664.
 διάνοια 194.
 διαφθορὰ 582.
 διδασκαλία 194. 196. 238. 242.
 310. 328. 344. 364. 384.
 422. 436. 476. 480. 488.
 500. 512. 528. 612. 628.
 658. 692.
 δικαιοκρασία 364.
 δικαιοσύνη 20. 88. 90. 106. 112.
 168. 172. 222. 266. 436.
 506. 564.
 δικαστήριον 208. 220. 364. 370.
 372. 374. 378. 384. 392.
 446. 464. 490. 518.
 δίκη 14. 44. 52. 92. 108. 114.
 154. 208. 210. 230. 234.
 362. 462. 522. 526. 604.
 618. 620. 662. 676. 680.
 682. 690. 694.
 διόρθωσις 426. 528. 658.
 δίψα 182.
 διωγμὸς 492.
 δόγμα 530. 580. 582. 584.
 δοκιμή 70.
 δόλος 450.
 δόξα 34. 48. 56. 86. 88. 94.
 104. 146. 162. 190. 208.
 212. 214. 228. 234. 236.
 246. 262. 266. 272. 288.
 294. 296. 300. 324. 332.
 340. 368. 378. 396. 436.

452. 470. 486. 492. 498.
 508. 524. 542. 552. 666.
 568. 574. 610. 636. 650.
 662. 684. 686. 698. 700.
 δουλεία 166. 210. 294. 296. 424.
 δύναμις 78. 86. 158. 174. 178.
 226. 232. 246. 258. 260.
 278. 282. 286. 294. 314.
 418. 492. 576. 582. 622.
 664. 698.
 δυναστεία 48. 272. 452. 496.
 504. 552. 568. 570. 666.
 δυσγένεια 474.
 δυσημερία 204. 618.
 δυσκολία 58. 394. 406. 604. 648.
 δυσχωρία 322.
 δυσωδία 44.
 δωρεὰ 146. 328. 496.
 δῶρον 88. 586. 636. 638. 648.
 694.

E

ἐγκέφαλος 320. 324.
 ἔγκλημα 82. 92. 124. 136. 138.
 168. 238. 240. 282. 354.
 374. 404. 416. 428. 458.
 486. 634. 682. 684.
 ἐγκράτεια 438.
 ἐγκώμιον 666. 698.
 Ἐζεκίας 296.
 ἔθνος 18. 220. 482. 502. 672.
 εἰδωλολατρεία 312.
 εἰδωλολάτρης 360.
 εἰκῶν 48. 198.
 εἰρήνη 20. 180. 262. 360. 624.
 ἐκκλησία 18. 20. 34. 58. 60.
 72. 106. 150. 236. 240.
 338. 440. 444. 464. 472.
 508. 530. 666.

- ἔκπληξις 212. 556.
 ἔκτροπή 422.
 ἐλάττωμα 138. 544. 662.
 ἐλεημοσύνη 442. 470. 504. 538.
 682.
 ἔλεος 426.
 ἐλευθερία 84. 172. 194. 378.
 494. 526. 678.
 Ἑλλέβιχος 510.
 Ἑλλην, -ες 78. 200. 244. 246.
 248. 308. 356. 358. 360.
 476. 488. 490. 524. 584.
 668. 686. 698.
 Ἑλισσαῖος 222. 296.
 ἔλκος 422. 454.
 ἐλπὶς 10. 14. 56. 70. 108. 116.
 124. 154. 178. 182. 272.
 294. 332. 336. 348. 372.
 396. 400. 464. 472. 476.
 488. 498. 524. 556. 566.
 580. 620. 652. 664. 666.
 678. 694.
 ἐμπειρία 24.
 ἐμπορία 614. 640.
 ἐμπρησμός 598. 680.
 ἐνέδρα 448.
 ἐνέργεια 76. 286. 324.
 ἔνδεια 298.
 ἐνδιαίτημα 14.
 ἐντολή 56. 468. 614. 662.
 ἐξορία 572.
 ἐξουσία 20. 22. 152. 162. 224.
 410. 522. 658.
 ἐορτή 184. 544.
 ἔπαινος 684.
 ἔπαλξις 448.
 ἐπανάστασις 304. 566.
 ἐπαφρόδιτος 186.
 ἐπήρεια 102. 120. 506. 550. 552.
 566.
 ἐπιβουλή 42. 80. 174. 452. 552.
 566. 680.
 ἐπίδοσις 234.
 ἐπιείκεια 50. 422. 512. 526.
 538. 632. 634.
 ἐπιθυμία 24. 164. 166. 342. 412.
 454. 460. 484. 546. 572.
 604. 614. 618. 634.
 ἐπιμέλεια 24. 42. 124. 228. 614.
 ἐπιτοκία 330. 398. 404. 406. 408.
 410. 428. 618.
 ἐπίτοκος 404.
 ἐπιστασία 10.
 ἐπιστήμη 238.
 ἐπίταγμα 430.
 ἐπίτασις 442.
 ἐπιτύησις 330. 390. 402. 634.
 ἔρανος 330. 376.
 ἔρευνα 448.
 ἐρημία 304.
 ἔρωσ 58. 440. 676.
 Ἑσθήρ 18
 Εὔα 208.
 εὐαγγέλιον 20. 210. 358. 466.
 478. 608.
 εὐαγγελιστής, -αὶ 246. 358.
 εὐγένεια 84. 312. 324. 378.
 566. 582.
 εὐγνωμοσύνη 238. 512.
 εὐδοκίμησις 188.
 εὐεξία 102. 540.
 εὐεργεσία 204. 336. 676.
 εὐημερία 10. 308. 372. 678.
 686.
 εὐθυμία 136. 420. 504. 550. 554.
 556. 666. 568.
 εὐθύνη 10. 42. 480. 552. 580.
 620.
 εὐκολία 56. 382. 442. 640. 652.
 670.

εὐκοσμία 240.
 εὐκρασία 252.
 εὐλάβεια 50. 54. 70. 72. 74.
 210. 232. 412. 478. 480.
 510. 512. 570. 648. 654.
 700.
 εὐλογία 162.
 εὐμοιρία 290.
 εὐμορφία 418.
 εὐνοια 58. 84. 202. 206. 398.
 418. 560. 610. 666. 678.
 680. 690. 694. 700.
 εὐνοῦχος, -οι 376.
 εὐορκία 404.
 εὐπορία 224. 432. 444.
 εὐπρέπεια 86. 102. 104.
 εὐσέβεια 24. 60. 62. 86. 88.
 106. 160. 180. 188. 224.
 360. 418. 490. 504. 516.
 524. 530. 534. 536. 680.
 εὐταξία 152. 252. 260. 262.
 270. 272. 276.
 εὐτέλεια 86. 164. 446.
 εὐτονία 410.
 εὐτραπελία 458.
 εὐτυχία 330.
 εὐφημία 442. 684.
 εὐφροσύνη 58. 198. 266. 372.
 470. 506. 566. 576. 670.
 700.
 εὐχαριστία 470.
 εὐχή 12. 18. 212. 338. 414. 442.
 506. 510. 512. 538. 612.
 616. 630. 646. 648. 662.
 676. 690.
 εὐωδία 270. 280. 584.
 εὐωχία 504.
 Ἐφέσιος, -οι 488.
 ἔφοδος 566.
 ἐχθρὸς 502.

Z

ζῆλος 58. 106. 180. 188. 392.
 434.
 ζημία 86. 102. 114. 116. 120.
 138. 140. 288. 192. 218.
 380. 390. 460. 468. 470.
 548. 558. 568. 572. 628.
 ζόφος 370.
 ζωή 12. 14. 16. 38. 40. 104.
 106. 108. 110. 112. 126.
 150. 154. 164. 166. 24.
 228. 272. 292. 320. 352.
 378. 380. 384. 514. 574.
 614. 624. 650. 652. μέλλου-
 σα ζωή 166. παρούσα ζωή
 166.

H

ἡδονή 40. 66. 80. 116. 164. 212.
 266. 370. 420. 432. 444.
 448. 450. 454. 470. 478.
 496. 498. 504. 506. 544.
 546. 548. 554. 556. 558.
 562. 566. 568. 570. 664.
 670. 698.
 ἡθὸς 344. 524. 528.
 Ἡλίας 222. 224.
 ἡμερότης 682. 692.
 Ἡσαίας 292. 296.
 ἡσυχία 304. 374. 488.
 ἦττα 418.

Θ

θάνατος 12. 28. 72. 74. 86.
 96. 102. 104. 106. 108. 110.
 112. 114. 116. 118. 122.
 124. 126. 154. 162. 166.

168. 170. 192. 194. 222.
 228. 272. 276. 286. 310.
 320. 362. 368. 376. 400.
 420. 422. 426. 448. 464.
 474. 494. 514. 550. 558.
 564. 566. 568. 570. 668.
 676.
 θαῦμα 76. 212. 250. 260. 274.
 284. 286. 306. 314. 486.
 θαυματουργία 258.
 θειότης 246.
 θέλημα 362. 384.
 θεογνωσία 244. 296. 340. 350.
 Θεοδόσιος 510.
 Θεός 10. 16. 18. 20. 22. 24.
 26. 30. 32. 34. 36. 42. 44. 46
 48. 52. 58. 60. 62. 72. 74.
 76. 78. 84. 86. 94. 104.
 110. 120. 124. 126. 130.
 132. 134. 142. 148. 152.
 154. 156. 164. 166. 168.
 170. 174. 176. 178. 180.
 182. 188. 192. 194. 196.
 198. 200. 202. 206. 208.
 212. 214. 216. 220. 224.
 232. 234. 236. 238. 244.
 246. 252. 254. 258. 260.
 266. 274. 276. 286. 288.
 290. 292. 296. 298. 302.
 306. 308. 310. 312. 320.
 322. 324. 326. 328. 330.
 334. 336. 338. 340. 342.
 346. 348. 350. 352. 354.
 356. 358. 362. 364. 366.
 368. 370. 372. 374. 380.
 382. 386. 488. 398. 400.
 412. 414. 416. 418. 422.
 424. 426. 432. 440. 442.
 446. 452. 456. 466. 468.
 476. 478. 480. 482. 486.

496. 500. 502. 506. 508
 510. 512. 514. 516. 524
 528. 530. 532. 534. 540
 542. 554. 560. 562. 564
 566. 568. 570. 572. 578
 580. 586. 588. 590. 594
 598. 608. 610. 612. 616
 618. 620. 622. 626. 628
 630. 632. 634. 636. 638.
 640. 642. 644. 646. 648
 650. 652. 654. 656. 664.
 666. 668. 670. 672. 674.
 678. 680. 684. 686. 688.
 692. 694. 700.
 θεραπεία 228. 326. 376. 450.
 566. 626.
 θεωρία 588.
 θησαυρός 382.
 θλίψις 44. 58. 60. 62. 64. 66.
 70. 72. 74. 84. 100. 102.
 108. 166. 174. 176. 180.
 284. 304. 400. 442. 490.
 492. 494. 496. 500. 502.
 512. 564. 566.
 θόρυβος 374. 476. 672.
 θρασύτης 526.
 θρηῆνος 374. 376. 414. 444. 536.
 674.
 θυμὸς 16. 82. 162. 200. 202.
 230. 402. 404. 424. 440.
 476. 612. 638. 652. 672.
 674. 676.
 θυσία 90. 330. 332. 354. 414.
 532. 612. 652.
 θυσιαστήριον 636.

I

Ἰακώβ 10.
 ἰδιωτεία 628.

ἰδρῶς 266. 308. 316. 342. 494.
 606. 612. 694.
 Ἰεζεκιήλ 562.
 Ἰερεμίας 596.
 ἰερεὺς 422. 598. 664. 666. 668.
 670. 674. 676. 694. 696. 698
 Ἰεροσόλυμα 530. 532. 536.
 Ἰερουσαλήμ 588. 592. 594. 596.
 598.
 ἰερωσύνη 694.
 Ἰεσσαὶ 206.
 Ἰεφθάε 398. 412. 414.
 Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ 296.
 Ἰησοῦς Χριστὸς 56. 94. 146.
 190. 214. 234. 266. 300.
 332. 396. 436. 470. 472.
 482. 488. 508. 662. 700.
 ἰκετηρία 30. 212. 510. 664.
 Ἰνδός, -οὶ 248. 484.
 Ἰορδάνης 222.
 Ἰουδαία 530. 592. 602.
 Ἰουδαῖος, -οι 18. 20. 26. 28.
 82. 166. 206. 210. 260. 290.
 304. 330. 344. 366. 396.
 408. 414. 418. 428. 486.
 488. 494. 512. 562. 586.
 596. 600. 602. 668. 686.
 Ἰούδας 596.
 ἰπασία 156.
 ἰππόδρομος 440. 526.
 ἵππος 320. 322.
 Ἰσαάκ 414.
 ἰσότης 250. 274.
 Ἰσραήλ 222. 344. 422. 426. 488.
 510. 536. 590.
 ἰσχυς 326.
 Ἰωάννης (Πρόδρομος) 108. 402
 430. 606.
 Ἰωβ 58. 68. 70. 86. 96. 98
 100. 168. 174. 226. 304.

380. 456. 474. 556.
 Ἰωήλ 30.
 Ἰωνάθαν 398. 408. 412. 414.
 416. 422. 424. 428. 430.
 Ἰωνᾶς 132. 156. 160.
 Ἰωσήφ 54. 562. 696.

K

καθοσίωσις 394.
 Κάιν 110. 112. 154. 354. 356.
 464.
 καινοτομία 530.
 Καισάριος 510.
 κακηγορία 34. 38. 42. 462. 568.
 618.
 κακήγορος, -οι 40.
 κακία 114. 126. 130. 152. 170.
 346. 362. 384. 446. 462.
 536. 538. 578. 622. 638.
 654. 656.
 κακὸν 108.
 κακουργία 422.
 κάλλος 86. 102. 228. 246. 250.
 262. 274. 282. 284. 288.
 306. 314. 326. 418. 454.
 460. 504. 540. 584.
 καλλωπισμὸς 582.
 κάμινος 172. 180. 194.
 καρδία 16. 18. 62. 90. 104. 194.
 236. 238. 266. 284. 306.
 320. 338. 358. 364. 370. 372.
 382. 398. 558. 622. 638.
 672.
 καρίκευμα 180.
 καρτερία 66. 224. 456. 482. 522.
 648.
 κατάγνωσις 240. 654.
 καταδίκη 136. 188.
 κατακλυσμὸς 660.

καταλλαγή 30. 628. 636. 640.
 642. 644. 648.
 κατανόησις 448.
 κατάνυξις 62. 442. 512.
 καταστροφή 126. 156. 680.
 καταφρόνησις 130. 210. 448.
 κατηγορία 82. 558. 676.
 κατήφεια 698.
 κατόρθωμα 136. 214. 346. 366.
 386. 388. 418. 434. 502.
 504. 506. 512. 544. 546.
 610. 612. 626. 628. 638.
 642. 648. 672. 682. 684.
 692.
 καύχησις 566.
 κενοδοξία 618.
 κέρδος 96. 102. 118. 138. 140.
 156. 166. 170. 184. 188.
 238. 270. 400. 432. 440.
 448. 468. 470. 502. 526.
 544. 558. 612. 636.
 κέφαλος 318.
 κηδεμονία 130. 158. 200. 202.
 204. 206. 208. 238. 324.
 328. 366. 398. 400. 414.
 472. 508. 666.
 κήρυγμα 134. 486. 490. 492.
 500. 530. 584.
 κίνδυνος 10. 26. 40. 44. 58.
 94. 112. 124. 126. 132.
 136. 166. 302. 338. 366.
 390. 400. 432. 450. 486.
 488. 494. 510. 514. 542.
 550. 552. 572. 584. 588.
 590. 606. 664. 666. 668.
 672. 686.
 κλάσις 170.
 κληρος 496.
 κλησις 208. 488.
 κλοπή 410. 656.

κοινωνία 330. 614. 662.
 κολακεία 484. 526.
 κόλασις 28. 36. 54. 108. 112.
 152. 174. 180. 200. 212.
 230. 296. 298. 358. 362.
 364. 366. 378. 382. 422.
 448. 462. 496. 498. 528.
 542. 560. 564. 572. 588.
 592. 594. 600. 602. 618.
 622. 624. 626. 630. 634.
 646. 650. 652. 662. 674.
 690. 692. μέλλουσα κόλασις
 114.
 κόπος 462.
 κοπρία 96. 98. 102. 304.
 Κορίνθιος, -οι 24. 392. 398.
 κραυγή 440. 656.
 κρίμα 344. 362. 648.
 κρίσις 42. 162. 330. 374. 446.
 468. 522. 542. 600. 618.
 φοβερά κρίσις 620.
 κύβος 660.
 κύμβαλον 444.
 Κύριος 20. 32. 48. 56. 94. 120.
 122. 146. 190. 212. 214.
 226. 234. 258. 266. 282.
 288. 292. 300. 332. 396.
 422. 426. 436. 456. 470.
 474. 488. 508. 510. 512.
 542. 544. 546. 554. 556.
 564. 590. 592. 596. 798.
 610. 616. 636. 662. 700.
 κώλυμα 604. 668. 698.
 Κωνσταντίνος 682. 684.

Λ

Λάζαρος 110. 170. 662.
 λατρεία 296. 532. 590.

λέπρα 634.
 λέων 322. 324. 326.
 λήϊον 238.
 ληστής, -αὶ 440. 464. 506. 532.
 Λίβανος 592.
 λιμὸς 28. 110. 116. 182. 240.
 334. 406. 408. 438. 530.
 548.
 λιτὴ 442. 444.
 λογισμὸς 14. 24. 356. 434. 452.
 454. 474. 618. 650. πονη-
 ρὸς λογισμὸς 626.
 λουιδωρία 458. 460. 462. 618.
 λοιμὸς 548.
 λύπη 118. 120. 122. 192. 194.
 306. 446. 552. 558. 560. 566.

M

μαγγανεία 70. 666.
 Μαδιηναῖος, -οὶ 418.
 μακαρισμὸς, -οὶ 384.
 μακροθυμία 44. 364.
 μακρογορία 144.
 μανία 150. 312. 424.
 Μάρθα 106.
 Μαρία 634.
 μαρτυρία 82. 524.
 μάρτυς 224.
 μαστιγία 472.
 μάστιγξ 120. 494. 558. 568.
 ματαιότης 294. 376. 446. 580.
 μάχαιρα 418. 604.
 μάχη 468.
 μεγαλοψυχία 22. 176. 488. 516.
 518. 624. 670. 672.
 μέθη 240. 444. 458. 460. 500.
 584.
 μετρίμοιρος 618.
 μέριμνα 152. 270.

μεταβολὴ 50. 198.
 μετάνοια 52. 72. 120. 124. 128.
 130. 134. 158. 160. 336.
 364. 560. 614.
 μετάπτωσις 128.
 μετάστασις 194.
 μηλωτῆς 222.
 μήνιγξ 318.
 μιαρία 644.
 μικροψυχία 194. 388. 456. 476.
 478. 524. 638.
 Μίλητος 286.
 μιμητῆς 106.
 Μισαχ 176. 178.
 μισθὸς 188. 238. 434. 558. 610.
 628. 656. 642. 648. 660.
 670. 692.
 μῖσος 500.
 μνήμη 414. 684.
 μνησικακία 232. 626.
 μοῖρα 692.
 μοιχεῖα 362. 386. 454. 460. 654.
 μοιχός, -οὶ 460.
 μολυσμὸς 428.
 μονογενῆς 368.
 μοχθηρία 536.
 μῦθος 106. 526.
 μυσταγωγία 12.
 μυστήριον 330. 662.
 μώλωψ 434.
 μωρία 584.
 μωρολογία 458.
 Μωσῆς 396.
 Μωϋσῆς 12. 222. 244. 304. 352.
 512. 622. 634. 674.

N

Ναβουζαρδάν 598.
 Ναβουχοδονόσορ 78. 590. 594.

ναυτιλία 498.
 νηστεία 8. 22. 24. 26. 28. 30.
 32. 34. 54. 62. 92. 94.
 136. 162. 164. 184. 240.
 266. 270. 438. 502. 544.
 546. 612. 614. 652.
 νίκη 78. 80. 176. 412. 418.
 Νινευί 124. 130. 654.
 Νινευίτης, -αι 26. 28. 96. 124.
 132. 134. 654. 658.
 νόμος 56. 122. 126. 136. 152.
 184. 186. 214. 232. 236.
 242. 330. 334. 338. 350.
 356. 358. 362. 364. 368.
 370. 382. 384. 390. 414.
 430. 432. 466. 478. 480.
 482. 486. 564. 566. 602.
 608. 612. 626. 628. 694.
 ιερός νόμος 614.
 νόσημα 218. 324. 336. 346. 392.
 422.
 Νῶε 244. 660.

Ο

ὀδοιπορία 10. 24.
 ὀδίνη 58. 64. 98. 100. 114. 162.
 228. 230. 374. 376. 378.
 398. 430. 444. 454. 470.
 500. 518. 558. 566. 624.
 οἰκονομία 242.
 οἶκτος 426.
 οἰμωγή 444.
 ὄκνος 242.
 ὄλεθρος 420. 448.
 ὀλιγοψυχία 304.
 ὀλιγογρία 68. 382. 536. 604. 616.
 ὀμοίωσις 48. 198.
 ὀμολογία 354.
 ὀμόνοια 650.

ὄνειδος 422. 628.
 ὄνησις 96.
 ὄνυξ 320. 324.
 ὄξύτης 320.
 ὄργη 8. 14. 20. 28. 30. 50. 82.
 90. 126. 128. 132. 136. 162.
 180. 202. 230. 244. 336.
 364. 422. 430. 460. 522.
 528. 602. 622. 624. 626.
 628. 634. 638. 652. 666.
 670. 672. 680. 682. 686.
 694. 698.
 ὄρκος 38. 58. 90. 92. 96. 136.
 142. 186. 214. 216. 230.
 232. 234. 296. 298. 330.
 332. 364. 392. 398. 402.
 404. 406. 408. 410. 412.
 416. 422. 424. 426. 428.
 430. 434. 462. 464. 466.
 468. 478. 506. 508. 586.
 588. 590. 592. 594. 598.
 600. 602. 606. 612. 618.
 652. 656. 658. 660. 676.

ὄρκωμοσία 594.
 ὄρμη 258. 320. 402.
 ὄρχήστρα 440. 526.
 ὄστοῦν 318. 320.
 οὐσία 48.
 ὄφελος 34. 92. 132. 166. 452.
 480. 502. 536. 562. 582.
 612. 656.
 ὄφειλή 12.
 ὄφείλημα 644. 646. 694.
 ὄφρις 344.

Π

παγίς 448. 450. 452. 454. 458.
 462.
 πάθημα 492. 566.

πάθος 98. 118. 148. 158. 172.
 200. 218. 224. 304. 308.
 312. 336. 414. 422. 440.
 442. 464. 628. 654. 674.
 696.
 παιδαγωγία 152. 528.
 παιδοκτονία 412. 414. 416. 428.
 παιδοποιία 588.
 παιδοτροφία 628.
 πανήγυρις 650.
 παννυχίς 538.
 παντευχία 20.
 πανωλεθρία 20. 430.
 παράβασις 232. 410. 414.
 παραβολή 12. 594.
 παραγγελία 330.
 παράδεισος 84. 86. 186. 200.
 216. 220. 280. 308. 326.
 328. 482. 534. 578. 678.
 680.
 παραίνεσις 130. 136. 138. 140.
 144. 184. 230. 234. 242.
 268. 342. 364. 366. 392.
 398. 432. 434. 438. 440.
 444. 462. 472. 480. 662.
 692.
 παρακαταθήκη 134. 366.
 παράκλησις 96. 138. 150. 162.
 182. 192. 194. 196. 216.
 330. 398. 472. 498. 500.
 542. 552. 640. 666.
 παρακοή 132. 206.
 παραμυθία 110. 148. 182. 192.
 194. 196. 210. 216. 218.
 242. 304. 466. 468. 498.
 504. 560. 596. 614. 618.
 παρανόμημα 14.
 παρανομία 14. 44. 158. 330.
 378. 410. 430. 432. 450.
 516. 578. 592. 598.

παράπτωμα 182. 694.
 παροίγια 444. 458. 466.
 παροργισμός 638.
 παρουσία 360. παρουσία του Χρι-
 στοῦ 660.
 παρησία 14. 20. 22. 56. 190.
 208. 222. 266. 332. 396.
 514. 518. 520. 524. 526.
 530. 568. 578. 612. 678. 696.
 πάσχα 266. 330. 650. 662. 664.
 670.
 Πατήρ 56. 94. 146. 190. 214.
 234. 266. 306. 332. 396.
 436. 470. 574. 610. 636.
 646. 648. 662. 694. 696.
 πατροκτονία 428.
 Παῦλος 22. 24. 34. 48. 70. 74
 104. 106. 112. 120. 122.
 152. 154. 168. 222. 224.
 276. 286. 292. 326. 336.
 340. 358. 360. 362. 364.
 392. 398. 452. 458. 460.
 462. 472. 482. 484. 486.
 488. 490. 494. 498. 500.
 510. 524. 530. 542. 548.
 552. 560. 566. 574. 582.
 634. 672.
 πείνα 138.
 πείρα 310. 334. 454. 460.
 πειρασμός, -οὶ 60. 66. 68. 70.
 72. 100. 226. 286. 398.
 400. 666. 668. 494. 510.
 514. 526. 542. 556.
 πένθος 438. 448. 478.
 πενία 46. 224. 390. 420. 444.
 456. 628.
 περιέργεια 38. 238.
 περιουσία 674.
 περιστέριον 344.
 περιτομή 360.

περιφάνεια 378. 582.
 Πέρσης 20. 78.
 Περσίς 586.
 Πέτρος 16. 74. 222. 524.
 πηλός 304.
 πήρωσις 602.
 πικρία 88.
 πίστις 14. 106. 108. 490. 530.
 580. 666.
 πλάνη 618. 628.
 πλεονέκτημα 346. 386.
 πλεονεξία 276. 458.
 πληγή 458. 464. 496. 680.
 πλημμύεια 54. 460.
 πλημμύημα 52. 120. 208. 460.
 614. 616. 620. 626. 634.
 694.
 πλησμονή 334.
 πλινθεία 304.
 πλούτος 452. 456. 496. 504. 508.
 666.
 Πνεῦμα 148. 286. 574. 590.
 652. Πνεῦμα ἅγιον 56. 94.
 146. 190. 214. 234. 266. 300.
 332. 368. 396. 470. 508.
 610. 662.
 πνεύμων 320.
 πόθος 58. 112. 484.
 ποιμήνη 10.
 πόλεμος 566.
 πολιορκία 438. 624.
 πολυπραγμοσύνη 38.
 πολυσαρκία 24.
 πολυτέλεια 532. 600.
 πονηρία 14. 50. 88. 124. 126.
 182. 346. 362. 382. 386.
 434. 446. 460. 502. 528.
 578. 586. 632. 636. 638.
 654. 656. ἀνθρώπινη πονη-
 ρία 644.

πόνος 142. 166. 198. 238. 308.
 542. 386. 480. 604. 612.
 652. 686. 694.
 πορνεία 36. 350. 418. 420. 454.
 480. 654.
 πορφυρίς 222. 330.
 πραότης 422. 632. 634. 652. 692.
 πρεσβεία 22. 156. 688. 694.
 προαίρεσις 168. 170. 278. 346.
 384. 386. 456. 604. 608.
 670. πονηρὰ προαίρεσις 116.
 προεδρία 538. 680.
 προδοσία 484.
 προθυμία 10. 58. 106. 242. 388.
 444. 542. 568. 658. 670.
 πρόνοια 124. 158. 164. 176. 202.
 204. 228. 256. 262. 276.
 278. 280. 350. 532. 574.
 580. 582. 588. 590.
 προπέτεια 422.
 πρόρρησις 126.
 προσδοκία 238. 310. 338. 498.
 514. 556. 670. 686. 690.
 προσευχή 468. 474.
 προσηγορία 16. 206. 208. 368.
 προσκύνησις 662.
 πρόσταγμα 652.
 προστασία 10. 378. 652.
 πρόφασις 564. 628.
 προφητεία 126. 600. 658.
 προφήτης, -αι 36. 62. 108. 124.
 126. 130. 132. 134. 226.
 246. 248. 254. 258. 312.
 340. 444. 358. 366. 462.
 486. 536. 590. 596. 600.
 602. 620. 654.
 Πύλος 164.
 πυρπόλησις 428.

P

ραθυμία 50. 62. 66. 136. 150.
 152. 212. 270. 334. 364.
 382. 396. 398. 430. 432.
 442. 448. 454. 456. 512.
 536. 570. 572. 604. 616.
 620. 658.

ρύπος 308.

Ρωμαῖος, -οι 104.

Ρώμη 320.

Ρωμύλος 530.

Σ

σαβαώθ 212.

Σάββατον 352. 438.

Σαμουήλ 396. 622.

Σαούλ 206. 398. 408. 410. 416.

422. 424. 426. 428. 606.

Σαρέας 598.

σάρξ 22. 34. 98. 100. 148. 164.

228. 318. 324. 492. 566.

614.

Σαφάν 598.

Σεδεκίας 590. 596. 600.

Σεδράχ 176. 178.

σεισμός 96.

σελήνη 204.

σεμνότης 512.

Σεραφείμ 212. 452.

σῆψις 312.

σιγή 304. 422.

Σινᾶ 210.

Σιών 226.

σκληραγωγία 42. 92. 164.

σκληρότης 318. 320. 364.

σκότος 330.

Σκύθης 248. 272. 484.

Σόδομα 534. 586. 588.

Σολομών 296. 376. 444. 446.
 448. 450. 532. 598.

σοφία 120. 156. 158. 246. 250.
 254. 260. 282. 284. 312.

314. 316. 318. 320. 322.

328. 342. 344. 348. 350.

354. 442. 490. 532. 648.

580. 582. 584. 666. 670.

σπλάγχνον 672.

σπουδή 506. 512.

στάμνος ἢ χρυσῆ 532.

σταυρός 486.

στεναγμός 442.

στενοχωρία 24. 108. 360. 426.
 492.

Στέφανος 108.

στέφανος 434. 436. 440. 558.

636. 648. 666. 682. 684.

στοχασμός 202.

συγγένεια 8. 520. 668.

συγγνώμη 10. 16. 28. 38. 42.

44. 46. 48. 70. 82. 108. 182.

194. 208. 212. 220. 228.

234. 240. 302. 354. 364.

432. 454. 482. 500. 508.

522. 542. 572. 590. 602.

614. 616. 618. 630. 638.

642. 644. 646. 690.

σογγώρησις 414.

συγκατάβασις 602.

συγχώρεσις 334. 616. 622. 642.
 644. 648. 700.

συμβουλή 234. 330. 366. 368.
 434. 438. 440. 444. 450.

684.

συκοφαντία 550. 566.

συμμαχία 162. 418. 592. 594.

συμμορία 330.

συμπάθεια 376.

συμπόσιον 444.

συμφορὰ 18. 56. 58. 104. 194.
 372. 374. 380. 388. 414.
 416. 428. 432. 438. 502.
 514. 518. 520. 530. 568.
 570. 588. 600. 618. 666.
 690. 698.
 σύναξις 628.
 συνέδριον 488.
 σύνεσις 22. 88. 120. 310. 348.
 490.
 συνείδησις 358.
 συνειδὸς 350. 352. 354. 356. 358.
 360. 384. 386. 388. 390.
 612. 632. 650. 662.
 συνηγορία 12.
 συνήθεια 54. 56. 90. 92. 136.
 138. 142. 184. 186. 190.
 212. 214. 232. 298. 332.
 368. 392. 480. 432. 434.
 462. 478. 506. 508. 586.
 602. 608. 652. 654. 656.
 662.
 συνουσία 186. 420.
 συντέλεια 660. 700.
 συντυχία 694.
 σφαγή 426. 428. 466.
 σφοδρότης 106. 440.
 σωτηρία 10. 22. 32. 38. 66. 72.
 74. 94. 120. 124. 128. 132.
 134. 150. 160. 172. 180.
 196. 200. 204. 226. 236.
 238. 272. 298. 338. 350.
 364. 376. 392. 394. 426.
 432. 464. 486. 508. 518.
 520. 526. 528. 560. 640.
 652. 658. 666. 672.
 σωφρονισμὸς 442. 500.
 σωφροσύνη 240. 242. 270. 350.
 386. 390. 444. 512. 526.
 540. 578. 582. 588.

T

ταλαιπωρία 10. 166. 230. 498.
 578.
 τάλαντον 366. 646. 658.
 ταπεινοφροσύνη 328. 672.
 ταραχή 194. 276. 374. 474. 476.
 578. 672.
 ταῶς 326.
 τελώνης 26. 36.
 τέρψις 96. 186. 450.
 τελευτή 312.
 τσσαρακοστή 502.
 τέφρα 314. 588.
 τιμή 48. 82. 180. 196. 214. 322.
 328. 450. 452. 468. 470.
 478. 482. 494. 530. 532.
 534. 566. 570. 616. 662.
 678.
 Τιμόθεος 286. 482. 488.
 τιμωρία 14. 36. 54. 108. 128.
 132. 154. 200. 230. 236.
 296. 310. 362. 424. 430.
 448. 462. 496. 522. 528.
 564. 572. 586. 688. 600.
 602. 624. 650. 652. 692.
 μέλλουσα τιμωρία 626.
 τοιγωρύχος 440.
 τόκος 218.
 τόλμη 14.
 τόλμημα 14. 626.
 τραγωδία 58. 304. 376. 382.
 426. 600.
 τραῦμα 98. 434. 458. 514.
 τρόμος 302. 460. 688.
 τρυφή 62. 136. 182. 228. 444.
 462. 496. 498. 500. 546.
 552. 568. 572. 584.
 τυμβωρύχος, -οι 208.
 τυραννίς 166. 178. 218. 376.

426. 428. 430. 442. 484.
518. 586.
τύραννος, -οι 174.
Τύριος 312.

Υ

ύαινα 532.
ύβρις 44. 46. 102. 120. 372. 392.
458. 460. 466. 468. 470.
492. 566. 620. 630. 632.
644. 678. 680.
ύβριστής 336.
ύγεία 86. 100. 228. 230. 432.
568.
ύδροποσία 184.
ύετὸς 476.
ύμην 320.
ύπακοή 76. 642.
ύπεροψία 162. 224. 514. 542.
682.
ύπνος 218.
ύπόκρισις 356. 526. 696.
ύπόληψις 34. 390. 538.
ύπόμνησις 330. 364.
ύπομονή 58. 66. 70. 86. 96.
102. 176. 224. 376. 456. 482.
496. 502.
ύπόσχεσις 196. 238. 414. 694.
ύστέρημα 566.

Φ

φαντασία 224. 376. 492. 580.
Φαρισαῖος, -οι 26. 36.
φάρμακον 422. 430.
φάτνη 344.
φήμη 304. 474. 666.
Φῆστος 486.
φθόνος 230. 440. 500. 614.
φθορά 294. 308. 312. 328.
φιλαδέλφεια 634.

φιλαίτιος, -οι 618.
φιλανθρωπία 14. 16. 44. 46.
56. 94. 124. 130. 146. 154.
160. 162. 190. 198. 200.
202. 214. 220. 234. 266.
300. 332. 336. 396. 414.
436. 470. 482. 508. 516.
574. 586. 598. 614. 642.
662. 664. 670. 680. 682.
684. 686. 692. 700.
φίλημα 418.
φιλία 206. 230. 420. 520. 638.
648. 680.
Φιλιππήσιος, -οι 286. 488.
φιλονεικία 420.
φιλόνεικος, -οι 176.
φιλοξενία 456.
φιλοπονία 342.
φιλοπραγμοσύνη 238.
φιλοσοφία 24. 50. 56. 58. 96.
130. 162. 174. 176. 210.
224. 276. 310. 410. 430. 442.
444. 446. 452. 484. 488.
490. 496. 500. 514. 516.
518. 520. 522. 528. 540.
568. 570. 578. 580. 582.
602. 632. 682. 684. 686.
692. 698.
φιλοστοργία 202. 204. 388. 516.
634.
φιλοτιμία 682.
φιλότιμος, -οι 176.
φιλοφροσύνη 356. 530. 634.
Φλαβιανὸς 8.
φόβος 14. 46. 54. 58. 60. 72.
112. 114. 126. 132. 136.
150. 152. 154. 158. 162.
166. 200. 208. 212. 216.
218. 306. 326. 338. 370.
372. 382. 390. 402. 424.

430. 438. 440. 442. 444.
 448. 460. 468. 474. 476.
 478. 496. 512. 536. 552.
 554. 566. 572. 596. 608.
 620. 626. 636. 654. 656.
 668. 672. 688. 690.
 φόνος 88. 352. 356. 362. 416.
 458. 460. 464.

φρατρία 330.

φρίκη 432.

φρόνημα 172. 356. 666.

φρόνησις 496.

φροντίς 24. 152. 166. 186. 194.
 234. 236. 240. 270. 302.
 306. 308. 312. 394. 504.
 546. 628.

φύσημα 328.

φυσιολογία 236. 268. 334.

φῶς 302. 330. 700.

X

Χαλδαῖος, -οι 596. 598. 600.
 χαρὰ 58. 504. 506. 552. 554.
 558. 560. 664.

χάρις 12. 56. 70. 88. 94. 104.
 146. 148. 152. 190. 194. 198.
 214. 234. 266. 298. 300.
 306. 332. 396. 436. 470.
 486. 492. 508. 528. 540.
 568. 574. 590. 652. 658.
 662. 668. 670. 686. 700.

χάρισμα 482. 492.

χαμῶς 302. 438.

χερουβὶμ 452. 532.

χολή 418.

χοῆος 238.

χοῆμα 440. 466. 470. 484. 504.
 568.

χρηστότης 364.

Χριστιανισμὸς 686. 698.

Χριστιανός, -οὶ 14. 16. 34. 104.
 122. 164. 342. 434.

Χοιστὸς 8. 10. 12. 14. 16. 56

66. 86. 106. 122. 168. 182.
 206. 238. 304. 306. 324.
 330. 344. 368. 378. 384.
 448. 452. 460. 464. 466.
 484. 486. 492. 494. 504.
 522. 530. 536. 558. 566.
 574. 582. 584. 606. 610.
 614. 668.

χρυσὸς 346.

Ψ

ψαλμωδία 440.

ψεῦδος 126. 618.

ψυχαγωγία 184.

ψυχή 8. 14. 18. 24. 26. 32.
 34. 44. 58. 62. 66. 68. 70.
 72. 80. 84. 86. 88. 92. 94.
 104. 112. 114. 116. 124.
 128. 136. 142. 148. 150.
 168. 170. 186. 188. 200.
 218. 224. 226. 228. 230.
 240. 242. 266. 270. 272.
 276. 282. 296. 298. 304.
 306. 312. 324. 328. 330.
 334. 370. 380. 382. 394.
 398. 410. 420. 430. 432.
 434. 438. 440. 446. 448.
 466. 474. 476. 478. 484.
 486. 490. 504. 512. 516.
 518. 520. 534. 538. 540.
 546. 558. 560. 564. 566.
 568. 570. 574. 578. 580.
 584. 596. 608. 612. 622.
 626. 636. 638. 640. 654.
 656. 660. 666. 668. 682.
 694. 698. 700.

ψυχροποσία 180.

Ω

ὠμότη 76. 194. 202. 414.

ὠφέλεια 60. 64. 96. 144. 154.
 186. 328. 338. 438. 502.

ΚΑΙ ΚΑΙ ΚΑΙ

Π Ι Ν Α Ξ Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Ω Ν

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	8—701
ΟΜΙΛΙΑ ΤΡΙΤΗ	8—57
» ΤΕΤΑΡΤΗ	58—95
» ΠΕΜΠΤΗ	96—147
» ΕΚΤΗ	148—131
» ΕΒΔΟΜΗ	192—215
» ΟΓΔΟΗ	216—235
» ΕΝΑΤΗ	236—267
» ΔΕΚΑΤΗ	268—301
» ΕΝΔΕΚΑΤΗ	302—333
» ΔΩΔΕΚΑΤΗ	334—369
» ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ	370—337
» ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ	380—437
» ΔΕΚΑΤΗ ΠΕΜΠΤΗ	438—471
» ΔΕΚΑΤΗ ΕΚΤΗ	472—509
» ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ	510—543
» ΔΕΚΑΤΗ ΟΓΔΟΗ	544—575
» ΔΕΚΑΤΗ ΕΝΑΤΗ	576—611
» ΕΙΚΟΣΤΗ	612—663
» ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΡΩΤΗ	664—701
ΕΤΡΕΤΗΡΙΑ	703—725
1. Εύρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς	703—708
2. Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	709—725
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	727

Στοιχειοθεσία, Έκτύπωσης:

**ΤΥΠΟ
EXPRESS**

Βελισσαρίου 35 ☎ 841-623

Βιβλιοδεσία:

Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ

Κεντρική πώλησις:

Βιβλιοπωλείον «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Άρμενοπούλου 19 — Θεσσαλονίκη — Τηλ. 205-965